

KAZINCZY FERENCZ ÖSSZES MŰVEI.

HARMADIK OSZTÁLY.

KAZINCZY FERENCZ LEVELEZÉSE.

KAZINCZY FERENCZ
ÖSSZES MŰVEI

HARMADIK OSZTÁLY

LEVELEZÉS

XVI. KÖTET

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

BUDAPEST, 1906.

KAZINCZY FERENCZ

LEVELEZÉSE.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
IRODALOMTÖRTÉNETI BIZOTTSÁGA MEGBIZÁSÁBÓL

KÖZZÉTESZI

DR VÁCZY JÁNOS.

TIZENHATODIK KÖTET.

1818. Ápril 1. — 1819. Deczember 31.

BUDAPEST, 1906.

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA KIADÁSA.

686/ +
XVI.

1919

BEVEZETÉS.

Kazinczy Ferencz Levelezésének jelen XVI. kötete az 1818. ápr. 1-jétől 1819 végéig írott leveleket foglalja magában, számra nézve 222-öt, a melyek közül 109-et maga Kazinczy küldött író társaihoz, a kiknek sorai ritkúlni kezdtek; legbuzgóbb tanítványai is elmaradoztak, legalább gyérebben keresték föl leveleikkel, némelyik egyáltalán nem; p. o. Kölcsény és Horvát István, Pápay Sámuel és Berzsényi, sőt Szemere Pál és Sárközy István is majd végkép elhallgatnak. Pedig a nyelvújító harcz izgalma épen ez években a leghevesebb, s a széphalmi vezér ekkor készül az utolsó küzdelemre, hogy a Dunán túli orthologusok ellen a maga irányát védelmezze, a melyet vitáin kívül a klasszikus írók műveinek fordításával is erősíteni törekszik. Egyszersmind censura alá bocsátja az *Erdélyi Leveleket* s megkezdi barátaihoz intézett leveleinek sajtó alá rendezését, hogy irodalmi pályájának e legfontosabb emlékeit a saját szerkesztésében hagyja az utókorra. De az idők mind inkább nehezülnek fölötte, s anyagi helyzete mind inkább súlyosul.

Mióta Kazinczy a Beregszászi Nagy Pál és Sipos József támadásaira megfelelt, úgy hitte, hogy a győzelem határozottan az újítók részére hajlik. A *Tudományos Gyűjtemény* is az újítás mellé látszott állani, s Kazinczy tekintélye semmi csorbát nem szenvedett. Maga Sipos József is a mérsékelt újítás hívéül vallotta magát s nem annyira az új szók, mint inkább az idegen szólásmódok mértéktelen átültetése ellen védelmezte az ősi nyelvet. Kívánta, hogy az újítók úgy bánjanak a nyelvvel, mint az oly kerttel szokás, a mely eddig a maga természetes állapotában volt, de most művelés alá fogták. «A mi benne — írja — természet szerint jó, illő helyén is maradjon, a mi nem helyén áll, de egyébiránt jó, tétessen illőbb helyre; a mi

nem jó ugyan magában, de tisztítás, metszés, oltás s több efféle által javítható, cselekedjük vele azt; a mi épen nem jó, vágattasson ki, tevődjön helyébe jó; a mik épen nincsenek, szerzettessenek a legillendőbb módon és ültetessenek, bojtás vagy döntés s több effélek által terjesztessenek, az illő szép formába vétel pedig mindenütt gyakoroltassék.» Kazinczy nem elégedhetett meg az újításnak itt javasolt módjaival, de azt vélte, hogy az irodalom természetes fejlődése hova-tovább határozottan mellette nyilatkozik; addig pedig újabb harcztól szükségtelen kezdenie, s nyugodtan dolgozhatik mind az *Erdélyi Teveleken*, mind fordításain, — midőn váratlanul megjelent a Horváth Endre bírálata *N* jegy alatt.¹

Hogy e bírálatot csakugyan Horváth Endre írta, oklevélbeli adatok nem támogatják. De Kazinczy az első olvasástól fogva legott, az övének hitte és hirdette, még pedig a külső és belső érvek alapján. Horváth Ádám már előbb figyelmeztette Kazinczyt, hogy «készül ellene valami», s az csak ez a bírálat lehetett. Másfelől azon meglepő hasonlóság, mely a bírálat és Horváth Endrének 1815. okt. 15-kén Takács Józsefhez intézett levelében kifejtett elvi észrevételek és gyakorlati példák között azonnal szembe tűnik, bizonyossá tette Kazinczyt a bírálat szerzőjének kilétéről. Vitkovics ugyan Nagy Leopold váczai kegyesrendi tanárt gyanítja a szerzőséggel; ez adatot azonban Kazinczy soha sem vette komolyan, s nincs is semmi valószínűség Vitkovics állításában. Nagy Leopold nyelvi kérdésekkel nem foglalkozott, csak a természettudomány és mezői gazdaság körében szorgalmaskodott. És a széphalmi vezér számtalanszor kifejezte véleményét, hogy *N* jegyű bírálója Horváth Endre, s ez soha sem tagadta, mit annál is bajosabban tehetett volna, mivel a Dumán túl mindenki tudta, hogy a «kilencz emeletű roppant filagória» elleni kifogások egyenesen a *Zircz emlékezete* szerzőjétől valók.²

Horváth Endre támadásának célpontja Kazinczynak azon elvi kijelentése, hogy «a szépíró nem ismer főbb törvényt, mint azt, hogy írása szép legyen; valami ezen igyekezetét segítheti, az neki mind szabad, akár engedi a grammatika és szokás, akár nem.» A mi ellen tehát már Beregszászi is kikelt, hogy az író föltétlen ura a nyelvnek, Horváth Endre is kiinduló pontul választja, hogy azután Kazinczynak

¹ Tudományos Gyűjtemény, 1818. évf. IV. f. 96—115. l.

² L. e kérdést bővebben a *Magyar Nyelv* 1905. I. évf. 4—5. füzetében közölt tanulmányomban.

pályája elején Barczafalvi Szabó Dávid és Gelei József fordításairól írott bírálatában hangoztatott elveit fordítsa a széphalmi mester elmélete ellen, kimutatván, mennyire megsértette Kazinczy a saját elveit, midőn a német szólásmódokat szükségtelenül nyelvünkbe ültette (*hagylak várni*, — a régen nem látott vidék *elszórhasson* stb.); midőn a szókat gyökerökig vagdalta (*árny, körny, arcz*); midőn az új szókkal minden mérték nélkül élt, holott ő maga tanította, hogy «az új szók félénken és ritkán hordassanak elő»; midőn az idegen szók meghonosodott alakjai helyett újra idegen alakokat használ (*tempel, phantasie, symphonie* stb.).

Kazinczy azonban nem e kifogások ellen találta szükségesnek a védekezést, hanem Horváth Endrénék azon félremagyarázása ellen, mintha Kazinczy Beregszászit «fájós szemekre nézve elhomályosult szemű Izsáknak csúfolta volna», Sipos Józsefet pedig «megbocsáthatatlan bűnű bódítónak» mondván, zavart fejű, sőt bolond embernek állította volna. Még jobban fájt a megtámadottnak Horváth Endre azon gyanúsítása, mintha Kazinczy Kis János *Hajósénekének* 3-ik versszakát¹ méltatlanul magasztalta volna erkölcsi tartalmát illetőleg; mert a bíráló azt hiszi, hogy «a ki csendes időben képes csak a kormány rúdját tartani, bizony csak kisszívű ember». Pedig világos, hogy Kazinczy nem tartalmi szempontból idézi a *Hajósének* 3-ik versszakát, hanem részint, mivel szórendje inverziós, részint mivel a névelőt háromszor dobja el ott, hol a próza mulhatatlanul megkívánná. De a széphalmi mesternek sokat emlegetett művészi ízlése is visszatetsző a bíráló előtt s gúnyos hangon kérdi: «Ugyan hányadik sorban s melyik gondolatban találhatom fel azt a helikoni csudaszép virágot, azt a csínján szűrő játszi tüvist, melyek a *Békáknak* egész a csümörig sokszorozott rekegésekben rejtezkednek?» Erős sarcasmussal szól Helmecey *Mennyegzős daláról* s azt kérdi: «Vajjon lehet-e az elme nagyobb részegségben, mint ezeknek a verseknek írások alatt volt?» S megvallja, hogy Kazinczy kilencz kötet fordítása közül csak két kötet átolvasására volt békés türelme, a többit az unalom félre tétette vele.

E bírálat az első nyílt támadás Kazinczy fordításai, újításai, ízlése ellen; az első félre nem érthető védelme a grammatikai

¹ Mi szép letenni kormányt,
A sors ha üldözzét!
Feledni mely veszély hányt
Habok s szelek között. stb.

meghatározott alakoknak s a nyelvszokástól szentesített szólásmódoknak; az első bátor szembeszállás a széphalmi mester tekintélyével. Kazinczy a *Mondolat* folytatásának véli e bírálatot, s annyiból igazá van, hogy mind a kettő egy forrásból származott; de míg a *Mondolat*-ban a gúny fegyverét forgatták ellene, Horváth Endre a saját fegyverével támad reá. Mind a kettőt a megindult haladás elnyomására szánta a Dunán túl Kazinczy elleni «rettenetes dühében». Gyalázatos gyanúval illette bírálója — így panaszkodik Kazinczy — hogy végkép elhallgattassa, mint Köleseyt; de ő nem fog elhallgatni, sem türelmét veszteni, hogy a gyanút magáról elhárítsa. Egyébiránt Horváth Endre «oly nyomorúltúl» támadta meg, hogy nem lesz mesterség győzelmet aratnia. «Még az is jó — írja — hogy személyemet, erkölcsimet támadták meg. Lássá az olvasó, hogy a gáncsolás zavaros lélek munkája. Nagyon szeretnék azok az urak, ha a királyi páleza az ő kezekben volna, ha ők határozhatnák meg: mint szabad írni, mint nem.»

Kazinczy azonnal kész a válaszszal, a mely első kidolgozásában csak a Beregszászi és Kis János bántása miatti vádalt törekszik alaptalannak feltüntetni, a nélkül, hogy a bírálat lényegét érintené. Ő úgy tekintette a vádat, mint a mely nem írói, hanem emberi jellemét veszi gyanúba, s épen azért már a *Tudományos Gyűjtemény* következő számában vissza akarta útasítani, mert — úgy mond — «rossz írónak koránt sincs oly szégyen lenni, mint rossz embernek, s én ez bizonyosan inkább nem vagyok, mint amaz». El is hárítja könnyű szerrel a vádat magáról, a mely szándékos félreértésből származott; s méltán mondja, hogy a ki meg nem érti a mit olvas és mégis nagy hangon ítél, annak nem volna szabad bírálnia. De Kazinczynak éreznie kellett, hogy válasza így nem teszi meg azt a hatást, melyet a nyelvújítás fontos ügye kíván; azért csakhamar újra dolgozta válaszat, a melyben már nemcsak személyét védelmezi, hanem az általa hirdetett elveket is, egész elméletét, a mely — mint mondja — nem szenved kérdést, mert minden régi, minden új író mellette szól. Voltakép örül a most újra kilobbant harcznak, mivel a dolog így hamarabb kiörlődik, s a közönség föleszmél: mi forog itt kérdésben, és a nemzeti ügy csak nyerni fog. Megvallja, hogy a bírálat oly elmélkedésekre vezette, a melyek a kérdést egészen új oldalról derítették föl előtte. «Úgy tetszik nekem — írja Pápay Sámuelnek — hogy N úr ott téveszti el a dolgot, hogy mindent egyformán akarna írva látni. Ez nagyon hamis. Adjunk több színü-

séget a nyelvnek, azt úgy is bírja már. N úr mindég pompás beszédben lépdelget, még midőn leveleket ír is; én minden nemében a stilistikának más meg más óhajtanék lenni, s barátim úgy mondják, hogy más meg más vagyok is.»

Horváth Endre bírálata, ha csupán személyét és írói jellemét tekinti Kazinczy, épen olyan, a milyet óhajthatott; de ha az ügy javát nézi, szeretete volna, ha oly író szólalt volna meg, a ki a dologhoz inkább értett volna s nagyobb figyelemmel olvasta volna a bírálandó anyagot. Azonban úgy hiszi, hogy ha válasza megjelenik, a fogékony elméket alaposan felvilágosítja a bíráló tévedéseiről. Mindég kedvelte a kritikai villongásokat, most is örvendve fogadja, mert ettől várja, hogy a félreértések és darabosságok elsimuljanak, a minek már legfőbb ideje. Előre figyelmezteti barátait, hogy válaszát vegyék beható vizsgálat alá. Igaz, hogy Szemere Pál a *Tárgy és nyelv a költésben*¹ című értekezésével igazságot szolgáltat neki, midőn őt, Daykát, Kölcsényt, Berzsenyit, Virágot és Kisfaludy Sándort a nemzet büszkeségeinek mondja s a költői nyelvet finom ízléssel fejtegeti; de épen e finom ízlés vajmi kevesekre teheti a kívánt hatást. Most már erősebb szerekre van szükség. A szokás és grammatika báványozói nem kérdezik, hogy az új szónak, az új szólásmódnak mi az igazi értéke, csak azt, hogy olyan-e, a melyet mindenki megért. A széphalmi mester azt erősíti, bár talán paradoxonnak tetszik, hogy egy író sem követi szigorúbban a grammatika szabályait, mint ő; de vannak esetek, midőn készakarva, tudatosan figyelmen kívül hagyja.

Kazinczy válaszának első két kidolgozása nem jelent meg a *Tudományos Gyűjteményben*. Írója visszakérte, hogy újra átdolgozza. «Mind a kettőben — írja Rummy Károlynak — nyugodt hangon, keserűség és kevélység nélkül, de szabadon és saját érdememnek érzetében szólék s az új kidolgozásban még szelidebben.» Elismeri, hogy a saját érveivel támadni meg őt, igen elmés neme az ostromnak; de kérdi: «Tartozom-e én valónak vallani 1818-ban, a mit 1788-ban tanítottam? Az vagyok-e én, az-e most nyelvünk, ott áll-e most literaturánk, nyelvünk szükségei azok-e most, a mik akkor?» Hiszen Berczafalvi Szabó újításaival szenvedhetetlen torzkép lett, a melyen nem annyira nevetni, mint inkább boszankodni kellett. A ki őt is ily szempontból bírálja, nyilván nem tudja, hogy a nyelv-

¹ Tudományos Gyűjtemény 1818. évf. IV. f. 79—86. l.

illetőleg stílreform az egész nemzeti étellel mily szoros kapcsolatban van.

Horváth Ádám és Dessewffy József gr. úgy ítélnek, hogy Kazinczy-nak most már nem élesítenie kell az ellentéteket, hanem elsimításukra kell törekednie, mert az irodalom s közéletünk érdeke ezt kívánja. «A jobb ízlésű magyar publikum — írja Dessewffy — nem akada fel minden javításaidon, minden különösségeiden, sőt legnagyobb részét tapssal fogadta, — tehetsz hát te is neki némely apróbb áldozatokat, s meglesz így a békeség közted s közte, a honi literatura nagy hasznára, nagy díszére. Fogadd el e tanácsot barátodtúl, ki nemcsak magadat, hanem literaturánk dicsőségét is te beuned szereti.» Szabó János meg nem foghatja, hogy magyar író mikép eshet oly hibákba, a melyekkel tele van Horváth Endre bírálata. «Indulatból irt N úr — mondja — még pedig nemtelenből, korán sem úgy, mint egy hazáját, nyelvét, studiumát szerető literátor. Azonban nagy pimaszságát (mondhatnám: tudatlanságát) is árulta el, midőn a más-tól béhozott jobb ízlést nyelvünkbe csak azért nem kedveli, hogy idegenektől vétetett. Hiszen minden nyelv csak úgy ment és csak úgy mehet elő a tökéletességben. Mi magyarok talán pókok akarunk lenni s mindent magunkból kifonni.»

De míg Kazinczyt a Horváth Endre bírálatára irandó válasz foglalkoztatta: újabb támadás érte szintén a Dunán túlról. Takács Józsefnek *A recensiókról* szóló értekezése,¹ a mely *Füredi Vida* álnévvel jelent meg, nyíltan is, a sorok között pedig még erősebben kikel Kazinczy tekintélye ellen, mind azért, hogy a bírálatoknak akkoriban elmérgesedett hangjáért felelőssé tegye, mind pedig, hogy a külföldi folyóiratokban megjelent bírálatok miatt a nemzeti becsület megsértése vádját szemébe vágja. Egyszersmind azt is szemére lobbantja, hogy önmagát dicsérvén a külföld előtt, önmagát tartja az első magyar írónak. Nagyrészt oly vádak, a melyekkel már Kisfaludy Sándor is illette a Ruszekhez 1816. ápr. 14-kén írt hírhedt levelében.

Takács József hét pontba foglalja észrevételeit. Tagadja a kritika egyéni jogát s azt vitatja, hogy egy ember ítélete soha sem lehet alapos, és hogy csak «egy több tagból álló tudós társaságnak lehet igaz jussa az elmemíveket megítélni, és ezen tagok mind olyanok legyenek, kik már önmön jeles elmemíveik által a nemzet

¹ Tudományos Gyűjtemény 1818. évf. VI. f. 1—32. l.

előtt megbizonyították, hogy ahhoz értenek, a miről szólni magoknak just vesznek.» Különösen nagy szálla szemében a külföldi folyóiratokban megjelent bírálat, melyet az idegen olvasó nem tudván ellenőrizni, kénytelen a bíráló ítéletét mindenestül elfogadni. Nem kevésbbé «megbocsáthatatlan visszaélés a recensióval, hogy ha valaki (itt mindenkitől érthetőleg Kazinczyra és Rumyra czéloz) rész szerint maga önnön maga felől, rész szerint barátja által németül azt íratja, hogy egyedül ő maga a klasszikus magyar író.»¹ Takács is osztozik Kisfaludy Sándor felfogásában, hogy a bírálatok mindég több kárt okoznak, mint hasznót, mivelhogy Schillerek és Lessingek igen kevés számmal születnek. Szerinte a kritikai harczok csak a tudományok becstelenségének a melegágyai. A kritikusok csalhatatlanoknak tartják magukat, s még jó, ha kimélettel szólnak a fölfedezett hibákról; de legnagyobb részök a gúny éles fegyvereit sem átálja használni, hogy «kevély önhittséggel a maga ítéletét másokra tolja». Szeretné a személyeskedést kiirtani a bírálatokból s joggal rója meg a pártoskodást, a melytől a széphalmi vezér bírálatai sem mentesek. A *Tövissek és virágok* erősen gúnyos hangja sem tehet jó hatást, mert «a nemesebb emberi természet ha a feddést megszenvedi is, nem szeret tüzes fogóval csipkedtetni.» Lám Kisfaludy Sándort mily különféle szempontból ítéltek meg a különböző ízlésű olvasók, s ha a közönség ez ítéletekre hallgat, s nincs helyén az esze és szíve, nem tehet egyebet, mint hogy a *Békák* brekekéjét hangoztatja.

Látni való, hogy Horváth Endre bírálata és Takács József értekezése között e pontban meglepő az egyezés. Azonban Takács egész támadásának éle az újításról szóló szakaszban fordul Kazinczy ellen. Csak általánosságban szól ugyan az újításokról s mintegy mellékesen oszt kemény vágásokat Szentmiklóssynak, a ki Kazinczy új szavainak védelmére kelt;² de midőn azt mondja, hogy a kik Kazinczy táborához nem tartoznak, illő méltánylatban soha sem részesülhetnek, a széphalmi mester elleni boszúját nem tudja elfojtani. Hiába fogadkozik, hogy az öndicsőítés vádjával senkire sem czéloz: e pontot Kazinczy magára értette s bizonyosan nem alaptalanul. Valamint magára értette Takács azon megjegyzését is, a melyben védelmébe veszi Verseghyt és Kisfaludy Sándort Kazinczy

¹ L. a VIII. köt. Bevezetés XXI. l.

² Tudományos Gyűjtemény, 1818. évf. III. f. 78—82. l.

bírálatai ellen. Épen e vádaktól ügyekeznek tisztázni magát Kazinczy jó másfélévig folyvást.

A nyilvánosság előtt mind a két támadásra egyszerre akart felelni és pedig úgy, hogy többé ne legyen kénytelen kiállani a küzdőtérré. Egy évig alig foglalkozott egyébbel. «Ügyem védelmét — írja — el nem hagyom azért, mert ők akarnak magok maradni a pályán.» Nem arról gondolkozott most már, hogy Horváth Endre és Takács kifogásait helyreigazítsa, hanem hogy ellenök és az újítás mellett egész könyvet írjon. Azonban hosszas készülődései után belátta, hogy a *Tudományos Gyűjteményben* adandó válasz lesz a legillőbb felelet a kétszeri támadásra. 1818 novemberében írja Kis Jánosnak, hogy emberi alakját csak most kezdi visszanyerni s rakja a Jerikó falait. De Takácsnak nem válaszol, még pedig azért nem, a miért Somogyi Gedeonnak nem felelt: tiltja a superbia quaesita meritis. Horváth Endrének is úgy akar felelni, hogy elfojtsa «a legigazságo-sabb neheztelésnek legszelídebb rezgését is». »De — úgy mond — akkor nem felelni, mikor a jó ügy így bántatik, hűségtelenség volna.» Miért rettegne a küzdelemtől? Személyére nézve talán vesz, de ügyének nyernie kell.

Meg van győződve, hogy mind a két támadás fő forrása Versegghy Ferencz, a ki nem feledheti az *Aglája* bírálatát, s a ki tulajdon kezével írta le a Takács értekezését a szerkesztőség számára. Meg van győződve, hogy a Dunán túli írók mind összefogtak, hogy őt útjában feltartóztassák. Ime Versegghy magasztalja grammatikájában a *Mon-dolat* íróját s társaival együtt azt hirdeti, hogy a nyelvmivelés terén csak az *egység* után kell törekedni, holott pályája első felében olyan újító volt, mint akár Helmecczy, most pedig nem szenvedheti már a *kamat* szót sem. Kazinczy azzal gyanúsítja Versegghyt, hogy az egységre törekvésével csak arra czéloz, hogy magát a hatalmasoknál kedvessé tegye. «En — írja — nem kaptam a természettől ennyi hajlékonyságot s a hatalmas okokat gyűlölöm, ha azok engem össze-tipornak is.»

1819 ápriliában megjelent a Horváth Endre bírálatára írt válasza,¹ de egészen másképen, mint a hogy első és második kidolgozását Döbrentének és Kis Jánosnak megküldötte. Személyének megtámadásával röviden végez, míg az újítás elméletére bővebben kiterjeszkedik. A Beregszászi fájós szemekre s a Kis János idézett

¹ Tudományos Gyűjtemény 1819. évf. IV. f. 120—126. l.

soraira vonatkozó vádakat nyugodtan s méltósággal utasítja vissza, mintegy föltételezvé, hogy amaszt műveltségéről, emezt pedig Kis János iránti régi barátságáról józan olvasója úgy sem hihette. S méltán kérdi, hogy az olyan bíráló, a ki kilencz kötet közül csak kettőt tudott végig olvasni, mért nem hagyta a bírálói tisztet olyan-nak, a kinek a természet erősb idegeket adott? De nem sokáig időz e kérdésnél. Úgy tekint a bírálatot, mint a mely nem annyira fordításait, mint inkább egész elméletét támadja, holott «az oly igaz, mint a mely hamisnak, csalókának, veszedelmesnek N' úr vevé». Megmagyarázza szavait, a melyeket a Beregszászi és Sipos munkáinak bírálatában mondott, hogy az író ura a nyelvnek stb. E szavak nem azt teszik, hogy az író a maga kénye-kedve szerint használja a grammatikai alakokat, írjon p. o. *lopjál, legyél, legyek* s több effélét, hanem hogy az író ne pirúljon a maga szokatlanságaiért, ha tudatosan teszi. Horváth Endre fölindul ezen kifejezésen: «mely napom *vala*, ha azt együtt *tölthettem volna* veled». Tudja ő, hogy itt a szokás mind a két mondatban *volnát* kíván; de hivatkozik Vergiliusra, a ki épen így használja az alárendelt mondat igéjét, s ha szabad volt Vergiliusnak, bizonyosan szabad volt neki is e szokatlansággal élni a széphangzás kedvéért. Felhossa a *bajnok* és *hős*, a *költő* és *barátné*, a *cím* és *lap*, az *év* és *kor* s a *mívelés* szokat annak bizonyságául, hogy az író akarata életre kelthet oly szokat is, a melyek a szokás és grammatika törvényei szerint vagy egészen ismeretlenek, vagy az értelem más árnyalatában használatosak. Lám a *költő* szót midőn először használta Szilágyi Sámuel, hányan megrótták, hogy germanismus, hogy csúf fogalomra emlékeztet, de az író akarata győzött. Ezért mondja, hogy az író «szabad, de nem vak kéjű ura a nyelvnek» s «nem azért parancsol, mert parancsolni neki *tetszik*, hanem mert *jót, szépet, hasznost* parancsol», jöllehet a tanulatlan olvasó s néha még a tanult sem érti. A mely író a gondolatokat s érzelmeket legfinomabb árnyalataikban is híven akarja tolmácsolni, az valóban Berzsenyi szavai szerint «gyémánt fegyverével fényes utat tusakodva tör s nyit».

Amde a bíráló is elismeri, hogy a szokás és grammatika mellett az írónak is van hatalma, csak hogy az újításban kerülni kell a *sokat*, mint már Kazinczy 1788-ban tanította. A széphalmi mester szerint a *sok*, *kevés* vagy *elég* fogalma az újításban meg nem határozható; czirkalommal és vonalzóval itt nem boldogulunk, mert a nyelvvel, mint művészettel, szabad kézzel kell bánnunk csak úgy,

mint példányával, a természettel. De van bizonyos határ, a melyen túllépni nem szabad, s ez a nyelv ősi szelleme. Mire tanít ez? Arra, hogy a bővülést, szépülést nemcsak tűrni, hanem szereti is, óhajtja is, és nem idegenkedik az olyan kölcsönzésektől, a melyekkel a gondolatokat s érzelmeket erősebben, lágyabban, komolyan vagy csíntalanul festheti, csak olyanok fogjanak a munkához, a kiknek ízlésük van.

Megrója Kazinczy az írókat általában, hogy ki-ki a maga újításait kedveli, de a máséit kárhoztatja. Ezért kérdi Horváth Endre: ki olvassa a neologia elmélete szerint írt könyveinket? Mire Kazinczy épen olyan jogosan kérdi: ki olvassa könyveinket, ha a szép pályán versenyt nem futunk? Szerinte az irodalomban, a műzsák országában, mindnyájan kosmopoliták vagyunk. E pontot azonban szándékosan nem világítja meg bővebben, a mi bizonyára hiba, mert épen e pont nagyon alkalmas volt régi ellenségeinek számát növelni.

Kazinczy e válaszával állította elére a kérdést: vajjon az újítások használnak-e a nemzeti közszellemnek, s nem kell-e óhajtanunk, hogy a magyar nyelv fejlődése is kövesse ugyanazon módokat, a melyeket a régi klasszikus és újabb európai nyelvek világosan kijelöltek? E válaszában szakít a régi hagyományokkal, nem azért, hogy nyelvünk fejlődésének természetes útjáról erőszakosan letérjen, hanem hogy a stilistika szabályait is tisztázza, hogy az újítás vívmányait elfogadtassa. A tudatos nyelvnivelő, a célját soha szem elől nem tévesztő igazgató nyilatkozik soraiban. Kazinczy épen olyan lelkes meggyőződéssel hirdeti, hogy a magyar nyelv minden élő nyelvek közül a legszebbé válhatik, ha íróink az ő irányát követik, mint a hogy később Széchenyi lelkesedett a jövőendő Magyarországért, ha államférfiaink az általa hirdetett eszmék és taktika szerint munkálnak átalakulásunk nagy kérdésein. Védelmébe veszi feleletül a «drágalátos művész kilencz emeletű roppant filagóriáira» az új ízlésű palotákat s kerteket, a melyeket Oroszvár és Tata urai csináltattak s a melyekkel a művészi ízlésre adtak követendő példákat. Ezek is csak olyan újítások, mint a hogy a régi udvarházak is újítások voltak egykor. Nem óhajtja, hogy minden termő földünk ilyené legyen; de a ki hódolhat művészi ízlésének, jól teszi, ha nem marad mindig a régi mellett.

Kazinczy nyíltan is, rejtettebb célzataiban is úgy felel bírálójának, mintha biztosan tudná, hogy Horváth Endrével van dolga. Ezért mondja, hogy ha a kölesönt vissza akarná adni bírálójának,

a ki vagy harmincz új szavát összefoglalta, ő is kimutathatná a *Zircz emlékezetéből*, hogy a 924 sorban «nyolczvannál több szokatlan új szó hemzseg». Ezért mondja, hogy bírálójának mindig csak egyféle stílje van akár verset ír, akár prózát, akár levelet. Ellenben ő benne föl lehet ismerni a görög-római s az újabb kori nagy írók tanítványát; mindenütt magyar ő; de — úgy mond — «nem mint az a magyar, a ki idegent nem látott; nem mint az a német, a ki magyarul jól megtanúlt, hanem mint az a magyar, a ki a mit az idegeneknél elfogadhatónak gondol, felveszi, magáévá teszi s így nyelvén változtat, de haszonra». Szívesen eltűri, ha vele is úgy bánnak, mint Voss-szal a németek.

E válasz békítőleg hatott az ellentétekre. Kazinczy nagyon meg volt vele elégedve s irótársai nem kevésbbé. Szabó János szerint ez antikritika «csupa mérséklés, egyenesség és humanitas». Majláth János gr. mély belátást mutatónak találja; sikere abban fog jelentkezni, hogy a neologia ellenségei lassankint magukhoz térnek, s Kazinczy küzdelmei győzelmet aratnak. Ungvárnémeti Tóth László lelkes kifejezést ad a maga s bécsi barátai örömének, hogy Kazinczy «ügyetlen s mégis szemtelen ítélőjét oly szerény tudóssággal homályba hozza». «Erősségeid — írja — nagyon sokat nyernek ebben (t. i. a válaszban), a mint többektől hallottam, mind egyenességed, mind tolladnak érthetősége által, mind, a mit én velek utána, a külföldi példákban szemmel látható igazság által.»

Nem tagadja Kazinczy, hogy önérzete erősebben nyilatkozott válaszában, mint a nálunk szokásos bírálatok hangja engedte; de a ki valaminek az igazságáról mélyen meg van győződve, nem fojthatja el föllindulását a vitában, kivált irodalmunkban, melynek fejlődésére «rettenetes dolog, hogy az emberek még itt sem engednek a criticismusnak». Ez pedig onnan van, mert mi nemcsak nem tanulunk, de tanulni nem is akarunk, hanem «megmakacsodunk ott állani, a hová a történet vete». Ezért volt szükséges neki egész önérzettel szólnia, különben is az affectált, álarcz alá bújt szerénységet legkevésbbé szenvedheti. «Ellenkezőimmal — írja Ercsey Dánielnek — szükség volt éreztetnem, hogy engem ily vádakkal el nem némítanak, s a magamhoz bizakodás néhol talán inkább is hallatja magát, mint kellett volna.» Hogyan mérsékelje magát, midőn műveltségét s barátságát gyanúsítják? Nemcsak a szükség kényszerítette, hanem az a körülmény is, hogy *egész haddal* kellett harcolnia, s látván az előkészületeket, nem fojthatta el önbizalmát. Legalább

ellenfelei most már elesendenednek, és sokan megköszönik Horváth Endrének, hogy alkalmat adott neki ismét megszólalnia. De valamint a Márton István bírálójának irt feleletével új fegyvert adott ellenségei kezébe: úgy tekintik e választ is, a mely újabb izgalmat kelt. Azonban — kérdi — «mi lesz úgy a világból, ha minden ember nagyon féltetni fogja a bőrét»? Ő bátran védelmezte ügyét, s «ellenfelei elpirúlnak éretlenségekért s látni fogják, hogy nyilaikat csak addig lövöldözhetik, míg bátor ember mutatja ki kajánságokat». (L. a 3599. 3602—3607. 3613. 3619. 3624. 3639. 3646. 3651. 3657. 3665—3669. 3732. 3736. 3737—3740. 3742. 3749. 3761. 3763. 3774. 3799. sz. lev.)

Ámbár Kazinczy e választ is oly szándékkal irta, hogy most már lerakhatja fegyvereit; még be sem végezte antikritikáját, midőn a neologia újabb védelméhez kellett látnia. Huzamosabb idő óta készült már, hogy a mit a Dayka és Báróczy élettrajzában csak mintegy mellékesen mondhatott, mindazt szabatosabban s világosabban külön értekezésben mondja el. Voltakép tehát a Takács értekezése csak siettette munkáját s újabb küzdelemre ösztönözte. S noha sokat panaszkodott miatta, s különösen az öndicsőítés vádjá égette lelkét, mert minden ellenségét egy táborba látta sorakozva: eleinte nem tudta elhatározni, válaszoljon-e egyenesen a támadásra, vagy pedig a neologia védelmében feleljen mellékesen Takácsnak is. Mert mikor javában készült is legalaposabb értekezése: mikor már barátainak nagyjából el is mondta a maga védelmét: Dessewffy-nek csak akkor írja, hogy «még talán kedve kerekedik felelni, de igen röviden és igen csendes vérrel». Nyilván tehát arra is gondolt, hogy a készülő védekezés mellett még külön is válaszol Takácsnak, a ki őt nem annyira írói, mint inkább erkölcsi jellemében támadta meg; pedig — úgy mond — «szenynyel vádoltatni becsületes embernek keserves, mert a hallgatás vallásnak vétetik». Sajnálja is, a mire Szemere és Kölcsény régebben figyelmeztették, hogy ellenfeleivel békéltető czélból levelezett. De a «nemtelenekben való csalódás» az egyenes jellemű emberek öröme.

Többi barátai előtt nem titkolta, hogy erősen dolgozik védekezésén 1818 közepe óta. Döbrenteinek már az év júl. 2-dikán azt írja, hogy a legnagyobb szerénységgel fog Takácsnak felelni. Igaz, hogy azt teszi hozzá a Horváth Ádámnak ugyane napról irt levelében, hogy «ha a környülállások igen jó okoknál fogva nem kívánnák», elhallgatna: «hadd teljen kedvek, s legyen ez az örömök». De talán

élesztette harczyi kedvét még a mindig bekére hajló Horváth Ádám is, a ki világosan megírta neki, hogy most már tovább nem hallgathat, védekeznie kell; noha minél többször felel, annál több ellenzőre talál, s csak addig lesz ismét nyugta, míg nem olvassák feleletét. Egyébiránt Kazinczy önmagától is kész volt kiállni a küzdelemre, mert minél tovább elmélkedett, annál kényszerítőbb körülmények közt látta magát, hogy a *Monológ* folytatói ellen utoljára felszólaljon. Szinte rögeszméjévé vált, hogy őt minden áron el akarják hallgattatni; hogy minden sorában «irigységet, fekete vért keresnek»; hogy a Horváth Ádámnak hozzá írt leveleit felbontják s titkos cseleket szőnek ellene, noha Kis Jánosnak világosan megmondta Horvát István, hogy a képzelt cselszövényekről mit sem tud. De az oly vádak, hogy: a *Békákban* Kazinczy a kanonokok karát akarta kigúnyolni, tehát «rettenetes antikatholikus»; hogy a magyar írókról német folyóiratokban közölt bírálatai a nemzeti becsületet sértették; hogy csak magát tekinti az egyetlen klasszikus írónak; hogy levelei irodalmi hírmondók voltak, pedig azokat titokban írogatta — azt hitték el vele, hogy irodalmi despotismussal akarják őt a harczytérrel leszorítani.

Ez okból készült az utolsó küzdelemre. Egy évnél tovább gyűjtögette megfeszített munkával régebbi adatait, hogy nyelvünk fejlődésének egész folyamatát figyelembe vevén, elméletét utoljára még egyszer szabatosan összefoglalja s hogy elméletének igazságával gyakorlati példáit, közhasználatba jutott gyakorlati példáival elméletét igazolja. Több mint negyedszázad óta elmélkedett a magyar nyelv és magyar stíl átalakulásáról s miután a harcz zászlaját az *arkádiai pörrel* kitűzte és első csatáit megvívta: hatása évről-évre szembetűnőbb lett. Törhetetlen buzgalma — mint a nagy izgatónak általában — semmit sem lankadt az által, hogy az újítás alapelméletét mindannyiszor szinte ugyanazon okokkal támogatta, az ellene felhozott bizonyítékokat ugyanazon adatokkal czáfolta. A fegyverforgatásra való bátor készsége aczélozta erejét, a hosszú harcz teljesebbé, mélyebbé tette meggyőződését a nélkül, hogy a hibákat és túlzásokat is eltakarta volna előtte.

Kazinczy egész pályáján küzdött a véleményszabadságért, de soha elszántabban, mint épen ekkor, mivel csak ekkor akadt magához méltó ellenfelekre. Meg kellett mutatnia: milyen lélekkel viseli a gáncsokat. Kazinczy nemesen tűrte a bírálatot, s bármi gúnyos hangon, sőt emberi jellemét is sértőleg nyilatkozott bírálója, mind ez

általában a bírálatok jóltevő hatásába vetett hitét egy pillanatra sem ingatta meg, pedig az egész harc a saját fegyvereinek ügyes használata, ellene fordítása volt. De Kazinczy örült az ellentétek súrlódásának még akkor is, ha kétes volt a sikere; mert meg volt győződve, hogy a nyelv és stíl átalakulásának nagy kérdései csakis erős küzdelemmel oldhatók meg; az erős küzdelem pedig gyorsítja a megoldást, s «a publikum megtudja: mi forog kérdésben». «Én most is nagy barátja vagyok — írja Berzsenyihez — s örökké az maradok a recenzióknak; azok tördelik le rólunk a letördelni valót s gondosabbakká tesznek az írásra.» S minél jobban bizik igazságához, annál inkább hirdeti, hogy ha ő vesz is, igazsága fényesen győz. Aztán némely esetben nem rút veszteni.

De ha ő az erőszaknak látszatától is óvakodik, viszont azt sem tűri, hogy az irodalomban, a «legsabadabb társaságban», más uralkodjék erőszakkal. A parancsoló hangot önérzetes író nem tűrheti, kivált ha a bíráló a más szemében meglátja a szálkát is, a magáéban meg a gerendát sem. Pedig ő ilyeneknek tartja bírálóit, a kik komoly elmélkedés nélkül ítélnék s fölszínes ismereteikkel nem átalják leczkéztetni azokat, kik a maguk útján mernek haladni. S e mellett nem is a dolog lényegét, hanem a személyt veszik célba. «Én — írja Szabó Jánosnak 1818. decz. 17-ki levelében — mocskosságokra fakadni nem fogok, akármit tesznek. De azt, a mit hasznosnak itélek a közügyre, mindég lesz bátorságom elmondani, mert a categoricus imperativus ezt parancsolja, s ennek teljesítésében eldőlni nem rút.» Viszont ha alapos okokkal győzik meg: «mindent revocálni is kész» s dicsőségét keresi ezen készségében. A véleménysszabadságnak e következetes és bátor hirdetése szólítja sorompóba tíz év múlva Bajzát, a ki Döbrenteivel és Dessewffyvel való vitájában ugyanazt hirdeti, a mit a széphalmi vezér egész pályáján.

E szempontból volt ellensége Kazinczy az akadémiának is. Azt hitte, hogy a szavazatok számával akarnak ott uralkodni olyanok, a kiknek akár tudományában, akár ízlésében bízni vajmi kevés oka volt. Döbrenteinek az erdélyi tudós társaság iránti buzgólkodását is kevés figyelmére méltatta, félvén, hogy a véleménysszabadságot elfojtják. Csak midőn Teleki József gr. egy rövid cikkben¹ nyilvánosságra hozta a megalakult társaság célját, a melyből világosan kitűnt, hogy az erdélyi írók sem parancsoló, hanem csak tanácskozó egye-

¹ Tudományos Gyűjtemény 1819. évf. IX. f. 106—107. l.

sületet óhajtanak, kezdett Kazinczy az eszmével megbarátkozni. Osztoztak véleményében Kis János és Teleki József gr. is. Amaz nagy vakságnak tekintette némelyek ügyekezését, a kik «törvénytevői hatalommal felruházandó tudós társaságot kívánnak». Emez egész elméletét fejtette ki az akadémia hatásának, részletesen megmagyarázván, mily körülmények közt tartaná ő ránk nézve is a nyelvmívelés és tudományok terjesztése fő eszközének az ily társaságot. Ha — úgy mond — «diktátoros hatalmok által a nyelvmívelés arany szabadságát» merészen elfojtani akarják, nem egyebek, mint «sötét századoknak legiszonyúbb szüleményei», a melyek békóba verik az emberi gondolatot. De az ilyen társaságtól különbözik «a tudósok oly szelíd egyezete, mely nem parancsoló hangja, pártfogóinak tündöklő fények által kíván az ellenzőkön diadalmaskodni, hanem minden pártosságot félre tévén, egyenesen a nyelv kimiveltetésének előmozdításán, a honi tudományosság öregbítésén munkálkodik, és okoskodásainak helyességök, iparkodásainak czélarányosságok, állításainak alaposságok, de főként engedelmes türelmessége által kívánja a nemzet bizalmát megnyerni»: ilyen társaság egyesítheti a szétszórt erőket, s az ilyennek pártfogására Teleki készséggel vállalkoznek. De mivel némelyek már is tapsolnak a nyelvmívelés szabadsága elfojtásának, Teleki szintén ellenök fordúl. Attól is tart Kazinczy, hogy ellenfelei jutnának ott többségbe, a kik egész élete munkáját megsemmisíteni ügyekeznének. Ezért küzd leveleiben s a *Tudományos Gyűjteményben* közlött bírálataiban is a kritika jogaiért, s ezért is fontosak a Horváth Endrének és Takácsnak írt válaszai.

Kazinczy nemcsak hirdette a véleményszabadságot, de maga is élt vele teljes mértékben. Jó ízlése azonban mindig megővta a személyeskedésektől. Utolsó nagy értekezésében nem közönséges példáját adja választékos modorának. Minden törekvése az újítás védelmére.

Már a munka közben arra a meggyőződésre jutott, hogy «egyetlen egy írónk sincs, a ki neologus nem volna, s egyenesen annak köszönhetjük literaturánknak gyönyörű virágait és gyümölcseit, hogy írónk *mertenek*». Ezért meg akarja mulatni, hogy ámbár ő Révai felén áll, Baróti Szabónak szóbeli és mondat szerkezeti újításai, a melyeket Révai és Rájnis oly diadalmasan gúnyoltak ki, most «kérdésen kívül jók». Lehet, hogy ez utolsó küzdelemmel sem dönti el a harczot: némely ember a legalaposabb okoknak sem enged: de neki elég lesz, ha okát adhatja újításainak s az irodalmi despotismus útját bevághatja.

Azonban a harc leghevesebb izgalmai közt sem feledkezik meg végcéljáról, hogy az ellentétek elsímulását lehetővé tegye, biztosítván a nyelv és stíl jellemzelessége kialakulásának irányát. Jóformán el is hagyja a «személyes illeteket», hogy munkája értekezésnek és ne villongásnak tessen. Ebből — mondja — úgy sincs haszon, amaz pedig minden jót ígér. Igaz, hogy így munkája hosszabb lesz, semhogy a *Tudományos Gyűjtemény* fölvehesse; de az ügy érdekében áldozatokra is kész, hogy művét külön kiadja. 1819. febr. 16-kán arról tudósítja Kis Jánost, hogy a nyelvújítás védelme felig már kész. Ez lesz utolsó munkája, mely ugyan sokaknál újabb ellenkezést gerjeszt, hanem azok ellen, a kik «el akarják rekeszteni a nyelv teljes kifejlődését buzgó, hív, de fel nem világosított patriotismusból», kötelessége még egyszer szólani, annál inkább, mert «szerencsére a jó ügynek sok barátja van s naponként szaporodnak». Sajnos, ellenfelei nem gondolják meg, hogy midőn a merni tanulás szabadságát elfojtani törekcszenek, mennyire megakasztják a természetes fejlődést. Ezért szögezi magát ellenök; mert az csak nem tűrhető, hogy a kormányhatalom parancsolja meg, mi legyen jó vagy nem jó a nyelvben. Itt a hatalom szava nem számíthat. Kazinczy azon kevesek közé tartozik, a kiknek térdei a szokás bálványá előtt meghajlani nem fognak, de a gondolkodás szabadságát mindenben tisztelik. «Ne akarjuk — írja Döbrentének — hogy más a mi tetszésünk szerint járjon, s hagyjuk meg kinek-kinek azt a szabadságát, hogy lásson a maga szemével. Én ezt bizonyosan meghagyom minden barátomnak, sőt nem barátomnak is.»

Utolsó tanulmánya csak értekezés lett, nem könyv, mint tervezte. Összevonta a mit mondania kellett, hogy a *Tudományos Gyűjtemény* fölvehesse, a mely pedig két ívnél terjedelmesebb dolgozatot nem szívesen közlött. Aug. 27-kén el is küldötte a folyóirat szerkesztőségének, azonban már okt. elején azt írta, hogy művét ne adják ki, mert még bővebben ki akarja dolgozni, hogy most utoljára mindent elmondjon, a mit ez ügyben mondani lehet és kell. De ugyanekkor Teleki József gr. tudósította, hogy a novemberi füzetben meg fog jelenni tanulmánya.¹

Takács értekezésére Thaisz András Jolsvai Bandi álnévvel már előbb elég derekasan megfelelt,² s Kazinczy örült, hogy a «zavart

¹ Tudományos Gyűjtemény 1819. évf. XI. f. 1 —27. l.

² U. o. V. f. 54—76. l.

fejű, szívű s előadású ember megkeféléttet»; de neki magának is sorompóba kellett lépnie, hogy «a gyalázatos és hazug vádak az evidentiáig megbizonyítsa», el lévén határozva, hogy e végső küzdelem után leteszi vitázó tollát, bármit mondjanak is ellenfelei. Emlegeti ugyan, hogy Verseghy grammatikájának bírálatát még megírja, de ez csak terv maradt. Az *Orthologus és neologus; nálunk és más nemzeteknél* utolsó nevezetes felszólalása Kazinczynak s minden addigi fejtegetésénél alaposabb, világosabb és békéltetőbb hangú.

Kazinczy Takács személyeskedő vádjaival nyugodtan végez és kijelenti, hogy az effélékre többé semmi esetre sem válaszol. A kérdés lényegére siet, megmagyarázván: mikép s mi okból keletkezett az újítás, és hogyan követte nyomon a nyelvrontástól való félelem. Rövid, de éles pillantású szemlét tart a magyar írókon a nyelv fejlődése szempontjából s összefoglalja az újítás módjait, példával magyarázva mindegyiket. Helyesen védi a tájszók általánosítását, a mit régebbi dolgozataiban is érint ugyan, de itt meggyőzőbb okokkal tesz elfogadhatóvá s másfelől a tájszók általánosításának tágabb kört jelöl ki az újítás módjai között. Hogy a stil különféle nemeinek más meg más szavai, más meg más szólamai vannak, különösen éles elmével világítja meg. Szöges ellentétbe állítja itt az újítókat és orthologusokat. Ezek, hogy a nyelv egységét megóvják, minden stílnemnek egyféle szokat s kifejezésmódokat kívánnak, pedig «a nyelv annál tökéletesebb s elkészültebb, minél több mértékével bír a sokszínűségnek, hogy mindent az annak saját színben adhasson». Amazok a különbözőség egységére törekszenek, s a vélekedés szabadságát mindenkiben tisztelvén, maguk is élnek e szabadsággal; az újításnak részint a magyar, részint a külföldi írók példái után minden olyan módját merik használni, a mely nyereségére van a nyelvnek s egyúttal az általános műveltségnek. Így jártak el a római írók, s az újabb külföldi nagy írók követték példáikat. A grammatikus meghatározza a beszéd nemeit, az író pedig kiművelt ízlésével megérzi, mikép kell azokat összeszerkeszteni, hogy a nyelv hű és mindenben jellemzetes tolmácsolója legyen a gondolatnak s érzelmeknek. Mert a nyelv olyan, mint a szivárvány a maga egymásba futó színeinek gyönyörű játékaival. A ki e színeket elemeire bontja, elrontja a szép játékot. «Hadd játszszák — írja — játékokat itt is a törvény, szokás, analogia, euphonia, ízlés, régiség, újság, magyarság, idegenség, hideg józanság s poétai szállongás.»

Ebben az értekezésében mondja ki Kazinczy, hogy az ő elmélete

nem a neologia, hanem a *synkretismus* elmélete. «Jól és szépen — így szól — az ír, a ki tüzes orthologus és tüzes neologus egyszersmind s egységben s ellenkezésben van önmagával.» Vajjon e szerint tehát mi szabad az újtónak? Kazinczy ezt feleli: «a mit a minden nyelvek ideálja megkíván, a magyar nyelv természete (örök szokása s törvénye) világosan nem tilt, a régi és újabb klasszikusok által nevelt ízlés még javasol is, s a szükség múlhatatlanul parancsol». Hogy a különféle nemzetek klasszikus íróitól minden stílbeli szépséget elsajátíthat nyelvünk az ő irányán haladva, és pedig oly mértékben, mint Európának egy nyelve sem: e remény a lelkesedés szárnyaira emeli az értekezőt, s kimondja, hogy «mi ezt a nyelvet szeretni tartoznánk, ha ily szép és a maga nemében egyetlen nem volna is, mert a *miénk*». De éppen ezért vizsgálni kell: mily eszközök által gyarapodhatik s nézni, mit csináltak mások nálunk és a külföldön, s mi használ nekünk. A maradék fog ítélni tetteinkről: «rettegjük ítéletét». Egyéb-iránt — ezzel végzi szavait — «Füredi Vida úrral én is ezt mondom s szájjal és szívvvel: In necessariis unitas, in non-necessariis libertas s ezt vetem mellé: in dimicatione honesta arma». (3597. 3616—3618. 3622. 3623. 3651. 3653. 3655. 3675. 3678. 3680. 3687. 3703. 3717. 3755. 3763. 3765. 3767. 3781. 3783. 3790. 3794. 3795. 3801. 3802. sz. lev.)

Kazinczy ez értekezésével a nyelvújítás harcát elméletben befejezettnek tekinti, de a gyakorlatban tovább folytatja részint eredeti munkáival, részint és főképp fordításaival.

Az *Erdélyi Levelek* átdolgozása és bírálata ez években is folytatódik. A hatodik átdolgozással Kazinczy maga szándékozott Cserey Farkashoz Krasznára utazni, de részint felesége lebetegedése, részint pörösködése miatt nem valósíthatván tervét: művét lovas emberével küldi Krasznára 1818. jún. 16-kán, megkérvén Cserey Farkast, hogy ha elolvassa: adja át Döbrenteinek. Döbrenteit is kérte, hogy ne csak maga olvassa, hanem barátaival is láttassa a kéziratot, különösen az illető részeket, például: gr. Haller Jánossal, dr. Gyarmathyval, Bölöni Farkassal, kivált pedig a Gyulay családdal, mert hiszen eltöltött kedves óráinak emlékét óhajtja első sorban megörökíteni. Döbrentei azonban ismét sok megjegyzést tett a levelekre, a melyek nemcsak az adatok igazítására szolgáltak, hanem az egyes kifejezésekre s a szerkezetre is kiterjedtek. Olvastatta Wesselényivel is, úgy hogy a kézirat csak november végén jutott vissza Kazinczy kezébe.

Mint az előbbi kötet bevezetésében érintve volt: Döbrentei

főleg azért tett kifogásokat, mivel Kazinczy mindenkit szerfölött dicsért. Kazinczy maga is belátta, hogy szertelen magasztalásai hitel-vesztetté tehetik szavát, s megfogadta, hogy csak az arra méltóakat említi dicsérőleg. Azonban Döbrentei még így sem hagyta helyben az utolsó, hatodik kidolgozást sem, és szinte parancsoló hangon írt mesteréhez a javasolt változtatások iránt. Mintegy két ívnyi jegyzetet írogatott össze számára, kérve, hogy meg ne vesse adatait, észrevételeit. «Sőt — így folytatja Döbrentei — *solenniter. barátságunk fenmaradására emlékeztetve kívánom meg, hogy semmi, semmi is jegyzéseim ellen ne tétessék* (hanemha a gubernátornak s b. Jósikának hozzám való hajlandóságokat említeni nem akarod; kedvesek nekem, de et adessee et abesse possunt leveleidben); minden egyéb, még egyszer kérlek, úgy mint én kívánom, kitérültsésk. Azért töprengök pedig e felett annyira, mert közlök már veled kihagyásra valókat, s te mégis meghagyád leveleid sorában. Töröld, töröld a miket kijegyzék; a világért nem akarnám, hogy publice kelletnék ellened s leveleid megcsalatozott hírei ellen szólanom.» Mint évekkel az előtt, most is félti Döbrentei az ifjú Wesselényit Kazinczy magasztalásaitól. «Az Istenért — folytatja — ne tömjénezd azt a dicsérőteket érdemlő ifjút; annyi tömjén *ront, bizony ront*, még az öregek is megszédülnek a tömjéntől. Epithetumaidat, melyeket adsz neki, úrfitársai fel fogják kapni s csúfolódásra fordítják.»

Kazinczy azt felelte, hogy nem képzelheti Döbrenteit kevésbé igazságosnak maga iránt, mint ő (t. i. Kazinczy) volt Dessewffy iránt, a kinek a *Bártfai Levelek* bírálatában szabadon megmondta ugyan a maga véleményét, de barátjára bízta, mit fogad el s mit nem. Különösen a Bethlen Imre grófnál töltött tanulságos órák említését nem hagyhatja el, mert az igazságtalanság is, hálátlanság is volna. Egyébiránt megvallja, hogy ámbár sok gonddal írta munkáját, mégis több fogyatkozást lát benne ő maga is. De úgy tett, mint a festő, a ki némely hézagok betöltésére vásznára tesz holmit, a mi később bizonyosan «el fog tolattatni». Nyilván azért emlegeti Kazinczy ismét Erdélybe való menetelét, hogy élő szóval igazítsák el a félreértéseket. Ha hamarosan visszakapta volna kéziratát, talán a kifogásolt részeket megigazítva, csakugyan rá szánta volna magát a tervezett útra. De a tél hamarabb beköszöntött, mintsem kéziratát visszakapta; hideg időben pedig oly hosszú útra el nem indulhatott.

Kazinczy az Erdélyből visszaérkezett kéziratot ismét átdolgozta, most már hetedszer s úgy vélte, hogy ezúttal akadálytalanul sajtó

alá adhatja Patakon. Sürgette is a Bája Istvántól ígért rajzokat, hogy akkorára kimetszettesse, mire a censor a kézirat átvizsgálásával elkészül. 1819. ápr. 15-kén adta Tulsiczky András pataki censor kezébe, a ki hónapokig bele sem tekintett. Csak felév múlva kapta vissza, nem sok, de Kazinczynak mégis nagyon kellemetlen törlésekkel s észrevételekkel. Például Kazinczy azon mondatához, hogy Bethlen Gábor királyltyá választatott, a censor ezt jegyezte: «a pártosok által». De ez csekélység. Hanem a mit Boesckayról írt Kazinczy, azt a censor egyenesen tudatlanságnak mondta, mert — szerinte — «Boesckay rebellis volt és erkölestelen». Rudnay Sándort, a ki 1816-ban még erdélyi püspök volt, említvén Kazinczy, elmondá, hogy reggeli öt órakor volt nála látogatóban. Ezt is törölnie kellett, mert Rudnay időközben esztergomi primás lett, s Kazinczy adata azt mutatná, hogy «ő nem tudá lenni nagy úr». Azt sem engedte a censor, hogy Kazinczy sz. Istvánt erőszakkal térítőnek mondja; továbbá helytelennek találta, hogy Kazinczy a tanítás szabadságát dícsérte; a censor a német egyetemekre figyelmeztette, hogy e tanítás kárhozatos voltát bizonyítsa. S még az sem tetszett a censornak, hogy Kazinczy szerint a tanár mennél gyakrabban társalkodjék tanítványaival. Tulsiczky ez ellen Apulejusra hivatkozik, a ki azt állítja, hogy «parit conversatio contemptum, raritas conciliat rebus admirationem», stb. «Ah, barátom — kiált fel Kazinczy — miket corrigála Tulsiczky! Elkecsereedik az író, mikor ily censorokat lát.» Azonban mégis örült, hogy a pataki plebánus volt a censora, kit Dessewffy nagyon szabadelvűnek híresztelt, ámbár a kifogásolt adatok nem igen támogatják Dessewffy véleményét.

A mint Kazinczy az engedélyt megkapta: műve nyolczadik átdolgozásához fogott, mert még több íróbarátjával akarta elolvasztatni, a kiknek véleményére vagy adatára szüksége volt. Bírálói igen különböző észrevételeket tettek művére. P. o. Döbrentei azt szerette volna, ha Kazinczy a székelek és szászok kiváltságos helyzetét részletesen tárgyalja s inkább történetet ír, mint útirajzot; Cserey Miklós szintén óhajtotta a nevezetesebb történeli helyek kiemelését; míg Cserey Farkas a saját gyűjteményének bővebb ismertetését látta volna szívesen. Voltak oly bírálói is, a kik saját személyükről semmiféle megjegyzést nem tűrhettek. Bölöni Farkas Sándor nem akarta, hogy Kazinczy az ő unitárius vallását emlegesse; az meg épen nagyon rosszúl esett neki, hogy Kazinczy csüggetegnek mondta őt. «Csak a mesterlegény un rá — írja — mesterségére, s az csügged, de én

nem... Az én büszkeségemnek s vanitásomnak határtalanul fájna, ha én ily puha léleknek, csüggedezőnek leszek festve, mert én épen azt hiszem magamról s meg vagyok győződve, hogy olyanok közt állottam meg keményen, a hol sokan csüggedtek volna.» Az ellen is kifogást emel, hogy Kazinczy őt Aranyosrákosi Székely Sándorral hasonlítja össze, ezt gyalázasnak hiszi önmagára nézve.

Teleki László gr., a ki még csak a *Tudományos Gyűjtemény*-ben megjelent részeket olvasta az *Erdélyi Levelekből*, kivált arra figyelmeztette a szerzőt, hogy az erdélyi családok történeti adatainak felhasználásában nagy vigyázattal járjon el. Meg van ugyan győződve, hogy Kazinczynak «esmeretes könyvszerzői prudentiája» ki tudja kerülni az ily munka örvényeit; de mivel jól ismeri az erdélyieket, nem szeretné, ha Kazinczy akaratlanul is kedvetlenséget okozna akár egyeseknek, akár egész családoknak. Nem haboz azonban kijelenteni, hogy az *Erdélyi Levelek* kiadását nyugtalanul várja; de bírálatot nem mond, mert «sokkal kisebbnek tartja» magát, sem-hogy a mű mélyebb vizsgálatába ereszkedhetnék.

Érdekes következtetéseket von Kazinczy a művére tett bírálatokból. Valósággal a korabeli magyarság erkölcsi felfogását rajzolja, midőn így ír: «Oly sok s oly sokféle idegen kéz változtatott és változtattatott benne, hogy nem az többé, a mi volt, és a mi lehetett volna. Mi *sem megérintésünket, sem magasztaltatásunkat nem tűrhetjük*, s mind a kettőt hiúságból s elhitettük magunkkal, hogy az szerénységből esik. Cato szabadon fedde mászt, szabadon magasztalta magát; s ha nekem azt, a mit Catónak tenni szabad volt, tennem nem szabad is: örvendek, hogy érzésben legalább nem vagyok hozzá hasonlatlan».

A két Cserey legjobban örült a Kazinczy művének. Cserey Farkas szerint Erdély nagy halálával tartozik Kazinczynak, mert a mű minden sora nemcsak szép, hanem tökéletes és tanulásra is méltó. «Hazámot — írja — és annak fiait, lakosait, szokásait, dicséretes dolgait és méveit kívánom, hogy úgy ismerje a haza, a hogy itt leírva vagyon, és Erdélyt így ismerje az idegen is». Cserey Miklós is osztja rokona ítéletében, s ő is úgy találja, hogy Erdély sokkal tartozik a mű szerzőjének.

E közben megjelent a műből négy levél,¹ a melyekben Kazinczy az erdélyi szászokokról és a Bruckenthal-féle múzeumról szól. Kétség-

¹ Tudományos Gyűjtemény 1818. évf. VIII. 91—112. l.

telen, hogy Kazinczy a szászokról meglehetősen barátságtalan képet rajzol, hideg, önző fajnak mondja: «a fél-magyar, fél-német, fél-török, s sem nem török, sem nem német, sem nem magyar különös érzéseket támaszta benne». Nemcsak anyagi gondolkozásukért rója meg a szászokat, hanem hogy minden boldogságukat a kőházakban keresik, s ámbár az élet nehézségeivel alig kell küzdeniök, a műveltség eszközei meglehetősen parlagon hevernek nálok. A múzeumról műértőleg s b. Bruckenthal Sámuelről nagy kegyelettel szól, a kinek dicsósége örökké él; de a szászoknak az idegenek iránti közönyét éles satírával emeli ki. «Mely medvefaj!» — így végzi néprajzi leírását.

Természetesen az erdélyi magyar ifjúságnak tetszetek e levelek. Bölöni Farkas kitűnő festésnek találja a szászokról írt képet, a melynél jobbat azok sem tudtak volna írni, a kik közelebről ismerik őket. Nem győzi — mint mondja — a *Tudományos Gyűjtemény* illető darabját kikeresgetni s az olvasóknak kölcsönözni. De — hozzáteszi — hogy »a szászok megijedtek saját képektől s forralnak ellened». Hasonlókép tudósítja Döbrentei is. A szász ifjak összegyűltek s elkeseredve tárgyalták a leveleket. Sőt még Haller János gr. is kifakadt Kazinczy ellen s kérdést intézett Döbrenteihez: igaz-e, hogy Kazinczy oly rút színekkel rajzolta a szászokat? «A mint hallám — írja Haller — némelyek készülnek ötet recenseálni s talán nem ok nélkül, ha azt cselekedte, mert az a nemzet épen meg nem érdemli hazánkban a megvetést, mivel a pallérozás általok kezdett legelőször terjedni; valósággal sokat vesztené az az érdemes tanult férfi, ha az az állítás igaz volna». Döbrentei ugyan nincs egy értelemben Hallerrel s nem mindenben ad igazat Kazinczynak sem; annyit azonban szükségesnek lát megjegyezni, hogy ha csakugyan megtámadják a szászok, Kazinczy bajosan védelmezheti magát, mert csak «általfutó utazó» volt. Később arra is kéri mesterét, hogy hagyja el az éles kifejezéseket, a melyek különösen «nagy lármára» adtak okot. A tervezett bírálat csakugyan meg is jelent, s e kiadás következő kötetében fogjuk tárgyalni. (Kazinczy e kötet majd minden levelében szól e művéről.)

Az *Erdélyi Levelekkel* egy időben készítgette Kazinczy Cícero és Sallustius műveinek fordításait is. Az előbbit csak nem régen, az utóbbit huszonnég évvel az előtt kezdette fordítani; az előbbit már el is küldötte az *Erdélyi Múzeum* számára; de a folyóirat megszünt, s így Kazinczy visszakérte a Catilinariákat, hogy Cicerónak

egyéb szónoki műveivel szaporítsa, s mivel a kézirati mutatványt Dessewffy «remek, fejedelmi fordításnak» ítélte, s maga is úgy vélekedett, hogy a nyelv fejlődésére még fontosabb a klasszikus művek fordításainak közlése, mint eredeti munkája: 1818 őszétől kezdve szinte haláláig ez volt legkedvesebb foglalkozása.

Tréfás hangon dicsekedett, hogy *új filagóriákat* készít a klasszikusokból, a melyeket az újítás ellenségei bizonyosan ismét nyelvrontásnak ítélnék; de ő nem a mások, hanem első sorban a maga ízlésének akar eleget tenni, ámbar ez sokkal nehezebb, mint másoknak tetszeni. Ez állítást más írónál talán kételkedve fogadnók, de Kazinczy írói jelleme teljesen igazolja, s nem ütköztünk meg rajta, midőn ezt írja: «A ki valami jót akar csinálni, nem azon van, hogy a *más* javulását nyerhesse meg, -- épen úgy, mint a Stoa feddtelen embere s a Horátzé -- hanem hogy a *magáét* s ezt azért, mert ha magát akarva nincs kedve megcsalni, minden javulások közt ezt megnyerni legnehezebb». Innen magyarázható a folytonos újra átdolgozása eredeti s fordított munkáinak, kivált emezeknek, mert itt az eredetinek különféle stílsajátságai is mindég újabbnál-újabb oldalról tűntek eléje, a melyeknek a legapróbb árnyalatokig való átültetése rendkívüli gyakorlottságra edzette fordítói tehetségét, rendkívül kényessé, sőt finnyássá tette műízlését. Szó sincs róla: mind e mellett szívesen fogadta barátai javulását, el is dicsekedett vele; de talán soha sem volt még a legnagyobb magasztalás sem írói működésének rúgója, csak a saját ízlésének s irányának esetleges támogatója. Jól esett neki, ha Kis János ifjú tüztől hevített munkakedvöt dicsőrté; ha Dessewffy a Ciceró fordításáról azt ítélte, hogy ő, ha Festetics György tehetségével bírna, minden római s görög íróat magyarra fordíttatna, ha lehetne, Kazinczyval, ha nem, legalább vele nézetné át s igazíttatná meg e fordításokat: de a széphalmi mestert minden sorában a saját műízlése vezette s azon nagy reform haladásának biztosítása, a melyet kilencz kötetével megkezdett.

Mivel a Ciceró fordítását Döbrentei ki nem adhatta, Kazinczy a nyelvújítás védelméről írott műve függeléke gyanánt szándékozott közzétenni. De említett műve csak rövidebb értekezés lett s nem külön jelent meg, azért fordítása sem láthatott napvilágot. Időközben Cicerónak nemcsak szónoki, hanem bölcséleti műveit, sőt leveleit is fordítani kezdte s részint ezekkel, részint Sallustius fordításával akarta műveinek újabb sorozatát megindítani. Dessewffy nem szünt.

meg ösztönözni barátját: «Azt csak hidd el — írja hozzá 1819. jún. 20-kán — hogy ölelve fogadja Sallustiuszt és Cicerót téled a magyar világ. A Catilinariák és kivált *Scipio álma* fordítása remek. Oly pennátul lehet már valamit várni mind Cicerónak, mind a publikumnak». Kazinczy nagy kedvvel és nagy buzgalommal dolgozott fordításain s belemélyedt az eredeti stílsajátságainak elemzésébe s magyarázatába. Még nem határozott: melyiket adja ki előbb; de a mint Sallustiusba belemelegedett, ezt akarta először nyilvánosságra hocsátani.

Érdekes, mikép fogott régi fordításainak újabb áldolgozásához. A mint Horváth Endre híralatát olvasta és a stílfajok fejlődéséről elmélkedett: Sallustius jutott eszébe, a kinek műveit még fogsága előtt fordítgatta, fogsága első éveiben javítgatta s azután huzamos ideig pihentette; utoljára 1812—3. években foglalkozott vele, azonban ismét félre tette. A mint most kezébe vette régi dolgozatát, pirulva olvasta, hogy oly rosszúl sikerült fordítása, mert »oly rosszúl felel meg annak az ideálnak, melyet magának a Sallustius jó fordítása felől csinált», tollhoz nyúlt, megfogadva, hogy addig abba nem hagyja, míg az egészszel készen nem lesz. A Catilináról és Jugurtháról szóló művek fordításával hamarosan elkészült s ismét Cicero műveihez látott és e két kötettel akart a közönség elé lépni. Szerette volna hallani: mit mond a nemzet e törekvéseire. Különösen vonzották a Sallustius stílbeli szépségei. Úgy tetszett neki, hogy a híres római író épen oly gonddal válogatta szavait, épen oly gonddal latolgatta, mikép szerkeszsze mondatait, milyen árnyalatokat fejezen ki egy-egy régies szóval, mint a hogy ő gyalúlgatta huszonnégy év óta fordítását. Valami nagyot nem nyer tőle a világ és hazája — írja Rumynak — de a mit nyer, annak oly jónak kell lennie, a mit csak várhatni tőle. Ez az ügyekezet tette önmagával elégedetlenné. Alighogy befejezte Sallustius új fordítását, mire végére jutott, arról győződött meg, hogy ismét újra kell fordítania, de reméli, most már valahára «utolsó kézzel». «Nekem — úgy mond — ő a legkedvesebb minden római írók között, s különösségeit által fogom hozni nyelvünkbe, valahol lehet.» Ciceróval szabadabban bánik, mert műveiben nem talál annyi eredetiséget a nyelvre nézve. 1819 végére készen lett a második új dolgozatával is és úgy ebből, mint régebbi fordításaiból 8—9 kötetet készíttetett sajtó alá, hogy méltóvá tegye magát arra a tiszteletre, a melylyel a Dunán túli írók illeték. «Bizonyára — mondja a Rummyhoz aug. 31-kén írott levelében

nyelvünk és irodalmunk új iskolájának vagyok alkotója (Schöpfer), ezt az utókor meg fogja engedni.«

Más műveken is próbálgatta erejét. Bele fogott a Fénelon *Telemaque*jába is, nem azért, hogy az egészet átültesse, hanem csak hogy éreztesse: mennyire haladt nyelvünk Haller László ideje óta. Lefordította Vergilius Georgicái IV. énekének hatvanhárom sorát is versben s több barátjának megküldötte bírálatra főleg azért, hogy a Rájnis fordításához képest mennyivel hívebben és művészebben tolmácsolta. Kivált e kifejezésnek «effusus labor» szó szerinti fordítása: «elömlött a tett» nyerte meg tetszését, s arra kért választ íróbaráitól: megszenvedhető-e ez a magyarban. De már előre kijelentette, hogy: «akár fogják javalni, akár nem, én azt ki nem törölöm; de nem fogok neheztelni érte, ha gáncsolni fogják». (3586. 3609. 3655. 3666. 3683. 3684. 3697. 3702. 3730. 3733. 3744. 3751. 3765. 3781. 3783. 3794. sz. lev.)

Kazinczy ez években már nem annyira a nyelv szókincsének bővítését, mint inkább a stílfajok sajátos tulajdonságainak kifejtését magyarázgatta leveleiben. Régebben is foglalkozott ottan-ottan e kérdés fejtegetésével; de mióta Sallustius és Cicero műveinek újabb fordításain dolgozott, a klasszikus írókkal való foglalkozás hatása alatt a stílbeli sajátságoknak egész elméletét állította össze. Az újítással kapcsolatban a stílfajok reformja élénkebben foglalkoztatta most, mint bármikor az előtt, s a régi irodalom stíljének vizsgálata meggyőzte, hogy a magyar stíl a XVI. és XVII. században erős, tömör és méltóságos volt, mivel akkor a magyar írók a klasszikus szellemet is érezni kezdték. Szerinte a vallási villongások rontották meg íróink ízlését, mert hogy céljokat elérjék, arra törekedtek, hogy «ne minél szebben, hanem minél érthetőbben» szóljanak, s így «a darabos de velős, lelkes beszéd görgővé, folyóvá, könnyen érthetővé leve s erőtelenné, lelketlenné egyszersmind». Úgy látja, hogy épen azért, mivel újabb íróink is többnyire a sima, folyó, könnyen érthető, természetes előadásban keresik legelső feladatukat, a magyar stíl legnagyobb híjával van a *szépség*nek és *erő*nek. A klasszikus írók stíljének pedig fő ékessége a szépség és erő. S ha e tulajdonságokat el akarjuk sajátítani, a klasszikus írók műveinek tanulmányozásába kell mélyednünk, mert e tulajdonságoknak minél nagyobb mértéke különbözteti meg a nagy írókat a közönségestől. A stíl különféle fajtái különbözőképpen tüntetik föl e tulajdonságokat: némely író a szokatlan fordulatokban fejezi ki a szépséget és erőt egyszerre, mások a merész

inversiókban, ismét mások a játszi, kecses, vidám, tréfás hangban különösen a szépséget. De a kik a stílnak sem erejét, sem szépségét nem érzik, a kik a stílfajok sajátos tulajdonságainak kifejtésével vesélyeztetve lájják a magyar nyelv egységét, s azt hiszik, hogy nyelvünk már eljutott a fejlődés azon fokára, a melyen meg kell állapodnia: azoknak «útjokat kell állanunk, ha bennünket mérgekben, dühökben el akarnak is tapodni».

Midőn Bacsányi Ányosnak ezen sorát: «Oly szépen Kartigámnak írtál esetéről» megrója, voltaképp a stíl ereje iránti érzéketlenségét árulja el. «Így akarnánk — szól Kazinczy felindulással — vízzé, lörévé tenni még a versek nyelvét is.» Felhossa Baróti Szabó fordításának ezen kifejezését: «forró kerekéken elkerült», a mely a *metuque fervidis evitata rotis* eredetinek szó szerinti fordítása. E kifejezést megróttá Rájnis és azt veté szemére Baróti Szabónak, hogy magyarul ír ugyan, de deákul gondolkozik. «Mintha — így védi Kazinczy — a sebes kerék itt úgy nem melegítene tengelyt és attól úgy nem melegednék, mint a Horáitz hazájában.» Felhossa a *borág* szót, a melyet egyik sonettjében megróttak. Ő is azt vallja, hogy a *borág* «nem magyar szó, és az soha nem is lesz», a kapás *borágot venyige* helyett soha sem fog mondani. De vajjon következik-e ebből, hogy azt használnia a költőnek sem szabad? Épen nem. S vajjon, ha a költő a *venyigét* használná a megrótt helyen: kifejezhetné-e azt a fogalmat, a melyet épen ki akar fejezni? Hírül sem. «De *borágot* mondván, azt mondja, hogy oly *ág*, mely bort terem, még pedig tokajit.» Csakhogy a ki löréhez szoktatta izlését, nem fogja jónak találni a legfelségesebb nektárt sem. Mély meggyőződéssel hirdeti, hogy a szépírónak nagyobb vétek nem szépen, mint nem jól írnia. Csakhogy, sajnos, a magyar írók a közönség által vezetetik magukat. Igenis, a jó írónak is tisztelnie kell a maga közönségét, de az is bizonyos, hogy a jó író sokkal inkább szeret elől járni, mint a közönség nyomában.

Mind e mellett Kazinczynak van érzéke a népies sajátságok iránt is: mutatja ezt többi közt a Fáy András *Különös testamentomára* tett megjegyzése. E művet «épen nem várt gyönyörűséggel» olvasta s felhasználta arra, hogy stilistikai jegyzeteket készítsen belőle. «Bár — mondja — nyelvünknek úgy nevezett hősei írának oly szép nyelvet, mint ez az uram öcsémé. De ők, úgy látszik, hallani sem akarnak arról, hogy a stilistikának sok nemei vannak, és a mi hiba volna az egyikben, a másikban érdem. Ez a könnyű

román a könnyű nemben van írva, s uram öcsém teljesen megfelelt a maga tisztének.»

Kazinczyt a magyar stílről való elnéklkedése összeütközésbe hozta Dessewffy József és Teleki László grófokkal. Dessewffy nem tartotta helyesnek a klasszikusok szoros követését, mert a klasszikusok nyelvét csak írásból ismerjük s nem egyszersem az élő beszédből is. Ez az oka, hogy nem egyszer csodáljuk a kifejezések szépségeit, holott azokban az író talán akaratlanul is hibát követett el. Kivált a nehezen érthetőség ellen van kifogása Dessewffynak. Szerinte nincs erő és szépség az oly kifejezésben, a mely könnyen meg nem érthető. Azért csak ott kell utánoznunk az idegen példákat, ahol vagy nagyobb világosságot, vagy nagyobb hatatóságot adhatunk a magyar stílnak. E tekintetben Kazinczy is jóformán egyetért Dessewffyvel. Mind a kettőnek van bátorsága az idegen szólást nyelvünkbe átültetni. Csak-hogy amaz tudatosan és művészi izléssel, emez inkább a pillanat szeszélyei szerint jár el. Dessewffy óvja barátját, hogy ne akadjon fenn a könnyen folyó rimes verseken és pattogó hexametereken, mert — úgy mond — minden stíl jó, csak az unalmas nem.

Teleki László hasonlóképp a könnyen érthetőséget tekinti a stíl legfőbb tulajdonságának. Ha a római írókat — úgy mond — meg nem értették volna kortársaik, már régen a feledékenységre merültek volna. Csakhogy e pontban mind Dessewffy, mind Teleki akaratlanul is félreértették Kazinczyt. Ő sem azt hirdeti, hogy az író ne értse meg a közönség. Hanem hogy ha az író szokatlan kifejezéseket és mondat szerkezeteket használ a szépség és erő kedvéért: tanulja megérteni a közönség, s ne az a cél vezesse az író, hogy minden olvasója egyszerre, mélyebb gondolkodás nélkül is álláson az író gondolatán. Az író is szoktassa a maga közönségét a szokatlanságokhoz, s e tekintetben Kazinczy felfogását minden újabb nagy író példája igazolja. Teleki is elismeri, hogy minden műfajnak más-más a stílje, azonban mindegyiknek alapja a tisztaság és könnyen-érthetőség. Mint 1816-ban, úgy most is az új szók s még inkább az új összetételek és mondat szerkezetek ellen kel ki s a miatt panaszkodik, hogy az újabb magyar könyveket vagy egyáltalán nem, vagy csak nagy megerőltetéssel érti; fájlalja nyelvünk ronlását, melyet az újítás metyei mind jobban elősegítenek. Kazinczy említett tanulmányával Telekinek is megfelelt, de aligha tudta meggyőzni. (3655. 3680. 3683. 3693. 3720. 3752. 3760. 3772. sz. lev.)

Azonban Kazinczy is közeledett az írók általános felfogásához

a *Gróf Festetics György*höz intézett szép költeményében, a mely irodalomtörténeti szempontból különösen figyelemre méltó. Mivel az első keszthelyi ünnepélyen (1817. febr. 12.) az újítás ellenségei szinte hangosan tiltakoztak a széphalmi mester törekvései ellen: senki sem várhatta, hogy egy év múlva mégis Kazinczyt tiszteli meg Keszthely ura a szokásos módon, madárberkenyefa ültetésével. Pedig a dolog így történt.¹ Kazinczy nagy köszönettel fogadta a kitüntetést, újra érdeklődött minden iránt, a mi Festetics Györgyre és a Helikonra vonatkozott, szándékozott is meglátogatni a grófot; de részint a Dunán túlról ért támadások, részint a pesti barátainak elhűléséről hallott hírek megmásították szándékát. Mivel azonban íróársai, a kik hasonló kitüntetésben részesültek, odával köszöntek meg a gróf figyelmét, Kazinczy is úgy hitte, hogy ha verset nem küld Festeticsnek, hálátlannak fogja tartani. Ezért 1819. jan. 3-kán írott leveléhez mellékelte szép epistoláját, kérve a grófot, hogy ha tetszésével találkozik, olvastassa fel a februári ünnepélyen. Még külön is fölkérte Horváth Ádámot, az ünnepélyek legszorgalmasabb látogatóját, hogy epistoláját ajánlja Festetics gr. figyelmébe. Egyszersmind a *Magyar Kurír*-ban is közleni óhajtá, ha Festetics a közléstől el nem állja.

Horváth Ádám sietett barátját tudósítani, hogy Festetics «a verset kegyesen vette»: nem volt szükség, hogy ő is kérje a grófot a vers felolvastatására, mert a nélkül is megígérte. Kazinczy epistolája valóban megérdemelte azt a fogadtatást, a melyben részesült. Festeticsnek a nemzeti életre tett hatását költői nagyítással ugyan, de szépen kiemeli, még pedig mind nyelvére, mind versformájára nézve úgy, hogy az újítás ellenségeinek a tetszését is méltán megnyerhette, a mire számított is. E költemény több tiszteletet szerzett számára, mint fordításai. Kazinczy fölötte érdekes vallomást tesz, miért választotta a magyar versalakot e művéhez. «Minthogy olvasóink — írja Kis Jánosnak — most nem szenvedhetni kezdik az idegen izlést, magyar izlésű schémát választottam, melyben soha nem gyakorlám eddig magamat.» Döbrentének hasonlóképen azt írja, hogy a magyar versalakot azért választotta, mert «ezt szeretik az újat és idegent filagóriáknak nézők». De Kazinczy nem tagadhatta meg magát itt sem. Mert a francia építrek stíljét követte, a mit kevesen vettek észre. Zrinyi és Kis János érdemeire figyelmeztette

¹ I. erre vonatkozólag a *Keszthelyi Helikon* című tanulmányomat a *Buda-pesti Szemle* 1905. évi. szept. füzetében.

a grófot, a ki a czélzást megértvén, a következő ünnepélyen ugyan Kis János és Faludi Ferencz tiszteletére ültetett fákat. Kazinczynak azért esett jól a Festetics figyelme, mert ez akkor mutatott iránta tiszteletet, midőn «a Himfyanusok zaklatták». Tehát úgy fogta fel Kazinczy a maga kitüntetését, mint első lépést az újítók és orthologusok közti kibékülésre.

A szászokról közlött levelei és e vers többeket kiengeszteltek azok közül, a kik Kazinczy fordításait megbotránkozva olvasták, s a kik nem akarták hinni, hogy az *Erdélyi Leveleket*, e verset s az Ossian fordításait ugyanaz az író írta. «Sokan, a kik írásmódodnak ellenségei voltak — írja Bölöni Farkas — csak ezért megbékélének s ezt mondták, hogy most ismét a *régi Kazinczy*.» Még 1818-ban azt rebesgette Kazinczy, hogy veszedelmes volna Keszthelyre mennie, midőn ellenségei mindent elkövettek, hogy a vezéri zászlót kivegyék kezéből: most az orthologia főfészkében is tisztelettel övezik nevét s egyszersmind fölírják a székesfejérvári szin kárpitjára a Kisfaludy Sándor neve mellé. Kazinczy azt következteti e jelenségekből, hogy e dícséret «talán elakasztja némely szidalmazó szájában a szót». «Barátom — írja Kis Jánoshoz — ha én az a magammal eltölt bohó volnék, a kit ezek a vak emberek bennem lelnek, meglegegedhetném azzal, hogy a *régi Kazinczy* nevét pengetik: de *szégyenlem és sajnálom, hogy a nemzet nem halad, és hogy némely hamis próféták tanításaiknak engedvén, be akarja vágni maga előtt a haladhatás útját.*» (3586. 3605. 3616. 3623. 3630. 3646. 3656. 3684. 3711. 3736. sz. lev.)

Ugyanekkor más kitüntetés is érte Kazinczyt. Dessewffy a széphalmi vezér születésének hatvanadik évfordulójára megírta talán legértékesebb költeményét, a mely Kazinczy pályáját igazi történeti szempontból tünteti föl: mint a ki nemzetünk fölébresztésén ezernyi akadálytól gátolva folyvást lankadatlan hévvel munkálkodott; a kinek fejére ép úgy tövis koronát fontak, mint az Üdvözítőre; a kit ép úgy méreggel itattak, mint Sokratest, de a kit a jövő idő még poraiban is áldani fognak, midőn «minden ajak magyar szót fog hullatni», s mindenki elismeri, hogy *szebbre nevelte* nemzetünket, mivelhogy

Nem lehet mindenkor az óban heverni;
Javitál, nem rontál, midőn kezdtél merni
S a jövődönk is bölcsen megfeleltél.

Dessewffy költeménye még kéziratban elterjedt a pesti és bécsi magyar írók között. Pesten sokan megtanulták s egész tüzzel szavalták a társas összejöveteleken, s még «az öreg urak is örömmel hallgatták». Midőn pedig a *Magyar Kurir*-ban megjelent: a bécsi magyar írók is siettek üdvözölni őt, s Kazinczy neve a dicsőségszárnyaira jutott.

A széphalmi vezér elérzékenyülve fogadta Dessewffy s a közönség elismerését. Régen tudta — úgy mond — hogy becsüli őt Dessewffy; de most, midőn «ez a vers azt az egész nemzetnek és minden kornak hirdeti, midőn azt a gr. Dessewffy szájából hallja a világ, úgy kevélykedem, mint ha a Capitoliumon borostyánt kötöttek volna fejemre». Annyira kitüntetve érzi magát Kazinczy, hogy a Festeticstől nyert kitüntetést első hevében semmisnek érzi. «Mi ehhez a megtiszteltetéshez és a superint. Kiséhez a Festetics berkenyije! — kiált fel. — Oh láss szívembe s hidd, hogy ezért a berkenyéért pirúlok, valamikor eszembe jut. De Kis és Dessewffy közt állván: sublimi ferio sidera vertice.» Azonban Kazinczy szavait nem szabad szó szerint vennünk. A keszthelyi Helikon akkor fogta pártját Kazinczynak, midőn legnagyobb volt iránta az orthologusok elkeseredése, s hogy Festetics körében méltónak találták a kitüntetésre, mint az első élő író, ki ott személyesen meg nem jelent, azt mutatja, hogy érdemeit minden túlzása mellett is készek voltak elismerni. (3713. 3761. 3766. sz. lev.)

Az 1819. év máskülönbén is némi fordulatot jelez nemzeti életünk történetében. Jól mondja Bölöni Farkas, hogy «minden csodás változásra mutat», s hozzá teszi: «csak hogy ha megint pénzünk lesz, nehogy ismét Bécsből német culturát hozzunk». Ettől most nem volt mit tartani. A nemzeti szellem már bontogatta szárnyait az irodalomban és politikai életben egyaránt. Kisfaludy Károly színdarabjait addig páratlan sikerrel adták Pesten és Székesfejérvárott. S e sikerről hazafias lelkesedéssel tudósították a közönséget Kulcsár és Pánczél Dániel. Nemzetünk a jobb jövőt kezdte sejteni. Rebesgették az országgyűlés összehívását is, de ebben szomorúan csalódtak. Csak Metternich készülő rendeletei, a melyek felrázták az országot, vetették előre árnyékukat. Ezt azonban még 1819-ben alig hihette valaki, noha a megyei választások önkénye miatt általános volt az elégtelenség. A főispánok, illetőleg királyi biztosok annyira megnyírbálták a nemesség választó jogát, hogy még a legbékésebb hazafiak is mélyen elkeseredtek közállapotaink miatt. A vesztegetés, lélek-

vásárlás szemérmertlenséggé fajult, s az erkölcsi élet mételyei ellen a kormány semmi orvosságról nem gondoskodott, sőt önkényével éppen előmozdította.

Erdélyben az úrbéri rendszert is önkényesen akarta a kormány életbe léptetni. Geöcz László, királyi biztos, azt kívánta, hogy a rendelethez senki hozzá ne szóljon, csak vaktában, minden megfontolás nélkül fogadják el. Közép-Szolnok és Kolozs vármegyéknek e tárgyban összehívott gyűlésein tüntette ki magát az ifjú Wesselényi Miklós először. Amott nagybátyja, Cserey Farkas, szavaira válaszolt a rendektől kísért közhelyesléssel, emitt Cserey Miklós nagy örömeire erősen vitatta, hogy az úrbéri rendeletet csak országgyűlésen tárgyalhatja és fogadhatja el a nemzet. «Vetus patris filius» — jegyezte meg rá Cserey Miklós.

E gyűléseken jelen volt Majláth János gr. is, mint a kormány egyik megbízottja. Kazinczy nagyon örült már előre, hogy az általa annyira dicsért erdélyi nagyokat Majláthnak is alkalma lesz megismernie, de mennyire csalódott a Majláth tapasztalataiban. A német nyelvű főúr nemcsak nem tudta ott magát megkedveltetni, hanem egyenesen kémnek tartották, a ki a nemzeti érzés őszinte nyilvánulásait gyanús szemmel vizsgálta. Ez adatot Cserey Farkas jegyezte föl, s valószínű, hogy kissé túlozza a dolgot; de érdekes a kor felfogására, hogy a meglehetősen alaptalan mende-mondák is mily könnyen hitelre találtak. Mert a közügyek iránti általános aggodalom lenyűgözte a józan gondolkodókat is. «Lehetetlen — írja Dessewffy — rosszabbul igazgattatni, mint ez az Ausztriai Monarchia. Vegyük fejemet, ha huszonnyolcz milliom ember közt egy milliom meg van elégedve e kormányzással: *sythema hoc non tantum est depauperationis, set etiam macerationis*». S bár íróink törekvése nemcsak nem lankadt, hanem évről-évre erősödött, kivált most, midőn Kisfaludy és Fáy András költészetében a nemzeti szellem is nyilatkozni kezdett: a műveltség igazi fénye még mindig csak bágyadt sugárokat vetett nemzetünkre. A magyar írók bizony szánandó ábrándozók voltak a nemzet szemében. Még mindig csak egymásnak írtak a magyar írók s nem egyszersmind a közönségnek. Dessewffy munkáját, a *Búrtűi Leveleket* olvasták ugyan, de vajmi kevesen vásárolták. Sátoralja-Ujhelyen tíz példány elfogyott ugyan, de nyolcz elveszett; Sáros-Patakon egy példánynak akadt vevője, mennyi veszett el, nem tudták; Debreczenben egyetlen példányt sem vettek. Trattner is folyvást panaszkodott a közönség részvétlensége miatt, s

íróink alig merték munkáikat felajánlani az ingyen kiadásra. A Rumy *Monumentái* is elakadtak. Dessewffynek a magyar nyelvről és irodalomról írott értekezését, a melyet Magyarországon a censor nem engedett kinyomtatni, Döbrentei Erdélyben próbálta engedélyeztetni, de szintén eredmény nélkül. Alkudozott a censornal, hogy egy kissé símítva mondja el a «nemes férfiúi tüzzel vitatott igazságot», csak az egész kézirat nyomtatatlanul ne maradjon — mind hiába. «Mit tegyünk, kedves barátom — fakad ki Döbrentei — e rabszázadban, mert rabszázad ez minden előlarmája mellett is a nemzeti jusoknak.» «Oly lanyhák vagyunk — kiált Kazinczy gúnyosan a Rumyhoz írott soraiban — de azért örökké hangzik a hazafiság bajúszos szájunkról. A mi hazafiságunk a leggyűlöletesebb bajúsz.»

Döbrentei s néhány lelkes magyar főúr az erdélyi tudós társaság alapítására minden előkészületet megtettek; kidolgozták tervét, alapszabályait, megválasztották Döbrenteit titkárnak, s előkelő férfiak az udvarnál is közbejártak, hogy az engedélyt kieszközöljék. A jelek biztatók voltak, hazafias lelkesedésben most sem volt hiány, de ennél tovább nem tudott jutni e szépen indult ügyekezeti. Cserey Miklós már gyávasággal vádolta a nemzetet, a melyen «a hazafiúság dicsőre ébresztő szavai nem fognak; kedvetlenségében a külföldi újságokba akarta megírni, hogy milyenné lett a magyar». Azonban a remény gyöngye sugára föl villant, Bécsből biztató szó érkezett Kolozsvárra, de újra csalódtak. Cserey Farkas eleitől fogva nem bízott a sikerben, mert látta, hogy sokan olyan összegeket ajánlottak, a melyeknek megfizetésére nem is volt tehetségük. Különben is ő úgy hitte, hogy a szépirodalom emelését meg kellene előznie az anyagi állapotok jobb karba helyezésének, mert ha «Schwungkraftunk nincsen, nem lehet magasabban emelkedni». Másfelől azonban ő is sokat tételez föl a magyar nemesség áldozókészségéről. Azt hiszi, hogy Fesslernek a nemzeti történelmet tárgyazó munkáját a tehetős nemesség az e czélra összegyűjtött 1800 aranyon szívesen kinyomtatja. Úgy vélekedik, hogy ha a szükséges összeget előteremtik s a művet kiadják: olyan tőkét gyűjtenek, a melynek pusztá kamata is elég lesz vagy az írónak, vagy családjának. «Áhhoz képest — mondja Cserey Farkas — a mit Fessler a magyarokért tett, illőnek tartom, hogy magyarok tegyenek ilyent, és bár megtennők!» Cserey Farkas nem vette észre, hogy a magyar lelkesedés szalmatüze csak az első pillanatban lobog magasra, a pörnye hamarosan eltemeti.

Épen ily mosolyt keltő naivság a szegény Balkay Pál panasza

is, hogy a képzőművészet iránt mily csekély fogékonyság nyilatkozik még a műveltebbeknél is, és hogy főpapjaink sem tudják megbecsülni s megítélni a művészi törekvésű képírókat; ha egy közönséges aranyozó mázolója száz forinttal kevesebbe kerül, mint a valódi művész munkája, habozás nélkül annak adnak megbízást oltárképek készítésére. S midőn azt hallja Balkay, hogy az országgyűlést talán összehívja a király, azon ábrándozik, hogy «a nemzet tehelne az ország gyűlésében a felséges haza előtt egy buzdítást az iránt, hogy a kik a szép mesterségekre adják magokat, azok nyugalomban élhetnének, mint más pallérozott nemzeteknél, annyival inkább, mert a magyar leginkább dicsekszik szabadságával». A jobb jövőért való sóvárgás okozza, hogy a legparányibb jelenségből már bizalmat merítenek egyesek. Midőn a központi papnevelő intézetben Szentjóni Szabó drámáját, a *Mátyás királyhyá választását*, adják díszes közönség előtt, a bécsi *Allgemeine Theater-Zeitung* azt írja, hogy «a magyar magánok ezen alkalommal megmutatták, hogy a műveltség és nemzeti nyelv ügye iránt melegen érdeklődnek, s meggyőződtek, hogy a nemzetiségéből kivetkőzött nép sem uralkodójához, sem hazájához igazán hű nem lehet». Ebből már Cserey Farkas a nemzet ébredésére következtet. Ellenben a Kisfaludy Károly drámái sikereit a maguk fontosságában vajmi kevesen értékelték.

Pedig ezzel a magyar játékszín története új korba lépett. Hogy a német színházban a magyar színészek hetenként két előadást tartassanak, Vay Miklós b. tervezte, kételkedvén maga is, hogy «a magyar játszószín egy hamar felépüljön, mely ha olyan akar lenni, a mely egy nemzethez érdemes, bizonyosan ebben a mostani *olcsó-drága* világban több százezrekbe kerül». «Tudjuk pedig — teszi hozzá Ráday Pál gr. — hogy a mi jó nemzetünk szívesen subscribál mindent, de vegye meg rajta, a ki tudja.» Ráday Pál áruba bocsátja színházi felszereléseit, fűt-fát megmozgat, hogy vevő jelentkezzék, fölkeri Kazinczyt is, hogy ajánlja a tehetős hazafiaknak, de bizony nagyon csekély a reménye, hogy áldozókészsége csak valamennyire is megtérüljön.

Ha az ország közállapotát siralmasnak mondtuk, még inkább ilyennek mondhatjuk anyagi állapotát. A természeti csapások évről-évre ismétlődnek; hihetetlen drágaság uralkodik, s még a vagyonos magnások is csak roppant uzsorára kapnak kölcsönt. Dessewffynek tizenhatezer köből élete van s pénz dolgában nagy szükségét lát. Gúnyosan jegyzi meg, hogy Angliában a derék gazdag emberek

kifizetik a derék szegény emberek adósságait; de nálunk a nyomorral küzdő Kazinczy tiszteletére csupán fát ültetnek, őt pedig, «a szeretett híres deputatust» «nem zsidók, ha keresztények és urak huszonnégyszáz percentomra kínálják pénzzel». Nem csoda, hogy ha egy gondolkodó elme összehasonlítja állapotainkat a külföldével, összefacsarodik szíve, látva a képtelen különbséget, a mely csak a kormány előtt ismeretlen. «Az ők kilátásaik szüntelen kinyílva — mondja Cserey Miklós — a mienk beborítva, ők elé léptetve, mi fartalva.» Mert a külföldön már az egy célra egyesülés hathatós erejét mindenütt érzik, nálunk pedig vas szigorral tiltják, noha nem kétséges, hogy e tilalom is csak a közromlás felé vezet. Még a legártatlanabb politikai gondolatokat is csak titokban merik közleni a hazafiak egymással, hogy a kémkedő rendszer áldozatai ne legyenek. (3610. 3634. 3647. 3668. 3682. 3694. 3713. 3745. 3747. 3758—3761. 3764. 3771. 3777. 3782. 3784. 3787. 3799. 3801. sz. lev.)

A csüggedni nem tudó Kazinczyt is gyakrabban meglepi a méla bánat, midőn hatvanadik évéhez közeledik; szomorúan gondol a fenyegető halálra, melytől minél távolabb szeretne lenni, ha családját s irodalmi céljait tekinti. *Sera in fundo parsimonia*, ezt kiáltja felé Seneca. Ha még tíz évet élhet, tehet még valamit úgyis mint író, úgyis mint hat gyermek atyja, kinek legidősebb gyermeke csak tizenegy éves, a legkisebb pedig négy hónapos. Ámde «arra ifjú erő, el nem gyengült szem, a környülállások által nem ostromlott kedv kívántatnak». Igaz, hogy munkakedvét még csaknem teljesen bírja, de anyagi helyzetére nézve ott áll, a hol huszonnégy éves korában kellett volna állania. Csak abban keres vigasztalást, hogy szerencsétlenségét a kikerülhetetlen csapások okozták. Gyermekei is ezt hozhatják föl mentségül. Sógorával, gr. Török Józseffel nem tud békésen megosztani a felesége örökségén. Sógora mindenökből ki akarja forgatni testvéreit, azt erősítvén, hogy a kázméri birtokhoz mint ősi Török-jószághoz semmi joga sincs leánytestvéreinek, holott Kazinczy maga hallotta ipától haláloságán, hogy három gyermekének egyformán kell osztoznia az örökségen. Végrendeletet is tett e célra, de az megfoghatatlanul elveszett. «Ime tehát — sóhajt fel Kazinczy — nekem az vala sorsom, hogy valaminthoz nekem szegte nyakamat egy gonosz testvérem, úgy a feleségemet is a testvérem tegye szerencsétlenné. Vérzik szívem, midőn e gondolat rohan reám, s hat gyermekeimmel tekintem.»

Máskülönben is gyakran látogatták az anyagi csapások. Szüleit

1818-ban s 1819-ben négyszer elverte a jég, s míg máshol gazdagon fizetett a termés, neki majd semmije sem termett. Aratása is felette szegényes volt. 1819. szept. 23-kán majdnem porrá égett. A faluban éjjeli három órakor tűz támadt, s a rettenetes szél egy óra alatt az egész falut lángba borította. Kazinczy háza nyolcz helyen kigyúladt, de mégis sikerült a tüzet elfojtania úgy, hogy lakószobáit és csüfireit megmenthette, csak két melléképülete hamvadt el, s mintegy kétezer forinttal lett szegényebb. A mint a láng házába belekapott, kivitte a fenyegetett helyről családja két leveles ládáját, de a nehéz teherrel térdre bukott, s mind a két térdén nagy seb keletkezett. Ezen kívül is többször kellett az ágyat őriznie, vagy gyermekeiért aggódnia.

A régi hű barát, Dessewffy, részvevő kezét nyújtott felé. Őt is hasonló szerencsétlenség érte, de ő könnyebben tudott magán segíteni. Érezte, hogy emberbaráti kötelessége Kazinczy sorsát enyhíteni. «Pénzünk nincs — írja hozzá — kedves Ferenczem; feleségem sírt, olvasván leveled, de van életünk könnyeink mellett: írj hát minden bizodalommal, mennyire lenne szemben szükséged annak pótlására, a mit szegényeid számára adandasz. Segíteni kell a szánozkodót. Nézd ezt kötelességnek, nem barátságnak.»

De az aggodalom nem bénítja meg Kazinczy lelki erejét. Életének egy-egy vidám órája, irodalmi küzdelmeinek reménynyel kecsegtető sikere feledtetik vele a gondok súlyát. Dicsekedve beszél barátainak, mily ifjú erővel üli meg hatvan éves korában is gesztenye-sárga, hattyúnyakú, szarvaslábú Traján nevű csódórét, ezt az «irtóztató tűzű» lovat, a mely lovását már nem egyszer levetette; ő maga is forgott már veszedelemben, de csak süvegét ejtette le. Egyszer mégis kénytelen volt két idegen embert segítségül kiáltani, hogy kapják meg a ló zabláját, de «a semmire való tótok, látván, mit mível alatta a ló, felé nem mertek közelíteni». Mint írói küzdelmeiben, a mindennapi élet ezernyi bajai közt sem hagyja el soha az a gondolat, hogy az Istennek különös gondja van az ő életére, s noha tudja, hogy a sors a sirig üldözi, a Gondviselésbe vetett bizalma csüggedetlen szívvel vezeti tovább nehéz pályáján. (3649—3657. sz. lev.)

Dr. Váczy János.

Horváth Ádám — Kazinczynak.

10. Apr. 1818.¹

Kedves Barátom! Azt kérde, mikor lettem egyszerre oly öreggé? holott minden soraimat ifjai erővel öntöm: ? Azt felelem, hogy még 20—24 esztendős koromban lettem; mert akkor is szégyenlettem 's bánatos ki nyilatkoztatásokkal kértem engedelmet, hogy Szabó Dávidot fiatal pajkosságból meg-bántottam: holott én csak úgy recenseáltam őtet, hogy a' tulajdon szavaival élén, barátságos levélben játszottam, nem pedig széles ez országban akartam motskolni; mert hogy úgy ütött ki, az már Révai hibája volt. Oly szent előttem minden jó igyekezetű író' betsülete, hogy annak leg-kisebb meg támadása is, 's minden meg sértése --- ki vévén a' védelem' útját; szentségtelenség, vagy szenttelenség. — *Mai módi Recenzio*: én ezt meg-magyaráztam az Énekes Poësisomban; abban hibáztam hát, hogy hozzád irtt levelemben talán nem eléggé érintettem; a' *módit* úgy vettem, mint reánk a' Bétsiekrül ragadottat, 's ellenébe tettem ama' régibbet, mellyel a' Liptsei Tudósok vizsgálták a' Bél Mátyás' munkáját, — idegenek — magyarét.

Mitsodás recensio nem kell? csak a' feddő e? vagy a' javalló se? Nekem ugyan folyó írásokban egyik sem kell; a' ditsérő meg szégyenit, a' feddő sért; hanemha magam köz-ítélet alá bízom valamely munkámat: A' ki magamat akar tanítani, meg-teheti magános levélben feddés nélkül is; a' ki ditsérni akar, ditsérjen tudtom nélkül; a' ki pedig munkám' ítélésével mást akar tanítani, vegyen-fel inkább nálamnál derekabbat, és annak igazait magyarázza, azokból tsináljon grammatica és aesthetica törvényeket. De ám legyen hát *feddő*; feddő e a' Költsei' recensioja? — kár ezt a' gyenge építhe-

¹ Kazinczy F. jegyzése.

lont reá vesztegetni egy egész Magyar Nemzet Satyrájára; olyan pofozásokat nem tesz ő Kisen, Bersenyin, még Csokonain se, mint Horváth[!] István és Rumi egymáson, vagy Márton Istvánon az ő Recensorja; de tett szegény büntelen őseinken: nagyobbat, mint az annyszor megbüntelődött M. Statista, a' ki ekkorát meg nem mondott mint ő; hogy *mind azon író és nem író Nemzetek közt, kik Európában a' Nevétől fogva a' Tajóig lakoznak, nintsen talán egy is, mellyben a' költésnek való szelleme olly későn gerjedt volna-fel, mint a' Magyaroknál, 's mellynél az, fel-gerjedése után is annyira nem otthoninak, annyira idegennek látszanék*; ez több mint ha egy erköltstelen fiú Apját anyját meg verte volna, — és mi szükség volt erre a' ki tsapásra a' Bersenyi recensiojában? — olyan motskolódással kakaskodni a' szomszédoknak, a' mit ők ekkora mértékben magok sem mondtak volna! Gyöngyösit sokan betsülték a' külsők is; 's hát tsak a' mi Atyáink voltak e szamarak? hogy egész századon keresztül, nimium patienter, bámulni meg-nem szüntek: 's a' t. Miért nem lehetett volna a' feddő recensiót tsupán Dajkán, Himfin és Bersenyin kezdeni; vagy tsak magán ezen, és ennek derékségeit és fogyatkozásait (noha azokat is lehetett volna kedvezőbbben) ki tenni? — Kis meg köszönte a' Redactionnak, hogy ki adta a' K[öltséy] recensioját: Cató is mosolyogva felelt annak, a' ki az ő kopasz fejét tsüfságből le-pökte: 's Catót ditsérjük értte, de amazt nem. — De békét hagyok ennek; tegye Költsey a' mit ő akar. Ha az én út-mutatásom, mellyet az Énekes Poësisban tettem a' recensiókról, és észre-vételeim a' tavalyi 12 Kötetbeli darabokról, világot láthatnak, használjon ez a' sérelem ellen orvos szerül a' mit használhat; — ha nem: arról nem tehetek: most már tsak veled beszélek:

Te ha redactor volnál, nem vennéd-fel a' recensiót, míg nem közlenéd azzal, a' kit illet. Én pedig mihelyt szűrös volna, vissza küldeném neki, hogy olyan redactorral vetesse-fel, a' ki már az olyanokhoz hozzá szokott, és kedves mulatsága a' vad-viadal. A' Rumi' mentsége volt közölve Horváth Istvánnal: 's mit nyertünk vele? felelt ez is hegyesebb tollal, 's a' nagy olvasás mellett mindenik meg-mutatá gyengeségeit; magunkat szánakozásra indított nemzetünk eránt; másokat gunyoló kaczagásra; 's az e hát az arányja egy (kivált első) folyó írásnak? Márton István már nem érdemlett közlést; de feleletje tsak ugyan kapott egy kis olyan helyet a' Gyűjtemény' *Satjában*, a' milyen a' Debreczeni *Sellisták* ágya, hogy nem

tartozik a' szobához, hanem nappalra ki teszik: Csokonay feleletje még olyant sem. Én a' 2dik Kötetbeli 7dik Értekezésre: *Számadás az írás módjáról*, küldöttem nehézségeket (Difficultates ad rationes) és olly betsülettel, a' mellynél nagyobb már nem lehetett; küldöttem ama kérdésre is: keresztyén e vagy keresztyén? türedelemmel és részre-hajlatlansággal tellyest; a' Kmeth Csillag vizsgálat' szerzeményjére is; egy sem érdemlett helyet a' Gyűjteményben, a' sok ezeknél sokkal soványabb értekezések között; 's meg ismerteté velem a' redactio, részelkedő tendenciáját; a' réz táblák találgatását Jankovicsnak magának küldöttem, olly ki jelentéssel, hogy nem a' Gyűjteménybe való: azt vele terhelni nem akarom; hanem csak az ő ki-elégítésére — ha szolgálhat: — azt csak ugyan ki adák — de tele hibákkal, a' mellyeket sok olvasó nem is a' Redactionnak, — még talán a' Typographusnak sem, hanem nekem fog-tulajdonítani. — Ha hát értekezni, kérdést tenni, sértegetni szabad, felelni nem: nekem van igazam: hogy a' recenziók nem a' mi folyó írásinkba, avagy csak nem a' mi redactionk kezébe valók.

Beregszászi és Sipos ha el-halgatnak, én szeretem; de épen a' multt napokban Somogyban hallám, hogy Siposnak már kész is a' feleletje. — a' XII dik Kötetre tett észre vételeimből, arról való véleményemet is küldöm a' tulsó lapon. — A' mi betsületed' védését illeti, arra nekem fő gondom van. Festetichnél helyre is hoztuk azt én és Takáts Judith, avagy csak félig-meddig. A' magyar meztelenségek fel-fedezése ellen sokat kellene felelnem: 's talán ha élek, még felelek is, majd a' Gyöngyösy védelmében: most csak ennyit; hogy kevés Superintendensünk hiszi már ma a' Kristus istenségét; de még sem mondja, kivált Kathedrából. Erdélyi Leveleidre tett észre-vételeim, az egész 12 Kötetre tettekkel együtt, reménylem, Bétsben jönnek ki. A' *mindegyik* és *mindenik* felett el-vállalom a' duellumot: de csak magunk között: mint gyermekkorunkban szoktunk birkózni (vagy götseiesen birakozni); addig is ama Senecájét, Cuius accidere potest, quod cuique potest, ha belü szerint akarod fordítani, ne írj mind egyiket és mindeniket; mert betű szerint *quivis* inkább azt teszi *akar-ki*, quisque pedig *ki-ki*; a' minden *omnis*, a' *mind-egyik uterque*. A' suffixum által megy e az első személyhez? által, de nem mint suffixum, hanem mint meg vastagodott vékony lehellés: a' *száj* nem a' *sza*, hanem *szah* obsoletumból lett, és mi azt meg vastagitottuk, 's mondjuk nem csak *száj*, hanem *szájam* is; de úgy hát a' 3dik személy szájjá: néha azt a' h-t v-vé vastagitjuk; a' ló

Somogyban loh, loham, lohad, loha; sőt néha épen *loam*; mi lovamnak mondjuk: holott *lov*-nak nem, de néha a' pluralisban által megy a' valóságos j suffixum is, régi vissza éléssel, mint *húrjaim*, *tsontjaink*; 's többnyire a' consonans vég betűjű szókban az egyes 3dik személyből tsináljuk, nem pedig hurink, tsontink, és az én *angyalom* — végre arra a' mit *Zichinek* mondtam, hogy *nem kell bálványokat imádnunk*; most is azt mondom, nem tsak imádni, de még *Avros egyar* tsinálni is alatsynyság: de ugyan azért nem is mérem én a' magam geniejét egy imádott Németéhez vagy Olaszéhoz is, kivált mikor ezeket (kettőt hármat ki vévén) mind megtalálom az együgyű görögöknél. Való tudományt szeretek tőlök tanulni, ha tanulhatok; de e' részben is, hány a' ki nem tollrágó? Az izlés változó, nem tsak fejenként, hanem ugyan azon egy főben is, vagy Nemzetben is időnként; ámbár egyben nyersebb mint másban ugyan azon időben is: és a' természetinek, a' mástól nem tanúlttnak még is leg állandóbb a' betsi; mint példa Homer. P. Xur 10. Apr. 1818
H. Á. mpr.

XII. Köt. K. vizsgáltatások: Hazai Literatura. I. Dissert. Philologica etc. 2. O és új Magyar etc. —

Ki-vonása a' Recensionak: Ez a' két tudós nem ismeri nyelvünk mostani állapotját; nem tudják Kis és Pánczél Uraknak megkoronázott pálya írásaikat; a' Dayka Verssei, és Báróczý VII. Kötetei előtt álló philologiai excursiót, mellyből ki-nézhetnék, mint kelljen védnie a' fel vett orthologiát, (jövendőre javallja Helmecczinek Bersený Verssei eleibe függesztett értekezését) hanem ezek helyett Sipos Cicero és Horatz' textussaival áll-ki, Beregszászi az Etymologia' törvényjit fejtegeti, és a' szokás parantsolatit 's tilalmit magyarázza, 's a' t. A' szép író nem ismer főbb törvényt, mint azt, hogy írása szép legyen; valami ezen igyekezetét segéllheti, a' neki mind szabad, akár engedi a' szokás és grammatica, akár nem; (ezt sokak előtt soknak tetszendőnek jövendőli a' R. és valóban sok is.) B[eregszászi] azt mondja: *usus dominatur in linguis, scriptor nequaquam*: a' R. pedig: Sőt az Író parantsolja, hogy úgy legyen és úgy lessz; (mindenik hibás állítás külön véve). A' jó író tsak azt merheti a' mi nyereségére lessz a' nyelvnek, (ez már jól van) az olvasónak pedig túrnie kell, a' mi nyereségére lessz a' nyelvnek; és valamint van jó és rossz író, úgy van jó és rossz olvasó.

Mellyik út vezethet-el bennünket a' tökéletesség leg-főbb fogaig? Ollyan e? mint a' Péczelié; vagy mint a' Báróczié, Bessenyeié, Rádaié?

a' R. ezeket választja: Meg vallja ugyan, hogy ezeknek merészebb követőik néha szinte a' pajkosságig mennek; de a' szerencsétlen proba-létel köz minden igyekezettel, 's néha a' tévedések arany-erekre vezetnek. 'S a' t.

Ekkor elő-veszi előbb a' B. philológiájából a' *hütel*en szó ellen tett ki-fogást, és azt hasonlítja a' *hűség*telenhez (pedig mindenik jó) 's rútallja a' *hűség*telen-séget. Azután a' *köny*-et, *könyv* helyett, 's által Molnár Albertre, de a' hol u. m. *göny* (sőt ott van valósággal a' *köny* is, és még sem lehet belüle próbálni; én már erről magá-nos levélben irtam a' R. Urnak); azután *feledek*, *védek*: ellenben a' B.' *vétek*, *ez*, *ősz*, *fő* szavait; és hogy B. új szót is tsinált, *Hornyák* (elég rossz.) — Azután Sipost hogy ő rosszalja a' szorgalom, diadal, jóslat, ki-vedleszteni, gyönyör, mivész, fenség szokat; úgy a' vignette, indigesz, ectypon, original, svada, Zeusz, Sanctuarium, Caméek, aesthe-sis, palaeologismus idegeneket; hogy a' Typographus az új íróknak hol jó hol rossz; Culturának monumentumai, kéz-irati codex — 's mindenikre felel (kire győzőleg, kire hijjánosan).

B-nek és S-nak a' szokás és grammatica a' törvény-szabójok (és valóban ezek erős törvény-tevők): de a' R. u. m. szükség az acre judicium is. Quintil. L. I. c. 6. — De mit kívánhat hát a' szokás? 'S a' Debreczeni nép' szokását teszi törvénnyé; de az oka nem helyes; (való, hogy ott ilyeneket is mondanak: lú, bornyú, jernálunk.) B. is a' szokást, de nem a' mellyet Horáth és Quintilian mond szokásnak: az úgy nevezett nyelv-rontók is a' szokást, de a' melly est *Consensus Eruditorum*. Itt a' Horáth' szavait, mellyeken B. épít, a' R. le-fordítja s belőlök ellenkezőt próbál, és meg-is-toldja: 's nagyobb világossággal ama' törvényt: *dabitur licentia sumpta pruden-ter*, úgy érti: hogy szabad új szót és constructiókat tsinálni, de tartózkodva, nem sokat: (adjuk hozzá, jót és szükségest, mert az a' *prudenter* erős szó): — (És ez vissza verő oknak, argumentum ad hominem, jó a' philologus ellen, ha neki letszett a' Horáth' Aucto-ritássára szorúlnia.) Továbbá az sz, th, ch mellett felel, úgy a' tson-kázások mellett is; végre kérdést tesz: miben áll az Író tisztje? vakon követni e a' szokást? vagy a' nyelvet a' maga ideáljához hasonlóbba tenni? mit kell ohajtanunk? azt e? hogy nyelvünk az maradjon a' mi vólt, vagy hogy gondolatink' ki-nyomására, 's szép mester művek' írására alkalmasabbá váljon? 's ezekre meg-is-felel. A' való a' közészerűséget szereti; — a' szokás inádóji — azokat u. m. ki vévén, a' kiknek a' fül és nem ész a' vezérjek; — (de hát

miből okoskodik az ész a' hangra, hanemha fül után?) magok se kívánják, hogy a' nyelv ne tökéletesedjen: az ujitók se, hanemha ikonoklastai dühhel akarnak mindent fel-forgatni, hogy nyelvünkbe egészen más nyelvet tsináljanak 's a' t. (Ez eddig egészen elég volna; vajha én magyarázhatnám-meg, és fogadná el mindenik fél!)

Észre vétel. Ebben az értekezésben, a' dolog velejére tartozó alig van olyan, a' mit már feljebb ne érintettem volna: Most a' *szokás'* parantsolatira; a' *jó és rossz olvasóra, Consensus Eruditorumra*: azt mondanám, hogy mi nálunk mostani időben ezt a' definitiót ugyan bajos el-fogadni: mert új kérdés támad, hogy kik hát az *eruditusok*? 's mire van arányozva a' *consensus*? Hanem — ha tanítással akarjuk a' Nemzetet tsinosítani: sokkal jobb a' Baco' tanátsát fogadni. Gyűjt. Praefat. p. VII. Én hát tsak Ciceróval tartok, a' kit Quintilian is betsült és typusúl vett magának, és a' ki Horatz-nál jobban is értette az ékes szóllás törvényit, és az Orator' 's Poeta' szabadságát; de többet is próbált, és az egész Róma' ítélete alá botsátott ékes beszédivel méltóbbá tette magát a' bírószkodásra, mint a' ki *munus et officium non scribens ipse docebat*. Azt mondja ez az ékes szóllás' mestere De Oratore L. 3. n. 50. Omnes enim, tacito quodam sensu sine ulla arte aut ratione, ea quae sunt in arte et rationibus recta, et prava dijudicant: idque cum faciunt in picturis et in signis, et aliis operibus, ad quorum intelligentiam a natura minus habent instrumenti; tum multum ostendunt magis in verborum, numerorum vocumque iudicio, quod ea sunt communibus infixis sensibus, neque earum rerum quemque funditus natura voluit expertem, és alább is n. 51. Verum et in versu vulgus, si est peccatum videt: sic, siquidem in oratione nostra claudicat, sentit; sed Poetae non ignoscit, nobis concedit, tacite tamen omnes, non esse illud, quod diximus, aptum perfectumque, cernunt.

U. I. Azt kifelejtettem, hogy midőn mostanában egy helyen minapi leveledből békességedet ditsértem, hogy téged már számárra is ültettek, 's még sem gondolsz vele: azt felelték: hogy mondhatod azt, természeted ellen? — azt is el-felejtettem, hogy a' mit a' le-tíltott Arion P[rae]fatiójában irtam a' Mondolatra: meg küldöttem e azt már neked? — A' Rheumatismusodnak gondolj valamit, mert ha meg-öröködhetik, kínos tsont fájássá válik. Az öreg Festetits Lajos, Antalnak atyja, sokat szenvedett miatta, 's irni épen tehetetlenné lett.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában. M. Irod. Lev. 4r. 40. sz. II. köt.]

3584.

Kazinczy — Gr. Majláth Jánosnak.

Verehrter Graf!

Ein Catarrhaleieber hält mich wieder im Bette. — Ich lag gestern da, und eben flog mir der Gedanke durch den Kopf, ob mein Päckchen Ihnen zu Händen gekommen seyn mag, als die Thüre aufging, und ich solches von Ihnen zurück erhielt. — Eine schöne Illusion. In ähnlichen Augenblicken glaubt man, Mächte des Himmels seyen mit uns im Spiel. — Ich habe sie, diese Epistel an Berzsenyi, eben übersetzt; schlecht, ohne Sorgfalt; aber ich habe Ihnen nicht vorzuarbeiten; ich besorgte nur dass Sie mich irrig verstehen könnten. So etwas geschieht dem allergelehrtesten Übersetzer, denn nicht in jedem Augenblick schweben uns die Anspielungen des Autors vor.

Mein Szent Miklós, derjenige von unsern jüngern ungrischen Dichtern in Ungarn, von dem unsere Literatur gewiss die schönsten Blüthen erhalten wird, sandte mir ein paar Anacreontica, die ihm die Grazien einghaucht haben. Sein Fleiss ist bewundernswerth; apis matinae more modoque schwebt er ewig um die schönsten Blüthen. Ich wünsche, dass sein Leben lange ohne Gattin, ohne Kinder, ohne Sorgen, ohne Quälen hinfliesse, damit sein Geist durch Begierden immer im Leben erhalten werde. — Und Szent Miklós ist zugleich ein sehr gelehrter Grammatiker und Philolog. — In Siebenbürgen ist ein Togatus Unitarius, mit dem Namen Székely Sándor, der das meiste verspricht. Farkas und Kelemen auch sehr brav. Aber ich fürchte, dass sie sich abschrecken lassen werden.

Mein letztes Epigramm ist dasjenige, was ich 1816 a' Kenyérmezején dichtete, aber nicht enden wusste. Ich wollte ein hohes, ernstes epigramm haben, und sehr kurz, damit der Effect um so stärker sey, und mir schwebte das griechische vor, das den Helden, die bey Thermopylae fielen, gedichtet war. Mit dem Hexameter bin ich nicht unzufrieden: aber der Pentameter hat mich abgequält. Megszabadúla hazánk. Ich möchte das kräftiger.

Mondj áldást sírjainkra, Magyar! mi csatázva veszénk itt,
'S béklyód' szent anyaföld, ime letörte karunk.*

* E sor helyett előbb ezt írta: 'S vad kinczójától megszabadúla hazánk.

Der Pentameter ist darum gut, weil er so oft hergesagt werden kann, so oft der heilige Boden des Vaterlandes von seinem Oppressor gereinigt werden wird. — Der Grieche fand das Einfache der Helden des Leonidas kräftig gedichtet: ich besorge, wir werden dieses Epigramm noch weniger werth achten, als es werth ist.

Dass Szemere V. Fiscal von Pesther Com. ward, freut mich sehr. Das wird seine Seele freyer machen, und er kehrt dann von seinem Verböczi mit erneuerter Lust an seine Dichter und Philologen. Szemere traut sich wenig zu, und das ist eben so gefehlt, als wenn man viel traut.

Empfehlen Sie mich, verehrter Graf, Ihrem Freunde dem Grafen Franz Teleki. Vielleicht reise ich dieses Jahr nach Keszthely, wo man mich dieses Jahr durch eine Pflanzung beehrt hat. Nie wiederfuhr einem Menschen weniger vermuthend eine Ehre, wie mir diese. Ich habe dem Gott auf dem Helicon des Balatons in einem prosaischen Brief (nicht Epistel) für dieses Zeichen seines Wohlwollens gedankt. — Gehe ich nach Keszthely, so werde ich auch Török Bálint sehn, und dem Grafen Teleki mich zudrängen. Alles was ich von ihm höre, entzückt mich.

Mein Herr Graf.

Széphalom d. 13 Apr. 1818.

Ihr unterthänigster Diener
Kazinczy Ferencz mpr.

An Berzsényi.

Dass meine Jamben Rüge treffen wird, sah ich voraus. Sie überspringen muthig die Gesetze der Schulen. Sie achten das Gesetz, doch bloss wenn es gut (gütig) ist; sie achten das Beyspiel, doch bloss, wenn es schön ist. Fordert denn aber das Schöne, Gesetze und Beyspiele? und kann denn die Willkühr dieser zweyen das Schöne zum Unschönen und das Garstige zum Nichtgarstigen machen?

Der zitternde Sohn des Wahns (babona) hört nicht, sieht nicht; er nimmt für wahr, was er abgelernt hat. Homer hat seine Helden in Hexametern gesungen, so sagt dieses ihm sein Lehrer; nun der Hexameter ist ihm schön. Der Sänger der Murányi Venus schlingt rotyog, potyog, totyog, szotyog zusammen, und da Gyöngyösi dieses so schlang, so höre nur zu: rotyog, potyog etc. ist ihm schön. Er hat gelernt, dass zwey kurze Silben so viel als eine lange sind, das pavidumque leporem et advenam laqueo gruem, ist ihm nun —

denn er findet dieses im Horaz, und dieser hat ja seine Töne mit Finger und Ohr gemessen — eine Ohr-entzückende Melodie, ein schön klingender Jambus. Nun so wird auch folgende Zeile für einen schönen Jambus gelten, denn er lehnt sich ja wider das Gesetz nicht auf: Te szerelem, eleget epedek, eleget iszom az üröm (die Zeile besteht aus lauter kurzen Silben) — Daykas süsstönendes Lied: Homályos bánat etc. — schlecht! denn die erste Silbe der 2-ten u. 4ten Region ist falsch, und die Zeile bricht in der Mitte nicht immer ab. Dayka ist also ein ungeschickter fauler Verseschmied. Im Homer u. Virgil ist das keine Sünde, wenn 4 Spondeen in die Stelle 4 Daktyle treten[!]; aber D. darf an die Stelle der Jamben keine Spondeen setzen. Jene überhüpfen die Cäsur in der 3ten Region, und sind frey von Fehler: D. zieht sich einen Process auf den Hals, wenn er dieses thut. O servum pecus! würdig dass ihr das Joch ziehet, denn ihr habt statt Ohren den Zügel erhalten; wie oft hat mich nur Summen schon zum sanften Gelächter, wie oft schon zur Galle gereizt.

Ungarns Dichter bildeten sich einst an römischen Mustern, ohne die Schönheit der Classiker einzusehn. Sie sahen dort 6 füssige Jamben, untermischt mit Daktylen, Anapästen etc. etc. Ich gab ihnen Jamben nach deutsch u. engl. Schnitt, 5 füssige oder $5\frac{1}{2}$ füssige u. ich schloss die hüpfenden Füße $\sim \sim \sim \sim \sim$ aus, dass meine Jamben den ersten Tritt erhalten. Virág wollte sie für keine Jamben gelten lassen.

Was macht den Vers zum Vers? — «Vocalitaet.» — Und was dieses? «die proportionirte und gefällige Stellung der kurzen und langen Glieder.» — Vers ist was dem Ohr bald nach langen, bald nach kurzen Gesetz Zauber leiht, und in das todte Wort mit schmeichelnder Melodie Leben giesst, und den nyüg (französisch *gone*) in denen das Lied *kényesen* hinschwebt, nicht fühlen, sondern bloss ahnden lässt. Die Zeilen eines Plautus u. Terenz schlagen also mein Ohr mit Zauber u. schielend, wenn sie gleich in enge bilincs (*compedes*) nicht geschmiedet sind. Meine Jamben, wenn sie an ihren gepaarten fünf Fassungen (*regionen*) die kurzen Glieder so fallen lässt, dass diese hinten nicht stehen (also so $\sim \sim$, u. nicht so $\sim \sim$) und wenn an dem Grenzürt (der letzten Region) ein schwerer Ton nicht stolpert — sie lieben nicht das Schwere durch zwey

leichte zu schlagen, (also nicht ∞, sondern —) tanzen den Tanz ihres ernstesten Liedes kühn hin, und lachen den Tadel der Schulbetrissenen. Doch alles findet überall nicht Statt. Der ist glücklich, den sein geneigter Gott gnädig durch die eigene Bahn hin leitet.

Die älteste Weise der Versmacherey war bey uns diejenige, an der Tinódi, erhitzt von seinem Wein von Szikszó, leyerte. (dúdolni dudeln.) Ein fauler und tauber Vers, der aus seinen 6 Paaren, indem er die Zeile in der Mitte theilt, nur einer einzigen seine Aufmerksamkeit reicht,

(Denn diese Zeilen werden nicht scandirt. Besteht die Zeile aus 12 Silben, und endigt an der 6-ten das Wort, so ist die Zeile schon ein Vers — in so weit nemlich die folgenden einen Reim, der wie diese endigt, erhalten.)

und doch so beschossen, dass er ein Beklatschen sich versprechen darf, wofern er inspirirt gesungen wird, und wenn er die zwey letzten Silben, des linea princeps in selyp Tönen nicht wiederholt, u. házát und házát und szálát und válát und vágyón und hágyjón nicht zusammenfügt. Das adva, kapva, rakva findet Gnade, denn an seinem Platze ist sogar der stumpfe Ton ein willkommener Ton. Einen unversiegenden Glanz hat durch diesen der errungen, der bald den Heldentod seines Ahnen, bald die Verzweiflungen wegen dem harten Mädchen sang, und Zrinyi strahlt an unserm Himmel, wie ein Gestirn. Weniger leicht als es Gyöngyösi war, aber um vieles gelehrter, und von einem höheren Schwung. Und die Vergattung trage den Namen Zrinyis.

Das schöne Mädchen des Tiberis und des Ilissus hat unsern Sylvester auf eine glänzendere Bahn hinberufen. Sie selbst hat seine Ohren, die zu höherer Melodie gewohnt war, dass er den vocalern Flug unserer Sprache verstehe, mit ihren Fingern in Nektar getaucht, berührt, und bezog seinen brummenden Kinderviolin mit neuen Saiten. Es horchte die Fläche, es horchte die Anhöhe, und die spielende Bewohnerin von Tihany (die Echo) fing den unmuthigen Ton auf, und trug vervielfacht zu die Felsspitzen unseres Carpatus und die Aluta ihr Gewässer dem Ister zu vermengen eilt. Aber die Hellenis fand unter dem Haufen, der sich in das Geknirs der heiseren Leyer verliebt hatte, nicht einen fühlenden Verehrer, und lehnte sich zur Ruhe hin, einer bessern Zukunft wartend. Die Schlummernde hat später Ráday aus dem ins Lange sich verziehenden Schlaf auf-

geweckt, u. bewog sie zur Pflege heimlicher Lieblereyen in den grünen Schatten seines Péczels (*heimlicher*, weil er seine Poesieen nicht bekannt werden liess). Hier stahl ein dürftiger Wanderer den Liebenden die Laute (Kalmár, der arm nach Palaestina reisete). Aber die Töchter Zeus haben den Dieb mit Stecknadeln zum Tod der Rache hingejagt; in seinen Händen gab die vocale Laute nur wilde Töne. Rajnis, Szabó und Révai erhielten diese von der zaubrischen Sängerin, die nach ihnen noch niemanden gnädiger lächelte, denn Schwulst ist nicht Höhe, als dem Virág. Viel sind die berufenen, die erwählten sind wenig.

Sang und Vers standen bis jetzt in Streit. Diese gab einen kurzen Ton auf den langen der andern; u. hüpfte diese, so hat jene ihren Mund linkisch ausgestreckt. Und so ward das tudóm bald tudóm bald tudóm, und der Psalter hat die Honiglippen des Mädchens zu falschen Tönen gefoltert. Den Friedensstab des Hermes hat Ráday über das Haupt der zwey Streitenden ausgestreckt und sie haben, wie die Schlangen an den Stab, alsogleich sich liebend umarmt, und der Streit ihres Haders fand ein Ende. Und jetzt rühmt sich das ungr. Lied mit den Vorzügen der griech. und Hermione verehrt den grossen Friedensstifter mit Dankgefühlen.

Gewonnen hat das ungr. Lied, da es zu griech. Höhen gestellt ward; aber das alte Lied verlor, da man ihm neue Zierden anhängte. Die berauschten Zigeuner der Hochzeitsleute zwangen Tibulls Tochter mit der göttlichen Anmuth dass sie in rothe Zischmen hineinkrieche, damit sie bey ihrem Geknirsch den Tanz Homers und der hinkenden Muse tanzend ihre Fersen mit dem patkó zusammenschlage, und zwischen dem Bauervolk ein wildes Gelächter anstimme. Den Berauschten gefällt diese Raserey; aber dessen Brust von heiligem Feuer erwärmt wird, der flieht von dem Orte des Fluchs, und lässt die sacrilegos stultos Bacchanalium der Strafe Adrasteas.

Zrinyis zwey paar Saiten hat Bessenyei auf ein Paar herabgebracht, sey es, weil er müde war in der reinen Sprache vier gleich lautende (Reime) zu suchen oder weil der Raum der vier Zeilen, wie das Bett des Procrustes, dem Gedanken war er zu kurz, Dehnung, war er aber lang, amputation, auflegte? Der alte Leyer-
mann von Örs (General Orczy) u. Barcsai, verschwisterte grosse Seelen, zusammengewachsene Fr[eun]de, schwerfällig in der Schmiede ihrer Verse, und doch übersäet, mit endlosem Schmucke und in ihrer ungr. Seele unsterblich — und der, der den Cid in unsre Heimath

führte, dieser u. jener ewige Zierden des Hauses von Szék, und dieser Schwager des Gebiethers von Zsibó, und Ányós, gingen mit ihm zugleich aus. Um sie sammlete sich ein dumpfer Pöbelhaufe, und achtend dass jedes Geklingel schon Melodiee ist, so wie die Bewohner der Pfützen neben dem Wirbelschlag der Philomele, kreischt mit ihrer dumpfen Stimme ohne Aufhören. Die stolze Pieride erröthete, richtete den sinkenden Kranz, u. rief euch auf, grosse Zierden meiner Heimath, du Kis, du mein Berzsenyi, und, dich glücklicher Gatte Rosa's (Kisfaludi) und trat mit stolzer Freude zwischen ihre Fr[eu]ndinnen.

Freund, Orczy und seine Gesellen werden schon alt. Auch ihr werdet einst älterer. Und so wie jetzt dein Glanz ein Dunkel auf den heiligen Sänger von Bugacz wirft, so wird einst dem Enkel ein neuer Virág, ein neuer Dayka seine vocalere Lieder singen, das die süßen Töne deiner Laute und was unserm Kis seine Göttin einflösst, u. Himfy sang, in Vergessen bringt. Uns dämmert es, und weit ist die Gränze. Doch keine Zeit wird daseyn, wo zum Trotze des blinden Ungelehrten und der aufgeblasenen Schieler (luche), der euch Sprachverderber schilt, wie Marsyas den einen elenden Leyrer, dem Himmel, Erde und sogar der Orcus horcht, eure Namen ohne Bewunderung nenne. Und so wie ich Orczy seine két réf pánlika (siehe Orczys Lieder) u. seine Bugaczi Csárda beneide, so wird man einst dir die Psyche und was die heilige Liebe des Vaterlandes flistert, beneiden.

Das Mädchen, das mir das erste ungarische Sonett u. Ottave rime inspirirt hat, und mir jetzt bald in Rádays delicaten rhythmus (delicat, was viele Sorge fordert), bald in Jambeen die Epistel einflistert, hat nicht Muth, süßser Schwan des neuen Venusium, sich mit dir zu messen. Sie ist keine Tochter des Jupiter Ägiochos, nicht eine der Schwestern des Gebiethers zu Delphi, sie kleidete sich nicht in den Zaubergürtel der Venus, und hat die Panzertänze mit Pallas auf den Wolken nicht getanzt. Wo die Hegyalja *amat se spectare* in dem frohen Spiegel des hinrauschenden Bodrogs, dort begegnete sie mir einst singend, übergossen von den Flammenstrahlen der Eos. Wie betreten war ich, wie war ich ganz und gar dahin, als ich sie erblickt habe! Sie winkte mir zu folgen, und ich ging ihr nach. Und als dieser Aufruhr in meiner Brust sich zu legen anfang, und mit dem Leben nicht wieder die Stimme zurückkam, fragte ich: Wer bist du schöne Jungfrau? Deine blitzenden Augen,

die schwarze lockige Haare, diese Bescheidenheit, diese Farbe deines Antlitzes, diese zaubrische Anmuth lassen mich in dir eine Tochter der Heimath wähen. Aber die Blumen deiner schwarzen Haarlocke, und die Stimme, welche an deinen süßen Lippen schwebt, und ein unaussprechlicher Zauber, die mein Aug noch an keiner Schönen erblickt hat, zeugen, dass du eine Fremdgeborne bist. Ach wer bist du? Ich bewundere, ich liebe dich.

Das Mädchen sprach: Mein Name ist Xenidion und Etelyke. (Das ist Atila's Enkelin) Báróczi hatte mich erzogen, die Biene des neuen Attikas. Er lehrte mich süß bescheiden balbutiren, und mich von der Redc des rohen Volks zu entfernen, und den Tadel des rohen Volks zu belachen. Mein kleines Lied, das zu dir erscholl, ist ein Lied der Fremde. Ich hörte den Gesang der Quirina und der schönen Maeonide, und was Torquata (Italien.) Louison (Franz.) und Göthchen (Deutsch.) sangen, ich klaubte die Blumen ihres Kranzes auf, flocht sie in den meinen zu den Blüthen dieses Thals, und wolüstig singe ich unsern Hügeln, was ich ihnen ablernen vermocht habe. Dies that Quirina mit dem Gesang der Maeonide, und Virgil u. Horaz flochten aus den Blumen Homers und Pindars den Kranz auf die Stirne der grossen Weltgebietherin. Nur den Stumpfen schreckt was neu ist. Auch die Rose war das Gewächs des Auslandes, ihre Pflege hat sie einheimisch gemacht, und die Frucht dieser (Wein) Höhen ward mit Hesperischen Lüften gesäugt. Komme, und horche den Tönen meiner Leyer. Frage nicht, ob sie sich mit den Gesetz vertragen? — Sie vertragen sich, wenn sie schön sind; denn Gesetz macht dies. törvényt ez teszen. Sühne die Huldgöttinnen. Der hat gewonnen, dessen Opfer ihnen lieb sind.

Liegend, krank, übersetzt.

Etelyke. Atila nennt man ungrisch Etele. Aus diesem Namen das diminutivum Etelke. Damit aber das Wort noch ungrischer werde, habe ich Etelke in Etelyke verwandelt. Das spricht kein ganz deutscher Mund aus.

Übersetzen Sie doch, verehrter Graf auch Orczys Bugaczi Csárda, nach meiner Umarbeitung. Orczys Epistel ist ein herrliches Werk. Aber er war durus componere versus. *Horat.*

3585.

Sípos József — Kazinczynak.

Tekintetes Úr!

Martzius 12dikén írott 's hozzám bocsátott levelét, azon hónap 24dikén igen kedvesen vettem. Hízelkednem sem¹ természetem, sem formáltatásom szerint nem lehet, nem is tudok: de az emberség, tisztesség a' mit kíván, mint megadni, úgy kívánni is, előttem törvény. Hogy ennyire haladt feleletem, nem restelkedésből, hanem állapotom miatt való kényszerítettésből esett.

A' levél elsőbb soraiban nagyon megegyezünk. Mert én gyávább embert nem tartok, mint ki a' tudományos vitatás miatt gyűlölő indulatra gerjed. — Az Ó és Újj Magyar, magam ítélete szerint is elein értt, nem tökéletes ízű gyümölcs: de még igazán ítéletem szerint senki sem bírálta. A' fő pont abban, nem az újjított szókra való tekintet, hanem az idegen szóllások 's formák minden megválasztás nélkül való követésének, 's az illetlen bujálkodásnak megjegyzése: meljek közzül az elsőbb a' nyelvet tövestől, gyökerestől kiforgatja; a' másik az írást híjjába valóvá, nevetségessé teszi. — Hogy a' Nyelv-mívelés dolga nem minden embernek való, azt eléggé megmondám az Értekezésben: és vajha tsak oljanok fognának abba, kik azt tehetik, tenni igyekeznek is! és a' mennyire lehet, fognának egymással barátságosan kezeti, 's megvitatván előre bosszú-tétel nélkül egymás értelmét, követnék a' helybe-hagyhatóbbat, ne mennének majd mindnyájan más más úton. De tudom én, hogy ebben sok közöttünk az akadáj: a' vallás, ifjúi állapot, tanulás-mód, tájéki beszéd, tudományos 's erköltsi ki-palléroztatás 's több iljenek különbözése. Annak, hogy a' mi jót tehetünk, tegyük idejében, valamint erköltsi, úgy semmi más tekintetben ellenzője nem vagyok: de szabad legyen megmondanom, a' levélben felhozott hasonlatosságot nem látom a' nyelv-míveléshez egészen alkalmatosnak. Igaz az, hogy az épület, ha egészen más materiából, 's más formára állittatik is, épület, mint az említették is; 's így a' nyelv is nyelv lessz, ha mind materiájára, mind formájára egészen újjonnan szerződik is: de valamin az oljan épület, miljet említettem, tsak némiképpen lessz már

¹ Az eredetiben tollhiba: *szem*.

az, a' mi vólt, specifice pedig egészen más; így jár a' nyelv is. Vélekedésem tehát ez: hogy ha minden nyelvet egygé nem akarunk tsinálni; hanem azokat mostani megkülömböztetett állásokban hagyván, akarjuk bővíteni, tsinosítani, oljan módon kellene vele bännünk, mint az eddig természeti állapotjában állott, de már most mivélés alá vejendő kerttel. A' mi benne természet szerént jó, illő, heljén is van, maradjon; a' mi nem heljén áll, de egyébiránt jó, tétessen illőbb heljre; a' mi nem jó ugyan magában, de tisztítás, metzés, oltás 's t. e'. f. által javítható, tselekedjük vele azt; a' mi éppen nem jó, vágattasson-ki, tevődjön heljette jó; a' mik éppen nintsenek, szereztessenek a' legillendőbb módon és ültetessenek, bojtás vagy döntés 's több e' félek által terjesztessenek, az illő szép formába vétel pedig mindenütt gyakoroltassék.

A' Recensio alá tett sértő szavak, láttam én hogy nem oljan Characterhez illők, mint a' tiszteletes Recensensé: láttam, megesmerem, és jól tudom, kitől származtak. Hálá Istennek! hogy ezen túl nem lehet többé a' szegény Mester nevezet nyomorúlt elméskedése, tsúfolkodása tárgya; mivel Oskola Mesteri soha sem szégyenlett Hivatalomból hólnap, ha Isten éltet, elbútsúzván, Pünköst hetében Békés Városába költözöm, a' hová elsőbb Prédikátornak hívatattam és rendeltettem, melj posta útban nem esvén, a' levelet Csabáról, vagy Gyuláról vehetem. — A' Tekintetes Úrnak egyenessége, ajánlott barátsága előtttem igen drága, és azt illendően megbetsólni teljes szívvvel igyekezem. — A' tisztelest Szentesi Prédikátor Tiszt. Dobossi Mihály Úrnak általadtam, ki is azt illő tisztelettel vette, 's hálálva visszonozza: noha én úgy vélekedem, hogy a' kire méltóztatott tzelezni a' Tekintetes Úr, alig ha nem az Ó Budai Tiszt. Prédikátor Úrnak fíja, Tiszteletes Dobos Jó'sef, mostan a' Duna meljékén Patajban Prédikátor. Mert ennek, mint Debreczenben gyermek korában vólt Tanítója, szép talentomait magam is jól esmertem. — Magamat jó indulatiba ajánlván, teljes tisztelettel vagyok

A' Tekintetes Úrnak

Szentesen 1818. April. 18kán

tisztelő alázatos szolgája

Sípos Jó'sef mk.

3586.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

M. Vásárhely, April. 24dikén 1818.

Szeretett Barátom,

Ez órában vevém Martz. 29dikén irt leveledet. Kedves vala olvasnom azt, a' mit a' halhatatlan Festetichnek franczia csinos udvarisággal 's nemes érzéssel írtál. Én is örömeztőbb néztem volna, hogy épen Te, inkább Virággal vagy Kisünkkel társítattál volna egybe, mint Csokonaival, kit méltó tisztelet illet ugyan, de más nemben. -- Egybe kell foglalnom, ma vett szíves leveledre 's a' Martz. 21dikén költre, válaszomat. Ez utolsót Aprilis 15dikén vettem. Mingyárt felelnem lehetetlen volt, mert a' Szomorú-játék theoriáján, (mellyet a' beküldött valóban Szomorú-játékokra feleletül kellett, a' megjutalmazás kimenetele felől való híradás eleibe tennem.) folyvást kívántam dolgozni. Nagy munka vala ez nekem, mert olly munkák recenzióján kinlódni, melyekben lélek és szív nem kap élelmet, rettenetes üresség. A' theoria eleibe bocsátott felszólalásokban, sok helytt meg kapott a' tűz, ez elpuhult Nemzet tehetetlenkedését tekintve, 's hazafiusággal szóllok. De, itt, erről legutolján. Elég vala már a' buzdítás, 's ne hogy mindig egy tárgyat űzzek, arról, egyenesen arról lemondok, valamint a' Xdik füzettel a' Muzéum kiadásáról. Ide nem férhetvén, Catilináris és Wielandi fordításaid, azokat csakugyan Buczynak a' Lyrica poesisről irt Értekezésével 's Ribiczai Dániel Agricolájával, Gr. Dessewffy Bártfai leveleivel együtt kiadom, csak ezek iránt Trattnerrel személyesen akarok beszélni.

Bocsúltemre fogadom, hogy Erdélyi leveleidet nem fogom tartóztatni. Jegyzéseimmet kevés napok mulva, a' kezembe jutott Munka által olvasása után küldöm. Csak jó alkalmatosságnak add vagy adasd, ne hogy sokáig tévelyegjen, mint képed, melyért szívemből öllelek. Szép rámába fog az mindenkor író asztalom felett függeni. Ébresztend az engem a' szép hevű munkában a' Nemzetért, balzsamzand barátsági enyhítést kebelemben, emlékeztetni fog, hogy én Neked mennyivel tartozom, 's általa felserkentendő sokféle ideájmban kedves szempillantataim lesznek.

Én most folyvást itt maradok Junius vége tájáig. Addig csak megkell Erdélyi Leveleidnek érkezni, sőt bár addig jegyzetimet is

kiküldhetném. — A' Székelyek, Mátyás király által megújított privilegiumaikban, neveztetnek primipilusoknak 's pyxidariusoknak, mint egészen katonáskodó 's fegyvert hordozó Nemzet. Amazok magyarul ló fő székelynek hívattatnak, mivel lovas katonák voltak. A' Székelyek eredeli képen mind nemeseknek nézetek személyekben. Földjeiken jus regium nem volt; a' jószág fiat illetett, ha a' fiu deficiált, leányra ment, praefectio által, 's a' leány neveztetett fiú-leánynak; de ha ezen fiú leánynak fia lett, a' jószág ismét a' fiúra szállott. Meg van ez most is. Láttam több deliberatumaikat a' Királyi táblának ezen esetben. De most vagynak közöttök Donatariusok is, 's a' donatio által bévitetett jus regium változtatott azon familiáknál a' fiú-leány ágon. B. Wesselényi Miklós is fiú-leány Vargyason, Nagy Anyja Dániel Polyxena után, ámbár a' jus még per alatt van. A' még fennlevő máságu Dániel fiú Donatiót emleget, B. Wesselényi Miklósné pedig azt mondja, hogy azon Donatio szerint a' Statutio nem esvén-meg, Vargyas megtartotta a' Székely eredeli successió természetét. — A' Székelyek Székeikben, a' Fő Tiszt (Fő Ispán) vagy Gróf, Báró vagy Donatorius fő Nemes. Vice Király Bíró (Magyar Országban Vice Ispán) Notarius, le a' Dúlóig (Szolga Bíróig) is donatariusok. Armalisták a' legalsóbbra alkalmaztatnak a' Széken. De sokszor Armalisták is emergálnak, mint M. Országban.

A' Székelyeknek minden privilegiumait, Levéltárokból autentica copiákban egybe-gyűjtötte Iléő Mester Székely Mihály. Általam küldette-ki Trattnerhez, ki azokat nyomtatni fogja. Azok között nevezetes documentumok vagynak, a' Székelyek Constitutiójira nézve, 's a' nyelv tekintetéből is, mert többnyire magyarul íratnak. Csak kár, hogy a' Levéltárból kiíró nem ügyelt a' régi magyar helyesírásra.

Ki legyen Polycarpus, nem tudom, annyit tudok hogy izetlen ember. Buczy megharagudott 's irt ellene, de megint elhagyja. Ezen sorokat, «Távol ugyan Döbrenteitől», én egyszer se láttam ezen epistoládban.

B. Naláczai Istvánnak a' Cs[ászár]hoz és Csnéhoz írt versét nem ismerem. Ő egyéb verseiben sem vigyáz semmi rendre, 's mértékre. Azért nem adtam-ki hozzám küldött több Epigrammáit. Az öreg B. Naláczai azért mondotta azt, a' mit veled Naláczai Pista közölt, mivel Bábolnán valek a' Marcalis Szék előtt egy héttel, 's hozzája nem mentem által, nem megvetésből, hanem Pistával jól el tölt az időnk. Én azt akartam felelni arra, hogy inkább tiszteltem

a' törvényt mint általam, vagy érettem megrontassék, de hamar az juta eszembe, hogy ez, a' fő Ispántól 's B. Naláczi Pistától, kik mellettem peroráltak, érzékenykedésnek vétethetnék. Nopcsa azt felelé: jószága nincs közöttünk, de vagynak érdemei. Consil. Kenderessy gratulált ez iránt nekem, nem én adván neki tudtára, hanem a' Vármegye protocollumából látván a' Guberniumban, melly oda mindenünnen felküldetik.

A' Sz. Miklóssy darabját a' III. d. Kötetben, csúfolkodó exclam. 's egyszersmind interrog. notával megjegyezgetni épét mutat. Azért nincs Prof. Fejér stylusának semmi gratziája, mivel ilyeneket tenni tud. Ezen 3. d. Kötetel jött Márton István felelete Catechismusa recensensének. A' feleletben igen sok jó van, csak a' végén goromba, 's a' csiga, biga neveltet. Még sok idő fog eltelni, míg minden Irónk, egyszersmind a' szép és helyes írás elkerülhetetlen szükségét is által fogja látni. A' *te* feleletedben gyönyörködtem, ámbár töredéket láthattam.

Lajossal, M. Országgra menetelem ideje ismét bizonytalankodni kezd; ha megyünk, mindent elkövetek, hogy Széphalmot lássuk. Ohajtanám én, egyéb oda vonszódásom mellett, Széphalom Aszszonyának valaha, kezeit újra csókolni. A' Te Sophied, barátom, 's az itt lakó Bárá Kemény Simonné, nekem az Aszszonyok között legfőbb képeim. Tegnap is, kimondhatatlan kedves órát töltöttem B. Kemény Simonnéval.

Kaptad é már a' Muzéum IX. d. füzetjét Gr. Dessewffy által? felette ohajtom tudni, hogy tetszik neked abban, a' Szentkúti Sándor (az az Döbrentei) darabja, hogy azon nemből (melly legelső Literaturánkban) többet is írjak é vagy nem. Meg nem foghatom, mit akar Gr. Dessewffy, a' Csuhadárhoz irt észrevételeivel. Hiszen az ő szabásai a' helyes írásban porondra vannak építve. A' kukucs-káltató helyett csak maradjon meg a' zsalú.

Ugyan mit csinál Szemere és Kölcsény? Ezek nekem ismét halva látszanak lenni. Nem ír egyik is. Comoeták, hosszan fénylenek 's ismét eltűnnek előlem. De, tudom hogy szeretnek, 's én is őket szivemből. Mikor Kölcsényvel szemben leszek, a' Berzsenyi recenziója felett disputálni akarok.

Kis József ismét itt van, mert megint perel. Neki mindég van dolga Verbőczivel 's az Approbátákkal. Mutattam neki leveledből az őt illető sorokat. Még nem vette leveledet. Róla írván, Enyed jut eszembe. Prof. Hegedűstől ne várj feleletet; nekem jó barátom,

ismerem restségét, Enyeden, Pr. Benkő tanítását most Prof. és Doctor Baricz viszi; a' ki annak életéből holmit említett a' T. Gyűjt. ben. De Prof. Keresztes István is Enyeden van, mivel a' tudományok inkább felosztattak, ne hogy egynek annyit kellessék tanítani. Az Exc. fő Ispán, mindenkép azon van, hogy Enyedre typographia állíttassék.

April. 15-dikén mentem volt innen Bogátra, onnan más nap a' Grófnéval Kolozsvárra. 17—18 's 19-dikén délután 3 óráig benn voltam. 20-dikán ismét ide érkeztem Lajoshoz. Legelső menetelem 17-dikén reggel, egykori szállásunkra, a' Wesselényi házhoz volt, 's véletlenül, örömmre, Miklóst ott találtam. Szemrehányásokat teve, hogy iránta miért hidegültem-el. Említettem neki sokat, 's mondtam hogy én hideg iránta nem lehetek, csak ő legyen újra a' ki volt. 18-dikán egész nap nem láttam, ámbár sokszor kerestem. 1 órakor délután, a' külső Magyar utszában égés támadott. Miklós, Gr. Kendeffy Ádám 's B. Bánffy Ceczi voltak a' legszorgalmasabb oltók, elkormosodva. Kiáltozott egy Aszszony gyermeke után, azt hívén hogy a' szobában benn maradt. A' fedél égett, Miklós bé ment a' szobába, körül nézett, de a' gyermek nem volt benn. 19-dikén a' reggel nagyobb részét ismét vele töltöttem. Emlegette, hogy a' Császár egyik Kisérője, Gr. Bombell, a' Saxoniai Követ, nálunk, mennyit hitt a' Követséghez és sajnállani látszott, hogy már nem mehet. Bár az az ok közbe ne jött volna. A' leánynak okos-ravasz Anyja sajditá, hogy ezen ismeretségnek én ellene voltam, 's tudván mennyire csüggött Miklós az én barátságomon, engem feketített Miklós előtt. Érzékenyen váltunk-el egymástól, megígérvén hogy írni fogunk. Ő akkor délután indult Enyedre, hol 3 nap akart mulatni, 's Ninától bucsuzni, mert Májusban indul Bécsbe Gr. Teleki Jankóval; onnét Francia Országba 's Angliába. Csak szabad legyen, mert itt azt hirtelik, hogy az Utazás meg volna tiltva.

Aranka életéhez tartozókat gyűjtött volt egy ide való Reform. Pap, Székely Uram. A' néhai öreg Literatoskodónak természeti fíja, Szathmáry megtudván, hogy én azt a' Paptól el kérni akarom számodra, megszólított, hogy tudta nélkül ki ne küldjem, mert abban sok változtatni való lesz. Egy hetet tett terminusul, addig jegyzéseket tesz, mondá, 's úgy kiküldöm.

Utóbbi, fenn említett leveleddel együtt kaptam Malvináét is, két esztendei halgatása után. Megküldé a' Keszthelyi egyik innepre irt Verseit. Én csudálom ennek a' leánynak erős, nagy gondolatjait

's hasonló érzéseit. A' jövő nyáron ötet is látni akarom. Melly szép lenne, ha, túl a' Dunára épen Veled együtt mehetnénk, minthogy Te is oda szándékozol!

Ugyan ez nap érkezett hozzám Gubernátor Gróf Bánffy György Ő Exceljának is egy nekem kedvező ítéletű levele. Máskor közleni fogom.

Kolozsváratt jártamban, Simon, a' Metsző nagyon beteg volt, úgy hogy vele szállani se lehetett. Így, ismét még későbbre maradt pecsét nyomóid metszetése.

Részt veszek atyai örömeidben, mellyeket élémenetelén a' kedves Zseni talentumának, érzesz. Csókold meg, 's mond neki, hogy azt barátod küldi, ki szívéből ohajtja az ő 's hozzá tartozóji boldogságát.

Döbrenteid mk.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. II. köt.]

3587.

Kis József -- Kazinczynak.

N. Enyed 30k Apr. 1818.

Méltóságos Ur!

Szivem érzi, háladatos szivem kész a' Méltóságos Ur barátsága el fogadására, és örök betsbe leendő tartására. Rövid beszédemet azért bátorkodtam határozó vizsgálása alá botsáttani, mivel sem méltóbb bíróját nem esmertem, sem a' részre hajlástól nem tartottam. Döbrenteinek köszönöm mindeniket. Enyém az a' Nyeresség, hogy személyesen esmerhetem Azt, a' ki olly bizonyos lehet a' Nemzettel fenn álló örökkévalóságról.

Vettem a' Hunyadi eránt tett meg jegyzéseket is; ezekre ugyan hosszabb meg jegyzésemet tsak az Őszre tehetem meg, de bátor vagyok vélekedésem ellenkezéséről előre engedelmet kérni. Hogy Hunyadi rendkívülvaló nagyember volt, a' tagadhatatlan, de szégyellésre méltó, hogy ennyi bizonytalanság fedi születését. A' Tövissi Templomon, mellyet ő e manubiis Turcicis építtetett, van ezen Inscriptio: Anno Dni MCCCCXXXX/1440. Joannes de Huniad Regni Hungariae Gubernator. A' Fejérvári Templomba a' Joannes Miles

Temetőkövin ez áll: Ao Dni 1435. Fraier Gubernatoris, sit junctus a[nge]licis choris.

Már pedig minden Historiai esmeretek szerint ő még 1440be sem volt Gubernator, ugyan a' Tövissi Templomon nints annulus in rostro Corvi, és nekem a' lévén a' gyanúm, hogy az annulust neki a' Pápa adta, végire akarok járni annak, nints e' ennek vagy egy Brevébe nyoma a' Vaticanumba. -- Születésére nézve nagy Datumnak látszik nekem az, hogy Listius a' 16k század elein azt jegyzette meg a' Bonfinius Meszésére, ellenébe tévén a' közönséges traditiót: haec est vera Mathiae Regis Genealogia, nec eum hujus unquam pudit. de mivel mind ezek hosszabb ki fejtést kívánnak, most csak ezt jegyzem meg ellenkezőleg is, hogy a' Kolosvári Temetőbe kaptam egy Monumentumot, melly azt bizonyítja, hogy ott fekszik Székely István 16...¹ esztendőben ilyen epitafium alatt: Annulus in rostro Corvi, venerande viator Haec Stefani Székely signa fuisse scias. volt tehát éppen a Hunyadi czimével élő Székely Familia. ezen Napokba reméllem megkapom a' Csolnakosi Donatiokot is. ezen ellenkezések ki fejtése hozzaki az Igazságot 's ez a' tzel. Az Enyedi dolgok annyiba változtak, hogy néhai Benke a' 15k századba megállott Philos. az örökkévalóságba által vitte, és székét egy igen jó Barátom 's eddig volt M. Vásárhelyi professor Köteles Sámuel foglalta el. Betlen ő Exja itt van, a' Méltóságos Ur emlékezetét viszontagollya, és ohajtja az újabb találkozást. Tompa, Hegedüs, Keresztes Tiszteleteket levelemre bízták; én pedig a' Méltóságos Urral lett személyes esmeret-ségemet legnagyobb szerentsém közé számlálom, és változhatatlan tisztelettel vagyok

alázatos szolgája

Kis József mpr.

[Eredetije a Sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

3588.

Gr. Török József — Kazinczynak.

Édes Barátom!

Minden e koráig való Tetteimnek egjedül Attyjai kötelességem az oka, de az is, mivel meg vagjok gőződve, hogy semmi törvényt nem cselekedtem, sem Testvéreim ellen nem vétettem, mert

¹ Az eredetiben is így, hiányjelekkel.

azért, hogj Te édes Barátom másként gondolkodol a közöttünk fell
forgot dologról, nem következik, hogj hibás, törvéntelen, atjafiság-
talan vagjok, és engemet nem kötelezhet meg gőződésem és Lellki
ismeretem ellen olj lépéseket tenni, hogj gyermekeim idővel kár-
hoztassanak, és gyermekeiddel háborúskodjanak, aztatt tudom, sem
Te, sem Sophie és gyermekeid tölem nem kívánjátok. Azért Barátom
Leveledre csak rövideden válaszolok, hogj a Cancelláriára való
készületed engemet más lépésekre nem indithatt; a mi pedig a
Compromissumot illeti, mivel már törvényes lépésekre fakadtunk, ha
3. leg fellyebb 4 Heteket várni akarsz, akoron bizonyos választ ez
iránt adok, adig minden bizonnyal távolj lévő Barátimnak Tanácsokat
megkapván, mert ne gondold, hogj illj Lellki ismeretben járó dolog-
ban én csupán Kosuth Tanácsával élek. Ezzel minnjáatokat szivem-
bül csókollak, és vagjok igaz Barátod

Sógorod Török mpr.

Mitzi Sophit csókollja és vasárnap Szerdaheljre ell viszi, ha
ell akar vele menni, most pedig egj kevés Jókkal kedveskedik.

[K. és h. n.]

Kívül: ¹

à Monsieur Monsieur François de Kazintzi. à *Széphalom*.

[Eredetiye Becske Bálint birtokában.]

3589.

Kazinczy — Gr. Majláth Jánosnak.

Verehrter Graf,

Frau von Sárközy, wohnhaft in Pest an der Donau hinter dem
Theater, im Ruppschen Hause, neben dem Kaffehaus, wird gegen
den 15 May in Pest seyn. Sie übernahm von mir ein Päckchen an
Sie. Haben Sie die Gnade, verehrter Graf, solches von ihr, gegen
Vorweisung des Beyschlusses, abholen zu lassen. — Ich beharre
mit der innigsten Verehrung

Mein Herr Graf

Ihr unterthänigster Diener

Széphalom den 1. May 1818.

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetiye a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

¹ A levél zárlatán ép fekete pecsét.

3590.

Kazinczy — Gr. Török Józsefnek.

Édes Barátom! Ne jöjjünk ki tonusunkból, maradjunk tellyes nyúgodalomban; lehet azzal is dolgunkat végezni, 's ne vegyük balul egymásnak, ha a' tellyes Capacitatioig egyikünk is, másikunk is a' maga jusait vitatja.

Én azt felőled 's az anyádról (kit most, mint haláláig, szívesen tisztelek és tiszteltem, és a' kinek tsak azt veszem, ha szabad úgy szóllani, rosszul, hogy többet hitt tanátsadóinak mint magának) nem hiszem, hogy a' Testamentomot eltéptétek. Hogy volt, azt a' szegény atyádtól tudom; hogy utolsó akaratja nem rosszabb, mint a' mit az általam soha nem látott Testamentom rendelhete, azt is látom; nem lehet hát feltenni, hogy azt maga égethette volna el, ha az általad előhozott szók: Ich dachte, dass ich *Acquisitor bin* egyebet jelenthetnének is. Nem volt az csuda, hogy a' szegény atyád olykor kijött a' maga gondolkozásából, mert ott volt Testvére kiverte. Én a' Testamentom keresését elzárkozott ajtókkal, a' nem rendes és gyanút támasztható dolgok miatt hoztam elő, és tsak azért elő, hogy a' Bátyádról az illyet felteszem, és hogy Fisc. K. Urat nem szenvedhetem, hanem hogy rajta csudálkozom, arra felszabadít a' kezembe való Levél, és sok cselekedet, a' mit javallani senki nem fog. Ez ellen az a' panaszom is vagyon, hogy a' Leveleket részére kereste ki, és hogy a' Dókus által dolgozott Elenchust elfogta. Meglehet, hogy ezeknek olly okai vannak, a' mellyek Fisc. Urat teljesen kimenthetik: de legalább addig, míg ezen okokat érthetem, nem fogsz sem Te, sem Fiscalis Úr csudálkozni, hogy ezenn felakadok. Higyj nékem, ha én Téged' maleversatióval vádolnálak keblembenn, nem mutathatnék erántad szíves barátságot, melly hogy szíves, és távol van minden tettetéstől, azt a' veséket látó Isten tudja. Nem a' te maleversatiód forog mi közöttünk szóban és gondolatban, hanem az minden vádunk, hogy gonosz tanátsadóidnak hittél; 's nem gonosz é az, a' ki olly Compromissumra akar venni bennünket, hogy ne tudjuk, mi tétetik a' Birák elébe? — De [ne] nézzük, mi történt, olly véggel, hogy az bennünket elkeserítsen; azt nézzük inkább, mi történhetik, mert hogy Gyermekeim semmibe se succedáljanak Atyok után, a' ki szerzett, és őket ki nem rekesztette, az tsakugyan szomorú sors volna.

Első postával fogom közleni Leveleidet Máriával, valamint eddig is mindet közlöttem a' Declaration kívül, melyet resteltem leírni. Az a' Declaratio, hogy tegyük le pénzedet, a' mit kívánhattz, nekünk hagyod Kázmért, nagy-Ielkü Declaratio. De miért tennéd azt? Mi nem kívánunk annyit; hanem ha Kázmért tetszenék eladnod, arra, ha elbirjuk, szívesem hajlunk, 's köszönettel vesszük.

Sürgesd tehát Fisc. K. Urat, hogy mihelyt dolgai engedik, menjen ki, egyet értvénn Ny. Urral. Minél kevesebbet botsátkozunk mi be a' dologba, annál kevesebbet vetünk kotzkára. Én Téged most is arra kérek, hogy az én szíves kívánságom felől légy tellyesenn meggyőződve; én azzal akarok élni, halni. Széphalom 3. Mai 1818.

Kazintzy Ferentz mpr.

[Egykorú gyarló másolata Becske Bálint birtokában.]

3591.

Kazinczy — Seivert Jánosnak.

Széphalom den 4. Mai 1818.

Verehrter Freund!

Auf Ihr ersteres Schreiben, durch welches Sie mich zu beehren die Gefälligkeit hatten, antworte ich Ihnen die Stunde, die mir dieses Merkmal Ihres unschätzbaren Wollwollens brachte: jetzt vergingen wohl 14 Tage dass ich schwieg. Schreiben Sie ja mein Schweigen keinem anderen Umstande zu, als dass ich solches eben damals empfing da ich in Geschäften zu den Fürsten Bretzenheim, Besitzer der einst Rákóczy-schen Güter und Schlösser Patak, und Regécz, der von Wien auf wenige Tage herabkam, gehen musste; und auch sonst war ich während dieser Zeit so hin und her gerissen, dass mir gewiss keine Zeit blieb, Ihnen meine wahre Verehrung und meinen Dank für ihre Belehrungen darzubringen. Das MS. meiner Erdélyi Levelek ist noch immer in meinen Händen. Kommen aber die neuen Lettern der Buchdruckerey des Kollegiums zu Patak, wie man sie gewiss erwartet an, so wird auch das Werk gedruckt. Ich habe von Ihren Bemerkungen einigen Gebrauch gemacht. — Ihre Anhänglichkeit an das Land, in welchem Sie geboren sind, an das

Volk, unter welchem Sie das Geschick werden und aufwachsen liess, ist mir heilig. Was ist der Mensch ohne diese warmen, ohne diese heiligen Gefühle! Wäre ich Wallach, ich würde mich meiner Nation nicht schämen und mein Herz würde mich durch den Gedanken: ich bin der Abkömmling des grossen Eroberers (Trajan), trösten erheben. Wäre ich Sachse, ich würde mir sagen: meine Nation schlug einst Varus. Aber wäre ich Wallach, oder Sachse, so würde ich mir sagen: ich bin Ungar — das heisst Siebenbürger — denn der Siebenbürger ist es doch unstreitig. Sie sagen in Ihrem Briefe: ja aber der Pohle muss auch nicht vergessen, dass er nun Russe ist. Das Gleichniss scheint mir nicht treffend. Der Pohle hält seine Reichstage nicht mit den Russen: die *Natio Saxonica* hält sie mit den *Hungaris* und *Siculis* zugleich. Ich stelle mir die *Natio Saxonica* vielmehr so vor in Rücksicht auf Siebenbürgen als bey uns die *Jasyges*, *Cumanos*, *Hajdones*, *Praedialistas*, *Archi Episcopales* und die *Liberas Regiasque Civitates*; doch ich will das angenommene kleinliche Bild nicht degradierend auf ihre Nation angewendet haben. — Sie gerathen edler Mann, auf den Gedanken, dass ich meine Nachrichten und Ansichten, die schief sind, von einem Sachsen erhalten habe. Ich versichere Sie aufs heiligste, dass mir kein Sachse so etwas gesagt habe. — Wahr ist es um ein Land gehörig zu beschreiben, muss man es nicht durchfliegen: aber auch das ist wahr, dass selbst der Beobachter mit einem geübten und sehr scharfen Blick ein Land mehrere Jahre bewohnen kann und er kann doch schiefe Ansichten haben; so wie Jemand der ein Land nur durchfliegt, treffende Gemälde liefern kann, sind gleich seine Folgerungen falsch. Ich war in Gross-Schlagendorf also nicht in Szelinek, gewiss nicht hungrig, wir hatten ein sehr treffliches Brod, Semmel, Käse, Schinken und Salami in Ueberfluss mit, wäre uns gleich Milch in der Schwüle sehr willkommen gewesen. Hunger hat also das Glas, durch das ich dort, den sauern Mann, der an seinem Fenstern dies fast prächtigen Gitter (ob er auch *Jaloux* hatte, weiss ich jetzt nicht mehr, nicht unmöglich, dass mich über diesen Punkt mein Gedächtnis trügt) hatte, nicht gefärbt. Mir fiel die Unfreundlichkeit, das Geizen mit Wörtern, die doch nichts kosten auf hier, wie bey drey bis vier andern; und wahrlich ich ging zu sie; nur unter dem Vorwand von Milch und *Comestiblen*, ich wollte ihre Architektur, ihre Meublen, ihre Sitten sehen und kennen lernen. — Wäre der Sonnenstich nicht so stark gewesen, ich würde nach eingenommener kalter Küche, die mir dem

so sehr Abgehärteten nichts neues, gewiss hingegangen seyn und hätte ich in ihm den lebenswürdigen Mann gefunden haben, den Sie mir schildern, so hätte ich mir, der den Tag gemachte Erfahrungen gesagt — der Sachse, der a maga cseréppel fedett kőházában wildert ist menschensheu: aber wie bey jeder Nation, so sey auch dieser da so wie Krietsch in Félegyháza und Binder in Schässburg und Sie und der verchrungswürdige Mann mit dem edlen Ton und Wesen meines Schwiegervaters, der das Band dess heil. Leopolds trägt und R. Rosenfeld durch Abglättung die ihren Umgang mit Andern und Büchern hatten, anders. Ein Szelindeker Feldanbauer kann kein Prietsch, kann kein Binder u. seyn; soll es nicht seyn, es ist nicht nöthig, dass er dem Anklopfenden Brod und Wein vorsetze: aber wahrlich, der den Anklopfer mit zwey Sylben abspeist und sich wendet, der dem Fremden auf die Frage; wie heisst der Ort da? nichts antwortet und der Prediger (nach an Hermannstadt gegen Reussmark, der sich vom Fenster aus Bescheidenheit wegzieht), ist nahe an Barbarei und Pedantismus. Der Sachse um Leipzig, nochmehr der Franzose zwischen Paris und Strassburg oder Calais würde das nicht thun. Als ich Ihrer Nation alle Cultur absprach, so zielte ich nicht auf die drey Arten der Cultur, die Sie mir nennen. Ich sagte nur in Dörfern, wo alles gleich ist, findet man keine Menschen mit denen man eine Conversation anstimmen könnte. In Oertern wo nicht alles gleich ist, findet man das in Ungarn und in den Siebenbürgischen Comitaten. Man braucht ja nicht immer von Ihrem und meinem Horaz sprechen; solche kommen manchmal in die Congregationen und holen einiges zurück, das Stoff zum Reden gibt. — Döbrentei erzählte mir, er habe bey dem Richter in Holdvilág ein Klavier oder gar ein Forte-Piano gefunden. Ich trug dieses in meine Briefe ein. Ungerecht möchte ich nicht sein; aber frey und freymüthig zu seyn ist Pflicht, oder man schreibe nichts. De mortuis aut bene aut nihil, sagen Sie. Nein, verehrter theurer Freund! Bethlen László's Freunde werden mir es nicht übel nehmen, wenn ich auch seine Desorganisation und die Schaden erwähnte, in die er seine Kinder versetzt hat, und die Porphyrogeniten mögen Gesichter schneiden so viel sie wollen sie mögen sagen, dass meine Glosse aus Neid, weil ich das nicht bin, kommt. Der junge Thor, der mit der Sächsin nicht tanzen wollte, muss gezüchtigt werden. Ihr Schreiben bringt mich auf den Gedanken, dass es dem Sachsen nicht lieb ist, wenn ihre Töchter ungrische Männer nähmen, und jetzt ver-

stehe ich, warum Ihr grosser Grossonkel¹ die Heurath des Comes nicht gern sah — wiewohl ich errathen kann, was hier errathen werden soll — wäre ich aber ein Siebenbürger, ich würde vielleicht aus Patriotismus eine Sächsin geheurathet haben — so wie ich Calvins Jünger eine Katholikin lieber als eine Calvinerin geheurathet habe. — Ich schreibe Ihnen wieder im Bette; mein Rheuma schlug mich nieder. Vergeben Sie mir meine Verstösse. Ich beharre mit ungeheuchelter Verehrung

Ihr gehorsamer Diener
Kazinczy Ferencz.

Ich sagte Ihnen in den ersteren Zeilen dieses Briefes etwas vom Fürsten Breczenheim, weil ich ihn noch vorbringen wollte, und fast ging der Brief ohne seiner mehr zu gedenken aus. Aus Eitelkeit mit jemand gesprochen und gespeist zu haben, der sogar ein Fürst ist, geschah seine Erwähnung sicherlich nicht. Dieser Herr ist der natürliche Sohn von Karl Theodor, Churfürst in Bayern, Oesterreich und Frankreich, that ihm Verkaufsvorschläge wegen seinen Gütern, die er am Constanzer See als Souverain besass. Aus Anhänglichkeit an Oesterreich und Hass gegen Frankreich tauschte er mit dem die zwei Herrschaften Patak und Regécz ein. Ein populärer Herr ohne Leuchtsinn. Die Grossen sind gemeinlich dies wenn sie nicht stolz sind. Bey der Tafel fragte mich sein Plenipotentiaire Hofr. Melezer (Septemviralis), was von mir in dem Journal Tudományos Gyűjtemény das nächstemal vorkommen wird, und machte mir Complimente über die Nachricht von der Bibliothek zu Vásárhely. Meine Antwort war, die Beschreibung der Bruckenthalschen Gallerie. Nun erzählte ich von heil. Hieronymus und Sebastian und Feunier's Johann der Täufer; und der Fürst fragte mich, ob ich Düsseldorf gesehen habe. Ich antwortete, dass ich dort nicht war, dass es mir aber bekannt sey, dass die Gallerie zu die ersteren in Deutschland gehört und das es einen: «Johannes in der Wüste» von Raphael hat. Nach der Tafel brachte der Sekretär ein ziemlich dickes Buch in quarto ob longo hinein, und der Fürst gab es mir zum durchblicken; es war la description de la Gallerie Electorale de Düsseldorf par Pigage, Basle 1778 und zeigte mir ein Bild von Rembrandt, das ihm das beste zu seyn scheint. Ich

¹ Br. Bruckenthal Sámuel. -- Az első közlő jegyzete.

bat ihn zu erlauben, dass ich ihm wieder zeigen kann was mir am meisten auffallen wird. Mir gefiel eine Assomption von Guido und ich zeigte ihm einen Sturz der Engel von Rubens; das Bild würde einen schrecklichen Eindruck auf den Zuschauer machen, wäre es nicht so klein. Der Fürst war durch meine Bemerkungen frappiert und erinnert sich der beiden Stücke sehr lebhaft. Wie wünschte ich dass jeder unserer Grossen die schöne Cultur hätte, die dieser Herr hat. Da bey der Tafel auch einige Offiziere waren die Italien sahen, so war die Unterhaltung sehr lehrreich. — Dieser Herr ist 48 Jahre alt, seine Kinder (zweye sind an Graf Almási und Somogyi verheurathet) und seine Söhne treten aus den Schulen, sprechen ungarisch wie ich. Wegen der Erziehung seiner Söhne ist er noch in Wien. Dann verlässt er die Stadt und zieht nach Patak.

[Megjelent az *Erdélyi Múzeum* 1899. évf. XVI. költ. 386—389. lapjain.]

3592.

Márton István — Kazinczynak.

Május 4én 1818.

Uram! Drága kedves Tekintetes Úr!

Aprilis 29-én vettem Postánn Martius 11-dikén dátált levelét, mellynek Summája az, hogy az én Válaszomat nagyonn várja Tekintetes Uraságod, holott én már 19 Martii feleltem is — ha tsak a 11 Martius helyett 11 Aprilisnek nem kelle vala lenni Datumul. Már hát gyanakodnom kell, hogy a levelem elveszett, holott, hogy valami szerfelett curiosus levelemet meg se kurkászhatná, készakarva nem kopertázom be — de azt elfelejtettem, — nemo est satis cautus in horas — hogy a magam pecséljél ne tettem volna levelemre, a mit most eltávoztattam.

Dehogy nem feleltem! — az ujjom sem szánnám elválni, ha a felelést elmulattam volna. Sőt inkább Planum szerint és oly characteristicce feleltem, hogy levelem tökéletesen engem Uraságoddal úgy kiismertetne, hogy abból tolmáts nélkül, és a Linnee Genusain engem determinálhatna, hogy rám nézve a Correspondentziát lehessen é folytatni vagy ne. És hogy ezen Characteristik annál tökéletesebb

's tsalhatatlanabb lenne, Levelemnek egész menetele négligent volt — minthogy az, ha mesterkélt lett volna, tsalárdkodott volna, a mit az én edgyügyü de nyers lelkem szint úgy gyűlöl mint az Anonymusságot.

Most hát ujolag, és minden esetre megírom, hogy én a Recensiot melyet 14 Martii kaptam, betűről betűre meghagytam úgy, a mint volt, gondolván tüstént, hogy ha mi volna is, a mit én még ahhoz a magam módja szerént tennék, annak majd más útját találom — a mint hogy azon eredeti formába azonnal a Bétsi Postánn utnak indítottam azt a Testvéremhez Bétsbe — ki azt vette is, mint megírta.

A mint tudósítva vagyok, Tek. Horváth Ádám ur is szándékozik a katechizmus mellett írni — most Pünköst utánra kapom a kézírást, ha akkorra készen leszsz. Kérdés: bele tetethetjük e ezt a Bétsi Sammlungba? mert hír nélkül nem akarom azt szaporítani. A mint a neki feszült Tonust látom, az a Sammlung elkél és nem félhetni a vissza nem térendő költségtől.

Részemről még szeretném oda tetetni Toldalékul a *Moralis Katekhizmus Ideája* feltrantsírozását. Ez edgy Árkusnyi Elmélkedést tesz. A tudományos emberek előtt ez nagyobb Assensiót tesz, mint maga a káté, a minek a lelkét nem értik. Már abba nem lesz tréfa, hanem a legnagyobb komolysággal edgybekötött méltóság — a Tudósok felkérésével egyetemben, — arra t. i. hogy bátran kirukkolhatnak minden lehető Ellenvetésekkel, mivel tölem tüstént finalis Sententiát kapnak. Characteristikámnak ide teszek a végéről edgy edgy pár sort. Ezek azok: «a) Így hát a Moralis Katechismus Ideájából kijő az, hogy többé az emberiséget az Eretnekségek Epidemiájától nem félhetni, mint a mik örökre megszűntek lenni, hanem a Tudós Tudatlanok azok, a kiktől még edgy ideig kell félni.» «b) És így az én Moralis Katechismusom mind a mai napig, recensealatlanul lévén ezen Idea szerént, edgy oly Competens Recensensre várakozom, a ki magáról nyilván declarálja; hogy ő egyszerre *Theologus* és *Philosophus* edgy személyben.»

Nem leszsz e hát tüzlja ellen Tekintetes Uraságodnak ha ezen említett Ideát Toldalékul a Bétsi Sammlunghoz kaptasztatom — lévén azon gondolattal, hogy ez, nem tsak az hogy oda illene, de minden Kocztatsevegéseknek edgyuttal nyakát szegné.

Nem fogy el a tsudám azonn, hogy Prof. Ercei Dániel az, Tóth László urnak argumentumit tsak felfogni se tudván, oly merészen

s kéméletlenül megtámadta ötet s engem is à propos bele kevert a tsávéba. Én hiszen a körmihez ütöm a Calamust — (a Tudom. Gyűjt. 4 Darabjában a 130 laponn.)

Hogyha pedig az én 19-dik Martiusi levelem tsak ugyan kézhez ment volna: kérem magamat az eránt tudósíttatni, hogy buslakodásomtól üresülhessek. Igen igen sajnálnám, ha azon leveletem valami hitetlen elidegenítette volna.

Nem tudom ha Ahndung é, vagy tsak személyes Megtsalattatás azon Érzés bennem, hogy éppen itt az ideje, hogy a Magyar Philosophia Prodrumusával kirukkoljak — s azután osztán a Systematica Philosophiát is, erga Praenumerationem, ha a Publicumnak tetszik, kiadjam. Most mikor ezt írom, arra vagyok határozódva, hogy a Septemberi és octoberi Vacatiokat a Prodrumus elkészítésére fordítom. Populariter készítem nagyonn és így levelekben, hogy ezer meg ezer Wendungoknak töviibe legyek. Tisztelem szerelmeseit s maradok

igaz tisztelő kész szolgálja
Márton István.

[Megjelent a *Figyelő* 1876. évf. (I. köt.) 303—304. lapjain.]

3593.

Kazinczy — Nyomárkay Józsefnek.

Különös bizodalmú Drága Jó Uram Fiscális Úr,

Közlöm itt a' Sógoromhoz írt két leveletem, és a' tőle vett választ 's Napam Testamentomát, melyet eddig soha nem láttam. Várja az Urat a' levelek általvételésére, általtekintésére. Méltóztassék tehát Fisc. Kossuth Úrral egyyet érteni az eránt hogy mikor mehetnének-ki. Jó volna ha ezen felül az Úr Fiscális Úr Kossuth Urat (vagy magát a' Sógoromat) capacitálná a' felől, a' mik a' nekünk küldött Declaratiót felforgathatják. A' ház atya anyja megholt; a' jószág aquisitum, még pedig pro utroque sexu; az aquisitor azt akarta hogy gyermekei egyenlő részekben succedáljanak: ha tehát a' fiu azt hiszi hogy az csak ötet illeti, keresse a' leányokat; de ne a' leányok keressék az atyjok által nekik hagyott jószágot. —

Ónod csak fiút illet. De nincs kifizetve, 's az adquisitio elveszett, mert ki nem fizettetett. A' Török és Wécsey birtok redintegrálva nincs. Ezek eránt már meg van győződve az Úr Fiscális Úr. Ma 9 holnapja holt meg a' Napam. Az esztendő ki nem múlhat úgy, hogy ne tegyünk valamit. A' levelek közlését és a' baráti capacitatiót el nem múlathatom. De ha ez sikertelen lesz, admoneál-tatom, 's megteszem a' recursust a' Cancellariához. Maradok szíves tisztelettel

Az Urnak Fiscalis Urnak
Széphalom, 8 Maji 1818.

alázatos szolgálja
Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije Becske Bálint birtokában.]

3594.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kraszna 11dik Maj. 818.

Kedves Barátom!

1-a p[raesen]tis költ becses Leveledet tegnap estve vévén, kívánságod szerint meg tészem haladék nélkül árra feleletemet. Előbbeni Leveledbe kérdeztél Oláh[!] nevezetekre nézve Döbrentey Barátunkhoz foljamodtam volt, mivel én gyenge Oláh vagyok, és ezen a Vidéken improprie is beszélnek Oláhról, a tisztáb dialectus beljéb lévén, meg kértem, hogy ahhoz értőktől járjon végire, ő meg is tette, és inhol válaszlok pontokkint.

1-o. Kanta fekszik Alsó Fehér Vármegyébe, falu és a Minoritáknak ottan Conventyek vagyon, egyszersmint Gymnasiumok is.

2. A nem egyesült Oláh Püspök Szebenbe lakik.

3. Oláh falu Udvarhely és Csik Székely Székek között egy rengeteg nagy Erdőnek közepette van helyhezvetve, Udvarhely Széknek kerületébe, privilegium oppidum és a Diaetára követtyét küldi, régi szabadságokkal bír; közelebről nem tudom, micsoda Fejedelmektől és miért nyerte szabadságait — Székelyek lakossai — egymás mellett két helységek vannak helyhezvetve: Oláh falu és Kápolnás, ugyan azon jurisdictiotul függők.

4-o. A Szilágyot tészik Közép-Szolnok, Kraszna, Zaránd Vármegyék és a Kővári Districtus.

5-o. A Vármegyékbe és Székekbe ordinarius assessoroknak neveztetnek azok, a kik a Generalis és partialis Törvényszékekre vagy az universitas vagy a Fő Tisztek által Bíráknak erga diurnum ki vannak nevezve.

6-o. Citatiót, admonitiót és actus judiciariusokat a szolgál Bírák magok tészik meg, vagy ha in persona nem mehetnek akadály miatt, assessorokat neveznek ki magok helyet.

7-o. A Duló a Székely Székekbe vagyon és annyi mint Szolga Bíró.

8-o. A Rectificator cassariusok rectificálják és kiírják¹ a kir. adót.

9. A Regius perceptor szedi be az adót, számol[!] avval és adminisztrálja a Provincialis Cassaba.

10. Az egész Székely Nemzet Nemes; eloszlik Primorokra, Armalistakra, primipilusokra és pixidariusokra. A két utolsó sub-jacet militandi obligatori — a primipilus vagy Lófő, Lovon, a pixidarius gyalog szolgál — a két első classisból valók tétetnek tehát csak a Szék politico juridica administratiójára tisztviselőknek.

11. A Gubernator Attya Dienes, annya Barcsai Ágnes volt.

12. Az 1816dik esztendei, tavaly meg halálozott Statuum Praeses Gróf Kemény Sámuel volt.

13. Oberster Szentkereszti Sámuel, ugy tudom, Mező Madarason, Maros Székbe lakik.

14. Rapolt tudom hogy Hunyad Vármegyében van, és Jósika bir ottan — de terem é Bort és miljent? nem tudom.

15. Az Erdélyi Hegy alja kezdődik Károly Fehér Váron alól — oda számláltatnak Boros, Boesárd, Igen, Igen pataka, Krakkó, Czélna és több faluk.

16. Wér László Déesen temettetett el — ugy van az opinio, hogy elevenen — a körülötte lévő Meg holtnak gondolván.

17. Vlegaszának[!] neveztetik Kolozsvármegyébe helyheztetett Havas.

Innhol ennyit tudtam mindenkor becses tudakozásodra felelni — parancsolj többekbe is tőkélletes igaz tisztelőddel.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

¹ Az eredetiben tollhibából így: *és írják a ki a kir. adót.*

3595.

Kis János — Kazinczynak.

Németh Ujj-Vár. Máj. 13. 1818.

Kedves Barátom.

Nem vihetvén el tovább szívemen, hogy két leveledre oly soká tartozom felelettel, az útban teszem azt meg, a' mit othon már régen kellett volna tennem. Egynéhány naptól fogva a' Vas-Vármegyei felső Seniorátust vizitálván, ma estvefelé ide Németh-Ujvárra értem, a' hol a' tájéknak szépsége, 's az itt történt régi dolgok' emlékezte egy igen barátságos Gazdámval 's Gazdaasszonyommal együtt annyira elfoglaltak, mind eddig itt is, hogy csak a' késő éjszakából fordíthatok néhány szempillantatot a' veled beszélgetésre.

Forró szívvel köszönöm, hogy ismét oly sok reám nézve fontos Literaturai tudósításokat adtál. Mindnyájjokat kedvesen vettem, de legkedvesebben azt, a' mit Fessleről és Thaiszról írtál. Fessler előttem mind eddig egészen ismeretlen volt. — Azt a' coquetteriet, mely szerint némellyek szögyenlnek másoknak elegyes társaságában olyan Journálban, a' millyen nálunk van és lehet, megjelenni, tartsa szépnek akar ki, én rúttnak tartom. Ha töleim telhetnék, mindenütt szelében adnék hol kisebb hol nagyobb darabokat, hadd segélnék úgy a' mint lehet a' tudományok' virágzását elő mozdítani. Hogy keveset adok, 's talán ez után még kevesebbet fogok adni, annak nem egyéb az oka, hanem az, hogy eredeti munkákat vagy munkátskákat ollyakat, a' millyenekkel megelégedhetném, nem tudok tsinyálni. Talán a' sok fordítás miatt kelleténél bátortalanabb is lettem valami eredetit dolgozni; de az is bizonyos, hogy tehetségem 's erőm az írásra kevés van, legalább izlésemnek 's vágyásomnak nem felel meg, 's ha mi gyarlót írok, az sem hamar készül; időm pedig, melyet huzamosan fordíthatnék a' gondolkodásra, csak igen kevés van, az olvasásra pedig, melly nélkül a' nem eléggé tudósnak gondolkodása hiányos, szemeim semmi esetre sem volnának. Mit van egyebet tennem, ha még is írni akarok, mint aprólékságokat botsátani a' közönség elébe. Ne faciam, inquis, omnino versus. Az alkalmasint legjobb volna; az egész könyvirási mesterséget a' hozzá jobban értőknek kellene engednem. De mi haszna tennem ezt fel magamban? Naturam

expellas furca; 's talám minden hivatalbéli dolgaim mellett is reám is, a' ki a' körülöttem élő emberek' társalkodásában 's beszélgetésében multság helyett tsemert találni igen hajlandó vagyok, a' hivataltól üres esőlék órákban alkalmaztatható a' Nequeo dormire. Innét van, hogy ismét alkalmas számmal készen állanak nálam olyan legnagyobb részént fordított darabok és darabotskák, mellyek versben és prózában az élet' philosophiáját tárgyzzák. Némelly enthusiasmusra alkalmasabb szempillantataimban már tsak nem eltökéltem magamat egy negyedes írásnak ki adására; de olyan szempillantataim kevesek lévén, félek a' dologba kapni, tartván a' megszegyenüléstől, 's nem tudom, mire fogom magamat meghatározni. Ha vagy velem, vagy hozzám közelebb volnál, nem haboznék így, 's valóban ha valamikor, ilyenkor egész erejében érzem az olly barátnek, millyen te vagy, káros távol létét, valamint azt is, melly igen nagy szükségem volna tanátsodra 's lelkesítésedre.

A' mit Gróf Festeticshez írtál, az mind igen szép, az pedig hogy Virágról 's rólam emlékeztél, igen nemes is, és szeretettednek nagy voltát bizonyítja.

Horátszommal bányál úgy, a' mint tetszik; sietésedet éppen nem kívánom. — A' tudományos gyűjtemény ki adója tsak ugyan igen részre hajlik, még pedig a' mi több, rossz részre. Ő most Studiorum Directorrá nevezetvén Püspök Paintner helyébe, Pestről el fog menni, nem tudom ki veszi által a' Redactiot.

A visitatio végződésével egynehány napig a' Tartsai savanyu viznél akarok mulatni, 's alkalmasint, tsak Junius közepén érek haza. Öllelek a' legszivesebb barátsággal

örök híved, Kis.

[Eredetije a Sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

3596.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Kassa, Május 18ikán 1818.

Drága kedves Ferentzem!

Ezer a' gondom, száz ezer a' bajom. Majd mindenünnen úgy felelnék, mint Kazinczy Klára, a' kinek tsak teste, nem pedig lelke testvér veled. Pénzre van szükségem, nem borra, ha bár 250 hordót

le tétethetnék is az új házam' pintzjébe, de nekem tsak akkor lesz borra szükségem, a' bűnnek elfelejtésére, ha belé találna törni fejszém új akvizitziómba; reméllem azonban, hogy ki fogok vergődni. Most ideje nyúztatni a' természetőket, midőn a' tőke pénzek minden szempillantásban javúlnak, és így többféleképpen kell őket nyúzni, vagy el nem adathatandó természetményeket dupla vagy háromszori áron kell nyakokra tölni: — vagy törvény felett való kamatokat töllők mind e' mellett kívánni: — végtére ki kell kötni a' tőke pénz jó késő vissza fizetését, hogy azt aranyban vagy ezüstben kapják vissza, a' mit papirosban adni fognának: mert igazságos, hogy mivel A. Úr papirosban fizette vissza a' mivel B. Úrnak pengő pénzben tartozott, D. Úr is hasonlóképpen aranyban fizesse vissza, a' mit néki C. Úr papirosban költsönözött. Tudni kell azt is, hogy a' papirosban költsönöző birtokos Kapitálisták ki mondhatatlanul sokat vesztek legyen a' devalvátzió által: a' drága időkben t. i. tízszerte anynyi kapitálist tsináltak minden esztendőben, mint a' hogy egyébként öltő időkben tsináltak volna, a' devalvátzió által tehát tenkre tétettettek; és mivel most nem tud a' spekuláns pénzével mit tenni, a' kapitálista pedig azt gondolja, a' mit valaha Midász Király, hogy t. i. kezében minden ezüsté és aranyrá fog átalváltozni, a' természető pedig szorúlni kezd: — élni kell az alkalmatossággal, és ennek bőrit lehúzni. Ez ugyan sokat fáradott, sokat invesztált, mikor a' Kapitálista a' lábát lógázta, amaz szubszidiómot fizetett, mikor a' Kapitálistát in praxi semmi módon nem lehetett arra kényszeríteni; de a' mind semmi, a' prodúzens tsupa nulla a' nagyobb részint természetőkből álló Monárkiánkban. Most nagyobb a' boldogság, e' mellett a' macerationis' szisztéma mellett; mert a' természető, még a' folyó áron is, tsak tseppenként is alig adhatja el természetményeit; a' kereskedőtül alig vehet valamit, a' szabónál alig tsináltathat valamit; nem építhet semmit, nem műveltetheti szőleit: a' sok szegény ember ugyan öltőbben dolgozhatik és élhet, de még több telylyességgel munkát se kaphat, és így a' majoritás most bizonyoson boldogabb. «Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.» Angliában a' gazdag derék emberek fizetik olykor, és némely szegény derék embereknek még adósságaikat is, de nálunk Kazinczy tiszteletére tsupán fát ültetnek, Dessewffit pedig, a' szeretett híres deputátust, midőn vénségének vett hajlékát ki akarja fizetni, hozzá és gyermekeihez viseltetett szeretetből, nem zsidók, ha Keresztények és Úrak, birtokosok, Nemések, Magyarok, 24 pcentomra pénzel kínál-

ják! Ha a' Tisza körül nem boldogúlok (nemo enim Porpheta in patria) utolsó Juniúsig (vannak pedig több rendbéli kivihető projektomaim), azontúl a' Duna mellé és Bétsbe megyek. Azt írják nekem onnan, hogy még ott is csak a' Magyarok a' legnagyobb uzsorások, és hogy a' Németek keresztényebbek az ott is zsidóvá vált iszonyú és temérdek majoritás köz'tt.

E' napokban Bártfára indúlok. Meg fogod onnan kapni oda való leveleimet. Most egy időtől fogva csak Plútusnak áldozhattam. Be eltalálák a' Görögök, midőn mind a' pokol, mind a' pénz Istenét a' föld alá a' mély üregek' setétjeibe helyhezttették! Szállongj, kedves barátom, azon egekben, a' melylyeket érdemlesz, és a' melylyek lakosokká tégedet oly szívesen elválasztottak, a' melylyekből inségeid köz'tt oly megelégedve ránk lenézhetsz a' teprenkedőkre, és a' hova irigyeid, minden apró irigykedéseik mellett is, oly gyakran hozzád felnézni kénytelenítettnek.

Maradok egész tiszta szívemmel

hív barátod

Pípsz impr.

U. I. Festelitshez írt leveled teli van nemes érzéssel. Néked, hiszem, szép virágzó gyümölsz fát ültettek Keszthelyen, de meg kellett volna emlékezni a' kert urának, hogy Te magad is virágzol és eleget gyümölszöztél, hogy hat gyermekek neveznek apának, és hogy sem a' paraditsomban, sem a' gyenealógyiai táblákon soha sem terepült el oly bő gyümölszű fa, a' melly maga nyóltz személyeket táplálhatott volna. «Magnorum virorum gloriam cum honesta quandoque paupertate, sed nunquam cum egestate conjunctam esse oportere.»

Igaz é, hogy Szulyovszký Menyhérdt szép esze egy kisség megbomla? «Nullum magnum ingenium sine mixtura dementiae.» Gróf Vandernóth Leopold azt szokja mondani: hogy bolondok nélkül nem szükölködött ugyan soha is familiája, de hogy abban még eddig egygyetlen egy gubót sem számlálhatott senki is.

A' napámat a' szél ütötte meg. szíve oldalán, de már kivergődik, lelke még egy századra van alkotva hanyatló testében; azelőtt amaz rongálta ezt, de most éleszti és támogatja.

Te vigyázz a' magad és gyermekeid' egységére, és ne halj meg másképp' mint Gorgiász, kit az álom adott állal testvérének. Tudod é, hogy ez a' szomorú testvér elragadta minapában Debreczenben a' halhatatlan Bathyáni Aloýszt?

[Éredtíje a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3597.

Fejér György — Kazinczynak.

Pesten Majus 18kán 1818.

Tekéntetes Tábla Bíró Úr!

Nagy Tudományú 's Érdemű Hazafi!

Álhatatos nagyra becsülésemtől, mellyel Uraságodhoz viseltetem, el nem mulattam Tudós leírását Sáros Patak eránt közölni. Sajnálom, hogy kétizbeli igazítási azon Város eránt az utánn érkeztek kezemhez, midőn már becses munkája ki volt nyomtatva: T. Mokry Úr se volt éppen jelen, hogy kívánságát teljesíthette volna. Mihelyt ezen derék Tudós igazítását bé adja, föl fogjuk venni. B. Bruckenthal könyvházának esmértetése eránt is bizonyossá tehetem, hogy megkülömböztetéssel bé fog iktatni [.] első alkalmatossággal.

En a' 'Törrödelem' fija vagyok telyes értelemben; azért senki szabadságát se gátolhatom se literaturai véleményében, 's Literaturai gondolkodásában. Ennek tulajdonítsa Uraságod minden tetteimet, mellyekkel Nyelvünk, 's Hazánk Culturáját csüggedhetetlen igyekezettel elő mozdítani törekszem. E' végre szükségesnek ítélem a' szabadon írást. Ha történetből némellyektől balra magyaráztatnék is szándékom, feltett czéломtól el nem állanék. Avval bátorítván magamat, hogy helyes vádolásra senkinek kész akarva okot nem adok.

Egy időtől fogva igen meggyűltek a' Nyelv eránt való vetelkedések. T. Beregszászi Ur se kívánt adósa maradni T. Uraságodnak Vissgáltatásáért, mellyre munkás igyekezetit a' mult esztendei Tud. Gyűjt. XII. kötetében méltatta vala. A' Recenziókról szőlő darabot, a' jövő VI. kötetben egy névtelen Tudósunk küldötte bé; annak olvasására előre figyelmetessé teszem Uraságodat. Az illy fontos vetelkedések előbb utóbb haszonra fognak fordulni.

Kérem Literaturai igyekezetünket — példás Hazafiságára nézve, tudós munkájival előmozdítani megne szünnyön. E' végre fris állandó egészséget, 's minden jókat kívánóan, szíves ölelésével maradok

T. Tudós Úr

hív Tisztelője

Fejér Gy. mpr.

Fő Dir. és K. Con.

3598.

Nyomárkay József — Kazinczynak.

Tekintetes fő Tábla Biró Úr,
megkülömböztetett tisztelettel való Uram!

A Méltóságos Gróffal személyesen öszve jövén, a Tettes Úrnak szándékát vagyis inkább kívánságát a magam vélekedésével edjűtt ki jelentettem, de Ő Nagysága egyenesen declaralta azt, hogy Lelke esmérete szerént légyen meg győződve az eránt, hogy Kázmér egyedül 's a Mlgos Grófnék ki rekesztésével tsupán ötet illeti.

A dolog illy helyheztetésében az Admonitiót tegnapi napon exhibealtattam, 's az ölta talán a Felelet is meg van Körtvélyyessy Szolga Biró Úrnál, megláttynk mi lessz benne.

A Procuratoria és Plenipotentiaria Constitutiokat, sub authentico, 10. forint Taxa fizetés mellett ki vettem, az Admonitiót megadó Eskütt Kozma Miklós Urnak 5. ftot ki fizettem, 's eszerént a 20. ftból megmaradt 5. Rftokat ide vissza rekesztem.

A 20. forint mellé rkesztett Pénzt, mely a' Tettes Úr igaz és valódi jó Lelkének szembetűnő bizonyysága, a' Tettes Úr eránt viseltető tiszteletem jeléül nem tsak vissza küldöm, hanem a' Tettes Urat abban kérni bátorkodom, hogy mutasson nékem továbbá is alkalmatosságot arra, hogy tartozásomal, hatsak néminemű részben is le fizethessem, 's határ nélkül való tiszteletemet ki bizonyithassam. Ki többiben Mlgos Grófné kezeinek tsókolása mellett Uri betses favoriban ajánlott mély tisztelettel maradtam Ujhelyben Majus 20ik napján 1818

a Tettes Urnak

alázatos szolgája
Nyomárkay József mpr.

[Eredetije Beeske Bálint birtokában.]

3599.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Máj. 21d. 1818.

Édes barátom, Azt a' mi itt következik, számodra irtam-le, elebb hogy sem e' sorokat; a' Tud. Gyűjt. Redactiója talán felveszi. Ha fel nem veszi, külön nyomtattatom ki, még pedig bővebben.

Horvát Endre Tėti Plebanus volt ez a' Recensensem. Ez testi lelki barátja Kisfaludinak. Így ment-le az Anticritica; de némelly helyét kisímtottam.

N. Ur a' T. Gy. legközelebbi Kötetében Szép Literaturára tartozó Osztályomnak 9 Kötetein felül egy új és egy régi Recenziómat 's egy nyomtatásban meg nem jelent Epigrammámat is vette vizsgálatjai alá. Recenziója nem annyira IX Köteteimet ítélgeti, melyek közül a' mint lap 107. maga vallja, kettőnél többet meg sem olvasott, mint per inkább az új és szokatlan szók 's az idegen szólások felett. A' tárgy méltó a' Publ. figyelmére; mert ha a' Neo- és Xenologismus veszélyt vonand Nyelvünkre és Literaturánkra, illő hogy ellene gátat vessünk: de ha nem veszedelmes, annyival inkább ha hasznos, sőt boldogulásunkra nézve még szükséges is, meg kell könnyítenünk a' nagy czélhoz elvezethető utat.

Az Antikritikák szűk határa nem engedi hogy e' kérdés vizsgálatát itt tegyem, 's ez a' hely a' nagy tárgyra nem is illő; azt különös Értekezésemben fogom próbálni; itt egyébnek kihallgatásáért teszem kérésemet a' T. Gy. Olv. előtt. — A' Publicum gondjai az Írókra nézve egyedül azon kérdés megítéléséig terjednek-ki, ha az elébe adott dolgozás jó e, nem hogy az Író erkölесе javalást érdemel e vagy feddést. De minekutána N. Ur Recenziójának mingyárt első lapján engemet egy alacsony tettel vádol, tovább pedig nem kevesebbel mint a' barátság' elárulása — vádak, melyek inkább érdemlenének kevélyen-nemes hallgatást mint megczáfolást, ha Olvasóink tudhatnák a' mit a' dolog felvilágosítására elmondanunk kell: kénytelen vagyok szólani. Rossz Írónak koránt sincs olly szégyen lenni mint rossz embernek, 's én ez bizonyosan inkább nem vagyok mint amaz.

A' szelidséget predikáló, de csak predikáló Rec. azon igen méltó panaszában kezdi itt dolgát, hogy a' mi Vetélkedőink a' kérdés fejteése helyett egymást bántogatják. Például a' Mondolatot hozza-fel (mellyről, ámbár az engem nem vett leginkább czélba, azt itélem, hogy nem egyéb mint egy tompán sült fiatal pajkosság); például a' Mondolat' elébe ragasztott rezet, (melly nem a' Mondolat' Írójának vétke; ennek az híre nélkül készült); például továbbá az Anti Mondolat czímlapján álló Vezeték-nevet és a' Mottóban a' *bolond* szót (de a' *νῆπιος* és a' *stultus* nem *bolondot* teszen annak a' ki a' nyelveket érti — ezt annál bátrabban mondom, mert nekem az

Anti-Mondolat dolgozásában és dolgoztatásában annyi részem van mint a' Mondolatéban); 's e' piritások után engem nevez, kinek Recenzióim, úgy mond, a' Philolog. Dissert. általam becsült és szeretett Íróját (Tud. Gy. 1817. XII. 89) fájós szemekre nézve elhomályosodttszemű Izsáknak csúfolá[!], az Ó és Új Magyar Íróját pedig megbocsáthatatlan bűnű bódítónak (a' bódítani sem annyi mint bolondítani, hanem csak megtéveszteni, megzavarni, magából kiverni) 's mást kevélységgel vádló kevélynnek. A' 2 utolsóbb vád kedvetlen, de nem kíván magyarázatot. Legfeljebb is csak arra volna szükségem N. Urat kérni, hogy olvasson gondosabban, a' más' szavait szembe-ötölő czélja' kedvéért ne nagyítsa, 's emlékezzék, mit monda a' kevélységgel vádlott Plátó az ő szőnyeget kevélyen taposó Cynicusnak. De az első vád fáj, mert vad.

Testi gyengélkedések 's a' történetnek csapásai némelly esetekben a' legnemesbb lelkű halandót is elkaphatják a' vigyázatlanság órája alatt;¹ az efféle nem ritkán történt-meg barátjai között az eléggé komoly, de enyelegni görögösen szerető Cicerón is. De egy egész sokaság tekintetét intézni valamelly ilyen gyengélkedés szemlélésére, 's azt, a' kit csak okokkal kellene megzavarnunk, szerencsétlenségének kimutatása által igyekezni elnémitani, alacsony sőt gyalázatos tett. Becsületes ember ilyot nem teszen. De nem is gyanít. 'S gyanúból az ilyennel mást vádolni nem fog. — Én a' Philol. Diss. Íróját, kinek nevét itt kimélésből nem említem, nem ritkán láttam; de hogy szemekre szenved, azt csak a' Recenzióból értem. Miért kelle nekem Izsákokat (nem Izsákot) occinálnom, mutatják a' Dissertatióból kiírt szók, melyeket N. Urnak csak gondosabban kellett volna megolvasni 's megérteni akarni.

Hogy én egyik legtiszteltebb barátomnak 4 sorait azért magasztaltam, hogy neki mint orgyilkos adhassak dőfést, oly vád, a' mellytől minden Olvasója elborzad, ha kebelében a' becsület' érzései ki nem holtak. Ennek a' nagy embernek barátsága erántam mindenek előtt tudva van: csak azt kell elmondanom, hogy az soha meg nem csökkent, soha meg nem lankadott; 's így a' vádat N. Uron kívül senki himni nem fogja. — Nem hittem hogy szökdelő előadásomat, mellyel a' Grammaticai sovány tárgynak elevenséget akarék adni, egy Poetánk prózai fátyos józansággal fogadhasa. — Az vala szóban, azt kelle megmutatnom, hogy valami lehet *nem* sok (az az,

¹ Előbb: órájában.

nem vétkes), ha a' Gramm. és Szokás benne hibát lát is, 's például e' négy sort hoztam-fel, melly a' 3 ízben kiszöktetett articulus és a' nem helyén álló particula mellett is olly szépen van szöve, a' minél szebben szőtt 4 sort én Poetai Literaturánknak egész mezején nem ismerék. Mind ezeket N. Ur meg nem érté, 's készebb volt engem egy utálatos tettel terhelni, készebb a' Stóa' leczkéjéből kölcsönözött okokkal megmutatni, hogy a' szépen szőtt 4 sor nem csak nem *sok*, de még *kevés* is, mert *kis szívű!* — Illy alacsony, illy undok tettek meg nem érdemlett vádjai után meg fog engedni N. Ur, ha kimondom, hogy annak, a' ki meg nem érti a' mit lehet, 's a' ki meg nem olvassa a' mit ítél, nem kellene recenseálni. — Széphalom Máj. 8d. 1818. K. F.

Rettenes az a' düh, a' mellyel erántam Tuladuna viseltetni meg nem szűn. Én esendemből kijönni nem fogok; de elhárítván magamról e' gyalázatos gyanút, már most a' Recenzióra fogok felelni. Horvát Endre engem olly nyomorúttal támadta-meg, hogy triumphálnom nem lesz mesterség. Engem el nem némitanak mint Kölcséyt.

Itt küldöm Mezei Virágit, 's kérlek, hogy, ha csak lehet, nyomtattassd-be Muzéumod X. Füzetébe. Nem tudom tovább vinni; pedig szerettem volna, ha 25 virágot szedhettem volna össze. — Cserei Farkas nem felel újabban is tett tanácslásomra, sőt most nem is felel; a' mint gyaníthatom, fáj neki hogy el nem érte a' mit elérni óhajtott. Te talán értesz.

Feleségem lebetegedését e' holnap első napjai oltá mindennap várom. Ha fiú lesz, Metell lesz, ha leány Euphémie. Mind így mind úgy te lészesz keresztatyja. Vedd e' jelét tiszteletemnek 's szeretetemnek kedvesen; akarom hogy gyermekeim is emlegessék, hogy mi barátok valánk. Erdélyi Leveleim is hirdetni fogják azt. — Mihelytt feleségem lebetegszik, és fel fog járhatni, magam viszem-le Erd. Leveleimet Cserei Farkashoz. De egy holnap oltá sürget Vályi Nagy Ferencz, hogy adjam Censurára, mert azután az ő Homérját veszi munkába a' nyomtató. . . Erd. Leveleim Patakon nyomtattatnak. . . Prof. Márton Bécsben, Kisünk, Gr. Desőffi József 's mások is nem szeretik a' Tud. Gy-t, 's egy Nemet Folyóírásban valaki elmondá, hogy a' jó ügy semmit sem óhajt annyira mint hogy Döbrentei folytassa az Erd. Muzéumot, hogy ellensúlja[!] legyen ennek a' gonosz tendenciájú írásnak. Hogy németül ez el van mondva, Te talán nem tudod. Azért jelentem. Máj. 9. és 10 közt két szőlőmet elverte

a' jég úgy hogy szüretem nem lesz. Szörnyű felhőszakadás volt, Újhelynek uczáját behordta fövennyel és kőszirt darabokkal, köhidjét eltérte, 7 embert megölt, a' nem alacsony házak ajtajain ablakain a' víz berontott, a' Kalmárok Contós könyveiket 's Contójikat használhatatlanná tette. Ezen csapásomon kívül van egy más. Minden lovaim taknyot kaptak, Brüssöt 72 forinton eladtam ezen hibája miatt. Irtóztató esztendő reám. — Imhol a' téged illető hely a' Februarheft Hallische Allg. Lit. Zeitg. Dass Döbr. sein Journal schliesst, ist zu bedauern. Dafür erscheint in Pesth [eine] andere Zeitschrift, die Abhandlungen über wissenschaftl. u. andere interessante Gegenstände liefert u. viel umfassen will. De a' hely hosszú. Keressd-fel a' helyet. Hála! Tud. Ujs. csak van Vásárhelytt. — Köszönöm híreidet W[esselényi] felől. Elszomorodtam volt, most éledek. — Az Istenért, ne maradj-el; jöjj, 's hozzd Lajost. — A' Csuhadárhoz irt portéka felhőt von, nem fényt Irójára. Pedig én azt az embert nagyon szeretném ragyogva látni. Ird-meg nekem, ki festette képét, mellyet elcserélve küldél? és hol festették. Meg vagyok elégedve a' cserével. — Szemere Pálné annyira juta a' hecticában, hogy nem tud végig menni a' szobán. Bár másodszor szerencsésebben házasodjék. Mint viseli majd a' Fiscalatust, nem tudom. Szép lelkű ember, szép lelkű barát: de millyen Fiscális lesz, nem tudom. Kis József levelét vettem. Kérül holmiről szólani. — Az én pakétom megérkezett e Vásárhelyre a' Szabó Dávid képével? Kenderesi erre nem felel? — Hát Szabó Andrásnak melly kedvetlenségei voltak? Arankának életéért kérlek. Látod e' levelem melly reptében van írva: végig futottam leveleden, 's annak czikkelyeit sorba kapkodtam-fel. — Zseni e' napokban nagy hírt szerze magának. Sógor Asszonyommal, ki Brant Mutter volt, megjelene egy lakadalmon, 's együtt játszottak fortepiánót a quatri mani 's tánczolt egész éjjel. A' meglelt férjfiak is inkább vele mint a' legszebb és már férjhez mehető Kisasszonyokkal. Csak 7 esztendő múlva legyen illy applaususa, jól lesz. — Marcsa rosszul viseli magát; háládatlan. Híreket horda férjének, 's ez elhagyá házat, Újhelyben telepede-meg, de ki fog jární leczkére. Első postával veszed úgy hiszem leveledet[!], ha Caecilius Metellust keresztele e neked Vályi Nagy, vagy a' Kázméri Plebánus Euphemiát. De ez is tiéd és a' mi imádat érdemlő Lolottunké. Élj szerencsésen.

Mit csinál Farkas a' Guberniumnál? Fizetése van e? Megszabadult e a' katonaságtól? Azt írod, a' *Dúló* annyi mint a' sz[olga]-

bíró. Ugy de vannak ott sz[olga]bírók is. 'S az Actus Judiciáriust Magyar Országon sz. bíró és Esküdt viszi véghez: nálatok csak a' sz. bíró e, vagy sz. bíró és Dúló. 'S még egyget. Minek hívják azt a' helyet a' hol Bábólna mellett Józsikáék laknak? Rápolt vagy Rátót; Bethlen Miklós francziául Radenotnak nevezi. De ez nem az ő hibája. Úgy e az a' tractus az Erdély Hegyalája?

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

3600.

Gr. Majláth János — Kazinczynak.

Török-Bálint, am 22. Mai 818.

Vielen Dank für ihre Güte und Freundschaft; ihr Päckchen ist mir als ein bekannter Freund willkommen gewesen, und die Epistel an Berzsenyi hat mich im deutschen Gewand eben so vergnügt, als sie es zuvor im heimischen Kleid gethan. Die Bugaczer Csárda war schon für die Anthologie auserlesen, und es freut mich, dass mein Geschmack durch ihr Urtheil bestätigt wird, es ist eine recht liebe Dichtung. Eben fällt mir bei[!], dass ich Ihnen noch gar nicht rechenschaft gegeben von der gütigen erlaubniss aus ihrem Dichtergarten einige Blumen zur Anthologie zu wählen, Panaszt; Könyörges; Egy csecsemő sirjére; Az én Boldogitóm; az ő képe; A Bugaczi Csárdára; Helmeczi Mihályhoz; A' boldog Alkony; Pór Kevélység; Rákoson Pestnél; Laokoon. Diess sind die Gedichte die meine Anthologie schmücken sollen. Habe ich aber ein Gedicht, übergangen, welches in die Nazionale Wesenheit der ungrischen Dichtkunst besonders eingegriffen, oder ihnen besonders lieb ist, so verständigen Sie mich hierüber. Über die Epistel an Berzsenyi sind mir Zweifel entstanden, die ich ihnen zu Széphalom oder Török Bálint vortragen werde. Ich bitte Sie also inständig mir zu schreiben, wenn Sie nach Keszthely zu reisen gesonnen sind, denn ich reise mit Ende Junius nach Bartfeld, werde also fraglos in Széphalom sein, und durch ihre Güte einen sehr vergnügten Tag verleben, wenn Sie noch dort sind, wenn Sie früher reisen, seh' ich Sie hier, wenn im August, wieder hier. — Vielleicht wird ihre Reise nach Keszthely aus den zwei ungrischen Parnassen nur einen bilden, gelingt diess nicht, so werden wir wahrscheinlich aus respekt

für unser Wappen irgendwo noch einen dritten Helikon entstehen sehen. Leben Sie recht wohl; und lieben Sie mich wie ich Sie liebe.

Ihr ergebener Freund

Johann Graf Mailáth.

tonnés N.[!]

N. S. Aloys Baron Mednyanszki, ein sehr heller Kopf giebt für das Jahr 1819 ein Historisches Vaterländisches Taschenbuch heraus, und hat auch mich um Beiträge angegangen. Ich schreibe die Biographie der Maria I., wünschte jedoch auch des Baron Ráday, Grossvaters des jezigen [!] Grafen Ráday, Biographie zu schreiben, weiss aber zu wenig von ihm. Ich bitte Sie, können Sie mir nicht selbst Nachrichten geben über ihn oder Quellen andeuten, besonders willkommen wäre mir Auskunft über sein Einwirken auf die Ungrische Litteratur. Die Wiener sollen sehen, dass wir zu jeder Zeit Männer hatten, die sagen[!] konnten *namque et nos ferulae exequimus*[!] -- Noch eins: kennen Sie die Jahrbücher der Litteratur, die jezt zu Wien erscheinen? sie sind sehr gut. — Beiliegendes Attestat¹ ist ein geringer Beitrag zu ihrer herrlichen Sammlung von facsimilés.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

3601.

Kazinczy — Szilágyi Lajosnak.

Különös bizodalma Drága Jó Uram Szolgabíró Úr,
Kedves Uram Öcsém,

Régecskén elszakadva Biharból, csak képzelem azt hogy itt azzal van szerencsém szólni, a' ki húgom Zombori Kisasszonyt tart. E' szerint nem veszi megszólításomat kedves Uram Öcsém megbántásnak, s azon kérésemet, hogy újabb levelében atyafiságos szövetségünk szerint szóljon hozzám, úgy reménylem azt, teljesíteni méltóztatik.

Kimondhatatlanul kedves volt nekem az a' hír, hogy Uram Öcsémnek néhai nagy Nagy atya felől biographiai tudósításokat vehetek. Az a' lelkes férfi darabosan írt, mert a' Nyelv' és Literatura' újjá születése vagy igazabban Felserkenése előtt élt és írt,

¹ Nincs a levél mellett, Kazinczy külön gyűjteményébe tette.

de lelkesen írt. Ő vala az, a' ki 1780. az én jelenlétemben egy sereg Tekintetes Uraknak, kik paszománttal elhintve jöttek azon házhoz a' hol a' Gróf Brunszvik Antal Installatiója miatt néhány összevegyültek volt, 's Révainak azon alkalmatosságra nyomtatott Versét kaczagták, kimondá, hogy a' Magyar egen-új-szebb hajnal hasad, 's a' *Köllő*, 's a' *Horáitz* 's *Virgíl* 's a' Debreczenben ma is nevelett *barátné* és *Istenné* jók, 's mind ezeket, 's az ehhez hasonlókát, el kell fogadnunk, vagy semmire sem megyünk. Az ő intése nélkül nem mertem volna a' mit mertem. Jövendölése bételjesedett, 's kétséget sem szenved, hogy jól azok írtak, a' kik mertek, noha ezt még is igen sokan nem hiszik. Hogy még sokan nem hiszik, onnan is jó, mert a' sok jóval sok rosszat is mertünk; ember *tökéletest* soha sem ad; onnan is, mert a' merés' okainak megértése nem *minden* ember dolga. De a' nagy Öregnek ragyogni kell Literaturánk' emlékezetében az intésért, jövendölésért, 's általam fog. Ezeket régen feljegyeztem, 's barátim régen tudják. El akarám már mondani, 's e' napokban is ezekben dolgozám: az Uram Öcsém' levele épen jókor jöve. Akkorára halasztom ezeket, a' midőn az ígértet veendem. Cselekedje Uram Öcsém azt a' barátságot, engedje látnom Literatúrai dolgozásait, kívált a' mi a' Szép-Literatúrára tartozik, még pedig in Origináli. Gyakorta egy kivont és megigazított fél sorból igen sokat tanul az a' ki maga is a' Mesterség körül forog. A' kik valamennyire a' Festés' dolgaiban is gyűjtöttünk ismereteket, így szemléljük, miért igazította-meg Raphael ezt a' kart, ezt a' ruha-redőt skizzein.

De az ígért Biographiák mellett arra kérném még kedves Uram Öcsémet, hogy a' külföldi 's hazai Tudósokhoz írt 's azoktól vett Leveleit in. Originali méltóztatnék hozzám felküldeni, ha az egész ládát tenne is. Én úgy hiszem, hogy az bőv. zsákmányt fog adni nekem, 's nagy örömmel állok majd a' Munkához. Gyönyörű az, a' mit Uram Öcsém kedves Atyja Ura' végső rendelkezéseiről is ír. Nem jobb volna e' mindenkori dőzsöléseinknek egy részét így áldozni a' köznek, mint füstért csinálni mindent?

A' kedves húgomat atyafiságosan csókolván, magamat barátságokba ajánlom 's maradok szíves tisztelettel

Az Urnak, kedves Uram Öcsémnek

alázatos szolgája

Széphalom Máj. 27d. 1818.

Kazinczy Ferencz. mpr.

[Eredetije a debreczeni főiskola könyvtárában.]

3602.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom Máj. 30d. 1818.

Tisztelt barátom,

Utolsó leveled, melyben a' Capitalisták' igazságtalanságai felől szólasz, oly szépen vala írva, hogy csak a' szépség miatt is néhány ízben olvastam. Én az igaz érdem' látásában oly szerény vagyok, mint némelyek vádlanak szerénytelenséggel, mert a' nem való érdemet való érdemnek nem tudom ismerni. Meglehet hogy gondolatlan is vagyok olykor, kimondani vélekedésemet, a' hol azt elhallgathatnám; az nem rossz, de ha nem rossz is, bizonyosan hiba, mert ellenkezik az okossággal. — Elfogva egyéb bajaim által, válasz nélkül hagyám a' Te leveledet is, midőn Máj. 27d. a' Tud. Gyűjt. V. Kötetét a' posta meghozá. Hogy inkább tisztellek magadat, inkább tisztelem dolgozásaidat, mint a' hogy magamat csudálom, megtetszik onnan, hogy a' mi ott Tőled van, hamarább olvastam-el mint a' Patak Leírását, melyet én dolgoztam; 's képzeled mint csudálkozám, midőn Te ott velem perlesz, midőn Te ott a' fastust és egyebet nekem mondd. Én perleni ellened soha nem fogok; legalább úgy, hogy a' mit sajtó alá akarok adni, Te elébb meg ne lásd, 's gőgöt vagy valamit illet szemedre lobbantani soha nem fogok. Téged, tisztelt kedves barátom, bizonyosan az bánta-meg, hogy a' mit a' Pápay Recenziójában a' *tudatlanok* felől mondtam, úgy vevéd, mintha ellened volt volna mondva. Engedd tehát mondanom, hogy ez a' Pápay Munkáját ítélő Recenzióm 1809 táján *már le vala nyomtatva* a' Bécsi Annalisokban, 's akkor én nem tudám, hogy Te ypsilonista vagy, 's a' szemnek nem írsz hanem a' fülnek. Mi különbözhetünk az effélékben a' nélkül hogy az által egymást megbántanánk. Valamint Te perelhettél a' legkedvesebb barátoddal is a' Diétákon 's Vármegyéid Gyűlésein, úgy lehet perleni barátunkkal a' Tud. Gyűjt.-ben és más nyomtatott könyvekben; mert a' jó szeretete miatt szeretnünk kell az ellenmondást is. De még is talán sok a' mit tevél a' Socratesz szerénységére emlékeztetvén. Ki hasonlítaná magát e' Bölshöz? de ő is ember volt, 's valljuk-meg, az az ő

nem tudása nem volt egy kis kevélység nélkül. Neki sok baja volt a' Mindentudókkal; ezeket tehát nem szúrhatta jobban mint annak vallása által, hogy ő semmit sem tud. Illésházy 's Festetics György kevélység nélkül nem mondhatják hogy ők szegény legények. De bár melly szép dolog a' szerénység, azt csak nem mondhatom, hogy a' Miatyánkot nem tudom.

Engedd hogy a' Pápay Recenziójában mondott szót magyarázzam: *Minél tanulatlanabb valaki, annál hajlandóbb a' fülhöz intézni az írást.* Vegyünk egy Mester embert, a' ki írni tud, de fenntebb nevelést nem veve. Az e' szót *adta*, bizonyosan így fogja írni: *atta*, ezt *gondja* vagy Te szerinted *gondgya*, így *gongya*, minden *D* nélkül. Ez pedig csak nem jól van. Te is az *adtam-elő* szót ezen Megszólamlásod (128 lap) második sorában D-vel írod, nem D nélkül. — De nekem nem az a' célom, hogy Tégedet az Y-tól elvonjalak, írásod' módjában vagy akármiben egyébben leczkézzelek; hidd-el, én a' Te elmédnek 's tudományaidnak nagyságát, szíved nemességét úgy tisztetem 's úgy tisztelném ha azt tennéd is velem a' mit IX filagóriáim Recensense az Aprilisi Kötetben, mint ez előtt tiszteltem. Minden célja levelemnek az az egy, hogy hidd, hogy a' Pápay Recenziója 10 esztendő előtt lévén írva, téged célban soha sem tartott.

Én most küldém-fel Anticriticámat az említett Recensio ellen. Munkámat nem védem; igen személyemet a' Beregszászi és Kis megbántások vádja ellen, melly nem csak gonosz vád, de nevetséges is; igen theoriámat, melly nem szenved kérdést, mert minden régi, minden új Író mellettem szól. A' filagóriák kapnak egy kis kölcsönt, vastagság nélkül. A' Recenzióknak én barátja leszek és maradok, ha minden Kötetben így bánnak is velem; de olly embernek kellene recenseálni, a' ki olvasni nem restel, olvasni tud, ért, és nem érteni nem akar.

Élj szerencsésen, kedves barátom, 's hidd hogy az én tiszteltem 's szeretetem erántad soha el nem lankadhat.

hív tisztelőd

Kazinczy Ferencz mpr.

3603.

Kazinczy — Pápay Sámuelnek.

Széphalom Máj. 31d. 1818.

Kedves barátom,

IX. filagoriáim Recensense ellen e' napokban küldém-el Anticriticám. Szivesen örvendek hogy Tudósaink perbe keverednek. A' dolog így hamarabb kiörlődik, a' Publicum meg tudja, mi forog közöttök kérdésben, 's a' Tudomány nyer. De midőn a' Recensens szolidiséget predikálván 's a' szerénytelenségeket feddvén 's fenytvén, maga követ-el vadságokat, maga vádol hamis vádakkal, 's tréfát enged és iróniát magának Ellenkezője ellen, midőn meg sem méltóztatik olvasni a' mit recenseál, meg nem érti a' mit olvas, — az barátom, már még is legalább rendes. Az N. Úr Recensiója olyan hogy arra felelni igen könnyű volt, 's nem azon kelle gondoskodnom, hogy mit mondjak, ha akarom, ('s ezt akarnom kelle) hogy igen hosszúra ne terjedjen feleletem. Nekem felette kedves lesz ha Anticriticámra felelni talál. Én ennek dolgozása alatt magam is sokat tanultam magamból; az az, ellenkezése olly elmélkedésekre vezetett, a' melyek velem nem tudott dolgokat tanultattak-el.

Addig is míg Anticriticám megjelenend, engedd mondanom, hogy ámbár Dr. Beregszászi Urat mind Patakon mind magamnál mind Pesten láttam, 's betegen is láttam, hogy szemeire szenvedni szokott, soha sem tapasztaltam, soha sem hallottam, 's ezt csak N. Úrtól tanúlom. Afféléknck látására, nézésére intézni egy egész sokaság' szemeit, 's illy megzavarások által némítani el Ellenkezőnket, kit csak okainkkal kellene elnémitanunk, alacsony, sőt gaz tett, és az a' mit német kedves szomszédink Bubereynak neveznek. Barátok közt egészen más a' dolog. Cicero elég komoly volt a' hol kelle: de nézzük Leveleit, hány lengetegségeket követe-el e' nemben! — Ezt el nem hallgatám, valamint azt sem, hogy Kisnek verseit azért magasztaltam, hogy neki sicáriusi dőfést adhassak. Igen is barátom, az a' négy sor (ámbár a' Grammatika és szokás ellen vét, mert a' HA nem ott áll a' hol helye volna, 's az articulust háromszor rugta-el, melyet Rájnis a' világ minden kincseért nem tett volna) olly szép négy sor, hogy Literaturánk' poetai egész mezején még szebben font négy sort nem ismerek. — A' mi a'

bódlítót illeti, arra N. Urnak úgy kellett volna tudni hogy az *e'bódlulni* nem annyi mint *elbolondulni*, 's *elbódlítani* mint *elbolondítani*, hanem csak *öszvetévesztetni*, *magából kiverni*, mint a' hogy a' *ῥηπιος* és a' *stultus* nem *bolond* annak, a' ki görögül és deákul tud. 'S mondtam e én IzsákOT? Én IzsákOKAT mondtam, mert Dr. B[eregszászi] Ur *ezeket* adta számba. — De nem előzőm-meg az Anticritikát. Hidd-el, barátom, szeretném látni N. Urat, mit mond majd a' *filagoria*' cikkelyére. Recenzióját, ha csak személyemet nézném, épen így óhajtottam volna a' hogy adá: ügyemre nézve oly Recensenst kívánok, a' ki megolvashassa a' mit írtam, 's megértse.

A' Görög Anthologianak van egy Epigrammája, melyet ezen Recensio olta lefordítottam, 's szerénységből nem tettem feleletembe.

Hallgassd a' Mester' szavait; jóra inte. De fáty'lát
Mint Leukóthea, lökd vízbe, ha partra kelél.

Ez azt teszi a' mit a' Grammaticus (itt Szép-író) non erubescit soloecismum. Grammaticát holtig kell tanulnunk. De az Író, midőn főbb okok lebegnek előtte, elhagyja a' Grammatika törvényeit. N. Urnak érteni kellett volna, miért van ez a' Grammatika szerint hibás constructio Bácsmegyeimben: Melly napom *vala*, ha együtt tölthettem *volna* veled. Vagy vádolja Virgilt is: Si pergama dextra *servari possent*, etiam hac *defensa fuissent*. A' *vala* és *volna* úgy nem jó, mint a' *possent* és *fuissent*; de a' *potuissent* és *fuissent* nem csapta volna meg kedvesen a' fület.

Úgy tetszik nekem, hogy N. Ur ott téveszti-el a' dolgot, hogy mindent egyformán akarna írva látni. Ez nagyon hamis. Adjunk többszínűséget a' Nyelvnek; azt úgy is bírja már. N. Úr mindig pompás beszédben lépdelget, még midőn Leveleket ír is, én minden nemében a' Stylisticának más meg más óhajtanék lenni, 's barátim úgy mondják, hogy más meg más vagyok is.

Hogy az Erd. Muzéumban a' Te Munkád Recenziója megjelent, annak annyiban örülök, hogy így legalább bírom; mert sem Németül nem bírtam már; egy Könyveket kölesön kérni 's tilahnam és ígérete ellen is tovább adni szerető ember' vétke megfoszta sok esztendei Bécsi és Hálai Tud. Ujságaimtól, sem Magyarban. Lásd jelét annak hogy nem fejeskedésből állítok valamit: most óhajtom, hogy *rá*-t mondjunk, ne pedig *reá*-t, de minthogy a' *reá* is közönséges szokásban van, mint az *ötet* közönségesben (nem az *aztat*), mind a' *reá* mind az *ötet* türelessék. — Gróf Desóffy József ezen Recen-

siómnak egy sorát keménykén fogá; a' hogy a' Diaetákon is becsületet kerese abban (és bizony méltán) hogy *barátjai ellen is* kimondá 's vitatá meggyőződéseit. Én a' *tudatlanság* alatt azt értem, hogy ha egy tudatlan borbély legényt vagy Csizmadiánét ültetünk-le, hogy írjon csak valamit, az bizonyosan úgy írja-le a' szókat, a' hogy hallja; p. o. *atta*, nem *adta*, ezt pedig Gróf D[essewffy] sem javalja, mert maga d-vel festi. Megszerette a' görög írás' módját. —

Örvendjünk, barátom, Literaturánknak, hogy Íróink egymás ellen szólnak, perlenek. Nyerni fog az ügy, ha mi vesztünk is. Bár a' *vadság* epocháján esnénk által minél elebb. Minthogy egymással rútlul bánunk, a' Crisis hamar el fog múlni. Én éles lenni tudok: de goromba nem, 's tréfát és iróniát magamnak nem engedek. Úgy hiszem, hogy az sem hozzám, sem a' helyhez nem illik. — Élj szerencsésen, kedves barátom, és ha nekem nem felelsz is, szeress.

örök tisztelőd, híved:

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije Zádor Gyula min. tanácsos birtokában volt.]

3604.

Kazinczy — Horváth Ádámnak.

Széphalom Máj. 31d. 1818.

Kedves barátom,

Azt fogod kiáltozni, úgy e, hogy mit mond vallyon most Perillus, hogy a' maga bikájában pergeltetik? — Azt mondja, barátom, a' mit eddig mindég; örvendjünk hogy Recenzióink vannak. *Gorombák?* annál jobb; hamarább általesünk a' vadság' crisisén, el fogunk pirulni, 's m ó r e s c h t kapunk. *Igazságtalanok?* feleljünk 's mutassuk-meg hogy a' Recensens nem tud a' dologhoz. Ha pedig *igazságosak*, valljuk-meg hogy emberek vagyunk, megsíklánk, öltözzünk ponyvába, 's kövessünk Ecclesiát, 's olly tiszták leszünk mint annak a' rendi. Ezt hiszem és vallom még ma is, minekutána a' Tud. Gy. IV. Kötetében N. Úr az én IX. filagóriáimat ítéletei alá vette. — Azt mondtam én, édes barátom, a' Beregszászi Philolog. Dissertatioja Recensiojában, hogy mind a' két félnek vannak még darabosságai, a' mellyet [!] az időnek 's a' gondnak le kell tördelni rólok, 's ezt

mondom most is. Az N. Úr Recenziója ha személyemet 's Írói tekintetemet nézem, épen olyan a' millyet óhajthaték: de ha az ügy' javát nézem, szerettem volna, ha olly ember szólalt volna meg ellenem, a' ki a' dologhoz inkább értett volna, 's olvasta volna meg legalább a' mit recenseált. Az Anticriticát beküldém, 's emlékeztetém a' Redactiót, mit ígért a' megbántottaknak, 's kívántam hogy azt vegyék-fel, nem csak kértem. Olvassd-meg azt majd. Addig engedd mondanom, hogy én a' Dr. B. Úr fájós szemei felől soha semmit sem hallottam, soha semmit sem tapasztaltam, ámbár ötet nem ritkán 's belegen is láttam. Testi erőtlenedések 's a' sorsnak bizonyos nemű csapásai a' legnemesbb halandót is elkaphatják a' vigyázatlanság' órájiban. Az illy lengetegség hány izben történt meg a' különben eléggé komoly Cicerón! De eggy egész sokaság' szemeit valakinek fájós szemeire intézni elmétlenség, 's az által akarni elnémitani gazság. Becstületes ember ollyat nem tesz. De nem is gyanít. Miért hoztam én ott elő B. Úrnak a' caligans oculos Izsákokat, in plur. azt N. Úrnak érteni kellett volna, mert előtte volt. 'S hogy én immodestus nem voltam, mutatja hogy nem occinálám a' *timidulusokat*, 's a' HIC ESTeket felelet nélkül hagyám. — Hát az micsoda beszéd, hogy én Sípos Békési Első Predik. Ural *bódítónak* szidalmazám? 's *bódítani* annyi e mint *bolondítani*? vagy csak *kiverni magából, össze zavarni*? De N. Úr a' *νηπιος* és *stultus* is bolondnak magyarázza, 's a' kik görögül és Deákul tudnak, tudják, hogy a' szó nem *bolondot* teszen, hanem *balgatagot*. Ennek mentésére szükségem nincs; mert nekem az Anti Mondolat dolgozásában 's dolgoztatásában eggyeránt van részem.

Ugy veszem észre, hogy Te némelly leveleimet barátságból látatod némellyekkel. Ezt köszönöm, 's kérlek, hogy ha Keszthelyre mégy, tedd ugyan ezt ezzel is.

Én ez idén oda készültem, de az elmarad. Szüntelen verdes a' Sors. Ez idén mind a' két Hegyaljai szüretemet elveré a' jég, 's minden hámos lovam, két ezűg, 's ezzel eggyütt a' Wesselényi Ánglus szép paripája 's egy csődöröm taknyot kaptak. Öszve akarám lövöldöztetni, 's némelly emberek kértek, adjam-el nekik. A' Brüsömet 72 frton vevék-meg; négy más lovamat 170 forinton. --- Ennyi baj érvén, azt az utat boldogabb időre halasztlom. Most az az ok is ide járul, hogy félek, ne hogy valaki a' *Crimen laesae Nationis* reusát exequálja míg Anticriticám megjelen. Mert azután, úgy hiszem, hogy a' reus absolváltatni fog.

A' Patak' Leírása az én munkám. — G. H. I. -- betűk és a' két vonás által jegyzém ott magamat, mert az F. K. betűk között az Abeczében ez a' három áll. Ez a' nagy titok' egész kolcsa.

E' napokban fog megszületni hatodik élő gyermekem. Az Isten nekem ezekben sok örömeket ad. Csak addig élhetnék hogy neveléseket adhassam-meg! De az 59. eszt. 's kiállott szenvedéseim lelkem' elevenésége mellett is testemre nem voltak hatás nélkül. Éljen szerencsésen, kedves barátom, 's szeress továbbá is.

Nem írhatnád-meg nekem, melly nemű fát vagy bokrot ültetete nekem is Csokonainak is a' Keszthely' Ura? Mi is sorbus aucupariát kapánk e? mint ti. De ha erre felelsz, tudassd velem kételkedést nem szenvedő bizonyossággal.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 43. sz.]

3605.

Kazinczy — Gr. Majláth Jánosnak.

Széphalom d. 31. May 1818.

Verehrter Graf,

Das Geschenk, das Sie mir mit der Handschrift des Fürsten Kurakin machten, ist ein Beweis Ihres edlen Herzens. Empfangen Sie dafür meinen innigsten Dank. Eine Zeile meiner Hand, die ich darauf gesetzt habe, soll meinen Kindern sagen, dass ich das Blatt Ihrer Humanität zu verdanken hatte. Kömmt Ihnen wieder so etwas in die Hände, so sagen Sie sich, dass Sie mir durch ein gleiches Geschenk sehr viele Freuden geben können. Ein Blatt von der Hand des Gr. Vincenz Batthyáni, Franz Teleki, Aloys Mednyánszki würde mir gewiss heilig seyn.

Dass Ihnen, mein Herr Graf, die Bugaczi Csárda meines Orczy gefallen muss, habe ich fast geglaubt. Ihr Geschmack ist nicht der Geschmack unserer Németségölös. Die Herren bewundern nur was einen so pompösen Gang geht, wie die Hexameter des Horvát [!] Endre an Horvát István in dem Tud. Gyűjt. 1818. IV. Heft. Sie sagen nichts: aber Arpad wird darin genannt, und der Herr Pleban von Tét lässt uns wissen, dass er seinen Eltern nach etwas geerbt hat, und also nicht ein *gar Nichts* ist. Nun das nehmen wir zur Wissen-

schaft, hören die Hexameter rauschen, und denken dabey nichts. Für Phantasie und für die Gefühle des Menschen hat der Sänger nicht gesorgt. Wenn er nur Arpad erwähnt, und also für die Gefühle des Magyar gesorgt hat — das ist schon genug. Einst hat eine ähnliche Herrmannomanie auch die Deutschen stark besessen. Warten wir ruhig ab, bis auch diese Arpad- und Hunyadiomanie vorübergeht. Die Herren werden doch sehn, dass sie, ihrem gewaltigen Wollen zu Trutz, nichts ausrichten. Die stolze Idee eine Herrmannias zu dichten gab ja sogar Klopstock auf, u. sang dafür das göttliche Gedicht des Göttlichen, die diesen hon-!-grais tiefes aber kein göttliches Gedicht ist, vielleicht weil es der Gepide sang. Zuletzt wandelt mich noch die Lust an, mich dessen zu schämen, was mein Stolz bis jetzt war, damit ich diesen Besessenen in nichts gleiche.

Ihre Zweifel, mein Herr Graf, über einige Stellen in der Epistel an Berzsenyi, werde ich nicht in Török-Bálint lösen, wenn ich sie lösen kann, sondern bey mir, wenn Sie mir mein Leben durch einen schönen Tag wieder versüssen, denn bis die Redaction der Tud. Gyűjt. meine Antikritik, welche ich dorthin dieser Tagen abgeschickt hatte, nicht aufnimmt, so wäre es mir nicht rathsam in der Gegend von Keszthely zu kommen. Einer der gewaltigen Misoxen, die in der Gegend wohnen, würde sich gegen den, der in Kisfaludis Brief an Ruszek d. d-o. 14. Apr. 1816. als reus criminis laesae Nationis (linguae) *vogelfrey* erklärt ist, (der Brief ward durch Ruszek in das Archiv von dem Helicon im Original hineingelegt, aber tausend Abschriften sind davon genommen) leicht vorgreifen können, das möchte ich doch nicht. Sie werden wohl wissen, dass meine IX Bände in dem IV. H. der Tud. Gyűjt. in Kisfaludis Geist recensirt worden sind. — Erst muss also die Antikritik erscheinen, die den Köpfen, welche noch geheilt werden können, begreiflich mache, wo es meinem Recensenten fehlt. — Dieser Streit. kömmt ganz nach meinem Wunsch; bloss so können wir geheilt werden; u. wahrlich es ist hohe Zeit. Die Beschuldigungen des Recensenten sind, als hätte solche ihm sein böser Geist eingegeben. Erscheint meine Antikritik, so muss jeder bessere Kopf sehn, wie sehr der gute Mann noch zurück ist. — Ich bitte Sie, aufmerksam auf die Erscheinung dieser Antikritik zu seyn. Ihr Einwirken auf die Bessere muss kräftig seyn. Bloss dieses fehlt uns. Es ist traurig zu sehn, dass sogar Baron Alexander Prónay und Graf Ladisl. Teleky nicht sehen was

sie sehen sollten. Szemere hat auf eine sehr feine Art in seinem Aufsätze (Tud. Gyűjt. IV. B.) solchen die Augen öffnen wollen. Aber diese feine Art Augen zu öffnen wirkt bey wenigen; hier sind kräftigere Mittel nöthig. Der eine kömmt mit seiner Grammatik und seinem Sprachgebrauch; fragt nicht, ob das Neue, das Fremden Nachgebildete einen Werth hat; ob es den Gedanken oder die Empfindung mahlt; nein, sie fragen nur, ob das so gesagt ist, wie jeder Ungar bis jetzt sprach, und was Herder aus der Anthologie der Griechen (Th. 10. S. 133.) sagt:

Lerne die Lehren der Schule; doch, gleich der Leukothea Binde,
Bist du am Ufer, so wirf sie in die Wellen zurück.
Haligasd a' Mester szavait; jóra inte. De fátylát
Mint Leukóthea, lökd vízbe, ha partra kelél. —

ist ihnen Sünde und Ketzerey. So auch das Bekannte: Grammaticus non erubescit soloecismum, si SCIENS facit. Keiner unserer Büchermacher befolgt die Regeln der Grammatik strenger, als ich, keiner. Aber es gibt Fälle, wo ich sie SCIENS aus den Augen setze. So wirft mir mein Rec. vor, ich hätte in Bácsmegyei Bd. IX. S. 9. gesündigt: Melly napom *vala*, ha egygyütt tölthettem *volna* veled. — A' Recensensnek igazra van, sage ich in der Antikritik: *vala* és *volna* nem egygyütt valók. *Vala* és *vala*, vagy *volna* meg *volna* kellett volna. De nekem is igazam van. A' *vala* és *vala*, a' *volna* és *volna* nem kedvesen csapja-meg a' fület. Vádolja hát Virgilt is, ki épen így 's épen ezen okból így véte a' Grammatika ellen. Si Pergama dextra defendi *possent*, etiam hac defensa *fuissent*. Das ist doch, bey Gott, auch schlecht construiert. Aber Virgil und ich sahn, was der Rec. nicht sah.

Vielleicht spricht man so in Ihrer Gegenwart, mein Herr Graf; vielleicht bey Teleki László, bey Prónay Sándor, erlauben Sie also, dass ich aus dem Schlusse meiner Antikritik etwas hersetze. — Rec. nannte meine IX Bände, mit einem Atticismus, den ihm kein Verstaendiger beneiden wird, ein lächerliches Gebäude von IX Contignationen, dessen Baumeister, um bessere points de vue und Spaziergänge zu haben, den Obstgarten um das Wunderding bis in die Hälfte abgeschlagen liess, und um dasselbe kényes külföldi csemétéket, tarka barka virágokat ültettete. Ich fragte ihn, ob es ihm zuwider sey, dass Karlsburg ein Landhaus im Geschmack ital. Villen und Tata einen feengart. der Armida aufzuweisen hat. — N. Urnak

az a' baja, h. nyelve 's ízlése eggyenmű. Sulzer azt mondja h. a' kinek csak eggyenmű ízlése van, annak csak eggyenmű ízlése van. Innen van hogy N. Ur akár verselget, akár prózát ír, akár csak Leveleket, mindég pompás beszédű. Mir sagt man nach, dass man in meinen Epigrammen den Schüler der Griechen, in Ciceros u. Sallusts Übersetzung den der Römer findet, dass ich in Marmontel u. Boufflers u. Clavigo francos, in Emilia Galotte deutscher, in meinen Sonetten Ital. in Ossian Hősvilág lakosa, im Vak Lantos eldödi Magyar bin — Magyar mindenhol, de nem mint az a' Magyar, a' ki idegent soha nem látott, nem mint az a' Német, a' ki magyarul jól megtanúlt, hanem mint az a' Magyar, a' ki a' maga nyelve szépségei mellett a' másokét is érzi, és a' mit felvehetőnek néz, mind azt felvenni igyekszik. Így bánt a' Római Író a' Göröggel, így a' Német a' francziával, így fordítá Homért Voss. a' Múzák országában Cosmopoliták vagyunk. Ich bat ihn Schillern über die naive u. sentim. Dichtung zu lesen.

Graf Joseph Desöffy hat in seiner Antikritik Tud. Gyűjt. V. K. auch mit mir u. Göthe gestritten, und mich nicht so modest wie Socrates gefunden. Wider den Mann, den ich wie ihn liebe, werde ich nicht sprechen; auch ist das nicht nöthig; die Sache spricht selbst. Aber über Bescheidenheit habe ich meine eigenen Grundsätze. Socrates sagte, er wisse nichts. Da er mit Allwissenden umringt war, so ist es leicht zu verstehen, was seine Worte heissen. Es war Stolz in dem Wort. Auch ist es wieder wahr, dass auch der *Sehr viel Wissener* viel nicht weiss. — Ich machte auf die Gepriesene Bescheidenheit gestern folgendes metaphysisches Epigramm:

Félre a' *Gögössel*! Maga van; nincs senki kivüle.

Egy örült újabb Berkeley. — Szánni lehet.

Félre, *Szerény*! nem *van*, mert más is volna, ha *volnúl*; --

Ismerem a' zengést! — szánni, mosolygani kell.

Vagy te: de *van* más is; törpebbek mint te, tetősbek.

Úgy hiszed, úgy mondod. — Légy te barátom, *Igaz*.

Weg mit dem *Aufgeblasenen*! Er ist allein da; ausser ihm ist nichts da. Ein neuerer wahnwitzig gewordener Berkeley. — Er verdient, dass man Mitleid mit ihm habe. Weg mit dir, *Scheinbescheidener*, er sagt, er sey nicht da; er sey nichts; denn wäre er etwas, so müsste er bekennen, andere seyen auch da, andere seyen noch

mehr. O ich kenne die Sprache, den Sang des Vogels. — Er verdient, dass man ihn bedauere u. zugleich über ihn lächle. — Du — — —

[A levél vége hiányzik.]

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

3606.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom Jún. elsőjén, 1818.

Kedves barátom,

Máj. 27d. küldém a' Tud. Gy. Redactiojának Anticriticámat. Ne rettenj-meg e' szóra. Olvassd nyugodalomban a' mi következik. Egyedül ott fogom megkurtítani az Anticriticát, a' hol a' dolog engedi, 's a' hol meg lessz kurtítva, ezt a' jelt teszem (⦿—⦿).

Kazinczynak Anticriticája. T. Gy. 1818. IV. K. 96—115. l.

Korholtatások nélkül nincs kisimulás. Köszönet tehát a' T. Gy. Kiadójinak, hogy Recensióknak is engednek helyt. A' legszivesbb köszönet azért is, hogy még most készebbek tűrni némelly darabosságokat, mint hogy a' beküldött írásokon legkissebbel változtassanak. Hogy a' dolgozóknak csak organumai akarának lenni, az örök fényben ragyogtatja bölcseégeket, 's ígéretek a' megbántottakat (VI. K. l. 132) teljesen megnyugtathatja. Tudományok' dolgai csak ott gyarapodnak, a' hol azoknak művelőjik szabadon mondhatják ki gondolkozásaikat, 's a' hol élet van, ott összeütődések is vannak: a' nyugodalom csak a' koporsók közt lakik. Az a' szerénység, a' mellyet sokan annyira magasztalnak, eléggé nem dicsérhetendő tulajdon, de csak úgy, ha igazán az a' minek látszani akar; midőn csak alakoskodás, nekem ugyan utálatosabb mint a' nevetséges góg; hát midőn még epe keveri magát a' magasztalt szerénységbe! Holmi, a' mitől most nemes állalással fordul-el a' jobb Olvasó, meg fog szűnni a' mi vetekeéseinkben is; most azzal vigasztalhatjuk magunkat, hogy a' vastagságok azt piszkolják, a' ki ollyat elkövetni nem pirult.

Dolgozásaimnak jósága vagy nem jósága felől én perleni senkivel nem fogok. A' Munka maga védi magát, ha jó; ha nem jó, a' védés

jóvá nem teszi, de igen nem jóvá a' Védőt. Azonban Recensensem' két vádjaira, mellyekkel személyemre akarja kenni tulajdon vétke' szennyét, szólanom kell, mert a' dolog felvilágosítást kíván, 's kérem az Olvasót, töltsd e' mentségemet, bár az efféjét hallgatni kín. Hamar általem rajta, 's azután veszem vizsgálat alá theoriám' megtámadását.

Én, úgy mond N. Ur Tud. Gy. IV. K. l. 97. Ellenkezőmet, kinek nevét itt kémelésből hallgatom-el, *fájós szemeire nézve elhomályosult szemű Izsáknak* csúfoltam. Említ két más vádat is, de arra nem kell czáfolás. Arra csak azt a' kérést kellene tennem, hogy szavaimat úgy adja, midőn vádolni akar, nagyító változtatás nélkül, a' hogy én mondtam, 's ha szükségesnek véli, emlékezzék, mit monda a' kevélynek nevezett Plátó, midőn a' Cynicus kevélyen taposá az ő pamlagait. — De a' fájós szemekre. —

Gyalázatos, alacsony tettel vádoltam, de szerencsémre költött tettel. Hogy az általam megczáfolt, de az általam mind szeretett, mind szívesen becsült Grammatikus szenvedni szokott szemeire, én csak a' Recensióból tanulom Miért kelle ennek caligans oculos IzsáKOKAT, nem IzsáKOT, occinálnom, mutatja a' Philol. Dissert. kiírt helye, mellyet N. Urnak nem kellett volna nem venni tekintelbe. Vádjai helyett szerénynek vallana inkább, hogy én, az Izsákkal együtt a' Diss. Phil. 186. lapjára a' timidulusokat is nem occinálám, 's a' IV. lapra, a' mit a' HIC EST érdemlett, ha vétkesnek találni nem óhajtott volna.

Hasonló vádja az, hogy én egy barátomnak 4 sorait, kinek szeretete erántam 30 eszt. oltá soha el nem lankadott, és a' kit én mint Embert, mint Poétát mint Prosaistát tisztellek és szeretek, a' legfuresább furesázkodással, a' mellyet N. Ur l. 111. képzelni tud, azért magasztalám, hogy annak orgyilkosként adhassak döfést. N. Ur úgy gyanítja, hogy azt azért, mert megbántásának nem találám más szerét. Meg fog engedni N. Ur, ha magam eránt igazságos vagyok: N. Ur fejemet és szívemet rosszabbaknak nézi mint magam érzem 's nem épen igen kevesen ismerik. — Igen is, a' 4 sor olly szépen szőtt 4 sor, hogy én szebb szövésű 4 sort Poetai Literaturánk egész mezején nem ismerek, noha a' Grammatika és a' szokás törvényeivel ellenkeznek, mert 3szor rugták-el az articulust és a' HA nem helyén áll. Ott erről vala szó, nem a' Stóá' leczkéji felől, mellyekhez őket N. Ur hasonlítja, hogy megmutassa, hogy *kisszívétek!* —

Recensióm tárgya Szép Literaturai Osztályom IX Kötetei voltak volna; de N. Ur l. 107. azt vallja nem minden dicsekedés nélkül,

hogy azoknak megolvasásokra magában nem talált elég erőt, 's VII. Köt. olvasatlanul hagyá. Kérdeni lehetne hogy az illy gyengélkedő idegű miért nem hagyá megítéléseket olyanra, a' kinek a' természet erősb idegeket ada, vagy maga azokat talán el nem gyengítette: de vegyük hát a' Recenziót a' mint van. — Az theoriámat támadja-meg, inkább mint dolgozásaimat. Az által nyerek, nem vesztek. Dolgozásaimban magam is látok vétkeket, 's nagyobb számban mint N. Úr talált azok szerint a' miket itt kijegyze: de theoriám nem szenved kérdést; az olly igaz, a' melly hamisnak, csalókának, veszedelmesnek N. Úr vevé. — Meggyőződve annak igaz volta felől, poetai tüzze, de prózai józansággal szólítám tanuságra az Iskolákat, 's a' Cicero, Horátz, Quintilián tanítványait és mind azokat, a' kik a' Görög, a' Római, az Európai új nemzetek és a' mi Literaturánkkal ismeretesek. N. Úrnak, ki szeret fenn szállongani 's földre ritkán lép, az én sovány tárgyat elevenen előadni akaró szavaimat nem kellett volna, nem illett volna prózai faggval érteni. Quintilián úgy szereti, ha úgy szólunk, hogy ne lehessen meg nem értetnünk, de azt ő is a' Herder értelmében mondja: *Ki akarjon úgy írni, hogy ÉPEN MINDENTŐL megértessék?* Az én N. Urat megbotránkoztató szavaim nem azt tevők, hogy nem kell tanulni 's tisztelni a' Grammatikát. Sőt kell, 's a' jó Író holtáig tanulja. Nem Író, hanem Mázoló, a' ki *lopjál*-t mond és *legyék*et 's *legyél*t. Azok csak ezt tevők: *Grammaticus non erubescit solocismum: SI SCIENS facit. Nil in felicius Grammatico — insigni documento, quantum (Gramm. et auribus et scientia praestent. A' helyett hogy ezek eránt N. Úrral a' Mesterség' törvényeiből 's a' Nyelv és Beszéd czéljaiból szólanék, tanácsosnak látom, ezeket példa által világosítani-fel. (†† Mely napom *vala* (volt volna), ha azt eggyütt *tölthettem volna* veled. N. Úrnak igaza van. De nekem is az van. Si Pergama dextra defendi possent, etiam hac defensa fuissent, mond Virgil. 'S azért rosszúl, a' miért én rosszúl. ††) — Ez értelemben tanítám én, hogy az Író Ura a' Nyelvnek, szabad kéjű de nem vak kéjű, tanult kéjű, de nem tudatlan kéjű Ura, barátja, nem ellensége, mivelője nem pusztítója, nem rontója, de építője. Nem azért parancsol, mert parancsolni *neki* tetszik, hanem azért, mert *jót, szépet, hasznost* parancsol, bár hogy az, nem csak a' tanulatlan, de olykor még a' tanult Olvasó is nem érti. Az illyen, midőn a' Grammatika és a' szokás nem elég, arra a' mire a' Nyelvet bírjuk, hogy gondolatinknak 's érzésinknek igaz képe 's hív tolmácsa legyen, még pedig nem csak imígy, nem csak*

amúgy, hanem legapróbb különbségeikben (nuance): akkor mint a' Berzsényi Erőse, akkor mint maga Berzsényi, az Erős — *gyémánt fegyverével Fényes utat tusakodva tör 's nyit.*

Ezt mutatják a' szók is, mellyekkel a' szokástól eltérünk: — Nem vala szónk a' hērósra, Bessenyei a' *pugil* szavát által vitte a' hērósra, 's a' hērós *bajnok* leve, mert úgy parancsolá az Író. Később a' *Reisigent* jelentő hős jobbnak tetszett hēróst jegyezni, 's most a' hős nem *die Reisigen*, hanem maga az a' kit a' *die Reisigen* követtek. Hijába kiálták Superint Szilágyinak, hogy a' Költő *tyúk* és az a' ki *hazud*, hogy ez fertelmes németismus, hogy ez elkorcsosít, mint az *Istenné, barátné.* A' *Költő Dichter*, a' *barátné* nem uxor amici, az Istenné nem uxor Dei. Azt mondák hogy a' *mivelní* verbum rusticum et obscoenum. Most nem az; 's az *Ügyész*, a' *Czím*, a' *lap* etc. maradnak, mert az Író parancsolja.

De ezt N. Ur sem tagadja: azt óhajtaná hogy változzam vissza azzá, a' ki 1778. voltam. († †) hogy ne csinálnék olly sok új szót, ne hoznék által olly sok szólást; hogy ne szoktem volna el ennek philos. megfejtésén mi a' SOK, mi az ELÉG, mi a' KEVÉS.

Azon felül hogy azt már is hosszúra nyult Recenzióm nem engedte, — azon felül hogy én azt T. Gy. XII. 104. és 105. [lapjain] elmondám, de ismét poetai szökelekésekkel, és ott 90. — én e' kérdésre mondani semmit nem tudok. Ezek relativa ideák; azoknak mathem. vonásokkal határt és korlátot vonni lehetetlen. Némelylek czirkalínot szeretnének hozni a' Nyelv tudományhoz, 's felejtik, hogy a' czirkalom és linea nem ide való, hogy a' Nyelv, mint Mesterség, nem czirkalommal dolgozik, hanem szabad kézzel, mint példánya, a' Természet. — Eggyet tudok: azt, hogy a' Nyelv Geniusát illetni nem szabad. De mi a' Nyelv Géníusa, bár érzem, megmondani nem tudom. Cicero sem tudta, csak érezte. Ha N. Ur vagy akárki más megtanít, szóljon, én leszek legfigyelmesebb Hallgatója. Addig a' mi minden élő Nyelvek között legszebbé válható Nyelvünknek azt a' tulajdonságát nevezem Géníusának, a' mellyel a' gazdagulást, szépülést, igazabbá válást nem csak tűri, de szereti is, és hogy mind azon kölcsönözésektől, a' mellyekkel a' gondolatot és érzést erősebben, lágyabban, komolyabban vagy csintalansággal festheti, nem idegenkedik; csak ollyanok fogjanak a' Munkához, a' kik ízléssel bírnak; mert akkor nem retteghet, hogy a' humoristicus beszéd szavai és fordulásai a' Predikáziók és Oratiók beszédét eltarkítsák, 's a' poetai beszéd szavai és fordulásai a' prózai beszédét. — Valljuk

meg, nem egyetlen bajunk, de legfőbb bajunk ezen egymás gyűlölésében az, hogy mi Írók nem az új szók és szólások gyűlölöji vagyunk, hanem azt akarnánk, hogy minden úgy szóljon és írjon mint mi, 's hogy új szókat teremteni csak magunknak legyen szabad, de más Íróknak ne legyen szabad, 's hozzá szokván hogy a' mi természetseinket újaknak ne tekintsük, nem vesszük észre, hogy mindnyájan élünk újakkal, azokat kivéven, kik a' mindennapiság' léha nyelvén szeretnek inkább írni, mint szépen. Ilyen formát monda az itt öszvegázolt 's bizonyosan nem lelketlen Helmecezi, 's östőléssel érdemlette, hogy vagy, azon századok' polgára a' mellyek jöni fognak, a' *vau* kort emlegetni merő Palladioval, bár helyén kívül, öszvegázol-tassék. [!]....

De ki olvassa így könyveinket? ezt kérdi N. Úr, 's ez megérdemli hogy minden élesség nélkül feleljünk, mellyeket ingerlései, olykor szinte a' személyt illető ironiái (l. 112. sor 11. és 22.) *érdemlett élességek*nek kiáltanának. — Olvassa meg N. Úr a' mit Schiller über naive und sentimentale Dichtung ír, 's elmélkedjék azon a' mit ott talál; gondolja-meg hogy Nemzetünk szomszédjainknak Munkájuk nélkül el nem lesz, 's engedjen feleletül viszont nekem egy kérdést: Ki olvassa úgy majd könyveinket, ha a' szép pályán versenyt nem futunk? A' Literatura és a' Múzák országában mindnyájan Cosmopoliták vagyunk. Akarva nem szólok világosabban.

Valóban N. Úr nekünk elég alkalmat ad hogy az élesség erét megszöktessük, 's azt tartóztatnunk nem kis munkába kerül. A' tréfa (l. 110.) talán csak nem lesz itt helyén. Mondja-meg nekünk N. Úr, illett e egy Recensensnek nem látni, hogy a' l. 104. említett *nyel* typothétai botlás, mert hiszen sehol sem találatik többet *v* nélkül. Illik e azt mondani az ellen, a' ki a' Görög és Római neveket *sz* hanggal akarja mondani, hogy a' *hús* nem lehet *hűsz*? nem jobb volt vala e azt látni, hogy a' Cornides és Schedius neveiket, azért hogy magyarosan hangzzanak, nem lehet CornideSCHnek és SchediusSCHnak mondani? illik e abból következtetni valamit hogy a' *pirosból* nem lehet *pír*? illik e a' szebb társaságok' beszédén írt Munkában kijelelni a' *tempelt* (nem Kirche, hanem kerti-épület értelmében) 's ezeket *groupe*, Orchester, tour a' tánczban, mellyek ott olly folyó szók mint az *Allegoria*, *Literatúra*, *Recensio* az iskolások' nyelvén írt Munkában? illik e végre 33 szokatlan új szót egymás mellé fűzve adni, 's mi volna abból, ha mi a' Horvát Endre Zirczéből 80nál több szokatlan szót így adnánk, 's ezt mondanánk:

íme a' Munka 904 sorból áll, 's még is ennyi új szó hemzsege benne, 's a' Munka a' közönséges Olvasónak éppen olly érthetetlen, mint a' közönséges Olvasónak az én Ossziánom? Higgyen nekem N. Úr, a' tréfa csak a' maga helyére való.

Ezen tréfának köszönhetem én, hogy N. Úr l. 112. vissza akarván adni (s az igen is, illő vala) a' kölcsönt, kimondá hogy Aristophaneszi szépségekhez nem szokott fiúle Békáim örök brekekélésekben gyönyörűségét nem lelheti; mellynek tudása azonban nem tartóztathat bennünket, hogy éppen annyiszor brekekélte az újabb Kiadásban. Ennek köszönhetem én hogy kesernyész atticismusával IX Köteteimet egy drágalátos Művész 9 emeletű filagóriájának nevezte, ki etc. uti in Recensione. N. Úr nagy nem barátja a' filagóriáknak. Vastag falú, szegletes boltozatú, apró ablakú, terpedt ajtajú Úri házakat kedvel, (l. 109.) 's olly kerteket, mellyek puszpángos karimájú táblákkal vannak körül fogva 's bőven adnak szilvát, körtvét, almát, diót. Quisquis amat ranam, úgy mond maga. De még is, ha vallyon vétett e az Oroszvár Ura, hogy lakját olasz ízlésű *Villává* változtatá, és hogy ott a' hol répa termett és petrezselyem, most gyepszőnyegek terülnek-el, szagos és szagatlan virágcsoportokkal, 's játékos fordulatú csalitok vannak mindenfelé elhintve, hol nem mogyoró terem, hanem a' helyett haszontalan cytissus, cercis, amorphia, lonicera állanak. Ha vétett e a' Tata Ura, hogy kukoricza holdjait Armidai Tündérkertekké teremtetete-által. Hogy kukoricza holdjaink sehol ne legyenek, hogy sehol ne lássunk nyikorgó vitorlájú udvarházakat, azt mi nem óhajtjuk. Tünné békével N. Úr is, hogy az Árpád birtoka olasz ízlésű filagoriákat mutathat. Eggykor a' nyikorgó vitorlájú Uri ház is éppen illy újság volt.

Nagy baja az N. Úrnak, hogy ízlése 's nyelve eggy nemű. Sulzer (az a' Vandalus! az a' Gepida!) azt mondja, hogy a' kinek Inemű ízlése van, semmi ízlése nincs. Szerényebben mondjuk ki a' gondolatot: a' kiknek eggy nemű ízlések van, csak eggy nemű ízlések van. N. Úr mindég azon eggy, akár verselget, akár prózát ír, akár Leveleket: azok a' kik engedék tudnom ítéleteket dolgozásaim felől, úgy hiszik, hogy Epigrammáimban ki lehet rajtam ismerni a' Görögök tanítványát, Ciceróban és Sallustban a' Rómaiakét; hogy a' Sonettekben olasz, vagy Marmontelben, Clavigóban, Boufflersben franczia, Emilia Galottiban német, Egmontban flamand, Ossziánban Hős világ lakosa. a' Vak Lantosban eldödi Magyar — Magyar mindenhol — de nem az a' Magyar, a' ki idegent soha nem látott,

nem az a' Német, a' ki magyarul jól megtanult, hanem az a' Magyar, a' ki mind a' maga Nyelve' szépségeit, mind az idegenekéit ismeri, 's a' mit ezektől annak szépítésére ellophat, felveszi, 's így Nyelvén változtat, de haszonra. Így bánt a' Róma' fija a' Göröggel, így bánt Voss a' Homér fordításában. 'S midőn engem az N. Ur Recensiojában az ért, a' mi Vosst érte némelly Németeknél, 's midőn én épen úgy valék kénytelen Anticriticára vetemedni mint Voss azok ellen, a' kiknek a' tisztaság és az áldott, áldott könnyen-érthetőség a' legfőbb tető, az engem nem pirit meg — Az olyan nem rossz osztályrészt. Széphalom Máj. 27. 1818.

[Éredetije Kis Gyula birtokában.]

3607.

Kazinczy — Berzsenyi Dánielnek.

Berzsenyinek, az itt menő Anticriticával.¹

Széphalom Junius elsőjén 1818.

Kedves barátom! Ugy jártam mint Perillus; tulajdon bikámban pergele meg, a' mint ugyan én hiszem, Téli Plebánus Horvát Endre Úr. Ezt mutatja pompás lépdelésű beszéde, ezt az, hogy ezen gáncsaít két Levelében már előmbé is raká. Vagy ő az én Recensensem, vagy sokan dolgozzák azt, de a' toll még is az övé. Hidd-el, édes barátom, ezen Recensiojokat azoknak, a' kik arra a' genialis gondolatra jutottak, hogy Vármegyémmei rám Interdictumot vettenessenek, de a' melly még is csak genialis gondolat marada, a' legnagyobb nyugalomban vettem. Rossz démonjok iratá azt velek. Még az is jó, hogy személyemet, erkölceimet támadák-meg. Lássá az Olvasó, hogy a' gáncsolás zavaros lélek' Munkája. Nagyon szeretnék azok az Urak, ha a' királyi páleza az ő kezekben volna, ha ők határozhatnák-meg, mint szabad írni, mint nem. Akkor Faludi és Rajnis lesz fő példánk, hogy tiszta Magyarsággal írjunk. Félnék a' Német izléstől. — Én most is nagy barátja vagyok, 's örökké az maradok, a' Recensioknak. Azok tördelik le rólunk a' letördelni valót, 's gondosabbakká tesznek az írásra. De ha hasznosak akarnak lenni, másféle készületű embernek kell állani a' Recensiohoz mint N. Úr.

¹ Az antikritikát ugyanekkor küldötte meg Kazinczy F. Kis Jánosnak: erre ezélez. L. az előbbi levelet.

Herder a' Görög Anthológiából egy ide tartozó Epigrammot fordíta le. Áll az Tomo X. pag. 133.

Lerne die Lehren der Schule; doch gleich der Leukothea Binde,
 Bist du am Ufer, so wirf sie in die Wellen zurück.
 Hallgassd a' Mester' szavait, jóra inte. De fátylát
 Mint Leukothea, lökd vízbe, ha partra kelél.

Ezt mondja a' Szépiró a' Grammaticusnak. De az ezt nem érti. —

Gróf Desőffi József barátom nagy örömét leli abban hogy minden hírem nélkül perel velem a' Publ. előtt. Így bánt az Erd. Muzéumban, így most a' Tud. Gy. V. Kötete végében. Meghagyom mindennek a' maga útját, de én magam ha barátommal vagy olyannal perlek, a' kit becsülnöm lehet, mindég látatom elébb a' mit ellene vagy felőle nyomtattatni akarok. Socratesz azt mondá hogy semmit nem tud. Isten látja lelkemet, hogy én nem tudom azt mondani magam felől, hogy a' Mi atyánkot nem tudom, noha a' X Parancsolatot és a' Hiszeket még máig sem tudtam megtanulni. Van tehát valami, a' mi felől mondhatom, hogy *ezt tudom*. Socratesz *minden tudókkal* volt körül véve, 's midőn azt mondta hogy ő semmit sem tud, szava nem szerénység volt, hanem kevély és metsző szó. Herczeg Eszterházi elmondhatja hogy ő szegény. Ez a' szerénység egy Epigrammát csináltata velem. Bár megnyerhetné javalásodat.

Félre a' *Göggössel!* Maga van! nincs senki kivüle! — —
 [stb. mint a 3605. számú levélben.]

Weg mit dem *Aufgeblasenen*. Er ist allein da; ausser ihm ist nichts da. Ein wahrer wahnsinnig gewordener neuer Berkeley. Er verdient dass man mit ihm Mitleid habe. — Weg mit dir, *Schein Bescheidener!* du bist Nichts; denn wärest du etwas, du müsstest zugeben, dass auch ein anderer etwas ist. O ich kenne den Sang des Vogels! — Du fühlst, *gerechter*, dass du etwas auch bist, aber du fühlst, dass auch andere etwas sind; jener Zwerg gegen dich, jener fast ein Riese. Dieses sagst du, wenn es nöthig ist, dass du es sagst, doch du sagst es ohne Stolz, und so fühlst du auch im Herzen. Mein Freund werde *du*.

Nem vettem Recensiodat vagy feleletedet, mellyet Szent Miklósytőlem elvont. Éljen szerencsésen.

Kérlek, írd meg nekem, én és Csokonai melly nemű fát kapánk Keszthelyen. Sorbust e mi is? vagy mit?

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

3608.

Kazinczy — Gr. Majláth Jánosnak.

Széphalom d. 2. Jun. 1818.

Ich überlaufe Sie, verehrter Graf: allein ich will mein Vergehen dadurch gut zu machen trachten, dass ich heute eben so kurz seyn werde, als ich gestern kein Ende in meiner Redseligkeit zu finden gewusst habe.

Ich bringe Ihnen drey Epigrammen[?], die Arbeit von gestern u. heute. Es tagt eben, so dass ich kaum meine Zeilen lesen kann. Dichte ich etwas, so ist das meistens im Finstern der Nacht. Das letzte Epigramm ist noch in der letzten Zeile nicht fertig. Kann ich 's mir nach Wunsch enden, bis der Brief abgeht: so fülle ich die leere Zeile.

Der Redakteur der Tud. Gyűjt. bat mich die Professoren von Patak zu bereden, dass sie ihm Notizen über das Collegium dort einsenden. Etwas zu beschreiben ist nicht die Gabe von jedermann. Ich nahm mir also selbst die ziemlich saure Mühe. Aber da mich der Ort Patak u. sein Schloss mehr wie das Collegium anzieht, so sandte ich die Notizen darüber voraus. Ich traute fremden Augen, denn seit Octob. war ich wegen meinem rheumatismus nicht einmal in Ujhely, — u. ward betrogen. Den 15—18 April musste ich nach Patak, da eben Fürst Breczenheim da war, und ich ward in die Zimmer einquartirt, in denen die einstigen Fürsten von Siebenbürgen gewohnt haben. Aus ihrem Tagzimmer öffnet[?] sich ein Cabinet, welches Alcove und Erkel zugleich ist. Bey diesen Fenstern, dachte ich, stand wohl Susanna Lorántffi u. ihr Gemahl Georg I., Sophia Batori u. Georg II., Helena Zrinyi u. Franz I. dann Franz II. u. Tököli. Es kam auch ein Familien-enthusiasmus dazu, weil Peter Kazinczy, Urgross Vater von mir, ihr Anhänger, an diesem Erkel gewiss auch gestanden seyn muss. Es war ein heiliges Gefühl, das meine Seele hob. Dieses musste ich Ihnen sagen, ehe ich Ihnen das Epigramm verlege.

Das Epigramm, das den Titel Epigramm führt, ist sehr schön gedichtet. Ich freue mich seiner mit Stolz, und ich bin doch mir bewusst, dass ich mich nicht leicht über meine Arbeiten freue. Diese würden sonst nicht so klein an der Anzahl seyn. Nationalform muss

man jetzt noch an unsern Werken nicht suchen. Das kömmt später. Ich kenne nichts ungrischeres, als was Horváth Ádám schreibt. Aber Gott bewahre uns von diesem ungrischen Geschmack. Virág ist lateinisch, Berzsenyi lateinisch, deutsch; Kis lateinisch, deutsch, französisch. — Doch ich werde wieder lang. Ich schliesse also. Ich beharre mit Verehrung

Ihr unterthänigster Diener
Kazinczy Ferencz mpr.

Az Epigramm.

Szökj, Epigramma; de nem mint nyíl, melly célra repül 's öl;
Szökj mint csók, mellyet félve lop a' szerclem.
Elesattant, oda van: de az édes lyányka' hevéől
Ajkam még lángol, e' kebel égve liheg.

Springe (muthwillig ist in dem szökj eingewebt; denn springen ohne dieses ist ugrani) Epigramm; aber nicht wie ein Pfeil, der zum Ziele fliegt u. tödtet. Springe wie ein Kuss, den schüchterne Liebe stiehlt, (gestolen hat). Er klatscht hin (auch klatscht ist nicht recht; deutsch ist es unedel) und ist nicht mehr: aber von dem Feuer des süßen Mädchens flammt noch die Lippe, und diese Brust kann vor Gluth kaum athmen.

Ideen: Epigramm und Kuss, leicht, kurz, reizend nicht befriedigend. —

Nebenidee: *Meine* Epigrammen sollen nicht die points der lateinischen Epigrammen, sondern das Zarte, Geistige der griechischen haben.

Ich glaube dieses Epigramm wird in der Sammlung voranstehn.

DAYKÁHOZ.

Számosok a' liget Énekesei: de ha, Fűlmile, jajjaid'
Hallja a' pásztorlyány, tégedet hall egyedül.
Igy mikoron kebled' kinjút, o Dayka, te zenged,
Pásztor 's pásztorlyány tégedet hall egyedül.

Viel sind der Sänger des Hains: doch wenn du Philomela deine Leiden singst, dann hört das Hirtenmädchen dich allein. — So wenn du

uns die Qualen deiner Brust singst, göttlicher Sänger, dann hört Hirt u. Hirtenmädchen dich allein. — Warum kann das Deutsche hier den Schluss refrain des Originals nicht haben?

A' PATAKI VÁR' ERKÉLYÉBEN.

Itt állottanak Ők, azok a' Nagyk! Erre tekintett
 György Erdélye felé, erre sohajta Ferencz.
 Zrinyinek itt állott unokája elfutva könyekkel,
 A' mikor a' nap költ, a' mikor arra leszállt.
 Atyját, testvérét, férjét keseregte, szülőtljét,
 Bús lyány, bús testvér, bús anya, bús feleség. —
 Ah nem az a' hely! a' mi vala! Ők eltűntenek innen.
 Nem tűntek —

(Die Geschichte der Menschheit kennt viele Unglückliche; doch kaum etwas, was noch unglücklicher wäre, als diese schöne edle Helena Zrinyi. Sie sah das schöne Haus der Zrinyi aussterben, u. das Vaterland, ihren Begriffen nach, untergehen sich gefangen, arm, und im exil.)

Hier standen sie, jene Grossen! (Germanismus u. dieser wieder Gallicismus. — Diese Form brachte ich in unsere Sprache, entzückt zuerst durch Bürgers, *Die Sonne, sie leuchtet*) illac versus (nicht dorthin — vielleicht dort zu) blickte Georg (der I. u. II., beyde wirkliche, regierende Fürsten) gegen sein Siebenbürgen, illac versus seufzte Franz (der I. u. II. beide tituläre und blos Praetendenten) —

Zrinyis (des Helden von Sziget) Urenkelin (Helena, Gattin von Franz I. u. Mutter von Franz II.) stand auch hier, übertlossen von Thränen, sowohl da der Tag aufging, als auch da der Tag sich dort senkte.

Ihren Vater (hingerichtet), ihren Brüder (ewig gefangen), ihren unglücklichen Gatten, ihren unglücklichen Sohn hat sie beweint, eine traurende Tochter, traurende Schwester, traurende Gattin, traurende Mutter.

Auch der Ort ist nicht mehr, was er war. Sie sind hingeschwunden! — Nein, sie sind da: aber bloss dem, dessen Auge sie zu sehn werth ist.

3609.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Bártfáru, Június 10ikén 1818.

Mindenek felett tisztelt, kegyes, szives barátom!

Igen szerentsétlennek tartanám magamat, ha még csak fel is tehetnéd kész akarva sértésedre törekedő igyekezetemet. Semmire sem alkalmatlanabb készségem; magadat pedig mind eszedre, mind szívedre nézve már oly régtől fogva anynyira lelkemhez isatlott barátomat, kit ha lehetne minden kigondolható díszekkel és jutalmakkal napról napra mind jobban jobban tetézni, és végtére már egyszer vigasztaltatva látni kívánnék, ugyan hogy akarhattam volna én szántszándékkal megbántani? Éppen úgy vágyok én tőled kedveltetni, valamint szüntelen keblemben hordalak, és valamint mindenütt és minden alkalmatossággal megtisztelni, sőt tettel és szóval mind meggyőződésbül, mind érzésbül, mind háladatosságbul magasztalni tartozlak. Mert a' haza és a' századok' embere vagy te, elmével, és szivességgel eltelt ritka Ferentzem! ki többet tevék homi literatúránk szebb és gazdagabb útja megnyitására azoknál, a' kik téged e' ditsó pályán megtámadnak, vagy, ha némelykor félre tért láttatol, abba vissza kísérni igyekeznek. Ha tehát barátságos levelezésünk közben, ottan ottan megtörtént különböző véleményekre szakadnunk, oly tárgyak felett, melylyek az izlés dolgában a' fejtegetések és feszegetések sorába tartoznak, nem lehetett soha is szándékom nyomtatott könyvben, nyilván, köz kézen forgó hónapos írásban a' két haza' szeme láttára, mint valami kitártt tsatapiatzon beléd kapni és veled mérközni.

Halylyad hát vőlkem históriáját, és győződj meg, hogy nem rossz szándék vezette pennámat, hogy nem gondoltalak sérteni, mikor sértettelek; és ha ki lesz világosítva előtted ártatlanságom, fogadj bé ismét barátságodba, ha pedig tökéletes kitisztulásomra kívántatni fog még valami, lelhesse fel azt színetlen bánatom a' bősánatra és minden nemes érzésekre hajlandó szívedben.

Bettűrási értekezésemre holmi jegyzeteket vevék akkor éppen Fő Tiszt. Fejér György Úrtól, mikor az Erdélyi Múzeumot forgattam. Szemere Pál úr, a' kit én egyébaránt nagyon és okkal bletsülök, volt aláírva Pápai Sámuel mustralgatásának, én tehát azt vélem, hogy

annak ő a' szerzője, és mivel a' tudatlanságokkal való vádoltatások a' fiatal emberek' szájokból, akárki ellen legyenek is intézve, engemet mindenkor bosszszontottak, megvallom, hogy megbotránkoztam azokon az elhatározó kifejezéseken, melylyek e' korhoz kevésbbé illenek, és a' melylyeket minden időben elkerülni tanácsos. Már Csokonaink érdemeinek Költsei úrtul véghez vitt szítálásában akadék egynéhány olyan sentebb és élesebb hangú kifejezésekre; — egy kis kiméllésre akarván tehát szoktatni hevesebb iparkodású ifiainkat, válaszoltam Fejér György Úrnak, de nem mondtam egyenesen, hogy nyomtatlassa ki leveleimet, hanem csak azt mondtam, hogy nem bánom, ha kinyomtattattya. Ő a' helyett hogy közre ne botsássa, vagy a' kinyomtatás előtt engemet figyelmetessé tegyen arra, hogy nem az aláírott Szemere Pál úr, hanem te legyél írója a' Pápai Sámuel munkájára tett retzenziónak, a' nélkül, hogy megjegyezze volna, hogy egy levélnek, melylyet feleletül veve töllem, töredékét közli a' publikommal, levelemnek egy részét közre botsátolta. A' Szemere nevet kihagyták a' nyomtatásból, hanem N. N.-t tevének helyébe, Szemere Pál úr pedig egy jegyzést tétete a' töredékhez, a' melyből, noha eléggé homályosan van írva, anynyt mindazonáltal megértettem, hogy ő a' maga nevét megtámadtatottnak lenni itéli, hogy én Kazinczit és Versegit kárhoztatom, hogy végtére a' kéméllés a' Szemere névnek az N. N. jellel való elpalástolását parantsolylya. Én tehát merő tévedésből mind téged, mind Versegit, mind Szemere Pál urat egyszer 's egyszerre megbántottam, a' mit ugyan feletle sajnállok; de ha nekem nagyobb figyelemmel kellett volna olvasnom a' kérdésben levő darabot az Erdélyi Muzéomban, Szemere Pál Úrnak is nem kellett volna talán azt aláírni. Én azonban nem a' Szemere Pál Úr nevét támadtam meg, hanem azon véleményyt és kifejezést vevém fontolóra, melylyet az övének tartottam. Ha észre vettem volna, hogy tiéd az a' retzenzió, vagy pennához nem fogtam volna, vagy ugyan azt, a' mit mondtam, más rendel, és más módon adtam volna elő, mert másképp' kell tsatázni Uliszszel, és másképp' Ajákszal.

Már most a' mi magát a' dolgot illeti, ha az a' kitétel: *«minél tanulatlanabb valaki 's a' t.»* melylyen azért akadék fel leginkább, mert még nem ősز ajakrul hullónak láttatta, oly lenne, a' milylen lehetne ha te akartad volna, nem kellene most annak tölled magyaráztatni. Azt mondod: hogy a' Kováts, a' Szabó, a' Tsizmadia az *adtát* így írja *atta*, a' mint ejti t. i.: de másképp' ejtik é a' tudós emberek az *attát*, mint akármelylyik mesterember? ha a' *d*-t hallatják,

kemény ajakúak, ha pedig a' szóra nézve köz a' tímárokkal ejtésök, ugyan miért akarják magokat megkülömböztetni annak írásában? azért, hogy kitessen etymologiai tudományok? de mikor p. o. telylyes szivemből azt írom Kazinczy Ferencznek: «az én szivem úgy atta magát által a' tiédnek, hogy töllem szeretetet kell várnod szüntelen, nem pedig kerülnöd sértéseimet», akkor talán csak azon hangokat kell festenem, a' melylyeket ejtek, és a' melylyeket e' drága barátom oly szívesen hallana, ha élő szóval hangoztatnám is azokat füleibe, 's telylyességgel nem szükség ez alkalommal etymologiai tudományomat bé bizonyítanom. Tudjuk mind ketten, hogy az *ad*-tul jó az *atta*, ha két *t*-vel írtam is. Boldogtalan, ki az etymologiaikról gondolkozhatik, mikor szíve nyilatkozik; hány más ezer módja vagyon a' tanult embernek magát a' mesterembertől az írásba megkülömböztetnie?!

A' Görög *Ἀγγελος*-t írni, mondhatnád: ejté pedig *Ἀγγελος*. A' nélkül hogy bátorkodjam meghatározni, minő lehetett vala 2000 évek előtt a' szép Altzibiád bájos nyelvének kellemetes forgása, kérlek szeretettel édes kedves Ferentzem, nem találád e' természetesebbnek, ha hogy így kell kimondani *Ἀγγελος*, ha úgy íródne egyszerű'smind, és nem örültél volna e' ha egy regulával kevesebbet kellett volna tanulnod a' Görög Grammatikában? Elfelejtjük mindenkor, hogy tsupán csak az írás által lehet az ejtést valamely nyelvben tartósan megállapítani: «soni enim et verba volant, littera scripta manet». Ki meri mondani, hogy tudja miképp' ejté['] minden szót Plátó, ha tudja is minden magános Görög betűnek hangját? Csak azon nyelvnek ejtése ígérhet magának legtöbb tartósságot, a' melyben a' külön külön vett betűk meghatározott hangjaik szerént magokban a' szóokban az írás módja legkevesebbet különbözik az ejtéstől. A' hol már a' honi nyelv a' fő városban, az udvar, a' válogatottabb társalkodás, a' fényesebb, kitsínosodott társaságok nyelvévé vált, ott ezek határozzák meg az ejtést, az írók pedig ehez tartoznának alkalmaztatni magokat; de a' hol ezek hijjával van még valamely nemzet, ott az Íróknak kell azt meghatározni, úgy pedig, hogy a' szebben és kerekebben szóló hazafiaknak ejtésöket vegyék sinórmértékül, és azt fessék az írás által a' fülnek. Hány Magyar beszél így: *gondja*, valamint írni kezdette az etimologizáló grammatikus, és valamint már most szokássá vált, pedig ez ám valóban a' mesteremberhez illő ejtés. Bátran merem állítani, hogy ha udvari nyelv talál valaha lenni a' Magyar, nem fogja ama szót amúgy

ejteni semmi udvari dáma, hanem így, *gongya*; érzették már ezt eldődeink is, de nem bírván elegendő filozofusi lélekkel, hogy az etymologia nyügéből mérészlettek volna kibontakozni, amannál még keményebb ejtést szültek, kivált a' külföldi Magyar olvasónál és szöllónál, így írván, *gondgya*. Hasznos olykor az etymologia a' törzsök, a' gyökér szók felkeresésében és feltalálásában, sőt az új szók' teremtésében és eredeztetésében is, de nem szükség azt akkor is az ortografiába zavarni, mikor szép nyelvünk' ejtéseit hol nehezíti, hol azok hangzatytyát elrútítja.

Szerentsétlenség az a' Frantziáknál, hogy másképp' szóllanak mint írnak, e' teszi oly nehezzé nyelvök' megtanulását, ez fogja eszközteni, ha valaha a' Nemzet elenyészik, hogy anynyi grammatikáik mellett is, nem fogja mindenkor tudni megmaradandó könyvök' olvasója, miként ejtették ez vagy amaz szót. Azonban még ők is az írást az ejtéshez igyekezének közelebbíteni. Montaigne így írt: *«estoit»*, a' későbbiek *«etoit»*, a' legujjabbak végtére, hogy az *oa* hang az *e* hangal össze ne vegyítették a' kimondásban, *«etait»* [!].

Mi külön és éppen ellenkező ösvényen indultunk, és Isten tudja mi tudományt és böltsességet látunk abban, hogy, inkább mint eleink, eltávozván az ejtés' kijelentésétől az írásban, szorosabban tartjuk magunkat az etymológok rendszabásaihoz, pedig éppen nekünk kellett volna ezt kevesebbé tselekednünk, mint más nemzeteknek. Mi nem vagyunk hódítók, mi elnémetesedtünk, eltótosodtunk, a' Görög Dinaszták, a' Római Patritziusok, a' Frantzia és Angol Pairek tudtak minden időben hazai nyelvökön beszélni, de nálunk tsak most egynehány esztendőktől fogva kezdi ismét még a' szepesi nemes ember és a' Bécsi Magyar Kis Aszszony is hazai nyelvét a' könyvekből és Profeszszor Márton grammatikájából tanulni; minekutánna tehát sokáig kellett egynék is másnak is magyaráztatni, vagy inkább németezgetni, hogy a' Magyar gy hangnak úgy kell hangzani valamint e' Frantzia szóban, *diable*, az első szótagnak, és minekutánna a' diablennék segedelmével ekképp' felfogá sinna piros nyelvök a' honni hangot, hogy kell a' drága teremtéseknek megzavarodni, mikor p. o. ezt olvastatja fel velök mesterök: a' Magyar Nemzet legfőbb gondjává kell válni, ha nyelvét terjeszteni, és szépíteni akarja, hogy abban kisasszonyaink kedvöket találándják; de megnyugtatytya Prof. Márton a' szegény ártatlan akadozókat, így szólván hozzájuk: azt a' *dj*-t drága Méltóságos Kis aszszonykáim, nem úgy kell ejteni mint a' *dj*-ét, hanem mint a' *gy*-ét, a' Kisasszonyt pedig Kis *aszszony*-

nak kell mondani; nem kell hinni mindenkor a' mi tudósaink írásának, ők helylyel helylyel tsábitók: őrizkedni kell tőlök, mert más-képp' írnak olykor, másképp' szólnak.

De hogy fogja a' Mélt. Kisaszszonyka, ha ez ejtést, gongya, nem érti annak gyökerét, e' szót t. i.: *gond* a' szótárakba felkeresni? tsak úgy, valamint ez ejtésben vagy hajlításban, *derelyéje*, a' *derelye* szót felkeresi. Ebben az e *é*-be változott el, amabban pedig a' d gy-be — és így ha eddig azt mondotta neki Márton úr, hogy a' d-be vagy gy-be végződő ejtések, hajlítások, hajtogatások, a' bíró vagy birott értelemben a' harmadik személyben utolsó betűjökhez j-ét vesznek ragasztékül, ezután azt fogja néki mondani, hogy a' d-be végződők a' d-ét elhagyván, gy-ét vesznek fel, a' gy-be végződők pedig ezt a' gy-ét lőb'nyire kettőztetik az írásnak az ejtéssel való megegygeyztetése végett, és így, a' regulának nem szaporodása, hanem tsak változása mellett, szintűgy tudni fogja a' szép alak, hogy *beszégye* innen beszéd, *gongya* innen gond, *találangya* innen találand, *hagygya* innen hagy vagy hágy, *ágya* innen ágy, származtatott. *Ágya* azonban innen agy, hogy megkülömböztessék ettől *agygya*, «ille dat vel ille det». Valóban, nem nyom anynyit az etymológok' ellenvetése mint képzelik és képzeltek, «argumentum enim quod nimium probat nihil probat.» Tsúfítja a' szemnek az írást a' kettőztetett gy, ly, ny, ty. Igenis: de sérti a' fület a' j, a' d, az n, az l, a' t, a' gy, ly, ny' ty után. Nem tsak én, ha mások is javasolták már a' kettőztető jelet. A' lágyító y jelet hihető azért fogadták bé eleink, hogy simítsák nyelvünk járását, és nem gondolták valóban, hogy maradékaik oly kemény ajakúakká válylyanak, és ott is a' hol nem szükség, jajgató betűt ragaszszanak az y által lágyuló helyébe.

Meglehet, hogy hibázom, de jó legalább tzelom, szándékom, és elhiheted hogy a' gy-nek kedvellése, és a' j-nek üldözése nélkül szóllok; szívesen vallom, hogy Kazinczy Ferenczem' szája kéjesebben ejti a' Magyar szót a' magaménál; de bár hogy kedvellem írásait, jobb szeretném olykor mindazonáltal szívem, eszem és szememnek egyiránt írásban intézett *beszédjénél*, mind ezekhez, mind pedig füleimhez is írott *beszégyét* olvasni. Miért tetszik vissza ez írás módja: *adja*, és nem tetszik vissza ez, *haragja*? bizonyosan azért, mert az utolsó úgy hangzik, a' mint íródik; az első pedig egészen másképp'. Ne tarts hát engem a' j ellenségének. Valamivel fenn-tebb néző pontból mint az etymologia tekintem a' Magyar nyelv'

dolgát, és bátorkodom hinni, hogy megérdemlik e' tekintetek a' némelykor talán inkább kétséges etymológiabélieket megelőzni. Az a' szokás, a' mely most kezd uralkodni, akár fundamentomos, akár nem, tiszteletes előltem; mivel nagyobb része tudósainknak hozzá szít; de anynyi igaz, hogy ez az újabb szokás lassan lassan a' régiebbet tolta ki, a' mely szintúgy mint a' mostani, nem egy eléggé magos nézőpont szerint gyakoroltata. Miért ne mozdíthatná el hát lassan lassan szintúgy a' még újabb az újat, ha az új a' régiebbet elnyomlihatta? de nekem, noha hiszem veled egygyütt, hogy a' fundamentomosabb okon építendő szokás engedhetne a' gyengébb lábakon állónak, nints sem elég tekintetem, sem elég bátorságom, hogy a' most virágozni kezdőnek folytába ellenére menynyek, és ez az oka, hogy oly óva, és csak mintegy tapogatva írok olykor olykor a' teoriám szerint, leggyakrabban pedig az elhatalmazni kezdő szokáshoz alkalmaztatom magamat, éppen úgy, mint mikor kanikulában nyakra-valót kötök sok más emberséges emberek példájára, ámbár érzem, hogy természetesebb, szebb, sőt egésségesebb is lenne Istenben boldogult Vitzaink möggyára szabad nyakkal járni. Ti ugyan, drága tisztelt tudós emberek, nem köthetnétek belém következetlenség nélkül, ha szüntelen gyakorolnám is írásközben teoriámat, mivel ti velem egygyütt azt tartjátok, hogy lassan lassan úzni kell a' jobb szokásnak a' rosszszabhat; a' nyelv' terjesztése dolgában pedig az a' jobb, a' mi könnyebb és természetesebb. Nem kívánok egyebet tölletek, hanem csak hogy türedelemmel legyetek arántam; én nem tartok azért rosznak valamit, mert más dolgot jobbnak gondolok; megfér a' jó mellett mind a' jobb, mind a' legjobb, és viszont; valamint a' hegyalylyai aszszúszőlő bor mellett a' Hétzei. Én még ezt sem iszom, hanem többnyire csak jó ízű tiszta vizet.

A' Bártfai levelek elkészültek. E' hónapban bizonyosan venni fogod. Várják gyalúdat. Minél jobban szeretsz, annál sanyaruabb leszel.

Vir bonus et sapiens versus reprendet inertes,

Culpabit duros etc.

Barátid Kis és Berekszász vádlásai ellen ott lessz legnehezebb a' védelem, a' hol tennen fegyvereiddel vívnak ellened.

A' mostani idő sulylya nagyon kezd engemet nyomni. Semmit sem lehet eladni, és még is mindent majd meg oly drágán kell venni a' boltokban mint tavaly. A' költsönözés napról napra nehezül. Tzetzilius, a' kirül Tzitzeró beszél leveleiben, és Alfius, a' kit Horász említ, ajándékozó jöltevők valának a' mostani uzsorásokhoz képpest,

a' keresztények elzsidósodtak, a' nélkül hogy a' zsidók elkeresztényesedtek volna. Az országglószék oltóságot akart szülni, de el nem sült, és minden kereskedésnek és szorgalomnak tökéletes megakasztásánál nem vitt egyebet véghez; hihető e' bajos állapotnak megszűnése, meglehet azonban, hogy tartani fognak még egy darab ideig a' vonaglások; nem lehet, a' mi rosszszül van kifőzve, állandó: a' mi igazgalóink ritkán tesznek szerentsés tapasztalásokat, mert mindent csak önn' tapasztalásokbul akarnak tanulni: «sed propria experientia stultorum magistra est». Be szeretem, hogy gyönyörködöm az olvasásban és tanulásban: «studia litterarum adversis solatium ac perflugium praebent». A' Görög nyelvben alkalmasint haladok; két idősb' fiaim már Kszenofon némely darabjait is értik. Némelylyek nevetik mind őket, mind apjokat, én örülök előmenetelőkn, tudván, hogy minden tudományok terminológiája a' Görög nyelvből van véve, és hogy a' ki az anyával megesmerkedett, az a' sok lyányaival is könnyebben fog megesmerkedni.

Ideje, hogy végezzem hosszú leveletem. Azt csak hítesd el magaddal buzgósággal tisztelt legszerelmesebb barátom, hogy betűírási véleményeink' különböztetése legkisebbet sem gyengíti tiszteletemet és barátságomat irántad; hogy senki által sem nyezetem és simítatom szívesebben dolgozásaimat; hogy végtére nagyon szeretek és akarok tölled tanulni; téged ellenben megkeseríteni szüntelen irtóztam. Ments Szemere Pál ur előtt.

Maradok a' legérzékenyebb szívvel és bánattal, ki mondhatatlanul szeretett Ferenczem

leghívebb tisztelőd és barátod

G. Dessewffy József mpr.

Ne feledd a' Katilináriákat; engedd nehogy utólszor olvastam légyen valóban remek, fejedelmi fordításod'.

[Fredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3610.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kraszna 14-dik Jun. 1818.

Kedves Barátom!

Ma vettem 14-kén[!] p[raesen]tis költ becses Leveledet. Religiositással fogom, úgy a mint az meg érdemli, nagy becsű Mstumodat Döbrentey kezébe juttatni, és abba semmi kécséged ne légyen,

hogy eö esztet bizonyossan venni fogja. A Bolbolod frissen vagyok, és éppen a napokba készültem meg irni Néked, hogy eö Szüzességit minö furesa módon vesztette el. A Bolbol töb Csitkaiminal Csitkós kertembe vagyok — a mult napokba ezen kert mellett el menö Ország uttyán a járás béli Fő Szolga Bíró sok száz emberekkel dolgoztatván, a midön egy fehér kanczán leg tüzessebben comandirozná kapás troupiját — meg érzi a Bolbol a fehér kanczát — keresztül szöki a kertet — nékie rugaszkodik gyorsan a fehér kanczának, le veri rólla a comandírozó Szolga Bíró és abszolvalja Kanczáját; meg jegyzést érdemel, hogy Bolbol fülemile, a Fő Szolga Bíró pedig quondam Zilahi organista volt — és csak egy Debreczenbe annyira meg teczett szeretetre méltó, Szép Magyar képű Bánfi Pál alatt lehetet valahára Szolga Bíró. A Bolbolba egy jó Lovat kapsz — Szivembül sainálom csapásaidot. Barátom én is ugy vagyok: egykik kedvetlenség a másikat éri; de meg győződvn abba, hogy azokat meg nem érdemlem, Istenbe vetem erős reményemet és el nem csüggedek. Az Al Ispán brutális cselekedetére való panaszomra a Gubernium azt resolválá, hogy maga is igen törvénytelen illetlenségnek és a Hivatallal való vétkes (culposa) vissza élésnek találja ezen cselekedetet — ugyan azért egy hozzá intézet Decretumba által iljeneknek hogy ha keményebb eszközöket applicaltatni nem akar, többszöri elkövetésektül el tiltatik és parancsoltatik egyzsersmint, hogy Hivatala határi közt tarsa magát és azokat által ne lépje — fen hagyatván nékem, ha teczik, méltatlan sérelmemet Törvény uttyán is kereshetni. Ugyan ez egy a Vármegye Rendiehez intézett Decretumba is azoknak értékre adattatván — intimáltatik azomba nékem is, hogy a Vármegyei Tisztviselők iránt illő figyelemmel légyek, nehogy azok kéntelenittessenek törvényes authoritásokkal ellenem élni. A melj Gyilkosságokrul panaszomba említést tettem, azok iránt a Fiscalis Directornak intimaltatott, hogy eskettesen. — Ennyibül ál a Gubernium resolutiója, melj nékem noha nem elegendő satisfactio, de nagyobbbnak tartom mind ártatlanságomat, mind személjes érdemeim méltó tekintetít, hogysen ezen resolutioba is az Erdélji Gubernium kicsiségit eléggé által látván, egyebet tégyek — hanem valahányszor ez [a] dolog eszembe jut, Szivem mélségébül gerjedő Sohaitással ne szányam édes Hazám siralmas sorsát, kinek állapottya árra jutot, hogy a Grif madár marczonegó körmei szagassák annak szívit és Bambus nádjának suljos vesszőzései alatt szolgai türedelemmel nyögjön azon Nemzet, meljnek elei

ezen csigázónak Szüile apja[!] attyát éppen ilj cselekedetekért notázták. Barátom, le irhatalan az, a miket nékem most kell szenvednem és pedig sepredék emberektül, az Erdélj Elephanttya béres szolgáltaul — és miért? mert én egyedül vagyok, a ki ellent merek állani a Bánfi brutalitás[á]nak és védelmezni magamot és el nyomtatott ember társaimot — oda megy ki czélzások, hogy engemet mint heves vérű Székely embert valami illetlennek el követésire tüzesicsenek; ide czélzott Bolondá declaráltatásom; de czélt nem érnek, mert férfiaságom erejéből ki forgatni semmi machinatiojok nem elég-séges. El bánulnál Barátom, ha tudnád és látnád, miket követnek el; de én el nem csüggedve talpon álok és nem reszketek.

Epigrammjaid arra is szolgálak, hogy komoljodásaimat az azokba bőven el értet szép és lángoló Lelked el oszlassa. Szívessen köszönöm közlöseket, és az alabastrom Urámra irott diszesíteni fogja annak postamenttyét. Brunk *Analecta Poetarum Graecorum* nem birom, de igen [a] következőt: *Miscellaneae Observationes in Auctores Veteres et recentiores ab Eruditis Britannis Anno MDCCXXXI edi coeplae cum notis et auctuaris Variorum Virorum Doctorum: in 8-vo majori, VIII Darab.* — A Bolbott vívó embered által venni fogsz egy Tégedet bizonyossan interesszaló könyvet: *Die Alterthümer Daciens in dem heutigen Siebenbürgen* — aus den Zeiten als dieses Schöne Land die Römer Regirten — Auf befehl und Kosten Ihrer Majestät der Kaiserin. Wien bey Joh. Thomas Edlen von Trattner 1775. Irta S. I. Baron von Hohenhausen, Major von dem Tsaiken Bataillon. képekkel. Ez bizonyossan ritka könyv, és most többet rólla nem írok, hogy annál nagyobb légyen gyönyörűséged — által olvasd pedig és használd belőlle a használni valókat mentül előb, mert az a gondolatom iránta, hogy a benne lévő nagyon interesszant képekből némejlek az Erdélyi Muzenmba ki adattassanak.

Barátom, irt é Néked mostanság Wesselényi Miklós és értesitet é azon szép Levélről, melyet nékie Fessler Saratofbül[!] irt, és arra kéri, hogy légyen munkás Magyar Historiájának még kéz írásba heverő 4 részeinek ki adhatásokba, melyre 1800 arany kívántatik. Miklós olj jó volt, hogy vélem azonnal közlötte ezen Levelet, és vélekedésemet ki kérte — az én vélekedésem az: hogy álljunk egybe néhányon, vegyük fel ezen 1800 aranyokat, azon 4 részt nyomtatassunk ki a külföldön, igyekezzünk jó nyereséget tenni vele — ezen nyereség summából álicsunk egy Capitalist, ennek interesse szolgáljon Fesslernek pensiouul; ha eő meg hal, feleséginek; ha ez is meg hal,

a Capitalis oszoljon fel gyerekei közt — ha pedig Fesslernek van még neveletlen fia gyereke, asztot neveltessek Hofwillbe. Ahoz képest, a mit Fessler a Magyarokért tett, és a mi Fessler — illőnek tartom, hogy Magyarok tégyenek iljent, és bár megtennők!!! Wesselényi Miklós az iffiu Gr. Teleki Jóseffel szándékoznak[!] a kül földre utazni — most Sibón vagyon és lábának tökéletes heljre állítására nézve fürdik az oda való Vízbe.

A miket róllam, Bibliothecamrul, kertemrül, lakásomrul ohaitasz tudni, mind ezeket én tökéletes bizodalommal reád bízom — Te voltál itten, láttál mindeneket, ismersz engemet, és így se reám, se a Valóságra, se a publicumra nézve se tökéletessebb, se igazabb le írás nem kell annál, a mit Te tehetsz. A mi személynem illeti — életemnek azon ponttyátul fogva, a mi olta gondolni tudok, öltem arányának el határozását oda intóztam, hogy annyit, a mennyit csak tehetek, tégyek közönségesen az egész emberi nem java iránt, különösen pedig édes Hazám és Nemzetem iránt — a jót szeretem és követem, a rosszat gyűlölöm, a rosszakot utálok. Szolgai billincseket soha testemre jutni meg nem tudnék engedni, úgy aszt se, hogy Bambusz nád kikése Vállaimot, és eszt valamint magam, ugy Nemzetemre nézve is egész erőmbül eszközteni valamint el szánásom, ugy csüggedhetetlen iparkodásom is. Bibliothecám igen sok szép ritkaságokkal gazdag, nevezetesen a Hazai Historiára nézve; Mineralogiai, Condil., petref., képes gyűjteménycimet ismered — kertem naprul napra gyarapodik a külső Planta-ritkaságaival, és ezen kert nem annyira önnön gyönyörűségemre, mint ki nézéseim szerint Hazám jövődö javára van el szánva — és meg vallom, hogy annak szépségit ezen el szánásom gyönyörűségibe találom fel. — Familiámot a mi illeti, arrul eleget lelhetsz Benkő Transilvaniajának 2dik darabjába.

Nem tudom, hogy esett couverté változása azon levélnek, meljet emlitesz, aszt ugy látom, Bécsi Hadi agensem írja, kinek neve Dembscher Ignátz. Autographiai gyűjteményedbe ugy tartom heljt érdemel, a mit most küldök Neked: Cs[erey] Mihálynak, ki az Erdélji Historiát írta és a Telekieknek annyira be dolgozot, egy az néhai Atyámhoz irt Levelét — ez a Cs. Mihály testvér volt nagy apámmal, Jánossal, ki Cussani Marchioval, akkori Erdélji Comendirozóval, mint Volontair katona Spanyol országba — Vldik Károly részire ki menvén, ott catholisált, Mihály itthon meg maradt Reformátusnak.

Doctor Baumgarten 3 Darabokba kiadta Erdéljnek Plantáit, de még be nem végezte Munkáját: Enumeratio Stirpium in M. P. Transilvaniae praepriis indigenarum in usum nostratum Botanophilorum conscripta inque ordinem Sexuali Naturalem concinnata. Auctore Joan. Christ. Gotlob Baumgarten, Phil. et Med. Doctor Soc. Linn. Lipsiensis Sodal. Vindobonae in Libraria Camesiana. Ezen Munkájába az által Hazám iránt nagyon érdemesedet szerző aszt adja elő: hogy az Silenebül in Comitatu Albensi inferiore ibidem ad margines Vinearum prope pagum Szent Benedek primum lecta postea vero ad Vinearum sepes juxta Marus Soljmos et Keeskedaga ad Comitatum Hunyadienssem pertinentes a me observata Jul. Aug. A. Neque in Libris, neque ullis herbariis vestigia aliquot nostrae Plantae detegere poteram — dehinc pro nova Specie habeo et in honorem Domini Ill. Wolfgangi de Cserey, cujus Viri prae laudati mentionem in prooemio mei operis faciebam, istud nomen triviale dicere volo.

Silene Csereyi.

Caule cubitali, pauloque altiore, erectiusculo, glabronodoso, subtereti, striato, ruguloso, e viridi glaucescente, ramoso, ramulis a basi apicem versus dichotomis nudis, fol. oppositis, basi connatis, oblongo lanceolatis, margine cartilagineis integerrimisque, apice obtuso scarioso terminantibus, utriusque nudis, supra pallide viridibus, subtus glaucis, nervo medio crasso distinctis, superioribus, brevioribus, angustioribus flor. lateralibus terminalibusque, intra dichotomiam flore solitario longe pedunculato auctis, bracteis diaphanis scariosis etc. etc. etc.

Meg kell Néked, kedves Barátom, vallanom, hogy ezen meg tiszteltetésembe tőkélletes jutalmát találok annak, a mit igen csekély tehecségem szerint a Botania elő mozditásába ez Hazába tettem.

Barátom! kertemnek egy reitek heljébe egykor válogatott Rosákbul volt egy szép helj, körül vad fákkal ültetve, neve ennek Rosa Berek — Kopen Hagen volt és el feleithetetlen Hitvesemnek kedves helje — a fák már magosra nővén, a Rosa bokrokat ki száraztották, és egy gyönyörű sűrű group ál most ottan. Nevezetes helj ez az én kertembe azért is, mert Cristinémnek kedves volt, azért is, mert egykor Wesselényi Miklós, az öregeb és Gr. Tholdalagi László, az utazott, ki Hollandiába a Mathest praelegalta is, mind ketten sz. kőmivesek, egyszer velem együtt hármon czen heljen ülven, a két öreg annak csendes szépségétül általhatódva, az emberi-

ség leg szentebb pontyaira emelkedve nagy és előttem sokakba el nem értet beszédekre fakadva, egyszer csak fel kiált Tholdalagi és aszt mondja Wesselényinek: Miklós, a mi Barátunknak, Farkasnak Frey Maurernek kell lenni. Ezen kettős becses emlékezet fen maradására ide egy köre németül vésetem a mit a tulsó lapon olvasol — az általad projectalt Monumentumra jó Mívészt kell kapnom, rosszal hozzá se kezdek; ... és az Magyarul lévén, had legyen ez Németül:

Einst in denen Tagen meines Glückes blüheten hier Rosen, im Schoss meiner Cristine keimte die Wonne der Liebe und Freundschaft. Sie verwelkte! und mir blieb nur das treue Andenken einer Weiblichen vollkommenheit übrig. Ihr der Geliebten und der die Rache nicht kennender dem gefallenen bruder durch Liebe zur Pflicht führenden Erhabenen Menschen Würde, sey dieser Hayn Heilig.

Kérlek, igazsics, egyenges raita és ird meg iránta ítéletedet — ugy aszt is, hogy micsoda formába gondolod jónak a követ, melybe ez vésődik. Simplexnek kell lenni, mert mívészünk nincsen a nem Simplexnek el estésire[!] és el készítésre — hanem szeretném a köre valami távolrul aszt jelentő kömivesi atributumot vésetni.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5f. sz. V. köt.]

3611.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.¹

Széphalom Jún. 15d. 1818.

Tisztelt kedves barátom,

Prof. Vályi Nagy Ferencz Úr már nálam van, hogy megkeresztelje Antal napján, az az tegnap előtt született Caecilius Valentinus Franciscus fiamat, 's csak azt várom, hogy Báró Geizlerné jelenjen-meg, de azt az eső és a' mennydörgés fogja talán tartóztatni. Prof. Úr félre vonta magát, hogy eggy holnap tartandó halotti Pre-

¹ T. *Kazinczy Ferencz* Úr levele. — Jött Június 25ikén Bártfára. 1818. — Dúlházy M. jegyzete.

dikatzióra készülhessen-el, én pedig leülék, hogy házam' népe' szaporodását neked adjam tudtodra. — Az sem jó, ha a' házások szeretik egymást. Rettent az a' gondolat, hogy fel nem fogom nevelhetni. De így ifjú ember is retteghet atyává lenni. — A' fiam az én arczomat kapta, 's fekete haját és szemet.

E' napokban más gyermekeim is születtek. Bemutatom azokat is.

SPISSICHRE.

Minoshoz közelíte Spisich. Megdöbbene az Isten,

'S székét 's pálcáját a' jövevénynek hagyá.

Meg nem tántorodott! Szennyetlen! monda; te tarts itt

Törvényt, mint oda fenn a' te Szaládnak adál.

DAYKÁHOZ.

Számosak a' liget énekesei. De ha, fölmile, jajjaid' — —

[stb. mint a 3608. számú levélben.]

HŐSEINK A' KENYÉRMEZEJÉN.

Mondj áldást sírjainkra, Magyar! mi csatázva veszénk itt,

'S jármod', szent anyaföld, ime letörte karunk.

MI FÁJ?

Nagy de rövid bántás nem csapja-le lelkemet. Az fáj,

A' mi kicsiny, de soká kínoz-el; ah! az epeszt.

AZ ÁMOR KÉPÉNÉL AZ OROSZLÁNON.

Mint hajlong a' gyermek alatt a' gyapjas Oroszlán!

'S mennyei zengzetinek vad tüze mint mosolyog!

'S ő, a' büszke, miként érezteti véle hatalmát,

És hogy egen 's földön ő egyedül az Erős.

Vélem is ezt érezteti most, szép Nécse, miolta

Elfogva ajkaidon, durva bilincsre vetett.

AZ EPIGRAMM.

Szökj, Epigramma, de nem mint nyíl, mely célra repül 's öl — —

[stb. mint a 3608. számú levélben.]

A PATAKI VÁR ERKÉLYÉN.

(Erkély, Erkel. Balkonforma kicsücsorodott ablak. Rendes gondolat, hogy ez az erkély a' Rákócziak alkövjokból nyílt. Lehetetlen, hogy abból az ablakból Rákóczi György és Lórántffi Susána, Rákóczy II. György és Bátori Sófia, Rákóczy Ferencz I. és Zrínyi Ilona 's Rákóczy II. Ferencz ki ne nézett volna. Lehetetlen hogy Kazinczy Péter, nagy atyám nagy atyja, ezeknek hívek 's kedveltjek 's Követjek itt ne állott volna.)

Itt állottanak ők, azok a' Nagyok. Erre tekintett — — —

[stb. mint a 3608. számú levélben.]

Zrínyi Ilona a' Szigetnél elesett Miklós unokájának unokája volt. Az atyja Péter fejét vesztette; testvére rab volt hollig, 's német nevet kapott; férje Rákóczy I. Ferencz üzetetett, fíja Rákóczy II. Ferencz szerencsétlen volt. Magnis excidit ausis.

De élj szerencsésen, édes barátom. Annyi dolgom van az Anticriticával, hogy régen nem csináltam semmit ezen verseknél. De 40 köbölnyi nagyságú bokrokat kiirtattam, 's szegénynek az is valami.

örök tisztelőd

Kazinczy mpr.

Csuhadárodat küszöntöm. Visszaküldöm Zsidójit a' Cícero Catilináriájával.

Geizlerné meg nem jelene, az eső és mennydörgés miatt jelen nem volt, 's Bálint keresztyénné a' testvérének Engeniának karjain leve.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3612.

Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának.

Széphalom Jún. 15d. 1818.

Imádott lyányom,

Június 13dikán az az tegnapelőtt reggeli 9 óra előtt a' mi Sophienk nekem egy fekete hajú fekete szemű nagy fiút szüle, ki felől azt mondják, hogy egészen az én arczomat viseli. Most keresz-

telék-meg Czeczil Bálint Ferencz névre, 's ő Nagysádat fogja kereszt-
 anyja gyanánt tisztelni, keresztatyja gyanánt a' mi Döbrenteinket.
 Mutassa ez is melly kedvesek voltak nekem azok a' kiket lelken
 tisztelt, szívem szeretett. Sophie ezzel a' vékony testtel fris, és a'
 természetnek e' crisisén most is igen szerencsésen 's könnyen esett-
 által. Csókolja azt a' barátnéját, a' kit most komájának is nevezhet,
 én pedig kérem Nagysádat, adja azt az áldását a' gyermekekre, hogy
 valaha oly lelkű leányra találjon mint anyja 's keresztanyja volt.
 Az a' legjobb áldás.

A' mi Genienk tegnap jött haza Nagy-Idáról, hová Kázméri
 tántja vitte-el, hogy a' gyermekkel együtt verhesse a' Claviert, 's
 ez énekelhessen is. A' Csáky Antalné egyik Kisasszonya Pálfihoz
 méne férjhez; a' lakadalomra kellett volna megjelenniük, de a' Sógor-
 asszonyom csak most gyógyúla-fel egy Nerven-fieberből, 's e' miatt
 későbbben jelentek meg. Úgy értem Miczitől, hogy Zseni ott nagy
 javalást nyert a' fortepiánón, nagyot az énekben, még nagyobb
 esendes magaviseletével, mellyet még az ott talált sok idegenek is
 csudáltak. Ez a' gyermek, édes Lolott, nekünk (ide számlálom Nagy-
 sádat is) sok örömekeket ígér. A' természet tette jóvá. Ha szülei kidül-
 nének, ő testvéreit úgy fogja nevelhetni mint Splényi Manzi a' magáéit.

Ez úttal rövid leszek. Csókolja Nagysád kezeit a' legjobb
 Asszonynak, 's tartson-meg továbbá is kegyességeiben.

Nagysádnak

alázatos szolgája

Kazinczy Ferencz mpr.

Gondolja-ei Nagysád, édes Süsie, az én Sophiem Jún. 13dikán
 anya lett, 's Június 16dikán már Überrockba öltözött, fenn jár, 's
 leczkét tart lyányaival.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

3613.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Döbrenteinek.

Széphalom Jún. 16d. 1818.

Kedves barátni,

Prof. Vályi Nagy Ferencz, a' mint azt ide zárt,¹ általam írt,
 de általa subscribált czedulájából láthatod, tegnap estve keresztelé-
 meg fiadat, Kazinczy Czeczil Bálint Ferenczet, vagy azon névvel

¹ Nincs a levél mellett.

a' mellyet viselni fog, *Bálintot*. Maga írta-meg elebb az egész czédulát, de az vala benne, hogy a' gyermek Báró Gájlér Józsefné született Primóczi Szent Miklósy Máriának karjain vevé a' szent ferdő vizét, melly meg nem történt, mert midőn a' Bároné ki akara hozzám jönni Ujhelyből, olly zápor, mennydörgés és jég jöve a' határra, hogy meg nem indulhatott. Így a' czédulát el kelle tépnem. Azonban Prof. Ur sietett vissza Patakra, hogy ott ma egy fényes halotti Predikációt tartson, 's így könnyítenem kelle terhén, 's magam írtam-meg a' czédulát, vele csak subscribáltatám. — A' gyermek a' Bálint nevet azért kapta, hogy az által is fenn maradjon emlékezete, hogy Török leány volt az anyja, mert ezek közt a' Bálint név familiáris volt, a' mint az Enyingi Török Bálinton is láthatod. — A' gyermek az én physionomiámat viseli, erős, nagy, fekete hajú 's képű. — Mondj áldást rá, édes barátom, 's örvendj hogy barátságunkat ez is fogja hirdetni.

Ma reggel indítottam Krasznára két emberemet az Erdélyi Levelekkel. Csereihez van utasítva a' két Kötet MS. viaszasz[!] vászonba úgy becsinálva, hogy az eső meg nem ronthatja. Mihelytt e' Levelemet veszed, küldj te is expressus embert Krasznára érette, és hasonló gonddal becsinálva, 's Catilináriáimat 's a' Wieland Anti-Adelungját belé téve küldd vissza. Jegyzéseidet ne a' MS. széleire tedd, hanem különös papirosra, 's a' Munkának nem pagináját citálván, hanem így

a' XIV. LEVÉLre. pag. 3. 'stbb.

a' XXIVre — — —

Tedd jegyzéseidet a' legnagyobb szabadsággal, kimutatván mit igazítsak, mit bővitsek, mit hagyjak-ki. — El ne vesszen a' MS. mert ámbár itt az I. Kötetnek 6dikszori dolgozását veszed, a' Ildiknak 5dikszerit, ez úgy a' hogy itt meg, nálam meg nincs. — Csereit kértem 's újra fogom, hogy a' pakétot expressus embere által küldje egyenesen Széphalomra. Nem jó a' sok punctum intermedium. Elveszhet, felbonthatják.

Ha Andrásfálván léssesz, menj által Fejéregyházára, 's szedj Biogr. híreket Dr. Baumgartner Ur felől és hogy hol járt, 's a' Magyar familiáktól nevet kapott füveknek etc. melly leírást ada. Ezt azért kérem, hogy ön is elmondhassam.

Anticriticámat revocálám, az az megíráim, hogy ki ne nyomtassák. Ujat dolgozok most. Ugy akarok szólani, hogy ne legyen kénytelen többé. Eggy barátunk közel Austriához, azt írja, hogy ő

aligha egy új Folyóírást nem kezd, mert látja, hogy a' Tud. Gyűjt. tendenciája nem jó. Ugyan az mind javallá a' mit a' Philol. Dissert. és [az] Ó és Uj Magyar felől mondottam 's azt az ítéletet hozta, hogy csak az nem fogja megismerni, hogy igazam van, a' ki szégyenleni fogja megvallani, hogy neki nem volt igaza.

Bár csak Te az Enyedi Coll. felől küldhetnél hírt.

Ha Dédácsra mégy, kérlek, csináld, hogy Mélt. Bája Úr küldje a' Hunyad rajzolatját. Hallom hogy a' Gyógyi ferdő kész nála. Adja nekem azt kölcsön hogy lerajzoltassam 's metszettessem. Lolott úgy a' szilvafák alatt fog megjelenni az őrvény szélén. Éljen szerencsésen édes barátom. A' posta megyen. Azért illy sietve.

Ki a' Pap Tordoson? B. Nalácsi nekem azt ígerte, hogy megküldi a' Sípos Munkáját, mely hozzám van intézve a' Dedicatióban. Kérdd-el[!], vedd által, 's tedd Erd. Leveleim mellé. — Én alig ha rézre nem metszetem azon portrémat melyet te is bírsz, hogy az Erd. Lev. elébe tétessék, ez aláírással:

Erdélyi Barátjainak

emlékezetül

K. F.

Farkas Sándorhoz írandó Levelemet kihez adreszáljam és hova?

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

3614.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kraszna 22dik Jun. 1818.

Kedves Barátom!

Junius 19kén, a mely nap utolsó Levelemet Hozzád Postára tevém, estve érkezének meg embereid, és hiven, hiba nélkül kezembe szolgáltaták Tölled azon Viasszos Vászón borítéku csomót, mely egy valóságos kincset foglala magába. Utazásodról írt Leveleidnek figyelemmel csak az első részit olvashatám el, mert a Gubernium kéresemre és satisfactioul csak ugyan téve valamit, aszt t. i. hogy a Királji Directornak parancsola szoros esketést Gencsi Imre és Tiszt-társai ellen véghez vitetni és 20. p[raesen]tis az eszt folytató fiscalis

Cancellisták ide hozzám értekezésedés végett jöven, csak ma délbe mentek el, és így azok miatt a 2dik részbe eddig elé csak belé tekintettem, de által nem olvastam. Az elsőről a 2-ra ítélve, Te egy olj tökéleteset nyuitasz a Nemzetnek, meljért az közönségesen, különösön szorosabb Hazám Erdéj le irhatatlanul nagy háladatossággal tartozik Neked. Minden nem csak szép, és így követésre, tanulásra méltó abba, hanem tökéletes is. Bőveb dicséretre fakadnom nem kell, mert valamit mondhatnék, csak abba a mit itt mingyárt említek, ki van fejezve: Hazámot és annak fiait, Lakosit, Szokásait, dicséretes dolgait és hibáit kívánom, hogy ugy ismerje a Haza, a hogy itt le írva vagyon, és Erdéjlt így ismerje az idegen is. Az Első részre nincs mit megjegyezzenek, csak azok, a mik itt következnek.

I-ső Rész.

VIII. Levélbe ohaitanám, ha elő hoznád, hogy én most az Uralkodó előtt azon dolgozom, hogy Kolosvárt Botan. kert álitassék és eszt tanító Professor rendeltessék, arra ajánlván magamot, hogy én a kertet és annak Üveges és Meleg házait a Tanításhoz elegendő mennyiségű Plántákkal fogom gazdagítani. — Ugyan ezen levélre nézve: Gr. Bánffinak a St. István és a Leopold nagy kereszttyén kívül kis kereszttye nincs egyéb és több, csak a közelebről fel álitot Civilis érdemnek arany kereszttye.

IXdik Levélbe heljét látnám, hogy elő hozd, mit ¹ irtam légyen én a köz rendű embernek nállunk való ki mivelődése iránt — e végre küldök 1 exempl. abbul és ebbe olvasd el a mit [a] 17dik és 18dik lapon megjegyztettem.

Xdik Levélre nézve: Bogártelke nem Nyires, hanem Egeres mellett vagyon, Nyirestül 2dik posta.

XIXdik Levélre nézve: Hochmeister Márton adta Typographiáját nem a Kolosvári Piaristáknak, hanem a Lycaeumnak, és ezért eő Felségétül a nagyobb érdem arany pénzelt díszesítettett.

A Ildik Részbe csak egy egy heljre be tekintvén, erre csak 2 megjegyzést tehetek:

XXXVII. Cserey Miklós soha se utazott Romába, levél által nyerte dispensatioját; nékie az Attya Mihály lett volt Papista, és azután feleségül vette B. Henter Klárát, B. Henter Dávidnak, nagy és nemés szívűnek Leányát.

¹ Az erediben tollhiba: *mint*.

XXXII. Balásfalván láthattad volna a régi Csereyek mohos kastélját, meljbe most Püspök Bobb lakik. 1393 eszt. Cserey Balás kapta volt ezen heljséget 13 falukkal egy Nikápoljnal eitet szerencsés vágásért, és akkor Czimerünkkel együtt ezen jószágot nyerte Sigmondul, meljet per Notam veszténk el. Lásd errül és familiam-rul Benkő Transilvaniajának 2dik kötetét.

Utasításod szerint Debrentey[!] expressusát el várom - addig pedig légy tökéletesen meg győződve, hogy a leg szentebb figyelem-mel gondoskodom Leveleidre[!], és azokat szorgalmatossan be pak-kolom a Debrentey emberének.

A melj ajándékot Nekem küldél, az igen Szép és igen kedves nékem, köszönöm, és valamint meg becsülni tudom, ugy meg hálálni is igyekszem. Nagy örömet csináltál ez becses ajándékkal nekem. Czeczil-Bálint-Ferencz fiadot éltessek és neveljék az Egek örömedre.

A Bolbolt által adtam embereidnek - olj veszedelmes nyavalyába esvén Lovaid, vigyáztas, hogy ez oda ne köttessen, a hol azok álottak: olj edénybül, mely azok előtt álott, ez se ne egyék, se ne igyék.

Bibliothekánrul fogok némely jegyzéseket küldeni. Leveleidet minden józan Erdélji sei nagy meglegedésü örömmel fogja olvasni, a nem józan örömeivel pedig se Te, se én nem szokott gondolni.

Által olvasás végett küldöm az ígért könyvet. Autographiai gyűjteményed gyarapítására pedig

1-o. A volt Gubernator B. Bruckenthalnak egy hozzám küldött originális levelét; ezen valóba nagy ember írt Nekem többször, és mindenkor az egész Levelét maga kezével.

2-o. Néhai Atyámnak keze által írt conceptussát egy a Császárnéhoz írt kéro Levelének, és még egyet a Cs[erey] Miklós Attya nevébe, meljet be nyuitot.

3-o. Lőrincz Bátyámnak 2 keze írásait.

4-o. Cs[erey] Elek, az édes Atyám testvér Bátyának, a Cs[erey] Farkas Itelő Mester és Mihálj Thesaur. Consil. Attyoknak originális Levelét atyámhoz.

5-o. Cs[erey] Jánosnak, ki fia volt Eleknek, és mint ország Directora holt meg, Levelét. Ez iránt a Diaetákon ugy figyelmezett az egész Nemzeti képviselés, hogy a leg nagyobb halgatás volt, mikor ő szóllott, és az a mit szóllott, mindenkor Törvény gyanánt tiszteltetett.

6-o. Cs[erey] Jósefnek, az Elek fiának és János testvér öcsének Levele; ki mint Abbas és M. Vásárhelyi Plebánus holt meg. Ez előb Jesuita volt és Budán és más heljeken Professorkodot; néhány rendbéli könyveket írt és adott ki az oskolák számára, és azok közt egy Görög Grammatikát is.

7. Cs[erey] Mihálj a Miklós attyának levele — ugy gyanitom, hogy felesége Henter Klára Miklósunkat szülte akkor, mikor eszt irván, aszt emliti: *Feleségem még fen jár*, és ezen gyanumra nézve vészéd ez Levelet.

8. B. Henter Dávid levele; ez Cs. Miklósnak Nagy apja, az Atyámnak pedig Itélő Mestere volt, nagy embere az akkori kornak.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

3615.

Gr. Majláth János — Kazinczynak.

Török-Bálint am 22. Junius 818.

Ich treffe den 10ten Julius in Széphalom ein, und zwar zwischen 9 und 10 Uhr Abends. Ich bitte Sie also inständig für mich in Liszka und Sátor-allya-Ujhely 4 Vorspanspferde bestellen zu lassen. In Ujhely werde ich der Pferde wegen zum Komitatshaus fahren. Den 11. Julius bleibe ich bei Ihnen, ein Tag, auf den ich mich sehr und innig freue. Leben Sie wohl bis auf baldiges Wiedersehen[!].

Ihr ergebenster
Johann Gf Mailáth.

A levél borítékján: ¹

Ofen

Dem Hochgebornen Herrn Franz v. Kazinczi. —

über

Sátor-allya-Ujhely

zu

Széphalom.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

¹ Az ép piros pecséten „Mailáth” fölírás olvasható.

3616.

Kazinczy — Romy Károly Györgynek.

Széphalom den 23. Jun. 1818.

Theurester, geliebtester Freund,

Das erste, was ich Ihnen sagen muss, ist, dass ich den 13. Jun. Vater von einem Knaben geworden bin, der in der Taufe den Namen *Bálint* mit dem Vor Namen Caecilius und dem Nachname Francisus erhalten hat. Die Vorcltern meiner Frau führten diesen Namen Bálint in grosser Anzahl. Der Kleine hat meine Haare, Augen, und Physionomie. Sophie stand den 3ten Tag schon auf, und hielt Unterricht den Kindern. —

Baldovszki hat mich verlassen, ohne Groll, mit Liebe und Freundschaft, aus Capriz, und weil er seine nicht Goldmacherey, sondern makrobiotische Medizinen nicht kochen konnte. Es war ein Mann, der mir sehr lieb war; doch der Verlust ist mehr von seiner Seite. Er ging ohne Aussichten weg, und schrieb mir von Pesth aus, ich sollte ihn zu die [!] Kinder meines Schwagers verhelfen. Das darf nicht angehn, weil Kath. Eltern protest. Lehrer nicht halten sollen. —

Unsere Malie macht sich wenig; es ist ein schwer zu leitender Charakter, und nicht ohne Maliz, in so weit das Kinder haben können. Ich wünsche, dass wenn je meine Kinder in fremde Hände kommen, sie so behandelt werden, wie Malie hier von uns und unseren Kindern: aber sie wird von niemand geliebt, und alle meine Vorstellungen helfen nichts. Meine Frau hat ein 70 jähriges Weib im Haus, die Krankenwärterin bey ihren Eltern war. Malie war mit ihr allein geblieben im Zimmer. Die Alte bat Malie, in bittender nicht grober Form, ihr einen Schemel zu geben. Sie that, als wenn sie die Bitte nicht hörte. Die Alte wiederholte die Bitte: Malie that in dem Augenblick etwas, als merkte sie die Bitte nicht. In dem Augenblick trat Sophie ein, und Malie, erschrocken, als wenn sie Züchtigungen litte, sprang auf, und gab der Alten ohne wieder gebeten zu seyn, den Schemel. Meiner Frau fiel das auf, und die Alte erzählte nun was vorfiel. Sophie und ich gaben ihr eine väterliche Lehre, ohne Zorn, und stellten ihr vor, wie artig es ist zuvorkommend zu seyn, sich durch Gefälligkeiten gegen Gross und Klein,

Liebe zu erwerben. Ich hörte neulich Malies Schrey. Ich lief hinüber und sah, dass Thalie ihr in die Haare fällt. Eine dritte erzählte mir, dass Malie der Thalie mit den Nägeln ins Gesicht fuhr und wirklich hatte sie von der Malie eine kleine Narbe erhalten. Sie kam zum Geständniss, dass sie aus Zanksucht die Thalie angefallen habe. Gezüchtigt war sie nicht, aber ich gab ihr eine derbe Lehre. Auch im Lernen macht sie nicht den Fortschritt, den sie bey ihrem guten Kopf machen sollte. Unachtsamkeit ist ihr Fehler, den ich wie ich kann, fixire. Bey mir, wie bey Baldovszki lernte sie die vier species der Arithmethik. Beym Leihen in der Subtraction weiss sie selbst noch nicht, dass in den bewussten Fällen der Punct nöthig ist. Ich rechne es mir zur Pflicht, dieses Ihnen alles zu erzählen, und rechne wieder darauf, dass Sie mich darum lieben werden. Gesund ist sie immer, und war noch nie krank.

Ich habe zwey reichhaltige Briefe von Ihnen vor meiner, welche schon lange einer Antwort harren. Einige Briefe an Sie waren da; ich verwarf sie wieder: ihr Text war meine Recension, und jetzt auch der Aufsatz über die Recensionen, und ich schrieb, was ich wegwerfen musste. Die Recension meiner 9stöckigen filagoria ist ein unseliges Ding. Hätte ich selbst dem Rec. etwas lächerliches wider mich in die Feder geben sollen, ich würde nichts ärmers gefunden haben. Es fangt mit Lehren über Bescheidenheit an, und wer ist weniger geeignet darüber eine Strafpredigt zu halten? Ich habe, sagt er, den B[eregszászi] elhomályosodott szemű Izsák genannt, (csúfoltam) weil er wehe Augen hat, und ich weiss bis jetzt nichts von B-s schwachen Augen. Auch habe ich nicht Izsák, sondern Izsákok gesagt, weil B. das Wort mir so in den Mund gab. Ich habe ihm ja die Stelle mit der Anführung der IV. Seite der Dissert. Philolog. u. mit Bs eigenen Worten caligantes oculos Isaaci citirt. — Dann soll ich Prof. Sipos einen Stolzen genannt haben, der aus Stolz andre stolz nennt. Plato sagte dieses dem stolzen Cyniker, der seine Königl. Tapete stolz zusammentrat; ich sagte nur így árúlja-el etc. S. 96. also nicht grade auf Sipos. und *bódítani* ist bloss *betäuben*, — man sagt, das zu stark geheizte Zimmer elbódít. Herr N. sah das für ein aequivalent von bolondítani, so wie er *νῆπιος* und *stultus* schlecht durch bolond übersetzt. Vermuthlich weil er lateinisch so kann, als da er mir nicht glauben wollte, dass die erste Bedeutung des Wortes arcus ein *Bogen* in *streitigem*, nicht in architectonischem Sinn ist, und dass arcus von arceo stammt. — Dann sagt er, ich

habe den Superint. Kis einen meuchelmörderischen Stoss beybringen wollen, weil ich seine 4 Zeilen rühmte, denn weder die Reime sind ausserordentlich schön, noch fassen sie einen erhabenen stoischen Sinn — da doch dort bloss von grammatischer Würdigung die Rede war. Diese 4 Zeilen gehören wirklich zu die [...] schönsten, welche unsere poetische Literatur aufzuweisen hat, und sie haben doch den nöthigen Artikel 3mahl weggeworfen, und HA steht nicht dort, wo es nach dem Gebrauch sollte. Und dieses alles in gereimten Zeilen, wo man sich weniger erlaubt. Es ist darauf gemünzt, dass auch Kis und Berzsenyi ihren Gehassten hassen mögen. Sehen Sie Heft VI. S. 28 unten. Habe ich denn in dem portrait dieser Zwey in den Töv. és Vir. zurückgenommen, was ich ihnen gab? Sonst sagen sie, ich zünde Weyrauch nur diesen an, die mir schmeicheln. — Brekeke ist, beyden etwas unerträgliches, geistloses. Etwas gar Grosses ist es nicht, aber es ist gewiss eine genialische Dichtung. — Sie fragen mich, ob ich aus *hús husz* machen werde. Ich könnte sie fragen, ob sie Cornides und Schedius CornideSCH u. SchediuSCII aussprechen werden, damit sie ungrischer klingen? Doch wer wird, wer kann auf alles antworten? Unterdessen geht meine Antikritik morgen nach Pesth. Sie ist schon da, aber ich nahm die vorige zurück. Beyde sind im ruhigen Ton ohne Bitterkeit und Stolz, aber frey, und im Gefühl meines Werths, und die neuere noch sanfter. Ich sagte Herrn N. auf die filagoria: Vétett e az Oroszvár Ura (Karlsburg zwischen Raab u. Wien) hogy apró ablakú, terpedt ajtajú, nyikorgó vitorlájú Udvarházát, 's a' puszpángos táblájú kertet, hol bőven terme répa és petrezselyem, szilva és dió, olaszízlésű Villává változtatta, 's a' Tata' Ura (Dotis) a' kukoriczaholdakat Armidai Tündérkertökké? Dann habe ich ihm gesagt, was der Unterschied zwischen Übersetzungen in franz. u. deutsch. Geschmack sind; gefragt, ob er Daciers Homer, oder den von Voss den Vorzug gibt? gewiesen wohin uns beide hinführen, dass ich unsrer Sprache Vieltönigkeit zu geben gemüth bin, da sie ihr Einseitigkeit geben wollen, u. philosophisch erläutert, was zu viel in Neuerungen ist.

Füredi Vida (pseudonym) stellte mich dem Baróti Szabó entgegen. Ich protestire dawider u. sage, auch Baróti Szabó sey Neolog. Er, Verseghy u. Dugonics seyen mir Heroen der Sprache. Doch Sie werden dieses alles lesen; denn diese Herren Redactoren sind zwar mit den Transdanubianern eins, aber sie versprachen ja S. 132.

im Aprilhefte Anticritiken aufzunehmen. — Ich halte für meinen Recensenten den Horvát Endre Pleban zu Tét bey Raab, u. für den Verfasser des Aufsatzes über die Recensionen den Ober Notär Raaber Com. Joseph Takács von Tét. Orthographie, Stil, Grundsätze, Partheilichkeit, Hass gegen mich, zeigen dieses. Und die vielen unnöthigen Citationen, ganz wie im 1ten Band der Ung. Minerva, wo er dem Ladislaus Festetics, noch sein Erzieher, einen Telemachischen Unterricht gab.

Wissen Sie noch nicht welch eine Gattung von Strauch mir in Keszthely gepflanzt ward?

Ich las diese Recension u. diesen Aufsatz in voller Ruhe. Sie werden mich von meinen Grundsätzen durch Grobheiten nicht abziehen, u. ich stehe ihnen mit Antworten zu Gebote, so lang sie es wollen. Führen sie die Fehde so, so ist der Sieg an meiner Seite.

Szemere über Tárty és Nyelv u' Költésben, u. Tóth László über Pindar sind herrlich geschrieben. Jener Aufsatz spielend und in lauter Antithesen, u. fein für mich apologisirend, dieser mit Schillers Energie, tiefer Kenntniss der Sache, vieler, u. nicht unnöthiger Gelehrsamkeit, elegant zugleich, u. in classischer Gedrängtheit. So schrieb kein Ungar.

Graf Joseph Desöffy trat wider mich auf, u. sein Wort konnte mir nie ungelegner kommen. 48 Stunden vor der Ankunft des Hefes erhielt ich noch das[!] freundschaftlichste Schreibung von ihm. Ich klagte ihm ohne Bitterkeit. Sein Humor fängt an rauh zu werden, und das hat eine physische Ursach. Hiezu kommt dass er sich bey Reichstagen u. Comit. Sitzungen angewöhnt hat, wider seine Freunde loszudonnern. Dies deucht ihm ein Beweis seiner freyen Seele. Vor ein paar Jahren schickte er mir seinen im Tud. Gy. abgedruckten Aufsatz über seine Orthographie, u. wollte mein Gutdünken hören. Ich sagte ihm, wir schreiben nicht bloss fürs Ohr sondern auch für die Augen. Das wollte er nicht verstehn. Nun gab Döbrentei meine Pápaische Recension, die, wie Sie wissen, 10 Jahr alt ist. Je unwissender jemand, umso geneigter für das Ohr zu schreiben, sagte ich. D. muss geglaubt haben, die Recension sey neu, u. ich habe auf ihn gezielt. Nun sagte er mir, Socrates sey etwas wissender gewesen als ich, u. er, der Bescheidene, (nicht zugleich Stolzere?) -- habe doch gesagt, er wisse nichts. Freylich war das das Demüthigendeste zwischen denen, die alles wussten. ---

Szemere's Atticismus ist beneidenswerth. Aus Schonung gegen den Recensenten (mich) u. *zugleich gegen Desöffy* hat er meinen Namen in NN ungetauscht. Dieser Vorfall gab mir ein Epigramm, das nur der Metaphysiker verstehen kann.

Félre a' gögössel (mit dem Aufgeblasenen)! maga van, nincs senki
[kivüle.

Eggy újabb, (de) örült (wahnsinnig) Berkeley — szánni lehet.
Félre, szerény (Schein bescheidener)! nem vagy (du bist nicht da),
[mert más is *volna* ha *volnád*.

Ismerem a' zengést -- ich kenne den Sang des Vogels — szánni,
[mosolygani kell.
Vagy te (du bist da): de más is van; törpébb ez mint te, tetősbbsz az,
Mondod is ezt, hiszed is. — Légy te barátom, Igaz.

Du, der du gegen andre u. gegen dich gerecht bist, du bist da, aber dir ist auch ein anderer da. Zwar ist jener gegen dich ein Zwerg: aber jener ist ein Riese. Und dies sagst du, wenn es nöthig ist, u. du sagst es ohne Stolz, auch fühlst du so. Komme, werde du mein Freund.

Karl Fekete, honorärer Notär des Zempl. Com., wird allem Anscheine nach, durch das Schwert der Gerechtigkeit fallen. Seine Mutter ist die Schwester des Historikers Engel. Er wohnt in Erdő Bénye. Dieser Ort hat ein terrain, welches auch die Baskoer (Abaújv. Com.) für das ihre halten. Die Kanzley legte dem terrain ein sequester auf. Die Baskóer beobachteten es, die E. Bényeer weideten ihr Vieh u. aufgenomm[enes] Vieh auf. Baskó trieb es ein. Der junge Tollkopf liess* den Richter u. Notär kommen, trieb alle Mannschaft zusammen, unter ihnen waren auch entlassene Soldaten, u. führte selbst seine Miliz, 300 Mann stark unter tambour u. Trompetenschall an. Alles lief zusammen in B[askó].¹ Nun das Signal: Löjj, ölj, vágj! 9 wurden getödtet, mehr als 30 erhielten tödtliche Wunden, sogar auf den Geistliche mit dem Sacrament wurde geschossen, aber die Kugel traf die schwangere Frau des Sterbenden. Das Gefängniss in Ujhely ist voll, die dort keinen Platz fanden, sind in dem Gefängniss von Patak. Einige Baskóer wurden an die Schweife der

* d. 23. May.-Rumy K. Gy. sorközi jegyzete.

¹ A szó a kötésbe esvén, olvashatatlaná lett.

Pferde der Barbaren gebunden. — Oberdirektor u. Consil Y* legte die Redaction nieder. Diese ward dem Prof. Vas, u. Schedius übertragen. Thaisz (Fiscal bey Teleki László) ist Adjunctus. — Pataks Beschreibung habe ich geschrieben — G. H. I. — bin ich. Diese Buchstaben stehn im Abce zwischen F. u. K. — Könnten Sie mir nicht sagen, was Brunks *Analecta Poetarum Graecorum Argentorati* 1771. I. II. III. kosten, u. ob die griechische Anthologie nicht sonst ganz zu haben ist? u. wo? ** Leben Sie wohl th. Freund.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

3617.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.¹

Széphalom Jún. 28. 1818.

Tisztelt kedves barátom,

Ma van az a' szerencsés nap, a' melly engem 17 esztendő előtt Munkácsi fogságomból a' szabad életnek, 2387 napi szenvedés után vissza adott. Scipio midőn vádoltatott, egy valamiben ehhez hasonlító történetre emlékezteté bírójit, 's a' Capitoliumba vivé őket, hogy az Isteneknek adjanak hálát vele együtt. Jer, te imádvá szeretett ember, kövessük példáját, 's abba hagyván mind azt a' mi kedvetlen lehetne, fogadd-el újabb bizonyosságát a' legszentebb tiszteletnek, barátságának. Falamon függő képed alatt ez a' szó áll:

CORCVLVM.

's Te nekem az vagy, 's örvendek hogy azt a' nevet valaha egyik Scipio viselte.

Erdélyi Leveleim eddig Döbrenteinek kezében vagynak. Cserei Farkas Majór és Kamarás, Wesselényi Miklósnénak testvére, fija a' hajdani szent emlékezteti Referendáriusnak, 's Gróf Haller Gábornak veje, már olvasta, mert az ő kezéhez küldém, 's olly javalással ír

* Fejér. — Rumy K. Gy. sorközi jegyzete.

** Anton von Jacobs 3 Bd. Herausg. Dyk. 1813—1817. — Rumy K. Gy. jegyzete.

¹ *Kazintzy Ferentz* Úr levele. Jött Július 13ikán 1818. Kassára. — Dúlházy M. jegyzete.

czen Munkámról, a' mellyet Néked is pirúlok elmondani. Cserei látván hogy várását túlmúltam, gyarapítani fogja azt tudósításaival, 's ő is, Döbrentei is 's mások is vigyázni fognak, hogy olly hírek ne menjenek Leveleimbe, mellyek nem valók, vagy nem minden tekintetben valók. — Így még ez idén fogom nyomtathatni Leveleimet.

Catilináriáidat 's Csuhadárod Munkáját a' Zsidók felől beküldém Kassára Rumihoz. Talán míg levelem postán hozzád jut, kezeden lesznek. Köszöntsd nevemben Csuhadárodát, 's mondjad neki, hogy nem hiszem hogy egy hamar nyomtatva lássa, mert a' legbizonyosabb hírek szerint a' Redactió kezében annyi Munka van, hogy ha két esztendő alatt semmi sem küldetik is nekik, kitelik a' nyomtatás.

Mutavit genium populus levis, et calet uno

Scribendi studio —

's adjunk érte hálát az egeknek. Így mi is belé tanulunk.

N. úr és Füredi Vida (ez a név költőül név — N. a' Téli Plebánus Horvát Endre, Füredi Vida pedig Győr Vármegyei Fő Notárius Takács József, egykor Festetics Györgynek házában Nevelő) nekem elég dolgot adtak, de inkább abban hogy ne mondjam-el mind a' mit lehet, mint abban hogy mit mondjak. Rettenetes megtévedések, sőt akart megtévedések! A' Beregszászi és Sípós Recenziójáról néhányan megköszönték nekem, hogy olly szerényen recenseálám az ő Munkájikat, 's N. azt mondja, hogy *fájós szemekkel* piritottam-meg Dr. Bt. holott annak fájós szemeiről maig sem tudok semmit, 's a' caligans oculos Patriarchákat B. maga adá számba. Kisnek Verseit magasztalám, 's azért magasztalám, mert a' felidézett négy sor háromszor szökteté ki az articulust 's a' HA particulát nem mindennapi helyére állitá: N. pedig azokat rimjeikben veszi vizsgálat alá, a' miről *ott* szó sem volt, 's így azt hiszi, hogy én a' magasztalás színe alatt döfést akartam adni egy 30 esztendő olta szerető és szeretett barátomnak. Füredi Vida ellenébe állit Szabó Dávidnak, mintha Szabó Dávid nem volna Neologus. Nem terhellek ezen kedvetlenségek clóbeszélésével 's magyarázásával: de ha kedved volna látni 's olvasni, kezembe adnám N. Úrnak leveleit, hogy lássd mik esnek.

Kis nem csak ellenem nincs, hanem azt itéli inkább a' Beregszászi Recenziója felől, hogy csak az nem lesz velem egy értelemben, a' ki szégyenli megvallani, hogy nem volt igaza.

Szabó Dávidnak adott intéseimmel támadni-meg, igen elmés neme az ostromnak, de semmit sem nyom. Tartozom e én valónak

vallani 1818. a' mit 1788. tanítottam? Az vagyok e én, az e most Nyelvünk, ott áll e most Literatúránk, Nyelvünk szükségei azok e ma, a' mik akkor? A' Barczafalvi Szabó Siegwartja' titkát kevés tudja, 's én elmondom már kész Anticriticámban. Ő akkor fordítá azt, midőn Blumauer a' maga travestált Virgiljével mindent megkaczagtata. Szabó látta hogy szép ez a' mindenek tapsa, 's ő is így akara kaczagtatni 's tapsoltatni. A' legsíkatóbb Románt tehát úgy hagyta a' mint lelte, 's csak a' magyar szót, szólást, phrázist, stílust travestálta. Ebből olly szenvedhetetlen caricatúra lett, hogy nem nevetni kellett rajta, hanem bosszankodni. Az én szavaim 's Xenologismusaim nem kaczagtatást akarnak indítani, hanem hasznot keresetek, és némellyeknél javalást, némellyeknél feddést találtak. A' ki a' vastag falú, apró ablakú, terpedt ajtajú, nyikorgó vitorlájú udvarházakat 's puszpángkarimás kerteket kedveli, hol bőven terem répa és petrezselyem, szilva és dió, az bosszankodni fog a' filagóriákra. De rosszúl tette e az Oroszvár Ura, hogy az illy régi formájú házat elbontatá, 's olasz ízlésű *Villává* változtatá? rosszúl e a' Tata Ura, hogy a' kukoriczaholdakat Armidai Tündérkertekké teremtette? Egykor az a' vastagfalu udvarház is filagória volt, 's ime ma nem az.

Ungvár-Némethi Tóth László, ki 1816. Octób. Pápistává leve Fischer Érseknek Budai Kápolnájában (most görög Verseit nyomtatatja) a' Tud. Gyűjt. VI. K-ben olly sok tudományú, mély belátású, olly tömötten és magyarul szépen irt Értekezést ad Pindar felől, hogy én azt tartom, és a' mit Szemere adott a' IV. Kötetben, a' mi újabb Dolgozásainkban a' legfőbbnek. —

Nyugtalanúl várom Bártfai Leveleidet. Élj szerencsésen, édes barátom, 's talál-d-fel Bártfán mind azt a' mit keresel és óhajtasz.

Örök tisztelőd

Kazinczy Ferencz mpr.

Szirmay Mihály, igen is, oda van. Kár hogy nem él, és haszonra nem él. Ipa Szulyovszki is idvezülni készül. Szívesen irigylem az idvességnek ötlet is. Igen jó fej volt. Nem a' vérben van e ott a' *bolondság*? minekutána eggyik lyánya is szerencsétlen.

Cserei 1816. nekem eggy másfél esztendőös csödör csikót aján-dékoza. Azt e' napokban hozattam-fel. Írja mint veszté-el a' ló a' maga szüzességét. A' Kraszna Vármegyci nép útát csinála az ő csikós kertje mellett. A' Fő Szolgabíró eggy férjhez menni vágyó szürke kanczán commandírozá a' maga száz fejnél többől álló sere-

gét. Bolból megszaglá a' kanczát; általtört a' kerítésen, a' Szolgabíró a' lángoló kanczáról leverte, 's boldoggá tevé magát. A' nép majd megveszett neveltében látván a' szép történetet, 's Szolgabíró Úrnak megrettenését. A' dolog annál rendesebb, mert azon Vármegye Fő Ispánja rossz szomszédságban van az én Csereimmel, és ezt mindenképen bosszantgatja. Nem régiben azok a' szolgalelkű Magistratuálisok azt a' tréfát engedék magoknak, hogy a' V. Ispán a' Vármegye Chirurgusának írva küldött parancsolatot, hogy hitelesen esvén tudtára, hogy Cserei Farkas Kamarás és Majór Ur *megveszett*, menjen mingyárt, és tegye kötelességét. A' nemeslelkű Chirurgus azonnal resignálta hivatalát, declarálván, hogy ő magát illy alacsony bántások eszközévé tételni nem engedi. Cserei pedig satisfactiót kére a' Guberniumtól 's kapott. Barátom, így mennek a' dolgok a' szabadság mellett. És még is szeressük ezt, mert ott lenni, a' hol illyek történhetnek, nem jó.

Az én Bolbolom Wesselényi atya 's Arabsz nagy anyja gyermeke. Hafiznak Arabsz verseiben a' *Bolbol* fülemilét jelent. Ezért adám a' lónak a' nevet, midőn Cserei akará hogy én adjak annak nevet, 's Arabsz nevet.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3618.

Kazinczy — Buczy Emílnék.

Széphalom Jún. 28d. 1818.

Édes barátom,

Döbrenteink eltilta attól, hogy Erdélyi Leveleimet kieresszem, minekelőtte ő megolvasandja, félvén, hogy holmit ollyat is el talállok mondani, a' mi eggynek vagy másnak kedvetlen lesz. Engedtem intésének, 's beküldöttem azt hozzá e' hetekben. Cserei Farkas, kihez a' két Kötet MS. útásítva volt, már olvasta, 's ha D[öbrentei] érette küldött, eddig által is adta. Melly igen szeretném, édes barátom, ha azt Te is, 's mindenek felett a' Mélt. Grófné, 's a' mi kedves barátunk Gróf Kornis Mihály Úr, megolvasnák, és ha Te mindenre, a' min akár gáncsolás akár javulás képen felakadsz, jegyzéseket hin-

tenél, de külön papirosra, 's nem a' MS. széleire! De Döbrenteit eltöltöttem, hogy a' Munkát kezei között ki ne adja, senki' tekintetéért, és senkinek. Így egy kézzől más kézre mehetne, 's elveszhetne. Cserei a' Munkával meg van elégedve, 's valamit olyat mond, hogy sok Erdélyi Olvasó tölem fogja tanulni, mi Erdély. Valamit e' Munkára megolvashattam, megolvastam: de sokan a' kérdésekre válasz nélkül hagytak. Bár téled azt nyerhetném-meg, hogy Dees szomszédjában lakván, beszélgetnéd-el magadnak, mely keresztnevet viselt az a' V ér, a' ki eltemettetésc után koporsójában felébredt nem halálából, hanem álmából, 's mely esztendőben történt ez. 'S vennéd magadnak azt a' fáradságot, hogy valami a' dologban érdemel elmondást, vetnéd papirosra, 's küldenéd meg nekem postán.

Hozzád írt Epistolám nagy javalással fogadtatott nálunk mindenfelé, 's tudod, hogy egy Polycarpus minap is tett rajta református (Kálvinista) reformátziókat. Engem teljességgel meg nem bántott vele. Valamit javalni vagy nem javalni szabad, 's az gyakran nem az *akarat'* munkája. Én az elisióktól csak akkor állok-el, mikor meg leszek győződve a' felől, hogy a' Görög és Római egy alig érthető makaességből, vagy egy oktalán szokásból elidált, nem pedig azért, mert a' természet kívánja az elisiót; 's a' H nekem fél vocális és fél consonáns, keményebb mint az A, de lágyabb, még pedig hasonlíthatatlanul, mint a' leglágyabb I. — Most a' Tud. Gy. V. és VI. Kötetében kifoglak rajtam. Anticriticám kész teljes nyugalomban és olly szerénységgel, a' melyet azok, a' kik bennem csak kevélyt, irigyet, gonoszt szeretnek látni, épen nem vártak. N. Úr (Téti Plebanus Horvát Endre Úr Győr mellett) nem szereti a' filagoriát; vastag falú, nyikorgó vitorlájú Udvarházakat, puszpáng karomás kerteket szeret, hol bőven terem répa és petrezselyem, szilva és dió. De ezek a' kertek, ezek a' nyikorgó vitorlájú Udvarházak is filagoriák voltak valaha, ma nem azok: 's ne örvendjünk e annak hogy Tatának Armidai Tündérkertje van? Mi csak azt tartjuk jónak, szépségnek, a' mi *szokott*. — De nem terhellek e' seteségek' emlegetésével. Az emberek mindég emberek maradnak míg emberek: 's nem volna jó, ha ilyenek nem volnának; az elakasztaná a' természet' munkáját.

A' Magyar Kurír, nem lévén mit írnia a' politicus történetek felől, tudományos dolgokat is ad. Ennek igen nagy haszna lesz; sok ismeretek kimennek így a' külső P'ublicumba; 's még azok is

tanulnak, a' kik különben nem fognának. Osztán a' Monopolium semmiben nem jó. A' Tud. Gy. Kiadóji olly tendenciát gyanítatnak, a' mit minden nem kedvelhet. Már két Író-t ismerek, a' ki arról gondolkozik, hogy egy új Holnaposírást kezd, kivált ha a' mi Döbrenteink újra hozzá nem fog az Erd. Muz. folytatásához.

Wesselényi még itthon van, hallom. Ma írok hozzá is. Régen nem írtam neki, mert nem tudtam, hová kelljen írnom. De hát Farkas hol van, mit csinál, és mi leve? Ő, valamint a' kis Kelemen, hallgatnak nekem. Ha ifjabb volnék, még egyszer tekinteném-meg Erdélyt, 's úgy adnám-ki Leveleimet.

Alázatos tiszteletemet jelentsd-bé a' Méltós. Grófnénak, a' Mélt. Grófnak, 's ajánlj kegyes emlékezetekbe; Gróf Mihálynak mondd, hogy szíves barátsággal csókolom. Éljen szerencsésen, kedves barátom, 's Erdélynek nevelj ismét egy tiszteletre-méltó embert 's egy tiszteletre méltó Asszonyt. Önts beléjük egész lelket.

örökös barátod

Kazinczy Ferencz npr.

Ma 17 esztendeje hogy 2387 napi szenvedésem után eleresztettem. A' bölcs tisztelettel tekint-vissza élete' elmúlt szakára, 's a' mennyei végezősek ellen nem zúgolódik. Elbutulás nélkül is lehet azokat tiszteletre méltóknak találnunk. Engem el nem hagyhat soha az a' theodikaeai hit, hogy mind jól van a' mi van. 'S egy szeretetre-méltó asszonyt lelven feleségemben 's lelkes gyermekeket Eugénia és Thalia 's Emil és Antonin gyermekeimben, mert az ifjabb Iphigénia és a' Jún. 13d. született Bálint felől még nem szólhatok, meg vagyok békélve sorsommal. Kivált Zseni lányom, kit láttál, nagy reményeket ad. A' fortepiánót úgy veri, hogy az egész vidéken ki van kiáltva ügyességéért 's muzsikai talentomáért, 's minden ember szereti characterét. Druszád, ki Június 18dikán lépe által 8dik esztendejébe, a' legelevenebb gyermek a' kit képzelni tudsz; arca egészen enyém, kivéven szeme' színét, melyet az anyjától kapott. 'S elevenése mellett olly lágyszívű, hogy ha bús történetet hall, el nem tudjuk állítani sirását. Csak addig élhetnék míg a' nevelésen keresztül vihetem a' nagyobbakat.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 54. sz.]

3619.

Kazinczy -- B. Wesselényi Miklósnak.

Széphalom, Junius 28d. 1818.

Tisztelt kedves barátom,

Krasznai leveleimből tudom hogy Te még Zsibón vagy. Engedd hát hogy azt a napot, a' melly engem ezelőtt 17 esztendővel 2387 napi szenvedéseim után visszaadott a' szabadságnak, Veled tölthessem. Melly igen örvendek, édes barátom, hogy felőled valaha ismét tudhatok valamit. Külön szakadva Döbrenteitől, ő sem tudósíthata Erántad. Farkas is elhagyá Zsibót, 's ő különben is nem barátja a' Levelezéseknek. Mint vagy? mint van Ő Nagysága, a' Te imádott anyád? — Ajánlj, kérlek, kegyes emlékezetébe, 's jelentsd hogy az én tisztelettem eránta soha el nem halhat.

Erdélyi Leveleim Krasznán vannak, ha csak eddig el nem vitette Döbrentei. Ha tudtam volna, hogy még Zsibón vagy, arra kértem volna Krasznai barátomat, hogy azokat látassa Veled is, 's különösen Ő Nagyságával. Mihellyt az exemplár vissza érkezik kezemhez, nyomtattatni fognak. Addig azért nem tehettem azt, mert félek hogy olyan dolgokat talállok elmondani a' mit [!] némelly maga felől elmondani nem akarhat, 's az illy okokat én nem divinálhattam. 'S osztán néhol a' vett hírekben sőt a' látott dolgok eránt is megtévedhettem. Bár csak Zsibót rajzolhattam volna, hogy a' kép dísz adhatna munkámnak! Vajda Hunyadnak 's a' Gyógyi víz omlásnak képeivel mindég bízata Bája Ur, de azt meg nem kaphatám. -- Mint olvasója a' Tud. Gyűjteménynek Te már olvastad némelly Erdélyi Leveleimet. Most a' tisztes százszok felől jő-ki egy Levelem ugyan-ott. Nem tudom mit mond rá Szeben. De én vagy nem írok, vagy soha nem lellem ismérete ellen.

A' Tud. Gyűjt. ugyan nekem álla most IX. filagoriáim miatt, és a' VI. Kötetben a' Recensiókról írt Értekezésben. Nagy baja az némellynek, hogy a' filagoriákat nem szenvedheti. A' vastag falú, apró ablakú, terpedt ajtajú, nyikorgó vitorlájú udvarházakat, 's a' puszpáng karimás táblájú kerteket szeretik, hol bőven terem répa és petrezselyem, szilva és dió. Eggykor ezek is filagoriák voltak, most nem azok. 'S véteit e az Oroszvár Úra, hogy lebontatá az illy udvarházakat, 's a' repát termő táblák helyett gyepek és virág partiákat

ültetete, 's a' Tata Ura hogy a' kukoricza-holdakat Armidai lünderkertekké változtatá? Anticriticám kész, egész szerénységben. De a' Tud. Gy. Kiadóji nem tudom mit mondanak rá, mert ők egészen a' Tuladunai résztől függnék. —

A' Prof. Márton Catechismusa Recensiojára tett felelet sem vétetett-fel ott, 's kénytelen valék külön úton adni-ki, melyet talán eddig olvastál. A' Könyvcsinálók genus irritabile 's én úgy látom, hogy némellyek akarva kapnak a' setéten.

Brüszüdet 72 forinton vevék-meg. Tizenegy darab lovam megtaknyosodott, 's nem tudom mely szerencsétlenséggel, 's ezekkel együtt Brüs is. Mélt. Cserei Farkas Úr nekem, nála levén, egy más fél esztendő csődör csikót ajándékoza. Azt most hozatom-fel. Termete nincs olly szép mint a' Brüszé volt, de igen szép ló még is; feje, nyaka, fara, szügye igen szépek; a' lába vastagabb mint a' Zsibaiaknak, de talán csak az úttól. Igyekezni fogok szép kanczát szerezni hozzá, 's maradékát nevelni. Ennek is Zsibói az atyja.

Krasznán egy alabástrom Urna van egy igen ismeretes képpel: Amor az Oroszlán hátán, a' lanttal. A' régiek ezt sokat faragták, hogy a' Szerelem és Muzsika erejét adják-elő. Erre az idén egy Epigrammát csináltam;

Mint hajlong a' gyermek alatt a' gyapjas Oroszlán,
 'S mennyei zengzetinek vad tüze mint mosolyog!
 'S ő, a' büszke, miként érezteti véle hatalmát,
 És hogy egen földön ő egyedül az Erős!
 Vélem is azt érezteti most, Szép Niece, miolta
 Elfogva ajkaidon durva bilinesre vetett.

Cserei ezt az Urna postamentjére akarja vésetni.

A' Pataki Várnak egyik sorát Rákóczy I. Györgyné, Lórántffy Susána építeté. Annak egy Erke lye van (Erkel németül) — gömbölyűen hagyott és a' falból kiljebbre menő ablaka. Aprilisban Herczeg Brenczenheim itt volt, 's nekem harmad napot kelle nála töltenem. Most láttam először. Szeretetre méltó nagy Úr; *kevélység és levitás nélkül* — a' nagy Urak vagy az egyiknek vagy a' másiknak bolondjaik. Ezen erkélyben megállottam, 's elképzeltem, hogy ott lehetetlen volt Rákóczi Györgynek, a' második Györgynek, az első Ferencznek, a' második Ferencznek nem állani. Hogy azon ablakban bizonyosan állt Wesselényi Ferencz is, ki volt Patakon. Zrinyi Ilona ezek közt nekem igen nevezetes, mind familiámra

nézve, mind ön-magára. Atyja hóhér pallos által veszett-el, testvére fogva tartatott, férje, fija szerencsétlen, második férje Tököli elfogva, elkergetve. — Értsd most:

Itt állottanak ők, azok a' Nagyok! Erre tekintett — — —
[stb. mint a 3608. számú levélben.]

rém, spectrum, ijesztő.

Még egyet. — A' Görög Epigramma abban különbözik a' Deák-tól, hogy ez mindig elméskedett, játszott, szúrt: a' Görög édes, nagy, szent érzéseket is vitt belé.

AZ EPIGRAMMA.

Szökj, Epigramma! De nem mint nyíl, melly czélra repül, 's öl — — —
[stb. mint a 3608. számú levélben.]

Élj szerencsésen, igen kedves barátom. Emlékezzél rólam a' szent helyeken — Zsibón és valahova jutsz. Én soha sem foglak felejteni, 's bár a' haza-érkezőt még megláthassam! Ötvenkilenczedik esztendőmet élem, 's könnyen megeshetik hogy egymást meg nem látjuk. De emlékezetem légyen előtted szent, 's soha se feledd, mivel tartozol az Emberiségnek és a' Hazának. Áldás, áldás, áldás rád!

örök tisztelőd:

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós göröcsöni levéltárában.]

3620.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kraszna 28-dik Jun. 818.

Kedves Barátom!

Leveleidnek 2dik kötetit is és így az egész Munkát a leg tökéletesebb gyönyörűséggel és meg elégedéssel által olvastam, uira el mondom, hogy ez által Hazám sokat nyer az idegenek előtt, de sőt sokat a Haza előtt is. A 2dik kötetre ezekbe ál meg jegyzésem:

XXVII. Levél: A Fő Provinc. Commissarius Erdéljbe nem a Gubernator után 2dik Hivatal — így következnek azok egymás után: Gubernator, Püspök, Thesaurarius, Statuum Praesidens, Fő Prov. Commissarius, Tabulae Regiae Praeses, Comes Nationis Saxonicae.

XXXII. Levél. Generalis Gr. Bethlen Ádám hitvesse nem Gróf, hanem Bárá Bánfi Susanna volt.

XXXVIII. Levél. Az Andalusot Wesselényi Kauniczlul nem 1779be, hanem Kufsteinbul haza jövő uttyába Bécsbe mulatván, 1790dik esztendőbe vette.

Az én kertembe az Eremitage nem úgy ál most, a hogy Te láttad volt, nem peniszes az most, hanem ablakát úgy alkalmaztattam, hogy egy jó és egészséges, szellős Szobává változott által. Bibliothekámról fogsz nem sokára egy jegyzést kapni. Döbrentey nem küld el még Leveleid után, és aszt se tudom, hogy eő most hol vagyon — bizonytalanra pedig ki nem adom azokat kezemből, és a mint irtad, meg várom, míg eő küld utánnok.

Kivül: ¹ *Somlyóról.*

Tekintetes Kazinczy Ferencz Urnak. p. Debreczen — S. A. Ujhely — *Széphalom.*

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

3621.

Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának.

[Elöl, a levél három első lapján Kazinczy Eugénia levele.]

Széphalom Júl. 2d. 1818.

A' mi Lolottunkhoz én ma rövid leszek, mert Döbrentei foglalja-el gondjainat. — El vagyok telve azon édes képzelettel hogy Nagysád, 's imádást érdemlő 's imádott anyja, 's kedves testvérei előtt Erdélyi Leveleim által megújult emlékezetem. Bár abban se csalatkoznám-meg, hogy Nagysád is teszen a' Munkára némelly jegyzéseket! Ilagya Nagysád a' magasztalást, dicséretet vagy javalást

¹ A levél zárlatán ép fekete pecsét.

az idegen Olvasónak; azok a' kik bennünket szeretnek, azt akkor is adják mikor nem érdemeljük: én Nagysádtól azt várom, azt kérem, hogy arra tanít-meg, mit kell változtatnom, mit kell kitörtenem, mit kell kihagynom. Így az én Erdélyben lételeim' emlékezete örökre fenn marad, mert az illy Munkák századok múlva még nagyobb becsben tartatnak mint midőn megjelentek, az elmúlt idők és nem a' Munka' becse miatt. Csak azt ne parancsolják Nagyságtok, hogy holmi tréfa elmaradjon. So ist der komische Hinfall, meinen Kutscher in das Werk hineinzuwoben, wirklich nichts als finesse, den einförmigen Ton zu unterbrechen, und den Leser aufzuschütteln. Die Genialiteten des Baron Steph. Naláczí mit Bethlen Gergely und den Örménys füllen das Blatt, weil ich dort weniger zu sagen hatte, als da ich in Klausenburg das erstemahl war. Cserei Farkas nekem nem győze elég szépségeket írni ezen Erd. Leveleim miatt, 's olly formát jövendől, hogy Erdély ezen Munkámból ismeri majd magát. — Én tegnap előtt az Ujhelyi vásárban egy szép csődört vevék háti lónak, minthogy Brüsszömtől megfosztott nyavalyája. Annak ma kenyeret adván, a' ló jobb kezemnek két legkisebb úját majd elharapta. Sebet kaptam rajta 's a' kéz megdagadt: de azért nem szűnhetek meg írni, 's midőn az én Lolotomnak irok, fájós kézzel is örömmel irok. Sophie tisztelettel 's barátsággal csókolja Nagysádat, Alles, nun nicht schreiben. Mondá meg. [!] Adieu édes Lolott!

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

3622.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Júl. 2d. 1818.

Édes barátom,

Éjjel nappal az a' gondolat tölt-el, hogy már kezdedben vannak Erdélyi Leveleim. 'S ollyankor szeretnék, látatlanabbúl mint Macbeth előtt a' Megholt lelke, megjelenni közöttetek, 's hallgatni ki mit mond, látni Ő Nagyságának a' kedves Grófnénak nevetését, látni hogy az én Lolotom mint lágyúl-el, és hogy Comtesse Fanny mint pirúl-el egy bizonyos helytt. Ujra kérlek, ki ne add kezedből a'

Mst, sőt mondd mindennek hogy arra kötelezted magadat, hogy azt legkedvesebb barátodnak sem teszed. De Andrásfalván lévén, nem bánom, ha a' Búnt és Fejéregyházat illető Leveleket ott felolvasod, 's Dr. Gyarmathi Úr előtt a' mi személyét és Branicskát [!] illeti. Így azt reménylem, hogy megtoldják holmi tudósításokkal 's rajta igazitanak a' hol kell. Szeretném nevezetesen ha Mélt. Gróf Haller János Úrtól azt nyernéd-ki, hogy azon plánták Leírását Veled közölje számomra, a' mellyeket Dr. Baumgarten Úr Erdélyiekről nevezetel. Én úgy hiszem, hogy az nem olly hosszú, hogy a' Leírónak el kellene ünnia a' munkát. —

Dr. Gyarmathi Úrhoz ma indul levelem, mellyben a' Bethlen familia' házajainak kipótlását kérem.

Én tegnap előtt egy Erdélyi szép csödjört vettem. A' történet ez: Bárcza mellett egy Széplak nevű falu van, 's ott lakott Báró Meskó Antal. Ez a' Kassai templomából Thalianak és Melpomenének elvett egy szép Papnét, 's házassága meddő volt. A' Báró most Júniusban megholt, 's a' Bároné az egész ménését eladta egyenként és vásárokról vásárokra hajtattván. Nekem, ki sokat ülök és lovagolni is, csikókat is nevelni igen szeretek, most nincs lovam, 's szerencsémre vagy káromra, a' lovat ide hozzák, hogy adjak éjjeli szállást. A' ló másnap vásárra ment, 's el nem költ. Ismét vissza hozzák hozzám. Megvettem. A' ló atyját a' Báró egy szomszédjától Báró Urbántól vette. Gyönyörű hosszaságú, Zsibói vékonyságú lábai vannak. Feje, nyaka szép, csak a' szügye 's fara nem Zsibói. Színe ollyan mint a' Theresi és Susie két csödjörjei voltak Kassán, de fejeir extremítások nélkül. Már most kanczákról kell gondoskodnom. Én eddig lovaimban igen szerencsés voltam 's talán megint az leszek. A' Csereitől kapott Bolbol a' feleségem favoritája, barna pelly és húsos ló, Wagenschlag: a' Traján (eddig Caesar) valóságos Knitschlag. Ez ma csaknem elharapá két legkisebb ujjamat a' jobb kezemen. Kenyeret adtam neki, 's midőn megsimogatám, rosszul fizete csapodárkodásomért. Sok ideig lesz bajom kezemmel.

B. Nalácz István a' Dédácsi Tisztnek fogja küldeni számomra a' Sipos Munkáját. Kérlek, tudakozódjál eránta, 's azt tedd Erd. Leveleim mellé, hogy együtt vehessem. — Ismét kérlek, el ne felejtssd megtudni a' Grófnétől azt a' szót, a' mellyet a' Branyicskai Tonie tevé, midőn a' Grófné megcsókolá a' kis Alvót.

Mihelytt a' Munka meg lesz olvasva, küldd azt Krasznára, de megírván nekem postán, hogy ime ekkor 's ekkor nap indul a' pakét.

Mert megeshetik, hogy magam fogok érte Krasznára küldeni, sőt ha lovaim lesznek addig, melyet nem igen reménylek, mert a' pénz' szükét senki sem érzi inkább mint én, talán magam megyek érte. Félek hogy annyi kéz közt a' Munka még elvesz.

Gróf Mailáth Jánost Julius 10d. estvére várom. Más nap nálam múlat. Innen Bártfára megyen. Forspontjai akkorára vannak kirendelve. Szép napom lesz a' lelkes emberrel.

Velut aegri somnia - úgy mennek paragraphusaim, 's ismét vissza ezen kérésimhez. Találd módját, édes barátom, hogy Mélt. Bája Úrtól kapjuk-meg a' Vajda Hunyadi vár képét, és legalább a' Gyógyi Vizesését. A' Vajda-Hunyadi vár képe lenne úgy egyik vignettem, a' másik a' Demsusi templomé, a' Gyógyi Vizesés pedig a' második Kötet cím lapja elébe jönne. Lolott a' szilvafa gallyaiba fogózva jönne a' képre. Ugyan csináld-ki ezt. Te Collega Uraddal bírsz talán.

Elj szerencsésen, kedves barátom. Öllelek tisztelettel, szeretettel, tégedet és a' mi kedves Lajosunkat.

Örök híved:

Kazinczy Ferencz mpr.

Wesselényi mellyik Gróf Teleki Jóseffel megyen academiákra? Füredi Vida (Téti Takács József) ugyan haragszik ám. Én a' legnagyobb szerénységgel fogok neki és N. Urnak (a' Téti Plebánusnak Horvát Endrének) felelni. Mindketten Téti lakosok lévén, hol Kisfaludi született, és a' hol ennek atyja még él, a' két Aufsatz egygyütt koholtatott. Ez is a' brekeke ellen declarálá magát. Pedig az bohóságnak nem rossz.

Egy Hagyárosy László nevű Jurista Patakot most hagyja-el. Első tagja volt a' Sopronyi Magy. Társaságnak; engem tegnap keresefel egy Patakról írt Levelében. Örvendek hogy a' ti lelketek Sopronyban még fenn áll. Azt óhajtom, hogy Sopronyból kapjunk egy Havírást, ha te nem folytatod a' Tiédet. Mint tetszik Ungvár Némethi Tóth László Pindarról?

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

3623.

Kazinczy — Horváth Ádámnak.

Széphalom Júl. 2d. 1818.

Kedves barátom,

Tegnap estve érkezett hozzám a' Kurírnak az a' Levele, a' melyben a' Te Prof. Márton Úr dolgában írt Védelmednek kezdete áll. Gyönyörűséggel olvastam azt, 's sajnálom hogy a' vége a' C ívben fog megjelenni. A' Keresztyént derekasan védelmezéd, de hía van. Azt kellett volna mondanod ezekhez, hogy Pázmány, Káldi, Rájnis, Révai, kik Pápisták voltak, 's a' három első Jesuita, Keresztyént írt és mondott. Míg e' Levelem hozzád eljut, addig olvasni fogod az én Védelmemet is, 's szeretném hallani, mit ítélsz eránta.

Vetted e minapi leveletem, a' melyben Perillust emlegetem? Azolta megérkezett a' T. Gy. VI. Kötete. Abban is sok van a' mi a' IX. Kötet Recenziójához való. Együtt megyen tehát Anticriticám a' kettőre. De mikor veszik-fel, nem tudom, mert hallom, a' Redactió' kezében sok van a' mit eddig kellett volna felvenniük. Hidd-ei nekem, hogy ha a' környüállások igen jó okoknál fogva nem kívánnák, hogy feleljek, elhallgatnék. Hadd teljen kedvek, 's legyen ez az örö-mök. Némelly ember nem képzeli hogy még barátok is ellenkez-hetnek. Mi ketten így perlünk néha, 's egymást még is szereljük.

Festeties gyönyörű fényben ragyog már is. Ki tett ennyit a' Nemzet' fényéért? A' ki így fénylik, az nem bánom, sőt akarom hogy teljes fényében ragyogjon. Csak azt nem szeretem, ha hamis fénnel ragyog valaki, mert a' hamis fény árt. Miattam ugyan akár igaz fényben, akár hamisban ragyoghat valaki, mert nekem vele — sem az eggyikkel, sem a' másikkal — nem árt, sőt az elsővel használ is — az igaz zsal.

Nagyon sajnálom, hogy ez idén meg nem láthatom Keszthelyt. Bár megláthassam valaha! S inkább óhajtom magát látni azt a' valóban nagy embert, mint azt a' nagy helyet. Bár trónusra is ültet-ték volna a' Végezések! Hol volnánk úgy!

Most már meg fogod nekem írhatni, melly nemű csemete van nékem ültetve a' Keszthely ligetei között, 's erre nagyon kérek. Nem hiúságból kérdem ezt, hanem azért, mert hálátalan volnék, ha ez nem interessálna.

Erdélyi Leveleimet beküldém Erdélybe, hogy tekintsék-meg minekelőtte kiadom. Olyan valamit találnék elmondani, a' mit az a' kiről szólok, ezt nem szeretné, 's az hálátalanság, sőt megbántás volna. Már vettem tudósításokat. Ha más Olvasók is úgy veendik, örülni fogok hogy ezt írtam. Mert ha a' Publicum' javulásán nem igen kapok is, sőt azt bizonyos értelemben még kerülöm, 's veszedelmesnek tartom: nekem is *ἡδίστον ἀκούσθαι ὁ ἐπαινος*. Éljj szerencsésen, kedves barátom. Tisztelem az Idyllázót, 's örvendek fényének.

örök barátod

Kazinczy Ferencz mpr.

Mínoszhoz közelite Spisich. Megdöbbene az Isten — — —
[stb. mint a 3611. számú levélben.]

De melly nap hala-meg. Ezt még is várom tőled.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 43. sz.]

3624.

Horváth Ádám -- Kazinczynak.

Júl. 7d. 1818.¹

Kedves Barátom! Azért késtem levelemmel ekkoráig, hogy a' Keszthelyi fa felül tett kérdésedre bizonyosabbat felelhessek: Nem láthattam én azt magam, mert a' társaság ebéd után gyalog ment a' kertbe; én pedig fiatalabb ideimben, mikor még a' lábammal kerestem mind a' mindennapi, mint [!] a' jövődre való kenyere-met, úgy legyalogoltam magamat, hogy kétszáz lépés is sok kivált étel után. Takáts Judithtól akartam hát azt meg-tudni, a' ki még 21. Mai, meg-értvén valakitül hogy én Iván napján szoktam Karátsont tartani, akkorra hozzám ígérkezett: — vártam őtet, de nem jött; 's nem tudván okát el-maradásának; tovább is vártam; de még sem jött, 's nem is írt: 1-a Julii már fel is vettem a' tollat, hogy írok a' mit írhatok: a' Berkenye fát továbbra halasztván; de ismét az vetett hátrább, hogy a' 4dik Kötet Gyűjteményt tsak tegnap kaphatám meg 's olvashatám az N. recensioját.

Tsak erős hiszem-mel mondhatom hát, hogy Ti is Madár Berkenyét, Aucuparia Sorbust kaptatok; mert mikor azt Gyöngyösi meg

¹ Kazinczy F. jegyzete.

kapta is tavaly, az vala az egyik ok, hogy Februariusban nem minden fát lehet bizonyos reménységre ültetni, a' mint hogy Gyöngyösié ki is száradt; de mást tettek helyébe, úgy hogy az idei Innepen ismét élt: — Így játszott errül, a' mostani Majusi Innepre készített Kerti Idylliumjában Kazinczi Klari: *a' vége felé a' Madár Berkenye felel Jola kertész Leánynak és az orvos füveknek:*

Ne tűnölődj Jola! se ti orvos füvek! A' bölts természetben titkosak a'

[művek:

Méltók ditséretre az éltető gondok; De én most tinektek egy jöven-

[dőt mondok:

Engem a' Helikon első Innepébe' Bele plántálának Apolló kertébe:

Gyöngyösibül akkor Berkenye fa lettem; 'S bár másod életem rövi-

[den élhettem;

De állati valóm, melyben most is élek, Nálatok(nál) tudóssabb jöven-

[dölő lélek:

Nem ad a' természet 's nem is rendelhetett A' Nagy Georgusnak olly

[rövid életet,

A' mint a' Helikon felett 's felettetek Minap a' nyavalyák fenyege-

[tődzöttek:...

De ha majd későbben még is meg-kell lenni, A' mi minden élön meg

[szokott történni,

Hogy ő mi előlünk szemre el-távozik; Akkor sem hal ő meg, nem,

[tsak el változik.

Mi Madár berkenyék, egy örök világot, Philosophiai halhatatlanságot

Fogunk e' föld-mives Urnak eszközteni, És az el mulástúl életét őrzni:

És azt, nem tsak e kis Helikon' tövében, Nem, hanem a' Tudós világ'

[nagy kertjében:

Illik is: hogy azok, kiknek az ültetett Fákban ő alkotott jó emlé-

[kezetet,

Néki is ditsó hirt nevet alkossanak, 'S olly örök éltető oszlopot rak-

[janak,

A' melly a' nagy világ halavány fényénél, Sok álорczás hiúk hízel-

[kedésénél,

Az időnként kapott, 's mint a' gyermekeknél Időnként változó tisz-

[teltetéseknel,

A' világi nagyság fényes jeleinél, Magasra grádltsolt fennség jeleinél[!],

Többet ér: 's lehet, hogy egy erős búsúlva Fog ezekre nézni száz

[esztendő múlva.

Hogy a' midőn itt egy Tudós Meczénásnak, Köz jóra dolgozó sikeres
[munkásnak,

Ditső hírét nevét a' fák is éltetik; Nevét a' Homerok 's Horátsok
[éltetik;

Kérdés: ha kap e tsak egy százig hallató Rekedt trombitát is, ama'
[hódoltató 's a' t.

erről hát ha bizonyossabbat tanulhatok, meg-írom; 's talán addig
Leveledet is közölhetem a' Keszthelyiekkel.

A' recensióra alig várom *Antikritikádat*. Vajba én olyan gondatlan ne lettem volna, hogy a' Te régi recensiódat Szigvárt fordításáról még akkor, mikor az ujtásokhoz erősebben fogtál, megolvastam volna; most ez az N. recensiója talán nem állana a' gyűjteményben; mi lett volna könnyebb, mint téged barátságos levélben meg intenem, hogy vagy vond vissza akkori törvény-szabásidat nyomos okokkal, elébb; vagy szorossabban alkalmaztasd hozzájuk magadat a' szó tsinálásban: — Az jut eszemben, hogy a' fordításokról, kivált szorosan az Originálhoz alkalmazottakról le-akartalak tanátsolni, okúl adván nem tsak azt, hogy a' fordítással be issza a' fordító az idegen idiotismusokat, és az itthoniakról, noha többnyire amazoknál jobbaktól észre vehetetlenül el-szokik, mint a' sokáig diéta alá fogott beteg a' savanyú káposzlátul, hanem azt is, hogy el-veszti az originálítását, mint történt Péczelivel és Mindszentivel; a' kiket valaha virágjokban ismerni, mint én ismertem; később pedig magok-tsinálta Munkájikat, olly minden erő, minden tűz, minden alkotmányi rend nélkül valókat hallani, a' millyeneket én hallottam predikációjikban; olyan nyughatatlanító tünemény volt; mint mikor rossz lovon kotsizunk; 's magunk is mintegy erőlködünk előbbre taszigálni a' szekeret, mintha tövisen ülnénk. — Az bizonyosan jut eszembe; hogy midőn nekem egyszer azt irtad: *Te az idegen nyelveket nem szóllod*; tréfásan azt feleltem; *meg-szóllom biz' én*. Azt hát szentül hiszem, hogy Te abban a' vélekedésben voltál akkor; a' mit mutatnak akkori törvény-szabásid; habár a' popularistól különböző Írásnak barátja voltál akkor is; hanem az idegen belletristákkal szüntelen barátkozás, és erős fordítások izlettették meg veled annyira azt, a' mi vagy nem itthoni, vagy penna tsata nélkül nehéz itthonivá tenni, hogy már most literaturai antagonistáidnak minden sorod vissza tetszik, vissza még az ollyan is, a' mi a' Helmecezi, 's más németnyelvi értellenségéhez nem is hasonlítható:

mert én hála Istennek! a' tiedet mindenütt meg-értem; de amazokat sok helyett nem. — A' Te el-változásod tsak ugyan még is olly nagy, hogy originalis Magyar beszéded már jó formán tsak leveleidben áll, és a' kik azoknak némelly darabjait, (mert nem szoktam az egészeket közleni) nálam látják, tsudálkoznak, hogy úgy is tudsz írni; — és ha öszve nézem régibb Bátsmegyeidet az újjal; nem tudom okát adni, miért tserélted-el amazit, amaz igen szépet, nem is mindennapit, de még is szép értelműt, 's fordítás léttére is originált mutató kedvest, az újjabbal? De azonban mind a' mellett is a tsipkedő, kivált goromba recensióknak soha sem tudok barátja lenni; a' ki rosszúl ír, vagy rútúl; ha szíve nemes; szint úgy közhaszonra arányzott szándékból ír, mint a' ki leg jobban és leg szebben; hát miért büntessem én azt? miért hadanázzak az ellen, a' ki más móddal akarja a' nemzetet és nyelvet tsinosítani mint én? a' mivelletlenség az ellen-tábor, 's ha azt ostromoljuk köz-cróvel, mi ki fogásom lehet nekem az ellen, a' ki bal kézbe fogja a' kardot, vagy talán a' lóra is bal-felül ül-fel;? nem az válik nekem ditsősségemre, ha azt megczáfolom, hanem, ha az ostromban hasznosabb szolgálatot teszek: — ugyan azért szüntelen azt kiabálom, hogy ne a' neologusokkal pöröljön a' ki *literátor* akar lenni; hanem írjon több 's jobb munkákat a' maga szokott nyelvén, mint irnak amazok a' magokén. azt majd az Onokák mondják meg: ha a' Bodmerek 's Breitingerek reformáltt nye[l]veikből tanulhatnak e többet, vagy a' nem sokkal régibb idejű, de régibb izlésű Holbergéből? mig az ellenkező gustusúakkal pörlenék, jobb addig valami hasznost dolgoznom: Neked, ha nem bőszt is, Perillussal a' magad bikájában; de dolgot ád 's idődet veszti az *antikritika*, és az alatt egy *Bátsmegyeit* irhattál volna: Hát még ha azt is hozzá gondold, hogy Antikritikáddal igen sok N. nem fog meg-elégedni, 's elég köszönet lessz tőlök, ha új recensiótúl nem kéméllnek; 's még nagyobb, ha haláloed után, midőn már többféle tekintetű Charactered sem áll ellent, még keményebben nem kárhoztatnak. — Ezt az N. recensióját én Nagy Vátitúl hallottam; olly ki fejezéssel, hogy ő szégyenli azt; 's annál inkább bánja, mert u. m. ő már neked írt a' felül, hogy tartóztatad magadat az ollyanoktúl, a' mik igen sokakat botránkoztatnak. Engem a' mi illet, nem esem kétségbe a' felül hogy a' Te feleleted lehet béható; de tsak az addig való bal vélekedéseket is felőled, mig antikritikád meg-jelenik, sajnálom; azon-túl pedig békéltető szeretek lenni, 's meg is próbálom azt.

Kár-vallásaid valóban nagyobb[!]; szerentsés vagy, ha még is birsz annyival; hogy ki-állhatod. Keszthelyen nagyon vártt vendég voltál: leveledet a' Groff nagy örömmel vette 's velem közleni akarta, de reá nem akadhatott. Gondosan tudakozta tőlem birtokodat 's jövedelmedet; mert úgy voltál előtte festve, mint szegény; én mindenik extremumot tagadtam, de bizonyost mondani nem tudtam. — Ő most is beteg, a' Drávai Győzedelmi kapunál sem jelenhetett meg, hanem a' fiját küldötte; melly egy felséges tudakozódásra adott alkalmatosságot.

Szerentsés vagy abban is hogy tudsz örülni az Isten' Ó Testamentomi áldásának; én azt tsak hat esztendő's házaskoromig óhajtottam; azon túl nem tsak meg-elégedéssel vettem a' *nints*-et, hanem busúltam volna is, ha lett volna: 's voltak reá szint olly helyes okaim: mint van most békével túrnóm azt, hogy a' tőlem ez előtt 11 esztendővel elkülönözött második feleségem 8-a Junii meghaltt.

Addig már talán nem sijetnek a' convictiva sententiával, ha az törvényes akar lenni: mig *Anticriticád* meg nem jelen: hanem akkor alig ha több Táblákon nem vesznek ítélet alá egyszerre.

Isten veled; Irja P. Xurban 7-a Julii 1818.

sz. h. b. H. Á. mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 40. sz. II. köt.]

3625.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 12dik Jul. 1818.

Kedves Barátom!

Sibóra menő utomba 9dik p[raesen]tis már a szekeremen ültem, midőn 26dik és 28dik Jun. irott becses leveledet vettem, honnan ma érkezhén haza, sietek válaszolni. Hogy Bolboloddal meg vagy elégedve, igazán örvendem, valamint Szivemből sainállom, hogy a pei Csitkó iránt kívánságodat nem teljesithetem, noha bizony ohaitanám. Nékem vagyon négy pei Csitkóm, ezeket egy Post czugnak szántam el, és anglisaltatni akarom őket — ez tehát csupán az oka,

a miért előttem minden időbe nagy becsű tevéseidet most nem teljesíthetem.

Még a héten fogok Bibliothecám iránt tudósítást küldeni. Igazításod tökéletes helybe hagyásomat és kedvemet nyerte meg, és köszönöm ez által is bizonyítot Barátságodat; úgy a hogy irtad, fog az kőbe vésődni; de kérlek még árra is, hogy adj ezen kőhez is egy szép egyszerű ideát, de oljat, a mit az Erdélji Mivész végre haithat; mert tudod, hogy álunk Mivészeinkel. Aszt pedig meg engedet[!], hogy a be fejezéshez még egy tisztelt kedves Névnek első betűjit hozzá tessesem, és így írhasam: *denn die Stätte war auch durch W[esselényi], Th[oldalagi] und K[azinczy] betreten*. Melj ohaitot és kecsgetető ki nézés az reám nézve, hogy általad az lehetek, a mivé W[esselényi] tenni akart és ohaitot. Barátom, errül hosszassabban szóllok jövő Levelembé. Jun. 28dikán a mit a 2387 napokrul irál, Sibón el olvastam Cs[erey] Miklósnak, ki oda jött vala, és szivessen tisztel Tégedet; ma pedig Tövisseid előtt álló üres lapra fel íram nagyon által hatódva egy a leg szebb, leg nemessebb érzéstül. — Buczynknak tanítványa meg holt, melj igazán fáilalható csapás. Döbrenteyről semmit se tudok. Sibón se tudják, hol van, és még Leveleid után el nem küldöt.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

3626.

Szemere Pál — Kazinczynek.

Péczel, Jul. 13. 818.

Holnapok múlnak immár miolta hallgatok; 's ha Kedves Uram Bátyámnak erántam viseltető türeelmes szeretete felől meggyőződve kevésbbé volnék, méltán attól lehetne rettegnem, hogy ezen késő megszólamlásom inkább ingerlő mint kedves emlékezőst szerzend. De mi — én legalább úgy érzem — nem csak szem közt, nem csak sorainkban éldeljük egymást: Kazinczy és Szemere Palija távol-léteik és hallgatásaik alatt is együtt vagynak és beszéllenek.

Legelsőben és mindenek felett azon tudósítással tartozom Uram Bátyámnak, hogy szolgálatba léptem. A' ki engemet féliglen ismer, az indító okomat, sőt vonatztatásomat ezen mozdulásra messzéről

sem sejtheti: hijában ereszkedném fejtegetésekre, magyarázatokra, bizonyosan nem fogna érteni — mert nem hihetne! Barátaim megnyugtatósokra légyen jelentve Megelégedésem!

A' Tud. Egyesület a' múlt héten tartá gyűlést. Prof. Vas, Prof. Schedius és Prokátor Irisz választottak, tételtek Redactoroknak. Mi történt e' részben velem is, elfecsegem. Hír érkezik hogy Y. az az Prof. Fejér Úr Fő Directorságra emeltetett. Trattner engemet megszólít a' Redactio felvállalására. Én Cath. Papot javaslék etc. 's e' mellé magamat Segédnek. Tartatnak a' gyűlések; proponáltatom némellyek, mint Vitkovics, Dr. Forgó részemen vannak: Horvát Pista nem! Ez későbbet magamnak is kijelenti hogy én alkalmatlan legyek a' *társak által immár megítélt* daraboknak szám és rend alá vonására. Ez fáj és fájni fog! Hiszen ez nekem iskola volt volna, a' mint Pistának is mondtam. De már vége! Én ugyan az illy történeteket nem érthetem, kivált mint barát. Méltóztatik tudni Uram Bátyám, hogy Pethe a' Tud. Egyesületből örökre kivonta magát; valamint azt is hogy ki légyen a' Szép Lit. Recensense 's Füredi Vida; hiszen ezen eleinte nagy vigyázattal takargattatott titok, már köz hír Pesten.

Figyelmessé tészem Uram Bátyámat egy versezetre a' Hasznos Multságokban; Kísfaludyhoz szől; Batsányitól került. Ezen Strophák magasztaltatnak!

Az utolsó gyűlésben kaptam meg Berzsenyinek Anti recensióját Kölcsey ellen. A' Ráday-versificatiót Leoninismusnak vallja; pisszegi a' Sonetteket; a' Tisza melléki nyelv ellen kikél 's a' t. Vissza-küldetni rendeltetett.

A' Tud. Gyűjteményben megjelent Értekezés a' Mértékek felől, hol versben és prózában egyaránt ajánltatnak az illyenek: *szerelm, nyugalm*, Virág tollából folyt. Láttam e' munkát nála, sőt a' typogr. correctora engemet és Miskát meg is kért. Bencze Horatz leveleivel készül,* 's nem sokára nyomtatni fog. Mutatott egy purgomácskát is Ludas Matyira.

Az Urat Magyar Dámáink meg akarják tisztelni: ezen szókkal fogada engemet még Majusban Vice Ispányom, Szentkirályi. Nem értettem, nem gyaníthattam, 's épen úgy várom, mint a' mint képelem, hogy Uram Bátyám várja most, mi ezen megütszeltetés. Kérdé tovább, ha voltam e már Prof. Schediussal; 's mondtam:

* Talán Saltyrájival; mert a' Levelek régen ki vannak adva. — Kazinczy F. jegyzete.

nem. No-tehát Pap és Asszony kérését hátra tenni veszedelmes. Gróf Teleky Lászlóné 's többek Magyar Játékdarabot szándékoznak a' közöns. Theatrumon játszani... De fogy papirosom: rövideden tehát! Körnernek Zrinyijét kell fordítanom! Mondhatom, hogy inkább és örömeztőbb replicáznék! Azonban szöke Lotyómnak — így nevezi Berzsenyi az Antirecensióban a' Sonettisták Muzsáját — légyen hála! derekasint *szaporodnak a' Jambusocskák*. Feledém feljebb hogy a' fordításnak jambusokban kell történnie.

Kedveskedem Uram Bátyámnak egy Szabad kömíves, két könyvszerző, egy Typographus — mindnyájon Magyarok — saját kézvonásaikkal.

Mint foly a' Kurir Tud. Tárháza? Még nem láttam. Pesten bizonyos Némellyek megszeppentenek, 's Uram Bátyámra a' Praefatio miatt szem van. Trattner azt Oppositions Sammlungnak nevezgeti a' Tud. Gyűjteményre nézve.

Kölcsey hol van? Csekén nincs, annyit már tudok. A' levelezésekben ez idén magam is rest voltam. Egyedül Döbrenteihez írek egy levélkét, azt is Ráday kértéből; sőt Kerepest sem nézetém. Most ugyan már Pestről hamarabb vehetem leveleimet, gyakran tartozván megfordulnom 's mulatnom a' Vármegye házában és körülte. Egy újságot tehát innen is, egy rettenettest!

Az ifjú Gróf Beleznay Sámuel ügyét a' múlt napokban vettük fel. Imhol a' species facti. Öreg és Ifju összevesznek. Amaz vasra veretni, megbotoztatni akarja ezt; Ez a' maga szobájába megyen. Belép az Öreg 's az Ifju azonnal hasba lövi. A' meglövetett a' folyosóra kitértorog; tartják; az Ifju ismét rá lobbantja fegyverét 's tarkón felül találja 's egyik tartóját az öregnek, újaiban megschebsíti. Bevitetik a' haldokló. Idő vártatva ismét elébe lép az öregnek az ifjú; az idegek még vonaglottak: 'S hát még is mozogsz, b....m az Istenedet?! E szóval harmadszori lövést teszen reá, 's agyvelejét széllyellocsantja. Az udvar elretten, összezavarodik. A' Gyilkos töltött fegyverek között virrasztja atyját egész reggelig. —

Egy vonást a' férjhez menendő Leányok anyjaikra. Hadnagy Szeceyné[[]], kinek egyik, Urától most vált, leányát az öreg, a' másikat pedig ezen ifjú Gróf szándékoztanak feleségül venni — ezen anya sírt előttem és Vitkovics előtt, hogy a' csillogó remény elenyészett. Hahh!

Tisztelem alázatosan, Édes Uram Bátyám!

[Eredetije a Szemeretár VIII. kötetében.]

3627.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

Kolozsváratt, Julius 15d. 1818.

Szívesen szeretett Barátom,

Minekutánna, Lajosunk a' Királyi Táblán, Junius 24dikén, idejéhez képest dicséretesen censurázott volna, a' Praxisból, Juris historiából 's Jus Publicum Transylvaniaeból, 's aztán a' Cancellarius nagy és szép Bibliothékájával megismerkedett, elhagytuk Vásárhelyt Julius 7dikén. M. Vásárhely nekem kedves marad sok féle tekintetek miatt. Elindulásunk előtt való nap kapám Lottitól leveledet, midőn bucsuzásokkal 's pakkolással el voltam foglalva. Mennyire befolyt azon édes leveled foglalatja életem kedvetlenebb napjainak derítéseibe, azt csak mélyen érzem, kimondanom lehetetlen. Vigyék e' gyenge rendek legforróbb esőkomat Hozzád, mellyet ha Széphalomra teremhetném magamat, úgy adnék, hogy egyszer tisztelt áldott feleséged kezére, máskor a' Te mejjedre hajlanám. Boldog érzés nekem így tapasztalnom, hogy Te engemet szeretsz, előmbbe hozva gyermeked, 's nekem juttatva azt a' szép szerencsét, melly keresztatyjának nevez. Életem és vérem e' fiúért, ha a' sors egykor parancsolná. Sokszor lebegtem környülötte mondvá reája a' legtisztább áldást. 'S mondom most újra, mellyet, nevében, kérlek fogadj-el. Bár környülállásim el ne fojtsák érzésemet, hogy a' barátságnak e' nemes, gyengéd vonásai valamelly munkámban, velünk együtt érzők számára fennmarad hassanak. Egykor olly nagy dicséretekkel szállál Kenyérmezei diadalmasaimról, azok a' mult téli új kidolgozásom szerint már Gr. Török Sophienak, Kazinczy hitvesének vagynak ajánlva. Jött közikbe ollyan is, melly az Asszonyi szép szívet illetheti. A' Visegrádi leányt is új általdolgozásban fogod látni, Bárá Kemény Simonnénak, szül. Gróf Teleki — — —¹ ajánlva. Két Asszony szív, kiknél tiszteltre méltóbbakat nem ismerek, jobbakat ismerni nem fogok.

Utamat, Lajossal ide Szász Régen, Paszmos, Kerlés, Bethlen, Dees, Sz. Benedek, Szamos Ujvár, Iklód felé vevém, jöve a Sajó és idebb a' Szamos terén. Ez az út olly szép, hogy én nagyon sajnálattam rajta jöve, miért nem vezettelek arra 1816ban. Csak hogy

¹ Az eredetiben is üresen hagyott hely.

az akkori rossz idő alig engedte volna e' gondolatra jöni. Szász Régenben egy régi jó barátomat Kapitány Horváthot, ki az utolsó háborúban Mária Therezia keresztjét nyerő, látogattam-meg. Horváth nem literatus, de még sem irla volna magát levelében úgy alá, mint a' Szekfalyvnak baronizált Írója, kitől, az a' kicsinykedő maga megkülönböztetni vágyása annyira elidegenített, hogy neki felelni nem jött kedvem, ámbár kellett volna, mert egyenes kritikámat fáinan Erdélyi durvaságnak nevezi. Paszmoson, Gróf Teleki Ferencz, ki a' Muzéum IXdik füzetjében hátul álló tüzes buzdítást ír, megtoldatva azt általam is, fogadott nagy barátsággal, 's velünk jött, neki is épen dolga lévén Kolozsváratt.

Kerlésnek egyik birtokosa, Gróf Bethlen Lajos, olly díszet adott olasz izléssel épített villája 's anglus kertje által, hogy az a' kert egyedül megérdemlette volna ezen útát. Mint többnyire a' Művészség entusiastáji rossz gazdák, úgy ő is, annyira, hogy majd közel adós annyival, mint a' Vagyonya.

Bethlenben vétette Teleki Mihály fejét Bánffy Dienesnek. Sz. Benedeken, az esztendő olta nem látott Buczynkat ölelém. Engede végre kérésemnek, 's fordítani fogja Longint. Mutatta már készülleteit, Tanítványa meghalván, most a' kedves Báró Splényiné fiját fogja nevelni.

Ide megérkezvén, mingyárt tudakozódtam, ha Cserey Farkas nem küldte e bé Erdélyi leveleidet. Nem találván szokott biztosát, egy deákot fogadtam-meg, hogy Krasznáról azon beceses pakétát vigyázzattal béhozza. De, minekelőtte ez kiindult volna, szőlék Csereynk biztosával, ki azt mondván, hogy Cserey épen két nappal ez előtt jártatott benn, kételkedni kezdék, ha a' pakéta már nála volna é. Nehogy hiába küldjek, irtam Csereynknek, hogy a' pakétát küldje Consil. Kenderessyhez, a' ki Dévára néhány napok mulva lejő, 's nekem elhozza. Én pedig M. Németiben által olvasom, 's Zarándból Lunkáról expressus által küldöm Krasznára. Semmit se félj, el nem vész. Nagy örömet szerzel nekem annak béküldésével 's nagyon újra meg újra elkötelezel.

Ítelő Mester Székely Mihály egybegyűjtván a' Székelyek Constitutiójit, Privilegyiumait, azok Trattnernél már nyomtatásban vannak. Árok 3 f. Ha megszerzed magadnak, gyönyörűséggel fogod olvasni.

Ma délutáni 6 óra után valék a' Gubernátornál, hogy vélekedésemet Curtiusnak Benkő Mihály Ebesfalvi fiscalis által tett fordí-

tása felől általadajam, melyet ő Excellenziaja a' télen hozzám küldött. Egyszer'smind elbeszéltem hogy Vásárhelyen a' Magyar Társaság ujja születése iránt mely lépések tételtek, 's hogy az iránt irt planumom el van fogadva 's csak egyedül Ő Excellenziajának, mint a' Társaság elebbi Elölülőjének helybe hagyása váratik. Azzal felelt, hogy kész lesz elésegíteni. Koronázza meg Excellenziád, mondam, díszes öregségét 's több hazafiúi tetteit, melyekért Erdélytől tiszteltetik, koronázza meg Excellenziád még e' Társaság felállítására kész segedelmével, hogy a' mostani és jövőendő idők ezért áldhassák. Ujra azt felelte, hogy mindent elkövet, hadd legyen nekünk is valahára valaminék a' Hazában. Ezek szavai. — O, barátom, mely becses lenne előttem az élet, ha közbenjárásom által a' Társaság felállhatna. 62,000 Rftot projectáltam fundusnak, 13000 Rft. már ajánlásban van. Majd kiküldöm a' planumot, melyet Székely Mihály ki fog nyomtattatni. Székely és Cserey Miklós legbuzgóbbak e' dolog körül. — Hogy a' Gubernátor illy vigasztalólag szóllott, az nekem kifejezhetetlen örömömre van. Nem fogtam hijába áldozni, 's tüzem nem fogott elenyészni, haszon nélkül. Mely szép így élhetni, midőn látjuk, hogy egy egész közönségre behatást csinálhattunk 's azért dolgozunk. Az öreg Excellenzias Ur magával által ellenbe ültetett, 's ugy folyt beszédünk közel egy óráig.

En innen holnap után indulok Lajossal, a' ki azt mondá keresztatyaságom megtudásakor, hogy ládd, épen azt a' nevet viseli keresztfijad, melyet nagyon szeretsz: Bálint. Lajos ölel velem együtt. Feleséged kezét csókolom, 's ohajtom, hogy uj fiába sokáig gyönyörködhessek, kit Te csókolj helyettem. A' nyarat M. Némeliben töltöm. Leveled per Kolozsvár, Déva, jöjjön. A' Grófné most Andrásfalván van; Fanny egybekelése véghezment. E hónap 27dikén indulnak Andrásfalváról Sz. Gothárdra, honnét Gr. Gyulayné Dédácsra jó.

Szívből örökre a' Tied

Döbrentei Gábor mk.

Pecsétnyomó mustrájjadat Simonnak általadtam. El is fogja készíteni most Debreczeni közelebbi vásárra, hova Gubernalis Cancellista Tunyogi József barátom ki fogja küldeni Prof. Sárvárihoz. Simon a' kettőért 36 Rft kíván; küld ezt ide Tunyogihoz vagy Prof. Molnoshoz.

3628.

Gr. Dessewffy József -- Kazineczynak.

Kassáról, Július 19ikén 1818.

Kedves Ferentzem!

Ma veszek három sort, Döbrenteitől, és az ide zárt elmaradékokat,¹ melylyet hogy néked azonnal küldjek el, esedezik.

Döbrentei nem csak hogy két, három leveleimre sem felel, hanem még azt sem írja, hogy várja leveleimet, vagy hogy nem vette; nem tudom, neheztel e reám, és miért?

Sz. Mihályról fogom neked huszárom által megküldeni Bártfai Leveleimet. Jó esomót formálnak. Sokat fog lehetned kiszöktetnied belőlök.

A' legújabb epigrammáid remek, bár mindenik más más nemű legyen is. Így gyönyörködteteti a' külömbkülömbféle ragyogó pillangók szemlélése a' természet' szeretőit; de a' te pillangóid nintsenek gombostűre húzva, valamint azokat a' gyűjteményes szobákba látjuk, hanem ők tsipkednek rezgő repesések közben.

Bánatos levelemben, melylyet Bártfán írtam, *építendő szokás parantsol* helyett az íródott: *engedhetne*, és így éppen ellenkező leve gondolatombul. Fordítsd meg hát a' balgatagságot, hogy józanesztűséggé váljék.

Talán Bétsbe, vagy legalább Pestre fog kelleni mennem, jövedelmezésem dolgában.

Hólnap Sz. Mihályra indulok Nagy Mihálynak, látni sógorom' boldogságát. Hányszor ringattam ölembe sógor aszszonyomat. Nagyon hívtak, és így nem fognak akarni oly hamar elereszteni, de én nem fogok 2 napnál tovább mulathatni, mert 24-dikbe Sz. Mihályon kell lennem. -- Nagyon kedvelli a' Magyar nyelvet Sógor aszszonyom. Három esztendeje már hogy nem láttam. Azt írja napám, hogy sohasem látott kellemetesebb teremtest. Ha Pápa vólnék, merő keresztetel hánynék reá, és azok közben szüntelen azt mondanám neki, a' mit 10ik Leó Medicis Máriának mondott: «Mia figliola, fatte figlioli in ogni maniera.»

¹ A levélhez nincs semmi melléklet csatolva.

Voltam Eperjest Szulyovszkival; ő bélerakedt inkább hogy sem kába; én is azt tartom hogy a' familia nyavalya. Mirabó mondja, úgy tetszik: hogy nints az a' jó fej, a' melyben valamely kis ágatska el nem ágozna vagy valamely kis eretske bé nem lenne dugúlva, 's azután puffaszkodjunk!

Ki kerestem az Erdélyi Múzeumot. Nints egygyetlen egy szó is benne, a' melyből kitetszhetett volna, hogy a' Pápay Sámuel retzenziója tölled van; sőt a' van írva az egygyik jegyzet alatt: *Szemere Pálnak Iső Füzetben említett Gyűjteményéből*. Mit tudhatam én, hogy a' magáét vagy a' másét vagy kiét gyűjti Szemere Pál?

Vale puccerrime rerum.

hív Jóskád mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3629.

Kazinczy — Gr. Majláth Jánosnak.

Széphalom d. 22. Jul. 1818.

Verehrter Graf,

Meine Nachrichten über Ráday kommen spät, und sind doch arm genug. Menschen, die ihr Leben im Schatten des Privatlebens verleben, liefern ihrem Biographen wenige Daten, die werth wären, der Welt erzählt zu seyn.

Gedeon Ráday ward 1713. den 1. Octob. geboren. — Sein Vater Paul war Kanzler bey Franz Rákóczy II., seine Mutter hiess Clara Kajali. — Er hatte keinen Bruder. Seine einzige Schwester Eszther heurathete dem Grafen Ladislaus Teleki, Gross Vater des Baro Tabulae, gleichen Namens.

Unser Ráday ward in dem Hause seines Vaters erzogen. Dieser war ein Mann, der auch wegen seinen Kenntnissen und [seiner] Gelehrsamkeit in Achtung stehen konnte; das Manifest, welches er im Namen seines Fürsten aufgesetzt hatte, und das mit den Worten *Recrudescent* beginnt, zeigt von seinem Geist und Kopf. Auch hat er ein Gebetbuch in ungr. Sprache drucken lassen, worin auch Geistliche Lieder vorkommen. — Der Sohn sah die Beschäftigungen des Vaters, und übte sich in prosaischen u. poetischen Arbeiten. Ich habe diese ersten Versuche gesehn, und fand sie für die damalige Epoche

unserer Sprache u. Literatur weit besser als seine späteren für die Zeiten in denen wir lebten.

R. ging nach beendeten Studien, wie andere reiche Protestantische Jünglinge, nach Deutschland hinaus. Er hatte schon den Vorsatz gefasst, eine reiche Bibliothek zu sammeln, u. legte sich auf seiner gelehrten Reise hauptsächlich auf Bücherkunde. Als er nach Hause kam, heurathete er ein sehr würdiges Mädchen, Catharina Szent-Pétery, aus dem Borsoder Com. (ihr Geschlecht starb in unsern Tagen aus). Sie war rein, fromm, und in jeder Rücksicht werth der Wahl eines Mannes wie Ráday. — Liebe, Bau seines Kastells zu Péczel, die Nachbarschaft von Pesth, Besuche der Congregationen des Pester Comitats störten seine Studien, und die Kisten, welche er von seinen Buchhändlern u. Antiquären, Commissären und Correspondenten erhielt, oft wenn er sie auch nicht gefordert hat, lockten ihn von seinem Wege, den er zu gehn gewünscht hat, ewig weg. Horányi und mancher andere legten ihm gelehrte Fragen vor, die er zu beantworten gelehrt und human genug war; dann gab ihm seine schöne Schwiegertochter viel zu schaffen. Kein Wunder, wenn Ráday, trotz seiner ununterbrochenen Studien nie etwas wichtiges hervorgebracht hat. Auch war es sein Unglück, dass er nie an einen Menschen stossen konnte, dessen Ansichten mit seinen Ansichten von gleicher Natur waren. Orczy, der General, war Schüler der Franzosen, dem alles gut war, was klang, und etwas Gelehrsamkeit athmete. Teleki József, sein Neffe, war durch pédanterie steif. Wenn ich meinen Gegnern nicht wieder Anlass zum Triumph über meine Unbescheidenheit gäbe, dass ich mit meiner ICH auch hier wieder vortrete, so muss ich sagen, dass Ráday vielleicht erst in mir denjenigen fand, mit dem er gleichgestimmt sich fühlte. Denn alle Grundsätze und Gesinnungen Rádays sind auch die meinigen: dass wir uns zum Beyspiele nicht nur die lateinischen (alten u. neuen) Scribenten, sondern auch die Schriftsteller der jetzt lebenden Nationen, besonders der Deutschen aufstellen sollen — dass unschandirte gereimte Zeilen, deren ganzer Werth in den Reimen und der Cäsur nach den 6ten Silbe besteht, wenig anlockendes haben — dass Gyöngyösi, manchen schönen Vers, manche schöne Strophe geliefert hat, aber ein unseliger Schwätzer ist, und die Vergleichung mit Zrinyi, der härter ist, ganz u. gar nicht aushält — dass bloss das ein Gedicht genannt zu werden verdient, was in eine andere Sprache übersetzt noch Poesie heissen

kann. — Dass Ráday mich trotz des grossen Abstandes geliebt und distinguirt hat, zeigen seine Briefe, die ich in einem Quartband gesammelt habe; aber sprechen Sie, mein Herr Graf, davon ja nichts. Dieses wäre für meine jetzigen Gegner ein gefundener Handel.

Ráday sprach auch bey Tisch oft von gelehrten Sachen; er glaubte mancher Same falle nicht immer auf Stein, und auch ein einziger Same würde wuchern. Dafür schalt man ihn einen Pedanten, u. manche lustigen Köpfe berührten etwas Gelehrtes bloss darum, damit sie die Freude haben mögen, den gelehrten Alten in seiner Blösse zu sehen. Seine Lehren waren in den Wind gesprochen. Ich kam 1782. nach Pesth als Juratus, und in seinem Studierzimmer, so wie im Theater, wo er nie ausblieb, genoss ich seinen Unterricht. So oft der Vorhang fiel, gab er mir dramaturgische Vorlesungen, und setzte aus, was und warum gut oder schlecht gedichtet oder gesagt, gespielt worden sey. Unter vier Augen las er mir seine Verse vor, oder wir lasen Arbeiten von andern, um sie zu beurtheilen.

R. schrieb ungr. Hexameter ehe Klopstock seinen Messias in deutschen Hexametern zu schreiben begann. R. hatte gereinigte Ohren, u. fühlte wie geschickt unsere Sprache sey, ihre Rede nach der Prosodie der Griechen zu messen: möglich auch, dass er nach seiner starken Bücherkunde Sylvesters Versuche um 1541. gesehen hat. Ehe Kalmár seinen Prodomus herausgab, war R. mit 3 Gesängen der Zrinyade des Zrinyi, die er in Hexametern arbeitete, fertig; und 1765. brachte er einen Mahler von Pressburg, der seinen Saal in Péczel mit den Kupferstichen, die Picart zu Ovids Metamorph. gezeichnet hat, ziere. Jedes Stück dieser Wandmalereyen erhielt von ihm einen Hexameter. Auf diese Weise ist Ráday für einen der erstern anzusehen, die uns die griechische Leyer in die Hand gaben: aber seine unbeschreibliche Bescheidenheit, die bis zum Fehler ging, erlaubte ihm nicht, etwas drucken zu lassen. Hinein brach er keine neue Bahn: Baróti Szabó Dávid, Rájnis, Révai, sind die Triumvire, die wir *darum* für die Lehrer dieser Versification ansehen müssen, weil jeder von ihnen einen ganzen Band solcher Verse gab. Der Glanz bleibt unserm Ráday aber unbestritten, dass er solche Verse arbeitete, ehe Baróti u. Rájnis u. Révai vielleicht noch geboren waren, u. dass er unsere gereimten Verse auch scandiren hiess, was vor Ráday kein Ungar that, und welches unserer Versification doch eine unaussprechlichen Zauber leicht.

R. starb d. 6. Aug. 1792. Seine Verse hat wahrscheinlich seine schöne Schwiegertochter vernichtet, denn sie sind nirgends zu finden. Joseph erhob ihn zum Baron, u. Leopold zum Grafen. Dies ist alles, verehrter Graf, welches ich über Ráday zu sagen weiss. — Ich beharre mit der innigster Verehrung

Mein Herr Graf

Ihr unterthän. Diener
Kazinczy Ferencz impr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

3630.

Horváth Ádám — Kazinczynak.

Jul. 1818.¹

Kedves Barátom!

Leveléd d. d. 2. Julii akkor ért ide, midőn engem, leg-keményebb kínokkal gyötört a' Kólika... 11-a Julii reggel reám' érett, megtekintenem egy darab közel lévő Árpa vetésemet: ha lehetne e már aratni? fél óráig sem tartott a' tsendes járás; de mivel vissza hegynek (vagy Götseisen partnak) kellett jönnöm; meg érzette a' rokkant test a' kitsinyt is; tsak hamar fájdítani kezdettem sérvésemet; két óra múlva már alig szenvedhető volt a' fájdalom, 's egyszersmind a' főveny el-fogta a' víz-tsatornát: és ez napról napra úgy meg öröködött, hogy kólika e a' mi kinoz vagy calculus? vagy mindenik a' leg nagyobb mértékben? ki nem számolhattam; 13-a hajnalban Orvosért küldöttem, de tsak orvos szereket kaptam; melyek a' fővenyet 14-a már fel oldották; nagy alkalmatlansággal, mert a' víz tsatornája még kisdéd koromban sem volt olly szabad kényű cretnek, mint ekkor, és ez a' nagyobb hatalmaskodás szükségére nézve annál kinosabb volt, hogy százszor erőltettem azt napjában és százszor haszon nélkül: az Orvos is ki felejtette a' szerek rendiből, a' mit neki irtam, hogy nekem talán *Klistér* is kellene; hát 16-a ismét hozattam fetskendő eszközt, és szükséges szereket; de a' mellyeken az én nyavalyám mind ki-fogott, 's ki tölté rajtam a' nyolczad napot; és talán tsak azért nem többet, mert 18-a az a' tréfa jutott

¹ Kazinczy F. jegyzése.

eszembe, hogy a' melly eb meg-mart, annak szőrivel kellenc kötöz-nöm a' sebet; 's a' szüntelen tartó epedtség ellen nyers vizet inni nem bátorzkodván, árpa levét ittam: 's az a' gyomrot a' kinok között is el-készítette akkora mérsékletre, hogy midőn 19-a már minden orvosi szerekről le mondanék, 's szokott diatámhoz kezdenék, a' reggeli kávé meg indította a' nyolczadnapos szorulást. — Ama' régi bölts sohajtás mellett, O quam contempta res est homo! sokszor számolgattam, mit adnék a' fájdalom meg-szünéséért? és kevésnek találtam azt, hogy bőrt ad az ember a' bőrért, de mindenét az életéért. Hanem az a' szerentsés Philosophia, melly engem még eddig sem hagyott meg-öszülni, ama gyermekkorom kérdésemet is eszembe juttatta: Valami Komáromi nevű tudós, de rémitő ábrázatú 's különben is idomtalan viseletű barátja volt az Atyámnak, a' kit én rettenetes tekintetűért ítéletnek neveztem; 's valóban meg is kérdeztem az Atyánat, ha nem az e az ítélet? (Ő nevetett engem; de az Oskola Mestert meg szidta): és most azt az alkalmazást tettem, hogy ha van valamelyes Purgatorium, az nem álbat egyébbül, mint fővenyhül és kólikából. — Ezt el panaszkodván, megyek már leveledre:

Hogy én a' *Keresztyén* név' védelmében *Pázmánt* és *Káldit* nem hoztam fel, harmincz két oka van; mert könyvházamban egyik sincs, messzebb pedig mennem érettek sokallottam: bánom magam is hogy nints; de hordtam-én ott fel elég Papistát időnként. Az újjabb-kori példákra pedig önként nem terjeszkedtem; de még arra se nyilván, hogy ezt a' mái külömbözést az intolerantismus szülte. Sok Fejér Györgyöket tart mint viperákat ez a' boldogtalan haza, maga lágy kebelében; a' kik leg-tsekélyebb állapotokban is szeretik fenn tartani a' köz-falat: úgy pedig, hogy még is tudják magokat imádtatni azokkal, a' kiket gyűlölnék; tudok olyant, a' ki ő benne jóra magyarázza a' zelotaságot *περι μη ανηζοντων εις σωτηριαν* is; holott maga mások' kedviért, de hite sorsosinak botránkozására kalapot vet a gyontató Sz. Jánosnak. Én úgy irtam, mintha erről tudni sem akarnék: — A' *ts-re* és *cs-re* már ki kellett tennem, hogy tudom; mert ott a' kérdésbe nem szégyenlette bele tsusztatni a' kérdő; és én épen ennek ostorozásán kezdem feleletemet, 's a' régi vérengező időket az ilyen kitsínyes külömbözésekben szerentsé-sebeknek vallom a' mai szemfény vesztő időnél; a' melly tsak addig békességes, míg az arany-nap való sugárja ki-nem tsillámlik; 's akkor mindjárt ordit a' *Helvetius'* baglyja.

Olvastam a' Vídik Kötelbeli censurát is. Neked kell felelned; azt jól mondod; és mégis mennél többet felelsz, annál több ellenkezőkre akadsz. 'S tsak addig lessz nyugtod, míg feleletedet nem olvassák. — A' Barátok is ellenkeezhetnek egymással: és miért ne? az a' Zeno *alter egoja*, mellyet Aristoteles egy léleknek nevezett két testben, 's meg Cicero is, leg alább idein velle, és idein nolle-val tett ki, nem literatori, hanem erköltsi tekintetekre terjeszkedik. Vay Jósefet midőn meg-kérte egy nagy közös gyülekezet, hogy segítsen védelmezni a' Superintendensek' *Püspök* nevit; azt felelte, hogy méltó védelmezni olyan emberek ellen a' kik nem tudják az Episcopos és Superintendens neveket egynék lenni; azonban ő maga részirül a' névbül pört soha sem tsinálna; mert a' nevet, akarmi után a' nép úgy reá ragasztja valamire, hogy azt dogmával is mesterség volna le kopozni; ellenben okos embernek mind egy; ha Szürtsöknek hívják is. — Ő így értett, — én másképp, — 's most is másképp értek — nekem épen olyan Püspököm nints, a' millyennek a' nevét sokallják a' mi legvénebbikünknek; és én e' mellett orthodoxus vagyok, de a' Heterodoxus püspökömmel még is jó barát; ha ő és a' vele tartók Episkopizálnak; én mind annyiszor meg-teszem a' *remonstratiót*, 's be iratom a' Protocolumba.

Festetíts Nagy ember, kár neki meg hálnia. — De hát azt gondolod e? hogy ott is olyan lenne, a' hová te szántad? (az az thrónusra.)¹

A' tsemetét még most sem irhatom meg; 's már alig is elébb mind ezt, mind a' Spisich halála napját, mint 12-a Aug. a' mikorra várom magamhoz ennek Leányát is, Takáts Juditot is; t. i.

Te fiakat szaporítsz; én pedig a' Szaporodásnak minden remény-sége nélkül, házasodom: Kazinczy Klarival 12-a Aug. akarok meg-esküdni. Arra neki érdeme sok van; kedve pedig más házasságra nints, és én hozzám illő, hogy azokban, mellyekben őtet örökösömnek szántam, e' tettemmel is bátorságossá tegyem. — Még nints esztendeje, mi ólta meg tudtam az ő haldokló anyjának titkos üzenetébül: hogy én ezt a' házasságot meg-tehetem; az előtt azt véltem, hogy nem: hanem ha, mint Atilárul bizonyítja Priscus, hogy *γαμεν θυγατερα Εὐαρεβουλετο*. Ez az egy dolog meg érdemlené, hogy én még egyszer életemben meg-lássalak, 's Te halhass tölem olyan Román forma történetet, a' millyen már ma nem igen szokott lenni. — Élek e én addig, míg Te Keszthelyre jössz? azt nem

¹ Kazinczy F. közbeszúrása.

tudom; de mostani halálos kinjaim igen javallották ezt a lépést mentül előbb meg tennem; hogy Klári nem már mint adoptívum, hanem mint özvegyem maradjon tsekély szerzeményemben: 12 esztendei állhatatosság, és igaz hűség sokat érdemel!! leg alább én előltem, a' kinek még Asszonyi hűséghez, — de még hálaadatosság-hoz sem vala szerentsém, tsupa tsuda! — És épen ezért tsinál nagy be nyomást a' Román.

En nekem Bajomban annyi szénám terem, hogy két hatlovas czugot is tarthatnék belüle. Itt pedig a' Götsei Robinsonban két konyha ló is meg eszi a' mi van. A' szarvas marhát télre Bajomba küldöm, egy pár tehénen kívül. — Ha így nem volna, én már tavaly Széphalmon öleltelek volna. — Ezen túl Isten tudja, hogy lessz mint lessz? — lehet hogy látatlan meg-halunk — de azomban szeressük egymást feddhetetlenül.

o. h. b. H. Á. mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 40. sz. II. köt.]

3631.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Szent Mihály't, Augusztus 10ikén 1818.

Édes, teljes szívemből, egész lelkemmel szeretett Mesterem!

Azt mondhatom c' Bártfai leveleimről, melylyeket, noha oly későn, de még is végtére inne' által küldök: «I liber, at poteras tutior esse domi.»

A' mikor olvasom, hogy te a' szépírásnak neki törődött elme, öt-hat izben gyalulगतod műveidet, ki esik pennám kezemből, és kezdem észre venni, hogy az enn' bizodalom helyes ugyan valami munkának kezdésére, de hogy tsak a' barátság jobbitgatásai alatt lehessen azt befejezni. Még soba sem állottam hosszabb lehelletű dolgozással a' Magyar közönség elibe, úgy kellene hát előtte magamat mutatnom, hogy sem magánál ragyogóbbnak, sem pedig alább valónak ne tarthasson. Ha tsak magam leendenék mindég a' magam bírāja, úgy vagy nem fognék haladni soha is, vagy nem tudnám meddig vinni enn' igazításaimat. Nekem az egek olyan barátot adának benned, a' ki felettemvalósága miatt minden irigységen túl emelkedvén, nem tsak legjobban érezheti botlásaimat, hanem legbátrabban

és legigazabban azokat ki is jegyezheti. Te vagy az, a' ki leginkább fogja érzeni leveleimben mind a' jót, mind a' szépet; te a' ki a' tsekélyebbet megvetés és boszszonkodás nélkül fogod olvashatni; te végtére, a' ki tanítványod' jóját jobbra, szépét szebbé teheted, és leveleim' betség emelheted. Az a' szerentsétlenségem vagy szerentsém, (mert nem tudom minek nevezni) hogy még nem tudtam soha is megelégedni semmiféle dolgozásaimmal. A' talán onnan van, mivel sokat olvastalak. De valamely példánynak olvasása bármi hasznos is, még nem elegendő, és annak személyes útatisításai mindennél előbb valók. Reád bizom tehát írói betségem megállapítását, a' midőn kérlek, hogy sanyarú légy erántam. Mennél kevesebbet fogsz kedvezni, annál több hitelek lesz' előtted szeretetednek. Felejtsd el hogy Dessewffidnek műve az, a' melylyen igazítsz. Minthogy pedig én nem csak hibáimat akarom segedelmeddel kitanulni, hanem a' tökéletesebbet meg is tanulni tőled, az a' kérelmem járul hozzád, hogy a' munkám végén hagyott papirosra, és ha az nem lenne elegendő, még másra is, nem csak feljegyezd botlásimat, hanem azt is, miképp' változtatnál rajtok. Ugyan ne sajnáld tőlem fáradságodat. Fogadom hogy nagyon engedelkeny és hál'adó tanítványra találандasz. Esedezem, ereszkedjél bé mind a' dolgokba, mind a' munka egész alakjába. Vedd látra[!] a' kitételeket, egy szóval tartsd méltónak vizsgálatidra mind lelkét, mind testét, mind ruházatját dolgozásomnak. Ne mutasd azt mindennek, de ha igazításaid után nem fogod érdemetlennek tartani a' köztételre, szólj: «Tu arbiter omnis recti et omnis elegantiae», Rozgonyi és Tilsitzky urakkal, 's bírd őket rá, hogy fájdalmas herélések nélkül ereszszeék a' világnak ártatlan tsetsemőseimet; ne tselekedjenek úgy mint az eretnekek, a' kik a' szent írásból kiszaggatott helyekből eredeztetik a' szakadásokat, még az Isten könyvében is; méltóztassanak az egészet nézni, ne gyűlöljék a' tűzről pattant, elme vidító, és azért a' jobb és szebb böltsességre a' Magyar lelkeket nagyobb szerentsével felkészítő gondolatokat. Felszívta Rozgonyi Úr a' valódi szabadság levegőjét Angliában. Fő Tisztelendő Tilsitzky urat pedig anynyira szerették mindég és szeretik a' természet, Mnemmozine[!] kilentz lányai, és a' világosság' lángsugarit lövellő Tébosz Apolló, hogy a' bölts pap elméjével nem csak Angliát, Rómát és Athénát, hanem az ideák véghetetlen országa' minden termékeny szebb vidékeit megjáratták. Patakra kívánnám én munkátskámát, ha helyben hagyod, és minekutánna igazításaidal egyetemben vissza kerülend, Dülhazy

kész leszek, magam küldöm-le hozzád Szent Mihályra. — Épen vendégem érkezik, azért megengedj ha levelem véget ér. Hidd-el, kedves barátom, hogy az én lelkem Teveled egészen el van telve, és hogy magad sem óhajtod inkább mint én, hogy Bártfai Leveleid kedvességgel fogadtassanak.

Széphalom Aug. 13d. 1818.

örök tisztelőd 's híved
Kazinezy.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3633.

Cserey Farkas — Kazinezynak.

Kraszna 17dik Aug. 1818.

Kedves Barátom!

Éppen itt volt Cserey Miklós, mikor 24dik Jul. irt becses Leveledet vévén, miheljt el olvastam, azonnal nyuitám nékie. Mind eő, mind W[esselényi] Miklós olvasták Erdélji Leveleidet, meljekkel nem tudom mit akar Döbrentey, nem viteti innen és nem is válaszol. Szivessen köszönöm, hogy a tudva lévő köre gondolatodat adni méltóztattál. Szívemből örvendem, hogy olj jó és hasznos Ló vásárt csinálhattál; én is Wesselényi Miklóstul e napokba vettem egy iffiu Csödört, a Bucephalus unokáját, Dusronal nevezetűt. Engemet tavalj Bánfi Pál és kedves Vice Ispánja, kit egy szekér Buzáért és egy csorda hízott puikáért tett **azá, a** Gubernium előtt kegyetlen földes Urnak törekedtek le festeni; de miljen igasságos légyen az Isten minden dolgaiba, meg láthatod eő Felségének azon kegyelmes Rendelésibül, meljet a Guberniumhoz küldött, és a meljet a tulsó lapra közlök veled, hogy láthasd, melj szép satisfactiót engedtek nékem az Egek. Élj boldogul.

2174. 8-a Mai 818.

Camerario meo Volfango Cserey, qui per favores Colonis suis tam pro praeterito, quam pro futuro addictos insigne suum sortem eorum adjuvandi studium palam testatus est, peculiarem meam complacentiam iudicari, ac id ipsum penes specificam favorum exposi-

tionem Universis Transsilvaniae Jurisdictionibus medio Gubernii publicari, Comitatus denique Krasznensi distinctim injungi volo, ut pro munere suo de eo efficaciter provideat, quo respectivi contribuentes non modo in beneficiis sibi concessis juxta datam assecurationem conserventur, sed etiam relate ad fundum ex proventu decimali conflandum de ejusdem administratione et in destinatum scopum conversione sub publica vigilantia prospiciatur.

Favores vero sunt:

1-o. Summam aliquot millium florenorum titulo praetii frugum a me coemtarum non solum propriis, verum etiam diversorum Dominorum terrestrium Colonis in restantiis exhaerentem iisdem debitoribus condonari.

2-o. De anno currente inchoando fruges decimales per colonos meos praestari debentes pro triennio ea modalitate relaxari: ut hae fruges per idoneos homines divendantur, et ex praetio abinde proveniente conflandae pecuniae pro fundo, ex quo in emergente necessitatis casu Colonis sublevamen praebere queat — deserviat.

3-o. De anno proxime praeterito in restantiis haerentes et quidem in jugalibus 316. manuales vero 1918 insimul vero 2234 robottas Colonis meis relaxari.

4-o. In Bonis meis hucdum hebdomatim in tribus diebus praestari solitam Robottam ad duas dies eo subnexo reduxi, ut haec dispositio mea interea duret, donec Sua Majestas Sacratissima Urbarium introduxerit, cui normae exposit etiam ego me conformabo.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. I. köt.]

3634.

Cserey Miklós — Kazinczynak.

Tihón Aug. 18kán 818.

Kedves Barátom!

Az estve érkezém vissza Kolozsvárról. Szerentsém, mert most derekasint verne az esső, — úgy omlik mintha ontaná. — Ha tartós leszsz, künn vesznek a' még bé nem hordott kalongyák. Akár hogy leszsz, nem tehetünk rólla, tűnni kell. Az egészre nézve semmi

sem történik rosszszül: a részeknek sokszor kell szenvedni, hogy az egész meg maradhasson. Nints Philosophushoz illőbb imádság, mint az a': *Legyen meg a' Te akaratom.*

Az Udvari Consiliariusságot nem én nyertem el, hanem Székely. Nem irigylem. Viselye szerentsésen! — Én tsupán azért szerettem volna el nyerni, hogy több módom legyen Hazámnak szolgálni, bajait enyhíttetni, javát munkálni. Lehet hogy Sz[ékely] mind ezekben többet vihet végbe, mint a' mennyit én vittem volna: mind azon által a' készsége nem nagyobb az enyémnél, — 's nagyobb nemis lehet. Őtet erre az állásra elébb ajánlotta volt a' Püspök, mintsem engemet a' Cancellaria proponált volna: — azomban G. E. J.* a' ki a' propositio megtételekór nem volt jelen, — a' kivel nekem perem van, — a' ki a'beli boszkonkodásból mindenkór ellem van, — azt súgta (ha igaz a' mit hallék), hogy nem érdemlem, mert 804ben, 805ben a' Vármegyék Gyűlésein a Subsidium ígérese ellen szólottam. — Jól van! ezutánis úgy szóllok a' mint lelkem ismérte dictálya. És így, ők sem nyertek, én sem vesztettem.

Minekelőtte Kolosvárra mentem volna, Krasznán valék, Farkasnál. Éppen ott létem alatt vette azon leveledet, melyben irod, hogy Erdélyi útozásod leírását közölje velem. Már közlőtte volt, — de az idő rövidsége nem engedte, hogy egészszzen el olvashassam, hogy pedig elhozzam magammal, azt ő nem engedte. A mennyit belőle meg olvastam, arról tett jegyzésimet ide foglalom,¹ aval a' bizakodással, hogy Barátod észre vételeit nem nehezteléssel, sőt kedvesen veszed. Átalyában véve a' munka igen szép, 's Erdély sokkal tartozik neked; — én különösen még többel: azt hozzá téve, hogy érdemem felett szóllaszsz róllam, 's az enyimekről.

Ismeredé Teleki Pált! a Kornis Mihály Onkelét? Nem gondolom, mert mikór itt jártál, nem volt benn. Sokaig mulatván Bétsben, mint gyermeketlen ember, útozásban kereste további gyönyörűségét, 's ez előtt kevés napokkal került vissza Hazájába. Meg járta Pruszsziát, Saxoniát. Az olyan emberben mint ő, az utozás hasznára fordul a Hazának. Nállamnál 4 esztendővel ifiab, esze szép, Oskolai pályája ditséretes volt: — de, az igazgatás vigyázatlansága miatt, őis mint mások, Hivatalviselésre nem húzattatván, — a' szép ézzenek nemesebb munkálódásai pedig az elmúltt időkbén bé lévén főjtva, sok idejét vesztegette el üress tréfákkal, tsintalan szerelmes-

* Gróf Eszterházi János. — Kazinczy F. jegyzete.

¹ Nincs a levél mellett.

kedésekkel: — mert, ha a' sebesebb elméjü 's melegebb vérü embernek a' felsőbb gyönyörűségek úttya ki nem nyittatik, könnyen a közönségekre fordul, — 's napjait vesztegeti. Neki azonban még az is hasznára fordúlt. Jól lakván a' heáभावलसággal, most annyivalis böltsebb. — Tudakozódtam tőlle a' meg útozott Örszágokról, — az emberek külömbégeiről, — a' miveltség léptsőiről, — a' Tudományok állásáról, — a' közjónak elé meneteléről; — Sokat, sokat hallottam, kevés szókba foglalva. Képtelen külömbség köztünk és azok között! — Az ök ki látások szüntelen ki nyilva, a miénk bé boritva; — ök elé léptetve, mü fartalva[']. És ő ezt a' külömbséget annak tulajdonította, hogy ott a' külömbféle rendü és sorsu embereknek a' java *egyesülve* áll, — aval az egyesüléssel a' mely nállunk tilalmas. Valyon nyújtjaé ez a' mü Monarchiánk életét? nevelie crejét? keményítetté öszve állását? vagy röviditti az elsőt, fogyasztja a másikat, gyengitti és tágította a' harmadikat? — Nagy kérdések ezek: 's ha nem jól fejtetnek, meg, a maradékunk kára, — talám végső romlása is. Ezeket tsak neked irom, 's legfejebb egy bölt Vajival vagy egy éles eszü Desőfivel engedem közölni.

Fessler azt írja Wesselényinek, hogy a Magyar Historiájának hátra lévő részét ki nyomtatni nints tehetsége; az Orosz Birodalom Cancellariussához fojamodott; — a' ki azt válaszolta: hogy a Magyar Nemzet egy derék és tehetős Nemzet, ott illik erre a' felsegíttést keresni. Ő tehát irtt Magyar Országra a Zágrábi Püspöknek, és egy Grófnénak, — ide Vesselényinek. 1600 exemplár ki nyomtatásáért a' Lipsiai Typographus 1500 specios aranyat kíván. Ennek negyed részét Erdélyből ki szerezzük, de $\frac{3}{4}$ Résznek meg adása Magyar Országot illeti, a' hol mind a tehetség, mind a tanólt fők száma ezen a proportion fejtül rüg, a mienkhez képest.

Meg irtam vala é Neked hogy Dencsit férjhez adtam? Igenis, még Ilúsvétkor. Berzenzei vette el, a János testvér Öttse, a' ki elébb a' G. Haller Gábor legkissebb leányát, — annak halála után a B. Henter Antalét vette el. Szép férfi, diszes magaviseletü, nemis miveletlen fejtü, 's *Erdélyhez szöllu*, szép jószágú. — Most tehát tsak a' Feleségemmel vagyok, a' ki Tégedet szivesen köszöntet, 's velem együtt Grófnédát ismeretlenül is tiszteli. Válaszodat el várom: 3 hétig ebben a környékben leszek: per Debretzen, a' Brédi postára utasítsd. Tsókollak és vagyok

igaz barátod

Cserei Miklós mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 26. sz.]

3635.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

Déva, Aug. 20dikán 1818.

Kedves Barátom,

Abban a' szobában írom e' néhány tudósító rendjeimet, az én kedves Barátomnál, Bájánál, mellyben veled is együtt voltam. Kért engem, tudósítanálak a' felől, hogy mind a' Dévai, mind a' Hunyadi vár' rajzolatjai nála a' végső elkészítéshez közel vagynak. Bizonyság vagyok erről, ezennel én is, valamint arról hogy Bája eddig sokféle házi foglalatosságai, betegsége miatt nem teljesithette kérésedet, mellyet különben örömetest megteszen, mind éretted, mind a' dolog becséért. Most nyár kezdetén mulatott volt öt napot Hunyadon csak azért, hogy a' várat minél nagyobb pontossággal felvehesse. Nyugodj-meg hát, szeretett Barátom, ohajtásod, ha későbbre is, mint Bája maga szeretette volna, nem marad pusztába. Ezt mondotta a' fő Ispányunknak, 's B. Naláczai Istvánnak is, kinél tegnap együtt valánk Bábólnán.

Kérdezteti Bája, ha a' két említett várból 's a' Branyicskai szorosból, 's a' Gyógyi vizesésből vignetteket akarsz é csak, vagy olly nagyságú nyolczad rétű képeket, mint a' könyv maga lesz? Mert, a' szerint fogja a' kiküldendő rajzolatot alkalmaztatni. Irhatom, hogy mind Déva mind Hunyad vára igen jól lesznek. E' felől akaratodat a' Dévai postára küld.

Erdélyi Leveleid Krasznán vagynak, Csereynknek ez előtt két héttel jött levele szerint. Megfogadtam volt már Kolozsváratt az expressust, 's a' gyanumban, hogy még nem lesznek Krasznán, mert okom volt azt hinni, nem küldém-ki. Innét akartam két embert oda utasítani, de érkezék Gr. Gyulainé levele, hogy jó-le 's én azt tevémmel magamban, hogy akkor magam megyek-fel Krasznára. 'S íme, kedvetlenségemre, hogy Munkádat olly későre kaphatom, a' Grófné még ma sincs itt. Most megyünk M. Németiből Dédácsra, ha talán ma ott tisztelhetnök.

Cserey melegséggel fakadoz-ki Erdélyi leveleidre. Éjjel nappal nincs nyugtom azok láthatása vágya miatt. Akárhol akárkik közt mingyárt eszembe jutnak. Ne foszsz meg láthatásoktól; mihelyt a' Grófné itt lesz, mingyárt vagy magam indulok-fel, vagy bizonyos embert küldök Krasznára.

Bája tisztel. Lajos ölel. Öllelek én is, 's széplelkű feleségednek kezét tisztelettel csókolom. Örökké Tied

Döbrentei G. mpr.

Kivül: ¹

de Déva. Monsieur Monsieur François de Kazinczy Assesseur des plusieurs Comtés. p. Clausenbourg, Debrecin, Tokaj, S. A. Ujhely, Széphalom. — Comtesz Gyulay.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. II. köt.]

3636.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kraszna 2dik Septemb. 818.

Kedves Barátom!

Meg nyugtatásodra kívántam jelenten, hogy Döbrenteynk Dédács-rul August. 24kén költ Levelével expressusát ma küldötte hozzám, kinek is Leveleidet jól be pakolva által adtam, és így meg nyugodva lehetsz: hogy nagy becsű Munkád bizonyosan el fog hozzája jutni — és meg vallom, nekem is nagy meg nyugtatásomra vagyon ez, mert sokat tünődtem raita, hogy juttathassam leg bizonyosabban ezen kincset az ő kezébe. — Cserey Jósi, Mihálynak a fia, néhány napi mulatás után ma mene el töllem, ide még e héten uira vissza jöven — ötöt eő Felsége mind Attya csoportos érdemeinek, mind magának jeles viseletére nézve, meljről a Regiment Comando a leg szebb bizonyítást adta, a maga Huszár Regimenttyénél, meljnél eddig szolgált, Hadnagynak resolválta. Sokat emlegettünk, és elő beszélte aszt is, hogy Lugoson létedbe hogy találkoztatok együtt. Éljd boldogul, kívánnya

Hív tisztelőd

Cs.

Kivül: ² *Somlyóról.*

Tekintetes *Kazinczy* Ferencz Urnak. p. Debreczen — S. A. Ujhely—*Széphalom.*

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

¹ A levél zárlatán ép piros pecsét.

² A levél zárlatán ketté tört fekete pecsét.

3637.

Kazinczy — Rummy Károly Györgynek.

Széphalom den 11. Sept. 1818.

Theurester, geliebtester Freund,

Dass man von Ihrer und unserer Malie bey Ihrem Vetter das bewusste gesagt hat, ist mir völlig unbewusst gewesen. Als ich zu diesem Punkte in Ihrem Briefe kam, und die erste Zeilen las, habe ich gleich errathen, wer der mir wohlwollende Geist gewesen seyn mag, der mir diesen ungebetenen Dienst leisten wollte. Ich und meine Frau sind mit diesem Geist auf den freundschaftlichsten Füßen, aber unsere Denkungsart begegnet sich nicht immer; diese gute Frau hat wirklich sehr viel gutes, aber da sich das Plus-machen in ihr moralisches Rechnungswesen ewig hineinmischt, so achtet sie darauf, was das Plus-machen ihr anrathet. Sie und ihr Gemahl, den sie in den meisten Fällen beherrscht, begehen gegen meine Frau himmelschreyende Ungerechtigkeiten; und da Madame dieses wohl fühlen muss: so möchte sie den Fehler dadurch gut machen, dass sie uns wohlmeinende Rätze ertheilt, wie wir hier und dort einige Heller ersparen könnten, Moralität und Ehre mag dazu sagen, was sie will. So auch in dem Gespräch mit Ihrem Herrn Vetter. — Achten wir das Gerede nicht, theurester Freund, und haben wir das Vertrauen zu einander, welches wir beyde vom Beginn unserer schönen Freundschaft für einander hatten. Jeder Kreutzer, der mir bleiben könnte, ist für den, der den 7ten Theil von dem väterlichen u. mütterlichen Besitz erhalten und so spät erhalten hat, Gewinn, besonders wenn durch die Sünde meiner Rathgeberinnen meine Frau ihren Eltern in gar Nichts succediren soll (denn die Rathgeberin und ihr Mann gehen darauf aus, und ich war schon gezwungen, ihn gerichtlich zur Theilung admoniren zu lassen) — aber was kostet mir denn Malie, da ich eigene Kinder zu erziehen habe? und sollte es mir nicht Freude seyn, Ihnen in ihrer Erziehung und da Malie eine Stiefmutter hat, die Lasten zu erleichten? Ich wünschte nur, dass unsere Sorge um Malie weniger fruchtlos und undankbar seyn könnte, und dass meine Frau u. ich Malies Vertrauen und Liebe gewinnen könnten. Das Kind hat einen ganz eigenen Character. Temperaments Fehler lassen sich mässigen aber nicht ganz ablegen;

Malie hat die nehmliche Habsucht und was damit angränzt als sie 1816. hatte, da sie herkam; vorgestern hatten wir Baronne Wécsey und ihren Sohn bey uns zu Tisch, und Malie packte so viel auf ihre Teller, dass sie gestern den ganzen Tag im Bette bleiben musste, weil sie unmässig ass, und doch musste sie ermahnt werden, ein Stück von dem Gebratenen zurückzulegen. Zwischen ihr und meinen eigenen Kindern ist in Bezug auf Behandlungen gewiss kein Unterschied; sie sehen sich wie Geschwister an, dutzen sich etc.: aber diese Unformen haben weder unsere Kinder, noch die Fremden, die da waren; denn jetzt ist bloss eine Fremde da. Und das Kind hat viel Falsches im Character. Das Lügen gehört nicht dazu; das haben wir ziemlich ausgerottet. Ihre Fortschritte sind nicht so gross als man erwarten könnte. Der Kopf ist gut, oft sehr gut; aber was sie erlernt hat, das ist auch bald wieder weg. Da ich den Kindern auch selbst Unterricht ertheile, so kann ich hievon zuverlässig sprechen. Ihr Mangel im Vertrauen und ihre Furchtsamkeit sind doch Folgen von ihrem Gefühl und nicht von ihrer Behandlung, — dieses Zeugniß kann ich uns mit Gerechtigkeit ertheilen. Über ihre Hautkrankheit habe ich mit allen Ärzten, die seit 2 Jahren in meinem Hause waren, gesprochen; alle gaben mir zu ihrer Befreyung wenig Hoffnung. Da Sie es so wollen, so soll Malie die Kaschauer Cur versuchen; die Probe mache aber zuerst der Bruder.

Freyherr Johann Malonyai, Baro Tabulae Regiae ist noch immer in Ujhely, und untersucht als Königl. Commissarius die Erdő-Bényeer Affair, da V. Notär Karl Fekete, Engels Neffe, sammt dem Szirmay Adamschen Inspector Csepesányi (Lutheraner und Zögling von Keszthely) 300 Menschen in Erdő-Bénye zusammentreiben liessen, ihnen Flinten austheilten, und unter Trompetenschall u. Paukenschlag gegen Baskó (im Abaujv. Com.) anführten. Die Sache geht ernsthaft, und wird tragisch enden. Fekete und Csepesányi sind bereits gefangen, und die Fassionen Confrontationen gehen bald zu Ende. Dass so etwas vor sich hätte gehen können, möchte man kaum glauben. Das grosse Unglück war, dass Fekete 1809. bey der Insurrection ein Lieutenant war, und sich mit dem militärischen Geist bekannt gemacht hat, und Csepesányi hat eine Polizey in Erdő-Bénye eingeführt, die ihn zu einem kleinen Tyrann des Ortes gemacht hat. — Auch von dem Vaternord des Grafen Beleznay in Pilis bey Pesth werden Sie gehört haben. Michael Beleznay, General unter M. Theresia, hinterliess 2 Söhne, den Nicolaus, der

eine Podmaniczky geheurathet hatte, und ohne Kinder starb. Dieser war der Protector Protestantis Ecclesiae apud Aulam Vienn. — und den Michael, der eine Patay de BáJ zur Frau hatte. Nic. war General, Mich. Obristlieutenant. — Diese Patay war die schrecklichste Hure; sie hatte auch mit ihrem Hofprediger, Gasparóczi Ferencz eine Liebschaft; einmal desertirte sie mit einem walachischen Bedienten, und ward arretirt. Darum Herr u. Frau sich hassten, so blieb auch der einzige Sohn verwahrlost. Dieser (Samuel) sah, dass einige Protestanten Magnatisirt wurden, u. einige Edelleute den Kammer-schliessel erhalten, er bat also zuerst um den Kammer-schliessel, dann um den Titel eines Grafen, u. erhielt beydes. Nun heurathete er die Tochter seines Majoros oder Juhász, mit der er 2 Söhne u. 6 oder 8 Töchter erzeugte. Das arme Weib war von ihm grausam misshandelt. Sie starb, und der Herr Graf wollte eben eine Tochter der Hadnagy Szecseyné, die von ihrem Gatten judicialiter geschieden war, heurathen, während dass sein älterer Sohn die zweyte Tochter eben dieser Lieutenantin heurathen sollte. Den 5. Jul. glaubte der Vater sich durch den Sohn beleidigt, u. drohte ihn, dass er ihn herabziehn und prügeln lassen werde. Der Sohn eingedenk, dass diese Ehre ihm einmal schon wiederfahr, zog sich in sein Zimmer zurück. Nun hörte er die Schritte des Vaters auf dem Gange. Er ergreift ein Gewehr, u. schiesst ihn, da er in sein Zimmer trat, durch den Bauch. Der Vater trat auf den Gang zurück, u. seine Leute liefen ihm zu Hülfe, da sie den Knall hörten. Der parricida trat aus dem Zimmer, wahrscheinlich in der Furcht, dass die Leute ihn fangen werden, u. drückte die 2te Flinte los. Der Schuss galt denen, die dem Vater beysprangen. Nun kam er mit dem 3ten Gewähr, sah drin Vater in Zuckungen, setzte die Flinte auf seine Stirne, und zersprengte ihm das Gehirn. Der junge Graf sitzt im Pesther Com. Hause gefangen, u. erwartet sein trauriges Ende. — Ein falscher Schritt zieht tausend andre nach sich; der erste hier war, dass Mich. B. die Elisabetha Patay geheuratet hatte.

Den 31. Aug. sprach ich in Ujhely einen Professor aus Paris, den mir Ord. Notar. Adam Szirmay *Belmont* nannte. Dieser ward durch Joseph Podmaniczky an seine Freunde adressirt, dass sie ihm alle möglichen Gefälligkeiten weisen. B. reist aus naturhistorischem Absicht bis an die Gränzen von Moldau und wird seine Reise beschreiben. B. Malonyai hatte die Gnade mich ihm vorzustellen. Ein Mann von etwa 40 Jahr, klein wie ich, geistig, u. meiner

Nation herzlich zugethan. Er ging von Pesth in die Bergstadt, sah Zipser, nun bestieg er den Tokayer Berg, ging den 1. Sept. nach Lazony, von dort wollte er nach Munkács, zu meinem Schwager Dercsényi. In Novemb. ist er wieder in Paris, welches er in Apr. verlassen hatte.

Ich danke Ihnen herzlich für die Nachricht, dass Folnesics mich wegen den Streit des Catech. von Marton ins Aug gefasst hat. Die gute Sache gewinnt durch diesen Streit gewiss sehr viel. Ich sprach populär, Marton in der Sprache seiner Schule. Der profane Leser erhält also bey mir Licht, während dieser ungrische Luther seine Fratres in Domino scandalisirt und belehrt. Einer meiner Freunde schreibt mir, dass das Erscheinen dieser Recensionen mit dem Blatte des M. Kurir die Redacteurs des Tud. Gyűjt. sehr betroffen hat, u. Trattner nennt mich den Oppositions Anführer. Ich umarme Sie herzlichst.

Sehen Sie die Couvert.

Die Siebenbürg. Kanzley erliess an das Gubernium einen Befehl, wo es bey jeder Jurisdiction zu publiciren angeordnet wird, dass Wolfgang Cserei Kammerherr u. Major, die *einige tausend* flor. welche er 1816. eigenen u. fremden Unterthanen in der Noth geliehen hat, ihnen schenkt; — dass er seinen Unterthanen 2234 Robotten erlässt; — dass er seinen Unterthanen die Zehnten auf drey Jahre erlässt, damit diese Zehnten zu einem Fond in Nothfall dienen sollen; — dass er statt dem wöchentlichen 3 Tag Robotten nur 2 Tage fordert und den 3ten relaxirt, bis Seine Majestät den Siebenbürgern ein Urbarium geben wird.

Kivül: à Monsieur Monsieur le Directeur Rumy, Membre de plusieurs Sociétés Savantes. Pest, *Carlowitz*.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

3638.

Kazinczy — Bay Györgynek.

Aug. 24. irt becses levelét Uram Öcsémnek ezelőtt csak egy héttel vevém. Hol késett az olly sok ideig, nem tudom képzelni, 's kérem Uram Öcsémet, hogy válaszom elhaladását hidegségnek venni

ne méltóztassék. Én Uram Öcsémet csak mint Embert is egész nagy és való érdeme szerint tudom szeretni: dolgozása pedig velém csudálatja. Herder igen jó kézbe esett, 's örvendek mind neki, mind Uram Öcsémnek, mind a' Nemzetnek, melly o' kincset bírni, 's bár olvasni is, fogja. Uram Öcsém csak Kezdő, a' mint írja. De némelly Kezdő több mint némelly Végző. Nyugtalanul várom, hogy a' nagy munka elkészüljön és sajtó alá jusson. Addig is feldicsekedtem némelly barátim előtt, hogy a' Munka készül, 's ők annak bizonyosan úgy fognak örülni mint én.

Jól 's jól! ebben áll a' nagy titok . . ezt mondan én a' Töv. és Virágokban, mellyért Füredi Vida és N. Úr rám annyi rosszat mondanak, 's valóban igazat mondtam. Az Uram Öcsém Munkája azért olly szerencsés, mert Herdert fordítja, és mert Herder Bay György által fordítatik. Herdert fordíthatná más, 's Uram Öcsém fordíthatna egyebet, 's a' ki most ezeket az *Ideákat* csudálja, nem fogna csudálkozhatni, vagy csudálkozhatna ugyan, de nem javálva.

Miolta Uram Öcsém ezt a' becses dolgozást kezemben hagyta, annyira elfoglalva érzém magamat, hogy ezen végig nem futhattam; de a' mit megolvassék, gondosul megolvastam 's összehasonlítottam a' Némettel. Ne gondolja Uram Öcsém, hogy javallásom csak hízelkedés. Nem az; hiszem is a' mit mondok: a' fordítás igen jó; a' Nyelv mind csinos, mind bőv, mind regulás. Itt nem lesz sok dolga a' ráspolynak. 'S ne feledje sem Uram Öcsém maga, sem az, a' kívül és a' kikkel a' Munkát meg fogja tekinteni[!], hogy a' tanító Munkák Nyelvének nem kell ollyannak lenni mint a' mulattató Munkák Nyelve. Ezt nem érti, ezt nem akarja N. Úr érteni; pedig a' dolog olly világos, hogy alig érti az ember, mint lehet ezt nem érteni. --

Uram Öcsém nekem Complimenteket teszen az eránt a' mi a' Tud. Gyűjt. Augustusi kötetében tőlem áll. Erdélyi Levelcimnek sok kedvelője van mindenfelé, 's N. Úr és Füredi Vida alig fogják érteni, hogy a' ki itt így ír, mint írhat úgy, mint Ossziánban, sőt csak a' szívképző Regékben is. — Engem azonban az Erd. Levelek még nagyon békételenné tettek magammal. A' Kézirat már Erdélyben van; Wesselényi és [a] két Cserei már olvasták, most Döbrentei olvassa, 's mindenik küld rá jegyzéseket, noha nem a' *Munkát*, hanem a' *dolgot* illetőket. Azon leszek, hogy N. úrral és Füredi Vidával vissza vonattassam szavait. De ahhoz kevés reménységem [van]: ők nem tűrnek semmi újat 's kivált semmi idegent, mellyeket én nagyon szeretek.

Kölcseynek eránt az én indulatim soha sem fognak megváltozni. Nem vagyunk mindenben eggy értelemmel, de az nem is szükség; ő annyi erővel bír, a' mennyinek csak árnyéka sincs a' mi csudált embereinkben; 's mind a' régi mind az új Literatúrát úgy ismeri, hogy ennek és annak követése által csudákat adhatott volna. Elkésé-
 ritették 's elnémult. N. Úr és Füredi Vida úgy hitte, hogy én is elkésé-
 ritetem magamat 's elnémulok, 's bennem nagyon megesalat-
 koztak; szólni fogok, 's mind addig fogok míg lélegzhetem: Ügyem'
 védelmét el nem hagyom azért, mert ők akarnak magok maradni
 a' pályán. Bár a' mi kedves Kölcseynek is megszólalhatna. Ha lesz
 vele Uram Öcsém, tudósítsa, kérem alázatosan, hogy a' Tud. Gy.
 Redactiója most Vas és Schédius Professoroknak kezeikben van, de
 melléjük Adiunctusul adatott Thaisz, nyilván mert a' Redactio látta,
 hogy Schedius ugyan csak névvel lesz Redactor, Szemerét akarák
 némellyek, de Horvát István barátja ellenzé. Mondja meg azt is,
 hogy Berzsényinek visszaküldetett az Antirecensiója. — A' Jóknek
 és Nagyoknak is vagynak elborúlásaik.

Olvassa-e Uram Öcsém a' Pápai Catech. dolgában írt Recen-
 siókat és Antirecensiókat? 'S nem igaz é tehát, hogy a' tollesaták-
 nak igen nagy haszna van? Tűrjük esendesen, hogy belénk akadoznak.
 Rajtunk függ, hogy az az ellenkezés hasznot adjon a' Nemzetnek.

[K. és h. n.]

[Megjelent a *Remény* 1851. évf. I. köt. 366—7. lapjain.]

3639.

Márton István — Kazinczynak.

Uram! Drága kedves Barátom!

Tegnap vett becses levelére akarván válaszolni, legelőbb is
 azon barátságos Érzéseit kívánom megköszönni, a melyeket levelébe
 erántam kinyilatkoztatott, szentül fogadván hogy azokat továbbra is
 hasonló viszonérezésekkel igyekezem fenntartani, s megérdemelni.

Az igaz, furtsa! — hogy kettőnket a Moralis Katechismus tör-
 ténetei kötöttek edgybe! — Hogyha Tudósaink nem restelkednek
 gondolkozni azon mértékben, a mint szeretnek mást megbántani,
 reményleni lehet, sőt kell is ohajtani, hogy ezen neki hevülni kez-
 dett Tudós Vetélkedés még tovább is előbbre előbbre harapózzon.

De félek tőle, hogy hánvába alszik el a tűz. Kevesen vesznek részt az igazság keresésében — készek lévén Tudósink inkább akármit is elhinni, mint utánna járással tenni szert a Bizonyosságra. Ez a gyászos következménye azon oskolai Schlendriannak, a mibe neveltettünk — és a miből ha csak fejünket akarjuk is kidugni, már betsületet vesztettünk s gyalázatos nevet érdemlettünk. Még Papjaink is jobbára csak olyanok kikerülvén az oskolai porból, mint a paraszt falusi menyecske, a kit a mint az első reggel a Lagzi után felkontyoltak, tellyes életében az marad ő a Módira nézve. Én pedig, a mint látni való, elég stimulanst kerestem feleleteimbe még pedig mind a Publicumra, mind Debreczenre és Patakra nézve, csak hogy a Philosophia tekintetéből szóra kapassam őket. Most már várunk kell, hogy a Browne Theoriája szerint van e benne reactiora való Incitabilitas, vagy nints.

Itt nálunk valamint körülöttünk igen nagy figyelemmel láttatnak a Reflexiok eránt Tudósaink viseltetni, úgy hogy formális lopásokba keverednek és sok bosszuságot tesznek a Posta Expeditorknak, a kiket az Ujjságból ellopott arkusokért keményen zaklatnak a Proprietariusok. — A Weszprémi Seminariumból jó csomó Reflexiokat kaptam a katéra: de csak azt feleltem rájuk, hogy ha a Reflexiok kijöttek után is új feleletet kívánnak, akkor felelek: jóllehet akkor is egyebet annál nem mondhatok hogy az okossággal igyekezzenek közelebbről megesmerkedni, tüstént mindnyájann egy Forumnak leszünk Tábla Birái. Mert most, mint a Revelatio által per indirectum Status Naturalisban exulalók, különböző itéletű s érzésű Nemoikká lettünk — és így a Philosophiára nézve nagyon sokann vagynak, a kik Zabolátlanságban élnek, — s a mi legrosszabb, azért élnek, mert úgy élni szeretnek.

Eddig bizonyosan az I. árkus is elérkezett oda, Ebbenn a 134. levelenn édesdedenn nevetethet ujra Barátom uram a Moldenhauer Anecdotájann, — a minn én magam is szinte katzagok azért, mivel tudtomra talán nints is ez Németül kinyomtatva és Magyarul már így olvastatik! Tsintalan kis történet ez, mivel általjában van elmondva, — és egy kis electrica explosiora adna is alkalmatosságot, ha hogy az utánna lévő Periodusocska békeltető tömjént nem vetne a tűzbe.

A 136. laponn keményenn kellett bánnom Prof. Ercsei Urral — mert ő engem sérteget — s ő szegény tseperedő Oskolánkat nagyon bántja. Egy Supplicans Deákunkkal harmadéve annyira leereszkedett, hogy vele disputatióba is keveredett — és a Deák, mint ifju, nem

hagyta magát lecsepültetni -- a miből természet szerént gorombaságok kerekedtek. Egyéb aránt pedig nem tsak nem bánom eleven előadásomat, de még szeretem is, hadd legyenek a Rosta Tsimborassói Harnischba akkorra, mikorra a Philosophiával elő állok. Nem tsak nem fog ez a Philosophia ügyének ártani, de még használ is. Nem tudom, ha nem tsal é még magamat is abbeli reménységem, hogy a Reflexiok clevensége Praenumersokat készít a Philosophiámra — mert egyébként én ki nem adhatom azt — minek utánna már a lefolyt élet — spem vetat inchoare longam.

Az I. arkusonn kezdődik az én Liebtingem, a Káté Ideája. Nem mondhatom ugyan hogy körmönn font munka volna, mert hamar készült: de a benne levő gondolatok destillált Resultatumok. Kérném Barátom Uramat arra, hogy ha ideje lessz, kiméltetlenül recensealja s nekem adja tudtomra nehézségít. Vagy ha más akárki is akármit mond ellene, ohajtanám tudni. — Kivánságom tiszta voltát abbol probalom, mivel nem akarok Személyt, hanem tsak dolgot tudni. — Nints ebbe sehol Heterodoxia: de van ujj benne elég és olyan a mibe a Moldenhauerek semmiképpen sem tudják magokat orientalni — és még annyival is inkább haragusznak s böllenkednek ellene, minthogy lábokat hol le tenni sem tudják. A Menés ezen kis Dissertatioba (leszsz talán 4 Arkus) nem oly tréfás, mint a Feleletek — minthogy nem is illet volna: és még is elég eleven, kivált a befejezése talán tüzes is leszsz. Az egész organismussa ugy bele van a Philosophiába szöve, hogy az olvasó, ha tsak nem bikfa tapló, felébred a Critica Philosophiának ohajtására — és osztán talán talán a Praenumeralásra is. Szén égetőnek — ugy é? — tőkén a szeme! — Per se! — Természettel szegény a Calvinista tudós! — Nekem pedig még familiám is van — mit táplálni kell!!! Nem ereszkedhetem ki nagyon vén koromra!

Talán most a Patakiak szerencésesebbek lesznek a Professor választásban, mivel magok választottak. Mert azok, a kikre Dautol fogva Bersebaig voksolattak, mind hamar elhaltak. Oh quantum est in rebus inan! Selavoniába öt filialis Ekklesiánk van: és még azok is bele vonattak a Theol. Professorra való voksolásba mind eddig!

Többire drága Szerelmeseit fejenként tisztelvén, magamat barát-ságába ajálva minden tisztelettel maradok Pápánn Sept. 17. 1818. alázatos szolgája

Márton István.

[Megjelent a *Figyelő* 1876. évf. I. köt. 305-306. lapjain.]

3640.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Tisztelt barátom,

Teljesítem parancsolatodat azzal az engedelmeskedéssel és azzal a' hűséggel, a' mellyel én tartozom NEKED. Sokszor olvastam végig Leveledet, 's sok jegyzéseket csináltam, mellyek osztán azzá olvadtak, a' mi íme itt megyen. Az emberek közönségesen azért kérnek tanácsot, azért kívánják hallani másoknak ítéleteiket, hogy szándékiok, vagy a' mit cselekedtek, javaltassék. Te is ember vagy, mint minden más: de Te nem olyan vagy mint minden más: még én soha sem láttam neked cselekedetedet, mellyben arra a' férjfiira nem lehetett volna ismerni, a' kinek a' természet vesztegetve nyújtá a' maga lelki adományait, a' ki tanulni soha meg nem szűnt, a' ki a' pedantságot a' sok nyelvek tudása 's a' szép társaságokban forgás által magáról egészen lefaragta: még én nem ismerek Magyart, a' ki a' Magyarságot a' Külföldiséggel oly szerencsésen tudta párosítani, mint TE, hogy ötet a' franczia épen úgy nézheti francziának, mint a' Magyar Magyarnak. Eggyet sejtek itt: azt hogy TE több gondot fordítál e' Munkádra mint illett; azt, hogy TE itt úgy járál mint az a' szép leány, a' ki nagyon akar tetszeni, 's több czifrát veszzen-fel mint szükség. Melly leveleket írsz TE nekem sokszor! mint csudálom, mint irigylem franczia tournürjeidet, elmés fellobbanásaidat! 'S mik volnának ezek a' Levelek, ha ezeket is úgy írád vala! De itt a' Bártfai Templom, annak goth czikornyáji, a' casulák, a' Bártfa és a' ferdő közt elnyúlt út és vidék, a' víz chemiai ismertetése 'stbb. elfogtak, 's olyanokat is beszélsz, a' miket csak a' Festőnek, nem az Irónak szabad előadni, ha különben való a' mit az Aestheticusok tanítanak az IDŐ és az ÜR tárgyai felől. Kit interesszál az a' Bártfai templom, azok a' faragások, az a' casula? Ha te Boufflerst vagy Brydönt követtél volna, nyert volna munkád. De úgy rövidebbé vált volna.

Rómát hozod-elő a' Templomban. Azon szerencsém, hogy azt a' szent helyt láttam, én is előhoznám, mert azt érdemli, hogy azzal dicsekedjünk. De itt *ok nélkül* látszik előhozva.

Még inkább óhajtanám, hogy azt a' megjegyzésemet találhassd valónak, hogy sok igen apróságos előadás helyett festenéd meleg

színekkel az öreg Poturnyait, Herczeg Czatorinszkit, Petoczki Ignácot, Morskit, 's sok Magyar és Lengyel szeretetreméltó férjfiainkat 's asszonyainkat. Ezek neked igen szép mezőt nyitnának. Félek, hogy a' víz chemiai decompositiója 's az orvosi magyarázatok 's holmi a' mi ehhez hasonlít, sok Olvasót elfáraszt. Le grand art d'ennuyer c'est de toujours tout dire. Ezt mondád magadnak, 's óhajtom hogy örökre szemed előtt lebegjen.

Téged a' Haza mint Képviselőjét csudálva hallott mindég. Miként ne csudáljon mint Írót? De Te is különözz, édes barátom, mint én, de egyebekben. Már látád a' Tud. Gyűjt.-ben mit itélének különözéseidről. Nem csak szóval, de gondolattal sem akarnék én TE ELLENED valamit elkövetni, a' mi tiszteletlenségre magyarázathatnék, és ha szívémben ilyen volna, kész volnék, mint igen nemtelent, egészen kitépni. Szabadon szöللék, mert úgy parancsoltad: de távol vagyok attól, hogy kívánjam jegyzéseim követését, vagy hogy Tégedet vádoljalak. Kiki a' maga izlésével ízlel, 's hogy ez vagy amaz legyen izlésünk, az többére organisátióinktól, 's neveltetésünktől függ, nem akaratunktól. — Adja a' jó szerencse, hogy Bártfai Leveleid tégedet a' Nemzet előtt halhatatlanná tégyenek.

Tollamnak, mellyel írok, metszése mutatja, hogy ez Levelem egy órában van írva azzal a' mi alább: *lap 45* 'stbb. áll. Azt ma reggel írák, meg sem álmodván, hogy Lovászkod ma hozzám be fog térni. Így az ív' két leveleit megfordítám 's arra írák e' Levelemet. Jegyzéseim hátra való részét tűzbe vetem, hogy nálam meg ne maradjon. Arra semmi szükséged nincs, mert a' mi itt megyen, mutatja mi az a' mit ki fogtam volna jegyzeni.

Egészségem néhány holnapok oltá csalárd nyugtot enged nekem. Szerencsémre lovagolhatok, 's most az minden örömöm. Régen nem dolgoztam semmit, de fogok.

Nincsenek semmi nevezetes hireim. Mariási István megválasztott Vice Ispánnak újra, 's ő megmaradt. Második V. Ispán Abafi leve. Fő Notárius Szent Miklósy úrnak mentéjét és ezüst kardját a' Restauratio actusa alatt ellopák a' Tisztválasztók, 's 24 óra múlva találtatott meg egy Nógrádi Nemes gubája alatt.

B. Malonyai elhagyá Ujhelyt, hova ismét vissza fog jöni. Ez az Erdő-Bényei História 's a' Beleznay megölettetése rettenetes megtévedései az emberi elmének. A' Bényei dolog nem megyen véghez vérontás nélkül. Beleznay méltán hal-meg. Bár az illet vad tatár felől mondhatták volna nemzetünk ellenségei.

Elj szerencsésen, tisztelt szeretett barátom! az ég öntse ki rád minden áldásait.

Széphalom Sept. 18d. 1818.

örök híved.

Kazinczy Ferencz mpr.

Jegyzések a' Bártfai Levelekre.

Czímlap.

Jó barátjához. — Az a' *jó barát* olyan kétértelműleg hangzik, mint a' *bon homme* francziául. Hát ha így tennéd: *eggy barátjához*, Erdélybe, (post *Erdély* non debet abesse *comma*).

Bártfai Levelek és az 5dik sorban: *Bártfai fürdőben*. — úgy tetszik, innen elmaradhatna a' *Bártfai*.

Alól el kellene hagyni a' *nyomtatott* és az *esztendőben* szót

A' Horátiusi mottót egészen kitörleném. El van nyűve a' sokszori mondás által. 'S mit mond? ezt: *Forrás, tiszta mint az üveg, 's a' melly méltó volnál, hogy bort ömölj*. Igazán csak annyiban illik ide, hogy mind a' Bártfai mind a' Bandúsi *fons*.

'S ha csak ugyan meghagyod, miért nem mondd tovább? non sine floribus.

lap 1.

mondj-el mindent, 's Mester léssz (azaz léssesz) az *úntatásban*, nem *únalomban*.

lap 5.

azt hallottam az éjjelezőktől — Vessd-el az *azt* szót, 's a' szólás még szebb lesz. Így is szép.

éjtszaka. Rectius *éjszaka*, id est: az éjnek szakasza. Litera T nullo jure irrepsit.

lap 6.

«engemet *illetgete*: úgy kedves barátomat is *részeltethesse*». — Nec hungarice dictum, nec, ut mihi quidem videtur, vere.

Valakit részeltetni valamiben, phrasis est hungarica. Sed non est: ez a' dolog engem *részeltet*, ez a' dolog engem *illetget*.

R o m á n = Romanus. Abjecta terminatione US fit quidem Roman, sicut StephanUS István, sed lector sub *Roman* non Romanum hominem, sed fabulam milesiam suspicabitur latere.

Ócska nem egy *a' régivel*. *Ócska* csak annyi mint *elnyűtt*, 's nem jól gördül *a'* beszéd. E' *vén város Ócska, híres* etc. sok epitheton ok nélkül. De *a' vén város* sem jó.

Vágner. Engedj egy kérdést: — Miért nem *Wagner*, *a'* hogy ez *a'* Tudós maga írta nevét? Azért e mert *a'* *W* nem Magyar betű? De *a'* te nevedben *a'* czimlapon *w* fordul elő.

lap 7.

tanács-úr, szenator, kánonok etc. *a'* szokás ellen kis betűkkel. Igenis, *a'* deák és *a'* franczia, sőt *a'* görög is *a'* *ἐπατοσ*[/!], consul, rex, comte, roi, pape tituláris szokat nagy betűkkel soha nem írták. Rendesen jőne-ki magyarban: gróf Dessewffy, herczeg Kohári, generális Vay, *a'* nádor, *a'* főispán, *a'* szolgabíró, *a'* fiscális.

A' Magyarok *a'* Könyvírókat szerencsére nem urazzák. Itt Práy és Wagner uraztatnak, mindketten megholtak. Jankovich él, és nem uraztatik.

sor 4. *vévődtek*. Reciprocumi nem passivumi szólás, 's csak Debreczennek nem hiba.

lin. penultima posset sine noxa exmitti *hogy*. — et prima vox paragraphi *azonba'* deberet opinione mea transmutari in *azonbaN* propter recursum vocalis *a* crebriorem. *AzonbA, A'* régi etc. kéziratokrA, BártfA, városA. Quinquies *A* finale in duabus lineis.

lap 8.

méhben-hagyott — excellenter.

lap 10.

non placebit lectoribus *megengedődött*. Mallem *meg vala engedve*, vel *engedelmet nyertek*.

a' melly amabból támadott — melly ebből tamadott.

csupán csak — tautologiai szó, 's inkább illik *a'* beszélni tágasan szerető nép szájába, mint *a'* gondos Író tollához.

Öltözködni, hangzani.

lap 11.

vászoN, nem vászoNY.

«Bártfai töredékeny cserepedények» — különben *a'* *töredékeny* adjectivum *a'* *Bártfai* mellé fog vétetni.

lap 12.

«nem lefelé, ha' laposan.» — Ez az apokopált szó nem forog *a'* Könyvek nyelvén.

sor 16—19. talán tisztább lenne a' mondás más elrendelésben.

lap 14.

Egyed nem mondatik *Egyédnek* accentussal.

Nem *karéjos*, hanem *csappanós*. — Ezt nem igen fogja érteni az Olvasó.

feljárhatós — kételkedem, ha ezzel lehet e élni.

lap 17.

Luterán, és Luter. — E' nevek elváltoztatásáért neheztelnek ha Lutheránus volnék és buzgó Lutheránus.

Sejdtiteni, ich ahne — sejtem ich merke.

lap 18.

A' *mind az övé volt*. Nonne potius: *az mind övé volt? Uriásan!* — gonosz szó.

lap 19.

—máSolás, innen máSlás, mintha mondaná *secundatio*.
vétetett — melius vett.

lap 20.

elszipákolta?

sárgapej eggy szó.

késérve, inkább mint kísértetve.

lap 21.

rém nem annyi mint *rémülés*. Az új Irók az első alatt spectrumot értenek.

lap 22.

rogyIK, illetődIK. — Meg vala illetődve R.

lap 23.

PancraTIUS leve PongráTZ nem PongráSZ. Horátius tehát HoráTZ, nem HoráSZ.

lap 24.

Péleji. *πηληιάς*. Inkább Péleus fíja. — A' görög citatum szükségtelen is, hibás is. Hibás mert nominativusban kellene állania.

Csak elmondom még. — Elhagynám leveleidnek végeiken azokat a' bérekesztési formulákat: Maradok etc. etc. Hát az az *esztendőben* minek az? Sőt minek még az 1817 is? holott az esztendő számát a' Czimlap már adta.

lap 25.

sor 9., 10. a' kik Bártfáról irtanak etc. mértföld a' ferdő a' Városhoz. Expungerem ante *ferdő* vocem *Bártfai*, tanquam superfluum.

Eggykor valaki azt kérde tőlem Koppi Károly kedves nevelőm jelenlétében, mennyire volt Athéna Megarához? — *Lett légyen* hic non bene dicitur, sensus *volt légyen* requirit. Nam *lett légyen ex leszek* (fio), *volt légyen ex vagyok* (sum) formatur.

lap 28.

Cui bono lin~~I~~a, non linea?

lap 29.

ezen A' tágas úton, A' melly A' várost a' fördővel etc. Nem tetszenék e ezt így elváltoztatnod: e' tágas úton, melly Bártfát a' ferdővel? vagy ferdejével? Így négy A' egészen elkerülthetnek.

lin. 4 ab infra. Itt kezdődik igazán a' méltó festés. A' mit eddig festél, az nem az IDŐ, hanem az ÜR (spatium) tárgya, és így az Aesthetikusok leczkéjik szerint nem engedi magát szóval előadatni, nem csinál világos és tiszta megfogást.

lap 32.

Olly a' gyász közt víg színű és tekintetű erdőben még sehol se sétáltam. — Szokatlanul vannak a' szók öszvefűzve. Még nem sétáltam erdőben, melly a' gyász közt etc.

Nem nyerne e ez a' második Levél, ha azokat az aprólék dolgokat olly nagy pontossággal nem írnád? Én bátor vagyok azt hinni, hogy nyerne.

lap 37.

Hellének, duplici l, non simplici.

vászonnal.

hogya az Arendás nem fizete többet 50 fnál.

Az akkor már 70 egynehány esztendősen vén P. Andrást — *vén* hic abundat, mert 70 egynehány esztendő már mutatja a' P. A. korát. 2) *vén* ember, csaknem sértő szó. Öreg embert mondunk. *Vén asszony* sért, *öreg asszony* nem sért. Verba valent usu.

lap 38.

mint a' legyek a' tejet. — Ez a' kép nem látszik nekem elég nemesnek. — 'S kevés sorok mulva ismét egy kép ugyan erre: *mint a' méh raj* etc.

Ohajtanám azt is hogy Poturnyai felől adj bővebb és melegebb ecsettel festett képet, 's ne szaggatnád meg vele a' Bártfa vize leírását, és ez által ne a' Poturnyai képét.

lap 40.

Morskinak olly sebesen, mint az esze. — Mit mondana erre Morski?

Eggy a' szülésektől elgyengült Magyar menyecskét tudok. — Constructio non est hungarica.

Pfisterer — én úgy hiszem, hogy 'Te a' tulajdon neveket úgy írod, a' mint maga az kívánja a' ki azt viseli, nem a' mint hangzik. Már feljebb *Voltaire* volt, nem *Voltér*, és úgy kell.

Systhema rossz, mert nem a' tithemitől ered. Nem kell a' szóba *th*, hanem csak *t*.

lap 41.

némelly *soká gyermektelen* asszony. — Hallatlan szólás prózában, sőt versben is szükségtelenül kemény volna.

lap 45.

minden *AZ* egészséget illető esméretekről. *Deleatur AZ et curret sententia.*

Rejtettmény non est bene dictum. Bene *rejtemény*, uti *adomány*, *vetemény*, *maradvány*.

Titoknak marad. Mallem *titok marad*, et hoc tanto magis, quia *periodus in tudományNAK* exit.

lap 46.

Mély és böles reflexio! Eddig is sok illyet kellett volna dicsérnem, ha dicséreteimre szükség volna. Bizony a' kik a' Bártfai Leveleket olvasni fogják, látni fogják, melly lelkű, tanulású, tapasztalású, tudományú, szép tónusú férjfi' tollából folytak. Nincs ezen Leveleknek egyéb híjok, mint a' mit már mondtam: Több könnyűséget! 's holmit vagy épen nem, vagy rövidebben beszélni; de ellenben Poturnyait, Czartorinskít, Morskit, Brigidót, sok nevezetes Magyar 's Lengyel férjfit 's szép Asszonyt bájosan, meleg szívvvel festeni. 'S akkor elbájolva leszünk mind.

lap 47.

a' jobban a' Város felé eső. Ezt a' Magyar, a' Német, a' Francia és minden olly nyelvű Író, a' mellyet ismerek, így szelné-fel, az, a' melly inkább esik a' V. felé.

lap 52.

a z leve kimenetele — non *a'* — non enim hic articulus, sed pronomen occurrit.

lap 61.

A' mit én az én szeretett, tisztelt, csudált barátommal szeretnék éreztetni, az ezen a' lapon szinte tolja reám magát. Melly épen nem interesszáló portéka a' forrás ernyőjének teteje! Azt ítéletem szerint illetni sem kellene. De Gr. D. azt egészen festi, 's nagy gondal, úgy hogy az Olvasó kifárad belé.

Kas kupak fedél,

Rotonda,

tetejének közepe karikára kivágott méhkashoz hasonlít.

lap 62.

háladatos. — Miért nem *hálás?* — *Adatos* nincs, és így a' szó gyanús. De ha *háladatos* is, a' második *a* felibe nem kell accentus.

Engem a' Bártfai Levelekben semmi nem gyönyörködtete inkább, mint a' Gróf Z-vel tartott nagy tudományú 's bölcseségű Levél. Látni fogja azon az Olvasó, a' kit az Ország Gyűlései és a' Vármegyéké csudáltak. De nem hosszabb e maga ez a' szép Levél is mint lennie kellene? Hány Olvasóra akadsz a' ki ezt el nem únja, 's azt ne mondja rá: sed nunc non erat huic locus?*

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3641.

Gr. Török József — Kazinczynak.

Édes Barátom!

Mivel mostani Leveled által meghatározásomat kívánod, melljet is én adni ígertem, mihent Kivánságodról, és magam gondolatimról némelij jó és törvény tudó Barátimnak Tanácsát veszem; aztatt magam is megfontolván, ugj végső szándékomról tudósíthatlak, de Emberségemre fogadom, hogy mind ekkoráig semmi választ nem vettem: és így, hogy ujitott Kivánságodnak eleget tegjek, ezennel tud-

* A levél végére Dúlházy M. a következő jegyzetet írta: *T. Kazintzj Ferentz* Ur levele — Széphalomról. Jött Sept. 24ikén Sz. Mihályra 1818. — a' Bártfai levelekre tett reflexiókkal egygyütt.

todra adom, hogj, kis Birám tetteimért legkissebbet sem kárhosztatt, és meggyőződvn, hogj igazságom vagjon, és semmi törvéntelent, sem Atjafiságtalanságot elnem követtem, mostan is megmaradok kezeden lévő Declaratióm mellett; azért, ha mind azoknak, és több rendbeli Leveleimnek semmi Hitelt adni nem akarsz, és nem capacitálatol, a törvényes utra utasítani kintelenitettlek, ez a leg egjeneseb út, mert a Compromissumnak is, ha egj vagj más fél annak Határozásával nem contentáltattna, csak a törvényes út a vége, azért jobb mindjárt az egjenes uton menni, a Törvénj azért hozattatott, hogy illjen esetekben az igazság kiszolgáltasson. A mi az Archivumot illeti, annak Conservatioja a Törvénj által is reám bizattatott, tehát az ottan leszen, a hol én, nem pediglen Fiscálisom kezébe. A mi pedig Károljt illet[!], őe Édes Atjám által ugjan nem reám bizattatott, de mindazonáltal még is Édes Atjámhoz vonzó igaz szeretetem, tiszteletem arra birtanak, hogj ezen Fiú iránt igaz Attjai gondviseléssel viseltettem, mind addig, mig Annja, és Fia Kegjelmet meg[nem] vetették, és igj továbbá nem is érdemlették; mi okra való nézve hozod elő a 3000 f. pengő pénznek jövedelmét, nem értem; én errül, ugj az előbenirül sem tartozom senkinek számmal, mert a mint mondom, a Fiú nem volt reám bizva, a másikat sem nem manipuláltam, sem ell nem költöttem. Mindenekre felellvén, leg nyugottab, és leg atjafiságossab szivel, meljbe a Felső Bíró belé tekint, csókollak és vagjok hiv Barátod

Török mpr.

D. 22a 7bris 818.

Kivül: ¹ Monsieur Monsieur François de Kazintz à *Széphalom*.

[Eredetije Becske Bálint birtokában.]

3642.

Ungvárnémeti Tóth László — Kazinczynak.

Pestről. Kis Aszszony havának 23dikán
1818dik esztendőben.

Tóthnak baráti üdvözlete Kazinczyhoz.

Egész év-óta nem kaptam tőled levelet, 's több egy événél, hogy én sem írtam neked. Mindazáltal, hogy egymást el nem feledtük, meg mutatád te is egy Pápai Sámueledhez irtad levélben, a' hol

¹ A levél zárlatán ketté tört fekete pecsét.

Logicámat emlegeted; 's meg bizonyítám én is mind görög verseimben nevednek tiszteletes emlegetésével, mind a' mellett gyakran beszédben is pártfogó buzgódásom által. Nincs tehát magam mentegetésére szükségem, 's nincs is jusom, hogy téged vádoljalak. Csupán azt az egyet jegyzem meg, talám mind a' két tekintetből, hogy a' mit én a' Hasznos Mulatságokban mondtam, ('s nevem nincs alatta) Kulcsár Úré, nem az enyém: mivel az ő pecsége nagyon rajta. De teljesebb az én örömem, 's ennen magam meglegedése, 's hevesebb erántad szeretetem, hogy sem Kedvetlenségeket emlegessek. Pesti tanulásom négy esztendejét koronáztam az utólsóval, melyben a' Nagy-hírű Benének egy olyan tanuló seregben, a' hol kilenczen eminentiát érdemlének, elsője vagyok; 's melyben a' mellett Görög Verseim is napfényre jöttek. Örvendek az utóbbinak, nem anynyira dicsőségemért, mint inkább azért, hogy kedves pályámnak közepette egy ily sullyos terhemtől megmenekedhetem; de örvendek neki általában is. Szemerével egy olyan ítélthezót kívántunk munkámnak, mint te, a' ki a' görögségnek lelkét tökéletesen ismered. Boszúló Epigrammáim, úgy tartom, nem mérgesek, 's nem botránkozók, főképen ha valaki az én alacson-lelkű Zoilomat ismeri. Tiszteletes V. Nagy Úr ellen, köszönje közben-járásodnak, nagyon megeresztettem idegemet, de még is nem illetnem nem lehetett. Hallottam én Pestre is ezen jámbor tudósnak epés boszonzódását, talám, hogy őtet Virághoz hasonlítottam (Virág ezen hasonlításért valóban megharagutt reám), vagy hogy azt merém mondani, hogy nekem nem tetszenek minden odái. Méltatlan boszonzódás! De még azt is bé mondák nekem, hogy midőn századunknak, 's különösen *Pataknak örök gyalázatja*, az a' borzasztó szörnyeteg, melly Hippolyt veszélyére bűt fel a' homályból, — ellenem küldetett, Vályi Nagy Úr csak nem maga volt a' böcsületesebbek között, ki az *Úgy kell neki-t* éneklette. Magadra támasztom Nemes Férfiú az ítéletet: mit tenne érzékeny szíved ilyen állapotban? Bennem is meg nagyon a' böcsület-érzés nem kevésbé mint akárkiben; merészségem pedig akár mennyi hozzá: mert tehetségemet érzem. Ez volt okom, hogy Értekezésemben ('Tud. Gyűjtemény VI. Darab) az Ódás könyvből hozék-fel példákat minden hibára, oly kimélléssel mindazáltal, hogy a' melly Critikát, az előtt vérrrel írtam, 's Görög könyvem végére latán nyelven bé is iktattam, — kérésidre, még csak a' szerző nevét is elhallgatnám. Most pedig ki fűttam magamat; 's tisztelem őtet. Kézi hasonló boszúálásra volt volna méltó: mert az az ember épen nem az, a'

kit nekem egyszer evvel a' szép színnel festettél: hogy ő a' más fényét nem irigyli, mivel tudja, hogy az nem vet homályt reá. Én tudom, melly illetlenül szóltott ő gyakran te rólad hátad megé, mikor te tenyereden hordozád, 's én tudom, mi dühös ellenségem ez az ember nekem, a' nélkül, hogy valaha megsértettem volna. De ő abban az állapotban vagyon, mellyben szánakodást érdemel!!

Jegyzetünben a' Magyar Versekhez ne keress fülánkot; hanem olvassd meg azokat figyelemmel: el fogod érteni, hogy apologia. Szeretném, ha minél előbb válaszolnál levelemre: mert ha késik válaszod, engem Pesten nem talál. Sz. Mihály hetében, a' vagy kevéssel utána Bécsbe megyek, a' hol pályámnak ötödik esztendejét végezni szándékozom. Jó velem Cseresznyés is, a' ki téged tisztel, 's köszönt. Új munkámat egykori kérésed szerint volin papiroson küldöm, hogy az elsőbbhöz hasonló legyen. Késedelmennek meg fogsz engedni, ha bizonyossá teszek a' felől, hogy mikor Patakra küldék 2. nyomtatványt, még a' könyvek nem voltak mind a' kezeim között, 's hogy akkor épen examenekre készültem. Ha levelet írsz, írd meg futólag nevezetesebb Criseidet, 's útasítsd leveled Cseresznyéshez (auf der Fünf-Lerchen-Gasse im standischen Haus), írd meg azt is, mit dolgozol most, 's ha te írtad-e Patak Historiáját, melly a' Tudományos Gyűjteményben áll? Itt sokan azt mondják: de én nem hiszem. Az én foglalatosságom pedig ezután orvos-dolog, 's ha írok is valamit, csupán orvostárgyról írok. Csókolom Grófnéd kezét; üllelek téged, 's maradok a' ki voltam, tisztelőd, 's igaz barátod.

Még egyet! Erseinek botrányozó feleletére, mellyet Recensióm ellen a' Tudományos Gyűjteménybe bé-iktatott, egy Epigrammával akarék megfelelni, de azt Censorom minden jegyzetivel együtt ki-hagyatta velem, mint a' melly újabb czivódásra adna okot, 's alkalmat. Az epigramma így vagyon:

Ὅστε πανηγυρις ἐστὶ βίος· ἐρχονται ἐπειθε

Οἱ μὲν ἀγωνοὺς ἐρεζ, οἱ δὲ κατ' ἐμπορίαν.

Καὶ τρίτον εἰσὶ γένος· τέχνης μὲν ἀνδρες ἀνδρες,

Φιλοσοφὸς δ' ὄντες· Τίς σὺ εἰ ω ἀγαθε;

mellynek fülánkja vétetett Erseinek azon képtelen mondásából, hogy az ő Recensense nem *homme de metier*. Mintha a' philosophia *metier* volna, 's mintha csak annak volna jusa philosophálni, a' kinek kathedrája vagyon. Méltán kérdehetni az illyentől, mellyik legyen ő a' három rendből?

Vita sicut concilium hominum: veniunt eo¹

Hi quidem certaminis causa, hi vero mercaturae.

Est etiam tertium genus: viri artium sine sudore

Philosophi existentes. Quis tu horum, homo lepide?

Éltünk tarka csoport, mint a' vásári tolongás.

Venni vagy adni jön ez, az mutogatni magát.

Még vagyon eggy henye nép; egvedül ácsorgani kíván.

A' neve Philosophus. — Hát te mi végre jövel?

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 30. sz.]

3643.

Kazinczy — Bay Györgynek.

Ilogy a' mi szerelmes barátunkkal kedves Uram Öcsém is meg nem jelent közöttünk, azt mindnyájan szívesen sajnálottuk, de senki nem szívesebben, mint én, ki ez úttal a' Herder fordítása felől is akartam szólni. Méltóztassék elhinni kedves Uram Öcsém, hogy az én ítéletem szerint ez a' Munka szerencsésebb kezekbe épen nem eshetett volna, és hogy Uram Öcsém ezen talán legelső dolgozásában jobban dolgozott mint mind azok, a' kik sok esztendőket töltöttek az effélék körül. Az én óhajtasom az volna, hogy a' Munka minél előbb teljesen elkészüljön és hogy akkor tekintsük meg azt egynehányan. Adja kiki szabadon ítéletét, 's Uram Öcsém lássa mit fogadhat-el. Azok a' Tüladunaiak, 's Pestiek most leginkább az egységet óhajtják, mellyet elérni nem lehet, és így a' mellyet keresni sem igen kellene: én is szeretem az egységet, de a' különbségben: Einheit in der Mannigfaltigkeit. Mi kár van abban, hogy a' Mythos szót én *míthósz*-nak mondom, mások *mitósch*-nak? — Ezeket Mikóházán írom, midőn a' mi barátunk már fogatni hagy, 's azért vagyok illy rövid.

Mikóháza, sept. 26. 1818.

[Megjelent a *Remény* 1851. évf. I. köt. 367—368. lapjain.]

¹ E négy és a következő négy sor Kazinczy F. kézírása.

3644.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 27dik Sept. 1818.

Szeretet Kedves Barátom!

Tegnap midőn Szobámba a mű Döbrenteynk Erdélji Leveleldre jegyzéseit estve éppen írná, hozák meg a Postárul Sept. 12kén költ igen nagy becsű Leveledet. — Döbrentey ma Sibóra vissza ment, a honnan Kolosvárra és onnan a Grófnéhoz fog menni; jegyzéseit Leveleldre itt hagyta nállam 2 árkusra írva — Leveleidnek pedig mind két kötetyét Sibóra vitte, Wesselényi Miklós aszt kívánván, hogy hagyassanak még egy ideig nálla, figyelmetessen kívánván azokon által menni; nem mertük eszt nem teljesíteni, aszt tartván, hogy Neked kedvesebb lészen, ha így és nem máskép cselekszünk. Már tehát csak a van hátra, hogy hozzád szerencsém lehessen, a mit forró Szívűl ohaitok, és a mi sok Boldogságokat adhat nékem — a W[esselényi], T[holdalagi], K[azinczy] követ látni még nem fogod — egy felleg szakadás kertem alsó részit nagyon egybe rontotta, a hová jön ez a kő is; a még tehát ott igazítást nem tételtek, addig fel se állíthatom.

Hogy az, a mit tenni az Emberiség iránt köteles voltam, annyira meg nyerte helyben hagyásodat, Szivem szebb érzéseinek esik igen jól; még mikor tettem, tudtam én aszt, mert jót és szépet tévén, fel tettem, hogy Neked is kedves lészen. Kivánságodra küldöm egész ki terjedésbe le írva, a mit e tárgyba a Gubernium hozzám küldött, ugy szinte a Hirdetést is, melyet ezen járásbeli Fő Szolga Bíró küldözöt a Birtokosokhoz. Nagy eő Felségének hozzám járult Kegyelme; de hid el Barátom, ez nékem sok irigyeket, sok ellenségeket csinált, a kiket én mind azon által csendes türedelemmel meg vetek. A nagy apámnak e vala mondása: *Clypeo patientiae adversariorum tela et excipere et frangere novi*; és eszt tartom én is. A mi képemnek Erdélji Leveleid előtt állását illeti, noha ez nékem szerencse volna és diszessebb helyre képem soha se juthalna, sokkal jobban ismerem mindazonáltal Erdélji Hazámfiait, hogysem szíves indulattal köszönnvén ilj szép Barátságodat, igen nagyon ne körjelek, hogy eszt ne cseleked. Okairul szóval bővebben.

Wesselényi Miklós még Sibón van, ott van most Farkas is, a Bőlöni, ki vele fog utazni, miheljt Wesselényi a passust ki kaphatja.

Sacrae Caesarco Regiae Apostolicae Majestatis Magni Principis Transsilvaniae et Siculorum Comititis, Domini Domini nostri Clementissimo Nomine.

Generose Nobis Honorande! Salutem et gratiae Caesereo-Regiae incrementum[!]. Favoribus et alienamine per Dominationem Vestram tenore memorialis sui de 3-a Januarii a. c. Suae Majestati Sanctissimae porrectis Colonis suis in sequentibus praestitis:

1-o. Quod Dominatio Vestra Summam aliquot milium florenorum titulo pretii frugum a Dominatione Vestra coemtarum non solum propriis, verum etiam diversorum Dominorum Terrestrium Colonis in restantiis exhaerentem iisdem Debitoribus suis condonaverit.

2-o. Ab anno currente inchoando fruges decimales per Colonos suos praestari debentes pro triennio ea modalitate relaxauerit, et hae fruges per idoneos homines diendantur, et ex pretio abinde proveniente conflandae pecuniae pro fundo, ex quo in emergente necessitatis casu Colonis sublevamen praeberi queat — deserviat.

3-o. Quod de anno proxime praeterito in restantiis haerentes, et quidem in jugalibus 316, manuales vero 1918, insimul vero 2234 robottas Colonis suis relaxauerit.

4-o. Quod in bonis suis huedum Hebdomatim in tribus diebus praestari solitam Robottam ad duas dies eo subnexo relaxauerit, ut haec Dominationis Vestrae dispositio interea duret, donec Sua Majestas Sacratissima Urbarium introduxerit, cui Normae exposit Dominatio Vestra etiam se confirmabit — per Suam Majestatem Sacratissimam in Benignam considerationem sumtis dignata est eadem Altefata virtute Benigni addicto 8-a Mai a. c. sub Nro Aulico 2174 emanati Decreti Regii sequentem edere Clementissimam Resolutionem Regiam: «Camerario meo Volfgango Cserey, qui per fauores Colonis suis tam pro praeterito, quam pro futuro addictos, insigne suam sortem eorum adjuvandi studium palam testatus est, peculiarem meam complacentiam indicari, ac id ipsum penes specificam favorum expositionem Universis Transsilvaniae Jurisdictionibus medio Gubernii publicari, Comitatus denique Krasznensi distinctim injungi volo, ut pro munere suo de eo efficaciter provideat — quo respectivi Contribuentes non

modo in beneficiis sibi concessis iuxta datam assecurationem conseruentur, sed etiam relate ad fundum ex prouentu decimali conflandum de ejusdem administratione, et in destinatum scopum conuersione sub publica vigilantia prospiciatur.» Quae Altissima Resolutio Regis quemadmodum ad mentem et praescriptam Benigni hujus Decreti Regii singulis Magni hujus Principatus Jurisdictionibus abhinc sub hodierno publicata, et congrua in ejus confirmitate ad Universitatem Comitatus Kraszna disposita habentur — ita Eidem quoque Dominationi Vestrae Altissima Sacratissimae Suae Majestatis Complacentia Regia pro grata Sua Notitia et directione hisce eo addito nota redditur, ut Universitati Comitatus Kraszna de eo providere obstrictae, quo respectivi contribuentes in Beneficiis sibi concessis iuxta datam assecurationem conseruentur, ac ut fundus ex proventu cesso Decimali conflandus ad destinatum scopum convertatur, Vigilare jussae omnem paritionem, debitamque submissionem exhibere nouerit. In reliquo Altefata Sua Majestas benigne propensa manet. E. R. M. Principatus Transsilvaniae Gubernio. Claudiopoli 15-a Junii 1818.

Gr. Bánffy mpr.

Ladislaus Csedő Cancellar.

Steph. Rosnyai Secr.

Couvert. 6307.

Generoso Wolfgango Cserey de Nagy Aita S. C. R. et A. Majestatis Camerario, et Supremo Vigiliarum Magistro Nobis Honorando. Ex Offo. Krasznae.¹

Méltóságos, Tekintetes Urak, és Asszonyságok!

A' nagyra születet Lélek vele születet tulaidona az egyenes jóság, az alázatos ehne, 's igasság, e' derekának öve, e' koronája köve, reitekből nyuitja nyomorult felebaráttjának segedelemre job kezét; 's mégis Tanubizonyság nélkül nem marad. Szerencsém van Mgos és Tttes Uraim 's Asszonyaim Hazánk 's tulaidon keblünk Diszének nagy Mgu Cserey Farkas Császári Királji Kamarás és Major Ur eő Nga Nemes Lelke erejéből tett Jóságos cselekedetének csak távulról követő azon Tanuja lenni, meljre a Királji pecsét mérte Udvari becsét. Tulaidon követésre vagyon rendelésem ezen ritka cselekedetét eő Ngának közre bocsátanom; a Tetes Tiszti Széknek

¹ Cserey F. a leirat aljára jegyezte a czímet is: Wolfgango Cserey Supr. Vigiliarum Magistro.

ez esztendőbeli 899. szám alatt ide haitot Levél darabokon. —
 Vaiha olj innepi disszel, hogy ezen felebaráti Szeretet Oltárára több
 Hazánkíai is Áldozat kövéret rakni törekednének, meljnek remény-
 lése mellett öröklök

a Mlgos és Tetes Urak, és Asszonyoknak

alázatos Szolgájok

Halmágyi István

Ord. Szolga Bíró.

A levél másik felén:

Kerülő és Serkentő Levél

példa adásban

az igaz Hazafiság nagy bizonyítására.

Nyuitani van készen kenyeret nyomorultnak egésszen,

Koldusokon könyörül, Szíve, hogy adhat, örül.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

3645.

Kazinczy — Gr. Török Józsefnek.

Széphalom Septber. 29d. 1818.

Édes barátom, Sophie beszéli, hogy te fájdalommal vetted
 levelemet. Sajnálom szívesen, 's bizonyossá teszek, hogy én téged
 bántani nem akartalak. Hiszen a' miolta ezek a' dolgok folynak,
 és így már 8 esztendő olta, minden óhajtásom az volt, hogy ez a'
 dolog barátságos capacitatio által, teljes nyugalomban és szeretettel
 igazitassék-el. Ha annak látása, hogy gyermekeim szerencsétlenek
 lesznek, holott successiójokat bizonyosnak tartottam, szavaimba valami
 keserűt keverített volna, bocsáss-meg, 's hidd, hogy ez bántó czél
 nélkül történt.

Te tehát utolsó leveledben megtagadád tőlem azt a' Compro-
 missumot, melyet Augustusban már reményleni hagyál. Testvérek-
 nek egymás eránt a' bizodalmat elveszteni soha nem szabad: 's íme
 én egy projectumot teszek, 's kérlek, hogy ha igazságtalannak
 nem látod, fogadd-el, 's ha hibás, add tudtomra, hol lehetne rajta
 igazítani.

Válasszuk Praesesnek akár Mélt. Gr. Sztáray Albertet, akár sógorodat, Mélt. B. Wécsey Miklós Urakat. Tudod, hogy én sem egyikével, sem másikkal nem vagyok összefüggésben, 's ez bizonyíthatja, hogy titkos czéljaim nincsenek. Melléje a' Praesesnek, válassz te is két Bírót, a' két leány ugyan annyit, úgy hogy a' Judicium 5 személyből álljon. A' Compromissum formulája küldessék le Marie-nak pro subsriptione. A' Prókátorok 3 Allegatioban dolgaikat elvégezzék és bé rekesszék. Az ítélet a' voksok' többsége szerint fog hozatni; hogyha pedig egyik vagy másik Bíró ellenkező ítéletben volna, az a' maga vélekedését tehesse-fel separatim. A' ki meg nem nyugszik, appellálja a' Septemviratushoz. Ezek olly kívánságok, hogy azokat meg nem tagadhatod. Eltiltál bennünket a' költség okozásától, a' Compromissum kevésbbe[!] kerül; sok titka a' háznak fel nem fedeztetik, elméink el nem keserítetnek; a' világ nem lát perben egymással.

Én e' holnapban lépek 60dik esztendőmbe; te sokkal ifjabb vagy, de egyikünk sem tudja, melyikünk hal-el elébb. Barátom, ne hagyj azon bizonytalanságban, hogy gyermekeim koldusok lesznek e, sokáig lebegni. Mindenek felett arra kérlek, hogy maradj barátom; részemről bizonyossá teszek, hogy én a' te szeretetedet kis áldozatokkal is kész vagyok megvenni.

tisztelőd, szolgád, barátod
K. F.

Ha Gróf Sztáray 's B. Wécsey Urak akármelly tekintetekből fel nem vállalnák a' Bíróságot, kérlek, gondolkozzál, kit választhatnánk Praesesnek.

Ujhely Octób. 4dikén 1822.¹

A Sógorom vádol, hogy én ötet panaszim által bántom. Hogyan akarja hogy fájdalmam még meg is némúljon? Ezen papiros ezelőtt két héttel akada kezembe. A' színét elhagyó tinta mutatja hogy nem mostan vagyon koholva. A' ki illy barátságos meghívásnak nem enged, panaszkodhatik e hogy rossz testvérnek tekintetik?

[Kazinczy másolata Becske Bálint birtokában.]

¹ Kazinczy F. utólagos jegyzése.

3646.

Horváth Ádám — Kazinczynak.

Kedves Barátom! Ritkán vártam olly maradhatatlanul leveledet mint most; parátsold meg hogy többé a' nekem irandót félre ne vessék; féltettelek, hogy meg-belekedtél, mint én; a' kit már két hónap olta nyomorgat ollyan valami, a' minek nevét és valóját talán sem én, sem az Orvosok nem találják-el; új házasságom előtt kevéssel az Arena és kolika együtt gyötrültek; ez kivált nyolcz nap' folyvást: 's alkalmatosság voltak sietnem a' házassággal: e' hónap elején has menés bántott; melly hogy vér hassá ne váljon, el hagy-tam nyomni idő előtt, 's abból ismét szorulás, hideg-lelés, szédelés, 's minden ollyan rossz következett, hogy, ha ezután is így kell nyavalyognom, nints miért kívánnom a' Tithoni napokat; 's talán, még jó távolj levén a' David által ki szabott korhoz, meg-kívánom a' prütsökké (pütürütsökké) változást.

Attúl, Barátom! ne rettegj, hogy én és Klári olly keveset tartanánk vagy most, vagy jövődőben a' házassági kötőlék' szentsége felül, mint tsak-nem minden más: szentnek és bomolhatatlannak tartanám én azt hit nélkül is; de ha valaki le-mond, vagy le-mondott rólam mint a' két elsőbb; szeretetét nem erőltetem: az őrző Angyalomat sem marasztom, ha fel-hágy velem; a' Másodiknak pedig még meg-is kellett-köszönnöm hogy tőlem el-különözött, 's engedett tizenegy esztendő, mind egynehány munkáknak, az ő Xantippe alkalmatlankodása nélkül el-készítésére; mind Klarimnak Gazda-Asszonnyá és vénségem' gondviselőjévé nevelésére: 's most már hozzá teszem, hogy békés és okos feleséggé is; mert ha előbb meg-tudhattam volna, hogy nem az ő, a' kinek én véltem tsak ez előtt esztendővel is; (míg az Anyja, haldoklásakor tudtomra nem adta) régen feleségemmé tettem volna őtet; megpróbálván amattúl a' törvényes Divortiumot; másodszer[!] is: . . . Ebből elképzelheted, miből álló lessz a' Román; a' mit maga Klári sem tudhat addig míg az Atyja él.

Takáts Judith a' mi menyegzőnkre Rósa lánczot hozott prosá-ban, és Klarinak nyoszolyó leánya lett; 9-a 7br. adtuk vissza a' költsönt. Ő férjhez ment G ö n d ö c z F e r e n c z hez, tehetős, 's testre derék, de nem Poéta Ifjúhoz, Patyra, Vas Vármegyébe. Klari volt

a' nyoszolyó Asszonyja; én is vittem neki innepló verseket, Sappho Malvinánál; de ha azokat Kultsár ki-találja adni: úgy nézd, mint nagyobbára beteg ágyban, sött mint egy felényire, ott helyben, Dukában, a' menyegző reggelén készültteket; a' midőn már úgy meg-döntött a' szédelgő hideg lelés: hogy én azt sem tudom kik voltak a' Vendégek? Ruszek Apáturon, és a' Keszthelyi Fiscalisson kívül.

Utolsó levelem két czikkelyjeit így magyarázom meg: az egyiket magad' levele meg-érteti veled, mellyben azt irod; bár Thronusra is ültették volna a' Végzések! A' másik F[ejér] Gy[örgy] intolerantismussát jelenti, mellyet minden mesterséges titkolódás mellett sem tud el-titkolni. Láttad, reménylem, a *Vallásbeli Türedelem' vizsgáltságát*, mellyet irt és közre botsátott a Kalmár Jósef predikatioja ellen: én arra gyökeresen feleltem; és meg mutattam, hogy a' Polgári, és Vallásbeli türedelmek' különböztetése vagy tsak az ő Professori leczkéje, vagy nálánál nem sokkal régibb, mert azt a M. Clerus 1790-ben még nem tudta; munkám tele van sok, ő előtte bizonyosan paradoxumokkal; de én közre nem botsátottam; hanem Posthumus Munkáim közé tettem: Magának Kalmár Jósefnek is későbben küldöttem meg, mint F. Gy. a' Maga redactori functiójában, erántam való intolerantismussának kézzel fogható jeleit adta: s én még azt sem tudom, honnan tudta azt az én atyafiságos vizsgálódásomat;? 's ha nem tudta, még tsufosabb az Intolerantismussa — ennek része a' kalap-vetés a Gyóntató Sz. Jánosnak! Gr. Telekỹ László mikor Somogyi Administratorrá lett; többekkel, különböző vallásuakkal sétálván a' Kaposvári uttzán, szint úgy köszönt Nepomuc-nak, mint akarmelley Keresztyén Papista ember: 's talán ha én (de nem voltam ott) okát kérdeztem volna; ő is azt felelte volna a' mit II. Fridrik; hogy az a' derék titoktartó Minister jobban meg érdemli a' kalap vetést, mint sok máiak.

Hogy Te mind N. mind Füredi Vida Úrnak felelni fogsz. — már most nem is tehetsz mást, kell felelned! de a' magad *nyugtát* a' köz-haszontúl nem jól különbözteted. — — Ha az nem volna is, hogy némelley remekjeid például lehetnek, melly hasznos munkákat tehetnél az alatt; mig némelleyekkel, 's néha olyanokkal is feleselsz, a' kik veled mérkőzni nem képesek? nem haszna, hanem kára lessz abban a' köz-jónak; ha mint most a' többség, vagy idővel a' jövődőség is el-találja tőled itélni a' koszorút; mert ez által, az olyan munkáidról is meg-vető ítéletek kerekednek, a' lustrumonként vál-

tozó izlésü világban, a' mellyeket még eddig leg-rosszabb akaróid is betsülnek. — az a' Füredi Vida kitsoda? én nem tudom; nekem még nem született.

Régibb kérdéseidre: Takáts Judith után azt felelhetem, hogy a' Te Keszthelyi fád is madár berkenye mint a' többi; 's még azt is, hogy a' 2dik Helikon előtt Gyöngyöső fája ki száradt, de mást ültettek helyébe, melly már az ünnep napon élt; és nem is szeretik tudatni a' vólt romlást. Spissich Kati után pedig, ki darab ólta özvegy Darvainé, — az Úra a' ti tájatokrúl való vólt; azt hogy az ő Atyja épen Sz. György napos-napján 24-a Aprilis halt meg; de az esztendőnt nem tudta meg mondani; 15 múlt, a' mint ő tartja.

Arra a' kérdésre, ha gazdag vagy e? vagy szegény? én még eddig olyan formán feleltem mint irod, noha nem olly környül-állásossan; annyit nyilván, hogy a' Jószágos Bossányinak vagy Successora Anyád után; de heten vagytok testvérek; és még így is elég jutott mindeniknek; hanem a' gyermek-nevelés neked leg-többe kerül, és esztendőnként sok károkat vallassz; holott a' Literaturára is többet költessz mint más száz, a' ki ellened hadanáz.

Pápainak az a' haszontalan declamatio semmi szégyenére sem válik. Én szeretnék rá felelni, *ad hominem*; de nem érek reá; magának pedig jobb vólna nem felelni; vagy ha felel: úgy felelni hogy ama kryptogrammás Intőnek tudatlanságát nap fényre hozná.

A Pápai Professorral nehéz ki kötni; tsudáltam hogy olly sokáig halgatott; 's mivel azt taktikai fogásnak véltem; azért irtam magam a' *Keresztyénrúl*; de az, valamint a' *számadásra* tett difficultassaim is, F[ejér] Gy[örgy] redactorsága alatt világot nem láthatott; és így, hogy kárba ne vesszen unatos[!] munkám, meg küldöttem azt magának M[árton] I[stván]nak.

A' mit, mint Isten emberének kellett vólna tudnom; hogy Gr. R[hédey] L[ajos] coadjutor Curator; azt tsak most, leveledbül tudom. Én Pesthez, a' mi Egyházi Kerületünk metropolissához messze lakom; Somogyi és Baranyai Tractusaimban el-végzém dolgomat időnként, a' Dioecesanus Gyűlésekre, tsak olyanokra mehetek, a' mellyeknek bizonyos ideje van határozva; a' többire ollyankor érnek hozzám a' hívó levelek, mikor már vagy áll, vagy el is múlik a' Gyűlés; mivel szoros, és szó-ki-mondó Presbyterianus vagyok, de mivel már tudom, azt mondhatom reá, hogy hadd szolgáljon Gr. R. L. a' Vallásnak, mig úgy nem járunk vele, mint néhai Szathmáry Miklóssal, tsak bár ne rútabbul!!

Csokonai nevében Költseihez a' Jambusokat én irtam; de akkor mindjárt hevenyében, midőn ama recensió ki-jött: 's ha eddig késtek a' ki-adásával, bár már el-maradtak volna vele: nem azért, mintha meg bántam volna hogy védettem Csokonait; mert én ötet nagyra betsülöm; 's mikor közted és Debreczen közt forrott a' pör az *Arkadia* miatt; akkor is meg emlékeztem szerettemről, 's azzal kenyereztem-le Debreczent, hogy magam' hazájának vállaltam-el Arkadiát: — Hanem azért, mert azolta már, mind a' tavalyi Tud. Gyűjtemény recensiojában, mind énekes Poesisem P[rae]fatiojában, többet és értelmesebben irtam, mind általjában a' recensiókrúl, mind különösen Költseiérül; azokat most ezzel is hármaztatni sokal-lom, mert ex professo bántani valakit nem akarok; 's ha occasiona-liter kell is azt tennem; okát adom, miért tselekszem; Isten veled! 30-a 7br. 1818.

Á. mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 40. sz. II. köt.]

3647.

Gr. Dessewffy József -- Kazinczynak.

Sz. Mihályrul, October 4ikén 1818.

Édes, drága, kimondhatatlanul szeretem
FERENTZEM!

Köszönöm észrevételeidet. Különösen le köteleztél velek. Látni fogod, Kedves Mesterem, hogy azok legnagyobb részét elfogadta tanítványod, holott egygyet 's mást talán megjegyezhetett volna némely befogadtattak iránt is. Igen helyesen üldözöd a' sok *hoggyot*, a' sok *ést*, a' sok *a-t*, egymás mellett. Nagyon böltsen küszöbölöd ki a' *t-ét* az éjtszaka szóból. Nem tudom eleget sajnálni észrevételeid' félbe szakasztását. Kár volt azokat elégetni. Bár elvégezted 's küldötted volna meg. Az én munkátskám bizonyosan javallást fog nyerni, mert olyan két írók rostáján mene keresztül, mint te, 's Döbrentei. Az különös, hogy te meg a' 6-ik levélből is sokat kinyesetni akar-nál, Döbrentei ellenben mind ebben, mind több helyütt, a' más levelekben is, némelylyeket még oda kívánna. Azt, hogy a' tájfestés

nem a' penna, hanem az etset dolga, érzém mindenkor, és gondoltam is, még minekelőtte Fiumébe' Leszszing Láokoonját ¹ olvastam volna legelőször, de nem azért, a' mint mondják közönségesen az Eszthetikoszok, mivel tsak az idő, nem pedig a' tér vagy a' terület (mert az ŪR talán *vacuum*) tárgyai az író' birodalma alá valók, hanem azért, mert a' képbén egy kis területen lévén egymás mellett a' külön tárgyak, a' szem azokat egymás után hamarább felfoghatja és a' léleknek, egy képletbe való egygyesítés végett, könnyebben által adhatja. Mindennek, a' mit a' szemnek festhetünk, a' területben kell lenni, akár azt az etset, akár a' penna adja elő, 's a' területben lévő külön tárgyakat a' képet néző szintűgy mint az olvasó, tsak külön külön egymást követő pillantatokban szedheti bé lelkébe, de a' kép írásban *successio haec temporis rapidior*, a' felül mondott okbul, 's így az egésznek megfogása inkább könnyítetik: Elevenebb is, tartósabb, frissebben feleleveníthető. A' festékek vagy a' rajzolás' eszközei közvetlenebbül és nagyobb hasonlatossággal festhetik a' területben lévő dolgoknak mind színét mind formáját a' nyelvénél, mely tsak ideák 's hangok által festheti a' léleknek a' szem' tárgyait. A' tájakat tehát nem kell festeni, hanem mikor a' tzel kívánja, le kell azokat írni, 's az unalom eltávoztatása végett életet, mozgást, tüzet hozni a' leírásba.

Tsalatkozol abban, kedves barátom, hogy a' Bártfai levelek nagy szorgalommal teremtetek. El-hiheted, ez egy öntésű, egy lehelletű munka; — de az igaz, hogy az ideák természetesebb özsze-fűzése 's azoknak folyása egy kevés gondal javítatott.

A' Bártfai levelek születését kell tudnod, édes Ferentzem. Döbrentei barátunk több ízben igen sürgetve sarkalt, írnam le Bártfát környülállásosan 's esmertetném azt meg mind vele, mind a' publikommal. Bártfa igen részt vétető hely, nem tsak a' két hazában, hanem a' hazán kívül is. Mihelyt valamely hely részvétető magában, azonnal kevesebb unalommal olvasunk róla olyan dolgokat is, a' milyyeneken különben tsömörködnénk. Ilyenkor tehát az előadás' mestersége főképp' abban áll, hogy az olyan dolgokat, a' melylyek magokban a' Filozofoszok és Eszthetikoszok' unalmokra lennének, sebesen adjuk elő, 's itt ott egynehány virággal béhintsük. A' Bártfai levelek különösen Döbrentei kívánságára és kívánságának, a' mellett azonban a' publikom' számára is íródtak, 's így nem tsupán Filo-

¹ Az eredetiben tollhiba: *Lákoonját*.

zozosok és Eszthetikoszok, hanem mind orvosok, mind betegek, — mind a' régiségekben gyönyörködők, mind a' szép vidéket szeretők, — mind világi emberek, — mind tudósok, — mind az érzékeny szívek számára, mind végre olyanoknak is, a' kik Bártfát és környékeit meszszűnven mintegy látni akarják; — egy szóval az egész publikomnak íródtak, és nem a' publikom' valamely kisebb részének, mint p. o. az eszthetikoszok és Filozozosok. Úgy kellett hát forgolódni azok' írásában, hogy mindennemű, minden rendű, minden foglalatosságú ember találjon azokban valamit, a' mi őtet gyönyörködtethesse. Nem lesz' a' soha populáris könyv, az az: olyvas, mely mindennemű, mind tudósok, mind tudatlanok' leltzését megnyerje, a' mely eleitől fogva végig csak az eszthetikoszt és a' Filozozoszt fogja gyönyörködtetni. «Le même degré d'un amusement continuel approcherait même un peu de l'ennui.» Minden levélnek más más mind tónusa, mind tárgya. A' munkának tzeljät nem völt szabad egygyikben is eltéveszteni némely a' tzelön kívül való szépségek miatt, 's így némely nevezetes személyek karakterisztikája, csak bényúlások (episodia) gyanánt iktattathatott bé; azt is úgy kellett béhozni, hogy a' fő tzelal mindég egygyesülésben láttasson, 's legkisebb erőltetést se áruljon el. Vagy tettek vagy egy két jelesebb mondások által kelle csak egynehány nevezetesebb embereket bélyegezni. A' külön külön dolgok' természete szerint egyvelögtetni kellett e' levelekben a' leírásokat, festéseket, okoskodásokat, érzeményeket, verseket és azoknak külön neveit. Hol azt kellett előbeszéllelem, a' mit láttam, és hallottam, hol észre vételeimet előadnom, hol érzéseimet kinyilatkoztatnom, hol mások' szavait elő hordanom, hol «peindre les effets». A' minden oldalrul egy tzel arányzó külömbfélésege miatt fog leginkább e' munkátska tetszeni. Egy hasznosan mulatságos könyvet kellett készíteni, mely, egy magában részvétető helyet, nem csak mostani állapotjában, hanem egész valóságában, minden oldalrul, tartósan és még is tartós unalom nélkül megesmertessen. Legnehezebb volt a' 6-ik Levelet írni. Talán egy kevés finomság kellett ahoz, a' szerentse játékok' dolgát respectu et philosophico et politico et locali minden oldalrul úgy elő adni, hogy elhitettessem az olvasóval és a' tzenzúrával, hogy az a' beszélgetés valóban folyt legyen az erdőben. Úgy kellett folytatni e' beszélgetést, a' mint az valóban folyni szokott a' jól nevelt nagy világi emberek között, 's így a' tárgytnl való eltéretegetéseknek és az ahoz visszafordulásoknak nem lehetett elmaradni, ha ezen beszélgetésnek hihetőséget akartam sze-

rezni. — E' mellett nékem magamnak mindég a' játék ellen kelle szóllanom, 's mindég nagyobb tartózkodással, mint Gróf Znek. Nem kellett semmi fontos okot pro et contra elhagynom. Rövid sem lehetett e' beszélgetés, mert az is neveli hihetőségét, hogy a' közben jó tova elhaladtam Gróf Zvel a' sűrűben. Ha a' tenzor az egész levelet elolvassa, bizvást minden félelem nélkül megengedheti kinyomtatattatását, a' nélkül, hogy vagy néki vagy nekem legkissebb bajtul kellessen tartanom. De mind ezek mellett, a' hol tsak lehetni fog, a' tzél vesztese nélkül, kurtítandok majd leveleimen, 's ezzel is itéleted eránt való tekintetemet bé bizonyítandom.

Már most tsak röviden fogom okát adni, miért nem fogadhattam el némely kríziszeitet:

Dulci digne mero, nem azt teszi hogy bort ömölj, hanem méltó vagy hogy borral kevertessél, 's ezt a' Bártfai kút még jobban megérdemli, mint a' fons Blandusiae.

Non sine floribus pedig azt is teheti, hogy sok virág vólt a' Blandúziai forrás körül, 's akkor ez nem lett volna alkalmazható a' Bártfai kútra.

Untatás azt teszi: langeveile[!] macherey; maga a' langeveile, az az; unalom, több, c'est l'ennui déjü fait, és itt úgy tetszik nékem, ezt e' többet kelle választanom.

Nem *Románrul* van a' szó első levelemben, hanem Rómánrul.

A' *két W* viszsás, kivált a' szó elején; én még a' nevem' közepébe' is kifogom hagyni. Itéljenek a' mit akarnak némelylyek a' Tudományos Gyűjteményben, nem vágyok olyan embereknek tetszeni, kik annyi keveset nyomó okoskodásokkal akarják megmutatni, hogy az eufoniát az etimológiának fel kellessék áldozni. Mivel ez a' tanítás a' legrosszszabb következésű a' Magyar literatúrára nézve, mihelyest rá érek, egy értekezést fogok küldeni e' tárgyban a' Tudományos Gyűjteménybe. Az a' G. L. Úr, a' ki abban a' minap azt a' kérdést fejtegeté, hogy úgy kell é írni a' mint beszélünk? és a' ki a' nyelv' meghatározásáruól oly hosszszasan szóllott, némely helyes dolgok mellett sok olylyakat is mondott, a' melylyekből világos: «quod statum quaestionis non intelligat». Meg fogja látni taglalásaimbul, hogy én sokat és nem felületesen gondolkoztam e' tárgyrul. De a' Magyar tudósok a' Németektül kezdik tanulni azt a' rossz és illetlen szokást, a' melynél fogva nem méltóztatják egyenes feleletre azon ellenvetéseket, a' melylyekre nem könnyű felelni. Berekszászi Úr p. o. egy unalmas diszszertátziót iktattatott bé a' Tudományos Gyűj-

teménybe, a' melyben maga magát az unalomig tizlálta és még sem mondott semmi újat vagy olylyast, a' mit már ezerszer ne hallott volna a' Magyar világ; azonban azt kellett volna megmutatni, hogy lankadsz szebben hangzik mint lankadol, 's hogy *lankadol* soha és sehol sem mondják a' szebb nevelésű emberek.

Nem azért mondom, *nagyobb urakat tapodtam én Rómában*, hogy tudja a' világ Olasz Országban tett utazásomat, de ugyan mi természetesebb e' gondolatnál, mikor egy fölföldi templomban körül vezeti az embert a' szekrestyész, 's a' Bártfai szenátorok koporsójikra mutatván, azt mondja nagy enfazissal: «itt az urak fekszenek»? Gróf Barkóczy János, a' ki jelen volt a' templomban, szint azon gondolatra fakadott. Jó volna, ha leveleim minden helyének tetszényszerésről oly bizonyos lennék, mint az ezének vagyok. Én tsak azt irtam e' helyen, a' mit valóban gondoltam és érzetlem magamban azon alkalommal.

A' Frantzia után a' Magyar legudvariabb Európában. Sz. Mihályi taksásaim mind urazzák egymást, Elek Szolga Bíró pedig őket minnyájokat. Tsak azokat nem kell uraznunk, a' kikkel barátságba vagyunk, vagy a' kik különös emberek. Jankovits Urat nem urazom az első okból, téged pedig mind a' kettőből, nem. Egy valaki, a' ki megintetvén, hogy Türent Marsalnak nevezze, azt felelé: «Nem mondjuk *Empereur Cesar*; hanem csak *Cesar*.» Már adtam okát a' Tudományos Gyűjteménybe', miért helytelen a' hertzeget p. o. nagy H-val írni, még tehát okkal nem felel valaki az én okaimra, nem látom, miért változtassam véleményemet, és miért maradjak meg egy olyan szokásnál, a' melylyet semmi ok nem támoogat. Én a' szokást igen tisztetem, de szükség, hogy valamely okát, akármilyen legyen is, találjam. Egy Nemzet van Áfrikában, mely tserebogarakkal él, 's mikor kérdik, miért eszi ezt az ártalmas eledelt? azt feleli: «szokásbul».

Soha sem értettem mi a' verbum retziprokon, és hogy ha megszorítanám Grammatikoszainkat, úgy hiszem, elakadnának kérdéseimre. A' vevődött és a' vételetti között az a' különbség, hogy az elsőnek határozatlanabb, a' másikanak pedig határozottabb az értelme.

Kár, ha nem forog a' *hanem* helyett az apokopált *ha* a' könyvek' nyelvéen, mert nints semmi nemtelenség e' rövidítő kitételben: ismétlem: veder unsere conversations-, veder unsere Bücher-sprache ist noch geschloszen.

A' *karéjost* minden ember érti, a' *tsappanóst* szintűgy: decus-satum.

Feljárható, ascendere potens. *Feljárható*s objectum ascensibile, vel per quod scandi potest. Örvendezzünk hogy az efféle pontszabásokra is alkalmas nyelvünk, belső formálatossága szerint.

Ha *Luterán* nem tetszik vagy Tótosnak látszik, tegyük Diákosan Lutheránusz vagy Lutheriszta, mert az anus és ista Diák végzet, és azzal megelégedhettek szűkölködő őseink, de nem a' mai tisztások. Az anusz vagy ánus szintűgy mint az ista vagy iszta, egészen Diák mimelés, és telylességgel ki nem teszi azt magyarul: Luther' követője. Azon rágódjanak az etimológok, hogy kitanúlván a' Magyar végzetek' értelmét, egy olylat mutassanak nekünk, mely ezt kitenné, mert a' belí és a' Lutheres p. o. közelít, de ki nem teszi a' Luteránost. Ilylet lenne kötelessége kitanúlni az etimológiának, nem pedig az eufonia' öldöklésével a' világos értelem' minden haszna nélkül a' szóllásba és az ortografiába bele etimologizálni, 's azzal a' szép Magyar nyelvet tsufítani. Evangyelikus szint úgy Diák végzet, azon kívül sértő, mert mi is valjuk az évangyéliomol, sőt még annál is többet.

Az Eufonia javálja a' szokást e' szóban: *mászlás*, 's így az sz-ét az s helyett. A' jó 's szép író soha se fogja az eufóniát az etimológiának feláldozni, a' hol a' kétértelműség eltávoztatása azt nem kívánja, de fogja némelykor az energyiának, a' világosságnak pedig mindenkor.

A' tisztások 's a' Debretzeni Grammatika miatt tettem linea helyett *liniát*. Párizpápaiba' is úgy van, hogy a' mint mondják, nyelvünk fő törvénye szerint, két nem egygyívé való magában hangzó azon egy szóban ne találtassék. Éppen ez az Eufoniával ellenkező törvény miatt kell a' hol annak megszegése nélkül tsak lehet, másutt mindenütt, annál inkább az eufónián igyekezni nyelvünkben.

Meglátjuk, hogy Nagy Ferentz *Pélej Fiját* vagy *Péleifit* fog é mindenütt tenni Akillesz helyett?

Ugyan ki fogja tagadhatni, hogy Horász szebben hangzik mint *Horátsz*? Én nem merném írni Bokátsz, mert nem akarnám megbotránkoztatni az utolsó szótaggal olaszul tudó dámáinkat. Az *úsz* végzet is Magyar.

Nem látok semmi nemtelent, hanem igen sok természetest ebben a' képmen, hogy «mi a' fekete hajú ifjuság, az ősz Poturnyait

a' hol állott, járt, ült, úgy megleptük, mint a' legyek a' tejet.»
A másik kép mászt fest, azt t. i. hogy miképpen halgattuk.

Megvallod, hogy minden nemzetbeli úgy kívánja iratni nevét, a' mint az ejtődik. Mikor tehát a' Frantzia így ír: Voltaire, és így ejti Volter, a' Magyarok úgy kell azt írni a' Magyar számára, a' mint ejtődik, mert ha Frantziásan írjuk azt nyelvünkben, a' Frantziául nem tudó Magyar a' Frantziául tudók előtt mind magát, mind Voltér nevét nevetségessé fogja tenni az olvasás közben; valamint a' Frantziák előttünk a' Rákótzý nevet teszik, mikor így írják, *Ragotski*. Furtsa dolog azt feltenni, hogy minden Magyarul olvasó Frantziául is tud, csak azt kellene feltenni, hogy Magyarul tud, ha tud is némelylyik honni nyelve mellett külföldieket. Azokról a' kik a' Magyarok Magyarul úgy írják a' Frantzia neveket, a' mint azokat a' Frantziák Frantziául a' Frantziáknak, lehetne ám feltenni, hogy kérkedni akarnak a' külföldi nyelvírás tudásával.

A' *p/* pedig a' szó elején sokkal gonoszabb mint ez a' szó: *uriásan*, és így nem fog haragudni sem Fiszterer Ur, sem más olvasóm, hogy a' derék ember tsúf kezdetű nevét valamenynyire lágyítottam. Még ez a' szó *pf* is *p/*-fel kezdődik. Ebben is a' Magyar a' p-ét elhagygya.

Közlöm veled Döbrentei barátunk' észrevételeit, azokra való Felelelcinunel egygyütt, valamint vele a' te észrevételeidet, és ezen mostani leveleimet. Azzal azt nyerem, hogy láthatjátok mind a' ketten, mennyire javítottatok munkátskámon, mennyi hálával tartozom néktek, — és be szívesen vagyok okok mellett engedelmes . . ekképp ti engem jobb íróvá tesztek, én pedig titeket vigyázóbb kritikoszokká — így mind a' hárman nyerünk, 's általunk hazánk' literaturája, a' mi legfőbb.

Maradok a' legérezettebb hálával, tisztelet és szeretettel

telylyes szívből szerető

Jóskád mpr.

Nem írod hogy közlöttem é leveleimet a' tzenzorokkal, mit mondanak? demittuntne grave supercilium, aut me naso suspendunt adunco? Vigyázz egészségedre, ditső Ferentzem, a' ki téged úgy tud betsülni mint én, legjobban érzi, minő szükséges életed, egészség a' Magyar literatúra díszére. Sok szíves hálás könynyet fog ezer meg ezer Magyar szív a' szomor szemeken keresztülhajtani, és sírod örökké virágzó hantjára tsepegtetni.

Maros Németi Szept. 8ik. 1818.

Méltóságos Gróf,
Szeretett Barátom!

Midőn innet Aug. 30dikán Dédácsra által menék, hol most Gr. Gyulainé mulat, az nap este adák ott kezembe a kedves pakétot, melyben

1. A Bártfai levelek. 2. A magyar nyelv és Literatúra állapotról szőlő vélekedés. 3. Theodata, és 4. a' Bártfai Polizey Ordnung — valának.

El valék telve örömmel, midőn mind ezeket megpillantám, látva szives ohajtásom tellyesedését, hogy a Levelek hirdetni fogják a Mélt. Gróf Úrhoz való tiszteletem, szeretetem.

A Bártfai Levelekre tett jegyzetéseimet tegnap előtt végzém-el s midőn tegnap is újra a Levelekben forgatnék, érkezék a Mélt. Gróf Úr betses válasza utóbbi Levelemre. Igen is fordittatni fognak a Bártfai Levelek németre, mint a Mélt. Gróf Úr gyanításával meg egyezőleg iram még elébb le ítéletemet, s ha Gróf Majláth János magyar Költők verseiből forditgatni akar németre, ohajtanám hogy azon szép fel tételét a Bártfai levelekkel kezdené munkába venni.

E Levél mellett mennek jegyzéseim, külön a munkától, mert úgy látom a tegnapi Kedves Sorokból, hogy az meg vagyon még egy Le írásban, és ez nekem van küldve a ki adás végett. Mikor lehet ez, nem tudom, mert elébb Trattnerrel kell személyesen szólnom, hogy az újabb Erdélyi Időszaki írást miképen nyomtassa; vagy meg várom a fel állandó Magyar Társaságnak folyamatba talán jöhető Sajtóját, ohajtom azonban, hogy a Mélt. Gróf Úr által minél elébb Könyvnyomtató kezébe adattassanak. Én magam is fogok igyekezni Erdélyben, hogy Dulházý Úr számára minél több vevők találkozzanak. Így nemükép le fizetném neki azt a szívességet, mellyel hozzám viseltetett. Ez a sok eredetiséggel irt munka kelendő lesz.

A második jeles munka, sajnálva érzem előre, itt sem fog engedelmet kapni a ki nyomtattatásra. Én nem mondtam volt annyi igazat, még sem engedék meg. Erre nézve ezt projectálom.

Be fogom adni Rudnaynak, elébb le íratván magam számára, s ha meg nem találja engedni úgy a mint van, alkuszom vele az Igazságok felett — s meg ígérem, hogy inkább simítva mondjuk-ki, a mik ott nemes férjfiúi bátorsággal írva vagynak, csak az Egész el ne maradjon. Mit tegyünk egyebet, Kedves Barátom, e Rab Században,

mert rab század minden előlárma mellett is a Nemzeti jussoknak. De egész valóságában nem is fog soha eléjőnni, s minden felé elterjedve lenni az illő Szabadság. Az emberek csak külön külön tudják annak mértékét meg tartani, az egész emberiség nem is arra való. Ez csak külsőknél fogva vezettetni akaró sereg gyermek, s nálunk, örök bajunkra, a fel serdülteknek is leg-többje gyermek. Nem tudják magokat e Szép Nemzetnek Elsőbbjei eléggé meg becsülni, nints energiájok az olly Munkának, mint a millyen e most kérdés alatt levő, lelkes el fogadására. Én meleg, hév, ideológiai gyermek voltam, de excentricus soha sem; így hát most se vagyok: nem lobogó el ragadtatással írom azért hogy nem e Nemzet közzé szereltem volna tetetni Születésem által. Anglia vagy Amerika lettek volna Hazájim.

Egy értelmes jó Hazafi el olvasá már nállam a Magyar Literaturáról való munkát. Arra kért, hogy ha ki nem jöhetne nyomtatásban, engedjem neki a leirattathatást, hogy mindenfelé terjessze. Inkább akarom az elsőt, de ha nem lehet, fogom tenni emezt.

Theodóra kedvesen van fordítva. Ohajtanám ha Xenofonnal még tovább is sétálgatni tetszenék a Mélt. Gróf Úrnak; mind addig sétálgatna, míg utoljára egész Socratesi Nevezetességeinek Stádiumát bé futotta volna.

A Bártfai Politzáj-Ordnung rendes tréfává válék a mi napjainkban. A jungferek mennyiségét nem tudom hogy határozhatták olly bizonyosan akkor, de most talán még bajosabb volna. Vallyon haladunk é az erköltsben vagy nem. Most az ehrsame Bürgerinneknem ollyan vonakodók.

A Muzéum Xdik füzetét már kezdem osztani. E hónap végével Kolosvárra szándékozom, onnét küldeni fogok. E füzetben végezni akarám hazafiúi Szóllásaimat is. Elég már e hideg Honyban.

Most itt néhány napok óta csendességben lehetvén, régibb el kezdett dolgozásaimat vevém elé igazgatás végett. Illyen a *Két Hős barát Kenyér mezején*. Vitézi Költemény. Sokszor jöttem már keresztül a Magyar vitézségének e ditső mezején, s meg se állattak rajta hajdan korunk képei. Illyen *Klára Visegrádon*. Azt mondá két Barátom, hogy egészen Ossián. De ha lopdosásnak mondták volna, egészen el égtek volna már e darabjaim. Én Anglusúl Osszian kedvéért tanultam elsőbbszer, s nagyon szívemhez szóllónak lelém mindég. De nem olvastam miolta Kazintzi azt ír, hogy annak tonusában költöttem egy versezetemet.

A Gubernátor helyben hagyá plánumomat az Erdélyi Magyar Társaság felelevenítése véget, s ígérte hogy maga részéről is mindent el fog követni.

Farkas Sándor az az egyík ifjú, kit a Museum ki adása velem barátságba hozott. Így íra a napokban Gr. Gyulayhoz: Tokaj felé menve, Gróf Dessewffit meg látogattam, kit, a mint távolról nagy-nak hallottam, közel is úgy találtam.

Gróf Gyulayné s Gr. Hallerné tisztelik a Mélt. Gróf Urat. Instálom, ha Kazintzinak ír, tudósítsa, hogy éppen e szempillantásban vevém Erdélyi Leveleit, Cserey Farkasnak egy kedves Levelével. Én a Mélt. Gróffal valék lélekben, ime jó Kazintzi s Cserey emlékezete. A legszebb lelkek találkozása. Leveleimet ezután is itt veszem. Vagyok szeretett Mélt. Gróf

szívből barátja
Döbrentei Gábor mk.

Jegyzések a Bártfai Levelekre.

Lap 1. *Annyi unszoltatások után:* Hagyjuk ezen meg szokott Írói mentegetést olyanoknak, kik munkájok tulajdonaival annyira érdeklenni, mint e Levelek Írója, nem tudnak. Kezdődjenek e Levelek mindjárt így: Bártfát, vidékeit, sat. akarom meg esmértni.

— A második periodusban az egyík és maradjon el.

— Ezen periodus: *Ha helyel-helyel poetai kitételekre hajlanék pennám — tulajdonítani* maradjon-el egészen, mert azt mutatja, mintha az Író előre készülne azokra, pedig épen azok önkéntesen szeretnek elé-pattanni, olvadni, s kedvesebbek midőn a tárgy festésével bennünket véletlenül lepnek meg.

— A legelső rend s a 6-ik lapon a legfelső csak nyújtás, egybehúzza így jobb: Bizonyos *Miles Románust* emlegetnek mint fundátorát.

6. *Csak annyit tudtak mondani:* hogy kétszer ne legyen a tudtak, változtassuk így: de nem bebizonyítva vagy bebizonyítólag, hogy római katona volt, nem *vala*.

— Fából készült s a t. Itt ismét két és, az első hagyattassék-ki. Kezébe ment *legyen*. Legyen nem kell.

Hajdan itt *virágzó*. — *Virágzott* kell.

Az utóbbi Erdélyi Püspök, hamar kétséges értelmet szülne, ha nem az utolsó é, pedig tudjuk, hogy most Rudnay teszen jót is,

de emlékezetbe is hozza a vallási balgatag üldözéseket. Inkább így: az utóbb.

7. *Régenten* úgy fog el avúlni mint a Bártfai Polizey-Ordnungban némely szók s ki fejezések. Csak *régen Lengyel Országgal*. Ide punctum, hogy az *és* el maradhasson. Neveked~~tenek~~. Nevekedtek.

8. Mely tartós és nem mindég — jutalmakat. Mivel a tartós adjectiv, igen messze esik Substantivumától, tessék inkább így: Mely tartós jutalmakat osztogata.

s (vagy pedig) nem mindég s a. t.

8. Kedvesked~~tenek~~ rövidebb: kedveskedtek.

Jó volna valahonnan meg tudni, hogy a Bártfai Könyvnyomtató műhely melyik Esztendőben kezdődött. (A Papirosra nézve Cornides azt mondá Windisch Ungrisches Magazinjában, hogy Magyar Országban Szepes Vármegyében a Teplitskai volt a legelső papiros malom, 1613-ban felállította Spillenbergs Sámuel Lőcsei Doctor. Erdélyben Fuchs János Brassai Bíró és Benkner János állítottak leg először papiros malmot Brassóban 1546. Eszt.)

9. *A mit több esztendőkkal ez előtt hallottam*. Én szeretném mindennek eredetére menni a minek csak lehet; itt is azt kérdem: kitől, mikor?

Lap. 10. A Dies Venerissel hemzsegő vers egy nagy hosszú tábla kőbe metszve olvastatik most is Kolosvárott azon ház helyen újra épített[!] ház Kapuja bal falában, melynél Botskai István, ez a nagy ember, született. A vers maga is ezt jelenti. Az omló félben volt házat meg vette volt Gróf Teleki József, Lászlónak testvére, s nagyon sajnálom, hogy a Múzeum Xik füzetjébe álló életírásában ezt nem említettem, mert hiszem, hogy Gróf Teleki Józsefet az Ó Várban félre eső ezen ház meg vételére az fogta vinni, mivel a Pacificatio Viennensisnek hazafiúi szerzője ott született. — Úgy tetszik nekem, ha nem csalódom, hogy egy Bocatius Szirmažnak Notitia Co[m]it[at]us Zemplin.-ében is említettik. Bár az a Bocatius nekünk olly dicső emlékezetű volna mint a Novellák írója.

11. Kövezett, pflaszter helyet, vélekedésem szerint jó. Egy négy Esztendő gyermekeitől tudom, hogy Kolozsvárt meg látván a pflaszterezőket: ne, azok, mondá, kövekelnek. Így lenne kövekelés az actio, mert a kövezetből jövő kövezés egyebet tesz.

— Az a mi a módi genealogiájáról van írva a 122. lap után, nagyon interesszánt, csak geniális író jól fogja azt ezen első Levélbe szőni.

12. Ellenes helyet jobb a visszás, innen osztán visszáság is.

— A rezzentő igen közel van az Effrayant-hoz. A frappant helyet inkább feltetsző.

— *belé* költözött fel épített házába. Ez pleonasmus. Csak: minek utánna házába költözött. Azon kettőztetéssel csak akkor jó élnünk, mikor valamit nagyon erősítünk. Így nem jó az ezen a lapon álló jegyzésben is: *belé* tenni valamely *rendelésbe*. Csak: *rendelésbe* tenni.

— Régiebb, jobb a régibb, mert nem mondjuk ó c s k a, ócskaabb. Nem: *látszat*nak, hanem *látszanak*, mert nem *látszatom*, hanem *látszom*.

13. A falnyílás hamar repedésre is emlékeztet. A niche inkább fal üreg.

14. Ekkoráig valaminek mélységét, hosszúságát mutatja. Az idő telése eddig-*elé*vel tétetik ki jobban.

— teríte a mellyén, nem kell *a*. Így több helyekről is maradjon el a sok *a*, *hogy*, *volna*, *nak*, *nek*.

— Semmi sem emlékeztet S a t. Ez a gondolatbeli fel emelkedés excellens, csak a sok *és* sért benne.

15. Az érzéketlen márványokon. — Így tenném: *még* az érzéketlen márványokon *is*.

16. Az eleve idők regéik — hogy a sok *k* betű kevesitessék, miért nem csak regéji? Az eleve idők helyet szebben hangzik előttem a *hajdan kor*.

— El beszéllem *hogy* mit hallottam. Maradjon el *Hogy*. Lap 16. Így több helyet is elő fordulván, a következő levelekben is ilyen apróbb grammatikai, jólhangzási vélekedéseim, a már ki jegyzetteket többször nem ismétlem; plajbásszal húzám meg azokat, mellyeket ott olvasni nem szeretek.

17. A dohányt Eleink inkább a Törököktől fogták kapni, mint német szomszédainktól. Beregszászi azt mondja borzas Dissertációjában, hogy a Tabaca persa nyelven Dohány; ha a németektől kaptuk volna, nem Dohálynak hanem tobáknak hívnák. A mit most tobáknak hívunk, igenis a tortsos tobákos némettől jött hozzánk. A Dohány a Németeknél nem volt még szokásban a 30 Eszt. háború (1618—1648) előtt, azt írja Becker Weltgeschichtében. Valahol említi Benkő József Transilvániájában, mikor kezdődött Erdélyben a dohányzás. Nem levén a munka kezem közt, nem hánynhatom fel. A Székelyeknek Pesten Trattnernál most nem régi-

ben ki jött Constitútiójokban törvény van a Dohányzás ellen (Ezeket a Constitútiókat Székely Mihály Itélő Mester gyűjtötte egybe s adta ki).

Valamellyik Római Pápa excommunicációval fenyegette a tobákolót s pipázót. Muszka országban az orrát vágják el a tubákolóknak. Ezekre emlékezem *Busch Handbuch der Erfindung*jából, mely könyvem Kolosvárti levén, nem írhatom ki belőle az ezen jegyzést nagyonn interesszantá tehető dohányos híreket. —

20. Meg nem holt volna Serédy — ha vigasztalta volna. A két volna elkerülésére projectálám a Muzéumbann a maros széki Székely szóllást: meg nem holt volna, ha vigasztalja magát. Ez ellipsis t. i. ha az közbe jöjjön hogy vigasztalta magát.

A mi a tulsó lapon jegyzésben a történet írásról áll, sok remegő vak embert meg indíthat, hogy mindjárt minden német história írkálóknak ne hídjen. De magyar Történeteket magyarul Írójünk is rossz, alávaló, hízkelkedő tonust vesznek fel, mint a XIV. Lajos hízkelkedői. Az a mi jámbor Szekér Joákimunk, az a mi egygyügyü Svasticsunk milyen férjfiás Lélek nélkül való mázoló! Igazán hogy ezek csak a Breviáriumot olvasták Deákul, nem a magos, komoly, hazudni büszke Tacitust, ki miatt engem Kanonok Döme meg-támadott, miért neveztem Isteninek.

Igen tetszőleg végződik az első Levél a Divinae curae particulum humo affligens Serédy vására után Ofellus élethöltességi emlékeztetésével: de ez a Vers: Senki sajátja, hanem én csak használtam idővel s a t. azért sánta, mivel a hanem utolsó syllabája kurta, holott oda hosszú kell. Tehát inkább így: Senki sajátja se, azt én csak használtam idővel. Úgy ki kellene hagyni e versből: Őtet az álnokság s a t. e szót: *vagy*, mivel *a'* kurta nem lehet. Ezen okból szeretném e verset: *El szánt lélekkel* s a t. így:

Szánd el hát magadat, s a lepke Szerentse ha elhagy
vagy: Szánd el hát magadat, s a fürge Szerentse ha elhagy.

Csüggetlen szívvel tud[d] azt meg győzni, Barátom.

A frantziás Horace nem jó oly jól nyelvükhöz, mint Horátz.

Második Levél.

22. Egy sorban jó elő kétszer ez a szó, említés. Inkább: régi dolgokról írek. S a t.

24. Egészen *elakasztja*, de félbe nem *szakasztja* — de félbe nem szakad azért a szemnél tovább nyomulni szerető képzelés haladása. A képzelődés mindég gyarlót jelent.

25. Az allé-t nem teszi ki a *Leveles*.

Mellyek oda ültettettek, hogy árnyékot nyújtsanak a haladóknak — mellyek a haladóknak való árnyék nyújtás véget ültet[tet]tek oda. Csak azért is így kell, mert még három *nak* jó elő e periodusban.

28. És a harmadik emeleten a bértznek — a bértz harmadik emelete.

Jobbját a katlanos vidéknek — a katlanos vidék jobbját.

Közepette essék — esik.

29. *hanem nem* lévén helyeken — hogy a két *nem* mindjárt egymás mellé ne essék, így: *hanem helyeken nem lévén*.

30. *Az ivóknak és sétálóknak* — így: Rövid idő múlva ivók és sétálók, mindenünnen és mindenüvé a kúttól és a kúthoz tűrhető árnyékok homályában ballaghatnak a balról sötétlő bértz aljának — inkább: *alján*, hogy e periodusban a sok *nak* ne döztögjön.

39. E lapon 11szer jó elő *hoggy*. A felsőbb rendekben az ismétlés erősítése meg kívánnya, az alsóbbakban már éppen azért kell kikerülni, hogy fen azon okból sokszor elé fordult.

44. Quidquid delirant medici, plectuntur acerbe,

Infirmi et miseri. — Ez hahotára fakasztott. Rendes paródia.

46. Illy a Szép Literatúrához tartozó munkában, mint ezen humoristikus Levelek, nem is kelletvén a vizet chemiaikép analizálgatni, vagy azt másokból úgy ki írni, mint az erőlködő száraz Csaplovits; jó annyiban említeni csak a chemikusok kotyfolgatásait, mint itt van, ezek eléadását pedig ha felüllegesen találná is az orvos olvasó, azt eléggé eleveníti a Levél végére ragasztott vers Delilleből (nem Delilből), mely könnyen foly.

Én most, ezeket írva, másodszor olvasom az egészet, némely, elébb is már meg érkezett Leveleket negyedszer, mint a 2. 3. 4. 5. 6dikát, s új öröm, el érzékenyülés, vizsgálódásra hajlás, oktató elmosolyodás fogott el. A következők pedig mind inkább több ingerf adnak. Ki mondhatatlan kedvességgel folynak nekem órájim, mellyeket a természetes folyású nyelven írt, szép lelkű, örökké nemesre hevítő érzésű Levelek olvasásában töltök.

Ötödik Levél.

48. *Hallen* helyet a hallák nem fognak tetszeni. Szót azonban arra nem tudok. Jövendőlni *hoggy nem ő*: itt a *hoggy* elmaradhat.

51. 52. A zsidó-kút leírása körül tett jegyzések az Irónak filozofiai Lelkét s emberiségért való szíves érzését fogják tiszteletben tartani.

54. Hogy a Lutheránok többet fogyasztanak é el s a t. Ez a csinosan játszi elmésség nagyon kedves és talán tanító is, de hogy finomsága teljesen értethessék a Csaplovics munkáját nem olvasottól is, szükség lesz röviden belé szőni a Csaplovits által elé adott furcsa Leányka természetiségét is (naiveté).

56. Eldöntődött idők — el dőlt hamvas idők.

59. Jobb szeretek — Erdélyben így mondatik: Inkább szeretem vagy szeretek, s a *jobb comparativus* gradusra marad. E meg különböztetést én is követem.

— Mint azt *hogy* mennyi van s a t. Csak így: mint azt mennyi etc.

helyet *Hol a néma* — az első *a* maradjon el.

61. Erre a kérdésre egyátallóban felelni igen nehéz. Ezen felelet nekem hézagot hagyni látszik, s csak könnyen által ugrást mutat. Ezt felelném: A szomorú Játék, ha jól van írva, szép és nemes érzéseket gerjesztvén fel bennem, azokban mulattatás közben is gyakorolhat engem; s valamint a történet írásban látom az eszemet fel világosítható véghez ment dolgokat, úgy a Szomorú játékban szemlélhetem a megtörténhetőket is; midőn nagy Lelkeknek a Sors hányattatásai közt való veszélyezéseik elé állíttatnak, eszméltethetem a nagy heves indulatok lángjainak el merülgetésére, s tanulom ismerni az Emberi természetet.

A' Századika az embereknek nem e célból megyen. A játékszin ma tsak gyönyörködtető helynek hagyatik, s nem gondolom hogy egészen erkölts iskolájának nézettethessék. Az Emberek reményleni s félni szeretnek, azért kedvellik a szomorú játékokat s a t.

Lap. 63. Ezen feleletnek: Meg esett olykor, nem tagadom — ezt tenném eleibe:

Mikor titkon pihegek, felhevülök, halaványodom, azért hogy bárcsak engem tenne nyertessé az a vaktába következő piros vagy barna Dáma: akkor tsak felebarátom szerentsétlensége kívánásának magva ültetődik titkosan belém. Örömöm s kedvetlenségem egy forma mérsékletű mutatását pedig nem akarom olly asztalnál tanulni, melytől ha én nyerek, játszó társam vagy ki fakadó vagy el fojtott méreggel s hamissan színlet szavakkal kell fel. E Stoicismust inkább az élet egyéb bajainak reám jöhetésekor tanulom, s azok el tűrését ha nemes csendességgel viselhetem, inkább nyugtat, mintha valakit, sokszor jó Barátomat, mellettem pénzétől meg fosztva látom, mellyet minden industriám nélkül, mely életre valóságra szoktat, én tettem

zsembembe, magamra nézve pedig mindenkor szégyenlem, valahányszor egy papiros s a t.

66. Nem egyezem meg abban hogy Bernouilli s D'Alembert helyet Bernuillyi s D'Alambeer irattassék.

68. Elevenülni fog az egész földő. — Ez után illy feleletet adnék: — Illy rendelés által hasznon való kapsiságot mutatott volna a Nemzet, ezt pedig nem akarván tenni, inkább egyenesen meg tiltotta. De vegyük a játszásból következő más oldalt: az illy sokat elvesztelkető[!] játék el űzi az egész gyülekezetet elevenítő vidámságot. A játékosok, úgy tapasztaltam, komolyabbak.

(Ezt pedig azért vetném közbe, mivel, a mint most áll, semmi által menetel nints a következő ellenvetésre. A dialóg írásnak pedig az a művészége, hogy minden természetesen és lántz szem szerént folyjon.)

69. *rájok* talál a televénybe a szívet hevítő *szemekre*; így: a szívet hevítő szemekre talál a televénybe.

72. Ifjainkat a természeti gyarlósággal. Ide még azt tenném: A nevelés által be szívatott jó principiumokat a törvénynek is kell erősíteni. Mert ha a Törvény csak szabadon hadja az erköltsi szabadság szerént cselekedni az embereket: a legnagyobb résznél be fog tellyesedni, ha jól igyekeztek is körülötte nevelői, az, a mit Montesquieu mondott: Háromféle a nevelés, első a szüléké, második a Tanítóké, harmadik a világé; — s ez az utolsó rend szerént egybe dönti azt, a mit a két első épített. — A Törvényeknek az egészet kell kormányozni, oda vinni a hová magától is mindennek menni kellene; de mivel ez a meg bízó s vaktába való magára hagyás sokakat el ragadna az emberi társaság nagy czéljától, korlátokat kell a veszélyező indulatoknak ki szabni. A mi törvényeinknek épen az a hibájok, hogy ezek csak a Statusnak Politicai csendességben maradhatásáról szollanak. Az erköltsiség ki fejlődése a Vallásoknak hagyatik. A régiek mind a kettőt igen jól egybe kötötték s a t. Mirabeau előttem nagy eszű orátor, de igen rossz characterű ember, azért ki fogást szeretnék látni D. feleletében éppen Mirabeau ellen indulatai s passziójára nézve. Foxot az apja nagyon kényeztette, s esuda hogy nagy ember lehetett a miatt. Atyám, monda egyszer csintalanságból, én ezt az órát a földhöz vágom. Vágd, ha teszik, volt a felelet. 14 Eszt. korában Spaaba küldötte az Apja az Etoni iskola nyári fériáján, s annyi játék pénzt adott neki, hogy a gazdag gyermekek a vendégek csudálkoznak. Korhellyé mind

Mirabeaut mind Foxot attyaik tették. S midőn a nevelésre bízunkban csak így foly a jó nevelés, nem szükséges é, hogy a Törvények igazítsák utba a szüléktől is el restelt nevelést?

76. Frantzia Országban neveltete, Északi Amerikában katonáskodott, meg járta s a t. Így természeteseb folyása van ezen elő adásnak.

Hetedik Levél.

78. Bethi — penna simakodása lesz — Bath.

Mind a hatodik mind a hetedik levél nagy gyönyörűséget ad észnek és szívnek. Amaz vizsgálódásokat ébreszt, ez hazafiúságával, kedves festéseivel szívet melegít. Szívenből vagynak ki írva a Lengyelek dolgai. Szerentsétlen Constitútiója okozta dőlését: de a mellet is fen állhatott volna, ha a leg nagyobb igazságtalanságot ne kövesse rajta el Katalin és 2ik Fridrik. S az ő sorsok a mienk rémitő tüköre lehet.

Szépek, elmések, jó gondolatokkal, mély érzéssel tellyesek valóban e Levelek. Jövendőlmöm hogy egykor németre le lesznek fordítva.

Nyoltzadik Levél.

Ime egygy humanistikus Levél, tele kedvességgel, könnyen lebegő elnésséggel s érzéssel — felejttem jegyezgetni a sok *a'-k*, *hogy*-ok, *nak*-ok ki hagyatását, nem is teszem már fel ezeket: az elsőbb jegyzésim mutatják, mikben ütődik meg érzésem.

Kilentz- és Tizedik Levél.

Excellens két Levél. Az a könnyűség mellyel eléadva vagynak a különböző képek, szokások, mind magához vonsz. Merciernek Tableau de Parisjára, Duclosnak Considérations sur les moeurs de ce Siècle-jére s a Spectatorra emlékeztetnek, úgy hogy ezeket is azokkal egy rangba teszem. Látszik ezek Írójokon, mennyire ismeretes mind a régi mind az új Klassicusok való Lelkével, s azokéval élesztvén a magáét, eredeti lövellésekbe enyeleg, elméskedik, érez, gondolkodik.

Melly sok szele csapót fog magába szállíthatni a Gróf Morszkival volt kotsizás olvasása. Az Írót pedig meg fogja szerettetni mindennel, a kinek esze van. S tanulni fogja tőle a Külsők lengő becsét, s szeretni a személyes érdem megszerzését.

A 10ik Levél be végzése hirtelen könnyeket hozott szemeimbe az első olvasáskor is, úgy most a harmadikszor is. Ez a meleg kebel,

Kedves Grófom, mely most ezek írása alatt a Bártfai Levelek írójához való lelki vonszódás hevében édesen nyughatatlankodik, már akkor tisztelte a Mélt. Grófot, mikor még a felől, ha vagyok e vagy nem, még semmit se tudott, s hogy most engem az az én ifjúságom vezércsillaga, úgy mint Fernandónak Egmont, nevemet halhatatlanná teszi barátságával, az életemben bajaimat vidámitja. Nem kell több jutalom a Muzéum ki adásáért, nemeslelkűek lettek barátimmá, s én boldognak érzem magam küszködéseim után. De félre hagyom lebegni mellettem nevemnek a M. Gróf munkája által való fennmaradásának hiú képét, s annak szebb s lelkesebb velejében gyönyörködöm, abban, hogy nekem [van] egy Gróf Dessewffy József barátom, kit nem hiúságból, hanem szívből szeretek s tisztetek.

E két Levelet s a 11-iket is fel olvasám Gróf Gyulai Ferencz-nének, midőn épen vendégeink érkeztek, úgymint Gróf Haller Sigmondné szül. Gróf Toldalagi Krisztina, Bárány Józsefné s leánya Bartsai Károlyné, Urával. Gróf Hallerné nagyon szereti a könyveket, s okos jó magyar Dáma. Más nyelvet nem is tud. Újra fel kellett olvasnom, s közönséges kedvvelés nyilatkoztatta magát. Szeretném az egész munkát el olvasni, mondá Gr. Hallerné. Ki fog jöni nyomtatásban, felelém. De a Grófné: ki tudja mikor jó ki, mond, s mint-hogy öreg vagyok, sietni szeretnék el olvasásokkal; azok nélkül meghalni nem akarok. Instálom a Grófnét, hogy három napig hagyja még nállam, hadd tehessem meg reá jegyzéseimet, s majd ha ide jó M. Németibe (akkor Dédácson valánk), én által adom. El menvén onnét vendégeink, Gróf Gyulainé ki nyilatkoztatta előttem megijedését, hogy félt már oda adásokért, mert Gróf Hallerné ugyan jó Barátnéja, de az olvasni el kért könyveket el szokta felejtetni. Tudtam én ezt magam is, mert a múlt télen találtam Ő Nagysága asztalán négy könyvemet, s kérdezé tőlem, ha azon munkák előttem esmereteseek é? El jöve ide a Grófné, s már félttem miként tart-hassam e leveleket kezem között. Szerentsémre elő nem hozá, és én nem tartottam illetlenségnek azokkal el halgatni. Majd meg szerzem Ő Nagyságának örömét, ha ki jönnek.

Tizenegyedik Levél.

Ez is mély vizsgáló Ész, életbűltességet, hasznos intéseket fest. A föld-mívelővel való dolog magához vonszó s emberiség érzését gerjesztő.

A Tizenkettedik Levél.

Magas gondolatokban s érzésekben felleng az Erdőhöz intézett vers, mély benyomást gerjesztett bennem, s nagyon kedves előttem. A Levélnek egyéb Poetai festései az Írónak ismét más oldalát mutatják s tiszteletet gerjesztenek, hogy a könnyedenn lövő nyilú elmés-ségről, frantzia elevenségből magyar hazafiúi tűzben égve által megyen a felségeseb tájra emelkedett Lelkeknek édesen szomorú ömledezéseire. Tasso Stancái vagy ottave rímejei jól vagynak fordítva, nem ismerek még magyarban olasz után formált ottavákat. De itt az a kérdés támad, ha egészen az olasz szótag mérés szerint kellett volna é t. i. tizenegyes szótagot véve egy rendben, vagy a frantziáktól bé vett Alexandrinek szerint? Az olasz nem adhatván quantitasokat, accentusokra vigyáz, hogy azok bizonyos Rithmussal kedvesen essenek. Gries próbálta ezt olaszos regulásságában a németbe által vinni, fordítván Ariosto Orlandóját. De Vieland levetette a tehert, mert látta hogy a mely regulássága az ottava rímáknak az olaszban rózsza köteletske, az az ő dörgő csörgő északi nyelvében cigány kováts lántza lesz. Szabadabban mozog hát némely helyeken szép Oberonjában. A rímek baksága s nösténysége felől nem szóllok. Kazintzink bizonyosan elé fogja hozni, s ő azt a Magyarban inkább tanulta meg különböztetni mint én.

Össze vetem a három hosszabb verset, melyek e Levelek közt vagynak. A rimeseket kedves folyamatjokban tréfát, nemes érzést elé adó tulajdonaikért szeretem, de a kuthoz írt ódával nem igen tudok meg békélleni. Mindég homályosnak marad előttem, buján tarkálván benne a Mythologiai képek, s nem hagy bennem olly képet vissza, mint a fons Blandusiae. Én magam jobbat nem tudnék írni annál, de mozog bennem valami érzés, mely valamit egyebet akarna ott fel melegíttetni. Próbálja a Mélt. Gróf Úr azon gondolatokat rímekbe önteni, úgy hiszem, szerentsés leszen az egész.

Ezek egyenesen le írt vélekedéseim; nem írtam többet mint érzettem. Sok, igen sok helyeken inkább érzettem a szépet, nagyot, kedvest, mint azt ki fejezhettem volna; nem lappangtattam el semmit a miben legkisebbé megütköztem. Azzal végzem, hogy a mi Literaturánkban illy nemű munka még nints, s annak nagy nyereségére s mindenkori díszére fognak e humoristicus Levelek lenni, s meg bizonyításul pedig annak, hogy részre hajlatlan ítélő valék, s

még a kitsinységekre is ki ereszkedtem, ohajtom hogy ez: «1817-dik Esztendőben», csak így irattassék: «1817-ben.»

A mit leg elől kell vala emlitenem, itt hozom újra elé. A czímlapon hibásan szaggatta meg a szavakat az Író. Így kell:

Bártfai Levelek,
írta
Döbrentei Gábor Barátjához
Erdélybe
Gróf Dessewffy József,
A Bártfai ferdőkben 1817.¹

Sz.-Mihály, Octóber 10ikén. 1818.

Édes drága kedves barátom!

Magam is kezdem már hinni, hogy nem szerentsétlen elmeszülemény a Bártfai levelek, mert Kazintzy és Döbrenteý úgy ditsérik. Ha e' ditséretnek $\frac{3}{4}$ részét a' barátságnak tulajdonítom, még azoknak egy negyedrésze is elegendő betsület bélyeg. Bizonyosan tartósabb valamely keresztetskénél vagy kultsotskánál, melylyért taksát kell fizetni, 's a' mely némelykor valami igen rossz fogadónak ékes tégéréhez hasonló. Hány emberről lehet mai nap elmondani, a' mit hajdan írék valahol:

Mért vagy kevély bárányodban?

Az árát jól meg adtad,

Szört eresztél lopásodban,

Farkas vagy, 's elragadtad;

Nem kéne ám a' mejjeden

A' keresztnek fényleni,

Téged kéne rövideden

Keresztre függeszteni.

Barátim észre vételei nagyon gyönyörködtettek és használtak is. Közlöm Kazintzival Döbrenteý észrevételeit, valamint Döbrenteivel Kazintziéit. Feleleteimet szintűgy közlöm mind az egygyikkel, mind

¹ Döbrentei Gábor levele és jegyzetei nem Dúlházy M. kézírásában jutottak Kazinczy F. kezébe; idegen kéz másolta és pedig rendkívül hanyagúl, úgy, hogy nem is lehetett az eredeti orthographiához szigorúan ragaszkodni e kiadásban.

a' másikkal, így azt is nyerem, hogy nem kell kétszer egygyet mondanom.

Miért nem akarja hogy a' Bártfai levcek születése kedves barátomnak tulajdoníttasson, én bizonyosan soha sem fogtam volna azokhoz unszolásai nélkül. Ha érnek valamit, miért nem akar azok indító oka? miért nem nagy apjok lenni a' talán nem tsűf gyermekeknek?

Nagy baj, hogy az itthon maradt példányban nem mennek úgy a' sorok a' lapokon, mint a' megküldöttben.

Nem készülésből, hanem előre látásból kérek bocsánatot azon esetre, ha helylyel helylyel pennám poétai kitételekre hajlanék. Minden író t. i. a' ki valamely munkához fog, gondolatjában előre körül öleli tárgyának egészszét. E' szerint így fogom javítani e' kitétel: *Elöre körülölelvén egész tárgyamot, már most is érzem, hogy akaratom ellen helylyel helylyel talán poétai kitételekre fog pennám hajlani, tessék hát azt a' tárgy ihletésének tulajdonítani.*

Bártfa fundátorát mind Rómánnak, mind miles Romanusnak nevezték előttem. Mikor valaki két név alatt esmeretes, mind a' kettőt lehet említeni. Én tsak azt beszéllem, a' mit hallottam. Hogy azonban kitessen két neve ugyan azon egy embernek, így fogom tenni: «Bizonyos Rómánt emlegetnek mint fundátorát. Miles Románus név alatt is esmeretes.» A' szótska is talán mindent eligazít.

Hajdan virágozott, két praeteritum lenne, és egy magában hangzóval végző szó helyett. szükségtelenül egy mással hangzóval végzőt kellene tennem.

Kazintzy barátunknak mindjárt az első levél elein nem tetszett e' kitétel: «Valamint engem illetgete, úgy kedves barátomat is részeltethesse.» Illetni azt teszi: tangere, — nem látom, hogy miért ne élhessünk diminutivumával, tulajdon vagy által vett értelemben, minekutánna mondjuk által vett értelemben: «ez a dolog engem illett», az az: «hacc res me tangit», «ad me pertinet» helyett. Ha közös barátunk számos munkáiból mind ki küszöbölne az esmért szónak új szerentsés alkalmaztatásait a' ki tételekben, úgy mind az ő érdemét a' Magyar literatúra eránt, mind magának a' Magyar literatúrának kintseit nagyon fogyasztanók. Nincs telylyességgel ez a' ki tétel: «engemet illetgete», sem a' Magyar nyelv gyéniusza, sem szintaksziszsa ellen, sőt képletes a' kitétel, mert a' lélektelen dologgal érdeletti a' lelkes embert, és így lelket, mozgást ad a' lélektelennek, a' mi báj. *Én ötöt részeltettem valamiben,* mondjuk: de hogy

engem valami valamiben részeltessen, egy kevésbé erőltetett, 's így szavát fogadandom közös barátunknak, másképp' fogom tenni, t. i. valamint engemet illetge, úgy kedves barátomat is érdelhesse.

Utóbb, posterius — utóbbi, posterior; előbbi legjobb lesz, és mivel ki van téve Batytyáni, senki se' fogja Mártonfira magyarázhatni.

Azt gondolom mindegy: nevedtek vagy nevedtenek; olykor egygyiket, olykor másikat szereti jobban a' fül, a' beszéd mindenkori folyamata szerént.

Mely tartós és nem mindég a' köz jó kára nélkül osztogata jutalmakat. Ez a' kitétel elég világos, és ha az itt szükségtelen nagyobb világosság kedvéért azt felbontanám, úgy érzem, hogy gven-gileném. Nagyon kerek ez a' kifejezés. A' substantivomnak az adjectivomtól el szórása igen gyakran erősíti a' kitétet, mivel az értelmet valamennyire felfüggesztvén, azt a' frázisnak végére szorítja, 's így a' figyelmet duplázza; csak akkor hibás, mikor az értelmet homályosítja. Tessék p. o. fel bontani kitételemet, és majd tapasztalja, hogy hosszúság 's o' nélkül az alkalmatlan közbevetet nélkül, *való*, gondolatomat egész épségében nem fogja ki tenni kedves barátom.

Nem tudom mikor kezdődött a' Bártfai könyvnyomtató műhely, de ha tudnám vagy ki kereshelném is, nem tartanám ide valónak. Kazintzy közös barátunk még azokat is sokalja, a' melylyeket említettem. Én azonban úgy érzem, hogy egy 600 esztendősi régi Göt templom a' hazában oly tárgy, mely nem csak a' Magyar, hanem a' külföldinek is, sőt minden gondolkozó 's érző ember részvételét megérdemli. Próbálja csak valaki, vezettesse magát abba a' templomba, majd meg látja mint lepik meg ott lelkét a' külömb külömbféle gondolatok 's érzemények, és minő szív állapotban fog abbul kilépni.

Visszás, tsekély ítéletem szerint widerwärtig.

Feltetsző, kevesebb, mint frappant, — ha a' rezzentő több, talán nem volna rossz, *dobbantó* vagy *döbbszentő* vagy megdöbbszentő.

Minekutána belé költözött felépített házába: akarlam ezen kettőztetést, mert a' mindenestül való belé költözést kívántam kitenni, de a' hol mondom: «belé tenni valamely rendelésbe», ki fogom hagyni a' *belét*. Nagyon helyes az észrevétel, valamint legnagyobb része a' megküldötteknek.

Régiebb azért tetszik nekem itt jobban, mint régibb, mert a' szót végző két egyforma mással hangzók előtt két nemegyenlő egymást követő magában hangzók a két végsőb keménységeit enyhítik valamennyire; *réginten* némelykor, a' hol jobban esik a' három tagú

szó, több kerektséget ad a' beszédnek mint a' *régen*. Ez a' bősége nyelvünknek igen használatos; nem fogyatkozás, ha' tökély.

Nem látom hogy a' *falnyílás* repedésre is emlékeztessen, — az *üreg* pedig valami földalattira is emlékeztethetne.

Az időnek is van mélysége, hosszúsága; ha ezt az *ekkoráig* teszi ki, itt a' maga helyén van, mert az idő folyásának sikeretlenségét akartam elő adni. — *Az eddig* potius ad locum, quam ad tempus refertur; si autem ad tempus, etiam nonnisi ad aliquod limitans punctum temporis.

A *nak-nak*, *nek-nek* okkal ellensége kedves barátom; nagyon nagyon köszönöm igen helyes, igen barátságos észre vételeit. A sok *a*, *hogy*, és aránt hasonlóképpen felette helyesek az észre vételek; vastolni, nyesni, irtani kell ezeket a' vad növéseket, ne sugat muscus satis laetam arborem.

Itt tsak egy nevetséges kegyetlenségrül van a' szó, azért tevém az *érzéketlen márványon bosszút gyakorlani*; igazat mondtam volna ugyan, ha többet mondtam légyen is, de tsak úgy 's anynyi igazat kell mondani, a' menyí szükséges azon helyen, a' hol mondódik az igazság, mert különben kedvezvén ezeknek, amazokat magunkra haragítjuk.

Hajdan kor fortius, *elev' idők* dulcius. Itt jobb a' hajdan kor, és derék a' krizisz. — Egészen megegygyezem benne, hogy szebb regéi mint regéik; de ide azért tettem, mert három magában hangzó kerül egymás mellé, ha a' k-át ki hagyom.

Busbul[!] van véve, hogy Nagy Károly' katonái hozták Magyar országba a' dohányt, azonban én is inkább hinném, hogy Keletrül jöve; de tudni kén, mikor kezdtek dohányozni a' Napkeletiek — talán hozzájok is Amerikából került ez a' rossz szokás, 's talán Európán keresztül; semmi bizonyost nem merek állítani, ámbár többeket tudtam volna mondani a' dohányozásról, p. o. hogy szentségtörés volt az oltárnál tubákot színi, és sok efféléket, de jegyzetemnek nem más tzélja, hanem hogy anakronizmuszsal ne vádoltathassam, 's hihetőnek láttasson Serédý sok dohányozása, a' dohányozók' üldözése miatt. A' Krisztusz' vallása a' dohányozás elterjedésének egyik oka. Akármit mondjon közös barátunk Kazintzy, nem fogja első Bártfai levelem a' Filozofuszt unatkoztatni.

A' Maros széki Székely szollást szívesen béveszem, mert előttem minden kedves, a' mi a' nyelvet bővíti, szépíti és még se forgatja ki a sarkából.

«*Senki sajátja, hanem*», valóságos poétikus. Így lessz hát: «*Senki sajátja, hanem csak hasznát vettem idővel*» etc., a' többi maradhat. Most veszem észre, hogy e' vers:

Elszánt lélekkel legyetek hát, 's a' szerentse tsapásit, egy szó taggal hosszabb; így fog hát lenni:

El szánt lélekkel légy hát, 's a' szerentse tsapásit
Tsüggellen szívvel tudjad meggyőzni, barátom.

Meg írom hogy az *a* miért nem lehet hosszú? Én ugyan azt gondolom, hogy az emberi fül' természetét 's az ahoz alkalmaztatott helyezettetés prozodiáját egész Európának tudossai egygyütt véve sem változtathatják meg. Az pronomen, úgymond közös barátunk: de ebben a' ki lételben p. o. már az engemet el szomorító dolog, csak az interpunkciónból és a' szenzuszból, ha t. i. több nem következik, tudom, hogy itt ez az *az* pronomen — így mondjuk: már a' tsúnyság, nem pedig már az tsúnyság — és így az *a* és az *az* szintűgy pronomen, valamint az *az* és az *a* ártikulus. Nem tetszik p. o. az sógor, de miért nem? azért, mivel az ejtésben zsibongó hangot adhatna, mint p. o. e' szóban szívuj; vagy mivel kemény így az ejtés, — de hát miért írják az etimologok igazság, nem pedig igazság? ha igaz a' mit Beregszászy mond: hogy e' szót: a' szoba így kell ejteni aszszoba, a szót, zár pedig azzár, úgy ez is kemény, — legjobb lenne talán abba' megállapodni, mivel itt nem a' keménységrül vagy lágyításról, hanem a' hosszúságrul vagy rövidítésről van a' szó, hogy mikor az *a* hosszú, akkor a' ki hagyó jellel jelentessen ki, mely ki hagyó jel azt fogja tenni, hogy a' következő szó' első betűjét az a'-hoz kell gondolni, és hallatni az ejtésben, mintha oda lenne írva; mikor pedig nem lesz' ki hagyó jele az *a* betűnek, akkor az ne kaptasolya magához az ejtésben a' következő szó' első betűjét, és így röviden ejtődjek. E' sinór mérték követtessék akár pronomen, akár ártikulusz az *a*, így nem csak könnyítetni fog a' Magyar vers szerzés, hanem bizonyosan folyóbbá fog válni mint eddig; mert ha ez p. o. kemény hemisztikhiomnak látszik: «*Az bölts természet*», ha így írom «*a' bölts természet*», elveszti a' vers folyóságát, mert nem igaz, akármit beszéljen Beregszászi, hogy minden Magyar így beszél mindenkor: abbólts. Kérdem hát akárkitül is, a' ki nem elő ítéletek, hanem okok után kívánja szépitni 's könnyíteni a' Magyar vers szerzést, az az: valósággal szépitni és könnyíteni, 's ahoz a' külföldieket is édesíteni, és velek is

annak harmóniáját meg izleltetni, hogy nem elfogadó é javallatom? Hármóniás nyelvű nemzetnek akarunk látszani, mégis azt merjük állítani, hogy mindég, minden Magyar így ejti a' szót *a' rab* a versben: *arrab* — ejti bizony, mikor a' mérték úgy kívánja, 's mikor a' lágy 's kemény, a' hosszú és rövid szó tagok' változtatása, a' vers' mértéke 's a' tárgy mindenkori kitétele javasolja, de ugyan hogy lehet minket oly kemény ajakuaknak egész Európa előtt hirdetni, 's az igasság ellenére azt akarni a' külföldiekkel, 's a' jobb ízlésű és szebb szóllású Magyarokkal el hitetni, hogy mi mindég oly keményen ejtünk némely szó tagokat a' mértékes versekben, a' mint azokat még a' prózsában sem ejtjük mindenkor? A' nyelv és a' Magyar literatúra' kárhozatjára, nem pedig idvességére, termettek az olyan Napkeleti tudós szobaszenynyesek, mint Beregszászy úr, és semmi sem mutatja jobban a' valóságos filozófiai és esztetikai lélek még nagy fogyatkozását e' hazában, mint az ilyletén állítások. Tanult és tudós Olaszok', Angolyok', Frantziáknak szavallottam én elő Olasz országban Magyar hat lábú verseket, láttam, mibe ütköztek meg. Ott jöttem erre az ideára; olvastam nekik az után a' valóságos helyezettési 's ejtési prozódia szerint általam készített mértékes Magyar verseket, és nem a' magam, de nyelvem' ditsősségére mondhatom, hogy a' Magyar hangmértékes folyásátul el ragadtattak, holott egygyetlen egy szót sem értettek talán egyéberánt igen tsekély érdemű, verseimből. Egy más útazó, a' ki Német születésű vala, Klopstock Meszsziaszszából szavallott el nekik Német hat lábúakat, azokat sem értették. Némelylyek a' halgatók közül mosolygának, fejeket tsóválák, az olaszok pedig mindnyájan borzadoztak. Engedelmet kérek valamennyi költőinktől, de el hihetik, hogy hibáznak, mikor egy rövideden ejtett szótagot hosszúnak mérnek a' verseselésben vagy viszszozt, mert a' poeta nem változtathatja a' fül' vagy a' hat lábú vers természetét, hanem neki kell magát ahoz alkalmaztatni, — ha pedig nevetségesnek tetszenék, ki hagyó jelet tenni oda, a' hol inkább foglaló jegy kellene, így íródjék a rövid *a'* ki hagyó jellel; a' hosszú *a* pedig, mely nem ékeztetik, foglaló jellel, így *a'*. Mig ezt bé nem veszik a' Magyarok, a' hol az *a* hosszú, z-ét kell mellé tenni, mert tsak a' kemény fülűek és ajakuak tarthatják a' magában irtt *a* betűt mindég hosszúnak.

Tökélletesen hiszem, hogy jobb szót lehet tsínálni az *allé*nek mint a' *leveles*, de nints még eddig; azt tartom, nem kell a' szókat szórul szóra fordítani. A' Frantzia szó azt teszi, járhatós, de vala-

mint a' járhatósón kívül is lehet járni, úgy a' levelesen kívül is lehetnek levelek, e' szó a' lugasnak hasonlatosságára van alkotva. Ha valami új szó egészen nem festi a' dolgot, elég, ha valamely fő bélyeg által a' kijelentendő dolog' képét felébreszti. Úgy hiszem, hogy az utolsóbb alkotású szók még inkább szépítik a' nyelvet, mint ama filozofiai pontossággal készültek. *Objecta sensibilia imprimis hoc postremum genus creationis desiderare videntur.* Egy bő 's gazdag nyelvben mind ilyen mind amolylyan szókra van szükség, mert az a' tökéletesebb nyelv, a' melyben, úgy mint a' Görögben, mind a' szemnek és fülnek kedvesen festeni, mind pedig az ész' számára hathatósan és pontosan okoskodni lehet.

Én nem analizáltam a' vizeket, hanem az analízisnek módjáról 's rezoltátomairul, a' mint itélni bátorkodom, nem felületesen, hanem praktice okoskodtam. Egy híres khemikoszunk azt mondá: hogy el találtam a' dolgot.

Ugyan tessék a' *halláknak* egy jó szót gondolni. Én sem elég-szem meg a' magaméval.

Természetiség talán *naturel*, nem naiveté. A' természetiséget nem lehet mimelni, de lehet a' naivetét, 's azért próbálnám mondani ártatlankodásnak.

A' mi az Ódát illeti, mivel a' testi világ' fel forgatásai által lett metallomos Bártfai savanyú víz' eredetét poëtice akartam leírni, a' maga helyén látszott nekem lenni a' mithologia; a' Görögöt választottam pedig inkább, mint a' Skandináviait, mert nem csak esmeretesebb közönségesen, hanem szebb is és boldogabb ég' fajzatja; sőt némely tudósok a' jobban észak felé lakozó Kabiroktól Thrátziából, és Thrátzián felül a' Hiperbóreoszokig eredeztetik nem csak a' Görög miszteriomokat, hanem egygyik részét a' Görög mithológiának is, és valóban úgy látszik, hogy az Indiai, Egyiptomi 's Északi képtelvényeket a' gyönyörű Görög fantázia ragyogó képekké változtatta a' Görög mithológiának nagy részében. Nagyon sajnálnám, ha, mert természetesebb prozodiámon felakad kedves barátom, ezen Ódának költeményes érdemét nem érzene: fogja azt, bizonyos vagyok benne, mind a' két haza érzeni: «Dann [!] diese Ode ist nicht ohne Lirischen Schwung.» Nem gondolom, hogy más ne tudna jobbat és szebbet költeni, de még akkor is, mikor hideg vérrrel vagyok, érzem, hogy lelkesítve kellett lennem, mikor írák. Valamint, ha valamely jó hangzó versnek belső betsérül ítéletet tenni akarunk, legjobban tselekszünk, ha a' verset felbontjuk: úgy, ha valamely metaforának

helyességéről kételkedünk, legjobb talán azt szórul szóra más nyelvre által-fordítani. E kitétel: «Eldöntődöt' idők» ki álja e' próbát — Subversa tempora — zerstörte Zeiten — Tems['] écoulés — költeményes nagy ideát szolgáltat, de a' ruentia vel labentia, cinerea tempora — zusammengefallene, aschigte Zeiten — «Tems cendrés, tombés» eldölt hamvas idők, mi lenne? Ebben a' kitételben: *Eldöntődöt'* azért vagyon nagy erő, mert határozatlan értelmű, 's így az olvasónak a' világ mind a' tűz mind a' víz felforgatásait eszébe juttatja. Diceses Vort giebt eben durch seine Unbestimmtheit einen grösszseren Spielraum der Einbildungskraft[!], und das war hier zum Zweck des Dichters in dieser Stelle nothwendig.» — Azon kívül oly szenvedő értelemben van e' kitétel, hogy a' szenvedést szülő tehetőségét a' természetnek a' folyó idők egész sorában, egy nagy folyó képbén, az olvasó akarátja ellen is, annak képzelése elibe terjeszti. Tudom, hogy nem az idők döntetnek, hanem az időkben esik a' döntés, de mikor az időt a' többesben mondom, akkor mintegy személyesítettnek a' századok, melyeknek folyása teszi az időt a' költőknél; tudom én, hogy Kantnál az idő mérő formája a' megfoghatóságoknak, de nem az ontologiai igasságok szerint kell készíteni költeményeket. Ide telylyességgel nem lehetett vagy kitsiny vagy gyenge képet tennie. Ha nem tetszenek telylyességgel az «*El-döntődöt' idők*», — tegyük, nem bánom: «*Ég föld zúrtu idők*.» Egy egész éjszakámba került e' kis változás. — Gondolhatja hát, kedves barátom, menyi ideák mentek fejemben keresztül, és hogy nem vaktába választom a' versekben kitételeimet. Akkor dolgozom, mikor tűzbe vagyok, de a' leghidegebb vérrel és sokáig gyakulgatok; de azért hibázhatok, és hibázom is gyakran. Ebből azt is fogja látni, minő tekintettel viseltetem, kedves barátom' még azon kríziseihez is, a' melylyeket semmi okkal nem méltóztatik támogatni. Én az érző-tehetség 's az értelem' harmóniájáról az emberben úgy meg vagyok győződve, hogy azt gondolom, mindég könnyen lehet adni okát a' valósággal szépnnek, tsak meg kell különböztetni az absolute szépet a' relative széptől. A' legnagyobb, a' legerősebb szép tsúnyává válik olykor, mert nints a' maga helyén; a' legpuhább, a' leglágyabb hang szintűgy sértő olykor, a' kis kép ellenben 's a' kemény hang szép némelykor, mert a' maga helyén van; ez az oka, hogy nem lehet a' szép 's praktika tudományokat és mesterségeket úgy tanítani 's tanulni, mint a' tsupán theoriabelieket. A' jó prakszisz megkívánja ugyan minden tudományban a' jó theoriát, de azzal szorosan bé

nem érheti. Nem kell hát tsudálkozni, ha Sekspire jobb tragyédiákat írtt, mint Hom[er], és Laudon győzött, nem pedig Laszei.

A' mi a' 6-ik levélre való kriziseket illeti, meg kell jegyez-nem, hogy a' beszélgetésben olykor szántszándékkal hézakot hágy a' beszélő, és így a' Dialóg író is.

Az a' printzípiom, hogy lántz szemeken folylyon a' szóbeszéd, hol a' tárgy, hol a' hely, hol pedig a' beszélők' természete 's tzélja szerint modifikáltatik. Egy Burkus Gróf nem folytatja úgy mindég beszélgetését, mint Szokrárt valamely tanítványa. A' beszélgetési szok-détselések nem mindég az ideák által agraai: «on doit beaucoup sousentendre dans la conversation, pas répondre à tout, souvent dissimuler la réponse pour la provoquer». Nem azért említi Gróf Z. a' szomorú játékokat, hogy azok természetét fejtegesse, hanem tsak azon tekintetből, a' melyből a' szerentse játékokkal özsze hasonlította. A' mit kedves barátom emleget, mind jó, mind szép, absolute; de nem ebbe a' beszélgetésbe való. Olylyan ember mint Gróf Z. «raisonne plus rapidement dans la conversation».

Már megmondtam Kazintzy levelében, hogy miért írok *Bernulgyi*. A' ki tud frantziául olvasni, nem fog abban megbotránkozni, ha úgy írom e' nevet, a' mint külömben is ejtette volna, ha frantziá-san írtam légyen is; a' ki pedig nem tud, meg fogja nekem köszönni, hogy nem frantziásan írván azt, őt a' frantziául tudók rajta való nevetközéseiktől megoltalmaztam.

Nem azért tiltotta el a' Magyar törvény a' szerentse játékokat, mivel külömben haszon kapzsiságot árult volna el, 's így nem valót említett volna Gróf D. ha ezt mondta volna.

A' *szívét hevítő szemekre talál a' televénybe*; mértékesebben van ugyan mondva, mint *rájok talál a' televénybe a' szívét hevítő szemekre* — de az utolsó kitétel talán hathatósabb, 's itt ez a' hathatóság alkalmasint természetesebb és szükségesebb az előadás' tzéljára nézve.

Nehéz lenne talán megmutatni, hogy Mirabó gaz ember volt légyen, mert mej képeire fátyolt vonatott egykor a' Nemzeti egygye-sület; a' tűz lelkű Fokszbul pedig hihetőképben nem vált volna oly szabad ember, ha apja keményebben nevelte légyen. Jobb egy ideig korhelynek lenni, mint egész életében képmutatónak maradni.

Az Angoly e' névben *Bath* az *é-t* nem pedig az *á-t* hallatja. E' név nem azok közzül való, a' melylyeket változtatunk, magyarosítunk, mint p. o. midőn Anglus, Bavarus helyett, Angolyt, Bajort monduk.

Ugyan kinek higgyek két kedves kritikoszaim közül? Kedves barátom azt mondja: hogy véghetetlen könnyűséggel vannak írva némely Bártfai leveleim; Kazintzý pedig több könnyűséget óhajt benne; így, hát, alkalmasint csak azt lehet róllok állítani, hogy nem-nehézkések, és valóban ezen igyekeztem főképpen, mert ebben áll még eddig a' magyar literatúrának legnagyobb fogyatkozása. — Nints nehezebb, mint azt a' közép ösvényt eltalálni a' szobaszennyeség, finnyasság és puffadás közt.

A' 10ik levélre tett jegyzésekből látom, hogy értik egymást szíveink, 's mikor ez így van, nem árt semmit a' vélemények' különbözése, sőt mindkettőnknek használ.

Kazintzý nem szóllott semmit 'Taszszó' fordításáról. A' mi a' költeményeket illeti, nagy ugyan előttem a' tudós emberek' tekintete, de, megvallom, hogy többet hajtok a' publikom' észére, — azt kell hát elvárnom, mert nem lehet a' legtudósabb embereknek is a' költemények' szépsége érzésétül elrekeszteni a' publikomot. A' képiró Dávid akkor volt képirásával leginkább megelégedve, mikor valamely indulatnak a' képletben való kinyilatkoztatása a' tudatlanoknak tetsze; azt mondta: hogy az ő érzéseket 's a' józan észnek a' különbömbféle theoriák el nem fojtották, és azért, ha nem műveltebb is, természetesebb, biztosabb ítéletek. Igaz ugyan, hogy «sutor non ultra crepidam», de a' szerenstetlen Hermínia sopánkodásait úgy érzi a' varga leánya, mint a' királyi Kisasszony.

Minő tekintettel legyek kedves barátom észrevételei aránt, nem csak abból tetszik ki, hogy azokon kívül, a' melylyeket itt egy kevés taglalásra vevék, a' többet mind, 's így legnagyobb részét kríziseinek elfogadtam, hanem abból is, hogy még a' minapi kríziszeken is rágódtam az olta. Ezt p. o. az ódában: «És mégis vagy elég béleket edzeni», így fogom tenni: «*És mégis vagy elég gyomrokat edzeni.*» Az ideák' szerkesztése törvényénél fogva talán kevesebbet fognak a' kényesek tsömörködni a' gyomron mint a' beleken; ámbár, a' mint a' minap megírtam, 's a' régiekből több jeles helyekkel bé bizonyítottam, Homér, Horász, Jézusz Krisztusz, nem oly nagyon kényeskedtenek és nem kényeztették el az olvasókat anynyira. De meglehet, hogy a' mai világ képzelése kényesebb, mivel romlottabb. A' Magyar olvasók' legnagyobb része azonban nints még kigyarlító; alkalmaztatandom mindazáltal magamat ezekhez a' puhátskákhöz is láng elragadású ódámban.

A' *prüsszögtlesse meg orromat* helyett így tettem: «boszszongassa meg orromat».

E' kitélt «vagy elég» o' helyett *elég vagy*, megtartottam, mert a' jobb hangzás javasolta, mivel a' költeményben tűrhetők az ilyen áttételek, ha ritkán gyakoroljuk, és mivel oly kevés ellensége vagyok a' külföldi formájú szövegeknek, mikor szépítik 's gazdagítják a' nyelvet, mint a' Rómaiak voltak, kiknek nyelvek teli van, kivált a' költeményekben, arkhaiszmuszokkal, p. o. «niveus videri caetera fulvus»: csak akkor nem szeretem a' külföldi szövegeket, mikor vagy két értelműséget szűnnek, mint p. o. «úgy néz ki mint valami úr»; nem tudja az ember, az ablakon é vagy bőrben, — vagy mikor nem érdemi a' kitétel a' befogadást, és helyesebbel, szebbel bővelkedünk itthon, p. o. valaki helyett jól állani, gut stehen, — lehet é ennél képtelenebb kitétel? mire való ide a' jó? — több van olyan a' Német, mint más nyelvben. Diszkeskednek a' Németek több felséges Költőkkel, de még ezek közül is legtöbben tsinált költők inkább, hogy sem születettek. A' nemzet leg alább nem költő nemzet, mint p. o. a Görög, az Olasz, a' Spanyol és a' Magyar. «Sa langue prosaïque est la moins poétique, est sa langue poétique n' a pas même l'harmonie de la prose.» A' milylen a' nemzet, olyan nyelve. A' Franciaikat a' régtől oltá tartó despotizmus elköltöztetlente; ott pedig, a' hol mindég mintegy Ünnepe nap van, mikor süt a' nap, 's így kiáltanak fel: «very glorious journey», a' képzelő tehetségnek egy füstös hamvas szénhez kell hasonlítani; nem kell egy általjában (ha vannak is kivételek) az Angoly 's Német költőkben azt a' tiszta szent mennyei lángot keresni. A' legfelségesebb gondolat 's kitétel' szomszédságában találni gyakran a' legképtelenebbet és legfonákabbat. «Ces créations disparates choquent.»

A' Bártfai leveleket kegyességgel fogadó dámák kezeit tsókolom. Be szeretném kríziszeiket hallani! Rudnay Püspököt méltóztasson megengesztelni. Ha az *Egy két szóból* valamit eltöröltet, mi fog maradni? Légyen azonban a' mint lehet.

Az Erdélyi Múzeum X-ik Füzetjét megkaptam, de még nem olvashattam. Várom Herepei János munkáit. A' két hős barát Kenyér mezején vilézi érzelmeikkel fog táplálni. Bár tartaná meg szavát a' Gubernátor, de ha a' szerint kellene róla ítélnem, a' mint írt a' minap felőle kedves barátom, megvallom: «timeo Danaos et dona ferentes».

Farkas Sándor urat köszöntöm. Ha tudhattam légyen, mit fogna rólam írni, úgy megzavart volna, hogy felette kitsínynek látszanék előtte.

Gróf Gyulainét, Gróf Hallernét alázatosan tisztelem.

Kritikosz barátimmal kész lennék, de leszek é a' tenzúrával? szerentsémre két okos ember a' tenzor Patakon; az egygyik tudós Filozofosz, a' másik pedig nem tudatlan pap.

Egész az unalomig beszéltem magamrul. Kedves barátom' unszolására készültek a' Bártfai levelek — hát ugyan nem mer-ném é kérni én is, hogy a' *hazudni büszke Isteni Tatztuszból* valamit lefordítson? én már egynehány könyvet lefordítottam belőle, de mutatni sem merem, ámbár fordításom vígasztalná talán Döme urat, mert a' valóban nem Isteni. Furtsa dolog, mikor a' pap az Istenire haragszik!

Maradok a' legszívesebb emberi érzéssel, Édes, drága, kedves barátom'

alázatos szíves barátja

G. De'sófi Jó'sef mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3648.

Döbrentei Gábor — Kazineczynak.

Maros-Németi, Octób. 16d. 1818.

Kedves Barátom,

A' mult Szeptember 15dikén menék fel innen Kolozsvárra; onnét 22dikén B. Wesselényivel Zsibóra. 25 's 26dikát Krasznán töltöttem a' mi Csereynknél. De megzavarására örömeimnek, a' hányó hideg ott kilelt, 's 27dikén általjövén ismét Zsibóra, abba feküdtem ott Október 4dikéig. 9dikén jövék onnét, Farkast hozván magammal, Kolozsvárra, honnan ide tegnap érkeztem. Se a' Grófnét se Lajost nem találám itt; bémentek Zarándba, 's két nap mulva várom vissza.

Közelebb valék Hozzád, mint ismét most vagyok 's ama gondolat Nekem jól esett. Ha nekem, mondám magamnak, olly hirtelen véletlenséggel ne kellessék indulnom, irhattam volna Neked hogy Krasznán találkozzunk.

Felindulásom előtt egy héttel kaptam Cserey Farkasunkhoz küldött expressusom által Erdélyi leveleidet, de vendégeink 's egyebek miatt itt észrevételeim leírásához nem foghattam. Kolozsváratt kapék egy kis hézagot, ott fogék hozzá. A' többit Krasznán jegy-

zém-fel hideglelősen, midőn a' hidegem megszűnt 's forróság vett elé. Jegyzéseimet Krasznán hagytam, kérlek, meg ne vedd azokat. Sőt solenniter, barátságunk fennmaradására emlékeztetve kívánom-meg, hogy semmi, semmi is jegyzéseim ellen ne tétessék. (Hanem ha a' Gubernátornak 's B. Józsiának hozzám való hajlandóságokat említeni nem akarod. Kedvesek nekem, de et adessee et abesse possunt Leveleidben.) Minden egyéb, még egyszer kérlek, úgy mint én kívánom, kitöröltessék. Azért töprengek pedig e felett annyira, mert közlék már Veled kihagyásra valókat 's Te még is meghagyád leveleid soraiban. Töröld, töröld a' miket kijegyzék, a' világért nem akarnám, hogy publice kelletnék ellened 's Leveleid megcsalatkozott hirei ellen szóllanom.

Miklóstól nem tagadhattam-meg, hogy Kéziratodat újra Zsibóra vissza ne hozzam. Azt mondá vonogatásaimra, hogy ha akarom, hat embertől escortíroztatja Irásodat Krasznára. Ujra elakarta olvasni az Egészet, 's arra az ötet illetőkben jegyzést tenni. Az Istenért, ne tömjénczzd annyit azt a' ditséreteket érdemlő ifjút, annyi tömjén ront, bizony ront, még az Öregek is megszédülnek a' tömjéntől. De még egyebet írok. Epithetumaidat, mellyeket adsz neki, Urfi társai felfogják kapni, 's csúfolódásra fordítják.

Jöttömben bétérék Bájához. Mutatta Déva várát Vignetti formában. Ezt is, a' Hunyadit is nem sokára kapni fogod.

Farkassal együtt fekvénk Zsibón, én hidegben, ő tüdő gyuladásra hajlott gyengeségben. Betegen olvasá Leveleidet, mellyeknek tábláji egy kicsinyt ott elezirmolódtak. Kér, hogy hagyd ki Unitariusságát 's hogy ő Bölöni, mert a' katonaságtól való menekvésre nézve nem jó magát Bölöninek nevezgetni. Hagyd-ki csüggedéseit.

Ujra eszembe jut, hogy Magyar Országának a' Palatinus Bátori által való általadásának, 's az Erdélyi elválás következtetéseinek emlegetése Leveleidben nagyon kevélyen kezdődnek, 's még sem fogsz javallókat kapni azon czikkelyedben. A' hisztoricus ne olly partheisch beszélljen, mint Te ottan. 'S csak azt vedd-fel, hogy az Erdélyi elválás nélkül a' Linzi Egyezés, melly a' protestantismust, a' Bécsi, melly a' Constitutiót védelmezi, nem lettek volna. A' Magyar el volna most nyomva egészen.

A' Széphalmi Grófné kezét csókolom 's a' kis Bálint kereszt-fijamat. Éljen szerencsésen 's ne szűnj-meg szeretni

Döbrenteidet mk.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. II. köt.]

3649.

Kazinczy — Horváth Ádámnak.

Széphalom Octób. 17d. 1818.

Kedves barátom,

Tegnap estve vevém Sept. 30dikán írt leveledet. Hadd öleljelek-ösze lélekben Tégedet és Kláridat, hadd adjam rátok baráti áldásomat: tartson-meg Isten sokáig egymásnak, 's adja meg neked Kláridban a' mit Oroszi Juliánádban 's Sárközy.....¹ nem adott. — Valóban ez a' levél nekem nevezetes újságokat hozza; ezt, és a' Göndöcz Ferenczné lakadalma hírét. Judith szeretetre méltó lélek. Nem szükség hogy a' Poeta Poetához menjen 's poetát vegyen; sőt még jó ha azt nem vesz. De azt még is reményleném, hogy a' mi Malvinánk nem adá olyannak jobbát a' ki az ő érdemét igazán megszabni ne tudja. Csókold Malvínát nevemben, 's kérd a' Druszámat, hogy hitvesével együtt szeressenek engemet is.

Édes barátom, hajdani leveleid nálam veres kordovány kötetbe vannak kötve; mihelytt 1801. Julius első napján ismét megláttam Regmeczet, az vala egyik első gondom, hogy azt a' csomót is rendbe szedjem, és hogy a' levelek el ne veszthessenek, beköttessem. Ezekben meg van születésed napjának feljegyzése. De szabad volna e arra kérni, hogy vennél egy darab papirosat, 's tulajdon kezeddél írniad-fel ezt:

Én Horváth Ádám, első, második, 3dik etc. gyermeke
 — — nek és — — — nek, születtem — — — — —
 tanúltam
 Debreczenbe küldtettem
 Debreczent elhagytam
 Patvarián voltam — — — — —
 Prokátorrá felesküdttem: — — — — —
 Földmérővé — — — — —
 Megházasodtam először 's elvettem Oroszi Juliánnát.
 Tőle elváltam a' — — — — — előtt 179 — — — — —
 Másodszor
 elváltunk a' — — — — — előtt.²

¹ Az eredetiben is üres hely.² Az eredetiben is mindenütt üresen hagyott hely.

Harmadszor elvettem K. Klt. 1818. Aug. 12d.

Még hozzá tehetnéd ezekhez, hogy gyermekeid nem voltak és kiadott Munkáidnak címjeiket, a' nyomtatás esztendeje és helye kimutatásával.

Érted te, hogy ezen kérésem által a' később időnek akarom kedvét tölteni és használni; az ezt a' jegyzést kincs gyanánt fogja tekinteni.

Az említett Románt nyugtalansággal várom. De Leveled tegnap is felbontva 's ismét lepecsételve érkezett. Azért azt nekem postán ne küldd, hanem küldjed Szemere Pál Pest Vármegyei Vice Fiscalis barátunkhoz, de úgy hogy az az én nevemre legyen adresálva, 's lepecsételve dugd az ő Copertája alá.

A' Kalmár József ellen irt Valamit nem olvastam, de képzelem millyen lehet. Némelly ember világosság fiját játsza ex animi levitate és hogy vaknak, pedántnak ne tartassék: azonban igen buzgó híve is a' maga nyájának, hogy azt meg ne bántsa, hogy azoknak serege által tiszteltessék, és talán azért is, mert a' character nélkül való ember relapsusoknak van kitéve. Én Pesten ismerek egy igen nemes lelkű embert, de a' ki olly gyenge, hogy soha sem tudja, feketét fog e mondani annak az embernek a' ki belépend hozzá, vagy fejtét, mert nem tudja, hogy az fejtét e vagy fekete. De íme nyílik az ajtó, 's egy szabad fejű ember lép be, 's így ő is szabad. Most egy setét lélek lép-be, 's ő is setét. Még a' setét nem méne el tőle, 's már ismét jó egy nem setét; és így ő sem nem setét, sem nem világos, 's ez még szenvedhető ha csak negative van. De bezzeg mikor osztán nyakon kapja a' megbántott gőg, és annak érzése, hogy más halad, holott ő vesztegel. — De hagyjuk ezen undok képeket; lelsz erre originált minden felé.

Állapotomról még azt mondhatnám neked, hogy én nem csak azt nézhetem szerencsémnek hogy Bossányi unoka vagyok, hanem azt is hogy K. — Az Atyám testvére András egy gyermektelen leányt (Ungvár Vármegyei Első V. Ispán Karner Lászlónét) és egy fiút Istvánt hagyta, 's ezek gazdagok; a' másik testvére Péter két leányt nemze Boronkay Évától: Jósánét és Szemerénét, 's egyet Ragályi Susánától, Vay Ábrahámnét a' Consil. Vay József menyét, 's ezek 's kivált Vayné, *magában* is, nagy gazdagságúak. — Vedd, hogy 7 gyermeknek vagyok egyike, vedd fogságomat 's elmúlászott esztendeimet, vedd testvérem gonoszságát, vedd azt hogy az anyám haláláig adósságokat kelle csinálnom, hogy azolta rossz eszten-

deim voltak, gyermekeim megsaporodtak, őket nem kényesen (épen nem!) de nagy költséggel nevelem, és azt, hogy a' feleségem successióját sógorom most teljességgel megtagadja. Ezen utolsótól engem a' sors megkömélhetett volna, mert annyi csapás után már ez irtóztató. Egyenességemet láthatod onnan, hogy Compromissumot offeráltam neki, 's legkedvesebb barátját Gróf Sztáray Albertet 's feleségének testvérét Bárá Wécsey Miklóst (a' Septemvir fiját) proponáltam Praesesnek; nem kell ez is, hanem a' törvényes út, mert qui habet tempus, habet vitam. Barátom! ezt én tenni nem tudnám!

Bizony barátom, elirtózom attól, hogy Oct. 27dikén belépek a' 60dik esztendőbe, 's házi dolgomra nézve ott állok, a' hol 22 esztendőskoromban kellett volna állanom. Gyermekeim előtt idővel az lesz mentőgém, hogy én nem azért valék szerencsétlen, mert gondolatlanul tevém lépésimet, hanem mert ezeket a' csapások, a' kikerülhetetlenek, hozzák reám.

A' Pápai Cath. Auto-Apologíája Mesteri mfv. Csak az nem csudálja azt, a' ki Kantnak még nevére is haragszik. Örvendek hogy Márton Istvánt a' bántások megszólaltaták, 's csak azt sajnálom, hogy én azt is *hosszú gyanánt vétetendőnek* néztem, a' mit kinyomtattak. A' popularis előadást értőnek az enyém is teszen valamit: a' scientificus embernek Márton felel-meg. Most már bizonyosan tudom, hogy a' Debreczeni Rec. nem más mint Prof. Varga. Megtörténhetik hogy ezek a' Recensiók nem maradnak felelet nélkül, 's annál jobb. Bodmeri idők jőnek ránk.

Coadj. Curator Gróf Rhédey Lajos Úr az Octoberben tartott Debreczeni Conferentián annak ítéltetett, a' ki Coadj. Curátornak meg nem választathatók. Az inprotocollatio az immoralitásokat elhallgatá, noha azok a' Sessióban tartalék nélkül el voltak mondva; de *hogy ő Grófsága Coadj. Curátor nem lehet*, az egyező akaratlan határozatolt-meg. Én nem tudom, azt a' dölyfös embert hogy nem üti-meg a' gula ennyi megaláztatások után. Biharban vele rettenetes dolgok történnek.

Süveget venni Szent Jánosnak, mikor olyanokkal megyünk a' kik neki süveget vesznek, nagyon *humanus* cselekedet, nem a' *höflich*, hanem a' *menschlich* értelemben. Jobb volt volna e süveget nem venni, 's ott lenni tiszteletlennek, a' hol *társaim tisztelnék valamit?* A' Pápista, midőn Protestans Cultuson jelen-meg, ne szedje e rendbe magát midőn ezt hallja: *A' mi segedelemünk etc.* Én a' süvegvevőt nagyon vad embernek nevezném, ha süveget nem vett

volna, 's ha Szepesi Püspök Brigidót (kit kell ismerned) megint hallanám hogy a' Lőcse' úczáján Lőcsei Plehánus korában Urnapi predikációt mond, a' sok P'apista hallgatók közt bizonyosan megint térdre buknám.¹ Ujhelyen azt nem tenném, sőt oda sem mennék, hogy vagy térdre ne kelljen buknom, vagy scandalumot ne tegyek azoknak a' kiket bizonyos értelemben, mint Fő Curátorok, repraesentalom[!]: de minden más helytt térdepelnék, kereszthányás nélkül, 's nem hypocrisisból. De élj szerencsésen, kedves barátom. Az Isten éltessen baj nélkül, egészségben, örömben.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 43. sz.]

3650.

Kazinczy -- Gr. Gyulay Karolinának.

Széphalom Octób. 21d. 1818.

Tisztelt kedves leányom, barátném,

Engedje Nagysád, hogy a' mi Zsenink felől mondjak valamit, a' mi engem igen kedvesen ragadott-el. Tegnap előtt a' Clavier Mester egy szép Magyart hozta neki, 's meghagyá, hogy studirozza belé magát a' jövő óráig. Én tegnap reggel még ágyban valék midőn a' Clavier Mester belépe, 's Zsenit a' szomszéd szobába vitte leczkére. Eljátszván négy kézzel Dusseknek egy igen szép Sonataját, bekiálték, hogy Zsenivel játszattassa-el a' Magyart. El vala játszva. Midőn a' Musika megszűnt, bekiálték ismét, hogy ne maga a' Mester, hanem Zseni játszódja. Hiszen ő játszódta! felele a' Mester. Lehetetlen! kiáltám. De igen! felele a' Mester. — Olly precisióval verte a' gyermek a' darabot, hogy lehetetlen vala egyebet hinnem mint azt, hogy Knaut maga játszott. 'S meglepettetésem annál nagyobb volt, mert jelen valék studiózása alatt azon órában midőn Knaut elment. — Valóban Zseni sokra ment a' Muzsikában. ... Thalie is jól ment-elő; ugyan-ezt a' Magyart Thalie is maga studirozta-be, 's eléggé nem rosszúl. De Thalie fiatalabb is Zseninél, még pedig ötven nap hiján két esztendővel, 's később is fogott a' tanuláshoz, 's így annyit tőle kívánni nem lehet. Egyebekben is talentumot

¹ Vagy *buknék*; előbb az egyiket írta s úgy javította ki, de nem lehet megállapítani, melyik az eredeti és melyik a javítás.

kapott; de a' kedv hijával van. Pedig éppen az a' minek hijával lenni nem kellene.

Emil Uram (így nevezte lányaimnak tanítója a' gyermeket tréfából, 's a' titulus rá ragada) Octób. 13dikán kapa tanítót, ki elébb Báró Bukovszkinál, tavaly és ezidén pedig a' Sógoromnál legitimálá magát igen alkalmas gyermeknevelőnek. Ő most 7 esztendő és 4 holnapos. — Négy napos deák korában a' Hó máj s z t e r (így nevezi ezt) beküldé a' szomszéd szobába, hogy ott írjon vagy tanuljon, 's maga Vörös (ez a' Tanító neve) a' maga szobájában maradt, 's várta a' gyermeket, hogy elvégezvén Munkáját, majd előjön. A' gyermek nem jött. Most tehát bé ment hozzá, megtekinteni, mi dolog hogy olly soká semmi jelét nem adja hogy él. De képzelje Nagysád csudálkozását: a' gyermek nem vala ott. A' másik ajtó zárva áll; az ablakon rostély¹ van, ott tehát ki nem mehetett; a' kemencze be nincs törve. A' Tanító nem tudta mit gondoljon, 's nagyon megijedt. Felhányta az ágyakat, és mindazt a' mi a' házban volt, de a' gyermeknek semmi nyoma. Bejöve jelenteni hogy a' gyermeket szerencsétlenség érte; nincs sehol; 's a' gyermek nevetve jó elébe. A' rostélyon másza-ki csupa csintalanságból, hogy megijessze Tanítóját. — Egyéberánt Emil Uram mind a' Tanítóját mind a' tanulást szereti, 's talentoma bizonyosan van. Magyar tánczot jól tánczol, kereng is mint a' Németek, szereti a' meséket mind hallani mind beszélni, nagy faragcsáló, nagy mászó, magyarul és tótul jól beszél, németül csak ért; 's ezen dicséretes tulajdonságai mellett olly polisson de rue hogy mérgemben gyakorta tépem a' hajam hogy nem úgy áll, nem úgy ül, nem úgy eszik mint kellene. Elmésebb és szelesebb, szánakozóbb, nemesebb szívű gyermeket nem képzelhet Nagysád, 's képzeli hogy Zseni és Emil Uram az apjának a' Herzenspünkerle: 's Emil csak azon hiúságért is, hogy kivéven szemeit, melyeket az anyjától és anyai atyjától kapott, görbe háta 's keskeny és dúczos koponyája által egészen az atyja képét viseli.

A' Nagysád és a' Döbrentei Bálintja derekasan nő, 's arczában sokat hasonlít Zsenire, kinek phisionomiája mind az atyját mind az anyját el árúlja. Morosus gyermek, csendes, elmerült; talán Meta-physikus akar lenni. De ollykor el el hagyja a' Philosophia, 's fogatlan száját elvicsoritja. Ez az az eggy gyermekem a' ki fekete hajú volt már kisdéd korában is.

¹ A rostélyt le is rajzolja Kazinczy F.

Magamról nem sokat írhatok Nagysádnak. Félve várom October 27dikét, a' melly nap be lépek hatvanadik esztendőmbe. Semmit sem óhajtottam kevésbbé, pedig oh be sokat óhajtoztam egész életemben! mint az öregséget; 's ha négy holnapos fiamat tekintem, szeretnék még 30 esztendőt élni. De legalább az a' vigasztalásom van, hogy annyi szenvedések után is elég erős, elég könnyű vagyok. Csődöreim, mellyek felől már írtam Nagysádnak, lovászomat, ki jól lovagol, már lehányták, magam is nehányszor forgottam már veszedelemben, 's egyszer süveg nélkül maradtam, Trajánom annyira meghányt: de még rajtam nem történt nagyobb, mint az, hogy egyszer elő kelle kiáltanom két idegen embert, hogy kapják-meg a' zaboláját; de ezek a' semmire való tótok, látván mit mivel alattam a' ló, felém nem mertek közelíteni. Sokat forog ilyenkor előttem a' Nagysád imádott anyja, hogy ha ezeket látná, mit mondana: de engem nem hágy el az a' gondolat, hogy az Isteneknek gondja van életemre. Én nem szenvedhetem azt, hogy utánam cseléd lovagoljon, 's mindég magam megyek ki. Egyszer Trajánomon (ennek atyja Zsibórol jött 's ez maga van olly szép, mint a' Nagy-Búnon levő Bucephalus) Ujhelyből jövék-ki, midőn Feri és Kelcz János bejövének a' Városba. Megállék szeke-
rek mellett, 's Kelcz látván ezt a' sárkányt, 's hallván nyerítését, 's elirtóztatván Arabsz tatógó orrlükaitól, csaknem sírva kért, hogy az Istenért hagyjam őket menni, mert lovaik nem tudták mint álljanak. Az én kövér és kopasz barátom sem igen merne rá ülni, mert úgy osztán Dédácson nem igen sétálna egy kis pálczával a' Sztrigy és Maros szélein. — Az én egészen kiszáradt Sophiem most vár egy villás nyerget Wécsey Pólditól; ha az eljő, akkor együtt fogunk majd lovagolni.

Cserei Farkas írja, hogy Döbrenteink nála volt, 's nála hagyá Erdélyi Leveleimet, mellyeket most Wesselényi olvasgat. Cserei Farkas és Miklós már tevének rá jegyzéseket, és ezeket már vettem: de mit ítél Döbrentei a' Munkáról, azt még nem tudom. Óhajtom hogy ő minél több igazító és póltoló jegyzéseket tett legyen a' Munkára. Ha vissza kapom, egészen újra fogom dolgozni. A' könyvcsináló sokat maga sem javál a' mit ír, de későbbre hagyja kiigazítását. Így a' Festő is. Én mindenek felett azt óhajtanám tudni hogy az én kedves Dédácsi barátnéim mit mondanak rá, mert egy Olvasóm sincs a' kinek inkább óhajtanám megnyerni javalását. E' télen

a' Munka újra lesz dolgozva. Aprilisban Pestre megyek, 's felolvasom a' mit szükségesnek látok, Gr. Teleki László 's a' fija József 's egy rokona Gr. Teleki Ferencz előtt, (ez Sámuelnek, a' Pozsonyban lakottnak, a' ki Pápista, fija, 's igen jó fej) 's úgy adom-ki. — Nagyságtok nekem mindennapi gondolatjaim; ma álmomban is Nagysáddal valék. Ah édes Lolott, meglátom e én még egyszer a' szép Dédácsot? Ha Erdélyt meglátom még, Zsibórol Désnek, Kerlésnek megyek, Vásárhelynek, 's le a' Küküllő völgyen Dédácsra. Ne engedje Isten hogy ez az óhajtasom teljesedést ne lásson. 'S akkor kiélem magamat Dédácson és Hunyad Vármegyének érdemes Notáriusánál Maros Némethiben. Csókolja öszve Nagysád Méltós. Notárius Urat, 's tégye bizonyossá Döbrenteit, hogy én ötet kimondhatatlanul szeretem.

Sophie csókolja Nagysádat és a' mi imádott Susienkat, Zseni ajánlja magát gratziájokba. Marcsa ötet talán Januariusban keresztanyának fogja hívni; Knaut megmondá, hogy annak Zseninek kell lenni, és hogy ha fija lesz, Napoleon nevet kap.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

3651.

Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak.

Széphalom Oct. 23d. 1818.

Tisztelt kedves barátom,

Nagyon köszönöm én azt Mélt. Cserei Farkas Úrnak, hogy Erdélyi Leveleim Kézírását Néked által adta. Óhajtottam hogy azt Te is lásd, 's minekutána a' Munkát Mélt. Cserei Farkas és Miklós Urak 's a' mi kedves Döbrenteink megolvasták és arra jegyzéseket tettek, 's most Te olvasod és bizonyosan Farkas is: az az óhajtasom van, hogy bár Buczit is magadhoz kaphatnád 's Ti mindnyájan tennétek rá jegyzéseket, még pedig úgy, hogy (ha nektek úgy tetszik) egyíték a' másika jegyzéseit ne is lássa, mert így a' jegyzések még szabadabbak lehetnének. Én a' Munkát a' ti jegyzéseketek vévén újra fogom dolgozni, nem csak azért mert a' Jegyzéseknek hasznát venni mind akarom mind tisztelni ismerem, hanem azért is, mert abban még most igen sok igazítani, kitoldani, összehúzni való van: a' ki dolgozik, épen úgy mint a' ki fest, a' Munka dolgozása alatt sokat

krétáz, a' mit ki fog törteni, de a' minek addig míg a' munka egészen elkészül, el kelle töltenie az ürességet. — Van holmi mondva péld. ok. Zápolyáról, a' mi nem úgy volt írva, hogy megmaradjon, hanem csak hogy némelyek úgy lássák a' kézírásban.

Mint vagy te, édes barátom? és mikor indulsz útnak? Szeretném ha ez eránt bizonyosat tudhatnék. Valami téged illet, az engemet mind interesszál. Akár hol léssesz, Erdélyi Leveleimet venni fogod mihelytt megjelennek. Utánad küldöm a' Pesti könyvárosok által.

Farkast köszöntsd, kérlek, 's parancsold neki, hogy írjon ő nekem, minthogy Te nem örömet írsz, és hogy, ha a' dolog nem lehetetlen, közölje velem a' székely szók és szólások felől szóló Munkát, melly már 1816. nála készen volt. Ezen felül tudósítson, kérem, vette e Consil. Kenderesi a' Vásárhelyi Bibliothecának küldött ládámát az ajándék könyvekkel.

'Te és Farkas örömmel vesztek minden hírt Berzsenyink felől. Hadd mondok-el tehát a' mit felőle tudok. — Horázt a' Poetákat genus irritabile-nek nevezi. Irritabilis ez a' nagy ember is. Annaira nehezen vette Kölcsének Recenzióját, hogy ellene egy sok arkusokból (úgy írják hogy az fél Alphabet volt, és így 12 árkus) álló Anti-Recenziót küldé-bé a' Tud. Gyűjt. Redactiójának, melly oly nem éles hanem goromba volt, hogy a' Redactio kénytelen vala vissza küldeni. Nem olvastam azt, 's csak azt mondok a' mit nekem írnak. A' Sonettek Muzáját szőke lotyónak nevezi, 's a' scandált rímes sorokat Leoninismusnak. Berzsenyi ezt az Antirecenziót Szent Miklósnak is megküldé 's olylly kéréssel, hogy ő azt közölje velem: de Szent Miklósi elírtózva tőle, visszaküldé, 's kérte hogy ötlet az olylly kedvetlen Commissiókkal kémélje-meg.

Aug. 12dikén egy régi Irónk Horváth Ádám házasságra lépe Kazinczy Klárával, egy Kalv. Predik. leányával. Ez a' Poetria nevet viseli, de nem atyámfija. Nem aristocraticus kevélységből mondom ezt, hanem mivel valóban úgy van. 'S itt Malvina vala a' Nyoszolyó leány. Ellenben Septbr. 9d. ez a' Horváth Ádámné vissza adá Malvinának a' Nyoszolyó Asszonyságot, mert Malvina G ö n d ö c z Ferencz Vas Vármegyei tehetős ifjuhoz méne férjhez.

A' Tud. Gyűjt. ez idei 4. és 6. Kötetében N. (Téti Pleb. Horváth Endre) 's Füredi Vida (Téti Takács József Győri Fő Notár. Himfynek legszorosbb barátja) mérgesen költek-ki ellenem. Ezek az írások társai a' Mondolatnak. Én utálok esztelenségeiket, de nagyon örülök hogy megszólaltak. Cum dignitate fogok felelni, még pedig

úgy, hogy velek elébb meg olvastatom a' mit nyomtattatni fogok. Örülök hogy e' vádakát addig teszik ellenem, míg élek és felelhetek. Melly vakság péld. ok. az, midőn azt veszik nekem vétkül, hogy én másoknak dolgozásaik felől szabadon adom ítéletemet! K. F.nek az nem szabad: de a' *recenseáló* K. F.nek szabad, sőt kötelessége. 'S miért ne legyen *nékem* szabad *recenseálnom*? — Irigységet, fekete vért keresnek minden szavamban, 's még azt is véteknek, hamis vádnak veszik, hogy egy Recenzióm Pater Verseghynek azt veté szemére, hogy a' mocskos gyönyörüséget *con amore festi*. 'S mit mondasz neki ezen soraira:

Magyar Aglája: lap 122. Mint akármelly Jázon az olyan lyánkáért,

Ki ezreket kíván *aranyos gyapjáért* —

's pag. 125. Megintse azonnal mind az asszonyokat,

Hogy dupla zár alá vessék *kapujokat*.

Szükek voltak hajdan azoknak gatyájik,

Kiknek *árbocz ronggyal* kérkedő sajkájik

Latrait huczolták a' régi világnak.

Én úgy hiszem, barátom, hogy feleletem interesszans, és hasznos lectura lesz. 'S alig ha a' Jerikó falai fel nem kelnek 's Nabugodonozor meg nem szűnik marha lenni.

Erdélyi Leveleimért embert fogok hozzád küldeni. Csereinek azt írtam, hogy magam megyek érte; de itt a' hideg ősz, fejem rheumatismusa miatt lehetetlen kimennem; a' két napi hideg miatt már is ágyban vagyok. — Octób. 27dikén belépek életem hatvanadik esztendejébe. Bár gyermekeimre nézve még harminczat érhetnék! Az annyival szükségesebb volna, mert feleségem testvér bátyja arra kényszerít, hogy successióját processussal keressem! Ez irtóztató. Ime tehát nekem az vala sorsom, hogy valamint nekem szegte nyakamat egy gonosz testvérem, úgy a' feleségemet is a' testvére tegye szerencsétlenné. Vértzik szívem midőn e' gondolat rohan rám, 's hat gyermekeimet tekintem.

Barátom, feldicsekedtem vele talán, hogy Julius első napján én egy igen nagy szépségű csődört vettem Báró Meskó Antalnétól. — A' Báró Júniusban hala-meg, 's az Özvegy először a' ménest, végre két csődörét 's egy 3 esztendőös csődör csikóját adta el. Én a' csikók nevelésében igen szerencsés valék mindég, 's a' szép lovat szeretem. Igen olcsón vettem-meg. Trajánom gesztenye sárga, hattyú nyakú, szarvas lábú, 's egészen Zsibóra emlékeztete. Sógorom mondja

hogy jelen vala 13 eszt. előtt Meskónál, midőn ennek a' Trajánnak Caesar nevű hasonló szőrű 's termetű atyja Zsibóról megérkezett Széplakra. Én úgy hiszem, hogy ez a' Cícero 's Bucccephalus fajából eredett. Irtóztató tűzű a' ló, 's mikor hortyog, orrlyukai messze tátognak. Lovászomat már lehányta; magamat soha nem; de egyszer lerepüle a' süvegem, 's embereket kiáltottam elő, de a' kik hozzá nem merlek közelíteni. Nekem ehhez két olly kancza kellene, kit feleségem szekérbe fogathasson, magam pedig a' Traján feleségeivé csinálhassak. Engedd azt a' kérdést tennem, ha Te adhatnál e nekem két kanczát 's a' Cícero maradékiból, és ha adhatsz, szabad-meg utolsó árát. Csak szőrére nézve is hasonlítson a' ló, 's szürke vagy fakó ne legyen. Leginkább szeretném ha pelly lehetne. Martziusban leküldeném a' pénzt, 's a' lovakat felhozatnám. Ha meg volna hágya, az az ha vemhes volna, még inkább szeretném. Tudom veszte-ségedet lovaiddban, 's megtörténhetőnek látom, hogy nem lesz eladód: de Te megengedsz a' kérdésnek, 's az ára megszabásában olly szabadon fogsz bánni, a' hogy én a' te széplelkűségedtől várom az az olly szabadon, mintha idegennek adnád. Élj szerencsésen 's tarts meg becses emlékezetedben.

örök tisztelőd:

Kazinczy Ferencz mpr.

A' két kancza megalkuvására Csereit kértem: de minek mi közöttünk a' nem egyenes út? Csak arra kérlek, hogy tudósíts minél előbb. Külömben Januariushban az Ungvári vásárban próbálok szerencsét.

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós göresöni levéltárában.]

3652.

Kazinczy — Szilágyi Lajosnak.

Különös bizodalmú Drága Jó Uram Szolgabíró Úr,
Kedves Uram Öcsém,

Uram Öcsém még is késik nekem megküldeni néhai kedves nagy-atyjának Biographiáját és Verseit. Én betegen fekszem, de még ma is ennek a' Nyelvünk hősának híre terjesztésén dolgoztam valamit. Alázatosan kérem Uram Öcsémet, méltóztassék azokat a' megigért írásokat a' hűgommak Péchy Sándorné asszonynak

Ér-Semlyénben, vagy Dienes, avagy Miklós Öcsémnek — de minden esetre *lepecsételve* — általadni. — Bár kedves Uram Öcsém az én már igen gazdag Autographiai Gyűjteményemet a' Superintendensnek 's Levelezőjinek némelly olly írásaikkal gyarapíthatná, a' mellyeknek nekem engedések által magának kárt nem teszen. Mind egygy az én czélomra, akármi legyen az írás, csak nevezetes ember *keze 's neve leírása* legyen.

Maradok szíves tisztelettel

Az Urnak, kedves Uram Öcsémnek

alázatos szolgája

Széphalom Octób. 23d. 1818.

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a debreczeni főiskola könyvtárában.]

3653.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom, Octób. 27d. 1818.¹

Tisztelt barátom,

Én ma lépek hatvanadik esztendőmbe. Rettenetes éjjelem volt: elképzelém melly közel vagyok a' határhoz, ha életem' hátra való napjait tekintem, 's melly igen messze tőle, ha akár gyermekeim' sorsát, akár literátori dolgozásaimat tekintem. Sera in fundo parsimonia! ezt kiáltja Seneca rám, 's nekem csak ez egygyhez lehet ragaszkodnom. Bálint fiam 4 holnapos, Emil hét eszt. Eugenia lányom tizeneggy még nincs, 's a' hat közt ez a' kettő a' legidősb. Tiz esztendőt élnem nem lehetetlen, 's ha addig élnek, mind úgy mint nevelő atya, mind úgy mint Író, tehetnék még valamit. De arra ifjú erő, el nem gyengült szem, 's a' környülállások által nem ostromlott kedv kívántatnak. Barátom, Te, a' ki nálamnál sokkal ifjabb vagy, fordítsd haszonra minden idődet, 's tanulj az én káromon, a' ki időmmel nem gazdálkodtam eléggé jól. És ha kikap a' halál, tanítsd árva gyermekeimet, hogy a' jó ember *szereti a' hazát* — hogy *Moralitás nélkül nincs boldogság*. Ezt sugd nekik majd, édes barátom, 's emlékeztessd őket arra, hogy Te engem szerettél. Legyen az az ő kevelységek is, mint az enyém volt és lesz.

¹ Jött Sz. Mihályra Nov. 11ikén 1818. — Dúlházy M. jegyzete.

En azt ígérém Festeticsnek, hogy ez idén meg fogom látni Keszthelyt és ötét. A' mindeneknél, annyival inkább nálam, megszűkölt pénz, lovaim' eldöglések, és a' Tuladunai Megtámadók ezt az utat velem elhalasztaták. Most minden időmet a' Füredi Vidával csatázás fogja-el. Védem ellene a' Neologismust, 's e' végett Iróinkat *a renatis litteris* végig forgatom, 's csinálom a' Jegyzéseket. Eggyetlen egy Irónk sincs, a' ki Neologus nem volna, 's egyenesen annak köszönhetjük Literatúránknak gyönyörű virágait és gyümölcseit, hogy Iróink mertenek. Öszve hasonlítom Szabó Dávidot, Rájnist és Révait, azon paraszt veszekedésekben, a' melyet mindenik vive egymás ellen, 's ámbár magam Révaista vagyok, megmutatom, hogy nagy része annak a' mit Barótiban kárhoztattak, minthogy a' szokástól Baróti ellávozott, ma kérdésen kívül jó. A' sovány tárgyat *λαγποδίζω* adom elő mint Gellius, 's bátran fogok szólni, szabadon, de vastagságok nélkül. Sokat nyerni nem fogok, mert némelly ember megteríthetetlen, de én proselytusokat nem is keresek; nekem elég, hogy okát adhatom bánásimnak, 's hogy bevágom azoknak útjokat, a' kik nyelvünket úgy szeretnék elrontani, hogy magokat *Académicien*-ekké tehessék, mint a' Francia nyelvét rontotta-el az ő *Academiájok*. Ezt Voltaire, Rousseau 's mások vallják: de mi Magyarok azt jobban tudjuk mint Voltaire, Rousseau és mások.

Füredi Vida azt is szememre lobbantja, hogy a' Verseghy Aglájájában mocskos festéseket *con amore* festve leltem. Engedd ide tennem egy két helyét:

Mint akármelly Jázon az olyan lánykáért,
Ki ezreket kíván *aranyos gyapjáért*. l. 122.

A' Görög szerette énekelni a' mit tenni nagyon szeretett: de a' Görög nem beszéle lánygyapjúról. Verseghy a' Budai fogságban a' nőzés örömeit egy versben festé. Benne volt abban ez a' szó is: *szőresőlni*.

Hát ez nem justificálja e Recenziómat:

p. 125. megintse azonnal mind az asszonyokat,
hogy dupla zár alá vessék *kapujokat*;
szűkek voltak hajdan azoknak *gatyájik*,
kiknek *árboczronggyal* kérkedő sajkájik....

Boccaccio és mások festettek offlcléket. De a' Grátziák neve alatt adni illy darabú verskötetet, csak mégis rendes --- legalább

hasonlít ez az ő Aglájája azon Grecouri ízlésű könyvhöz, mely (ha emlékezetem meg nem csal) Szent Terézia név alatt jöve-ki. Másként él a' nem mennyei Vénus örömeivel Alcibiád, másként a' bakkancsos a' Pest' fogadóji körül.

Döbrentéinknek Jegyzéseit leveleldre nagy gyönyörűséggel olvastam. Nem vagyok vele minden eránt egygy értelemben, de az nem is szükség. Én szeretem az Író önségét feltalálni dolgozásaiban. Raphael nem úgy dolgozott mint da Vinci, mint Correggio, mint Caracci, mint Rembrand, 's mind egyikét szabad dicsérni is, csudálni is.

Nevekedtek vagy nevekedtenek. — Ha mindég *tenek* fordulna elő írásomban, az keresett pipere volna; a' maga helyén, való szépség.

Rezzentő bizonyosan nem rossz. — *Döbrentő* excellens. Mind a' kettővel szabad és kell élni. *Döbrentő* sokkal több mint amaz.

belé tettem abba — pleonasmus, de nem kell nagyon kerülni. Sok van ilyen nyelvünkben: Néki ment az ellenségnek. — belé vágta kardját az agyába, vagy baltáját a' paizsába, minthogy erre még több erőlködés kellett.

Igazod van: *régiebb* és *régenten* nem rosszak, 's a' magok helyeiken jobbak mint a' *régibb* és *régen*.

A' *niche* nagyon szerencsésen van kitéve Döbrentei által: *falüreg*. — Nem illenék ide, de hadd említsem: a' vacuumnak egy szép nevét bírjuk az öböl-ben. — Tempus et spatium nálad idő és *terület*, szép; de a' terület el van foglalva a *stratum*nak.

Én nem akartam azt mondani, ha talán mondtam is, hogy a' Philosophust eluntatja az első Levél, 's azt nem is tudtam, hogy a' Bártfai templom olly híres munkájú építmény.

«Ha valami új szó eléggé nem festi a' dolgot»... Ez az a' mit én mindég mondok, de mindég haszontalan. Szint olly hijába mondtam azt is Dayka előtt, hogy van *topicus* szépség, a' mit te is mondasz itt. Néki mérgesedve Gelliusomban azt mondom, hogy *ollykor a' rossz jobb mint a' jó*. — Szép az is a' mit mondasz: On doit beaucoup sousentendre... Helvetiust némelly borzas Olvasó öszve nem függő Philosophusnak mondotta, mert a' mit Helvetius szökdelve kihagyott, azt híven hogy a' borzasok ki fogják pótolni hézagjait, nem tudta kipótolni. — Olvasád e a' Pápai Catech. Recenziójit a' M. Kurír leveleiben? Az én ott álló Recenzióm tele van olly hézagokkal, de némelly Olvasónak nem kell póltolék. Bezzeg nem hézagos a' Mártoné, 's szeretném látni mit felel majd Prof. Varga.

Döbrenteihez írt Levelednek bérekesztése egészen magyarázza mit óhajtottam én, mikor azt írák, hogy Bártfai Leveledet szerettem volna à la Boufflers írva látni. Melly isteni az a' mi itt következik:

»ámbár fordításom vigasztalná talán Dömét, mert a' valóban nem-isteni. Furcsa dolog, mikor Pap haragszik az istenire».

Illy szikrázásokat óhajtottam volna én, vagy az egyetlen Gróf Desőffytől, vagy akármelly más Magyartól, ha Dezsőffy egyetlen nem volna.

Prof. Rozgonyi épen nem Censor, csak Tulsiczky az, 's ámbár Prof. Rozgonyi Urat mint embert szeretem, mint Tudóst becsülöm, nem szeretném hogy akármit is censurázzon, kiváltképen nem pedig magyarul írt munkát. Rettenetes imádója a' szokásnak. És osztán a' R. lelke őbelé, nem tudom hány általköltözéskedések után bizonyosan Menippusból jött által; miolta él, pedig már rég oltá él, nem talált több embert a' kit dicsérhetett volna, az egy Borsodi Notárius Palóczin kívül. Én azt javaslanám, hogy ha majd bemegy Kassára telelni, hívassd magadhoz ebédre, Prof. Sáfárt, elkészítve Prof. Pongrácz által, 's vele üttessd Kézírásodra a' pecsétet, nem Tulsiczkival. De élj, kedves barátom, szerencsésen, 's jelentsd mély tiszteletemet életed Angyalának. Ma még sokaknak kell írnom.

örök tisztelőd:

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3654.

Kazinczy — Dúlházy Mihálynak.

Széphalom Octob. 27d. 1818.

Bizodalmas Drága Nagy Jó Uram,

Elboríta pironsággal az Úr becses levele, mert régi adósságomra emlékeztetett, és akkor emlékeztetett arra, mikor azt le nem fizethetem. Ha teljesedésbe megyen a' mit az Úr nekem ígér, hogy a' Méltós. Gróf az Urral együtt Novemb. 20dikáig meglátja azt a' helyet a' hol őtet még inkább tisztelik, szeretik, csudálják mint a'

Döbrentei szobájában, — ha meglát az Úr, látni fogja melly zavarban vagynak irásaim, 's azt sem tudom hol mit kelljen keresnem. 'S fél esztendő oltá jobb szememet nagyon érzem gyengülni; ez restlé teszen; 's valamint régen kedves remeteségemnek az volt nagy öröme, ha leveleimben társalkodhatám barátimmal: úgy szemem elgyengülése oltá ez az öröm is nagyon elhagyott. Ez idén talán ültem annyit nyeregben mint író asztalom körül.

Valamit a' nyomtatványok elkelése körül tehetek, nagy örömmel fogom tenni. De minapi Recenseáltatásom és a' Füredi Vida invectivái oltá az én ajánlásom veszett név' ajánlása sokaknál.

Tartson-meg az Úr engem továbbá is azon becses barátságában, a' mellybe minden érdemem nélkül befogadni méltóztatott.

alázatos szolgálja

Kazinczy Ferencz mpr.¹

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

3655.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Octób. 27d. 1818.

Édes barátom,

En ma lépek be hatvanadik esztendőmbe. — Rettenetes nap nekem, mert olly közel látom magamat a' véghez, a' melly messze, 's kivált gyermekeimre, a' testiekre, 's a' lelkiekre, egy más véghez vagyok. Barátom, élek e még tíz esztendőt? reménylhetnék e még tizenötöt? Szabad volna e még óhajthatnom húszat? Kellene ennyi két rendbeli gyermekeimnek. Zseni még nincs 11 esztendős, Emíl nem régen lépe a' 8dikba, 's ők a' legidősebbek a' két nemben: mi lesz Bálintomból! És osztán az a' 'Sógorom' históriája, kitől perrel kell keresnem a' feleségem' örökségét. — Szánj ezekért, édes barátom! a' Sors engem a' sirig fog üldözni. 'S bár gyermekeim lehessenek boldogabbak.

Gróf Dezsőffi tegnap este küldé hozzám jegyzéseidet a' Bárlfai Levelekre. Nagy tudományú, széplelkű ember! 's bár úgy ragyog-

¹ T. Kazintzy Ferencz Ur levele. Jött Nov. 13ikán 1818. Sz. Mihályra. Szép Halomrul. — Dúlházy M. jegyzete.

hasson az Írók közt mint a' Dieta 's Vármegye emberei közt! Mit ítéltem Kézirata felől, eddig tudod: de sajnálom, hogy a' mi hozzá elment, végig nem terjede a' Munkán. A' mi nálam maradott, elégettem. — Jók, igen hasznosok, sőt szükségesek azok a' megolvastatások. De sokszor az Írót is megzavarják, 's (magamról is szölok) gyakran egészen haszontalanok. Igazat íra Ramlernek Pfeffel: Én elhiszem hogy Prof. Úr az én fejemre jobban fel tudja tenni a' kalapot, de nekem senki sem tudja kedvem szerint feltenni csak magam. — Bár leküldhessek minél előbb Zsibóra Erd. Leveleimért, 's hallhassam, mit ítéle azokról az én Döbrenteim 's a' mi kedves Grófnénk és Lolotunk. Nekem kivált az vala igen kedves, a' mit Cserei Miklós küldé bővítésül, igazításul.

Dulházi nekem azt írja, hogy a' Grófja és ő hozzám jönnek November 20dikáig, a' midőn Kassára költözködnek be telelésre. Melly napom lesz. Akkor csuklanod kell.

Nem akarok világosan szólni, de te érts-meg: — Az, a' kihez egy versezetem szól, a' mellyből a' nyomtatók kifelejték a' téged említő sorokat, az a' mi kedves barátunk úgy ír nekem arról a' ki felől ez van mondva ott,

hol egy nagyfényű férfi szokott biztos kebeledbe szorúlni, — hogy *elhűlést* kell hinnem. — Mondd meg nekem, barátom, hogy van az, hogy azt a' nagyfényű férfit oly sok ember nem szereti. Az, a' ki eltílt a' begombolgatott nankin nadrág említésétől, ezt a' nagyfényű férfit szinte utálja. Utálja e az is a' kihez az említett Versezet írva volt? 'S mi szüli ezt az utálást? Én ezt tudni igen szeretném. De én úgy tudom, hogy ez azt is nem egészen szereti, a' kinek szobájában minap nekem levelet írál. Szomorú dolog, hogy a' szív és fej nem mindég járnak egygyütt.

Az én jobb szemem Júniusban fájni kezdett, 's gyakran érzek benne fájdalmat. Az is cselekvé, egyéb okok is, hogy rég olta semmit nem dolgoztam, 's ültem annyit nyeregben, mint író asztalom mellett. Most neki bőszerűtem ismét, 's most, a' kurta napokon. IX Köteteimet készítem új kiadáshoz, 's a' Marmonteli regéket, mellyek Szemerének, Kölceinek, Szent Miklósinak ott legjobb dolgozásaim, megtisztongattam, 's három új Marmonteli Regével megtoldottam. Most Ciceróból fordítom a' Scípio Álmát, majd egy két Orációt még.

De legfőbb dolgom az, hogy Barótit, Rájnist, Révait, Verseghyt, Ányost, Virágot végig olvasom, 's Philologiai Jegyzéseket csinállok,

hogy a' Dédácsi Reggelek elkészülhessenek. Az lesz Antirecensióin, az lesz Anti Füredi Vidám. Elmondom, melly igazságtalanul hányá Révai (az én kedvesem) és Rájnis Barótnak szemére a' Magyar Nyelv rontását, 's megteszem a' következtetést, bátran, de azon tisztelettel, a' mellyel magamnak és Olvasóimnak tartozom. Mocskolódni, szurkálni nem fogok; azt nem tevék a' Himfy, Pápay, Beregszászi és Sípós, 's a' Pápai Catechismusa Recensióikban is. —

Nótáját madarász sípja hazudja *midőn*. (Pentameter.)

Este felé *leveled második* éri kezem.

Ezek, igen is, rossz öszveszerkesztések. — De hát ez rossz e?

Úgy megvidultam de viszont a' másra.

Még ha tovább késem, melly bízva reám van, az ifju Gyülekezet.

Batsányi az Ányós verseiben I. 172. 173. kárhoztatja ezt: *Olly szépen Kartigámnak írtál esetéről*, 's azt mondja, hogy a' szók helyeztetése (miért nem mondjuk *helyezése*?) a' Nyelvnek belső tulajdonságát sérti, melly szerént ennek így kellene lennie: *Olly szépen írtál Kartigám esetéről*. — Így akarnánk vízzé, lörévé tenni még a' versek nyelvét is. Igen is, rimes versekben, Alexandrinokban, az illyes bátor szólás. — De Zrínyi, Tinódi, Gyöngyösi tele van ellélekkel:

Keménynek csendesen ballag paripája. | 1. 4. 2. 3.

A' mint szöke vize lefoly a' Dunának 1. 2. 6. 7. 3. 4. 5.

Du dieu qui non, créa la clémence infinie 6. 7. 8. 1. 2. 3. 4. 5.

'S mi rosszabbak legyünk mint az inaszakadt francia? (Sine nervis.) Az illy Nyelvrontóknak útjokat kell állanunk, ha bennünket mérgekben, dühökben el akarnak is tapodni.

'S képzeld: Révai e' nevet *Mosxos* Moskusznak írja mindenütt. lássd az M. ívet verseiben, mert ott a' lap nincs megjegyezve. (Poz., 1787.) Jele tehát, hogy a' Moschkusch neki is írtóztató volt, de nem mert Moschusznak mondani. 'S mennyi példát leltem az elisióra, Synezisre mindenütt Barótiban, Révaiban, Ányósban, Versegiben.

A' mi Zsenink tegnap keresztanya volt Knautnénál, ki vasárnap (Oct. 25.) Ilyánt szüle, 's a' gyermeket a' *kis Mama* nevére keresztelteté. —

Oh barátom, mint várom ítéleteket az Erd. Lev. felől! mint azt, hogy megjelenjenek! — III. a' tél: útra menni elgyengült

fejemmel nem merek. De a' jövő Májusi innepre talán megjelenek Keszthelyt.

Ha még nem tudnád: Malvinának Göndöcz Ferencz nevű Vas-Vármegyei nem poetai lelkű 's nem poetai vezeték nevű ifjával, de a' ki tehetős ember a' mint Horváth Ádám írja, September 9dikén volt lakadalma. Horváth Ádámnak Aug. 12d. volt ugyan az Kazinczy Klárával, ki nekem úgy nem atyámfija mint az Ujhelyi Curátor nem az az én Dédácsi 's Maros Némethi barátommal, de a' mellyet nem aristocratismusból mondok, hanem mert nincs különben.

Végre tudom hogy Keszthely nekem is Sorbus aucupariát ültete. A' Gyöngyösi Sorbusa kiveszett, (ezt a' Gróf nagyon akarja titkoltatni) titkon újat ültettek.

Élj szerencsésen és szeressd

örök hívedet.

[Aláírás hiányzik.]

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

3656.

Kazinczy — Rummy Károly Györgynek.

Széphalom d. 27. Octob. 1818.

Theurester geliebtester Freund,

Heute trete ich in mein sechzigstes Jahr ein. Ein ernster Tag für mich; ich schauderte als ich aus meinem Schlaf erwachte, und ihn vor mir sah. Wer steht mir gut, dass ich noch ein decennium. wer kann mir versprechen, dass ich zwey decennien leben werde! und wahrlich, das sollte, wenn ich an meine unerzogenen Kinder und an meine vorgenommenen, nicht geendigten, und sehr fehlerhaft geendigten Arbeiten denke. Sera parsimonia in fundo! ruft mir Seneca zu; aber alle meine Tage, alle meine Kräfte sollen diesen zwey Zwecken geweiht seyn. Etwas grosses erhält die Welt und das Vaterland von mir nicht, aber was [sie] von mir erhalten, sollen sie so gut erhalten, als es von mir zu fordern war.

Der Bruder Ihrer verstorbenen Frau hat seine Niese[!] dieser Tagen besucht. Wir behielten ihn zu Nacht, und verliebten uns in ihn; ein rechtschaffener, braver Mann, und mit der religiösen Tinktur,

welche den Lutheraner so ganz auszeichnet. Sennowitz hat ihm erzählt, dass es bloss an einem Votum abhing, Sie wären Prediger in Eperjes werden; «aber der hitzige Rummy und der hitzige Schwartz würden (sagte man) nicht gut thun». Unsere Malie hatte eine wahre Freude, ihn zu sehn, und aus ihm vieles, was ihr unbewusst war, von Ihnen und den ihrigen zu hören. Ich lag im Bette, ich hatte mich verkühlt, und hielt mit meinen Kindern eine Arithmetische Übung. Er kam gleich nach Tisch den 21. 8br. und ging vor Tisch den andern Tag. So sehr ich Ihnen manche Nachrichten von ihm zu geben wünsche, so muss ich Ihnen sagen, dass ich gar keine geben kann, denn in Igló u. Schmölniz war er lange nicht, und von Kaschau wusste er mir nichts anders zu sagen, als dass Ihr Herr Vetter für einen hochmüthigen Mann gehalten wird, welches wahr oder nicht wahr seyn mag. Unsere Malie sah er in [der] Wiege; jetzt ist sie 3 Schuh und 9 Zoll hoch; diesen Augenblick habe ich sie gemessen. Malie hat seit dem Sie sie verlassen haben, keine Krankheit überstanden. Sie ist trotz ihrer abscheulichen Haut an der Hand und den runzlichten Fingern, ein starkes, gesundes Kind. Diesmahl habe ich Ihnen nichts unangenehmes zu melden. — Mein Sohn Emil hat den 13. Octob. einen Erzieher erhalten, den wir kennen. Ein unverdorbener junger Mann; er war bey Baron Bukovszky zwey Jahre, und bey meinem Schwager ein Jahr als Erzieher, und wir kennen ihn genau. Für den ersten Anlauf ist er besser als jeder andere, besonders die künstelnden Pedagen; Malie und meine übrigen Kinder profitiren mit. Er heist *Veres*, ist aus Kaschau gebürtig; war in Italien, Schweitz u. Frankreich als Feldarzt angestellt; kein Kirchenlicht, aber moralisch und von artiger Aufführung.

Martons Vertheidigung wider die Angriffe des Plebans von Tés *Molnár* András u. Prof. Varga in Debresin in den Tud. Gyűjt. ist nun beendigt. Was sagen Sie dazu? Der Supplicant von Pápa (so nennet man bey dem reformirten die Studenten, die zu die sogenannten Wohlthäter hinaus geschickt werden) war neulich bey mir; er sagt mir, dass es eine Freude ist, wie die kalvinische Prediger in Dörfern und in Städten nicht begreifen können, was Marton mit seiner Unverständlichkeit haben wolle: mir aber sehr ungnädig nehmen, dass ich homo laicus mich in den theologischen Zank gemengt habe. — Der andere Supplicant aus Debresin sagt, ich müsse gar nicht zweifeln, dass die besagte Recension Prof Varga's Arbeit sey; sie, seine Zuhörer hätten sie aus seinem Styl, aus seiner Gedanken-

Reihe, aus seinem Grundsätzen und Lehren gleich erkannt, aber die Sache ist auch ohne dieses bewusst. Mártons Recension hat über all die bessern Köpfe angeregt, u. Patak glaubt, die Re- und Anti Recensionen haben mehr gewirkt, als zehen Catechismen. Die Jugend sieht jetzt, was an der kritischen Philosophie sey, und Prof. Rozgonyi hat den stolzen Ton etwas nachgelassen. Es ist wahr, Prof. Márton ist ein zweiter Luther, und gewiss für die bessere Sache als Luthers Sache war. Doch wir müssen nie vergessen, dass Luther im XVI. und Márton im XIX. Jahrhundert leben — aber freylich L. in Sachsen, und M. in Pápa; L. von den Fürsten befördert, M. gedruckt. Mich überfuhr ein Schaudern, als ich mit der letzten Post das Umschlagblatt mit dem letzten Bogen der Recensionen erhielt, und ich nun in den Erraten das Wort: *der Orden der Jesuiten* fand und die Stelle aufschlug. Wäre ich dabey gewesen, ich hätte ihm die Hand ergriffen. Wozu war das! — Wenn Folnesics und sein Mitarbeiter darüber und über mich etwas sagen sollten, so bitte ich Sie um die Freundschaft mich dieses wissen zu lassen.

Meinen herzlichen Dank für Ihre sehr schätzbaren Nachrichten aus Pest. — Ich wünsche, dass Neidl Ihr Bild selbst steche, und nicht durch seine Scholaren stechen lasse. So einen Streich hat er auch mir einmal mit der Platte meines Schwiegervaters gespielt. Ich zahlte ihm 60 f. in kling. Münze dafür, und die Arbeit war nicht 60 Heller werth. — Dass mein Bild noch bey Donat ist, bedaure ich sehr; als ich alle Arbeiten Donats zahlte, sagte er mir, er habe dieses dem Helmecci als Geschenk von seiner Seite gearbeitet. Donat mahlt sehr gut, wenn man sich ihm blind übergibt; mit diesem meinem Bild bin ich äusserst unzufrieden; Helmecci wollte mich darin voll Leben und mit einem schneidenden Geiste haben, und das Gesicht der *βουπις* Juno war nie mehr zu einer Caricatur gemahlt. — Dass Ihnen Tóth László sehr gefiel, freut mich ungemein; ein gelehrter, edler Mann.

In Nagyfalú, eine Stunde von Tokaj, wohnt ein reform. Prediger Terhes Sám. In eben dem Dorfe war der Orestes und Pollux des Tóth László (Alex. Cseresznyés) Praeceptor bey Hrn. von Bekény. Diese zweye haben sich abscheulich zerzankt, u. Terhes gab den Cseresznyés oder dieser jenen sogar beym Com. an. Cseresznyés ging nun nach Pesth als Candid. Medic., u. Tóth gab seine ungrischen Verse heraus. Cseresznyés ergriff hier die Gelegenheit, u. rückte am Schlusse des Buchs ein Scholion ein, wo er den Prediger Terhes,

als Übersetzer der Fabeln von Florian etwas zwicket. Terhes verstand keinen Scherz, u. gab eine brochüre wider Tóth heraus, die grausam ist. Tóth hat sich gerächt in seinen griechischen Versen. Nicht genug: neulich erschien im M. Kurir eine Anzeige von einer Arpadias in gereimten *kurzen* Zeilen, (verdammter Einfall), von Florians Fabeln in gereimten *langen* Alexandrinern, u. von einer Ziza, und philologische Streit mit mir, mit Prof. Nagy, mit Superrint. Kis etc. Die Zahl der Bände, die Zahl der Seiten, der Preis der Werke alles angezeigt, u. — nichts ist erschienen. Ich glaube, den stolzen Terhes mag der Schlag gerührt haben, als er diese jugendliche Maliz zu sehen bekam. Der gute Prediger Terhes glaubt, auch er sey etwas.

Ich begreife meinen Horvát István nicht. Unedel kann er nicht seyn; aber er ist voll Feuer, und vielleicht gab man ihm Winke. Ich glaube immer, die Transdanubianer hängen an ihn, u. er fürchtet sie. — Ihre Nachricht über Berzsenyis Antirecension hat mich mit Wehmuth erfüllt. Ein so edler Mann, u. so klein!

Ich komme von einem Ritt nach Haus. Ich werde Ihnen geschrieben haben, dass ich in Jul. drey Hengste gekauft habe. Mein Trajan ist eine hohe[!] Schönheit unter den Pferden, hebt die Füße ungemein hoch, hat einen gekrümmten Hals; es mag manchen König geben, der in seinem Stall Pferde hat, die diesem nachstehn müssen. Einigmahl war ich schon in Gefahr herabgeschleudert zu werden, und ein Mahl kam ich ohne Hut nach Haus; der sechzigjährige Reiter hat aber noch seinen festen jugendlichen Sitz, wenn sein gebrochener linker Arm gleich nicht mehr so fest die Zügel hält. Ich bilde mir wirklich etwas darüber ein, und um so mehr, weil es meinen Reitknecht, der gut reitet, einmal schon herabgeworfen hat. Kommt Pips Dessöffy, so wie er mir es eben schreibt, bis den 20. Nov. zu mir, so muss er mir das Pferd reiten. Niclas Szirmay erhielt einst von dem türkischen Kaiser ein Pferd zum Geschenk, und Leopold I. ritt es, damit man sage, das Pferd hat zwey Kaiser an seinem Rücken getragen. Mein Trajan wird zwey Menschen führen, die in vielen Rücksichten gleichen.

Was geschieht alles in America? Wenn das Ding so geht, so wird die Menschheit eine wichtige regeneration erhalten. Und was geschieht in Aachen? Es sind wunderschöne Zeiten erschienen, und unsere Zeitungen dürften nicht lang so leer seyn als sie es jetzt sind. Und wenn man den M. Kurir doch mit literärischen Nach-

richten füllen wollte! — Füredi Vida und N. haben mir viel zu thun gegeben, aber ich glaube, das Publicum wird ihnen für den Dienst danken. Ich werde meine Antworten so vortragen, wie Gellius seine Grammat. Bemerkungen verfasst hat. Und diese Arbeit wird machen, dass mein Aufsatz für die Encyclopoedie um so reichhaltiger ausfalle.

Prof. Theol. Daniel Paksi Szathmári in Patak, starb den 3. Aug. zu Kis-Győr, in dem Borsoder Comit. Sein Nachfolger wurde Prof. Humanitatis Somosi (ich glaube Johann). Sehen Sie die Geschichte des Collegiums in dem Aprilhefte des Tud. Gyűjt. wenn Sie von dieser Notiz einen Gebrauch machen wollen. Somosi ist ein guter, sehr guter Kopf; er war Bibliothekär zugleich mit Kézy. Hat Göttingen gesehen; ist ein grosser Grieche, liest auch englisch. Ich umarme Sie.

Mich verfolgt das Unglück. Elf Stück Pferde von mir haben den Rotz erhalten, und meine 2 Weingärten hat der Hagel geschlagen. In Ujhely war den 9ten May ein Wolkenbruch wie seit Jahrhunderten keiner. Die Gassen waren voll von Felsen, und das Wasser ging durch die Fenster selbst an nicht tiefliegenden Plätzen.

Karl Fekete beging die Tollheit d. 23. May.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

3657.

Rummy János György — Kazinczynak.

Iglo den 28ten 8br. 1818.

Hochwohlgebohrner,
Hochgeschätzter Herr!

Durch Herrn Joseph Rumi haben wir die Nachricht erhalten, dass der Kleydungs Zustand unserer Enkelin Malie einer höchst nöthigen Ergänzung bedarf; es ist uns dahero ganz recht, dass bereiths von Caschau aus einige Ellen Spangollett gesandt worden sind. Nun übersenden wir verschiedenes auf Kleydungs Stück, wovon inliegend das Verzeichniss folget.¹

¹ A levélhez van mellékelve a Rummy Amália részére küldött holmik jegyzéke.

Wir hoffen übrigens, dass sich die Malie gut anführen wird. Mit ihrem Bruder dem Emil, welcher seine Schwester hertzlig grüssen lässt, sind wir, einige kindische Schwachheit abgerechnet, ganz zufrieden, und macht uns viele Freude.

Mein Sohn macht uns neulich den sonderbahren Vorschlag, den Emil in die Schwefel Raucherungs Anstalt nach Caschau zu senden; wir tragen aber billig Bedenken solches zu thun, weil diese Anstalt nicht für Kinder, als welche dabey leicht aufrachen könnten, sondern mehr für erwachsene gehört, und selbst bey erwachsenen sind bis dato noch keine Mirakl bewirkt worden. Ausserdehm hatt sich der sogenannte Flächen Ausschlag bey dem Emil schon sehr verringert, und wir hoffen, dass solcher sowohl bey ihm, als bey der Malie bey zunehmenden Jahren von sich selbst ganz aufhören wird.

In dem Paquet, worinnen die Sachen für die Malie enthalten sind, befindet sich ein versiegelt Päck von meinem Sohn, welches ich ohnlängst für dieselbe von Carlovitz erhalten habe.

Ich und die Meinige empfehlen sich Ihnen und der Gnädigen Frauen Ihrer Frauen Gemahlin bestens, womit die Ehre habe mit aller Hochachtung zu seyn

Euer Hochwohlgebohrnen

Ergebenster Diener
Joh. Georg Romy mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

3658.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kraszna 31dik Octobr. 1818.

Kedves Barátom!

Szivembül való rész vétellel értettem egészséged változását, kívánom, forduljon az mentül előb jobbra, és e szerint noha kedves, ohaitot volna Tégedet itt tisztelni, de magam se kívánhatom, hogy a mi nékem egy felől örömet adna, ugyan az oljast következtetne, a mi szívemet leg közelebrül érdekelhetné.

Hogy Gencsivel való cselekedetem heljbe hagyásodat meg nyerte, örvendem — bámulom azomba rettenetes abszurditását szép culturájú

rokonodnak. Mond meg nékie, kérlek, hogy én már sokszor voltam igen közel a Decoratio nyereséhez, és mindenkor mind eddig csupán raitam mult el, hogy akár mi színű, de tarka strafos pántlika nincsen gomb jukomba, és az én az után való járássommal nem is fog soha is lenni — mond meg nékie, hogy nem csak én, de egész familiám, meljnek mostohája nem vagyok, nem kapunk semmit is a gyengén látó szemek előtt csillámlókon, és hogy el hiresztésemre vágyódnék — meg győzheted őtet, hogy felséges Urunk önnön kezével, Neve al írása alatt is vannak oljasok nállam, hozzám intézve, a miljenekkel a magok el hiresztésre vágyakodók el szokták az Uiság Leveleket töltetni — én nem vagyok a N. Váradí kies képű nagy Ur, ki maga hireszti el magát, elég a nékem, hogy eő felségének különös parancsolattyára töb ízbe az Udvari Uiságba ki hirdettek olj cselekedeteim, meljeket nem én, hanem a magok heljét becsülni tudó Elöljárók jelentettek be, — világosícsd meg végtlre ezen minden cultura mellett culturatlan Urat, hogy én az itt következő indító okbul köteles voltam az Uralkodót értesíteni affelől, a mit cselekedtem. Tavalj Kolosvárt, a mikor első audientíán voltam, eszt mondja a többi között eő Felsége nékem: Ich werde in Kurzem Ihnen Urbarium geben — erre aszt felelem: Ein jeder rechtlich denkender Grundherr wird Ew. Mayestäts diesfällige Väterliche Huld nicht nur bereitwilligt nehmen, sondern selbe auch aus allen Kräften befördern; und ich muss Ew. Mayestät gestehen, dass ich forgenommen habe, in Fall wier noch kein Urbarium bekommen, ich einen in meiner besitzung einführen werde. Erre aszt mondá: Es stehet Ihnen Ungrischem Edelmann frey dieses zu thun, und es ist immer schön das loos der armen Contribuenten zu erleichtern, mir zu erschweren ist es weder schön, noch erlaubt. Ezen beszéd után harmad nappal szerencsém lévén eő felségénél ebédelni, asztal után más szobába bé késérvén az udvart, beszélgettem a Gallicziai Gubernatorral, Báró Hauerrel — egyenessen reánk jön a Császár és aszt mondja a Hauernek: Der Cserey ist ein schlimmer mensch, er hat mich bedroht, dass wen[!] ich ihnen kein Urbarium gieb, er einen selber einführen will in seynem guth. Már Barátom mikor egy iljen nagy hatalmu uralkodó harmad nap mulva is eszébe tartja egy olj csekélj embernek, mint én vagyok, mondását, ez annak a jele, hogy eő a mondást becsülli, és így löllem viszont az illett, hogy én is tisztelve becsüljem ilj kegyelmét, és meg mutassam, hogy én nem csak szóval, hanem cselekedettel is meg tészem a mi illik — és

tudván, hogy cselekedetem olj hitvány Dicasterium által, a miljen az Erdélji Gubernium, nem fog elébe terjesztetni, magam tettem asztot — mert arra csak ugyan nem nagy cultura kell ám, hogy által lássa valaki, hogy eszt tennem a fejedelem iránt való tiszteletből voltam köteles, a mit rokonod által látni nem akarván, vagy nem tudván, minden kimelés mellett kéntelen vagyok rólla aszt hinni, hogy ha iljet tenne, bizonyossan vagy decoratio nyereséért, vagy maga el híresztésiért tenné.

Wesselényi, nehezen hiszem, hogy kanczákat adhasson, nagyon ki pusztulván azokbul, de ha adhat, bizonyossan ád Néked. Én most vettem tőlle egy unokáját a Buczefalusnak, öt esztendő, 15 markos mén ló.

Döbrenteynek jegyzései nállam vannak, hozzád és önmagához illőknek találom azokat. — Hohenhausennek töb darabjai nincsenek meg nékem, de meg van Seiwertshnek az Erdélji régi Inscriptiókrul, és monumentumokrul ki adott könyve, eszt ha parancsolod, mikor Levelidet el viteted, meg küldöm. Élj boldogul -- és meg engedj, hogy rokonodrul olj egyenessen ki mondám, a mit érzek, a mint érzem. Szivessen köszönöm, hogy a Gubernium Levelét meg küldötted a Tud. gyűteménynek -- ha ki jön, kérek, azon darabot küld meg nékem. A Gubernium azért irta Deákul ezen Decretumot, mivel annak egy része eő Felségének oda küldöt Decretumát, melj Deákul jött, foglalja magában.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. prod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

3659.

Kazinczy . . . Édes Gergelynek.

Tisztelendő Professor Ur, kedves barátom!

Fiscalis Inczédi Ur elvitte minden köteteit a Tudom. Gyűteménynek, pedig azokra szükségem van, még pedig balaszthatatlan. Cselekedje Prof. Ur, hogy azokat mind kaphassam ezen emberem által. A két legutolsó darabra nincsen szükségem. De ezen felül még kérném

Ciceronis Epistolae omnes. Ex edit. Beck, vagy ha az nem volna, akár mellyet mást.

Ciceronis Somnium Scipionis —

A Hasznos Mulats. ez idei darabjait.

Pénteken itt vala Vay Ábris az ipával. Ritka talentumú, gyönyörű előadású ember. És melly rollét játszik már! Az elmúlt télen Bécsben volt, s maga ő, az az minden társ nélkül, repraesentálá mind a Calvin, mind valamivel később a Luther embereit Magyar Országban. Metternich Herczeg Ministertől levelet is kapott e dologban. A Császárnál audientiákon volt.

A Debr. Superint. Gyűlésén ő volt az, a ki Gróf Rhédeyt verbis prosecuti sumus[.] a Coadj. Curatorságból. Felkölt s elmondá, hogy immorális és immoralitásával a publicumnak insultáló embert Egyházi székben a Canon szerint sem lehet megszzenvedni. Ő Grófsága pedig a maga naturális leányával insultál, mint XIV. Lajos. A beszéd hosszú volt és lelkes. — A Bihar Vármegye egyik Vice szolgabírája Szilágyi Lajos (unokája a Superintendensnek) azon kezdé a beszédet, hogy a Főtiszt. Superintendencia ne vegye tiszteletlenségnek, ha ő a maga polgári Elöljárójának a Coadj. Curátori széket eltiltja, de erőszakos lévén Rhédeynek a megválasztása és erőltetett, ötöt Coadj. Curátornak ismerni nem lehet. Declinálá azt a gyanút is, hogy ő nem azért szól, mert a gróf administrator neki corrávalisa volt a Coadj. Curatorságban — (ezt egyenesen azon malitiából mondá, hogy éreztesse, melly nevetséges dolog az, hogy az administrator (az az quasi Fő Ispán) egy vice szolgabíróval concurrál, — mintha a 7 esztendőös deákkal egygy Prof. concurrálna), mert ő declarálja, hogy az ő házi környúlállásai nem engednék, hogy Coadj. Curator legyen, ha azzal megtiszteltetnék is.

S így Gróf Ur kimarada, et processum est ad novam electionem sine ejus Concursu.

Ercsei protestált Vay előtt, hogy ő nagy tisztelője Kantnak.

Budai Esaiás nagy tisztelője Rhédeynek, s akarta Rhédeit.

Terhes ismét Kis Tükröt ír. Hát még sem haltál meg, holott már eltemettünk? Ezen kezd az új Tükröt.

Kassai József felette modeste van recenseálva. Gróf Teleki József a Recensens. Ez lelkes ifjú. Lászlónak fia: a hajdani nagy Józsefnek unokája.

Cancell. Teleki gyakran lovagol. Pedig 17. nov. belép a 80dik esztendejébe.

Ábris az egyik lovamat ezer forintra becsülte, a másikat 600 forintra.

Hatvanadik esztendőmbé belépven, megugrattam Traján nevű esődörömet, s le nem hányt. Arra Vay is felült.

Vaytól tudom, hogy van már Hum. Prof. Nagyon bosszankodik, hogy Kolosvári leve azzá. Londont nem elég látni.

Nyugtalanul várom Nov. 3dikát. Akkor jó napot csinálunk. Tisztelem az Assz. s maradok a legszívesebb barátsággal 1. nov. 1818.

alázatos szolgája

K. F.

rheumában fekvé péntek oltá.

Frieder és Fáy Fer. mit felel?

[Megjelent a *Hegyalja* 1870. évf. 30. számában.]

3660.

Bölöni Farkas Sándor — Kazinczynak.

Tisztelt barátom,

Wesselényi Miklós 's Döbrentei Barátinkhoz írt leveleidnek azon sorai; hogy én nem vagyok többé barátja a' levelezésnek; s nem vagyok többé az, a ki voltam; kéntelenítenek hogy mentsem magam Nálad: — Esztendeje most Nálad való arról panaszkodásomnak, hogy esztendeig nem vevém leveled; s ismét esztendő mult el azután, 's még mindég tart a pauza. — Csak az első Szerelem festette nekem úgy az életet, minden órát arany fantáziákkal rengve s Istennel teli, kikkel én nem cseréltem volna, a hogy 1814be hozzám írt leveled s Barátságod ajánlása festé. Vágytalak Téged látni, a mily eszdődéssel[?] férfiakat nem vár ifju! Láttuk egymást, s ezután magyarázhatlan maig is előttem elhülésed oka. Írtam: vártam leveled s nem jött. — Ekkor dagasztva mellyem, felszólt Büszkeségem: Minek ezzel a rászorúlással oda tolni valakinek érzed, s mely letiprott roll a rátolakodót játszani!! - Érzettem hogy szívem contojárá van az okoskodás, de büszkeségem szava hatalmasbb volt. — Ezeket szégyen nélkül vallom meg most is, nukor már ki fáradtam az előbbi érzésbe, s hízelve fogom mindég magamnak elképzelni, mely kedvesek valának egykor leveleid, s

Barátságod; mert én a tárgynak, akár mivé vált is azután nekem, azt az epocháját, míg kedves volt, mindég becsülöm.

Erdélyi leveleid Zsibón olvasám; a mellett hogy nekem igen interessans s kedves időt csinált olvasása, nem álhatám meg, hogy egy Tőled kért szíves kérelmemnek elmellőzését, Döbrenteinek, ki ekkor itt vala, el ne panaszoljam. Én két levelemben igen szívesen megkértelek volt, hogy ha rólam is emlékezendesz, ne tudasd a publicummal *Vallásom*; megírtam volt ekkor okaim, a többek közt, hogy ha talán M. Országban telepedném meg, ez az intollerans Ország elkárhoztatná szerencsém s magam. Bátorkodlak ismét instálni, hogy vagy nevem egészen maradjon ki, mely különben is keveset jelentő, vagy ezen szókot: *ez az Unitarius Deák* s tovább: *mind hárman Socin tanítványja*, töröld-ki.

Ugyan egy más lapján a' leveleknek, Kolozsvárról, ez van: *A Báróné meghallá, talám Döbrenteitől, kinek Muzeumába ez az Unitarius Deák valami munkáját akarta felvételni — — —¹ az a mi lesz nem lett volna.* Én Döbrenteivel nem úgy ismerkedtem meg, hogy Muzeumába munkám felvételét mentem volna hozzá koldulni, s a Bárónéhoz sem így volt felajánlatásom; hanem Döbrenteihez legelőbb Schakespearenak Julius Caesarját mentem volt kérni, melyet ekkor a theatrum számára fordítottam, s ez hozza egybe vele. Instálalak, hogy e lapot is, mint hibás hallomást rólam, hagyd-ki.

Ugyan ezen Kolozsvári levélnek egy lapján ez áll: *A három közt Székely, a ki felől legkevésbé rettegem — — —¹ de félek, hogy a reményeitől már sokszor elesett Farkas elcsügged.* Mely letipró festés!! Barátom, én a Poezis s Litteraturából nem csináltam mesterséget 's Dilettant sem akarok lenni, hanem vonszott és vonsz valami, hogy néha érzéseim s gondolatim kiöntsem; mert kedves a szívnek ha szóba kiömlik 's papirosra látja érzéseit, de nem hajtottam erre magamot mint egy iskolai gyermeket; — Nekem elég jutalom ha magamnak elolvasom, s a hol szép, megdicsérem magam, ezt pedig tenni fogom, ha Kamtsatkába leszek is, ha úgy jön! Csak a mester-legény un rá mesterségére s az *csügged*, de én nem. S osztán én Székely Sándorral épenséggel nem kívánok parallelizáltatni, ez nekem gyalázás. — Barátom, mindenikünk szereti magát, s az én Büszkeségemnek s vanitásomnak határtalanul fájna, ha én ily pulya lelkűnek, csüggedezőnek leszek festve; mert én

¹ Az eredetiben is hiányjelek.

épen azt hiszem magamról, s meg vagyok győződve, hogy olyanok közt álottam meg keményen, hol sokak csüggedtek volna.

Én a tavaszt és nyarat Bécsbe töltöttem, ide vártam fel Wesselényi Barátom, kivel együtt fogok utazni menni, de ő meg írta, hogy későbbre halasztotta indulását s lejövék, megérkezésem után Zsibón hat hétig fekvém halálosan tüdő gyulladásba; most jobban vagyok, s csak az örömben dobzódom előre, mely kedves és hasznos léend nekem Vesselényivel való utazásom, ha Passust kaphatunk. Éljen szerencsésen

Kolozsvár 818. 2ik November.

tisztelő barátod
Farkas Sándor mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Tud. Lev. 4r. 28. sz.]

3661.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom Nov. 4d. 1818.

Kedves barátom, Itt küldöm neked a' mi Horatziusodból nálam kész. Hetedik holnapja már, miolta, úgy szólván, semmit sem dolgoztam, vagy legalább nem valamit, a' mi mindgyárt most meheszen sajtó alá. Szemeim is gyengülést érzettek, 's vigyáznom kell hogy meg ne gyengítsem jobban. Innen veszed ezt a' Munkádat el nem végezve, sőt meg sem olvasva. A' mi hátra van, veszed addig, míg ennek megtekintésével bajlódol és ezt czélodra alkalmaztatod. Bánj teljes szabadsággal, 's hitessd-el magaddal, hogy én senkitől nem kívánom, hogy a' szerint járjon a' hogy én tartom jónak, sőt hogy én a' sajátiságot minden esetben mindenek felett becsülöm. Azt az egyet kérném, hogy ha az Első Részt újra nem nyomtatnod, vagy ha fordításomon sokat találnál változtatni, ezt a' MST küldd nekem vissza. — Éljen szerencsésen. Az Isten tarson meg életben, egészségben, 's örömek között.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

3662.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kraszna 4dik Novemb. 818.

Kedves Barátom!

Meg engedj hogy egy kéréssel alkalmatlankodom — én most gyakrabban, mind eddig járok vadászni, és igen jó Puska porra szükségem volna; Debreczenből hoztak ugyan, de nem vagyok vele megelégedve. Kassán csinálnak igen jót, és a leg jobb qualitasút Magnata pulvernek híják, úgy hallom — én evel lőttem, és igen jó. Néked ott jó embereid vannak, kérlek, ahoz értővel vásároltas számomra 10 fontnyit a leg job, leg feinabb qualitású Lövő port, és a mikor Erdélji Leveleid után küldösz, akkor el hozhatták; igen nagyon le fogod ez által kötelezni

tisztelő barátodat

Cs-t.

Kivül:¹

Tekintetes *Kazinczy* Ferencz Urnak. p. Debreczen — S.-[A.]-Ujhely — *Széphalom*.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

3663.

Horváth Ádám — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Baráti áldásodat tellyes örömmel fogadom. Hogy Isten megadja Klarimban, a' mit a' két elsőben nem adott, reménylem, 's van is rá szükségem hajlott időmben. Nyomatott és nyomtatatlan munkáimnak már eddig is nagyobb részit annak köszönöm, hogy 1808túl fogva Klari hagyott azokra reá érni; a' mit a' boldogúlttnak Xantippe természeté alig engedett volna. Egyébbbaránt az Ábrahám' testi áldásához Gen. 17:5. nekem semmi reménységem, sem reá kívánságom: magamra nézve még az Angyali ígéretre is

¹ A levél zárlatán kettétört fekete pecsét.

Zachariással felelhetnek: Luc. 1:18: noha Klárinak mind hite mind kedve az enyinnél nagyobb van. Ohajtom, hogy Málvinának is olyan kedve teljen a' Házasságban mint Klarinak.

Íde zárom életem¹ rövid le-írását¹ a' Te kérdéseid szerint: de hát némelly nevezetességeket nem helyes vala e hozzá tennem: mint már azt, hogy 1800ban Sz. Márton éjtszakáján a' Somogyi gyalog insurgensek talpig ki rablottak. --- Én is jobban állanék most, ha az és mind-a' két feleségem zsákmányolása nem történt volna rajtam; de ezek miatt 1808ban negyedszer lettem új gazda.

A' Románt későbbben valamivel; de olyan kezeken küldöm¹ neked, mellyektől a' Levelet ne féltsem.

Állapotod felül lett bővebb tudósításodat tanuságul veszem magannak, s adom azoknak a' kiknek szükség lessz.

Márton István szólhat is írhat is. Nekem sem ingem sem gallérom semmi tekintetben; de olyannak ismerem ötöt, hogy hibái derékségeit be nem homályozhatják. Debreczennek ő Nagy Kalapáttsa; és egynek vagy többnek is vele ki-kötni nem javaslom. Ha Kantot kevesebbé imádná, azt én is szeretném. Mert hiszen nekem is van Leibnizem és Keplerem; de őket a' bészülés mellett részelkedetlenül ítélni merem, sőt tóldani is, a' hol és a' mint az eszem bírja.

Gr. Rhédey Lajos felül tsudálatos újságot közlöttél velem. Tartok tőle, hogy ötöt coadjutor Curatornak választani, - - kétség kívül Tractuale Consistoriumban, -- ha bár részelkedő voksokkal is; és azzá el-nem-fogadni Kerületbeli Nagy gyűlésben; mindenik ellene van a' Presbyterianismusnak. Leg-jobb lett volna, hogy maga mondjon ellene a' választásnak. Tartok attúl is hogy Cons. Pétsi után Fő Curátornak választják; -- mert!!

Meg süvegelni Sz. Jánost, -- kevert gyülekezet előtt, Isak II. Friedriknek való, a' ki a' vallásbeli komplementen kívül más okát is tudja adni azon bészület-adásnak; de nem olyannak, a' ki maga sorsosi között paréjt is kész enni. Sok gyenge ember van mi közöttünk, a' ki kevesebben is meg-botránkozik. Kivált mikor azt olyan ember tselekszi, a' ki a' maga Vallása belieket, másoknál szemlätomást méltóbbakat, a' leg-törvényesebb uton is -- nem meri, vagy akármi okból általja elő léptetni, a' hivatalokban; nem magamról mondom; mert én ha kínálna is, sem venném el; és azzal a' contestatióval gratuláltam is neki, be iktatása előtt: és azt nyilván

¹ Nincs a levél mellett.

vallani sem szégyenli. Én ellenem ki kelt egy Curator Collegám, hogy az író szobámban feszületet talált; 's nem' elégedett meg Pál-túl vett feleletemmel hogy nem szégyenlem a' Kristus' keresztjét: és ha tudtam volna gyengeségét, el-tettem volna szeme elől a' keresztet; — Tudják is azt a' keresztetek, hogy mi az ollyas tisztelet adásokkal nem tartozunk; 's szinte úgy nem kívánják tőlünk (még a' Kristus képe előtt való süveg vevést se), mint mikor engem' Gr. Amadé a' maga négy lován a' Palatinushoz vitt Pestről Budára; ő az egész uton le vett kalpaggal ült a' szekérben; de nekem nem neheztelte hogy fejemet be takartam, 's kérdésemre is mintegy kényszerített, hogy ne vegyem-le; — ő másképp' szoktatta a' fejét mint én!!

Isten veled. Irja P. Xurban 5-a 9br. 1818.

h. h. é. b. H. Á. mpr.

Nyomtatatlan munkáim közül ki hagytam az 1790diki Diaetan jelen volt követelek felül való rövid jegyzéseimet: mivel azt más bővebben készíti, a' mint hallom, és szorossabb kötelességű Barátim mortualis leveleit időnként — mert 'Te a' mint látom, hasonlóan foglalatoskodol, talán más formában.

Bízd¹ ezentúl olyanokra, hol az alkotási por

Még nem oszlik új porokra, 's míg virít a' férfi-kor.

Én, mivel közelget a' Sir, testi gyengeség tanít,

'S int hogy a' lélek már nem bír annyi voltat 's mostanit;

Hát ne-hogy több földi gondok Égtől el-rekesszenek,

Régi munkámról le mondok, és ezentúl pihenek.

Sicut fortis equus, spatii qui soepe supremo

Vicit Olympia, nunc senio confectus quiescit. Ennius.

Francia Országból meg érkező Császári seregnek köszöntése a' *Haza határán*. — Takáts Judith.

Közel lebegnek már sasunknak szárnyai:

Halljuk a' harsogó trombiták' szavait.

Im! jönnek Hazánknak őrző Angyalai,

Koszorúk fedik a' győzők' homlokait.

¹ E versnek az eleje nyilván Horváth Á. élettörténetét magában foglaló külön papíron volt, de ez hiányzik a gyűjteményből.

Nyisd-meg édes Hazánk Anya karjaidat
 Márs kedveltjeinek el-fogadására,
 Esmerd hív öledbe séttő[!] fiaidat,
 Kik harczoltak léted' boldogulására.
 Kénnyek' le-tapodva mentek, mint mehettek,
 Schitai kard tölté a' vitézek markát,
 Ágyuk villamási mennyi vért önthettek,
 Mig végre le-győzték a' kevély Galliát.
 Nyertek, 's győzedelmes lett vitéz Királyunk,
 Fel-emelt Tronussát szent sugár borítá,
 Im a' béke arany virága nyílt nálunk;
 'S nem hiú fény vala, melly szemünk vakítá.
 Jertek! örömmel zár Hazátok keblébe,
 Őseitek lelke mosolygva néz rátok,
 Nemzeti áldás megy seregtek elébe,
 'S ezt le nem ronthatja az idegen átok,
 Festhetetlen érdem, fizethetetlen bér.
 Kitsiny ehez a' föld leg szebb ragyogványa.
 Itt ideig tartó gyáva nagyság mit ér?
 Méltó jutalom csak az ég adománya:
 A' bölts lélek nemes keblében találja
 Fényes érdemiből nyertt örök jutalmát;
 'S meg-aggott korában édesen számlálja,
 Szolgáltam a' Királyt! 'S védlettem a' Hazát.
 Sok harczokat ki állt diadalmas Tábor
 Idvez légy a' Magyar szép szabad honnyában.
 Téged fellegekig emel a' később kor,
 'S halhatatlan maradsz ditsőség karjában.

az Álhatatos *Thalia*, a' kinek képében a' Keszthelyi Helikon'
 ünnepit üli 12-a Febr. 1819. Kazinczy Klára Horváth Ádámné.

Boldog vidék! Kies Keszthely! Czirha ditső halmái!
 Szent Helikon! 'S Apollónak koszorúzott fiai!
 Meg-békéltetek e velem ti is? mint meg-engedett
 Phoebus Anyánk, midőn rólam az a' hír kerekedett,
 Hogy le-tévén pártámat, a' hajadonok' bélyegét,
 Oda hagytam ama kedvelt kilencz Szűzek' seregét.

Méltán kérdem; mert a' tündér Hir, az a' virgoncz állat,
 Kinél tíz füllel, száz szájjal megy a' serény szolgálat;
 Ki két-három óra alatt száz mértföldet is el fut
 'S hozzá illő hangal hirdet mind vígat, mind szomorút.
 De a' mellett, a' hány várost át szalad vagy vissza jő,
 Tsuda teste mind anyiszor nagyobbra nagyobbra nő,
 Ollyan hangal hirdette ki a' minap nagy lármával,
 Hogy Thaliát lekötözte Himen rósa lánczával;
 Mintha el hagyná Helikont, 's vég butsút adván neki,
 Ott szedett borostyánnyait Mirtussal tserélte ki;
 Ugy, hogy a' mézes ajakú lantos Polymniának
 Kellett méltó mentségére ki kelni Thálianak;
 Ő térdre hullván a' bosszús Apolló Tronusánál,
 Mivel a' hír már váddá vált az Istennél magánál,
 Nem tsak helyre hozta dolgát és Phoebust meg kérlelte,
 Hanem annak Thaliára áldását is meg nyerte.
 Ti is, ha kételkednétek; im! itt van Thaliátok;
 El jött a' rendelt vig napra ünnepelni hozzátok,
 'S noha nem a' Pimplán füzött, nem is gyöngyös pártában,
 De természeti együgyű Magyar Asszony formában.
 Részivé tsinálta magát ennek a' vig seregnek: —
 'S leg-elébb is kétszeresen ad hálát az Egeknek
 Mind azért, hogy meg-tartották életben Királyunkat,
 A' kinek szoktuk szentelni ezt az öröm napunkat;
 Mind azért, hogy azt a' böltset egésségben tiszteli;
 Kiért Flora kedveltjei, nem rég, sok gondal teli
 Busongottak a' Helikon halvány virági között,
 A' midőn ő a' nyavalyák erejével küszködött;
 A' ki nem tsak a' műveltség' nagy elő mozdítója,
 Hanem sok Magyar szíveknek ösztöne 's buzdítója,
 Ugy szeretni és tisztelni kegyes Fejedelmünket,
 A' mint az igaz fíjúi érzés tanit bennünket.

* * *

De van még is egy tsorbája e' kettős örömömnnek:
 Ez az, hogy gyakorlatlan pusztai énekeimnek
 Nints kezére, béke szerző Fejedelmünk tetteit
 És az Europa szüz előtt nem rég tett érdemeit

Olly méltósággal zengeni, mint azt a' Mars' rokon
 Tennék, 's az alatta szolgáltt vitéz Bellerophoni:
 Én tsak édes Atyánk által meg nyertt béke' hasznával,
 'S népének erős talpakra épültt nyugodalmával
 Ditsóitem őket, 's ezzel tán eleget tehetek,
 Hogy Keszthely öröm hangjának egyik húrja lehetek.
 De talán nem. — talán van még olyan tárgya Musámnak,
 A' mi jobban kezére van tsendes hangú Hárfámnak;
 Érte Ferenczet az égből olyan ditső jutalom,
 A' mi több mint a' Triumphus, kintsek, pompa, hatalom;
 Ezt zengjed Asszonyi Músam, ezt a' Nemünk' remekét,
 Nyertes Urunk' tulajdonát, de valóban Egekét;
 Ócarolina Augustát, a' Bajor nép' örömét,
 Kinek nagy erköltsei is birják felséges nevét;
 Az Europa ege alatt páratlan Corneliát,
 Ki midőn Erdélyt, Magyar és Horvát Földet, 's Istriát
 Hatalmas férjével együtt nem rég meg-látogatta,
 Mindenütt nagy elméjének 's szívének jelét adta.
 Éljen! soká boldogítsa Férjének sok népeit,
 Hogy még az Unokáink is bámulhassák tetteit. —
 De, hát Karolinának is adsz e Musam egyebet?
 Nem tesznek e mások ennél százszor is többet, 's szebbet?
 Oh adok; de tsak úgy a' mint gyenge erőm engedi,
 Adok, míg Cirhánk oldalát eleven laurus fedi,
 Koronként ditsóítani meg pendítem Huromat,
 Ha Helikon társaságra méltóztatja lantomat.
 De Ti magasságos egek! adtok e? oh adjatok
 Módot benne, hogy ezek a' meg bizott gondolatok
 Teljesedjenek időnként. Értitek ditső karok!
 Éltető mennyei erők! értitek, mit akarok?
 A' Helikon alkotóját sokáig éltessétek,
 Tudom, hogy ő már titeket meg érdemlett, 's tiétek:
 De engedjete illy Égit a' földi világnak is;
 Annyi időt mint ő, alig érdemelnek százak is.
 Méltó hogy kiáltsa minden Flóra kertje' munkássa:
 Hogy éljen Groff festetits György, a' Musák Mézténássa!

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 40. sz. II. köt.]

3664.

Szűcs Dániel — Kazinczynak.

Tekintetes Úr!

A' Pénznek szer felett való és nem vártt megszűkülése éngemet arra határozott, hogy a' Sz. Pál napkor kifizetendő három ezer Ft. fejében meg kértem a' múltt napokban Tettes Jakabfálvay András Urat, hogy a' Tekintetes Úr nála lévő Contractusát az enyémmel felváltván, a' Tekintetes Úr helyett éngemet adóssának fogadjon el. Azzal a' feltétellel, hogy a' Tekintetes Urat tudósítsam, és hogy osztán a' Tekintetes Úr is a' Tiszteltt Úrnak irni méltóztassék, kérésemet elfogadta. Méltóztassék tehát a' Tekintetes Úr, Levele által a' Tökének és Interestnek mennyiségét a' Tiszt. Urral való egyet értésben meghatározni, hogy a' fizetés idejében és a' Tettes Úr Contractusát itt felcserélvén, azzal beszámolhassak. Az attól megmaradó Summát is még hogy tsinálhatom ki, nem tudom. Mert van eladó ökröm, sertésem, és gabonám, de nints vevő. 812ben mikor a' devaluatio a' speculatióban olly sok fő szédelgést szerzett, nem vólt a' pénz szűki felől olly közönséges a' panasz mint most van, — azomban még nagyobbbat jövendölnek.

Többire Uri Gratiájába ajánlott, a' Méltóságos Grófné kezeinek tsokolása után állhatatos Tisztelettel maradtam

A' Tekintetes Urnak

alázatos szolgája

Bájon 7-a Nov. 818.

Szűcs Dániel mpr.

[Eredetije Becske Bálint birtokában.]

3665.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom Nov. 10. 1818.

Kedves barátom,

Horátiuszodból a' mi elkészült, leküldöttem Eggenbergerhez, megkérvén, hogy a' nyalábot adja által Schédiusnak *ön-magának* — 's ön-magának azért, hogy a' nyaláb általvétele eránt kérdés ne támadhasson. Mig ennek czélodra simításával elkészülendesz, venni fogod a' mi hátra van. Fél esztendő előtt azt egészen vevéd vala, ha N. és Füredi Vida Nabugodo[no]zorrá nem tettek volna: de

emberi alakomat csak most kezdem visszavenni, 's rakom a' Jérikó falait. — Füredinek éppen nem fogok felelni, 's azért nem, a' miért Somogyinak nem feleltem. Tilt a' superbia quaesita meritis. De N. Úr nem Anticriticát, hanem egész könyvet kap válaszul. El lesz fojtva a' legigazságosbb neheztelésnek legszelidebb rezgése is. De akkor nem felelni, mikor a' jó ügy így bántatik, hűségtelenség volna.

Olvastad e 'Te VerseGINEK deák nyelven írt Grammaticáját 3 vastag Kötetben, Budán 1816. Ennek iszonyú hajlékonyságát, hogy mindent el tud hinni, mihelytt akarják, hogy higgye, rég óta ismeri a' világ; 's most újabb jelet adá. Tiszta Magyarságában 's Aglájájában még Helmezt és eugem is felülmúlt az új szók 's szólások' csinálásában, de itt még a' *kamat* szót sem tűri az *interes* helyett, 's azt kérdi, ha az illy szókból consarcinált beszédet el merné e mondani a' Curio? — Csudáld a' bölcs embert! -- A' Mondolat írja neki *Clarissimus Auctor* Opusculi Mondolat: azonban Virág Benedek neki még is tiszteletes Író. — Ezekből képzeled, hogy írássom meg fogja kefélni. Meg; de úgy, hogy ő maga sem veheti rossz neven. Nem rettegem én a' megküzdést, meglehet, hogy én veszek. De ügyemnek nyerni kell.

Francia Academia forog szemeik előtt, 's nem akurják látni, melly veszedelmet vonnának a' Nyelvre. Én azt az utat óhajtom Nyelvünknek 's Literaturánknak, a' mellyet a' Német teve.

Rumi ez idén Pesten volt. Kultsár ebédre hívatá hogy ott öszve békélhessen Horvát Istvánnal, kivel pere volt *Firmium* miatt. Horvát megtudá mi végre hívatik, 's meg nem jelent. Rumi itt látá Ungvár-Németi Tóth Lászlót 's a' lelkes ifjat megszerette. — Itt történt hogy Kultsár Rumit arra tüzelé, hogy Ercseit és a' Debreczenieket lügozza-meg Recenziójában; mert ismeri Ruminak éles tollát. Ez azt mondá, hogy azt a' Tekint. Úr maga alkalmasbban tethetné, de megszokta, hogy inkább a' legrosszabbat is tömjénezzze, mint hogy igazságosan keféljen. . . Kultsár elpirult, 's azt mondá, hogy ő csak Referens, nem Recensens. — Rumi eltulta, hogy ezt ne tudassam másokkal; 's fogadom Neked és Neki, hogy mással nem fogom.

Erdélyi Leveleinnet Cserei Farkas, Cserei Miklós, Döbrentei és most Wesselényi Miklós olvasták. Érte küldök, 's tavasszal nyomtatattatik. Régen nem csináltam semmit. Első dolgozásom, melly az Erd. Levelek és a' Philol. Munka után jut sajtó alá, talán Cicerónak némelly darabjai lesznek. Éreztetnem kell N. Úrral, hogy én szeretem a' filagoriákat, de a' régieket is.

Gróf Dezsőffy Bártfai Leveleit nyomtattatja. Kivánta vélekedéseimet, 's úgy adtam azokat mint az a' barátja, a' ki ohajtanám hogy ő az Írók közt úgy ragyogjon mint az Emberek és mint a' Haza Képviselőji közt ragyogott, de a' Döbrentei magasztalásai nála többet fognak nyomni, mint az én jegyzéseim. Most várom magamhoz; szóval is elmondom ítéletemet; de kinek kinek szabad magát követni, 's én ettől a' szabadságtól ezt a' szeretett barátomat megfosztani nem akarom, noha Magyarsága ellen sok kifogásom van, sok a' Schriftstelleri alkotás ellen is.

Én Octob. 27dikén belépék hatvanadik évembe. Bár még húszig élhetnék erőben, egészségben 's kedvben! Akkor nap megnyergeltetem Trajánomat, 's a' rettenetes tűzű csődört meglovaglám. Néhányszor már veszélyben forgottam, 's süvegem lehullott ugyan, de nem magam, melly igen jól lovagló Lovászommal már megtörtént. Emberek szaladtak öszve, látván a' ló mit csinál, de hozzá nem mertek közelíteni. Ezt annak bizonyságául, hogy a' sok szenvedés, a' guta, és a' sok esztendő az élet erét bennem el nem olták egészen, 's így hosszabb életet is ígérhetek magamnak, mint Balogh Péter ért. Gyermekeimnek erre nagy szükségek volna, kivált minekutána feleségem testvérével ennek egész (nem partialis) successiója miatt el nem kerülhetem a' pert. Barátom, én szerencsésebb és szerencsétlenebb embert magamnál nem ismerek. Hat gyermek atyja lévén, 's 7 testvérnek egyike, a' Sors ezen utolsótól megkémélhetett volna. Az igazság az én részemen van; de már sok igazságos per veszett-el a' fortélyok miatt. Élj szerencsésen, és szeress engemet 's az enyéimeket.

A' Debreczeni Octoberi Superint. Gyűlésen Gróf Rhédey Lajos Bihari Administrator, ki magát erőltetett voksok által Tractualis Coadjutor Curatornak akará megválasztatni, hogy Péchynek ártasson, 's ott oly zavart és hatalmaskodást vihessen véghez, mint Megyéjében, — a' Coadjutor Curatorságtól, mint az az immoralis ember, a' ki 56 esztendő korában egy 16 esztendő ártatlan és szép lányt elveve (Patay Kisasszonyt) 's haza küldé, 's a' ki naturalis leányával a' Publikumnak insultál és rossz példát ad, a' széktől eltiltatott. Processum est ad novam electionem. Pedig Fő Ispáni Administratorsága mellett elnézé, hogy Vice Szolgabírája mellett candidáltassék.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

3666.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Novemb. 10d. 1818.

Kedves Barátom,

Legközelebbi leveledre addig akarám halasztani válaszomat, míg Erd. Leveleimet Zsibóról felhozathatom, 's jegyzéseidet a' MSal összevethathatom; de ki tudja, mikor vehetem a' Munkát, minekutána a' sarak' ideje beállott, 's a' fagyé még távol van. Vedd addig azt a' fogadást, hogy én örömet lelek mindenben, a' mivel erántad tekintetet mutathatok. De én az én Döbrenteimet nem képzelhetem kevésbbé igazságosnak magam eránt mint én vagyok Dezsőffi eránt; ez kívánta hogy adjam ítéletemet dolgozása felől, 's adtam azt teljes szabadsággal, sőt mint barátja, egész sanyarúsággal; 's magára bízám, csinálja jegyzéseimmel 's munkájával a' mit akar. Hová czéloz az a' szavad, hogy megmondád mit változtassak, 's még sem változtattam, nem tudom, 's csak akkor fogom tudni, mikor a' MS. kezemben lesz: de ha azt kívánnád megint, hogy egy bizonyos valakit hallgassak-el, ismét kénytelen leszek elmondani, hogy azt nem tehetem sem magáért, sem azért a' ki hozzá tartozik; apróságokat is elmondván más helytt, hogy hallgathassam-el hogy ott is voltam, 's sok kedvéseit tapasztaltam? Hiszen az igazságtalanság is, hálátalanság is volna. — Egyéb eránt mit vitassam én azt, 's mit vitassam az én barátom ellen, hogy ezen dolgozásomnak még ennyiszor tett gondjaim után is sok fogyatkozása van: de a' ki maga Pestő, tudja hogy olykor némelly hézagok betöltésekre rakunk holmit, a' mi később onnan bizonyosan el fog tolattatni. — 's mért ne higgyem hogy abból alkalmasan lesz jó, minekutána Szemerénk azt ítélte, hogy többet ér mint minden egyebem, 's Pesten is, hol sok nem barátom van, nyugtalansággal várják, 's Trattner által már több ízben sürgetteték?

Gróf Dezsőffi leiratá számomra Bárfai Leveleire tett jegyzéseidet, 's megírta, hogy viszont leiratá számodra is az enyémekeket. Ez mind kettőnknek interesszus olvasás leheteti; nékem ugyan nagyon az volt, valamint a' D.' feleletei is a' Te jegyzéseidre. Én az illy összevethasonlításokból sokat tanúlok. Igen jó dolog a' korholás és korholtatás.

Fogom e venni Erd. Leveleimmel a' Catilináriákat 's a' Wielandból dolgozott Philol. Értekezést? Bár vehessem; mert az utóbbit azon Könyv-nagyságú feleletemhez fogom ragasztani, mellyet Recensensemnek adok minden epe, minden szabadalkozás, minden karczolás nélkül.

Öhajtanám, hogy Muzéumod ne akadt volna el, vagy folytatás kezdődhetnék. Nagy szükség volna most erre, midőn a' Himfy' hada megfuvá a' trombitákat, azt hirdeti, hogy az Isten Nabugodonozor marhává változott, és hogy bennünket csak az EGGYSEG tarthat meg. 's Versegly a' magam forma 's Helmeczi forma Neológból a' legsanyarúbb Orthologussá lett. Supponamus huiusmodi voces, quales clarissimus auctor opusculi *Mondolat* provide conguessit, in ipsa Lexica recipi, et inter scriptores, qui his Lexicis utuntur, notas fieri: intelligereturne a populo suo curio, qui dictionem, ex his consarcinatam, ad concionem faceret? Lásd a' bölcs embert, a' ki azt sem tudta még, hogy minden nemnek más meg más nyelve van, és hogy Cicero mit monda: Non erit vulgi verbum, sed philosophorum (poetarum, Romanistarum, Theatralistarum etc.), ... Zsomborídnak, ki azt tanítaná, hogy a' Nyelv nem enyém, nem tiéd, hanem az édes miénk, azt vetem elébe, a' mit Cicero írt Brutusnak, a' Késelőnek: Quamobrem ad omnia ita paratus, atque animatus esse debes, non ut nihil facias, nisi iussus, sed ut ea geras, quae ab omnibus laudentur (az az, laudari possint). Famil. XI. 7. — Látnod ezekből, hogy a' Horvát Endre Recenziója elvont ugyan egyéb dolgaimtól: de olvasásimnak hasznát vettem. Ne nehezteljünk, hogy ellenünk írnak, ha igazunk van, mi győzünk: ha nekik van igazok, illő hogy ők győzzenek. —

Az Octóberi Kötetében a' Tud. Gy-nek a' Kassai József Szerencsi Pléb. Grammatikáját T. J. (Gróf Teleki József) recenseálá. Ez a' derek ifjú már clebb egy szép Aesthetikai Értekezést adott. Ellől a' Telekitől sokat várok. Hála Istennek, ő nagy híve Révainak.

Kultsárnak is felelek Kalmárra nézve, 's megmutatom hogy nincs igaza. — N. Ur nekem nagy szolgálatot teve bántásával.

Batsányinak 4 sorú strophájit méltó hogy lásd a' Hasznos Múlat. mostani Félesztendőjében No 9. Sub titulo: X. Ének Buzdítás. 1809.

Édes, édes barátom, mikor látjuk-meg ismét egymást? — Mikor jössz hozzám? mikor hozod a' kedves Lajost? Hozzd, kérlek. 'S bár a' kedves Lottit is hozhatnád! Zseni ennek azt izeni, hogy oda a' komaság; a' Knaut gyermekét tegnap temették-el. Én Aprílbán

Keszthelyre akarnék menni, ha erszényem meg fogja engedni. Utam ez lesz: Pest, Zircz, Pápa, Soprony, Szombathely, Körmönd, Petri Keresztúr (Horváth Ádámhoz), Keszthely, Mikla, N. Bajom, Sziget, Bonyhád (hol Teslér László Káplány, nagy Neologus és lelkes Neologus) 's vissza Pest. Most talán Emil és Nevelője velem jön. Octób. 13dikán fogánk-be, 's sok szikrájil mutatja az elnésségnek. A' te Bálintod merő Jób Patriarcha: ellepte az ótvár.

Ölellek, édes barátom, teljes szeretettel. Lajost csókolom. A' Grófnénak és az én Lottimnak lábaihoz borúlok. — Holnap lépek házasságom 15dik esztendejébe által. Kivánd, hogy még 15öt, hogy még 25töt tölthessek benne vig elnével, egésséggel, erővel, 's sógorom ellen indítandó perem vagy elkerültessék, vagy véget érjen. Ez irtóztató!

Tiszteld Mélt. Bája Urat, 's jelentsd hogy a' vett hír nagy örömmel töltött-el.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4e. 53. sz. I. köt.]

3667.

Kazinczy — Szabó Jánosnak.

Különös bizodalomú Drága Jó Uram,
érdemes barátom,

Bátorkodom kérni az Urat, méltóztasson az itt menő levelet Öcsém Szemere Pál Urnak tulajdon kezébe adni. Félek, hogy némelly becsületes emberek, kiknek minden szabad ha céljaikhoz segítheti őket, leveleimet elfogdossák.

Prof. Rumy dicsekedett előttem, hogy Hoffmann Urnál ismeret-ségebe jutott az Úrnak. Mind reá mind az Úrra nézve ezen össze-találkozásnak szívesen örvendek. Én Rumit sok eszt. oltá ismerem, 's characterében még soha sem találtam hamisságot. Szíve nemes, feje jó, szorgalma csudálkozást érdemel. Éles, de az nem hiba, hanem valóságos érdem ott, a' hol a' Tudományok virággzani még mindég csak kezdenek, és a' hol a' sok czimborálók azt mondják, azt csinálják, a' mi magoknak tetszik.

Vay Ábrahám Octób. 29d. tölte nálam egy napot. Nem azt kértem tőle, hogy mit mond az atyja a' Márton Pápai Prof. Úr Feleleteire, noha, megvallom, egyenesen azt óhajtanám tudni, hanem

csak, hogy mit mondanak Pesten és más helyeken? Azt felelé, hogy Márton mardosó embernek tartatik, a' ki mindent öszve mar. -- Én nem bántani volna, ha ez a' nagy tudományú ember szelidebben felelt volna; de így sincs panaszom a' Munka ellen. Az öregek azok maradnak a' kik voltak: de Patakon az ifjúság gyanítani kezdi, hogy a' Critica Philosophia nem oly nevetséges dolog, a' millyennek azt a' Philos. Professor azt¹ előttök festé. Ítéletem szerint ezek a' Recensiók és Anti Recensiók többet érnek mint a' Catechismus maga, pedig az igen jó. De a' Márton Úr feleletei az ügynek sokat ártottak, 's ha mellette voltam volna midőn a' 62. lapot írta, annyival inkább a' mit erre a' lapra az Erráták közt nyomtattata, megkaptam volna kezét. Ez a' Tudósunk második Luther, 's ha az, hogy ő a' XIX. százban élt, míg Luther a' XV-ben, érdemét fogyasztja: az hogy a' Wittenbergi Barátot Fejedelmek védelmezték, ezt pedig senki sem védelmezi, viszont ennek adja az elsőséget. 'S mellyike vitt-meg inkább az Igazért?

Az én szóm ott sietve tett szó; azt hittem, hogy azt is hosszalanni fogják. Ha tudtam volna hogy két annyt is felvesznek, kiljebbretértem volna ki. Azonban a' populáris Olvasónak csak az én szólásom fog használhatni: a' Márton Úr szavát kevés érti.

Maradok szíves tisztelettel, barátsággal

Széphalom, Nov. 10d. 1818.

alázatos szolgája

Kazinezy Ferencz mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 27. sz.]

3668.

Kazinezy — Rummy Károly Györgynek.

Széphalom d. 10. Nov. 1818.

Theurester Freund,

Gestern erhielt ich diesen Brief² und den Beyschluss mit den hier angemerkten Sachen. Diese Bettlerey hatte unerwartete Folgen; und unsere Malie ist reich, wie eine Braut. Ich sage Ihnen, so oft ich mit ihr unzufrieden bin, und [ich] halte es für Pflicht es zu

¹ Az eredetiben is így van, kétszer egy mondatban.

² L. a 3657. számú levelet.

sagen; seit geraumer Zeit war ich mit ihr gar nicht unzufrieden, und im Lernen übertrifft sie alle andre, denn an Talenten fehlt [es] ihr nicht; aber sie schrauft sich gern aus dem Lernen, und hat das Unglück leicht zu vergessen. -- Ich danke Ihnen für die 2 Kupfer und die Handschriften, freundschaftlichst. Das Göthesche war nicht bekannt; es ist wirklich ein liebliches Stück. O des lieben Mädchens! Wer Whitefield ist, weiss ich nicht; mein Aug hat mich beym ersten Anblick der Unterschrift getäuscht: ich glaubte, ich sehe den Herausgeber des schönen aber nicht correct gedruckten Horaz. —

Malie führe ich erst im Frühjahr zur Cur nach Kaschau. Die Backen des Kindes sind wie ein Kürbis: aber die Hand und die Finger sind eckelhaft, als wäre sie unzeitig. Meine Frau und ich explicirten uns psychologisch ihre angewöhnten Fehler, grade, als wie sie dies thun. — Sobald Ihr Bild bey Neidl gestochen ist, schicken Sie mir einen Abdruck, ich bitte Sie sehr darum. Neidl kennt mich persönlich, und ist mir gut.

Ihre Bekanntschaft mit Hofmann u. meinem Szabó, dem Erzieher der jungen Baron Vay, ist interessant. Hätte ich Geld, meine zwey Töchter gingen hin auf ein Jahr. Vielleicht erlaubt mir mein Beutel im April eine Reise nach Zircz, Pápa, Oedenburg, Steinamanger, Körmünd, Keszthely, Mikla, Szigeth. Dann sehe ich Hofmann. — Ich wünschte dass Sie Hofmanns Wünsche erfüllen: aber Erziehungsschriften gibt es so viele, dass ich wenig Absatz den Ihrigen versprechen kann. — Sie haben Feinde in Pesth, man fürchtet Sie, u. Sie sind Lutheraner. Sie werden Horvát Istváns Stelle nicht erhalten. Er selbst wird wider Sie arbeiten. -- Wegen den Monum. Hung. bedaure ich Sie herzlichst. So lau sind wir, und doch klingt patriotismus ewig von unseren bajuszos Lippen. Unser patriotismus ist der hässliche Schnauzbart. — So wenig ich dem Folnesics gut bin, schätze ich, dass er den Tud. Gyűjt. u. Jankovics in Streit gerieth; diese Herren sind ungerecht. Sagen Sie mir doch ob Folnesics über meine Recension des Martonischen Recensenten A. (Prof. Varga in Debresin) etwas gesagt hat, und berichten Sie mir, wann ungefahr[?] der Artikel Magyarische Sprache u. Literatur in der Encyclopödie gedruckt werden soll. Schreiben Sie sie, so sagen Sie, dass ich mit dem Aufsätze beschäftigt bin. Jetzt aber lassen Sie sich umarmen.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárban: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

3669.

Kazinczy — Ungvárnémeti Tóth Lászlónak.

UNGVÁR-NÉMETI TÓTH LÁSZLÓHOZ.

Éneklesz, 's hány érti magas dalod? — Érti, nem érti,
 Az neked eggy: de te szállsz, a' hova szaggať erőd.
 Szállj, meglelkesedett Ifjú! 's kapdoss-ki magaddal.
 Ezt az örök rekegést hallani elűnta fűlünk.

Széphalom, Nov. 16d. 1818.

Kazinczy Ferencz mpr. ✓

Nagyon nehezten az Arpadiasért a' Nagyfalusi Epicus, 's készül nála a' Kis Tükröske' második része. — «Hát még élsz? hiszen eltemettünk» — ezen kezdi. Ennél többet nem tudok: de ezt tudom. Megintettem, hogy azt ne cselekedje. Intéséből láthatja, hogy tudva van tehát, hogy az első Tükröskét is ő írta. Ennek ne vedd semmi hasznát, 's elégedjél-meg vele hogy tudod. — Én minden epe nélkül felelek filagoriastámnak, 's feleletem könyv lesz. Rettenetes a' mit némelly ember most cselekszik az EGGYSEG miatt, vagy talán hogy magát kedvességbe hozza, 's leginkább csudálkoznám a' Magyar Adelunon, ha *nem ismerném* dicséretes hajlékonyságát, mely szerint ő kész mindég azon félre hajlani, a' mellyet a' HATALMAS okok tesznek tiszteletessé. Fertelmes Grammaticájában még a' *kamat*-nak is ellensége, annyival inkább az új szóknak, holott Aglajája 's Tiszta Magyarsága az illyekkel tele van. Én nem kaptam a' természetétől ennyi hajlékonyságot, 's a' HATALMAS okokat gyűlölöm, ha azok engem öszvetipornak is. — Hála az egeknek, hogy az én ismeretségembe a' Te scholionod által jutott Gróf Teleki József, 's Gróf Mailáth János 's Gróf Teleki Ferencz Budán a' Misoxenia felől tudni semmit nem akarnak.

Élj szerencsésen, barátom, és szeress.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 121. sz.]

3670.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Sz. Mihály, Nov. 20ikán 1818.

Édes szíves Ferentzem!

Megrázott utolsó leveled. Mitsoda? hat tizedet éltél le már?
 Be sok! ha sorsodat tekintem, be kevés, ha kívánságomat. — Hijába
 készülsz a' halálra.

Hatszor tíz őszt, érdem 's üldöztetés között
 Bús gondal fáradtan á't élte barátom,
 Minden idő pertzed nekünk gyümölcstözött,
 Minden óra téged uj diszbe öltözött,
 Halhatatlan! könnyen sírnak indúlsz, látom.

Az epés kajánság fogát eltördelte
 Gyémánt tartósságú 's fényű érdemeden,
 Rágott! rágott! de tsak önn' rozsdáját nyelte,
 Minden harapással reptedet emelte,
 Nem ejthetvén tsorbát, ő tsorbúlt, lelken.

Míg e' nyögő haza termend friss virágot,
 Ragyogó napfény fog rajtunk tündöklenni
 'S hevével érlelni édes szőlő ágot,
 Hogy r'ánk is tseppentsen egy kis boldogságot:
 Kedves lesz' a' neved, híred fog fényleni!

Azért hirtzoltatál fogságrul fogságra,
 Hogy a' külföldön is lántz'inkat nézhessék,
 Sőt itthon is szántak sok méltatlanságra,
 Vagy hidegen néztek a' szép fáradságra
 A' pulyák, a' nagyot hogy eltemethessék.

Ápolva gerjesztő jutalom' híjával,
 Mely másutt a' lelkes főket koronázza,
 Hányszor jelenél meg az irígy motskával?
 Hányszor vágott ő meg vastag ostorával?
 Ő, a' ki a' homályt a' fény köz'tt hajházza?

Tövis idvezítónk' gyászos koronája,
 Anitosz Szokrátot bürökkel kínálta:
 De fenn áll megváltónk' kegyes oskolája,
 Él még a' bölts Szokrát, a' böltsék' példája,
 Mind a' kettőt a' nép megölte 's tsudálta.

Néked is a' tisztább maradék hágtatni
 Fog könnyvel áztatott oltárt meg oszlopot,
 Mikor a' Magyar szív reményt fog forgatni,
 Minden Magyar ajak Magyar szót hullatni,
 És az nem lesz' durva, ki Magyar tejt szopott.

Ekkor magzatidban meg fogjuk esmerni,
 Velek egygyütt minket hogy szebbre neveltél,
 Nem lehet mindenkor az óban heverni,
 Javítál, nem rontál, midőn kezd'tél merni,
 'S a' jövődönk is böltsen megfeleltél.

Ragaszd e' verseket Apológiához, ha gondolod, hogy megérdemlik. Ha szívből pattannak a' jó versek, — ezek felségesek.

Igaz, hogy a' Frantzia Akadémia ki vette erejéből a' Frantzia nyelvet. Malherbhe több erő van, mint Grecoúrba, és Grecoúrba tisztább a' pajkosság, mint Verseghibe, kinek általad felhozott verseiről nem lehetne mondani Voltairrel: «ces sont des impuretés dans un style très pur».

Kimíveltetésünk' mostani gráditsa nem engedte még meg hogy úgy írassanak a' Bártfai levelek, mint Boufflers, vagy Chappelle Bachaumont' levelei.

Valék Patakon. Nagyon megelégedtem Tulsitzkival. Soha sem láttam okosabb tzenzort. Mind kimaradható a' mit kijegyzett. Nem lehet betsületesebben herélni.

Öböl, *sinus* — nem *vacuum* — *stratum* pedig földszelet. Az ideát kell kitenni, nem a' szót. A' *nichet* nem lehet semmi tekintetben üregnek mondani. Kérdezd meg feleségedet, és meglátod, hogy igazam van. Az üreg mindég valami setétségnek és homálynak ideáját is magában foglalja. Több a' hasítéknál, a' repedésnél az ajtó nyílása. Meg fogjátok látni, hogy e' kitétel *falnyílás* tetszeni fog. Nem mondom, hogy tökéletes, de nagyon nagyon közelít ahoz, a' mit ki akar-tam tenni.

Dulházy azt mondja: hogy rezzentő és döbrentő mindegy. Józsa Sigmond pedig fiaim' nevelője, veled tart. Be szükségünk volna egy Magyar Magyar diktzionáriomra, a' melyben a' szók minden tekintetben szorossan meg lennének határozva. Filozofosznak és eszthetikosz-nak kellene ahhoz fogni, nem pedig vagy Beregszászinak, vagy Márton-nak, vagy Kassainak. Még soha sem láttam mindég világos eszü etimologoszt. Bredetzky úr p. o. Vienna innen származtatja *Flavianus*. Az első szótagot t. i. *Fla* az idő elfűjta, maradott *vianus*, a' végső *us* időjárával szintűgy elenyészett, és természetesen *a* jött helyébe, a' *viannából* pedig hogy *vienna* legyen, nem volt egyébre szükség, mint az *á-t é-vé* változtatni — ez is megtörtént, és így *vienna* lett. Béts pedig a' betstől jön, a' mi abból is kitetszik: hogy a' Bécsi váltó tzeduláknak napról napra több betsek van. Folytatnám, ha nem betsülném józan eszedet, melylyet nem akarok oly mély és hasznos fessegetésekkel tartóztatni. Kassára megyünk, pakolnom kell. Írj nekem oda. Tsókolom kedves gyermekeidet, mond nekik, hogy nem tehetnek jobbat, mintha igyekezni fognak szüleikhez hasonlítani — nem kell nekik más letzke,

véghetetlen szeretőd

G. D. J. mpr.

U. I. Nyomatják Patakon a' B. leveleket. Prof. Kézi válalta magára a' korrektúrárt. Detzember' közepéig elkészülnek.

I liber, al poteris, tutor esse domi.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3671.

Kazinezy -- Rummy János Györgynek.

Széphalom d. 20. Nov. 1818.

Hochwohlgeborner Herr,

Ihre und meine Malie hat das Päckchen erhalten, und wir statten Ihnen unseren gehorsamen Dank ab. Malic ist viel gewachsen, spricht ungrisch vollkommen und geläufig, zeigt durch ihre Talente, dass sie die Tochter ihres würdigen Vaters ist, vergisst aber so

leicht, als sie etwas gefasst und erlernt hat. Ihr Geist ist äusserst lebhaft, ihr Character unendlich reizbar, und diese nicht zu ersticken, sondern nur zu mässigen und lenken ist unser Bestrebniss. Seit sie hier ist, war sie noch nie krank; ihre Farbe ist gesund, die Backen voll: aber die Finger ungeformt und schwach. Dieses bewog uns, sie nicht viel schreiben zu lassen, wiewohl sie auch darin nicht vernachlässigt wird. Ihr mütterlicher Onkel hat sie neulich besucht; beyde haben sich ihrer gegenseitigen Bekanntschaft erfreut. Gott gebe, dass Sie und mein geliebter Freund mit dem, was wir an ihr thun, zufrieden seyn können. — Die Schwefelcur werde ich mit ihr versuchen, wenn ich gehört haben werde, dass sie Vortheile bringt; aber bis jetzt habe ich auch keinen besondern Glauben an dieser Erfindung, und consultirte Ärzte sagen, dass dieses Übel bey ihr aufhören wird.

Malie küsst Ihnen und Ihrer Frau Gemahlin die Hände; wir empfehlen uns in Ihre schätzbare Freundschaft, ich verharre mit wahrer Hochachtung

Ew. Hochwohlgeboren

gehorsamer Diener
Franz Kazinczy mpr.

Kivül: à Monsieur Monsieur Jean Georg de Rumi. Kaschau, Leutschau — à *Igló*.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

3672.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kraszna 25dik November 1818.

Kedves Barátom!

A Te nagy becsü Barátságod uira le irhatatlan örömmel lepe meg — két olj képnek tevéel birtokossá[vá], melyek érdemének becsit nem érezni szégyenleném, fogad el ezért forró köszönetemet, és légy meg győződve, hogy ilj nagy becsü jóságodnak tisztelő becsülője tudok lenni. A Curri ger munkáját ki bontani, szememet reá vetni, a mivészi remek munka által olj tökéletessen el talált képre reá

ismerni, és azonnal egy forró csókot nyomni arra, egy perczenetetnek vala olj munkája, melj az életet gyönyörűségessé teszi. Ritkán láttam ilj tökéletesen jól el talált képet, és képzelheted, melj nagy becsbe tartom én asztot. A Canova képe is igen igen szép munka; mind kettő mind a' Tárgy, mind az adó érdeméhez illő heljet fog-nak[!] nállam nyerni. Köszönöm a szép darab Obsidianokat is, ilj tökéletesen szépek nékem nincsenek.

Erdélji Leveleid Sibón voltak, utánok küldöttem, és az estve hozták elő — ma emberedet még itt tartóztatám, mert egy torok fájásbul még csak most reconvalescalván, és most is orvosi kéz alatt lévén, most estvig nem irhattam. Miklós küld Néked egy levelet — abba hihetőleg tudósít a kért Lovak felől — D'Ellevaux a Lovat még se vitette el Sibóru — én irtam a Nénémnek ez iránt, és excusaltalak — Miklós oljan formán ir nékem, hogy szeretné, ha már a nevezett Uri ember el vitetné asztot onnan. Ezen csomóba vészted Erdélji Leveleidet, a Döbrentey azokon tett jegyzéseit, Miklós-nak egy Levelét, és Seivertet. Hohenhausennek nállam nincsen töb darabja, ugy szintén Praepost Szeredaynak sincsen azon Munkája meg, meljet emlitesz. — A Farkas Sándornak szőlő Leveledet egy külön couvertbe tévén, a Nénémhez küldöttem, ki aszt irja, hogy bizonyosan Kolozsvárra be fogja hozzá küldeni. — Köszönöm, hogy Puska port igyekeztél szerezni. Én mindenkor tartok originalis Tokai asszu szőlő bort — most van az utolsó butellia fogyatékn: hogy kaphatnék vagy 12 Butelliát eredeti leg jobb qualitásba? — Én a Dusronált 40 váltó forintokon vettem — életembe kevés vásárt tevék ennél jutalmossabbat. — Teleki Sámuelbe is vannak gyengeségek, mint minden halandóba — de még is eő az én Hazámnak bizonyosan leg nagyobb, leg tiszteletesebb fia. —

Döbrentey félbe hagyá a Muzeum ki adását — kár — eő becsületet, fényt szerze az által Hazámnak, hasznot pedig le irhatatlanul sokat. Illó valóba, hogy köz háládatossággal légyen Erdélj iránta, meljet tudom el se mulat teljesíteni — de illik az eggyesekhez is, hogy ilj köz hasznu, nemes igyekezetet mind becsülni tudják, mind pedig ki fejezni aszt, hogy becsülik. Én részemrül egy pénzt éppen most készittetek a Károlj Vári pénz verő házba, de eszt olj nagy titokba, hogy árul senki se tud semmit — csak az e végre meg kért Biztosom Praepost Fangh és a Graveur; Néked leg bizodalmos-sabb Barátomnak meg irom — de tarcsd a leg nagyobb titokba, mert meg akarom aval Döbrenteyt lepni, hogy ne tudja, kitül szármozik —

egy ezüstbe lesz, ennek Pesten készítették csinos tokot maroquenbül, széllei ezüstbe foglalva, fedél lapján ilj formába ezüst Táblácskába lesz vésve. *Döbrenteynek a' Szép és tiszta Lelkünek* — ebbe lesz téve az ezüst moneta, ezen kívül rézbe még 12 darab, és nékie adresszalva úgy fog által adattatni, hogy ne tudja, kitül küldetik. A Dollnál Bécsbe 1801. eszt. ki jött Iconológiából a 13dik lapon a 39dik festés, der Tag, fog a moneta első lapján állani — körül ez írva: *Vidámit és Éleszt* — a setétség homályját világosító lepke, az alol lévő fél föld goljóbisa felső részét megvilágosítván, a ki tisztult részre lesz írva: *Erdélj*: a Tulsó részen pedig az ide borítékolt lapon lévő Irás meczeve. Uira is kérlek Barátságunk szencségire, *tarcsd a leg nagyobb titokban* esztet.

A viaszos vászont nem tudom Döbrentey vagy Wesselényi, egyike elhagyta — nem kaptam vissza, és így nem borithattam abba.

DÖBRENTÉY GÁBORNAK.

A Hunyadi Megye Tábla Birájának

Ki

A Dicső Arányt Jól Be fejezet

Nevelés Gondjai Közt

Az

Erdélji Muzeum Ki Adásával

Élesztette A Tudományokat — Ébresztette a Hazafi Lelket,

Terjesztette A Jó És Szép Izlést — A Szivekbe

Oltotta A Honnyi Nyelv Szeretétét

E

Kicsibe Azt A Mit A Nemzet Érez

Nyuitja

Fémlő Érdemeinek És Szeméjének

Barátja.

1818.

Az érem másik lapját tollrajzban is lemásolja Cserey, alá írván, hogy:

Ekkora nagy a Moneta.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

3673.

Somosy János — Kazincezynak.

Tekintetes ur!

Nékem különös jóakaró uram!

Vettem a tekintetes ur becses levelét, melyben a mostani diszes tanítói hivatalomon való szíves örvendezését méltóztatott a tekintetes ur jelenteni. Vajha nekem is szabad lett volna osztozni a tekintetes urnak és azoknak örvendezésében, a kik engemet figyelemkre méltóztattak. De én, a ki a theológiát sohasem tettem fő studiumommá, épen ellenkező indulatot éreztem, mikor a publikum nagyobb részének csekély személyemben való megnyugovása értésemre esett. De remélvén, hogy az én ifjúkori barátim, a görögök, a szentkönyvek magyarázatában vezéreim lehetnek, az ajánlott hivataltól nem vonogattam magamat. A papi palásthoz nagy kedvem soha sem levén, még eddig a felszenteltetésen nem igyekeztem; de már kénytelen leszek a publikum kívánságát teljesíteni annyival inkább, hogy nálunk főtisztelendő szuperintendens ur a neoprocedensek cenzorának rendesen a theologiae professort szokta kinevezni.

A Dunkin sorait csak most kapván meg tiszt. V. Nagy urtól, eddig az ideig által nem küldhettem a tekintetes urnak. Ezen sorok kiválasztása újabban megerősít azon hiedelemben, hogy a tekintetes ur érti úgy az anglus nyelvet is, mint mások Magyarországon érteni szokták, ha szinte titkolni kívánja is a tekintetes ur. A Young fordításának recensiója, az Ossian és Sterne fordítása kit-kit meggyőzhet arról, ha azokat az originállal összevetve olvasta. Bezzeg nem találjuk azon megegyezést a Pope idilliumának a palatinusné halálára alkalmaztatott fordításában; mind a franczia, mind a magyar fordító csak körülötte járnak az originálnak.

A «concordia discors»-ról, úgy vélem, tudósította prof. Kézy ur a tek. urat, minthogy azt nálam excutiálván, ígerte is. Előjön-e Lucretiusban, nem tudom, mert már Lucretiust régtől fogva nem olvastam; de előjön Ovidius Metam. libr. 1. v. 433.

— — — — — vapor humidus omnes

Res creat et discors concordia foetibus apta est.

és Horátz Epist. libri primi epist. XII. v. 19.

Quid velit et possit rerum concordia discors.

A professor Márton ur morális katekizmusán támadt czivakodást örömmel olvastam; olyan beszédek várnék én a pesti Tudományos Gyűjteménytől; ha szinte prof. Márton urral egy értelemben nem lehetek is. Én azt kívánnám, hogy a morale principiumban Platóhoz közelítenénk; helyt kellene adni a morálban az érzésnek is; nem hiába nevezte a görög a virtust *το καλον* és *καλοαγαθια*; kellett ezekben maradni a szó első jelentéséből is; a categoricus imperativus hidegen hagyja a szívet. Szerencséje Márton urnak, hogy bajnoki nem hozzávalók voltak; azt sem merném állítani, hogy a munkában levő nagy Demonstrirsucht kiállaná-e a szorosabb vizsgálást. Továbbra is magamat a tekintetes ur szívességébe ajánlván, maradok S. Patakon, decembernek 1. napján 1818.

A tekintetes urnak

alázatos szolgája
Somosy János.

[Megjelent a *Sárospataki Füzetek* 1857. I. évf. 180—181. lapjain.]

3674.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 5dik Decembr. 818.

Kedves Barátom!

Az a tudósításod hogy November 17kén üli Cancellariusunk 80dik esztendejét, aszt a gondolatot élesztette bennem, hogy néhány Erdélji jó érzésű ember pénzt tégyen egybe és veretessen ebből emlékeztető pénz, melynek első lapján légyen a Dollnál ki jött Iconologia 144dik figurája, die geschichte — az ennek job oldala mellett lévő lángoló oltár oldalára meczessen a Magyar országi és Erdélji Czimer — körül pedig irattasson ez: Haec Tuas Perennabit Laudes. — A Pénz tulsó felére tétessen ezen Irás:

Recurrente Anno

Quo

Samuel S. R. I. Comes Teleki

De Szék

Aulicus Transsilvaniae Cancellarius

Principi — Patriae — et Musis

Vivendo

LXXX-num Aetatis Onomasticon
 Sospes Celebrat
 Grati Concives
 Amoris
 Pia Vota Solvunt.
 1818.

A mult Postán irtam ez iránt Marus Széki Fő Kir. Bíró Gr. Teleki Mihály Exnak, és kértém, légyen eszközölője ez arálynak. Meg válik, mi lesz belőle. Hát Te Barátom, mit gondolsz ezen gondolatomról? —

Most közben járok vannak, hogy engemet Bánffi Pállal egybe békéltessenek — el határoztam magamba a kicsi Lelkeknek cseleked[etem] által meg mutatni, hogy én kicsi lenni nem akarok — és Hetfűt, 7-a p[raesen]tis tettem terminusul — hogy ezen felebaráti szeretet és engesztelődés actussán celebralom innepit a tiszta szívnek. Éljen boldogul.

Kivül: ¹ Tekintetes

Kazinczy Ferencz Urnak — p. Debreczen — S. A. Ujhelyj — *Széphalom*.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

3675.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom, Decemb. 7d. 1818.²

Tisztelt, csudált, szeretett barátom,

Nékem gyönyörű sors juta: két barátom, Te és Superint. Kis, nekem éneklétek legszebb éneketeket. Én minden dolgozásaid közt ezt tartom leglelkesebbnek; 's Voltaire és Jean Battiste Rousseau csudálnák, ha értenék, hogy eggy kis teremtésnek mint én, hogy

¹ A levél zárlatán kétfelé tört fekete pecsét.

² T. *Kazintzy Ferentz* úr levele. Jött Detz. 20ikán 1818. — Dúlházy M. jegyzete.

lehet oly gyönyörű szárnyallású dalt énekelni. Ez az ének egyik kevelysége Literaturánknak. Így ítéle felőle Prof. Vályi Nagy Ferencz is, ki épen nálam tölte másfél napot csakhamar azután hogy a' becses levelet vettem. Szabad volna e azt a' kérést tennem hozzád, hogy Te ezt a' Versedet méltóztassál tulajdon kezeddél leírni, 's nevedet alá vetni? Eltenném familiám' levelei közzé, hogy maradékom, ki Téged mind fejedért, mind szívedért tisztelni fog, láthassa azt, 's csudálhasson, áldhasson.

Én vége felé vagyok valaha Philologiai Munkámnak, mellynek ime czimje is, Mottója is: A' Magyar Nyelvről, annak természetéről, mostani koráról, szükségéről.

Quid velit et possit linguae CONCORDIA DISCORS.

Horat.

Horátz *rerum* Concordia discors-ot mond: de az én czéломra ezt által kelle változtatnom. Tudniillik Pesten most azon vannak, hogy *unilást* hozzanak be; én pedig azt mutatom-meg, hogy úgy lesz jól a' dolog, ha kiki a' szerint ír a' hogy legjobbnak véli, mert most még nem jutott-el nyelvünk azon pontjára, hogy az egyik vagy másik felet kelljen az uralkodó székre felültetni, 's mind a' két felekezetnek vannak darabosságai, mellyeknek le kell tördelőzni, korholódni. A' rossz példák legjobban némítatnak-meg jó példák által.

A' munka' végében némely példák fognak állani, a' mellyekben összevonom péld. a' magasztalt 's méltán magasztalt Haller Telemachjának egy helyét az újabb fordítással, hogy a' kik ellenségei a' Nyelv változásának, lássák, előre mentünk e, vagy hátra. Oda teszem a' Scipio Álmát is, 's Cicerónak némely Epistoláját, Virgilnek Orpheuszát, mellyet ide rekesztek. Méltóztassál azt összevonomlítani az Originállal és a' Rájnis fordításával. Ez 40 esztendeig fordítá ezt, 's a' Tokaji bort elvizezte. Erre viszi az embert a' Xenophobia. Az én fordításom nem valami nagy dolog, de csak jobb mint a' Rájnisé.

Boileauak Epigramunáját senkire nem czelozva fordítottam. Megszerettem a' pajkosságot, 's általöntöttem. Vályi Nagy kegyetlenül nevette a' bohóságot. Nevette ezt is: de ez nem fog sajtó alá jutni:

Nyargala 's arcza bukott 's orrát bevarazta. De hogy lássd

Hogy Lovag ő is volt -- íme keféli fakód'.

Nem lelem azt a' papirosat, mellyben számodra írtam-le a' Georgicák Orpheusát; imhol tehát Manuscriptumomé. Annak újra irom-le. De a' Boileau Epigrammája tehát álljon itt:

XIV. Sur l' Agésilas de M. Corneille.

J' ai lu l' Agésilas,
Hélas!

XV. Sur l' Attila du même auteur.

Après l' Agésilas,
Hélas!

Mais après l' Attila
Hola!

BOILEAU UTÁN.

Anacreonticáid —

Haj!

Árpádod és Ódáid

Jaj!

Élj szerencsésen, kedves barátom.

ORPHEUS ÉS EURYDICE.

Virg. Georg. IV. 464—527.

Ipsae cava solans miserum testudine amorem,
Te dulcis coniux, te solo in litore secum,
Te veniente die, te decedente canebat.
Taenarias etiam fauces, alta ostia Ditis,

5. Et caligantem nigra formidine lucum
Ingressus, Manesque adiit, Regemque tremendum
Nesciaque humanis precibus mansuescere corda.

- Orpheus a' tekenős lanton szelidítve gyötrelmeit,
Tégedet, édes nő, csak téged zenge magányos
Partjain, a' mikoron költ a' nap, 's a' mikor elszállt.
Plútónak szomorú küszöbén, a' Ténaruszi aknán,
5. És a' bús ligeten, hol az éj' borzalma sötétlik,
Béhata az árnyékok' lakjokba, a' durva Királyhoz,
Kít soha semmi keserv nem tud lágyítani segédre.

At cantu commotae Erebi de sedibus imis
Umbræ ibant tenues, simulacraque luce carentum:

10. Quam multa in foliis avium se millia condunt,
Vesper ubi aut hibernus agit de montibus imber
Matres, atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimum heroum, pueri innuptaeque puellae,
Impositique regis iuvenes ante ora parentum.

15. Quos circum limus niger et deformis arundo
Cocyti tardaue palus inamabilis unda
Adligat, et novies Styx interfusa coercet.

A' meghatott Erebusz' mélyéből íme tolongnak
A' kiaszott alakok, 's az elholtak' bánatos árnyaik,

10. Mint mikor a' madarak foltonként űzik-el a' lázt,
Est szállván, vagy fergeteges szél 's zápor az hegyről.
Nők, férjek, harczokban elhúllt nagylelkű hősek'
Testjeik,¹ gyenge fiúk, szűz lányokkák, atyjok előtt már
Máglyájokra* jutott, hamuvá égett, szintelen ifjak.

15. Itten tartja őket nádas balkánya Cocynak
És a' sűrű mocsár és a' rest pócze, rekesztve,
'S a' Styx, mely ez helyt környülsapkodja kilenczszer.

Quin ipsae stupuere domus atque intima Leti
Tartara, coeruleosque implexae crinibus angues

20. Eumenides, tenuitque inhians tria Cerberus ora,
Atque Ixionii cantu rota constitit orbis.

Iamque pedem referens casus evaserat omnes,
Redditaque Eurydice superas veniebat in auras,
Pone sequens; namque hanc dederat Proserpina legem:

25. Quum subita incautum dementia cepit amantem,
Ignoscenda quidem scirent si ignoscere Manes;

¹ Ide Kazinczy F. csillagot tett, de a megfelelő jegyzet tollában maradt.

* *Máglya*, Abaujban minden előtt ismeretes szó. Így nevezik a' Kádárok a' rakásokban felállított hordófalat. — Rogus. — Kazinczy F. jegyzete.

- Restitit, Eurydicenque suam iam luce sub ipsa
 Immemor, heu! victusque animi respexit. Ibi omnis
 Effusus labor, atque immitis rupta tyranni
 30. Foedera, terque fragor stagnis auditus Avernis.
-

- Sőt a' vár maga is, 's az Halál mély tömlöcze, 's a' kék
 Kígyókkal hajokat felkontyolt Tartari lányok
 20. Bámúlják szavait; nem ugat most Cerberusz a' sok
 Szájjal, 's Ixion kerekét elakasztja dalára.

- Túl vala már minden bajain, 's im visszafelé tér,
 'S a' megnyert Kedves közelite a' földi lebelhez
 Háta megett mindég; úgy hagyta Proserpina néki;
 25. A' mikor hirtelenül rossz ész szállotta meg ifját —
 Oh, mi bocsánandó, ha ismerne bocsánatot Orcusz!
 Vesztegel, és már már az üreg' fényéhez elérvén,
 Gyúladózásaival nem bírva, feledve tilalmát.
 Hátra tekint, 's előmőlt tette. Ah, a' durva tirannak
 30. Alkuja szegve vagyon, 's háromszor dörge az Avernusz.

- Illa: Quis et me, inquit, miseram, et te perdidit, Orpheu?
 Quis tantus furor? en iterum crudelia retro
 Fata vocant, conditque natantia lumina somnus.
 Iamque vale. Feror ingenti circumdata nocte,
 35. Invalidasque tibi tendens, heu non tua, palmas!

- Dixit et ex oculis subito, ceu fumus in auras
 Connixtus tenues, fugit diversa; neque illum
 Prensantem nequicquam umbras, et multa volentem
 Dicere, praeterea vidit; nec portitor Orci
 40. Amplius obiectam passus transire paludem.
-

- 'S az: Ki veszít engem? ki veszít el tégedet, ugymond;
 Melly fene düh! ádáz Párkáim visszakiáltnak,
 'S e' habzó szemeket nehez álom zárja-be örökre.
 Légy boldog! fogd gyenge kezeim', nem többé tiejdet!
 35. Engemet eggy iszonyú éj ránt-el hatalmasan innét.

- Mondá, 's mint mikoron a' füst szélytoszlik az égben,
 Eltűnt. Hasztalanul akará megölelni az árnyat
 Búsult férje, haszontalanul neki mondani holmit;
 Őt többé meg nem látá, 's a' Csolnakos által-
 40. Menni az elébe vetett fertőn nem hagyta megintlen.

Quid faceret? quo se rapta bis coniuge ferret?
 Quo fletu Manes, qua Numina voce moveret?
 Illa quidem Stygia nabat jam frigida cymba.

- Septem illum totos perhibent ex ordine menses
 45. Rupe sub aëria deserti ad Strymonis undam
 Flevisse, et gelidis haec evoluisse sub antris,
 Mulcentem tigres et agentem carmine quercus:
 Qualis populea moerens philomela sub umbra
 Amissos queritur fetus, quos durus arator
 50. Observans nido implumes detraxit: at illa
 Flet noctem, ramoque sedens miserabile carmen
 Integrat et moestis late loca quaestibus implet.

Mit tégyen? hova végye magát a' kétszeri gyászban?
 Melly sirás lágyítsa-meg a' vad poklok' hatalmát?
 A' hidegült lyánykát a' Styx' sajkája vivé már.

- Strymonnak pusztás környén, eggy szirtnek alatta
 45. Hét havakig keseregte gyötrelmeit, 's éneke lággyá
 Tette a' tigriseket, 's erdőket vonzza magával.
 Mint mikor a' topoly' árnya között a' fülmile gyászol
 Fészkéért, mellyből még pelyhes kisdedit a' vad
 Földmivelő kiszedé, végig-csattogja magányos
 50. Éjjeleit gallyán, epedezve újítja siralmát
 Szüntelenül, 's a' tájt messzére eltölti keservvel.

- Nulla Venus, nullique animum flexere hymenaei.
 Solus Hyperboreas glacies, Tanaimque nivalem
 55. Arvae Rhiphaeis nunquam viduata pruinis
 Lustrabat, raptam Eurydicen, atque irrita Ditis

Dona querens. Spretae Ciconum quo munere matres
Inter sacra deum nocturnique orgia Bacchi,
Discerptum latos juvenem sparsere per agros.

60. Tum quoque marmorea caput a cervice revolsum,
Gurgite quum medio portans Oeagrius Hebrus
Volveret, Eurydicen vox ipsa et frigida lingua,
Ah miseram Eurydicen! anima fugiente vocabat;
Eurydicen toto referebant flumine valles.

- Szívét meg nem hatá Hymen, nem Vénusz ezentúl.
Béjára, 's maga, az éjszaki sark' vihar-üzte vidékit.
'S a' zordon Tanaiszt, hol az új jég régi jeget lel,
55. 'S Eurydicét zokogá, 's Plutónak szidta tanácsát.
Cíconi nők, kiket ő kikerüle, az Istenek' éjén
Bacchusznak szilaj innepiben, ízekre szakaszták,
'S szép tetemit magokon hegy 's völgy elszórva tekinték.

- Márvány vállaiból kiszakadt feje az Oeagri Hebrusz'
60. Hajjai közt hőmbergett már, 's a' meghidegült nyelv
A' leglármasabb örvényben is Eurydicéjét,
'S Eurydicét zajgotta, midőn bús lelke futamlott.
Eurydicét és Eurydicét sóhajtozik a' völgy.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3676.

Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának.

Az angyali Lolottnak.

E' napokban nálam vala Comáromi Theréz, Györgynek leánya,
's Gróf Was Klárinak kedves barátnéja, 's azt a' hirt hozta, hogy
ez óhajt velem lenni 's nekem és Zseninek általadni Erdélyből hozott
idvezléseit. Én télben rheumás fejem miatt nem igen hagyom-el a'
házat, 's a' Grófnéval nem leszek tavaszig: de nekem a' köszöntés
igen kedves volt, melly annál kedvesebb, mivel a' kedves Lolott

felől rég oltá semmit nem tudok. Erdélyi Leveleim tónusa egészen meg lesz változtatva, 's kihagyok mindent, a' mi némellyeknek a' bátor közelítés miatt nem tetszhetnék: de Andrásfalva és Dédács nem hagyja rettegmem, a' mit más helyek hagyhalnának. 's akarom, hogy azt a' dicséretet nyerjem-meg a' jobb Olvasótól, a' mit ezen Levelek olvasása után Gróf Dezsőffi József ada nekem: Azt, hogy azt mondhassa a' jobb Olvasó: A' ki barátjait így szereti, nem lehet rossz ember — noha Andrásfalvai 's Dédácsi barátnéimat és barátimat a' rossz ember is kénytelen volna magasztalni.

A' mint látom, ináadandó barátném, én azt a' vádat vontam magamra, hogy mindent eldicsérek, 's ez azt mutatja hogy nem vagyok nagy emberismerő. Azt ezer tapasztalásból tudom: de talán az a' tekintet is érdemel valamit, hogy az idegen egy két óra alatt nem ismerhet-ki mindent, vagy azt, hogy én szeretem azokban, a' kik nem egészen rosszak, inkább látni a' szép oldalt mint a' nem szépet. De ezekben követni fogom barátimnak intéseket, 's az egész Munkát az első soron kezdvén az utolsóig újra dolgozom. Barátim érzeni fogják, hogy intéseik nem volt[!] haszontalanul adva. 'S ezeknek számokban Döbrenteinek 's mingyárt ő utána Mélt. Cserei Miklós Úrnak köszönhetek igen sokat.

A posta mingyárt megyen, 's én ez úttal kénytelen vagyok fejéren hagyni levelemnek nagy részét. Eljen szerencsésen Nagysád, kedves barátném. Zseni velem együtt csókolja kedves kis Mamája' kezzeit. Sophie tisztelettel öleli.

Nagysádnak
Széphalom Xbr. 11d. 1818.

alázatos tisztelője
Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

3677.

Szabó János — Kazinczynak.

Tekintetes Úr

Nagy érdemű Barátom!

Betses levelét vettem 's elolvassván, a' belé zártat magam által adtam Szemere Pál Úrnak. Előre megmondotta, hogy bizonyos okok miatt most levelet arra a' földre nem írhat; mind az által némely

Jegyzéseket szándékozik fel irni, a' mellyeket én levelembe zárván elküldjek a' Tekintetes Úrnak. Egy kis időt kérvén ki magának arra, kevés napok múlva ismét elmentem hozzá 's által vettem ezen ide zárt egynehány sort.¹ A' mind öszve sem sok, elég lessz é feleletnek vagy sem, nem tudom. Reám bízta a' mellett, hogy személyébe kérjek engedelmet, hogy most többet nem irhat.

Nem kis gyönyörűséggel olvastam a' Márton Úr Moralis Katechismusára irott Recenziókat 's az azokra tett feleleteket. Ez a' munka most már egy tsumóba vétetvén, épen oly fontos könyv Hazánkba az Olvasókra nézve, mint a' mely hasznos a' Katechismus a' neveltetendőkre, ha elő vétetne az oskolákba. Kemény sok helyen, kivált a' mint tettzett meg jegyezni, Édes Barátom, a' 62dik oldalon, és az valóban árt mindég a' legjobb ügynek is: de már itt még én is, a' ki minden versengést gyomromból utálok, és a' Tud. Gyűjteményt is azért vetettem meg eleinte, hogy abba durvaságot, pöffeszkedést és Sekták lelkét érzettem; kész vagyok Prof. Márton Urat valamennyire menteni. Mert M. A. Recensens Úrral szelidebben bánni, úgy mint a' ki a' Protestansok hitébe szemtelenül gázolni 's a' philosophiát, a' minek ő tsak a' nevét esméri, vakmerően betsmelni mérészlette, nem lehetett. Sőt épen így kellett ötet tudatlanságáról meg győzni és egy józanabb principiumok után menő oskolába tanulni küldeni Még Theológiát sem tud az az Úr, mert azt tudni philosophia nélkül nem lehet. Azok a' Páterek, a' kik a' Bibliába találtató igazságokat a' Vallás és Isten ideájából Conceptusokba = Dogmákba szedték, nem boldogultak volna munkájokba philosophia nélkül. Ha olvasná a' mostani philosopháló Theológusokat, nem állitaná azt, hogy a' Krisztus Religiója tökéletlen lenne azért, ha a' benne találtató igazságok még sem lennének ki fejtve. Egynehány századokon keresztül fejtegettettek azok ki, pedig akkor sem volt az magába tökéletlen. Hallottam én olyan Theologust, a' ki azt meri állítani, hogy az Elégtételről szőlő Dogma még nints eléggé kifejtve. A' Catholicusok nálunk nem tartják Theologusoknak a' Protestans Theologusokat; pedig épen a' Protestans Theologusoknak, azok között a' Tudós Michaelisnek, ki a' Napkeleti nyelvek hasonlithatatlan bűvárja volt, köszönik más Országba magok a' Catholicus Tudósok is a' Theológiába tett előmeneteleket. Erre nézve is nagyon jól esett ennek a'

¹ Mint Kazinczy F-nek e levélre adott válaszából kitetszik, Szabó J. elfeledte mellékelni Szemere P. sorait.

munkának megjelenése egy olyan Protestans Tudós által, a' ki valósággal első Philosophusnak 's Theologusnak mondattathatik Hazánkba. A' mi A. Recensens Theologusunk is oly tsekély a' szerzőhöz képest, hogy én kételkedem benne, hogy értené feleletét. Egy szóval tudtomra a' Theologia és Philosophia mezején még ilyen Munka Hazánkba ki nem jött, és Márton Urat Katechismusába, nem hiszem, hogy magán kívül más recenseálhatná. Jól tette, hogy a' Moralis Katechismus ideáját önnön maga kifejtette. Most már láthattyák, hogy nem egy pipa dohánynyi idő, egy puszta Professori Auctoritás kellett tsupán annak meg ítélsére. Nem tanulnak a' mi tudományok körül forgolódo Tudósaink, azért nem is meg nálunk semmi tudomány elő. Interessánsá teszi a' munkát az is, hogy a' nagy keménység mellett találja az ember a' Kedves Barátom és a' Horváth Feleleteit, a' melyek tsupa mérséklés, egyenesség és humanitás. — A' mi Tudósaink Nestora, Gróf Teleky Sámuel Eö Excellentiája, az Erdélyi Cancellarius, nem tud bételni a' munka olvasásával, Márton Urat kimondhatatlanul betsüli.

Runy Károly Urral volt szerentsém megismerkedni — sajnálom hogy épen akkor tudtam meg, ki légyen ő, mikor a' Háztól, melybe őszve jöttünk, bútsút vettem. Én egy vagyok az ő tisztelői között.

Mit itél Édes Barátom a' Tóth László Úr görög verseiről? Én nem tudok annyit, hogy meg ítélfeném, azért szeretném competens Bírótól hallani, mit érnek?

A' szerentsétlen, de egyszersmind kegyetlen és ostoba Beleznay a' múlt Hefűn, mikor épen visitáltak a' tömlölzét, ki illantott, és estve lévén az idő, a' Városba elveszett. — Még az éjjel Pilisre ment 's ott pisztolyokkal 's puskával fel fegyverkezvén, a' Directoroktól töltött pisztollyal ki fatsarván 700 frtot, vissza jött Pestre a' Szeretőjéhez, ill észre vételvén, a' Hajdúk rajta mentek, ő ellent állott, egyet agyon lőtt, a' másiknak a' kezébe lőtt, 's tsakugyan meg fogattatott 's már most az Épület fenekére le vettetett.

Igaz tisztelettel ajánlom magamat betses Indulattyaiba 's maradok Nagy Érdemű Barátom

Pesten 11dik Decembris 1818. alázatos szolgája 's Baráttya
Szabó János.

3678.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Kedves barátom,

Imhol az, a' mit már tisztára írtam a' tudva való munkából. Klavirmesterem véletlenül megyen Kassára, 's nem tartóztathatom. Ezért írok illy röviden. Kérlek olvassd-meg, és add tudtomra, mit szeretnél benne másképen. A' Wieland Anti Adelungja alól minden Scholionok elmaradnak. — Hétfőn reggel a' Klavirmester jön; és így addig olvassd-el; 's hogy készen legyen, vagy inkább hogy ott ne maradjon a' MS, add által házad' Hausmeisterének, hogy akár-mikor jelen-meg a' Klavirmester, általvehesse. — Nem szükség levelemet a' szokott formulával bérekeszteni. Tudod, hogy az a' ki téged tisztel, soha sem szűnhet-meg tisztelni.

12. Xbr. 1818.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3679.

Mokry Benjámin — Kazinczynak.

Pesthen 818. 14i Dec.

Tekintetes Assessor Úr,

Nékem különös tisztelettel való Uram!

E' folyó esztendő' Aprilisnek 20ik napján Széphalomról datalt azon levelét a' Tekintetes Úrnak, a' mellyben róllam annyiban emlékezni méltóztatik, a' mennyiben S. Patak' rövid le írását kívánta volna körül nézetni, — tsak egynehány hetekkel ez előtt volt szerentsém látni. Ennek az oka mi légyen; és idejében (holott alkalmatosságok reá elég volt) miért nem mutatták, nem tudom. — Gondolni sokat lehet. — De ha szintén idejében még mig a' munka kinyomtatattott, láthattam volna is, én sokkal kisebb vagyok, hogy egy nagy érdemű Veteranus első Magyar Literatornak 's munkáinak Revisora lehessenek, annyival inkább, mivel én Pataktól messzse lévén; sőt exul in Patria! — semmi afféle historia[i] Documentumok nintse-

nek kezem között. — Ehben Tiszteletes Tudós Szombathj Professor Úr leg többet tehetett volna, a' ki nagy tudós szorgalmatossággal mind Patak Városának, mind pedig a' Collegiumnak historiáját bőven és fontosan ki dolgozta, a' melly munkája Mstumban a' Collegium Bibliothekájában fel találtatik.

Reménytem, méltóztatik meg engedni a' Tekintetes Assessor Úr, ha ezen Tractatusra, a' mennyiben engemet illet, vélekedésemel egyenesen kimondom. Úgy vélem, az én rúllam való emlékezésnek helye a' Praesések között nevezetesen a' Görög Praeseknek említésekor lett volna. — A mint sok Tiszteletes Uraknak nállam lévő betses levelek bizonyítják, én voltam az, a' ki legelőször szembetűnőképen a' Görög literaturához való Szeretetet az ifjakban fel ébresztettem és abban a' mint akkor a' közönséges opinio volt, epochát tsináltam. Távol légyen, hogy én valanút Tiszt. Tudós Nagy Ferencz Professor Urnak érdemelt betsületéből le huzni akarnék, hanem tsak a' mi igazság, azt mondom — Még akkor alig töltött ez a' nagy érdemű Professor Úr a' Humaniorum Professorságban egy esztendőt, a' midőn már én a' Tanítványimmal a' Görög Auctorokból nagy applausussal és publice az examentben *Vivat* kiáltások között adtam exament, a' melly hivatalomat egyenlő szorgalmatossággal 4 esztendeig folytattam. Sőt a' midőn Tiszt. Nagy Ferencz Professor Úr mint Supplens Theologiae Professor ditséretesen adott exament, a' sz. írásbeli helyeket originalis Textusban mondatván Tanítványai-val, sokan az examenjéről azt mondták, hogy a' Mokry Tinóján szántott, etc. etc. Ezeknek semmi egyéb tsélja nints, hanem hogy ha a' Tekintetes Assessor Úr ezeket nem tudta volna, rólla és a' dolog valóságáról notitiója legyen. — Magamat ki kért favoriban továbbra is alázatos bizodalommal ajánlván, megkülömböztetett tisztelettel vagyok

A' Tek. Assessor Urnak

alázatos tisztelő szolgája
Mokry.*

NB. Én most egy Historiai biographiai Lexiconon dolgozom, a' melly a' jövő esztendőben 4 Darab in 8-a ki fog jönni. - Vallyon elfogadná é Méltóságos Lónyai Gábor Fő Ispán Úr a' Dedicatiót?? Vagy pedig mást kit comendálna a' Tek. Assessor Úr?

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

* Mokry Benjámin. — Kazinczy F. jegyzete.

3680.

Kazinczy — Szabó Jánosnak.

Tisztelt kedves barátom,

Pesten sok holminek kell történni, a' mit az ember itt meg sem álmodhat; azért tettem volt a' tudva levő kérdést; de a' mellyre a' *rövid* (és a' mint látom *üres*) feleletet az Úr levelébe bezárni elfelejtette. A' *rövid* felelés velem sok holmit gyanítat, 's jó, hogy azt legalább gyaníthatom. Az is egy intés nekem arra, hogy mit kell csinálnom és mit kell nem csinálnom. Ezeket a' dolgokat mindég hibásan fogja az idegen megítélni, ha az egész folyamatot nem tudja: de én elő mutatni magamra nézve mindég kész vagyok. Én mocskosságokra fakadni nem fogok, akármit tesznek. De azt, a' mit hasznosnak itélek a' köz ügyre, mindég lesz bátorságom elmondani, mert a' categoricus Imperativus ezt parancsolja, 's ennek teljesítésében eldölni nem rút. 'S valamint egy részről ezt vagyok tenni kész: úgy más részről mindent revocálni is kész vagyok, 's dicsőségemet keresem ezen készségemben. De ez csak akkor lesz, mikor meggyőztetem annak igazsága felől, hogy tévedésben voltam.

Méltóztassék megítélni, micsoda beszéd már az, midőn azt mondják, hogy a' *borág* nem magyar szó, 's az soha nem is lesz. — Minden bizonnyal sem nem az, sem az nem volt, sem soha az nem lesz; 's soha a' vinczlér a' *vinység* borágnak mondani nem fogja. De következik e innen, hogy a' Poeta vétett, *borágot* mondván? Az effélet kikapni a' textusból, 's a' Horátiusi *series juncturaque* nélkül ítélgetni, igazságtalan bánás. Imhol a' hely: A' Sonetto' Muzája azt beszéli, hogy régibb honjában Ausoniában az ő homlokát *narancsgally* ékesítette: de most, miolta Tokaj körül múlat, *borág* kerekíti haja' fürtjeit. — Kérdjük, mit mondana, ha itt *vinység* mondana? Semmit. De *borágot* mondván, azt mondja, hogy *olly ág*, melly bort terem, még pedig *Tokajit*. — Igy nevelték a' Mondolat' eggynél több Íróji a' Berzsenyi *öklelő hajdúját*, az az ökölrel, karral dolgozó gyalog vitézét, mert az öklelő nekik nem egyéb, mint türköllő. De azt is kellett volna tudni, a' mit épen jelenték, azt is, hogy régi Magyar Íróinknál az *öklelő* valamit teve, a' mi igen jól illik ide.

Rájniss azt veté szemére Barótnak, hogy magyarul ír, 's deákul gondolkozik, mert ezt *metaque fervidis evitata rotis* így tette ki: *forró kerekeken elkerült* tárgy. Mintha a' sebes kerek itt úgy nem melegítene tengelyt és attól úgy nem melegednék, mint a' Horátz hazájában. Ezt *effusus labor* Rájniss nem merte mondani a' Virgil fordításában (Georg. IV.); én lefordítám ebből Orpheuszt, 's a' helyet így adtam: *'s elömlött tette*. Ha meg nem értik, azt az Olvasó köszönje magának. Lessing azt tanácsolja az Irónak, hogy Olvasójit képzelje tanúltaknak; Herder pedig azt mondja, hogy ő nem akar úgy írni, hogy minden értse, mit mond. NB. ezt nem *eggy bizonyos okra nézve* mondja, hanem azért, hogy stílusa *felemelkedett* szeret lenni.

Vegyük csak a' Cicero leveleit Terentiához, vegyük, a' mit gyermek fia írt, 's valljuk-meg, hogy ezen *asszonyhoz* írt 's *gyermek által írt* levél olly magas — ha tudnillik *csak a' stílust* értjük a' *magas* alatt, — hogy ahhoz képest a' mi magas poesisunk is többére *víz*. Ezt a' gonosz hozta az új nemzetekre, az *elgyengített lélek* és a' Reformatio, hol Papjaink úgy akartak írni, hogy mindentől megértettessenek. A' gondos Stylista' kötelessége az, hogy magához vonja-fel Olvasójit, nem az hogy az Olvasóhoz szálljon-le — tudnillik némelly nemeiben a' Stylisticának, például, mind azokban, a' mellyek poetaiak vagy a' poetaihoz közelítenek. Az én Recensensem azt írta nekem egyszer, hogy Herderből fordított Értekezésem az Erdélyi Muzéumban annak a' Füzetnek gyönyörű díszé. Feleletem az volt, hogy az a' fordítás úgy az enyém, mint az ugyan ott álló Epigrammák: és így meglelédhetném javulásával: de két sor epigrammám többet ér, mint az az egész fordítás munkája. Olly igaz az, hogy minden a' gustustól jó. A' ki löréhez szoktatta inyét, nem fogja jónak találni a' Golopi pincze isteni italát.

De *minden*, vallom és hiszem azt, nem szabad. — Mi tehát a' mi nem szabad? Az, a' mi a' közönséges nyelvek ideálja által nem *kívántatik*, a' mit a' Magyar Nyelv geniusa *tílt*, és a' mit a' Classicusok' (a' Görögöké 's Rómaiaké 's a' Francziáké 's Németeké) oskolájában gyakorlott Ízlés mint tarkát, darabost *megvet*. — Ezeket 's az efféléket addig kell mondani, ha bennünket érte vernek is, míg végre feleszmélnek némellyek megértésére.

Ismeri e az a' Római Classicusokat, a' ki nem látja, hogy Róma szabadon élt a' Hellenismussal? De tölem egygy levelében azt tudakozá a' Recensens, hogy miért veszünk mi Magyarok a'

Némettől, a' Francziától, ha ezek a' *Gothusok, Gepidák* tőlünk nem vesznek? 's csudálja, édes barátom, hogy illy kérdést tehet valaki!

Azt tudakozá az Úr egyszer tőlem, hogy miként van az, hogy a' Magyarban sok szó van egy Irás nemében, a' mi másban nincs, holott más Nyelvben nem él olly szóval a' Poeta a' mit a' nem-poeta is maga szavának nem vallana? Illyen formán volt téve, de nem e' szókkal, a' kérdés. — Feleletem az volna, hogy a' mi Nyelvünk ott van most, a' hol az Ennius idejében a' Római. Az effélékben mindég a' Poeta kezd. Cicero' idejében már eljutott a' maga fő pontjára a' Nyelv: 's Horácz még is szócsinálónak ismeri és vallja magát. Trépas és Lenz csak poetai szó francziául 's németül.

Én most készítek valamit, a' miben ezen principiumaimat bőven előadom, 's igen sok példákkal. Onnan vannak véve az említettek is. Még egyet legyen szabad előhoznom: Recensensem feddi ezt: Melly napom *vala*, ha azt együtt tölthettem volna veled. *Vala* Indicativus, *volna* Conjunctivus, és így rossz. — De Syntaxist Virgil is tudott, még is ezt mondja:

Si Pergama dextra

Defendi *possent* (potuissent) etiam hac defensa *fuissent*.

A' Szépirónak nagyobb vétek nem szépen írni mint nem jól. Ide tartozik a' Görög Anthológiának egy Epigrammája, melyet Herder így fordít:

Lerne die Lehren der Schule; doch gleich der Leucothea Bande,
Bist du am Ufer, so wirfst sie in die Wellen zurück.

Neologizálni rosszul, vétek: neologizálni jól, érdem. De ezek az Urak mindent a' Grammatica czirkalmával mérnek; az pedig irtóztató instrumentum a' Künstler' kezében sok esetekben.

Nékem öröm volna az, ha azt a' férjfit, a' kinek nem csak szívét, hanem fejét is nagyon becsülöm, meggyőzhetném az én állításaim igaz voltok felől. De kérem hogy leveletem égesse-el.

Ungvár Németi Tóth Lászlónak görög Versei eránt kell felelnem. — Görög Verset írni merni nagy vakmerőség. Ezt mondták régen a' Criticusok. Tóth is kifogást érdemel, mert, valljuk-meg, sokra vitte a' maga ismeretségét a' Görög Nyelvben és Literaturá-

ban. Nem csak magamon tapasztalom, hanem másokon is, a' kik sokkal jobban tudnak görögül mint én, hogy midőn elikbe tettem valamit, a' min magam el nem tudék menni, ők is elakadtak, noha egy valaki azt mondja hogy Dr. Beregszászi annyit tud görögül mint én. Így én nem vagyok competens Birája a' Tóth László Verseinek. De Pindarusi hymnuszai, 's ezek között kivált kettő, felséges szárnyallású munka, 's teljességgel nem bombast. Én azonban ezt a' formáját¹ a' Költeménynek nem szeretem, mert nem értem, mi teszi némelly sorát verssé. A' görög Muzsika adhatta ezen soroknak kedvességet. A' hexameter és pentameter, a' Sapphó és Alcaeus sorai muzsika nélkül is versek.

Nem tudom melly relatióban lehet az én tisztelt barátom ezzel a' lelkes ifjúval: de a' Tnd. Gyűjt. 's a' Hasznos Multságokban van egynehány darabja, a' mellyet éles értelem 's sok tudomány characterisál. Mit ír a Pindarusról szóló Értekezésében! mit a' Grammaticai lapis lydius felől! Értelmesebben nem lehet semmit mondani. Ha ő él, 's ha abban nem hagyja a' futást, ő benne nagy dísz kap. Literaturánk, valamint az ifjú Gróf Teleki Józsefben, kinek Aestheticai Értekezése gyönyörű, 's igen derék a' Kassai József Szerencsi Pleb. Grammatikájának Recensiója is. Szemere egyyik nagy dísz Literaturánknak. Mennyi kényesség és ízlés van abban a' mit az ő tolla ír. 'S nem örök kár e hogy Kölesey magát el hagyá némitani?

A' mit az Úr, édes barátom, nekem Cancell. Gróf Teleki felől ír, az engem nagy örömmel töltö-el. 'S íme a' Márton első felelete M. A. T. P. Urhoz Füredi Vida által *immorálisnak* nevezteték! Derék dolog ez a' korholódás, 's ezek az emberek még is azt hiszik, hogy a' *korholást* az eszes ember is *csak vadságból* teszi. Patak, tudnillik az ifjúság, csudálja Mártont, 's ez a' Recensio több hasznot hajt, mint 20 systemai Munka, mellyet senki nem olvasott volna. Én nem győzőm csudálni hogy sok ember meg nem foghatja, hogy egy jól organizált seregben Vasas-Németre is, Huszárra is van szükség. Legjobb nem azt nézni mit óhajt 's javát a' világ, hanem azt, hogy mit kíván a' szeretett ügy' java. Mindenben csak garázdaságot, megsértett hiúságot, kevélységet keresni — valóban az illy gyanakodó ember nem ismeri azt a' mit ismerni kellene. De hadd mondják, a' mit akarnak; csak az ügy nyerjen!

¹ E szó helyett előbb *nemét* írt, később kitörülte.

Azt hallom, azt tudakozza sok Bölcs, hogy mi indíta engem arra, hogy magamat ezen Metaphysico-Theologicus perbe avassam? 's nem láttam e, hogy ezzel sok ellenséget csinálók megint, 's azt a vádat vonom magamra, hogy keresem a' küszdést és Freronismust? Láttam, de meg voltam kérve, hogy szóljak, 's láttam hogy populáris apologiám még többet fog használni mint a' Márton Úré, nem in intensione, hanem in extensione. Ugyan hány Olvasó olvasta végig a' Márton Úrét, 's hány értette? De az enyém a' Mulierculáknál is használhatott és használt; 's bizony a' Római Ecclesia kétszeri előhozása nem vala rossz. Egyéb eránt a' Márton Úrét kevés ember csudálja inkább mint én. Prof. R[ozgonyi] Ur Patakon lassábban szidja Kantot. Megtörténhetik az hogy én hamis, hibás, vétkes, 's magamnak ártalmas lépést teszek: de hogy lelkem ment azon mocsoktól, a' mellyekkel vádoltatom, azt látja a' Vesék' vizsgálója. Pirulnék én az ősz hajjal, ha magam magamat azzal vádolhatnám. Egyéb eránt mindég való a' mit La Rochefoucauld mond: A' más kevélysége nem bántana bennünket, ha magunk nem volnánk kevélyek.

Az én most készülő írásomban nem lesz semmi epe, 's úgy hiszem, hogy az én barátom arra is azt fogja mondani, hogy humanusabb mint az olly Recensio érdemli. Hogy én még ma sem tudok semmit a' *fájós szemekről*, azt a' Mindentudó tudja. Rec. a' legvilágosabb czélzást tetszett eltekerni, hogy engem vélkesnek tekintethessen.

Még egyszer kérem levelem' elégettetését. Elég nekem, ha az Úr maga alacsony indulatok rabjának nem tekint.

Kultsár mellett van egy Ex-Clericus, a' neve Bilkey Ferencz. Ne kerülje az Úr annak ismeretségét. Jó fej, és tiszta lélek. Csak 25 esztendő. Négy szem közt köszöntse nevemmel.

Maradok változhatatlan tisztelettel, barátsággal

Széphalom Xbr. 17d. 1818.

alázatos szolgája

Kazinezy Ferencz mpr.

Bár csak a' szerencsétlen Beleznay esnék túl már elkerülhetetlen baján! Nem vétkes e az atyja? Így kellett e nevelni gyermeket? Szabad legyen egy nagy kérést tennem.

Klavir Mesterem Kassára megyen az Apáczáknál tanuló leánykák mellé. Egy Musicusra volna szükségem a' ki

a' fortepiánót jól verje;

tanítani tudjon is, akarjon is;

immorális ember ne légyen;

Minél szegényebb sorssal küszködjék, hogy a' nálam lakást szerencsének nézhesse, nem szenvedésnek.

A' Clavier' húrjait fel tudja vonni (mert azt nem tudja minden).

Pesten sok nyomorgó Musicus van. Bátorkodhatnám e az Urat kérni azon megbecsülhetetlen barátságra, hogy egygy illyet kerestessen. 300 fntot fizettem a' mostaninak, 's ez excellens ember volt. Soha fáradhatatlanabb 's hivatalját szentebbül teljesítő embert nem kívánhattam. Bár ismét illyet kapnék! Ha a' kis Bárók' tanítója engem erre segíteni tudna, nagy jótételnek venném. Különben elakadnak gyermekeim 's elfelejtik a' mit tanultak. Mostani Tanítójakat az Apáczák ad dies vitae vették-fel, 's így vétkezném ha nem ereszteném. Elvárom az Urnak tudósítását postán. Levelem' általadója Sárközy Urnak Pataki Oeconom. Inspector, Frieder nevű Zsidó. Ez el fogná hozni 8 napi Pesten mulatása után Patakig. A' Sárközy Ur szállása, sőt tulajdon háza a' Duna mellett van a' Theatrum mellett.

300 forintot fizetnék az újnak is. Az elég a' mostani időben.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 27. sz.]

3681.

Kis József — Kazinczynak.

N. Enyed 22k Dec. 1818.

Méltóságos Ur!

A' mit ohajtunk, könnyen el is hisszük, 's innen esett az, hogy én ezen egész Nyarat személyes találkozásunk reménységével töltöttem el. az én Gyógyi mulatásomat ezen Esztendőbe is édesítette azon emlékezet, mely jó estvét, és mely hamar megnyert bizodalommal számlálhattam az oly ritkán derülő Napok közé. Kár hogy ezen rövid életet, az abba berohanó foglalatosságok annyira el foglallják tőlünk, hogy igen ritkán tehetjük azt, a' mi a' Léleknek kedves és a' Társaságnak is hasznosabb lenne mint vagy a' Nagyravágyódásból származó változtatások; vagy a' tudatlan féltékenységgel atyafias Inertia.

Döbrönteit[!] Vásárhelyt láttam, ő és Lajos is jól voltak. Egy igen érdemes Hazafit, Nemes Embert iktatának be a' folyó Hónap 7kén Tabulae Praesesnek; ez eddig volt Udvari Tanácsos Fábían

Dániel Ur, maga helyén Fabius lett volna. Most nagy híre van a' Tavaszzsal érkező változásoknak, Contributio nevelésének 's meg a' Diaetának is, ezt beszélik Magyar Országról is, mely esetben személyes tiszteletemet is meg tehetem. Ezen Napokba Generaleis Gyűlésünk volt, de a' Fő Ispán Exja jelen léte nélkül. — Még adóss vagyok Hunyadi születéséről való értekezésemmel; a' mi engem illet, készen van, de két exhibitumra kell várakoznom, mellyek szükségesek. azonban az nem lesz az én hibám, ha az én datumaim sem az én nagyon tisztelt Uram Barátom vélekedésével, sem a' Kriebel János Ur gondolatyával nem találhatnak egyezni. az én tiszteletem sokkal nagyobb, minthogy avar, a' kit Személyébe anyira szeretek, érdeimeiért buzgón tisztелеk, 's sympatizálásába főbb nyereségemet találok, Irással, de csak értekezéssel is ki kíványak kötni. A vélekedésekről azt tartom, a' mit a' vallásokról, hogy kiki menyhyen a' hogy vezették, végre az Igazság szl. oltáránál meg nyugszik, a' hova vezető utat ezen enyésző esztendő már egy gradits fokkal szaporította és hogy a' beálló Ujj esztendő mind a' személyes jól létele, mind a' Maradék boldogítására czélozó intézetek elő segéllésekkel szerentséltesse, szivemből ohajtom, a' ki változhatatlan tisztelettel maradtam

alázatos szolgálja

Kis József mpr.

[Eredetije a Sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

3682.

Kis János — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Hosszas halgatásom után végre megszólallom, 's azzal a' szízzel, melly halgatásomban is mindenkor szeretett, ismét hozzád repülök. Elnémulásomat sok lenyomó dolgaimon 's foglalatosságimon kívül életem könyvének néhány olly levelei is okozták, mellyeket abból ha lehetne örömet kizakaszlanék. De már most a' belegeskedések, vesződségek, sértegetések részszerént táultak, részszerént megszűntek.

Ezen idő alatt a' Literaturával is, kivált a' hazaival, keveset foglalatoskodtam, ugyan azért nem tsak Verseginek deák nyelven irt

Grammatikáját nem olvastam, hanem még ellenségeidnek újabb írását sem láttam. A' mennyire lehel ismét orientálni fogom magamat a' Babel tornyán építők között.

Horatius első darabját Schediustól vettem. Szóllottam Trattnerrel is a' kinyomtatás eránt; de azt mondotta, hogy legalább még most nem vállalhatja-fel, minthogy Édes Gergely' egész Magyar Horatiusa éppen most van sajtó alatt. Ezen munka eránt, mikor September elején Pesten voltam, azt mondtam Trattnernek több Magyar Tudósok jelenlétében, hogy, a' mennyire Édes Gergely' poezisát esmerem, az izlésre nézve ártalmasnak tartom, ha, a' mint a' tziel van, a' tanuló ifjúság között el fog terjeszletni. De mi haszna volt szavamnak? Azomban akár nyomtatja ki Trattner az én fordításomat, akár sem, kérek, hogy mikor időd lesz, essél által a' második darabon is, és küld hozzám. Majd a' környüállások megmutatják, mit lehet vele tenni.

Hogy az igaz ügyet véded, abban nekem sem eddig nem volt, sem most sins kétségem. Szeretnék védőtársad lenni; de az én állapotomban jobbnak tartom halgatni; inért részszerént nem vagyok eléggé beavatva a' Philologia belsőbb titkaival, részszerént annak rendbeszedésére sins elég eleven elmém és elég ürességem, a' mit azokból talán tudok. Te néked minden tekintetben szerentsésebb tsillagzatod van: hartzolj bátor és nemesszívü bajnok' módjára, a' győzelem nem tsak ügyedre, hanem személyedre nézve is bizonyos, legalább az értelmesebb 's részre nem hajló maradék előtt. Én, a' ki minduntalan különbféle hivatalbéli tsakélységek vagy fontosságok által félbenszakasztatom, 's azért holmi débdáb fordításokon 's jegyzéseken kívül semmit nem tehetek, legfellyebb is tsak aprólékságokat fogok ottan ottan irni. Legjobb volna semmit sem irnom; de a' szokás, úgy látszik, nálam e' részben is természetté vált. E hónap elején Pesten általadtam Trattnernek némelly részzént magam részzént mások által fordított darabokat, melyeket a' mint ígérte, négy füzetekben fog Thalia, Pihenő órák vagy más valamelly efféle tzim alatt közre botsátani. A tudósítást minden órán megküldöm neki eránta, 's abból meg fogod látni, milyen vegyiték lesz ezen gyűjtemény. Ha kedvem 's időm engedi, több füzetek vagy kötetek is fognak következni, 's szívesen elfogadom, ha mit bele valót küldeni méltóztatol. Az ezer és egy éjszakáról, több rendbéli Regéket lefordítottam némelly Ifjakkal; azokkal is megkinálom Trattnerl. Nem tudom tetszése szerént lesznek-é. Balogh Péter végső tisztességére mondott

beszédemet is le kell iratnom; a' szomorú felek ki fogják több oda-
tartozó darabokkal együtt nyomtattatni.

Hogy sokan íróink közül a' Frantzia Akadémiát kívánják, vagy
inkább, hogy törvénytevői hatalommal felruházandó tudós társaságot
kivánnak, azt én is nagy vakságnak tartom, 's minden annak fogja
tartani, a' ki a' Literatura dolgában a' Despotismust vagy Hierarchiát
vagy tsak az Aristocratiát is gyűlöli.

Élly szerentsésen ne tsak annyi esztendeig, a' mennyit leveled-
ben kívánsz, hanem jóval tovább is, 's legyen mindenkor nem tsak
testednek, hanem lelkednek is az a' szép ifjúsága és elevensége,
mellyet mind eddig olly nagy mértékben bírsz, egész szívéből
kivánja

mindenkor hiv barátod,

Soprony Decemb. 23dikán 1818.

Kis János.

Sietve, és, szemeim gyengesége miatt is, el sem olvasva.¹

[Eredetije a Sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

3683.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Kassa, Detzember' 25ikén 1818.

Drága kedves barátom!

Tegnap estve érkeztem Pestrül. Még azon éjszaka, holott fárad-
tan, futám által Vielandodat, és annak literatúránkra alkalmaztatását.
Sajnálom hogy még egyszer, és kevesebb sietéssel nem olvashatom.
Nem sokat, de némelylyeket talán megjegyzenek, azt t. i. főképpen,
hogy minekutánna ex natura rei hamarább fejődik ki a' társalkodás
és a' szóllás, mint az írás, minden írás nemeire nézve a' társalkodás
kezdi mindég elébb éreztetni befolyását az írásba, mint az írás a'
társalkodásba, és szóllásba. Később, viszszoneyos kifejtődések mellett,
viszszont egymásra hatnak. A' kik jól szóllanak, mintegy ihletés által
beszéllenek. Lehet, sőt kell is olykor megihletve írni, de még is
nagyobb megfontolás kíséri az író, ennek tehát lehet is, kell is
regulásabbnak lenni; de hogy az a' regulásság ki ne látszon, és az
eufóniát ne sértse, a' szép írásnak, a' szép, a' természetes szóllást

¹ Csak a névalírás és az utóirat Kis J. kézírása.

kell művelni, mert a' mennyi neme van az írásnak, anynyi van a' szóllásnak is. Adelung és Vieland tehát nem ellenkeznek, de nem értették egymást egészen, és határozatlan elő adásokban tévesztvén el ideájok' mind sorát, mind tzeljét, meghasonlának. A' szép szóllás minden nemének szintűgy van tulajdon ideálja, és a' szép írás ideálja nem egyéb, mint amannak mása. A' társalkodás tehát oskolája az írónak, mert, ha ezt nem venné minden tartozatjaiban (raports) figyelmére, ugyan hogy idealizálhatná a' szóllás külömbféle neveit? Tsak minekutánna idealizálta, válik előbbeni oskolájának mesterévé; abban kell tehát ezen új mester mesterségének állani, hogy javítson ugyan tanítvány'in, de a' mellett még is velek ugyan azon egy oskolából valónak mutassa magát, mert másképp' nem lesz simpathia inter pares discipulos, perfecte dispares. Omnis credat illum sibi parem, ut velit agnoscere in quibusdam superiorem.

E' ki tételt: *«Közöttünk az nyer bizonyosan javallást, a' kit olvasója könnyyen ért, 's pattogó hexameterekben, vagy ömlő strófákban emlegeti Árpádot, 's ez világosan mutatja hol állunk»*, hihaghatnád. Hogy Pindár nem könnyyen érthető, az írás neme hozza magával, de Homerósz és Kszenofon mindenütt könnyyen érthetők, azaz: a' mennyire az idő' távolsága megengedi. Tsak az a' jó prózsa, az írás akármelylyik nemében, melylyet olvasója könnyyen ért. Demozthent, Tzitzerót, Voltért, Adiszzsont, mind a' köz emberek, mind a' nagy urak értették. Nem azt akarom én ezzel mondani, hogy minden neme az írásnak minden olvasónak való; oly kevésé, mint minden beszéd minden halgatónak — de a' köz tárgyakról úgy kell írni prózsában, hogy minden olvasó érthesse az író; ez telylyességgel nem ellenkezik az írás' nemeinek ideáljaival. Ez az a' mesterség, melylyet Horász oly nehéznek tartott: *«difficile est proprie communia dicere»*. Talán nem állanának a' Németek és Magyarok ott, a' hol állanak, ha jó része íróinknak e' tárgyat minden oldalról megfontolta volna. Kedveltetni akarod magad olvasóiddal, a' Magyar publikommal, és még is azt mondod neki, hogy ő tsak a' pattogó hekszametereket, 's az ömlő strófákat javalja — azt akarod hát, hogy sántikáljanak a' strófák vagy rekedezenek folyásokban? *«tous les genres sont bons, hors le genre ennuyeux»*. Jámbuszaink sem mind remekek, és vannak már szépen folyó Magyar hekszametereink is.

E' szó, árny, soha se fog szerentsés lenni a' nominativusban. Nem kell mindég okoskodni az olvasóval; nékie is meg kell

engedni, hogy érezhesse olykor valaminek helyességét vagy helytelenségét.

A' jobb izlésű Magyar publikom nem akada fel minden javításaidon, minden különösségeiden, sőt legnagyobb részét tapssal fogadta — lehetsz hát te is néki némely apróbb áldozatokat, 's meglesz' így a' békesség köz'ed 's köz'lte, a' honni literatúra nagy hasznára, nagy diszére.

Fogadd el e' tanácsot barátodtul, ki nem tsak magadat, hanem literatúránk' ditsősségét is tebenned szereti.

Örvendek, hogy verseim vissza nem tetszettek, --- én úgy érzem: quod materiam non superavit opus.

Imé két levél hozzád l'estrül, betses munkáddal együtt.

Vale corculum.

U. I. Kérlek, izend meg minél előbb Kézý Profeszszornak, küldje már egyszer vissza a' Bártfai leveleket.

Körner Zrínyijét Szemere Pál Jambuszokra tette által, az uraságok játszandják, oly magyar Kisasszonyok is, kik egy szót sem tudván magyarul, szórul szóra kéntelenítettek megtanulni roljokat; hol pedig? Magyar ország fő városában; azután tsudáljuk, hogy fel se veszik nemzetünket a' Külföldiek, és hogy Ládi Morgan Frantzia országról irtt utazásában még a' Tokai aszú szőlő bort is így bélyegezi: *le Tokai impérial*.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3684.

Kazinczy — Romy Károly Györgynek.

Széphalom den 2. Jänner 1819.

Theurester geliebtester Freund!

Meine feurigsten Wünsche zum neuen Jahr. Gott erhalte Sie und ihre Familie gesund, und gebe Ihnen unerwartete, grosse Freuden. Dieses möge unsere Freundschaft so unerschüttert sein, als sie alle vorigen noch gesehen haben. Ich erneuere hier meine Ihnen und von Ihnen vor vielen andern gemachte Versicherung dass Sie einer der wenigen sind, die ich nie anders gefunden habe, als ich es erwartete. Meine Hochachtung, meine Liebe für Sie kann nie wan-

ken. — Den 1. Decembr. erhielt ich meine Briefe aus Siebenbürgen aus den Händen von Cserei Farkas zurück. Cserei Miklós gab mir in einem sehr langen Brief unschätzbare Belehrungen, Cserei Farkas bloss Lob, und Ergänzungen: andere tadelten vieles, u. forderten von mir, ich soll meinen Lobeserhebungen karger thun; sie fürchten durch meine *epithete* zum Spott aufgezo-gen zu werden. Ich arbeite also die Arbeit jetzt zum siebentemal um; es wird ein graveres Ansehn bekommen, aber seine *naiveté* und das, wodurch es für Szemere so interessant ward, ist weggeblasen. Freylich kommt es spassig heraus, wenn man sein *portrait* dem Publicum so vorgestellt findet. Aber gewisse Menschen sollten diese Scheu nicht haben. Mich beschuldigt man mit einer stinkenden Eitelkeit. Ich bin gerecht zu bekennen, dass ich viel Stolz habe; aber dass ich eitel wäre, ist mir so sehr ich mich begucke, unbekannt. Gelingt mir eine Arbeit, so mache ich kein Geheimniss daraus, dass sie mir gelungen scheint: aber als ich im Julius 1818. dem Grafen Johann Mailath Himfys Recension (die der Graf noch nicht kannte) vorlas, so veränderte sich meine Stimme zur Stimme der innigsten Rührung und Bewunderung, wo Himfy Bewunderung wirklich verdient. Aber da ich mit meinem sehr scharfen Gefühl des Schönen und Unschönen dieses oder jenes *unschön* finde, so gerathen diese Herren auf den Glauben, dass mein Tadel aus Neid und persönl. Abneigung herrührt, dass ich nur mich und meine Freunde, die mir Weihrauch spenden, anbete. Was sagen Sie aber dazu, dass ich Szemeres Sonett a' Reményhez mehr wie *meine* Sonette liebe, und mit der Epistel dieses Szemere an Vida, welche die Menge anstaunt, ganz u. gar unzufrieden bin? Ich bin müde, darüber Worte zu verlieren, und bleibe mir gleich, sie mögen thun was sie wollen. In den bekannten IX Bänden ist mir was ich aus Marmontel, Herder, Göthe u. Ossian gab, lieb: aber mit Yoricks Reisen und Wielands Salamandrine (beide sind neu übersetzt im MS.) bin ich höchst unzufrieden; und ich bin offen u. frey der Welt diesen Tadel u. diesen Beifall meiner selbst zu gestehen. Werden Sie glauben, dass ich von dem Weihrauch, der mir in den Wiener Zeitungen u. Journalen gegeben worden ist, noch keine Zeile gelesen habe? Und diese Herren werden glauben, ich posaune mich aus. Ich verstehe wirklich nicht, was Füredi Vida meint, wenn er mir dieses vorwirft. Vielleicht zielt er auf Helmecczis Annunciation der IX Bände: aber dann sollte er doch bedenken, dass in solchen Annunciationen übertriebenes Lob eben so auf seinem

Platze steht, wie in Leichen Sermonen. — In Pesth muss etwas vorgehn, welches ich nicht verstehe. Keiner von meinen Freunden schreibt mir. Horváth[!] István u. Virág thun es seit 1815 nicht mehr. Ich ertrage dieses ruhig. Wohl mir, dass ich mir nichts vorzuwerfen habe. — Als meine Vorrede vor Martons Recension u. Antirecension erschien, ward Trattner aufgebracht; er sah dies als ein Oppositionsblatt an. Ich vermuthe, das wird nicht bloss Trattner so angesehen haben. Ich bedauere, dass die Redaction der Tud. Gyüjt. mit meinem Schritt unzufrieden seyn müsste. Aber wahrlich einem seine Apologie zu verbitten ist ungerecht. Auch sollte man die Freyheit des Denkens keinem verkümmern. Sehr wahr ist es, was Polycarpus im Magyar Kurir, da er meine Epistel an Buezi, wegen den als vocal gebrachten *h*, und den elidirten vocalen umgearbeitet hat, sagte: *a' hol többet vagy kevesebbet kiki különöz, ott senkinek sincs jusa mást feddeni, hogy miért különöz ő is.* Doch diese Männer sagen, was mein Recensent, der es dem Pethe übel nahm, weil er in meiner Recension des Siposschen u. Beregszászischen Werkes (Tud. Gyüjt. 1817. XII. Köt.) als interlocutor olajat tölte *a' tüzre.* Pethe, sagte nemlich, *dass man neue Worte geben darf, so oft es die Noth fodert[!].*

Ich bitte Sie, theurer Freund, meine IX Bände ja nicht zu recensiren, und mich ja nicht zu loben. Lassen wir das Lob denen, die darnach so begierig sind.

Ich werde die Geschichte der ungr. Literatur für die Encyclopoedic den Redactoren des Tud. Gyüjt. früher als es abgeht zuschicken. Jetzt ist ein solches tribunal: vor 1817. war keins da.

Ich habe die 3 Hefte der ung. Miscellen mir kommen lassen. Wie angenehm war ich überrascht, da ich darin Dayka's Leben fand! --- Was kann Berzeviczy so übel nehmen, dass ich ihm sagte, er sey 8 Jahre in Ofen angestellt gewesen? Er war der einzige Sohn des Hauses, seine Mutter krank u. alt. Dieses hat also nichts kränkendes. Ich habe sehr gerne recensirt, gerne Recensionen gelesen. Die Sache ist mir verbittert, u. ich recensire nicht mehr. Kölcséys Rec. über Csokonais Werke ist excellent; er hat Schillers Recension über Bürger sehr gut benutzt, u. Kölcséy hat viel Geist u. Gelehrsamkeit. Und nun die Anti Rec., die mit den Blättern des M. Kurir kommt! Wir sind sehr zurück. Und doch ist mein Rec. mit einer Zeile meiner Epigramme, worin Palladis spricht, sehr unzufrieden, deutet das auf meinen Hochmuth, und bezeichnete das *vad kora* darin. —

Der 12. Febr. naht, und Keszthely wird wohl wieder ein paar sorbus aucuparia setzen. Ich habe dem Grafen Festetics gleich im März in einem warmen prosaischen Brief geschrieben, u. ihm für dieses Zeichen seines Wohlwollens gedankt. Mit einem Vers wollte ich es nicht thun, damit mein Schweigen zeige, dass ich nicht den Baum, sondern sein Wohlwollen für meinen Stolz ansehe; denn gewiss ist, F[estetics] ein ewig zu verehrender Mann in der Geschichte unseres Volkes. Dieser Tage überfiel mich der Gedanke, dass mein Schweigen für *Undank* angesehen werden könnte. Morgen geht also dieses Gedicht an den Grafen ab, mit der Bitte, es den 12. Febr. vorlesen zu lassen, ja zu erlauben, dass ich es in den Blättern des Magyar Kurir abdrucken lassen kann. Es ist kein einziger Neologismus darin, und das schema ist ächt ungrisch, weil es unscandirte gereimte Zeilen sind. Ich habe seit 30 Jahren keine solche geschrieben. Ich setze sie Ihnen besonders darum her, weil Sie den Grafen kennen. Vergessen Sie nicht mir zu sagen, was glauben Sie, dass er darüber sagen wird? Ich habe es in ein Prosa deutsch übersetzt, und dieses meinem Briefe beigelegt, so dass die Epistel nun in Keszthely ungrisch u. deutsch gelesen werden kann.

GRÓF FESTETICS GYÖRGYHÖZ. 1819.

Nagy ember, kit nekünk kedvező Istenek — — —

[stb. mint a 3686. számú levélben.]

Meine IX Bände sind bey ihnen halbenglisch gebunden: bey mir in Papier, unbeschnitten. Füredi Vida wird glauben, ich habe sie in marroquin mit goldenem Schnitt. Und mein exemplar ist voll correcturen. Im Januar werde ich fertig mit meinen Erd. Levelek. Dann werde ich dem Orthophilus antworten, der im Sept. Hefte den Ducaten des Matthias zum Preis aufsetzte etc. etc. etc. Ich werde für keinen Preis concurriren. Aber unter allen Bestrebungen unsere Sprache zu bilden habe ich noch keins besser gefunden, als wozu dieser Orthophilus uns einladet. In meiner Schrift soll nicht ein Buchstabe vorkommen, der jemand kränken könnte. Dann will ich mich an Roms-Classiker machen, u. noch etwas thun was man von mir nicht erwartet.

Auch ich bin so gesinnt, wie Sie: Recht, dem es gebührt, und wenn er mein Todesfeind wäre. Nicht das ist die Frage, *wer*

schrieb? sondern ob das Geschriebene *gut* ist? Gelehrte Zänkereyen sind etwas abscheuliches. Ich will nicht mehr recensiren, aber meine Freunde sollen kein Wort abschreiben, worüber ich erröthen könnte.

Unsere Malie ist so vollbackig, so frisch an Farben, wie das Leben. Ihr fehlt nicht Ihre Lebhaftigkeit, ihre Schelmerey, die kindische nemlich, lässt sich nicht sagen. Hofmeister, Klaviermeister und noch ein dritter, der den Klaviermeister ablöst, weil dieser bey den Klosterfrauen in Kaschau angestellt werden wird, sagen einstimmig, und das bey einem Verweis, welchen ich der Malie bey Tisch gab, dass alle Kinder zusammen nicht so viel Verdruß geben als sie. Da sie viel Talente hat, so übersieht sie vieles, und dreht es *kindisch* zu ihren Absichten. Sie verlässt sich auf ihre Talente, und hat weniger Fleiss und während den Lectionen weniger Aufmerksamkeit, als sie sollte. Der Hofmeister ein sehr geschickter, fleissiger u. artiger Mann, hält diese Lectionen nie anders als in meiner Gegenwart. Neulich fragte er die Kinder aus der Geographie, und Malie wusste nicht, was zwischen Spanien und Frankreich liegt — die Pyrenaeen. Da sie dies schon vor 1 $\frac{1}{2}$ Jahre von mir gelernt hat, und seit Octob. wieder hört, so kam das Nichtwissen, weil sie zu denken commod war. Der Kopf des Kindes ist gut: den Wille, das Gemüth könnte ich nicht loben. Dass mir u. meiner Frau ihre Moralität zu Herzen geht, habe ich nicht nöthig zu sagen. Klavier kann sie wegen den Fingern nicht lernen, u. seit einem Monath merken wir mehr, dass sie falsch tritt.

[Itt megszakad a levél, nyilván befejezetlen.]

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

3685.

Kazinczy — Gr. Festetics Györgynek.

Széphalom Január. 3dikán, 1819.

Nagy Méltóságú Gróf,
Kegyelmes Uram,

Hallgattam, mert azt akarám éreztetni, hogy tavalyi megtiszteltetésem a' Keszthely Heliconában engem reménységemen kívül ére: de hallgatásom hálátalannak mutatott Excellentiád eránt, 's ez meg-

szólaltata. Fogadja Excellenzlád kegyelemmel azt a' versezetet, melyet itt leghívebb tisztelője benyújt. Keszthely által megtiszteltetni nagy szerencse: de ennek[!] semmi sem kedvesebb, mint midőn annak a' nagy férfinak kegyeivel dicsekedhetik, kit még életében tisztel minden, holott az igen gyakran csak holtá után szokta érni az érdemet.

Épen az az ok, melly hallgatásomból kilépni hagyta, óhajtja velem azt a' szerencsét, hogy ez a' vers a' Keszthely' Februáriusi innepén felolvastassék. Ha Excellenzlád el nem tilt, azt az Ujság-levelekben is ki fogom nyomtatlatni.

Azon reménységem, hogy az elmúlt esztendőben meg fogom láthatni Keszthelyt, elenyészett, 's én Octób. 27d. beléptem életem 60dik esztendejébe. Bár annak addig nyujtanák fonalát a' Párkák, míg legforróbb kívánságaimnak egyike teljesebbé láthat.

Maradok alázatos tisztelettel

Excellenzládnak

alázatos szolgálja

K. F.*

[Kazinczy másolata a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Iród. Lev. 4r. 27. sz.]

3686.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom Jan. 3d. 1819.

Tisztelt kedves barátom,

Tudod hogy az én Keszthelyi megtiszteltetésem nékem váratlan volt, 's meg sem álmodtam, hogy ez annyi jeles Iróink' számában engemet érhesen. Ez azt sugallá, hogy a' Grófnak megköszönjem kegyességét 's nem várt, nem érdemelt szerencsém: de hogy semmi verset ne küldjek-be, a' mi, a' mint sejtém, szokásba jött ott; legalább Horváth Ádám, Kisfaludi, Berzsenyi küldöttek-be olyat, 's hihető, Göndöczné is. — Azonban rettegem, hogy hallgatásom hálálanságra fog magyaráztatni, mint mind az szokott azoknál, a' kik engem érteni vagy nem tudnak vagy nem akarnak, a' mit én

* Kazinczy a levél után idézi a Festeticshez írott epistolája első sorát: Nagy ember, kit nekünk kedvező Istenek 'stbb.

csinálok. Ma tehát Ő Exc.-nak ezen versezetet küldém-meg, azon kéréssel, hogy a' Februariusi innepben engedje felolvasatni, 's azon jelentéssel, hogy ha attól el nem tilt, az Ujságokban kinyomtatatom.

Gróf Festetics Györgyhöz.

Nagy ember! kit nekünk kedvező Istenek
Gyámolúl 's ragyogó fényül engedtenek;
Zrínyieknek társa gazdag örökökben,
De társa még inkább magas erkölcsökben;
Te, kit a' Jók jónak 's nemesnek ismernek,
László atyja, 's ipa eggy Hohenzollernek!
Melly ész, melly józanság vive arra téged
Hogy jótételekben leld gyönyörűséged?
'S midőn pillongásért epedeznek mások,
Neked nem kellenek semmi csillámlások.
Büszke, de nem kevély, a' csörgést (das Rauschen) megveted;
'S nyugalmas nagyságban foly el szép életed.
Mint sok hős polgára a' régibb Rómának,
Természetnek híve, híve hazájának,
Honn ülsz, szántasz és vetsz, kazlakat állítasz;
Ugart¹ törasz, árkot nyitsz, mocsárt 's tót szárítasz,
Magad oltod almád', sajtólod szőlődet;
Ménasz, gulya, nyájak lepik-el meződet;
'S azért örülsz a' nagy birtok' nagy hasznának,
Hogy a' sokból sokat nyujthass a' hazának.

Földmívest neveltek legelebb gondjaid
És ifju katonát: most már oltáraid
Gyujtják tömjéneket a' lant' és az ének'
'S a' Virág' és a' Kis' nyelve' Istenének.
Olympiánk nyílt-meg; im fut a' délczeg nép,
'S három pártás Költőnk, 's velek eggy ifju Szép,
Székedhez jutottak, 's elveszik béredet. —
Tapsol a' sokaság, 's harsogja nevedet.

¹ A lap szélére nagy betűkkel újra kiírta e szót: *Ugar*, hogy felköltse barátja figyelmét.

Javaltatni kedves: de bérre szolgál vágy,
 A' szabad megteszi a' mit szent tiszte hágy;
 'S bár nincsen 's bár nem lesz tanúja tettének,
 Áldozatokat hoz szeretett ügyének.
 Neked, dicső férfi, maga a' tett a' bér:
 Érted te, az üres láрма 's a' hír mit ér;
 'S bírván megnyugtató javalltát keblednek,
 Bátor léptekkel lépsz útján érdemednek.
 Tamás, a' Nádasdi háznak dicső ága,
 Védistenink közzé ez érzéssel hága;
 Így Bakacs, így Pázmány, Nagyjai Rómának,
 'S Bethlen, fejedelme a' rokon hazának,
 Kik dicsőségekből néznek volt honjokra,
 'S áldást eresztenek arra 's új társokra.
 Menj nagy férfi! 's példád tanítson bennünket,
 Hogy inkább szeressük magunknál ügyünket.

Ezt azért is küldöm-meg neked, hogy lépésemet tudd, azért is, mert valamint a' sokaság' javallását épen nem keresem, úgy a' tiédet bírni mindég óhajtani fogom. Minthogy Olvasóink most nem szenvedhetni kezdik az idegen ízlést, magyar ízlésű Schémát választottam, melyben soha nem gyakorlám eddig magamat. Te ebben olly Mester vagy, a' kihez én hasonlót nem ismerek, 's megítélheted, munkám ér e valamit. Azt mondhatom, hogy ennél öt ennyi hexametert hamarabb írtam volna.

Én velem Pesten valaminek kell történni, de a' mit teljességgel nem értek. Bár. Csendesen várok mindent. Azon leszek, hogy magamhoz hasonlatlannak ne találtaassam. Én hibás lépéseket tehetek; de nemtelent nem. — Élj szerencsésen, kedves barátom. Az Isten adjon neked boldog új esztendőt. Széphalom Január. 3d. 1819.

Erdélyi Leveleim Manuscriptuma egy holnap olta van ismét kezembe. Beküldém Erdélyi barátimnak, hogy tekintenek-meg. Kitérítik velem felőlök tett festőscimet, az irigység fogaitól rettegven. Így munkám tónusa gravisabb lesz, de sokat elveszt naivetétéből 's interesszánsságából. Most végzem épen hetedikszori újra dolgozását. — Holnap indúl Kassára gyermekeim' Nevelőjök. Ott teszi-fel ezt postára. Az adresz az ő keze.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

3687.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom Január. 3d. 1819.

Tisztelt barátom,

Áldást az új esztendőre, 's mindenneműt! — Gyermekeim tanítójok Kassára megyen, 's holnap után ismét itt lesz. Meghagytam Neki, hogy hozná-el azon dolgozásomat, melyet Claviermesterem minap Grófnéd' Komornáji közzül egynek kezébe adott. Kérlek ezért, kedves barátom: hogy folytathassam a' Munkát. Úgy hittem, hogy a' Claviermester azt vissza is fogja hozni, de Te Pesten valál, 's így üresen jött haza. Újra kezdém tehát, 's elhagytam minden személyes ügyeket, hogy a' Munka *Értekezésnek* és ne *Villongásnak* tessenék. Ebből úgy sincs haszon: amaz pedig minden jót ígér. Én Nyelvünkre nézve nem ismerek szerencsésebb gondolatot mint Orthophilusé, ki minap a' Tud. Gyűjt. és az Ujság leveleiben az Írókat arra hívta-meg, hogy adják ítéleteiket az új szók felől.

Itt küldöm azon Versemet is, melyet Gróf Festeticsnek küldék köszönetül a' tavaly ültetett berekenyéért. A' berekenye engem pírít: de egy oly érdemű polgár kegye, mint Festetics, kevélysége lesz még gyermekeimnek is. Azért nem tettem szót a' versben a' berekenye felől. — Éljen szerencsésen tisztelt halandó! Hidd, hogy én tégedet az imáadásig menő tisztelettel tisztellek és szeretlek. Tekintsd-meg, ha időd engedi *Scipióm Álmát*, 's küldd vissza majd azon alkalmatosság által, mely által azt Febr.-ban vissza fogom kívánni, mert nálam többször megnincs.¹

Gróf Festetics Györgyhöz.

Nagy Ember, kit nekünk kedvező Istenek — — —

[stb. mint a 3686. számú levélben.]

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

¹ Dúlházy M. jegyzete: *T. Kazintzy Ferentz* úr' levele. Jött Január. elején 1819. A' Gróf Festetics Györgyhöz írt versekkel egygyütt.

3688.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Kassán, 16. Jan. 1819.

Szívem szerelmem!

Minden Jókat a' megérkezett futó új 12 hónapra.

Vetted eddig levelem gyönyörű dolgozásoddal együtt. Olysóra menetelem előtt adtam által Ruminak. Tegnap előtt érkezém vissza. Élek az alkalommal és Kézi Profeszszor által küldöm e' sorokat. El hozta a' Bártfai leveleket, minekutánna Tulsitzky valamennyire tartóztatta volna, de még is keveset törlött, igazított, és egy történetbeli jegyzékét is örömmel olvastam. Derék Pap ez. Stzipio álmát még nem olvashattam, ma este fogom. Ezer a' bajom. Mind fő tisztem, mind Dulházy, mind házmesterem betegek. Kézi Profeszszor véghetetlen szorgalommal ügyelt munkátskám nyomtatására, Nádas-kay Úr is mindent el követett. Le kötelezék szívemet a' derék emberek, mindenkor fogok gyönyörködni méltó háládásom érzésében. Éljen boldogan. Festetitsnek sok szépet mondál; neked az esett legjobban, hogy nem kellett füllentened, néki pedig az, hogy te magasztaltad. Vale dilectissima anima, vale corculum

Tui Josephi.

Kivül: 1

à Mr. Mr. François de Kazintzy à *Széphalom*.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3689.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 16dik Jan. 819.

Kedves Barátom!

Melj dicső Lélek van Gr. Desewffynak hozzád irt Verseibe ki fejezve! és miljen szép az egészen — azt forrón nem érzeni szégyenleném. Igenis nem fogják azokat nállam sokan látni, mert

¹ A levél zárlatán kettő tört piros pecsét. — Az egész levél Dessewffy J. saját kezeírása.

kevessen vannak árra érdemessek, hogy láthassák. — Károlj várta irtam a kívánt koporsó irások iránt. — Köszönöm Néked, hogy a Gr. Teleki Cancellárnak irt lapidaris stilusu feljül irásba az *Vivendo* szóra figyelmetessé tettel, tüstént *charus*-t irtam a heljet. De csak gondold el, minő Lelkü nagyaink vannak nekünk; Gr. Teleki Mihály ő Exc-ja, kinek ez iránt jelentést tettem, még csak nem is válaszolt nekem. — D'Ellevauxné levelét Sibón elő fogom mutatni; ha az én Istállom dömve tele nem volna Lóval, el hozattam volna a Tiedet — de nincs hová tégyem. — Gr. Rhédey László lakhelje Szent György, igazán hol fekszik, nem szégyellem meg vallani, hogy nem tudom. Gyalakutát, meljnek haidani lakossa a híres versirő Gr. Lázár János volt, erre nézve nem tudni, hol fekszik, eszt szégyelleném — Udvarhelj Szék határán, Szent Demeter haidoni Gyulafi Birtokkal által ellenbe van heljheztetve. — Szebenbe a veres övű Papnak képe a Consil. Cs[er]ey Mihály testvér Báttayé, Jósefé, ki előb Jesuita volt és Budán tanitot, tanitot Szebenbe is és Gr. Eszterházy Jánosnak nevelt néhány derék fiakot — úgy holt meg mint Abbas-Canonok és Marus Vásárhelji Plebanus — néhány derék Munkái maradtak nyomtatásba és ezek közt egy Magyar Görög Grammatica. Nagy Tudományú, nyájos társalkodású, közönségesen kedvelt és szép testi alkotású férfiú volt.

Nincsen e Néked Kassán olyan embered, kire cselédek fogadását bízni lehetne; ha vagyon, az Isten áldását várhatod, ha nekem szereztetsz egy jó Szakácsot, és egy jó kocsist; az utolsóra már most szükségem volna, a Szakácsra pedig Martius elein. Nekem tavaly fogadot szakácsom házas és erre nézve reá untam, el is fogom esztendeje ki telésivel bocsátani; Erdéljbe pedig a szakácsok most szükibe vannak. Kassán és annak vidékin jó szakácsokat hallok lenni — nekem iffiu legény kell, csinos, józan életű, és jó főző legyen. Kocsist általjába Tótot ohaitanék — mind kettőnek illendő jó fizetést kész vagyok adni. Kérlek, eszközöld, hogy ezen két individuumot meg kaphassam; — kocsisra vagyon pedig hamarabb szükségem.

Még egy igen nagy és igen fontos kérést tészek. Kérek[!], tudósics mentül előb, hogy Gr. Csáky Jánosnak a Jékelfalussy Leánnyul hány Leánnyai maradtak, mennyi idősűek[!], miljen interiőrjök, és minő Nevelések vagyon? Nevezetes az ok, a miért eszt Tölled és éppen Tölled kérdezem; azért bizodalmomhoz képest ted, kérek, feleletedet is.

Iszonyító történet az, a mit Gr. Beleznay el követet; ugyan, Barátom, ezen annyiszoros alacson gyilkost miért nem oljtják ki az élők között, még pedig cum omni rigore?

[Eredelije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

3690.

Szabó János — Kazineczynak.

Tekintetes Úr

Nagýérdemű Barátom!

E' folyó Hónap 10kén a' Templomba adta kezembe egy Orvosi tudományt tanuló Ifjú a' Tekintetes Úr betses levelét. Elolvassván azt, mindjárt meg kértem a' mi Rajz Mesterünket, a' ki egyszersmind Musikus és sokakkal esmerős a' Városba, Másnap a' Klavier Mesterünket Babnigg Urat, úgy szintén Rosenkrantz Urat, a' ki kisebbik tanítványomat fuvó Musikára taníttya, hogy igyekezzenek egy szegény legény Musikust keresni, a' kibe a' meg irt tulajdonságok fel-találtassanak 's ezt a' Conditiót felválalja. Mindeddig senkit sem találtak és azt állítták, hogy a' Tavaszig nehezen is fog arra valaki találkozni. Mert úgy mond Telen által a' Városba gyűlt sok Uraságok és tehetős Polgárok minden némű Musikusnak adnak dolgot. A' Musikusok pedig természet szerint könnyűszerű emberek lévén, a' Várost, kivált Téibe, a' Farsangba, nehezem hadják el, mint-hogy akkor mindenféle mulattságokba részt vehetnek 's korhelykedhetnek.

Én magam is azt mondom, a' mennyiben ezt a' Várost esme-rem, hogy innét nem egy könnyen lehet egy jó Musikust — sőt egy rosszat sem — falura ki vinni, mert itt az egész neveltetések kivált a' leányáknak tsupán a' Musika' 's Tántz' tökéletes, a' Rajzolás és nyelvek imígy amúgy való meg tanulásában álván, ezeknek a' dolgoknak Mesterei sohol nagyobb betsbe nem lehetnek, mint itt vagynak. Közűlök a' valamire való meg keresnek esztendőnként 3000 frtot. Vagynak olyanok is, a' kik 4000 frtra felviszik jövedelmeket, mert egy órát 3 frtért adnak és a' ki 2 frtért tanít óránként, bürgerlich. E'hez képest igen kevesellették a' mi Mestereink a' 300 frt fizetést, bár mely szorossan fel calculáltam légyen is nekik, mennyi

beneficium a' mellett a' lakás, koszt, mosás s a t. Ezek az emberek valósággal jádszanak a' pénz, az idővel 's a' világgal.

En mind ezeket sietek közleni a' Tekintetes Úrral, hogy sokáig függőbe ne tartsam és egyszersmind figyelmetessé tegyem arra, megnyit lehet ebbe a' dologba reménylenünk. Mind az által nem fogok meg szűnni utánna járn, tudakozódni, és ha találkozik valaki, azt azonnal meg fogom jelteni. Senkinek sem szolgállok ebbe a' dologba is örömebb, mint a' Tekintetes Úrnak, a' kinek Édes Atyai gondoskodását esmérem, törekedését betsűlni 's tisztelni tudom.

Sajnálom hogy a' Tekintetes Úr önnön meg hagyása szerint leg közelebb levelét meg égetni kénteleníttetem. Meg érdemlette volna az a' levél hogy nálam életbe maradjon. A' benne foglaltattakról másszor fogok írni.

Reménylem, méltóztatott már a' Tekintetes Úr azon levelem venni, a' melybe a' Szemere Pál Úr egynehány sorait zárva elküldöttem. Siettségből más darab tiszta papirost tettem a' helyett elsőbb levelemb, 's a' miatt valóba nem kis nyughatatlanság lepett meg, tartván attól, hogy ezen hibám által, két jó Barátokat, kiknek nagy Tisztelőjök vagyok, meg talállok háborítani. Azólta találkoztam Szemere Pál Úrral, előhozta, hogy már most bővebben fog felelni.

Tanítványim vélem együtt alázatosan tisztelik a' Tekintetes Urat, a' ki tapasztalt betses Indúlatyaiba magamat továbbra is ajánlván állandóul maradtam

Tekintetes Úr

alázatos szolgálja

Igen tisztelt Barátom

Szabó János.

Pesten 17dik Januarius 1819.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 27. sz.]

3691.

Kazinczy — Horváth Ádámnak.

Széphalom Január 19d. 1819.¹

Kedves barátom,

Január 3dikán indítottam Ő Exchoz Gróf Festetics György Úrhoz egy Versezetemet, úgy látván, hogy valamint azok mondotak mindég egy megköszönő 's beköszöntő Beszédet, a' kiket a'

¹ A levél tisztán maradt 4-ik lapján Horváth Á. jegyzete : 1819. 19dik Jan.

Francia Academia veve-fel tagjai közzé, Keszthelyen is az lesz szokás, hogy a' kiknek fa ültettetik, Verset küldjenek-be. Engem váratlanul ért a' Keszthelyi megtiszteltetés: lelkem azt mondotta, hogy Literatúránknak sok férjfiait méltóbb jussal tisztelheti-meg Keszthely mint engem, 's én ezen történetben feljebb becsülöm azt a' szerencsét, hogy Ő Exc. a' Gróf mutat erántam figyelmet, mint azt, hogy a' Literatúra' Nagyjai közzé számít a' berkenye; 's ezért hallgatni akartam. De végre az a' rettegés szálla-meg, hogy ha megeléglem a' prózai levél beküldését, 's utána verset is nem küldök, hálátalanság' gyanujába hozom magamat, 's megírtam a' Verset. Ime közlöm azt veled, 's kérlek, hogy ha Febr[uárban] megjelenesz, az innepen, te is kérd Ő Excját, hogy ha a' Verset méltatlannak nem tartja, olvastassa-fel. Olly schémát választottam, melyben, a' mint tudod, soha sem gyakorlám magamat: de most annyira megyen a' Misoxenia' hevülése, hogy semmit sem szeretünk, a' mi 30 eszt. előtt régi nem vala, engedtem tehát én is a' közönségessé váló ízlésnek. — Ugyan mi lesz mind ezekből, édes barátom? Annyira menénk, hogy már a' *fordítani* sem jó, mert az latinismus, mint az *általtenni* nem, mert az theutonismus (és latinismus eggyzersmind; mert *transferre* jól van mondva deákul). Tehát metaphorával nem szabad élni, mert a' metaphora elrontja a' Nyelvet! — De élj szerencsésen. Biographiai jegyzéseidet vettem, 's köszönöm. Tisztelem kedves feleségedet, 's kérlek, hogy mindketten tekintsetek úgy, mint barátotokat. — Nagyon leköteleznél, ha az ezidén tartandó Keszthelyi innep felől mingyárt tudósítanál. Versemet lásd itt belől.

Gr. Festetics Györgyhöz.

Nagy ember, kit nekünk kedvező Istenek — — —

[stb. mint a 3686. számú levélben.]

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 43. sz.]

3692.

Bölöni Farkas Sándor — Kazinczynak.

Kolozsvárt 1819. 21ik Januar.

Tisztelt kedves barátom,

Minap beszélök Buczyval, hogy csak Téged ismerünk a Literátorok közt, ki a közjóért meg tudsz engedni akár kinek is. S ime meg piritott közelebbi leveled. Nekem, ki hozzád irt ez előtti leve-

lembe, néhol vigyázatlanul fejeztem ki magam, még is barátsággal irsz s engem elnémlő leereszkedéssel. Két esztendőök után levelet venni Tőled, kinek barátsága megnyerését hajdan a világ dolgai minden ohajtásának eleibe tettem, mely örömet csinált! Visza tevém magam mindazon boldog órákba, mikor Tőled válaszokat várogatva s kapva, egy szerelmes lángozatjával olvasgatám rendjeid. 'S ki volt oka, hogy két esztendeig el kelle lennem ily hideg pauzába? Részént az én ambitióm s makaesságom. De ne higyj, barátom, ezen vallo-másomért rosznak; az ember hibái 's megtévedései olykor csak szavába 's principiumaiba vannak inkább, mint szívébe 's érzésébe.

Bocsáss meg nekem, a bocsánat egy elvesztet tulajdon megtalálása; én még gyermek vagyok, gyarló gyermek 's sokszor van vezetésre, intésre szükségem.

Ha ezután méltóztatsz nekem írni, csak Kolozsvárra adressald leveled, mint Kormányzéki Cancellistának. Tartásod, hogy a levél meg nem kap, eloszolhat. Nevem Kolozsvárt 's a Posta előtt ismertetesebb, hogy sem meg ne kaphasson ház numerus nélkül is.

A Tudományos Gyűjteménybe kijött Erdélyi Szászokrol szóló cikkelyed itt nagy figyelmet csinált. Nem győzöm ezen Gyűjtemény Darabját a keresőknek általadni. A Szászok természetesen hogy megijedtek képektől, 's forrúlnak ellened. Ebbe ők excellenter vannak festve, úgy hogy mi is, kik közelebbről ismerjük, így nem találhattuk volna. Sokan, a kik eddig írásmódnak ellenségi voltak, csak ezért megbékéllének, 's ezt mondák, hogy most ismét a régi Kazinczy. Várom Erdélyi Leveleid megjelenését, közöttünk ez nagy sensatiót fog lenni. Ha Előfizetéssel lesz kiadva, utasítsd hozzám Trattner, nekem néhányan ígérték az Előfizetést.

Intállak, tudasd velem, min dolgozol most, 's mit adsz ki. Én az őszen mind befejeztem, 's ennek tulajdonítsd ily késő feleletem is. Néha dolgozgatom és olvasok, a mi időm a Dicasterizálásból megmarad. Egy barátom Kedveltjének kérésére betegségem alatt lefordítottam Werthert; Don Karlosz is kész. Ezek fordításával sokat nyertem, kivált Karloszal, mint Cicero a görög beszédek leírogatásával.

Parancsolatod szerint elmentem Consiliarius Kenderesihez, ki tisztel Téged 's kér hogy hivatalának tulajdonítsd eddigi elhalgatását; ezelőtt két esztendőökkel hozzája adressalt két láda könyvedről való kérdezőskedésemre azt felelé: hogy mind e mai napig nem vette, semmit nem is tud rolla, 's nagy nyugtalanságba van irántok, hogy ha elvesznének.

valamit. Egyéberánt magok ezek a' Versek is bizonyosságot tesznek arról, hogy Uram Öcsém találna erőt magában az emelkedésre, 's csak az a' baja, hogy némelly exemplar vitiis imitabile hamis útra esalta, 's a' mint levelében kinyilatkoztatott feltétele gyanítatja velem, magához kevesebbet bízik, mint kellene, 's inkább tartja szeme előtt Publicumát (ezek szavai), mint illik. A' mi Publicumunk azt kívánja hogy ő vezesse az Író, 's méltó is hogy az Író tisztelje a' maga Publicumát: de Horácz és minden jó Író azt hiszi, hogy nem az Írónak kell vezettetni a' Publicum által, hanem megfordítva.

Vegye ezen ümledezéseimet, kedves Uram Öcsém, nem tanítás-képen, hanem köszönetképen a' kedves, valóban kedves ajándékért.

Bár kedves Uram Öcsém, a' szerint a' mit ír, meglátná tehát azt a' Zemplényi tájt, melyet annyira szeret, hogy azt a' barátját is megláthatná, a' ki Uram Öcsémet meglátni nagyon óhajtja, a' ki Uram Öcsémet teljes érdemei szerint szereti! — Maradok szíves tisztelettel

Kedves Uram Öcsémnek

alázatos szolgálja

Széphalom Január. 25d. 1819.

Kazinezy Ferencz mpr.

[Eredetije a M. N. Múzeum könyvtárában.]

3694.

Gr. Ráday Pál — Kazinezynak.

Kedves tiszteltt Barátom!

Ha kedves érzéssel nem tudnám, hogy Barátomnak, igen régen általam tiszteltt Barátomnak, 's el felejtethetlen Nagy Atyám 's Ipm Baráttjának irok, félve nyúlnék a' pennámhoz, esmérvén annak elégtelenségét. A' Természet nem egyformán osztotta ki közlünk a' tulajdonságokat, én tsak némű némű tsekély elő-mutatója (Darstellerje) vagyok azon Rajzolatoknak, melyet a' Te, 's Író Társaid, eleven és szerentsés képzelődéseitek szülnek a' Játék Színeknek, 's nagyon szerentsésnek fogom magamat tartani, ha idővel még valaha, szerentsésebben használhatok Kedves Hazánkna a' Nemzeti Játszó Szini alkotmánya körül, mint ez előtt szinte 30 Esztendőkkal Ifjúságom, 's nem elegendő tapasztalásom engedte. Akkor is a' Te nagyilelkűséged, 's áldott emlékezetű Ipm kívánsága által buzdítottam arra,

hogy én tegyek első próbát a' Magyar Játszó Színnel, 's meg vallom, örülök azon ön érzésemnek, hogy olly mostoha időbe ha keresztül nem vihettem is szép tzelomat, leg alább az első lépést én tettem a' Magyar Játszó Társaság felállításába, melyet ugyan talán már kevesen tudnak 's el felejtettek a' Hazánkba.

Ha hízelkedésnek nem láttzana, szeretném le festeni, melly örömet szerettek mind kettőnkbe szép Leveleid, mellyben[!] Készségedet ígéréd kérésünk elő-mozdításába. Többször olvastuk egymásnak Szép ajánlásodat, mert hogy mind ketten igaz tisztelőid vagyunk, arról légy tökéletesen meg-győződve.

Kivánságod szerint, Kedves Barátom! ide rekesztem egy Generalis Lajstromát¹ Eszközeimnek; hogy azt Német nyelven közlöm Veled, meg botsás, oka, hogy azoknak technicus nevezettyeket nem tudom, vagy inkább magamtól nem merem magyarra fordítani. Specifice a' Laistromok, ha kívántattnak, közölhetem azokkal, a' kiknek azt látni szükséges lesz, de az 5 nagy vastag Foliánsból áll, mellynek le-írására is, több idő kell, Póstán pedig azt közölni lehetetlen, a' mint azt ezen közlött közönséges Laistromból is, világosan látni lehet. — Elég legyen azt mondani az én portékáimról, hogy ki vévén a' Bétsi Udvari, és a' Wiedeni Theatromokat, az egész Austriai Birodalomban lévő Theatrumok Eszközei között első. Számadásaimat Barátimnak kész vagyok meg-mutatni, 's ki fog tettetni, hogy 130 ezer Forintomba vagynak nékem Eszközeim; mivel azomba három esztendeig használtam, a' leg kissebb mértékre szabott betsü szerint, a' mint az ide mellékezett Laistrom mutattya, tsak 58,902 f. 24 kr. határozódott meg. Hogy ezen betsü Testvér között is öltse volna, azért emberségemmel, jó lélekkel állok. De azt híven Gróf Brunszvik és Bodor Urak, hogy más vevő nem lehet, a' ki az efféle Theatromi Bútyort használhatná, és hogy azt töllem ki tsikarhattyák, 45 ezerre határozták meg makatsan magokat, a' nélkül, hogy Eszközeimet, ha drágállották, újra betsültették volna (mellyet többször ajánlottam nekik), sőt még tsak meg sem nézték. Esméred a' Magyar tüzét, a' mihez még egy kevés kálvinista nyakasság is járult; mellyhez képest én is meg-bosszonkodván, magamat meg-határoztam 's engedni nem akartam. Így a' Vevő, és Adó nyakassága miatt az alkunk el-múlt, 's mind a' két részről kárt vallottunk. Az én károm cessans lucrum tsak, a' mint a' Deákos Urak szokták mondani, mert én

¹ L. e levél jegyzetében a kötet végén.

tsak az Interessét vesztettem el a' Capitálisomnak, 's a' Conservatio tesz egy kis gondot; de a' Successorim a' Directióba ugyan tapasztallyák már a' sok hátra maradásból támadt káraikat, mert nem elég, hogy a' Ruhák, 's más szükséges Eszközök nem léte miatt, minden igyekezeteikbe fel-akadnak, 's a' leginkább pénzt fogó darabokat nem adhatják, hanem azt, a' mi szükség, le írhatatlan költségen kéntelennek meg-szerezni. Azt tsak az tudhatya leg jobban, a' ki a' Theatrális Directio súlyos vóltát valaha próbálta, tsekélynek látzó akadály előre képzelhetetlen kárnak oka gyakorta.

Betses Leveledbe tett egynéhány kérdéseidre már az eddig mondottakkal, 's az ide mellékezett Irovány közlésével feleltem. Még tsak két kérdésed van, tudni illik: 1. «Lehet é ahoz reménység, hogy ezeknek használhatása miatt, a' Magyar Játszókat fel «hagyják lépni?» 2. Mi «az utolsó ára az Eszközöknek?» — A' mi az elsőt illeti, én a' mennyire a' Theatromi és Directiói dolgot esmérem, 's azt kárommal jó formán ki-tanúltam, úgy tartom, hogy minden Director örömet oda enged két napot egy héten a' Nemzeti Társaságnak, azért a' világos haszonért, hogy a' Német Társaság is használhatya a' fent többször említett Bútyort. Mert, hogy a' Directio a' szükséges Szereket ujonnan meg-szerezze, úgy akadály nélkül folytathassa munkáját; erre leg alább két Száz ezer forint kell papiros pénzbe: a' mint ezt a' mostani Directio elevenen mutatya; pedig még akkor sem lesz annyi számú mindenféle hol egyszer, hol másszor szükséges portékája, mint a' mennyi kívántattna. Gróf Brunsvik és Bodor Urak bizonyossan már eddig is többet költöttek Száz ezernél, pedig minden szempillantásba fel-akadnak. De ha a' jövőendő Directio okosabban az én Bútyoromat akarná is meg venni, 58 ezer forintot kellene nékie mindjárt eleinte letenni; ez egy privatus embernek mostani időbe rettenetes Capitalis. Reménylhető tehát, hogy a' Német Directio annyival inkább két napot enged, mivel az által a' Társaságnak is két nappal több ideje van a' készületre, de a' pénzbéli hijánosság is tsekély, vagy talám éppen nem is káros.

Ezen gondolat Generalis Báró Vaŷ Miklósé, mivel kételkedik, hogy a' Magyar Játszó Szín még egy hamar fel épüljön, melyre ha olyan akar lenni, a' mely egy Nemzethez érdemes, bizonyossan ebbe a' mostani *óltsó-drága* világba több száz ezerekbe kerül; tudjuk pedig, hogy a' mi jó Nemzetünk szivessen subscribál mindent, de vegye meg rajta a' ki tudja. — Én részemről jobban kívánnám

a' külön Theatrumot, mert 'Sellér lenni nem szeretek, a' hol az igazság szerint gazdának kellene lenni; de a' két rosز között jobbnak lázík, hogy addig, mig azon nagy tzelunkba bóldogúlhatunk, és mig a' Theatrom, melyre egy szép Planum van készítve, el készülhet, addig jó módon talám a' Báró Vaŷ Miklós Projectuma szerint, némelly ki kötött Fel-tételekkel, és Praecautiokkal accep-tálható módon, a' nagy Theatrumon játszhatnának a' Magyarok hetenként kétszer. — Azon esetre, ha a' Nemes Vármegeyék a' Fundus Instructusomat megvennék, az elébbi Projectum szerint tsak addig kellene által engedni a' Bútyorok használlását, mig az új Nemzeti Játszó Szín fel-épülne. Jó Inventarium mellett ez mehetne; természetes, hogy az idő 's használlás által való meg-kopás 's talám szakadás illendő, 's méltó tekintetbe vevődne. A' Nemzeti Théátrum-nak úgy, mint Grátzba, Brúnbe, Prágába, úgynevezett Ständisches Theaternek kellene lenni, úgy vólna állandó.

A' Garderob 's Requisitumok sokaságát, hogy annál jobban által-láthasad, Kedves Lelkem Barátom, darab számba is ki tettem; az úgy nevezett Decoratio és Versetz-Stück, a' Protocolumomat nem vehetvén kezemhez, olly specifice ki nem tehetődtek, de az is többre reá megy 3000 darabnál. Mind ezeknek az árok, ha a' Nemzeti Theatrom számára vetetődik meg, óltsóbb mint másnak, 's talám nem fog sok lenni, ha 54 ezerbe állapodok meg, annyival inkább, hogy még ebből nékem költséget is kell tennem. Igérem a' mellett árra is magamat, hogy ha a' Statusoknak bizodalmok van ebben a' szép, de ki-merithetetlen mesterségben, gyermekségemtől fogva szerzett tapasztalásimba, mig az erőm 's egésségem engedi, az Igaz-gatást (Directiót) magamra válalom.

Berekeszttem már hosszú Leveletem, barátságos érző Szívedre kötvén ezen dolgot. Ha valamit el-felejtettem, vagy valamiről még bővebb tudósítást kívánsz, vagy ha nem elég tisztán fejeszttem ki magamat, kérlek, Kedves meg hitt Barátom, írj, és azt azonnal a' lehetőségig kipótolom. Kötelezel ezen fáradozó igyekezettel mind engem, mind jó áldott Kedves Ágnesemet, a' ki tiszteli Vélled egygütt Szeretetre méltó Grófnédát is, de kötelezed velle gyermekeimet is, meg-szabadítván őket egy olly holt Capitalistól, a' melly nékiek, ha, jók lévén, nem mondják is, de mindég Atyok, a' Játszó színi Mesterséghez talám szerfelett vonszó helytelen hajlandóságát jutatya eszekkbe; kötelezed végtére szép Ninánkat is, a' kinél tudom jobb Prókátorrt nállad nem választhattam; Te pedig elég jutalmat [lelsz]

abból az ön érzéséből, hogy illy sokakkal, a' kik Téged mind tisztelnek és szeretnek, jót tettél. Légy jó egészségbe, 's tudósíts, vetted é, 's mikor ezen Leveletemet, mellyet azzal végzek, hogy soha meg nem szünök lenni

Pesten d. 25t. Jäner 819.

igaz tisztelő barátod

's alázatos szolgád

Ráday mpr.*

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

3695.

Gr. Teleki József — Kazinczynak.

Pest Januar. 26d. 1819.

Tekintetes Tábla bíró Úr!

Nagyon sajnállanám, ha válaszmunkának illy hosszas időre lett elhaladásából a Tettes Úr becses levele által történt megtiszteltetésem megesmerésének fogvatkozását, vagy pedig az emelkedni kezdő honi literaturánk legmunkásabb előmozdítója eránt való megbocsájt-hatatlan hidegségemet következtethetné. Valaminthogy amazt csupán a külső környülállások, egymásra halmozott foglalatosságaim nagy száma és különbözősége okozhatta, úgy sokkal erősebb alapokon épül emez, hogy sem arra a külső környülállásoknak akármelly csekély befolyások is lehetne. A tudósok szabad köztársaságában felve megjelenő fiatal íróra nézve mi lehet buzditóbb, hízelkedtetőbb, mint midőn buzgó fáradozásainak első csekély gyümölcseit, a tudományosságunk első bajnokainak egyike, kit számtalan becses munkáiból tisztelni már régen megtanúlt, figyelmetességére érdemesíti, inkább a szép kívánságot, a hazafiúi törekedést, mint a zsenge szülemény belső érdemét tekintvén? Vajha helyheztetésem megengedné, hogy kedves honom szép nyelvéért lángoló kívánságom szerént mozdíthatnám elő annak kellő fényét! De fájdalom, környülállásaim olly terhes és különbféle foglalatosságokat vetnek vállaimra, hogy honi tudományosságunk' szent ügyére csak üres óráimnak csekély számát fordíthatom; ezért mindazáltal jól érzett tehetetlenségemben is for-

* Gróf Ráday Pál. — Kazinczy F. jegyzete.

rón buzgani csak utolsó lehelletemmel szünhetem meg, és e tekintetből a tudományos czimboraságok legmegátalkodottabb ellenségének magamat nyilván vallani mindig elég bátorságom lessz. A nyelv-művelés soha meg nem csökkenő szabadsága, a nagy német nemzet tudományosságának ezen eléggé nem becsülhető palladiuma, itéletem szerint, minden nyelvre és így a mi szegény magyar nyelvünkre is, olly kerülhetetlenül szükséges, hogy ez a nélkül örökös gyermek-korából nem gázolhat ki, a tökéletesség fényes pontja felé soha sem közelíthet. Egy, tsúfos rablánczait gyáván tsókoló Akadémia, a millyen volt az önkényes uralkodású Richelieu által felállított Francia, vagy egy mellesleges tekintetektől vezérlett lúdós társaság, millyennek esmérjük a Cruscat, a bájoló, de kimíveltetésének zsenge korában megállapodott, és már ma egészen ellágyult, minden belső erejétől megfosztott olasz nyelv leghathatósabb ellenségét, melly annak szép virágzását irgalmatlanul elfonnyasztotta; az illy veszedelmes egyezetek, mondom, mellyek diktatoros hatalmok által a nyelv-művelés arany-szabadságát merészen elfojtván, egész nemzeteket és több századokat tsúfos békóba tudtak vetni, az én szemeim előtt is a legnagyobb szörnyetegek, a sötét századoknak legiszonyúbb szüleményei.

De ezeket nem az illy intézetek természete közönségesen véve, hanem az ő részre hajló munkálkodásaik, az egésznek a tudatlan nagyok eránt való hízelkedése, az egyes tagoknak dagályos völtök, a keblekben fel nem vett tudósok üldözése, és az időkornak rab-szolgai gondolkozása módja; — nem a nekik tulajdonított hatalom, hanem az ezzel való visszaélés tette kárhozatosakká. Ezekből különbözik egy tudósok olly szelid egyezete, melly nem parancsoló hangja, párfogóinak[!] tündöklő fényök által kíván az ellenkezőin diadalmas-kodni, hanem minden pártosságot félre tévén, egyenesen a nyelv kimíveltetésének előmozdításán, a honi tudományosság öregbítésén munkálkodik, és okoskodásainak helyességök, iparkodásainak cél-erányosságok, állításainak alaposságok, de főként engedelmes füredelmessége által kívánja a nemzet bizodalmtát megnyerni; egy olly akademia, melynek egyesült ereje az óriási mív végbenvitelére elég-séges, hatalma pedig a hatalmas fáradozásoknak különben könnyen elenyésző szüleményeiket egy nagy tökéletes egészben forraszthatja, de a melly egyéberánt a több tudósok szabad gondolkozású köz-társaságában merész ellenkezőkre talál, mihelyt kimért korlátain kicsapni bátorkodik. Az illy tudós társaságtól, melly ezek szerint minden külső befolyástól ment lévén, hatalmával visszaélni nem

akar, de vissza sem élhet, és így a tudományosságot a veszedelmes anarchiától megmenti, a nélkül, hogy az elméket lelánczolná, -- én nem idegenkedem, sőt azt mostani helyheztetésünkbe szükségesnek tartom. Igaz ugyan, hogy az Angoly és német nyelvek mostani fényüket, melyet a Magyaroknak is tiszta szívéből kívánok, minden nevezetesebb tudós társaság nélkül, tsupán egyes tudósaiak vas szorgalmatosságok, merész fáradozásai által érték el. De ezen nagy nemzetek széles kiterjedésök, független helyheztetésök, tudományosságok óriási nagysága által olly nagy belső erővel ruháztattak fel, hogy az őket romlással fenyegető chaózból minden további segédlem nélkül kivergődhettek. A mi szegény nemzetünknek kicsiny kiterjedése ellenben, elkortosodása, számos külső és szinte még számosabb belső ellenségei, tudományosságunk csekély volta, azt belső erejétől olly annyira megfosztották, hogy nyelvünknek azon szükséges zavarban, forrásban, melybe hozattak annak szerkeztető részei tudósaink dicséretes fáradozásai által, kegyelem nélkül el kell vesznie, ha az egyes gyenge erők, melyek az egymás ellen való surlódásaik által egészen elenyészhetnek, nem egyeztetnek, és így a közös pont felé egyenesen nem vezéreltetnek. — Erre nézve nem kárhoztathatom némely tudósainknak egy tudós társaság eránt kijelentetett buzgó kívánságokat; a mennyibe mindazáltal ezek közül némelyek ezzel más mellesleges czélokat kötnek össze, általa hiúságoknak kívánnak áldozni, annak nagyobb hatalmat, tudományosságunkba kiterjedettebb befolyást akarnak tulajdonítani, kirekesztő uralkodásának és a nyelvmívelés szabadsága elfojtásának előre tapsolgatnak, annyiba az ellen tehetségem szerint munkálkodni és a tudományok szabadsága szent ügye mellett megszólamlani mindig kész leszek.

Megengedjen a Tettes Úr, hogy azon szabadsággal, melyet becses levele által ada, talán valamennyire visszaélvén, ezen tárgyba olly mélyen ereszkedém, de gondolatimat ezen nevezetes ügyben honi literaturánk tisztelt Nestorával minden tartózkodás nélkül közölnöm olly kellemetes foglalatosságom volt, hogy mozgásban hozott tollam hevénnek parancsolni elégtelen valék. Változbatatlanul maradok. . .

[Másolata a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 37. sz.]

3696.

Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának.

Januar 29d. 1819.

Comtesse Lottinak.

En és az én leányom vígasztalhatatlanok vagyunk, hogy Nagysád felől fél esztendő óta nem tudunk semmit. Már az a' gondolat környékezett-meg, hogy Nagysád vagy a' ház magát megbántva érzi általam. Én botolható vagyok: de tudva semmit nem követtem-el, a' mi büntetést érdemlene, 's ha azt érdemlettem volna is, én Nagysádat 's tisztelt Asszonya Anyját 's szerelelt testvéreit azoknak nézem, a' kik nekem még vétkeket is meg tudnák bocsátani. Alig várom, hogy Gróf Was Klárilal lehessek, 's hallhassam a' mit nekem mondani készült: de télben nekem kimenni veszedelmes. Igen régen lovon sem ültem. — Midőn épen ezt írom, Balint fíjamat hozza szoptatója azzal a' jelentéssel, hogy egy két nap óta a' gyermeknek egy foga már van. Az egészen a' Zseni physionomiáját kapta, 's ha azt előre lehetett volna látnom, a' Zseni druszájává kereszteltettem volna. Szeme, szemöldöke, 's az egész arcz a' nénjéé. Mind ő, mind mindenik testvére, Zsenit kivéven, e' hetekben keresztül esének a' vereshimlőn, nehezen, de szerencsésen, 's Emil most második ízben, mert 2 esztendő előtt az már volt rajta. — Zseninek tegnap keserves napja volt: elhagyá a' Klavijermestere Ujhelyt, honnan minden héten kétszer háromszor jött ki, leczkét adni. Őtet a' Kassai Apácák vették szolgálatjokba 150 frt holtnapos fizetésre. Nem lehet képzelni a' sirást mind két részről, 's ez a' bohó 50 esztendő ember szintűgy sírt mint a' lyányom. Ujhelyben most egy Berlini születésű Instrumentmacher múltatott, az ott való Instrumentumok megigazítása végett. Az hallotta Zsenit játszani, Knautnak egyéb tanítványaival 's elragadtatva ölébe kapta Zsenit a' sok nép közt 's úgy kiáltozta neki: Meine kleine Meisterin! — Én úgy hiszem, hogy Nagysád részt veszen atyai örömeimben, 's nem untatja-el magát ennek emlegetése által. Már írtam Pestre egy új Musicusért, de az ott farsang alatt nem találta. Addig Zseni fogja vezetni magát és Thaliét.

Gróf András Károlynak a' Gróf Kemény Farkasné testvérétől született fíja Jan. 17dikén vette-el¹ — Épen jó Sophie, 's azt mondja, hogy ez az András nem Károlynak a' fíja, hanem egy

¹ Így van az eredetiben is, a tárgy kihagyásával.

Gömör Vármegyében lakóé. — Gróf Sztáray Albert pedig Pesten kevés napok előtt megholt. Ezt minden jó ember kimondhatatlanul fogja sajnálni. Tiszteletet érdemlő ember volt, 's fiatal, szép, gazdag, egy milliommal vette el tavalý Gróf Károlyi Kisasszonyt, 's igen lelkes azon felül. — Szirmay Ferenczet, a' Vondernothné testvérének, Constanznak férjét, e' héten temették-el. A' szerencsétlen ember elitta magát, minden egyéb alacsony örömei mellett. Ezek itt az ujságjaink. Mert hogy a' Muszka Császár elválasztatja magát a' maga hitvesétől, 's Napoleonnak egykori Luizáját fogja venni, 's talán ezért Ő Felségével a' mi Urunkkal 's a' Prussziai Királlyal még e' télen Rómába utazik, azt Nagysád már hallani fogta. Mi Bécsből jött Levelekből tudjuk. — Ő Nagysága a' Grófné sokat betegeskedett az ősszel, a' mint azt Mélt. Bája Urnak leveléből tudom. Ohajtom, hogy eddig állott légyen helyre egészsége tökéletesen, és hogy az Isten akkori szenvedéseit pótolja-ki teljes egészséggel 's váratlan örömmel. Hát a' mi kedves Lajosunk mint van? Örömmel viszi e' a' hivatalbeli terhet? Ezt nagyon ohajtom. Így hozzá fog készülni arra, hogy fényes házának új fényt adjon, melly minden hasonló sorsú ifjúnak kötelessége. Légyen rajta Nagysád is, kedves Lotti, hogy a' mi két barátunk ez idén lássák meg Magyar Országot és minket. Azt fogom hinni, ha őket megláthatom, hogy ismét Nagysád körül leszek. Lélekben ott vagyok mindég.

Az ide zártat, adja kérem alázatosan, Döbrentei barátomnak, megtoldván azon kedves hírrel, hogy Superintendens Kis Ur egy *Thalia* nevű írást ad ki, melly ismét egy Folyó-írás formánk lesz; Horátnak minden Munkáit pedig Édes Gergely nyomtattatja épen most Trattnernél. — Éljenek szerencsésen Nagyságtok, mindnyájan, 's tartsák-meg kegyes emlékezetekben legszívesbb tisztelőjüket
Kazinczy Ferenczet mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

3697.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Kassául, Február 9ikén 1819.

Drága kedves barátom!

Stzipió álmát több ízben olvastam, felséges remeke Tulliusznak, melylyet egészen eltaláltál fordításodban. Közlöttem Pongrátz Profeszszorral is. Ha Gróf Festetits György tehetségével bírnék, valamenyi

Görög és Római klaszszikusokat által fordíttatnék — ha lehetne általad, ha nem, legalább, hogy általnézd a' fordításokat, és azokon igazíts.

Verseimet saját kezemmel írom le neked, de most más dolgok foglalnak el — addig is szolgál neked Dulházim Bártfai leveleimmel. Roszsz a' papiros, roszzak a' betűk, 's még is 40 forint egy ív. Kézi válalta az igazítások' terhét, de sok más dolgai miatt 70 egy-néhány főbb nyomtatási hibát tsúsztatott bé, a' mint az erráta mutatja. Ide ragasztom a' mit a' tenzor kihagyott vagy hozzá tett. Nem éppen kegyetlenek a' herélések, némely velősebbeket megszenvedett, hogy megbotsássam neki a' gyengébbek kitöröltetését.

Vale et me literis tuis delecta.

Tuum Josephum mpr.

U. I. E' levélke ált' adója nagyon derék papotska Nem tsak a' Krisztusnak, hanem a' Grátziáknak is, minden tetteiben áldozik.

E' következők hagyattattak ki a' tenzúra által
a' Bártfai levelekbül.

Pag.	12.	20.	A' tengereken túl, nem pedig az anyatartomány' szomszédjában képzelhetnök leányországunkat, mikor a' harmintzadok tariffáikat olvassuk.
108.	3.	Post <i>üldözi</i> — Talán nem akaratoskodott volna úgy Napoleon, ha több Fárót játszott légyen.	
109.	18.	(ámbar én ezt nem kárhoztatom). Ez a' tenzor által igtatatott bé.	
110.	4.	A' hadi segédelmeken kívül — egyebeket nem tudok, ha tsak oda nem számlálom a' nemzeti szorgalmunkra és kereskedésünkre a' harmintzadok szisztemájából háromló nem egyenes ugyan, de nevezetes terheket, 's elő kelőbb nagy birtokos urainktul a' hazából a' testvéres tartományba ki vitt, ott maradó, 's tsak ott forgó nem kitsiny somákat. — Tétélett 's a' t.	
113.	11.	Post <i>beszélni</i> — Ott a' nyelvel teli száj vigasztalja az embereket erszényeik' gyakor és mély ki üritései felett.	
160.	25.	Hol vagy Mátyás király, a' ki által öltöztetve esmeretlen járád a' kunyhókat, hogy népeid való bajait kitanúld, 's azokon segíts!	

- Pag. sor.
 160. 26. Többet tanulhatni a' föld népét illető dolgokban az ilyletén mező fiátúl, mint száz akta rakások közt a' zöld asztal mellett ülő városi tanácsosoktul. A' midőn úgy utaznak a' királyok, mint fejedelmek, mindeneknek tsak szép oldalát mutogatják nekik a' hízelkedők. Meg nem esmertetve kell magával a' bajt szenvedő emberrel beszélgetni, nem egygyel, nem kettővel 's a' t.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3698.

Kazinczy — B. Wécsey Pálnak.

Széphalom den 10. Febr. 1819.

Verehrungswürdiger Baron,

Ich habe die Bücher zurückerhalten, und die Ungarische Miscellen sind bereits in fremden Händen, die diese zu lesen gewünscht haben. Diese enthalten gewiss sehr interessante Aufsätze. Der[!] Xte Heft des Erdélyi Muzéum ist aber noch bey Ihnen, theurester Herr Baron, und da ich der Biographie des Grafen Joseph Teleki bedarf, weil ich manches daraus in meinen Briefen aus Siebenbürgen herausheben muss: so bäte ich Sie unterthänigst, das Buch mir, sobald Sie es werden entbehren können, zurückzuschicken. Lassen Sie es nur bey dem Postmeister ablegen.

Gestern abends erhielt ich den[!] I. Heft des Tudom. Gyűjtemény. Die neue Redaction ist von einem ganz andern Geiste belebt, und Zänkereyen hören nun auf. Auch wird nichts mehr sub Anonymo angenommen, und so ist es recht. Critiken sollen frey, manchmal scharf seyn: aber wozu Personalitäten und angedichtete Anspielungen.

Sie werden schon wissen, dass Franz Szirmay, Gatte von der braven Constance Splényi, todt ist. Diese Nachricht ist eben so erfreuend, als das, Dank dem Geschick, falsche Gerücht, dass Albert

Sztáray gestorben ist. Sophie empfiehlt sich Ihrer Freundschaft, ich beharre mit vollkommener Hochachtung

Mein Herr Baron

Ihr gehorsamster Diener

Franz Kazinczy mpr.

Kivül a cím át van húzva:²

Széphalom.

à Monsieur Monsieur le Baron Paul de Wécsey. à *Szerdahely.*

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 27. sz.]

3699.

Ungvárnémeti Tóth László — Kazinczynak.

Bécs, Február 12dikén 1819dikbe.

U. N. Tóth Lászlónak

szíves Üdvözlete

KAZINCZY FERENCZHEZ.

Enyém lett volna a' barátsági kötelesség, hogy neked Nemes Férfiú! az idegen földön hol, 's hogyan léttemet mennél előbb tudtadra adjam; de engem a' Te lelkednek messze-ható munkássága valamint ez előtt gyakran, úgy ezennel is érzékenyen meg pirított késedelmemben. Örvidenem kell valóban szerencsém, hogy bened egy olly emberismérő Barátot találtam, a' ki nem vétkes ugyan, de legalább hibás ollykori elnémulásomat kész kimenteni, 's kegyes megbocsátani. Újabb jele szíves emlékezetednek, — a' két Epigram-mácska, 's azon barátságos szorgoskodásod, mellyel az ellenem duzzadó irigység habjait egyszerre lecsilapítád — ismét új ösztön hál'adatos szívemnek, hogy téged tiszteljelek, 's szeresselek egyszersmint. Jótévő törvénye a' lelkiség világának, melly a' hasonló lelkeket édes sympathiával vonja együvé! Mi boldogtalannak érzénem én magamat, ha a' tarka csoport felett felemelkedve minden Mester, 's minden barát nélkül kellene az ég öblében bolyonganom. De te jobban ismersz engemet, mintsem hogy mélyebben tárogassam előtted keblemet. —

² A levél zárlatán ép piros pecsét.

Tiszteletes Vályi Nagy Ferencz Professor Urat egész nyájasággal tisztetem, 's add tudtára neki, hogy a' mit mondtam valaha ellene, fájdalommal, de kénytelenségből kellett mondanom. Legalább azok által, kiktől felőle tudósítást vettem, nagyon el volt árúltatva előttem. Tisztetem az érdemet mindenben, mert magam is tulajdon érdemen kívánok böcsületet szerzeni; de épen ezért minden méltatlan sérelemre felette érzékeny vagyok. Káros az emberi szívben az ilyen gyengeség; hanem igen természetes, 's gyakran fentebb rangra emeli az erőt, a' midőn a' kárt haszonnal pótolja. Én ezen jeles Tudósunkat levelemmel fogom megtisztelni, mihelyst megértendem, hogy az amnestiára hajlandó. Nagyon szeretném azt is, — ha Professor Somossy Úrnak ítéletét nekem meg írnád. Tőlem ez a' jeles Tudósunk is nagy tiszteletet érdemel, 's volt szerencsém leczkéin ha nem nagy előmenetelt is, legalább nagy tüzet kapnom a' Görög nyelv tanulásában.

Téged pedig Édes Barátom valamint szívesen kérlek, úgy nagyon örömet hatalmaználak-meg a' Görög könyvnek megítélésére. Ezt a' szerencsét annak óhajtotta, még első megjelenésekor Szemerénk, 's én még most is óhajtom! A' mi a' görögséget illeti — annak lelkébe senki mélyebben nálad bé nem szövetkezett; pedig csupán ez abból critica alá való. Mert nem elég az én könyv-ítélőmnnek egy két görög phrásissal előállani, 's azt az enyémnnek egyike vagy másika helyett reám tukmálgatni. A' lelkét, a' lelkét kell jól meg róni: mert a' lélekből ömlik-ki a' testre is minden szépség. Én mióta azon verseket hült kebellemmel olvasgatom — a' görögség lelke ellen alig találok benne egy két hibát, leg alább azokon kívül, mellyek a' Toldalékban ki jelentettek. A' szóra nézve — egy kettő helyébe szeretnék mást tenni. Illyen az Epistoláknál a' felülírásokban *εις* helyett a' *πρὸς* háromszor! Illyen a' *στιγματοφορέων* — *στιγματοφορος* helyett (Epigr. XX.) 's ezekhez hasonló csekélységek. A' critica nem csak a' hibát feszegeti, hanem az érdemet is megböcsüli; 's nem csak az érdemet böcsülgeti, hanem a' hibát is kimutatja: mellyért csupán akkor sért, mikor csak sérteni akar, 's mikor ollyantól jön a' dicséret, a' ki maga nem méltó dicséretre. Részemről a' mi tőled jó, — mint Mesternek ítélete — nem fog sérteni, 's nem fog a' dicsérettel alázni.

Professor Márton József Úr, 's Igaz Sámuel, kik téged tisztelnek, nekem is szíves barátim, 's társaságokban az ő házoknál többnyire minden ünnep-vasárnapokon ártatlan vígsággal mulatjuk magunkat. Cseresznyés itt is velem vagyon, 's gyakran mondogatja előttem,

hogy ő mennél jobban ismérgeti a' tarka csoport gyávaságát, — annál inkább tiszteli sokszoros hazafiúi érdemedet. — Öllelek csókolak, Nemes Férfiú! 's vagyok holtomig buzgó tisztelőd. mpr.

(Szállásom, a' hová óhajtott leveledet útasíthatod, — így állhat az Adressen: «Etudiant[!] en Medicine — in Herrengasse zur Alservorstadt nro 99.) —

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 30. sz.]

3700.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Tisztelt kedves barátom,

Leveled hozóját első pillantására megszerettem, 's hittem hogy olyan a' millyennek leveled festi. Kevés pillantatokig múlathatott, én pedig öszve voltam kedvetlen dolgok által zavarva. Öszvehadarunk mindent. Ha Kassán lagnám, én is rá bíznám lányaimat azon végre, a' mellyre Te bízod a' Tiédet. Boldog volna a' világ, ha mind ilyenek volnának társai, és ha némellyiket, mikor nagyon előmentek, meg nem változtatná holmi tekintet.

A' Tud. Gyűjt. Redactiója nagyon böles törvényeket szabott magának. Bár eddig se vett volna fel anonymus Recenziókat és csatázásokat. Ha hallani akarták volna tanácsomat, azt kívántam volna, hogy a' bántó írás a' megbántottal, elébb hogy lenyomtatattik, közöltessék. Nem törlettem volna ki semmi csak élest: de igen minden vastagot. Az az éles jó sokszor, 's kétszeresen jó, ha elmés is. —

Neved előfordúl a' Gróf Teleki László Értekezésében. De arra nem lesz szükség talán figyelmessé tenni. — Éljen szerencsésen, tisztelt, tisztelt, tisztelt barátom. Szívem azt neked soha sem mondhatja elég gyakran, 's ebből látom, hogy Boufflers és Szirmay Imre nem mondanak igazat. Ha a' szív tolakodhatik, sokszor mondani valamit egymás után, miért ne higgyem én azt, hogy az olyat sokszor halani is kedves lehet.

örökös tisztelőd, csudálód:

Febr. 13d. 1819.

K.

Kivül:¹ à Monsieur Monsieur le Comte Joseph de Dessewffy.
à Cassovie.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

¹ A levél zárlatán ép piros pecsét s mellette Dúlházy M. következő jegyzete
Kazintzy Ferentz úr levele. Jött Mártzius 20dikán 819.

3701.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Somlő 13dik Febr. 819.

Kedves Barátom!

Itt lévén most mint Regis Commissarius Gubern. Consil. Katona Sigmond Ur, holnap celebrálja Ő Felsége születése Innepét, és erre engemet is invitálván, be jöttem és veltem 4dik p[raesen]tis költ becses Leveledet; erre bővebben hazulról válaszlok — azomba nékem a Szakács Martius 26dikára [kell], a mostaninak akkor telvén ideje, és én ötet semmikép tovább meg tartani nem akarván, nagy hátra maradásomra válnék, ha akorra nem kapnék — Erdőljbe Szakácsot nem kaphatni, mert itt az uraságok most taníttatnak. Kassai Szakácsra rög olta vágyok: ted tehát, kedves Barátom, hogy bizonyosan kapjak — és fogadjuk ötet tehát Karácsonig; addig, ha nem egészen jó is, el kinlódom vele, és előre tudósítván Tégedet, szerezhetünk jókor mást; de most, kérlek, köves el mindent, had kaphassak, meljért ugyan nagyon le lészek kötelezve Néked. — Itt kapám a Bottyaniana Bibliothecanak Bibliothecariussatul ezen Választ, meljűl láthatod, hogy kívánságodra irtam. A többiekrl¹

Méltóságos Major Ur!

Krasznáról 16. Januariusban hozzám küldeni méltóztatott betses Levelét a' Méltóságos Urnak Januarius vége felé kezemhez vettem, a' melyre rövideden azt felelem a' Méltóságos Urnak, hogy még az el múlt ősszel, November elején tudni illik a' *Kazinczy* Ur nevében ugyan ezen Monumentumoknak valóságos le írása iránt Döbrentei Gábor ur barátságosan meg szállított volt engemet, én tehát az ide való Nagy Templomban mai napig is fen álló három Monumentumoknak valóságos le írását el készíttettem és November végén Döbrentei urnak által is küldöttem Kolosvárra, a' ki talám eddig erről Kazinczy urat tudósította, a' melyet midőn a' Méltóságos Urnak alázatosan jelentenek, magamot gratiájában ajánlván

vagyok a' Méltóságos Urnak

Alázatos Szolgája

Károlyvár 5. Febr. 1819.

Cseresnyés András mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

¹ Olvashatatlan szó.

3702.

Kazinczy -- Kis Jánosnak.

Széphalom Febr. 16d. 1819.

Kedves barátom,

A' jövő holnap első napjaiban Kereskedőink lemennek a' Pesti vásárra, 's viszik hozzád Horáziusodnak végre elkészült íveit. Már két hetek előtt keresztül eshettem volna ezen a' munkán: de azolta némelly kedvetlen dolgok engem is egészen elvontak író-asztalomtól, vagy inkább oda szegeztek ugyan, de gazdaságbeli 's perbeli papirosokat raktak előmbé. Bár valaha ez a' megbecsülhetetlen munka sajtó alá juthatna! 's bár úgy jelenhetne-meg, a' hogy azt Horázt, Wieland és Te érdemlitek! A' verselésnek e' nemében kérdésen kívül Te vagy utól nem ért Mesterünk; igazságtalan a' ki ezt meg nem ismeri; 's ha Horáznak minden szépsége 's a' maga tisztaságában által nem jött is közzénk: én a' Te fordításodat úgy csudálom mint a' Wielandét, a' Vossét, 's a' Virágét. Ezek is mesteri fordítások; és még sem adják mind az Original' szépségét.

Nagy kedvem volna meg toldani ezt a' Te munkádat azzal, a' mit Horázt felől Richeus Ommeren Amsterdami Rector írt. Az száz lapot teszen. Ha parancsolni fogod, lefordítom, 's felküldöm Neked.

Ohajtanám hogy ez a' Munkád nagyobb nyolczad réthben nyomtattassék, 's szép betűkkel. Bár Bécsben találnál neki Nyomtatót. Literatúránk becsesbb productumot ennél bírni sok ideig nem fog még.

Örvendek szívesen Thaliádnak is, és hogy Napkeleti Kioszkokat (török filagoriákat) állítasz az Ezer és egy Éjszakák' bájos Regéjéből. A' török Keleti nép, mint a' Magyar, 's így a' filagoriák gyűlölőji nem haragudhatnak rád, hogy a' Gepidákat, Vandalusokat, Gothusokat (németeket) igyekezel az Árpád' maradékival megkedveltetni. Igaz, hogy a' Német is Scythia volt egykor, mint mi: igaz hogy a' Német is a' Pontus Euxinus körül lakott valaha; igaz, hogy Gróf Teleki László a' Januáriusi Kötetében a' Tud. Gyűjt.-nek egy új hypothezist terjeszte-el a' mi Nyelvünk Napkeleti 's nem-napkeletisége felől: de — barátom, nem értem embereinket, 's szeretnék hallgatni: de hallgatni nem szabad, mikor szólni *kell*.

Thaliádat felsegélhetem egy Marmonteli Regével: L'Ecole des pères, és egy Wielandival: Der Stein der Weisen, és ha felvenni

jónak látnád, az újra dolgozott Képszobrot és Szalamandrint mellé tehetném. Attól függ minden, hogy lesz e időm párját venni magamnak, míg Horáztod elindul.

Nekem egy idő oltá Cicero megint az olvasásom. Catilináriáját Döbrentének általküldöttem; most a' Miló, a' Ligárius és a' Dejotarus mellett mondott Beszédeket fogom fordítani, 's talán a' de Oratore könyvet, és osztán némelly Leveleit. A' Grosser Piarista által fordított Leveleket jobbaknak leltem mint várni bátorzkodtam, de nem értem, mely különös gondolat vezette az Epistolák megválogatásában. Ugy tetszik, gyermekek számára fordított. Az is jó: de nagyon különös.

Egyéberánt mindég próbálgatom erőmet az olly Classicus Munkák' fordításán, a' mellyeknek régibb Magyar fordításait Publicumunk javallja. Így belé fogtam a' Fenelon' Telemachjába, nem hogy egészen lefordítsam, hanem hogy egy két Könyvvel éreztessen, mennyire ment Nyelvünk a' Haller' ideje oltá. — Kérlek, hasonlítsd össze, a' mit ide zárok, Virgillel és Rajnissal, 's engedd tudnom, szenvedhetőnek tetszik e neked ez: *effusus labor, elmölt a' tett*. Akár fogják javalni, akár nem, én ezt ki nem törölöm; de nem fogok neheztelni érte, ha gáncsolni fogják. Ugy tetszik, Voss sem hozta által a' képet. Pedig ő nem keveset mert.

Én Neked egy holnap előtt megküldém a' Gróf Festeticshez irt versemet, 's kértelek, hogy hallatnád velem ítéletedet, de választat nem vettem. Ha nem vetted e' leveleimet, melly nem lehetetlen, mert nekem most sok leveleim felbontva jönnek a' postán, úgy azt a' Magy. Kurir leveleiben fogod olvasni. Égek tudni, mint vevé azt a' Gróf. Mert a' Keszthely' emberei ítéletét előre tudom.

A' Tud. Gyűjt. Redactiójának új törvényei nekem nagyon tetszenek. Nem vesznek-fel anonymus írást, 's mocskolódásokat nem szenvednek-meg. Így kellett volna eddig is. Vártam, hogy ez fog előbb utóbb történni, 's ezért voltam barátja 's szíves segélője 's terjesztője ennek a' Folyó-írásunknak, mint esküdt ellensége azon igazságtalan részre hajlásnak és általam nem javalhatott tendenciának, a' mellyet kézzel lehete tapogatni. — Élő szerencsésen, kedves barátom! 's szeress továbbá is. A' te szereteted fő gyönyörűsége, kevélysége életemnek.

ORPHEUSZ ÉS EURYDICE.

Virg. Georg. IV. 464. — 527.

Orpheusz a' tékenős lanton szelidítve gyötrelmeit — —

[stb. mint a 3675. számú levélben.]

BOILEAU UTÁN.

Anakreonticaid —

Haj!

Árpádod és Ódáid

Jaj!

HELMECZIHEZ.

A' szerecsent mosod, a' siketet leczkézgeted, úgy mond

A' ki nem érti, miért leczkézgeted és mosod őket.

Mosd és leczkézgessd! szerecsen marad és siket, a' ki

Már siket és szerecsen: bér a' jó munka magának.

A mi nyelvünk.

Isteni bája a' szép Hellásznak, Római nagyság,

Franczia csin, és német erő, heve Heszperiának,

És lengyel lágyság, titeket szép nyelvem irígyel.

'S ti semmit nem irigyletek é neki? Nyelve Homérnek

'S Virgílnak, ha találtok e mást Európa' határin,

Melly szent lantotokat illy híven zengve követné?

Dörgő, 's nem csikorog; fut ha kell, mint férjfi fut a' czél

Nem tört pályáján: de szaladva, szökellve, sikamlva,

Azt a' hős nem tud, azt a' hős tudni nem óhajt.

Lángol keble, ajakán mély bánat kedve sohajtóz,

'S mint te, olasz, 's a' szláv, hévvel nyögdeli szerelmét.

Kérlek, hasonlítsd össze Orpheuszt és Eurydicét Virgíllel és Rajnis-
nak fordításával, 's engedd tudnom ítéletedet, kivált az effusus labor =
előmőlt tette eránt. A' Neologismus Apológiáját, melly félig kész, kézírás-
ban fogod olvasni. Az hosszabb, mint hogy a' Tud. Gyűjt.-be bémeghessen

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

3703.

Kazinczy — Helmeczy Mihálynak.

Széphalom Febr. 17d. 1819.

Kedves édes barátom,

Melly kedves vala nekem valaha megint megpillantanom íráso-
dat! 's akkor pillantanom-meg, a' midőn csaknem minden literárius
barátim magokat tőlem visszavonák! Nem vádlok őket; tudom hogy

nagy ok nélkül nem teszik a' mit tesznek, tudom hogy szívek erántam meg nem változott: az énáltalam nem ok nélkül szeretett Szent Miklósi a' Tud. Gyűjt. Januáriusi Kötetében is adja jelét szeretetének, mint Szemere a' tavalyinak Két Köteteiben: de sajnálom, hogy az ő leveleiktől vagyok megfosztva, melyek, minekutána lakásom a' nagy várostól 's a' Világ' lármájától távol van, magányos életemnek nagy örömei voltak. Legyen! tűröm a' mit kell, 's azt mondom magamnak, hogy ha ezt kell is szenvednem, örvendek hogy a' literárius despotismusnak magamat ellene vetettem, 's a' Pápai Catechism. védelme által megmutattam a' Tud. Gyűjt. Redactiójának, a' mit az a' Január. Kötet első lapjaiban maga is megismer, hogy bántó írást valaki ellen felvenni 's a' feleletet fel nem venni, 's a' mellett egy újabb igazságtalan Recensiót ismét felvenni, igen nagy igazságtalanság, 's olyan, a' mi arra kényszerít bennünket, hogy más helytt szólaljunk-meg. — Én, édes barátom, nagy örömmel látom ezen Január. darabban, hogy a' Redactio megismeri eddig való vétkét; 's ilyen volt az is, hogy anonymus csatázásokat veve-fel, 's goromba 's dühös veszekedésnek ada helyt (Füredi Vida és N.); ilyen az is, hogy a' Ruszek Philos. Munkája Recensióját a' Rummy névével signálta a' Redactio, holott Rummy az alá a' maga nevét fel nem jegyezte volt. Annál rendesebb az, a' mi itt történt Rummyval, mert midőn én tettem kérdést Trattnernél, ki N. Úr, az én filagorisztám, (a' mennyire tudom, a' Recensens nevét az Annalisták Bécsben, 's hihető más Folyó Irások' kiadóji is, meg szokták nevezni annak, a' kit a' Rec. megsujtott) Trattner, ekkor *először* más kezével, azt felelte nekem, hogy ki legyen az az N., nem tudja. Nekem tehát az Író elhallgattatott, Rummy pedig akarátja ellen az egész Publicumnak elhíreszteltetett. Sok illy pártosságokkal tette magát vétkessé a' Redactio, de ezt vártam azok után, a' miket Y. 1815. Apr. 18dikán nekem kimonda azon öszvegyülésünkben, mellyben téged *először* pillantottalak-meg. — Ezen részre-hajlás és igazságtalanságok miatt voltam én a' Tud. Gyűjt-nek esküdt ellensége, mint viszont legbuzgóbb barátja 's terjesztője is én voltam, azt tekintvén hogy az így is hasznót 's igen nagy hasznót nyújta a' Nemzetnek, 's azt reménylén, hogy vagy abba hagyja a' részre-hajlást, vagy elakad, 's talán egy újabb Folyó-írást támaszt. — A' mint egy nemes-lelkű embertől tudom, Pest most az én morális characteremet veszi kétségbe, 's azt hiszi hogy én két színt viselek, mellyre az is bizonyosság, a' mit magam vallék a' Tud. Gy. felől. De a' Pestieknek, a' magok vétkük után, nem lehet

egyéb vigasztalások mint hogy engemet kétszínűnek tekintsenek; én magam felől azt hiszem, hogy nekem nem a' *kétszínűség* a' vétkem, hanem a' *gondolatlanságig menő egyenesség*. Mert hogy a' Tud. Gyűjt. *szeretete* és *gyűlölése* nekik megfoghatatlan titok, az az ő vétkek, nem az enyém. Minden dolognak két oldala van, 's azt hamislelkűség nélkül lehet fejrnek mondani a' mi fejr, 's feketének a' mi fekete. Minden tudja, hogy én szóval is, levelek által is barátimát tüzeltem a' Tud. Gy. hordatására: de azt is tudja, hogy világosan kimondám, hogy a' despotismust csak addig fogom tűrni, míg kifakasztanak.

Egy barátom nekem azt mondja, hogy a' Füredi Vida név és az N. bétű alatt Versegghi rejtezik. Meglehet hogy Versegghi adta-be az írást: de mind a' stílus mind a' mik egy bizonyos valakinek hozzám írt leveleiben vannak, azt mutatják, hogy Versegghi ott csak *Leíró*, 's talán *toldító* és *toldozó* volt. Nem veszem batúl; hozzá illett az is. Én soha sem titkoltam-el magam, 's nem is fogom.

'S képzelheted e hogy még azzal is vádolnak, hogy leveleim Literárius hírmondók voltak, 's annál nevetségesebbek, az ő ideájok szerint, mert azt nagy titok alatt írogattam. De azok a' kikhez írogattam, úgy e, örültek a' híreknek, mint én azoknak, a' miket másoktól vettem? Nagy igazságtalanság azt akarni, hogy hírt csak én vegyek, de mások ne kapjanak. Azt mondom a' mire az Idvezítő taníta: A' ki tisztább e' részben nálamnál, vessen követ rám. Mondhatnék én egy gravis írót, a' ki ugyan-ezt tette 's teszi, de inkább csak szóval, quia scripta manent; 's ez a' maga idegenségét mások eránt nem szóval, hanem (titkon üzőtt) eselekedet által szokta kimutogatni. Én kevélység nélkül hasonlíthatom magamat, midőn az ellenem tett vádakat elnézem, Horáttzal. 'S csak várd: nem sokára olvasol valamit.

Hogy Olasz országí útadból semmi sem lesz, azt ugyan nagyon kesergem. Te ezt az útadat meg fogtad volna írni, mint én Erd. Levelimet, mellyek ez idén nyomtatva lesznek, de nem Pesten. Most a' Görög és Római Literaturából készítek filagoriákat, 's az Új Literatura IX filagoriáját újra alkotom. A' mit Dayka 's Báróczi előtt 's az Ó és Új Magyar 's Dr. B[é]regzsászi Dissert. Recensiojában a' Neologismus védelmére mondtam, újra mondom-el jobb renddel és jobban elgondolva. Oct. 27dikén beléptem 60dik évcimbe; soká élni nem fogok; ez arra int hogy leveleimet tekintsem végig, 's

azokból készítsék öt vagy hat Kötetet. Hogy az Epistolaris Músa engem választott kedvenczének, hidd-el nem érzem. Én itt is Kisnek adom a' pálmát, és — Neked, édes barátom, kinek tolla irigylést és csudálást érdemlő velősséggel bír. — Nem sokára olvasni fogod Festeticshez írt Versemet Zrínyi nemű sorokban. Hadd lássák, hogy úgy én is tudnék, ha akarnék. Berkenyém felől egy szó sincs benne. Tisztelem 's nagyon tisztetem a' Gróf kegyes indulatját: de a' berkenye engem pirít. Osztán tudom én, hogy mind a' Keszthelyi tiszteltetés mind a' Marczibányié kevés idő alatt olyaknak is fog jutni (az az emberiség' sorsa), a' kikkel egy sorban állani nem szerencse. Éljen szerencsésen, kedves barátom, szorúlj melyemre[!], 's hidd-el hogy téged tisztelni 's szeretni csak utolsó pihenésemkor szünhetek-meg! — A' mi Vidánkat 's a' mi barátánkat tiszteld nevünkben.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 119. sz.]

3704.

Kazinczy — Szilágyi Lajosnak.

Széphalom Febr. 22d. 1819.

Különös bizodalomú Drága Jó Uram Szolgabíró Úr,
Kedves Uram Öcsém!

A' Sógorom nem viszi vissza az irásokat, de azok el nem vesznek. Holmit még le akarok írni magam számára. Az Uram Öcsém nagy lelkű Nagy Atyjának Biographiája teljes 16 lapot foglal el azon Kézírásban, melyet e' héten visznek-le a' Tud. Gyűjtem. Redactiójához. Én más néző pontból tekintettem azt a' nagy Férjfiat, mint Tóth Fer. Úr, 's melegebb ecsettel festettem Képét. 1759. történet szerencsétlenségét nem is emlitem, 's szeretném tudni mi szükség vala arra a' Biographiában 's azon temetési Jegyzésben, mely az Uram Öcsém papirosai közt áll. Van e annak említéséből haszon? 's nincs e kár? Miért nem követjük mi e' részben a' mások' példáját, kik az affélet nem elhirdetik, hanem még ott is elfedik, a' hol nem lehet elfedni. Ellenben a' II. Jóseffel való beszélgetését bátrabban mondtam el. Uram Öcsém úgy fogja találni, hogy az én forrásim ezen Életírásban nem csak ezek a' papirosok és nem csak a' Tóth Ferencz Úr Munkája voltak; hanem az is, a'

miket Domokos Lajos Úrtól, a' nagyatyámtól, sőt magától a' Superintendenstől hallottam. A' Tudom. Gyűjtem. legutolsó Kötetében lap 117. már említettem nevét.

Uram Öcsémnek Ura Atyja 1789. nekem mutatta volt azt az in 8° bekötött Albumot, a' melybe a' boldogúlt Superint. Úr verseit be szokta volt írni, 's 1790. Decemb. 24d. azt írta, hogy atyjának magyar, franczia, deák és görög verseit Silvae Silvanae név alatt akarja kiereszteni. Hányja-fel Uram Öcsém, kérem alázatosan, könyveit, és ha a' könyvre ráakad, juttassa kezembe. Tartok tőle, hogy a' könyvet valamelly ellensége a' cadentziátlan verseknek tűzbe vetette, úgy híven, hogy azok homályt fognak vetni a' tisztelt Öregre, 's ebben ugyan nagyon csalatkozott az Isten adta embere. Szilágyi Sámuel darabos poeta volt, de lelkes, és még így is méltó, hogy példányunk legyen. Csudálom Tóth Ferencz Urat is, hogy módja lévén a' leíráshoz, inkább írta-le a' deák két Ódát, mint a' Magyarokat.

A' pedantismus veszedelmes és káros portéka. Melly igen köszönöm én Uram Öcsémnek, hogy nekem engedé azt a' szerencsét, hogy ennek a' nagy embernek praecója lehessen, 's melly igen örvendek, hogy azt valaha láttam, hogy kegyes indulatjával dicsekedhetem! Mibennünk több a' símaság: de ő benne több az erő, 's a' kettő külön keveset ér. Maradok szíves tisztelettel kedves Uram Öcsémnek

alázatos szolgája

Kazinczy Ferencz mpr..

Szíves tiszteletemet Tekintetes Füredi Úrnak.

[Eredetije a debreczeni főiskola könyvtárában.]

3705.

Kazinczy — Romy Károly Györgynek.

Széphalom d. 22. Febr. 1819.

Theurester Freund,

Aus dem Magyar Kurir sehe ich, dass Graf Edmund Csáky Sie zum Assessor Zipser Comitats ernannt hat. Ich habe nicht nöthig Ihnen zu sagen, dass ich an allem, was Sie betrifft, gut oder übel, Theil nehme: aber meine Freude über diese erhaltene Ehre und

Auszeichnung ist zu gross, als dass ich dabey schweigen könnte. Ich komme fast in Versuchung Sr. Excellenz dafür zu danken. Sie haben mehr Titel als Wellington Orden: aber dieses Assessorat muss Ihnen willkommener seyn, als alle Diplome, die Sie von Deutschlands gelehrten Gesellschaften erhalten haben.

Ihre Malie führt sich brav auf. Da ich über diesen Punct von jeher äusserst gewissenhaft gehandelt, und Ihnen alle Unarten unserer Tochter angezeigt habe, so muss ich Ihnen auch den schönen Zug melden, dass meine Frau ihren Geburtstag, der zugleich der Namens-tag der Frau Professorin Nagy Ferencz in Patak ist (er und sie sind an ihren Namenstagen immer hier, um den Ausgaben und Unannehmlichkeiten auszuweichen, welche ihnen ein solcher Tag in Patak zuziehen würde) heuer splendid gehalten hat. Wir haben den Tag, weil er Freytag war, auf den 18ten transferirt, es waren 29 Personen da, und alles ging feyerlich pompos[?], und verschwenderisch zu. Nach dem Essen theilte meine Frau die Backereyen und Zuckerwerke unter den Kindern aus. Als die Professorin ging, so kam Malie, und gab ihr etwas von ihren Aufgehobenen, für ihre Tochter. Du bist ja brav, Malie, sagte ich; sieh, das habe ich von dir, die du immer geizig warst, nicht erwartet, u. küsste sie. Auch versprach ich ihr, dieses Ihnen zu melden. Jetzt ist sie mit meiner Frau und allen Kindern in einem Ball, und kommt erst übermorgen. — In der Grammatik hat sie grosse Fortschritte gemacht.

Auch Deresényi glaubt, dass es gut seyn wird, wenn ich sie im Frühjahr nach Kaschau zur Schwefelcur schicke. Da das Kind jetzt zu hinken anfängt, so habe ich ihn auch darüber consultirt. Er glaubt, es wird am besten seyn, wenn man ihr eine Fontanelle hinten am Rückgrad öffnet. Die Operation, und eben dort, ist sehr unbequem. Wäre es in einem andern Theil, so könnte das Kind jetzt und später selbst sich bedienen. Ihre Farbe ist wie Rose: aber die Finger zeigen Schwäche an.

Sie haben mir sehr lange nicht geschrieben. Ist nur mein Brief an Sie und der Ihrige an mich nicht verloren, so bin ich getröstet. Seit dem meine Recension des Mártonschen Catechismus erschien, empfing ich unzählige Briefe erbrochen und wieder versiegelt; besonders die, die ich von der Post in Szala-Egerszeg, von Horváth Ádám, geschrieben, erhalte. Seit Jahr und Tag ist von dort nicht eine unerbrochen gekommen. Ein Procurator in Pesth übergab Traltnern ein Päckchen, 4 Bogen stark. Es waren Berichte über laufende Processe

darin; der eine Siegel ward geöffnet, und mit einer fremden Petschaft verschlossen, der andre Siegel war des Procurators. 2 andre Briefe, gleichfalls von Pesth, kamen durch die Post, u. beyde sehr ungeschickt erbrochen. Mich däucht, diese Herrn wittern bey mir Complotte, wider das Tudom. Gyűjt. Die werde ich nie machen, so wie ich bis jetzt keine gemacht habe. Und jetzt besonders nicht, da ich mit den Gesetzen, welche die Red[action] sich vorschrieb, sehr zufrieden bin. Das hätte auch Y machen sollen, und es würden Abscheulichkeiten nicht geschehen seyn.

In Pesth ziehen sich meine Freunde von mir zurück, sie schreiben mir nicht mehr. Im Herzen sind sie aber was sie waren. Dies zeigt, dass dort etwas vorfiel, was ich bis jetzt nicht weiss, was ich aber früher oder später wissen werde. So viel ist mir schon bekannt, dass man meine Briefe gegen einandere ausgewechselt hat, u. man fand in ihnen antithesen, Ironien. Sie kennen mich; meine Schuld ist nicht Zweydeutigkeit, sondern bis zur Unüberlegung und Inprudenz gehende Gradheit. Antithesen sind keine Antithesen sobald man die Sachen aus dem wahren Gesichtspunkt betrachtet. Ich versichere Sie heilig, dass ich der grösste, geschworenste Feind des Tud. Gyűjt. war: aber ich war auch der grösste Freund u. Ausbreiter dieser Zeitschrift, und meine Bekannten sind mir Zeuge, wie oft ich sie beredet habe, diese Zeitschrift zu halten. Also Feind und Freund? Ja; erstens weil ich mit Y Künsten und der Tendenz unzufrieden war; letzters, weil ich gehofft habe, dass die Redaction andere Massregeln ergreifen wird. Es war schon etwas im Werke; so, dass wenn dieses Journal das geblieben wäre, was es war, wir würden eine neue begonnen haben. Denn wer ertrüge, was mit Martons Catechismus geschah? wer das, dass man Ihre Recension über Ruszeks Werk mit Ihrem Namen bezeichnet hat? —

Auch gefällt diesen Herrn nicht, dass meine Briefe ein Telegraph waren. Jeder, der sie erhielt, hat sich doch gefreut, dass er wissen konnte, was auf dem Felde der Literatur geschieht. Warum gönnt er diese Freude nicht auch andern? Es ist leicht zu sehn, woher diese Klagen. Ihnen ist nicht recht, dass ich weiss, was sie geschmiedet u. gethan haben, und der Herr,* dessen Brief Sie in Keszthely abgeschrieben, hat wohl nicht gedacht, dass eine Abschrift auch in meine Hände kommen könnte.

* Kisfaludy. — Romy K. Gy. lapszéli jegyzete.

Sagen Sie mir, Freund, irre ich mich, oder ist es wahr, dass die Redaction der Wiener Annalen versprochen hat, den Namen des beleidigenden Recensenten dem Beleidigten mitzutheilen? Ich glaube, sie hat das versprochen, u. dass dieses auch bey den übrigen Instituten Gesetz ist. Ich verliess mich darauf, und Trattner schrieb mir das erstemal in seinem Leben mit fremder Hand — er wüsste es nicht.

Leicht möglich, dass er das nicht wüsste. So viel hat er aber wissen können, das Füredi Vida's Aufsatz über die Recensionen mit Verseghis Hand abgeschrieben an die Redaction eingeschickt ward. So viel weiss ich aus sicheren Händen schon.

Eben schicke ich die Biographie des Superint. Szilágyi, 16 S. in 4 ein, und dies ist meine allerletzte Arbeit.

Sie würden mich sehr verbinden, wenn Sie meinen Aufsatz über Csereys Edelmuth (T. Gy. Jännerheft 1819. S. 115. mit G. H. I. bezeichnet) an Hormayr einsenden wollten.

Ich schreibe Ihnen dieses im Bett, halbkrank, und bey der Abenddämmerung. Leben Sie wohl. Ich umarme Sie.

Haben Sie meine Epistel an Festetics erhalten? Das war an Sie mein letzter Brief, Anfangs Jänner.

Unser Zapf in Kaschau liegt seit 4 Wochen im Blutbrechen.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

3706.

Kazinczy — Gr. Gyulay Lajosnak.

Széphalom, Febr. 23d. 1819.

Kedves barátom!

A feleségem testvére ezt a kis ajándékot neked és Farkas Sándornak Váradra viszi, s ott általadja az öcsémnek Dienesnek, kit megkértem, hogy küldje hozzátok valamelly kereskedő által. Horácz nem csak Londoni nyomtatás, hanem Londoni kötés is; s vigasztalhatatlan volnék, ha míg hozzád jut, megáznék.

Ugyan-ezért nem adtam azon emberem kezébe, mely Krasznára ment e nyáron az Erdélyi Levelekkel, s az Erdélyi Levelekért ez ősszel.

Ládában az eső ellen ment lesz, de a lovas ember tarisznyájában megázhatott volna. Te, ha jónak látod, csináltass rá tokot a könyvkötővel, mert a szép könyv megérdemli, hogy a por s a karczások ellen megóvjad.

Örvendve látom, édes barátom, hogy te nemcsak iskoládat végezted el, hanem nótáriusi hivatalodon is általestél. Ne felejtse soha, hogy te a hazának és fényes Eleid emlékezetének sokkal tartozol, s készülj úgy, hogy kevés esztendő múlva főispáni hivattal viselhess. Légy öröme imádást érdemlő anyádnak, légy kevélysége testvéreidnek s barátidnak. Ezek nekem 7 holnap oltá nem írnak, Döbrentei pedig elkesernyésedve is írt: félek, hogy a határtalan szeretet, melyre méltóztattak volt, elhidegüléssé vált. Bár hát azt tudhatnám, mi okozta ezt a váratlan rettenetes változást.

Döbrenteinek háromszor írtam s nem felel. Engem kifárasztani nem fog, én megint írok. Megtővédhettem s megtővédhetek, de nemtelen, barátságtalan lépést nem tehetek. Egyik neme az elviselhetlen despotismusnak, hogy más úgy gondolkozzék a hogy nekünk tetszik; s a Döbrentei szép hevedességétől (mellyben neki mind érdeme van, mind gyengesége, mint nekem is, és mindazoknak, a kiknek meleg szív és forró imaginatio jutott) nem vártam meghidegülést, a hol legfeljebb megfeddésnek volt volna helye. Az a nevelés és az az Erd. Múzeum corrigálgatása szoktatta őtet e kesernyességre. Mi lehetett az én hibám, ha tudniillik az van, mint az, hogy én holmit más szemmel néztem mint ő, és hogy a sietés velem botlásokat tétete?

A botlásokat, a kimutatás után, én igen is kész voltam megigazítani: de némely botlást nem ismerek botlásnak, s ott a magam szemével látok tovább is. S ebben ugyan nekem van igazam.

Élj szerencsésen, édes barátom! Védangyalod viseljen gondot rád az élet szövényci közt.

Én holtomig

tisztelő barátod maradok,
Kazinczy Ferencz.

[Megjelent a «Gróf Gyulay Lajos naplótörédekeiből» cz. mű 238—240. lapjain.]

3707.

Kazinczy — Horváth Ádámnak.

Széphalom Febr. 26d. 1819.

Kedves édes barátom,

Kimondhatatlanul kedves volt nekem tudósításod, kimondhatatlanul kedves az, hogy Ő Excell. a' Gróf az én két barátomat, *Zrínyit és Kist*, fogja megtisztelni ez idén, kimondhatatlanul kedves, hogy erántam való hajlandóságát értettem. Eddig versem le van nyomtatva a' Kurirban, 's örvendek azon, hogy az tiszteletemet mutathatja az eránt a' nagy ember eránt, a' kit még addig is tiszteltem, míg neki semmit nem köszönheték. A' kinek ez eránt kételkedni volna kedve, tekintse-meg Bécsben 1808. nyomtatott Marmontelemet. Egyéberánt én a' fojtó tömjént sem magamnak adatni, sem másnak adni nem szeretem, mert a' nagy tömjén csak Halotti Predikatiók tónusa. — Ha Ő Exc. értem küldött volna, azzal *kevélykedtem* volna, 's pirulás nélkül mondhatom, *méltán*.

Mikor láthatom-meg Keszthelyt, nem tudom. Az sokba kerül, 's bezzeg hozott esztendőket ránk nem mondom az Istent, mert az Istennek csak a' jót kell tulajdonítani, hanem egy rossz démon. Osztán én félek a' Keszthely' szomszédjától. Esztendeje hogy minden leveleidet feltörve 's ismét lepecsételve vettem; ezt a' mostanit még is fel nem bontották. Így vettem nem régiben kettőt Pestről, 's egy Pesti Prókátor egy pakétocskát teve-le a' 'Trattner' kezébe; az is fel vala törve. Mi szent annak, a' kinek még a' levél' felbontása is szabad!

Máriási felől keveset tudok: de a' mit tudok, azt mind elmondom. Tudod, hogy ő az az ember, a' ki a' bántásokat, vagy a' mit bántásnak néz, el nem tűri. Administratora közt és között megpattant a' húr, 's ő, nem használván Remonstratióját, a' dolgokat feladta; péld. hogy a' Fő Ispáni Administrator szolgabíráknak parancsolt, hogy neki szerezzenek nagy számú munkásokat; holmit, nevezetesen gyümölcstermő fiatal fákat, forsponton vitetett etc. etc.

A' nagy vádakat elfelejtettem, mert azoknak megtartására nincs szükség. A' Commissio üreseknek találta a' vádakat, 's M[áriási] lement Pestre, mert hivatott. Azt tanácsláknak neki, hogy szó nélkül hagyja a' Helytartó Tanács megfeddését, 's szó nélkül hagyta. Administrator

és ő most megbékéltek, 's jó barátok. Mondják, hogy eggy Gyűlésben elfelejtette magát, nem tudom min, 's szavaihoz azt vetette, hogy ő V. Ispán és Máriásy. A' Fő Notárius, Szent Miklósy, régi ház' maradéka 's gazdag ember 's Almásy vő, megfelelt a' szóra, 's tudod, hogy az illy szóra nincs mit felelni. A' Gyűléseken tudni kell hogy V. Ispánok, vagy Cívisek (az az Nemések) vagyunk: de hogy Vay Vay, azt Vay József soha sem tudná ott.

Élj szerencsésen. Csudálom mind azt hogy olly készen írod Verseidet, mind azt, hogy olly tudománnyal, mind azt, hogy az írás' fáradságait úgy bírod. Én e' héten Superint. Szilágyinak íram meg életét, tapasztalásaim és unokája által velem közlött papirosai szerint. Tisztelem, csókolom Kláridat. Öleld nevemben. Ha Keszthelyt láthatnám, meglátnám bázádat is, Miklát is, Bajomot is.

Ugyan hogy nem restelled azt a' haszontalan adreszt a' levél borítékján? Mért nem írsz francziául? Az rövidebb, és így jobb.¹

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 43. sz.]

3708.

Kis János — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Tudósításodból is értettem egészségedet, 's elevenségedet; de ha nem irtad volna is, az a' tűz, melly leveledet lelkesíti, 's még inkább a' közlött vers, mellyben hervadhatatlan ifjuság viritt, minden kétséget eloszlatná. Nintsen semmi egyéb, a' mit óhajtsak azon égi ajándékokhoz, mellyekkel olly nagy mértékben meg vagy áldva, hanem csak az az egy: Dii tibi dent annos - - Mig Lelkednek 's testednek ennyi erejével dítsekedhetel, tsendesen mosolyoghatsz ellenségeid sértegetésére; 's a' mi több, napról napra szembetűnőbb bizonyosságait adhatod, melly sokkal fellyebb vagy ellenségeidnél emelkedve mind eszednek mind szivednek műveltségére.

Nem tudom, hogy a' szokott és kedves forma nem bájoló-e felesleg, de ha érzésemet meg kell vallanom, nem mondhatok egyebet, hanem hogy ezen rimes verseid több szépséggel bírnak, mint

¹ A levél tisztán maradt 4. lapján Horváth Á. jegyzete: 1819. 26dik Febr.

akármelly Jambusod. Azonban ha formájok akaratom és tudtom nélkül részre-hajlóvá találna is tenni, annyi bizonyos, hogy elmédnek ezen új és szokallan sugára olyan oldalról is láttat és szerettet a' Publicummal, melyet az eddig nem is gyanított. Hogy a' Grófnál is kedvet nyert ezen munka, ez onnét is bizonyos, minthogy az Újságban ki hagyta nyomtatni.*

Kétség kívül a' te barátságodnak köszönhetem leginkább, hogy ez a' Magnás ezen hónap 12dikén az én számomra is egy sorbus aucupáriát ültetett a' Te fád mellé, a' mint azt a' Georgicon mostani egyik Directora' tudósításából értettem. Nekem is kellene tehát a' Grófnak valamit írnom, ha körülállásaimban az írásról gondolkodhatnám. De talám még prózában sem mondhatom meg neki köszönetemet, mert itt ma az a' hír terjedett el, hogy a' szél megütötte.

Horváth[?] István egynéhány heteket itt töltött náunk Sopronyban. Gróf Szécsenyi Ferentz Ő Excellentiája családi Bibliothecáját vevén számba, melyet a' birtokos hasonlóképen a' Regnicoláris Bibliothecához ajándékozott. A' Gróf eleinten olly móddal tette az ajánlást, hogy a' könyvek eladattassanak, 's a' beveendő pénz a' Pesti Institutumbéli Tisztviselők fizetésének öregbítésére forditassék. De Horváth látván, hogy sok nagy betsű és ritka könyvek vannak, arra birta a' Grófot, hogy ezen Bibliothecát a' második mellé kívánja felállítani segéd-Bibliotheca név alatt ha a' Palatinus az elébbeni szándéknak ezen változtatását helyben hagyni fogja.

Kérdeztem Horváthtól mit tsinálnak Reád nézve a' Pestick, azt mondotta, hogy Complot felől senmit sem tud, de azt tudja, hogy leveleiddel néhányan, a' kikhez bizodalmad volt, vissza élnek.

Trattner kiadá azon idő írásról, melyről utolsó levelemben úgy tetszik emlékeztem, a' tudósítást, de a' *Heliconi pihenő órák* helyett *Heliconi kedv töltést* tett tizimül, nem tudom kinek tanácsára. Igen restellem, hogy hirem nélkül ilyen változtatásokat meg enged magának, 's attól félek, hogy még több e'féle szabadságokat is fog próbálni. Részemről tsak azért is szeretném, ha ezen idő írás folyamatban maradhatna, hogy azok, a' kik velem együtt a' Magyar Literaturában uralkodó izléssel nem elégesznek meg, itt a' jobb izlés terjesztésén dolgozhatnának, a' nélkül, hogy szándékjokat dobra ütnék. De kételkedem, hogy feltételemben boldogúlhassak, mert,

* Azt oda én küldöttem-fel, nem a' Gróf. — Kazinczy F. jegyzete.

hogy egyéb akadályokat elhagassak, a' kiadónak Pesten kellene lakni, a' jobb izlésűekkel levelezést kellene folytatni, 's magának is sokkal többet 's jobbat kellene dolgozni, mint a' mit én ígérhetek. Az idő mutathatja csak meg, lessz-e több az egész munkából azon négy füzetnél, mellyek kéziratban már Trattner kezei között vannak.

Horácz fordítása' első kötetének kéz iratját gyönyörködve futottam végig, 's igen szerentsésnek tartanám magamat, ha a' második kötet is hasonló gondolat és figyelmedet tapasztalhatná, 's általad úgy megjobbitva jöhetne kezemhez.

A jó Isten tartson meg soká Lelkednek és testednek olly szép erejével.

Soprony, Febr. 27-dikén 1819.

Superint. Kis.

[Csak a névalírás Kis J. kezeirása, a többi idegen kézé.]

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

3709.

Kazinczy — Bilkey Pap Ferencznek.

A' kedves Bilkeynek Kazinczy baráts. tiszt. idvezl.

Széphalom Febr. 28d. 1819.

Vettem, érdemes barátom, mind a' két levelét az Úrnak, de rájok mind eddig nem feleltem. Tartottam tőle, hogy levelem árt-hatna az Úrnak, 's ahhoz bíztam, hogy az Úr meg fogja érteni, miért hallgattam. Az Úr levelei fel nem bontva értek hozzám, holott egy idő óta csaknem minden levelem, melly Pestről jő, felbontatik. Minap Gróf Dezsőffy Trattnertől hozza nekem egy 4 ívből álló pakétet, mellyet ott egy Prókátor teve le. A' Prókátor két pecsétet ütött a' boritékra. Valamelly becsületes ember az egyiket felbontotta 's idegen pecséttel pecsételte-be. Bár azt érte volna fel ésszel, hogy a' másikat is le kellett volna; mert úgy nem vettem volna észre, hogy felbontatott. Perbeli dolgoknál nem vala egyéb a' pakétban. Horváth Ádámnak van esztendeje, 's talán több, a' mióta minden levelei felbontva jönnek, 's gondosan de ügyetlenül ismét lepecsételve. Szermerének esztendeje hogy nem vettem levelét. Vitkovics azt izente Markos által, hogy Octób. 11dike körül nálam lesz 's nem jött; panaszlá Markosnak, hogy nem vette válaszat fiannak tett aján-

dékjára (a' Mesékre), újra írtam, 's erre sem felelt. — Ezek azt hagyják hinnem, hogy barátim el vannak tőlem vonva. Bár! Én őket szeretni fogom, 's tudom mi lesz a' vége ezeknek a' bántásoknak. Olyan emberrel tettek-fel, a' ki bízik igazságához, 's nem retteg. Az igazság nem mindég nyer: de némelly esetekben nem rút veszteti. Én uralkodni nem vágyok; de a' legszabadabb társaságban, (a' Tudományiban) a' despotismust eltűnni nem lehet. Ott mindennek szabad szólni, 's kimondani vélekedését.

A' Tud. Gyűjt. Januáriusi darabjával nagyon meg vagyok elégedve. Én ezt a' folyó-írást nagyon szerettem és nagyon gyűlöltem. Szánom a' ki ezt megérteni nem tudja. Eddig is azt kellett volna tenni a' Redactionnak, a' mit most tesz; nem kellett volna a' veszedéseket 's a' tompa vastag ütésekkel felvenni, a' millyen Prof. Czinke Urnak eggy szava, 's a' Füredi Vida és az N. Úr Munkája, 's az Anticritikákat is fel kellett volna venni. Csak *okkal* lámadjon meg valaki, én még megköszönöm. Kultsár Úr az elisiók eránt adott feleletemben!! csak Kalmár eránt szól. Erre azt kérдем csak, és semmit nem egyebet: *Kalmár a' hiatusra ada e példát, vagy az elisióra?* Mert a' mit K. Úr mond, az nem több mint a' mit Baróti, Rajnis és Verseghy tettek. — Hogy a' húr Kultsár Ur közt 's közttem megpattant, szívesen sajnálom, 's még inkább fogná, ha annak én volnék az oka. Ha reménylihetném, hogy Kultsár Úr elfogadja jobbjomat, megkínálnám vele. De nem szeretném ha úgy fogadná-el mint Ruszek, a' ki elfogadta, szégyelte hogy megelőztem, barátságot ígért és - a' barátságot megszegte.

Holnap feleségem születése napján közel 30 vendégem jó. Ezek közt lesz Lidwarsik. Ez a' derék Pap sajnálja hogy az Ur levelét nem vette. Irjon az Ur nekem és tegyen abba levelet hozzá is. Major nagyon örvend az Úr ismeretségének, 's sajnálja hogy többször nem volt az Úrral. Nekem némelly ember semmi szavamat nem hiszi, 's most még az a' gondolat is szállotta meg őket hogy én rettenetes Anticatholicus vagyok. Talán mert Superint. Szilágyi felől azt hirdetem, hogy 1750 körül már metricus verseket dolgozott. De én ezt mondanám ha Superint. Szilágyi az a' Jeruzsalemi Lábe Leo Rabbín volt volna is, a' ki Xbr. 13d. Rómában megkeresztelkedett. Eljen szerencsésen, édes barátom, higgye hogy én az Urat nagyon szeretem, becsülöm, tiszteltem, 's mindég fogom. Az Úr levelei nekem mindég igen kedves vendégeim lesznek.

[Eredetjé a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Iród. Lev. 4r. 121. sz.]

3710.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kraszna 5dik Mart. 1819.

Kedves Barátom!

Hogy éngemet mind a' Tudom. Gyüiteménybe, mind a' Magyar Kurírba dícsőíteni méltóztattál, Barácságos hálaadással köszönöm. — A Döbrenteinek veretett Moneta el készült már, és ide el is érkezett, jövő héten küldöm nékie Marus Némethibe, a hol utolsó levele szerint tartózkodik most — papirosba le nyomását küldöm annak ide zárva.¹ — Buczi most Kolosvárott vagyon, hol is Nevelője a Feld Marechal Lieutenant B. Splényi Ferencz fiának, Macskási Anikótul. — Azon Gr. Teleki Ferencz, kinek versei az Erdélji Muzéum Xdik füzetjében vannak, nem a Cancellarius fija, hanem a Paszmosi Teleki Mihálynak fia, egy igen jó készületű iffiu és a Papista Telekiek közül való. Házas, felesége azon Gr. Teleki Sámuelnek — a Teleki Lajos Status Praeses testvérinek — Leánya, a ki Posonyba lakik. Ez katonaságába Morvába Straczinczon[!] el vette özvegy Gr. Magninét[!] születet Serényi kis asszonyt. — Gr. Festetics Györgyhez irt verseid valamint hozzá, ugy Hozzád is illők, — a napokba le írva meg küldöttem Buczynak. — Wesselényi Miklóst most a Királji Tábla a parte reformatorum cum pluralitate votorum candidalta super-numerarius assessorságra, és nékie most kedve is jött Hivatal viselésre — a szándékba volt utazásnak a pénz annyira meg szűkült voltára el kelletvén maradni. — Mivel Trattnerrel semmire se mehettem, hogy az édes Atyám Magyar Valeriussát és a magam köz hasznu Vélekedéseimet ki nyomtattathassam: kérek, tégy Landererrel Kassán egy próbát — ha ő magára válná, én mind két munkát által adom nékie, és nem kívánok egyebet, csak néhány exemplárokat mindenikéből magamnak. Trattner panquerothoz[!] közelgető állapotban lévő Művészhez illő praetensiokat formált. — Én a Szakács dolgát egészen Barácságodba bízom. Erdéljbe bajos kapni, mert az uraságok magoknak tanittatnak, és ezek obligatusok bizonyos ideig szolgálni nállok. De én abba hasznót nem látván,

¹ Nincs a levél mellett.

nem tanítottok. Szerez, kérlek — különben magamnak kell főznöm, ahhoz pedig nem tudok — a mostanit feleségire nézve, a ki rettenetes prostibula, meg nem tartom semmi képpen és 26-a p[raesen]tis ki telik az ideje; ezen tárgyat különösen ajánlom Neked.

Kivül¹

Tekintetes *Kazinczy* Ferencz Urnak. Debreczen. — S. A. Ujhely — *Széphalom*.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

3711.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Martz. 7d. 1819.

Érdemes barátom,

Fogadd jobbomat, 's jobбомmal együtt szívemet, lelkemet, minden kifogás és restrictio nélkül, 's azzal a' bizonyítással, hogy az tiéd lenni soha meg nem szűnt. Akaratunk, tudtunk nélkül fájunk egymásnak, 's ez kötelességünké teszi, hogy egymásnak pótolékot adjunk, melly nem lehet *más, mint az, hogy még szentebbül szeressük egymást*, 's a' történeteknek emlékezetét magunktól örökre eltiltsuk. Nemes gondolkozású és érzésű embernek az könnyű, 's még könnyebb, ha az egész öszvebomlást nem a' másikának, hanem valamely Istenségnek tulajdonítja, 's ezt mondja Homér után Kölcsseivel: *Τις τ'αρ σφωε θεων εριδι ξυνηκε μαχεσθαι*;

Melly Isten bujtotta-fel hát versenyeni | v | őket. | A' Vitt digamma Aeolicum. Minden idetartozó papirosaim el lesznek égetve, hogy ezt a' csúnya történetet idegen szem ne lássa.

Hadd mutassam-meg, barátom, hogy én erről a' dologról teljes nyugalomban tudok veled szólni. — Ugyan *τις τ'αρ σφωε θεων εριδι ξυνηκε μαχεσθαι*? Lehet e nagyobb megtévedés mint az, hogy te az hitted hogy egy valaki isteni behatást csinált rám? Hadd tegyek vallást: eltéptem volna mint a' heringet ha rajtam állott volna. Érted, mi tartóztatott. 'S társaságban élvén, nem lehetünk

¹ A levél zárlatán kettétört fekete pecsét.

olly durvák, hogy mutassuk mit érzünk, mikor nincs mit mutatnunk. Mi lesz úgy a' világból, ha homlokunkon lesz mindég lelkünk? Tűrni kell tudni mást, mert nekünk is van szükségünk hogy tűrjenek. Maga ez az isteni is mutatta egész érzésemet. Most Zeűsz Úramnak a' — ¹ nem a' legkedvesebb roll. Csak hazudni nem szabad. A' nyájasság, ha nem több mint a' mivel tartozunk, nem hazugság.

Monetád felől íra nekem Cserei régen már. Ha nekem vertek volna, azt sem tudnám mi van rajta, hanemha nagyon nagyon különös. Én szívesen tiszteltem Csereit cselekedetéért, 's ámbár nem jut eszembe mi van a' medaillon, javallom azt, 's nem sokallom. Barátom, te öntél lelket az Erdélyiekbe, a' te tüzed buzdítá-fel azokat a' sok derék ifjakat. *Illustrat.* van rajta, ha jól jut eszembe, 's az is való. Neked gyönyörű sors juta. Assessorságod és ez a' Medaille ér annyit mint sok Európai katonának mellyén a' kereszt és csillag. Tudod hogy sok ezt a' legujabb időkben csak szerencsének köszönheti, sok való és nagy érdemnek: a' tiédet kiki érdemmel szerzettnek nézi. — A' Csereinknek én is fűztem egygy koszorút a' Tud. Gy. Januáriusi darabjában. Mert az utolsó sorokat azután írtam oda, hogy a' M. Kurirnak már felküldöttem. Veled és vele kevélyen állok úgy mint barát. Bár ő Fels. Csereinek a' Szent István keresztjét küldené. Szép az, mikor érdem szerzette, 's illy tagadhatatlan érdem.

Gr. Festetics György az ez idei innepet, minthogy Urunk szül. napja Pénteken esett, általtette Jan[.]. 16dikára. Horváth Ádám 12ben volt ott elmondani hattyúi énekét, mellyet én küldöttem-fel a' M. Kurirnak, 's bosszankodott hogy a' rettenetes sárban hasztalanul fáradt oda. Keresztülmenvén Szala-Egerszegen, vette leveletem, mellyben kértem, hogy versem felolvastatását kérje Ő Exctól. Azt írja Horváth, hogy arra nem vala szükség buzdítani, mert a' Gróf a' Versezetet kegyesen vette, 's feltette magában hogy elolvastatja. Olvasád a' Kurirban, 's csudálkoztál rajta, képzelem, hogy ezt a' formát választottam. Halljad okaimat. — Keszthelyi megtiszteltetésem nékem egészen váratlanul jött. A' Grófot soha nem láttam, vele semmi öszveérintésben nem voltam. Magát szentül tiszteltem; mert ki érdemel tehát tiszteletet köztünk, ha ő nem? Nem nagyítás az, midőn én ötet Nádasdi Tamáshoz, Bethlen Gáborhoz 's a' két Car-

¹ Az eredetiben is hiányjel.

dinálisához hasonlítottam: de a' poetai régióban élő embernek különös a' nem poetai világ tisztelete, 's ha magamat már méltónak ítéltém volna is, azt csak nem várhattam 's nem vártam, hogy azok közt a' kik jelen nem voltak az innepen, én koszorúztassam-meg legelsőben. Tudod azon felül, hogy a' Keszthely környéke nekem nem barátom. Váratlanul érvén e' megtiszteltetés, egy simplex prózai, de meleg levélben köszönöm-meg a' vett kegyességet, 's feltettem hogy verssel nem fogom, 's ezt azért nem, hogy lássa a' világ, hogy szinte pirít a' kegyesség, az illy korán jött. — Azonban egy barátunk leveléből tudom, hogy Keszthely tőle[!] verset várt. Féltém tehát, hogy ha nem küldök, vadnak fognak nézni, 's hálátalannak. Ezt a' formát választottam, tudván hogy ezt szeretik az *újat és idegent* filagoriáknak nézők. De azzal az istentelenséggel éltem, hogy a' *nálunk szokásban volt* és így *magyarnak képzelt* modú versezetet egészen a' franczia Epitrek' stíljében csináltam. Azoknál nincs phantasiai játék, 's poetai szegénységeket a' sentiment' éneklése által pótolgatják. A' probléma nincs szerencsétlenül feloldva, de nekem minden sorai között ez a' legkedvesebb:

— — — most már oltáraid

Gyujtják tömjéneket a' lant és az ének'

S a' Virág és a' Kis nyelve Istenének.

Az az, annak a' Nyelvnek, a' mellynek Virág és Kis a' legfőbb disze. Jó az a' László' atyja 's ipa egy Hohenzollernek is. — Horváth Ádám írja, hogy a' Gróf ez idén Faludi és Anyósna akara ültetni berekenyét: de Zrínyi és Superint. [Kis] nyerék-el azt (ha t. i. azután meg nem változott a' dolog). Ezen kimondhatatlanul örvendek. Még nincs róla tudósításom.

Édes barátom, tiszteld Mélt. Bája Urat, 's mondd, hogy a' mocsok nem kényszerítheti a' Hunyadi vár újra rajzolására. Az előttem úgy is becses ugyan mint Mivész' munkája: de a' czél az, hogy a' Metsző rézbe vihesse által, az pedig a' mocsok mellett is megeshetik. Szent az a' vár minden jó ember előtt 's nagyon örvendek hogy munkámat ékesítheti: de minek fárasztom én a' Mélt. Urat szükségtelen dologgal. Te jól tennéd, ha nekem megírnád, melly tájon keressem Demsust, Hunyadon vagy Hátszégen[!] képzelvén magamat? Ott e a' hol Várhely van a' Mappán? S ez a' Várhely egy é Gredistiával? — 's ne felejtsd tudatni velem, a' Hunyadi vár udvarán a' falban micsoda czímer az egy nagy márványtáblán? Úgy tetszik

Mélt. Bája Ur az eránt is ígért nekem tudósítást. Bár vehetném minél előbb!

Ki az a' Gróf Teleki Ferentz? a' Cancellárius fíja e? 's hol lakik?

'S az az Oláhfalú miért Pagus Privilegiatus? — 's a' Taxalis helyek miért neveztetnek Taxális helyeknek?

Lajosnak hozzád írt sorai nagyon szépen festik az ő nemes lelkét és érdemedet. Örvendj szerencsédnek, édes barátom. Én mind kettőtöknek szívesen örvendek; akarom hogy őrző anygala, barátja maradj; de azt is akarom, óhajtom, hogy Lajos nálad nélkül legyen egy ideig, 's érezze hogy az szükség, ut natet sine cortice. Neki az a' baja, hogy gyenge esztendeiben soha sem bíztak hozzá; így a' gyermeki szaladgálásban, a' te időd előtt. Szükség éreztetni vele, hogy magától is függ már valaha. Ez fog neki igaz erőt adni. Ez nélkül mindig *secunda persona* marad egész életében.

Nem tudom, mi Átány: de azt tartom, hogy te erszényre nézve is szerencsés vagy. Bár e' pénztelen időben annyit adjon, hogy megláthassd atyádat 's engemet. Ezt nagyon, nagyon óhajtom. 'S bár Lajossal jöhess. — Most már házasodhatol. Adja Isten, hogy olyat kapj, a' ki méltó lesz életed boldogítójának neveztetni. —

Miolta Erd. Leveleimet 7dikszer dolgozám újra, a' Super. Kis Horatiusi Levelei foglaltak-el. (Gondold, Édes Gergely az egész Horáztot, még pedig a' maga schemájiban nyomtattatja Trattnernél. Van hát Horátza, van Tibullja a' Magyarnak!!!) Azolta a' Neologismus apologiáját dolgozgatom, de az a' bizonytalanság, a' mellyben vagyok azok eránt a' mik velem történnek, mindég megváltoztatja a' Munka plánumát. Ellenem rettenetes dolgok készülnek is, történtek is. Tegnap vevém egy nemes lelkű Papnak levelét, hogy a' brekeke a' *Kánonokok Chórusára* van írva. Én azt sem tudtam, hogy a' Kánonokok *tartanak chórust*, 's Kánonokokkal soha sem volt bajom; adná Isten hogy minden Papot azzá tehetnék, ha Nunkovics, Nagy József, Mitterpacher, Makó, Báró Szepesi Ignác válhatna belőlök. Haec omnia ad ciendam invidiam. Nabugodonozorrá akarnak tenni. Szemere és Sz. Miklósi hallgatnak, de szeretnek. Szép a' mit mind a' kettő teve a' Tud. Gy-ben. A' Recenziókról való Értekezés a' Versegi kezével írva küldetett-be a' T. Gy-nek, és még is mi vagyunk a' kik lesből bántunk mást. Mi üzünk Freronizmust. Nem tudom, kik leveleimet producálák egymásnak, 's abból lázítások, egymással ellenkező érzések sülték-ki (!!) 's engem *ki nem hallgatva* vádolnak. Én úgy

hiszem, hogy ezt azzal vonám magamra, mert [a] T. Gy. 1817 XII. Kötetében a' Neologismust mertem védeni, 's ezek az EGGYSÉG keresőji nem tűrik azt a' ki KÜLÖNSÉGET tanít. Pethe nekik (ugyanott W. betű alatt) *«olajat tölte a' tűzre»*. — Még inkább nagyította vétkemet, hogy a' Pápai Catechismus Recenziójit kiadtam, 's én magam az egész Redactionnak ellene szegeztem, 's megmutattam a' mit most magok is vallanak, hogy a' meg feddett Író kívánhatja hogy mentsége felvétessék. Mi lesz ebből, nem tudom. A' Sokaság egységet 's Academiát óhajt. Azt én is, de csak tanácskozót, nem parancsolót. Ha öszve tipornak is, örvendeni fogok hogy a' Pápai Catechismusa dolgában megszólaltam, 's a' votorum libertas mellett harczoltam, 's azt most stabiliálva látom, ha nem csak az én megszólamlásom munkája is. — — Külömben én egy ideig elnézem mi történik, 's akkor szólok majd, 's egész modestiával, de a' magam tüzenmel, mellyet megtagadni sem nem tudok, sem tudni nem akarok.

Most Pindart olvasgatom görögül, hogy a' Tóth László verseit recenseálhassam. Nézzd csak mit mond Heyne: Mihi hiatus auditu sunt intolerabiles: alios iis delectari vides. És még is Kultsár! A' Görög ejte hiátust, de a' digammával pótolta ki a' hiatust, azt mondják a' Scholiasták. A' deák mindég elidálta a' 2 vocálist. Mert a' ter sunt conati imponere Pelio Ossan, fest. Vannak esetek, hogy az Olasz sem elidál, 's elidál a' Német is, holott nagy szükségében van a' vocalisoknak. A' francia elidál, a' Spanyol elidál. Mi nem elidálunk. Miért? mert nem szokás. Pedig szokás is. Nekünk az ok nem ok; a' szokás az ok. De hiszen én nem akarok Grammaticai Seelenkäufer lenni; nekem elég ha elmondhatom a' mit érzek. —

Most Superint. Szilágyinak életét küldém-fel a' T. Gy-nek. Azt a' Superint. unokája által közlött papirosokból Febr-ban dolgoztam. — Hát te folytatod e az Erd. Muzéumot bár más neven? Kérlek az Istenért, tedd ezt; 's ha lehet Mélt. Bája Úr által küldd vissza Cicerómat, hogy készítem sajtó alá Milóval, Ligáriussal. Élj szerencsésen, édes barátom. A' Grófné kezeit csókold, és az én Lotimét[!]. Te pedig menj, és álj[!]-meg képem előtt, 's mondd, hogy a' kit szemed ott lát, téged holtig fog szeretni.

3712.

Kazinczy — Nyomárkay Józsefnek.

Különös bizodalma Drága Jó Uram Fiscális Úr,
kedves barátom,

Pirúlva jövök az Ur Fiscalis Urhoz, mert megfeledeztem az eránt, hogy Dercsényiné húgomhoz írt levelemet Recepisse mellett kértem elindítani, 's így az Urnak költséget okoztam. Aláz[atosan] kérem, méltóztassék tudatni velem, mi volt a' posta költség; mert megtörténhetik, hogy az Ur Fiscalis Ur azt frankózta is; 's holnap azonnal küldöm egész köszönettel. — Az Urak most nagyon el lesznek foglalva: de ha nem volnának, azt is kérdeném, mint tetszetek az *Ungr. Miscellenek*. Az Urnak 's az olly fejűeknek azokat olvasni 's ismerni nagyon illik. Maradok szíves barátsággal

Az Urnak Fiscalis Úrnak
Széphalom Martz. 8d. 1819.

alázatos szolgálja
Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 3. sz.]

3713.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Kassárul, Mártz. 9ikén 819.

Kedves Ferentzem!

Itt a' hozzád intézett verseim saját kezemmel leírva — holnap Sz. Mihályra megyek, hijába szántani és vetni — itt leszek ismét Jó'sef napjára, hogy jelen legyek Fiaim és leányom legelső exámenjeknél, és egy tsepp örömet szívhassak anynyi terhelő bú, baj és gond köz'tt. Lehetetlen rosszszabbul igazgattatni, mint ez az Ausztriai Monárkia, minden tekintetben. Vegyék fejemet, ha 28 milliom ember köz'tt egy milliom meg van elégedve e' kormányozással, «sistema hoc non tantum est depauperationis, sed etiam macerationis». Be jól mond'ta a' Spanyol követ Oháro a' Pirenei szerződés' alkalmával: «Le Ministère d'Autriche est comme les cornes des chèvres d'Andalousie: dur, court, et tortu.» Beaumarchais Figarójátul tanulta az

igazgatás mesterségét. «L'art de gouverner c'est de demander, de prier et de prendre.»

Ugyan lesz é valaha ember köztünk, a' ki érezze Tzitzeróval:
«Quin etiam corpus libenter obtulerim, si repraesentari morte mea
libertas civitatis potest, ut aliquando dolor populi romani pariat
quod iam diu parturit!»

Másokat izítálok, mert nem tudnék magam oly' fontosokat
mondani. Ha láthatnád elkeseredett szívemet! per imos inacescunt
omnia sensus. — Vale

teprenkedő
Jóskád.¹

Hív, szerető 's szeretett Barátomhoz.

A' 60dik esztendő't értt Kazintzy Ferentzhez G. Dessewffy
Jósef, Nov. 19dikén 1818. Szent Mihályon, Szabolts Vármegyében.

Hatszor tíz őszt érdem 's üldöztetés között
Bús gond'al fáradtan át élte barátom,
Minden idő pertzed nekünk gyümölcstözött,
Minden óra téged új díszbe öltözött.
Halhatatlan! sírnak könnyen indúlsz, látom.

Az epés kajánság fogát el tördelte
Gyémánt tartósságu s fényü érdemeden,
Rágott, rágott — de tsak ön rozsdáját nyelte,
Minden harapással reptedet emelte,
Nem ejthetvén tsorbát, ő tsorbúlt lelkeden.

Mig e' nyögő haza termend friss virágot,
Ragyogó napfény fog rajtunk tündöklenni,
Hévével érlelni édes szőlő ágot,
Hogy ránk is tseppentsen egy kis boldogságot:
Kedves lesz a' neved, híred fog fényleni.

Azért hirtzoltatál fogságrul fogságra,
Hogy a' Külföldön is lántzink' csörtöltessék;
Sőt itthon is szántak sok méltatlanságra,
Vagy hidegen néztek a' szép fáradságra
A' pulyák, a' nagyot hogy el temethessék.

¹ A két utolsó szó s a köv. vers Dessewffy J. kézírása.

Ápolva gerjesztő jutalom hijával,
 Mely másutt a' lelkes főket koronázza,
 Hányszor jelenél meg az irigy motskával?
 Hányszor vágott ő meg vastag ostorával,
 Ő, a' ki [a] homályt a' fény köz'tt hajházza?

Tövisk, idvezitőnk' gyázos [!] koronája,
 Anitosz Szokrátot bürökkel kínálta,
 De fenn áll meg váltónk' kegyes oskolája,
 Él még a' bölts Szokrát, a' böltsék példája,
 Mind a' kettőt a' nép meg ölte 's tsudálta.

Néked is a' tisztább maradék hágtatni
 Fog könnyel áztatott oltárt, meg oszlopot,
 Mikor a' magyar szív reményt fog forgatni,
 Minden magyar ajak magyar szót hullatni,
 És az nem lesz' durva, ki magyar tejt szopott:

Ekkor magzatidban meg fogjuk esmerni,
 Velek együtt minket hogy szebbre neveltél; —
 Nem lehet mindenkor az Óban heverni,
 Javítál, nem rontál, midőn kezdtél merni:
 'S a' Jövendőnek is böltsen meg feleltél.

hív örökös barátod
 Gróf Dessewffy József mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3714.

Vay József — Kazinczynak.

Drága Kedves Uram Öcsém!

Hozzám Mártius 1ső napján bocsájtott Levelét, csak ma vólt szerentsém venni.

Világos az 1799. 26dik Törvény czikkely 11dik Pontya. A Septem-Viralis Táblán is által ment Sententiak, a való Processusokban is, a Polgári következesekre nézve kérdésen kivel valók a

Püspököket, hogy azoknak erejét a Papistákra is ki terjesszék, nem kötelezik. Megtilthattya tehát ha úgy tetszik az azután, a R. Catholica hitre által tért Menszáros Úrnak, ha a'hoz jussát tartya, a Püspök, Menszáros Úrnak, nem csak azzal, kivel már a Sententia által eltiltatott, hanem másokkal is. De a törvényesen elválasztott, aklában nem tartozó Házas Társán semmi Jurisdictioja nincs.

Menszáros Úrnak első Házas Társa Vay Mária volt. Ettől is el választatott. Az Asszony másodszor R. Catholicus Férjhez ment. Annak Férjhezmenetelének semmi akadályt nem tettek. Pedig a mint megjegyzém, R. Catholicushoz ment.

Ha tehát most a Hugom maga Vallásán lévő személyhez ment: mi jussa a Püspöknek ebben akadályt tenni?

Az én vélekedésem tehát csak ez: Mind a Hugom, mind a Vőlegény Ilosvay Gedeon Ur hirdettessék ki magokat, a rend szerint, 3szor. A Predikator bátran eskesse össze, ha más akadály nem jelentődik.

A 3szori hirdetést szükségesnek tartom. Mert az attól való Dispensatióba több felől kereshetnének gáncsot.

Ha ez ellen csak a Püspök részéről tétetik kifogás: se a Vőlegény, se a Meny Asszony, se a Predikator nem Subordinatusa a Püspöknek.

A Curia Sententiája mellett bátran össze esketheti. Ha a mi üldözésünkre eskütt Püspök Urak tilalmára hallgatunk: egy holnap alatt minden Templomunk zárva marad.

Barátságos favoriban ajánlott állandóul vagyok

Drága Kedves Uram Öcsémnek

alázatos szolgálja

Pest, 12. Mart. 1819.

Vay József.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

3715.

Ungvárnémeti Tóth László — Kazinczynak.

Bécs. Mart. 13dikán 1819.

Nagy Érdemű Férfiú

Kedves Barátom!!

Becsés leveledre, melyet csak e' folyó hónap hetedikén vettem, mind eddig nem válaszolhaték iskolai dolgom szorgos volta miatt. Épen nyolczadikban vettem fel egy beteget sullyos nyavalyájában, a'

mellyet 9dikben szóval meghatároznom, 10dikben história-formában le is kellett írnom. Azóta a' betegség könnyebbül, 's dolgom is vele kevesedik. Examenemei 22- 24dik körül fognak lenni, és így most is dologban vagyok; de barátságod sokkal kedvesebb, 's érdemesebb nálam, mint sem hogy válaszomat az Exameneken túl halaszthatnám; leveled pedig akár mikor jövend (még ha az examen alatt adnák is kezembe), idvezletes vendégem. Csak írj azért, a' mikor időd, 's írni valód vagyon, sőt írj, a' mint Cicero kéri barátját, ha semmi írni valód nem volna is. Örvedetes nekem minden leveled által meg bizonyosodni a' felől, hogy te élsz, még pedig a' Hazának használva, 's eugem szeretve élsz. Hallottam, hogy a' mi¹ nagylelkű Honn védünk, -- a' Te nemes szívű Grófod élteednek hatvanados korát szép versekkel idvezlette: örültem mind kettőtöknek 's óhajtanám látni még ma is az idvezletet. Így pótolhatja-ki egy kettő, -- a' kárt, 's a' veszteséget, mellyet rajtunk az elpártoltak néha gonoszságból, gyakran csalatkozásból tehetnek! --

Tulajdon ítéletem (mellyet kívánsz), görög verseimről a' tieddel úgy vélem meg fog egyezni. Leg kedvesebbek azokban nekem is általában az odák, -- különösen a' Pindariak, -- 's azok között a' negyedik (a' mit jegyzetimben is meg vallék) 's kár, hogy nem előbb kezdék hozzájok: alkalmasint az egész könyv azon a' hangon szólna. Az első oda kedves azért, mert benne téged ábrázollak, a' mit csak az fog elérhetni, a' ki téged ismer, 's tudja, mi tisztelőd legyenek neked. Hermine is kedves munkám, 's talám legtöbbe került, a' mennyiben a' magyar ideákat nehéz volt által-hellenizálni. Ebben az Odában legtündöklőbb, 's legnyomósabb jegyzeteket mutathat az ítélő, ha mind a' két lapot egymáshoz hasonlítja. Supphói Odáim, úgy látszik, azért tetszenek, mert az olvadozó költőné gyengéded érzeménnyelhez közelítenek. Az Anákreoniakról a' jegyzetekben áll értelmem. Epigrammáimat, el hiszem, hogy nem könnyű érteni, --- mert sokban azok közül szánt szándékkal vagyok homályos. A' mellyeket kinevezél, nekem is tetszenek; de szépek azok is, a' mellyeket a' Görögök mustrául mutattak-bé. -- Az idyllek, 's az Epistolák nem rossz darabok; de azért szólj ezekről is, 's mondd szabadon, a' mit rólok ítélsz.

Viener[!] allgemeine Literatur-Zeitung Febr. 27dikén (29. szám alatt) a' magyar Drámákat ítélgeti. Első neki a' Tétényi leány, mellyet

¹ Az eredetiben kétszer van: a' mi.

nagyon megdicsér; második Hunyadi János, melyről így szól: Lászt sich zwar unterhaltlich lesen, allein die Anlage hat viele Mängel, und das ganze Drama musz miszlungen genannt werden. — Harmadik Hunyadi László. — Herr B. Virág, der trefflichste lyrische Dichter der Magyaren wollte in diesem Drama ein Gegenstück zu Kisfaludys Johann Hunyadi aufstellen, und zeigen, wie dieser sein Drama hätte schreiben sollen. Schade nur, dass H. Virág diesen seinen ersten Versuch im dramatischen Fache ohne hinlängliche Kenntniz des magyarischen Theaters geschrieben hat. Azután az Esküvés (Gombos Jósefé[!]) — mit Feuer und Wärme geschrieben. Schade dass der magyarische Styl nicht rein, und correct. — In der Sammlung der belletristischen Werke des vortrefflichen magyarischen Dichters Franz von Kazinczy findet man sehr gelungene magyarische Übersetzungen Göthescher Schauspiele. — Ungvár-N. Tóth László versei — Unter den übrigen trefflichen Poësieen des jungen Dichters findet man auch eine gelungene Tragoedie — Narcis betitelt. —

Tóth.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 30. sz.]

3716.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

M. Németi, *Idibus Martiis*, — 1819.

Szeretett Barátom,

Lottihoz irt leveledbe tett enyémet a' jó Grófnénak ez előtt harmad nappal vett levelében találtam örömmel. Nyughatatlanított kéréseinket, a' mint látom ebből, elcsillapítani kívántad, 's ezért, ámbár távol vagyok Lajos, Wesselényi, Farkas, de az ő nevekben is köszönet, 's velünk való nemes bánásod módjáért a' legszivezebb köszönet. Minden törléseid mellett sentimental helyektől nem lesznek egészen megfosztva leveleid, 's enyelg és csintalankodik benne humor is elég. Ugy a' mint most lesznek, mi magunkra nézve nyugottabban fogjuk olvasni, 's nem geníroztatunk könnyű ecseted erős és szelid, komoly és játszi, fellengő 's enyelgve szál-longó vonásainak szíves bámulásában, örömmel olvassuk keresztül 's ismét örömmel forgatjuk ezt amaszt benne, 's mások előtt szemé-

rem megsértése nélkül szólhatunk felőlek 's olvasásra ajánlhatjuk. A' miket ezen Január. 29dikén költ leveledből elhagyottaknak látok, 's az ebben nem említettekben elhagyva lenni gyanítok, mint p. o. Enyedre vezetőd mód nélkül dicsértetését, édes jó Barátom, inkább hozzánk égő meleg szíved melegen ömlött dicséreteinek, mint valóságos sentimentalitásnak nézek. Munkád nyert 's nem vesztett a' csukros kinövések lenyesésével; a' mi most ki fog jőni, annak szép életet jövendőlők.

Légy jó eltűrni bennem, ha most megint elhagyásaidra teszem jegyzéseimet. Ha nem későn jönnék, ha nem untad volna meg e' sok heves, de a' szív nemes melegétől heves, szinte irnám, pert, arra kérnelek, vedd még egyszer gondolóra, ha valósággal elmaradjon é a' Kolozsvári levélből a' tézés cikkelye, még elébb az első találkozás festése, 's a' Bábolnai délután. A' tézést melegítőn — szelid fényű ecset adta elé, gyönyörködtetve érzékenyít a' mi barátságos együtt lételünk bizodalmasan nemes tónusa, 's a' közbe vetett észre adás sok dölőföket törhet-meg a' talentumot gőg elfelejtésével nézni, sőt nem kényszerített társalkodásra simíthat. Nem is volt az ellen egyikünknek is szava, mert nem lehetett, mert kedvesen visszajátszó tükörét láttuk szép emlékezetű együtt létünknek. Így ha vallyon ki kell é tolattatni első találkozásunk csak egyedül azon szavakkal való említésének, hogy Wesselényit miként ismeréd meg, Lajost és engem mint nem. Ha nem maradhatna é meg a' Bábolnai délután és éj karakterizálása? Én csak a' düh szót nem szerettem 's előttem most sem tűrhető a' tudva lévő indulat kinyomására. Mind e' három illy körülírások scenákat festenek, mellyek interesszét adnak a' leveleknek.

Tovább olvasom leveledet: pennád fogott megcsuszamodni Fel-lek írásában Freck helyett, melly B. Bruckenthálnak a' mint mondják francia izlésű kertje — így abban, hogy Segesvár Andrásfalvához $1\frac{1}{2}$ órányira fekünnék. $2\frac{1}{2}$ órányira. Talán a' féllal Fejéregyházához méred. Vallyon a' Fejéregyházi levél, vagy inkább a' Szelindeken írt, 's Fejéregyházát említő levél mondja é még ezt: sohol olly szép kertet, olly szép lakót, olly széplelkű lakót nem találtam. Gr. Hallernek vannak érdemei, de az a' sohol olly szép lelkű lakó nem találása sérteni fog, 's egyenesen írva, nem is úgy van. Miért mindenütt exclusive szólni! Miért superlativusokban? Azt ugyan töröld ki.

Hogy a' Muzéum Praefatiójában elmondottat kihagyd, nem kívántam, de elmaradhat, ha már elhagyád. Szebb azon Téged meg-

tisztelni kívánt szándékot nekem elmondanom, mint Magadnak. 'S ha a' Muzéum fennmaradó becsét 's bővebb megismerést remélhet, onnét tudja a' később Olvasó is, 's *mástól* eléadva, hogy neved itten is becsben volt. A' Branyicskai bucsúzásról, hogy maradjon é ne é, nem szóllok; magam is belé lévén elegyítve. Különösen e' pontra figyelmetessé tettem volt Csereynket, mondaná-meg, nem vanitást fest é az felőlem, a' mit a' felől jegyzeteimben említettem. Éppen nemmel felelvén, nyugodt voltam.

Jó, hogy a' bennlétedkor Gyógyon volt Uraságoknak csak neveiket emlited pusztán, 's hogy a' nem vénülő Istenné epithetum elmarad.

Cserey Farkasunkról bátran elmondhatsz mindent. Hogy a' gyűrtü elmarad, az is helyes. Annak említése a' gonoszokat gyanúra hozná.

És így nincs többé semmi, a' mit, engedelmeddel kijegyezzek. Meg vagyok győződve ezen levelednél fogva, hogy a' mint a' mi dicsértetéseinket elhagyád, úgy elmaradtak a' leveledben nem említettékéi is.

A' Muzéumot, e' név alatt lehetetlen folytatnom. De ki akarom adni a' nálam maradt Munkákat, ha Trattner azok nyomtatását magára vállalja; azért halasztám pedig eddig e' propositiót neki tennem, mert magam szeretnék vele beszélni. Ha semmire sem mehetek, Fordításaidat vissza küldöm épségben. Igen jól teszed, hogy ha Milót, Ligariuszt 's Dejotaruszt is a' Catilináriákhoz adod, 's az Oratort, sőt ezt még, ha neked volnék, elébb fordítanám. Bár a' de Officiis újra fordítatnék Garvei lélekkel, mert a' mi Kovásznaink stylusa ugyan nyúló, pöffedt, mint a' keletlen kovász. Ugy bár bírnók Cicerónak Leveleit is. A' *Szónok-ot* helyben nem hagyhatom. 1. Ki nem teszi az Orator ideáját, mert ez nem csak szavakat mond, sőt ugyan unjuk, mint a' M. Vásárhelyi Sz. Egyházi Szónokot, Tiszteletes Székely Mihály *Uramat*, midőn csak szókat mond. Szónok németül Wörtner lenne. Csakugyan a' német Redner szerint a' *Beszédnek* se lehet, mert ezt hamar datívusnak is vennők. 2. Szónokból, a' Szónoknak, Szónokok, Szónokoknak, melly kako-phonia! Én Ékesszóllót, Ékesenszóllót gondolok jobbnak, ámbár még ez is hágy hézagot, 's nem épen Oratort teszen, de a' Szónoknál csakugyan jobb.

Hijában igyekeztem M. Vásárhelyt, az Aranka Szónokjától kikapni munkáját 's úgy, hogy ő csak datumok adójává lapitassék,

észre vette, mit akarok, 's hamar elkéré nyomorú firkálmányát Procur. Szathmárytól (ki úgy mondják, Aranka fija egy jó ismerős Asszonyától), a' kihez, igazítás végett adta volt. Jó ízűket kaczagtunk, Wesselényi, Buczy, Farkas, én, midőn ama kuruzsló frey-maurerekről irt periodusait, a' tőle Vásárhelyt eltanult hangján declámálám barátink előtt. Miért ne merjem jobbnak állítani a' Muzéum tónusát, melly illy Munkát Irójának visszzaküldött vagy újra dolgozott volna. A' Tud. Gyűjtemény felette sok salakot gyűjt, 's bizonyos érett útát nem jegyez-ki. Abban ugyan az a' jó is van, hogy most minden kiforrja magát, de tartok a' sok seprő szélyel folyásától. 'S mikor lesz Martzius hónap, melly ennyi kiforrott bort új hordókra levegyen. Legyen a' Tud. Gyűjt. Universzítás, én keresztül futok lectioji elegyebeleg seriesén, 's hagyd az Akademiát elsőnek választanom. Csókolom jó és széplelkű Feleséged kezét, 's gyermekeidet; a' kis Jób patriarchán ezer áldásom.

Örök Hived D.

Gr. Dessewffy Bártfui leveleit óhajtvá várom. Miért nem veszed Te fel a' magyar verbumnak definite 's indefinite szöllő formáját. Egész Erdély c' mellett áll 's Révai megmutatta, hogy jobb. Te azt irod: Nagy Csúr mellett meglátánk a' szép Szebent, 's pedig meglátók kell. Mint szeretném, ha valamelly Tündér által tenne Hozzád, hogy most az Erd. Levelek legutolsó dolgozását olvashatnám.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. II. köt.]

3717.

Kazinezy — Gr. Gyulay Lajosnak.

Széphalom, márczius 16d. 1819.

Kedves édes barátom!

Reményilem eddig kezedben van kis becsű, de szép ajándékom; a Wackefield Horátza, Londoni marroquin-kötésben, melly miatt a könyv, ha csak kalendáriom volna is, figyelnet érdemelne. Váradra küldöttem le a feleségem bátyja által, s megkértem, hogy azt olly kezekre bizza, a mellyek között a könyv nemcsak el nem vész, de meg sem ázik. Óhajtanám édes barátom, hogy annak esináltatnál

tokot, mint az imádságos könyveknek szokás, és hogy Horáztot úgy olvassd, mint imádságos könyvet szokás, az az, minden nap. Kicsinyek lévén az ő Ódái is, levelei is a leg nagyobb számban; minden nap marad annyi idő, hogy azt tehedd. Én ifjabb esztendeim olta, mostanáig mindég olvasom Horáztot, s tavaly Wielandnak Horázt levelei mellé tett jegyzéseit a Superint. Kis fordítása mellé egészen lefordítottam, s így Horáztot ismerhetem is, érthetem is: és mégis Horázt nekem olyan, mint a feleségem - kiben minden órában új meg új okot találok a szeretetre s tiszteletre.

Ha te Horáztot úgy szereted, mint én, óhajtom, hogy ő emlékeztessen néha hív tisztelődre s barátodra is, ki örül hogy e kedves kicsinységet néked adhatá által.

A mi kedves Döbrentek dicsekedve írta meg nekem, melly edességet vive neki minapi leveled. Édes Lajosom, melly szeretetre méltó ember lésszesz te mindaddig, míg szíved ezen szent érzéseket el nem felejtí. Maradj hasonló magadhoz, s légy öröme imádat érdemlő anyádnak s kedves testvéreidnek, s ennek a mi nemes lelkű barátunknak, kinek nevelési hűségéért sokkal tartozol. Nem fizeti meg az ollyat semmi jutalom.

Az én Erd. leveleim még sem nyomtattatnak, mert nem érkeztek meg a betűk a Pataki Typographiába; pedig itt akarom nyomtattatni, hogy magam lehessen a Corrector.

Farkas barátunktól tudom, hogy a szászok felől szóló levél nálatok javalást nyert, és hogy én is ismét a régi vagyok, holott nyelvrontásaim tölem sokakat elidegenítettek. Barátom, mi az idegen javalás, midőn a tulajdon érzés annak ellene kiált. Én belső érzéseimet meg tagadni soha nem fogom: de sokan nem akarják érteni, hogy a nyelv nem minden tárgynál lehet azon-eggy. Reményilem a gróf Festeticshez írt Versezet, mellyet olvastál a Kurirban, megint sokakat megenyhíte erántan; itt legalább elhalmoznak javalással. Nem sokára visszavonják a mit most adnak, mert most készítem a Neologismusnak egy Apológiáját, melly osztán utolsó is lesz. El akarják rekeszteni a nyelv teljes kifejlődését, buzgó, hív, de fel nem világosított patriotismusból; s ilyenkor kötelesség szólani. Szerencsére a jó ügynek sok barátja van, s naponként szaporodnak.

Mikor jössz te Magyarországra? mikor engeded nekem azt az örömet, hogy téged ismét megláthassalak? Döbrentei ez idén meg akarja látogatni atyját. Jer ki te is, kérlek. Eggy két esztendőt még talán, s engemet nem találsz. Pedig addig nem szeretném meglátni

a földalattiakat, míg téged szívemre szoríthatlak, s láthatom, hogy három esztendő oltá lelked mint fejtette ki magát, s mint közelítesz azon ponthoz, a hová téged születésed, rokonságod, birtokod, s eleidnek emlékezete hívnak. Élj szerencsésen, édes barátom!

Maradok elhalhatatlan hűséggel
hív tisztelőd, barátod,
Kazinczy Ferencz.

[Megjelent a «Gróf Gyulay Lajos naplótöredékeiből» cz. mű 240—242. lapjain.]

3718.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom Martz. 16d. 1819.

Édes barátom,

Pesti Predik. Molnár Úr eddig kezedhez küldötte Horátzod' hátra maradt íveit, mert hozzá útasítottam inkább a' csomót mint Sztrokay vagy Schédius Urakhoz, hogy az Ujhelyi Kereskedő, ki azt levitte, annál könnyebben akadhasson annak lakására, a' kinek azt által kellett adnia. Későn tudtam-meg a' Kereskedő' indulását, 's így a' Csomó minden levél nélkül ment. — Örvendek hogy az elsőbb Rész megtekintése neked, a' mint írod, gyönyörűséget adott: bár szükségtelen munkát is ne adott volna! de végig olvasás nélkül menvén-ki kezemből, könnyű képzelnem, mint farsztottalak-ki. Csak ki ne hagyj semmit azokból, a' műket Wieland írt. Nekem ő Horátzra soha sem mondhatott sokat. — Nyugtalanul várom a' Munka megjelenését, 's arra kérek, hogy Nyomatódna ledd általhághatatlan törvénné, hogy a' könyvhöz medián-octáv formatumot, nem rút papirosat, szép metszésű 's el nem koptatott betűt, szép feketét 's jó Correctort adjon.

Exemplaronban egy helytt tintafolt vagy lyuk esett valamelly görög textusban; azt tehát kipótoltassd.

Keszthely az ez idei innepen azokat tisztelte-meg, a' kiknek a' megtiszteltetést minden mások felett óhajtottam, ha tudnillik Zrínyi kapott veled berkenyét. Te úgy hiszed, hogy egy kised részét megtiszteltetésednek nekem tulajdoníthatod. Óhajtanám, hogy azzal magamnak szabad volna hízelkednem, de arra még az önszeretet sem szédíthet-el. Való, hogy a' Gróf ez idén Faludit és Ányóst akarta

emlékezetünkbe hozni; való, hogy mind első tavalyi levelem, mind ez idei Versem azért emlegette előtte Zrínyit és a' Te nevedet, hogy szállja-meg ez a' gondolat: de nem lévén a' Gróffal semmi öszveérítésben, kérésem, annál inkább pedig tanácsom, vakmerőség volt volna. Csak hogy megvan a' mit óhajtottam! csak hogy a' Te fád az enyém mellett áll! Hirdesse az is barátságunkat, melly nekem mindég fő kevélységem lesz, akár úgy tekintelek mint Irót, akár úgy mint Embert; én tiszteletre 's szeretetre méltóbbat eggyik tekintetben sem ismerek.

Versemet nem a' Gróf küldé-meg a' Kurírnak, hanem én, de a' Gróf akarajával; mert megírtam Január. 3dikán, a' midőn Versem Keszthely felé elindult, hogy a' Kurirban kiadom, ha tőle el nem tilt, 's nem tilta-el. Horváth Ádámtól tudom, hogy a' Verset úgy fogadta a' mint óhajtottam. — Tudván hogy engem Túláduna, mind úgy mint Nyelvrontót, mind úgy mint azt a' dühös embert, a' ki csak magát imádja 's nem az ő imádottjaikat is, gyűlöl, soha én azt nem reménylettem, hogy a' Gróf erántam figyelmet mutasson, és, mint-hogy a' poetai világban élőnek a' realis világ' tömjénje visszásan jó, engedd tettetés nélkül vallanom, hogy azt nem is óhajtottam: de midőn az én üldözőim mindent elkövetnek, hogy Nabugodonozorrá tégyenek, most már megtiszteltetésemnek, 's annak hogy nevemet a' Székes Fejérvári Szín' kárpitjára felírák a' Kisfaludi és Fejér neve mellé, nagy örvendezéssel örvendek. Az talán elakasztja némelly szidalmazó' szájában a' szót. Áldom azt a' Geniust is, a' ki nekem azt sugallá, hogy a' Festeticshez szóló Versezethez ezt a' schémát vegyem. Gondolnám, erre a' felolvasáskor azt fogták mondani, a' mit Kolosvártt mondának, midőn a' Tud. Gyűjt.-ben a' Bruckenthál Galériája felől szóló Leveletem olvasták: «De bizony Kazinczy most is a *régi*.» — Barátom, ha én az a' magammal eltölt bohó volnék, a' kit ezek a' vak emberek bennem lelnek, megelégedhetném azzal, hogy a' *régi K.* nevét pengetik: de szégyenlem és sajnálom, hogy a' Nemzet nem halad, és hogy némelly hamis Próféták tanításaiknak engedvén, be akarja vágni maga előtt a' haladhatás' útját. — Febr. 18dikán tömve vala három szobám vendégekkel, 's némellyike közülök ítélhetett a' poetai szépség felől. E' sorra:

Nemesítéd almad' 's sajtólod szülödet —

és

— — most már oltáraid

Gyujtják tömjéneket a' lant' és az ének'

'S a' V. és a' K. nyelve Istenének —

meg sem indúltak: de

Azért örülsz a' nagy birtok' nagy hasznának,

Hogy a' sokból sokat adhass a' hazának —

erre felsikoltottak. — I nunc et versus tecum modulari canoros! mondám, 's szerettem volna verseimet öszvetépni. — Én e' schémában soha sem mertem dolgozni, először azért, mert az olly irtóztató Strophisták, mint a' különben igen tiszteletes Péczeli is, elcsömöröltettek tőle; másodszer azért, mert láttam, hogy maga a' forma csak a' rím és a' caesura által különbözvén a' prózától, a' vers sok fortélyt kíván, hogy érdeme lehessen, 's én sem olly kikeresett rímekkel nem tudtam élni mint Te, sem azt nem tenni a' mit Te, hogy minden Strophád változzék Vocalis és Consonans cseréjében. De most engedtem az időnek, 's a' Keszthely Vendégei előtt olly schémában akartam szólni, a' mellyet ők idegenséggel ne halljanak. Te egyéberánt, ha valaki, látni fogod, hogy itt is megvan az, a' mit ők szenvedni nem akarnak — az idegen ízlés. Hiszen ez egészen Voltairi mód: Compliment elébb, mint Voltairnél, azután sentimentok' predikálása mint Voltairnél 's minden francziánál, 's végre az epiphonema, mint Achevez, Catherine et caet. Ha versem olly jó, a' millyennek neked tetszik, köszönd annak, hogy írása alatt a' Te verseid olvasása alatt melegítém-fel magamat, és hogy bosszantóimat igyekeztem elszégyeníteni, a' kiknek leczke az epiphonema.

Barátom, ha az Istenek nekem olly könnyű vért nem adtak volna, a' melly feketének ezek a' nyavalyások azt képzelik, én ezeket utálhatnám, 's gyűlölhetném. Gonoszságok annyira megyen, hogy egy e' napokban vett levél szerint brekekélő Békáimat a' *Kánonokok'* *chorusára* magyarázzák, mintha nem lehetne látniok, hogy én a' Békák alatt a' Pócsok undok seregét festettem. Hogy a' Kánonokoknak chorusok van, azt úgy nem tudtam eddig, mint azt nem IX filagoriáim Recensiójokig, hogy a' Beregszászi szemei fájni szoktak. De miolta a' Prof. Márton Catechismusa mellett megszólaltam, 's a' Tud. Gyűjt. embereinek megmutattam, hogy despotismusokat csak addig fogjuk tűrni, míg Hutten Ulrich tűrni akarja, azolta én, kit vallástalannak, Indifferentistának, 's Papista-barát Kalvinistának néztek, szörnyű Kálvinista vagyok, és az, a' ki hidegen is melegen is lehell. — Szemere nekem eszt. olta nem ír, de megmutatta a' Tud. Gyűjt.-ben, hogy barátom. Leveleimet feltördelik; a' Szalae-gerszegi postáról eszt. olta csak egyszer vettem fel nem tört levelet; egy Pesti Prókátor egy kis pakétet teve le Trattnernél

számomra két peccséttel; az egyiket feltörték, 's idegen peccséttel nyomták-le. Bár hát mind a' kettőt, mert úgy nem sejtettem volna meg a' gazságot. -- Kik producálák leveleimet egymásnak, nem tudom; de úgy hiszem, hogy Trattner és Y. Én szeretem mind a' kettőt, de mind a' kettő ellen igazságos panaszom van; Tr. ellen, a' mint látom, neked is. Mi volt hozzájuk írt levelemben, nem tudom: de bizonyosan tudom, hogy semmi nem, a' mit a' becsület tiltana. Egyéberánt a' genus irritabile Scriptorum náluuk még bohóbb tetteket űz, mint másutt, 's szeretném, ha tudnád, mit teszen a' szerény Író, kit imádunk. A' Füredi Vida Értekezését Verseghy írta-le tulajdon kezeivel, noha az nem az ő munkája. És még is én bántok lesből, ki nevemet soha sem titkoltam. Non mihi deero. Elj szerencsésen.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

3719.

Kazinczy -- Buczy Emílnék.

Széphalom Martz. 18d. 1819.

Tisztelt kedves barátom,

Csereinek utolsó, most érkezett leveléből tudom, hogy Te Kolozsvártt vagy, 's ime már megyen levelem annak jelenségéül, a' mire különben bizonyítás nem kell, hogy hosszú hallgatásom nem elhülésből jött. Tudtam, hogy megholt tanítványod helyébe a' kis Splényit kaptad: de nem tudtam hogy Kolozsvártt vagy ezzel. Téged mindenütt fognak szeretni 's becsülni, 's hogy lehetne egyebet várnom a' Generálisnétól, kit magam is úgy ismerek, mint a' szeretetre legméltóbb Asszonyt? mint valóságos diszét mind Erdélynek, mind Nemének? De úgy hiszem még is, hogy te az olly imádat érdemlő Asszonyságot mint Gróf Kornisné, soha nem felejtheted. Magát a' Grófot nincs szerencsém ismerni; egy két pillantás nem vonhata közelre hozzá. De Mihály, úgy hiszem, örök barátod marad. Ha nekem írsz, ne felejtse megírni, hol van az a' szeretetre méltó ifjú, 's mit csinál, mire készül.

A' Telekiek ismét jó fejekkel dicsekedhetnek. Ferencz jó darabokat ada a' Muzéumban; egy más Ferencz Budán közönségesen

tiszteltetik, 's én úgy hiszem, hogy ő írta ezt a' kised Munkát: Ansichten von Siebenbürgen 1818. — Jósef pedig, a' László fija, Budán a' Helytartó Tanácsnál, az, a' kire én ezt kiáltozom: Hic vir hic est, tibi quem promitti saepius audisti. Melly lélek! melly elkészülés! melly tűz! a' Tud. Gyűjt.-ben a' T. J. betűk az ő dolgozásait jegyzik. (Ez a' sigla — G. H. I. — az enyémét: az Alphabetsumban ezek állanak az én Vezeték és kereszt nevem első betűji közt).

Utolsó leveled azt gyanítatja velem, hogy Te. nem azon szemekkel nézed most azt, a' kit Zsibón egygyütt láttál velem, (nem W[esselenyi]t 's nem Farkas Sándort értem) a' mellyel akkor nézted volt. Ha nem csalom meg magamat e' gyanításban, és *ha nekem használhat tudni*, mi csinálta a' változást, kérlek, nyissd-meg az én szememet is. Sokszor mások változnak-el, de néha mibennünk van a' változás, 's hidd-el, barátom, olykor csak tévedés szűli a' megpattanásokat, nem pedig akart lépések. A' nem-akartak méltók hogy azokat egymásnak megbocsássuk.

Cserei írja, hogy neked megküldé Keszthelyre irt Versemet, mellyet talán előbb olvasál a' Kurírban. Engedd hogy erről bővebben szóljak:

Túladuna nekem rettenetes ellenségem, mind Neologismusom miatt, mind azért, mert magát általam megbántottnak tekint. Nehezeltése annyira ment, hogy már meg akarák kérni Vármegyémet, Abaujt, hogy rám vessen interdictumot, hogy én ne merjek semmit írni. A' szándék azért nem méne teljesedésbe, mert nem tudák, mint írjanak Abaujnak. Egyszersmind azt is látták, hogy a' dolog csak őket tette volna nevetségesekké. Erőszakkal éltek; tudva lesz előtted, hogy Döbrenteinek Sághei melly leveleket íra, hogy őtet tőlem elvonja. Sághei és Verseghei eggyek, 's Túladuna és Verseghei ismét eggyek. Füredi Vidának nevezetes Értekezése a' Recenziók felől, melly engemet Nabugodonozorrá csinál, Versegheinek kezével leírva ment-be a' Tud. Gyűjt. Redactiója' kezébe. Ez annál szebb, mert Verseghei ott magasztaltatik, és így a' maga magasztalását maga írta-le, holott én vádoltatom, hogy magam kürtölök magamnak. Így vádoltaték Pápai Prof. Márton a' maga Recensense által, hogy az Előbeszédben sok lapokat tölte-el a' maga dicséretével, 's a' ki a' kimutatott lapokat megolvassa, látja, hogy eggy szóval sem magasztalá magát. Való, nem való a' vád, az mind eggy; elég hogy a' vád mocskot hágy a' vádlotton. — Most azzal vádolnak, hogy [a] Töv.

és Vir. Békáji, a' brekekével, a' Kánonokok' chorusára van írva: én pedig azt sem tudom maig is, hogy a' Kánonokoknak van chórusok: hogy a' Franciscanusoknak van, azt tudom. Recensensem azzal vádola, hogy a' Dr. Beregszászi szavait, mellyekkel a' Neologusokat akará Dissertaliója IV. lapján nevelségekké tenni, -- caligans oculus Isaacus — azért citáltam-fel a' Tud. Gyűjt. XII. Füzetében 1817. hogy a' Dr. B. *fájós szemeinek* adjak döfést (barátom, melly vád!) -- én pedig a' Dr. B. *fájós szemeiről* semmit sem tudok, sem eggy Orvos, ki Dr. B. Urat jól ismeri, semmit nem tud. Ezek Istentelenségek, és erőszakok, pedig [a] Tudományok országában erőszaknak nincs helye.

Külömben sines érdemeim felől az az ideám, hogy azt hihettem volna, hogy a' megtiszteltetésekben engem illet az elsőség Dolgozóink között; mert ha tulajdon szeme látása szerint mindenikünk nézi is *valaminek* magát, még ha *semmi* is, azt csak ugyan nem remélhettem, hogy az elsőség azok előtt, a' kik régebben kezdék a' futást és soha abba nem hagyák, mint Szabó Dávid, Virág etc. etc. engem illet[!]: hogy remélhettem volna tehát, hogy Túladuna nekem nyujtsa mindenek előtt a' pálya' ágát? A' Keszthelyi Helicon' legelső innepén 1817. Gyöngyösi István kapa fát, és a' négy ott jelen lévő Poeta: Horváth Ádám, Kisfaludi, Berzsényi, 's a' mostani Göndöcz Ferenczné szül. Takács Judith, kit Döbrentei Malvinává keresztelte-el. 1818. nekem ültete fát és Csokonainak. — Kultsár ezt kihirdetvén azt a' Mottót vevé Ujság levelében, hogy a' gyógyíthatatlan nyavalyák *kényeztető szerekkel* gyógyíthatnak, mintha ő nem volna Nyelvújító! — Elpiríta a' Gróf kegyessége, 's azt eggy rövid, de meleg levélben megköszöntem: mert ki ne örvendjen az olly ember' kegyességének, a' kivel a' Haza *kevélykedhetik*? De feltevém, hogy verset nem küldök be, 's azért nem, hogy hallgatásom bizonyítsa, hogy a' megtiszteltetést nem vártam, sőt ha rajtam állott volna, Szabónak, Virágnak adtam volna. — De most Xrben megszálta az a' gondolat, hogy ha verset nem küldök-be, a' mit még mindenike tett a' *megtiszteltetteknek*, mind maga a' Gróf, mind a' Publicum hálátalannak fog találni. Január 3dikán tehát ment versem, 's kértem a' Grófot, hogy azt olvastassa-fel, sőt megírván, hogy ha el nem ill, ki fogom adni az Ujságokban. Látván hogy a' Túladuna organuma N. Úr az én Recensensem (Téti Pleb. Horvát Endre) az idegen formákat filagoriáknak tekintí, ezt a' megszokott schémát választottam, 's a' mint

látom, erre azt mondja a' Publicum, a' mit Kolozsvár monda a' Szászokról írt Levélre: *De bizony K. megint a' régi.* — Lassan haladunk, barátom, 's nem vesszük észre, hogy az az igazán szép, a' mi a' Görög és Római módhoz hasonlít. Nékünk mindég csak a' sima, folyó, természetes kell: azoknak a' szép és erős kellett. Mi a' sokaságot tesszük bíróná: Horáitz azoknak javallásokat még veszedelmesnek is kiáltozta.

*Πολλα μοι ἐπ' ἀγχω-
νος ὥκεα βέλη
ἔνδον ἐντε φαρετρας
φωριαντα συνετοισιν: ἐς
δε το παν ἐριμενων
χατίζει —*

Veszedelmes dolog az a' *το παν!* 's az, vala, a' mint látjuk, a' Pindar *το παν*ja is. Pedig az a' *παν*, a' melly előtt olly énekeket el mert énekelni eggy Pindár, tiszteletes *παν* volt.

De élj szerencsésen, kedves barátom! Tiszteld Mélt. Kenderesi Urat, 's mutassd-be a' mit ide zárok.¹ A' Mélt. Ur talán baj és fáradság nélkül módját találhatja, hogy ferslágomat megkaphassa. Az könyveket viszen ajándékba a' Maros Vásárhelyi Bibliothecának. Farkast ölelem. Gr. Gy[ulay] L[ajos]hoz postán ment levelem. Kele-ment és Székely Sándort köszöntsd és buzdítsd, Farkasnál pedig újítsd meg kérésemet, hogy Don Carlósát engedje látnom. Ajánlom magamat nagy becsű barátságodba. örök tisztelőd

Kazinczy Ferencz mpr.

Hiatus auditu mihi intolerabiles.

Heyne, Praef. ad Pindarum.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 54. sz.]

3720.

Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának.

A' kedves Lottinak.

A' Nagysád kedves levele, Fannynak ez a' szava: Liese deine Beschämung, 's a' Grófné' felkiáltásai, midőn Kotzebüben[!] valamelly interesszáns gyermeket lelnék, hogy az olyan mint a' kis Zseni, töké-

¹ A levélnek nincs semmiféle melléklete.

letesen meggyőztek engem a' felől, hogy rettegésem Nagysádnak 's inádást érdemlő Anyjának 's Comtesse Fannynak elváltóságok felől haszontalan magam gyötrésem volt, 's azolta szabadabban lélegzem. Az a' gondolat, hogy én valamelly gondolatlan cselekedet által Nagyságtokat megbántottam, nekem halálom volt, 's e' gondolat mellé annak emlékezete, hogy Nagysád 's kedves Asszonyanyja, kedves testvérei mint fogadtak, mennyi kegyességet mutattak erántam, álmomból is felriasztottak. Akármint vizsgáltam magamat, úgy leltem, hogy semmit nem tettem a' mi azt a' büntetést érdemelhetne volna: de olykor az ember akarat 's meggondolás nélkül is megsérthet mást. — Félbe hagyom ezt a' rettentő képet, 's a' helyett köszönöm Nagysádnak, köszönöm a' Grófnénak, köszönöm Gróf Vasnénak kegyességek' megújított jelét. Oh ne tépje-el ezt a' szép lánczot egyéb mint a' halál, 's hagyja-meg nekem Nagysád azt a' szép kevélykedést, hogy én kegyességekkel mindég dicsekedhessem.

Zseni Ujhelyben vagyon; ott készül az Áldozó Csőtörtökön tartandó első Communiójára. Ha itt volna, most ő is írna Nagyságnak. Így helyette én csókolom kedves kezeit. — Az ő portréja, a' kis Bálint, oly annyira hasonlít hozzá, hogy szinte bánjuk hogy ötlet Eugeniusnak nem keresztelteténk. Rendes, minap egy idegennek kelle elő mutatnom Rézre metszett képeimet, melyek egy fiókomban állanak, 's azok közt van néhány rámájáról levett olajfestés is. Megláták azon képemet, melyet 16 esztendőskoromban festett volt egy Pesti Képiró, 's mindnyájan *Bálintot* kiabálának. De ha Bálint olyan marad mint most, még kisebb lesz mint én vagyok; az a' gyermek rossz tejet szopott, kénytelenek valánk 8 holnapos korában elválasztatni. Úgy eszik mint a' farkas, de nem hízik. Külömben én a' gyermekeimben élek, ezt annyira szeretem, hogy Sophie vexálgat, hogy más gyermekeimet nem szeretem úgy mint ezt. Jákób Próféta is így bánt a' maga Beniaminjával.

A' mi kedves Sztárai Albertünk nem holt-meg, sőt felgyógyult szerencsésen, Grófnéja pedig most fog szülni Bécsben, hova mind ketten felmentek. Mondja meg Nagysád a' Grófnénak, hogy Patay Sámuel öccse és sógora Marz. 20dikán rothasztó hidegben meghala, 's így Bárczay Susána özvegy két fiúval és négy leánnyal. A' szegény Patay Sámuel legalább azzal az örömmel hagyá itt ezt a' világot, hogy az Abaúji Törvényszék az ő szerencsétlen leányát Gróf Rhédey Lajos Úrtól a' meggyőzhetetlen gyűlölségen fogva elválasztotta kevés napokkal a' Patay Sámuel halála előtt, 's a' Grófnénak ítélte az ötven

ezer forintot és a' három ezer forint tartásbeli esztendei pénzt. De a' Rhédey által a' Grófnétól vissza vett Schmuck eránt nem lehele itélne, mert azt a' Grófné a' Processusban be nem bizonyította. Pedig azt mondják, hogy az is megér 50 ezret. — Egyéb újságunk nincs. A' mint a' Nagysád leveléből látom, Erdély nem szerencsétlenebb a' pénz megszűkülésében mint mi. De halljuk, hogy Eperjes, Tokaj és Munkács várakká fognak építeni; 's ha ez való, úgy ez a' tájék sok pénzt kap, legalább productumainkat el fogjuk adhatni.

Hogy a' mi kedves Döbrenteinket megláthatom, annak szívesen örvendek. Buzdítsa rá Nagysád, hogy el ne maradjon. Azt fogom hinni, ha őtet megláthatom, hogy vele együtt Nagyságtokat, a' Grófnét, Nagysádat, Comtesse Fannyt és Gróf Vast, Stanczit és Lajost, együtt látom-meg, és minden emlékezet megújúl előttem Andrásfalváról, ide számlálván még azt a' Calvinista Papot is, a' ki rettenetes vastagságú feleségével megjelene, 's gyermekeit énekelte. Él e még a' Nagysád cseresznyefája? Él e még az a' mellyen a' Nagysád neve és a' kicsiny lyányáé egyyüvé van az Andrásfalvi kertben fonva? ezt tudakozá minap Zseni, 's elijedtem a' kérdésre, nem mintha a' fa kiszáradását képzeltem volna, hanem mivel attól tarték, hogy Nagysádtok erántunk megváltoztak. — Mondja Nagysád a' Grófnénak, hogy én Erdélyben láttam valakit, a' ki igen elevenen emlékeztete Kelcznére. Pedig a' Kelcznék nagyon Kelcznék. A' Grófné engem megért.

Gróf Fáy Ágoston is idvezűle, mint Drevenyák. Szent Imrey él és virágzik velem egyyütt mint a' virágzó cseresznyefa szokott, az az *fejéren*. —

Nem gondolok én azzal, édes Lotti, ha Nagysád nekem gyakran nem ír is; ne zsenírozza magát: csak szeressen. Ez az egyy az a' mit kérek Nagysádtól, csak erántam soha meg ne változzék. Sophie tiszteli csókolja Nagysádat és a' Grófnét, 's ajánlja magát, a' rest, kegyes emlékezetekbe. Gyermekeim csókolják kezeit.

Nagysádnak

örök tisztelője

Széphalom Marz. 25. 1819.

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

3721.

Vay József — Kazinczynak.

Drága Kedves Uram Öcsém!

Második Levelét is vettem. Most se adhatok más tanácsot, mint a mellyet az elsőre adott válaszümban jelentettem. Sem a Hugom a vólt Menszárosné, sem a vőlegény, sem a ki copulálná őket, nem subordinatusi a Püspöknek. Hirdetessék ki magokat 3szor a Házasulandók. Ha más akadály nem adja magát elő: bátran eskesse össze a Predikator.

Menszáros Urra mint Catholicusra ám ne[!] terjessze ki a Püspök a Septem Viratus Sententiáját. De az Evangelicus felekre nézve semmi jussa.

Ámbár itt, a mikor a Menszáros Ur első Feleségének Vay Mariának, a Sógorral Lakatossal, — ki született Papista — össze köttetését helyben hagyták: e részben is csak kötődés a dolga. Ez a Szilágyban csak egy partialis szék által divortialtatott. A másodiknak a Pere a Septem-Viratuson is által ment. Éljenek a felek haladék nélkül szabadságokkal. Barátságos favoriban ajánlott állandóul vagyok Drága Kedves Uram Öcsémnek alázatos szolgálja
Pest 26. Mart. 1819. Vay Jósef.

Kivül: ¹

de Pest.

Monsieur

Monsieur François de Kazinczy

P. Assesseur des plusieurs Comitats

par Szikszó

S. A. Ujhely a Szép-halom.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

¹ A levél zárlatán ép piros pecsét.

3722.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

M. Német, April. 7d. 1819.

Kedves Barátom,

Igen is, felpillanték képedre, 's láttam azon nemes szíved által felmelegített szereteted ujulását. Elérzékenyedve tekinték elmúlt 14 esztendeimen végig, mellyek oltá hozzám jó valál, 's örömmel gondolám a' jövőndöt, változhatatlan barátságod birtokában. Mi mind a' ketten szeretjük kimondani vélekedésünket 's még pedig tüzzel, de csak az ellátás különbözőése viv, szívünk hív marad.

Becses, nagyon becses levelednek nem válaszolhatok minden pontjára még most, hanem addig is vedd ezeket:

A' Csatafalt írt Gróf Teleki Ferencz lakik Paszmoson Doboka Vármegyében. Egy ideig a' Theresianumban nevedett, de a' honnét a' mint mondja keveset hozott-ki. Apja volt Gr. Teleki Mihály, 's talán ez vagy nagy Apja catholizált, hogy meg menthesse magát a' kriminalis keresettől, melly érte volna egy Oláh Papnak az Oláh unitum Templomban való meghurczolásaért. Teleki Ferencz Posonyba házasodott, elvévén az ott lakó Gr. Teleki Sámuel leányát, ki igen kedves, művelt lelkű Asszony 's nagy lélekkel tudja viselni azt, hogy Férje másokat is szeretget. Én 1817-ben Juliusban 's Augusztusban jutottam bővebb ismeretségébe a' Gyergyó Székben fekvő Borszéki horvizen, hol a' barátság bizodalmasabb tónusán tégetni kezdett 's tőlem is azt kívánta. Mutatta ott is, 's azolta másutt is, verseit vagy megküldötte 's kemény krizist kért ki reájok. Legnagyobb ereje a' tréfás, bohókás versek írásában állana, ha serio munkára adná magát, de ő csak dilettantoskodik. A' múlt Januariusban közlöttem velem, személyesen együtt lévén Kolozsváratt, fordítását Blumauer-től: Glaubensbekenntniß eines nach Wahrheit Ringenden. Sok helyütt jól találta, de minthogy Theresianista nevelésű, a' magyar nyelv tulajdon fordulásait nem jól ismeri. Ő írta az Erd. Múzeumban (IX. füzet 186. lapon) álló hazai buzdítást is, (mellyhez én is tettem holmit) ámbár elébb fel se vévén a' Magyar nyelv művelését, a' Német Theatrumot pártfogolta. De megesküdtt előttem, hogy azt soha többé nem teszi. A Kolozsvári Uraságok közt, kik néhány-szor játszottak theatralis Munkákat, ő egyik fő dirigáló, 's a' múlt

télen az a' gondolalja volt, hogy rá bírja játszó-társait, játszanának pénzért 's a' bégyüendő Summákat fordítanak Hunyadi Jánosnak a' Fejérvári templomban lévő Sarcophágja megújítására. E' végett kért, reformálnám Kisfaludy Hunyadiját theatrumra illethetők. De abban maradt. Nekem sok okom van hálával köszönni barátságát, 1817 Szeptemberének 7dikén hozzám írt levelének ezen rendjei karakterizálni fogják előtted, melyeket azért nem sajnállok kiírni, mivel látom hogy a' Csata dal Íróját közletről akarod ismerni. «Sőt ha még két füzetrel is (a' Muzéumról ír), hogy éppen 12 füzet lenne az egész Munka — ha esztet magadra vállalni nem restellenéd és időd volna, én jó szívvvel ezen két füzetre 600 Rftot offerálok a' magaméból. — Erre is felelj — és rövideden. Sok szót erről, ha acceptárod, ne légy, mert nállam az első proverbiuma a' barátságna ez: Inter amicos omnia communia. (NB) a' Szeretömet kivéve, frater! — ! És soha ott igaz tiszta barátság nem is gyökerezhetik, a' hol egyik a' másikat avál (a' mivel a' természet hozzája kegyesebb volt vagy a' mivel a' Sors bővebben megáldotta) nem seggilli[!] — Erről is már punctum.»

Ajánlását nem fogadtam-el, mert úgy is adott volt már a' Muzéumra 330 Rftot, 's különben is folytatnom lehetetlen volt. De, úgy é bár rendes, jovialis és jószívü ez az én megtért Saulom, mert így nevezém egyszer. Magának 's gyermekeinek nem jó, mert rosszsz gazda. A' Rajta vitéz paripára azután eredett, minek utánna Borszéken, Ferivel 's B. Wesselényi Miklóssal a' Körner Durch den Don schwimmt kampfentschlossen Kozákjait sokat énekeltük volna. -- A' Cancellarius fíja is Ferencz, lakik Sáromberkén M. Vásárhely mellett elvéve B. Bánffy Pál leányát. Ez a' Cancellariusi Ferencz sonderlingsége mellett a' mint hallom tanult ember kivált Mathematicumokban, tavaly láttam egy ide tartozó németül írt brochurját.

A' Demsusi templom, a' Taxatisták felöl legközelebbi levelemben fogok írni, mint az Oláhfalviak privilegiumairól is, melyek megerősítését mostani Királyunktól Oláhfaluban magam is láttam.

Bája még most is commissióban van, e' héten várom, 's megint fogom sarkallani.

Azon, a' mit Erd. Leveleidben a' Szászokról mondasz, már sokan felakadtak, kivált Szászok. Midőn a' Tudom. Gyűjteményben egyik öket is említő leveled megjelent, akkor egybegyűltek néhány Szász ifjak, azt mondja Farkas, 's készültek ellened. G. Haller János Ur, Fejéregyházáról Martz 1-sőjén ezt ír nekem: «Hát igaz e hogy

Kazinczy az Erdélyi utazását kinyomtatattván, abban a' Szász Nemzetet rút színekkel rajzolta-le? a' mint hallám, némelyek készülnek ötet recenseálni 's talán nem ok nélkül, ha azt eszelekedte, mert az a' nemzet épen meg nem érdemli Hazánkban a' meg velést, mivel a' pallérozás általuk kezdett legelőször terjedni; valósággal sokat vesztené az az érdemes tanult férjfi, ha ez az állítás igaz volna.»

Hogy a' művelődés, a' tudománybeli, nem a' Szászok által jött 's terjedett e' Hazában, azt könnyű megmutatni, hanem hogy az újabb időkben a proportione többen iparkodtak közöttök, mint a' Magyarok között, az igaz. Én nem akadtam olyan erősen fenn vélekedéseiden, mert gondolám, ha Neked a' Szászok felől oly néző pontod van, legyen, talán az egybeütkezések jót szülnék, annyit azonban írnom kell, mivel ez oly nagy lármára látszik kerekedni, hogy magadat, mint által futó Utazó bajosabban védelmezheted, mint ha tovább a' Szászok közt lakva mondtad volna generalis karaktereket a' fukarságot, a' mi csakugyan igaz. Erre magamnak vagynak tapasztalásaim.

Egész kiterjedésben tudósítlak emlékpénzem vétele felől. A' mi Csereynk Martz. 6dikán ír a' Krasznán e' levelét: Belől a szokott compellatio helyett ez van:

Döbrenteinek

a'

Szép és tiszta

Lelkünek.

Fogadd-el e' kiesibe azt a' mit nagyban, lélekben érzek irántad. Én azt nyujtom Neked a' legtökéletesebb készséggel a' mire a' barátság, tisztelet és hazafiság szent heve kötelez, és a' midőn ezennel teljesitem ezt, hidd el, éltem legszebb, legmegnyugtatóbb eszelekedetei közt van az szívembe helyeztetve, lévén örökre

Krasznán, Martz. 6dik. 1819.

egészen a' Tiéd

Cserey ink.,

Major

Ezen érzékenyítő meleg levele mellett küldé a' medaillet 13 exemplarban. Egy ezüst; a' többi réz. Az ezüst kívül piros marroquin bőrrel béborított 's fenn és alatt a' karimán köröskörül ezüst pánttal befoglalt ezüst sarku 's kapesu kapszulában van, melynek fedele közepén lévő ezüst paizson ezen ajánlás: Döbrenteinek, a'

Szép és tiszta lelkűnek. A' kapszula belseje sárga tafotával vonatott-bé. A' Medaille egyik oldalán ezen irás van versalis betűkkel.

Döbrentei Gábornak
 a' Hunyadi Megye Tábla Birájának
 ki
 a' dicső arányt jól béfejezett
 Nevelés gondjai közt
 az
 Erdélyi Muzéum kiadásával
 élesztette a' tudományokat:
 ébresztette a' hazafi-lelket,
 terjesztette a' jó és szép izlést
 a' szívekbe oltotta a' honnyi nyelv szeretetét
 e'
 kicsibe azt a' mit a' Nemzet érez
 nyújtja
 fénylő érdemeinek és személyének
 barátja
 1818.

A' másik oldalon egy Geniusz repül a' föld golyóbisának lábai alatt gördülni látszó azon kerekded része felett, mellyen nagyobb betűkkel ez olvastatik: ERDÉLY 's apróbbakkal pedig ezen testvér Magyar Haza, néhány városai 's falui neveinek 's folyóinak kijegyzése által czéloztatik. A' Geniusz egy Erdélyről félre húzott lepellel lebeg fenn, azt két kezével feje és háta megett úgy tartván hogy a' lepelnék vége még éri Erdélyt. Feljül a' Geniuszon az emlékpénzt kerekén körülfoljó ezen irás van: VIDÁMÍT ÉS ÉLESZT.

Hogy a' Medailleur Német, látszik ezen véséséből: fejézet, e' helyett: fejezett. 'S Csereynk így ír: nyújtja és fémlő, a' mi a' medaillon is így van.

Hogy egy valaki nekem emlékpénzt veretne, 's az iránt megfordult volna Wurschbauer Károly, Fejérvári Kir. Medailleur kérő jelentése a' Kir. Guberniumnál, 's hogy ezt a' Cancellarius Csedő Ur praeferenter referálta, 's a' Fels. Kormányzék Tagjai közakarattal helybe hagyva a' feljülrást és emblemát, engedelmet adtak, ezt nekem Cons. Kenderessy beszéllé a' mult Januarius 15dikén; de se ő, se én nem tudtuk, ki vereti. 'S nem tudta senki is megmondani. Ez engem nagyon meglepett. Barátunk, Farkas, elhozá másnap hoz-

zám az instantiába foglalt feljúlirást, 's a' Guberniumnak adott resolútióját, kiirván azt mint Cancellista a' Protokollumból, hogy nekem megküldje. Dicséretemet sokallva, irtam Wurschbauernek, hagyná abba munkáját, vagy ha nem engedné az ismeretlen lánglelkű Hazafi, legalább hagyjon ki belőle. A' Medailleur azt válaszolá, hogy már mindennel elkészült, 's el is küldötte a' medaillokat a' Veretőnek, kitől különben is parancsolatja volt mindent úgy hagyni a' mint eleibe tétetett. Külömben is irván Kolozsvárról Csereynknek, tudára adám, mi történt velem, 's kértem, hogy ha ő találná veretni a' pénzt, vagy hagyná-el az irigyek támadhatása miatt vagy változtatná. 'S íme, meg tudám válaszából, hogy a' Wurschbauer engedelem kérő irásában említett certus benefactor a' mi Csereynk; de a' ki feltételében meg maradt. Én fejet hajték elfogva a' szeméremtől 's barátom örömét, 's azon indulatját, mely az én tiszteltetésem által Erdélynek több jó fejeit 's ifjait akarná buzdítani, nem akartam elrontani. Közelebbi levelemben közlöm Veled, mit feleltem neki, a' mult Martzius 30dikán vett 's fenn kiirt levelére 's a' medaillokra.

Veled pedig ezt közölvén, feltekintek ismét képedre hálának érzéseivel, 's lelkemben öllelek. Te szerzettél bé engemet Erdélybe, 's személyesen nem is ismerve mertél barátnédnak ajánlani. Előttem volt ez barátom mindenkor, 's csak megvallom egyenesen, sokat eltűrtem én eleinte azért, hogy Neked a' háznál becsületedre legyek. Kedvetlenségeim ott rég jóra váltak, 's a' ház nekem örökre kedves lett, 's Erdély pedig íme, miképen különböztet meg engemet! Mert Erdélyt kell mondanom, midőn Assessorrá létem után, a' Kir. Kormányzók is készséggel engedi, tiszteletemre a' monétát verettetni. 'S midőn Csereynk barátsága érzéseimet annyira olvasztja, hogy jósága megköszönésére elégtelen vagyok, akkor Krasznán keresztül némán mély hálám hevének feléd is kell menni. És így újra köszönöm Neked, egykori rólam való gondoskodásodat, 's örvendj velem 's légy büszke velem, hogy nem érdemetlennek ajándékozád bizodalmat, midőn Szerencsynének megdicsértél. Az ég én irántam igasságos, sokszor kiszakasztottam szívemet nevelői kötelességimért, elsiketülve minden gúny, vád, kaczagás iránt, gyultak lángjaim a' Haza oltárán, 's minekutánna akadályaimmal megküszdöttem volna — íme melly rózsás táj nyílik előttem. Bár csak az én jó és nemes szívű Lajosomnak is lenne annyi ereje, lenne annyi nemes büszkesége, hogy azon rend által, melly e' monétán ötet is illeti, keményen álljon, kísértések, 's

akadályok között azon jó Istenségek imádásában, mellyeknek Te, Cserey és én, áldozunk. Ohajtanám ha Te neki azon öt illető rendre nézve legalább néhány rendet írnál. Ifjú embernek jó, minél több felől jönek barátságos intések, kivált ha azok okosan vagynak adva. Eddig elé egészen megvagyok egyedül létére, viseletével elégedve.

Egy kérdést teszek Hozzád. Nem genirozlak é, ha azt említem, hogy jó volna e' monéta feljül irását 's emblemaját a' Kurirnak 's Kulcsárnak megküldened. 'S ha terhedre nincs, 's ha nem látsz részemről haszontalan füstöt, kérlek, tedd-meg. Lássa a' két Haza Csereynket, lássa, hogy a' Nemzeti Literatura körül fáradoók tiszteltetnek. De ha teszed ezt, a' híradást Erdélynek dícséretes említésén kellene kezdened, mert szeretném éreztetni Erdélyel háladatosságomat. 'S ha teszed, azt hagyd-el, a' mi a' kapszula paizsára van ajánlásul vésetve. Maga a' monéta ki hirdetésével is lesz elég irígyem, de legyen, azonba sok bolondot nem kell felébreszteni. Hadd dongjanak magokban, de magunk ellen nem okosság őket felbizgatnunk. — Trattnernek megíráom már ezen hozzá tétellel, ha ki adja, jó, ha nincs kedve, hagyja el. De ha igen, vétesse stylusba barátságos tudósításmat, Vitkovicsal.

Én itt, magánosságban élvén, elévevém 1809ben Gyermekek számára irt Elbeszélésimet, mellyek Berquin, Jauffret 's Glatz módjában készültek. Bálintodra, az én keresztfijamra, emlékezem, 's az Elbeszéléseknek e' ezímet adtam: A' kicsiny Bálint Olvasó könyve. Itt van a' könyvnek dedicatiója:

Keresztfijam

Kazinczy Bálintnak

Kazinczy Ferencz és Gróf Török Sófia
fijának.

«Tanítványim kilépven a' gyermek korból, nem nekik valók többé ezen Elbeszélések, mellyek irására külömben ők adtak alkalmatosságot, 1809-ben. Te, pedig korod gyengédsége miatt nem veheted ugyan még hasznokat, mert alig vagy esztendő, azonban kívánván őket most közrebocsátani, neked ajánlom előre, hogy midőn majd olvasni kezdesz 's az olvasásban gyakoroltatni fogsz, már készen találj ezen olyan idejűeknek szánt könyvet, mint a' millyen te akkor lészesz. Addig pedig küldöm testvéreidnek 's Atyáddal közös barátunk Gróf Dessewffy József gyermekeinek. És így ezek által ajánlom neked, hogy felserdülésed idejében tudjad felőled volt

gondoskodásomat, 's érezd, hogy Szüleid szíves vezetése mellett én is köteleles örömönnök tartottam benned az ismeretek 's jó-érzés formálását oly enyelgve tanító elbeszélésekben eszközölni, mint a' millyenekké ezeket készíteni akartam. Borúlj majd, megtartatván a' Gondviseléstől, kebelemre, Szüleid barátsága által, kedves gyermeke szívemnek, borúlj majd világba léptedkor, akkor már, ha úgy tetszik az Égnek, elvirult tavaszán túl élő barátod' áldása elfogadására, melyhez azon intő kérésem is kapcsolhatnék, hogy az utánnunk jövő nyomnak te is egyik dísze lenni törekedjél. Maros-Németi, Hunyad Várm. Martz. 29dikén. 1819.» Csókold-meg helyettem kis Bálintodat, 's fogadd nevében szívesen e' neki szőlő-írást, imáandó feleségeddel együtt, kinek kezét tisztelettel csókolom. Bárcsak én e' nyáron hozzád mehethnék, de gonosz dolog az, hogy az Átányi pénz Procuratora Komjáthy Gábor kedves Druszám még eddig mind hallgat.

Hogy Gróf Dessewffy Józsefnek Bártfai levelei már kijöttek, azt a' Kurírban is látám. Gr. Fesztetich[!] Györgyhez írott Episztoládat pedig M. Vásárhelyt Cserey Miklós mutatta. Szerencsén van benne találva a' franczia elegancia.

Gondolkodásra hozott a' minap a' Kurírban a' Cserey Farkas tette említése, hogy vallyon ki ír Erdélyből a' Kurírnak oly ésimos nyelvű tudósítást, 's az hát Te valál. A' Tud. Gyűjt. Januar. kötetében hogy levél G. II. I.

Ugyan íra Gr. Teleki László a' M. Vers-szerzés Mesterségéről gondolatokat!

Hányadik énekig haladott Kölesey a' Homér fordításában?

Élj boldogúl, szívemből szeretett Barátom, 's hidd hogy a' mint neveli szerencsémel barátságod, úgy vigasztalna az magát eléadható szerencsétlenségemben. Elválhatatlan Tőled Döbrenteid mk.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. II. köt.]

3723.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 7dik April 1819.

Kedves Barátom!

Elégtelen vagyok meg hálálni azon jóságodat, melj szerint a Nemzet előtt szép tulaidonba ismertetsz meg — a melj két tudósítást rollam ki hirdetével, azok irántam viseltető nagy becsű Barácsá-

godat éppen olj elevenen fejezik ki, mind szived azon nemes tulaidonát, meljel forrón öleled a Jót.

A mult Martius 28kán Kolosvárt egy Duellum mene véghez. Nehány Erdélji fő rendü iffiaink egy időtül fogva bravourt kezdettek csinálni a kötelézkedésből, és szám nélkül való ki hívások valának — de gyalázatjára a férfiuságnak csak a ki hívás hangja mellett maradt. Báró Jósika Miklósnak egy Sámuel nevű fia a Hieronimus Kolloredo Regimentjébe Zászló tartó volt, honnan igen rossz maga viseletiért el küldetet — ez Bécsbe néhány iffiu Tisztet duellumba a más világra küldött — a miolta haza jött, meg nem szűnt garázdáskodni és excessusokat csinálni. Belé akadt utoljára Kolosvárt egy Splényi Regimentbéli Lengyel nevű Zászlótartóba és secundansnak Gr. Bethlen Lajost maga mellé vévén, a szállására rontottak Lengyelnek és Duellumra ki hitták — ez szegény eleget mentegette magát, hogy ő Katona és nékie nem szabad — de egybe hounczfutozták — és mint a Major írja nékem, illetlenül is bántak vele; az iffiu Tiszt tehát kénytelen volt el fogadni a ki hívást. Jósika pisztolra kívánta — az első lövés a Lengyelé volt — ez úgy találta, hogy Jósika tüstént halva rogyant földhöz — evel Bethlen meg nem elégedvén, kardra kényszerítette a Tisztet; ez első vágással ábrázatba adott egy kereszt vágást Bethlennek — evel se érte meg, a másikkal jobb kezét úgy vágta, hogy kardját azonnal ki eitette — és így végződött ezen igazán véres Duellum. A Tisztnek baja nem lehet; de hogy Bethlen Uram meg zaboláztassék, illőnek találom. Most a Major a katonai részről, a Gubernium rendelkezéből pedig a Városi Magistratus a Civilis részről puhatolják a dolgot — e meg lévén, Mixta Commissio fog rendeltetni.

Barátom nékem 24dik aprilisen tul nem lesz szakácsom, ha csak Te nem könyörülsz — ide be a mit kap is effélet az ember, tetemessen rossz, ugyan ajánlom tehát uira is. Éljd boldogul és szeresd tisztelő barátodat.

Kivül: ¹

Tekintetes *Kazinczy* Ferencz Urnak. Debreczen. — S. A. Ujhely — *Széphalom*.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

¹ A levél zárlatán félig ép fekete pecsét.

3724.

Horváth Ádám — Kazinczynak.

Petri Keresztur, d. 10. Apr. 1819.¹

Kedves Barátom!

Bajomi utam miatt el-késtem levelemmel; de kár haszonba megy, mert már most Gr. Festetits György haláláról is tudósíthatlak; mellyet ugyan elébb meg-látsz a' Pesti ujságban: de környül állásit nem.

Ő, magamként, igen vidám beteg volt, 's mennél inkább közelitett halála, annál játszibb, sőt valóban enyelgő, mint rólam mondtá néha napján Sp[issich] J[ános], hogy borjazik az eszem. Szél ütése után rossz volt a' gyomra; lágy vagy kemény, a' mint az orvos szerek igazgatták: egyszer midőn le vették a' székről; azt mondtá; valaha mikor a' kis groff a' bugyogójába sz..t, meg paskolták a' s...it; most pedig örülnek az Orvosok, ha ő Excellentiája egy keveset sz..hatik. — Az ifju Groff Lászlót egy alkalmatlan Creditorja Bétsbül Keszthelyig kísérte, hogy vagy meg fizettessen vele, vagy kezessé tehesse; sokáig kellett tartózkodnia, mivel az Őreg Groff el-nehezedett, 's a' szégyen miatt az Ifju Groff is meg betegedett: mellyet meg értvén az Őreg, öregbedett betegsége a' fia nyavalyája miatt, mert azt ő, mint mások is testi nyavalyának vélték. — Valaki nagy sokára bejelentette a' Creditort az Őregnek; ő mindjárt be kérte az adós levelet, 's reá írta ezt: Cavet Georgius Festetits; — a' Német el-mént; 's ezt meg értvén az ágyba fekvő Ifju Gróf; meg gyógyúlt és fel kelt; Hirül viszik ezt az Őregnek; 's azt felelte, hogy az Ő Orvossai nem tudnak annyit mint Ő, mert ő három szóval meggyógyította a' beteget. A' medicum Consilium, biztatásképen azt vallotta, hogy még négy öt esztendeig el élhet; ő pedig érzette hogy nem; (érezhette is, mert még életében három vagy négy nap halott szaga volt); 'S kérte a' Consiliumot, hogy miatta ne zsenirozza magát: hanem bizvást mondja meg, a' mit érez; 's hallotta is suttogva, hogy kevés napot szántak neki: akkor hát hivatta a' Fiscalissát, és diktált neki egy Instantiát, és egyszersmind apellatát, hogy ő a' Tettes medicum consilium végzését apellálja a' Bétsi és Parisi Medica facultas

¹ Kazinczy F. jegyzése.

elejbe; de kéri is Orvossait, hogy nyujtsák meg életét négy vagy öt esztendővel. E' tréfa után czifra kotsit küldött Ruszek Apaturért, hogy jöjjön minden ezókostul mókustul, és készittse el ötöt az Örök utra: Az Apatur el ment, meg halgatta gyónását, ki tárván minden ajtajit a' szobának; az absolutio után el akart menni az Apatur; de a' beteg, hát u. m. az utolsó kenet? azt, felel az Apatur, nem szoktuk adni, még halálnak nem válik a' beteg; de ez kívánta, hogy essünk által azon is; akkor, no ugymond, már most hát semmi hijjunk sints: el eresztém Fő Tisztelendő Urat, úgy hogy ezentul kétszáz ölnyre a' kastélyhoz ne közelítsen; azomban valamint a' Testi Doctornak, azon utolsó napokban 100 forintot rendelt naponként, ugyan annyit adjanak a' haláláig a' Lelki Doctornak is; 's ezt a' mondást, tilalmat és rendelést kevés ember, vagy senki sem értette. Az Ifju Groff László haza sijelett Bétsbül a' halálos hírre; annak azt mondotta: talán a' Successiót által venni sijegett; hiszen nem viszem el a' hátamon. — A' Muraközi Perceptorja pénzt hozott, 's ezt tudlára adván neki, be hivatta és azt mondta neki: Az Ur jó ember, nekem pénzt hozott, tsak hogy már én nem soká veszem hasznát, azonban lessz gondom az Urra, mindjárt meg-parantsolom, hogy jól tartsák az Urat. — A' testamentomára kívül reá irta; hogy ha a' Directio és Groff László ennél okosabbat tudnak gondolni, ám tselekedjék, de ha nem; fogadják meg a' mi bele van írva. — Temetéséről, és az ahoz tartozandókrul maga gondoskodott és rendeléseket tett: régen Varga László jó Barátomnak beszéd közben egy kettős ekét ígért; az is eszébe jutott, és halála előtt való nap meg-küldötte: Ezeket én másoktul tudom; némellyekben hogy épen ugy történtek volna, gyanakszom is; 's ugyan azért tsak magad' tudományára irom. Talán hallunk az ilyen 's több anekdotajirul bizonyosabbat is.

A' minapi Helikon után tsak hamar le-bebetegedett; lihető hogy már akkor is nagyon meg volt erőtelenedve; 's az lehet az oka, hogy nem ugy ment az Inneplés a' mint nekem meg ígérte; de az is, hogy mind a' Helikon, mind egyéb igazgatás nagyon sokat vesztett Asbóthnak el menetelével.

En temetésre nem mehetek, mely 13-a lessz; ő pedig még 1-a Apr. meg halt; hanem hónap küldöm Groff Lászlónak ezen halottas verseket, melyeket ide zárok. — Te küldötted talán a' Bétsi Kurirnak az én Hattyúi énekemet; küld meg ezt is:

10-a Apr. 1819.

H. Á. mpr.

A' midőn *Groff Festetics György* életének vége lett,
 Perbe szált a' *Föld* az *Éggel* a' ditső halott felett:
 Mért irigyled, monda, nékem halhatatlan eggyemet?
 'S tiltod, hogy tovább is élve diszesítsen engemet?
 Hogy világojjon sokaknak, hogy tanítson százakat,
 Hogy — hogy éljenek haszonra, 's boldogítsák honjokat!

* * *

Mellyre mond az *Ég*: Enyim ő, égi vólt, és égi lessz,
 Eddig engedtem teneked, 's hát ezentúl mit keressz?
 Nem betsülték őt eléggé, míg vezér tsillag vala;
 Ködbe vonta fényit a' *gőg* és *irígység* Angyala:
 Most, midőn az égi tűz-szesz, tűz-helyébe vissza tért,
 El-tünésével tanuld-meg, míg jelen vólt, mennyit ért.

* * *

A' Ditsőség' templomából egy Nagy Angyal közbe szólt;
 Halhatatlant semmiségbe nem rekeszt-be semmi bólt.
 'S bár ha földbe megy, porrá lessz teste, minthogy föld neme,
 Számos századon keresztül fog ragyogni érdeme.

* * *

A' Ditső lélek tekintvén ez feleselésre-le;
 Ugy szóll gyámolítottíhoz, mint az Angyal felele:
 Által estem a' halálon, de nem gyáva lelkekén;
 Itt *ezer Nagyok* sorában, ott *Fiamban* élek én.

Nagy Váti János Barátunk mintegy három héttel előzte meg
 jóltévőjét. — Ird meg Márjássy V. Ispánynak, ha még nem tudná.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 40. sz. II. köt.]

3725.

Horváth Ádám — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Az én Klarim meg erőltette magát; busúl a' Nagy Festetitsen;
 's halottas versével noha mérték nélkül alig ha meg-nem-haladja az
 enyimet; talán érzi, hogy nem lessz több Helikon. Sijetek azt teg-
 napi levelemnek utánna küldeni; hogy, ha az enyimet nem restelled

a' Kurirnak meg küldeni; küld-meg ezt is. — Én nem voltam itthon, mikor a' Nagy ember meg-halt; sijettem haza a' sok féle hirre; azt vélvén hogy 13-a temetik. Klari tsak tölem tudta-meg, 's tsak oda számólt, hogy Keszthelyig küldi verseit; de ugy halljuk, hogy Nagy Pénteken már el temették; tehát már késő; hanem ha újságokban.

P. Xúr 12-a Apr. 1819.

H. Á. mpr.

Halál! gyász koporsó! setét üredékek!

Mi közöttök a' Nagy Festetitshez néktek?

Mig az arany idők birták a' világot,

Az ilyenek nyertek halhatatlanságot.

És, tűz-oszlopokon ha fel-ragadtattak,

Itt emlékül üres hamv-vedreket hagytak:

'S most a' kit Minerva' szülöttének vélek;

Ugy tűn e el, mint egy közönséges Lélek?

Jer velem Malvinám! Helikon' kertébe,

Ama' berkenyefák' éltető körébe;

Atyánk' nagy tetteit vegyük ott szám-szerbe,

'S rakjuk egy örököt jelentő vederbe;

Azt a' ki arany kort hozott vas időnkre;

Halhatatlanítsuk halandó létünkre. —

Kettős örök élet illet illy remeket,

Segitheti kegyes rollunk is egyiket;

A' mi Herkulesben Jupiterbül való,

Mennyeivé tenni Isten dolga, való.

De Asszonyi kéztől sem lehet sokallni,

Az örök érdemet nem-hagyni meg-halni.

K. K. Horváthné.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 40. sz. II. köt.]

3726.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom April 15d. 1819.

Tisztelt barátom,

Én szombaton délben nálad leszek, nem mint látogatód, hanem mint vásárra-menő Lókupecz, a' ki adni 's venni megyek. Ekkor nem fogok múlathatni: de igen visszajövőben, ha parancsolod. Eladó két

csődöreimet előre küldöm, még pedig azon meghagyással, hogy udvarodban bevárjanak. Kerültetem velek a' fogadókat, hogy meg ne itasodjanak[!], 's a' lovakban kár ne essék. Magam egy paraszt szekeren, 's ernyő alatt megyek, nem kocsin, mert vásárlásaim úgy kívánják. Jeleltsd alázatos tiszteletemet a' Mélt. Grófnénak; előre örvendek, hogy ezt az általam eddig is tisztelt lelkes asszonyt 's gyermekeidet láthatom. Várj szokott kegyességgel.

örök tisztelőd:

Kazinczy Ferencz mpr.

Erdélyi Leveleimet holnap adom Censurára Patakon. — Mit mondasz a' Kotzebue' halálára? Társaságba azért költünk, hogy életünk, birtokunk bátorságban legyen: 's ime úgy élünk mintha felvolnának bontva minden kötelekek. Azonban Sand úgy viselé magát az ölésben, szenvedésben, 's veszésben, mint Stoicus.

Stoicus

Theologus

occidit Baream.

Juvenal.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3727.

Vitkovics Mihály — Kazinczynak.

Tisztelt Barátom!

Nincs mentségem, ki kell vallanom, olly soká hallgatásomért! Magam előtt is el kell pirúlnom, ha elgondolom, hogy ennyi idő oltá becses Leveledre tudtam nem adni választ. Sőt Kedves Fijadnak, Emilünknek, zsenge sorai által sem inditattam feleletre. Az illyesekbül, el vagyok hitetve, sok csinatlan következéseket húzol ki, és, a' mit utóbbi Leveledben Pápairúl, 's róllam gyanakodva feltettél, azt mostan egészen úgy lenni tartsd. Tisztelt Férjfiú! Fogadd el, kérlek, vétkes némasságom' közepette is azt a' vallástételemet, hogy én Téged, bár mennyit némáskodjam, most is, mint akármikor, nagyra becsüllek, tisztellek, és szeretlek. Díszemre 's gyönyörűségemre szolgáló Barátságodat most is, mint előbb, tisztán imádom. Ha szívetemet látnád, mind ezt, a' mit itten irok, tökéletesen elhinnéd. Mit tehetek rolla, vagy mit kelljen tennem, hogy eddig a' rútságig hall-

gattam? nem tudom. Minden mentségeskedésem késő és helytelen. De még is Te, ki szeretsz engem, ha futtában is, el fogod azt hinni. hogy mult September oltá, midőn hozzám irtál, vajúdtam, készültem hozzád írni, és ezt Szemerénknek többszörte fogadtam: Azonban nem tellyesítettem.

Tudjad, September 19étől (mellynek 23án küldéd hozzám Leveledet) egészen October 28ig Pesten nem valék: Oda járék [a] Bánatusba per patvaros ügy miatt: Onnan visszatértemkor négy nap mulatván itthon, Bécsbe felrándultam. Alig tértem haza, ismét Bécsbe kellett utaznom. Innen akartam, sőt kezdtem is Neked írni; Itt a' töredéke Levelemnek:

«Bécs December 17én 1818.

«Tisztelt Barátom! Igen soká hagytam válasz nélkül régtől «ohajtott Leveledet. Ennek okúl adom Pestrül soká elmaradásomat, «a' mint ezen Levelém' költ helyébül is láthadd Pestrül ismét távol-«létemet. Ezen nagy Városbül írok, a' hol Kereskedőket, sétálókat, «ajtatoskodókat, perlekedőket, és Őreket szemlélhetni, a' Kocsik' «szüntelen zörgéseit hallhatni. Én itt is csak azt folytatom, a' mit «Pesten szoktam, pro A, pro I. — A' Decembéri rövid napok, itt a' «nagy Házak miatt sokkal rövidebbek, nem engednek Dél utánt [!] «valahová elmennem nevezetést látni. Még is loptam annyi időt, a' «Császári Bibliothecát meglátogatni. Bélae Notariust, és Révai' Szent «Írását kezembe forgattam. Anonymus szép kézzel, de még szebb «tintával vagyon írva. Ezt, a' mint az elein néhány üres lapokra «tett Kalvinista formájú jegyzések sejtetik, aligha valamelly Togatus «nem vivé ki Hazánkbül! A Szent Írás igen czikornyás betűkkel «írott. — Ez, a' Régiség' kedvéért, megérdemlené a' kinyomtatást. «Tavaly Trattnernél már conferralgattunk Horvát' indításábül ennek «kiadására. Ám Horvát meg Trattner ősszekoczkodtak, és a' jó «szándék füstbe ment. A' Bibliothecában sokat nem nézgelhettem, «mert Kopitár (Horvát fi) második Bibliothecárius el vala foglalva; «ajánlá nékem több főbb ritkaságait e' Könyvháznak, ha másnap «eljövök, megmutogatja. E' szerencsétől elvont prókatori futkározá-«som, 's el nem mehettem. Sándor Császár elfoglalta egész Bécsnek «figyelmét — — —

Ez a' kezdett Levél folytatás nélkül maratt. Haza érvén, az egész Farsangon az elhenyélt allegatiókat nyakra főre folytattam. Az ülés, a' téli komor idők, az aranyér' erősebb bolygatásai egy

kis Hypochondriai kedvel leptek el. Martius vége felé Esztergomba utaztam. Utamban a' fejlődő Tavaszt láttam. Egy kis enyhültemben ismét kezdtem hozzád írni; Várakozásod lecsilapítgatásául Esztergom' leírásához fogtam, 's így kezdém Levelemet:

«Bécsbül kívántam Leveledre felelni, most Esztergombul küldöm a' választ. Fogadd szívesen, 's ne vess meg hallgatásomért. «Először is ezt a' Várost írom le: Martius 22én nap nyugtán értem «Esztergomba. Ha e' Városba bemegy, sem ollyast nem látsz, a' mi «szemedbe tűnne, 's meg fogna sal.

«Többi között a' Városházánál meg fordulván, 's a' magyar «régiségek után vágván, az ottani Archivariustul Pócs János Uról «ezt a' levelet nyertem ki a' leírásra:

«Sok jókkal álgya Isten Kegyelmeteket!

«Akarám Kegyelmeteknek Tudtára adnom, hogy mivel Com-
«mendans Úr az itt kívül való még távullydalon levő faluktul is
«bizonyos pénzbeli quantumot kíván, chez képpest Kegyelmetek is
«ezen Levelem vételével a die praesente edgy hét mulva hozzám
«száz forintot küldeni semmi képpen el ne mulassa. Másként bizo-
«nyos lehet benne, ollyas modalitast keresek meg vételében, hogy
«duplumol is fogja experialni maga kárát. Bátor Keszi die 3a Febr.
«1708. Kelmetek Jó akarója Bottyán János m. k. Nemes Esztergom
«Városi Lakosoknak közönségesen sietve adassék.

Ennyi kezdés és töredékek után most ültem le, 's Leveledre felelek: Pápay mit érez most irántad; nem tudhatom. Ő már több Esztendejénél, miolta nem írt hozzám, se én hozzá. Annyit mondhatok róla, hogy Ő Téged egész mértékben tisztelt mindég; 's munkáidnak főbb imádója volt. Mi hűsitheté el forró tiszteletét irántad? meg nem foghatom. Már ma a' Magyar Literátorok között, sajnosan tapasztalom, nagy szakadás uralkodik, és az egyességnök ellenségei ez alkalmon kapva kapván a' sok mendo mondákat szólva is, írva is hintik, hordják, szórják szerte széjjel. Ebbül ered az, hogy a' Túl a' Dunaiak az Innen Dunaiakat, a' Tiszán Innensők a' Tülsókat szóba, gyanúba vették. Ha kérded helyes okát? Soha nem adhatják.

Rád, a' mint már írtam, a' nagy láрма azért vagyon, mivel nagyon neologizáltál. Azok, kik régi kedves híredbül, 's Literatori Érdemedbül lecsenni, 's magokat a' Magyar nyelvben Pontifex Maximusnak tenni vágytak, mohón kapdostak kilármáztatásodon, és a' hol lehetett, Repuiescat in pace, zúgtak felölled. Ez azután majd nem

Catholicumná lett a' magyarka világban el annyira, hogy a' mi későbbben tolladból folyt, azt rossz magyarságnak, sőt Nem-Magyar-ságnak tartani és tartatni kezdték. Ebből láthadd, hogy Phociusként ki kellett állanod a' Schisma' kelletlenségeit: Noha a' Schismád idővel a' szebb Orthodoxiát szűlíheti.

Mind ezeket azért hordom elő, hogy ezekből mérd, és gyanítassd Elleneidet. Horvátunk most is Az hozzád, a' ki ez előtt volt. Ő a' minden újabb különsegeid mellett is tisztel a' Literaturában. Mért nem ír hozzád? Oka leszen az annyi sok hozzá készülés, mint az enyim. Ez a' Barátunk felette elfoglaltatott a' sok hivatalbéli kötelességek által. Virág becsül most is Tégedet. Ez a' jó Öreg mindenben különös, mint a' geniek lenni szoktak. Egyébaránt mind Horvát, mind Virág röst Levelezők, igen igen röst Levelezők! Nem csuda, ha én is eltanúltam tőlök! Az egész gyanításod tehát csak oda üssön ki, hogy, a' röstség a' nem feleletnek az oka. Virág ugyan a' recensiódban kitett «Réti Virágokat terem» Expressiót egészen nem felejtethette el.

Füredi Vida ki légyen, eddig hallhattad: Ez ál név alatt Franciscus Verseghy rejtődzik. Ő rettenetesen üldözi azt, a' mi töled neologizálásod alatt nap világra kelt. Ha mit felelsz vádjaira, légy irgalmas az ő Megletsége iránt. Kapjatok össze, de ebben is, mint egyébben, legyetek példáink a' Széphoz és Igazhoz!

A' másik Megtámadó N. I. Nagy Leopold Piarista és Váczi Professor. Ezt hozd észre módod szerint!

A' hozzám írt Epistolád a' te míved, változtassd, mint tetszik. Itt egy kis incselkedésemet kell előtted megvallanom. A' Tud. Gyűjteményben 1817. kihirdetett Ó hiten lévő Magyar Iróknak Összseirója én valék. Ezzel akartam Veled és másokkal tréfálgodni. De ez az egész Értekezés, mellyet titkon adattam által az akkori Redacteurnek Fejérnek, Ez által nagyon megerélytetett úgy, hogy sok Datum és fűszerszám a' könnyen corrigáló Fejér által kihagyattak, 's megbántam alakoskodásomat.

A' Tudományos Gyűjteménynek az a' nem szerencsés sorsa kezdett lenni kezdésétől fogva, hogy a' melly törvényt szabtak a' Redingensei, azokat meg nem tartották. Ha megtartották is valamennyire, más felől igen tele voltak complimentel a' Redactio' dolgában. Csak azt hallhattad Összgyűltünkör: «Ennek a' munkáját is «be kell venni, mert Pap; mert Báró; mert Pápista; mert Protestáns; mert Professor; mert Ifjú; mert tehetős; mert annyi praenu-

«meranst szerzett. Illy mellyékes, illy nem Literatori Tekintetek szülték a' sok holmit a' T. Gyűjteményben. Most is (neked mondhatom) ez a' tekintetbéli Manó súlyosítja a' Tud. Gyűjteményt. De mind ezen paroxysmusok mellett lehet reménység a' további egészséges Gyűjteményhez. Most Thaisz a' Redacteur: Ő jól kezdé, jól is akarná folytatni, de sok az elsőző szakács. Az is Lapis offensio-nis, hogy Lutheranus. Mindenbe, a' mi Magyar, directe vel indirecte, mivel a' Hit, 's a' t. Ma holnap fel áll mindenütt a' Néma Institutum! Mennél jobban látok, annál rosszszabbat látok. Ányósnak melázása, a' mit a' Természethez irt, jut eszembe; és ott ama mondása: Irj, és sirj!

Barátom! Vedd ezt a' hosszú levelet elégtételül a' sok hallgatásomért! Vedd annak jeléül, hogy megbántam hallgatásomat: És tudjad, hogy szeretlek, hogy Barátod vagyok. Gondolj bennem tunya Levelezőt, de hízelkedőt, és csél csap embert soha sem. Éljen boldogul!

Pesten Aprilis 24én 1819.

Tisztelő Barátod
Vitikovics Mihály mpr.

Utóbb írásul.

Virággal a' Duna hidgyán, a' hol Ő leg megelőgtebben [!] tanyázni szokott, ma estvén járdogálván, megemlítém, hogy neked írok. «Frater, úgy mond, köszöntsd őtet, és küld el neki az odámot: Neked majd mást adok.» Ime tehát ide zárom a' kinyomtatott odáját. Ez a' Pyrker Székes fejevári fi, és Virággal Német Országból, hol Cisterciáskodott, levelezett. Ez a' Pyrker Magyar tárgyakról Német nyelven Drammákat is irt. És így Poeta is, Püspök is!

Szemerénk a' Fiscalissággal és a' Feleségével törődik. Helmecezi Törtel mellett, hol Vida lakik, felfogott egy darab földet, és rusticál. Fiscaliskodik is. Kár, hogy ezt az Ifjú Embert kedvezőbb sors nem fogta fel!

Bilkey, másképpen a' Derék, Ivásnak adta magát úgy, hogy Dél előtt is pislogott. Én egykor, midőn részeg fővel jönne hozzám ebédre, barátságosan megleckéztem: de nem használt. Kulcsár is látván tántorgásait, kiadott rajta. Most, a' mint hallom, Instructor lett itt Pesten: de megleckéztetése olta felém sem jön. Felette kár, hogy ezen szép lelkű Ifjút Bacchus elfoglalta! Ha írsz neki, intsd meg, intsd, térjen magához, és a' józan élethez. Isten hozzád!

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 133. sz.]

3728.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Sz. Mihályrul, Ápril 26ikán 1819.

Édes drága szökevényem!

El szöktél karjaim közzül, ne hogy tartóztassalak, és hogy felbeszakadjanak örömeim, melylyeket szült jelenlétted, ezer bájokat hintvén bajaim közzé, és elfelejtetvén velem azokat társaságodban. Már rég olta nem volt oly szíves taplálalja lelkemnek. Felelevenültem, gyógyultam, és ha szidott egy kevésbé Feleséged, mond meg neki: hogy itt is szerettek, és hogy ő nem kívánta jobban haza érkezésedet, mint én szökevény elmeneteledet sajnáltam.

Ízleld Körnert, de küld vissza, minekutánna keresztül futod, mert még én sem olvastam, pedig nem az enyim, hanem egy szép Özvegyé.

Elfelejtettelek megkérdezni: tudnál é valami tisztességes Magyar Aszszonyt Virginiám mellé, nem mint nevelőnét (mert e' Feleségem tisztje), hanem, mint jó erköltsű Felvigyázónét, a ki, mikor Feleségem rá nem ér, vagy lyánya nélkül valahová kimegy, Virginiámmal vagy kísétáljon vagy betsülletessen társalkodhasson. Igen tsendes és nyugalmas napjai lennének. A' mondottakbul állana minden kötelessége. Velünk lenne asztala; betsültetne, szerettetne. Jó egészségűnek kellene lenni, hogy a' zivatarok közt is kijárhasson lyányommal, és igen tiszta erköltsűnek, mert én nem csak szép testet és lelket, hanem erős, és a' szabad levegőt győző alkotást is akarok szerzeni lyányomnak. Fizetést is kapna az a' társ személy — Nézd körül magad, kedves Ferentzem, és ha akadsz olyanra valahol, add tudtomra.

Egész házam tisztel, én pedig a' legforróbb ölelkezések közt maradok elfelejthetellen Ferentzem

örökös hív tisztelőd

Pips. mpr.

3729.

Dúlházy Mihály — Kazinczynak.

Sz. Mihály, Ápril' 27ikén 1819.

Tekintetes Ur,

örökös tiszteletű legkedvesebb Uram!

Tünődő lélekkel és bánatos szívvel történt a' Tettes Úrtól lett megválásom. Kerestem viradóra a' T. Urat, mind Grófom' Ő Nagysága nevében, mind a' magaméban, de késő volt, 's végre el értettem a' bõlts tsint.

Az itt' marad't két könyvet alázatos köszönettel vissza küldöm. Kérem alázatos bizodalommal adandó alkalommal a' meg halálozott D. Vitzay' rezét, és még egyszer a' Tettes Úrét is betsületemre kiadni, 's nekem megküldeni; minden sérelem nélkül vissza fogom azokat annak idejében küldeni.

Valóban, igen meglegedve éltem azon igen kevés napokat, melylyeket a' T. Ur, mind Grófom Ő Nagyságának, mind nékem nagyon édesekké fűszerezett. Én elválhatatlanul óhajtanék a' T. Úr ritka társaságában élni. Soha meg nem hal a' T. Úr drága emlékezeté az én érző szívemben. Az Isten terjeszsze a' T. Úr drága és betses napjait, hogy megzavarhatatlanul élhessen a' maga megérdemlett nyugodalmában, mind addig, míg önnön maga meg nem elégli az életet. — Tartsa meg Nagyságos Familiáját századokrul századokra — hadd jusson minden nyom maradéknak egy vagy két Magyar KAZINTZI, — hogy így, még eddig, tsak örökké derülő félbe lévő szegény Magyar Nemzetünk általok déli Fénybe, — valamint ŐK is, majd talán később édes hazánk' ápolgathatóbb karjai között, időkrül időkre az egekig ragyoghassanak.

Mérész elragadtatásomért mély botsánatot kérek — méltóztasson elhinni a' Tettes Úr, hogy tiszta szívemből vagyok és mind fogytig maradok a' Tekintetes Úrnak

örökös, tisztelő, alázatos hív szolgálja

Dulházy Mihály mk.¹

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

¹ A levelet Dúlházy M. Dessewffy J. 1819. ápr. 26-ki levelének 3. tisztán maradt lapjára írta.

3730.

Kazinczy — Dúlházy Mihálynak.

Széphalom April. 29d. 1819.

Bízodalmas Secretárius Úr,

Búcsú nélkül hagyám-el Szent-Mihályt, hol három felejthetetlen napot töltöttem, 's gyönyörűségek nem tudnak elfogyni. A' Mélt. Grófot a' maga házában látni, 's olly széplelkűnek találni alattvalóji eránt, a' millyennek tapasztaltam, egészen ellenkezőleg, mint a' mit erről a' nagy emberről a' rágalmazás hirdet, 's a' Gróf társaságában az Urat 's Fiscalis Kriston [!] Urat, 's ezzel a' színetlen hűséggel, mellyet semmi hamiskodás nem tud játszani — az nekem kibeszélhetetlen öröm volt, 's egy darabig biztosbb barátimhoz írandó leveleim ezzel fognak eltelni. — Bár e' nyáron ismét lemehessek a' kedves helyre, 's akkor már, a' midőn a' Mélt. Grófnét 's azokat a' gyönyörű gyermekeket is láthassam!

Az istálók' emberein kívül még minden aludt a' háznál, midőn eljöttem. Ha legalább az Úrral szólhattam volna, Zrinyit és Körnert nem hoztam volna el hír nélkül. De bízam a' Mélt. Gróf kegyességébe, képzeltem hogy azokra most nem lesz szükség, 's vétkemet azzal teszem jóvá, hogy első alkalmatossággal az ellopottakat köszönettel 's kár nélkül vissza adom.

Itt küldöm:

Rajnisnak Virgiliusi Georgicáját,

A' Márton Catech. Recenzióját,

A' rezet.

A' Göthe Epigrammját.

A' mit Cicero a' fordításról mondott,

A' Kölesei által fordított Iliász' I. Könyvét.

A' Jankovics Ur levelét, azért párban, hogy az Originál Autographiai Gyűjteményemet gazdagítsa, mert más Levelét még nem bírom.

Engedje-meg Secretárius Úr hogy a' Mélt. Gróf Leveleit csak más alkalmatossággal küldhessem-által a' leírás végett. A' csomó azokig, a' mellyeket a' Gróf hozzám 1816ig írt, egygyüvé vannak [!]

költe, 's most általküldhettem volna: de elébb körül akarnám tekinteni, hogy egyszersmind elmondhassam, mint óhajtanám látni a' leírást. Publicum előtt gondosabban kell még a' Leveleknek is hangzani, mint a' mit sietve írogatunk egymásnak. 'S holmi nem idegen szemnek való. A' könnyűségnek nem szabad elveszni, 's éreztetnünk kell az Olvasóval, hogy azok nem neki készültek. De haszontalansággal a' Publicumot elúntatnunk nem szabad. Valamint a' Gróf Dezsőffy József barátsága engem tisztelni fog a' Maradék előtt, úgy tisztem ollyannak mutatni magamat, hogy a' Maradék ezen engem ragyogásban mutató barátságra méltónak ismerjen. Hogy a' Munka dolgozására ideált kapjak, kényszerítve kérem az Urat, küldje meg nekem mind a' Voltaire' Leveleit, mellyeket a' Mélt. Gróf nekem megígérni méltóztatott, mind a' II. Friedrich Prussziai Királyét, melly a' Mélt. Gróf könyvei közt bizonyosan meg lesz. Szent Mihály és Széphalom közt az foglalta-el minden pillantásimat, hogy mint dolgozzam újra ezen Leveleimet. Addig pedig míg a' Munkához hozzá foghatok, jelentse az Űr a' Mélt. Grófnak, hogy Májusban hozzá fogok a' Cicero Levelei' fordításokhoz. Nagy Munka lesz, de méltó hogy neki adjam magamat. Azután fordítom a' tudva való Oratiókat és a' de Oratore nevű Munkát.

A' Mélt. Grófnak kedves lesz érteni a' mi itt következik. Szóról szóra írom-ki egygy hozzám írt Levélből.

Gr. Festetics György igen vidám beteg volt, 's mennél inkább közelített halála, annál játszibb, sőt valóban enyelgő, mint rólam mondta valaha Spissich, hogy borjazik az eszem. Szélütése után rossz volt a' gyómra, lágy, vagy kemény, a' mint az Orvosi szerek igazgatták. Egyszer midőn levették a' székről, ezt mondta: «Valaha, mikor a kis Gróf bugyogóba sz...t, meg paskolták a' s...it: most pedig örülnek az Orvosok, ha Ő Excellja egygy keveset sz...k.» — Az ifjú Gróf Lászlót egygy alkalmatlan Creditora Bécsből Keszthelyig kísérte, hogy vagy megfizettessen vele, vagy kezessé tehesse; sokáig kellett tartózkodnia, mivel az öreg Gróf elnehezedett, 's a' szegény miatt az ifjú Gróf is meg betegedett; mellyet¹ megértvén az Öreg, öregbedett betegsége a' fia nyavalyája miatt, mert azt ő, mint mások is, testi nyavalyának vélték. Valaki nagy sokára bejelentette a' Creditort az Öregnek. Ő mingyárt bekérte az adós levelet, 's ezt írta rá: Cavet Georg. Festetics. A' Német elment, 's a' kis

¹ Dessewffy J. gr. e szót *mit*-re javította.

Gróf felgyógyult. Az Öreg azt mondá Orvosainak, hogy ő jobb orvos mint ezek, mert 3 szóval tud gyógyítani: ezek nem. A' Medicum Consilium még öt esztendővel biztatta: de ő érzette halálát, 's kérte a' Consiliumot, hogy miatta ne zseniőzzák magukat. Meghallván az Orvosok suttogását, előparancsolá a' Fiscálist, és annak egy Instantiát 's Appellátát dictált, hogy ő a' Tekint. Medicum Consilium végzését appellálja a' Bécsi és Párizsi Medica Facultas elébe. E' tréfa után czifra kocsit küldé a' Keszthelyi Plebanus Ruszek Apátért, hogy jöjön minden czó k o s t ú l m ó k o s t ú l, 's készítse-el az örök útra. Meggyónt, nyitott ajtókkal, 's minthogy az Apát az utolsó kenetet fel nem akará adni, kívánta, hogy essék által azon is. Most már eleresztem Fő Tisz. Urat, úgy hogy ezentúl 200 ölnyre a' kastélyhoz ne közelítsen, 's mint a' testi Doctor kapott naponként 100 forintot utolsó napjaiban, annyit rendele az Apátnak is mint Lelki Doctornak. — Testamentomára kívül ezt írta: ha a' Directio és Gróf László ennél okosabbat tudnak gondolni, ám cselekedjék: de ha nem, fogadják a' mi bele van írva.

Kézi Prof. Urnak a' levelet magam adtam-meg, Pap István Urnak egy Tállyán lakos Fiscális által.

Maradok barátságába ajánlva

Az Urnak

alázatos szolgálja

Kazinczy Ferencz mpr.

Beteg cselédem talán már jöhet. Nem tudván mint van, nem küldhettem érte. Ha jobban lesz, talál módot az eljövetelre. Szíves tiszteletemet 's hálámat a' Mélt. Grófnak eránta mutatott kegyességéért.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

3731.

Jankovics Imre — Kazinczynak.¹

Jankovics Ur Levele hozzám, Bacsóm által, kit azért küldtem oda, hogy tekintse-meg a' birkéket.

¹ A levél Kazinczy F-nek Dessewffy Józsefhez küldött levelei között van; Kazinczy Dessewffyhez küldötte mint mellékletet, kísérő sorai azonban hiányzanak. — Dúlházy M. a következő jegyzetet írta rá: Jankovits Ur levele Kazintzy Ferenczhez, vagy a' levél' kópiája.

Radvány, 29. Apr. 1819.

Mintegy 250 pár kos alá való juhaim igen is eladandók vagy-
nak. Az eladás terminusa lesz circa 12 Junii, a' mikor nálam rend-
szerint a' bárányválasztás szokott véghez menni. Lesznek azon kívül
eladandók 2 's 3 esztendőös ürük is, melyekből a' Vevő jövő ősszel
azonnal pénzkelhet; ha pedig meg akarja tartani, annál jobbat nem
tehet, mert minél öregebbek lesznek, annál többet fognak érni a'
gyapjok és húsok nevedése által. Sőt ha biztos Vevőm akad, az
egész Bistei ürűnyájamat is kész vagyok eladni, mely mintegy 900
darabból áll, 's igen szép, tiszta, egészséges nyáj. A' kövér és székes
Szent Mihályi földön ezek véghetetlenül felhíznának, megnőnének,
meggyapjasodnának. Idei bárány is lesz vagy 120 darab eladható.
Ezekből 3 darab fog egy párba számláltatni. Az egész jószág ekkoraig
még mind egészséges, 's nem is azért eladó, hogy vagy egésségtelen-
ségek vagy durvaságok miatt elesett volna kedvem tőlök, hanem a'
téli takarmánynak 's a' nyári legelőnek szűke parancsol nekem.
Kénytelen vagyok eggyik részétől a' legkedvesebb jószágomnak is
megválni, a' melyből e' szűk időben egyedül pénzkelhetnék. En Mált.
Gróf Dezsőffy József Ő Nságának régi 's egyszersmind különös
tisztelője vagyok: ugyan azért személyesen is Kassán kinyilatkoztat-
tam ez eránt magamat, hogy teljes bizodalommal elfogadom hitelező
levelet.

Azt mindazáltal megkívánom, hogy rövid napok mulva, minek-
előtte a' nyíréshez fognék, ha nem is maga Ő Nsága személyesen,
(melyet különben a' legnagyobb szerencsém közzé számlálnám, ha
megeshetne) legalább egy biztos és a' dologhoz értő emberét kül-
dené fel ide hozzám Radványba, a' ki most, míg gyapjában van a'
jószág, azt megtekintené, megvizsgálná 's megalkudná, mert többen
is vagynak, a' kik magokat nálam jelentik a' vevés eránt, de mind
ezeket (szavamat adván egyszer Ő Nságának) választás utánra iga-
zítom. Mellyeknek jelentése után magamat ajánlom, et cet.

Jankovics Imre.

3732.

Kazinezy — Rummy Károly Györgynek.

Széphalom d. 1. May 1819.

Theurester geliebtester Freund,

Unsere Malie ist von ihrer Hautkrankheit durch Kudelfleckbäder vollkommen befreit. Schwefelräucherung half bey ihr nichts. Ich schickte den Hofmeister um sie abzuholen: aber man gab sie ihm nicht, weil sie ihre Grossmutter sehen wünscht. — Ich komme auf sie noch zurück, hier eile ich Ihnen nur zu sagen, dass unser armer Zapf nicht mehr lebt. Wir hatten das traurige Glück, ihm in seinen letzten Tagen eine elterliche Pflege zu reichen, und hätte er es gewollt, so wäre er hier gestorben.

Zapf haben wir nie sonst als die wenigen Stunden gesehen, die er, auf Ihr Ansuchen, hier verlebte. Er fand in uns gute Menschen, und adressirte sich, da er ein parmal [!] in Noth war, an uns. Wir gaben ihm Arbeit, die er sonst durch sein Mensch herauszuschicken pflegte. Da er jetzt kein Mensch hält, und nothgedrungen war, so brachte er den 24sten Apr. die Kleidungsstücke für meine 2 Söhne selbst heraus. Er fand Wagen, die ihn gratis aufnahmen: aber in Pálháza machten die Wagen Halt, und so nahm er einen eigenen Wagen auf, weil er krank sich fühlte. Er war ohne 1 xr. Geld, und den Wagen zahlte meine Frau gern. (Ich war in Debrecin.) —

Zapf hatte schon vor dieser Reise Üblichkeiten. Ein kalter Wind und etwas Regen auf der Reise machte ihn noch kränker. Als der *sonst nur einmahl geschene* Mann eintrat, ward im Haus alles erschrocken. Er war schwartz im Gesicht, und konnte wegen Anguina kaum sprechen. Meine Frau, die Mediz. Kenntnisse von ihrem Vater geerbt hat, gab ihm um den Hals eine vessicaus [!] und da sie sah, dass er auch eine Lungen Entzündung zu befürchten hatte, so wurde die vessicaus ihm auch auf die Brust gesetzt. Wäre das Übel, an welchem der arme Mann litt, bloss das gewesen, so wäre er gerettet: aber er hatte auch ein Übel im Magen. Klystiere halfen wenig. — Meine Frau sah Todesgefahr, ein todter Geruch und der ewige kalte Schweiss liessen alles Üble besorgen; und so quartierte sie ihn in das Zimmer wo wir speisten, und wo jetzt mit

Zapf das Stubmädchen und ein paar Kinder lagen; sie selbst und ich schliefen in dem Zimmer, wo Sie einquartiert waren, und die Thüre zwischen uns und dem Kranken war offen, damit wir jedes Ächzen hören können. (Ich kam von Debrezin.) Sophie schlief die ganze Nacht nicht. — Zapf bekam bald seine Stimme und die Lunge ward erleichtert: aber sein Magenweh ward immer ärger. Wir wollten einen Arzt von Ujhely kommen lassen, Zapf aber verbat es, und drang zuletzt mit Wuth darauf, dass er nach Kaschau geschickt werde. Alle Vorstellungen waren umsonst. Wir gaben ihm einen bedeckten Leiterwagen, in welchem er zwischen Better liegen könne, und der Hofmeister, einst chirurgus bey der Armee, begleitete ihn. Rührend war sein Abschied. Mit Heftigkeit drang er darauf, dass meine Frau, die sich versteckt hatte, sich ihm zeigen soll; sie musste erscheinen. Sie haben mich wie eine Mutter gepflegt, sagte er, und ward auf den Wagen hinaufgelegt. Er kam nach Kaschau lebendig: aber in wenigen Stunden darauf war er todt (d. 28 Apr. der Nacht auf d. 29sten). Er hatte den kalten Brand.

Im Haus war kein Geld als die einzige 20 f. welche wir ihm ohne sein Conto zu wissen, gaben. Creditoren erschienen Haufenweis als der Hofmeister noch da war. Warum bin ich nicht reich! und warum gab die Zeit uns so ein hartes Loos! Wir edlere Verschwen-der würden dieser unglücklichen Familie beystehn. —

Der Hofmeister besuchte Malie, fragte sie, ob sie vieles vergessen hat, und sie konnte auf keine Frage aus der Grammatik antworten, wusste nicht mehr, wo Florenz liegt, ja auch die allerleichtesten Dinge über Ungarn nicht. Malie ist uns allen ein unerklärbares Phänomen, und hätte der Hofmeister die Versicherung Ihrem Herrn Vetter nicht gegeben, dass Malie bey uns *alles das genoss, alles das frey hatte, alles das lernte*, was unsere eigenen Kinder, dass *zwischen Malie und diesen gar kein Unterschied bey uns galt*, dass wir beyde besonders aber ich, *sie mit aller Vaterliebe behandeln*: Ihr Herr Vetter müsste uns für gewissenlose Menschen ansehen. Ich kenne ihn als einen gebildeten Mann, u. weiss, dass er auf Klägereyen eines Kindes wenig Gewicht legt: aber da Malie gar nichts bey uns lernte als ungrisch zu sprechen, (das was sie gelernt hat, hat sie ja, wie schon gesagt, vergessen) *da sie unartig, grob sich dort aufführt, wörtelt, frisch ist, nie bittet, nie dankt, nie grüsst, im Essen auswählt, manche Speisen gar nicht kosten will* (alles Klagen, die Ihr Herr Vetter dem Hofmeister vortrug) —

so kann er den Gedanken nicht ersticken, dass ich, dass meine Frau, dass der Hofmeister sie verwilden lassen, und dieser Gedanke ist für mich tödtend. Welcher verachtungswürdige Mensch muss ich, mein gränzenlos geliebter Freund, in Ihren Augen seyn, der so treulos an Ihrem Kind gegen Sie und dieses Kind mich betrug! Aber Gott und mein Gewissen und der Hofmeister sind zu meiner Ehre mir genug, und ich bedaure Sie herzlichst an Malie werden Sie wenig Freude erleben; sie überschreitet alle meine psychologischen und pädagogischen Einsichten, und ich weiss nie, auf welche Weise man das Vertrauen u. die Liebe dieses Kindes gewinnen könnte. Talente hat sie; sie lernt, sie fasst geschwind, aber das ist wieder weg, und ihr Gemüth, ihr Herz hat Falten, wie ich sie noch bey keinem Kinde gesehen habe. Mein Trost ist, dass ich von jeher gewohnt war, Ihnen alles Gute und Nicht Gute von ihr getreu zu schildern, und dass sie von Ihrem Herrn Vetter eben so gekannt ist wie durch uns alle hier. Der Hofmeister, ein stiller, moralischer, artiger Mensch und sehr ämsiger Lehrer urtheilt von ihr eben so. Er sagt, dass ein Cousin¹ von Ihnen, der Ladendiener ist, dessen Namen er aber vergass, Malie in Kaschau sehr oft schon hat züchtigen wollen: dass aber Ihr Herr Vetter dieses nie zuliess. Wirklich, mein theurester Freund, es ist Zeit, dass wir consultiren, wie das Kind zu leiten ist. Ich will dann alles thun, was Sie von mir verlangen. Nie vergass ich, dass Sie mein Freund sind, u. dass auch meine Kinder durch fremde Hände erzogen werden können. —

Ich kam auf den Markt von Debresin den 18. Apr. Als ich aus dem Wagen stieg, war mein erstes zum Prof. Ercei zu kommen, weil ich besorgte, mir würde es später an Zeit fehlen, ihn zu sehn. Ein schöner Mann, noch ohne einem einzigen grauen Haar. Seine ihm eigene gravität hat nichts pedantisch; aber Goldene-Ader und Hypochondrie, über die er gerne klagt, machen ihn etwas finster. Er trägt bajusz und Sporn. Seine Bücher stehn in simplen 3 Schranken mit bretternen Thüren, und diese sind, mit einem Tisch, einem canapé, einem Bett, einem Fortepiano Flügel, einer violine und einem Spiegel, sein ganzes Meuble. Kein Bild, keine Landkarten, nichts was an einen Professor erinnert, kein Buch, kein Dintenfass im Zimmer. — Ich dankte ihm für seine mir 2 verschiedenemalen gemachte Geschenke seiner eben so viel Bände Philosophia jetzt mündlich, da wir bis

¹ E szó fölé Romy K. Gy. ezt a szót jegyezte: Neveu.

jetzt uns nie sahn, u. Festetics's u. Kotzebüs [!] Tod war der Text, über welchen wir sprachen. Er war es, der die Recension des Marton'schen Catechismus vorbrachte, nicht ich. -- Márton hat mich irrig verstanden, sagte er, da er glaubt, ich habe seinen mit A. (wahrer mit einem *umgekehrten* V (Varga) das ist A bezeichneten Recensenten) gebilligt. «Das habe ich nicht gethan: ich sage vielmehr, dass Márton von dem Pleban M. A. seinem ersten Antagonisten wohl begriffen sey, und dass Martons Antworten diesen nichts anthun.» Ersei glaubt Kants moral. Beweis und seine ábrándozások (Träumereyen von der Perfectibilitaet nach dem Tode) taugen nichts, und dass es besser sey, bey dem cosmologischen Beweis zu bleiben. Doch es ist Ihnen bekannt, dass er ganz empirist ist. Ich vermied den philosophischen Discurs, denn wozu wäre das bey einem kurzen Besuch? aber leise berührte ich, dass Philosophie u. Empirie mir etwas ganz verschieden scheinen. Um so mehr drang es mich ihm zu sagen, dass als ich wider *A*, oder *A* also, wenn er lieber Lambda als Alpha seyn will, aufratt [!], ich noch nicht wusste, dass dieser Prof. Vargha [!] seyn soll; -- u. dass ich Herrn Prof. Vargha nicht für einen Protestanten, sondern für einen Catholiken halte, denn das ist er bey seinen Grundsätzen gewiss. Wir schieden mit dem Glauben, dass wir uns diemahl nicht mehr sehen werden: allein den 3ten Tag war ich wieder bey ihm, u. er musste mir ansehn, dass ich ihn recht lieb gewonnen habe, denn bey Péczeli u. Buday war ich nicht.

Der Markt zu Debreczin ist so ein Gedräng, wie an den Thüren einer Kirche bey'm Ausgehn, diemahl hat man aber zwischen den Gezelten u. Laden ruhig spazieren können. So geldlos ist die Gegend. An einem Wochenmarkt verkaufte man dort 1 Küb. Korn schon per 25 Gr. Jetzt war das Korn per 2 f. Pferde waren wohlfeil, weil die Gegend bloss aus Vieh Geld machen kann u. also Pferde in Menge zum Verkauf herbeygehohlt waren. Da ich meine 2 schönen Hengste nicht anbringen konnte, so kaufte ich 2 junge Stutten [!] um 365 f., wo eine mehr werth ist. -- Bey dieser Reise hielt ich mich 3 Tage bey Graf Joseph Desöffy in Sz. Mihály auf. Der Ort gehört sein, u. besteht aus 880 Häusern; er hat 16,000 Kübel Frucht, u. kein Geld. -- 3 unvergessliche Tage; ich liebe und schätze den edlen Mann noch mehr wie sonst. -- Er ist glücklich, wie kein König es seyn kann. Sein englischer Garten, den er anlegt, hat 50 jugera, und die Natur gab ihm in der Fläche drey erhabene,

kegelförmige Hügel darin, die sehr weise benutzt sind. Kommen bessere Zeiten, so wird sein prächtiges Haus auf dem einen Hügel erbaut. Die Kinder waren mit der Mutter (einer geb. Gräfin Sztáray) in einem andern Gut. Sie haben einen Lutheranischen Erzieher, mit Namen Józsa, der sehr stark in der griechischen Sprache ist. Der Graf lässt den grössten Theil seiner aquisiten dem Sohne, welcher am stärksten in der Griechischen Sprache seyn wird. Eine Tochter Virginia, und 3 Söhne, Aurelius, Marcellus u. Aemilius, schön wie Engeln, und Aemilius, der sie alle übertreffen wird, wie wohl alle viel Geist haben.

Gestern Abends erhielt ich in dem Tud. Gyűjt. meine Antikritik, mit der ich zufrieden bin, und im M. Kurir die Verse des Graf Desöffy an mich. Ich weiss nicht, wie dieses Gedicht dem Zeitungs-Schreiber zukam. Nicht ich, nicht Desöffy hat es dahin geschickt.

In Debreczin sprach ich einen braven jungen Mann, der den Grafen Georg Festetics todt sah. Den Tag wo dieser grosse Mann vom Schlag gerührt ward, soll er sich durch Bisse drey mahl zur Pollution gereizt haben. Diese unnatürliche Wollust hat sein Leben verkürzt. — Seine Laune hat ihn nie verlassen. Ruszek musste ihn communiciren, u. er selbst forderte ihn auf, ihm die letzte Öhlung zu geben. Nun ist's vorbey, sagte er zum Ruszek, u. von nun an ist Ihnen verboten, 200 Klafter weit sich meinem Schlosse zu nähern. Graf Ladislaus machte wegen den Diamanten seiner Gemablin 300,000 f. Schulden. Sein lästiger Creditor begleitete ihn nach Keszthely. Da er nicht Muth hatte, seinen Fall dem kranken Vater zu melden, so ward er krank. Der Graf erfuhr's u. liess den Gläubiger kommen. Dieser foderte [!] Caution. Festetics ergriff die Feder, u. schrieb auf die Obligation: Cavet Georg Festetics. Ladislaus ward gesund. — Das sind mir Ärzte, sagte er, sie können meinen Sohn nicht gesund machen, und ich mache ihn mit 3 Worten gesund.

Von Vay u. Lónyai habe ich gar keine Antwort. — Die Erd. Levelek sind in den Händen des Censors. Ich umarme Sie.

d. 4. May. — Für die Encyclopädie des Ersch kann ich nun den Artikel Magyarische Sprache u. Literatur nicht arbeiten. Übernehmen Sie dieses Geschäft. Schon das, dass diese Herren über die Donau meinen Namen in Ersch's prospectus sahn, hat mir den Aufsatz über die Recensionen (T. Gy. V. K. 1818) zugezogen.

Nehmen Sie mir das nicht übel. Füredi Vida ist Franz Versegghy, wie schon die 2 ersten Buchstaben in seinem Füredi Vida zeigen. Auch ist der Aufsatz mit seiner Hand geschrieben an die Redaction gekommen.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

3733.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. .

Szent-Mihályrul, Május elsején 1819.

Drága édes Ferentzem!

Felgyógyult inasod könyveimmal és leveleddel útba kapta embe-
redet. Viszzatérének hát mind a' ketten, és által adták a' sokféle
szép, és kedves dolgokkal megterhelt pakétomat.

Olvastam leveledet Dulházihoz. Ő nem ítélhet úgy rólam mint
te, mert mindég körülöttem van. A' sok aprólékos bajok megzavar-
ják olykor elmémnek velem született derűtségét, azoknak t. i. mind
száma, mind tsiklandós viszketegsége végtére igen boszszontathatóvá
teheti a' legszelidebb embert is, úgy mint p. o. a' kis legyek és szúnyo-
gok' tsipése az Erdélyi paripát. A' kis és nagy bajokat egyenlően
kellene tűrnünk, mint Ksenofonrul mondják, de tüzesebb vér dobog-
tatja olykor a' szelid szívet, és nekem nagyon használt volna vala-
mivel jobban megtörődnöm, 's négy vagy öt esztendő t Kufstájban
töltenem. Vizsgáld csak magadat, kedves barátom, tapasztalni fogod,
hogy szép csendes lelkűséged' egy részét azoknak az átkozott Fokok-
nak és tornyoknak köszönheted. Aliquisque malo fuit usus in illo.
Azért idvezletesek a' szép, 's jó társaságok — azért öröm és nyere-
ség veled lenni, mert nem csak örül és tanul, hanem javúl is az
ember.

Említhetőképén halt meg Gróf Festetits. Mi az a' czók és mók?
Nekem legjobban tetszik, hogy a' Bétsi medika Fakultáshoz appellált
Ő Nga. Én egy vén aszszonyhoz appelláltam, és talán nem fog azért
a' halál rajtam boszszút állani.

Felséges gondolat Tzitzeró levelei' Fordítása, és a' szintűgy
remeknek, de Oratore. Megküldöm Olysóru Voltér' leveleit, köztök van
az egy pár egyevű[!] nagy Fejedelemmel, Fridrikkel t. i. és Katalinnal

való levelezése is. Május' közepe felé leszek Olyson. E' napokban 'Filémon és Bautzisz' történetét fordítam le a' Francia Lafontaine után, feleségem' számára. Még mindég kenetem, mosatom, párlogtatom magamat, és fejér örömmel főtt bort iszom, gyomrom és beleim' helyre hozása végett. Legtöbbet használna talán, ha minden gond nélkül, vagy Londonban, vagy Párisban, vagy Nápolyban tölthetnék egy két hónapot, vagy ha valaki adósságomnak egy részét kifizetné. Az ilyeneket számár kívánatoknak hívják, de ugyan, nints é semmi a' számárban a' mi kívánatos volna, még okos létünkre is? szép az okosság, mikor hipokondriát nem szül, de nem árt, ha valamit még mellé adott a' természet, és ha bételylyesedik Voltaire' Helvetziushoz intézett óhajtása: «Je vous souhaite la force d' Hercule et la sagesse de Socrate.» Az Isten, ki mind a' kettővel megajándékoza, tartsa meg még igen sokáig mind a' kettőt benned. Tulajdonítsd szeretetemnek óhajtásom' és szeresd ohajtó
's tisztelő hív Jóskád mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3734.

Dúlházy Mihály — Kazinczynak.

Sz. Mihály't, Május 1sején 1819.¹

Örökös tiszteletre és szeretetre méltó,
Drága Tekintetes Uram!

Öröm mohósággal olvastam a' 'T. Ur' leg betsesebb, hozzám írni méltóztatott gyöngy sorait. Minden parantsolatjait elértem, mert szívemnek elég szerentséje volt a' 'T. Urat igaz értelembbe megesmérhetnem, azért is minden parantsolatjai örökké szentek és elháríthatatlanok lesznek előttem. A' tudva lévő levelek' Olysóruul leendő 's mentül elébb lehető által küldésére fő gondom leszsz. A' nagy Zríni Msrptoma felett leg kissebb szentségtelen gondolat sem érintette se Grófom Ő Ngát, se magamat. A' betses küldeményeket mind egy sommában megkapánk. A' vissza küldendőkre fő gondom lesz annak idejében. A' réz még tovább elkéshetik, de csak ugyan arrul is én fogok felelni. Óhajtanám még a' meghólt D. Vitzay rezit is,

¹ Dessewffy J. ugyanekkor kelt levele 3. lapján.

ha megkerül, mert nem csak másoktól, de Dr. Sihulszkő Urtul is úgy értettem, hogy ez a 'T. Úr' pártfogása alá jutott.

Levelem által adatását, 's adását, mély alázatossággal köszönöm. Esedezem még adandó alkalommal a' Szemere György Urét is Lasztótzra által küldetni. Mi korunkhoz képpest való módon elhatároztuk magunk köz'tt, hogy ez után levelezzünk, és így a' levél csak barátságos.

Grófom Ő Nga, bizonyos, bizonyos, hogy egy színmutatás nélkül való, kategorikus, és világos szívű, talpig betsülletes, Őri nagy ember; nints egyéb baja, csak hogy nagyon tüzes; innen megesik, hogy néha nyersetskén is ki mondja az igazat; de azért sem a' kívül vagy távol valóknak, sem a' körülte forgóknak nem rettenetes; nem, mert valóban egyenes szívű, igasságos, és éles látású lévén, keresztül lát a' vesében is, és igen tudja a' jókat a' rosszsaktul megkülömböztetni; 's innen ítélni vagy jutalmazni is, a' mint a' dolog, az idő, a hely természete kívánja vagy engedi.

Maradok, kedvezéseibe ajállott, változhatatlan háladatossággal a' Tettes Őrnak

alázatos és örökös szolgálja

Dulhász mk.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3735.

Kazinczy — Szilágyi Lajosnak.

Különös bízodalmú Drága Jó Uram Szolgabíró Úr,

Kedves Uram Öcsém!

Én Debreczenben voltam az elmúlt vásárkor, 's úgy reménylém hogy ott öszszetalálkozunk, az által vett írásokat lepecsételtem minden levél nélkül, hogy magam kézhez adhassam: de nem találván Kedves Uram Öcsémet, a' pakétot Dr. Szentgyörgyi Urnál hagytam, arra kérvén ezt a' nekem igen kedves barátomat, hogy azt adandó alkalmatossággal Uram Öcsémnek magának általadni méltóztassék. Úgy hittem, hogy a' Tud. Gyűjt. Aprilisi darabjában a' Biographia már meg fog jelenni: de azt most egyéb darabok foglalták-el. A' Májusi Kötet, reménylem, közleni fogja. Bár Kedves Uram Öcsém 's az Olvasók úgy találhassák, hogy meleg szívvel írtam-meg annak

az általam hamvaiban is tisztelt páratlan nagyságú embernek emlékezetét!

Kedves Uram Öcsémet arra kérem alázatosan, méltóztassék gondosan megtekinteni Nagy Atyjának könyveit, és ha rá akad egy in 8° bekötött Albumára, hova poetai dolgozásait beírni szokta volt, közölje azt velem.

Nagy a' gyanúm, hogy azokat a' verseket némelyek rossznak tartják, 's azért dugták-el. Vagyunk sokan, a' kik azokról más-képen itélnék, 's a' kik azokat kincseknek fognánk tekinteni, bár darabosak, 's mutatják, hogy akkor készültek, a' midőn a' nyelv még kevésbé volt kész, mint most. Fél század múlva a' mi mostani dolgozásaink is durváknak fognak ítéltetni, 's a' mostani sínaság pusztaságnak.

A' visszaadott darabok eránt arra kérném Uram Öcsémet, hogy köttesse-be egy in folio kötetbe, hogy semmi darab el ne vesszen. A' maradék azt tisztelettel fogja tekinteni. 'S ha Uram Öcsém valamely Bibliothécának akarja adni, hogy fenn tartassanak ezek a' becses maradványok, 's nem tartja-meg familiájának: én offérlom a' szállásadást, 's fogadom hogy nálam 's maradékimnál (kikre több efféle fog maradni) el nem vész.

Kedves Asszony Húgomat 's Uram Öcsémnek kedves rokonát Tek. Füredi Sámuel Urat szívesen tisztelvén, atyafiságos barátságába ajánlva maradok Kedves Uram Öcsémnek

alázatos szolgája

Széphalom Máj. 2d. 1819.

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a debreczeni főiskola könyvtárában.]

3736.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom, Máj. 4d. 1819.

Édes barátom,

Haza érkezvén a' Debreczeni vásárból, hova April. 16dikán mentem vala le, örömem vala venni régen óhajtott leveledet. — Azokhoz a' miket Te Gróf Teleki Ferencz felől írsz, hasonló dolgokat írhatnak Szent Mihályról, hol lemenőben fél nap, visszajövőben

harmadfél napot mulaték, 's még így is szökve kelle eljőnnöm, míg Dezsőffy, Dulházija, Fiscálisa, 's egy 65 esztendőszakálás Gazdasszonya reggeli álmokat alvák. Hányszor kívántunk téged magunk közzé! D-t magánál kell látni. Ez a' roppant helység övé 1 mér-földnyire Tokajhoz. Az 880 házból áll, 's ő 2400 köblöt vét-el minden esztendőben, roppant granáriumában, túbusaiban, 's téglából épült vermeiben 16,000 köböl élete van, 's e' pénzetlen időben pénze még sincs. Angoly kertje ötven jugerumnyi helyből áll. A' hely sík, de a' természet e' kertbe 3 magas dombot esztergályzott; az egyik szőlőnek van elfoglalva, a' másikon egy házban valamely cselédje lakik, a' 3dikát scarpiproztatta, hogy a' kocsí ezen állhasson-meg, 's innen léphessen vendége be az ő két emeletű pompás lakjába, mely a' pénzetlen idő miatt csak papiroson áll még. Neki 400,000nyi adóssága volt, már csak 85 van. Akkor fog építéshez, mikor ezt lefizeti. Most egy vályog házban lakik, mely Tisztartójának [!] volt építve. A' kert erdeji 's berkei már el vannak ültetve, 's mind riolirozott[!] földben. Sokszor 200 embere kapál benne naponként. Szobájiban nincs semmi, a' mi a' vályog házhoz nem illenék. Városi élethez illő bútorai Kassai házában vannak, melyet tavaly vett 25.000 pengő forinton. A' Grófné 's Virginiája, Aureliusza, Marcellusza, Emílj Olysói jószágában voltak. A' Grófné Sztáray Mihály Szabolcsi Fő Ispánnak és a' Fő Cancellarius Eszterházy Ferencz lyányának gyermeke, a' leány és a' 3 fiú valószínű angyalok, 's ezek közt Emíl a' legszebb, legtüzesebb, noha mindenike tüzes és szép. Aurél és Marcell ez idén Martz. 19dikén atyjoknak neve napján adtak exament a' Kassai Academia Professorainak jelenlétekben, 's görögben úgy a' hogy semmi Rhetor nem. A' Gróf azon gyermekének hagyja legnagyobb részét keresetének, a' ki görögben legerősebb lesz. Ugy hittem, hogy e' tudósításokat örömmel fogod venni. Én D-t 3 esztendő oltá nem láttam. Olly ősz mint én voltam 1806. A' szerelem örömei a' 48 esztendő embert is öreggé teszik. Azt írja nekem azolta, hogy bár csak ötet is elzárták volna mint engem. Most Orvosa rendeléséből mindég kapál a' kertben, gyalogol és lovagol. Eltiltatott a' tanulás-tól. De az haszontalan tilalom egy D-nek. Készebb halni. — Hozzá-
írt Verse kijöve a' Kurirban. Nem én, 's nem ő küldé-fel. Nem tudom kicsoda. Szerencsére kihagyák egyik Strofáját.

Erdélyi Leveleim' Kézirata Censurán van. Kérd tehát Mélt. Bája Urat, hogy Neked adja által a' Hunyadi és a' Dévai Vár rajzo-latait, te pedig hajtsd össze, nem gondolván azzal hogy az által

szenved a' festés, 's Recepisse mellett küld [!] hozzám első postával. Ha ezt tenni egy vagy más okért tenni nem lehetne, kérlek, nyerd-meg a' Mélt. Urat arra, hogy azt nekem plajbászolja-le. Azután is elkészíti azt az én Metszöm. De küldd bizonyosan, mert míg Levelem hozzád ér, a' Munka sajtó alá jut. — Rendes dolog, hogy a' Szászokról írt Levél őket bántja, 's igazságtalannak kiáltják: mások pedig magasztalják 's igazságosnak tartják. Az Író az illy tartalékok által inditatik a' hallgatásra, mert a' ki hallgat, senkit meg nem bánt. De nem nem bántani tiszte az Írónak, hanem tudatni a' mit Olvasóji nem tudnak. Intéseidet köszönöm, még pedig nem csak szóval, de szívvel is: praemuniálva vagyok azon ellenvetésre, hogy a' Szászok közt csak keresztül futottam.

Az én Siglám az olly darabok alatt, hol nevem egy vagy más okból mint egy helyén kívül állana, ez: — G. H. I. — A' két vonás itt azt a' betűt jelenti, a' melly az Abéczében a' G. előtt és az I. után áll. Választhattam volna X. vagy Y. vagy Q. betűt: de hihetőbb, hogy ezt más is választja, mint azt [az] Öt betűt, közzéjek számlálván a' két vonást is. Ez az egész titok. Sokan itt rá akadtak a' 2 vonás' magyarázatjára.

Sorban megyek Leveled' czikkelyén. Bálintom örülni fog Munkádnak, mint az atyja. Téged a' Cserey medaillja eljlesztte: én nagy örömmel fogadom mindég a' Jók szeretetének jelét, 's nem gondolok vele, ha ellenségim, kiknek száma Légio, hiúsággal vádolnak is, és ha Füredi Vida (az az Ferseghi Verencz) azt kiáltja is rám, hogy magam kürtölök 's kürtöltetek magamnak. A' Festetics' berkenyéje nekem kedves, kivált hogy az enyém mellé ülteték a' Kisét. Külömben az egész berkenye és minden a' mi ehhez hasonlít, kevésbé pirítana-meg, ha más kapna is, én pedig nem. A' Keszthelyi azért kedves, mert Festeticstől jött, kit minden Jó tisztelni tartozik, és a' ki ezt úgy ülteté nekem, hogy engem soha sem látott, 's én neki levelét soha sem vettem. Még kedvesebb nekem pedig ez a' berkenye és a' Székes fejevári theáter' kárpitjára írt nevem, hogy épen akkor történt, mikor a' Himfyanusok zaklattak.

Az igaz, hogy ugyan Gondolatok azok, a' mellyekre azt írad, hogy ugyan Gondolatok. 'S lássd ezeket a' megfoghatatlan embereket. Azok a' gondolatok tömjéneztetnek. — Csak hogy a' dolog megfordúla!

Kölcey a' Homér Iliádjának 3dik Énekét sem végzé-el egészen. Többé nem nyúl tollhoz, elkeserítve a' Pestiek által, 's eltelve pana-

szokkal Horvát István 's mások ellen, 's azt kiáltozván hogy a' Magyar-nak soha sem lesz Literaturája. Látod tehát, édes barátom, hogy kötelessége a' jó embernek ezeket *bántani*. Mert ők *bántásnak* nevezik, ha valaki ellenkezőképen gondolkozik. Grammaticai Catholicismus, Grammaticai Protestantismus, Grammaticai Deismus van conflictusban egymással. Az első emberei Verseghe, Kultsár, Czinke etc. ezek alku által akarnak *Eggyiséget*, noha Kultsár Grammaticai Deista, és még is minden Deismusa mellett Egység kell neki, tudnillik hogy ő csinálhassa ugyan a' mi neki látszik jónak, de papolása 's térítgetései által hozzájuk tartozzék. Ide való Horvát Endre is, azt predikálván, hogy a' *szakadások* Magyar Nyavalya, 's az ő Takács Józsefe és Himfyje. Révai nekem azt beszélé, hogy neki 600 fntot ígért eggyike azoknak a' kiket itt megnevezék, csak legyen Ypsilonistává. Grammaticische Seelenkäufer!

Eddig olvasád az Aprilisi Kötetben Anticritikámat. Ugyan mit mondanak majd arra? Használ e az valamit, vagy semmit sem? Bizonyosan használ. Elpirúlnak éretlenségekért, 's látni fogják, hogy nyilaikat csak addig lövöldözhetik, míg bátor ember mutatja-kijajánságokat.

Kedvetlen dolgokat nem kell híresztelni: de egymásnak elmondhatjuk, 's kell elmondanunk. A' — — — — —¹ mikor jössz? Kérlek jőjj, 's írd meg idejében, hogy várhassalak. Ölellek forró szeretettel.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

3737.

Kazinczy — Horváth Ádámnak.

Széphalom Máj. 4d. 1819.

Édes barátom,

Az elmúlt holnap közepe táján lementem a' Debreczeni vásárra, 's kevés napok előtt érkezém haza. Vettem mind a' két leveledet, 's Versedet és a' mi Klárinkét ma küldöm fel a' Kurírnak. Én küldém-

¹ Itt az eredetiből egy rész ki van szakadva, mintegy 6—7 sor.

fel a' Hattyúi Éneket is: de nem én a' Gróf Dezsőffét, mely az utolsó Ujs. levélben jelene meg, 's Füredi Vida, igazi nevével Verseggy Ferencz Úr, felette nagyon megtévedne, ha azt hinné, hogy itt is magam kürtölgettem magamat; noha épen nincs kedvem tagadni, hogy én a' Jók szeretetével kevélykedém eddig is, ezután is fogok. Hogy magam kürtölgetnék magamnak, vagy hogy másokat kérnék a' kürtölgetésre, azt nem tudtam eddig: de meg lehet, hogy azt a' Füredi Vidák jobban tudják mint én, mint azt tudták jobban mint én, hogy Dr. Beregszászit fájós szemeire nézve csúfoltam elhomályosodott szemű Izsáknak, holott még ma sem tudom hogy szemei fájnak, 's egy hozzá közel lakott és ötöt sokszor látott Orvos is úgy nem tudja mint én. Gyalázatos emberek! De reménylem, elcsendesíti Anticriticám, melyet eddig olvasál a' Tud. Gyűjt. legutolsó darabjában.

Debreczenben a' nagy Festetics halála 's betegeskedései felől sok holmit hallottam: azonban nekem igen nagy kedvemet töltöd, ha az efféléket velem tudatod. Festetics szerette a' fényt, de ő azt a' fényt szerette, a' melyet minden jónak kell szeretni, nem a' csilámlást, 's nekem legalább az a' panaszom van, hogy azt kevés szereti, a' kinek azt szeretnie illenék. Azt neked declarálom, 's te szavaimat megéried, hogy én minden virtusok számában legkevésbbé szeretem a' szerénységet, 's azért legkevésbbé, mert az nem egyéb mint alakoskodás 's szent kevélység.

Debreczenben 2 f. volt egy köből gabona, de heti vásárokon már 25 garason is lehetett venni, mert a' megszorúlt ember úgy is oda adja. Gróf Dezsőfi Józsefnél 3 napot tölték. Szent Mihály nevű jószágában Tokajhoz 2 mértföldnyire 880 háza van, 's granáriumban, túbusaiban 's vermeiben (téglából rakattakban) 16.000 köből gabonája: 's pénze nincs, legközelebb most annyija sem volt, mint nekem. A' Debr. Vásárokat ismered: a' sátorok közt egyik vevő tolta a' másikat; most sétálni lehet ott. Az Uraságok életből nem pénzelhetvén, minden marhájokat behajtották, így az igen olcsó volt; én 365 fnton vettem két nagy szépségű negyedfü kanczát, hogy Trajánommal meghágathassam, mellyen szerencsésen által is esénk. Azonban Debreczen ha ez idén nem is, legalább utolsó ott létem olta sokat épült. Az új Templomnak egyik tornyát most rezezték. Az épen nem szép forinájú. Az óra' mutatója vagy táblája nem a' párkányoztatban van, hanem a' rézfedélben, hogy a' városnak távolabb úczájának is szolgálhasson.

Melly nap 's miként hala meg Nagy-Váti? Az ollyat a' Tud. Gy.-ben kell elbeszélni. Ha tudod, tedd fel szül. napját is, 's érdekeit a' Literatura körül. Isten hozzád, sietek.

Kivül: ¹

Tekintetes Horváth Ádám Úrnak, Tek. Szala Vármegye Táblabírájának. Pest, *Zala-Egerszeg*. Petri-Keresztúr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 43. sz.]

3738.

Kazinczy — Szabó Jánosnak.

Tisztelt, szeretett barátom,

Felbontva 's ügyetlenül de gondosan leraggatva vévén több holnapok előtt azon levelkékét az Úrnak, a' melyben a' már azelőtt megküldött czédula felől szólott, — 's felbontva 's ügyetlenül lepecsételve vévén más helyekről is leveleket az Újhelyi postáról, nevezetesen kettőnek híjával így mind azokat, a' melyek hozzám Horváth Ádám barátomtól jöttek, nem képzelhettem egyebet mint azt, hogy Pesten lakó ellenkezőim titkos játszásokat engednek magoknak ellenem, 's jónak láttam egy ideig nem írni; mert ha leveleimben semmi tilalmas nincsen is, alkalmatlannak néztem, hogy némelly nemtelenek utánam hallgatódzának, midőn én barátimmal beszélek. Úgy tetszik az ő dühök kifáradt, 's így elmúlhattak tartalékjaim. Engedje az Úr, hogy elmondhassam, hogy az elmúlt Debreczeni Vásáron megjelentem, 's első kimenésem Prof. Ercsey Urhoz vala, kit soha sem láttam, és a' ki eránt, minthogy dolgozásainak két Köteteivel megajándékozott, tisztjeim voltak.

Én ezt az Urat annyira megkedvelém, hogy meglátogattam másodszor is, 's ez annál inkább fogja mutatni barátságos indulatomat eránta, mert a' helyett hogy üres időmet Prof. Buday 's Péczeli Uraknak látogatásokra fordítottam volna, ennek szentelém: — egy grávis, de nem pedánt férjfi. Maga hozta-elő a' Márton Catech. Recen-

¹ A levél zárlatán kettétört piros pecsét s Horváth Á. jegyzete: 1819. 4dik Május.

sióját, 's A. Recensenst, (helyesebben \mathcal{A} , nem \mathcal{A}) meg nem nevezte ugyan, a' mitől a' necessitudo tilthatta, de kimondá, hogy ő nem a' Lambda, hanem a' M. A. Recenziója felől ítélte volt azt, hogy annak ellenvetésére Prof. Márton Úr még nem felelt. Én lelkem ismérete ellen szólani sem nem akarok, sem nem tudok: de a' társasági élet' törvényeit nem felejtsem-el úgy, hogy nyersen mondogassak másnak kedvetlenségeket: azonban ábrázatom olly zavarodást mutata, hogy Ercei Urnak nem lehete nem látni, melly váratlanul ére ez a' szó. Megmagyarázá tehát hogy az a' morale argumentum 's azok az ábrándozások (a' Kantéi) keveset érnek, 's hogy jobb a' Cosmologiai mellett maradnunk. A' szó nekem eggy Philos. Prof. szájából alkalmasan váratlan volt, 's minek utána tudám, hogy Ercei Úr különben is nagy Empirista: haszontalannak láttam a' dolog' disquisitiójába belé ereszkedni. — Empiria és Philosophia nekem egészen különböző dolgok. Épen szó nélkül nem hagytam, mert megnémulni, midőn más okokat hord fel ellenünk, megbántás: de alig tudom már mit mondtam. A' Cosmol. bizonyosságban hamar elakadunk, 's akkor osztán még oda is *ugrunk* (nem léphetvén tovább), a' hová nem kellene; a' morale argumentum pedig, 's azok az ábrándozások (a' lajtorja a' tökéletesedésben) csak oda vezethetnek (P'antheism.), a' hova maga a' kinyilatkoztatott Vallás is vezérelhetne, ha székeinket a' 24 vének megett nem mutatta volna ki. Mert nem tanítja e ez is, hogy lelkeinket Isten magából lehellte belénk, 's azok ismét vissza mennek hozzá? — Még azt vetette szavaihoz, hogy Professor már most Consiliár. Y. Úr néki akarátja ellen vetette a' hozzá intézett privatus levélből azt a' nyomtatásra küldött darabhoz, a' mi Ungvár Németi Tótnak [!] volt a' homme de métier felől írva, 's itt szelíden kifakadt a' Prof. Márton Úr mardosásai ellen. Ezeket azért írom az Úrnak, mert képzelem hogy tudása interesszálni fogja. — Egyéberánt azt írhatom, hogy Debreczenben az Ecclesia' férjfijai közt is találtam embert, a' ki nekem szívesen köszönte, hogy Lambda Urnak kimondám, hogy ő nem Kálvinista, és hogy a' Vallást emlékeztetém, hogy ne járjon külön az Észtől. — Ercei Urnak megmondtam, hogy ha a' Papok lesznek hűségtelemné[!] akár Antimartonismusból, akár Arimathiai félenkségből a' tiszta Valláshoz, akkor nekünk lesz tisztünk szólani.

Haza jöven Debr-ből, csak hamar vevém a' Tud. Gyűjt. Aprilisi darabját 's az ellenem elkövetett igazságtalanságért elégtétel gyanánt nézem hogy Anticriticám kinyomtatott. Nem hallgathattam a' rám

kent gyalázatos vádakat, 's theoriámat védettem, nem dolgozásaimat. Rettenetes dolog az, hogy az emberek még itt sem akarnak engedni a' Criticismusnak, — az emberek, az az, a' Grammatica' emberei. Melly való a' mit édes barátom, az Úr írta a' Philosophiáról, még a' Grammaticáról is, hogy az egész baj onnan jő, mert nem tanulunk 's tanulni nem akarunk, hanem megmakacsodunk ott állani, a' hova a' történet vete. Óhajtanám hogy az Úr méltóztatnék azon Anticriticámat megolvasni, 's bár javallhatná. Eggy két helyét szükségesnek láttam, hogy becssem egész érzésében szóljak velek, 's úgy, mint a' ki gyomorból utálok az affectált, lárvás modesttiát. Füredi Vida, az az Ferseghi Verencz, nekem azt veté a' Recenziókról írt Értekezésben szememre, (értem én a' rám czélezést) hogy én magam kürtölök 's kürtöltetek magamnak. Azt még eddig tenni kedvem nem jöve, 's ezután sem igen fog: de mint veheti nekem azt Az szememre, a' ki maga mond azon Értekezésben olly sok szép dolgot magáról? Nevezzük az embereket, 's ne gyűlöljük, míg a' nevetés elég büntetések!

Debreczenben a' sátorok közt most olly bátorságosan leheté sétálgatni, mint esős nap a' Gräbenen reggel, holott egykor egy vevő a' másikat érte. Az Uraságok életből nem pénzelhetvén, behajlatták marhájkát, 's kevés lévén a' Vevő, sok az Adó, minden olesó volt a' juhon kívül. Gróf Dezsőffy József 2 vén courtaudot 58 fnton ada-el, a' Mélt. Generálistól 1800 fnton vetteket is bevitte, de azok így sem költek-el. Én 365 fnton vettem két szép négy esztendősz kanczát, hogy el nem költ két szép csődöröm legalább ez által adjon hasznót.

Mit mond az Úr, édes barátom, Gróf Dezsőffinek hozzám írt verse felől? Annak felküldése által sem a' Gróf nem kürtöle nekem, sem én nem magamnak, nem tudom, ki küldé-fel; mi ketten, a' Gróf és én, legalább azt nem írunk volna, hogy én halni készülök — mert én arra készülni soha nem fogok, míg magam 's az enyéimek 's hazám olly karban lesznek mint vannak. Én a' Grófnak azt írtam, hogy minden Versei közt ezeket tartom legjobbaknak. Nála múlték 3 napot; 16.000 köből élete van, 's nincs pénze. — Méltóztatásék köszönteni az én néma barátomat, 's megmondani neki, hogy én az ő okát alkalmasan értem. Tégye a' mit legjobbnak ítél: de higgye, hogy én az ő szeretetére érdemetlen sem nem vagyok, sem nem leszek. Superint. Kis azt kérdé egy Pesten lakó Úrtól, hogy micsoda complotok vannak ellenem: 's ez azt felelte, hogy complot

felől semmit nem tud: de két ember producálá egymásnak leveleimet. Mástól hallom, hogy abban antithesiseket találtak etc. Horácz olyannal tele van, 's csak az egy sphaera ad minden oldalról azon egy képet. Azok az Urak nekem bujt csináltak, de triumphust is. Csak az az V. és J. ne volna! De mi Grammaticai Seelenkäufer-ségre is készek vagyunk, oly annyira akarjuk az Eggyiséget, hogy uralkodhassunk. — Tisztelet és szeretet érzései mellett maradok Sz[éphalom] Máj. 7d. 1819.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 27. sz.]

3739.

Kazinczy — Ercsey Dánielnek.

Tekintetes Professor és Táblabíró Úr,
nagy tiszteletű Uram!

Teljesítem a' mit megígértem az Úrnak Professor Úrnak, 's küldöm Serrának tulajdon szavaival, a' mit a' Jénai Tudom. Ujság-levelekből (Jannar. 1818. N-o 13) kiírtam.

Commentarii de Bello Germanico. Auctore Jo. Car. Serra. Pars I. 1806. 72. S. Pars, II. 1807. 86. S. Paris, bey Didot dem ältern.

Serra Károly *als ernannter Kais. Resident zu Warschau und als Chargé d' affaires zu Danzig* élt, 's Napoleont háborújiban mindenütt követte, 's így az előadott történeteknek nagy részben szemmel-látó tanúja volt. A' dicsőséget szerető nagy Ember ezt az írói azért hordozta magával, hogy deák nyelven úgy írja-meg az ő háborúit, mint Július Caesar írta volt meg a' magáéit.

(Megtartásra méltó dolgokat helyén kívül is szabad említeni. Álljon tehát itt, a' mit Napoleonnak egy vér szerint való rokona nekem maga beszélt; az a' Generális Fiorella, ki Kufsteinban volt fogva 1799 és 1800. 's velem együtt vitetett onnan Prágába, és onnan Cremsbe, 's úgy osztán a' Dunán le a' Pest és Buda közt fekvő Margit-szigetig. Neki onnan, Soroksáron által, Péterváradra kellett volna vitetni: de ott (Soroksáron) utól-érte a' Staféta azon hírrel, hogy ranzionfrozva van, 's szabadon eresztetett. — Fiorella Antal Francia Generális, maga nagy kedvelője mind annak a' mi szép és

kedves, megszólítá egykor, 1796 körül, a' még akkor Bonaparte nevet viselt rokonát: «De, Generális, hogy van az, hogy Te, e' «fiatal esztendeidben, így vagy minden passió nélkül? Neked sem «asszonyok, sem czifra, sem pompa, sem kártya, sem ló nem kelle-
«nek.» -- Nekem egy passióm van, felele a' fiatal nagy ember a' magánál öregebb nem igen nagy embernek, 's az minden más passiót elnyél (absorbe): örökké akarok élni a' jók emlékezetében; mert a' *vulgaire* mit tart felőlem, azzal keveset gondolok. -- Fiorella elné-
múlt, 's hihető el is pirúlt.)

Vissza térek Serrára, 's az általam említett Hatzfeldné' törté-
nelére:

Noch gelungener ist das Charactergemälde, wozu der Vf. den bekannten Vorfall mit einem Fürsten zu Berlin (e primoribus civi-
tatis hominem, opibus et consuetudinibus potentem nennt er ihn, mit edler Scheu den Namen verschweigend) im 2-ten Bande benutzt hat. Der Sieger ging bey der Verurtheilung von dem Grundsatz aus: nil incautius impuritate, quae maxima ad insidiandum victori, rebel-
landumque, illecebra est. Vor ihm erscheint endlich die unglückliche Gattin des Beschuldigten. Ad haec cum lacrumans coelum illa obtes-
taretur, ob invidiam et falsis denuntiari hominem testibus: En, inquit Caesar, index noxae; factum sodes purgato. Tunc consciam culpaepistolam feminae tradit. Ut gravida sinu mulier viri notas et consilia simul agnoscit, intercluso ferme spiritu conceidit. Cujus misertus rursus Caesar: Bonum animum habe. Indicium, quod manu tenes, abolere igni fas esto. Ubi nulla vestigia sceleris extare contigerit, nil tibi et reo metuendum erit. Paruit illa confestim dictis, redemitque conjugem conjux, eminente inter pietatem clementia.

Tizeneggy esztendeje, Uram, Prof. Úr, hogy Napoleonnak ezt az isteni tettét ismerem, melly annál istenibb, mert a' mit Serra itt beszéll, még szebben történt mint a' mint Serra beszéli — (quae desperat tractata nitescere posse, relinquit, — 's ilyen volt az, hogy Napoleonnak *csak háromszori buzdítása után*, 's nem *confestim* vetette Hatzfeldné tűzbe az elfogott levelet, 's Napoleon, hogy az asszony ne is tartozzék neki a' megkegyelmezést megköszönni (látván, hogy míg ő fejét elfordította, az asszony végre megérté mit akar ő, 's a' levelet a' tűzbe vetette), ezt mondá: à présent il est sauvé) — és még is elnedvesednek szemeim, valamikor ezt olvasom: 's midőn a' mesteri előadást, 's az utolsó szókat csudáalom is, inkább csudáalom a' tettet mint az előadást. Exaequare dictis! Serra nagy Író.

Aber die Krone der Schilderungen dieser Art ist die Erzählung von dem Eintritt in Potsdam, und von seinem Verweilen an Friedrichs stillem Grabe. So glücklich, wie hier hat der Verfasser in dem Prägnanten und Sententiösen des Ausdrucks, wie in dem Sentimentalen der ganzen Beschreibung und der sinnreichen Verknüpfung der Begebenheiten, mit seinen röm. Vorbildern vielleicht nirgends gewetteifert. *Hic palatium principis, amplissimi juxta horti, atque haud procul omni vacuae cura verbo magis quam re tenus aedes* (Sanssouci). *Statuae hortos, aedes picturae magnifico sumptu ornabant. Effulgebat ubique Fridericus Magnus. Cubiculum, in quo ille vita excesserat, nulli post merito patiens heri, Caesar avide circumspexit, admiratus virum vir.* (Hah! melly szó!) — *Templum deinde inquit, ubi eadem ferme ante annum die Bastarnarum rex* (so nennt er überall den russischen Kaiser) *prima hujusce belli semina jecisse fertur. Major nunc hospes expers marmorei artificii sepulcrum Friderici invisit. Non adeuntem satellitum aut strepitus, non jacentem imagines et anaglypha indicant. Sociat praesentes inter silentia fama rerum.* (Ismét hah!) — *Pendebant muro ensis, balteus, insignia. Quae Caesar apprehendens manu, supervacuus, quandoquidem manet impletque locum nomen, tumuli honores detrahit. Transvehi Lutetiam formidata quondam a Gallis arma jussit, et emeritos, qui aetate aut vulnere graves, illic aere publ. aluntur, milites tanto praemio donavit (!!!).* Hi domum principis in aedibus Victoriae sublimi fastigio suspensum aliquando locarunt. Popularem inter publicum illud solenne laetitiam calamitas domestica turbavit, dicentique facundo ore Caesaris ac Friderici laudes tercentumviralis collegii principi justa compressit vocem querimonia. Ea quippe tempestate non tantum illae magni regis exuviae, sed etiam ipse regum domitor documentum humanorum casuum fuit. Virgineus ceu forte succeditur vomere flos, sive quem auster brevem veris amorem adurit, mors regium puerum extinxit. Hic Batavorum regis filius.... Nincs folytatva a' kiirás a' Tudom. Újságlevélben.

Ha ifjaink kimehetnek a' külföldre, méltóztassék az Úr Professor Úr meghagyni valamellyiknek, hogy Német-országon szerezze-meg a' könyvet a' Bibliothéca számára. Azért hogy Napoleon nem az többé a' ki volt, ennek a' munkának nem veszhét-el tekintete. Én szerencsétlen voltam a' Munka' megszerzésében, de bírom egy más Munkáját ennek a' Római tollú 's lelkű Serrának: *Commentarius de Bello Sarmatico*. Szép az is, de arra elmondhatjuk: *materiam*

superabat opus. Pirúlva vallom magam felől, hogy én a' Régiek' írásában is, mihelytt a' beszéd olly népek felől folyt, a' mellyeket ők barbarusoknak tekintettek, mindég elfagylyalva érzettem magamat, 's így a' Sarmatiai Háború Leírásánál.

Ma éjjel nálam hála Mélt. Gróf Dezsőffy József Úr, kinél én Debreczenbe lemenvén félnapot, onnan visszajövéen pedig harmadfelet töltöttem, és a' kitől még akkor is szökve kelle eljőnnöm. A' Gróf nekem Prof. Kézy Úrnak hozzá írt Versét hozta-meg, én pedig a' Grófnak hozzám írt versét közlém ezzel a' megbecsülhetetlen, nemes-lelkű 's tudós barátommal, mellyet utolsó postával vettem a' M. Kurír' leveleiben. Mind ketten meg nem foghatánk, ki küldé-fel azt a' Kurir-nak: én nem, mert én ugyan halni nem készülök, sem magamat öregebbnek mint vagyok, nem csináltam volna, — (60 esztendő's Octób. 27d. leszek, most csak belé léptem még a' 60dikba; az élni szerető öregeknél a' kettő között nagy a' különbség); sem a' Gróf nem küldötte-fel, úgy mondja. Pestről kelle felküldetnie a' Versnek, hol ezt, a' mint a' Gróf monda, egy nevezetes Prókátor és az engemet félig szerető 's félig nem szerető Kultsár István Úr, nagy örömmel vették. Füredi Vidának (igaz nevével Verseghy Ferencznek) új oka lesz azt híresztelni, hogy magam kürtölök 's kürtöltetek magamnak. Én a' Jók' szeretetével dicsekszem, kevélykedem: de még eddig nem gondolnám hogy a' kürtölés és kürtöltetés' bohósága megszállott volna. De az illy vádak szokásba jöttek: így vádlá Prof. Márton Urat is elsőbb Recensense; 's a' ki a' felidézett helyet öszveveti a' vádlással, látni fogja, igaz volt e a' vád. De rendes, hogy a' vádló maga magát portretírozván az említett Értekezésben (Tud. Gyűjt. 1818. VI. K. l. 28.), nem vette észre, hogy maga kürtölgete magának. — Engedje-meg az Úr Professor Úr, hogy a' fájdalom, és még inkább az illy igazságtalanság' irtózása, e' panaszra fakasztott. Ezt mondanám, akárki ellen követtetett volna el ez a' vétek.

A' Tud. Gyűjt. legutolsó Darabjában megjelené Anticriticám, 's ez nekem igen kedves volt. Esztendeig hevere a' Redactio kezében, 's ha más kezek közzé nem jutott volna a' kiadás, talán elnyomták volna. Ellenkezőimmel szükség volt éreztetnem, hogy engem illy vádakkal el nem némítanak, 's a' magamhoz bízakodás néhol talán inkább is hallatja magát mint kellett volna. Hogy néhai Prof. Beregszászi Úrnak baja szokott lenni szemeivel, nem csak én nem tudtam 's még ma sem tudom, de egy ezt a' szíves tiszteletet érdemlő embert és Tudóst ismerő 's nem ritkán látó Orvos sem tudja. Cicero

minden Római 's Consuli gravitása mellett engede epés tréfát magának azok ellen a' kikkel baja volt, barátihoz szóllván vagy írván (ő olyat Római szabadsággal és szokással Oratiojában is); 's én is lövöm nyilaimat Levelekben 's Epigrammákban: de Ellenkezőmet egy egész Publicum előtt csak azért sem emlékeztetném fájós szemekre, mert az azt gyaníthatná, hogy nem bízom eleget okaimhoz, 's a' mai tónus az olyat tiltja azoknál a' kik nevelést kaptak. Hát a' mit Superint. Kisre nézve vete szememre a' Rec.! Az illet az, a' ki magát ártatlannak érzi, nem hallgathatja-el, és ha az Úr Prof. Úr sokallani találná a' mit ott (T. Gy. 1819. IV. K. l. 121. s. 15) mondottam, 's így a' mik az Anticritica' végében állanak: méltóztassék a' szükségnek tulajdonítani. Egész haddal van dolgom, 's látom a' készülleteket: illő volt, hogy magamhoz bízva szóljak.

Minekelőtte leveletem berekesztem, engedje-meg az Úr Professor Úr, hogy kérhessem: méltóztassék a' szándékozott Elmékedést a' *Fordítás' Törvényei felől* kidolgozni. Én az Úrtól Prof. Úrtól igen jót várok. Arra Philosophia, arra a' Classicusok' értése, arra olly elme kíváncsit, a' melly nem idegen a' Nyelvbeli helyes változtatásoktól, 's mind ez együtt van az Urban Professor Urban. — Igen is, szükség, hogy a' mit írunk, magyar legyen; pedig nem lesz az, (akár originál az a' mit írunk, akár fordítás) ha másként szólunk mint a' Magyar szólani szokott; mint az nem volna jól fordítva, a' ki Zrínyit vagy Gyöngyösit fordítaná németre, francziára, deákra etc. 's a' magyarizmusokat átalvinné a' maga nyelvébe. De más midőn elkészült nyelvből fordítunk el nem készült nyelvbe, és midőn megfordítva; a' Róma' Írói éltek Hellenismusokkal: nem a' Görögök Latinismusokkal etc. Ezen felül a' Fordítónak nem kellene felejteti, *miért fordít*, és *kinek fordít*. Ha Schulzének Prof. Rozgonyi Úrhoz írt Levelét fordítottam volna, ezt a' titulust: Ew. Wohlgeborner, így adtam volna: Tek. Úr! nem pedig: Jólszületett Úr! — De ha azt akartam volna látatni Olvasóimmal, hogy a' Német hogy titulázza egymást, szóról szóra és Lexicalis értelemben adtam volna a' Wohlgebornert. — Rövideden: Én azt tartom az Aestheticára tartozó Munkák fordításában szükségesnek, hogy a' Munka úgy hozzattassék-álta, hogy a' ki a' nagy Originált ismeri, sőt szereti, annak rejtettebb szépségeit feltalálja a' fordításban; 's ez a' mi Nyelvünkben annál szenvedhetőbb, mert ez el nem készült Nyelv, 's a' fordítónak az is tiszte, hogy a' fordítás' fortélyai által Nyelvünket gazdagítsa. Cicero (de Opt. gen. Or.) ezt mondja: nec converti ut interpres, sed ut

orator — — non enim ea me annumerare lectori putavi oppor-
tere, sed tanquam appendere. Néha úgy kell. De megjárja az a'
Hitelező, a' kinek arany pénzért egy táska papiros pénzt fizetnek.

Ítéletem szerint annál jobb a' fordítás, minél hívebb, ha az
ollykor egy kevés erőszak nélkül nem eshetik is meg, 's az hogy
a' dolog 's csak a' dolog jőjön által, a' nagy Írónál épen nem elég.
A' francia Liviuszt, Cicerót, Sallustot, Tacituszt egyformán fordítja:
mi magyarok mindenikre külön színeket találunk, minekutána nyelv-
rontóink a' nyelvet meggazdagították. Íróink közt én senkinek emlé-
kezetét nem áldom szívesebben mint a' Péczeliét. De ő, egészen
francia lévén, fordításaiban is francia volt. Ki ismér az ő Young-
jában és Herveyében az Angolra? Mindent kell próbálni a' mi hasz-
nál. Munkánk rossz lehet, de igyekezetünk javalást érdemel.

A' mit el nem tudtam mondani Sallustnak Abbé Thyvon által
dolgozott fordításából, íme közlöm az Úrral Professor Úrral. Bár
használhassa az Úr Prof. Úr ezt a' példát a' szendékozott Elmél-
kedésben: —

Jaloux de ses avantages sur les autres animaux, l' homme ne
sauroit trop user de tout ce qu'il en partage, pour faire que sa vie
ne s'écoule point sans mériter qu' il en soit fait mention: et ainsi
que s'écoule la vie des bêtes, dont la nature est de ne rechercher
et de ne suivre que les sens. 'S mentsem-meg engem az Isten az
olly Irótól, a' ki nekem a' maga originalja szavait így appendálja.
Így én nem ismerem azt a' Sallustot, a' ki olly kényesen válogatta
a' szót 's olly kényesen fűzte össze, mint a' Pausias Glyceréje (Plin.
XXXV. C. 40) a' maga Virágait. Pedig nekem 's némelly más Olvasó-
nak inkább van kedvem Sallustot ismerni, mint a' Catilina' párt-
ütése történeteit.

Az illy férjfitől mint az Úr Prof. Úr nehéz hamar elválni, sőt
hosszú beszélgetés 's hosszú levél után is nehéz. Elválok csakugyan,
's ide teszem Virgilből fordított darabomat; az Úr Prof. Úr engem
nagyon lekötölezne, ha kimondani méltóztatnék, mint vehette azt.
Az elisiókat nem mentem. Hiatus mihi auditu intolerabiles. Azt
mondja Heyne a' Pindar' Előbeszédében. Maradok szíves tisztelettel

Az Úrnak Prof. Úrnak

alázatos szolgálja

Széphalom Május' 9d. 1819.

Kazinczy Fer.

ORPHEUSZ ÉS EURYDICE.

Georg. IV. 464.

Orpheusz a' tekenős lanton szelidítve gyötrelmeit — —

[stb. mint a 3675. számú levélben.]

H, και χαλεπῶς ἐπ' ὀφρῶσι νεύσε Κρόνου.

Mondá, 's barna szemöldökivel hunyoríta Kroníon,

'S ambroziás haja fellebbent a' Rettenetesnek

Homloka' szent bérczén, 's megrendüle a' nagy Olympusz.

[Megjelent a «Kaz. Lev.» III. kötetében.]

3740.

Gr. Majláth János — Kazinczynak.

Nagy Ugrócz am 17/5. XIX.

Ihren Brief vom 19. Jänner samt dem beigeschlossnen Aufsatz Kriebels erhielt ich erst vor einigen Tagen, ich hoffe, dass dieser Brief schneller in ihre Hände kömmt. Es wäre mir unendlich leid, wenn Sie mich der Saumseligkeit beschuldigt hätten. Die Bevörderung[!] alles literarischen ist mir stets wichtig, und die Güte ihrer Gesinnungen gegen mich, und meine Verehrung für Sie machen mir ihre Aufträge doppelt wichtig. Kriebels Aufsatz ist an Hormayr abgegangen, der ihn in sein Archiv aufnehmen wird, die Ungrischen Miscellen nähren sich vom Abfall des Archivs.

Die Ansichten von Siebenbürgen sind nicht von[!] Grafen Franz Teleki, sondern von einem Siebenbürger.* Das Lob, welches Sie dem Buche ertheilen, veranlasst mich es nächstens zu lesen, möchten doch ihre Siebenbürger Briefe nächstens erscheinen! ausser dem Gewinn, der aus der Lektüre ihrer Werke jederzeit entspringt, wäre mir die Erscheinung der Erdélyi Levelek darum besonders erwünscht, weil ich wohl den nächsten Monat selbst nach Siebenbürgen reisen

* Grafen Alexius Bethlen. — Kazinczy F. jegyzete.

werde. Wen[!] Sie mich etwa mit Aufträgen beehren wollen, so adressieren Sie an mich über Leutschau, Oszlán, Nagy Ugrócz, oder Ofen, Pressburg, Oszlán, Nagy Ugrócz, ich bleibe bis zur Reise hier.

Ihre einsichtsvolle Antwort im letzten[!] Tudományos Gyűjtemény hat mich sehr erfreut, so wie Ihr Gedicht an Festetics mich sehr vergnügte.

Wan[!] wird die ungrische Literatur wieder einen Schritt vorwärts machen? Unter uns sei es gesagt: mir kommen die Herrn vor wie lauter Narcissusse. Sie[!] schauen sich ewig selbst an, u. glauben nicht, dasz es noch etwas anderes schöneres geben könne als Sie[!] sind. Wie würden diese Herrn Crucifige! schauen wen[!] Sie[!] diese meine Meinung wüssten! Ist es doch schon einmal im Tud. gyűjt. obschon gelind, gerügt worden, dasz ich deutsch schreibe. — Sagen Sie mir doch, wie fängt man es an ein ungrischer Dichter zu werden? Das heisst, wo lernt man die Prosodie? und wie bekömt[!] man poetische Sprache? Ich habe angefangen der Übung wegen Bruchstücke aus der Äneis in freien Stansen zu übersetzen wie Schiller es in seinen Gedichten gethan? ist das gut? oder rathen Sie mir eine zweckgemässere Übung? Ich bitte Sie recht inständig um ihre freundschaftliche aufrichtige Meinung und Zurechtweisung.

Hormayr gibt ein Historisches Taschenbuch für das Jahr 820. heraus, im August des l. J. ist es schon fertig, lassen Sie sich es doch gleich kommen, es ist mehr als die Hälfte ungrische Gegenstände, darunter auch Gedeon Ráday von mir; ich habe diesen Aufsatz mit viel Liebe behandelt, und ich hoffe Sie sollen mit mir zufrieden sein.

Hat Költsey noch den spleen? es wäre jammerschade, wen[!] er ihn nicht verlöre, und wir dadurch seine Ilias verlören.

Für ihre authographische Samlung lege ich hier einen kleinen Beitrag zu. Es sind 4. Stück.

Nro 1. von Hofrath Hammer K. K. Hofdolmetsch, nach Sacy der grösste lebende Orientalist.

N. 2. Matthäus Collin Hofrath. Erzieher des kleinen Napoleon. Dichter und redakteur der Jahrbücher der Literatur. Bruder des Dichters Heinrich Collin.

N. 3. Die Schriftstellerin Caroline Pichler.

N. 4. Ein recept des grössten jezt lebenden Augenarztes, Professor Beer zu Wien (mir ordinirt).

Ich würde mehr schicken, doch fürchte ich den Brief sehr zu verdicken, also lieber ein andermal einen zweiten Brief. Indess lieben Sie mich u. glauben Sie an meine Hochachtung und Ergebenheit.

Ihr ergebener Diener]

Johann Gf Mailáth.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

3741.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

A. Olysó Május' 18ikán 1819.

Drága kedves Ferentzem!

Imé nyoltz kötet Voltaire levelezéseiből — közte vannak a' Burkus Királylyal és Katalinnal valók is. Mulatni fognak téged a' koronás Főknék és a' kormányzott fejnek egymáshoz intézett gondolatjaik. Még 21 kötet van hátra. Nem lehet mulatságosabb leveleket olvasni, és a' melylyekből többet tanulhatni. A' mik a' politikára és a' Római hisztóriának legfényesebb epokhájára nézve Tzitzeró' levelei, az ezek a' Filozófiai század literatúrája' tekintetében az ujjabb időkben.

Gróf Festetics' halálára egynehány sorokat készítettem, melylyeket veled közlök. — Kultsárnak is megküldöttem. Szeretném, lássák nagygyaink minő érzeteket gerjesztett talán utolsó Oszlopunk' eldülése. Be szerentsés volnék, ha e' versek új támasztó oszlopokat támasztanának. — Holnap már Bártfára indúlok. — Jankovits nagyon sokat akar rajtam nyerni, én pedig nem akarnék igen sokat veszteni. Minő más világba élnek a' Prokátorok, és minő másban az efféle emberek, mint mi ketten!? A' külön világiak soha sem értik egymást. A' nagy természetben a' madár fogja el a' halat, de az emberi társaságban a' hal a' madarat.

Tsókolom Feleséged' kezeit. — Tsókold helyettem is egygyik lányodat és két Fiaidat, kik a' minap elbujtak mikor tölletek bútsúztam. Feleségem nagyon sajnállá, hogy nem volt Sz. Mihályon, mikor meglátogattál. Kívánja, legyenek Lőrincz napjára megint eladandó 's vevendő lovaid.

Maradok ezer áldások köz'ti

tiszteled, szeretőd

G. Dessewffy József mpr.

Gróf Festetics György' halálakor Gróf László fiához.

Alsó-Olysón, Május 13ikán 1819.

Dülnek az oszlopok, roskad az épület.
 Festetics elhuntál hazád' omladékin,
 Pislogtass még reményt oh tarka (puszta) terület!
 Tapostatott diszünk' terjedő árnyékin!

Naprul napra jobban vérző honn kebelek,
 Mert nagygyainkban most már paizst nem leltek!
 Ne tsudálkozzatok, ha jajt énekelek,
 Melylyet szűrt' sebeink szívében érleltek.

Mint mikor a' tulkok' legellőjévé szánt'
 Pusztulásra jutó tág törpe tserében,
 Egy végső magános ag-tölgyet sujt, 's leránt
 Jupiter' haragja büntető mérgében:

Úgy zuhant le Györgyünk. Sűrű zokogások
 Duna Tisza körül felemelkedének,
 Mint anynyi meg anynyi felhő borulások,
 Zsámolyához kódös egünk' Istenének.

Szerteszét a' könnyyes Magyar nép' felette,
 A' függő felleghben lengő szél' szózatja
 Le, kiki fülébe, hogy minden érthette,
 E' fontos beszédet fen'ten hangoztatja:

«Vagynak kik feletted, György, számos'bb keresztel,
 «Tzifrább (Tarkább) pántlikákkal büszkén melylyeskedtek;
 «De ők sugárt vettek, te sugárt eresztel,
 «Melylyet — melylyel — fényítsz; 's így fénlesz felettek.

«Szüntelen nemzeti dísz 's honn boldogságot
 «Buzogtál, 's eredvén a' mély jövőendőnek,
 «Ha neveltél olykor szomszéd tőt vagy ágot,
 «Meghagyta nyirokját a' Magyar szőlőnek.

«A' honni áldások' nemes kifejtője,
 «Böls lelke, köztetek lebegjen örökre.»
 Ekkor egy kis angyal, nemzetünk őrzője,
 Ki hajdan nagyobb volt, 's nem szorúlt ködökre

Menyei virány köz'tt halvány alakjával
 Magát a' felhőkből gyermekként mutatta,
 'S ott felül repesvén kis kurta szárnyával,
 A' sír mellé a' sok kalászt rázogatta.

Teli kalászt azért hányt égből angyalunk,
 Hogy emlékeztessen atyád nagy lelkére;
 Vetett, hogy arassunk, György, — leve hát dalunk;
 Te léssz, — ha törsz a' mag megérlelésére.

Gyomlálgasd nemzetünk', de Magyar maradjon,
 Hágjon boldogsága, hágjon ditsósága;
 Atyád' dísz pályáján érdemed haladjon,
 És a' szép kezdetnek ne érkezzék vége.

Oh ti, kiknek ég, föld adott tehetséget,
 'S mégis angyalunkat pulyává tettétek,
 Ha fentebb érzéstek hamuvá nem égett,
 E mindennap' rogyóbb hazát tekintétek.

Ha hanyatlásunknak okát nem látjátok,
 Következéseit búsongva érzitek!
 El-hányván nyelvetek', szenny, görts, fagy ült rátok,
 Bár ragyogtak *lángot* vitéz eleitek.

Kis Gyeniószonkat mutattam; ortzája
 Kis kurta¹ szárnyával változhatik mássá, —
 Tsupán nagygyainktul függ annak formája;
 'S György' hamvai felett nyőhet óriássá.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. 94.]

¹ Megnyírt kis. — Dúlházy M. jegyzete.

3742.

Ungvárnémeti Tóth László — Kazinczynak.

Bécs. Május havának 18dikán. 1819.

U. N. Tóth Lászlónak
szives üdvözléte

KAZINCZYHOZ.

Leveled, a' mennyit késett várakozásom szerint, annyival kedvesebb volt, mindazért, hogy már megérkezett, mind pedig becses tárgyaira nézve. Mindenek felett örvendek azon megtiszteltetésednek, melyet sokunktól megérdemlettél, de csak egytől — a' Te kedves Dezsőffydtól nyerhetél. Azon érzékeny, 's hiven festő Versezet méltó mind hozzád, mind nagyérdemű költőjéhez! 's méltó, hogy lássa a' Haza! A' mi érdemünk nagyon csekély benne, 's nagyon sok részre oszlik, a' mennyiben Cs[eresnyés] Barátom Pestről felhozta magával (Húsvétben Pesten járt) olly szándékkal, hogy azt mind kettőtöknek tisztelésére nyomtatás alá adja; én pedig jóvá hagytam hogy úgy, a' mint kiment (egy Strophá nélkül) ki menjen; Igaz Barátunk szép formát adott a' nyomtatásnak, 's a' Velin nyomtatványokkal még bennünket is meglepett; a' mit Pánczél Úr örömet megengedett. Csak az a' kár, hogy (Für. Vidára nézve) a' közlőnek (Cseresznyésnek, vagy Igaznak) neve ott nem áll! Hasonló örömünk nagyon, mind nekem, mind Barátimnak azon a' szép Anticritikádon, mellyben ügyetlen, 's még is szemtelen ítélődet olly szerény tudóssággal homályba hozod. Erősségeid nagyon sokat nyernek abban, a' mint többektől hallottam, mind egyenességed, mind tolladnak érthetősége által, mind a' mit én vetek utána, a' külföldi példákban szemmel látható igazság által. — Ercsei Urat, hogy meglátogatád, nagyon szeretem; 's hogy meg kedveléd, nem sajnálom tőle. Elhiszem, hogy ő jó szív, 's jó fej, — ámbár írásaiban czáfolgatni látszott ítéletemet (fő képen az utolsóbb pontra nézve), de tudom azt is, hogy a' tekintet, 's a' szerencse védlés álорczát öltöztet-fel még a' Bölcsessel is, a' mit Aristipp szóval is megenged; Zeno pedig csak tettel tanít. Én az illyen szükségre jutott embernek könnyen megbocsáthatok! nem mintha magam is olly igen csábítható volnék; hanem hogy az emberi gyöngeséget mind ismerni, mind túrni meg tanultam. De hát Érzéki az

ő (a' mint Igaz Barátunk szokta mondani) szüreti Witz-ével? Nekem némelly Patakról szakadt Academizánsok azt vallák, hogy egész könyvemet parodiázta. Felőlem teheti, 's tetteben meg nem botráncokozom. Én a' jó fejet, — de az *üres jó fejet* tőle sem akarom elpörlni; szívét pedig kétségbe hozta mindennek előtt, kik engem, 's őtet közelebbről ismernek. Örvendek azon, hogy én görögül irtam, ő pedig zsidóul fog írni, egy olyan nyelven, mellyen a' jó ízlést nem kereshetjük. Cseresznyés annak nem oka, hogy én őt bántottam, vagy is inkább *az övét!* — az ő ízetlenségét bántottam; mert én azt bántottam volna Cseresznyés nélkül is, valamint több hozzá hasonlókat. — A' Pénteki újsággal egy tréfás Recenziómat fogod venni, — mellynek már eddig is azt a' Critikáját hallom, hogy nagyon kegyelmes valék. Csókolom Grófnéd kezét; tisztelem V. Nagy Ferencz Urat, 's öllelek téged hű barátsággal — (míg leveledet vehetném, 's vennéd az enyémet —:)

igaz tisztelőd.¹

mk.

U. I. Cseresznyés, 's Igaz tisztelnék barátságosan, 's az elsőbb szeretné megsúgatni Érzékinek, hogy nem egy legyen elrontani, vagy jóvá nem tehetni valakit. — a' mint Dissertatiójában de morbis hereditariis meg fogja mutatni. —

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 30. sz.]

3743.

Kazinczy — Rummy Károly Györgynek.

Széphalom den 21 May 1819.

Theurester geliebtester Freund,

Den 17. dieses ging ich selber nach Kaschau um unsere Malie abzuholen, allein Ihr Herr Vetter hat sie noch behalten, weil die Kur fortgesetzt werden muss. Als ich ins Haus kam, sass das Kind eben in ihrem Bad; ich habe ihre Arme besichtigt, und gefunden, dass die Haut um ein Unglaubliches weicher, sanfter geworden ist, so dass ich Hoffnung habe, sie wird von ihrem Übel voll-

¹ A névalírás hiányzik.

kommen befreit werden; und so lass ich sie gerne unter der Aufsicht des Arztes, bis er mir den Wink geben wird, dass ich sie abholen kann. Ihre Gesichtsfarbe ist, wie auch vorher immer, so frisch, dass man bey ihr diese Kränklichkeit nicht erwarten könnte. Da ich meine Thalie und meinen Emil sammt dem Hofmeister mit hatte, so war beiderseits ein Jubel unter den Kindern, und sie erschienen mit einander bey der türkischen Musik. — Ich gab Malie einen väterlichen liebevollen Verweis über ihre Aufführung, welche mir Ihr Herr Vetter nicht mit einem Worte klagte, wohl aber seine liebenswürdige Frau, und der junge Verwandte, der mit Malie jetzt Stunden hält. Alles das was diese beiden mir klagten, würde auch ich ihnen geklagt haben, wenn das zu etwas nütze wäre: Ungehorsam, Unartigkeit, Trotz, eine gänzliche, kaum festhaltbare Unaufmerksamkeit, und ein eigener Wille, der bis zu einem gerechten Grade lobenswerth ist, aber über seine Gränzen bey einem Kinde nicht geduldet werden kann, so wie er andererseits nicht gereizt werden soll. Auch in dem Hause Ihres Herrn Veters hat man versucht, sie durch Liebe zu leiten: aber auch da gefunden, dass man dem Kind Vertrauen nicht abgewinnen kann. Besonders lieb war mir, dass ich in der wirklich liebenswürdigen Frau Ihres Herrn Veters die Bemerkung fand, dass das Kind bey leisen und schärfern Vorstellungen kein Zeichen eines beschämten Gemüths zu geben gewohnt ist, sondern ganz ruhig zu bleiben scheint, oft auch trotz. Man muss nicht vergessen das[!] Kinder Kinder sind, aber wirklich auch nicht alles ihnen übersehn. So etwas that gestern meine Thalie gegen den Hofmeister, und meine Frau jagte mich aus meinem Nachmittagsschlaf durch die Züchtigung des Kindes auf, und ich dankte ihr dafür. Heute werde ich dem Kind meine Vorstellungen darüber machen. Ähnliche knechtische executionen sind bey uns fast unerhört: aber gewiss sind sie bey einer Erziehung nöthig, wenn andere Mittel fruchtlos sind.

Malie soll durch ihre Unarten, so sagte mir es Ihr jüngerer Verwandter, auch Ihre Frau Mutter gekränkt haben. Was aus dem Kinde werden wird, weiss ich wahrlich nicht. Das verspreche ich Ihnen, dass ich alles, was in meinen Kräften liegen wird, anwenden werde, um meinen Pflichten genug zu thun, und Ihnen in ihr so viel Freuden zu geben, als es nach meinen Kräften möglich war.

Von literarischen Sachen kann ich Ihnen diesmal nichts sagen. Von einem Freunde, dem Herrn Hauptmann Sisak (einem halben

Kaschauer u. halben Siebenbürger) habe ich Arndt's kleine Schrift (95 Seiten) über Volkshass und über den Gebrauch einer fremden Sprache, Leipzig, 1813. mitgebracht. Den erstern Abschnitt, über Volkshass, habe ich schon gelesen, mit dem zweiten bin ich noch nicht fertig. In jenen denke ich, bis auf einen Artikel, ganz wie er; es sind heilige Gefühle eines heiligen Hasses: aber bey diesem dürften wir nicht gleich denken. Ja, Schiller strotzt von fremden Wörtern, und die sollte man vermeiden, wo die einheimischen fast so gut sind, wie die fremden: aber wozu sind S. 85, energisch, physisch, moralisch, Humanität, Gigantesk, Korrektheit, Liberalitaet, Frivolität, Apathie, Karrikatur als tadelnswürdig, bezeichnet? nennt doch der Mann Kaiser Napoleon selbst den *Giganten Napoleon*. Ich schäme mich, dass meine Sprache das Wort Tugend nicht *hat* und modest und Ernst nicht *hatte*, — aber *alles* werde ich nie ins ungrische übersetzen wollen.

Was sagen Sie über meine Antikritik im 4ten Hefte des Tud. Gyűjt.? Ich selbst bin damit nicht unzufrieden. (búfos ist ein Druckfehler S. 123 statt bíztos.) Ich möchte Herrn Horvát Endre sehen, was er über seine filagoria sagen wird, und über die Abscheulichkeit mir unmoralische Dinge angedichtet zu haben.

Leben Sie wohl, theurester Freund.

Den 18ten wurden zwey Infanteristen, geborne Mährer in Kaschau gefangen, und heute ist es der dritte. Sie haben einen Juden, der 120 f. W. W. trug, in einem Walde geschlachtet. Der eine hielt den Kopf, der zweite die Hände, und der dritte schnitt den Hals mit einem gewöhnlichen Taschenmesser. — Bey der execution waren meine Kinder nicht: aber ich nahm sie gegen Abend hin.

Kivűl:

à Monsieur Monsieur Charles George Rummy Docteur en Philosophie, Directeur au Lycée de Karlowitz, Assesseur du Comté de Szepes.

Pest — *Karlowitz*.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

3744.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom Máj. 25d. 1819.¹

Tisztelt kedves barátom,

Végre tudom, mint került a' te szép versed a' Magyar Kurir' Írójának kezébe; épen most veszem Ungvár Németi Tóth Lászlónak levelét Bécsből, melly ezt velem tudatja: — «Mindenek felett örvendek azon megtiszteltetésednek, mellyet sokunktól megérdemlettél, de csak egytől — Dezsőffitől — nyerhettél. Azon érzékeny 's híven festő versezet méltó mind hozzád, mind nagy érdemű Költőjéhez, 's méltó volt hogy lássa a' haza. A' mi érdemünk nagyon csekély benne, 's nagyon sok részre oszlik; a' mennyiben Cseresznyés barátom Pestről felhozta magával (husvétban Pesten járt) olly szándékkal, hogy azt mind kettőtöknek tiszteletére nyomtatás alá adja; én pedig jóvá hagytam, hogy úgy a' mint kiment (egy strópha nélkül) kimenjen; Igaz Sámuel barátunk szép formát adott a' nyomtatásnak, 's a' velin nyomtatványokkal még bennünket is meglepett; a' mit Pánczél Úr örömezt megengede. Csak az a' kár hogy Füredi Vidára nézve a' Közlőnek neve ott nem áll.» — Ezen utolsó sort nem fogod érteni, és így megmagyarázom: — Füredi Vida, az az Versegbi Ferencz, a' Tud. Gyűjt. tavalyi VI. Kötetében egy mérges Értekezést nyomtattata-le a' Recenziókról. Abban magáért és némelly társaiért bosszút áll rajtam kívált, de rajtam kívül másokon is, munkájuknak éles megfeddésekért az Annálisokban, mert nem én egyedül recenseáltam ott és a' Jénai, Hálai 's Lipsiai Tudom. Újságlevelekben. Ezek a' homines secti flagellis triumphalibus el akarják hitetni a' Magyar Publicummal, hogy azok, a' kikkel nekik bajok van, őket azért bántják, mert kirekesztőleg akarnának ragyogni, 's ennél fogva igyekezzenek neveltségessé tenni a' Publicum előtt azzal, hogy magok dicsérik magokat. Hogy én magamat magasztaltam volna, e' neveltségés bohósággal magamat nem vádolhatom. Midőn IX Köteteim megjelentek, Helmeczi egy agyon magasztaló Jelentést ereszte-ki a' Trattner nevében ezen IX. filagoria cránt; de az eszes és nyugodalomban lévő Olvasó tudja hogy az ollyan nem egyéb mint hedera

¹ T. Kazintzy Ferentz Úr levele. Jött Bátfára Junius 4ikén 1819. — Dúlházy M. jegyzelo.

vini vendibilis. Kisnek gyönyörű Epithalamiumát én nyomtattattam ki, én fordítottam németre, én tettem mellé képmet, akár azért, mert én a' verset gyönyörű munkának néztem, akár azért, mert én az olly ember szeretetével mint Kis, valóban pirulás nélkül **kevélykedem**. Azt mondják, hogy a' mostani Bécsi Tud. Újságokban valamikor a' Tud. Gyűjt. Füzetei recenseáltattak, felölem mindég magasztalással volt szó: de én Csaplovics Urat, a' ki azon Recenziókat írta, sem személyéből, sem leveleiből nem ismerem, 's magasztalásait soha nem láttam; és így azok bizonyosan sem nem dolgozásaim, sem nem sugallásaim. Soha magamat nem recenseáltam. Azonban mi türes lagadás benne? én is, mint mind azok a' kik valaha valamit nyomtattattak, akkor legalább, mikor a' munkát kiadtam, úgy hittem, hogy az vagy jó, vagy nem épen rossz, ha azután később eltépni, elégetni szerettem volna is. Gondolnám Vüredi Fida Úr is nem tartotta rossznak Aglájáját mikor kieresztette, ha most úgy borzong is megpillantására, mint én sokra azok közül a' miket kiadtam. Csúnya had, legalább gyermek had, ez az Írók' hada! a' szappanbűborékon veszekednek. De igazán szólván, nünd az a' min ember veszekedik, szappanbűborék. — Az említett Értekezésre még talán kedvem kerekedik felelni, de igen röviden, és igen csendes vérrrel. Birkóztatni a' Publicum előtt, nem a' legillőbb portéka: de a' Dietán, a' Vármegye Gyűlésein 's minden más tanácskozásokban, felelni annak a' ki szól ellenünk, nem rút, csak ne rútul feleljünk. 'S szennyei vádoltatni, becsületes embernek keserves, mert a' hallgatás vallásnak vétetik. Én csak azt sajnálom, hogy némelly ellenkezőimmal békélgető czélból leveleztem; inkább kellett volna ismernem az emberi szívet. De a' ki ebben megesalatkozik, örüljön hogy a' nemtelenek által megesalatott.

Miolta tölem elmentél, szeretett, tisztelt, csudált, irigylett halandó! azolta én úgy szólván semmit nem dolgoztam. Gálszécsen valék, 's ott találtam Malaspina Klárit, Kassán voltam, 's ott Kapitány Sisakkal néhány jó órát töltöttem. Kaszonyinak gyönyörű képeit végig néztem, és alig ha benne azt a' gondolatot nem támasztottam, hogy az affélék becsléséhez értek annyit, a' mennyit az érthet, a' ki Bécsben soha nem lakott, 's a' külföldiek' kincseit nem nézhette, Mívészekkel sokat nem lársalkodott — mert erre nem elég a' természet adománya. Kaszonyi valóban látta, hogy értem mit lehet 's kell becsülni az effélékben. Oszlán az az én érdemem, hogy Fáy János 1300 forintot veve meg egy Gaudenzio Ferrarit

a' hazának, melyet a' Bécsi Érsek alkudozott Erdélyi Referendárius Vajna Úrtól. — Kassán az a' szomorúságom vala, hogy két Morva vagy Német születésű közembert akasztófán láték függni a' fiammal és második lányommal, kit oda (a' vesztő' ágasaihoz) paedagogiai okokra nézve vittem, t. i. hogy elkészüljenek meg nem rettenni, ha ült embert találának véletlenül látni. — De kevés napok előtt rám szálla ismét a' dolgozás lelke; ismét elővevém Sallustomat, 's belőle Catilinát újra fordítottam, hogy minél kevesebb hibával jelenhessen-meg; holnap kész leszek ezzel, 's bár Jugurthának állhassak, hogy a' stílus annál egyenlőbb legyen. Ezen általesvén, Cicerónak állok.

Tulsiczky még sem kész az Erd. Levelek megtekintésével.

Tiszted itt vala, Radványból térvén haza felé. Drágálja alkudat, 's vele együtt én is. Mit csinálsz ürüiddel? Azzal nagyon megront az eladó. Bocsáss-meg, hogy ebbe belé szólni bátorkodtam. De én szeretem erszényedet is, mert az is Tiéd.

Kapitány Sisak nekem két könyvet ada olvasni: Der Weltmann und der Dichter, von Klienger, és — Über Volkshass und den Gebrauch fremder Sprachen v. Arndt. Mind a' kettőt nagy gyönyörűséggel olvasom, de az elsőre azt jegyzem-meg, hogy a' kettőt nem jó közel és hosszan állítani egymás mellé: az Idylli világ szép világ, de csak a' phantasiának: ez a' másik ocsmány világ, de az eszes ember tudja hogy itt sem minden olyan mint a' Klinger Weltmannja. A' másik olvasása alatt emelkedett lelkem. Sok jót mond, de nem mindég szépen, nem mindég igazán. Sokat az én szívemből kapott-ki, 's így nem lesz csuda, ha ugyan-azt mondom-el majd.

Kívánom hogy a' Bártfai Nympha' vize használjon mind magadnak, mind imádást érdemlő Grófnédnak, gyermekeidnek pedig adjon sok örömet, mert nekik nincs szükségek még a' víz' erejére. Bár egyszer olyankor lehetnék Szent Mihálytt, mikor Grófnéd is ott lesz. Azok után a' miket tőled, Szirmay Mihálynétól, embereidtől, az Újhelyiektől tudok, nincs ember a' ki a' Grófnét inkább tudja tisztelni mint

örök tisztelőd:

Kazinczy Ferencz mpr.

28. Maji dél után 3 órakor. Épen érkezik leveled és a' Voltair Kötetei. A' gyönyörű Verset holnap küldöm a' Magyar Kurírnak. A' Horváth Adámné szül. Kazinczy Klára Versei az utolsó postával

jöttek ugyan a' Kurirban. Engedd mondanom, hogy ez a' derék asszony vezeték nevemet viseli, de nem vérem. Akarnám hogy az volna, mert férjét szerettem. Magát soha nem láttam. Dúlházy Urat köszöntöm barátságosan].

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3745.

Balkay Pál -- Kazinczynak.

Drága Tekintetes Úr!

Nagyon meg örültem, hogy [a] hozám hozot levélnek külső részén eüsmérés irást láthattam, hogy beszélhetek ismét magam fájárúl, mert mióta T. Fáy Úr el ment inent, vélem csak azért konversálnak, mivel jó embert lelek bennem; azért ugyan nem, hogy én Képiró vagyok, vagy hogy e féle tárgyakról szóllanának, sőt a kiknek kébszelődéseinek is kellene lenni az Aestheticárúl 's vélem gyakorta öszve jönnek, újságokat olvasgatnak, mégis filem hallattára a' Fáy Colectióját bolontságnak nevezik; T. Fáy Úr hibázik, hogy el adóba tette gyűjteményét, mert itt soha senki sem veszi meg, 's azt merem mondani, hogy egynek sints gondolatya a vételre; az Érsek szereti ugyan a szép képeket, de pénst nem örömet ad érte; jobb volna az említett tisztelt úrnak azt tenni, hogy csak úgy szedne képeket, a' mint véle bír, holta után a Museumnak ajándékozná, mert nálunk e félét ajándékba el vészik; itt a Nagy Prépostot, Fájér Györgyöt senki reá nem bírhattya, hogy szépet festessen [az] oltárookra, mivel vagy száz forintval többet kellene adni, azért is ő Aranozókal festet, a kik nem hogy hozzá értenének, de még beszélni sem tudnak róla, oly rút, hogy undorodva szalajtatya [az] ahoz értő nézőket.

Engemet szüntelen ünszoltak, hogy irjak az Tudományos gyűjteménbe a F[áy] képeirúl, de hogy illen dolgokra magamat ki nem tehettem, de még is olly módal tettem fel egy ideát, hogy az irás módját más adja meg, azért is T. Bernát Mihály magára vállalta, Trafternek személyesen attam által, hogy olvastassa meg sokakal, ha jönnek talállya, úgy adja sajtó alá; ki is jöt ez idén a 2. kötetbe

3. Numerus alatt; úgy vélem, hogy méltóztatot olvasni; igen szeretném, ha rula való itilletét meg írná nekem a' Tekintetes Úr. Távol létem miá nem közölhettem a' Tekintetes Úral, sajnálom. Sajnálom azt is, hogy az eszembe nem jutot, hogy a' Nemzet tehetne az Ország gyűlésébe a' Felsőes haza előtt egy buzdítást ez iránt: hogy a' kik a' Szép Mesterségekre adják magokat, azok nyugalomban élhetnének, mint más palérozot Nemzeteknél, anyival inkább, mert a' magyar leg inkább dicsekszik szabadságával, 's az tudományokkal öszve kötetlet Szép Mesterségeket nem kellene rubláncokra fűzni. a' Szabad mesterségek régebben meg mutathatták szabadságokat, mint akár mely nemzet; azt is sajnálom, hogy csak [a] képeknek dicséretiről szöllok, Másolásokról meg Másolókról el halgatok, és így meg ösmértetni, hogy az nem mind kép a' mi képnek lázik, 's nem mind képiró az, a' kit annak hínak, hogy csak az az Ékesen szöló, Versszerző, Képiró, Képfaragó, Musikus vagy is kompositor 's Arkitectus, a' Világ vagyis a' publicum annak nevez[!]. vagy 6 nyomtatot hibák estek: Peter Pál *Potter* helyet 's a' L.

Most én régtől fogvást a' magam elementumába vagyok, az az hogy mindég oltár képeket festek. Méltóságos B. Szepesi festetet egyet a Miskolci Minoriták számára; oly nagyok[at] még nem festettem: Menybe menetele Máriának, a' felső része Quidó, az alsó új actiókal, melyet még nem festettem, 17 suk, $\frac{1}{2}$ magos, e' holnabba tesz fel. hogy el ne felejtsem B. Szepesi felől: kis prépostá lett Makaý helyet, két falut kapot: Kistólat és Novajt.

Nagyon örvendek, hogy T. Szirmaý Úrról azt a' hírt költik, hogy meg házasodot, bár úgy volna; én annak nem vagyok ellene, magam is azt tenném, csak illen ember földön futóvá ne volna, azt sem tudja, hogy mikor kel tovább tovább utaszni; mivel kevés kedvellője és betsülője vagyon a' Magyar hazába; másodszor hogy sok idióta Magistratussaink vannak, a' kik persequálák [az] e' féleket, de mint nyötelen Mívész minden féle ocsmánóságokat el kerülheti[!], segíthet bajain. —

Gaudentio Ferari Nativitassa 4 suk 7 col. 3—6-szélessége, magossága, igen igen szívesen szolgálók a' telen, csak tesszen nekem meg írni, ha 100 forintval nem sértem é meg, mivel igen finom ecset időt kíván. — Dókus Fő Fiscális urat tisztetem; el marattam én jó akaróimtól 's barátaim[!], a' Méltóságos asszont szívesen tisztetem, az leg idősebb Kis asszonkája talán már ösméretlennek lácana előtte Baki Pali bátsi — mint ha látnám, mely ártatlanul

vetné fel reám szemeit. A' Méltóságos Lónya' Urrúl nem hallok semmit is, már más Csuria[!] vagyon.

Ajánlom magamat a' T. Urnak betses barátságába.

Eger 5. Junius 1819.

alázatos Szolgája
Balkay Pál mpr.

Várva várjuk a' T. Urat ide, itten is találkozna sok ösmérőse, aki soha sem látta is; sokakval szeretném személessen meg ösmértetni.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

3746.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom Június 6d. 1819.¹

Tisztelt, igen kedves barátom,

Tizenkét nap olta olly nagy szorgalommal dolgoztam, hogy csaknem rosszul lettem belé. Ezen idő alatt meg voltam halva barátimnak is, 's ez az első levél azoknak számokban, a' mellyeket kikerülhettem, továbbra halaszthattam. Debreceni útam olta henyélgetvén, ismét bé akarám fogni magamat, 's a' Cicero Leveleinek, vagy, a' mit olly régen készülök, Milójának, akartam állani: de eszembe juta, hogy valaha ismét meg kelle tekinteni 24 eszt. olta készülgető Sallustomat; mert ha Régi Literatúrára tartozó Osztályomat kiereszthetem, Sallust jelenend-meg legegébb. Elővettem tehát, 's alig olvastam-meg egyy ívet, 's elpirúlva hogy olly felette rosszul felel-meg annak az ideálnak, mellyet magamnak a' Sallust' jó fordítása felől csináltam, tollhoz nyúltam, azon szent fogadással, hogy abba nem hagyom, míg a' munka kész nem lesz. Catilina és Jugurtha kész; egyy hét alatt készek lesznek a' Töredékek is — mert a' Sallust neve alatt írt hitványságokat, a' könyv' végében, illetni nem fogom. De hol még mind az, a' mit Sallust mellé készítek! Ez idén

¹ T. Kazintzj Ferentz Ur levele. Jött Bártfára Június 12ikén 1819. — Dúlházy M. jegyzete.

csakugyan készen leszek ezzel is, Cicerónak néhány Beszédével is; 's akkor osztán, ha az Istenek kedvezni találnak, — e' pénztelen időben valóban rájok lesz szükségem — kiadom. Látni óhajtom, édes barátom, mit mond ezen igyekezetemre a' világ. Sok jót nem mond, tudom bizonyosan: de higgy nekem, némelly Olvasótól olylat nem csak nem várok, de nem is óhajtok. Ti nehanyan légyetek az én Olvasó-Közönségem. A' ki valami jót akar csinálni, nem azon van, hogy a' más javallását nyerhesse-meg — épen úgy mint a' Stóá feddtelen embere, 's a' Horátzé, — hanem hogy a' magáét; 's ezt azért, mert, ha magát akarva nincs kedve megcsalni, minden javalások közt ezt megyni legnehezebb.

Ezen dolgozásom alatt sokszor lepe-meg az a' gondolat, hogy vallyon a' Római Classicusok nem azért bírnak e előttünk annyi keccsel, mert mind a' mellett hogy hiúságunk elhitele bennünket, hogy mi az ő nyelveket *jól értjük*, a' felértés miatt az is keccses előttünk, a' mi, ha úgy tudánk Rómaiúl (nem szeretem ezt a' *deákul* által kitenni, 's a' *latánra* tollam rá nem mehet) mint magyarul, németül, francziául, keccses többé nem volna. De a' dolog nem úgy van, a' mint itt velem egy álnok génius hinni¹ akartatá. Te úgy szólasz és írsz francziául mint magyarul, 's Rómaiúl is tudósan tudsz, az az mint Tudósnaq illik; de mondd-meg hát, a' Friedrich, 's még inkább a' Voltaire gyönyörű levelcin, és valamit Voltaire prósában írt, nem látod e, hogy az ő mondásai úgy szöknék elő teljesen elkészülve az ő fejéből mint a' Jupiteréből a' pánczélos Minerva, hogy ő siet a' beszéddel: ellenben Sallustnak minden során látszik, hogy ő nem kevesebb gondot fordíta elébb a' szó' megválogatására, 's ezen válogatás után arra, hogy az a' szó elől álljon e, vagy középben, vagy hátúl, mint magára a' gondolatra, és hogy ő nem csak épen nem siet, de méltóságos lépdelléseiben még késedelmeskedik is. Én Voltaire felől azt hiszem, hogy ő soha sem törlött, Sallust felől pedig, hogy ha 24 esztendeig nem gyalulgatott is munkáján, szint annyszor dolgozott újra meg újra, mint én az ő fordításán. Valóban nem pedantérie az, hogy némelly Olvasó *könyvnek zar'* εἰς οὐρανόν csak a' Régióket ismeri: hozzájok képest nincs Író; az újak, tágabb vagy szorosabb értelemben, legfeljebb azokat kivevén, a' kik az ő iskolájokban neveltettek, csak Mázolók. Mind ezt jobb renddel el akarom mondani Sallust előtt.

¹ Előbb e szó helyett *hinnem*-et írt, azután utólag kijavította.

Megengeded, hogy még ide tegyem három Epigrammját Tövisseimnek 's Virágimnak, mellyeket talán a' jövő esztendőben kiadok másodszer. Tudod, hogy azoknak czímjeken a' *Tövis*ek is szűrnak, mint ártatlan Mottójok, mellyet sértőnek 's szerénytelennek azért vevének Füredi Vida et Compagnie, mert megérteni nem akarák. Most hát a' kis csomó czímje ez lesz: VIRÁGOK ÉS GYOMOK. (gyom, Unkraut, innen gyomlálni).

Nro. 1. *Az új czímre.*

Karczoltak Tövisseink: kiszedénk; gyom terme helyettek.

Van gyom is, a' mi sebez, 's sebzeni néha nem árt.

Nro. 2. *A' H betű.*

(ha vocális e, vagy consonans. Nekem mind ez, mind az):

Léleknek veve Róma 's Athén: de te testnek akarnád

Venni, és csak testnek. Polyhymnia gyenge mosollyal

Nézte füled' vétkét, 's magamat nevezett-ki tanúvá,

Bíróvá téged. — Én lélek 's test vagyok együtt.

Ad~~H~~at nem lélek, 's te~~H~~er és tere~~H~~ nem csupa rest test.

(Rest test, — mint *ridiculus mus*, Horátnál.)

Nro. 3. *Új szólás.*

«Az új miért jobb, mint a' régi?»

'S a' régi mért jobb, mint az új?

A' rossz, bár régi, rossz marad.

Az új, ha új is, jó, ha jó.

Világos; 's te csudálkozol?

Ezt a' hármat ma reggel csináltam, még virradta előtt. A' Mesterség metaphysicájára tartozók, 's elég soványok, mint a' Metaphysica. De a' soványság a' Metaphysicában nem soványság.

Ímhol még egy. Ez öt napos.

A r ú t - s z é p.

Tudnillik vannak topikus szépségek a' Stylisticában. A' hol r ú t kell, ott a' r ú t a' szép; osztán a' Mesterség a' rútat is széppé teszi. A' Plasticusoknál ilyen a' Medusa' feje a' Pallász' mellén.

A rút — rút. — «De mi teszi tehát, hogy az isteni Pallász
Mellyén Gorgonnak rút feje bájos alak?» —

Nem tudom; a' Mivészt kérdd. — «Ő sem tudja.» Ne kérdd hát;
Kérdd szemed' és szíved', 's érzeni, látni tanulj.

Óhajtom, hogy Bártfán csak szép szépeket és jó jókat láthass.
Rumy Prof. írja, hogy Leveleidet gyönyörködve olvasta, 's recen-
seálni fogja. Mit fog mondani, nem írja: de látom, hogy jól fog.

Gróf Festetics László már a' Májusban tartani kellett volna
innepet sem ülette-meg, 's minthogy ő Bécsset felette nagyon sze-
reti, 's az atyja nem teve fundátiót a' Georgiconra 's a' Heliconra,
úgy hiszi minden, hogy ezek Györggyel együtt holtak-ki. Ismét
vannak híreim természetlen örömei felől. Ugyan mit kapnak az
olylanon?

A' Mélt. Grófnét és gyönyörű gyermekeidet látni fogom Szent
Mihályban, 's akkor te is fogod Sallustomat, és a' mit Ciceróból
addig dolgozom. Éljen szerencsésen, páratlan férjfi, 's dísze a' Nemzet-
nek, az emberiségnek, 's barátodnak.

örök tisztelőd
Kazinczy Ferencz mpr.

Gróf Mailáth János írja hogy e' holnapban indul Erdélybe.
És így ez idén nem látja Bártfát. Erdélyi Levelemmel még sem
kész a' Censor.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3747.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Bártfáru, Június 7ikén 1819.

Édes Ferentzem!

Most veszem leveledet. Cseresznyés verseit már az újságban olvas-
tam. Tsak a' költők ex professione fogják azokat érteni. Az olylyatén
versezet a' mostani muzsikához hasonlít, mindnyájan tsudálják, keve-
sen érzik. Az alkalmatossági verseknek nem szabad olylyaknak lenni.

A' mi Gróf Festetics' tiszteletére van írva, azt minden Magyarnek kell érteni, a' tanultnak szintűgy, mint a' nem tanultnak. — Kultsár nekem nem felel, — vagy nem tulajdonít érdemet verseimnek, vagy remeg; de mit fél, vagy helyettem, vagy miattam, vagy érettem? Ezek a' versek pedig használhatnának a' hazának, mert Gróf írta, Grófhhoz, — Grófrul. A' költeményes enthúziazmusznak meg szoktak némelykor botsátani, és ha nagy is az érdemlett szúrás; később, minekutánna megszűnt a' fájdalom, által szokták látni szükségét, és a' lelkes előadás' kedvéért a' szerzőnek megkegyelmeznek. Egyébaránt tsupán magyarázatok által szűrhatnak szemet verseim, mert nem találnak ki mindent, de sokat éreztetnek. Mivel soha sem vagyok megelégedve azzal, a' mit írok, és szüntelen igazítok valamit vagy a' gondolatokon, vagy azok' sorában, vagy a' kitételekben; most legközelebbbrül ezeket változtattam: *Pusztulásra jutott kis pulya tserében* helyett: — *Pusztulásra jutó tág törpe tserében* — *A' függő fellegben szorúlt szél* helyett: — *a' függő fellegbe lengő szél.* — *Ki hajdan nagyobb volt, 's nem szorúlt ködökre* — *rekesz közé jön.* - *'S ott felül repesvén kis kurta szárnyával* helyett: - - *'s ott felül repesvén nyírt apró szárnyával.* - - *ha fentebb érzéstek* helyett: — *ha tüzesbb érzéstek,* — mert így a' hamuva égés jobban esik. — *Tsupán nagygyainktul* helyett: — *nagygyaink' lelkétül.* — *melylyeskedtek* helyett: — *mejjeskedtek,* a' bik strófában. Tudom, hogy később ismét igazítani fogok. Az első felhevülés nem alkalmas a' gyalulgatásra, akkor kell neki magát eresztetni a' szalóngásnak. Időköz kell, hogy megjöjjön a' hideg vér, és a' képzelődést igazgató okosság. Tsak az a' jó költő, a' ki a' vágtatva haladó Pegazussát fékezni tudja, és nyargalása közben nyakát nem töri. Nem tsak repülni, hanem szépen és rendesen is kell tudni repülni. Tsak azért is kellene nyomtatni bár milylen közepszerű versezete-met, mert igen tanúságos látni, miképp' és hogyan forgatták ugyan azon egy tárgyat a' külön külön elmék.

Nékem a' Bártfai fürdő használ, mert felejteti gondjaimat. . . Tsak neki Tzitzerónak, kedves barátom. — Kívánom, hogy oly kegyelmesen bánjon veled Tulsitzký, mint velem. Kélni kezdenek a' B. Levelek. Jobb szeretem hogy hibásan, rossz papirosra, és rossz betűkkel vagynak nyomtatva, mintha azokat valamely homályos Tzenzor kegyetlenül megherélte volna. Ha kedvetlen külsejek mellett is kedvet találандanak, jele lessz, hogy önnön magokért tetszenek.

Jankovitsal függőben van még az alku. Nem fogom magamat megtsalattatni az őszibe tsavarodott Prokátortul, ki mesterkedéseit a' gazdaságra is által vitte. Köszönöm, hogy óvod erszenyemet; valóban szolgálatodra lenne, ha nem lenne oly' üres; de hidd el: veszténél, nem nyernél, ha abban most osztoznál.

Nekem is olvasni hagyá Sisák[!] az általad említett munkákat. Tsak ne írának oly' szélesen a' Német atyafiak.

Hozzád irtt verseim' legnagyobb érdeme tárgyak, melyrül lehetetlen lett volna igaz érzékenység nélkül írnom. Tudtam, hogy kihagyják a' legmarkosabb strófát, mert nálunk kivált, nem szeretik az igazat hallani; akár hathatósan, akár érzékenyen, akár elmésen mondódjék. Egymást üstökölhetjük, de az igazgatók, mindég legutolsó, vagy, a' mi még több, egyedül való bírák akarnak maradni a' magok ügyében.

Feleségem köszönt. Retteg veled találkozni, annyi ditséreteid után, de te azért minket el ne kerülj, és szabadítsd meg őt remegéseitől az által, hogy kevesebbet várván tőlle, az is valaminek látszasson, a' mit találандasz.

Tóth László Deák versei Győrire, kivéven egynehány darabosabb és homályosabb helyeket, elárúlják a' szerző' esze klaszszikusz járását. Nagyon jó ízlésű versek azok minden tekintetben. Az idevaló orvos a' maga kútja mellé, mely sósabb a' többinél, órát vágat bé egy kőbe; kért, készítenék Deák felől írást. Ezt gondoltam:

Unda salis, ferro fraterno foedere iuncto[!],

Qui bibis ut valeas, hoc Tibi fonte salit.

Hora fugax signet, perituri tempora morbi,

Quum crescet, morbo deficiente, salus.

Olvastad é Grilpartzernek, ennek a' poétalan nevű Poétának dedükjét: «Die Ahnfrau»? Már ez a' bújatek ugyan remek. Minő képzelődés, minő könnyűség mellett! A' nép' vallásán vagyon építve a' tsuda történet, és ez a' tsudaság époszi nagy fellengező érzetekben ringatja a' nézőt egész végig. Jaromir a' fő személy, a' leg-részvétetőbb 's legférfiasabb indulatú istentelen, kíl tsak gondolni lehessen. A' Fátom helyett a' bűn' lakolása keresztény törvénye, az isteni gondviselés' haragja sarkalylya szüntelen. Az erős lelkűt tsupán a' körülmények, melylyek, ha másképp' és más sorban következtenek légyen, Fél Istent tsináltanak volna belőlle, taszították le a' gonoszság mélylyére. Berta retteg, undorodik tőle, 's még is kén-

3748.

Gr. Majláth János — Kazinczyna.

N. Ugrócz am 7. 6. XIX.

Die Reise nach Siebenbürgen beginnt in einigen Tagen, von Ofen schicke ich Ihnen mittelst Diligence nach Kaschau* 1tens Ihre Gedichte, die ich sündhaft genug bis izt bei mir behielt. 2tens zur Sühne für diese Fahrlässigkeit 9. Briefe für ihre authographische Sammlung und zwar

1. Heinrich Collin.
2. Des jezigen[!] Zypser Bischofs.
3. Des Chorherrn zu St. Florian Franz Kurz, eines durch viele historische Werke rühmlich bekanten Gelerten[!].
4. Sr. Excellenz Joseph Freyherrn Podmaniczki.
5. Aloys B. Mednyánszki, ein um die ungrische Geschichte verdienter Mann.
6. Freyherr Aretin, lebt noch jezt zu München durch das Studium seiner Mnemonik kam ich mit ihm in verbindung[!], sein Brief bezieht sich auch darauf.
7. Büsching, einer der Urheber des wideraufblühens[!] der alt-deutschen Literatur, er ist Archivar zu Breslau und der Sohn des berühmten alten Büsching.
8. Graf Herrman Chotek, Adjutant des Fürst Schwarzenberg, Obrist vom Generalstab u. s. w. bestimmt um eine grosse Rolle zu spielen.
9. Niklas Freyherr Kruft praesidial Sekretär des vormaligen Ministers der auswärtigen Angelegenheiten G. Stadion, dan[!] in gleicher eigenschaft bei Fürsten Metternich, gestorben als Hofrath der Staatskanzlei, einer der grössten Klavierspieler und gründlicher Komponist.

Wen[!] Sie mir ein Fulminatorium über meine Schreibereien zusenden wollen, so adressieren Sie es nach Clausenburg. Leben Sie so wohl, und so lang als ich es wünsche.

Ihr Freund

Johann Gf Mailáth.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

* Von wo Sie selbe ad libitum können abholen lassen. — Majláth J. jegyzete.

3749.

Kazinezy — Gr. Majláth Jánosnak.

Széphalom den 13. Jun. 1819.

Ihre zwey verehrten Zuschriften, mein Herr Graf, habe ich fast mit einer und derselben Post erhalten; die frühere hatte das Loos, irgendwo auf unsern Postämtern, stecken zu bleiben. Ihre Aufmerksamkeit, Ihr Wollwollen[?], edelmüthiger Mann, macht mich stolz, und das Glück, Sie zweymahl gesehen zu haben, mich von Ihnen geliebt zu wissen, gehört in die Reihe der Vorfälle meines Lebens, um welche ich meinem Verhängnisse nicht genug danken kann. Stolz, um mich um den Beyfall des grössern Haufens zu bekümmern, finde ich in jedem Merkmal Ihrer Zueigung eine unsägliche Seeligkeit, und das spornt mich, diesen köstlichen Erwerb auf immer mir eignen zu machen. So oft ich an Sie denke, so schallt mir in der Seele das wieder, was Sie in Ihrer schönen Zuschrift an Fouqué gesagt haben. Auch mir ist jene schöne Religion, welche nicht grübelt, aber sich fühlen, empfinden lässt, heilig; én is szeretem a' Hazát, azt a' kedvest; auch mir ist Poesie das Element, in welchem ich lebe und webe; auch ich habe von den erstern Jahren meiner Jugend Frauen gekannt, als Gegenstände der innigsten Verehrung, ja, der Ehrfurcht sogar, u. nicht als die des Leichtsinnes und einer Wollust, die die Feindin und Mörderin der Wollust ist. Dies letztere bewährt auch mein häusliches Glück, und meine Jugend im sechzigsten Jahr. Gott lasse Sie, verehrter Graf, meine Jahre in der Jugend meiner Kräfte erreichen.

— — non turpem senectam
Degere, non cithara carentem.

Horat.

Ich habe keine Worte, um Ihnen für Ihre Geschenke, welche mir die zwey Briefe mitgebracht haben, zu danken. Lassen Sie mich nur sagen, dass mir der Brief des Grafen Moritz Dietrichstein Thränen aus den Augen gepresst hat. Wohl dem kaiserl. Enkel, dass seine Erziehung einem Manne dieses Sinnes anvertrauet ward! sein Herz hat in dem Schimmer des Hofes die Gefühle des Menschen und des Vaters nicht verlernt. Wie heilig spricht sich sein Herz in

der Betrübniß über das Unglück seiner geliebten Tochter aus. Geben Sie mir ein Königreich, geliebter Graf, ich mache ihn, den edlen Mann, zum König, und werde selber, mit allen Gefühlen eines Römers, sein Unterthan. — Schluchzend las ich seine Zeilen, mit den Lauten der Natur meiner Frau vor, und sie und ich verstummten. Und wir sind doch nicht Eltern eines leidenden Kindes.

Der Verfasser der kleinen Schrift: Ansichten von Siebenbürgen soll Graf Franz Teleki, Sohn des Kanzlers, seyn. — Meine Erdélyi Levelek sind in den Händen des Censors. Ob er viel streichen wird, weiss ich nicht. Die Sachsen Siebenbürgens sind gegen mich entrüstet, weil ich von Ihnen manches gesagt habe (Tud. Gyűjt. 1818....),¹ was ihnen nicht schmeichelt, und manche Ungaren in Siebenbürgen auch, weil ich einen Laffen aus ihrer Mitte, der in einem Ball, den die Sachsen ihrem Comes zu Ehren gaben, mit einem schönen sächsischen Mädchen nicht tanzen wollte,² unter die Ruthe nahm. Überall werde ich gezwickt, weil ich andere nicht schone; so ging es auch Horazen; und Trebaz sagte ihm dies voraus. (Satyr. II. 1.) Ich kann nun einmal das Zwicken nicht lassen, weil ich mir einbilde, das [!] manches Zwicken wohlthätige Folgen hat. Auch in moral. Hinsicht ist es wahr, was Wieland nach Crebillon sagt! — (Wiel. Briefe, Wien, 1815. I. S. 202) «Und überhaupt bin ich gänzlich der Meinung, welche Crebillon sehr wohl in seiner Vorrede zu den Egarement etc. ausgedrückt hat: tout auteur, retenu par la crainte de ne pas plaire assez à son siecle, pas rarement aux siecles à venir.» — Um das letztere ist mir nicht zu thun; ich weiss sehr wohl, wie wenig Anspruch ich auf dieses Glück machen kann und soll: mir ist es genug, wenn diese siecles à venir einst sagen werden, ich habe meinen Zeitgenossen keinen bösen Weg gezeigt, und das wenige, was ich selber geliefert habe, war nicht viel schlechter, als was meine Tadler zurückgelassen haben. — Reiben werde ich unerschrocken, bis ich etwas zu reiben habe; Glätte erlangt man nicht anders, und das ist bey uns noth.

Dass meine Antikritik Ihren Beyfall haben wird, habe ich mir fast zugesichert; auch Sie, mein Herr Graf, sind Freund von Filagória, und halten dafür, dass wir uns mit den gehassten Gothusok, Vandalusok, Gepidák noch lange, lange nicht werden messen kön-

¹ Az eredetiben üresen hagyott hely.

² A következő szavak kitörülvék: weil sie eine Sächsin war.

nen, — und wenn diesen Herrn gelingen sollte, ihre Eggység zu erreichen, nie! Es ist ein grosses Unglück, dass sie, Narcissüsse, sich sehr liebgewonnen haben, noch mehr Unglück aber, dass sie nichts lernen, nichts untersuchen wollen. — Meine Epistel an Festetics hat allgemeinen Beyfall, den meinen aber wenig. Ich habe gewusst, dass F[estetics] Producte im ältern Geschmack lieber, als die im Neuern, hat, und ich glaubte ihm seinen Geschmack lassen zu müssen, besonders da mich dieser mir ganz neue Versuch als denjenigen bezeichnen wird, auf den es ankommen könnte, sich so allgemein bewundert zu sehn. Wäre ich der Eitle, wäre ich der nach Bewunderung hungernde, den Füredi Vida et Comp. in mir finden, so stände mir ja der Weg, Lorbeern Hände voll auf zu ärndten, offen. Sie haben keine Vorstellung davon, dass ein Dichter, oder Büchermacher für seine eigene Freude arbeitet, wenn ihm der Beyfall der Guten gleich sehr lieb ist.

Dieser ziemlich plumpe Überfall des Verseghy (denn Sie, mein Herr Graf, werden wohl wissen, dass er der Ehrenmann ist, der jenen berühmten Aufsatz a' Recenziókról im VI. B. des Tud. Gyűjt. 1818. der Redaction mit seiner Hand geschrieben eingeschendet hat, wenn der Aufsatz auch vielleicht durch mehrere Männer gearbeitet oder doch aus ihren Notaten zusammengesetzt worden seyn sollte) -- dieser Überfall, sage ich, hat mir zur Pflicht gemacht, mich noch einmal zu fragen, ob sie, ob ich Recht haben, hogy a' mit irunk, könnyen-érthetőnek kell lenni. Ich glaube, *verständlich* ist alles, was ein Graf Johann Mailáth versteht, wenn es auch Füredi Vida unverständlich schilt, und ich fragte mich, ob Thucydides's Schüler, Sallust, zu tadeln sey, weil er nicht so schrieb, wie Cicero oder Livius. Dieses veranlasste mich, meine Übersetzung des Sallust, die ich seit sechs Jahren nicht in Händen hatte, durchzusehen. Kaum flog ich zwey Bogen durch, so ergriff ich die Feder, und übersetzte diesen meinen Liebling von neuem, und als ich die letzte Zeile des Jugurtha niederschrieb, und meine diesjährige Übersetzung las, nahm ich [mir] vor, sie wieder umzuarbeiten. Bey einem Schriftsteller, wie Sallust, ist es nicht genug, den Sinn wiederzugeben; das ist eine leichte Arbeit, und Messieurs les françois thun darob so stolz; — Sallusts Übersetzer muss nicht Catilinas Verschwörung, nicht den Krieg mit Jugurtha geben, sondern den grossen Künstler und Sprachkundigen Sallust, in seiner wahren Eigenheit. Der Francos übersetzt wie der Mahler, der den Vaticanischen Apoll auf Tuch

hinüberbringen wollte, und weil er nicht für Griechen, sondern für Neuropäer mahlt, dem armen Gott Hosen und statt des Bogens eine Flinte gäbe. Aber unter der Menge von Europäern gibt es auch einige, die griechisches Aug haben, und den nicht armen Gott im griechischen Costüm lieber sehn. Und was ist die Pflicht des Übersetzers, der darum arbeitet, dass seine Sprache das werde, was die römische durch Sallust ward? — Mich bringen sie durch ihr Geschrey nicht zum Verstummen, wie meinen Kőlcsey. Es ist Pflicht, dass ich mich ihren Pfeilen aussetze. Tanto audentior ibo. Wäre ich nur jünger! und lägen mir meine vielen Kinder nicht am Herzen! Denken Sie an mich, lieber Graf, sogar *diese* werden wegen ihren Vater leiden. Dieser hat ja das Palladium der Nation, ihre Sprache, angegriffen, dieser hat ja aus dem Magyar einen Némel és Francia machen wollen — doch wo Pflicht gebeut, hören alle Rücksichten auf, und lassen die Götter mich einige Jahre noch leben, so sollen Füredi Vida et Comp. noch einige Bände römischer und griechischer filagoria erhalten.

Ich bin ungeduldig Hormayrs Histor. Taschenbuch bald zu sehen, und werde es im Voraus bestellen. Ich kenne die Wärme Ihres Pinsels, verehrter Graf, und freue mich, dass Ráday in Ihnen seinen Biographen gefunden hat.

Die Unterschrift Ihres verewigten Vaters, des Ministers, hat meine Sammlung schon. Unterdessen danke ich Ihnen für die Frage und die Geneigtheit, mich auch damit zu bereichern, gerührt.

In den Blättern des Magyar Kurir erschien ein Gedicht des Grafen Jos. Dezsőffy an mich. Nicht der Graf, nicht ich habe es dem Zeitungsschreiber zugeschickt; er erhielt es von einer Freunds Hand aus Pest. Es ist wirklich ein sehr gut gerathenes artiges, und dabey kraftvolles Gedicht. Verseghy bedient sich wider mich unter andern der niederträchtigen Waffen, dass er mir vorwirft, ich preise mich selbst, und ich erzähle es kivált a' Németeknél (sagt einer seiner Freunde), hogy magam vagyok az eggy Classicus író a' Magyarok közt. Wahr, oder nicht, das ist alles eins; der Fleck bleibt, wenn der Wurf von der aegide der Wahrheit auch zurückprellt. Einer von diesem Ultradanubianen Anhang schrieb mir einst grade zu, ich hätte mich wegen den Tövisök és Virágok vor den Deutschen nicht so hoch ausstrecken sollen; als wenn ich der Recensent dieser ungr. Xenien in den Annalen gewesen wäre. Beschämt stand eben dieser Herr auch damals, als er geglaubt hat, dass der

Name Kőlcsey Ferencz unter der Vorrede zur Antimondolat ein durch mich angenommener Name gewesen ist. Ich bin mit dem Mann, der die Hefte des Tud. Gyűjt. in deutschen Blättern zu recensiren pflegt, so sehr in keiner Verbindung, dass ich nicht einmal dem[?] Namen von ihm kenne, und er hat von mir nie eine geschriebene Zeile gelesen: aber das wäre denen Herren, die den unglücklichen Aufsatz über Recensionen gearbeitet haben, umsonst gesagt, und wahrlich mich mit ihnen zum Spektakel zu geben, dazu bin ich etwas stolz. Ohnchin sind sie im letzten Heft durch einen Unbekannten, Jolsvai Bandi, scharf genug gezüchtigt worden.

Vor ein paar Tagen erhielt ich meine Ungr. Miscellen zurück, und ich las heute einige Aufsätze darin. — Den Verfasser des Aufsatzes: Von, aber für Nicht-Ungarn möchte ich zusammen küssen; so auch denjenigen, der 2ten Lieferung S. 59. den ungarischen Bauer geschrieben hat. — Mein Freund v. Berzeviczy tritt aus seiner Ruhe sehr oft heraus, er will das Forschen, nicht das Disputiren. Mir scheint, er ist sich nicht getreu. Und ist denn das, dass er 8 Jahre bey der Statthalterey gedient hat, und dass er als Concipist dort gedient hat, etwas Bittres? So war es bey mir wahrlich nicht gemeint; ich wusste ja, dass er der einzige Sohn, das einzige Kind seiner sehr alten, sehr gebrechlichen, sich nach seinem Besitze sehr lange schon sehndenden Mutter war. Und das, was er eben dort von der josephin. Regierung sagt! Lieber, Theurer Graf, ich würde das nicht gesagt haben, und wenn ich dadurch ein Kreutz mir hätte erwerben können. (Und ich bin doch der Mensch, der, wäre er auf seiner Laufbahn geblieben, alles angewandt hätte, um St. Stephans Kreutz zu erhalten, weil ich dafür halte, dass diese *décoration* den *wirklich verdienten* zielt.) Wie viele haben in der josephinischen Epoche gedient, und waren befördert. Wenn jemand befördert zu werden verdient hat, so hat es Berzeviczy seinen Kenntnissen, und seinem Herzensadel nach, gewiss verdient. Aber ich wünsche, dass anstatt Männern von seinen Gesinnungen stets solche befördert werden mögen, wie die Verfasser der von mir eben gerühmten Aufsätze sind. Dies würde dem Monarchen auf dem Thron, und dem Bauer an seinem Heerde, wie dem reichen oder armen Edelmann gut thun, und das Vaterland, *das theure*, beglücken. Der Gelehrte, der Cosmopolit ist, und Nationalismus hasst, weil das etwas Einseitiges ist, ist Feind des Monarchen, des Edelmanns, und des Bauers. — Ich will die Ungr. Miscellen meinen

Landsleuten in dem Tud. Gyűjt. anempfehlen. Der dieses Werk aus dem Archiv herausgab, ist ein wahrer Wohlthäter des Vaterlandes, *des theuren*. — Wäre es auch unserm Berzeviczy theuer! Ihm ist es gewiss nicht das theure.

Leben Sie wohl, innigst verehrter Graf, und reisen Sie glücklich in das arme, aber schöne Land der Siebenbürger. In Baron Joh. Jósika, in Cserei Miklós und Mihály, im Gubernialrath Kenderesy, in dem Ober Notar des Albenser Comitats Kis József, werden Sie Männer finden. — Kommen Sie glücklich wieder. Unterdessen finden Sie eine kleine Schrift, welche Sie mit den Regeln unserer Prosodie bekannt machen kann.

Ihr ewiger Verehrer:

Kazinczy Ferencz mpr.

Ugyan e levélhez van mellékelve Kazinczynak valószínűleg valamelyik korábbi leveléből a következő szakasz:

Grüners *Psyche* ist eine verunglückte Arbeit, von der ich keinen Gebrauch machen kann. Er ist in Umrissen ein geistvoller Künstler, und ich habe ihn um nichts als einen Umriss der Psyche gebeten, bey der bloss der Grund durch Horizontale Streiche bezeichnet werden soll, wie dieses auf dem ihm vorgelegten Blatte des florentinischen Steines, von David's Hand gestochen, der Fall war, und wie dieses auch dem hier beygefügtten Blatte aus eben dem Werke (dem Museum de Florence) zu sehen ist. Der grosse Künstler trat, von uns dazu nicht gebeten, aus seiner sphäre heraus, und gab uns das schöne Göttermädchen in *schraffirter* Arbeit, das nicht sein Fach ist, und also verunglückt ausfallen musste. Sehen Sie nur, wie ist die linke Brust, wie ist der linke Arm, wie sind die Flügel des Schmetterlings, wie die Finger der Psyche gemacht! Lieber ohne Vignette als mit dieser. — Der Kopf des Mädchens ist grazienvoll, ist trefflich, weil dabey Grüner bey seinem Fache, den Umrissen, blieb. Sonst ist aber auch nichts gut, nicht das Fleisch, nicht die Drapperie, nicht der Grund. — Grüner sollte durch Sie gebeten werden, die Vignette neu zu arbeiten; den Kopf so [zu] lassen, wie er jetzt ist, das Fleisch, die Brust u. die Drapperie aber so zu machen, wie alles dieses auf dem Davidschen Blatte hier gemacht ist. Psyche muss auch einen Boden, auf welchem sie steht, erhalten, wie hier die Victoria haltende Pallas. Die horizontalen Streiche mache man gleicher.

Kazinczy mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 27. sz.]

3750.

Liskay Sámuel — Kazinczynak.

Tekéntetes Úr,
Különös tiszteletre méltó Drága Nagy Jó Uram!

Örömet gerjeszt az az én szivemben, mikor szerentsém van tapasztalni, hogy Azis, a' ki a' Tudományokba mélyen jártas, méltóztatik pártfogást vállalni egy olyan Szegény Legény mellett, a' ki Ifjúságának szorgalmatosságával gyűjtött tudománybéli értéke után akar oly el-élés módját találni, melyben a' sanyarú munkától mentté lehet, és ezt tellyes igyekezettel előmozdítani, mind akkor kötelelességemnek tartom, valamikor ezen köteleességgel fontos ellent-állások öszve nem ütköznek.

En Ketskeméty János Úrnak nem csak Bizonyság Levelét láttam, hanem a' Hit Tudományban vett előmenetelit, az előttem ki állott vizsgálás után, magam is által értettem: De mind e' mellett is, a' Kis Bári ki ürlött Cathedraban való helyheztetésének igen fontos környüállások állottak útjában. Első ez: hogy nekünk egy régtől fogva szolgálatban volt, és annak viselésére még most is elég erővel 's tehetséggel bíró Predikátorunk, Felesége hibájáért, határozatlan ideig Hivatal nélkül hagyatván, ha az, a' Fő Tiszteletű Superintendtia által az ítélet alól fel oldoztatik, szükségesképpen tartozni fog szolgálatban állíttatni; a' mely külömben nem lehet, hanem ha a' Bári Cathedra, peri el-dülléséig, vagy az Ő, vagy más Hivatalban lévő Predikátor számára, üressen hagyatik.

Más az, hogy a' Kis Bári Ekklesiában, a' Predikátor-meg-hívás általán fogva, és egészen Tekéntetes Kazinczy Péter Uron, mint Fő Patronuson áll, meg-nyerheti é Ketskeméty János Úr a' Tisztelt Tekéntetes Úrtól azt a' kegyelmet, hogy Predikátorának el-fogadja? az előttem egészen bizonytalan!

Harmadik, és leg-fontosabb — de a' melyet én a' Tekéntetes Úrnak, tsak mint köztünk maradandó szót bátorkodom fel fedezni, ez: Hogy a' kik Ketskeméty János Uramat közelébből esmerik, azt beszéllik felölle: hogy elméjének emlékező tehetsége ugyan olyan, hogy még az értelem nélkül való szókat is hűségesen meg-tartja, de ítélő tehetsége felette gyenge. A' mellynek máris érdekli az a' szomorú következése, hogy sok meg fontolatlanúl ki bocsátott beszédi

gyakorta neveltségessé tészik, és ott ugyan, a' hol most lakik, valami fél-kegyelmű embernek tartatik. E' mellett, erköltstelenség ugyan nints benne, de van valami olyan, a' mi mások előtt kedvetlenségbe hozza, sőt némelyek előtt el szenyvedhetetlenné teszi. — Mi lehet ez benne? ki nem tudtam még eddig tapogatni; hanem gyanítom: hogy sem szava, sem teste állása nem ad semmi külső tekintetet, 's ámbár szintén a' gyávaságig láttatik alázatosnak lenni; mégis olykor olykor tüzesen ki tsapnak indulatai. — Ez, mondom, előttem nem bizonyos, tsupa gyanúság; de azért mégis örömet el-kerülném az olyan Személyeknek a' Vallás-tanítói Hivatalra való alkalmaztatásokat, a' kik felől okkal lehet gyanítani, hogy tehetségek tsorbája miatt, a' Hivatal fontosságának meg-nem fognak felelhetni.

Méltóztasson azért a' Tekéntetes Úr nékem kegyesen megengedni, ha parantsolatjának tellyesítésére való készségemnek megbizonyítására annyit fogadok, hogy mind ezen meg jegyzéseim mellett is, ha Tiszteletes Ketskeméty János Úr Hivatalt nyerend, nem fogom azt meg-akadályoztatni. — Szeretném mindazáltal felette nagyon, ha valaki annak az emberséges Ifiúnak értésére adná, hogy néki sokkal tanácsosabb volna olyan Hivatalt vállalni, a' melyben az elmének és testnek gyengeségei nem oly hirtelen, és nem oly bé ható következéssel tétizenek ki, mint a' Predikátori Hivatalban.

Egyéb aránt, nagy érdemű 's tekintetű Űri Grátziájában alázatosan ajánlott, örökös, hiv, és mély tisztelettel maradok

A' Tekéntetes Űrnak

alázatos Szolgája

Abarán 16. Juny 1819.

Liszkaŷ Sámuel mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 30. sz.]

3751.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Bártfáru, Június' 20ikán. 1819.

Szívem barátom!

Azt csak hidd el, hogy öelve fogadandja Szalusztot és Tzitze-rót tőled a' Magyar világ. A' Katilináriák és kivált Stzipió' álma fordítása remek. Oly pennátul lehet már valamit várni, mind Tzitze-rónak, mind a' publikomnak. Gellei' fordítása nem rossz, de jobb lesz a' tiéd.

Én is nem egyszer méláztam Monteszkio¹ állítása felett, hogy t. i. a' régi klaszszikusok' olvasása az írókat illeti, a' mostaniaké¹ pedig az olvasókat. Ha a' klímát vesszük, a' mostani Olaszok nyelve szépségének nem kellene alábbvalónak lenni a' régi Rómaiakénál — de bezzeg a' vallás, az igazgatás, a' nevelés, a' szokások, és mind ezek egygyüttvéve, 's az éghajlattal egygyesülve, másképp' fejtették ki a' gondolkozás' és érzés' tehetségeit a' Görögöknél és Rómaiaknál, és innen van, hogy a' régi két klaszszikus nemzet' nyelvei tökéletesebbek, az az: a' velőséggel testvéres szép előadásra alkalmasabbak az újabb nyelveknél. A' nyelv eszköz, melyet az elme tsinál magának — azok tehát, a' kik azt mondják, hogy szint' oly szépen tudnák előadni az újabb kor' nagy írói a' gondolatokat és érzeményeket mint a' régiek, — ha az újabb nyelvek szint' oly szépek volnának, tsekély ítéletem szerint nagy balgatagságot állítanak, mivel a' nyelv nem csak eszköze és segédje, hanem következése is a' szép gondolkozás' 's érzésnek, következőképpen anynya a' helyes és szép előadásnak. A' régi két nagy nemzetek minden tekintetben oly helyheztesítésben valának, mely képző 's érző tehetségüket mindenkor izgatta; ha az éghajlat finom érzékekkel ajándékozta meg őket, a' vallás, az igazgatás szüntelen ezen érzékekhez szólla, 's így ezen érzékek természetesen ismét az érzékeknek adák vissza önn' hatásaikat. Az Isteneket emberíték, az embereket pedig istenítették, hogy amazokat valamenyire magokhoz lehúzhassák, ezeket pedig az egek felé emeljék. Így lön nagy minden, de nem képtelen óriási szabású vagy megfoghatatlan tünet. A' durvább érzékű, didergő és szüntelen irtóztató természetet érző északi nemzetek' vadságát a' keresztény vallás' túltetiségei 's a' bajnokkal vitézséggel és bátorsággal vegyes érzékenykedései szelídítették[!], túltetibb lön hát gondolkodásmódjuk és aszszonyosabb érzékenységek. Játszott é valamely újabb nemzet olylyan rollát, vagy kívül vagy belől, mint a' Rómaiak és Görögök? A' helyes, nagy, szép előadás csak ott tündöklök ki, a' hol szüntelen nagy tekintetek, nagy és fontos részvételek adnak minden emberi és nemzeti erőnek 's tehetségnek foglalatosságot. Ott a' néző pontok magosabbak, felségesebbek; ott az ész és érzés járása szüntelen valami nagyot, szépet, felségest lehel, és vagy keresztül szöki a' pulyát, az alacsonyot, vagy annak bájt, kecsét szokott költsön adni, ezt pedig emeli. — Ezek eléggé világosan magyarázzák meg a' régi két

¹ Az eredetiben tollhiba: mostaniakét.

klaszszikus nyelvnek nem képzelt, nem gyermeki érzeteinkkel beszí-
vott, hanem való kedvességét és felsőbbségét. Én azt tartom, hogy
szintűgy már elkészülve és pántzélósan szökének ki 'Tzitzeró' gondo-
latjai Tirótul rendbe szedett leveleiben mint a' Voltaireében, Voltaire
szintűgy helylyel helylyel nehezebben fog megértettetni az ezer esz-
tendő mulva élő olvasótul. Szalusztanak természetesen nagyobb gond-
jának kelle lenni előadására, mert az írás' neme kívánta meg; ő
hisztóriát írt, Thutzidideszt követte, 's még is őt később mind Kintilián,
mind Szeneka régiskedő finnyásssággal vádolták. Tudva van Gibbon-
rul és Gróf Büffönrul[!] hogyan és meddig gyalulgatták munkáikat.
Minden, mind régibb, mind újabb nagy írónak minden írásai felett
bizonyos bélyegező és megkülömböztető lélek lebeg; de azért, észre
vehető, miként különbözik a' penna 'Tzitzeró' leveleiben attul, mely-
lyel szószólló beszédjeit, és ismét attul, melylyel böltselkedve tanító
munkáit dolgozta. Voltaire szintűgy mindenütt Voltaire, de azért
más pennával írta közönséges hisztóriáját, mással fizikáját, és ismét
mással leveleit. Soha nem simítgatta senki is anynyira szünet nélkül
munkáit mint ez a' nagy ember. Voltaire igen sokszor és igen sokat
törlött, de nem a' kidolgozás' hevenyében, hanem később, t. i. a'
szesz alább szállása után. Nem kell gondolni, hogy a' könnynyűség
t. i. az érthetőség mellett, szép, takaros, bájoló előadás oly könnyű
dolog legyen, mint az az olvasónak látszik; éppen ez az, a' mi leg-
nehezebb; de bizonynyal más, valamely tragediának szép érthetősége,
és más egy levélnek. Vedd észre, kedves barátom, hogy minden
nemzetnél a' könnyű szép érthetőségű írók azon nemzet' literatúrá-
jának arany idejébe esnek. Azt jegyzék-meg a' Frantzia kritikoszok
a' nagy, de olykor mind rögzös, mind a' magos felhők' homályiba
tévedő Corneille-rül, hogy igen könnyyen dolgozta verseit; a' tsergő
patak gyanánt folyó érzékeny Racine pedig felette nehezen. A' Fran-
tzia mind nemzet, mind próza eléggé költeményes, de a' képzelt,
azonban bévett társalkodási illendőség' rablántzai nem engedék meg
néki a' költeménység' szabadságaiban bőven részesülni, és a' poetai
szóltevényesség (caprice) azon gráditsára fellépni, melyre a' hidegebb
prózájú Németek szoktetik poetai nyelvöket. A' Frantzia nyelv nem
szenvedi meg ugyan sem a' szók össze, sem pedig által tétéleit, és
így úgy látszik első tekintettel, hogy a' Német próza költeményesebb;
de nem úgy van. Többnyire szerentsésebb által vitt értelmű szókkal
bír a' Frantzia, nints benne jobbadára anynyi sovány túltettség;
a' metaforák nemesebbek, okosabbak, 's a' mellett hogy képet ütök,

nem anynyiszor zavarosak, alacsonyok, vagy éppen nevetségeseek. Gróf Teleki László, ki mind a' mellett hogy engemet ditsért, némely jókat és igazakat is monda, igen jól 's éles elmével jegyzé meg azt, hogy a' jó poéta kezében a' prózai szó is költeményessé válik, és valóban nints az a' költemény, mely merő poétai szókból álljon, valamint nints az a' próza, mely némelykor a' poétai szót el ne fogadja. A' szókrul és azoknak alkalmaztatásokrul, nem pedig a' szóllásokrul és azok' formáirul beszéllek; példával fogom a' dolgot világosítani. A' kezem ügyibe lévő könyvet nyitom fel. Ezt olvasom a' tüzes képzetű Grilpartzer dedükje' harmadik felvonása' első jelenésében:

Wo mag der seyn?

Erst war er bey unsern Posten,
Und jetzt nirgends aufzufinden.
Glaubt' ihn schon zurück gekehrt,
Und der Ruhe hier zu pflegen.

Van é itt egygyetlen egy szó, melylyet a' próza szintúgy meg nem szenvedne? *Posten*, úgy tetszik, telylyességgel költeményetlen szó. Ez értelemben a' Frantzia így mondta volna a' versezetben: endroit, mely ugyan túltestibb, de jobb hangzású. — Der Ruhe pflegen, képtelen kitétel, die Ruhe pflegen pedig természetlen által vitt értelem, mert azt teszi: vagy ápolni vagy gyakorlani a' nyugalmat, ez pedig egyenesen ellenkezik a' tsend természetével, a' nyugalom már magában ápol és gyakorlattan állapot levén. Szívni, érezni, éldelni, Frui, gaudere tranquillitate, jouir du repos, természetesen általvitt képek és értelmek. Megfér a' szép képzés, sőt meg is kell annak fénni az emberi elme' egyenes és természeti járásával. A' kép telenség nem bátorság, nem mérészség, ha hozzá szoktunk is némelykor. De nem gyalázom azért imádottan szálló Grilpartzeremet, mert a' második levél tulsó lapján következők elragadják az olvasót:

Ha! —

Nun wohlan! est ist geschehn!
Wohl, der Blitzstrahl hat geschlagen,
Den die Wolke lang getragen,
Und ich athme wieder frey;
Fühl' ich gleich, es hat getroffen,
Ist vernichtet gleich mein **Hoffen**,
Doch ist's gut, es ist vorbey.

Jene Binde musste reissen,
 Und verschwinden jener Schein;
 Soll ich zittern, das zu heissen,
 Was ich nicht gebebt zu seyn?
 Nun braucht's nicht mehr zu betrügen,
 Fahret wohl, ihr feigen Lügen,
 Ihr wart niemahls meine Wahl:
 Dass ich es im Innern wusste,
 Und es ihr verschweigen musste,
 Das war meine gift'ge Qual.
 Wohl, — der Blitzstrahl hat geschlagen,
 Das Gewitter ist vorbeý;
 Freý kann ich nun wieder sagen,
 Was ich auf der Brust getragen,
 Und ich athme wieder freý. —
 Ja ich bin's, du Unglücksel'ge,
 Ja ich bin's, den du genannt;
 Bin's, den jene Häscher suchen,
 Bin's, dem alle Lippen fluchen,
 Der in Landmanns Nachtgebeth
 Hart an, an den Teufel steht;
 Den der Vater seinen Kindern
 Nennt als furchtbares Exempel,
 Leise warnend: Hüthet euch,
 Nicht zu werden diesem gleich!
 Ja, ich bin's, du Unglücksel'ge,
 Ja, ich bin's den du genannt;
 Bin's den jene Wälder kennen,
 Bin's den Mörder Bruder nennen,
 Bin der Räuber Jaromir!

Minő pathosz! Itt valóban e' szón *Exempel* kívül (én legalább) nem lelnék kivetőt, és a' versek is oly sebessen 's akképp a' dologhoz alkalmaztatva 's a' beszéllő indulatjával, szenvedelmével meg-egygyezőleg szöknek, mint ha nem a' nehézkes és darabos Német nyelven lennének írva, de még ez a' szó *Exempel* is a' maga helyén volna, ha e' helyett *den der Vater seinen Kindern* meghatározottabban mondta volna: *Den der Städtler seinen Kindern* — igaz

azonban, hogy így a' kép valamiképen vesztett volna; el lehet hát szenvedni ezt a' kis izletlenséget.

Nagy ítéllettel kell az újabb literatúrákat üzni 's követni. Mind-egygyiknek megvan a' maga külön, mind derék mind fonák bélyege, de a' régiek' nyelvei 's literatúrái minden módon béfejezett nyelvek és literatúrák. Aranykorú írójokon kitündöklök mindenütt a' szép képzés az erős lélekkel párosúlva, és a' felleng ész' szállása a' jó izléstől fékezve; harmóniás melódia nálok a' beszéd' elhelyeztetése — alig találász alacsony vagy habozó metaforát, alig fennhéjázó gondolatot a' valóban nagy helyében; alig érzékenykedésre vagy éppen érzékenységre hajló érzékenységet, az írás módja mindig a' dologhoz és az írás neméhez van alkalmaztatva, pennájok nem keresi a' ketseket, mintegy magoktól teremnek alatta; minden gondolat, minden érzemény, minden szó a' maga helyén van, «ut quivis tentet, frustra que labore, ausus idem.» A' mondott okokon felül még egy más is ötle elmémbe, mely elébbvalóságokat még bővebben magyarázhatja. A' nyomtatás mestersége' feltalálása előtt, többnyire csak a' valóban nagy elmék, az ihlett lelkek, a' tudományok velejébe beavatott emberek írának könyveket. A' könyvirás nem vala még kézi mesterség, és a' tudományosság élelem keresés. Az írás eszközei nem valának oly' tökéletesek mint most; lassabban történt hát a' gondolatok, az érzemények papirosra tévése, a' mi, természetesen, a' képzetek' folyása láng sebességét tartóztatta, zabolázta, így a' lélek többet forgolódott minden idea körül, tovább érlelgette, következőképpen jobban őrlötte 's köllötte ki azt. Meglehet, sokat mondok, de nekem úgy tetszik: hogy a' régiek többet igazítottak ideáikon minckelőtte papirosra vagy viaszra hoznák, az újabb írók pedig (mindenkor csak az előkelőkről beszélek) többet törlettek és törtenek minekutána már papirosra vitték. Esmélkedjél erről, kedves barátom, 's úgy fogod talán lelmi a' mint mondom. Ez a' véleményem, ha nem hibázom, sokkal igazabb, mint némely Német 's Frantzia íróké, kik, hogy a' Görög és Német literatúrában szerzett jártasságokat nyilvánvalóvá tegyék, azt állítják, hogy a' Római írók merő majmok 's nem találni benne legkissebb eredetiséget is, de a' Római nép majesztássa kitetszik vagy többet vagy kevesebbet csak nem minden Római íróból. E bélyegző vonás, és előttem legalább, érezhető, bár mi keveset haladtam is eddig a' Görög literatúrában. Hajlósabb a' Görög pennája, de nem felségesebb a' Rómaiénál.

Engedj meg szószaporításomnak, új ideákra fog vezethetni, és csak akkor fogom meg nem bánni tsevegésemet.

Rajnis és te lelkesíteni akarnátok olykor a' *h*-t, nehogy vagy tsupa corpus iners vagy merő anima spirans legyen, hanem, mint az ember, lelkes test vagy testes lélek. Ha valaki, te lelkesíthetnéd még a' lehelletet is; de kétlem, hogy a' Magyar fül valaha a' lehelletnek több nemét fel tudja fogni, és nem lehetetlen, hogy magad maradj vétkellen fülű. — ha *teher* helyett így mondd *tereh*, miért nem hagyod ki inkább az alig hallatszó *h*-t? Bajos nagyon finomítani akarni valamely nemzet' érzékeit, de nem bánom, finomítsuk, csak hogy ne ellenkezzünk magunkal. Rajnisnak p. o. az elválasztó *de* (disiunctiva) nem rövid, az articulusz *a* pedig mindég hosszú. Ugyan szabad é már mostanság mindég így szólni, kivált a' versezetben, *abbor*, és nem elég é csak némelykor, mikor t. i. a' versmérték megkívánja, úgy beszélni? Ha a' hatlábú versben p. o. az *a* a' vers' elején van, akkor nem áll okoskodásod, hogy t. i. minden láb végén szünő pertz van, melylyet mérni kell. De merem tölled kérdeni ezen szünő pertzre nézve is, hogy hová tartozik az és hová méred? a' láb végső szótagjához é vagy a' következő szó első tagjához? ha a' szó' végéhez: világos, hogy a' hatlábú versben minden daktilusz második rövid szillabája hosszúra változik, a' jámbusokban pedig minden lábnak első rövid szillabája szintűgy hosszúvá — meg kellene hát mutatnod a' hatlábú versek és a' jámbusok' természetéből, hogy ezekben a' szünő pertz a' megelőző lábnak végéhez, amazokban pedig a' következőnek eleihez tartozik; de így a' daktilusnak első hosszú szillabáját, (melynek ideje tartósságára nézve) egyenlőnek kell lenni két röviddel egygyütt véve; hosszabbnak teszed, mint a' két következő együtt vett rövidet. A' jámbusokban pedig, melylyekben minden második szillaba hosszú, és a' láb' végén két anynyi tartósságú, mint az első rövid, ezt e' rövidet szintűgy hosszúvá teszed, következésképpen a' versnek minden rithmussát, minden muzsikáját felforgatod. Az a' szünő pertz tehát a' lábak' végein, a' melyről anynyit szólnak a' Professzorok az iskolákban, vagy tsupa képzelés, vagy olyyan észre vehetetlen pertztöredék, hogy valóban nem méretik. Ebben a' versben p. o. *Arma virumque cano*, veheti é a' fül észre az egymás mellett álló lábak' közeit? Az rossz vers elszavalló, a' ki azokat érezleti a' füllel. Tsupán azért, hogy a' *skanzió*' mestersege könnyebbíttessék, gondoltattak ki az ifjúság számára a' csak nem észre vehetetlen láb közek, mint szünő pertzek a' lábak' végein:

csak a' tzezuránál az az: versmegszakadásnál és a' vers végén kell észre vehetni a' szűnő pertzet, és ott hosszszólni kell a' rövid szótagnak, és hosszszabbúlni a' hosszszúnak. Maga azt mondja Rajnis, hogy a' fél holdatska az *a* után, nem kihagyó, hanem pótolgató jel, de a' hol semmit nem pótolok és így szöllok: *a' láb* nem pedig *alláb*, ugyan, hogy mérhetem azt, a' mit kihagyok, a' mit ki nem mondok, a' mit elhalgatok, a' mit nem hallatok, és a' mi helyébe nem jó észre vehető szűnő pertz? Az *a* tehát közös szillaba. Mikor hosszszú szillabára van szükségem, így szöllok: *alláb*, mikor pedig rövidre (a' mi sinában van) így: *a' láb*, irok pedig az első esetben foglaló vagy pótoló jellel, így: *a' láb* — a' másokban pedig kihagyóval, így: *a' láb*. Jól mondja Rajnis, hogy elrontott minket a' Németek prosódiátalansága, mert a' tsupa elszavallási prozódia nem prozódia. Furtsa dolog azoktól tanulni a' szép hangzás' reguláit, kiknek szájra 's fülre nézve legdurvább nyelvök a' pallérozott Európai nemzetek köz'tt, mind a' mellett hogy azt annyira pallérozták, de nem lessz botbul beretva. A' mi nyelvünk legkellőbbé válhatna kivált a' költeményességben, ha tudósaink a' hangmérséklésnek velejébe akarnának ereszkedni; ha a' száj és fül 's a' Magyar nyelv nem képzelte, ha' való természetéhez alkalmaztatnák theoriájokat; ha a' darabosság és finomkodás közép ösvényén állapotnának meg; ha nem alatsony, ha' okos politikát követnének, mely abban állana, hogy az író kedveltesse magát a' hazabeli mind Magyar, mind Német, mind pedig a' külföldi Magyarul tanulni akaró gyalultabb és tsinosabb publikomtól; ekkor azonnal nevelné és emelné a' durvábbat, mert részén volna mind itthon, mind kívül a' nemzet' színe; holott, a' tudós finomkodások mellett tsak nehezíti nyelvünket, és így a' gyalultabbakat nem vonja a' maga részére, a' faragtalanabbakat pedig egyszerre nagyon magasra akarván emelni, nem boldogul, tzélját veszti, és midőn önn ditsőségére törekedik, nemzete nyelvének gyarapodását 's tökéltetésedését nem eszközi. Sok kitsinosodott ember van mind Magyar országban, mind másutt, a' ki nem könyvíró, és elég ki nem tsinosodott könyvíró. Egy fél század fog még kelleni, nálunk kivált, míg a' Magyar írók, egyáltalában (mert nem szöllok rólad, Kissrül, Kulcsárrul és még egynehányrül) el fogják azt a' közép pontot érni, melynek elérése a' szerzőt nyelvével egygyütt megszeretteti. Mi azt gondoljuk mindég, hogy a' Görög és Római írók nem valának populárisok, az az nemzethatók, mindegygyik a' maga nemében és nemzetének akkori felvilágosodásához képpest a' midőn írtt; e' pedig nagy tövelység. Elfelejtjük, hogy

ezer esztendőös köz van köztük és magunk, az az: mostani olvasójik közt. Néha közönséges fény is lehetett az nálók, a' mi nekünk most olykor homályosnak és vagy fontos vagy ékes kitételnek tetszik. Kimélve kell vezetni kivált a' Magyar publikomot. Tsak lassan kell és lehet haladni a' nyelv dolgának; menyi idő köz esék Lukréciz meg Virgil közt? és a' különbség nagy ugyan, de még sem oly' nagy, mint p. o. Pétzeli és Helmetzi közt. Haladjunk hát, de ne szökjünk, ne ugorjunk. Azt mondja valahol Garve, hogy a' vigyázó emberek a' régi módik közt a' leg-újabbakat, az újabbak közt pedig a' legrégebbeket szokták választani. A' neologoszok felette sietnek, az ótskások pedig nagyon lassuskodnak; a' közép utat kell sejtetni 's eltalálni, és azon lépdegetni. Der Schriftsteller muss seinem Publicum voran gehn, aber nicht zuvoreilen.

Te, kinek annyi befolyása van a' Magyar ifúságra, oktasd, mit ne tanuljon a' Németektől, mit kedveljen a' Frantziáknál, mire figyelmezzon az Angolyoknál, mi bájolja őt az Olaszoknál, mi hevítse a' Spanyoloknál és Portugalloknál; kiváltképpen pedig, hogyan szeresse és imádjá a' Görögöket és Rómaiakat. Azonban még ezeket sem lehet szélütiben követni. A' nyekkenés theoriájok p. o. (bótsáss meg nékem, kedves jó 's egyenes szívű barátom) nem alkalmazható nyelvünkre, abbul a' még eddig meg nem gyengített legvelősebb okból, hogy kevés szavaink végződnek magokban hangzókkal, a' Rómaiaknál pedig sokak végződtek. A' nyekkenés téhát nálók arra való volt, hogy nyelvöket egy kevésbé férjfiútsa, nálunk pedig azért nem kellene ezt befogadni, hogy nyelvünk még valamenyire lágyúljon. Legbiztosabb volna tehát, tsekély itéletem szerint, a' közép úton menni, és tsak ott adni helyt a' nyekkenésnek, a' hol ugyan azon egy hangzású magában hangzók akár két szókban, akár ugyan azon egyben, egymásba ütköznek, mert ekkor igazi szájtátás támad, ha elkerülöm a' nyekkenést.

Ha bizonyos, (noha nekem más híreim vannak) hogy Gróf Festetics László nem követi apja' nyomdokait, úgy annál szükségesebb volna atytyára irtt verseimet kinyomtattatni, mert ki tudja, hogy nem használnának é? Szűrni kell a' bivalyt, hogy induljon, mikor a' potsolyában fetreng. Be kár, hogy nagyobb része literátorainknak nem érti a' való politikát, és nem érzi lelketlenségében, mikor kell magasztalni, mikor ápolni, mikor és miképp' vigasztalni; mikor tsípni és mikor szűrni? Stubengelehrte, szobaböltsek. Ezt mind a' szomszéd Németeknek köszönhetjük.

Rumirul ezt mondja Fiaim' tanítója, hogy jobb Német mint Magyar, azonban tanult ember. Németül vagy Magyarul fog é mustrálgatni? Tsak rostáljon minden kímélés nélkül. Tudom, nem fog anynyi rosszszat mondhatni leveleimről, mint én magam tudnék.

E' hónap végéig mulatok itt. Szép itt' a' tsend, még kevesek a' zajgók, tsak utánnam fognak érkezni. Szemere a' gyűlésre hívott. — Mi nevezetes fordul elő? Az egygyik fiam hideglelés, — jobban növend. Feleségem a' tiédet tsókolja. Adjon neked erőt és egészséget a' keresztények' istene, a' halhatatlanság' emberei', a' lelkes pogányok', lefordítására.

Maradok mint mindég

változhatatlan barátod

G. D. J. mpr.

U. I. Megint második próbatételét olvastam Grilpartzernek, t. i. Szaffóját. Mi remek fej! minő Görög lélek! Ugyan olvasd az Ahnfraut, és Szaffót: megládd, nem lehet lángolóbb képzést, józanabb észszel, és igaz'bb érzéssel párosítani. Igassága van Lichtenbergnek, hogy ha nints is hazabelieinek egyéb zsenijek a' szép tudományokban és mesterségekben, megvan a' régieket minelő zseni.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3752.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom Jún. 21d. 1819.¹

Tisztelt barátom,

Én hozzád ezelőtt mintegy két héttel egy hosszú levelet készítettem, 's sokáig tartottam asztalomon, Kassára emberem által akarván küldeni. Az a' levelet itt hagyta, 's nem emlékezem postán küldöttem e el hozzád, vagy elveszett asztalomról, melyet képzelni nem tudok, de azt sem emlitem, hogy postára tettem volna, 's papirosaim közt nem lelem. E' bizonytalanságban nem tehetek jobbat, mintha azt a' czikkelyt, a' mellyen a' levelet kezdettem, még egyszer elmondom.

¹ T. Kazintzy Ferentz Úr levele. Jött A. Olysórá Július 6ikán 1819. — Dúlházy M. jegyzete.

Hozzám írt gyönyörű versedet Cseresznyés Sándor ifjú Orvos vilte-fel Pestről Bécsbe, 's ott mutogatván egynek is, másnak is, Ungvár-Németi Tóth László 's mások lenyomtatatták; ezt nekem maga Tóth írja. Ne csudáld tehát, hogy annyi kezek közt menvén keresztül, az nem egészen a' szerint ment az Ujságokba, a' mint Te akartad. Kézről kézre adta a' sok Olvasó egymásnak, 's a' leírás ritkán esik meg, hogy ne másolgasson. Tóth azt veti mellé, hogy csak azt sajnálja, hogy a' Füredi Vida elnémitására hozzá nem vetette, hogy azt sem tőled, sem tőlem nem kapta a' Kurír; ezt azért, hogy azt ne mondhassák, hogy magam kürtölgetek magamnak. Tudnillik Füredi Vida azzal vádol egy Magyar Író, hogy az a' Német Újságokban maga is maga felől, barátjai által is azt hirdette, hogy ő az egyedül classicus magyar Író. — A' rágalmazást az ember az igazság' megmutatásával sem tudja elnémitani, sőt azzal csak ingerli. Hadd teljék hát kedve annak a' becsületes embernek, 's mondja a' mit akar. Ugyan kérlek, hihetsz e oly szemtelent? hiheted e azt, a' ki a' Virág és a' Kis által fordított Horáziusi Leveleket a' Németek előtt úgy magasztalta, mint oly munkákat, a' melyek a' Voss, Wieland és Daru fordításával össze mérkezhettek? Az a' vétkem, hogy a' Himfy' Szerelmeit nem magasztaltam azon mértékben, a' hogy ez a' Füredi Vida óhajtotta. Pedig meleg szívvél magasztaltam, 's magasztalom 's fogom mindég magasztalni: mert nem hibátlan, de nagy szépségű Munka; és hogy Kisfaludiban teremő lélek van, azt senki nem tagadhatja, én pedig irigylve vallok.

Gróf Teleki László nekem egy igen nagy köszönetet érdemlő Levelet írt, 's egy két okot hoz elő a' Neologismusok ellen; a' többek közt, hogy az írásnak érthetőnek kell lenni. — Ámbár esztendőök oltá, sőt első ifjúságom oltá ezen ideákban élek, tisztelnék ismertem a' Processust újra vizsgálat alá venni. Sallustra emlékeztete a' kérdés, ez pedig az én Sallustomra, melyet ő eszt. oltá meg nem olvastam. Elővevém, 's alig olvastam fél ívet, 's vettem a' tollat Május 25dikén, 's újra fogtam, oly feszített szorgalommal fordítottam, hogy Jún. 5dikén már Jugurthával is készen valék. Ez a' Munka teve restté, édes barátom, hogy minden leveleim a' mai napig, melyek akkor tájban érkeztek, felelet nélkül maradtak. Képzelheted, mit nyertem czélomra ezen dolgozásom alatt. — A' régiek nem azon igyekeztek, hogy minél könnyebben értethessenek, hanem hogy írásokban e rő és szépség eggyesülve, 's minél nagyobb mér-

tékben, találtságok. Ha a' Commentátorok és minden eszes Olvasó ítélete szerint az első phrásis: Omnes homines qui sese student praestare ceteris animalibus, nem teszen egyebet, mint ezt: qui student (operam dant) ut (prae) ceteris animalibus stent: miért íra Sallust ezikornyáson? 'S illyet minden sorában találunk. 'S mire való volt írni Senati (nem Senatūs) laboſ (nem labor)? Mire való volt a' sok graccismus a' Római beszédben? 's a' sok hyperbaton? — Ezeket fogom elmondani a' Grófnak.

Prof. Kézy olly gyönyörű hexametereket írt a' János Herczeg tiszteletére, hogy minden dolgozásai közt ezt szeretem leginkább, és a' mit az én 'Thalie' lyányom' születésére írt. Tudván mennyire kedveled a' szép deák munkákat, vedd azt itt egészen. — (A' Herczeg nem volt Patakon.)

Festo Zemplinii splendescite lumine colles;
 Solenni virides saltus fulgore nitescant;
 Gestiat et plausu testetur gaudia Pindus.
 Bodroculus solito caput altius offerat udum,
 Atque exultanti convolvat murmure fluctus.
 Ingens vitiferas hospes succedit ad oras.
 Armipotens Heros, angusto stemmate cretus,
 Zempliniae adfulget vultu propiore Ioannes.
 Ite pii Proceres, devotaque pectora Stirpi
 Austriadum, laetaque Ducem stipate caterva,
 Osculaque invictae certatim figite dextrae.
 Nunc oculis se offert, quem mente effinximus olim.
 Hic ille est, cuius Tyrolis defensa lacertis,
 Cuius belligeros toties Victoria currus
 Vexit, quem tantis celebrat Bellona tropaeis.
 Ore iuvat propiore frui, iuvat inter ovantum
 Agmina, tot volis optatos cernere vultus
 Et tacito visu faciem lustrare verendam.
 Cernite, quanta Ducis resplendet fronte decora
 Majestas, quales accendunt lumina flammae;
 Quam regalis honos, faciem frontemque decorat,
 Membrorumque modus quanto se robore signat.
 Tu licet immixtus populo fastigia tantae
 Dissimules sortis Princeps, credique labores
 Privatis ductus laribus, tamen ardua frontis

Majestas, celsumque caput, vultusque verendi
 Prodent, et veros retegunt cernentibus ortus.
 Ut si belligeros currus lituosque tubasque
 Praecipites releget equos, ensesque minaces
 Exuat, et belli securus, pace fruatur
 Mixtus terrigenis Mavors gressus tamen et vox
 Non mortale sonans, humana et major imago,
 Belligerum et magni sobolem testentur Olympi.

Haud minus Heroem Princeps te agnoscimus omnes
 Caesareo natum de stemmate, limina quamvis
 Privata excipiant, angustaque tecta subire
 Ingens hospes ames, et majestate remissa,
 Nesciat augustum miranda modestia culmen.
 Scilicet Austriacae virtus bene cognita Stirpis,
 Alloquio et vultu cunctos recreare benigno.
 Usque licet numeres, non ullum Stemmate in isto
 Inflabant unquam tantae fastigia sortis,
 Attingensque Deos cognato jure potestas.
 Aspera sceptrata rotent alii, vultuque minaci
 Terruerint populos reges, quibus cura timeri;
 Tutius Austriadae populi regnatis amore.

Salve tergemini Princeps decorate triumphis!
 Salve et Patakii succede Penatibus hospes.
 Da vultu propiore frui, da tangere dextram,
 Qua toties fracti cecidit fiducia Galli,
 Devotasque tibi Patakinæ Palladis aedes
 Illustra splendore tuo; tenuesque penates,
 Dignare hospitio Princeps, dignare favore.
 At si vera canunt vates, angusta recepit
 Saepe domus superos: subiit Tyrinthia proles (Hercules)
 Cedens obsequiis, exilia tecta Molochi. (pastor senex)
 Ipse Pater Divum sua sceptrata subinde remittens
 Aethiopum populos et regna revisere gaudet.

Huc ades, ecce tibi vario de flore corollas
 Deproperat, viridique intexit tempora lauro
 Pieris, atque tuis suspenditserta tropaeis.
 Sternite humum violis, ferrugineos hyacinthos
 Spargite, qua nostras Heros succedit ad oras
 Regius, et tanto Musas dignatur honore.

Inmites ponant Boreae, coelumque tepescat,
 Heroem blandis Zephyrus circumvolet alis.
 Huc ades, ut nostros ornent tua nomina fastos,
 Ut grati recolant olim, memoresque loquantur,
 Te subeunte quibus sancita est gloria tectis,
 Atque pedum discant vestigia lixa minores.

Szép magyar Alcaica Ódát írt Vályi Nagy Ferencz Úr is, 18 strophában. De azt már nem győzőm leírni. Festetieshez írt Versed eddig le van nyomtatva a M. Kurírban. Erd. Leveleim még is olvasatlanul hevernek Censoromnál. — Élj szerencsésen, igen kedves barátom.

Első postával többet.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3753.

Kazinczy — Romy Károly Györgynek.

Széphalom den 21. Jun. 1819.

Theurester, geliebtester Freund,

Gestern Abends kam der Hofmeister meiner Kinder von Kaschau, den ich dahin um Malie abzuholen geschickt habe, doch ohne Malie mitzubringen. Ja, er sagte mir, Sie hätten die Massregeln getroffen, dass sie nach Iglo zu ihren Gross-Eltern kommen soll, weil sie ihre Cur noch zwey Jahre fortsetzen muss. Dieses war mir ganz unerwartet, und ich konnte mich des Besorgnisses[!] nicht erwehren, dass in dieser Ihrer Anordnung eine Unzufriedenheit mit uns Theil haben könnte, und das würde mich unendlich schmerzen. Meine Hochachtung, meine Freundschaft für Sie braucht keiner Betheuerungen; ich wüsste unter allen meinen Bekannten und Freunden Niemand, welchen ich noch mehr wie Sie sowohl verehrte als liebte, weil ich Ihre scientischen und moralischen Vorzüge, Ihre fleckenlose Seele, und Ihre rastlose Arbeitsamkeit ganz kenne, und weiss, wie viel ich Ihnen wegen Ihrer unschätzbaren Freundschaft schuldig bin. Ich wünschte Ihre Freundschaft bis zu meinem Tode zu besitzen, und rechnete darauf, dass sie mir nicht entrissen, sie nichts in der Welt

erschüttern kann. Hat aber bloss Malies Krankheit daran Theil, so wünsche ich, dass diese Pflege sie rette, und dass Sie sie gesund wieder haben.

Dieser Brief muss heute noch (am Dienstag und Freytag kommen Briefe auf die Post, die den folgenden Tag gegen Pesth abgehn) abgegeben werden, und ich habe noch einen wichtigen und langen an den Grafen Ladislaus Teleki zu schreiben. Entschuldigen Sie also meine Eile.

Das Examen zu Patak wird den 11. Jul. beginnen. Ich werde erscheinen, und Sie von dem Vorfall alsogleich berichten. Hofrath Joseph Vay und Ober Gespann Lónyai werden dort seyn, und ich werde mit ihnen über Ihre Angelegenheit sprechen. Fällt es nach Ihrem Wunsche aus, so werde ich der Schule und mir herzlichst Glück wünschen: Ihnen aber, Geliebter Freund, nur in so weit, als Sie Ihren Wunsch erfüllt sehen werden. Die Stelle hat viele Unannehmlichkeiten, und die Besoldung unaccurat und sehr karg ausgemessen.

Erzherzog Johann ward den 29. May in Patak erwartet, und das Collegium von Patak, das ist, das Professorat, gab den Herrn Professoren Kézy Mózes und Vályi Nagy Ferencz den Auftrag, dem Erzherzoge zu Ehren ein latein. und ein Ungr. Gedicht zu machen. Beide erschienen im Druck. Sie können nichts Schöneres sich vorstellen als diese zwey Gedichte. Kézy erschien in seinem reichen classischen Schmuck. Unter allen Dingen, welche von ihm bis jetzt erschienen sind, ist dieses Gedicht und das zur Geburt meiner Thalie, das beste.

Festo Zemplinii splendescite lumine colles — — —

[sth. közli 33 versorát, mint a 3752. számú levélben, s így folytatja:]

Hier ist das Ende des ersten §s. Doch weiter. Dieses unbeschreiblich schöne Gedicht verdient ganz abgeschrieben zu werden.

Haud minus heroem Princeps te agnoscimus omnes — — —

[sth. mint a 3752. számú levélben.]

Welche schöne, classische Sprache! welche schöne Ideen und römisch gekleidet! Nichts zu viel, und doch poetisch vergrössert! und ein fehlerloses Ganze! Leben Sie wohl, geliebter Freund! Ich umarme Sie herzlich.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

3754.

Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának.

Széphalom Júl. 6d. 1819.

Angyali barátném,

Eggy holnap olta alig érkezett postán valami levelem; barátim elfeletkeztek[!] rólam, mint én látszom rólok elfeletkezettnek, mert én sem írtam nekik, elfogva össze csoportozott dolgaim által, mellyekből kivergődni nem tudok. Cserei Farkasnak és Miklósnak csak nem elfelejtettem már kezek írását is. Buezi, Farkas Sándor nem írnak, a' mi kedves Döbrenteink pedig el vala foglalva, a' mint azt a' Nagysád leveléből látom, eggy olly Munka által, mellynek talán nem lesz látatja. Minthogy Döbrenteink olvasni fogja ezt, engedje-meg Nagysád, hogy neki is írhasak holmit e' levelemben. —

En Május 17dikén Thalie leányomat és Emül fiamat bevittem Kassára, hogy világot lássanak. Késő érénk oda, 's más nap Nevelőjök azon hírrel futott hozzám, hogy gyermekeim keljenek fel, mert két német gyalog katonát mingyárt fel fognak akasztani, 's a' nevelés' részeihez tartozik, őket a' rettenetesség spectaculumaival is megismértetni. Meghagyám a' nem lelkelen embernek, hogy a' gyermekeket elkészítse, hogy véletlenül ne csapja-meg a' látás, 's elindultak. Klavírmesteremnél múltattak tovább mint kellett volna, ki maga is ki akara menni velek, 's így még utól értem őket, de a' látásból semmi sem leve, mert midőn a' Felső kapuhoz érénk, a' katonaság már vissza jött. Az helyett tehát hogy a' felakasztott két német embert nézték volna meg, a' Viczay, Gróf Schmidegg és Patikárius Schwarcz kertjeit jártuk-be, 's végre Gróf Vas Klárit kerestük-fel, hogy Nagyságtok felől hallhassunk híreket, azután Gróf Teleki Jóskánét a' maga Hannijával, 's úgy a' Nagyasszonyt; mert Theréz ott nem volt. Gróf Was Klári nem győze bizonyossá tenni a' Nagyságtok kegyessége felől; a' Nagy Asszony már alig mozog, de fel vala öltözve, a' kis Hanni pedig nagy örömmel mutatá Thalienak a' maga fejér egereit, mellyeket ajándékban kapott nem tudom kitől. Ebédre sohol nem maradtam, hogy a' két gyermek lássa, mint esznek a' Kávéházban. En a' két gyermek közt ültem, 's eggy idegen az őszhajú Informátortól azt tudakozá, hogy kié az a' két szép gyermek. Az őszhajú Informátor azt felelé, hogy az az övé, és hogy ő K. F. En

pedig Gróf Vas vagyok, felele. Így elkezdődött a' discourálgatás minden dologról a' Szinnyeiről tudnillik, 's minthogy a' Gróf azt hitte, hogy én a' régi vagyok, a' Szinnyei dolgok felől igen keveset penditénk, 's sokat az Erdélyiek felől. Kapitány Sisak, ki a' Gróf Bethlen Gergely Exc. Kisasszonyát gondolkozott elvenni, hozzám jöve 's elfoglalt; délután pedig vele 's Gróf Andrási Károllyal 's Kászonyi Urral töltém az időt, kinek nagy kincset érő olajfestései vannak. Mondja Nagysád a' Mélt. Grófnénak, kinek kezeit forró tisztelettel csókolom, hogy Merdulyka idvezült. A' guta vitte-ki a' másvilágra a' Nagy Asszony nagy szomorúságára, mert hív barátja volt, 's tudjuk miért.

A' mint haza jöttem, Zseni vágyott Kassára 's beküldém hogy Klavirmesterével repetálja a' darabokat, 's hírt vehessek, felejte e valamit. A' Klavirmestere megtartá 8 napig, 's dicsekedve producálá, hogy Zsenit ő tanította. A' gyerek hírt szerze; pedig a' hír is jó, ha érdemmel szerezzük, érdem nélkül semmit sem ér. Zseni nemcsak semmit nem felejte, de nem lévén Febr. oltá Mestere, elő is ment a' Klavirban magától. Most egy Francia születésű 's Francia Kapitány lakik nálam, 's ötet és Thaliét leczkére fogta. — A' Nagysád és a' Döbrenteink Bálintja kövéredik az oltvar után 's már kétszer vettem karomra midőn nyeregben ülök. Physionomiáján egyszerre ki lehet ismerni hogy testvére Zseninek. Csak életet, édes Lotti, hogy ezt is nevelhessem egy darabig, mert végig már nem fogom.

Beleznayt 21. Junii exequálták karddal. Csak feje csapatott el, nem keze is. Bátran ment a' halálnak mint a' hős és a' bolond, 's csak azt sajnálta, hogy 80 embert nem ölhet-e meg az atyján kívül. A' Vármegye 600 vas villás embert, a' katonaság 300 fegyveres embert állíta-ki, mert az a' híre volt, hogy jobbagysága erővel ki akarja szabadítani.

Itt semmi újság, sem kicsiny, sem nagy, 's sem belső, sem külső. Aratásunk a' nagy szárazság után is nem lesz rossz; szénánk kevés, de jó.

Sophie tiszteli Nagyságtokat hív tisztelettel. Zseni 's gyermekeim 's magam csókoljuk kezeiket 's én ajánlom magamat kegyességebe.

alázatos szolgája

Kazinczy Ferencz mpr.

3755.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Kedves barátom Döbrentei! ¹

Gróf Teleki László Septemvir leve. Ez téged is interessál, 's azért jelentem hogy el ne felejtsem. — János Herczeg Május 29d. Tokajból Kassának ment. Eperjesen új várat épített, és még más helyeken is kisebbeket észak felé 's le Tokajig. Kézy gyönyörű deák hexametereket, Vályi Nagy Ferencz egy gyönyörű magyar Alcaica Odát nyomtattatának, 's ez Theol. Exeget. Prof-nak denomináltatott, mert Cons. Vay József Úr 15,000 f. fundációt teve a' Collegiumnak erre a' Cathedrára. — Az Erd. Lev. még is Censúra alatt vagynak: de ígéri a' Censor hogy egy hét alatt kiadja. Te tehát kérd Melt, Bája Urat, hogy a' képeket küldje dilizsánszon minél előbb, mert már metszeni kell.

Theatrumotoknak szívesen örvendek 's a' Gróf Rh. László megterésének. Erdély sok jót ad: de M. Társasága csak nem hiszem hogy legyen.

Jolsvai Bandi neve alatt Thaiss[!] András Úr dorgálá meg Füredi Vidát. Ez a' név (F. V.) Verseghit jelenti, 's az Értekezés a' Verseghy kezével írva adatott-be a' Tud. Gy. Kiadójinak, de azt nem V. F. dolgozta. Vessd össze a' Maniert a' Magyar Minerva első Kötetével, 's meglátod, hogy ezt az Értekezést is az írta. Erővel egy hitre akarnak bennünket venni. Az én feleletem most indul. Örülnék ha veled közölhetném. Élj szerencsésen igen igen kedves barátom. Sophie azt hiszi hogy azért nem írsz, mert jössz. Öllelek tisztelő szeretettel.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

¹ E levelet Kazinczy F. a Gyulay K. gr.-nőhöz 1819. júl. 6-dikán intézett levél 3-ik s 4-ik lapjára írta.

3756.

Ungvárnémeti Tóth László — Kazinczynak.

Bécs Július 6dikán 1819.

Ungvár-Németi Tóth László Üdvöztele
Kazinczy Ferenczhez.

Leveléd, mellyet régen vártam, de nem előbb mint a' mult hónap végén vehettem, a' mennyit késett, annyival kedvesebb vala. Kezed írását látnom, 's azt olvashatnom belőle, hogy engem szíveden viselsz, magában is több előttem, mint némelly egyebeknek bár mi hízelkedő, 's jutalmaztató leveleik. Közelebbi levelédben még ezen kívül avval is megörvendezettsz, hogy Sallustod, 's hogy Virágaid újabb meg újabb Formában állnak elő, hogy a' közönség előtt meg jelenhessenek. Nemes szorgalom az a' tied, 's fáradhatatlan (nem fáradás!) ereje lelkednek, melly benned a' testnek életét ébresztgeti! 's örülhetsz, hogy szorgalmad, bár rágott rágott is! olykor az irigység foga — meg fogant sok olyanoknak szívökben, kiket magadnak elválasztottál. — Sallustnak eleje: *mind azoknak, a' kik elsőbbség akarnak állani az egyéb élőkénél, s a' t.* nem csak helyes, hanem szép is, 's a' mellett épen nem szokatlanabb a' nyelvben, mint a' valóságban, mellynek teljesedését ugyan csak benned láthatjuk. *Hazug vádja az emberi nemnek*, hamisan panaszkodik helyett, ítéletem, 's ízlésem szerint szinte olly szép, 's olly helyes! — De három epigrammáid, mellyekkel Virágidat szaporítod: a' Pallász Gorgona; az Újabb nyelv, 's a' H betű, nem csak szépek; hanem lelkesek is, főképen az első, — és az utolsó. Professor Vályi Nagy Ferencz Úr meg-tiszteltetésén szívemből örvendek, 's mondj neki nevemben üdvözlé-tet. Iliászára várakozom, 's talám lehetne benne módom, hogy annak meg jelenésekor reá Palinodiát énekeljek. Szentgyörgyi Jánost, a' kiről tudakozódol, csak távulról, csak hírében ismerem; hanem rövid idő alatt magam meglátogatom, hogy bizonyost írhassek felőle. — kedvedért. —

Magam állapotjáról, hiszem, örömet fogod érteni, hogy latán verseim, mellyeket Győry halálára írtam, Gróf Eszterházy nagy érdemű Fő Ispányotok előtt (azon kívül hogy mások mindenütt gyönyörűséggel olvasták) ollyan kedvességet találtak, hogy engemet

személyesen magához kívánt, 's szép ígéretekkel tett legyen. Pályafutásomnak Augusztus végén vége lesz, 's reményeim mostanhoz esztendőre a' sok rigorosumok után Doctor-kalapomat is megkapom, hogy már valaha *homme de métier* lehessenek. Ttes Márton József Úr, 's az én jó barátom Cseresznyés, 's Igaz szívesen tisztelnék. Recensióm, melyet nem látszol javalni, nem Perecsenyit, hanem Tibullt illeti; Tibull pedig meg érdemli a' Recenziót. — Ttes Pánczél Úr tisztel, 's azt adja tudtadra, hogy olyan titulus alatt, a' mint a' levelet szoktad hozzá útasítani, neki semmi költséget sem okozsz — mert az olyan levél *post frey*, melyért is több újságárt erre az esztendőre el nem fogad tőled; küldeményeidet pedig most köszöni, 's továbbra is szívesen kéri. Dollal Voss Homérját, 's Boufflers Párisi kiadását, úgy a' mint írtad, feljegyeztettem. Öllelek, csókollak, 's kérek, örvendeztess meg nem sokára ismét becses leveleddel. —

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 30. sz.]

3757.

Kis János — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Egy igen alkalmatlan hideglelésből, mely egynéhány hetekig sinlődővé, egynéhány napokig pedig fekvő beteggé tett, most éledvén lassanként, egyik első gondom Tőled kérdezni: mint vagy, 's mi az oka, hogy ez előtt két hónappal írt levelemre mind eddig nem feleltél, nem vetted-e azt, vagy Te is beteg vagy? Kérek, tudósítsd állapotodról mennél előbb azt, a' ki testének lankadtsága mellett is Erántad lankadhatatlan tűzü barátsággal viseltetik, 's abban találja bádjadtt életének egyik legszebb örömet, hogy barátságoddal dítsekedhetik.

Soprony, Jul. 7dikén 1819.

Kis János

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

3758.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kraszna 8dik Jul. 1819.

Kedves Barátom!

Hosszas halgatásomnak oka az: mivelj[1] tavali nyáron egy felleg szakadásbul származott özön víz kertemet nagyon meg rontotta vala, ennek helyre álitásával egészen el valék foglalva, és hála az Egeknek, nem csak mindent tökéletesen helyre álitottam, sőt sokat ujitottam és kertem tökéletes meg elégedésemre maga szépségének Dicsőségibe vagyon. Ezen örömet neveli egy más környül álás. Tudod, hogy a nemes és szép lelkü Neuvidi Maximilian Herczeg Tudományos utazást tön Brasiliába, honnan 2 esztendő el töltével a Természet kincseivel meg rakodva tére vissza; én ugy vélekedvén, hogy az fejedelmi férfiu, ki a köz jó arannyábul szánnya el magát az iljenekre, az szépen érezni is tud: egy Levellemmel hozzá foljamodám és kérém, hogy küldene nékem Brasiliából hozott magokat — nem is csalatkoztam meg vélekedésembe: önnön kezével irt válassza mellett feles számu magokat küldé, oljan ritkaságuakat pedig, meljeknek neveik sincsenek eddig elő — és gondold le irhatatlan örömemet, ezen magok éppen most nagyobb részint kelnek is már.

A Herczeg Levelét le írva közlöm itt veled. Hozott eő a több ritkaságok között egy 13 esztendő Botecudo vad nép közül való fiu gyereket is magával — az eő velle oda utazott Simonit nevü udvari kertészét most árra kérem, hogy vétesse az én kölcségemre olai festésbe portraitját ennek és külgye meg.

A mi Döbrenteink aszt véli, hogy lábra állítja Erdéljben a Tudományos és Nyelv művelő Társaságot — én pedig aszt mondom, mind a ki Erdéljt és az Erdéljieket fundamentomossan ismerem, hogy ha ezen Szent czélbul a kezdet meg lesz is, de foljamotjába fen fog akadni: adják az Egek, hogy hibáson mondjam esztet. Sokan és nagy Summákat subscribáltak — leg töbnyire pedig oljanok, kiknek erejeket meg haladja azon Summa, meljnek interesse fizetésire kötelezik magokat. Valameddig egy Summa töke pénz valóságba — nem hangba — nem lészen egybe téve; valameddig a nagy czél eszközlését Lélekbe és Szívbe erős férfiak nem vészik munkába; valameddig gondolkodásunk módjába egyformaság nem lészen: mind

addig az illetén Szép és nagy arány édes Reménynek marad. Más felől meg ért elmével aszt kérdem: ezélt érünk é, ha csupán a Szép Tudományok gyarapítására fordítjuk igyekezetünket, arányunkot, kölcségünköt? A szép tudományok érlelik az izlést, ez pedig divatba hozza a Szép Mesterségeket, melyek nemessitik a nemzeti character-t; de ugy é bár mind ezek nevezetes kölcségeket kívánnak — bírunk é ezekre szükséges erővel? és ezen erőre juthatásra nem kívántatik é az, hogy azon eszközökrül gondoskodjunk, melyek illetén erőlt adnak nékünk? Az industria mivei, a gazdaság miveltebb volta, a kézi mivek, a kereskedés — mind ezek nállunk nincsenek nyomós divatba, ezek nélkül pedig Sch w u n g K r a f t u n k nincsen, és nem is lehet magossabban emelkedni. Ha elegendő pénzt teszünk egybe; ha egy sectiókra osztott Társaságot szerkesztetünk egybe, melynek el oszlása oljan lészen, hogy egy része a Szép Tudományok, és Mesterségek, más az industria mivei, az agri cultura, barom tartás etc. — egy harminadik a kézi mivek, a kereskedés elő mozditásába fáradoz: így én is aszt mondom, hogy tettünk valamit, sőt Valóságot tettünk — egyéb aránt pedig nem elégedvén meg azon üres hangal, hogy kezdetnek ez is elég, aszt mondom, hogy nem tészünk Valóságot, sőt semmit se tészünk. Ébresztenek pedig az idegenek is álmunkbul. A Bécsi Allgemeine Theater Zeitung 22dik Junii f. é. 74. számu lapjába a Magyarisches National Theater említésibe elő hozza, hogy Pesten a generale seminarium Rectora, Gróf Nádasdi Ferencz a nevendék Papokkal igen dicséretes jó kimenetellel el jádzottatta *«Mátyás Király Választása vagy a Nép szeretete*, meljért nékie a jelen való Magyar Mánások és fő rendek köszönetet levének, így fejezi ki magát a Redacteur: Die ungarische Magnaten bewiegen auch bey dieser gelegenheit, dass Ihnen die cultur, die National-sprache am Herzen liegt, und dass Sie davon überzeugt sind: dass ein denationalisirtes Volk weder dem Regenten noch dem Vatterlande wahrhaft frei seyn kan.»

Te tudván becsülni és ismervén érdemét az oljasoknak: ide zárva küldök egy kis papiroskába, meljbe csak ugyan Nenwiedbül más féle mag vala banyolitva, egy kevés seljem gyapjat,* ez a 111. szám alatt lévő maggal együtt vala, az az a magok e között

* Megvan maig is a levél 3. lapjához ragasztva, s alatta Kazinczy F. jegyzete: «Brasiliai pamut olly csemetéről, mellynek még nincs neve.» —

termenek, a Planta ismeretlen, és csak a vala feljül írva: Strauch
Az a nevezetessége ezen kicsidségnek:

- 1-o. Hogy Brasiliabul jött.
- 2-o. Hogy onnan egy Tudós fejedelmi természet vizsgáló hozta.
- 3-o. Hogy ez a Te Barátodnak ajándékba küldötte.
- 4-o. Hogy Barátod által a Magyar földbe plántalódik az.

Bibliothecám, meljet néhai édes Atyám, Lőrincz testvérem gyűjtöttek egybe, és a meljet én magam nagy részbe becses régib, és ui könyvekkel nagy számba szaporítottam, sok nevezetes nyomtatásbéli ritkaságokat foglal magába, és nevezetesen a Magyar Historiara nézve nem hiszem, hogy igen sok nyomtatot könyv lenne, a melj itten mindenféle nyelveken fel ne találtasson — nem csak azok pedig, meljek egyenesen a Magyar Nemzetről irattak, hanem azok is, meljek más Nemzetekről irattak, de a meljekből Hazai történeteinket világosítani lehet. Ide foglalva néhány ritka könyveimnek rövid laistromát, közlöm Vele.

Vannak kéz irások is feles számmal.

Ércz- és ásványbéli gyűjtemény — Conchiliak — Római régiségek — réz meczések — néhány jó festések, eredetiek és másoltak — gemmák.

24-a p[raesen]tis vettem Döbrenteynek 14-a p[raesen]tis Kolosvárrul irt levelét, meljbe jelenti, hogy vette Tudósításodat az iránt, hogy Erdélji Leveleid nállam legyenek — mivel ő pedig csak három napokig mulat Kolosvárt: külgym ezen Leveleidet vagy Concipista Papp Sámuelhez, vagy Gub. Cancellista Tunyoghihoz, mert Consil. Kenderesi Ur 22-a p[raesen]tis fog Hunyad Vármegyébe indulni, és ő le viheti nékie oda, a hol így is lenni fog. Éppen Concipista Papp Ur által már többször veszet el holmim. Tunyogit nem ismerem, azonban 24dikbe vétén Levelét, Kenderesi Urat ott nem érhetne volna expressusom, és mivel Te is aszt irád, hogy Döbrentey maga fog ezen nagybecsű munkád után küldeni, és én szavamot adám, hogy religiositással vigyázok arra, hogy eszt Döbr. épen és bizonyosan kapja: tüstént válaszlék nékie és mind ezeket meg irván, kérem, hogy nékem csalhatatlanul bizonyos alkalmatosságot nyuicsom, meljnek bátran kezére lehessen ezen minden kézre bizony nem bizható kincset bízni. Krasznán 27dik July 818[?].

28dik July:

Ezen levelemet tegnap irtam, mikor is estve tizen egyedfél órakor ide érkezék Wesselényi Miklós kedves öcsém — most, mikor eszt irom, Bibliothecamba olvas itten, és minek előtte eszt irni el kezdém, el olvasám nékie Bartholomaeidesnek Gömör Vármegyérül írott könyvébül Palatinus Wesselényi Ferencznek az Erdélji Követekhez mondott Beszédét. Miklós tisztel és aszt izeni, hogy utolsó Leveledet csak e napokba vette, melyre első postával fog válaszolni. Olvasta nagy meg elégedéssel Erdélji Leveleidet is és csak egy észrevételt tett, a mihe én is meg egygyezem: a Cancell. Teleki M. Vásárhelji Bibliothecája le írásába, képirül Teleki Miháljt Nagynak nevezed — ez az Erdéljiek előtt örökre méltó utálságra érdemes ember Nagy nem volt, és aszt éppen úgy nem érdemli, mint az igaz Nagy nem érdem[!].

In folio.

Valerius Maximus cum nova ac praeclara Oliverii Arzignanensi, Viri praestantissimi examinata interpretatione. Impress. Venetiis arte et impensis Bernardini de Benaliis. CCCLXXXVIII[!]. Die VIII. Novembris.

Pauli Orosii Historiarum Libri 7. Venetiis 1483.

Antonini Archi Episcopi Florentini Ordinis Predicatorum Historia. Nurembergae 1484. 3 Volum.

Seneca: Opera omnia. Tarvisii 1478.

Livius Titus: Historiarum Decades: accedit Lucius. Venetiis 1498.

Justinus Historicus in Trogi Pompei Historia commentarius. Venetiis 1497.

M. Fabii Quintiliani Institutionum Oratoriarum Libri XII. cum annotationibus Raphaelis Regii. Venetiis 1493.

M. Tul. Ciceronis Epistolae familiares. Cum commentariis. Venetiis 1497.

Tibullus cum commentariis Cyllaenii Veronensis.

Catullus cum commentariis Parthenii Veronensis et Palladii Patavini.

Emendationes Catullianae per Hyeron. Auancium Veronens. et ejusdem in Priapejas[!] castigationes.

Propertius cum commentariis Philippi Beroaldi. Annotationes in Propertium tum per Domitium, tum per Joan. Cottam Veron. Haec omnia sunt ex exemplaribus emendatis Domini Hyeron. Auancii. Venetiis 1500.

Julius Caesar Commentariorum libri de Bellis. Venetiis 1517.

Tres Gallicarum rerum Scriptores nobilissimi: Philippus Comineus, Frossardus Claudius Sessilius — a Joanne Sleidano e Gallico in Latinum Sermonem conversi. Francofurti ad Maenum 1578.

Stemmata Lotharingiae et Barri Ducum [VII. ab] Antenore Trojanarum reliquiarum ad paludes Maeotidas Rege ad haec usque Illustriss. potentiss. et Sereniss. Caroli III. Ducis Lothar. tempora. Auctore Francisco de Rosieres. Parisiis 1580.

Chronicum Abbatis Vrspergensis — continens Historiam rerum memorabilium a Nino Assyriorum Rege ad tempora Friderici II. Rom. Imp. cum Iconibus Imperatorum et Principum anno 1540.

Fasciculus rerum expetendarum ac fugiendarum, in quo continetur Concil. Basiliense non illud quod in magno Concil. volumine vulgo circumfertur, sed quod Aeneas Sylvius, qui postea Pius II. appellatus — et eidem Concilio praesens interfuit, fideliter et eleganter conscripsit. Insunt praeterea huic operi nobilissimo summorum aliquot virorum Epistolae, Libelli, Tractatus et opuscula, in quibus admiranda quaedam et opstupenda invenies. 1535.

Appiani Alexandrini Romanar. Historiar. 1554.

Magnus Joannes Gothorum Sveonunque Historia Regum, qui unquam ab initio Nationis existere. Romae 1554.

Volf. Lazius Reipubl. Romanae in exteris Provinciis Bello acquisitis constitutae commentariorum Libri XII. Francofurti ad Maenum 1598.

Confucius Sinarum Philosophus sive Scientia Sinensis Latine exposita. Opera Complur. Patrum Soc. Jesu. Parisiis 1687.

Chronicorum Turcicorum... Francofurti 1578.

Rerum Ungaricarum Status, sive aetar. Bellatrix. Darinnen wahrhafte und ordentliche beschreibung der dreyer Führnehmen Obristen als: Georgioi Castrioti, Joannis Huniadis et Mathiae Corvini Heldenthaten beschrieben und angezeigt durch Laurentium Pecensteinium Hist. Elector. S. 1606.

Kircheri e S. J. China Illustrata. Romae 1656.

Hungaricarum rerum Scriptores verii Historici, geographici ex veteribus plerique revocati. Francofurti 1600.

Salmasius Claudius Plinianae exercitationes in Caji Julii Polyhistor. Trajecti 1689. 2 vol.

Dumont Corps Universel Diplomatique du Droit des gens, contenant un Recueil des Traités d'Alliance de Paix — de

Treue de Neutralité de Commerce etc. etc. Amstellod. 1726. 19 Vol.

Monoies qui composent une des différentes parties du Cabinet de S. M. l'Empereur. Viennae 1789. 2 Vol.

Peutingeriana Tabula itineraria quae in Augusta Bibliotheca Vindobonensi nunc servatur 1753. Vindobonae. NB. chez meg. van a Nagy chartanak mássa is.

Plinius Cajus Histor. Naturalis Lib. 37 cum interpretatione et notis Joannis Harduini. Parisiis 1741. 2 Vol.

Schwandner[!] Scriptores rerum Hungaricarum: Veteres et genuini partim primum ex Bibliotheca Vindobonensi eruti, partim antehac quidem editi, nunc vero ex optimis editionibus ab innumeris mendis vindicati. 1746. 3 vol.

Wolf. Bethlen Historia. NB. ez Keresden Erdeljbe a Bethlen Urak Józágába, a szerző kastéljába önnön typograph. igen szépen nyomtatot, én ajándékba bírom Doctor Gyarmati Sam. Úrtul.

In Quarto.

Moses Chorenensis Historia Armenica cum epitome geographica; Armenice et Latine — accedit Epistola Corinthiorum ad Paulum apost. et ejus responsio — hoc usque nullibi edita Armenice, graece et Latine. Londini 1736.

Des heiligen Nestors Mönchs in Petscherischen Kloster des heil. Theodosius in Kiew und der Fortsetzer desselben älteste jährbücher der Russischen Geschichte vom jahre 858 bis zum jahre 1203. Nach der zu St. Petersburg in Slawonischer Sprache nach der Königsbergischen Handschriften gedruckten ausgabe übersezt und mit anmerkungen versehen von Joh. Benedict Scherer. Leipzig 1774.

Pellin Memoires concernant l'histoire les Sciences, les arts des Chinois. Paris 1776. 2 vol.

Reusner Nicol: rerum Memorabilium in Pannonia sub Turcarum Imperatoribus gestarum. Francofurti 1603.

Ricius Math: de christiana expeditione apud Sinos suscepta a Soc. Jesu Patribus. Augustae Vindel. 1615.

Schaefer Wilhelm: ungar. Chronika. Cassel 1606.

Seiwert: Inscriptiones Monumentorum Romanorum in Dacia. Viennae 1773.

Allgemeine Historie der Reisen zu wasser und zu Lande. Durch eine gesellschaft gelehrter männer im Englischen zusammengetragen,

und aus derselben ins deutsche übersezt. Leipzig 1747. 21 Vol. mit vielen Kupfertafeln.

Pomponii Mele[!] de Orbis Situ: item Hermolai Barbari in Pomp. Melam ad Alexandrum Vitum Pont. Max. Castigationes. Viennae Pannoniae per Hier. Victorem Philouallem et Joan. Singrenium de Octing: Calcographos diligentiss. pridie nonas Septembris anno 1512.

Dionis. Periegetis: ambitus orbis Rufo Festo Avieno interprete. Viennae anno $\frac{1}{2}$ C Decimo quinto.

Abulfedae Annales Moslemici. Lipsiae 1754.

Abulfarajius historia compendiosa Dinastiarum a mundo condito. Oxoniae 1663.

Acta Comititalia Hung. Soproniensia 1681.

Ammianus Marcellinus rerum gestarum qui de 31 Libri 18 supersunt recognita a Jacobo Gronovio. Lugduni 1693.

Aria Benedict. Antiquitates Judicarum Lib. 9. Lugduni 1593.

Auctorum aliquot veterum vitae. Argentinae 1505.

Caroli M. vita et res gestae. Coloniae 1521.

Degnignes Histoire general des Huns, des Tures, des Mogols etc. Paris 1756.

Chronica des Hungarn inhaltend, wie Sie anfänglich ins Land kommen sind 1526.

Die Alterthümer Daciens des heutigen Siebenb. Wien 1775.

Eusebii Caesariensis Episcopi Chronicon. Venetiis 1483.

Fasciculus temporum omnes antiquorum Chronicas completens. 1494.

Genealogies Historique des Rois, Empereurs etc. etc. et de toutes les Maisons Souveraines qui ont subsiste jusqu'à present. Paris 1736. 4 vol.

Hermanni Buschii Pasiphili Poetae non in celebris human. litt. in famigeratissima, nominatissima que Lipsiensi Academia publica docentis Epigram. Impr. Lipsiae 1504.

Historias Enec Az Nagy Ur Bank banrol Miképpen az Andras kiralnac feleségét meg ölte.

Chronica avagy Historias Enec Az ieles vitez Fejedelemről az Hunyadi Jánosról Erdeli Waydaról, és egész Magyar Orszagnac Gubernatoráról, Annac eredetéről, Nemzetségéről, soc ieles hadairól, győzedelmeiről, és ieles soc vitez czelekedetéről. — -- Nem Bonfiniusbol czac, hanem az igaz Historiabol egybe gyuitettet, és egybe szörzettel.

Szep Jeles Historias Enek az Felséges Mátyás Királynak az Nagyságos Hunyadi Fianac Historiai viselt dolgairol, életiröl, vitézségéről, mind Bécz' meg vételeiglen. Nyomtattatot Colosvárrt Heltai Gáspárné Műhelyébe 1. 5. 8... esztendőbe NB. *A négy Ének végén e van írva:* Finis — következők az Enecek ötödie része Mattyas kiralj Haláláról, mellynec hoszszu voltáért külön vagyon nyomtatua más könywben. Colosvart 1581 esztendőnec az végiben.

Chronica avagy Szep Historias Enecek miképpen Hariadenus Tengeri tolváy Barbarossa, es Bassaua löt, es mi képpen az által Suliman Czsazar a Tengert birta, es meg haborította a Tengert, söt földeket, Varokot, es Varasokat, es meg vötte Tunetum kiralyi birodalmat midön az Ország beliec egyenletlenségbol veszédnénec egymassal. Valkai Andrastol Verszegbe szépen szörzettetett Colosvart 1. 5. 73 Esztendőbe.

Chronica avagy Szep historias Enecek miképpen Károly Császár hadakozot Affricaban a Barbarossa Bassa ellen es mi képpen Mulcassert a Tunetumi ki üzettet Kirájljt esmet az ő királyi Birodalomba be vitte, es Székiben helyhesztötte.

Chronica Mellyben meg irattatik Prister Johannis az az A Nagy János Pap Czászárnak igen nagy Czászári birodalma ki Indiaban bir igen nagy böw földön.

Sigmond Kiralynak, es Czászárnak Chronicaja, es löt dolgai rendel irattac Tinodi Sebestyén által.

Historias Enecek az jeles győzelemről mint verte meg Mattyas Kirájlj Üdeiben Báthori Istuan Erdéli Wayda a Király hadaual, es az Erdéli, es Magyar Orszagi hadaual az Alibeket Hatuan ezer Töröckel Erdelbe a kenyér mezőien Mikoron írnanac 1. 4. 79 Kálmán napian.

Historias Enecek János Kiralnac Testamentomarol es Szoliman Czászárnak indulásáról — János kirájlj fianac meg látásáról, Budanac el foglalásáról, Isabella királné aszszonnac budossásáról, Frater Györgynec czél czapásáról es a Király fianac valo tamodásáról.

Ezeket versekben a ki be rendelte

Temesvari Istuan Deac az ő

neue. Hogy Telegdén laknék

Schola Mesterségben Ezer ötszáz

hatuan kilencz esztendőben.

Historias Enecek a Szegedi Veszedelemről

Az vég Temes Várnac el veszéséről és a Losonczi Istvannak benne valo haláláról.

Az Palastai Mezőn valo veszedelméről holot Teuffel Mattyas és Sfortzia Ferencz nagy szégyent vallánac minden se[re]geckel.

Historia az Eger Várnac czoda nagy Szerencsés vitatásáról és a Terekektől valo meg menekedésséről.

Der Sachsen in Siebenbürgen Statuta oder eygen Land recht. Durch Mathiam Fronium übersehen, gemehret und mit König. Mayest. in Polen gnad u. Privilegio in Druck gebracht Anno 1583 — gedruckt in Cronstadt in Siebenb. NB. Deákul ugyan ez egy kötetbe.

Gothus betűkkel pergamentre, pompáson nyomtatva Cardinál Báthory Andrásnak Deák Papi imádságos könyve.

A régi Kalendariumot és Catecismust ismered.

Hochwohlgeborner, Hochzuverehrender Herr,
Kammerherr!

Ew. Hochwohlgeb. Schreiben vom 22ten jänner habe ich richtig erhalten, und mich sehr gefreut auch in Ländern, welche ich wenig kenne, die Liebe zum Studium der Naturgeschichte verbreitet zu finden. Eine jede beförderung, welche ich den Studium dieses schönen Faches der Wissenschaften angedeihen lassen kan, wird mier sogleich zur pflicht und es gereicht mier daher zum wahren vergnügen Ew. Hochwohlgeb. mit einigen Brasilianischen Sämmereyen einen beweis geben zu können — wie angenehm es mier ist Ihnen dienen zu können. Ich habe den Gärtner beauftragt die Sämmereyen zusammen zu legen und übersänden solten vielleicht einige Ungarische, Süd Europaeische oder andere Sämmereyen in überzahl sich bey Ew. Hochwohlgeb. befinden — so werde ich so frey seyn, wen ich ohne unbescheiden zu seyn diese bitte wagen darf, dieselbst darum ersuchen. Ich besitze noch mehrere Sämmereyen, welche nach und nach verabfolgt werden sollen. Ich habe die ehre mich unterzeichnen als Ew. Hochwohlgeb. ergebenster

Neuwied 13mo Febr. 819.

Max Pr. Wied-Neuwied.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

3759.

Horváth Ádám — Kazinczynak.

Kedves Barátom! Azért késtem eddig, hogy irhassak valamit a' Zala Vármegyei Restauratióról, melly talán leg-első az újjabb felső rendelések szerént. Ugy akart készülni egészen, és az intézetek ugy is voltak téve, hogy semmi se mehessen fel kiáltással, hanem minden magános és egyes voksolással, de első nap mindjárt meg ijedtek tőle, mert az első V. Ispányt reggeli 8 orátúl fogva estvéli 7 óráig lehetett meg választani, holott három Deputatio szedte a' lassu hangú voksokat, és a' voksolók nem igen voltak többen 1800nál. Más nap reggeli hét orátúl fogva 12ig tartott a' 2dik V. Ispány választás; de kevesebben is voltak a' voksolók, és a' Deputatiókon is segítettek a' Statusok egy keveset; az Ord. Fiscalist már fel-kiáltással tették, úgy három fő Birót is, kikben egyenlő hangot adtak a' választók; a' másik három fő Biróra, és két V. Fiscalisra ismét voksoltak; de már annyira fogyott a' nemesség, hogy mind ezeknek dél után négy órára vége lett: — Harmad és negyed nap meg tették a' többeket is, kit fel kiáltással, kit választva; kit a' Fő Ispányi Kormányozó ki nevezésével; mert a' Notariatust, Perceptoratust, Esküdteket, Commissariusokat Ő Excellentiája maga nevezte ki: A' Personalis Status téged nem interessel, azzal halgatok, a' Pesti újságban talán meg látod. tsak azt irom ide, hogy az ilyen voksolásban annyi adás vevés történik, hogy formalis Verbungok vannak; kérelmen, pénzen, ételen, italon vették sokan a' voksokat, az alatt, míg a' Deputatiók azoknak egyenként be szedésében dolgoztak.

Sárközy István ide jöven restauratióra, meg látogatott Robinsonomban; velem és feleségemmel jött be Egerszegre; itt hagyván lovait; mert Klarinak is kedve volt be jönni a' Kanisárúl ezen alkalmatosságra ide költözött szegény Vándorló Magyar 'Theatrum' látására; az Atyafiakat, Báthori Máriát, és Vashámort igen szépen játszották három nap; negyedik nap következett a' Mátyás választása; de mi azt meg nem várhattuk. Sárközitül akartam meg-tudni N. Vátý halála' napját; de ő sem tudott bizonyost mondani; hanem ígérte, hogy meg-írja neked magadnak: régi adóssa vagy u. m. levéllel, mert ő ugy hiszi, hogy nem ő következik.

Leveledet minap én Bajomban felejtettem; pontonként felelni nem tudok; ha mi most ki maradt válaszból, máskor ki pótolom.

Bersenyivel minap utamban találkoztam; panaszkodik, és ugyan csak epésen, hogy az ő antikritikáját nem csak ki hagyták a' Tudományos gyűjteményből, hanem el is sikkasztották. Sok már a' panasz ellenek, 's tapasztalom, hogy nekem jó órom volt. Én az első eszten-dei 12 kötetet mind recensealtam, és pedig emberségesen; Jankovits, *ki most Praesese a' redactionuk*, el is fogadta; de Trattner az Extrac-tusok miatt el nem vállalta. Én Bétsbe küldöttem revisiora: de ki-nyomására csak-ugyan nem költhetek; és így vagy örökre el-marad, vagy Posthumus munka lessz. Isten veled. Irja Petri Kereszturban 9-a Julii 1819.

h. e. e. b. H. Á. mpr.

Kazinczy F. jegyzete.

Fejér György 1818. Decemberéig készítette-el a' Tud. Gyűjte-ményben felveendő darabokat. Győri Kerületbeli Tud. Fő Igazgató-jává tétetvén, Jankovics leve a' Redactio Praesese. Ezzel Prof. Vas, a' Redactio Actuáriusa, szüntelen collisióban volt, 's elúnván a' bajt, kilépett. Most tehát a' második Actuárius, Thájsz András Úr viszi a' dolgokat.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 40. sz. II. köt.]

3760.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

A. Olysóru, Július' 10ikén 1819.

Édes drága Ferentzem!

Megjött veszendőnek véltt leveled, feleltem rá, sőt később is irtam neked Bártfáru levelet, melyben még egy okát felejtém emlí-teni a régiek elsőbségének, t. i. ágyokon végig nyulva irtak, nyugott, mozzatlan testtel, következőképpen nyugodtabb és tsendesebb elmé-vel; térdünk' kalátsa és vékonyunk három szeget formál mikor ülve irunk. Szabadabb a vér' kerengése a fekvő testben. A pulya testű, de híres Apát Galiáni, mind Nápolyban, mind Párisban meztelen dolgozta szőrös paplanok alatt elmés munkáit, és mivel maga is nagyon szőrös volt, azt szokta vala mondani: Pelo sopra pelo. Nem igen fázhatott ebben a helyheztetésben, kivált Nápolyban. Tagjai'

heve képzeteibe méne által. Én megfűlnék, és őszsze perzselődném minden ideáimmal együtt.

Nem abban vét Gr. Teleki, hogy az érthetőséget megkívánja a jó íróban, hanem hogy talán minden újítgatást érthetetlennek vészen. Az érthetőség szükséges akár a' régi, akár az új kaptára vett kitételekben, az érthetelenség pedig hiba még a legnagyobb írókban is; de ezeknél azt olykor elnézzük, gondolatjaik' telyye, bősége, és fellengőzése miatt, mikor a ritka jót és szépet számba sem vesszük a hitvány íróknál. Nints erő, nints szépség, a hol a nehéz érthetőség nem valami tudatlanságbul, hanem a gondolat' őszsze szerkesztetésébül származik, vagy a szóknak fonák elrendelésétül függ. Omnis homines nem érthetellen. Világos, hogy Görög módra az eufónia miatt van úgy téve, ne két szó egymás mellett *es*-sel végződjk. Mikor praestare azt teszi antecellere, Tzitzerónál soha se taláztatik így: se se praestare, mert valóban a gondolat képtelen, mivel azt teszi: maga magát elől állani. Terenzius így szől: homo homini quid praestat. Tzitzero így: Virtus praestat caeteris rebus. Totidem annis mihi aetate praestabat. Inter suos aequales longe praestitit. Nepos így: Qui humanitate praestaret omnes. Livius így: Quantum Galli virtute caeteros mortales praestarent. Lukrétzius így: Longe praestat in arte. Más, mikor azt teszi: ostendere vel se exhibere, mert akkor mondják a' klaszszikuskok: praestare alicui damnum, officium's a' t. Ha Szalust a megelőzést akarta kitenni, képtelenséget mondott, mert a metafora hibás, ha így mondta volna: se se pruesistere caeteris animalibus, akár minő új szóllás' neme lett volna, nem férne szó hozzá; de ki tudja, nem a lemásolók' botlása é ez?

Egyéb aránt nem tudhatjuk mindég a régiség' maradványibul, hogy minden esetben, minden szóhoz milylen ideát kötöttek a régiek? bajos tehát a holt nyelvek' minden kitételeirül mindenkor jól okoskodni, mert mi a Görög és Deák nyelvet tsak az írott beszédbül, nem pedig az élő szóbul ismerjük. A gondolat' hibáját a kitételben nem lehet soha is elegantziának venni, akármilylen nagy írótul, vagy annak hibázó lemásolójátul eredjen. Mind Tzitzeró, mind Szalust mondják, hol senati, hol senatus; a mindenkori helyheztetéstül függ, hol, és mikor melylyik kitétel szebb. Ugy van a dolog e szóval is: labor vagy labos. A' kommentátorokra nagyon vigyázva kell ügyelni, azok' legnagyobb része bámulta inkább, hogy sem latolta Filozofusi és Eszthetikai lélekkel a régieket, ritkák azok, a kik a latolás után tsudálják azokat, és tsak azok, a kik úgy tselekszenek, tsudálják méltán a

régiséget, a mely valóban majd mindég a latolás után érdemel tsudálást. Anynyi mindég igaz marad, hogy tsak ott' kell a külső szóllásokat követni, a hol azok vagy világítják, vagy hathatósítják, vagy szépítik a beszédet — a versezet jobban tűri azokat, és a verselésben is egygyik verselésnek neme jobban és bővebben a másiknál, mi sem mondjuk p. o. *mindenek emberek*, hanem minden emberek, omnis homines.

Kézi versei hertzeg Jánosra remek darabok, de jobban illenének Eugeniusra, a volt vitze királyra, mert hertzeg János, minden nagy, szép 's jó tulajdonságai mellett, soha sem győzött; de Eugenius sem megy soha is Patakra. Tsak a kis urak értik többnyire és ditsérik a szép Deák verseket, a nagyok majd soha sem értik, és ritkán jutalmaztatják meg — én, kis úr létemre, mélyen érzettem Kézi' magasztalásait. Nem merném őt' pénzel megjutalmazni, ha hatalmas ember lennék is; mostani állapotomban pedig több ideáim vannak, mint forintjaim; mérészlettem tehát néki Magyar hatlábúakban megköszönni szívességét. Ide zárom versezetem'. Quam distant aera lupinis. Én vagyok a komló futtató — de hol még nyelvünk a Deákhoz képpest, és menyinyivel felsőbb léptsón áll Kézi nálamnál, a sugárokat lövellő istennek alatta?

Feleségem egyszerre nagyon megbetegedett, reméllem jobbúlását — ha meg talál szomorítani a hiú remény, és tartós'bb nyögésre kelend szenvedő állapotja, változni kell minden plánomomnak; nem tudom meddig fogok itt' mulatni kintelenített, és mikor megyek Sz. Mihályra. — Húgom Amália, Samu bátyám leánya és Gróf Haller Károly köz'tt tegnap előtt ment végbe a gyűrű váltás. Tsak késő őszkor fognak egybe kelhetni az eljegyeztettek. — Mivel eddig meg nem jelentek Festetitsre írtt verseim, nem hiszem, hogy ezután megjelenjenek. — Kultsár nem felel. Írd fel Bétsbe igazításaimat. — Kikapják egymás kezébül az emberek a Bártfai leveleket és olvassák, de nem veszik sűrűn, mert sokalják a 3 Ftot. — Miért nem mégy nyakára, mint én, Tulsitzkinek? Én ditsekedhetem barátságával, és nem boszszankodom anynyira a rozsz papirosra, a tsúf betűkre, és a sok nyomtatási hükkekre, mint örülök a herélések' kevéségén.

Sok sok nyugalmat és boldogságot, kedves barátom!

Az óhajítás szíves, és változhatatlan

végphetetlen tisztelődtül

G. D. Jóseftül.

U. I. Nints most pénzem hogy kinyomlattassam Kézinek irt verseimet, Dulházi tehát az övéivel egygyütt, a Tudományos Gyűjteménybe fogja küldeni. Talán béveszik a magamét is az övéi miatt, vagy a retenzióval, ha még ki nem nyomtatlatott, vagy ha azután is.

Mivel költségem' megtérítése után a Bártfai levelekből bejövő hasznót Dulházinak ajándékoztam, és így a nyomtatás költségét, mely tsaknem 600 Ftomra telik, kifogom esztendei szállárióimábul, — kérd meg, esedezem, mind Dókust, mind Kézit, hogy a példányok eladásán igyekezzenek, és szegény megszorúlt és feleséges Dulházinak minél előbb pénzt küldjenek. 19jk körül Kassán leszek, mert jobban kezd lenni feleségem. T. Kováts Istvány Kassai prédikátor által küldhetnék Kassára. E' kérésemet, mert nem engemet illet, különösen szívedre kötöm.

G. D. J.

Kézi Mósesnek Gr. De'sőfi Jó'sef idvezletet!

Kézi, kit a' Napnak forróbb ságára hevítget
A' fénylő villány'* bő terjesztője kegyébül;
Téged' az ég, a** leves fűrtök, 's a tudás' közepébe,
Bákor vesszszővel fejedet koszorúzva, Patakra
Elvete: hogy tudományt öntsél, a hazádat előbb vidd,
Szép ügyes elméket kiderítvén, és mosolyoghass.

* Villány vagy vilomány (Licht, lumière, lux). Szégyen gyalázat lenne, ha nem volna helyes szónk az egész természet', sőt talán az egész teremtés' legfelségesebb tárgya' kifejezésére, mert világ azt is teszi: Velt[!], és így kettős értelmű; világosság pedig, kivált a költeményben, olykor sesquipedale forma, és nem is azt teszi: das Licht, hanem die Lichte. Blüthe, Berzsenyi szerint, virány, és szerentsésen, mert bimó más. Hát én is bátorzkodtam. Az ilylytén teremtéseket meg kell, és meg is lehet olykor engedni, kivált a költőknek, tsak ne halmozzák, és szép vagy erős legyen ott' a kép s elevenen festve, a hol ekképp' teremtetnek. Bizonyosan nem poéták azok, a kik, mind a mellett hogy a Magyar nyelv nagyon alkalmas a költeményességre, és a poétai kitételekben és formákban haladott is valamenyre, költeményes nyelvünket már béfejeztették érzik.

** A kihagyó-foglalójel nélkül való ízetske vagy névmással a nekem rövid, az említett jellel pedig hosszú; mivel ekkor hozzá foglalom az ejtésben a következő szónak első magában hangzóját, és azt kettőzletem. Így tehát a' prózában azt a jelet mindég el lehetne hagyni, mert, ha durvább ajaku eleink mindég oda foglalták a magában hangzót és azt kettőztették, nekünk simább ajakú újjabbaknak azt tsak a versezetben, mikor hosszú szótagra van szükségünk, merő szorultságbul kell tselekednünk. A tsupán kihagyó jelnek (megkülömböztetés kedviért) egy bal felé fordított holdatskának kellene lenni, így: c; de eddig még nem külömböztetik meg sem az írók, sem a' nyomtatók. — Deseewilly J. jegyzeti.

A' mikor ez vagy amaz pusztás eszü büszke tudatlan,
Érdemcidre jeget, vagy bágyad't menykövet ingat.

Oh ki közel, dombos völgyek' tetejéről a jó bort
Kaphatod a' tovakor-bélit, 's két kézzel emelhetsz
Hajdani markolatos poharat, hörpengete olykor
Melyből Rákótzink, 's maga is nem birt vele mindég:
Római mértékkel mint tudsz holt Római nyelven
Költeni szép eleven felséges verseket! úgy hogy,
Virgyíl köztünk is, ha felébredhetne, azokban
Majd minden lépten jó kedvvel bukna magára,
És önnön lelkét, úgy mint én, benned ölelné.

Versezeted gyönyörű, de tsekély és kisdéd a tárgya;
Én vagyok az, 's level'im; melylyekben Bártfa' vidékit
Rajzolom és a szegény betegek' számára lefestem.
Drága, galád, feketés papiros, több tsúnya betűket
Felfoga, hogy némely tán nem boldogtalan érzést
És friss gondolatot, melylyet Tulsitzki' kegyelme
Meghagya; sok hükkal sok nyomtatványba lerakjon.

Mond meg, ugyan mikoron szövевényes titkait üzől
Tiszta teremtőnknek, most a' levegőnek a súlyát
Lesvén, most a sebes szélnek szárnyalva futását,
Mond el időt hogy lelsz? a' sok nagyot és a' magossat
Fűrkésző mély bűlts, aprós munkámra leszálni;
'S engemet a' ki vagyok legkissebb része a roppant
Nagy természetnek, pirosúlt székenbe borítani?!

Mint a' saskeselyű, c' felhős tolvaj, az égbe
Felviszi prédáját, 's azt ott Jupiternek ajálja:
Úgy ragadál engem, Fébusznak hogy be mutathass.

Büszke legyenek, dallod; — lészek hát; mert te magasztalsz.

Essetek innár rám, ti feszes 's borzadva szemöldös
Fondorok, a' rágó szűnnek módjára kik éltek.
A' sajtó, 's a szedő' botlásit kenni szabad lesz
Már most rám néktek; megdítst, — esmeri végig
A' ki a nyelvünket 's a' tág természetet érzi,
Nem tsak vizsgálja; a' ki, miképp' régenten a bűltsek,
Járta nagy országok' nagy város'it, élte szokását,
És a Magyar névnek mindenhol szerze figyelmet;
A' kinck églángot mejjére botsátot Apolló,
Márs' kedvesse pedig érző szívére szerelmet,

Nyájas kellem'ivel hogy a böltset felkegyesítse;
 A' kinek aj'ka körül száz száz méh mézet elejte,
 És fülánk nélkül már böltőjére is édes't,
 Még születésénél, szárnyával dongani kezde.

Én vele hát repülök, földünkrül a kékes egeknek,
 Melylyek abrantsain ő fog majd villogva derülni,
 Mint valamely ragyogó tsillag, 's veregetni fejével
 Fogja Minerva' nyomát; de tovább mellette, — alantabb, —
 Árnyékos fényben fogok én pislogni, a látóbb
 Honni Jövendőnek, 's nem rézsre[!] vagy alyra, ha' bátran
 Fel-fel-szállongó és tsőtlen tiszta szemeknek.

A. Olyson, Júliusz' 5ikén 1819.

G. D. J.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3761.

Szabó János — Kazinczynak.

Tekintetes Úr

Igen tisztelt és szeretett Barátom!

Sokáig halgattam, de annyival többet írhatok most. —

Csudálkozom az Ellenkezők alacsony mérészségekenn, kik petsét alá zárt Correspondentiáját is Kedves Barátomnak tudni kívánják; kétség kívül, hogy nemtelen tzeljokra azokba is eszközöket találjanak. Én ugyan, egyik hozzám jött levelén sem vettem eddig semmi erőszakot észre, minthogy az a' féle kajánság lehetőségéről nem is gondolkoztam; ezután jobban meg vizsgálom a' petsétet.

Pest néma baráttjának még sem adhattam által a' köszöntést, keresvén, meg nem kaphattam; egyszer láttam egy közönséges Helyen, a' hol egymáshoz nem férhettünk, 's meg bízva nem is beszélgethettünk volna, mind a' ketten egy egy társaságtól geniroztatván. Ha még tovább múlik is a' dolog, meg tselekedni el nem mulatom.

Sokat gondolkoztam rajta, kik lehetnek azok ketten, kik egymásnak producálván a' Tekintetes Úr leveleit, szemtelenül, sőt ember-telenül crisis alá vetették azokat, a' melyeket a' barátság bizodalom-mal közlött vélek, de magamtól 's magamba senkit nem gyanithatok,

mástól tudakozódni nem merek, nem is tudnék kitől? Azomba jobbnak tartom az ilyen dolgot magába emésztődni engedni. Én az olyan embereket nemcsak gyengéknek, hanem rosszaknak is tartom.

Olvastam a' Tud. Gyűjtemény Aprilisi darabjában 1819. az Anticriticáját Kedves Barátomnak N. Úr ellen. Meg nem foghatom, hogy egy olyan ember, ki magát Magyar Literátornak tartya, még olyan hibákba is eshetik, a' millyeneket az Anticritica eleibe terjeszt. Indulatlából irt N. Úr, még pedig nemtelenből, koránt sem úgy, mint egy Hazáját, Nyelvét és Studiumát szerető Literátor. Azomba nagy pimaszságát (mondhatnám tudatlanságát is) árulta el, midőn a' más-tól béhozott jobb izlést nyelvünkbe csak azért nem kedvelli, hogy idegenektől vétetett. Hiszen minden nyelv úgy ment és csak úgy mehet elő a' tökéletességben. Mi Magyarok talán pókok akarunk lenni, 's mindent magunkból ki fonni. Szép és igen alkalmas például szolgálnak néki az Oroszvár és Tata Urai. Ebbe a' dologba senkihez sem hasonlíthatta magát több jussal mint az öreg Voszhoz Kedves Barátom! Esmertem személyesen ezt az öreget a' külföldön, társalkodására méltóztatott, némely literaturai esméretekkel gazdagított. Mennyit tanulhattam volna tőle, ha a' literaturára adhattam volna magamat kiváltképen! Órákon keresztül beszélt előttem, mennyit szennyvedett legyen Hazafijaitól épen azért, a' miért néki a' késő maradékja is a' Német nemzetnek a' leg ditsősségebb oltárt fogja emelni.

A' Kedves Barátom érdemeit is, mint Magyar Literátorét, ritka már az a' kaján és sáppadt irigy Hazánkba (pedig benne valósággal sok van) a' ki meg nem esmerné, és csak azért is, hogy ujjal ne mutattasson annak, a' mi, ne tisztelné. Béfog tellyesedni, nem lehet másképpen, a' mit igen méltó Baráttya, Gróf Desőffy, valóságos Magyar Vates irt Kedves Barátomnak 60dik születése napjára.

Néked is a' tisztább maradék hágtatni

Fog könnyel áztatott oltárt meg oszlopot.

. meg fogjuk esmérni

. . . minket hogy szebbre neveltél.

Nem lehet mindenkor az Óban heverni;

Javitál, nem rontál, midőn kezdél merni,

És a' jövődőnek böltsen meg feleltél.

Ezek a' Versei a' Grófnak közönséges applausust nyertek; igazán ellehet mondani, hogy totam cantantur per Urbem, mert én magam is, midőn még nem esmertem, több Ifjaktól hallottam könyv nélkül egész tüzzel mondatni. Az Öreg Urak is örömmel halgatták, 's egyik közzülök elmondta azon Verseit, a' mellyeket azon a' Diaetán irt, a' mellyen a' Magyar nyelvnek új életre való hozattatása meg határozottatott. Szerentsés Poëta a' Gróf. Említett versezettye pedig a' Grófnak, előttünk, a' Tekintetes Úr tisztelőji előtt, nemcsak azért betsés, hogy jeles poëtai darab, hanem azért is, hogy az a' Tekintetes Úr Hazafijúi és literatori viszontagságainak egy kis tüköre.

Sokat tanultam a' Gróf Bártfai leveleiből, egész kis szótárt irtam ki belőle, fel jegyeztem az előttem esméretlen Magyar szókat, régít és újat, 's mindeniknek utánna irtam a' jelentését, ha azt a' dolog értelméből gyaníthattam: Mégis sok után üressen maradt a hely, nem tudom mi az igaz értelmek. Ezen alkalmatossággal jutott eszembe, hogy az újonnan fel ébresztett régi és még kevésbé esmért Magyar szókat, valamint azokat az újakat is, a' mellyeket nagy részint bé vettek az Irók: ehnülhatatlanul bé kellene iktatni a' Magyar Szótárba. Jó alkalmatossága lett volna most Prof. Márton Jósef Úrnak. Onnan én is kikeresném 's kikeresné minden a' ki nyelvünket tanulja. A' könyvolvasásból nehezebben tanultatnak meg azok, mert nints kitëve értelmek különösen. — Azomba az olyan szók kedvetlenné tészik épen az olyan könyveknek olvasását, a' mellyekből nyelvünk nevedését, bővülését és tsinosodását lehetne tanulni. Én nem szégyenlem megvallani, hogy tellyes értelmeket nem tudom e' következő szóknak: Kedventz, kihornyolt, kazula, sudar, kajmats, gyéren elszórt, Romok, Rivvants, Röktön, lagymatag, serleg, Redő, Tökély, Nyakbontz, Robaj, gyarlitani, érint'len, róver[!], Páfrány, sávós felleg, herétselni, kegyeletes, szivárvány, avar, lerombolt, Gyér, gyerséges[!], Fennséges, imég[!], alvány[!], s a t. s a t. a' mellyeket mind a' Bártfai levelekből irtam ki. Kész volnék az illyeket megtanulni, tsak tudnám honnan, épen oly kész volnék azután vélek élni is.

Mit itél Kedves Barátom a' Prof. Márton István Úr Tudományos Hiradásában található azon Argumentumokról, a' mellyekkel meg igazittya azon Feltételeét, hogy a' Philosophiáját nem Magyar, hanem deák nyelven adják ki? Elhiszem hogy az a' Catholicusoknak kedves Complimentum.

Méltóztatott é olvasni a' Putz Antal Úr Elmélkedései vizsgálását ezen tzimú munkába: A' Pap és a' Doctor a' sinlődő Kánt körül? Ezek mind tsak azt beszéllik, mitsoda hibákat tett legyen Kánt, arról pedig, mennyibe nyitott legyen útát a' józanabb philosophiára, halgatnak. Elég volt néki útát törni, a' mellyen Fichte és Schelling már messze mentek, és a' Természeti tudományoknak theoreτικά része világosodott 's tökéletesedett, 's az ember okosságára halgatni mindenbe mérészel.

Nem kis gyönyörűséggel olvastam Kedves Barátom conversatióját a' Debretzeniekkal. Megkell vallani, hogy Ertsey Urat erősen sújtotta Márton István Úr — de hogy is ne, mikor 'ő tiszta empirista?

Újságul — nagyon beszéllik hogy Eö Felsege a' Jesuitákat tsakugyan visszavenné Tartományaiba. — Ha az igaz, úgy mi is éltünk oly időben, a' mely szerint felkiálthatunk: O tempora! O mores!

Tapasztalt igen betses barátságába magamat továbbra is ajánlván, igaz tisztelettel vagyok Tekintetes Úr

Nagyérdemű Barátom

alázatos szolgája Baráttya

Pesten 10dik July 1819.

Szabó János.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 27. sz.]

3762.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom Júl. 13d. 1819.¹

Tisztelt barátom,

Izzadtan jövök haza a' rétről és szántóimtól, 's itt találom emberedet. Nem akar várakozni. De üresen nem ereszttem.

Kézi fogja venni verseidet holnap reggel. Már ma nem veheti, mert késő az idő. Képzelheted hogy annak örvendeni, azzal kevélykedni fog. De szegénynek most igen rossz napjai vannak. Már ennek-

¹ T. Kazintzy Fer. Úr levele. Jött Július 19ikén 1819. — Dólházy M.

előtte egy szolgálója azzal vádolta, hogy őtet anyává tette, 's az a' vád neki kibeszélhetetlen bajt csinált. Most ismét (az az második ízben) ezt kiálthatja: Deprandi miserum est. — Félő hogy minden érdemei nem fogják megtartani a' Professorátusban. Ez a' hír téged interesszálni fog, mert szereted őtet mint én. De minthogy szereted, kérek, ne engedd tudatni.

Festetics Lászlóhoz írt Verseid a' Magyar Kurir levelében kijöttek. Ide fogom zárni, ha rá akadok.

A' Tud. Gyűjt. Juniusi darabjában Bártfai leveleid Recensiója kijött. Ha hihetek a' siglának, Gróf Teleki József, a' László fija, recenseálá.

Tegnap V. Szolgabíró Dókus József Úrnál József fiat keresztelt az Újhelyi igen igen derék Reform. Predik. Major Ur. Soha sem hallottam szebb Agendát keresztelésre. A' feleségem karján leve keresztýenné a' gyermek, Fő Notárius Szirmay Ádám Ur pedig kezes volt, hogy a' gyermek híve lesz a' Krisztusnak, még pedig a' Kalvin normája szerint. Ebéd felett Fő Fiscális Dókus Ur azt beszéle, hogy a' Pataki Examen alatt mindég a' Bártfai Levelek felől folyt a' beszéd. Sokan nem azt becsülték benne, a' mit kellett, sokan azt nem becsülték benne a' mit kellett: de volt olyan is, a' ki épen semmit nem becsült. A' kít csak a' taps, és nem a' teremtés öröme szólít munkára, jól teszi, ha soha semmit nem ír. De dolgozni nem a' tapsért kell.

Júl. 5d. Tulscizky Ur publicáltatott az Újhelyi Gyűlésen Fő Esperestnek a' megholt Újhelyi Plébános helyébe. Megvendéglé a' Vármegyét pompás ebéddel. Én általellenben ültem vele. Azt ígérte az én kérdésem nélkül, hogy végre előveszi az Erd. Leveleket. Eddig rá nem ért belé tekintésére. Így kénytelen vagyok csendeszen bevárni.

Semmi újságom. Sem Politicai, sem Literáriai.

Rumy Prof. Patakra Német Nyelv, Classica Literatura és Oeconomie. Prof.-nak hívatatott-meg. Igérkezett, de tudakozódott a' fizetése és szállása felől, jelentvén, hogy most 850 ft von az Érsektől és hogy 8 szobája van. Erre a' Pataki Patronátus visszaírt, hogy így vételek volna elvonni Karlowitzról.

Vályi Nagy Ferencz Majusban tartott Superintendention. Gyűlésünkön Theol. Exegetica Prof.-nak neveztetett-ki Patakra. Septemvir Vay József Ur 15,000 f. fundatiót teve erre a' tulajdon magáéból 's ennek fizetését fogja vonni.

Elfelejteté velem a' sietés, hogy Dókus Fő Fisc. Ur mondá, hogy orczapirulással vallja, hogy ő a' Bártfai Levelekből 3 exemplár-

nál többet eladni nem tudott; drágálják. Mit mondanak majd az én Erd. Leveleimre?

Élj szerencsésen, imádott szívű, imádott lelkű, imádott tollú, imádott feleségű férjfi! Az isten gyógyítsa minél előbb a' Mélt. Grófnét.

szíves tisztelőd

K. F.mpr.

Dulházy Urat arra kérem, hogy az Abatúi helységek Rubricájában post vocabulum

Alsó Regmecz

vesse ezt:

cum praedio Széphalom.

De ezt el ne felejtse.

Jankovics úr per 20 f. kínálja Fő Notár. Comáromy Urat egy pár spanyol juhval. Tehát nem 26 f. már 's nem egy vén juh és egy ürü.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3763.

Kazinczy — Szabó Jánosnak.

Széphalom Júl. 18d. 1819.

Erdemes barátom,

Gondolkozásunk 's érzésünk jó vagy nem jó volta nem függ ugyan a' mások' javalló vagy kárhoztató ítéletétől: de midőn azok, a' nagy sereg' kárhoztatása mellett, javallatnak a' Jóktól, nem lehet mind magunknak mind ügyünknek nem örvidenünk, 's az Úrnak barátságos levele nekem ezt az örömet adá, 's igen nagy mértékben. Anticriticámat két más nagy tekintetű barátom is javallja, 's így azt hiszem, hogy nem minden magom esett kösziklára. Miattam ellenkezőim mondhatják tovább is a' mit akarnak; én sem rájok, sem senkire nem igyekszem tolni érzéseimet 's gondolkozásomat; de midőn ők a' magok ügyöket még erőszakos szerek által is védelmezik: — ilyen az, hogy engem hamis vádak 's szavaimnak hamis magyarázatjai által akarnak elnémitani — akkor bennem felriad a' megsértett emberi méltóság' érzése, 's tettek által mutatom-meg, hogy szólni nekem is szabad. Anticriticám világosan mutatja a'

magamhoz bizakodást, 's nem gondolok vele, ha annak utolsó czikelyén némelly Olvasó mosolygani fog is.

Füredi Vidának Értekezését egy Anonymus derckasan megkefélte a' Júniusi Kötetben. Mint Márton István Úr örvende, hogy bennem ügyének pártfogójára talált, úgy örültem én, hogy a' zavart fejű, szívű, 's előadású ember megkeféléstett. De még hátra vagyok magam én, a' kit ő irigységgel etc. etc. vádol, és azzal a' kevélységgel, hogy magamat a' Németek előtt egyetlen egy classicus Magyar Írónak hirdetem 's hirdettettem. Ezen gyalázatos és hazug vádjait az evidentiáig megbizonyítom, 's kimondom, hogy személyes bántásaikra ez lesz utolsó feleletem; ezután mondhatják a' mit tesszik. Ezen kívül felelek azon kérdéseire is, hogy úgy gyarapították é más Nemzetbeli Írók a' magok Nyelveket mint mi? való e az, hogy a' Nyelv a' más' birtoka? és hogy a' járt út a' legigazabb út? 's elő adom mit csinált a' Görög, a' Római Író, az élő Nemzeteké, 's kivált a' Német.

Értekezésem mottója ez: Quid velit et possit linguae CONCORDIA DISCORDS. Mert nekik nem a' Külömbiségek Egysége kell, a' mi a' Természetben mindent tenyész és fenn-tart, hanem az Egység' Egysége, a' mi mindent elakasztana, ha ens rationis nem volna.

Gróf Dezsőffynak igen kedvesek lesznek a' Verse felől vett hírek. — Azokat a' M. Kurir is kiadta. Végére jártam, kitől kapták. Dr. Cseresznyés Sándor húsvétkor Pesten volt, meglátta azt valakinél, (a' Gróf úgy mondja, hogy azt maga közölte Kulcsárral és Szathmáry Mihály Prókátor Urral) 's közzé tette, elhagyván egyik strópháját. Ellenségim azt fogják mondani, hogy szertelen kevélységem gyönyörködött elhíresztelésén, 's a' Kurir azt tőlem vette: de miattam mondhatják, a' mit akarnak. Annyiban igazok van, hogy én nagy megtiszteltetést találok abban, hogy egy Dezsőffy szeret. Egy Diétai Beszédében nevemet elhangzatta az Ország' Rendjei előtt, 's annak annyira örvendtettem, hogy a' történetet magam mondám-el egy minceddig nyomtatatlan versemben.

Prof. Márton István Úr azzal hogy deákul dolgozta Munkáját, engem meg nem botránkoztatott: de igen azzal, a' mit cselekedete' igazolásául a' Magyar Nyelv felől monda. A' Kant Philosophiájának új Magyarország kellett volna, melyet M. Úr azonfelül Mondolati Magyar-ságnak mond: de hát az a' deákság, a' mely bennünket a' Critica Philos. ismételére fog vezetni, nem lesz e Mondolati deákság? Új ideáknak új szó kell. —

János Herczeg Máj. 29dikén váratott Patakra, de Tokajból Kassának nem Patak, hanem Szántó felé ment. A' Professoratus két nyomtatott Versezzettel jelent volna meg előtte. A' Kézy' hexameterei gyönyörűek; még egyik Munkája sem jobb; de jó a' Vályi-Nagy alcaica Magyar Ódája is. Én mind a' kettőt kiadatam a' Kurírral, 's az egyiket már felküldöttem. Ha a' Pataki examenen megjelenhettem volna, figyelmessé tettem volna Publicumunkat, melly szép két munka ez. De Kézyt most veszedelmes dolog volt volna magasztalni. Egy felette kedvelen *új vád* tétetik ellene. Iskolai emberben az ollyat nem kell tűrni, 's becsületes ember az affélektől magát örömet tisztán tartja. Az ollyan nem a' meleg vér' vétke, hanem a' megromlott phantasiáé, 's talán azé a' romlottság' principiumáé, melly azt csak természetes dolognak nézi. Szívesen sajnálom ezt a' kedves barátunkat, 's a' dolog felől soha sem fogok szólni ollyan előtt, a' ki nem barátja. — Vályi-Nagy Fer. Úr Theol. Exeget. Prof-rá neveztetett Májusban. Mélt. Vay József Úr fundalta azt a' cathedrárt 15 ezer mostani forinttal. — Prof. Runy nem jó Német Nyelv Prof-nak, mert Karlovitzon 850 f. fizetése van, 's 8 szobája.

A' Pucz' Munkáját nem ismerem, 's az ollyat nem szoktam megolvasni.

Nagyfalusi Predik. Terhes Sámuel Úr az Ungvár-Németi Tóth László ellen forralt haragjának egy új eruptiót enged. Undokabb írást nem lehet képzelni. Czinje a' Munkának ez: Amalgamált Üveg Táblácska. A' kettős mocskos Előbeszédén kívül lapidaris stílusban van egy rettenetes Dedicatio, 52. metricum Epigramma. Jegyzések, 's 10. Zsidó nyelven írt Epigramma. Jegyzések. Ellenkezőjét mindég Ficzkónak és Pindaróznak nevezi, neveti görög Verseit, magyar Verseit, 's a' Pindarus felől írt Értekezést a' Tud. Gyűjt-ben. Én mind Terhest, mind Tóthot nagyon szerettem. Képzelteti édes barátom, mint fáj nekem az a' fertelmesség. Meghallván, hogy ezt tenni készül, levélben kértem, hogy azt ne tegye; felelt, hogy megteszi, pedig megírtam neki hogy ha fogja, tudatni fogom Tóthtal hogy azt tenni készül. Sit fas, liceatque perire poetae. — Tóthot kértem hogy ne feleljen.

Egy barátunknak nagy okai lehetnek azt tenni a' mit teszen, 's tisztelem okait. De szabad legyen azt mondanom, hogy az nekem kimondhatatlanul fáj, 's engem arra semmi ok nem vihetne. Maradok szíves tisztelettel, szíves barátsággal

alázatos szolgálja

Kazinczy Ferenczmp. r.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 27. sz.]

3764.

Bölöni Farkas Sándor — Kazinczynak.

Kolozsvár Julius 18kán 819.

Tisztelt Kedves Barátom!

Mit nem mondhatsz illy soká elhalgatásomról! Én az ősztől fogva mind betegeskedem, de a télen nevezetesen annyira elgyötört a betegség, hogy bajosan reméltem tavaszt érhetni. A tavaszon levegő változtatásra kifordultam vala Zsibóra, itt újra elkinlódtam egy darabig: csak a Pünköst olta mondhatom hogy jobban vagyok, 's ezen kicsin idő alatt haza fordultam volt Háromszékre. Most sem mondhatnám hogy egészen jól vagyok. Engem esztendő alatt eléggé elgyötöre testembe lelkembe a nyavalya. Elsáradtam, elgyengültem, kevés reményem van hoszas élethez. Ennyi sinlődések közt mire is az élet, ha csak a mindennapi existenciáért kell küzdeni!

Februarius és Martiusba írt leveleid vettem. Enyhület volt elepedt lelkemnek, hogy Te még is úgy szeretsz mint egykor, 's ámbár nem felelhettem meg reményidnek, halhatlanító érzés volt nekem, hogy a Te szeretetteddel halok meg, s nevem emlékezetbe marad Nálad, Nálad, a kit előttem minden tisztelték felett becsültelek. O, sugja Néked is védangyalod a szegény Marie szavait, valamikor reám emlékezendesz. Nekem, a mint mondtam, kevés reményem van hoszas élethez, engedd hogy ezt azzal a hiedelemmel éljem el, hogy Te szeretsz.

Dicséreteid, kedves barátom, melyeket reám halmozsz, hiuvá tennének, ha nem ismerném kicsinségem. Megvagyok győződve, hogy ezeket nem complimentből teszed, hanem talám — 's hogy büszkélkedjem ezen kitétellel — engem szerető szíved többet lát bennem, a mint vagyok. Terü ugyan, ha többnek tartatunk, a mint vagyunk; de kedves hibája ez az oly sziveknek, kik inkább kívánják a szebb oldalról, mint a gyengébből nézni az embereket. O, boldogság, ha még az emberek tiszta lelküségébe el nem vesztettük hiedelmünk! 'S mondhatod e indiscretio nélkül, hogy mi mind ketten ebbe boldogok vagyunk. Én tollam, fejem, talentumomról kicsit tartok, most épen kicsitt[!]; de szívemről sokat, s hizelkedik nekem a ki ezért szeret. Szeresd Te is csak szívemet kedves barátom; az megeshetik

hozzám írt epistolád szerént, hogy tolammal, fejemmel semmit se fogok tenni, 's azért fájna nekem ha csalódnál.

Velem közlött verseid nagy örömet csináltak nekem, ámbár Te is úgy vallo'd a Festeticheshez írt epistoládról, hogy ezt csak kötelességből írtad; én is úgy tartom, 's azt hiszem hogy a régi Kazinczynak fogtak érte mondani; 's még ezt is mondhatták: jól folyó versek. De ez nem az Esthajnalba ömledező hév, nem a meglepő órák sugallata, hanem az ész feltekerése a vers studiuma segédével. *A mi nyelvünk*, ez a darab inkább tetszik nekem. Barátom, eleget szenvedtél, az igaz, martyromi módon szenvedtél, 's csak egyedül Te voltál erre hívva, hogy ezeket kiáld; az Istenért, ne térj többé vissza a régi Kazinczyra, hidd el, hogy sugallatod kárhozatos ugyan sokaknak, de szent sugallat az még is. Én még egyszer végig olvasám munkáid, Ossian és Clavigo úgy van fordítva az én ítéletem szerént, hogy ők magok sem írták volna másként, s így van az én kedves Sterném is. Werther fordítása alatt próbáltam volt az ott felhozott Selmai Dallokat magamtól fordítani, 's hiszem hogy ha Te nem fordítotad volna előttem, az én fordításom igen tetszene Nekem, de így hogy össze vetém vele, az én fordításom mind ki törölém kevés változtatások híján. A kiknek ajánlom Ossiánt és Sternét olvasni magyarul, keveseknek tetszik az igaz, de én még sem hiszem, hogy csalódjam. Ossián 's kivált Sterne, nekem magyarul legkedvesebb Lecturam.

Kétségen kívül olvasod a Tudományos Gyűjteményt. Nem tudom más, de én naponként mind inkább nem szenvedhetem, úgy is mint jóra törekedő valamit. 'S minél előbbi elenyésztét ohajtanám. Reményembe naponként csalódom, hogy későbbre valami jobbra formálódik ki. Az Istenért, micsoda vélemények, mely áltások a Januariusi kötetbe a Poezísrol 's Nyelvről! 's ezek egy celebralt nagy embertől, nagy elmétől! A Redactio igazságtalan, tömjénez Nagyoknak s Vallásoknak. Megládd, hogy a Tud. Gyűjt. sok esztendőig a korcs izlésnek egy tribunálja marad, melyhez vissza ránczikálnak minket makacszkodókat. Ám tegyék, de én nem fogom sem az Aranka Biographusát, sem a Vers írás mesterségéről szóló gondolatokat soha izlésel írottaknak ismerni. Vélekedésem tudom sokan nem approbálnák; nem tudom, hogy Te is mit tartasz rólla; de én így hiszem.

Én a tél olta semmit nem tudok, mik történtek a Litteratúrába; írtam Szemerének hogy beteg vagyok, könyörüljen rajtam s

irjon valamit, de ő is elhaltata. Nem írál e róla is nekem, mint van, 's hol van ő most! De annál curiosusabb volnék tudni, hogy Te minn dolgozol? Jőnek e ki már az Erdélyi levelek, s mikor? Hát egyéb munkád mi jön ki? Döbrentey is távol esék tőlem, én már semmit nem tudhatok Litteraturánk mozdulatairól. Instálni foglak, ha Te néha írni fogsz, emlékezz erről is leveledben.

Engem annyira elfoglalt vala esztendő alatt nyavalyám és sor-som analizálása, hogy majd épen semmit nem dolgozám. O barátom, hogy fáj nekem, hogy így kelle eltelni szebb koromnak, hogy magamot ennyi reménybe megcsalám; mert nem csak schimárás lobbanások voltak feltéteim, mert erőt is éreztem reá magamba, s hogy még úgy nem tehettem a hogy nekem tetszik vala, 's talám már nem is tehetek, ez a gondolat emészt el engem.

Don Carlosz rég kész, még a télen kiküldöm vala, csak lett volna alkalmatosság.

Vedd szives köszönetem *Ratschki* Verseiért, Ratschkit nem becsültem ugyan soha mint Poétát; — írt a mint tudhatott, a hogy Austriai Német írhat — hanem mint a Te ajándékok, örökké kedves lesz előtttem.

Szimon Ur, a Kőmetsző tisztelete melett azt iratja, hogy a Tőled küldett 36 Rftkat vette.

A tavaszon jó darab ideig Wesselényi Miklós barátunknál valék; ne gondold, hogy ő irántad meghült volna, most is úgy szeret és tisztel mint egykor. Hogy eddig nem írt, nem elhülése volt oka, hanem a sok ötlet ért kedvetlenségek annyira elszomorították vala, hogy épen nem akart az emberek közzé elegyedni. Ugy hiszem, mástol is halhattad már, hogy Bethlen Ninával való házasságának vége van. 'S bár ez régen történt volna! Miklós nem szerette Ninát, 's a Leány sem már ötlet. Ifjúi elhirtelenkedés volt a Miklós lekötelezése, ezerszer megbánta azután; mert e miatt akadályozódott minden planumaiba, 's ez okozta annyi kedvetlenségeit, de Miklós még is meg akart felelni szavának. Előre láttam szegénynek szerencsétlen életét, 's az egybe kelés megtörténik vala, ha egy szerencsés környülállás egészen végét nem szakasztja vala. — Menyiszer ülénk együtt a Fácán kertbe nap lementekor, ott a hol veled ülénk 816ba, s halgattuk a Fülemiléket 's reád emlékeztünk. Mely szép most a Fácán kert! Ott, hol együtt ülénk a pázsinton, most ülő helyek vannak, laubek, grottak, alléek. Bár még egyszer jőnél Zsibóra!

Ugy hiszem, hogy Döbrentey mint Secretarius mindeneket megírt Neked az itt felálott Muzsikális és Tudományos Társaságokról. Bár ne maradna a planum mellett! Az itt való Magistratus exclusivum privilegiumot ada Kolozsvárt a Magyar Szín Játékosoknak. Ugy látszik, hogy minden szerencsés metamorphosisra mutat, csak hogy ha megint pénzünk leszsz, ne hogy ismét Bécsből Német culturát hozzunk.

A tölem tudakozott *arcz* szó, jó Erdélyben, s kivált a Székelyek soha nem mondnak *orezát*, sem *arcza*, csak *arcz*.

Ennyi elég egy ültömbe, írnék most Neked még két árkust is, ha már ennyivel is nem terheltelek. Én már túl tettem magam veled a kor között való különbségen, s úgy írtam mint a hogy egy ifju barátomhoz írnék. Instálhatlak e arra, hogy ne tekintsd az én eddig való késedelmeim levelek írásába, írj Nekem ezután is. A postára bátran tetheted, mert nevem itt ismeretesebb, 's a Postán is, hogy sem elveszhessen. Én már állandóul a Gubernium mellett maradok. Előre látom fás életem, de mit tegyek mást? Elj szerencsésen szeretett barátom, emlékezz a Téged örökké szerető barátod s tisztelődről.

Farkas Sándorimpr.

[Eredelje a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 28. sz.]

3765.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalomi Júl. 20d. 1819.

Kedves barátom,

Valamint betegeskedésedet szívesen sajnálottam, úgy szívesen örvendek egésséged helyre-állításán. Öregszel Te is, mint én, 's nem sok esztendőök múlva egyikünk azt fogja hallani a' másika felől, hogy többé nincs. Nekem üt e elébb az a' rettenetes óra, a' ki náladnál sok évvel vagyok öregebb, de a' ki, hatvanadik esztendőmben is, lelkemnek testemnek csaknem egész ifjú erejét bírom még, mellyet sem hetedfél esztendői szenvedéseim, sem gondjaim, a' mást leroskasztathatók, nem tudtak elgyengíteni, — vagy Téged, ki tudhatná azt? de akár elébb megyek mint Te, akár utóbb, hidd-el, hogy életemnek az lesz egyik fő kevélysége, hogy Te engem szerettéél,

és hogy megbecsülhetetlen barátságodat sem az idő, sem a' mások' incselkedései megtántorítani, megcsorbitani nem tudták.

Nem írod, ha Pesti Predik. Molnár Úr felküldötte e hozzád Horátiusi Leveleid' utolsó íveit. Hogy a' nyaláb kezébe ment, onnan tudom, hogy ugyan azon borítékban melly hozzá ezeket vitte, vette volt más esomómat is, 's azt általadta azoknak, a' kikhez intézve volt. Méltózlással tehát kérdést tenni nála, ha a' nyaláb kezedhez nem ért.

A' jövő Postán indítom Anti-Füredimet a' Tnd. Gyűjt. kiadójához. Az a' pseudonymus ember nekem alkalmat szolgáltatata, meghazudtolni azon igazságtalan 's alacsony híreket, a' mellyek a' P'ublicumban Keszthely körül sok eszt. olta boronganak, 's azt cum dignitate teszem itt; ezen felül elmondom Füredi Vidának, mint-hogy kérdi, ha más Nemzetek a' szerint gyarapították e Nyelveket mint a' mi Neologusaink akarják a' miénket, 's e' részben leginkább a' Némettel teszem az öszvehasonlítást; 's ezt azért leginkább a' Némettel, mert ez úgy törzsök nyelv, mint a' miénk. Három igen érdemes férjfi nagy javallással olvasta Anticriticámat, 's az egyik úgy írja, hogy azt Pesten is igen sokan javallják; tetszett nevezetesen az Oroszvár és Tata, 's a' Voss előhozása. Reménylem, hogy ez a' három Anti-Füredimtől sem fogja megtagadni 'javallását. Rendes az, hogy az Orthologusok azt is a' megsértett Nyelv' Felsőge 's a' Haza ellen elkövetett gonoszságnak veszik, ha valaki egyebet mer tanítani, mint ők mertek, a' kik in possessorio Veri vagynak, 's úgy hiszik, hogy az ilyen ellen erőszakkal is szabad élni. Az a' híja, hogy Tribunal Inquisitionis nincs még közöttünk, 's Auto da Fékat nem adhatnak, mellyeknek surrogatuma még eddig a' Mondolat és a' Mondolat előtt álló kép. Illő tehát, hogy ezek egy Huttent találjanak, 's én az vagyok. — Anti-Füredim e' szókon végződik: «Szájjal szívvel azt mondom én is a' mit az Értekező: In necessariis unitas, in non necessariis libertas; 's ezt vetem mellé: in dimicatione arma honesta.»

Gróf Dezsőffy Józsefnek hozzám írt Versezetét láttad, reménylem, a' Magy. Kurir' Leveleiben. A' Gróf azt hitte, hogy én küldöttem-fel; én, hogy ő. Végre tudjuk, mint jutott oda. A' Gróf közlé Pesten Kulcsárral és Szathmáry Mihály Curialis Prokátorral, 's ezektől a' Vers tovább meg tovább adatott. Dr. Cseresznyés felvitte Bécsbe, 's kiadatta. Füredi Vida, az az Verseghy, 's az, a' ki Füredi Vida neve alatt szól a' Recenziókról írt Értekezésben, az az Takács József, úgy fogják hinni, hogy én adtam-ki, 's hiúságból. Annyiban

vagyon csak igazsága ezen alaptalan gyantújoknak, hogy én az ollyak' tömjénével, mint Dezsőffy, nem szégyenlek dicsekedni, kivált midőn szép versekben tömjéneznek.

A' Pataki Examenben nem jelentem-meg, elfogva halaszthatatlan dolgaim által. Ott felolvastatott Rumynak válasza, hogy meghívattatását elfogadja, de kéri a' Publicumot, hogy tudósítsa, melly fizetést várhat, 's melly lakása lesz; mert most 850 ftja van, 's 8 szobája. A' Publicum azt felelte, hogy így maga kéri, hogy hívását el ne fogadja. Itt nyomorult 3 igen rossz, csak tapasz falú szobája volt volna, 's ugyan-azon udvaron egy más Professor is lakott volna vele, 's a' szegény nagytűzű Rummy megátkozta volna az órát, a' mellyben meglátta volna a' vad ifjakat nevelő Patakot.

Vályi Nagy Ferencz Humanior. Prof., az Iliász' Fordítója (a' Munka, hexameterekben, kész, de ki nem adja életében, látván, hogy a' Homér' megértésére el nem készült kor ötlet nevetni fogná a' maga Homérjával) Theol. Exeget. és Histor. Eccles. Professorává tétellett. Consil. Vay József Úr fundálta ezt a' Cathedrát 15,000 fttal papiros pénzben. Téged interesszálni fog az a' hír, hogy ez a' nagy ember úgy búcsúza-el most Patakról, hogy ámbár Curátori hivatalában megmarad, örögsége 's köszvénye miatt ide többet eljönni nem fog; az a' másik hír, hogy hat lova a' Bodrogha fült (más examenekben már 15 lova fült oda) téged interesszálni nem fog, de elmondom még is, mert itt most azt emlegetik az emberek. A' ki tizen-négy Vármegyében hír, annak az illy vesztesség annyi, mintha én hat csirkét vesztenék.

Engedd még azt mondanom, hogy a' Neologismusok' Apológiája, mellyet Anti-Füredimben fogsz olvasni, engem Sallustra emlékeztete, 's így hat eszt. óta nem illetett Sallustomat kedvem jöve meglekinteni. Alig olvastam-el két ívet, 's tollhoz nyúltam, 's újra egészen lefordítottam. Végére jutván, 's megtekintvén az új fordítást, láttam, hogy újra le kell fordítanom, 's azt még e' holnapban fogom. Bizony én is elmondhatom a' mit ott Cato: Qui mihi atque calamo meo nullius unquam delicti gratiam fecissem, haud facile alterius libidini malefacta condonabam. Nem tudom, én vagyok e' kevély, hogy Himfyben foltokat láték: vagy a' Himfy' imádóji azok, hogy a' foltok' kimutatását nem tűrhetik. De élj szerencsésen, megbecsülhetetlen barátom.

örök tisztelőd

Kazinczy Ferenczmpir.

[Eredetijé Kis Gyula birtokában.]

3766.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom Júl. 20d. 1819.

Tisztelt kedves barátom,

Generális B. Vay Miklósnak Nevelője Szabó Úr Júl. 10d.
nekem ezt írja Pestről:

«A' kedves barátom érdemeit is, mint Magyar Literátorét,
«ritka már az a' kaján és sápadt irigy Hazánkban, pedig ilyen
«benne valósággal sok van, a' ki meg nem ismerné, és csak azért
«is, hogy újjal ne mutattassék annak a' micsoda, ne tisztelné. Be fog
«teljesedni, nem lehet másképen, a' mit igen méltó barátja Gróf
«Dezsőffy, valóságos Magyar Vates, írt kedves barátomnak 60dik
«születése napján.

Neked is a' tisztább maradék hágtatni
Fog könnyel áztatott oltárt meg oszlopot.

. meg fogják esmerni
. minket hogy szebbre neveltél.
Nem lehet mindenkor az óban heverni,
Javítál, nem rontál, midőn kezdtl merni,
'S a' jövődönök is bölcsen megfeleltél.

Úgy
írom-ki
Verseidet,
a' hogy a'
levélben
állanak.

«Ezek a' Versei a' Grófnak közönséges applausust nyertek.
«Igazán el lehet mondani, hogy totam cantatur per urbem. Mert én
«magam is, midőn még nem ismertem, több ifjaktól hallottam könyv
«nélkül egész tűzzel mondatni. Az Öreg Urak is örömmel hallgat-
«ták; 's egyikik közölök elmondotta a' Grófnak azon verseit, a'
«mellyeket a' Diaetán írt, midőn a' Magyar Nyelvnek új életre való
«hozatása meghatározatott. Szerencsés Poeta a' Gróf! említett ver-
«seze pedig a' Grófnak előttünk, a' T. Úr tisztelőji előtt, nem
«csak azért becses, mert jeles poetai darab, hanem azért is, mert
«a' T. Úr hazafiúi 's literátori viszontagságainak egy kis tüköre.» —
Édes barátom, én a' te szeretetteddel kevélykedném ha azt senki

¹ Az eredetiben is így, kihagyásokkal.

nem tudná is hogy szeretsz, mert téged szív, fej, lélek, tudomány, hazafiúság a' legnagyobb emberek' számába számláltat: most pedig midőn ez a' vers azt az egész Nemzetnek és minden kornak hirdeti, midőn azt a' Gróf Dezsőffy József szájából hallja a' Világ, úgy kevélykedem, mintha a' Capitóliumon borostyánt kötöttek volna fejemre. Mi ehhez a' megtiszteltetéshez, és a' Superint. Kiséhez, a' Festetics berkenyéje! Óh láss szívembe, 's hidd, hogy ezért a' berkenyéért pirulok valamikor eszembe jut. De Kis és Dezsőffy közt állván sublimi ferio sidera vertice.

örök tisztelőd

Kazinczy Ferenczmpr.

Ma nekem angyali napom van. Az én imádva imádott kedves feleségem, az az asszony, a' ki nekem magában hordja az egész asszonyi nemet, új oldalról szeretettette-meg magát velem. Isten, tedd gyermekeit illy angyali lelkű teremtésekké. Barátom, téged barát-nak, Sophiet barátnénak látni — a' Gondviselés justificálva van. Nem hiába szenvedtem 2387 napig!¹

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3767.

Kazinczy — Rummy Károly Györgynek.

Széphalom den 20. Jul. 1819.

Theurester geliebtester Freund!

Vorzüglich darum, weil ich wusste, dass wegen Ihrer Vocation nach Patak bey dem dort den 11ten Jul. gehaltenen Examen beratschlagt werden wird, liess ich eben meine Pferde spannen, als ein Freund mich schriftlich bat, den Tag, da über Ihre Vocation bestimmt werden sollte, bey der Taufe seines erstgeborenen Sohnes mit meiner Frau, die als Taufmutter, Ober-Notär Adam Szirmay als Tauf-Vater erscheinen sollte, zu ihm zu kommen. Ich durfte es nicht abschlagen; ich erschien also, und 2 Stunde später, als über diese Vocation bestimmt ward, habe ich davon aus dem Munde des Herrn Predigers in Ujhely Joseph v. Major, der Vice Notär der Superintendenz

Jött A. Olysóra Augusztus 22ikén 1819. — Dúlházy M. jegyzete.

ist, und in Patak das Protokoll führte, die ungeduldig erwartete Nachricht erhalten. Ihr Schreiben ward Montag den 12. Jul. (am Sonntag werden keine Consistorien bey dem Examen gehalten, sonst alle Tage bis das Examen dauert) verlesen. Sie schrieben, dass Sie 850 f. jährlich ziehn, und eine Wohnung von 8 Zimmern haben. Es soll also bestimmt seyn, Sie zu bitten, nach Patak ja nicht zu kommen, weil Ihre Besoldung klein, und die Auszahlung, wegen den schweren Zeiten, unordentlich, das Quartier aber eng, der Hof mit dem Prof. der Theologie Somosy getheilt, die Zimmer nicht einmal gemauert, die Fenster niedrig und klein sind. Hr. Major sagte mir, dass während des Examens vielleicht noch an dieser determination etwas geändert werden könnte, ich sollte also das Ende des Examens erwarten. Ich sprach gestern den Bibliothekär von Patak, u. er, der Sie aus Ihren Werken und Ihrem Ruhme kennt, sagte mir: Én ugyan szívesen örvendek, hogy az az Úr olly lépést nem tett, a' mellyet egy holnap alatt is meg fogott volna bänni. Az előbbi Luth. Professorok Patakon, Nietsch és Sándor, annyira magokra ültették az ifjúságot, hogy ha most a' legtiszteletesebb Tudós jön is oda, ők bizonyosan nevetség tárgyává tennék. So denkt jeder der Patak kennt; und wenn bey dieser Gestalt der Dinge auch ich derjenige bin, der am meisten verliert, weil ich dann einen Mann in meiner Nähe gehabt haben würde, den ich ohne Grenzen hochachte und liebe, so muss ich Ihnen doch gratulieren, dass Sie diesen Ihnen fatalen Ort nicht bewohnt haben werden. Patak ist werth, dass Sie den Ort und ihre Männer kennen, und ich glaube, Sie werden sie, kommen Sie in das Zipser Com. oder nach Galizien, kennen, und dann sollen Sie selbst sehn, ob ich Ihnen Wahrheit gesagt habe.

Prof. Vályi Nagy Ferencz ist zum Prof. der Exeget. Theol. und Kirchengeschichte schon im May ernannt. In seine Stelle ward jetzt bey dem Examen Andreas Majoros, bis her Contrascriba Collegii, eingesetzt. Hofrath Vay declarirte, dass er, seines Alters und seiner Podagra wegen bey diesem examen das letztemal in Patak erschienen sey, wiewohl er seine Stelle als Curator nicht niedergelegt hat. Zum Vice Curator ward Herr Franz von Fáy, (Sohn des lebenden Conseillers Abraham, wohnhaft in Méra des Abaujv. Com. und Bruders der Mutter des Grafen Paul Ráday) erwählt. Bey dem Examen war auch Gabriel v. Lónyai (Schwiegersohn Sr. Excellenz des Freyherrn Ladislaus Prónay) Ober Gespann von Ungvár, St. Stephans klein-kreutz und zweyter Curator der Superintendenz u. des Collegiums,

gegenwärtig. — Baron Johann Malonyai, Assessor bey der kön. Tafel, und Commissair in der abscheulichen Affaire von dem tumult der Erdő-Bényeer in Baskó, von welchem ich Ihnen im vorig. Jahr schrieb, hat das Examen besucht, als eben Prof. Kövy aus dem ung. Jure Publ. Priv. Crim. u. Canon. examen hielt, mit allen Assessoren dieser Commission erschienen, und alle waren mit der Prüfung sehr zufrieden. Diese Commission fällt eben jetzt ihre Urtheile über den Neveu des Historikers Engel, mit Namen Fekete, und den Csepesányi, Inspector von der Szirmay Adamin geb. B. Podmaniczky.

Dass der Vaternörder Graf Beleznay den 21. Jun., seinem 21sten Geburtstage, in Pesth durch das Schwert!], ohne exasperationen, hingerichtet ward, werden Sie schon gehört haben. Augenzeugen erzählten: dass er den Tod unerschüttert überstanden hat. Wie ein Held und ein Narr! sagte Prof. Rozgonyi, der gegenwärtig war, als dieses mir ein Juratus, der von Pesth kam, erzählt hat. Beleznay war während der ganzen Zeit, als er seinen Tod vor seiner sah, das ist die letzten drey Tage, vollkommen ruhig, und in der Nacht vor seiner Hinrichtung spielte er Karten mit vollem phlegma. Als er hinausgeführt ward, bedauerte der tolle Mensch, dass er den würdigen Vice Gespann Szent Királyi und noch achtzig andere Männer nicht auch ermordet hat.

Von der Stärke des nordischen Hercules will ich Ihnen nichts sagen, weil ich glaube, dass Sie davon Nachrichten von denen, die Pesth aus Ihrer Gegend besucht haben, erhielten.

Von liter. Neuigkeiten weiss ich wenig. Mit der ersten Post geht mein Aufsatz: Orthologusok és Neologusok; nálunk és más nemzeteknél, an die Herausgeber des Tud. Gyűjt. ab. Ich mache Sie, mein theurer Freund, darauf aufmerksam, weil ich auch Recensenten, die ung. Werke beurtheilt haben, das Wort führe. — Von Pesth schreibt man mir, dass dort meine Antikritik viel Aufsehen gemacht hat, und ich soll ja nicht glauben, dass die Verfechter der sogenannten Orthologie auch unter den Lesern keine Gegner haben. Und das schreibt mir ein Mann, der selbst nichts schreibt. Besonders hat das Gleichniss von Oroszvár und Tata, und was ich von Voss schrieb, gewirkt. — Nun wir wollen sehn, was Verseghy auf meinen jetzigen Aufsatz sagen kann. Habe ich Unrecht, so sind Deutschlands Schriftsteller, von dem ersten bis zum letzten, nicht eine schale Nuss werth: sind aber die Heroen dieser Literatur wirkliche Heroen, welche die Sprache zu dieser Blüthe gehoben haben, so muss ich siegen.

Prof. Márton gibt ein Werk über die crit. Philos. in latein. Sprache heraus, und das darum in lateinischer Sprache, weil er kein Werk in einem kauderwelschen Ungrischen schreiben will(!). Also wir wollen sehn, ob die Sprache seiner lateinischen geschriebenen critischen Philos. nicht auch ein kauderwelsches Latein seyn wird. Wie doch gelehrte und ehrwürdige Männer auch irren können, und der guten Sache schaden!

Ihr Herr Vater, mein theurester Freund, hat mir geschrieben, Malies Sachen nachzuschicken. Ich zögerte damit, weil ich geglaubt habe, dass Sie nach Patak kommen, sich von Malies Fortgang in den Gegenständen des Unterrichtes und in allen Dingen unterrichten lassen, und sie mit Winken, wie wir sie führen, da lassen. Denn Sie sind mir heute noch so lieb, wie Sie es seit Jahren waren, und das Kind so lieb, wie sie uns seyn muss, sowohl wegen sich selbst, als wegen Ihnen, und ich zitterte nur von dem Vorwurf, dass Sie mit ihrem Fortgange unzufrieden seyn können. Zwischen unserm und Ihrem Kind war kein Unterschied gemacht. Da Sie nun nach Patak nicht kommen, so schreibe ich nur, dass uns Malie nach geendigter Cur wieder lieb seyn wird, rechnen Sie in dem Puncte auf unsere ganze Freundschaft.

So wie dieser Brief gesiegelt ist, fahre ich nach Ujhely, und übergebe ihn der Post. Also leben Sie wohl, mein lieber Freund!

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

3768.

Balkay Pál — Kazinczynak.

Drága Tekintetes Uram!

A' Tekintetes Úrnak 28diki Májusba irott levelére feleltem, de meg lehet hogy el téveledet a levél, mivel más által küldöttem postára; azért is kettősztetem feleletemet: a Gaudencio Ferarinak magosága 4 Such 7 czol. Szélessége 4 S. 6 c. ha tetszik várni, a' midön meg szünik munkám, a télen, unalmas, komor időkbe — nekem az a' leg nagyobb örömem, mikor olyannak dolgozhatom,

mint a Tekintetes Úr, a' ki érti; 's örömet szolgállok; azért is, ha vár a' Tekintetes Úr: 50—60 forintér szívesen; de ha hirtelenibe kellene dolgoznom, már akkor drágább lenne; ennek pedig [az] az oka, hogy más munkákat fére kellene tenni.

B. Szepesi Kis Praepostá let, melynek haszna két falu. Szüntelen foglalatoskodik istenes dolgokba, tudománokba, Káptalan dolgaiba, szegének segicségeibe; úgy vélem, hogy rövid időre ismét előre megy.

T. Fáy Urtól úgy értettem, hogy nem letzik neki Debreczen, még majd iníciállya azokat az embereket ott az ő Aestheticájával. a' Figer[?] Pax darabját igen szeretném látni; mikor még én látám C. Vajna Urnál, nem volt ki dolgozva.

A Tekintetes Úrnak egész familiáját tisztelem.

20. Jul. 1819.

Magamat ajánlom
Balkay Pálmpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. hod. Lev. 4r. 29. sz.]

3769.

Gr. Dessewffy József — Kazinezynak.

Kassáarul, Július 24-iken 1819.

Kedves Ferentzem!

Kézihez irtt verseimben ezek legközelebbi igazításaim, melylyeket az idezártt irott példányból észre veendesz. A' M. Kurírban *le* helyett *les* van nyomtatva — és *től* helyett *tól* Festetics halálára készült versezetemben. Az nap hogy a Magyar Kurirt tőled megkaptam, vevém a' Tud. Gyűjteményt is, akárki mustrálgata, úgy bánt velem mint a gyertya tsináló, a' ditséreték özönébe mártott, hogy pislogtasson — mindég emberséges, mikor igazít is, tsak a' mustrálgatásnak eleje lehetne valamivel kevesebbé Német kaptára ütve. Ezek a nehezkés atyafiak azt gondolják, hogy minden mustrálgatásnak bizonyos közönséges printzipiomból kell kihúzzattatnak lennie, nem akarják érzeni, hogy minden tárgyra nézve igen kevés a közönséges printzipiom, és hogy minden szerzőt a tőle magának kiszabott tzel szerint kell megítélni. Azt javasolja a mustrálgató, hogy szebb papirosra nyomtattassak ezután; megteszem, nihelyest több pénzem

lesz, vagy a sajtó oltsóbb, vagy a fővárosi tenzorok engedelmesebbek lesznek Tulsitzlennél. Meglehet hogy *magamosság* nem jó grammatice, de talán nem rossz logice, és kár, hogy nagyon igaz moraliter — *ennemesség* talán jobban tetszene, de kell Magyar szó mostani vétkeink kútfeje kijelelésére; majd hogy nem országos vétkünk a' magamosság. Mondhattam volna *rózsa alatti* vagy *rózsa tetejű* szoba is, de nem látom egészen, miért lenne rossz a' *rózsa alatt* való szoba?

Nemo Propheta in Patria — nem tsuda hát, hogy nem kelnek a' B. levelek Zemplénben; hát ha még úgy irattak volna, a mint kívántad! — bizony hátra van még nemzetünk, nem azért hogy nem kelnek a' Bártfai levelek Zemplénben, hanem mivel olyan furesa itéleteket formálnak azokrul némely emberek. Képetskét kellett volna elejekbe ragasztani; de szerentsébbek Béts körül, és a Duna mellett képetske nélkül is.

Gr. Haller Ferencz Samu lyányát veszi feleségül. Samu fija Lőrincz Ferencz pedig Gróf Csáký Alojziát. Nagy-Idán lesz az özsze-
kelés Lőrincz napjára — alig fog oda mehetni feleségem mert még rosszszul van, de én elmegyek, ha nem lesz akadály; — ma vagy holnap megyek el innen Olysóra, onnan Sz. Mihályra, — mindenütt, mindég és telylyes szivembül

igaz hív barátod

Jóskampr.

Kézi Mósesnek Gróf De'sőfi Jó'sef idvezletet!

Kézi! kit a' Napnak forróbb sűgára hevítget

A' fénylő villány* bő terjesztője kegyébül,

* Villány vagy villomány (Licht, lumière, lux). Szégyen gyalázat lenne, ha nem volna helyes szónk az egész természet', sőt talán az egész teremtés' legfelségesebb tárgya' kifejezésére; mert világ azt is teszi: Velt[!], és így kettős értelmű; világosság pedig, kivált a' költeményben, olykor sesquipedale forma, és nem is azt teszi: das Licht, hanem die Lichte. Blüthe, Berzsenyi szerint, virány, és szerentsén, mert bimbó más. Hát én is bátorkodtam. Az ilylyetén teremtetéseket meg kell és meg is lehet olykor engedni, kivált a költőknek, csak ne halmozzák, és szép vagy erős legyen ott' a kép 's elevenen festve, a hol ckképp' teremteteknek. Bizonyosan nem Poéták azok, a kik, mind a mellett, hogy a Magyar nyelv nagyon alkalmas a költeményességre, és a poétai kitételekben és Formákban haladott is valamenyire, költeményes nyelvünket már befejeztettnak érzik.

Téged' az ég a * leves Fürtök, 's a tudás' közepébe
 Bákor veszszővel fejedet koszorúzva, Patakra
 Elvete, hogy tudományt öntsél, a hazádat elébb vidd,
 Szépügyes elméket kiderítvén, és mosolyoghass,
 A' mikor ez vagy amaz pusztás eszü büszke tudatlan
 Érdemeidre jeget, vagy bágyad't menykövet ingat.

Oh ki közel, dombos völgyek' tetejérül, a jó bort
 Kaphatod a' tovakor-bélit, 's két kézzel emelhetsz
 Hajdani markolatos poharat, hörpengete olykor
 Melybül Rákóztink, 's maga is nem birt vele mindég —
 Római mértékkel mint tudsz holt Római nyelven
 Költöni szépeleven felséges verseket! úgy hogy:
 Virgyil köztünk is, ha felébredhetne, azokban
 Majd minden lépten jó kedvvel bukna magára,
 És felleng lelkét, úgymint én, benned ölelné.

Versezeted gyönyörű, de csekély és kisdéd a tárgya —
 Én vagyok az, 's level'im, melylyekben Bártfa' vidékit
 Rajzolom és a szegény betegek' számára lefestem.
 Drága, galád, feketés papiros, több tsonka betűket
 Felfoga, hogy némely t'án nem boldogtalan érzést
 És friss gondolatot, melylyet Tulsitzki kegyelme
 Meghagya, sok hükkal, sok nyomtatványba lerakjon.

Mond meg ugyan, mikoron szövevényes titkait üződ
 Tiszta teremtőnknek, most a levegőnek a súlyát
 Lesvén, most a sebes szélnek szárnyalva futását,
 Mond el, időt hogy lelsz? a sok nagyot és a magossat
 Fürkésző mély bölts, aprós munkámra leszálni?
 'S engemet, a ki vagyok legkissebb része a roppant
 Nagy természetnek, pirosult szégyenbe borítani?!

* A kihagyva-foglalójel nélkül való ízéske a nekem rövid, az említett jellel pedig hosszú, mivel ekkor hozzá foglalom az ejtésben a következő szónak első magában hangzóját, és azt kettőztetem. Így tehát a prózában azt a jelet talán egészen kilehetne hagyni az a mellől, mert, ha durvább ajakú eleink mindég oda foglalták a magában hangzót és azt kettőztették a ki mondasban, nekünk, simább ajakú ujjabaknak, azt csak a versezetenben, mikor hosszú szótagra van szükségünk, merő szorúságbul kellene tselekednünk. A tsupán kihagyó jelnek pedig (megkülömböztetés kedviért) egy balfelé fordított holdatskának kellene talán lenni, így: ¸; de eddig még nem különböztetik meg sem az írók, sem a nyomtatók a kihagyva foglalótul. Bártfai leveleim' egygyik jegyzékében a lemásolási vagy nyomtatási hiba a ki hagyva foglaló jelet adja úgy elő, mint a tsupa kihagyót, és viszont.

Mint a saskeselyű, e' felhős tolvaj, az égbe
Felviszi prédáját, 's azt ott Jupiternek ajálja:
Ugy ragadál engem Fébósznak hogy bemutatthass.

Látom, nem nézel finom papirosra, betűkre,
Sem meg nem kívánsz, hogy helyben hagygyad a könyvet,
Metztzett képetskét valamely munkának elejbe.

Büszke legyek, dallod; — lészek hát, mert Te magasztalsz.

Essetek immár rám, ti feszes, 's borzadva szemöldös
Fondorok, a' rágó szúnak módjára kik éltek!
A' sajtó' 's a szedő' botlás'it kenni szabad lesz
Már most rám néktek; megditsért, — esmeri végig
A' ki a nyelvünket 's a' tág természetet érzi,
Nem tsak vizsgálja, a' ki, másképp' régenten a böltsek
Járta nagy országok' nagy város'it, élte szokás'it,
És a Magyar névnek mindenhol szerze figyelmet.
A' kinek églángot mejjére botsátot Apolló,
Márs' kedvesse pedig érző szívére szerelmet,
Nyájas kellem'ivel, hogy a böltset felkegyesítse.
A' kinek aj'ka körül száz száz méh mézet elejte,
És Fülánk nélkül már böltsojére is édes't
Még születésénél, szárnyával dongani kezdte.

Én vele hát repülök földünkrül kékes eginknek,
Melylyek abrantsain* ő fog majd villogva derülni,
Mint valamely ragyogó tsillag, veregetni fejével
Fogja Minerva' nyomát; de tovább — mellette, — alantabb,
Árnyékos fényben fogok én pislogni, a látóbb
Honni Jövendőnek, 's nem részre, vagy alyra, ha' bátran
Fel felszállongó és tsőtlen tiszta szemeknek.

A. Olyson, Júliusz' 5-ikén 1819.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

* Abrantsain az első rövid is, úgy mint e Deák versben Ovidnál: Saepe premente Deo fert Deus alter opem, az első szótag premente, és ugyan azon okbul, melybül Názónál. — Desseswffy J. jegyzetei.

3770.

Dúlházy Mihály — Kazinczynak.

Július 27ikén 1819.

Grófom Ő Nga elmenetele után.¹

Tekintetes Ur,

legdrágább, legszeretetre méltóbb tárgyam!

Én 10ik Augusztusig Kassát lakom, — akkor Grófom Ő Nga a Nagy Idai lakadalom miá Sz. Mihályrul Kassára is bejön, hogy engem ismét magával elvigyen. — Az Abauj Vármegyei Statisztikai Táblák még is kezemnél vannak, a' Debretzeni vásárbul akarnám azokat Pestre küldeni — Méltóztasson a' T. Ur még gondolkozni hogy lenne jobb? Radványhoz iktatni — *cum Praedio Széphalom?* de Magyarúl — mert alázatosan közlöm a' Tettes Urral — 1ször a' Tabellák Fejein lévő nevezeteket én magyarosítottam — úgy mint: *Város — Mezőváros — Falu — Puszta — Ház — Familia* 's a' t. — lévén tehát rubrikája a' pusztáknak is praedium — tsak azt szeretném tudni, tehetem é így:

Radvány Széphalommal — vagy*Radvány Széphalommal egygyütt* — vagy

nem lesz é belőlle hiba, vagy baj, ha uj rubrikába magába tenném a' Puszták rubrikájába, de úgy distincte tudnom kellene, hány ház, hány lélek, hány kávinista, hány pápista? 's a' t. lakja — méltóztasson engemet errül tudósítani a' T. Ur, 10ik Augusztusig, hogy tudhassam magamat tartani parantsolatjához a' T. Urnak.

Ha Sz. Mihályra méltóztatik jönni a' T. Ur, esedezem az Ébredetek-ért.

Maradok mély tisztelettel
a' T. Urnak

örökösen alázatos szolgája
Dulházy Mihály mk.

A' Magyar Kurírt köszönettel vissza küldöm 's újra a' Kézy verseit. Véghetetlen szégyellem, hogy egy tsepp időm sintsen.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

¹ E levelet Dúlházy M. a Dessewffy J. 1819. júl. 24-ki levelének 3. és 4. lapjára írta.

3771.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

Maros-Németi, Julius 29d. 1819.

Tisztelt szeretett Barátom,

Julius 6dikán költ 's Lottinál, Dédácson tegnap előtt olvasott leveled felfejtette, miért hallgatál Aprilis oltá, 's ezen válaszból azt is látám, hogy Lotti által tudod, miért nem irtam én neked Kolozsvárról. Te nem hiszed, fáradozásomnak, vagy inkább kell vala irtanom, izzadásomnak leendő sikerét, az Erdélyi most ekképen általam elnevezett Tudományos és Nyelv-mívelő Társaság felállhatásában, kételkedem én is benne, de azért mindaddig nem nyugszom, míg magamat mindentől el esni [nem] látom. Le van téve az Erd. Muzéum VIII. d. Füzetjében a' mi Dessewffynkhez irt Értekezésemben a' mi ¹ környülállásunknál fogva épen szükségesen meg kívántató Társaság felől való gondolkodásom, 's azt híven, a' mit ott mondok, mindent elköve-tek. A' mult Május 23dikán már desperálni látszott Cserey Miklós hősi vívásai után, reggel még ágyban valék, mikor jött hozzám, elgyávásodottnak mondván Nemzetünket, mellyen a' hazafiuság dicsőre ébresztő szavai nem fognak, kedvetlenségében a' külföldi ujságokba ¹ akarta megírni, hogy millyenné lett a' Magyar. Egy kevésse elosztani látszanak előttem is engemet élt...¹ képeim 's készültem magamban elhagyni Erdélyt. Másnap megtanulám hogy csak a' jobb ¹ oldalát kell kitalálni valami segíthető környülállásban, 's a' ezél valóságra ¹ válhatik. Liedeman leányának férjhez meneteléhez ¹ kértek ¹ fel Hallgatóji a' Város redoutjában, hova több Urak is voltak invitálva. Mint Lutheranust, a' Szászok engem is jó szívvel láttak, minekutánna Papjok barátom lévén, meghívott. A' bálban éjfél után megszóllíta Gr. Bánffy Dénes, fija a' Gubernatornak, hogy mi lesz már, mert a' Productionale forum három nap mulva oszlani fog 's az öreg Ur akarná a' Társaság felállítását. Gróf Kemény Miklós már elébb fogadta, hogy ő felmegyen örömmel a' Gubernátor Ur Ő Excelzához e' tárgyban, 's most ezt is tudván, másnap Cserey Miklóssal 's Báró Kemény Miklóssal fel ment. Így következett az, a' mit ezen nyomtatott levél-

¹ A levélnek egy része, úgy látszik, megázás miatt majdnem teljesen olvashatatlan; a kétes vagy épen olvashatatlan szók ¹ jeggyel vannak megjelölve.

ből¹ látsz, de század részét sem irván ide azon sokféle történe-
nek, melyeken általmentem, míg csak ennyire is lehetett menni. Nálam
akár áll fel, akár nem, megleszen körülállásos története. Gr. Haller
Gábortól szerencsés gondolat volt, a' gyűlést az Ország-házában tar-
tani, hova magával vitt-fel engemet, szekerén. Szóllhaték én is ez
uttal ezen a' helyen, hol a' legsalutarisabb dolgoknak kell folyni az
Ország közjávára. Midőn Báró Józsika János Ur propositiójára hamar²
conclamaltattam² Secretariusnak, felkelék, 's megköszönvén a' nemes
bizodalmat, ajánlottam a' Secretarhivatalt annak, a' kinek kedve volna
felvállalni. De újra éljent kiáltottak nevemnek. Május 26dikán, Junius
15őjén, 15dikén 's 16dikán valának gyűléseink Gr. Teleki Pálnál,
mellyekben a' munkálkodási planum megállittatott. Ez most Aug.
20dikán cleibe terjesztetik egy nagyobb Gyűlésnek, az addig begyűlő
Con.....sokkal² együtt, melyek summája Kolozsvárról kijövetelünkör
9000 Rftra ment. Mennyi gyűlt azolta oda létem alatt, nem tudom,
én ezen tájon esztendei jövedelmet 920 Rftot gyűjtöttem Contract-
tusokban.

Buczy nagyon² hiva-fel² engem is a' nagy Gyűlésre, de ezen
okokból nem megyek el.

Nekem mint Secretariusnak fizetésem fog rendeltetni. Igazítás-
sék az én jelen nem létemben. Ha meghívatatom azután megyek
's dolgozni² fogok. Így mentt leszek minden kancsal megítéltetések-
től, mint a' Secretariusnak úgy is kell lenni, hogy annál szabadab-
ban cselekedhessék.

Anyira van már a' dolog, hogy ha elegendő Contractus jelen...²
nekem ott nem szükség most lennem.

Anyi inscribált jószágomból kell kapnom bizonyos jövedelme-
met. Annak elég az...² indulok a jövő hónapban, mert cotre...²
most akar velem contrahálni.

Míg Kolozsvárra megyek, addig jó rendén Átány körül járhatok.
Elrendelvén dolgaimat bizonyosabb lábon állva vihetem a' Secre-
tariusságot. Bár Hozzád is mehetnék. Attól függ, mit beszél az
Átányi jövedelem most e' felette szűk időben.

Grófnédnak szíves tiszteletem 's kézeskölösöm. Gyermekeidet
ölelem; ölelem Bálintomat is.

Változhatatlan hived

D. G.

¹ Nincs a levél mellett.

² A levélnek egy része, úgy látszik, megázás miatt majdnem teljesen olvas-
hatatlan; a kétes vagy éppen olvashatatlan szók² jeggyel vannak megjelölve.

Bája István barátom elhült bele, mikor mondtam, hogy Lottihoz irt leveled szerént Déva és Hunyad várának rajzolatját még mindig várod. Ő azokat Diligenczon rég elküldötte.

Ez a' levél Aug. 7dikén indul. A' Grófné idejött, béhivott Lun-kára, onnan tegnap jöttünk vissza. Átányba 's Pestre e' hónap 13dikán indulok. Jó velem Lajos is, a' minek örvendek. Bár csak Feléd jöhet-nék vissza vele! Ölellek.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. II. köt.]

3772.

Gr. Teleki László — Kazinczynak.

*Tekintetes Kazintzi Ferentz Urhoz
küldött második válaszsom Anno 1819.*

Tekintetes Úr!

Nagy tiszteletű Barátom Uram!

Széplakról[!] Febr. 23kán hozzám irtt barátságos Levelét ez előtt mintegy két héttel a legnagyobb szivességgel vettem; annak meg mutatasára pedig, hogy én azt mely nagy betsben tartom: mentül kevesebb idő haladék nélkül arra válaszolni szoross kötelességemnek esmértem volna; de mivel tsak a Törvényes Idő szakasz-nak eltelésével többetske szabad időm vagyon, azért azt már most ezer örömmel telyesitem is. Azonban esmervén a T. Úrnak a Tudos-mányos Tárgyak körül egyenes és másokat éppen nem erőltető gondolkozása módját, és az enyiben az enyimmel nagyon meg egyezvén, ezen Levelemnek kiváltt egyik részében egész ki nyíltt szivűséggel némü némüképpen ellenkező gondolataimat, vélekedéseimet elé adni el nem múlatom. De minek előtte arra által mehetnék, eléggé meg nem köszönhetem a T. Úrnak abbeli bizodalmt, hogy töllem a Fami-liam tekélletes Genealogiája elé adását, még pedig úgy hogy a Leány Ágak is fel légyenek jegyezve, kívánnya. Ha tsak a Familiám Fiú Ágát kívánta volna, úgy azt nagyon kevés munkával azonnal meg tehettem volna; de mivel a Leány atyafiságokkal nem vagyok eléggé esmértes, kintelen vagyok ennek telyesítését valamenyire halasztani. Egynehány napok múlva szándékozom Bétsbe fel menni, hogy ott a Nagy Bátyám kedves és reám nézve mindenkor hasznos Társasá-

gában mostani Juristitulumomat el töltsem. Talám ezen alkalmatossággal ezen egyébként is nagy Férfiú Tanátsával tökéletesebb Genealogica Tabellát küldhetek: addig is pedig szabad legyen tett kérdéseimhez képest némely a Familiámat illető (büszkeségnek ne méltóztassék vélni) és annak az Erdélyben lakni mentt Teleki Mihály Ősem idejét jóval felyül haladó állapottyáról némely tsekély Jegyzéseimet, mint talám a T. Úr tzelýával nem ellenkezőket elé adni:

1-o. Van Erdélyben a Károly Fejér Vári nagy Templomban egy csmeretes, és ha nem tsalatkozom, Janus Pannoniusnak azon ki adásában, melyet M. Vásárhelyi professor N. Kovásznai igazított és a Bátyámnak G. Teleki Sámuel Ő Exc.-jának dedicáltt, elé forduló Epitaphium, mely így kezdődik: *Tres fuimus vates nati de Gente Garazda* etc. Ebből tehát világos, hogy nem tsak Levelében említett Püspök Vitéz (kinék az Epitaphiuma), hanem még maga Janus Pannonius is az én Familiámból való volt.

2-do. Familiámnak ős törökös első neve, a mit annak közös Archivumából is ad evidentiam meg mutathatunk, volt Garázda de Metsenits. Ezen név alatt existáltunk tsak nem a 12ik Százattól fogva a 15ik Század végéig. Hol találtasson ezen praedicatumunk, annak még eddig is semmi nyomába nem akadhattunk; anyit tudunk, hogy eredet szerint Dalmaták vagyunk; és hogy tsak nem minden kétségen kívül valamelyik ottan a tudva lévő Despotai név alatt uralkodott Fejedelem maradékai vagyunk.

3-tio. A Nemesi Levelünk első originalissa nem existál, hanem Sigmond Császártól s Magyar Király[tól] subscribáltt s authenticáltt Transuntumunk vagyon, a melyben (a különös szókra nem emlékezem és így azokban hibázhatom is) az iratik: «Praesentatae fuerunt nobis Litterae nobiles attritae et laceratae, sed omni authentia necessariae Dominorum Garazda de Metsenits, cum illa humillima petitione, ut nos easdem de novo expediamus et confirmemus, etc. — — Quare Nos humillimo ipsorum petito, qui suos[!] etiam ab immemoriali tempore nobilitari praerogativa gavisi sunt, et indubitati nobiles extitere, deferentes ex plenitudine potestatis Nostrae Regiae easdem de novo expediri curavimus etc.»

4-to. Vagyon Archivumunkban a löbbi között még egy régi Donatiónk Szilágyi Mihály M. Országi Gubernatortól, a melyben ő három Garázdának három Falukat conferral, és a melyben őket mindenkor *Consanguineos nostros* úgy nevezi: hogy pedig egyébként is azok voltak, azt azzal is meg bizonyithatjuk, hogy véle közös

Czimerünk a vad Ketske vagyon, mely a Heraldicai 's Genealogia tudomány Regulái szerint nagy probanak tartatik.

5-o. Ezen Szilágyi Mihály idejében élt három Garázda Testvér Atyafiaktól alkalmasint egész hitelességgel ízről izre, firől fira deducálhatyuk magunkat; sőt némely pereinkben meg is tettük. Ezt ugyan én most, mivel a Familiam Archivumától messze vagyok, nem tehetem: de ha tehetném is, félnék, ne hogy méltán magam vető, büszke 's ditsekedő embernek tartassam. Hogy tehát az T. Ur tzélya szerint e dolgot közelitsem; azért

6-o. Hogy ezen elő adásomat a menyire tsak lehet, rövidítesem: a régi Időkben a Metsenitsi Garázdák három fő Ágra oszlottak és a praedicatumokat a szerint a mint különböző Jószágot birtak, változtatták; az egyik Metsenitsről iratta magát, a másik Telekről, a harmadik Szék[ről]: a Garázda Familia jó nevét azomban mind a három hűségesen meg tartotta mind addig, míg a Deficiens Széki Garázda eggyellen egy Leányát, Lineáján tsak magára álló Teleki Garázda el vévén, ez azután a Törsökös Garázda nevet el hagyta és magát Telekinek de Szék hívatta; és már ettől descendaltt egyenesen az Erdélyben lakni mentt Teleki Mihály.

7-mo. A harmadik ág, t. i. az a mely magát Garázda de Metsenits nevezette, a M. Hazából ki vándorlott, és Lengyel országban telepedvén meg, ott a Meschenich Lengyel név alatt sok, annak Historiájában emlékezetes embereket adott azon Szomszéd országnak. De az emberi sors azt is deficiáltatni akarván, a Deficiensnek eggyellen egy Leányát vette feleségül egy Teleki Mihály, a felyebb említett és a más két Ágat házassága által egyben kaptsoltt Telekinek nem emlékezem hanyadik unokája. Így a házasságra szélyel oszlott Garázda Familia ennek gyermekeiben mintegy eggyesült.

8-vo. Ennek a most említett Teleki Mihálynak tsak ugyan ezen Feleségétől fia volt Teleki János, a ki Feleségül vévén Bornemiszsza Katát, nemzette azzal azt a Teleki Mihályt, a ki Feleségül vévén Vér Juditot, és a Magyar Országi nem kiss ki terjedű Jószágit a Török hatalma miatt el vesztvén, kéntelenített Erdélyben lakni menni, úgy mindazon által, hogy ennek egy részét, nem tsak maga, hanem halála után még az özvegye is egy darabig birta. Ez a Teleki Mihály, a mely közönségesen Familiank Törsökének tetettetik: de annak az Anya a Bornemiszsza Leány Jussa, a ki az akkori Erdélyi Fejedelemnével az Első Apafi Mihálynéval Bornemiszsza Annával Unoka Gyermeke volt, tette azt is, hogy ezen

Teleki Mihály az Apaffi Háztól olyan atyafiságosan fogattatott, a mint ezt Erdélynek akkori Historiájából látyuk. Végre

9-no. A dítsekedés gyanúja el kerülése végett önkényesen el halgattam, hogy ezen rész szerint Garázda, rész szerint Teleki nevet viselő Eleim mitsoda Hivatalokat viseltek. Hogy tehát elé adásomat rövidítem: róllok ezen tekintetre nézve tsak azt, hogy ők az akkori idők környül állásához képest többnyire mindnyájan katonáskodván, és különösen a Szék Helyeknek a Törökök ellen való oltalmazásával szerezvén érdemeket, több vég-váraknak kapitányai voltak, sokan közülök Fő Ispányokká, sőt némelyek Bánokká is tétettek.

Ezeknél fogva valamenyire meg felelvén a T. Úr első kívánságának, még tsak az egyet jegyzem meg, hogy valamint egy felől annak a Tudósnak, a ki valamely ország tökéletes le írásához nyúl, nagyon kell vigyázni, hogy azzal, akár valamely egyes személyt, akár Familiát, akár pedig Corporaeitást meg ne sértsen; úgy más felől hibás dolognak tartanám, ha a publicum, vagy annak egyes Tagjai nagyon szór száll hasogatók volnának, és a leg ártatlanabb dolog ki tételeiből sértést akarnának ki húzni. A T. Urnak esmeretes könyvszerzői prudentiája elég bátorságban helyeztett engem az iránt, hogy kiváltt anyiszori újabb, 's szorosabb meg tekintés 's vizsgálás után, Erdélyi Leveleiben, melyeknek mentül elébbi nyomtatásban való ki jöveleteket nagy áhílatossággal 's örömmel várjuk, e részben semmi fogyatkozás nem fog találatni. Vagynak még minden nagyobb Familiákban olyan titkos, akár a folyó, akár az el töltt Időkbeli környül állások, melyeket akármely oknál fogva is közönségesekké tenni nem akarnának, czeknek az ilyen közönséges le írásokban való elé adása, 's köz hírré való tételeis, ha szinte magokban nem sértők is, azon familia Tagjainak nem kedves. De egyébkéntis a le irandó országnak igaz 's jobb esmeretségére, bár furtsa 's kedveltető Anecdótákis légyenek azok, egyenesen nem tartoznak; azért az ilyeneknek el halgatását, ha tsekély tanátsomat bé venni méltóztatik, anyival inkább javasolhatom, hogy esmervén azon Hazámat, jól tudom, hogy abban sok olyan furtsa elméjű emberek találkoznak, a kik talám nem anyira ártani kívánó indulatból, mint inkább elnésségből az Idegeneket az ilyeneknek elé adásával mulattatni kíványák. A mi engem különösen illet, méltóztatik el hitelve lenni, hogy én azon Munkának Sajtó alá való jövetelét tsak nem nyughataatlansággal várom, valamint arról is, hogy én magamat sokkal kisebbnek tartom, mint sem hogy annak mélyebb

vizsgálásában, mostani kevés Észrevételeimet ki vővén, belé cressz-
kedhettem volna.

Mint hozzám való különös Barátsága jelét, úgy tekintem a
T. Úrnak abbeli jelentését, hogy az Enyedi Collegium Könyv Tár-
jában N. Pap Benkő József Irományai között találhatik egy a Telekiek
között folytatott 200 missilis Levélből álló egész kötet; valamint
pedig ezt háladatos Szívvel fogadom, úgy azt tartom, hogy ennek
jelentésével semmi nemű Moral Törvényeit meg nem sértette; sőt
leg kisebb ellenkezésben se hozta. Anyival inkább pedig, hogy a
Familiari Archivumába tsak a Jóságokat illető Levelek tartatnak;
és az effélékből, úgy gondolom, a Collegiumnál egy nintsen: mind-
azonáltal az első elé adandó alkalmatossággal magam is azon kötte-
lett jól meg vizálni el nem mulatom. A N. Öss Atyámnak, Teleki
Mihálynak, nagy Hivatalok viselésénél fogva, Status embere lévén,
sok olyan Levelei Idegenek kezénél lehetnek, melyek az akkori
Status dolgait foglalják magokban. Ezekhez, úgy tartom, Familiári-
nak szoross Jussa nintsen: de ilyeneket én is, ez előtt két három
Eszendővel Erdélyben lévén, a N. Benkő József Gyűjteményénél nem
kevesebb számúakat magamhoz váltottam. Azonban az én Magyar,
's Erdélyi Historiára tartozó Irományok-Gyűjteményemben sok más
Nagy embereknek, ugymint Batoriaknak, Rákótziaknak, Bethlenek-
nek, Botskaiaknak, Apafiaknak, Bánfiaknak etc. eredeti Leveleik 's
kéz Írásaik találhatnak; és sem azt nem tartom, hogy másnak ezek-
hez nállamnál löbb Jussa volna, sem pedig akarkinekis kezemből
ki nem bocsátanám. A Régi Kéz Írásokat gyűjtőknél igaznak marad
az a régi Deák mondás: Hanc veniam damus petinusque vicissim.

Hogy már a T. Úr Levelének utolsó 's reám nézve nevezete-
sebb részére a Tudományos Gyűjteményben ki jött Munkáskámról
való vélekedésre térjek, talám jobban tenném, ha azt egészben hal-
gatással el mellőzném. De mivel egy felől örömmel tapasztalom,
hogy a T. Úrnak, ámbár magára a Tárgyra nézve vélem egy véle-
kedésben nintsen, mégis némű némű meg elégedését nyertem meg;
másfelől mivel az iránt el van hitelve, hogy én a magam vélekedése
el fogadására másokat erőltetni soha se szoktam: azért talám nem
lesz egészben felleleg való, ha annak két nevezetesebb pontyára
némely Észrevételeimet a leg Barátságosabb módon elé adom.

Úgy tetik, a T. Úr abban a fel tételben láttatnék lenni, mintha
én azon Értekeződésemben a Stylusnak tsak a leg alsóbb gradussáról
kivántam volna szólni: ez éppen nem volt tzelom; sőt maga a Czimje

annak 's egész el rendelése is ezzel ellenkezik. Az én tzéлом ugyan abban nem a vólt, hogy vagy a Magyar Grammaticára, vagy a M. prosodiára 's Oratoriára út mutatást adjak; ez szélesebb kiterjedésű munkának tárgya lehetett volna, 's több időt kívántt volna: de tsak ugyan a Stylusnak utolsó neménél se kívántam meg állani. Én az ebben elé forduló meg jegyzéseimben valamint a poeticus, úgy a prosaicus Stylus mindenféle nemére ki terjeszkettem: mert arról ugyan senki el nem hitethett, hogy mind ezen Stylusoknak ne legyen olyan egy közönséges Theoriája, melynek Regulái alól akármely nemű Író is ki vehesse magát. Ha ez meg engettethetne, ugy akármely nemzeti nyelvben különbözö, ugy szóllván alsóbb osztály nyelveknek kellene lenni: ugy mint az egyik osztálya lenne a köz népé, a másik a Tudósé, a harmadik a Poetáé, a negyedik az Oratoré, etc. Én azt tartom, hogy minden Nemzeti Nyelv egy magában, és hogy mindegyiknek tsak az a tzélya, hogy egyik ember a maga *Ileáit*, gondolatyait a másikkal közölhesse, mihely[!] tehát akarmelyikünk is ugy szóll, hogy ki tételei módjára nézve másoktól vagy éppen nem, vagy igen nehezen értettetik meg, úgy a beszéd első fő-Czélyát egyenesen el hibázza: és valóban tsak a Régi Scolasticusok, a kik azzal akarták Tudományos érdemeiket meg nyerni, hogy ne mindentől értethessenek meg, és a kik abban a Vélekedésben voltak, hogy a homály érthetlenség a fenn-héjázással ugyan azon egyet teszi, nyomdokait követi. Vélekedésem szerint a tudva lévő Értekeződésemben elé hozott Stylus tisztasága 's érthetősége az a Fundamentom, melyen Anyai Nyelvünk minden neme fekkethik, és még a leg fenn héjázóbb Stylus is ha ennek állandó Reguláit sérti, törsökös tzélyával ellenkezik. Valyon akarmely nemű munka meg ítélése körül nem lehetnek é két féle Észre vételek? némelyek magát a Tárgyat, a gondolatokat, mások a Stylust, azt a külső köntöst, melyben a gondolatok fel vagynak öltöztetve, érdekelhetik. Valóban a poeticus 's oratoricus Munkák körül is tsak ezek a két fő tekintetek lehetnek: de ezeknél is, igaz érdek meg határozására nézve a gondolatok igassága 's felsősége az első és leg főbb dolog. Az iránt azomban én is tökéletesen meg vagyok győződve, hogy a fenn-héjazó akár poeticus, akár prosaicus munkákban (mert e két neműek között némely mythologiai Allegoriákat ki vévén, tsak azt a nevezetesebb külömbiséget, hogy az egyik kötött, a másik köttetlen beszédben van írva, találom) a Stylusnak, ama külső köntösnek, a szavak 's ki tételek meg válogatása által, a gondolatok fel emelke[de]tségének meg kell felelni. Sőt a mint tudva

vagyon, még a poeticus munkák is mind a gondolatok, mind a Stylus kissebb vagy nagyobb mértékű fel emelke[de]tségére, meg válogatására nézve különböző neműekké válnak. Virgiliusnak más Stylussa vagyon az Aeneisében, más az Eclogáiban; Ovidiusnak más Stylussa vagyon a Metamorphosissában, más az Elegiaiban; Horatiusnak más Stylussa vagyon az Ars poeticájában, Satyráiban, más a Lyricumjában; Ciceronak más Stylussa vagyon az oratioiban, más a Philosophiai munkáiban, más a Leveleiben etc. De ezt a különbséget még közönségesen a Deák Iróink között is fel lehet találni: más Stylussa vagyon a prosaicusok között Tacitusnak, más Liviusnak, más Salustiusnak, más Curtiusnak, más Florusnak, más C. Neposnak, etc.; a poeták között pedig más Stylussa vagyon Terentiusnak, más Plautusnak, más Juvenalishnak, más Persaeusnak, más Enniusnak, más Catullusnak, más Tibullusnak, más Propertiusnak etc. Mindezen Stylusoknak különbségei azonban tsekély vélekedésem szerint ingyen se teszik azt, hogy különböző Theoriájú Deák nyelveken szóllottak volna ezek. Az ő Anyai nyelveknek meg állapított Systemája, Regulái voltak, csak hogy a Tágy, és az elé adás módja szerint vagy inkább vagy kevesebbé választották meg az egyes szókat, ki tételeket; és így ha egy némelyiket közölők nehezebben érthetünk meg: vagy attól van, hogy némely szavaik szokásból ki jöttek; vagy attól, hogy a nagy rövidítés miatt némely szókat, de soha sem a nyelv belső természete ellen, ki hagytak; vagy pedig attól, hogy némely az akkori időbeli apróbb, 's előttünk már esmeretlen állapotokra van a tészézés. Ezen okokra nézve a poeták közül Enniust, Persiust etc. a Prosaicuskok közül Tacitust nehezebben értjük meg; de ezekre nézve is bátran merem állítani, hogy ha ők úgy irtak volna, hogy a velek egy időben élt emberek által meg nem értetethettek volna, nagy érdemű munkáik soha az idő felejdékenységének ellent nem állottak volna.

Cicero egyik, Atticushoz szólló levelében azt mondja: *Si plus temporis habuissem, brevius scripsissem*. Horatius ellenben ha nem tsalalkozom az Ars poeticájában azt: *dum brevis esse volo, obscurus fio*. E kettő kűtfő tekintettel ellenkező Tanátsnak láttatik lenni, 's mégis szorosabban fontolóra vévén, a Stylus igaz mineműségét adja elé; az első abból a szükségtelennek el hagyását javasolja, a második pedig annak mértéken túl való meg szorítását, azért hogy homályos ne legyen, tiltya. Hogy nem csak Cicero, hanem más egyéb Régi Deák Irók 's poeták Hellenismussal éltek, az kétséget nem szenved; de annak csak azt az okát látom, hogy mivel nem csak

a Görög nyelv által palléroztatott Anyai nyelvek, hanem a Tudósaik is Görög Országba, úgy mint a mienkek[!] most Német, Anglus, Olasz, Frantzia Országban, Hollandiában, Helvetiában vették fajnabb formáltatásokat; ez a Görög Orzágnak különösebb tisztelete tette őket hajlandóakká a Hellenismusoknak el fogadására: de azonban kiváltt Ciceroban azt tapasztalhatyuk, hogy a még szokásban nem jött szavakat, ki tételeket vagy egyenesen Görög Betűkkel irta, vagy ezen szótskát, *ut ajunt*, elejekbe tette. A mi pedig a már egészen szokásban jött, 's mindentől meg értetett Hellenismusokat illeti, azoknak egész polgári Just adván, mint törsökös Deák szókkal úgy éltek, 's ez által Anyai nyelveket nem tsak nem rontották, hanem a leg jobb úton módon bővítették is. Nem neheztelek én némely újabb Iróinkra, ha e részben is a Régi Rómaiak példáját követik; de mikor némelyek úgy irnak Magyarúl, hogy én, a ki Anyai nyelvemet valamenyire tsak ugyan értem, azért hogy az özön víz módjára szaporodó újj szótkban, újj egyben tétel formájábann jártas nem vagyok, munkáikat vagy éppen nem érthetem, vagy leg alább azoknak értelmeket tsak a leg nagyobb bajjal 's magam meg erőltetésével gyanithatom; ezt valóban helyben nem hagyhatom. Anyai nyelvemnek végső romlását ezen az úton tsak nem előre látom. Valóban attól félek, hogy ezeknél fogva Anyai nyelvünk, a mint későbben a Deák nyelv ne járjon: a mely, t. i. maga el veszvén, a sok hozzáadások, változtatások 's erőttetések által, a mostani Olasz és Frantzia nyelveket nemzette. Tudom azt, hogy én is másként szóllok magyarúl a köz-beszédben, másként Leveleimben, másként nyomtatott munkáimban, másként némely Verseimben: de tsak ugyan, hogy magam példájával Anyai nyelvem sokféle osztályait elé ne segítsem, a Stylusom tisztaságát 's érthetőségét teszem Fundamentomúl, és az elé adandó Tárgyak mineműségéhez képest fel emelke[de]tségét nagyobb vagy kisebb gradusban veszem fel.

Nints a mostani környűl állások között Anyai nyelvünknek az újj Szók tsinalásánál nagyobb mételye, anyival inkább pedig, hogy ebben valami tsiklandoztató — — —

[Vége hiányzik.]

[Gr. Teleki László másolata a M. Tud. Akad. könyvtárában: Régi és újabb írók művei, 4r. 84. sz.]

3773.

Kazinczy — Dúlházy Mihálynak.

Széphalom Aug. 1. 1819.¹

Bízodalmas Drága Jó Uram Secretárius Úr!

Én mingyárt indúlok Imregre, hogy ott részesülhessek azon világi örömekben, a' mellyeket a' Szent Portiuncula holnap i innepe a' nem világiak mellett az oda gyülekezőknek adni fog. E' szerint sietve írom e' soraimat.

Fő Fiscális Dókus Úrnak magának adattam-meg a' Mélt. Gróf Úr levelét. Recepissét nem kaptam: de ezen soraim annyik mint a' Recepisse.

Szent Mihályt meglátom e' holnapban, 's leviszem a' kívánt dalt.

Széphalom nem Radványhoz tartozik, hanem olly Praedium, mellyben a' lakosok a' Vármegye parancsolatjait az Alsó Regmeczi Birótól szokták venni. Látja tehát az Úr, hogy Széphalom nem Radványhoz, hanem Alsó-Regmeczhez kívánja a' feljegyeztetést. Azoknak praetensiójik 's képzelt jusaik, a' kik a' Görög és Kerckes Atlásához felküldötték az Apatji Mappát, azt cselekedte, hogy ez az impopulált és 40 háznál többől álló hely a' Mappában sem jelent-meg, de megjelent a' Lipszkiében. Ezért hallgattatott-el a' Dicális Conscriptio Tabellájában is. Secretárius Ur volt Széphalmon, 's tudja hogy ez Alsó-Regmecztől félórányi távolságra fekszik: illőnek találhatja tehát, hogy a' szembe ötlő 's kézzel tapogatható igazságtalanságot megigazítsa.

Eggy nyerekedni akaró azt izenteti a' Mélt. Grófnak velem, hogy ölezer forintja van kiadni való. Ha a' Mélt. Gróf ehhez annyi productumot venni akarna, hogy 15,000ról lehessen adni Fejérpapirost, az az Carta blancát, és ha arra kötelezné magát, hogy 3 eszt. mulva lefizetessék a' 15,000 f., kész volna szolgálni az 5,000 fnttal. Én jelentést róla teszek, mert nagyon kértek rá: de nem tanácslom, mert a' Mélt. Grófot nem akarom megrontani. Azt mondják, hogy Balog Antal, a' Gróf Andrási István unokája, így veve 25,000 fntos Carta blancán bort, mellyet azon pillanatban 5,000 fnton akara eladni Bárá Gájlernek, de az sokallotta az 5,000t értte.

¹ Kaptam Kassán Augusztus 31kán 1819. — Dúlházy M. jegyzete.

Jankovics Ur most 2 Spanyol juhot 21 fnton vagy 20n is ajánla Fő Notár. Comáromy Urnak, minekulána a' víz 5000 fnt ára szénáját elvitte. Eggy valaki tudni akarja, hogy a' Mélt. Gróf Ur akar e még venni illy juhokat. Ha igen, ajánlja szolgálatját. Ő olcsóbban veszi meg, de úgy, hogy a' Factorságért neki is legyen eggy kis lucelluma; ezek az ő szavai. --- Megigértém neki, hogy ezt a' két kívánságát bejelentem, 's kérem Secretárius Urat, méltóztassék tudatni velem a' feleletet, hogy azt neki előmutathassam. Én magam is tartozom ennek az embernek, de nem Balog Antalként.

Ajánlom magamat becses barátságába 's maradok

alázatos szolgája

Kazinczy Ferenczmr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

3774.

Gr. Majláth János — Kazinczynak.

Klausenburg am 3/8. XIX.

Mit inniger Rührung hab' ich ihren Brief, mein vielgeliebter Freund, gelesen! Wohl ist Ihnen des Herben viel geworden, mehr als mancher andre zu tragen vermöchte, und der Rückblick auf den Wechsel von Freud und Leid in ihrem Leben muss die Tage der Entscheidung Ihnen zu heiligen Tagen machen. Dasz Sie mir an einen solchen Tag geschrieben, hat mich tief bewegt, und tiefer dasz Sie mich ihrer Kinder gedenken heissen. Ich hoffe zu Gott, dasz ihre aufblühenden Kleinen meiner nie bedürfen, sollte es mir aber je so wohl werden dem heimgegangenen Vater meine Freundschaft an seinen Kindern bewähren zu können, so mögen Sie den Eifer und die Bereitwilligkeit, mit der ich die Gelegenheit ergreifen werde, in voraus nach der Liebe bemessen, die ich jezt für Sie empfinde.

Vorgestern bin ich erst hieher gekommen; und zwar ex officio. Ich bin nämlich auch ein Mitglied jener Commission, die unter der Leitung des Grafen Cziráki in 7bürgen das Urbarium einführen soll. Meine Augen sind so weit hergestellt, dasz ich dem allerhöchsten Dienst wider[!] vorstehn zu können glaube, ich halte es also für Pflicht sowohl in Rücksicht des Staats, als meiner Angehörigen

mich wider dem öffentlichen Leben zu widmen, wozu mir diese Gelegenheit sehr willkommen ist. Das Geschäft an sich ist schwer, und gehässig dem Grundherrn, aber dem Bauern und dem Land Seegen bringend, also wird es mit Gott gehen. Dass ich somit wenigstens 1. Jahr hier (das heisst 7bürgen) bleibe, ist klar, schreiben Sie mir also immer nach Klausenburg, den[!] ich werde veranlassen, dasz mir die Briefe nachgesendet, oder aufgehoben werden, wen[!] ich von hier ad partes komme. Es sieht übrigens aus als ob Hofkammerrath Geöcz und ich als sein Flügeladjutant unser Hauptquartier hier aufschlagen würden. Senden Sie mir doch, ich bitte Sie recht inständig darum, ihren Aufsatz über die ungrische Prosodie, den Sie mir in ihrem vorlezten Schreiben bei meiner Rückkunft verheissen. Den da auch ich Einer von Jenen glücklichen bin, *denen die Muse liebend die Lippe geküsst*, will ich in Zukunft mich den heimischen Klängen hingeben, und die ungrische Literatur im Dichtungsfelde wen nicht bereichern, doch vermehren. In so fern mir Zeit zu politischen und historischen Arbeiten bleibt, schreib' ich deutsch für unsere Nachbarn, die uns gar nicht kennen.

Können Sie mir keine poetische Arbeit anrathen, die ich zur Übung unternehmen könnte[!] um der Sprache Herr zu werden? Es thut so weh', wen man des Wortes und der Form nicht Meister ist, sondern von beiden beherrscht wird.

Ihre Antwort an Füredi Vida ist sehr gut und wird ihm und manchen andern gesund sein. Die gute Sache muss siegen, wen auch langsam. Wie Dayka ihnen einst gesagt. Auf Homers Übersetzung freue und fürchte ich mich. Wäre doch nur Kölcei zu bewegen, dasz er seine Arbeit fortführte! Nächstens, vielleicht noch diesen Monat erscheint Hornayrs historisches Taschenbuch, es ist viel über Ungarn d'rin, was Sie interessiren wird. Auch Gedeon Ráday. Lassen Sie sich's doch sogleich kommen und schreiben Sie mir, was Sie überhaupt vom Ganzen, und in specie von meinen Aufsätzen halten, aber so aufrichtig, als ob Sie mich nicht kennten, und in eine fremde Literaturzeitung arbeiteten. Das Blatt ist zu Ende, also nur kurz: leben Sie wohl. Ihr Freund Mailáth.

NB. Haben Sie schon Cziraki's Handschrift?

3775.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom Aug. 7d. 1819.¹

Tisztelt kedves barátom,

Prof. Kunics Mihály Úr, Pestről, (hol Szenczen 's más helytt viselt Professorságának letétele oltá mint pensionátus Tisztviselő lakik), minden esztendőben csinál némelly kifordulásokat, hogy a' hazának némelly ismeretlen Vidékeit 's nevezetesebb férjfiait láthassa. A' mi vidékünkéről nem akar úgy elmenni, hogy a' Te látásod által is [ne] boldogíttassék, 's ámbár Aug. utolsójáig már Pesten kell lennie, Hozzád siet. Fogadd kegyességgel, és engedd magadban azt a' tiszteletre 's szeretetreméltó jó és nagy férjfit látni, a' ki vagy. Én benne egy jó fejű 's tiszta lelkű, érett embert találtam. Megértette tőlem, hogy a' Mélt. Grófné Cancell. Eszterháznak unokája, 's örvendett a' hírek, mert a' Cancellárius ötet szerette, 's ő egy Orátiót írt és mondott ennek a' nagy embernek halálakor. Ha akarni fogod, sok híreket adhat Cseklész felől. Éljen szerencsésen, kedves barátom! Én tegnap voltam Patakon, 's az Erd. Levelek ma már talán a' Typographus kezében lesznek. Azt mondá Fő Tiszt. Tulsiczky Úr, hogy keveset törlött, de nem tudom még mit. Annyit tudok, hogy Bethlen Gábornak választott Magyar Királyságára ezt szúrta bé:

A' pártosoktól választatott annak. De a' Munka azért minyárt nem fog nyomtatni. Döbrentei késik a' festésekkel, nekem pedig soha sem volt életemben kevesebb pénzem mint most. Pedig sokszor nem volt már.

Öllem a' legszívesebb tisztelettel

örök híved

Kazinczy Ferenczmpr.

Síkató Román = olly Román, melly megsíkatja (zum Weichen bringen) az Olvasót.

Augustusban meglátni óhajtom a' Szent Mihály Urát és Isten-néjét a' három férjfi Gratziaival és asszonyi Ámorral.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4e. 33. sz.]

¹ T. Kazintzj Ferentz Ur levele. Jött A. Olysóra Auguszt. 22ikén 1819. — Dúlházy M. jegyzete.

3776.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kraszna 10dik August. 819.

Kedves Barátom!

Ma el feleithetetlen Lőrincz Bátyám neve napján vevém rég olta sziv szakadva várt becses Leveledet; éppen ma küldék egy boritékot Debreczenbe a Te adresszed alatt Sárvári Professor Urnak olj kérés mellett, hogy azt bizonyos alkalmatosság által juttassa kezedbe; ebbe van néhai édes Atyám Magyar Valeriussa és az én aprólékos Velekedéseim. Aszt irád egykor, hogy külgym ezeket hozzád, és Te próbát fogsz tenni: hogy olj Nyomtatóra találj, ki maga kölcségin pro se ki nyomtassa, kérlek tehát, hogy barácsággal eszközöld ki eszt olj formán, hogy én mind kettőhül bizonyos számu nyomtatványokat kaphassak; a pedig meg másolhatatlan törvény légyen, hogy eggyik munkán se történnyen leg kisebb változás is — igen nagyon le fogsz kötelezni, ha ezen két Munkának ki adattatását eszközölni méltóztatol.

Erdéljbe a Gubernator és az Ipom resignálták Hivataljaikat; el fogadja é az Udvar: nem tudatik. Az Urbarium be hozására rendelt Commissariusok: Gr. Cziráky, Camerar. Consil. Geöcz László, volt tanuló társom, és Mailáth Vice Ispán már Kolosvárt vannak. Cs[erey] Miklós Itélő Mester lesz é, nem tudom, eö aszt bizony meg érdemlené, de sokak az irigyei, és nevezetesen Székely Mihály, a ki a Refferendariusságba is per vias non plane directas elibe csapa — ennek mindenütt árt, a hol csak lehet. Rendes dolog az, hogy ezen Székelynek az apja a Referendariusságot Lőrincz Bátyámtól féltette, és egykor Jósef Császár a Bátyámtól elő hozván, aszt mondá Székely Dávid: nem Udvari Tanácsosnak való a Bátyám, mert tüzes ifliu és nem igen hadja magát kormányoztatni — a mostani Székely Cs[erey] Miklósrul aszt mondá a Császárnak, hogy nem Gubernialis Consiliariusnak való — miért? aszt nem mondá. — Döbrentei egészen el van bájolva Planya[!] által, a mibül csak ugyan semmi se lesz; panaszojja nékem írt Levelébe, hogy tölled rég nem vett Levelet.

Már most jövök arra a Materiara, a miért Barácságunk fegyhetetlenségire kérlek: ez Levelemet *égesd el*.¹

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

¹ Úgy látszik, Kazinczy teljesítette a kérést, mert a levél többi része nincs meg.

3777.

Kis János — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Neked az élet Istene mind lelkedre mind testedre nézve ritka erőt és clevenséget adott; ezt minden bizonyítja, valamit munkáidban és leveleidben látok. Valamint ezen szívesen örvendek, mert reményt nyújt, hogy még soká fogsz hazádnak használni 's gyermekeidnek Attyok 's barátaidnak kevéslységek lenni: úgy egész szívemből kívánom, hogy ezen szép reményünk mennél tökéletesebb mértékben teljesedjék. Az én életerőm egészen más tsillagzattól vette eredetét: sokkal kevesebb tüzzel bírván, tsak bádjadtt világgal pislog, míg a' Tied szép teljes lángal ég. A' Te életed hűzamos és kellemes gyorsasággal folyó patak, melly sem hullámokat nem hány, sem lassúságával posványokat nem tsinál. Az enyim inkább aluszékony és késedelmes ér. Mindazáltal minthogy tsak ugyan mindig mozgásban van, dögleletes gőzt nem okoz. Ugyan azért az enyim felől is olly reményt táplál, hogy tovább fog tartani, mint egyik vagy másik velem egy korban levőé, mert jó Atyánhoz sokban hasonlitok erre nézve is, ki pedig hetvenhat esztendőket élt. De akármint lesz ez, elég az, hogy most ismét megjött szokott az az sem egészen jó, sem egészen rossz egészségem, 's már holnap visitációra indulhatok Vas vármegyének tótsági kerületébe, 's onnét megérkezvén kissebbik fiammat Modorba vihetem, 's azután nyomban Pestre mehetek a' Generalis Conventre.

Hogy Horácz egészen kezemhez jött, arról már régen tudósítottalak; de ha levelem, mellyben ezen tudósítás is foglaltatott, a' mint gyanítanom kell, elveszett volna, vedd újra szíves köszönetemet azon fáradságért, mellyel reá fordítottál, 's a' jól fordított magyarázatokért, mellyek érdemének legnagyobb részét teszik. Már most tsak azt kívánuám, hogy a' munkát illendőképen ki lehetne nyomtatlatni. De Trattner annyit panaszkodik a' könyvek' nem keléséről, hogy alig merem megszólítani. Majd meglátom, mikor vele személyesen öszve jövök, ha tanácsos lesz-e ezen dologról beszélnem.

Szentül mondom: in dimicatione arma honesta. De milylen fegyverekkel élnek a' Neologismusnak némmely ellenségei! Tsak

nevetném és sajnálnám őket, ha Antagonistáikat piszkolni akarván, magokat még feketébb korommal bemázolnák mint a' papirost: de azt megindulás és bosszankodás nélkül nem láthatom, midőn minden vélekedéseket egyedül idévezítő hitnek tartván, a' polgári kormányt únszolja annak erőszakos megállapítására. Barátom az ilyenek kitsinyenként oda is eljutnának, hogy az emberégető tüzek' fényénél szeretnék a' máskép értők' eszét megvilágosítani. Hogy okosoknak, tanulttagnak lenni tartozó emberek ilyenekre vetemedhetnek 's másokra bilintset verni oly igen szeretnének! Jó szerentse, hogy a' kormányzóknak rész szerént több eszek, rész szerént másféle gondjok 's dolgok van, mint az ilyeneknek. Ám legyen háború a' tudományok' akármelly mezején, tsak a' hartzolás legyen nemes!

Le public à profit met toutes nos querelles
De nos cailloux frottés il sort des étincelles;
La lumière en peut naître.

A Helikoni pihenő órákból a' négy első tsonónál többet nem fog Trattner, a' mint írja, nyomtatni, mert nintsenek vevői. Bár tsak már ezeket nyomtatná kevesebb hibákkal. De mely tsonkitókat 's eltsűfitókat tsusztat beléjek!

Hát a' Te Erdélyi leveleid mikor jelennek-meg, melyeket én oly igen óhajtvá várok? Isten Hozzád. A' legszivesebb tisztelettel
barátod

Sopr. Aug. 13dikán 1819.

Kis János.

[Eredetije a Sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

3778.

Kazinczy — Gr. Gyulay Ferencznének.

Méltóságos Grófné, imádott, tisztelt barátném!

Nem lévén bizonyos eránta, ha Nagysád a' nyarat Dédácson tölti e vagy Andrásfalván, és így leveletem ide kell e vagy oda küldenem, bátor vagyok ezt a' kevés sort azon levelembe zárni, mely köszönetemet viszi Méltós. Bája Úrnak a' Hunyadi és Dévai várak' már kezemhez érkezett gyönyörű rajzolatjaikért. Oh Mélt. Grófné, ha Nagysád láthatott volna midőn azokat megpillantottam! 's midőn az a' két szép hely, hol Nagyságodnak 's kedves házának elfelejthetet-

len társaságában jelentem vala meg, ismét feltűnt előttem! A' lyányom Dóvára azonnal rá ismert: de a' Vajda Hunyadi várat egyébnek gondolta, mert csak a' hid oldaláról látta a' természetben. Múltós. Bája Úr engem boldoggá teve e' két képpel, 's még a' Gyógyi víz' esést is igéri.

Sok holnapoki hallgatása után az én kedves Döbrenteimtől csakugyan vettem egy levelet. Ő is nagyon el vala foglalva. Bár csak a' szerencse felém hozná a' kedves volt tanítvánnyal. Nagysádnak e' jól indúlt gyermekében bizonyosan sok örömei lesznek; a' Süsie fija, a' Lotti és Fanny 's Stanzi testvérek gyönyörűen fogja teljesíteni a' róla vett reménységeket, kivált hogy egy Jósika szemei előtt tölti ifjúságának első szabad napjait. Kibeszéllhetetlen nyugtalanossággal várom az ifjú Grófot, hogy lássam, hogy lásson mindnyájunkat, hogy hírt vihessen rólunk Nagysádnak, 's elmondhassa én mint öregedtem-meg, 's Zseni mint nőtt.

Erdély Urbáriumot kap, a' mint hallom. Magyar-ország csak küldi Nagyságtoknak a' Commissariusokat. De Consil. Pukyt megszerették: ezeket is meg fogják. Comtesse Lottit arra kérem alázatosan, hogy ha meglátja Gróf Mailáth János Urat, köszönje-meg neki erántam viseltetett szeretetét. Ez a' Gróf már két esztendőben erre került, hogy engem láthasson, mert Pestről Bártfára Kassának megyen az út. Én a' Grófot forrón szeretem, a' Gróf is szenvedhet engem. E' napokban fogok a' Grófnak írni, 's figyelmessé teszem a' Nagysád tiszteletre méltó házára, sőt kérni arra is, hogy a' mi kedves Lajosunkat megkülömböztesse, 's társaságába fogadja. Az ifjú Gróf sokat fog tanulhatni Mailáthtól. Comtesse Lottinak azt lesz szükség tudni felőle, hogy ő fija a' Ministernek, 's hitvese Baró Révai Kisasszony, lakása *Török-Bálint* nevű falu egy órányira Budától. A' Claviert mesteri módra veri, a' Római 's Német Literaturában nagyon járatos, a' Magyarot nagyon szereti. És melly tisztalelkű ember! —

A' mi Ferink ismét nálam volt. Hív magával Erdélybe a' jövő esztendőben: de én annyi boldogságot magamnak ígérni nem merek. Oh ha beléphetnék a' Nagysád' ajtaján! ha Lottit kiterjesztett karral látnám jönni barátja elfogadására! Féri kimondhatatlanul meghízott 's derekasan kopasz. Bajusza van, de egy részét beretválja. Midőn kérdém, miért nem egészen, azt felelte, hogy azt cselekedvén azt binné, hogy — — ' lett. Ugyan az a' vig lélek a' ki volt. József

¹ Itt egy szó olvashatatlanúl ki van törölve.

fija B. Malonyai mellett patvarista. Szépen nőtt ifjú. — Éljen szerencsésen Nagyságod, Méltós. Grófné, minden magához tartozóival. Felelségem forrón tiszteli Nagyságodat. Én az én Lottim lábaihoz borulok, szent tisztelettel. Zseni is csókolja kezeit. Ő még mindég Erdélyi útunkban él. Sz[éphalom] Aug. 22d. 1819.

Kívül:

à Madame Madame la Comtesse de Gyulay. à *Dédács*.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 31. sz.]

3779.

Édes Gergely — Kazinczynak.

Tekintetes Úr

Kedves barátom!

Adós vagyok, az-is leszek holttig, de szeretettel és Levelezéssel. 13-a Jan. 1817. adott Leveledre eddig nem válaszoltam??? De ne csudáld! sokonn mentem-átal az olta. Pör processus emésztett. A' mi időm tágult, a' Múzsák tartottak rá számot. Horáczt Diákul is, Magyarul is kiadtam Trattnernál; már az első Darab nálam, még a' második, ut scribit ille unus ex fallacibus, September utoljänn lesz kész. Közönséges papirosonn olly sűrű sorokkal nyomtatta, mintha attól félt volna, hogy a' papirosból fogy-ki; de nem csuda, mert kiadására én eggy Xrt sem resolváltam. Hét gyermekeim közül kettő él, de az-is sok Versgyártónak; elég tölem, ha azokat taníttathatom tisztességesenn, kell azokra a' költség. A' mondott Levélre már nem is felelek, úgy is átestünk azonn a' mit foglal. A' Kánonok és Apát Horváthtal jól vagyok, noha tőle távolabb estem, más Tractusba cserélvénn, az előbbeniben megnem-férhetvénn. Most már az új versek' készítésétől megszűntem és azt mivelem, hogy a' mellyeket eddig olly sebességgel raktam papírosra, azokat rostálgtatom 's Horáczt azért siettem kiadni, 1. mert benne a' gondolat nem enyim; 2. nem-is tollamtól függ tartóssága. De már a' magaméiról másként kell gondolkodnom. A' Horáczt Előbeszédjében müdarabjaim megemlítődnek, noha már az olta is más változás alá jöttek azokból némelylek. p. o. Ott nincs emlékezet «a' *Víg Danlos öt Könyvben* u. m. *I. A' Szép Rózsi. II. Az Örömf. III. A' Mezőfi.*

IV. Az Ártatlanfi. V. Az Új Anakreon» című munkámról; pedig ez lesz első, legalább ezt akarom elsővé tenni kiadandó munkáim közül; mivel ez nekem annyira tetszik, hogy mindeniknek eleibe tegyem a' tárgyak fiatalságáért, különben az én Distikonaim, a' mint most kidolgozom, mindég első helyet fognak érdemelni. És — mert nem állhatom-meg, hogy vagy eggy Danát barátommal ne közöljek -- íme az Örömfiből a' *XIII. Dana.*

Új haj! mert vólnak kell lennem!
 Az öröm nem fér-meg bennem!
 Új haj! mert mit is mondhatok?
 Bőrömben nem maradhatok.
 Hípp hopp! félre gáncs előlem!
 Az öröm tör-ki belőlem!
 A' mint meg vagyok bősztölve
 A' tánczba ugrok repölve.
 Ide kincsem, Szép Rózsikám!
 Mert remeg minden porczikám,
 Úgy kívánlak át-ölelni
 'S áh veled a' tánczra kelni.
 Ez az élet a' gyöngy élet,
 Innen minden bú elszöledt:
 Most élem a' világomat,
 Kedvemre járván tánczomat.

Ugyan ezen Könyvbenn az első D[ana] így kezdődik:

Örömm' Danáji jertek,
 Mivel így mit-is heverték
 Ti tovább papirosim közl? --
 Vegyetek hatalmas eszközt
 Magatoknak elrepölni
 Oda, hol szokás örülni.
 De hogy el ne bukjatok ti,
 Csak alant subanjatok-ki
 Az öröm' barátihoz, kik
 Mi az édes élet, érzik. 'S a' t.

Az Erdélyi Múzeum' megszűnését felette sajnálom. A' tudományos Gyűjtemény azzal felnem-ér. Én többed magannal járatom. Megszóllítottak, hogy valamit én-is conferáljak, de én ilyen közre

félve dolgozok. Egy keményke *észrevételek* forma írást már adtam, de hallgatnak vele 's azonba olyakkal töltik-meg, a' miket lehetne inkább utoljára tartani. De a' mi nagyobb, barátom, majd elis-felejttem említeni Gróf Dessőffy Józsefet. Nekem annak a' derék Literátor Úrnak gondolkodásai igen tetszenek és kívánnám közelebbről ösmerni. Ha időm, és szemeim' gyengesége engednék, magát is kívánnám írássommal meglátogatni. De talám csak megleglen tudós nevét szívembenn hordozni, hanemha gondjaim fognak lágúlni. Többet nem írok; mert egy az, hogy az alkalom futó, más az, hogy sokat akarván írni, mindent összezavarok. Szeretném még életbenn látni Uraságodat, szeretném Patakot, Nagy Ferenczet. Hátt Rozgonyinkat? Bár csak Philosophiáját kiadná! Márton most akarja az övét Bécsbenn kiadni: de én az övével aligha megleszek elégedve. Az ember a' micsodás maga, igen olyan a' munkája. Még az Erdélyi Utazásról csak annyit tudok a' mennyit a' Tud. Gy.-benn olvashatni. Mikor fog kijönni egészenn? — Dolgozzunk a' míg élünk, ha meghalunk, eleget pihenünk... Én most kezdek hegedülni-is 56-dik esztendőmbenn, hogy minekutánna nem írhatok, danoljak, vagy mivel az-is néha nehezenn esik, hegedüvel mulassam magamat 's távoztassam unalmimat. — A' ki vagyok Kup-onn Pápa mellett 23. Aug. 1819.

Az Úrnak

legszívesebb barátja

Édes Gergely Pred. mk.

Kivül: 1

Az Úrnak

Tekintetes és Tudós Kazinczy Ferencz Úrnak szeretetből.

Széphalmonn.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

3780.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

A. Olysóru, Auguszt. 25ikén 1819.

Szívem barátom!

Már harmadik leveled várja feleletemet, azt hiteli el velem legalább hozzám való szereteted és a magané hozzád; de én, egy időtül fogva lakadalom járó valék, és a menyegzőn mások' örömein

¹ A levél zárlatán kettőtört piros preest.

örültem. Az ötsém haza hozta mátkáját. Franklin tanácsát követik ifiaink, korán házasodnak; e szokásnak sok jó oldala van.

Köszönöm a nyerekedni akaró' szívességét, de még jobb szeretem tanátslásod' azon derék ember' ajállásánál. Tele van a világ Shylockokkal. Emlékezni fogsz Sekspír Velentzei Kereskedőjéből erről az ember szerető zsidóról, a ki Antoniő húsából egy fontot íratott bé magának. A másik factor jó akaratját is köszönöm. Félek a lucellumoktól. Többnyire nagyon kitsiny látók ezek a factorok és az excorians lucrumot is lucellumnak szokták nézni. Mond meg nekik: inkább hiszem hogy szeretnek, mintsem hogy tapasztaljam.

Úgy sajnálom, hogy nem vagyok Sz. Mihályon, valamint feleségem örülni fog, ha oda jössz. Kunits sem talált otthon.

Ugyan örvendek, hogy tetszenek rád irtt verseim. Tudod, miért. —

Újra által futottam a Bártfai Levelek' retzenzióját. Azt mondja a mustrálgató: hogy némely Levelek nem illetgetik azokat, a kik Bártfát nem kívánják megesmerni — ezt minden Könyvről a világon lehet mondani. Sterne manírjában kívánta volna íratni némely leveleimet. E' nem volt tőlem: Bártfát akartam megesmertetni, nem pedig érzékenykedni felette. Könynyű lett volna nékem Bártfán, a hol annyit isznak és vizellenek a dának, mély tisztelkedések közt egy ilyen élő kút mellett elandalodnom. Kinyilatkoztatom tőle mintgyárt az első levél elején. Ezt kellene mindenkor szemügyre venni a mustrálgatónak, és vagy helytelenségét vagy elhibázását megmutatni. Hogártól se költsönöztem semmit is. Elég adósságom van. Szépek ugyan a magok nemőkben Lichtenberg' magyarázatjai, de én nem emlékezem, hogy valami karikatúrát irtam volna le. Ilylenek a mustrálgatók! Halgatnom kell azonban, és fogok is, mert más részről megvesztegetett a vizsgáló sok dicséreteivel; a ki pedig azt mondja: hogy nem örvend a derék emberek' helybe hagyásán, nem szól igazat.

Nagyon magasztalja Dulház Terhes' versengéseit, a Könyv' tizímje legalább nekem nem igen tetszik, a sok fítközés sem.

Van é valami nevezetes újság literaturánkban? multi vocati, pauci electi. — Ámbár nem igen meszsi haladtunk, de tovább vagyunk mégis a tudományokban, mint a jó ízlésben; nints is ennél nehezebb dolog, mert harmoniát kíván az ítélet és az érzés közt — össze kellene kötni a jó ízléssel a tudományt. Tsak az igen nagy eszű emberek' munkáiban lehet megszenvedni némelykor a rossz ízlést. Igen sűrűek még nálunk a vestigiis ruris. Kezdetted ugyan a darabos

útat egyengetni, de a helyett, hogy segítettek volna téged' kövekkel:
megakartak olykor némelylyek kövezni. Ez a világ' és a jó' elmék sorsa.

Pascitur in vivis livor, post fata quiescit,
Quum suus, ex merito, quemque tuetur honos.

Tsak azt mondom én ezeknek az Úrknak:

Omnibus invidias, livide, nemo tibi.

Irigylem hogy anynyi irigyeid vagynak.

Írj gyakran és sokat, kivált nékem, téged, nemes, széplelkű,
testvér szívű barátomat a' sirig szerető 's tisztelő
Jóskádnakimpr.

[Eredelije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3781.

Kazinczy — Romy Károly Györgynek.

Széphalom den 31 Aug. 1819.

Theurester geliebtester Freund,

Ich gratulire Ihnen herzlich zu Ihrem wohlgerathenen Portrait. Sowohl Donat als auch Neidl haben daran vortrefflich gearbeitet, und Neidl hat daran wohl darum sich fast übertroffen, weil er sah, dass Donat sich fast übertroffen hat. Es ist ein schöner, gut gearbeiteter Kopf, und der Mahler hat seine Kenntniss der Anatomie vollkommen beurkundet. Bey Donat habe ich das gemerkt, was Wieland von den Schriftstellern sagt: Der Wunsch etwas sehr gut zu machen, macht, dass die Arbeit schlecht ausfällt. Ich kenne einige Arbeiten von ihm, die aus diesem Grunde schlecht ausgefallen sind. Hier leitete seine Hand die Muse der Graphie; das Portrait kann nicht besser seyn. Warum gab er Ihnen über eine erfrorene Nase? Wäre es Zeit, so würde meine Bitte an Neidl gewesen seyn, diese Nase weniger roth zu machen.

Auch mit dem, was auf die Platte geschrieben worden ist, bin ich vollkommen zufrieden. *Unsere Seelen begegnen sich ewig*, und meine Hochachtung, meine Freundschaft und Liebe für Sie, edler Mann, wächst immer und immer.

Dass Sie mich nicht sehen können, ist für mich ein sehr grosser Verlust. Aber jetzt möchte ich Sie wirklich nicht sehn. Seit fast drey Wochen haben mich die Hämorrhoiden sehr abgeschwächt, und mein Sohn Emil hat die rothe Ruhr. Der Knabe ist wie eine Leiche ausgezehrt. Sie können sich leicht vorstellen, wie mir ist. Auch erwarte ich halb den von mir sehr geliebten Döbrentei mit seinem gewesenen Zögling Graf Ludwig Gyulai, der sich mir halb versprochen hat. Kommt er, so begleite ich sie zum Grafen Joseph Desöffy, der mich mit oder ohne Döbrentei erwartet. Wie schwer würde es mir thun, wenn ich bey meiner Ankunft hören sollte, Sie waren hier gewesen! — Ich mache mir Hoffnung, dass Sie früher oder später Carlowitz verlassen, und in das Zipser Comit. zu wohnen kommen. Ich wünschte Sie wieder in dem schwarzen Mantel u. dem weissen Chorhemd, als einen Lehrer der Lehre Luthers zu sehn. Der Schulstaub ist, glaube ich, nicht mehr für Sie; nach so viel Mühe u. Arbeit haben Sie Ruhe nöthig, u. so bleibt Ihnen mehr Zeit zu literarischen Arbeiten. Auch werden Sie dort besser bezahlt werden.

Dass Ihnen Ihre Malie und meine Malie mehr Freude gewähre, als wir es beide hoffen, wünsche ich wegen Ihnen u. wegen ihr selbst herzlich; ich aber bitte Sie darum, dass Sie mir frey schreiben wollen, wie Sie sie gefunden haben. Meinem eigenen Kinde wünsche ich nicht herzlicher Glück, als ihr. Talente hat das Kind, aber sie vergisst gleich. Ich bin wirklich sehr begierig zu sehn, welchen Weg Sie gehen werden, und welche Fortschritte sie machen wird. In der Grammatik hat sie das Gelernte nicht schon vergessen, in der Geographie und der Arithmetik hat sie gute Fortschritte gemacht. Seit sie weg ist, haben ihre Mitschülerinnen diese 3 Gegenstände vollkommen geendet. Jetzt lernen diese von mir die römische Geschichte, und das, zu meiner grossen Freude, mit sehr viel Begierde.

Mein Aufsatz Orthologusok és Neologusok nálunk és más nemzeteknél ist schon in den Händen der Herausgeber der Tud. Gyűjtem. Ich wünschte dass dieser Aufsatz ihnen gefallen könnte. Sie finden auf den ersten Seiten die primas lineas Historiae linguae Hung. für die Ersische Encyclop. Dass diese nicht ich, sondern wer immer sonst, bearbeite, finde ich sehr nöthig. Füredi Vida, das ist Verseghy, nennt mich, zwar unwillig und um mir Stiche versetzen zu können, der Heerführer der neuesten Neologie, ich

könnte also von mir nicht schweigen, und wenn ich spreche, so ist das in den Augen dieser Herren eine Unbescheidenheit. Hier einen kurzen Abriss:

A' mi Nyelvünk is ez úton éré-el serdülni (adolescere) kezdett ifjú korát. Also nur das Alter des Jünglings noch, der aus dem Knaben das wird, und nicht das Alter des Mannes, wie es die meinen, die die Sprache u. Nation schon auf einen erlauchten Stand zu stehen glauben. Sie kennen die Wuth dieser Hyper-Patrioten. Auch Verseghy behauptet, wir haben schon das männliche Alter erreicht u. das darum, damit wir nichts neuen sollen. Dieser geschmacklose Mann hat sich durch Adelung, wie vorher durch Sulzer, irre führen lassen. Sein Unglück ist, dass er immer Theoricien studirt hat, und Werke erster Grösse nicht einmal schön zu finden im Stande sind[!]. Millyen lelete legregibb idejében, némelly eggyes (einzelne) szavaink, 's a' Boldvai Monostor Halotti Beszéde (látiatuc feleim) mutatják. Múltak az idők, wir wurden nicht bloss mit latein. geschriebenen Büchern, sondern auch mit Classikern bekannt, u. die Sprache des Batori László, Erdösi, Komjáti, Halabori Bertalan és Pápai Pál (Übersetzung des Psalmen), Illyés, Telegdi, besonders des Pázmány u. Káldi, erővel bírt, tömötséggel, méltósággal. Zrinyi erschien, Schüler der Römer u. der Italiener, Stern erster Grösse, aber unser Himmel war mit Nebeln umzogen, u. der Stern verschwand mit allem seinen hohen Glanz. Welchen Gang hatte die Sprache genommen, u. wohin hätte sie auf diesen gelangen können. Aber es kam Religionszwist dazwischen, unsere Schriftsteller bestrebten sich nicht minél szebben, sondern minél érthetőbb zu schreiben, 's a' darabos, de erős lelkes beszéd görgővé, folyóvá, könnyen érthetővé leve, 's erőtlené, lelketlenné eggyzersmind.

Gyöngyösi, leichter süsser Schwätzer, nicht Virgil, sondern Ovid war sein Liebling. Und doch Neolog.

Haller folgte in der Übersetzung des Telemach dem Gyöngyösi. Da aber Gyöngyösi den Geschmack verdorben hatte, u. ihm Fenelon zu simple dünkte, so verschmelzte er dessen viele Periode[!] in eine Periode, und schuf die zauberische Leichtigkeit seines Originals zur grandiloquenz der Lateinisch schreibenden, u. putzte Fenelons leichten Styl mit häurischen Blumen auf.

Nun trat Báróczi, Barcsai, Bessenyei (1772—75) auf, u. 1777. Baróti Szabó Dávid, 1778. Révai, 1781. Rájnis, jene Schüler der franz. u. deutsch., diese der Römer u. Lateiner.

Ráday rieth an unsere gereinten Verse zu scandiren, gab wenig heraus, las aber seine Arbeiten gerne vor, läuterte den Geschmack in den schönen Zirkeln in Pesth u. Ofen, feuerte, leitete Ungarns Schriftsteller, u. that so mehr, als der fleissigste Scribent.

Jos. Teleki wäre der erste Held der Sprache u. Literatur geworden, wäre er 50 Jahre später geboren gewesen. Es gehörte zu seine Eigenheiten semmiben nem kapni azon a' mi új, sőt Római lélekkel gyönyörűségét találta abban, a' mit von seinen Vätern er übernommen hat. Er erhielt zu Haus, in Paris, Schweiz u. Holland eine gelehrte Erziehung, schrieb ungr. latein. franz. u. deutsch gelehrt. Wir haben von ihm ungrisch nichts als das Klaggedicht bei dem Tode seiner Schwester u. ein paar Kleinigkeit im Magyar Muzeum, dann ein paar Fő Ispáni Beszéd, nagy tüzzel, Római fordúlásokkal, gondolatokkal, érzésekkel. Man nehme nur das Titelblatt dieses Klaggedicht, u. man wird auf seinen Ungeschmack schliessen können. Er ist der einzige Schriftsteller in der Gattung der schönen Literatur, bey dem kein neues Wort, keine neue Sprache vorkommt.

Die Nachfolger Báróczi u. Baróti neigten sich entweder dem pedántság, oder az erőtelen szépség felé. So wie der Maler sich nicht bloss an lebenden Modellen, sondern auch an Antiken u. Werken der Meister des XVI. Jahrhunderts übt, vereinigten sich nun einige an den zwey verschiedenen Wegen, welche Báróczi, Barcsai, Bessenyei, u. Baróti, Révai, Rájnis eröffneten[?]. Hier gibt die équivoque Ehre des vezérség Füredi Vida dem Kazinczy. Überlassen wir die Entscheidung, wer zum Besten oder zum Schaden der Sprache u. Literatur sich Verdienste oder Verbrechen erworben hat, der Nachwelt.

Dieser Abriss gibt Ihnen eine Idee von meinen Ansichten. Sie sehen, dass ich in dieser Sache eine Rolle spiele, wo ich nicht sprechen soll. Arbeiten Sie also, mein Freund, den Artikel aus. Finden Sie gut, dass ich Ihren Aufsatz übersehe, so will ich es gerne thun. Streuen Sie mir nur keinen Weihrauch. Wenn mein Aufsatz in Tnd. Gyűjt. erscheint, so werden Sie schon sehen, was das Publicum darüber sagt, u. Sie werden sich darnach richten können. Sagen Sie mir aber, so wie der Aufsatz erscheint, was Sie selbst davon urtheilen. In Pest werden Sie davon manches hören. Sprechen Sie mit dem Grafen Joseph Teleki u. Thaisz darüber. Ich schickte den Aufsatz an Jos. Teleki, liess ihm aber frey, ihn an Trattner so zu

schicken, dass dieser nicht wisse, durch wen der Aufsatz zu ihm kam. Das müssen Sie nicht vergessen, wenn Sie mit Teleki, Thaisz u. Trattner sprechen.

Ein Mann, den Sie kennen, u. den ich nicht nöthig habe Ihnen zu nennen, weil sie ihn errathen, billigt meine Apologien, u. freut sich, dass ich meinen Gegnern kühn die Stirne biete. Auch er meint, dass die Idee mit der Eggység u. mit der Tudós Társaság gefährlich u. lächerlich ist. Um aller Götter willen! Sie kennen unsre Schriftsteller und die unter uns den Ton angeben wollen; sagen Sie mir, welche Ungr. Academie sollte denn *diese* werden? *wer* soll hier Mitglied werden? u. was ist von *solchen* Menschen erwartet werden? Sollte man mir darin auch einen Sitz anbieten, ich werde sie[!] bey Gott nicht annehmen, u. werde bis zu meinem, letzten Hauch dawider arbeiten.

Ich arbeite eben in der Übersetzung der Rede Ciceros pro Milone. Einen Band gebe ich bald heraus. Dann folgt Sallust, u. vielleicht Ciceros sämmtliche Briefe. 7 bis 8 Bände in allen. So neu die IX Bände, begleitet mit denen, welche Trattner nicht aufnahm. Und so werde ich mich legitimiren, dass ich die equivoque Ehre, welche mir Verseghy und der, der sich hinter ihn versteckt hatte, geben, verdient habe. Ganz gewiss bin ich der Schöpfer einer neuen Schule in unser Sprache u. Literatur; dies wird mir die Nachwelt eingestehn.

Hier der sehr merkwürdige letzte § meines Aufsatzes:

A' mi Nyelvünk, anya, leány, ismert rokon nélkül, úgy áll a' több Nyelvek között, mint a' Phoenix az ég' madarainak számában; 's e' miatt, 's azért is, hogy minden új Nyelvek közt maga ez zengheti-el egész tisztaságában a' Görög és Római lant' mennyei zengzetét — valamint azért, hogy ez a' Görög Nyelv' bájait (Zauber), a' Rómainak méltóságát, az Olasznak hevét, a' Francziának könnyűségét, az Angolnak és Németnek erejét igen nagy mértékben már most is utól érheti, — méltó, hogy ha bennünket a' Halhatatlanok' végzése valaha egygy idegen Győző' járma alá hajtana is, azt ez a' Győző, ha nem barbarus, védelembe vegye, fenn tartsa, virágzásra juttassa, 's mi ezt a' Nyelvet szeretni tartoznánk, ha illy szép és a' maga nemében egyyetlen nem volna is, mert a' miénk. Vizsgáljuk, melly szerek (Mittel) által gyarapodhatik; elmélkedjünk, tanuljunk, 's tekintsük mit csinálnak mások, 's mi használ nekünk. A' maradék

tanúja lesz letteinknek, rettegjük ítéletét. Egyéberánt Füredi Vida Úrral én is ezt mondom, 's szájjal és szívvel: In necessariis unitas, in non necessariis libertas; 's ezt vetem mellé: in dimicatione honesta arma. Széphalom, Aug. 15d. 1819. K. F.

Eine Stelle muss ich Ihnen noch hersetzen, denn von diesen Ideen bin ich voll, u. ich wünsche, dass Sie in Pesth davon sprechen möchten. Diese meine Gegner wollten die Sprache zu einer Geometrischen Wissenschaft erheben, u. begreifen nicht, dass [die] Sprache als Kunst, nicht mit Zirkel, sondern mit freyer Hand arbeitet. Die Sprache ist dem Bogen des Himmels gleich, mit seinen schönen in einander fliessenden Farben. Der zerstört ihr schönes Spiel, der die Farben in ihre Fächer absondern will. Hadd játszák játékokat itt is törvény, szokás, analogia, euphonia, ízlés, régiség, újság, magyarság, idegenség, hideg józanság, poetai szállongás, 's hagyjuk a' czirkalmot és lineát máshová. Weil aber an wankenden Fundamenten nichts gebaut werden soll, so ist es nöthig, dass die Schule der letzten, neuesten Neologie ihr grosses Geheimniss denen, die es zu verstehen im Stande sind, aufschliesse. Hier ist es ohne Schleyer, u. hier wird das erstemahl gesagt:

Schön und gut schreibt bloss der, der ein tüzes Ortholog, der ein tüzes Neolog zugleich ist, und ön magával egygyességben 's ellenkezésben áll.

Erfahren Sie in Pest, wer die 2 Ehrenmänner sind, die sich meine an sie geschriebenen Briefe mitgetheilt haben, u. wo sie also, sammt allen denen, welche diese Briefe dann lasen, Antithesen und Ironien fanden, — so berichten Sie mir es. Ich glaube, es war Fejér u. Trattner. Dann aber ist das Räthsel leicht zu lösen. Fejér ist seit Jahren streng an die Transdanubianer geheftet, u. Trattner ist durch diese von mir abgesondert. Incedo per ignes suppositos cineri doloso. Ich wusste sehr gut, mit wem ich zu thun hatte. Ich bin beiden gut, weil beide Verdienste um unsere Sprache u. Literatur haben, — u. bin beiden nicht gut, die Ursach' wissen Sie. So bin ich auch von Anfang der feurigste Freund u. Feind vom Tud. Gyűjt. gewesen; das erstere, weil ich gehofft habe, dass diese Monatschrift sich bessert oder aufhört; das letztere, weil es Ungerechtigkeit ausübte, und ihre Tendenz gottlos war.

In Kaschau müssen Sie die Bekanntschaft von dem Bibliothekär des Königs in Bayern Jacques Rott machen. Er war dieser Tagen[!] bey mir. Er ist mein Freund und wird gewiss der Ihrige werden. Er heurathete aus Kaschau, die Schwester des Comitats-Fiscals H. v. Désy.

Meine Erdélyi Levelek sind schon in den 6ten Monath in den Händen meines Censors. Noch weiss ich nichts, als dass er bey der Zeile: Bethlen Gábor Magyar Országi Királynak választott, beyschrieb

a' pártosok által.

Pártos heisst factiosi, und auch rebelles.

Die schöne Zeichnungen von Vajda Hunyad u. Déva habe ich schon in Händen.

Mir dient es zur grossen Beruhigung zu wissen, dass Sie in gar keinem Verhältniss mit den incaptivirten deutschen Gelehrten stehn. Mischen wir uns in Nichts, mein lieber Freund, und sehen wir ruhig zu, was die Vorsicht und der Gang der Zeiten gebährt. Ich umarme Sie mit Verehrung und Liebe.

Im Bette.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

3782.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Sz. Mihályrul, Septembr. 6ikán 1819.

Édes drága Ferentzem!

Tegnap előtt, hogy haza jövék, egy pakétomot találtam itt Sárváritul, melylyet ezennel által küldök. E' hónapban még Egerbe megyek, de itt leszek egész Október alatt, vége felé pedig Mádra megyek; ha tehát Szent Mihály napjátul fogva, egész 28ik Októberig megakarnál látogatni, feleségem' örömét a' magaméval nevelnéd. A' Debretzeni szabadság után szüretelünk. Az ide való szőlő jobb ételnek, mint itálnak, és mivel a' bennt ülő embernek a' szőlő evés egészséges, az úgy nevezett cure des raisins itt' a' barátság mulatságai közt't, neked nem ártana.

Olvastad é az ujságban hogy Grilpartzer a' Tsászárné közben járása mellett ő Felsége titkos szekretáriussává neveztetett, hogy a' dikasztériom nyűgjétül megmenekedjék, és jobban élhessen a' műzsáknak? Ha kevés dolga lessz, és új 's nagyobb járomba, az udvariába tudniillik, nem fog befogódni, úgy szerentsés lessz a' költő, és teremtései is szerentsések. Tsászárnénknak derék Aszszonynak kell lenni, és érdem érzőnének. Körnert is ápolta. Míg Spanyol és Olasz hertzegek valának Tsászárnék, költő nem tétetett titkos szekretáriussá az udvarnál. Jól teszik Fő hertzegeink, hogy a' Német udvari házakbul hoznak inkább Feleségeket mint máshonnan. Nádorunkat Detzemberben várják Budára. Új kongresszusról beszélnek. Karlsbadban akarják tartani.

A' Bártfai levelekből Ujhelyben 10 példány fogyott el, 8 elveszett; Patakon egygyetlen egy költ el, még nem tudjuk menyi veszett el. Debretzenbe' pedig egygyetlen egygyet sem vettek. Ugy é jól mondom: nemo propheta in patria? Nehéz jó Könyvet írni szomszédaink számára. Hijában ditsért meg a' mustrálgató. Gloriam habemus, sed Dulházý et utilitatem cuperet. De sok jó és figyelmet érdemlő dolog is van a retzenzióban. Ciceróval tartok, refelli sine iracundia parati sumus. Jól mondja Celsus: levia ingenia, quia nihil habent, nihil sibi detrahunt. Mihelyt a' dolog nem sarkalatos, még ott' is szívesen engedek, a' hol tudnék felelni. Némely külföldi hangokat p. o. semmi módon se lehet tökéletesen kitenni nyelvünkben, ha tehát a' külföldi nevek' honnosodása vagy honni módon való írása nem tetszik, nem azért nem tetszhetik, mert a' külföldi hangok nintsenek meghatározva, vagy mivel azokat nem lehet mindég tökéletesen, hanem csak közelítve kitenni nyelvünkben, vagy mivel változhatatlanok az írásban, (mert tsupán csak az ejtésben változhatatlanok) de azért nem tetszik ez az ujítás, mert szokatlan mind nálunk, mind pedig gyakran, ámbár nem mindég, más nemzeteknél is. Én azért akartam behozni, mert nemzetünk' mostani kultúrájához képepest mind a' tudósoktul, mind a' tudatlanoktul akadály nélkül kívántam olvastatni. Rousseaunak nevét a' tudós úgy fogja ejteni és olvasni, a' mint kell, akár így íródjék: Rousseau, akár így Ruszszó, a' tudatlan pedig a' második mód szerint óvhatná magát a' hamis ejtéstül; és mivel a' tudatlanok' száma a' tudósokét felyül haladja még hazánkban, a' többségnek akartam kedvezni; de nem szabad nyilván élni az ilylyetén okoskodással, mert bántásnak vennék. A' Magyar nemzet' többsége, a' mint most van, se nem katona többé, se nem tudós,

hanem prókátor nemzetség; hoc autem genus hominum maxime irritabile. Haec ad amicas aures illius, cui praeter animum nihil est mirabile, cui magno nihil magnum, qui non ad similitudinem, sed ad rationem cogitat, et vivit, cuius domus exilis omnibus templis formosius[!] est, quum illic iustitia conspiciatur, quum continentia, quum prudentia, pietas, omnium officiorum recte dispensandorum ratio. Nullus enim angustus est locus, qui hanc tam magnarum virtutum turbam capit. Úgy beszél Szeneka, mintha esmert volna tégedet. Hozd el magaddal az ígért tilalmas dalt és Zrínyit. Viszsa adom Rajnist, én is bírom — hozd el számomra Ujhelyből a' piaristáktul Dugonits Adágiomait is, megadom árát. Dugonitsal egy fedél alatt laktam Pesten, mikor szedegeté, és a' hol tsak lehetett, kispékelté velek Etelkáját.

Feleségem, gyermekeim ölelnek, én szintúgy.

örökös hív barátod
Dessewffy Jósefinpr.

U. I. Jer a' szüretre, kérlek. Vannak ugyan oly' szőlőgerezdeim is, mint Palesztinában, de azért meg nem fűlnál mint Szofoklesz, mert szemenként ennéd a' nagy tálbul.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3783.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom Sept. 13d. 1819.¹

Tisztelt kedves barátom,

A' mi Döbrenteink 's volt Neveltje Gróf Gyulai Lajos Pesten vannak, felém fognak kerülni, 's én velek szándékozom oda, a' hol a' legtiszteletesebb férjjel, emberrel, hazafival, a' legtiszteletesebb Asszonyt, hitvest, anyát, 's Úrnét (Herrin) láthatják. Mikor jönnek, nem tudom, de naponként várom. Így látni fogod azt a' három embert, a' ki el nem fog telni gyönyörűségeiben, mert a' te érdemeidet 's a' te boldogságod nagyságát az illy asszony 's az olly

¹ T. Kazintzý Fer. Ur levele. Jött Sept. 18ikán Sz. Mihályra 1819. — Dúlházy M. jegyzete.

szépségű gyermekek bírásában, senki nem érezheti inkább mint ők hárman.

Én valóban nagyon beteg valék, fiamat Emilt pedig csaknem megölte a' diarrhea. Most Thalie lányom van benne, 's félek hogy gyermekeimen sorba megyen, 's egyiket elkapja. Hat gyermek nekem sok: de nekem hatvanhat sem lehet sok.

Mind a' mellett hogy beteg valék, lefordítám Milót Ciceróból, 's beteg napjaimban az volt minden gyönyörűségem. Most Salluston dolgozom, de valaha végre utolsó kézzel. Nekem ő a' legkedvesebb minden Római Írók között, 's különösségeit által fogom hozni Nyelvünkbe, valahol lehet. Ezen dolgozásom nekem egyike a' legkedvesebbeknek. Ciceróval sokkal szabadabban bánok, mert ő benne nincs annyi originalitás, — a' nyelvre nézve.

Pestre leküldém a' Neologismus Apológiáját, mely bár az olly Olvasók javalását nyerhesse-meg, mint DESŐFI. Hosszú és még is szökve kelle elmennem a' tárgyon, mert a' Tud. Gyűjt. Kiadói úgy kívánják, hogy 2 ívnél hosszabb írást ne küldjünk be. Imhol két hely az utolsó lapról.

A' Nyelv olyan mint az ég' íve, a' maga egymásba futó színeinek gyönyörű játékával. Elbontja a' szép játékot, a' ki a' színeket a' magok nemeikre akarja osztani. Hadd játszák játékokat itt is törvény, szokás, etymologia, analogia, euphonia, ízlés, régiség, újság, Magyarság, idegenség, hideg józanság, poetai szállongás, 's hagyjuk a' czirkalmot és lineát máshova. De minthogy ingó alapon építeni semmit nem lehet, és szükség hogy a' Neologiának az a' legújabb iskolája, melyet Füredi Vida Ur gyakorol (exercet) a' maga vádjai-val, elmondja a' maga titkát: imhol vagyon az fátyol nélkül azoknak, a' kik megérteni tudják, 's itt mondatik, a' mennyire tudnunk lehet, legelőször. Jól és szépen csak az ír, a' ki tüzes Orthologus, és tüzes Neologus eggyzersmind 's eggyességben 's ellenkezésben van ön magával. — 'S mi szabad az Írónak? A' Poezis nyelvében mind az, a' mit a' minden nyelvek ideálja megkíván, a' Magyar Nyelv természete (örök szokása 's törvénye) világosan nem tilt, a' régi és új Classicusok által nevelt ízlés még javasol is, 's a' Szükség múlhatatlanul parancsol.

'S ím a' bérekesztés: —

A' mi Nyelvünk anya, leány, ismért rokon nélkül, úgy áll a' több nyelvek közt, mint a' Phoenix az ég' madarainak számában, 's e' miatt, 's azért is, hogy minden új Nyelvek közt maga ez zengheti-el egész tisztaságában a' Görög és Római lant mennyei zengzeteit, valamint azért hogy ez a' Görög Nyelvnek báját, a' Rómainak méltóságát, az Olasznak hevét, a' Francziának könnyítőségét, az Angolnak és Németnek erejét igen nagy mértékben már most is utól érheti, méltó, hogy ha bennünket a' Halhatatlanok végezése valaha egy idegen Győző járma alá hajtana is, azt ez a' Győző, ha nem barbarus, védelmébe vegye, fenn tartsa, virágzásra juttassa, 's mi ezt a' Nyelvet szeretni tartoznánk, ha illy szép és a' maga nemében egyetlen nem volna is, mert a' miénk. Vizsgáljuk, melly szerek által gyarapodhatik, elmélkedjünk, tanuljunk, 's tekintsük, mit csináltak mások, 's mi használ nekünk. A' maradék tanúja lesz tetteinknek; rettegjük ítéletét. Egyéberánt Füredi Vida Urral én is ezt mondom, 's szájjal és szívvel: In necessariis unitas, in non necessariis libertas, in dimicatione honesta arma. Széphalom Aug. 15d. 1819.

Prof. Rumi e' napokban küldé meg nekem rézbe metszett igen szép és igen hív képét. Nevén 's titulusán, 's születése' helyén 's napján kívül ez a' két sor áll Schillerből:

Ans Vaterland, ans theure, schliesse dich,
Dies halte fest, mit deinem ganzen Herzen.

Frappirozott e' két sor. — Én e' három sort csináltam, hogy képem alá irassék valaha:

Szentül szeretni azt a' mi Szent, 's felétől,
Bár veszni kelljen, el nem tántorodni,
'S a' Szentnek ezt mondhatni: Hív valék!

Mit mondasz rá? — Erdélyi Leveleim még is Censurán vannak. — Éj szerencsésen.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

3784.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kraszna 14dik Sept. 1819.

Kedves Barátom!

Aug. 28kán költ becses leveledet tegnap, mikor éppen az Urbarium tárgyába tartott Vármegye gyűlésire Somlőjóra be mentem, vevém. Ott volt Wesselényi Miklós is, és a gyűlésbe igen szépen beszélt, dicső Lélek erejét fejté ki. Geöcz László Commissariussága alatt vagyon ezen Vármegye is — ez az ur, a kit én rég olta jól ismerek, együtt járván Oskolába, törvényeinkel e diametro ellenkező módu és nagyon imperetiv hangu Parancsolatot intéz a Rendekhez: azt kívánván, hogy az ő felségétől meghatározottat Urbarialis regulatiót vaktába, minden hozzá szollás nélkül végük be; se Fő Ispánunk, se több Tisztviselőink e' tárgyba contra csak egy szót se merjenek szólni; és a mi több, in hoc objecto semmi ne improtocoláltassék: több is vala iljen, olj hangon pedig, a miljennel én beszélhetek a Mousquetirossal, Geöcz is a Cameralis Iberciterekkel, de a Világon senki se Magyar Nemeseikkel. Szót kérék tehát, és röviden eszt mondam szórul szóra: «Méltóságos Fő Ispán Ur, Tekintetes Rendek! A Méltóságos Kir. Biztos Urnak fel olvasot Hivatalos Levelét méljen tisztelem, valamint Személtjét is. tisztelem jobbagyi hívséggel koronás fejedelmemet és annak minden szencséges teczéseit, tisztelem az emberiség érdemét is, meljnek fent tartására arányozódik a czélba vett Urbarialis regulatiónak be hozatala — a fel olvastatott Királji Biztosi Levélnek hangja mindazonáltal kényszerit a Tek. Rendekhez egy kérdést terjeszteni, hogy t. i. törvényes szerzeményünkön alaposodot nemesi lételünkhöz és a köz gyülekezetek törvényes tulajdonaihoz hozzá fér é, hogy egy Kir. Biztos ilj hangon szóljon és parancsoljon? A kérdés meg fejtését én a Tek. Rendektől várom — mondam már, hogy tisztelem a Fejedelmet és engedelmeskedem nékie, éltemet, véretem fel áldozom érette, mert nemzetem a Magyar szent koronával díszesítette fejét, és órálójává tette össi Constitutionk Szencséginek — a tisztelet, engedelmesség és szeretet más tulajdonba van egy rab szolgánál és másba egy szabad nemzetnél. A nádméz plantagokot művelő rab szolgálja tiszteli, szereti és engedelmes gazdájának bérért, kenyérért; az emlilet

tulaidonságok meg szűnnek, miheljt ezeket nem adhattya — egy szabad nemzet ellenbe tiszteletébe, szeretetibe és engedelmességihe soha meg nem csökken, mert nyomós okot ad szabad létele ezen tulaidonok által Hivségbe maradni koronázot fejéhez.» Wesselényi Miklós ala fel és Ó Barátom! miljen dicső feleletet monda és melj sok okom vagyon dicsőíteni azon köny cseppeket, meljeket ezen felelet szármoztata — el voltam egészen érzékenyedve és többet nem szólhaték: «Hazafi érzékenységgel teljes meg elégedéssel fogadom a Méltóságos Báro Úrnak ki nyilatkoztatását, és a felelettel tőkélletesen meg vagyon kérdésem feítve.» a feleletbe pedig igen nyomossan a vala meg mutatva, hogy ilj hangon egy kir. Biztos nem szólhat és így nem is parancsolhat, és az egész gyűlés heljbe hagyá asztót. Ezután szollánk a Dologhoz tovább, és valamint Erdéljnek minden Vármegyéibe — talán kettőt ki véve — úgy itt is a lón a végzés: Hogy az Urbarium be vételire készek vagyunk, de csak Diaeta által; kérjük tehát ő felségét, engedjen önnön költségünkre Diaetat. — Wesselényi Miklós Kolosvárt is a gyűlésbe fémllett és pedig jelen létibe Geöcznek. Azt írja az Ipom Miklósrul ezen gyűlésbe: *Verus Patris filius*: ez egy veteranus Hazafitul annyi Miklóstra nézve, mint az ő fejére tenni a Polgári koszorut. — Erdélybe az Urbarium be hozatalára Gr. Cziráky alatt kir. Biztosok: Geöcz László, Mailáth és Géczi, a kirül Te emlékezel. Gr. Mailáth nem Biztos, csak Geöczel jött be; én még egyiket se láttam, de Geöczöt egy goromba embernek ismerték meg Hazámfiak, és a mi töb, oljannak, ki delatiók és Polgárik[!] titkos utakon vágyik tarka pántlikára. a Te Gr. Mailáthod-rul éppen Wesselényi Miklóstul isszonyatost hallottam: úgy vélik és talán nem datum nélkül, hogy nékie úgy se lévén *ex publico officio*[!] most itten keresete, spionkodik. csak hald, mi történt mingyárt be jöveletekor egy fő Uri Háznál, oda szálván utjába, voltak többen is -- az Urbariumrul szó lévén, a jelen való Erdéljiek nyersen ki mondották Mailáth előtt vélekedéseket -- vacsora után a Ház gazdája egy más jó Barátyával azon szobába vala, meljnek szomszédjába Mailáth volt szálva — pipázás közbe uira discuralának az urbariumrul. Mailáth fel kell és a szobában lévő Claviron el vér egy néhány ropogós Magyar Nótát, aval fel kell és a szomszéd szobába nyíló aítóra megy halgatózni, melj aítón nyíllás lévén és mind két szobába gyértya, a discuralók láthatták Mailáthnak mozgásait, de ezért el ijedést nem fejeztek ki, sőt inkább Mailáth czéljának meg felelve olj hangon beszéltek, meljbül érthette Mailáth, hogy az el vert

Magyar Nóták Magyar szivekre hatottak. Szép dolog a műveltséget ahoz illő dolgokra használni, ocsmányság avál visszá élni. Mi lesz a ki menetele Hazám mostani lépésinck, nem tudom, de azt tudom, hogy igaz, a mit mondasz, hogy cultura nélkül a paraszt soha se lesz Boldog — ezt én régen közönségesen is meg mondtam és úgy hiszem utolsó végemig. De odiosis nihil plus.

Wesselényi Miklóssal el olvastattam Levelednek azon czikkeljét, melybe írod, hogy egy Anya szeretné véle tudatni, hogy Leánya vagyon; a Miklós meg jegyzésibül azt hozám ki, hogy ő óhaitaná tudni: ki légyen az az Anya? — Cs[erey] Miklós igen is Gubern. Consiliariusnak resolváltatott, és a mint nékem írá, eddig fel is esküdt, de ezen hétnek végivel Tihóra vissza gyön, hogy Jóságát rendbe szedve ülhessen foglalatossága mellé; én most szombaton Sibóra, onnan Vasárnap Tihóra által rándulok.

Consil. Laskaynak Philosophusi elmékedéseit nem láttam, mivel a Magyar Kurirt nem hordatom; mi részbe tudott eő róllam említést tenni, nem képzelem; ha tudnám, melyik holnapi darabokba jöttek ki ezek, itt meg szerezném valakitül, a ki hordattya az Uiságot. —

Szives Barácságul veszem, hogy a nékem szükséges Szakácsról el nem feleltkeztél, nékem igen is vagyon Szükségem arra, annyival inkább pedig, mivel a meg Ilázasodást már igen sokára nem halasztom. Szeretném egy jól főző, csinos, gazdálkodva bánó, józan életű, nem házos Szakácsot. A mi a fizetést illeti, olj időre jutánk a pénztelenség miatt, hogy azt se tudja az ember, mit fizethet cselédjeinek. annyit, a mennyit eddig fizettem Szakácsomnak, nem lehet hogy most fizessek — én úgy gondolom, hogy egy Szakács becsületessen ki jöhet itt következő fizetéssel NB. nőtelen létire: pénz esztendőre w. w. 120 f. 6 schurtz, 2 piket uijas, koszt és napjára 1 kupa bor. Mivel tehát Szakácsra el kerülhetetlen Szükségem vagyon, kérlek, a fennebb említet qualitasút szerzetes Számomra, hogy Ui esztendőkor kaphassam. Fizetést, ha erre kapni nem lehetne, valamivel többet ígérhetsz, de sokkal nem; igen nagyon le fogsz kötelezni; le jövedele pedig talán leg jobb móddal úgy eshetne, ha a Víz kereszt napi Debreczeni vásárkor oda menne, magát ottan Raidl nevezetű kereskedőnél jelentené, mint hozám jövő Szakács, ez azután ide el küldené, eő járván el Debreczenbe commissioimba; én azomba reád bizom: cselekedj úgy a

hogy legjobbnak véled; csak, kérlek, cseleked asztot, hogy Szakácsom bizonyosan legyen.

Sárvári Prof. Ur miért késik által küldésivel könyveimnek, nem tudom; én sainállom, hogy olj későre kaphatod azokat, talán nem volt alkalmatossága.

NB. Az Urbarium egész tárgyába íratlakot csak mi ketten tudjuk.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

3785.

Gr. Török József — Kazinczynak.

Kedves Barátom! De Dato 20ae Julii hozzám utasított szíves barátságos Leveledre, hogy mind ekkoráig nem válaszoltam, tsak az az oka, hogy mostann 10 Frnyi költségtől is irtódzom, és néktek is azt okozni nem akartam, főképpenn mivel meg vólt határozva, hogy kedves Felem egész seregével meg fog ezen Vacatiókbann látogatni. Édes Ferentzem! ezen soraid Leveledbenn, de inkább szavaid, 's mi, illy Barátok perlünk? szinte nékem is elfogják szívemet, mert hidd el Édes Barátom, hogy én sem foghatom meg, midőnn én a' napnál tisztábbann, igazánn, az egész dólgot deducáltam, leírtam úgy, a' mint van, és fekszik, hogy ti Barátim! magatokat nem hagyátok capacitálni, és engemet roszsz, és Testvéreit megtsalni kívánó Testvérnek néztetek; nem vólt tehát más mód benne, hanem a' perlekedés, esküszöm pedig az élő Istenre, hogy én pörre ugyan soha sem eresztettem vólna, hogy ha Testvéreimnek igaz praetensiojikról meg vólnék győződve; magad Édes Barátom! ki nevelnél, ha másként tselekedtem vólna, meggyőztetett lévén igazságomról: hogy perlekedtek, nem hogy roszra magyaráznám, de helybenn hagyom mihelyt a' magatok igazságáról meg vagytok győztetve. Hidd el Barátom, én ezen pörnek folyamatját éppen nem hátráltatom, sőt minden kitelhető módonn előmozdítom, mert a' mint mondám, igazságomról megvagyok győztetve, és nagyon fájlalom ezen váratlan pert. Reménylem, hogy rövid idő múlva, azon felleg, melly szívemet előttetek nékem nagyonn fájdalmas homájjal elborította, ismét a' legszebb nap sugárokkal fel fog tseréltetni, mert Isten látja Lelkemet, mennyire szeretem Testvéreimet, hozzájok tartozandóikkal, és hogy azokat nem hogy meg

tsaljam, hanem részekre, úgy mint magaméra, ahol egy Jussunk vagyon, dolgozom, semmi fáradozásomat, költségemet, tehetségem szerint nem sajnálom. Ne szakaszzuk fel újra a' sebet, ámbátor sokat lehetne még írni, halgassunk inkább az ilyenekről. — Itten semmi legkissebb ujság, mivel G. Rhédey Kis Rhédénn lakik, és ritkán mutatja magát. Azt gondolom, hogy már most az egészsz dolog el fog aludni, és lassanként el is enyészik, mostann el is hiszem, hogy igaz jó Barátja lehetett az, a' kinek tanátsa szerint bánt, és lak helyét megváltoztatta. Itten csekély az arató, etc.

Éljetek szerentsésen, és hitessétek el magatokkal, hogy én megmásolhatatlanul vagyok

Szalárd 17a 7bris 819. igaz tiszta szívvel való Testvéretek,
barátotok
Török Jó'sefmpr.

à Monsieur Monsieur François de Kazintz a' Széphalom.

[Egykorú másolata Becske Bálint birtokában.]

3786.

Ungvárnémeti Tóth László — Kazinczynak.

Bécs. Sz. Mihály havának 26dik napján [1819].

Nagy érdemű Férjfiú

Kedves Barátom!!

Minden becses leveled, valamint részedről nemes szivednek bizonyosága, úgy nekem ugyan annyi meg annyi hatalmas ösztön, hogy restségemért elpirúljak magam előtt, 's hogy újabb meg újabb esküvéssel tegyek magamban fogadást barátságom tisztének foglaltosabb elkövetésére. Ha háborút viselnék Róma ellen, mint Coriolán: nekem a' kinek anyám nincsen, hogy megdorgálhasson, vagy semmi sem tehetne akadályt rontó czélom ellen; vagy pedig csupán teéretted, 's kezedben ápolgatott istenimért háynám-el a' fegyvert. Legyen tied a' dicsőség, ha a' Te iskoládban nem csak ízlést, hanem türelemes szelidséget is tanultam. Példányom vagy ebben épen úgy, mint amabban! Az a' század, a' mellyben születünk, üldözi azokat, a' kik más jövő századra születtek, 's boldogok, a' kik üldöztetnek, 's csak azért: mert nem e' világból (nem a' folyó századból!) valók. Érdememben nem dicsekedhetem: mert mind az, a' mi bennem jónak

látszik, 's a' miért te szeretsz, legalább munkás igyekezetem szerint, csupán rajzolatja annak a' magasabb czélnak, melyre érett korom törekedik. De meg vagyok győződve a' felől, hogy a' ki eltörlené előlem a' rajzolatot, 's ki venné kezemből igyekezetemet a' műszert, 's ösztönömet a' boldog reményt: ellensége mindennek, a' mit az emberiség szentnek tart. *T e r h e s* az erkölcsiségnek megfogása szerint eddig is az; de nem az, 's nem is leszen az soha a' valóságnak világában: ő csak akar, csak erősen akar; de nem tud, 's nem is fog ártani tudni nemes czélomban soha! Ha ő olyan okos is volna, nem csak olyan mérges, mint a' kígyó; nehezebben állhatnék ellene, de még is ellene állanék, 's Aeskulápról reám maradt pálczámon hordanám őtet, mint örök halhatatlanságom bélyegét. Egy Epigrammám jut eszembe reá. Így vagyok:

A' Halhatatlanság.

«Kígyó, 's pillangó örök élet képe, repül ez;

Csíp amaz: ezt a' böles fogja meg; azt az erős.

Az jött-ki nagyon jól, ha ugyan bennem is meglehetne a' gyengeségnek azon magvá, mely a' szerencsétlen lelket megzavarhatja, hogy minek előtte Pataknak második orozva reám pattantott nyilát láthattam volna (mert csak láttam, nem érzettem!) a' Német Hazai levelek (nro 62. 63) egy nagyon kedvező Recenzióval készítettek a' roszszhoz. Professor Zennovicz[!] Úr, a' kivel Bécsben öszve találkoztam, azt vitatá, hogy bizonyosan Professor Tennersitől kellett neki erednie: mert csak ő benne lehet fel tenni annyi tudományt, 's olyan ízlést. De én, mint Anyját Aeneas, bár felhőbe vonta is magát előttem, el ismerém 's ölelém a' Mestert. Jól esett volna az idegen pártfogó; de ha barátomtól származott is, még pedig egy olyan barátomtól, a' ki olykor olykor barátit is meg sulytja (mert meg kell súlytani!), kevély vagyok Recensensemben, hogy engem nem sulytott, 's tömjényezhetnék pedig annak a' hál'adatlan felekezet, hogy méltó boszszonkodásomat kútfejében megfojtotta: hogy (a' mire Coriolán nem hajolt) csókolnám főpapi kezében a' szentséget. Egy versem fog ki jönni nem sokára, 's ezen levelem leszen kulcsa *első Antistrophájának*, mellynél életemben szebben nem írtam. Öllelek, 's csókollak Kedves Barátom, 's ha neved alatt is akarsz szólni részemre, cselekedd minél előbb, hogy az ostoba kaczagás Sardóni nevetéssé változzék. Bennem érde mednek örök tisztelőjét, 's védőjét találsz. —

Tóth. mk.

U. Irás. — Az amalgamás könyvet már én olvastam. Dr. Szathmáry ur kedveskedett egy nyomtatványával épen az Examenem idején. —

Ttes Pánczél Úr arra kér, hogy az ő levelét sohasem frankózzd, hanem csak küldd úgy, 's olyan czímmel mint a' legutóbbit. Ő a' levelet bizonyosan kapja így is, még pedig minden fizetés nélkül. —

Igaz Sámuel barátom tisztel; Cseresznyés Somogyban mulatja magát Dr. Csorba házánál. —

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 30. sz.]

3787.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Sz. Mihályrul, Október 11ikén. 1819.

Szeretetre méltó szerentsétlen Ferentzem!

Jobban megrezzentett szerentsétlenséged' olvasása, mint a' magamé, mely a' minap egy istállóm' éjjeli felgyújtása által, a' legsetétebb éjszaka közepette mindenemet végső veszélylyel fenyegeté. Ha két nappal elebb történt légyen, semmimet sem szabadíthatták volna meg vízi puskáim a' rettenetes szél miatt, így tsak teheneim, borjaim, béres ökreim és igáslovaim menedékét emészté meg a' tűz, minekutánna különös szerentsével az élő álatok ki ragadtattak volna a' veszedelem alól. Hat hét előtt a' Szódá Fabrikám égett porrá gondatlanságbul. Az előtt, egynehány nappal pedig egy tselédem' háza gyújtatott fel, mivel lakossa, hív kötelessége szerint a' potsékló marhát hajtotta bé a' mezőreül. Ilylen a' sajátság' bátorsága hazánkban; az istállóm felperzselése is egy nappal utóbb esett a' Sz. Mihályiak lovaiknak a' tilalmazott rétrül szénám közzül való behajtásánál.

Látlak, miképp' mondád Schillerrel: «Kein theures Haupt fehlt mir», — hogy vitetted, miként hord'tad ki okos drágaságaidat; — térdedre bukva, hogy sebesedtél; hogy tartád meg eszméltségedet, és hogy indúltál meg inkább szegényeid' sorsán, mint a' magadén. Szörnyű költeményes tárgy az égés. Többször volt már részem benne.

Miért tanultunk, miért elméltünk volna, ha nem birnánk elégséges erővel a' nagy tsapások győzésére? Egyszer egyedül Horátzomat kaptam fel vigasztaló gyanánt, midőn a' legfelylyebb 8 lépésnyire dühösködő láng mindenemnek a' Fátom angyalára való bizását parantsolá. Inkább próbául, hogy sem remény' fejébe igazgatám fetskendőimet; megáldá igyekezetemet a' veszélyek' szintúgy mint a' segedelmek' ura, és meghazuttolván a' Fátomot, tsak a' tűznek szokott konyha nem tudott ellent állani esmeretes lángjainak, a' többi körül álló épület mind éppen marada.

De ha egyforma tűz gyullasztja belsönket, külsönket pedig emésztí, az idők szintúgy egyenlő mostohasága mellett is, mind kettőnkre nézve, szerentsétlenebb vagy te nálamnál mindazonáltal. A' szerentsésebbnek kell hát a' szerentsétlenebbül gondoskodni. Pénzünk nincs, kedves Ferentzem — Feleségem sirt, olvasván leveled', de van életünk könnyeink mellett; írj hát minden bizodalommal, mennyire lenne szemben szükséged annak pótolására, a' mit szegényeid számokra adandasz? Segíteni kell a' szánakozót. Nézd ezt kötelességnek, nem barátságának.

A' hamu' helyét oda kellene hagynod bizonyos időre, és a' kerti bor dombjaival felcserélned. Mi ugyan már ma szüretelünk. 15ik körül pedig Egerbe megyünk, de itt' leszünk ismét 24ikben.

Nem tartattathatnék kitsinynek boldogságom' nagysága, még e' mostoha időkben is, ha nem telt volna meg a' világ uzsorásokkal — ha illendő kamatokra lehetne pénzt költsönözni; — ha végtére tzéljának inkább megfelelné a' Vármegyei igazgatás; — jobb lábon állana a' nép' nevelése, és így az erköltstelenséggel párosodott vadság észrevehetőbben szünnén, a' Magyar földes ur' sorsa békeségesebb lehetne. Nem használt anynyit literaturánk' felvergődése hazánknak, mint ártott a' papiros pénz — nem javultunk anynyira a' papirosra irtt jó és szép dolgok' olvasásával, a' menyire elfajultunk a' pénzzé változott papiros által. A' jó erköltsök' korából ránk maradott törvények nem elégségesek többé megvesztegetett indultaink' megzabolázására. Többet tudunk eldődeinknél, de rosszszabakra használjuk a' fonák tudományt, mint ők. A' tudás tzélját vétettük el, a' kimívelődés félig meddig valósága majd hogy nem közönséges, az igazi pallérozódás pedig tsak nem tsuda még nálunk; — a' patvarkodás' lelke, ország gyűléseink küszöbétül literatúránkon keresztül egész a' kunyhóig lehatott. A' jáborságnak a' józan észszel és való tudományyal haladó össze szövetkezése ritkaság. Nagy változás fenye-

geti minden részben nemzetünket. Úgy mint Polibiusz a' Rómaiaknak, jövedőlhetném hazámfiainak a' következendő változásokat. Részt vétető dolog p. o. szemlélni Szabolcs Vármegyében a' választó széket megelőző nyüzsgést. Az új parantsolat a' választásokra nézve egy olyan szerentsés törvényt forgatott fel, melyben a' monarchicum, Aristocraticum et democraticum printzipiom mérsékelte egymást. — A' helyett, hogy a' választásbeli túlságoknak törvényes megfenyítését megújították volna, egy jó törvényt rontottak meg, a' törvény' Monarchicum és Aristocraticum printzipiomát kiküszöbölték, a' demokratikumot meghagyták. Ezután, ha nem vigyáznak fel a Fő-ispánok, Clódiusokból fognak válni a' Vitze Ispánok; alacsony-ság, megvesztegetés által fognak fellépni a' vitze ispányi székre, onnan pedig nyakunkon emelkedni a' tapodó lábok felé, — omnia serviliter pro dominatione. A' vallási tekintetek örömmel fogták fel a' régi jó törvénynek sarkából való kimozdittatását. Jó rendet akarunk, de nem ott kezdjük azt, a' hol kellene. Ugy járunk törvényeinkkel, mint öltözetünkkel; e' mindég kurtább, kurtább, mindég nyalkább, mindég feszesebb, mindég takarosabb lön, úgy hogy már most alig tudunk benne mozdulni és hajolni; de kedvesebb tárgyakra menjünk által.

Gondolhatod, mi nagyon kívánom, hogy a' diarrhea hagygya el házatad. Döbrentei barátunkat, neveltjével egygyütt, kivált a' te társaságodban, oly szívesen fogom látni, mint téged láttak Erdélyben. Bár derültebb képpel láthatnám, de a' gondok és boszszúságok mind jobban jobban rántzokra barázdálják homlokomat, minden év ragad el valamit víg tekintetemből, kevesíti mosolyfajomat, oltogatja pillantás'im' tüzeit; kiütik magokat képemen belső aggodalmaim: de nem esmert engem fiatal koromban Döbrentei, komolyságomat tehát böltességgnek vehetendi.

Egész hetekig nem olvashatok, nem írhatok semmit is, mert vagy időm nints, vagy boszszúság köz't folynak el napjaim.

Igazán és szépen hasonlítod nyelvünket az ég' ívéhez, de ennek egymásba futó színei kedvetlenebb játékot üznének, ha más sorban váltanák fel egymást, mint a' hogy következnek — a kérdés az, hogy való össze ütközésekkor, mikor nem lehet a' színek' egymásba folyását eszközteni, mi a' felylyebb való sínórmérték', és melylik az alább rendű? azt kell é ennek, vagy ezt annak feláldozni? és akármit beszéljenek Révai, Miklósfí, meg Kardos, és bár hogy motskolják a' filozofusi eszű eszthetikuszt. Verseghit, igen

gyakran fel kell áldozni az etimológiát az eufoniának. Azt mondja Voltaire: «Nous avons adoucis la prononciation, il faut donc aussi adoucir l'orthographe.» Teli vannak nevetséges dolgokkal és gondolatokkal mind Miklósi, mind Kardos, és nyilván mutatják, hogy más, elhíttetni akarni magával és másokkal valakinek a' Zsidó, Káld, Szír, Eszt, és Finn nyelvekbe való mély bélátást, 's más, helyesen okoskodni a' nyelv dolgában, és szép érzéssel bírni egyszersmind, az az: a' száraz nyelvtudás mellett a' Szép filozofiájának örökös reguláit is tudni a' nyelvekre alkalmaztatni. Segedelem a' napkeleti nyelvek' tudása a' Magyar nyelvre nézve, de nagy józansággal kell avval élni — nem kell magát nevetséges álmodozásokba elveszteni, a' bizonytalan Sz. írásnak venni: olylyakat, melylyek a' híhetőség' árnyéka nélkül szükölködnek, békibizonyítatott igazságoknak hirdetni: azon Magyarokat, kik Zsidóul nem tudnak, vagy még kevesebbet tudnak a' napkeleti nyelvekből, mint azok, a' kik azoknak esmerekével kérkednek, negédesen félválrul nézni, a' türedelmetlenséget még a' nyelv' dolgába is által-vinni, és azt képzelní, hogy vagy megvész [vagy] elvész a' nyelv, mivel némely hajtogatások kétféleképpen vannak szokásban. Cátó így mondta: laudari; Paterculus így: laudari, — Cicero mind így mind amúgy, valamint a' beszéd' szebb folyása kívánta valamely helyen — a' poéták kívált hol így írtak: dederunt, hol így: dedere s' a' t. — de azért nem veszett el a' Római nyelv, sem annak nagy írói. Tsak a' pitziny gondolkozású írókat, a' kik elmésség nélkül molskolódnak, Fontosság nélkül okoskodnak, és jó ízlés nélkül mázolsák a' papirost, mindenkor és mindenütt örök setétség borította el, és ezután is elborítandja.

Igaz, a' mit, kívánsz képed alá íratni, az enyím alá ezt ítetném:

Élni hazámért, bár mi háládatlan,
Gántsait látni, 's még is azt imádni
Volt szerentsétlen sorsom életemben,
Nem lebegett hát boldogság felettem,
Ha súlyos kínok fedezték napjaim',
'S hölgyem, 's magzat'im' szerelmes hűsége
Nem vált lelkemnek víg enyhülésére,
Így búk köz't élvén, elholtam tsendesén.

Sem nem oly szép, sem nem oly rövid mint a' tiéd, de szint' oly igaz. Vale.

Ma igen rossz kedvű vagyok, és mennél rosszabb kedvű lennék még, ha szívem' felderítettése végett nem írhattam volna hozzád ezen levelet. — Itt' egy más hozzád, melyben bizonyosan több jó kedvet fogsz találni, de nem több szívességet.

Maradok

hív Jóskád.

Toldalék a' 11ik Októberi 1819. levélhez.

Késnek az Erdélyi levelek. Kivánom, hogy nyereséget hozzanak neked, és hogy betsületesebben nyomtatódjanak ki mint a' Bártfai levelek. A' latán verseket, melyekkel megtiszteltettek Kézi által, Rezedának, Károlyi György ötsém egygyik tanítójának küldöttem meg; nem azért, hogy egygyik nevezetes emberünk' irántam való ítéletét tudassam meg a' publikommal, hanem, hogy a' merő szemérembül még a' maga érdemeit is szégyellő tudós' dítseretét érdemeihez képepest hangoztassam. Rezeda urat nem találta Pesten levelem, és így Megyerbül később juthata Kultsár kezébe, a' ki, nem tudom miért, nem tartván magát Rezedának irtt levelemhez, Kézi szép verseit ki nem nyomtattatta, az enyímeket pedig egy toldalékban közlötte a' közönséggel. Ha ujság író lennék, nem tsak hogy ilylen részre hajlást nem gyakorlanék soha is, hanem szedőim' vagy hibáikra, vagy tudatlanságokra kivált akkor vigyáznék fel, mikor nem a' magam, hanem a' mások darabjait nyomtatják; azt pedig éppen nem engedném meg magamnak, hogy a' máséban, tetszésem szerint, leg-kisebb változást is tegyek; főképp', mikor verseket közlök a' közönséggel — Bor helyett: *bo* van nyomtatva — Kisded a' tárgya: a' Kéziratban így van: *Kisded a tárgya*; — markolatos poharat helyett: *markolatos poharkat* — ha még pohárka lenne, tűrhető volna a' poëticus, és azt gondolhatná az olvasó, hogy Kultsár ur, és szedője vagy nem akarja Rákótzival billikombul hörpentetni a' Tokajit, vagy hogy azt markolatos pohárban irigyli Kézitül — Keselyű, ultima semper longa. — E versnek: «Büszke legyek, dallod; lészek hát, mert 'Te magasztalsz,» külön és egészen kiválva kellett volna nyomtatódní, valamint a' Kéziratban vagyon. — A tág természetet érzi, a kéziratban így van: *a'* tág természetet érzi; mert az *a'* itt hoszszú — *botsáta Apolló*, nyekkenés, — egy egész taggal tsonkítja a' verset, ha kiszöktetést, vagy egybefolyást, az az eliziót, teszünk fel. Azon ütközött meg hihetőképben Kultsár Úr, hogy *bocsátot* egy *t*-vel volt

irva a' végén; de itten tselekvő értelemben van az íge, és ekkor a' második múlt időnek harmadik személyét az egygyesben lehet egy *t*-vel írni még a' folyó beszédben is, annál inkább a' kötöttben; sőt szenvedő értelemben is szabad így írni: *bocsátot'* pusztá kihagyó jellel. — *Nem tsak vizsgálja, ki miképp' régenten a' böltsek*, a kéziratban így van, és úgy is kell lenni: *Nem tsak vizsgálja, a' ki miként régenten a böltsek*. Itten ismét Poetikust követtete el velem Kultsár úr, észre nem vévén a' kiszöktetést. Mind ezeknek mi a' következesök? az, hogy nem kell írni vagy nyomtattatni Magyar Országban, ha az író maga nem nézheti által a' nyomtatványt minekelőtte közrebotsátódjék; kiváltképpen, mikor Gróf a' szerző, mivel akkor majd mindég azt hitetik el magokkal az ujság írók, és mustrálgatók: hogy ő Nga tudatlan, hogy semmit sem olvasott Magyarúl; hogy egészen esmeretlenek előtte a' nyelvbeli villongások; egyszóval: hogy ő Nga nem tanult egyebet, mint tántzolni és lovagolni, 's az írás' mesterségéhez legkissebbet sem ért. Tőled tanulhatnának türeldemességet íróink, holott neked több jussod lenne akármelyikénél is türeldelmetlenkedned; de minél nagyobb a' jus és a' tudomány, annál nagyobb a' kegyesség. Tsak az bánik mással minden óvás nélkül, a' ki magát hibátlannak tartja. Tudom én, hogy olykor jó tzélbül történnek az ilylenek — a' szégyentül akarja megóvni a' szerzőt a' mustrálgató, de hát mikor szómértéki bukásokat tétett vele a' költeményben, ugyan gyarapítja é a' maga és pártfogottja betsületét? Én a' világért sem merném valaki versét megváltoztatni; hanem ha kivetöt találnék benne, jegyzékbe tenném észrevételemet, hadd ítélje el a' közönség. A' tudományok és szép mesterségek' országa Respublica, nem pedig Monarchia; azért nevezik a' Frantziák: «la République des lettres.» Én az uralkodási lelket azért nem szeretem literaturánkban, mert gátolja mind nyelvünk, mind elméink kifejtődését, és mivel még nem vagyunk azon a' ponton, hogy az írók és olvasók' egygyetértése változhatatlan regulákat szabhasson a' nem sarkalatosokban; de ennek az uralkodásra vágyó léleknek még más rossz következesé is van, az, tudniillik; hogy sok jó fejeket elidegenít az írástul, vagy legalább írásaik' közrebotsátatásoktul.

Pips.

Kezeit tsókolom Feleségednek, Gyermekeid' ölelem.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3788.

Ungvárnémeti Tóth László — Kazinczynak.

Bécs. October 16dikán. 1819.

Kedves Barátom!

Atyám mint Prédikátor mint minden Predikátor nemességével semmit sem gondola; épen úgy az öcsce Sámuel; testvér bátyjok pedig István (Sámuel nagy Atyámnak legöregebbik fia) magára, 's minden ágazatira Bizonyságlevelet váltott a' Vármegyétől. Én ebben a' dologban sokkal szemesebb levék, de a' mit magam is kárhoztatok, kevésbbé szorgalmatos. Ez előtt épen öt évvel kivettem kereszt levelemet, Sámuelnek (a' Sámuel fiának) kereszt-levelével, 's némelly aprólékos próba-levelekkel együtt által adtam személyesen M. Jesztreben Horváth Simonnak, az akkori Allispán fiának (Ungvárbán), hogy még a' mi szükséges volna, hozzájok szerezvén, a' dolgot elindítsam. De ez mind eddig elmaradt, úgy hogy még csak levéllel sem tudósítottuk egymást egészen azóta. Most pedig három-négy holnap alatt elmulthatatlanul szükségem leszen reá, hogy nemességemet bizonyságlevéllel bé bizonyítsam — az Orvos-Diplomának kivételekor. — Te ebben az ügyben, Barátom, nagyon sokat tehetnél! A legelső, 's legnehezebb akadály dologban ez, hogy nagy Atyám Sámuel K. Helmecezen lakott (Zemplénben) 's a' feljebb megnevezett három fiai mind ott születtek: de a' Matricula, a' mellybe neveik felirattak, K. Helmecezen (melly abban az időben filialis Ekklesia volt) nincsen, a' minek én erősen utána jártam, — 's hol-léte nem tudatik. *Hogyan lehetne ki sütni, hová íratlak-be a' Helmecezen születtek 1736dik esztendő körül* (az Atyám épen ebben az esztendőben született)? 's *vagynak é még ebből az ivadékból K. Helmecezen élő emberek?* a' kiket tanúknak lehetne állítani. Ez az egyetlen egy a' mit próbálni kell, hogy az Atyám ennek a' Helmecezen lakott Sámuelnek a' fia — 's annak az Istvánnak a' testvére, a' ki már bizonyságlevéllel mutogathatja nemességét. Nehézség az egyik dologban semmi sincs: próba pedig már eddig is több vagyon. Illyen az, hogy Istvánnak legöregebbik fia Gábor — Berczeli nemes gazda ember, — nem csak nem tagadja az atyafiságot, hanem

annak ágazatait még tulajdon kéziratjával is elő adá nekem 1813dik esztendőben, Novembernek hetedik napján — a' melly levelet eredetikepen vagy párjában, ha szükség kívánja — most is előmutathatok. Az egész pör csupán két kérdésen sarkallik. *Elsőben* — ha én a' Tóth János fia vagyok é — a' mit az én keresztlevelem bizonyít. *Másodszor*: ha János (az én Atyám) fia é a' Helmecezen lakott Sámuelnek, 's testvére é hát a' nemességét bizonyságlevéllel mutat-ható Istvánnak? Ezt próbálná, ha ki tudhatnók, micsoda Matriculába iratott-bé az Atyám neve, vagy ha meg égett a' Matricula, vagy még nem volt akkor Matricula, vagy ki nem süllhetne, micsoda anya ekklézsiához tartozott Helmecezen abban az időben, vagynak é még élők abból az életkorból, a' kiket tanúknak lehetne esketni. Itt ebben a' kettős pontban kérném barátságos segedelmedet, bizonyos hiedelemmel, hogy mint Zemplénnek Táblabírója, 's mint helybéli lakos meg teheted, 's hogy barátságunkért szívesen megteszed. Talán nem ártana az sem, ha te Horváth Simont az által vett Documentumokra egy barátságos leveled által emlékeztetnéd — a' mit én ugyan ezen pósta úttal magam is teszek, — 's ha a' Berczeli Tóth Gábort egy másik leveledben arra kérnéd, hogy ezt a' mi rövid nemzetség-származtatásunkat neked a' leveledre hitelesen megírná. Közölhettem volna a' dolgot Gróf Eszterházzal is Ő Excellentiájával, a' ki azt az Ungvári Fő-Ispánnak ajánlhatná: de nem hittem szükségesnek, hogy olly magas törvényszéken kezdjem.

Egyébaránt semmi újsággal nem kedveskedhetem — feleletedet a' F. Vida helytelen patvarkodására nagyon szívesen várom; újabb költői szüleményimet megláthatod te is nem sokára. Megengedj bizodalmas *alkalmatlankodásomnak*, 's hidd el, hogy polgári szerencsém nem kevésbé függ tőled. Öllelek, esókollak

tisztelő barátod

Ungvár-Németi Tóth László mk.

Sámuel. Király Helmecezen.

1. István. — Berczelen lakik a' fíja Gábor.

2. János. 1736. fíja László.

3. Sámuel.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 30. sz.]

3789.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kraszna 18dik Oct. 1819.

Kedves Barátom!

Sept. 23kán és 25kén költ nagy becsü Leveleidet egyszeribe vettem. Rémüléssel és meg illetődvé olvastam tűz által okoztatott károdát — áldottam és áldom azon Mennyei oltalmot, mely könnyen történhetet nagyobb károsodásodat el távoztatta, távoztassa is aszt minden időkbe és tarcsón nagy hatalmu oltalma alatt.

Hogy Packetám épen, és pedig olj nagy becsü kezek által jutott Hozzád: szívből örvendem. Én nem csak rossz neven nem vészem, sőt háládatos kívánok érette lenni, hogy az orthographiai és grammatikai meg téveljedéseket igazgatni méltóztatol, én aszt Tölled, a ki annyira el vagy Egyebekkel foglalva, kérni nem mértem, de önnön magad ajálván becses fáradságodat: magam ellen és a Nyelv műveltsége ellen vétenék, hogy ha igen nagy örömmel el nem fogadnám. Ted meg tehát aszt, kérlek, és leld módját, hogy ki nyomtatódjanak.

Tremamonti ex Hadnagy Uram a Katonai nevezetre érdemetlen egy pinasz fattyu — Paitásai a Katonai és Tiszti érdemnek becsülői, hogy ilj fiakkal szolgálni nem akartak; az a Generalis és Oberster pedig, a ki az órás kérésit meg nem halgatva, okos intézetek által a meg vesztett erkölcstelenség további gyakorlását, és a mi történt, annak el háritását, akadályoztatni nem tudták, magokat becsülni nem tudó, kötelességeket nem értő emberek. Ez, Barátom, az én ítéletem, és minden okos emberé. Az iljetén dolgok tészik az Uniformist a híválkodó Szép nem előtt olj becsessé, a nem Híválkodó ártatlanság előtt ellenbe félelmessé. Itt eszembe jut, hogy 1814-ben Bécsbe egy ártatlan Leányka Szüzességének meg mentője valék — ez egy népes sétáló heljen el téveljedet vala, idegen volt Bécsbe, lakásának csak uczája nevét tudta, de még csak a Ház Nrussát se. Siránkozásai közt bökkenék ezen Szép alak leánykára: kérdem sirása okát, még jobban el retten töllem. Uniformisba lévén, ígérem segedelmemet, és mit kelle hallanom: Ich fürchte Sie, den[!] Sie sind Soldat. Házi gazdám, egy diszes, öreg rendű, a Status Consiliumnál szolgáló Uri ember, meg bátritá[!], hogy töllem nincs mit félnie, és így reám bizá magát, karomra vettem és azon uczába

késérém, meljel meg neveze — itt egy Ház előtt elsikolta magát, meg csókola, és a val az uczára járó aiton be ugrék. NB. a történet Nap le mente után estve volt — a kikenél lakott a Leányka, azokkal ment vala sétálni, ezektül el téveljedet és okos őrző angyalra szüksége is volt, mert szép vala, és a még mentünk is együtt, a Stutzerek lebegének körülünk, de jó széles kard vala az oldalamon.

A Ráday név magába egy olj tiszteletes nevezett[!], hogy az öcsémnek ohaitanom kell azon Házba jutását. Tudósítottam őtet, de most a környül álásokhoz képest igen érdemessen el van foglalva azon nagy aránnyal, melj a Haza és Nemzet. — —

Erdélji Leveleidnek Censora furcsa egy szent lehet ám — hát egy Primásnak, egy Celsissimus Princepsnek minő kissebbségére lenne az még most is, ha reggel 5 órakor becsületes és tiszteletes Uri embernek látogatását elfogadná, sőt éppen érdemesitené ez őtet, mert jele volna annak, hogy nagy ur tud ugy lenni a hogy kell, és a józan okosság szerint illik lenni. Rudnay most ben van és Tavaszig itt is lészen, én fogok vele találkozni és módot keresni, hogy távulrol, discursus közben, ezen Censori meg jegyzést el mondjam nekie. Bocskay erkölcstelenségéről nem tudok semmit, mert a Haza és Nemzet, a Törvény védelme ha erkölcstelenség, ugy Rómának és Görög országnak leg imádottabb fiai mind erkölcstelenek voltak; és hogy ha a Censor Ur előtt a Haza szeretete és annak védelme erkölcstelenség, ugy én az eő kegyelme Moralitását nem irigylem.

Barátom! El ne feleltkezz a Szakácsrul; erre nékem bizony nagy szükségem vagyon, mert, köztünk maradott szó légyen, ha Isten segít, Tavaszig léend párom. A szakács nékem Ui esztendőre kell, a tavalyi szakácsomat el bocsátottam, és éppen tegnap kínálkozott uira vissza; de ha magamnak kellene főznöm, se fogadnám többé vissza. Erdéljbe pedig, a hol az Uraságok többire embereikbül taníttatnak szakácsot, nagyon bajos iljetén individuumot jó qualitasba kapni — egészen Barácságodra bizom tehát e' dolgot annyival inkább, hogy rég ohaitom szakácsot azon táijékrul kapni — idő még elégendő vagyon Ui esztendőre egyett kaphatni — nállam becsülete lészen és akár holtig el szolgálhat.

Még egy igen nagy kérést terjesztek elődbe. Én és a Néném Wes[selényi]né Sibón kölcsön fel vennénk egy néhány ezer forintokat — nem szerezhetnél é Nekünk azon a táijon? nagyon le köteleznél mind kettőnköt ezen Barácságod által.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

3790.

Gr. Teleki József — Kazinczynak.

Tekintetes Tabla Bíró Úr!

Azon megbecsülhetetlen levelezést, mely a Tettes Úrral való személyes esmeretségem hiánosságát egyedül pótolhatja ki, és a melyre a Tettes Úr maga nyújtott alkalmatosságot, félbe szakasztani nem akarván, a' múlt September hólnaphban vett levelére, akármi későre is felelni legkellemetesebb kötelességeim közzé számlálom. — Hogy a Tettes Úr szép és lelkes Értekezéseinek dolgában mennyibe jártam el, megbizonyíthatja a Tudományos Gyűjt. idei Xldik kötete. A német és Francia nyelv kimíveltetése különböző történeteinek bővebb összehasonlítását, a Magyar nyelvbeli szabadság nyakas ellenségeinek meggyőzésére olly szükségesnek láttam magam is, hogy annak egy, a Magyar nyelv bővíthetését tárgyzó munkámba, mely, a mint reménylem, a Marczibányak fundatiójára ügyelő Tudom. Küldöttség szárnyai alatt, vagy akármi más módon nem sokára sajtó alá fog jönni, hasznát venni el nem mulasztottam. Szerettem volna ez alkalommal azt is kifejtetni, hogy az úgy nevezett Neologussaink már eddig is mennyire vitték nyelvünk művelését; a kiszabott időnek rövidsége az e részben szükséges matériálék össze gyűjtögetését nem engedé meg, és így kénytelen valék ezen tárgy rövidebb érintésével megelégedni.

Hogy Magyarországi Tudóssaink közzül csak igen kevesen szolgálhatnak egy felállítandó hasznos Tudós-társaságnak, mely honi Tudományosságnak folyamatjába új erőt, új világot öntene, diszére, úgy gondolom, senki sem fogja tagadhatni, a ki Tudóssainknak egy oldalúságát, ízetlen voltát, oskolás gondolkozása módját és megrögzött előítéleteiket esmeri. De éppen ezt mondhatjuk, kevés kifogással, az Erdélyi számosabb tudósokról, de igen csekély számú szerzőkről: a mennyire ezeket a nyáron megesmérni alkalmatosságom volt: Ezen tudós társaságoktól, ha a két haza megfoghatatlan hidegsége és apathiája mellett felállhatnak is, csak igen keveset várok, és minden reménységem abban áll, hogy általok a tehetősebb hazánkfiai nagyobb részvételre buzdítanak, a Tudóssaink munkássága felelőstetik, és talám némely költségesebb és fáradságosabb munkák, melyekre kerülhetetlen szükségünk vagyon, de egy magányos embernek sem erszénye, sem munkálkodása nem elégséges, elkészülhetnek, ha

mindjárt nem olly tökéletességben és olly szellemmel, mint ohajtanunk lehetne; a jó ügytől lelkesített tisztább elméjű tudósaink merész és fáradhatatlan törekedései akár magokban a társaságokban, akár azokon kívül, minden veszedelmesebb következéseket hathatósan meggátolhatván. Ezek után magamat a Tettes Úr barátságos emlékezetébe ajánlom.

[Másolata a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 37. sz.]

3791.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Széphalom, Nov. 4d. 1819.

Tisztelt kedves barátom,

Barátságos emlékeztetésed csallhatatlan bizonyosága annak hogy Te engem szeretsz, az pedig az én életem egyik legbecsesbb öröme. Engedj-meg hallgatásomnak. Közelgetvén végem felé, olyanná lettem mint a' kiket megszállott a' pénz gyűjtésének dühe: alig marad időm barátimnak írni. Épen ez órában végzém-el egy 48 lapnyi Értekezésemet a' Tud. Gyűjt. számára, mellyen sok holnapok oltá dolgozom, 's legelső dolgom az, hogy Neked válaszoljak. A' mi Kisünk levele két holnap oltá várja azt.

Barátom, Pesten una salvificát predikálnak a' Nyelv' dolgában, 's ámbár a' dolog előttem titkoltatik, és hogy ne motszanhassak, Nabugodonozorra csinála Füredi Vida (Verseghy Ferencz), látom még is, hova akar kiütni a' dolog. Most tehát illő volt kimagyaráznom magamat, 's úgy kimagyaráznom, hogy ezután szólanom szükség ne legyen. Verseghy 's társai nem álmodták-meg, hogy valaki az ő rettenetes vádjaira olly maga elszánásával felelhessen. Azonban itt is megtörténhetik hogy az igaz embert megbuktatja a' sokaság és hatalom. Egy barátod, a' kinek nevét kitalálhatod, javalja szándékomat, 's az nekem nagy ok arra, hogy bátran szóljak.

Szüretem igen rossz volt. Egy olly szőlőm, melly ada már az atyámnak (nem nekem) 80 hordó bort, most harmadfél hordót adott; egy másik 9 hordót, egy harmadik felet. Aratásom ilyen forma. Szőleimet 3szor verte-el a' jég, tavaly eggyyszer, 's ez a' szerencsétlenség oka.

Sept. 23d. éjjeli 3 órakor a' legirtóztatóbb szélben mellyet még télben is képzelhetsz, tűz támadá a' 40 házról álló falucsikában, 's végig ment mind azon a' mi [a] Meridianus lineájában útjában volt. Eggy óra alatt vége volt mindennek. Fejem felett 8 helyen ége a' zszindely, de házam, csűröm, istálóim megmaradtak. Két oeconom épüiletem van oda, 's 2000 ftal vagyok szegényebb. Midőn familiám leveleit 2 kufferben kivítem, térdre buktam, 's mind a' két térdem nagy sebet kapott. De következése régen nincs.

Gróf Dezsőffynek hozzám írt pajkos de gyönyörű versét olvasd az újságban. 24 órával azután hogy az hozzám megérkezett, maga a' Gróf is belépe, 's az volt az első kérdésem, ha ő küldötte e fel? Sem ő, sem én. A' Gróf Pesten volt, 's közölte némellyekkel, 's Generális B. Vay Praefectusa Szabó Úr azt írja, hogy a' verset sokan könyv nélkül tudják, még az öregek közt is, 's Dr. Cseresznyés megkapta, 's felvitte Bécsbe. Verseghy és az ő emberei azt fogják hinni, hogy magam kürtölék magamnak, mint az ő ítéletek szerint, másszor. De én az álörzát semmiben nem szeretem.

Mi mindnyájan élünk, 's valaha már nem szaporodunk, mint mind eddig. Képzelheted édes barátom, mint fogódik-el szívem, midőn gyermekeimet látom magam körül, kik közzül Bálint még nincs 18 holnapos, 's az forog előttem hogy Octób. 27-dikén beléptem a' 61-dik esztendőbe. De az Ábrahám Istene ezekről sem feledkezik-el, 's még eléggé ifjúnak érzem magamat.

Mondjad Lizi Kisasszonynak, hogy Stambbuchja papirosait eltettem valahova, 's még rá nem akadtam: de bizonyosan el nem vesznek, 's örvendő fogom beírva vissza küldeni. Szeretném tudni, Kármán mint végezte-el a' képeket, és hogy az ott létemben még vakon álló szemek a' Susi Kisasszonyéban csillámlanak e. Az Igaz szavai felett sokat mosolygok magamban.

Kérlek, édes barátom, méltóztassál az ide zárt szelet papirost Fáy János rokonomnak általadni, ha a' Kisasszonyok ismét elmennek nézni gyönyörű képeit.

A' Tek. Asszonyt tiszteld mind az én mind a' feleségem nevével 's engedd megölelni magadat teljes szívemből, teljes lelkemből, és minden erőmből.

örök híved
Kazinczy Ferencz.

3792.

Kazinczy — Bay Györgynek.

Szánakozó 's örvendező szívvel olvastam a' valóban szép verset, mert szíves barátja vagyok Uram Öcsémnek 's Literatúránknak. Hogy ez nem czifrán hangzó semmi, onnan fogja látni Uram Öcsém, hogy a' Magyar Kurír nem sokára kiadja valamelly darabjában, ezen aláírással:

— György.

Miért marada el a' Vezetéknév, nem szükség mondanom; okát Uram Öcsém szépen látja. A' dal festi a' szenvedő szív' csendes maga megadását; 's hány darabot bír Literatúránk, a' melly az ollyat híven fesse? — Bár az a' szerencsés Ifjú, a' kit Isteneink ennyi ajándékokkal ajándékoztak meg, egy egész Kötelecskét adna ilyenekből. Sok pattogó hexameterünk, sok csikorgó Ódáink, sok omló Alexandrineink vannak: olly dalaink nincsenek nagy számban, a' mellyekből a' lágyult szív szől.

Én talán soha sem irtam még valamit, a' mi közönségesebben tapsoltatott volna, mint a' Festeticshez írt Epistola, 's ez a' tapsolás szintén bántott. Más a' poesis, más a' versekbe szedett próza; ez pedig nem egyéb. A' sokaság javalása nem jele annak, hogy jó a' mit dolgoztunk.

Hogy Uram Öcsém elveszté Lollit, nagy csapás Uram Öcsémnek: de Lollinak is. Nem tudom én megfogni, hogy a' senkitől sem függő személy miként fojthatja-el érzéseit, midőn azokat a' hideg ész is javálja. Sem a' boldogítottat sem a' boldogítót nem ismerem; 's haragszom a' vak szerelemre, mert a' mit az ész nem javul, nem lehet jó, sőt a' jót is rosszra teszi: — de nem képzelem, hogy a' tett javalást nyerhessen. — Boldogítsa Uram Öcsémet az az Isten, a' ki most szerencsétlenné tette, 's boldogítsa azon mértékben, a' mellyben azt most lehetetlennek képzei.

Mit csinál Herder? mit csinál a' mi Kölcseynk? Kérem Uram Öcsémet méltózlássék ezt köszönteni a' legszívesebb köszönettel. A' Literatúra' szeretete olly szenvedelem, melly az embert akarátja ellen is földhöz veri, mint Szent Pált a' mennyei világosság. Bár ezt a' kedves barátunkat is épen ez érne. Rendes dolog, hogy

- köztünk ő és Szemere elnémultak, holott a' haza nem ismér senkit, a' kitől többet várhatna. Én utolsó pihenésemmel szűnök meg verselgetni 's az Orthologusokkal veszekedni. Ezen utolsóbb dühömnek a' Tud. Gyűjt. sokára ismét adja egy bizonyosságát, 's talán ezután békét hagynak a' Nyelvrontóknak.

Széphalom Nov. 4-én 1819.

[Megjelent a *Remény* 1851. évf. (I. köt.) 368—369. lapjain.]

3793.

Ungvárnémeti Tóth László — Kazinczynak.

Bécs. Sz. András havának 9dikén 1819.

Kedves Barátom

Nagyérdemű Férjfiú!!

Utóbbi levelem, mellyben előttem egy polgári szerencsémek illető kéréssel alkalmatlankodám, bizonyosan öszve találkozott mentében a' te ugyan akkor hozzám útasított leveleddel. Örvendek rajta (bár még korábban is tehettem volna), hogy valahára a' válaszolásban megelőztelek! Épen, mikor becses leveledet vevém, Bécsben múltott B. Szepeszy, az Erdélyi Püspök, 's örömmel emlegette előttem, hogy őtet szerencséjében üdvözlötte. Az én Cseresznyésem September közepétől nincs együtt velem — Somogy Vármegyében mulat — a' Physicusnál, Csorba Jósefnél, 's nem is szándékozik előbb vissza Húsvétnél. Nehezen esik társasága nélkül el-lennem, de még nehezebb leszen neki majd nálam nélkül készülni a' Rigorosumra, a' mellyel őtet bé nem várhatom. Míg reményltem, hogy talán csak vissza jó: Aeskuláp botja helyett ismét Apoll lantját forgatám. Illyen játéknak szüleménye ez az Óda, mellyről már egyszer említést tevék levelemben, avval a' külömbséggel, hogy a' kedves Antistrophát első Strophá helyére magasztaltam. Szeretném, ha megírnád az egész darabról ítéletedet, mint annak igaz értője. Várom én is F. V. ellen feleletedet, 's reményilem meg láthatjuk talán a' Tud. Gyűjt. jövőendő Darabjában. — A' mit irtál felőle, hogy vissza kívántad — nagyon becsülöm, 's annyival inkább becsülöm, mert magam is közelíteni kezdek hozzád a' boszúság eltűrésében. Nevet semmi illetlenségnek nem írnám alája! Ártatlannak könnyű

volna szót szólni ügyében, de nincsen is mindenkor szükség reá: nam opinionum commenta, *et calumnias* delet dies. Professor Márton Úr, 's barátom Igaz, a' kikkel most leg többet mulatok, szívesen köszöntenek. Köszönt egy régi tisztelőd is, a' kivel én csak Bécsben ismerkedém meg — egy nagyon böcsületes, de szerencsétlen ember (a' mennyiben prokátori kenyerétől meg fosztatva már egész esztendő óta itt helyben sürgeti processusát) — a' szerencsétlen, de nem boldogtalan Szántó János. Csókollak, öllelek én is

barátod

's hű tisztelőd

U. N. Tóth László mk.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 30. sz.]

3794.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom Novemb. 11d. 1819.

Kedves barátom,

Azon nekem 's gyermekeimnek nevezetes napon akarám megírni válaszatot régen érkezett barátságos leveledre, melyet a' Te legszebb éneked tevé fényessé mind a' hazában mind a' külföldön: én ma rekesztem-be boldog házassági életem' tizenötödik esztendejét. Hányat engednek még töltenem benne, 's bár ne különben mint eddig, az ég' hatalmasságai? Ennek a' hat gyermeknek az én életemre 's az anyjokéra nagy szükségek van. De ne kérdjük azt, édes barátom; annak, a' ki belépe életének 61dik esztendéjébe, ez a' tudakozódás nem adhat óhajtott feleletet. Élünk, örvendve annak, hogy még szeretett örömeinkkel élhetünk, 's legyünk készen itt hagyni, mikor az parancsoltatni fog, ha úgy nem is, mint eltölt vendégek, legalább úgy mint azok, a' kik tudtuk hogy a' parancsolat az eltelés előtt is érkezhetik. Ennek az én örömeinkben és szenvedésekben megáldott életemnek az marad örök dicsősége, a' hogy egyik legszebb szerencséje az volt, hogy 'Te engemet szerettél.

Ez idén Sallustomat kétszer fordítottam újra, 's lemásoltam Cicerónak Milóért mondott Beszédét is, 's alkalmasint Cicero lesz az, a' mit legelőbb fogok kiadni: mert Erdélyi Leveleim valaha

kiszabadultak ugyan a' Pataki Plebánus Censor kezeiből; de megígervén Gróf Teleki Lászlónak, hogy az ő megtekintése előtt ki nem ereszttem, még eggyyszer kénytelen leszek újra dolgozni. Olly sok 's olly sokféle idegen kéz változtatott és változtatott benne, hogy nem az többé, a' mi volt és a' mi lehetett volna. Mi sem megérintésünket, sem magasztaltatásunkat nem tűrhetjük, 's mind a' kettőt *hiúságból* 's elhitttük magunkkal, hogy az szerénységből esik. Cato szabadon fedde mást, szabadon magasztalá magát; 's ha nekem azt, a' mit Cátónak tenni szabad volt, tennem nem szabad is; örvendek, hogy érzésben legalább nem vagyok hozzá hasonlatlan.

Szeretném elődbe tenni Censorom' törléseit. Bocskait nem magasztalám *vigyázatlanúl*, de ez neki még így sem tetszett, 's azt írta mellé, hogy ollyat írni fölöle tudatlanság, mert Bocskay rebellis volt, és erkölcstelen. Erkölcstelensége fölöl semmit nem tudok; rebellissége fölöl pedig Jankowich Miklós a' Tud. Gyűjt. utolsó Kötetében is azt mondja, a' mit mondani illik. — A' Primás fölöl azt mondám, 's dicséretére, hogy reggeli 5 órakor voltam nála. Erre a' Censor arra emlékeztet, hogy Rudnay Celsissimus Princeps, 's az, a' mit beszélek, mutatja, hogy ő nem tud lenni *nagy Úr*; ezt tehát töröljem-ki. Mind ilyen a' többi is. — És még is örvendek, hogy ő volt rostálóm.

Aug. 27dikén küldém-le a' Tud. Gyűjt. Kiadójához feleletemet a' Füredi Vida (Verseghy) Értekezésére. De Octób. elején kértem őket, hogy azt halasszák mind addig, míg egy bővebb dolgozásban veendik tőlem. Az még is kezemben van. Úgy akarok szólni, hogy többet ne legyen szükség szólanom. Mit adnék értte, ha azt veled megolvastathatnám elébb hogy sajtó alá megyen! Senkim sincs, a' kivel láttassam, senkim, a' ki megsugná melly szirtektől őrizkedjem. Eggyiséget akarnak, a' szabadság (mérés) eloltását, 's ezt azért, hogy az legyen, a' mit ők akarnak, 's nem gondolják, melly kárt készülnek tenni. Ennek magamat ellene szegzem, ha keresztre feszítenek is, mert ez categorisch Imperativ. Legveszedelmesebb az, hogy az Olasz és Franczia Academia példája szerint nekik is Academia kell, 's nem látják, hogy nekünk nem volt Danténk, Petrarcánk, Tassónk, és így nekünk nem hátra, hanem előre kell mennünk; nem látják, hogy a' Franczia Academia nem hasznára volt a' Nyelvnek, hanem kárára. Fel kelle tehát nyitnom szemeiket. Vigasztal még is az, a' mit az Erd. Társaság felállítása fölöl Gróf Teleki József mond a' Tud. Gyűjt. IX. K. 106. l. — 's még inkább az, hogy a' T. Gy. Redactiója

olly kézben van, mint a' Thájszé. Az Isten újra megteszi nálunk is azt a' csudát, a' mit a' Babel tornya építésekor tett.

Engedd hogy Értekezésem egyvik št ide tegyem. Égető: de a' vad sebnek olly szer kell. — Mi volna abból, ha valaki felállana, 's ezt mondaná: «Nemzetiségünknek egyvik bélyege az Öltözet, 's a' mi a' Nemzetiséghez tartozik, méltó gondjainkra. Ez egészen elváltozott hajdani díszétől, 's az örök változtatások, 's az idegen öltözet' kedvelése annyira megyen, hogy ha a' veszettségnek gátat nem vetünk, a' Nemzetiségnek ez a' tiszteletes bélyege egészen el fog korcsosíthatni. 'S nem elég hogy a' délczegség mindég újat meg újat szül, 's a' magyar mente mellé gilléket, jabótokat, cravátokat veszen; ime némellyek úgy járnak ökölnyi gombjaikkal köztünk, mintha sirjaikból jöttek volna elő. A' Cúrio, a' Törvény' embere, a' Katona, az ifjúság, a' városi, a' falusi lakos más meg más formában öltözködik, pedig minnyájan Magyarok. Ezt az Anarchiát nem lehet és nem kell túrni. Egység kell mindenben. Azért egy Deputatio a' Res Vestiáriát állapítsa-meg a' szokás és a' Magy. Öltözet természetéből merített törvények szerint, kirekesztvén tanácskozásaiból az Izlést, melly eddig csak Anarchiát szült. 'S ezentúl minden a' ki Magyar-nak akar tekintetni, innepnap' és hétköznapi öltözködjék a' szerint a' mint meg lesz határozva. — Credite, Piones, isti tabulae fore linguam persimilem.» —

Még bátrabb ez: Nekik nincs semmi rettenetesebb, mint ez az Anarchia, nincs semmi óhajthatóbb, mint ez az Egység: mi pedig kimondjuk a' legnagyobb bátorsággal, a' mellýre bennünket a' teljes meggyőződés felszabadít, hogy rettenetesebbet ennél az alku 's baráti kedvezések 's vokok többsége által keresett Egységnél nem képzelhetünk, 's nem semmit boldogítóbbat mint az Anarchia, és úgy hisszük, hogy sehova inkább mint ide nem illett még a' mit az Aemiliuszoknak egyike mondott volt: Mihi potior semper visa est periculosa libertas, quam quietum servitium. Vége ott minden előmenetelnek a' tudományokban 's mesterségekben, a' hol merni nem szabad, és a' hol számlált vokok határozzák-meg, mit kell szépnek, valónak, jónak, hasznosnak tekinteni.

Elmondom nekik azt is, hogy a' mi Iskolánk neve nem Neologia, hanem Syncretismus.

Sept. 23dikan csaknem porrá égtem. A' faluban éjjeli 3 órakor tűz támadt, 's egy óra alatt a' legrettenetesebb szélben végig ment

a' láng rajtunk. Házam 8 helytt gyúlt-meg, de el nem égett. Két oldalépületeim oda lettek. Csűröm megmaradt. 2000 fttal ismét szegényebb vagyok. Szüretem az ezidei 's tavalyi jég miatt olly kevés, hogy szégyenlem mondani. 'S melly pénztelen idők!

Élj szerencsésen, kedves barátom, 's éreztessd velem, hogy a' Te barátságod úgy tartósabb, mint némelly más barátimé, a' hogy nemesebb és nekem minden egyebek felett becsesebb volt. Fekve írom ezt, néhány nap olta torokfájásban ágyba szegezve lévén.

Széphalom, Nov. 12d. 1819.

Fel kell bontanom leveletem, hogy ide zárhassam azon Sonet-tomat, mellyet ez éjjel csináltam.

A' SAJKA.

Csalárd örvények, vad sziklák között
Sajkám lebegve futja vig futását,
'S kaczagja a' bosszús szél' 's hab' duzzanását,
'S szirtjeit, mellyekbe olly sokszor ütközött.

Nöm 's e' kisded csoport az Üldözött'
Arczáról csókkal törlik izzadását;
'S lantom, szelíden zengve a' szív' habzását,
Az árboczon függ, myrtusai között.

Köd, éj boritják útaimat megint;
De rám amott egygy szép csillag tekint,
'S szent hittel tölti-bé a' csüggedt szívet.

Elő! elő! bár mik rettentsenek!
Bajában nem hagyják az Istenek
A' Szeretőt, a' Művészt, és a' Hívet.

(Den Liebenden, den Sängern, und den Patrioten.)

'S im itt egygy Ódám, mellyet 1789. írtam, de kifáradtam elvégezni. — 1809. elégettem ezt is: de még emlékezem néhány strophájira. Ez idén újra dolgoztam.

A' TANITVÁNY.

Kékellő violák' illatozásiban

Szüle egy gyenge leány engemet, ott hol a' { a' gyenge leány
a' Músa.

Szirt' forrása magasról

Tajtékozva szökell alá

'S lágy keblébe fogott, 's kisdede' homlokát

Elhintette tüzes csókjaival, 's 'Te, mond',

Serdülj, 's a' miket itt látsz,

Zengd majd lantom' idegein.

Igy szólván elhagya. Hirtelen egy galamb

Lebbent nyögve felém, 's elfedeze a' tavasz'

Ifjú lombjai közzé,

'S mézzel tömte-meg ajkamat.

Nőttem, 's a' mit az ér' szélein, ott hol az,

Aggott tölgyek alatt, görbe futást veszen,

A' mit szirtpatakomnak

Vad zajgásiban hallanom

Engedtek kegyesen szent Jelenéseim,

Már már zengi dalom; honnomat egykor, és

Lelkes nagy fiait: most

Még csak gyenge szerelmeket,

És a' lyányka' szemét, a' ki remegve fut

Lobbant lángom elől kertje' homályiba,

'S ott, a' Csintalan! önkénytt

Hull keblembbe, de fut megint.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

3795.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Döbrenteinek.

Széphalom Novemb. 14d. 1819.

Kedves barátom,

Eggy két hét előtt kezembe érkeztek a' Wieland lefordított Értekezése 's a' Catilinariák, 's ez jele hogy te Pesten valál, 's a' mint magad is hívéd, úgy menél vissza Erdélybe, hogy nem láttad utánad esdeklő barátodat és Gróf Desőffit, ki téged és a' mi kedves Lajosunkat szint olly nyughataatlanul vára mint én. Nagy veszteség ez kedves barátom, annak, a' ki ime belépe Octób. 27dikén a' 61dik esztendőbe, 's így alig meri reményleni, kivált ha az Isten és a' Fejedelem illy esztendőket hoznak ránk, mint ezek a' mostani idők, hogy valaha megláthasson. 'S bár dolgaidd 's az Erdély dolgai megengednék, hogy tollhoz nyúlhass, 's nekem azok felől, a' miket hallanem nem lehet részvétel nélkül, írhas. — Mint lelted Szemerét? Nem elkeserítve e? Félek, hogy őtet úgy rettentették-el, a' hogy Kölceit elposhasztották. Ne akarjuk hogy más a' mi tetszésünk szerint járjon, 's hagyjuk-meg kinek kinek azt a' szabadságot, hogy lásson a' maga szemeivel. Én ezt bizonyosan meghagyom minden barátomnak, sőt nem barátomnak is: de nem tagadhatom, hogy a' Szemere hallgatása kínoz. Nem értem őtet; hogy gondolkozása meg nem változott, azt értem, sőt másoktól is tudom. A' nála hagyott két MSt adresz nélkül 's idegen pecsét alatt, de az ő kezéből vette által sógora Szemere György; 's ez általküldötte, nem általhozta. Így tehát ettől sem tudhatom, mi történik Pesten.

Én oda Aug. 27d. küldöttem le feleletemet a' Füredi Vida (Versegi et Comp.) Értekezésére, de Octób. elején azt írtam, hogy a' tárgyat bővebben kelle kidolgoznom, 's kértem várják be ezt. Venni fogják, 's ha ki nem adják, én adom-ki külön. Ha úgy akarnak Társaságot, mint az Erdélyi a' szerint a' mit arról T. J. mond a' Tud. Gyűjt. Septemberi Kötetében: úgy Tud. Társaságot én is óhajtok: de ha az Eggységet teszik alapúl, 's Czinke és Verseghi boldogulnak (Czinkének megdicsőítetését olvasád a' minapi Recenzióban), úgy oda minden. Noha még úgy sincs oda. Sokan vagyunk, ha engem keresztre feszítenek is, a' kiknek térdeink a' bálvány előtt

meghajlani nem fognak, 's egy barátóD és barátóM örvend, hogy nyugodalmamat kész vagyok feláldozni a' köz jóért. Én azt óhajtom, hogy minél előbb hozzá foghass Muzeumod folytatásához. Jó a' controleria, a' korholódás és a' vetélkedés, minden dologban, noha kénytelenek vagyunk megvallani, hogy a' T. Gy. Kiadását ez idén tisztább lélek lelkesíti mint eddig, 's mindég tisztább fogja.

Erdélyi Leveleimre bezzeg csinált Glosszákat a' Censor. Tudatlanság Bocskait nagyra tartani, úgymond, mert rebellis volt és erkölcstelen. Ezt el kell nyelnem; a' Censornak minden szabad. De mit mond Bocskai felől Jankowich Miklós a' mellett hogy Szép felesége körül egyszer hét kövér Franciscánust találtam, 's maga is nagyon hiszen? Nem jó a' mit Teleki Józsefnek a' Professorok eránt mondtam, úgy mond; mert látszik a' Német Universitások mostani történeteín, mit ér a' tanításbeli szabadság!!! — A' MSt Gróf Teleki Lászlóhoz kell előbb még leküldenem, 's így a' nyomtatás ismét halad. — Hogy van az, hogy én mindeddig semmit nem hallottam Deáky Filep Sámuel felől? Hiszen az ő Anacharsisa minden reményemet felül múlja. Tudod mi az a' min felakadok: de én minden különösségem 's élességem mellett nem vagyok Proselytus verbuváló, 's nem bánom ha más nem ír úgy mint én, 's megelégszem vele, ha magam nem tartozom úgy írni mint más. Kérlek, tudassd velem, kicsoda az az Anacharsis fordítója? és ha vele lenni találsz, mondjad neki, hogy érdemeit egész mértékében tisztellem. —

A' mi kedves Grófnénknak 's gyermekeinek jelentsd kézcsókomat 's forró tiszteletemet. Kozmán a' dolgok igen nem jól mennek. Sok adósságokat hagyott az a' gondolatlan ember, és már hozzáfogtak az executiókhoz. Historiák is vannak azon felül, mellyeket szégyenlek megírni. — Él szerencsésen, édes barátom. A' mi kedves Lajosunknak mondjad, hogy ölelem, 's óhajtom, hogy minél örömdetesbb híreket hallhassak felőle. Mint tetszett neki Magyarország? Az Erdélyi ember előtt képzelhetetlen dolog az a' sík, a' mellyet Várad és Pest között láta, 's gondolnám, hogy a' Magyar és Erdély országi ember között is nagy különbséget talált, mint én találtam közttek forogván. Feleségem 's lyányom tisztelnek. Bálintod még nem ismerhet 's nem is köszönhet, mert még nem szól. Gyönyörű ábrázatú gyermek.

3796.

Kazinczy — Rummy Károly Györgynek.

Széphalom den 16. Nov. 1819.

Theurester geliebtester Freund,

Ihre Tropologie habe ich durch den Hauptmann Hrn. von Sisak, der bey Ihrem Herrn Vetter in Kaschau seine Wohnung hat, empfangen. Der Anblick des schönen Drucks hat mich schon angezogen; lange sah ich nichts, was so schön, so geschmackvoll, so elegant erschien. Papier, Schwärze, Format, die schönst geschnittenen Lettern, alles ist bis zum Entzücken. Als Sie diese Ihre Arbeit angekündigt hatten, erschien dabey, wenn ich nicht irre, Ihr Name nicht: und ich habe mich doch gefreut, denn ein solches Werk war wirklich zu wünschen. Die Professoren in Patak behelfen sich noch immer mit Freyerus, und der ist mager. Ich glaube, es würde gut gethan, wenn Sie den Ober Curator und Ober Gespann Gabriel Lónyai (Schwiegersohn von Ladislaus Prónay Excell.) ersuchen wollten, exempläre davon für die Jugend in Patak holen zu lassen. Sein Titel ist Illustrissime Domine Supreme Comes, Camerarie Regie, Supreme Curator, Domine Gratosissime. Er ist ein sehr humaner junger Mann, u. hat es gern, wenn ihm auch Gelehrte Weyhrauch streuen. Ein excellenter Clavierschläger, sonst wie unsere Grossen, die noch grösser werden wollen. Er ist das einzige Kind seiner reichen Eltern, und hat schon ein Dominium erworben, und auch jetzt Güter von der Kammer gekauft. Hat viel, bedarf mehr. Alles dieses war nicht nöthig Ihnen zu sagen, aber es kann nützen, dass Sie es wissen. — Sie könnten ihm sagen, dass Sie aus Erfahrung wissen, dass die Schulen so ein Buch noch nicht haben.

Die vielen Beyspiele aus den Klassikern habe ich mit ungemeiner Freude gesehn. Man kann deren nie genug anführen. Ich habe noch nicht Zeit gehabt es durchzulesen: aber beym Zusammenfalten, habe ich daraus manches gelernt.

Ihre unschätzbare Freundschaft für mich hat Sie auch hier meiner erinnert. Das wird Ihnen bey meinen Gegnern ad notam genommen werden. Ja man wird über Sie, über mich, über Göthe und sein geschmackloses Gedicht, das sich noch anmasst Ode zu heissen, lachen. Man kann sich nicht vorstellen, dass diese Ode

eine aetherische Schöpfung sey; zu hoch für gemeine Köpfe und ihnen darum so ganz und gar nichts. Ein Gelehrter fragte mich bey'm Erblicken der Poetai Berkek, ob denn solche Zeilen auch Verse, und so eine Ode auch Gedicht sey.

Mir scheint, Sie haben die Figur,* ubi constructio ad sensum et non ad verba refertur, ausgelassen. Ich schlug diese nach, weil ich Beyspiele nöthig hatte. In Sallust kommt vieles vor.

Ich bin lange schon ohne Nachrichten, was in der gelehrten Welt, wenigstens in Ungarn, geschieht; sogar das, was die Siebenbürger mit ihrer gelehrten ung. Gesellschaft wollen, weiss ich nur aus dem Tud. Gyűjt. 1819. IX. K. 106. l. — So ist mir eine gelehrte Gesellschaft oder Academie recht. Sed civitas, incredibile memoratu est, adepta *libertate* (loquendi), quantum brevi creverit, sagt Sallust. Das nemliche Cicero de Divin. II. ult.

Sie wissen, dass ich meine Apologie der Neologism. den 27. Aug. an die Herausgeber des Tud. Gyűjt. eingeschickt habe. Im Octob. habe ich sie gebeten, die neuere Umarbeitung abzuwarten; denn es ist nöthig, dass ich mich breiter auslasse. Das thue ich jetzt, und nun werde ich alles gesagt haben, was darüber ich sagen kann.

Unter andern öfnete[!] ich ihnen die Augen, dass unsere Schule nicht *Neologia*, sondern *Syncretismus* heisst, weil unser Geheimniss hinein besteht: Jól és szépen az ír magyarul, a' ki tüzes Orthologus és tüzes Neologus eggyszersmind, 's egygységben 's ellenkezésben van magával.

Erscheint es im Druck, so wäre es mir lieb, wenn Sie den Aufsatz übersetzen wollten.**

Die Lese war sehr gesogenet, aber ich war sehr unglücklich, dieses Jahr u. im vorigen waren meine zwey Weingärten vom Hagel viermal getroffen, und ich habe fast nichts. Der Schnitt arm. Und der Mangel des Geldes. Ich würde unserm Kaiser zurufen, wie die Apostel dem Jesus: Herr, hilf, sonst gehe ich zu Grunde.

Ihre breite discussion über Neidls Arbeit an Ihrem Portrait war mir ganz u. gar nicht unangenehm oder unnütz. Mich hat sie sehr interessirt. Aber ich bin gewöhnt, zu sehn, dass ein portrait gemahlt¹ oder gestochen nie das ist was der erwartete, der sich dargestellt sieht, — er, u. seine Freunde. Mir ist es genug, wenn

* Synthesis. —

** Für die Pannonia. — Romy K. Gy. jegyzetel.

¹ Romy K. Gy. e szóból a h betűt kitörülte.

das Gemälde nicht ganz unähnlich, aber dabey schön ist. Ich danke Ihnen sehr für Ihre portraits-Abdrücke u. für das Exempl. der Tropologie, so wie für den sehr interessanten Brief aus Igló. Von Genersich weiss ich lange nichts, und ich liebe den ehrwürdigen, edlen, gelehrten Mann. Rector Podkoniczky lebt schon bey Leben nicht. Bischof Pyrker ist als Dichter aufgetreten. Ich bin begierig sein Werk zu sehn. Sisak erzählte mir (den 11. Nov.) viel, sehr viel rühmliches. --

Schreiben Sie mir doch, wie haben Sie Malie gefunden, ich meine, seit dem sie bey Ihnen lernt. Woher mag es denn kommen, dass dieses sehr geistige Kind sogleich wieder alles vergisst? und nicht fortrückt? Und die Falten in ihrem Character? Ich wünsche dieses nicht bloss darum zu wissen, weil Sie unser Kind ist, sondern auch aus psychologischer und paedagogischer Absicht. Und sagen Sie mir auch, was Sie sie lehren wollen? *Aus welchen Büchern?* Man hat eine Menge Kinderschriften, u. Sie werden diese mehr kennen als ich. Grüssen Sie, küssen Sie sie in aller unser Namen, u. sagen Sie ihr, dass wir von dem Baum, welcher ihren Namen führt, mit ihrer Erinnerung gegessen haben. Vörös bleibt noch ein Jahr zum Unterricht meiner Kinder da, u. wir haben einen franz. Hauptmann seit einem halben Jahr bey uns.

Was haben Sie für Bemerkung in Pesth gemacht? Horvát István wie empfing er Sie? In Bezug auf mich weiss ich nichts; und ich bin ruhig. Stürme muss man aushalten, und nur in gewissen Fällen reizen.

Ich umarme Sie mit allen Gefühlen der Hochachtung und ewiger Freundschaft.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

3797.

Gr. Majláth János -- Kazinczynak.

Nagy Ugrócz am 7/12. XIX.

Ihren Brief vom 12/11. erhielt ich gestern von Klausenburg zurück. Ich bin durch den Tod meiner Grossmutter (eigentlich der meiner Frau) veranlasst worden, die Commission in 7bürgen zu ver-

lassen und bin nun hier die Erbschaftangelegenheit zu ordnen. Ein Geschäft, welches mich wohl den ganzen Winter hier festhalten wird.

Ihr Sonet hat mich sehr erfreut, es ist wirklich schön poetisch gedacht, die erste Terzine scheint mir aber den übrigen an Schönheit der Sprache nicht gleich, mir scheint (Sie verzeihen mir die Bemerkung), dasz manches Wort in selber nicht des Begriffes wegen, den es bezeichnet, sondern deswegen erscheint um den Vers auszufüllen. Es wäre Schade, wen Sie diesem übrigens sehr ansprechenden Sonet diese leichte Änderung versagen wollten. —

Gegen die deutsche Sprache scheinen Sie mir ungerecht; wohl ist die Sprache an sich hart und schwerfällig; aber die vielfältigen Nachbildungen besonders der Griechen haben ihr eine seltne Biegsamkeit gegeben. Als Beweis meiner Behauptung, und um mich als berufenen Übersetzer ungrischer Gedichte zu beurkunden, folgt die Übersetzung ihres Sonets.

Leicht schwebt mein Lebensnachen seine Bahn
Durch Wirbel fort, durch steile Klippen hin,
Ob Wogen dräun, ob Stürme ihn umziehn,
Er scherzt im Wetter, das ihn oft umfahn.

Die Gattin kömt, die zarten Kleinen nahn,
Der süßen Küsse weicht der Stirne Glühn,
Am Mast verschlungen Mirth und Harfe blühn,
Das Segel tönert gleich dem ziehnden Schwan.

In trüber Dunkel hüllt mein Pfad sich wider[!];
Ein schöner Stern blickt liebend auf mich nider,
Auf seinen Stralen naht ein heilger Glaube.

Hinan, hinan, ich bebe keinem Dräuen!
Kronion lässt dem Unglück nicht zum Raube
Den Liebenden, den Künstler, und den Treuen.

Schreiben Sie mir doch ihre Meinung über diese Übertragung. Ich möchte sie meiner ungrischen Anthologie einverleiben, wen Sie es genehmigen.

Ich schliesse Ihnen einen Brief mit der Original Unterschrift des Prinzen Eugen zu, sollten Sie in ihrer Sammlung bereits seine Schrift haben, so senden Sie mir diesen Brief zurück.

Hauptmann Sisák vermutete ich in Italien; grüssen Sie ihn von mir aus, Er soll, was er mir versprochen, beginnen; die Übersetzung des Agatocles der Carolina Pichler ins Ungrische. Ich habe ihr bereits gesagt, dasz Er diese Arbeit begonnen, worüber Sie sich hoch erfreute.

Farkas Sándor war in Klausenburg bei mir, Er gefällt mir recht gut, um so mehr bedaure ich, dasz Er so schwer krank ist.

Ihr Brief, an einen[!] für Sie bedeutenden Zeitraum geschrieben, kam mir an einen[!] ähnlichen Tag zu; den[!] gestern erhielt ich die Nachricht, dasz meine jüngste Schwester Agnes durch Baron Aloys Mednyánszki erklärte Braut ist. Er ist ihnen als Schriftsteller aus mehreren Zeitschriften vielleicht, bestimt aber aus Hormayrs hist. Taschenbuch bekant. Dasz Er mein Freund, dasz Er ein guter, lieber, edler Mensch ist, mit dem meine Schwester recht glücklich sein wird, schreib ich Ihnen mit frohem Herzen, Ihrer herzlichen lebendigen Theilname überzeugt.

Ihr Freund
Johann Graf Mailáth.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

3798.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 9dik Decembr. 819.

Kedves Barátom!

Nov. 25kén költ becses Leveledet ma tiszteltem. Hogy ha Te jónak gondolod hozzám Szakácsodat és ötet Magadtul el bocsátó szándékokod vagy, így meg fogadom és velle meg is alkudhatol. Ide szállítására módját azután ki csinálhatjuk — ha becsületes ember leszen és magát emberséges módon viselendi, nállam meg telepedhetik. Kérlek tehát, kedves Barátom, igazicsd vele a dolgot, a hogy leg jobbnak ítéled. — Vay Jósefnél mentül előb tészek próbát; irtóza-

tos Sorsra jutottunk közönségesen ezen divatba lévő financialis Speculatio által — adja Isten annak jobbra fordulását. A szakács dolgát különös bizodalommal ajálván, vagyok örökre tisztelő Barátod.

Kivül: 1

Tekintetes *Kazinczy* Ferencz Urnak. Debreczen — S. A. Ujhely — *Széphalom*.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

3799.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Decemb. 10d. 1819.

Kedves édes barátom!

Vártad leveletem 's ez a' várásod azt érezteti velem, hogy tudod mennyire vártam én is a' tiédet. Én neked régen írtam volna, de nem tudtam hol vagy, M. Németiben e, Kolozsvárt e? Boldogság nekem ismét hallani tőled, hogy szeretsz. Nem vagyok annyira ellensége magamnak, hogy arról kételkedhessem: de azt soha sem hallhatjuk eléggé gyakran.

Eggy holnapja lesz, hogy nem tűrhetvén hallgatásodat, Csereizhez küldöttem egy szelet papirosat, melyet eddig talán vevél. Ha arra felelsz, vagy a' midőn e' levelemre fogsz felelni, kérlek, tudósíts, mennyiben lehet hitelt adni annak a' hírnek, hogy a' mi Farkas Sándorunk beteg, még pedig úgy, hogy nincs is reménység megtarthatásához. Voltál nála, tudom azt bizonyosan. Mint lelted? Nem hectica e a' baja?

Hát Buczi, hát Székely Sándor és Kelemen Lajos hogy vannak, hol vannak, és mit csinálnak?

Ki Deáky Filep Zsigmond, az Anacharsis Fordítója? —

Leveled nekem igen nagybecsű híreket hozza. De alig volt valami olly kedves, mint az, hogy téged Dónát feste, 's a' mint mások hiszik, 's én reménylhettem, igen szerencsésen. Erdélyi Leveleinnek azt a' képet a' homloklap előtt kellene ékesítésül felvenni.

Tudni akarod, mit csinál ez a' Munkám. Megnyerte az Admittaturt, de azon parancsolás mellett, hogy elmondjam Bátori[!] Gáborra, hogy ő per rebelles választatott Magyar Királynak, Bocskait pedig ne magasztaljam, mert rebellis volt és erkölestelen. Rudnai már celsissimus Princeps, és így tágithatatlan engedelmeskedést kíván a' Censor, hogy fölöle el ne mondjam, hogy önála szokatlan órában valék, mert az azt mutatná, hogy nem nagy úr volt mindég. — Jól esett, hogy az Erd. Levelek meg nem jelentek. A jövő Januáriusban még egyszer fogom újra dolgozni, 's kihagyom a' magasztalásokat mind azért a' mit legutólsó leveled kívánt, mind azért a' mi velem Pesten történik, vagy inkább a' Duna jobb szélén (Verseghy Füredi) és a' Duna jobb felén (a' Himfyanusok; ezekhez tartozik Verseghy is).

Képzelem én, melly szép három hetet töltél te Pesten a' Szemere társaságában, és a' Vitkovicséban, 's a' Gróf Teleki Józsefében és Thaiszéban. A' két utolsót én még nem láttam, de szívesen becsülöm, 's becsülném, ha nem látnám is, hogy mind a' kettő ellensége a' Verseghy által keresett unionak. Istentelenség a' mit Verseghy csinál; de majd hozzá látunk egymáshoz. Melly öröm nekem, édes barátom, látni a' T. J. jelentéséből, hogy az Erd. Tudós Társaság a' *vélekedések szabadságán* építi a' boldogulhatás' alkotványát, mellyet Verseghy, Himfy és Takács József, Horvát Endre 's még Kultsár is az elnyomás által felállított Egység által keresnek. Tudod e már, kinek a' sicáriusa volt Sághy a' hozzád írt levélben? tudod e, hogy az Antimondolat[!] előtt álló 's Budán metszett réz kinek lelkétől 's fejétől tölt-ki? De te ezeket még jobban fogod tudni mint én. Bár azt nyerhetném-meg tőled, hogy engem világosítanál-fel az eránt, hogy a' mi kedves Szemerénk mint némulhata-meg erántam. Régen tudom én azt a' megfoghatatlan dolgot, hogy ővele is, mint Vitkoviccsal, mint bánik valaki; képzelem hogy eggy más valaki mint fogta gyanúba miattam Szemerét; tudom hogy eggy alázatosnak nagyon látszó igen nem alázatos mit tehet; tudom hogy a' gazdag és nagy tekintetű üresség mit kívánhat — látom hogy Szemere mint tagja a' Magistrátusnak, kénytelen engedni bizonyos dolgokban, 's feltehelem hogy azt a' hatalmas cliquot rettegi, melly Kölceit elnémitotta: de kérlek, világosíts-fel az eránt, ha szíve erántam megváltozott e? Kinek kinek más utat mutata-ki vagy a' természet, vagy a' sors, vagy a' maga gondolkozása. Én megmaradok a' magamé mellett, és hogy a' Márton Moralis Catechismusa dolgában az erőszaknak magamat ellene vetettem, azt nekem sok jó

ember köszöni, ha sok bölc ember azt kérdi is, hogy én miért csinálók magamnak szánt szándékkal rossz akarókat, 's ellenségeimnek miért adok új tört kezekbe. Mi lesz úgy a' világból, ha minden ember nagyon féltetni fogja a' bőrét? Alig várom, hogy Anti Füredim megjelenhessen, 's az olyanoknak hallhassam fölele gondolatjokat mint Te vagy, édes barátom. Én úgy hiszem, hogy többé nem leszek kénytelen szólni. Vannak a' kik Anticriticámnak nagyon köszönik, hogy a' jó ügyet és magamat védeni bátor voltam, 's úgy hiszem, ennek is fogják. Bántani senkit nem fogok benne.

Gróf Dezsőffy nagyon várt téged. Hol van most, nem tudom. Nov. 16d. volt Szabolcsnak Restauratiója. Az Adminisztrátor, Fáy Barnabás Referendárius, ott az Erdélyi Püspökkel 's Gróf Dezsőffy Sámuellel és Józseffel vitték a' Restaurációt, mely a' nagy Vay Józsefnek minden tekintetekben ellénére volt. Pipsz nem tehet nemtelen tettet, 's ha ő is oka, hogy Vay Ábrahám nem candidáltatott, az nem bosszúállásból történt, hanem más okokból. Az Adminisztrátor nem tarta Conferentiát. Ez szokatlan. Csak a' megnevezett hárommal közlé dolgait. Midőn a' Restauráció végett a' palotába jött, csaknem minden száj Vayt kiáltá. Kihagyni a' Candidatióból az ennyire óhajtottat, annyi mint a' közakaratot nem respectálni. 'S egy választhatott mellé olyan hármat candidálni, a' kit nem lehet választani, annyi mint egyet candidálni, ez pedig annyi mint *parancsolni*.

Bálint fiúnk egészen a' Zseni ábrázatját kapta. Az a' francia Kapitány a' ki nálam múltat fél esztendő oltá, azt mondja, hogy ámbár minden gyermekem elég jó ábrázatú, 's Emíl és Thalie igen szép gyermekeknek is tekintetnek, Bálint lesz a' legszebb. Nevében köszönöm mind a' Munkát, mind a' szép Intést, 's örvendek hogy barátságunknak ez az újabb bizonyysága élni fog.

Tudod e, hogy a' Szinnyén lakó Gróf Vas elverte hitvesét és ipát magától? Gyermekeim nevelője Kassáról hozta a' hírt. A' Gróf valamelly személyhez kezde járni, 's felesége ellenzette a' barátkozást. Ez megharaguvék, 's megtette a' mit sem nem illet, sem nem kellett.

A' szegény Vályi Nagy alig ha el nem hal. Ma vettem fölele hírt. Egészen kiszáradt. Utolsó levele elrettentett. Meglátogatom mihelytt lehet, és ha elhal, kezemhez veszem Iliászat.

Élj szerencsésen, igen kedves barátom. Nyugtalanúl várom leveledet. Irj minél többet Szemere felől, 's nevezetesen tudassd

velem, micsoda két levelem az nekem a' mellyet nem tudom két kicsoda producála egymásnak. Hadd tudjam, a' mi engem szorosan interezzál. Azt fogadom szentül, hogy barátságoddal vissza élni nem fogok. A' mi kedves Lajosunkat ölelem, 's örvendek szerencsés-jének hogy Pestet láthatta 's olly szép tapasztalásokat gyűjthetett. Idejét ne vesztegesse-el; neki szolgálni szükség, hogy minél több jót tehessen. Feleségem barátságosan tisztel. Bár ismét Magyar országra kellene jönnöd, 's el ne kerülhetnél.

Mélt. Bája Urat tiszteld nevemben alázatos tisztelettel, 's járj végére, megkapom e a' Gyógyi víz esését és Branyicskál.

örök tisztelőd

Kazinczy Ferenczmpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

3800.

Kazinczy — Dúlházy Mihálynak.

à Mons. de Dúlházy.

Bízodalmas Drága Jó Uram Secretárius Úr!

Bátorkodom kérni az Urat, hogy a' Kölcsey által lefordított Homér I. Könyvét 's a' Rájniz Georgicáját nekem visszaküldeni méltóztassék. A' Méltós. Gróftól tudom, hogy bírja ezen 3 Kötetből álló Munkát is:

Anthologia Graeca. Edidit Jacobs. in 8-vo.

Ha a' könyv Kassán volna, és ha nagy Munkába nem kerülne kikeresése, igen le fogna kötelezni az Úr, ha azt is kiküldené, a' Mélt. Gróf engedelmét erre megnyervén.

Ajánlom magamat becses barátságába 's maradok

Az Urnak Secretárius Úrnak alázatos szolgálja

Széphalom Xbr. 19. 1819.

Kazinczy Ferenczmpr.¹

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

¹ T. Kazinczy Ferencz Ur levele. Jött Kassára Jan. Gikán 1820. — Dúlházy M. jegyzete.

3801.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Tisztelt kedves barátom,¹

Melly régi az ideje, hogy leveleimet nem vevéd! Nem tudtam hol vagy, hova írjam azt; 's a' Szabolcsi Restauratio Neked annyi dolgot ada, hogy kevés időd maradt rólam gondolkozni. — Engedd, édes barátom hogy mindenek előtt erről szólhassak.

Hogy Vay Ábrahám Vice Ispánná nem lett, hogy nem is candidáltatott, azon fel nem akadok. Egy Referendárius Fáy nem csinálhatott olyat a' mit nem kelle, kivált hogy egykori barátja, a' ki hihetőleg most is barátja, a' Septemvir, jelen volt. Erről tehát egy szót sem. De engedd kérdenem, hogy ha való találna lenni, hogy Vice Ispánoknak csak Kállay Miklós és Péter 's Molnár György és Deesy Urak candidáltattak, és senki nem más, ez a' Candidatio olyan volt e a' millyet a' törvény kíván? A' candidatio a' Fő Ispánoké, a' választás a' Rendeke. A' hol *csak egy* választható candidálatik, ott nincs választás. Nem jól megyen a' dolog, midőn a' két egymást ellensúlyban (aequilibriumban) tartó erő közzül az egyik többet veszen-ki magának, mint a' mi ötlet illeti. Egyéberánytt nekem Désy Urnak Vice Ispánsága ellen semmi panaszom, és ha Vay Ábrahám volnék, Vice Ispánná lenni nem is óhajtanék. A' ki nem akar uralkodni, 's esze is van, nyelve is, szíve is, erszénye is, neve is, mint péld. Neked, tisztelt férjfi, az hivatal nélkül is tiszteltetheti magát, az az, hasznos lehet a' hazának.

Köszönöm Kézyhez írt Versed' velem látatását. A' ki nálunk valamit nyomtattat, bizonyos lehet az eránt, hogy vagy sietésből vagy oktalanságból olly változtatást tesznek dolgozásán, a' mi az Írót elkeseríti. — Az én Értekezésem: *Orthologus és Neologus, nálunk és más Nemzeteknél* a' Tud. Gyűjt. Novemberi darabjában, kevés hibával van nyomtatva, és még is mit csinálának: l. 27. szájjal és szóvval (ez helyett: szívvel). Azt hihetné az ember, hogy a' szóvval malitiából van elrontva. — Engedd kérdenem, mit ítélsz ezen Értekezésem felől. Azt hitték azok, a' kik *Füredi Vida* költött

¹ T. Kazintzy Ferentz Úr levele. Jött Január. 2ikán Sz. Mihályra 1820. — Dúlházy M. jegyezte.

név alatt támadtak-meg, hogy istentelen vádjaik által, mellyeket lap 5. 6. felhordottam, elnémitanak, 's így üresen találják a' Mezőt. Ne kellett volna csak attól tartanom, hogy Értekezésem hosszabb lesz mint a' melly határt ők szabtak-ki a' beküldendő Munkának. De még ezzel nincsenek kielégítve; ismét fogok szólni. Barátom, ott állunk, hogy Verseghy a' vélekedés szabadságát el akarja ölni, hogy az legyen meg a' mit ő akar. A' Magyar nem a' Richelieu és XIV. Lajos Francziája. Gyönyörű az a' mi a' Tud. Gyűjt. Szeptemberi vagy Octóberi darabjában a' Döbrentei által munkába vett Erdélyi Társaság felől mondatik. Úgy én is akarom hogy Academiánk legyen. Nem úgy hogy alku, 's számlált vokok határozzanak-meg valamit a' Tudomány dolgában.

Ha nem volna terhedre, kérd, kérlek Prof. Pongrácz Urat, tudassa velem mit ítél ezen Értekezés felől, 's mit szeretne benne vagy más-ként, vagy világosabban.

Kérlek arra is, hogy ha Verseghinek *Magyar Nyelven* 1817. vagy 1818. *nyomatott Grammaticai tárgyú Munkáját* bírja, engedje látnom. Én csak Analyt. Grammaticáját bírom.

Hormayrnek 1820ra kiadott *Historisches Taschenbuch*ját méltó hogy 10 fton megvedd. A' te erszényed azt inkább elbírja. Gróf Mailáth írta benne az I. Mária 's Gróf Rádai életét, 's talán a' Nádasdi Tamását is. Ha bírni fogod, kérlek, láttassd velem.

Az Erdélyi Leveleket újra dolgozom most nyolczadik ízben. Január. elsőbb napjaiban küldöm megtekintés végett Gróf Teleki Lászlóhoz, 's ha visszakapom, azonnal nyomtatni fogják. Ah barátom, miket corrigála Tulsiczky! Elkeseredik az Író, mikor illy Censorokat lát. Bocskait nagynak nem nevezhetem, mert rebellis volt és erkölcstelen. — Olly fényes országról mint Itália, hogy mondhatom hogy grádicsai mocskosok. — Szent István keresztyén Papokat hozatott, és így nem erőszakkal térítette-meg a' Magyarat. — Nem jót mondok mikor azt mondom, hogy a' Professor társalkodjék a' tanítványával; mert Apulėjus ezt mondja: *parit conversatio contemptum: raritas conciliat rebus admirationem etc. etc.*

Zrínyit hagyd itt még egy ideig.

Lyányom Kassán lesz Húsvétig a' Muzsika és táncz leczkék miatt. Szállása Knaut Fridrich volt Klavírmesteremnél van, a' ki most az Apáczáknál ad leczkéket a' gyermekeknek a' Clavieron. A' ház a' hol lakik, csaknem szomszéd a' Báró Fischer házához,

az Apácák templomának ajtaja előtt. Ugyan ott egy Keztyücsináló is van. Knautnak feleségét mi neveltük, 's ez a' jó asszony az én Geniemet úgy tekinti mint kis barátnéját. Azért adtuk oda. Ha Te a' gyermeknek megengedni méltóztatnál, hogy olyankor mehessen házához, a' midőn ott tiszteletre méltó Asszonyságok vannak, hogy a' gyermek, ki mind eddig falun lakott, lásson és halljon 's tanuljon, 's magát megkedveltesse, nekem grátsiát tennél. Neki az minden tekintetben szükséges volna.

Engedd mondanom, hogy az én gyermekeimnek egy szép sűgár tűne-fel. A' feleségem nagyatyja elidegenítette a' Sávolyi Dominiumnak negyed részét is, Nógrádban. Báró Henniger János, az Ipam testvér néjének fia, elindította a' pert ezen jószág eránt a' Nagyszombati Tábla előtt 's ezidén megnyerte. Még húzódhatik vagy Appellata vagy Oppositio által: de legalább reményleni kell, hogy nyerünk. Magamról nem törődöm; elélek úgy mint eddig. De öröm látnom, hogy gyermekeim nem maradnak semmi nélkül. Végy részt ezen atyai örömben, édes barátom, 's óhajtsd hogy boldoguljak.

A' Méltós. Grófné kezeit alázatos tisztelettel csókolom, 's ajánlom magamat mind kettőtöknek kegyességtekbe. Élj szerencsésen. Az Isten töltse rád a' mindenféle örömek árjait, úgy, a' hogy azt Te érdemled. Hidd-el nekem, hogy utolsó leveled, melly elbúsúlásodat, leverte kedvedet, annyira festette, nagyon megilletett. Senki sem érdemli inkább mint Te, hogy örülj.

Széphalom, Decemb. 20d. 1819.

Örök tisztelőd:

Kazinczy Ferenczmpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3802.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Kedves édes barátom!

Fáy János rokonom panaszkodik, hogy két levelemet nem vette, 's ezt az utolsót sem vette volna, ha általad nem küldöttem volna neki. Engedd hogy alkalmatlankodhassam ennek általadásával is. Úgy hiszem azok után a' miket ír, hogy még a' Recepisse sem elég barátságos mód arra, hogy neki írjak. Add által tiszteletemet a' két Kis-

asszonyoknak, 's jelentsd, hogy a' papiros szeleteket még sem találtam-meg, de azok előbb utóbb kezeimhez jutnak. Olvastad e a' Tud. Gyűjt. Novemberi darabjában Értekezésemet Verseghy Ferencz ellen, a' ki Aglájájának Recensiója miatt, 's azért, hogy 13 esztendő előtt Révai-val fogék részt ellene, Füredi Vida név alatt támada-meg. De a' Füredi Vida név alatt megjelent Értekezést ámbár Verseghy írta-le a' Tud. Gyűjt. számára *tulajdon kezeivel* és úgy mint az *ő munkáját*: nem egészen az *ő munkájának* kell venni; másokkal dolgozta azt. Ha a' Magy. Minerva 1 Kötetét megtekinted, látni fogod, mit jelentenek azok a' sok Citátumok. Még nem mondottam-el mind a' mit kelle; mert a' Tud. Gyűjt. Kiadói úgy kívánják, hogy a' beküldendő Munka 2 ívnél többet ne tegyen, 's nem sokára Verseghy a' maga Grammaticai Systemájának *Würdigungját* fogja tőlem venni ugyan-ott. Mottóm ez lesz: Sed civitas, adepta libertate (*merés*) incredibile est quantum brevi creverit; tanta cupido gloriae inces-serat. *Sallust.* Ismerni kell azt a' hadat, melly azt akarja, 's azon dolgozik, hogy a' köz hatalom (auctoritas publica) parancsolja-meg, mi legyen jó vagy nem jó a' Nyelvben, 's tudni, mit akarnak megállapítani. Én megvívok velek örömet, mindenben arra lévén elszánva, hogy az ügy nyerjen, ha én veszték is. Oktalanság arra calculálni, hogy győzzünk bár igazságtalanul. A' tudomány országában nincs elnyomás, 's ha Galileit bezárják 's vele Ecclesiát követtetnek is, 's megégetik Huszt, az igazság előbb utóbb triumphál. Eggy barátod, a' ki nekem is barátom, egészen azon a' felen van, a' mellyet én védelmezek, 's örömmel nevezhetem itt Horvát Istvánt is, kinek 4 esztendő oltá nem vevém levelét, és a' ki, a' mint a' Tud. Gyűjt. Novemb. Kötetének 97. lapján láthatod, felemen van. — A' Superintendens Szilágyi Élete esztendő oltá hever Pesten, de Januariusban vagy Febr.-ban meg fog jelenni. — Adjon az Isten Neked és a' Tiednek szerencsés új esztendőt. —

Ime a' Processus meg van nyerve 's executiótól függ. Ez vizasztalás annak, a' kinek 6 gyermeke van, és a' kinek felesége [testvérbátyja] által mindenből kirekesztetett, úgy hogy vele perlekednem kell.

23. Xbr. 1819.

[Megjelent a «Kaz. Lev.» III. kötetében.]

3803.

Kazinecy — Gr. Gyulay Karolinának.

Széphalom Decemb. 26d. 1819.

Az inádvá szeretett Lottinak.

A' Nagysád kedves levele felvert régi álmomból. Nem, édes Lotti! engem nem fásított-el semmi álom; sokat voltam lélekben Nagysád 's tisztelt Anyja 's kedves testvérei körül; de nem tudván hol múltatnak, Andrásfalván e, Dédácson e, vagy talán a' Városban, kénytelen valék hallgatni. 'S a' mi Döbrentcink engem azzal biztatott, hogy Pesti útjában Lajossal együtt erre veszi útját, 's így várván, 's tudván hogy leveleim haszontalan keresnék, neki sem írtam. Még nincs egy holnapja hogy az ő levelét is vevém, 's most a' Nagysádé érkezik. Érezze Nagysád, melly boldognak érzem magamat. Vissza vagyok téve azon szép napokra, a' mellyeket három esztendővel ezelőtt a' Nagysád társaságában éltem-el. Ne higye Nagysád hogy az olyan emlékezetek megavúlhassanak, sőt mindég elevenebben térnek előmbé. Az olyanok az örökkévalóságnak vagy-nak élve, 's emlékezeteket a' halál sem olthatja-el. — Hogy a' Nagysád' kedves testvére és az ő barátja 's a' mi barátunk Széphalmot meg nem láthatá, azt nem szükség mondanom mennyire sajnáljuk mindnyájan. Gróf Desőffy Józsefnek megígértem volt, hogy kedves Vendégeimet lekísérem hozzá Szent Mihályra, — 's a' Grófné is kért egy igen szépen írt francia levélben, hogy álljam szavamat, 's jelenjünk-meg. Ohajtottam volna, hogy az a' hideglelés, melly a' mi Lajosunkra esett, rázott volna ki másokat, csak az ő örömeit ne gátolta volna. Hogy a' mi barátink ismét meglássák Magyarországot, alig merem reményleni: én pedig mindég inkább meg inkább ide vagyok csatolva növekedő gyermekeim által, 's így, ha csak az Istenek valamelly csudát nem tesznek, alig reménylhetem, hogy azokat megláthassam, a' kiket szívem annyira szeret.

A' Nagysád lyánya, édes Lottim, Kassán van. Minden igyekezeteim haszontalanok voltak egy Kavirmestert szerzeni, és olyat, a' kitől Zseni tanulhasson. A' Marcsa' férje, a' ki Zsenit a' Muzsikába initálta, ez ősszel itt volt, 's maga tette a' propositiót, hogy Zsenit hozzá adjuk-be. Jónak láttam elfogadni a' propositiót, 's Novemb. 23d. Zseni bement, hogy a' Klavierlecczkéket folytassa, ének-

lésben is tánczban is vévén leczkéket. A' Klaviermester a' napokban íra, hogy a' Tánczmester Zsenivel kimondhatatlanul meg van elégedve, 's minden tanítványi között ötet tartja legelsőnek.

Visszaírtam, hogy ha a' Tánczmester reményli, hogy a' gyermek Balleteket tánczolhat, az az, annyira viheti a' tánczban, hogy azt is megtanúlhassa, adjon neki leczkéket abban is. Az én principiumom az, hogy mindent kell tanulni a' mire alkalmatosság van, 's mindent minél jobban. Soha sem tudja az ember, minek és hol veszi hasznát. Zseni az én reménységemet mindenben teljesíti, de úgy látszik, hogy a' Nyelvek ajándékát nem kapta. Annál inkább kell tehát rajta lennem, hogy azt tanulhassa-meg a' hogy illik.

Thalie arczban sokkal szebb Zseninél. Közönségesen azt hiszik felőle, hogy az ő bőrénél fejérebbit képzelni sem lehet. Kék szemei igen nagyok, 's különben is ötet ritkán pillantja-meg valaki úgy, hogy rajta fel ne akadjon. De Zseni utoljára is tovább tetszik mint Thalie. Tudja e Nagysád, miben áll a' Nagysád lányának fő érdeme? Imhol van, de nénetül, mert magyarul kimondani nem tudom.

Gemüth. (az elme, a' jó ság)

Jobb gyermeket én nem láttam. Abban egészen anyja leánya, még pedig nem csak a' Sophié, hanem a' Lottié is.

A' Nagysád llya, a' kis Bálint, még sem nem jár, sem nem beszél. Physionomiája egészen a' Zsenié. Minden gyermekeim között ezek ketten hasonlítanak leginkább egymáshoz, és csak ennek a' kettőnek van fekete szeme; a' többié kék, mint az anyjoké, 's anyai Nagyatyjoké 's Nagyanyjoké. Bálint látja hogy Emil és Antonin hogy leczkézgettelnek, ő is könyvet veszen, 's belé tekintvén mindég T hangot ad, mellyen osztán Thalienak nagy öröme szokott lenni.

Házamnál fél esztendő oltu egy Francia Kapitány mülát, 's francia nyelvre igyekszik tanítani a' gyermekeket, de nem mint obligátus ember, hanem mint házi barát. A' dolog nehezen megyen, de talán fog. Én még eddig legtöbb hasznát vettem ennek a' Vendégnek, inkább belé jöven a' Nyelvbe. — Minekutána el is úntatom Nagysádat gyermekeim felől tett relatiómmal, engedje még azt mondanom, hogy ha azon a' földön valami jó Lakatos, vagy Sziogyártó van, készítsen nála Nagysád helyet a' legidősbb, most 9 esztendőös fiamnak, Emilnek. Ennek elevensége képzelhetetlen; soha sincs munka nélkül, 's a' mit lát, utána csinálja. Feleségemnek minap elromlott valamelly zárja; a' gyermek látja, nem szól, előhozza árját, kalapácsát, 's a' zár meg volt csinálva. Ez engem nagyon

gyönyörködtet, mert tehetségeit mutatja. De még inkább gyönyörködtet az, hogy midőn szüretkor Zseninek és Thalienak egy leczkét tartottam a' Római történetből, a' halálosan beteg Emil felkele ágyából, közzénk jött, 's kért hogy engedném hadd hallgassa ő is. Édes Lotti, micsoda az az ember, a' ki a' Római História által nem nemesítette-meg lelkét! 's melly örömöm az nekem, hogy gyermekeimben ezt a' szikrát látom.

Én az az atya vagyok, a' kit Nagysád mindég gyermekei között találna. Fekve írom e' levelemet, 's ez a' sok gyermek ágyamon 's asztalom körül zsi bong; Emil copertákat vagdal, Thalie olvasgat, 's mutogatja a' mi szépet benne lél, 's ételi Phygiet és Bálintot; csak Antonín nincs köztük, az a' szakács fiával kiment a' hóban vagy szánkázni vagy golyókat csinálni.

Ez idén engem az a' szerencse ért az igen sok szerencsétlenség után, hogy egy Processusában a' feleségemnek triumphálánk. Ennek nagyatyja a' Referendárius elidegenítette volt a' Sávolyi Nógrád Vármegyében fekvő birtokát is, melly egy Dominiumnak negyed részéből állott. Ez most vissza jó az Ipam 3 gyermekére és két testvérére. Mikor jutunk a' birtokhoz, nem tudom, 's tudom hogy nem jutunk baj nélkül: de én nem magamról, hanem gyermekeimről gondoskodom. Foly feleségemnek Processusa testvér bátyja ellen is Kázmér eránt, mert ez a' maga két leány testvéreit szüléjinek halálokkor egészen kirekeszté a' birtokból, úgy hogy feleségem mind eddig szüléji után semmiben nem succedált. Nem ritkán a' legigazságosabb Processus is elvész: de én ettől itt nem igen rettegek. Gyermekeim nem igen mennek keresztül annyi szerencsétlenségen mint én; én pedig úgy nevelem őket, hogy egymást ne úgy szeresék valaha mint engem szeretett egy öcsém 's feleségemet a' bátyja.

Éljen szerencsésen Nagysád, édes Lotti. Hozzon az Isten Nagysádra, tisztelt Anyjára 's kedves testvéreire a' reánk jövő esztendőben minden örömeiket, 's tartson-meg engemet megbecsülhetetlen kegyességeiben.

Nagysádnak

alázatos szolgája

Kazinczy Ferenczmpr.

Csokolja Nagysád a' Grófné kezeit, 's jelentse, hogy Báró Sennyei János Januárius 2dikán vízi betegségben megholt. Értéke pénzben és Capitalisokban egy milliom és ötvenezer forint ide nem számlálván a' Triesti bankóháznál lévő Capitalisát, melly

rettenetesen nagy, minthogy interesét soha nem vonta, hanem Capitálisnak csinálta. Pompa nélkül, sőt sorsa alatt élt: de a' Vármegyének hagyta mindenét azon esetre, ha kihalnának a' Sennyeiek.

Nem régiben egygy Sonettem jelent-meg a' Magyar Kurirban. Azt Gróf Mailáth János méltónak tartá németre fordítani. Közlöm azt.

Leicht schwebt mein Lebensnachen seine Bahn — —

[stb. mint a 3797. számú levélben.]

Csalárd örvények, vad sziklák között — —¹

[stb. mint a 3794. számú levélben.]

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

3804.

Tóth Gábor — Kazinczynak.

Bertzel Dec. 26kán 1819.

Tekintetes Ur!

érdemem felett való Drága Jó Uram!

Ezen enyészetre siető Esztendő December Hónapja 18ik napján Széplakon[!] datalt betses Levelét vettem 25a Decembris estve, a' mellyre is ez az alázatos válaszom:

Kivánságát a' T. Urnak, parantsolat gyanánt tartom, de még is öregségemmel, magánosságommal egybe köttetett sok bajaim miatt nem tellyesíthetem; hanem a' dolog felől illy világositást irok: «Ns. Tóth Sámuel, Nagy Atyánk, Király Helmetzre házasodott, és «lakni oda ment, innen T. Ungvár Vármegyébe fekvő Ungvár Németi, «és Zahari Familiánk jószágába osztozni 1704 körül, osztozó Társa «volt Ns. Tóth Pálné. Ez a' Nagy Atyám Zemplénbe producálta a' «Nemességet, a' productiója nints ugyan kezemnél, de a' T. Ns. «Zemplén Vár Megye Archivuma bizonyoson elő tudja adni.

«Ennek a' Ns. Tóth Sámuelnek volt 3 Fia, u. mint: 1. Ns. *Tóth István* az én Atyám. 2. *János*, idővel Bánhorváti, és Kis Győri «Predikátor Borsodban, e' volt a' most Bétsben Doktorságot tanuló

¹ A sonett után egy sort olvashatatlanúl kitörült vagy Kazinczy vagy gr. Gyulay K.

«Németi Tóth László Attya. 3ik Fia volt a' Nagy Atyámnak Tóth
«Sámuel, Laskodi volt Prédikátor Szaboltsban.

«Az én Atyám Ns. Tóth István, Király Helmetzről T. Ns. Zabólts
«Vármegyébe fekvő Lövé Petri nevű Hellységbe jött lakni, és itt a'
«Nemességét producalta, Ungvár Vármegyei akkori Notarius T. Pálótz
«Horváth Pál által Vármegye petsétje alatt költ Testimonialissával.
«Ez meg van a' kezemnél.

«Ebből a' Productionalisból ki maradt az Atyám két Testvér-
«jeinek, u. m. Ns. Tóth Jánosnak, és Sámuelnek nevei[.]. Mert az
«Atyám csak magának és gyermekeinek, u. m. Istvánnak, Gábornak,
«Jánosnak, Dánielnek váltott Ungvárból Testimoniumot. Ezek a' Test-
«véreim is mind meghóltak, és csak én, Gábor, élek.

«A' két említett Testvérei pedig az Atyámnak u. m. Ns. Tóth
«János, és Sámuel Predikátorok lévén, hogy keveset, vagy semmit
«is nem gondoltak Nemességekkel, a' tselekedetek mutatja. Mert
«productionalist soha nem váltottak. És itt a' hiba, a' melly hibát
«még mostanába a' Király Helmetzi élő emberekkel meg lehetne
«hitelesen bizonyítani. Mert ott születtek a' Nagy Atyámnak mind
«a' három fia. Mennél tovább halad ez a' dolog, annál veszedelme-
«sebb lesz. — Az Nagy Atyám marháit a' veszett farkas meg marta,
«ez egy emlékeztető jel lehet.

A' Testimonialisommal, ha látnám, hogy a' kérdésbe forgó
Ifjunak véle használnék, szívesen oda adnám, de minthogy az Attya
neve nints benne, semmi hasznát nem veszi.

Egyébbaránt mélyly tiszteletem mellett Uri favoriba ajánlott
vagyok a' Tekintetes Urnak, mint nékem érdemem felett való Drága
Nagy Jó Uramnak

alázatos tisztelő szolgálja

Ns. Tóth Gábormpr.

Kivül: ¹

Tekintetes Nemes, Nemzetes, és Vitézlő Széphalmi Kazintzy
Ferentz Urnak, Tekintetes Nemes Zemplény Vármegye Assessorának,
a' Mu'sák Barátjának, nékem érdemem felett való Drága Nagy Jó
Uramnak mélyly tisztelettel. *Széphalmon*.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 30. sz.]

¹ A levél zárlatán kettétört piros pecsét.

JEGYZETEK.

3583. A levél kezdete: «Azt kérded, mikor lettem egyszerre olly öreggé?» V. ö. a XV. k. 3569. számú levelével.

1. lap 1. kikezdés vége: «Ellenébe tettem ama' régibbet, mellyel a' *Liptsei Tudósok vizsgálták a' Bél Mátyás' munkáját.*» Horváth Ádám Bél Mátyás *Prodromus* című munkáját érti (Nürnberg, 1723), a melyről — mint Haan Lajos Bél M. életrajzában (Budapest, 1879., 38—39. l.) írja — a *Nova Lipsiensia* terjedelmes bírálatot közöl s így végzi: «Nihil addimus, quam ut clar. Belii fortunam, quam experti sunt eius in simili studio antecessores, secundam viresque integras adprecemur, ut Hungariam suam, cui scribendae sive sermonis elegantiam, sive ordinem ac rerum apparatus spectes, non imparem se ostendit, felici tandem pactu integram promat.»

2. lap fölül 5. sor: «Annyiszor megbüntetődött *M. Statista.*» Horváth Ádám bizonyosan Schwartner Mártonra céloz, a ki ellen Horvát István 1815-ben írta ismert művét s a Tud. Gyűjteményben is kikelt ellene. V. ö. a XV. k. 3542. számú levelének jegyzetével.

U. o. alúl 7. sor: »A' *Rumi' mentsége* volt közölve Horváth[!] Istvánnal.» Nyilván arra a válaszra céloz Horváth Ádám, a melyet Rumi K. Gy. Horvát István támadására a Hormayr J. *Archivja* 1817. évf. 79—83. számában írt; v. ö. a XV. k. 3484. számú levél jegyzetével is.

U. o. alúl 2. sor: «Márton István... *feleletje* tsak ugyan kapott egy kis ollyan helyet...» Márton Istvánnak a műve bírálatára írott válaszáat a Tud. Gyűjtemény az 1818. évf. 1-ső füzetéhez mellékelte; bizonyosan erre céloz Horváth Ádám; l. a XV. k. 3545. számú levelének jegyzetét.

3. lap fölül 1. sor: «*Csokonaj feleletje* még ollyant sem...» Horváth Ádám ily című verse: «A' meg-haltt Csokonai Vitéz Mihály az élő Kölcsey Ferencznek» ekkor még, a mint panaszojja, nem jelent meg; a Tud. Gyűjteménynek csak 1818. évf. VIII. füzete (136—143. l.) közölte névtelenül.

U. o. fölül 6. sor: «*Kmeth Csillag vizsgálat'* szerzeményjére is» (küldöttem feleletet). *Kmeth Dániel* kegyesrendi áldozópap, 1783. január 15-dikén Breznóbányán született és Kassán 1825. június 20-dikán halt meg; a rendbe tizenhat éves korában lépett s 1805-től kezdve már tanított is Kőszegen, Váczon, honnan előljárói a budai csillagvizsgáló intézethez küldték tanulásra; itt a helytartó tanács

kinevezte az igazgató, Pasquich János, mellé segédnek. 1816-tól kezdve magyar és német folyóiratokban sűrűn követték egymást értékezései; nevezetesebb önálló munkái: 1. *Observationes astronomicae, distantiarum a vertice et adscensionem rectorum stellarum quarundam inerrantium solis item et planetarum, quas in specula Budensi montis Blocksberg et instituit et in calculum revocavit, Budae, 1821*; — 2. *Ugyanez németül, u. o. 1823*; — 3. *Astronomia popularis in eorum usum, qui sine graviore calculo hac scientia delectantur secundum probatissimos auctores in modum historiae adornata, cum tabula figurarum, u. o. 1823*; — 4. *Bemerkungen über den zwölften Brief Pasquich's an Hesperus, h. n. L. bővebben Szinyei J. id. m. VI. köt. 595-597. hasábjait. Horváth Ádám Kmeth Dánielnek a Tud. Gyűjtemény 1817. évf. VI. füzetében megjelent cikkére tesz czélzást, melynek címe: «A csillagvizsgálat szerzeménye Budán.»*

Alább 4 sorral: «A' réztáblák találgatását Jankovicsnak magának küldöttem... azt csak ugyan kiadák.» Horváth Ádámnak e cikke a Tud. Gyűjtemény 1818. évf. II. füzete 123-131. lapjain jelent meg, címe: «Tudós Velekedései H. Á. úrnak, Jankowich Miklós két ismételten Régiségei iránt.»

4. lap 2. kikezdés 3. sor: «Báróczy VII. kötetjei előtt álló philologiai excursio...» Horváth Ádám tévesen írja, hogy a Báróczy életrajza munkái VII. kötele előtt áll, mert az utolsó, VIII. kötet elején olvasható.

6. lap alúl 3. sor: «Az öreg *Festetics Lajos*...» Gróf Festetics Lajos alispánt érti, a kinek Nagy Iván (id. műve, IV. köt. 163. l.) szerint két fia volt: Antal és Kristóf.

3584. 8. lap fölül 8. sor: «Dass Szemere V. Fiscal vom Pesther Com. ward, freut mich sehr.» Szemere Pálnak Pest vármegye alügyészévé választásáról a Tud. Gyűjtemény 1818. évf. IV. füzete 119. lapján a következő tudósítás olvasható: «Mult hohnap' (márcz.) utolsó napján Ő Cs. K. Her-nek elő-ülése alatt tartott Pest Vármegye Tiszt-választásának alkalmatosságával Al-ügyésségre léptetett T. Szemere Pál ur, ki literaturai, különösen Poétai darabjai által figyelemességet, és tekénetet nyert az egész Haza előtt.» V. ö. a 3626. számú levéllel.

3585. A levél utolsó pontját v. ö. a XV. köt. 3566. számú levelével s ennek jegyzetével. — Az itt említett *Dobosy Mihály* 1780-ban született, halála éve ismeretlen; Debreczenben tanult és 1808-ban Kis-Marján rektor lett; 1806-ban a göttingai egyetemet látogatta s egy év múlva Vég Veresmarty superintendens mellett lett káplán. 1808-ban Vaiszlóra (Baranya m.), 1813-ban pedig Szentesre választották meg lelkésznek. Munkái: 1. *Grönland historiája*... Cranz Dávid után ford., Buda, 1810; — 2. *A libusztiercek historiája*, készítette Archenholz J. W. hajdani burkuskapitány, ford. Pest, 1811; — 3. A jelesebb utazások gyűjteménye. Az ifjúság számára rendbe szedte és Campe J. H. után magyarul kiadta... u. o. 1819-1821, két kötet; — 4. *Aggódókat vigasztaló keresztény oktatások példákban és egynehány ide illő imádságok*... u. o., 1825. — 1. bővebben Szinyei J. id. m. II. köt. 928-929. hasábjait.

3586. 16. lap: A miről Döbrentei az 1-ső pont végén szól, nem valósult; az Erd. Múzeumból kimaradt kéziratokat nem tudta külön kiadni, s így az említett kéziratok vagy csak jóval későbbben, vagy egyáltalán nem jelentek meg;

Kazinczy fordításai külön és a Felsőmagyarországi Minervában (I. XV. k. 3368. számú levél jegyzetét), Buczy Emíl értekezése ugyancsak a Felsőm. Min. 1826-iki évfolyamában, Dessewffy J. műve külön jelentek meg; ellenben Ribiczai Dániel Tacitus-fordítása minden valószínűség szerint kéziratban maradt, mert róla bibl. kézikönyveink semmi említést sem tesznek.

17. lap 1. kikezdés: «A' Székelyeknek minden privilegiumait... egybegyűjtötte Itélő Mester *Székely Mihály*» V. ö. a XV. k. 3512. számú levelének jegyzetével. A munka megjelenéséről a Hazai és Külf. Tudósítások 1818. évf. 13. (aug. 12-diki) számában tesz említést: «Ezen munka egyaránt illeti a' Historikust, és a' Törvénytudót, a' mennyiben a' Székelységnek történeteit, 's igazait felvilágosítja. Nagy betset ad neki, hogy a' Fejedelmek és Királyok Leveleik egész valóságokban kiadattak. Különösen pedig emeli a' Könyvnek hasznát az, hogy a' Székely Nemzetnek külömbféle időkbeli Törvényes Rendtartásai eredeti Magyar nyelven előadatnak; 's így a' Törvénytartásnak formáját, és abban előforduló kifejezéseket megmutogatják.»

U. o. 2. kikezdés: «Ki legyen *Polycarpus*...» V. ö. a XV. k. 3573. számú levél jegyzetének 7. kikezdésével.

18. lap 1. kikezdés: «A' Sz. *Miklóssy darabját* a' Hildik Kötetben csúfolkodó exclam. 's egyszersmind interrog. notával megjegyezgetni épét mutat.» Célzás Szent-Miklóssy Alajosnak «Észrevételek némelly új szók felől» című rövid cikkére, a mely a Tud. Gyűjtemény 1818. évf. III. füzete 78—82. lapjain jelent meg, s a mely alá apró jegyzeteket tett a szerkesztőség, pl. az 1-ső jegyzete ez: «Tartozik a' Redactió jelentését megújítani, hogy ő mind azokat, melyeket közöl, feddhetetleneknek nem tartja, hanem Tudós Hazánkfiainak saját tekintetét terjeszti elő köz megítéltetésök végett.»

Alább négy sorral: «Ezen 3dik Kötettel jött Márton István felelete.» L. a 3583. számú levél jegyzetének 5. pontját.

U. o. 2. kikezdés 5. sor: «*Báró Kemény Simonné*» B. Kemény Simon, Alsó-Fehérmegye főispáni helytartójának (megh. 1826. okt. 18.) neje gr. Teleki Anna volt. L. a Nemzeti Zsebkönyv I. köt. 356. lapját.

U. o. 3. kikezdés: «Kaptad é már a' Muzéum IXdik füzetjét...» hogy tetszik neked abban a' *Szentkúti Sándor* (az az Döbrentei) *darabja*?» Szentkúthy Sándor névvel Döbrentei «A halottak beszélgetése» című cikket közli a 81—89. lapokon.

19. lap fölül 1. sor: «Pr. Benkő tanítását most Prof. és Doctor *Baricz viszi*, a' ki annak életéből holmit említett a' T. Gyűjt-ben.» Döbrentei *Baricz Jánost* érti, a ki mint nagyenyedi ev. ref. pap is működött. «Benkő Ferencz élete» cz. művét l. a Tud. Gyűjtemény 1817. évf. XII. f. 112—117. lapjain.

U. o. 3. sor: «Prof. *Keresztes István* is Enyeden van.» V. ö. a XV. k. 3573. számú levél jegyzetének 1. pontjával.

Alább 2 sorral: «Az Exc. *fő Ispán*...» T. i. Bethlen Imre gr., a kire Döbrentei nagyon nehezelt.

U. o. 1. kikezdés 8. sor: «1 órakor délután a' külső Magyar útszában égés támadott...» Erre vonatkozólag a Hazai és Külf. Tudósítások 1818. évf. 48. (jún. 17-diki) számában a következőket olvassuk: «Kolozsvárott is nem rég szörnyű tűz volt, mely 10 házat tett porrá. Gróf Kunné, született Bánfy Aszszony ezen kárvallottak eránt olly kegyességgel viseltetett, hogy felsegíttésökre 200 frtot ajándé-

kozott. Több emberi szeretettel bíró lelkek különbféle segedelmekkel gyámoltították ezen szerentsétlenekeket: Mauks Ur Patikárius pedig, a' ki máskor is mindig segedelmeket nyújtott a' szűkölködőknek, most 2000 frtot adott Interes nélkül a' kárvalottak felségítésére; utóbb pedig azon nemes ajánlást tette, hogy ezen pénzét örökösen a' városnál hagyja, hogy annak Intereséből mindenkor a' véletlenül megkárosodtak segítsenek. — Hány példánk van ilyen ?»

U. o. alúl 19. sor: «A' Császár egyik Kisérője, Gr. Bombell.» Döbrentei gr. *Bombelles Lajos* drezdai követet, meghatalmazott ministert érti.

U. o. alúl 12. sor: «S *Ninától* búcsúzni» (akart Wesselényi M.). T. i. Bethlen Imre gr. leányától, kit — mint rebesgették — nőül akart venni.

U. o. folyt. «Májusban indul Bécsbe Gr. *Teleki Jankóval*.» Úgy látszik Döbrentei arra a gr. *Teleki Jánosra* czéloz, a ki körülbelül egykorú volt Wesselényivel, mert 1791-ben született s 1860-ban halt meg; neje gr. Mikes Erzsébet volt. L. a Nemzeti Zsebkönyv, I. köt. 243. lapját.

U. o. 2. kikezdés: «Aranka életéhez tartozókat gyűjtött volt egy ide való Reform. Pap, *Székely Uram*.» Döbrentei *Székely Márton* marosvásárhelyi ev. ref. lelkész érti, a kinek Aranka Györgyről írott életrajza a Tud. Gyűjtemény 1818. évf. XII. füzeté 68—91. lapjain, Székely latin nyelvű levelével és versével együtt meg is jelent.

3587. A levél 2. sora: «Rövid *beszédemet* . . . » V. ö. a XV. k. 3549. számú jegyzetének 2. pontjával.

A levél végén *Benke Mihályról* tesz említést Kis József; l. a XV. k. 3578. számú levelét s jegyzetét.

3588. A levél végén *Kossuth* tanácsáról emlékezik gr. Török József. *Kossuth Lászlót* érti, a kire Kazinczy a köv. levélben is czéloz; v. ö. a XV. k. 3520. számú jegyzetével.

3591. 26. lap fölül a 6. és 9. sorban a következő neveket említi Kazinczy: *Krietsch, Binder, B. Rosenfeld*. — *Krietsch*, kinek keresztnévét nem mondja meg Kazinczy, gr. Haller János két gyermekének nevelője volt Fejéregyházán; tehát a szövegben az Erd. Múzeum közlése után helytelenül van *Félegyháza*: *Fejéregyháza* olvasandó helyette; v. ö. az *E. L.* 132. lapjával. — *Binder Pál Györgyre* l. a XV. k. 3550. számú jegyzet 2. pontját. — *B. Rosenfeld András* (1741—1808) előbb erdélyi, azután ungvármegyei főispán, majd Bereg, Ugocsa, Szatmár és Máramaros vármegyék adminisztrátora, 1790-ben az erdélyi udv. kancellária első tanácsosa; bárói rangra 1794-ben emelte a király. L. Nagy I. id. műve IX. köt. 764. és Wurzbach id. műve XXVII. köt. 26. lapját.

27. lap alúl 14. sor: «Bey der Tafel fragte mich sein (Breczenheim hg) Plenipotentiaire Hofr. *Melzer*.» Kellemesi *Melzer László* Borsod vármegye al- s később főjegyzője, protonotarius, majd septemvir, meghalt 1823. ápr. 20-dikán. L. a *M. P.* 390. és a *P. E.* 65. lapját; v. ö. a *III. k.* 710. számú levelével s jegyzetével.

28. lap 10. sor: «Seine (t. i. Breczenheim Károly Ágost hg.) Kinder (zweye sind an Graf *Almási* und *Somogyi* verheurathet) und seine Söhne . . . » Az 1823. febr. 27. meghalt Breczenheim K. Á. hg. egyik leánya, Leopoldina, gr. Almássy

Lajos, másik leánya, Karolina, gr. Somogyi József hitvese. L. a *M. P.* 245. 246. lapjait.

3592. 29. lap 2. kikezdés: «A mint tudósítva vagyok, Tek. *Horváth Ádám* ur is *szándékozik a katechizmus mellett írni*. Kérdés: bele tethetjük e ezt a *Bétsi Sammlungba?*» L. a *XV. k.* 3561. számú jegyzetét; Horváth Á. észrevételei csakugyan belejutottak a gyűjteménybe a 3. sz. alatt. Legfőként arról a kérdéstről elmélkedik, hogy melyik helyesebb: *keresztény-e* vagy *keresztén?* Ő emezt tartja helyesnek.

U. o. 3. kikezdés: «Részemről még szeretném oda tetetni Toldalekul a *Moralis Katechizmus Ideaja* feltrantsírozását.» Bele is tette Márton István a gyűjteménybe a 9. szám alatt.

U. o. 5. kikezdés: «Nem fogy el a tudám azon, hogy Prof. *Ercsei Dániel* az, [a ki] *Tóth L. urnak argumentumit... kéméletlenül megtámadta... s engem is à propos bele kevert a tsávéba. Én hiszen a körmihez ütöm a Calamust.*» Ungvárnémeti Tóth László Ercsey Dániel bölcséleti művéről a Tud. Gyűjtemény 1817. évf. V. füzete 95—115. lapjain írt bírálatot (l. a *XV. k.* 602. 603. l.); e bírálatra Ercsey Dániel ugyanazon folyóirat 1818. évf. IV. füzete 129—131. lapjain felelt. Ebben Ercsey D. megbotránkozását fejezte ki U. Tóth L. bírálatán és pedig azért, hogy «azt nem homme de métier» írta. Mártonra a következő czélzást teszi Ercsey D.: «Nem kevésbé rontották a' Tud. Gyűjt'. betsületét az efféle recenziók; mert meg kell vallani, hogy a *Kant moralis Catechismusának recenzióját* (mely valóban nyomos, a' munkának lelkébe béhat, és egyéb híjja nints, tsak hogy a' Detailba nem ereszkedett) és még egyet kettőt kivévén, alig vólt valamire való recensio.» — Márton István minden bírálójának felelt, s Ercseynek is «körmihez ütötte a calamust»; miután t. i. A. jegyű bírálójának (Tud. Gyűjt. 1818. évf. I. f. 78—86. l.) megfelelt, nevezett gyűjteményes mű 136. lapján így ír: «És már hihetőképben ez azon Recensio, a' mit Debr. Phil. Prof. *Ertsei Dániel* Úr, az ezen fojó Esztendőbeli Tud. Gyűjtemény 4-dik Darabjának 130-dik lapján *valóba nyomosnak*, 's a' *Munkának Lelkébe behatónak* mond, t. i. edgy olly Tzéhbeli Tudós (*homme de metier*, mint maga szóll, jöllehet nem a' Tudósokat, hanem a' kézi Mesterembereket nevezi így a' Frantzia Nyelv), a' ki ámbár a' maga tulajdon mesterségét sem érti, és még is mikor, velem kérdetlenül, 's *mal à propos* kíván takaródzani, edgyszerre Theologicumot, 's Philosophicumot recenseal akkor, mikor a' *Moralis Katechizmusnak*, hasonló tudatlan, 's esetlen Recenzióját nem tsak jóvá hagyja, de még azt plausibilissé is tenni erőlködik, és Ungvár Németi *Tóth László* Urat, mint Philosophiájának Recensensét, tsak annál fogva betsmeli, hogy ez, nem Tzéhbeli Philosophus lévén, tsupa Dilettanti Characterrel is, Recenziójában, ollyan nehézségeket gördített Prof. Ertsei Úr elébe, a' mikre ezen Tzéhbeli Philosophus tsak edgy realis *Kukkot* se toda ollyast felelni, a' mit, legalább már fávorból, mentségi fogódzoul lehetne elgondolni, — úgy hogy, még ex post factis is, kedvező vokсот Philosophiájának ezen szókkal köldul tőle: *Nagy baj mái Világba Philosophiát írni!* — a' mi már — tsak az edgy *Elpityeredés* híjjával van!!!»

A levél utolsó pontját v. ö. a 3761. számú levél jegyzetével.

3595. 34. lap 2. kikezdés 3. sor: «*Ö* (t. i. Fejér György) most *Studiorum Directorrá neveztetvén* Püspök Paintner helyébe, Pestről el fog menni, *nem*

tudom, ki veszi által a' Redactiót.» A Hazai és Külf. Tudósítások 1818. évf. 37. (máj. 9-diki) számában közli Fejér György kineveztetését: «Fels. Urunk méltó tekintelbe vévén az egyházi 's tudománybeli érdemet, Fő Tiszt. *Fejér* György Urat, a' Theologia Directorát, 's előbb Kovátsi Plébánust, azután a' Fehérvári, most pedig több esztendőök óta a' Pesti Fő Seminariumban a' Hit Tudományát különös buzgósággal tanító Professort; úgy is, mint többféle Philosophiai munkáknak, 's a' Dogmatica Theológiának érdemes Szerzőjét és jeles Magyar Literátort, az ő szélesen kiterjedt olvasása, és nagy tudománya tekintetéből a' Győri 'udományos Kerületnek Fő Directorává nevezni méltóztatott. A' hívatallal járó, vagy annak díszítésére tartozó tiszteletek, 's kegyelmek, a' mint bizonyosan reményljük, nem sokára fognak következni. Azért illy jeles tehetségű, 's fáradhatatlan munkáságú Hazafinak az új díszes hivatalhoz hosszú életet, 's egésséget szívünkéből óhajtunk.» V. ö. a Tud. Gyűjtemény 1818. évf. VI. füzete 118. lapjával.

Hogy a folyóirat szerkesztését ki veszi át Fejér Györgytől: erről a folyóirat nem ad felvilágosítást, de elmondja Szemere Pál a 3626. számú levélben; l. ennek jegyzetét. «A Tud. Gyűjtemény 1818. évf. VIII. füzete utolsó előtti lapján csak e sorokat olvassuk:» Jelentés ezen Tudományos Gyűjtemény 's Uj Redactiója iránt.

«Ezen Tud. Gyűjteménynek első Redactiója e' jelenvaló nyolczadik kötettel megszűnik, és a' kilencedik kötet az új Redactio kezdődik. Iparkodni fog, hogy a' Haza' várakozásinak megfelelően, és ezen Tud. Gyűjteménynek ennekutánna is kedveltetést, és hazafiúi elősegítést érdemeljen. — Redactio.» V. ö. a 3698. számú levél 2. pontjával s jegyzetével.

3596. A levél elejére nézve l. a *XV. k.* 3580. számú levelét.

36. lap 3. kikezdés: «Festetitshez irtt leveled...» L. a *XV. k.* 3574. számú levelét.

U. o. alúl 2. sor: «Tudod é, hogy ez a' szomorú testvér elragadta minapában Debreczenben a' hallhatatlan Bathyáni Alojszt?» *Batthyány Alajos* gr. 1818. máj. 2-dikán halt meg.

3597. A levél 2. sora: «El nem mulattam Tudós leírását Sáros Patak eránt közölni.» Kazinczy «Sáros-Patak hajdan Szabad-Királyi, sokszor Királynéi, most Mező-Városnak Története» című értekezése a Tud. Gyűjtemény 1818. évf. V. füzete 3—29. lapjain — *G. H. I.*-betűk alatt jelent meg.

3. kikezdés 4. sor: «A' Recenziókról szőlő darabot... egy névtelen Tudós-nak küldötte bé.» Érti Takács Józsefnek «A' Recenziókról» szőlő értekezését, a mely a Tud. Gyűjtemény 1818. évf. VI. füzete 3—32. lapjain *Füredi Vida* álnévvel jelent meg. L. bővebben e kötet Bevezetését.

3599. A levél 1. pontjára nézve l. a Tud. Gyűjtemény 1818. évf. 96—115. lapjait, hol Horváth Endre *N.* betű alatt bírálja Kazinczy 9 kötet fordítását. L. bővebben e kötet Bevezetését.

41. lap 2. kikezdés: «Itt küldöm *Mezei Virágim*at...» Kazinczy bizonyosan a *X. k.* 2397. számú levelében közölt verseire czéloz, de Döbrentei nem közölhette folyóiratában.

U. o. alúl 5. sor: «Egy Német folyóírásban valaki elmondá, hogy a' jó ügy semmit sem óhajt annyira, mint hogy Döbrentei folytassa az Erd. Muzeumot...» L. a köv. lapon fölül 7. sor. A Hall. Allgemeine Literatur-Zeitung 1818. évf. (febr.

1-ej) 28. száma «Vermischte Nachrichten aus Ungern» czímmel híreket jegyez föl íróinkról, hogy ki min dolgozik, s itt mondja a következőket: «Dass Hr. *Döbrönte*y in Klausenburg sein ungerisches Journal schliesst, ist zu bedauern. Dafür erscheint zu Pesth in derselben Sprache eine andere Zeitschrift (Tud. Gy.), die Abhandlungen über wissenschaftliche und andere interessante Gegenstände liefern und viel umfassen will.» — Keményen támadja kivált Folnesics Lajost.

U. o. alúl 1. sor: «Máj. 9. és 10 között két szőlőimet elverte a' jég.» Erre vonatkozólag idézem a Hazai és Külf. Tudósítások 1818. évf. 44. (jún. 3-diki) számában közlött értesítést: «*Sátorallya Ujhely*. Május 23-kán. Szomorúan viradt Pünkösöd ünnepe városunkra. A' szerentsétlenségre mintegy előre készítő, nagyobb borúlatok között isportorzó fellegek Május 10-dik napját meg előző éjjel 11 óra tájban megszakadtak, 's jéggel telyes zápor rohana városunknak a' Zsolyomkától lenyúló útszájára. Egy Asszony, és három Gyermekek lettek különösen áldozatjává ezen felhő szakadásnak, kik a' víz által elragadtattván, többé az életre vissza sem hoztathattak. Ketten szenvednek még most is tetemeikben, testi ruháiknak leszaggatása mellett, sérelmet. Tizenegy házak separtettek el a' lerohanó víznek sebes ereje által. Más házakban és pinczékben is több helyeken ment bé a' víz, 's több hordó borok kifolytak a' víz szakadása közben. Gyermekeiket sokan a' padokra hányván fel, ott ragadhatták ki a' veszedelem elől; mások pedig a' városnak felsőbb részében az inkább felemelt épületekben kerestek éjnek idején elrémülve magoknak menedék helyet. 40—50 mázsásoknál nagyobb kövek hordattak útszáinkra. A' Gyümölcsfák sok helyeken gyökerestől szaggattak ki. Szőlőhegyeinknek is nagyobb részén a' Szőlőtövek, 's kivált a' homlítások és ültetések gyökerestől kiforgattak, semmivé tétettek. Maga a' földje a' Szőlőnek hol kimosattatott; hol pedig annyira bé iszapoltatott, hogy a Szőlőtöveknek helyei is alig látszanak; végre a' hol a' Szőlővesszők megmaradtak is, a' jég által öszvetördeltettek, levelei földre terítettek; sőt még a' hegyek alatt lévő vetések is némely részben a' leömlött vizek ereje által, mintegy letséptetettek, 's iszappal és szőlő karókkal hordattak be. — Egyéberánt ez a' nagy tsapás kissebb mértékben ugyan, de a' Hegvallyának több részeire kihatott; nevezetesen a' Toltsvai, Liskai, leginkább az E. Bényei, és a' B. Keresztúri 's Mádi Szőlőknek is némely részeire.» A következő szám arról tudósít, hogy gr. Eszterházy József főispán megjelent a megye székhelyén, megvizsgálta az okozott károkat, összehívta a megyei gyűlést, a mely a segély iránt intézkedett.

42. lap fölül 14. sor: «A Csuhadárhoz írt portéka felhőt von, nem fényt írójára.» L. a XV. k. 129—135. lapjait. Dessewffy e levélhez magyarázatot is írt a Tud. Gyűjtemény 1818. évf. V. füzete 128—132. lapjain; leginkább Jankowich Miklós ellen harczol, a ki azt vetette Dessewffy szemére, hogy «a betűírás módjának semmi bizonyos szabásait nem akarja elfogadni». «Egész értekezésem — írja Dessewffy — ellenközöre mutat; de az igaz, hogy kevés, és természetes rendszabásokat szeretek, a' melyek között a' szerint a' mint a' tárgy és a' beszéd folyamata meg kíványnya, szabadon ugyan, az az: hol sebesen, hol lassan; hol zúgóbban, hol halkabban, de még is habozás nélkül folyhasson a' Magyar betű írás.»

3600. 44. lap kikezdés: «*Aloys Baron Mednyánszky*... giebt für das Jahr 1819. ein Hist. Vaterländ. Taschenbuch.» Az említett mű czíme: «Taschenbuch

für die vaterländische Geschichte. Herausgegeben durch die Freyherren von Hormayr und von Mednyansky.» Erster Jahrgang, 1820. Itt olvashatók: 1. Maria, Königin der Ungarn (1—20. l.), gr. Majláth J-tól; — 2. név nélkül: Thomas von Nádasd, der grosse Palatin (84—108. l.); — 3. Gedeon Graf Ráday, der ältere (304—307. l.), szintén gr. Majláthtól.

A *Jahrbücher der Literatur* 1818-ban indult meg, mint a Wiener Literatur-Zeitung folytatása, de aránylag igen kevés magyar vonatkozású olvasmány van benne.

3601. *Szilágyi Lajos*, Piskárkosi Szilágyi Sámuelnek, a nagy hírű debreczeni superintendensnek unokája, Bihar vármegye szolgabírája; ennek atyja, Sámuel, Bihar várm. táblabírája volt s Hegyköz-Pályiban lakott s Kazinczyval levelezett is; L. a *M. P.* 113. lapját.

Kazinczy már régóta, 1790 óta foglalkozott a superintendens életrajzával (l. a *II. k.* 348. 350. 522. sz. lev.), de csak ez időben írhatta meg a Tud. Gyűjtemény számára, mely 1820. évf. VIII. füzeté 92—104. lapjain közölte is.

3602. 46. lap fölül 9. sor: «A' Tud. Gyűjt. V. Kötetét a' posta meghozá.» A nevezett folyóirat 1818. évf. V. f. 128—132. lapjain közölt orthographiai észrevételeiben Dessewffy Kazinczynak a Pápay Sámuel művéről írt bírálatára is tesz néhány megjegyzést. Dessewffy u. i. azt hitte, hogy a Pápay S. művéről az Erd. Múzeum IX. füzeté 89—99. lapjain megjelent bírálatot Szemere Pál írta, mivel a bírálat alatt e jegyzet olvasható: «Szemere Pálnak az 1-ső Füzetben említett gyűjteményéből.» Dessewffy — mint a 3609. számú levele mutatja — meg sem álmodta, hogy a kérdéses bírálat Kazinczyé; ezért kel ki ellene, hogy a *j* betűt elébe teszi az *y*-nak. «Azt mondja N. N. Úr (t. i. Kazinczy) — írja Dessewffy — hogy minél tanulatlanabb valaki, annál hajlandóbb *y*-lont írni *j* helyébe. Esmeri hát még a' tanulatlan hajlandóságokat is N. N. Úr, és tudja, hogy azok mind tudatlanok, a' kik nem úgy, és nem azon módon, mint ő, tudnak valamit, és a' kik úgy szeretnék a' Magyar szókat írni, a' mint ejtik. Szokrát valamivel szemérmesebb vala N. N. Úrnál; ő tsak azt tudta, hogy igen keveset vagy semmit sem tud.» Dessewffynek e szavaira czéloz Kazinczy e levélben. V. ö. a 3603. számú levéllel.

3603. E levelet v. ö. a 3602. 3604. 3605. és 3606. számú levelekkel s e kötet Bevezetésével.

49. lap fölül 5. sor: «Én *Izsákokat* mondtam, mert Dr. Beregszászi Úr *ezeket* adta számba.» Az 57. lapon erre vonatkozólag hivatkozik is a *Dissertatio Philologica* előszava IV. lapjára, hol Beregszászi ezeket írja: «Olim Isacus senex et caligans, agnovit vocem filii sui pelle tecti et intellexit; dum palpando eum *«manus quidem, ait, Esavi sunt, sed vox Jacobi, eique benedixit. Utrum apud nos hodie quilibet Pater senis confectus et caligans oculos de filio suo Scriptore idem in simili casu perhiberet testimonium?»*

3605. 52. lap 2. kikezdés 3. sor: «Die Herren bewundern nur was einen so pompösen Gang geht, wie die Hexameter des Horvát[!] Endre an Horvát István.» Kazinczy Horváth Endrének a Tud. Gyűjtemény 1818. évf. IV. füzeté

121—124. lapjain olvasható költői levelére czéloz, melynek czíme: »A' Tud. Gy. 1817-diki első kötetének 107-dik lapjára feleletül.« A kezdő sorok mutatják az egész költői levél tartalmát:

Árpádot, 's népét Pannon' mezejére, Barátom,
Máro', 's Homér' zenggése szerint kivezetni mit unszolsz?
Nagy mélység, melyet mutogatsz; Erythréumi forgó,
Mellyre vezér nélkül küldeszsz. — Mond', merre keressem
A' Hősnek születése' helyét Azsiának ezernyi
Mért földekre kinyultt térségén? merre keressem
A' nagy Nemzetnek laktát? Kik voltának akkor
Véle határt osztó szomszédok? stb.

54. lap fölül 1. sor: «Szemere hat auf eine sehr feine Art in seinem Aufsatze solchen die Augen öffnen wollen.» Czélzás Szemere Pálnak a Tud. Gyűjtemény 1818. évf. IV. füzete 79—86. lapjain közölt értekezésére, a melynek czíme: «Tárgy és nyelv a' költésben.» Szemere P. ez értekezésében Kisfaludy Sándor, Dayka Gábor, Virág B., Berzsenyi D., Kazinczy és Kölcsey egy-egy versét közli és ebből varr hímet a költői nyelv finomságára, a költői stíl különböző fajaira.

3606. Kazinczy «Anticriticája» nem egészen úgy jelent meg a Tud. Gyűjtemény 1819. évf. IV. füzete 120—126. lapjain, a mint e levélben közölve van. A 7. sorban a zárjel közt *IV. k. 132. lap* olvasandó; t. i. az 1818. évf. IV. f. 132. lapján a foyóirat szerkesztősége a következő, csillag alatti jegyzetet teszi: «A' megtámadók ellen való maga-védelmezése kinek kinek természeti jussában áll. Azért annak e' Tud. Gyűjteményben is kénytelenítettünk helyt adni. A' kinek ellenére vagyon, ne sértégessen másokat.» E kijelentésre hivatkozik Kazinczy a zárjel közti idézettel.

58. lap alúl 13. sor: a ¶ jelek közti rész a Tud. Gyűjteménybeli közlésben hosszabban s külön pont gyanánt olvasható; hasonlóképen az 59. lap 1. 2. és 3. kikezdése is bővebben van a Tud. Gyűjteményben; a bírálat további része szintén csak nagyjából egyezik meg a Tud. Gyűjteménybeli közleménnyel. Az eltéréseket azonban felesleges szóról-szóra kiírni, mivel Kazinczynak e bírálata eredeti munkái között úgy is meg fog jelenni.

3607. 63. lap fölül 8. sor: «Gr. Desöffi J. barátom nagy örömét leli abban, hogy... perel velem a' Publ. előtt. *Igy bánt az Erd. Muzeumban, így most a' Tud. Gy. V. kötete végében.*» V. ö. a *XV. k.* 665. lapjával s a 3602. számú levéllel s ennek jegyzetével.

U. o. a pont végén: «Herczeg Eszterházi elmondhatja hogy *ő szegény.*» Az eredetiben így van, de a helyes értelem a mondat után ? jelet kívánna.

3609. A levelet v. ö. a 3602. számú levéllel s a rá vonatkozó jegyzettel.

3610. 75. lap 1. kikezdés 4. sor: «Brunk *Analecta Poetarum*...» Brunk műve címét maga Kazinczy idézi a 92. lapon fölül 6. sorban.

A következő műnek, a melyet Cserey F. említ, de a melyet a 3758. számú leveléhez mellékelte könyvjegyzékben nem sorol fel, ez a kiadása nagyon ritka; kevésbbé ritka az amsterdami 1732—9-ki kiadás, 10 köt.

U. o. 2. kikezdés: Fessler úzköltes nagy műve 1815—1825 közt Lépésben jelent meg; vajjon kapott-e valami segítyt az író az erdélyi hazafiaktól: nincsen rá adatunk; valószínű, hogy az egész ügyeket Fessler I. kötetének magyar kiadásában merült ki; ez első kötet Zeyk Lajos átdolgozásában Kolozsvárt, 1844-ben jelent meg.

77. lap fölül 1. sor: «Dr. *Baumgarten* 3 Darabokba kiadla Erdélynek Plantáit.» V. ö. a XV. k. 3408. számú jegyzetével.

U. o. alúl 4. sor: «Gr. *Tholdalagi László*, az utazott.» Nagy Iván szerint (id. műve, XI. köt. 149. l.) gr. Tholdalagi László 1748-ban született s 1806-ban halt meg; neje Korda Anna grófnő volt.

3612. 81. lap 1. kikezdés 3. sor: «A' *Csáky Antalné* egyik *Kisasszonya* Pálfihoz méne férjhez.» Gr. Csáky Antalné, gr. Szunyog Jozefa leánya, Apollonia, gr. Pálffy Vincze neje volt, csillagkeresztes hölgy. L. a Nemzeti Zsebkönyv, I. köt. 69. lapját.

Alább 3 sorral: «Úgy értem *Miczitől*.» T. i. sógorasszonyától, gr. Török Józsefától (Wécsey Mária bárónő).

3613. 82. lap alúl 3. sor: «Anticriticámat revocálám.» Kazinczy a Döbrenteihez (3599. sz.) küldött, Horváth Endre bírálatára írt válaszát érli, a mely csakugyan nem jelent meg; de ekkor már készen volt az új kidolgozás is, a mely némi változtatással csakugyan megjelent. L. a 3606. számú levelet s jegyzetét.

U. o. alúl 1. sor: «Egy *barátunk*, közel *Austriához* ...» T. i. Kis János, a kinek l. a XV. k.-ben közlött 3557. számú levelét.

3614. 85. lap fölül 2. sor: «Püspök *Bobb*.» Helyesebben *Bab* v. *Babb* János; l. a VII. k. 598. lapját.

Ugyane pontban Cserey Farkas *Cserey Balázst* említi s vitészségére nézve Benkő *Transsylvaniajára* hivatkozik. Benkő J. id. műve II. köt. 441 s köv. lapján Cserey Elekről szólván, így ír: «In memoriam Viri origine et eruditione nobilissimi, totiusque ejus Familiae honorem referre hic libet ea, quae P. Joannes Szegedi S. J. in *Synopsi Vitae Belae* IV. addit, bis verbis:» «Multarum, longe ante Uladislai II. Regis Ungariae tempora, inter Siculos florentium, et hodieque extantium Familiarum nomina praedictis Incl. Gentis Constitutionibus (in Villa Agyagfalva An. 1506. factis) haud inserta sunt, atque ut de aliis «volente, aut renitente Minerva taceamus, talis fide Armamentum Litterarum est Nobilis Prosapia Cserei de Nagy-Ajta, cui claritatem Nominis, Armorumque insignia peperit, *Blasius Cserei de Barót*, sub Sigismundo Imp. et Rege Ung. ad Nicopolim, cum Bajazate Turcarum Tyranno infeliciter configente.

«Tum enim *Blasius*, vitae Regiae ferociter imminente Turcam, pene prius capite minuit, quam Rex periculum observare potuerit: subinde resecto «Barbari capite, Regis obtutibus, in cuspide gladii, pro more eorum temporum, praesentato. Cumque res adeo in arcto positae essent, ut vel personae suae salutem, Rex in fuga collocare deberet; Blasius periculi Regii ubique comes, cum eodem, lembo piscatorio Istrum trajicit. Et cum edulii nihil suppeteret, quo Regem «rabida fame divexatum reficere posset; evulsas agro spicas manibus conterit, «granisque triticeis, prae cunctis Aulae dapibus tunc sapientibus, Regem recreat.

«A quo, post varios in Valachia errores (comite semper *Blasio*) Budam «reverso, praeter alia tantae fidelitatis condigna proemia, *Blasius* noster, in «perennaturam apud seros posteros tantae Virtutis memoriam pro scuto Gentilitio «(quo hodiedum, omnis ejus Posteritas utitur) An. 1393. consequi meruit; Virum «lorica indutum, dextra gladium, mitrato Turcae capiti infixum; sinistra tres spicas «triticeas tenentem.»

U. o. 4. kikezdés: «Bibliothekámrul fogok némely jegyzéseket küldeni.» Igéretét Cserey Farkas a 3758. számú levéllel váltotta be.

3616. 88. lap alúl 11. sor: «Ich habe ihm (Beregszászi) ja die Stelle mit der Anführung der IV. Seite der Dissert. Philolog. und mit B-s eigenen Worten *caligantes* oculos Isaaci citirt.» Az eredeti kéziratban *caligans* olvasható, ezt kijavítandónak gondoltam; mivel azonban Kazinczy más alkalommal is így használja, e javítást szükségesnek láttam itt megjegyezni.

89. lap fölül 9 sor: «Es ist darauf gemünzt, dass auch Kis und Berzsényi ihren Gehassten hassen mögen.» Kazinczy Takács id. értekezése 28. lapjára czéloz, hol a kérdéses pont így hangzik: «*Kis, Berzsényi* meg fognak koronáztatni, de tsak úgy, miként az irigy és fősvény szokta az ajándékot mérni, hogy a' mit egyik keze nyújt, a' másik vissza ránttya: úgy, hogy az olvasó rá nem mégyen, virágból van-e a koszorú fonva vagy tövisékből.»

Alább 5 sorral: «Sie fragen mich, ob ich aus hús husz machen werde.» Kazinczy itt Horváth Endre id. értekezésére czéloz, melynek 105. lapján ezek olvashatók: «De nem kell rútnak és helytelennek tartani valamely szót az olyan keményebb hangért, mellyhez a' Magyar régen hozzá szokott, 's a' mi az ő Nyelvének harsány természetével megegyez. Mit mondanánk, ha valaki a' selypesség szeretetéből a' *húst hús*znak, a' *búst búsz*nak, a' *koldúst koldús*znak kívánná szebben nevezetni?»

Alább 4 sorral: «Unterdessen geht *meine Antikritik* morgen nach Pest.» Nem valószínű, hogy Kazinczy megállta szavát e tekintetben, mert még hónapok múlva is csak a készülődésről szól, s különben is antikritikája, mint fentebb idézttem, csak 1819. ápriliában jelent meg. Igaz, hogy már a második átdolgozás, a melyet Kis Jánossal is olvastatott, készen volt; igaz az is, hogy midőn antikritikája megjelent, arról panaszkodott, hogy már régen a szerkesztőség kezében volt válasza, de a szerkesztőség csak húzta-halasztotta kiadását: mind e mellett erős kétségünk van, hogy Kazinczy ekkor csakugyan elküldötte már válaszát, mert jó ideig töprengett azon, hogy Horváth Endrének és Takácsnak együtt feleljen-e vagy külön-külön. L. későbbi leveleit e pontra nézve.

U. o. alább 4 sorral *Oroszvár* és *Tata Urát* emlegeti, a kik «armidai tündérkerteket» csináltattak. *Oroszvár* a gr. Széchenyieké, *Tata* a gr. Eszterházyaké volt.

U. o. kikezdés: «Füredi Vida stellte mich dem Baróti Szabó entgegen.» Takács id. értekezésében (27. l.) ide vonatkozólag ezeket olvassuk: «A' most élő *Literátorok'* Nestora *Szabó Dávid*, ki tellyes életét a' hazai nyelvnek tiszosításában, gyarapításában, a' kegyes Múzsákkal való barátkozásban töltötte, kinek munkáiból érett belátás, hazafiúi lélek, atzélós szorgalom, még az agg testben is fiatal láng tündöklök elő; ki a' pálya-futás közben a' legnagyobb, legjutalmatlanabb nehézségekkel vitt-meg: az érdem székéről le fog szállítani, mivel a' neologizának zász-

lója alá nem állott; vagy talán más okból, melyért ötlet Reconsensének vádolnia tetszeni-fog; és köszönnye-meg, ha közönséges Íróink között valamiképpen meg-állhat.

«Ellenben a' fáradó, és fáradhatatlan *Kazinczy*, kinek tüzet, buzgóságát, tudományát a' Haza, a' Külföld isméri, 's még a' késő Világ is emlegetni fogja; ki munkáinak sokaságával könyveinket szaporította és naponkint szaporította; meg lehet, hogy, mint a Neologiának vezére, ki a' magyar szöveget egészen új és szokatlan formába önteni igyekezik, 's hogy ezt végre hajtsa, kemény elszánással hartzol; meg lehet, mondom, hogy éppen ezért fog kárhozzátatni.»

90. lap 3. kikezdés: «Szemere über Targy és Nyelv a' Költésben, u. Tóth László über Pindar sind herrlich geschrieben.» Az elsőre nézve l. a 3605. számú jegyzetet; Ungvárnémeti Tóth L. értekezése a Tud. Gyűjtemény 1818. évf. VI. füzeté 54—80. lapjain jelent meg, címe: «A Költőnek remekpéldáiról, különösen Pindar-ról, 's Pindarnak Versmértékéről.»

91. lap fölül 1. sor: «Szemere's Atticismus ist beneidenswerth.» Célzás Szemere Pálnak a Dessewffy fentebb érintett orthographiai észrevételei alá írt csillag alatti jegyzetére, a melyben megmondja, hogy az NN. betűk alatt ő rejtőzik, t. i. mintha ő írta volna a Pápay művéről szóló bírálatot. V. ö. a 3602. számú levéllel s jegyzetével.

92. lap fölül 2. sor: «Diese (t. i. a Tud. Gyűjtemény szerkesztőse) ward dem Prof. *Vas* u. Schedius übertragen.» *Vass László* 1780. jún. 9-dikén született Salamonvárott (Zala vm.) és 1842. márcz. 24-dikén halt meg Budapesten. Középiskolai tanulmányait Szombathelyt kezdte, hol 1797-ben a papi seminariumba lépett s Kresznericsnek egyik legjobb tanítványa volt. Tanulmányai végeztével egy évig segédlelkész, majd püspöki titkár volt, 1805-től kezdve pedig a papnevelő-intézet tanára, honnan 1815-ben a pesti egyetemre nevezetelt ki; később nagyváradi kanonok és battai apát lett. Az Akadémia 1832-ben tiszt. tagjai közé választotta. Beutazta Nyugat-Európát. Nagy munkásságot fejtett ki latinul és magyarul. Főbb művei: 1. *Institutiones historiae novi foederis*. Tom. I. *Introductio*, Pestini, 1828; — 2. *Öröm vers a' kir. magyar főiskola budai beiktatása ötvenedik esztendejére*, Pest, 1830; — 3. Néhány szó ezen fratra: Írói rágalmazás, az az czáfolása az *Athenaeum* f. évi júl. 27-diki 12. számában foglalt «Írói orzásnak.» Pest, 1842. L. bővebben: Ferenczy—Danielik: Magyar írók (Pest, 1856), I. köt. 607—609. lapjait.

3617. 93. lap alúl 2. sor: «*Szabó Dávidnak adott intéseimmel* támadni-meg...» Célzás Horváth Endre id. bírálatára, melyben Horváth E. Kazinczynak Barczafalvi Szabó Dávid Szigvártjáról a kassai M. Muzeumban (II. f. 184. l.) megjelent bírálatából idézi az újítás következő négy szabályát: 1. hogy az újonnan talált szó azt, a' mit jelenteni akar, alkalmasint ki-nyomja; — 2. hogy bizonyos gyökértől jöjjön; — 3. hogy Magyar hangzású legyen, és a' Nyelvnek analogiájához alkalmaztassék; — 4. hogy az ilyenek félénken, és igen ritkán hordattassanak elő.

3618. A levél 7. sora: «A' Mélt. Grófné.» T. i. Gr. Kornis Ignáczné Teleki Anna, kit Kazinczy sokszor emleget, mint a magyar műveltség eszményképét; l. a XV. k. 3372. számú levelét s jegyzetét és az *E. L.* 82. lapját.

A 96. lap fölül 9. sorában említett *Vérre* vonatkozólag (helyesebben *Weer*),

kiről Kazinczy azt hallotta Erdélyben, hogy élve temették el, úgy látszik, nem tudott megbízható adatot kapni sem Cserey Farkastól, sem Döbrenteitől, mert az *E. L.*-ből az egészet kihagyta.

U. o. 1. kikezdés 10. sor: «Most a' Tud. Gy. V. és VI. kötetében kifogtak rajtam.» Kazinczy tolla megbotlott; nem az V., hanem a IV. és VI. füzetben támadták meg Horváth E. és Takács J.

3619. 98. lap alúl 11. sor: «Most a' tisztes szászok felől jő-ki egy Levelem.» L. a Tud. Gyűjtemény 1818. évf. VIII. fülete 91—112. lapjait. Címe: «Az Erdélyi Szászok. — Gubernátor Báró Bruckenthal Sámuelnek Bibliothecája, Kép-gyűjteménye.» Voltakép nem egy, hanem *négy* levélből áll a közlemény.

99. lap 1. kikezdés: «A' Prof. Márton Catechismusa *Recensiojára tett felelet.*» V. ö. a XV. k. 3561. számú levelével s jegyzetével.

3622. 104. lap 4. kikezdés: «Wesselényi mellyik Gróf Teleki Jóseffel megyen académiákra?» Kazinczy tévesen kérdi gr. Teleki Józsefet; bizonyosan Döbrenteinnek 3586. számú levele alapján teszi e kérdést; de Döbrentei gr. *Teleki Jankóról* említi, hogy Wesselényi azzal indul külföldre.

3623. A levél 1. pontját v. ö. a 3592. számú levéllel s jegyzetével. Voltakép a kérdéses czikk nem magában a Magyar Kurirban, hanem mellékletében jelent meg s külön gyűjteménybe fűzték.

106. lap 8. sor: «Tisztelem az *Idyllázót.*» T. i. Kazinczy Klárát, kit Horváth Ádám nem sokára feleségül vett.

3624. A levél 3. sora: «A' *társaság ebéd után gyalog ment a' kertbe...*» Horváth Ádám a keszthelyi helikoni ünnepélyre czéloz, a mely most már negyed ízben tartatott május 20—21. napjain. Ez ünnepélyről a Hazai és Külf. Tudósítások 1818. évf. 44. (jún. 3-diki) s a köv. 48. és 51. számában részletes tudósítást közöl, melyet ide iktatok:

»Keszthelyről. Május 21-kén. Szigligetnek elpusztult vár falait hátra hagyván, a Szőlös-Györki, 's Vonyarci határokon kellemetes eleven kerítésekkel beszegett szőlők között mentem, midőn egyszerre kinyílt az egész táj, és jobbra balra gazdag vetésekkel zöldellő térség tűnt szemembe. Ez mintegy félóránnyira terjedvén, gyengén emelkedő dombon láttam a' téli napkeletre néző Kastélyt, lakhelyét azon Fő Embernek, kinek jeles Intézete már nemcsak hazánkban, hanem a külföldön is érdemlett híre kapott. A' Kastélytól délre nyúlik a' város, és virágzásra emelkedő nagy lépésekkel szépül. Lakosi munkás Mesteremberek, Szőlőművesek és Szántóvetők. — Épen Május 19-ikén érkezvén, a' más napra rendelt Georgyikoni ünnepnek készülleteit örömmel láttam, 's már ezekből kellemetes várakozásra gerjedtem. — A' Vendégszerető Méltóságnak jóvoltából minden Idegenek barátságos figyelemességgel fogadtattak, 's az ő szállásaikról, és szolgálatajokról illendő rendelkezések tétettek. — Számos Uri Vendégek jelentek meg Somogy, Szala, Vas, és Veszprém Vármegyékből. Más nap, u. m. Május 20-kán, reggel 8 órakor az egész gyülekezet a' Nagy Mélt. Fundátorral a' Georgyikoni szálába ment, mellynek fel-emelt része a' felelőkre, más része a' Hallgatók számára díszesen felkészülve lévén, legelőször is Tudós Pfahler Károly Ur Törvényt Tanító Professor bévezető

Oratot tartott a' Földmívelés eredetéről, jelesebb előmeneteleiről, és a' régi, 's újabb nevezetes Földmívelőkről; azután Guttman András és Gertinger Adolf Practicans Urak tettek szoros Exament a' Gazdaságbéli Tudományokból, kik Tudós Petrovits János Oeconomia, Jánosy József Matheseos, Dr. Gerhard Pál Veterinariae Professor Uraknak, és Ts. Ásboth János Urnak, az Intézet Directorának, kérdéseikre egész készséggel helyesen megfeleltek. — Ezt követte a' Pristal-deum Examen, melyet Séllyei Ur állotta[!] ki, a' fellyebb tisztelt Pfahler Professor, és Matkovits Fiscalis Urnak kérdéseikre telyesen jól megeléglővén. — A' szép előmenetelnek tapasztalása minden Vendégeket egész megelégedéssel töltötte[!] el. — De a' bölts Alkotónak nagyobb nagyobb tökéletességre törekedő igyekezete esztendőnként újabb változásokat szokott hozni az Intézetbe. Ezekről Ts. Ásboth Director Ur számot adott a' gyülekezetnek, 's egyszer'smind Ó Exc-tól, az Intézet Elöljárótól, és a' Vendégektől bútsút vett, minthogy nagy tudományára, 's ügyes gazdálkodására nézve a' Bétsi Canalis Administratiójához egyik Igazgató Assessornak meghívattatott. Az egész gyülekezet érzékeny tisztelettel vette ezen érdemes Hazafinak kijelentését, 's annál nagyobb indúlattal betsülte, mivel a' Georgikoni Intézetben 17 esztendőök óta tett érdemei mindnyájoknál friss emlékezetben vannak, 's ő távul létében is a'hoz való hajlandó indulatját 's kész szolgálatajt szívesen megígérte.

«Következtek a' megtiszteltetések, melyek által az Intézet az ő Pártfogói, Jóakarói, 's egyéb gazdaságbeli munkás Hazafiak, és Idegenek eránt szokta figyelemességét kijelenteni. Így szaporodnak a' tiszteletbeli Tagok, kik, hazánkban szokott nevezettel, Assessorsággal betsültetnek meg. — Most némely Fő Idegenek, és hazánkbeli Tudósok tiszteltettek meg Assessorsággal. Különös tünemény volt az, hogy az Intézetnek Directora széles szép munkájú lánczon függő Georgikoni Medályt mutatott be tiszteletül Múlt. Bárá Pásztori Obester Urnak, a' ki az ünnepet most is, mint egyébkor, jelenlétével megbetsülte. A' tisztelő, és háláló szóváltás után engedelmet kért a' tisztelt Bárá Ur, hogy nemzeti nyelvünkön készült értekezését felolvashassa. Nagy figyelemességgel hallgatta ezt az egész Gyülekezet mind fontos tárgyára, mind lelkes előadására nézve. A' Tárgy ez vala: «Miképen kell viselni magát a' Magyar Gazdának, hogy a' napról napra inkább szűkülő Pénz fogyatkozását ne érezze.» Valamint ez múltó a' közfigyelemre, úgy az Ország-nak telyes ismertetéből merített észrevételei minden jelenlévőknek tetszését annyira kifakasztották, hogy az előadást köz tapsolás, és magasztalás követte.

«De a' bölts Fundátor mindenben a' hasznost összeveksolja a' kellemetessel. Itt is az eddig említettek után a' Declamatorium következett, melyet kellemetes Symphonia előzött meg, 's azután több Practicansok, 's Lyceumbeli, és Gymnasium-beli Tanulók által tartatott Deák, Magyar, Német declamatiók következtek, többnyire jeles új tárgyakról. Közben ismét harmoniás mu'sika, és ének tartatván, három Vendég személyek is declamáltak, 's ezek között Ns. Takáts Judith Kis Aszszony a' Keszthelyi vidékről. Befejezésképen ismét kellemetes muzsika zengett, melly alatt a' Vendégek három különös ajándékokkal betsültettek meg, u. m.: 1. A' Georgikon plánumaival, melyek Ts. Ásboth János Director Urnak Németh nyelven készült Georgikon Leírásához fognak járulni, mellynek megjelenését óhajtvá várjuk; 2. Aehrenlese des Georgikons, mellyben Liebold Dr. Urnak a' Juh-Himlő ojtásról készült tudós Értekezése foglaltatik; 3. Helikon, I. Kötet, melly minthogy Keszthelyen nyomtatott 1818. és azon Verszeteket foglalja magában, melyek

a' mult esztendőekben a' Georgikoni ünnep alkalmatosságával declamáltattak, kettős tekintetből figyelemességre méltó!

«A' gazdag ebéd, 's közel 80 személyre terített asztalnál való fényes megvendégelés egy ideig félbe szakasztotta a' Georgikoni látogatásnak folytatását: de az ebéd után újra folytatattott, a' midőn Ts. Ásbóth Director Ur, és Fő Tiszt. Ruszek Apátur a' távolabbról béküldetett munkákat tsak részenként, és summásan előadták a' Georgikon szalájában; azután a' Muzeumnak látogatására mentek a' Vendégek, hol különbféle természeti gyűjtemények, masináknak modellái, Georgikoni ritkább termések elő mutattattak; 's nevezetesen azon óriási kender, mely tsak nem két ölnyi magasságú, és több ritka gabona nemek természeti állásaikban. Továbbá a' Juh Akolba tört a' látogatás; 's a' valóban selyem nyáznak szemlélésében gyönyörködött. Onnan a' Georgikon Majorjába, hol a' válogatott Helvecziai lohenek, és bikák az istállóban való táplálás szerint tartatván, szépségökkel, és nagyságokkal bámulást gerjesztettek. — Az erdei fák kertjében körül vezetettvén a' Vendégek, egy rejtek szép tájon meglepte őket az All-Practicánsoknak pásztori mulatsága, kik ködmönben, 's bőr nadrágban, birka-bőr süvegben 's pálczákkal dűda szóra tánczoltak oly válogatott fordulásokkal, hogy az együgyű öllözetben a' mesterségnek szép módját mutatnák. A' ritka fák között felmenének a' Vendégek a' Keszthelyi Heliconra is, mely barlangot formáló kősziklák felett emelkedik. A' gabona, és takarmány, 's egyéb gazdaságbeli növényeknek különös nemeik szerint felosztott tulajdon kertjök vagyon, mely a' Tanulóknak mindenkor nyitva áll; a' nagyobb veteményes, és fás kertek a' ritka válogatást mutatják, 's ezeknek végében kezdődik a' 8 telekekre felszelt Váltó Gazdaság; itt a' kapállo, és töltő ekékkel, úgy a' szénát forgató masinával is próbát tettek, 's végre a' sokféle szántó, vető, 's arató masinák újabb jobhításokkal külön külön megmutogattattak. E' tanúságos látogatást estve bérekesztette a' théátromban tartott muzsikális Academia, melyben a' Nagy Mélt. Grófnak bőkezű költségén fenn álló Muzsika Iskolának Nevendékjei is különös Concerteket játszottak. Sokat kellene még mondanom, ha ezen intézetnek jeles voltál, 's köz haszonra való hathatóságát érdeme szerint le írni kívánnám. De, hogy levelem igen hosszúra ne terjedjen, még tsak azt jegyzem meg, hogy a' Nagy Lelkü Grófnak illy bővséges áldozatait több Fő Méltóságok az által megbetsülik, hogy tanulás végett számos ifiakat küldözgetnek a' Georgikonba, a' minthogy most is az illyen Praktikánsoknak számok 42-re mégyen, kik magokat a' Mezei Gazdaságra annál tökéletesebben elkészíthetik, hogy a' Georgikkonnal a' Liceum is össze van kaptsolva, mellynek tanúloi 51-re mennek. Ha már valaki ezen bölts össze szerkeztetést, 's a' tanulásra nyújtott illy szép alkalmatosságokat, és példákat tsendes elmével megfontolja, 's egyéb közönséges Intézetekkel össze vetvén, látja, melly sok, és melly hasznos ismeretek terjednek el hazánkban a' Georgikon által, nem kéllém, hogy velem együtt Nagy Mélt. Gróf Festetits György Ó Exc-t a' köz boldogság egyik Fő Alkotójának fogja vallani. K.»

A 48. számban: «Ha tudományos oldalról tekintjük, megbetsülihetetlen haszon az, hogy ezen ünnep sok tudós Értekezésekre szolgáltalt alkalmatosságot. Így Sényi László Ur (nem Söllyei) Ó Exjának Pristaldusa bemutatott egy értekezést «a' Testamentomról a' Magyar Törvények szerint». Ts. Ásbóth János Director Ur: «Mi módon lehessen gyarapítani a' Magyar Országi Mezei Gazdaságot?» — Nem különben a' tisztelt Director Ur: «a' Krumplinak válogatottabb nemeiről, 's azok miveltetése módjáról.» — Továbbá bemutatattak három Feleletek azon Jutalom

kérdésre: «Miből áll a' Georgyikonnak munkás ereje?» Ezenkívül még több gazdasági értekezés olvastatott fel, s több új fajta burgonyát, kukoriczagórét, kapáló ekét, stb. mutattak be.» Végül a tudósító magasztalja Festetics László grófot, a ki a vizsgálatokon és szavalatokon is jelen volt, s maga is mutogatta a vendégeknek az új gépeket.

Az 51-ki (jún. 27-diki) számban:

«Szerentsés egybe köttetést láthatni itten a' Georgikon czéljára. Tiszteltettek és jutalmak serkentik a' Gazdaságra mind a' közelebb, mind a' távolabb valókat. E' mostani látogatás alkalmával azon kívül, hogy Mélt. B. Pásztory Emlék-Pénzzel betöltött, Assessorsággal tiszteltettek meg: Gróf Salm Hugo; B. Duka Hadi Tármester; B. Stift Státus Tanácsos; Fő Tiszt. Fejér György a' Győri Tudományos Kerület Fő Directora; Wittmann Mihály Ur, Albert Királyi Hg Uradalmainak Regense, Fő Tiszt. Ruszek József Hahóti Apátur, Keszthelyi Plébánus; T. Villax Ferdinánd Cistercita Szerzetes, Polányi Administrator; Hadaly Károly Kir. Tanácsos és a' Pesti Univ. Mathesisnek Tanítója; Kultsár István a' Hazai Tudósítások Pesti M. Ujság Írója; Wango Kajetán B. Mandel Titoknokja; Brunkala Román a' Pesti Universitásnál a' Barom Orvoslás tudományának Tanítója; Nagyváthy János egykor a' Gr. Festetics György Ő Ex-ja jószágainak Directora; Szajdenschwarz János Inzenér Ur. — Minthogy pedig a' Georgikkal a' Pristaldeum is össze nagyon kaptcsolva, e'hez képest is Assessorokká neveztettek: Szlemenics Pál a' Posonyi Académiában Magyar Törvény Tanító, és Pfahler Károly a' Georgyikonnak mostani Archonja. — Egészen meglepte a' Gyülekezetnek várakozását Asboth Director Urnak azon kinyilatkoztatása, hogy a' Nagy Méltós. Fundator, a' ki mindenben tenni, nem tettét pengetni akarja — facere mage[?], quam fari — mostan két olyan Tudósna egyenként 200 frt jutalmat rendelt, kik írásaik által a' Mezei Gazdaságot gyarapítani igyekeztek. Illyeneknek ismértettek T. T. Nagyváthi János Ur, a' ki legelső haszonvehető, és systematicus Könyvet adott ki Magyarúl a' Mezei Gazdaságról; és T. T. Kultsár István Ur, a' ki politikai Ujságai mellett, midőn még Tudós Pethe Ferencz Urnak Nemzeti Gazdája nem támadott, Gazdaságbeli Gyűjtemény név alatt hasznos Toldalékokat adott, 's most is gyakrabban a' Házi és Mezei Gazdákat illető czikkelyeket közöl. — Így kereste fel a' Magyar Banks az érdemét, 's a' közjóra munkás lelkeket így ébresztette.

«Megjegyzettem már I. levelemben, hogy Keszthely nemcsak Ceresnek, hanem Minervának is áldozik, és az élet szükségének kielégítésével öszvekapcsolja annak gyönyörűségét is. A' szép Mesterségek szinte nagy Pártfogókat tisztelik itten, kinek lelkesítése őket hathatósan éleszt. Lássuk tsak, mi szép, mi ritka tárgyakat választottak a' Helikonnak Szóllói, 's meg fogjuk vallani, hogy ezekre Apolló sugarlása nélkül nem fakadhattak. Ugyan is Takáts Judith Kis Aszszony kellemetesen leírta a' Keszthelyi Vidéket (I. Hasznos Mulatságok Nro 43.) és Bútsút vett Tek. Asboth Director Urtól a' Georgyikon nevében. — Kazinczy Klára K. A. magyar Idylliumot declamált, Konyári Mihály Ur Pristaldus magyar versekben éneklé a' Nemzet feléledését; Gosztonyi Sándor Pristaldus a' «Nemzet áldását a' Fő Herczegi útazó Ikerekre»; Fleischer Sámuel Practicáns deák versben a' Nagy Magyar Férfiakat; Gróf Festetics Leo német nyelven az Álmat; Szigethy József magyar versben: «Jelentést Sz. István születése napján»; Géczy József Practicáns deák nyelven: «Iső Ferencz Király magasztalását»; Gróf Festetics Ernest Magyar nyelven: «Ohajtásokat a' Fő Herczegi Magzatok el-útazásokkor.» Gróf Leo Festetics magyar nyel-

ven «egy bús éjszakának leírását», Németh Péter külső Practicans «a' Mezei életnek kellemetességét»; Kőmíves Mihály Philosophus «Balaton leírását»; Simonyi Mihály Humanista deákul «az Ékesenszóllásnak a' szívre és lélekre hathatóságát»; Gosztonyi Sándor magyar versben «I. Ferencz érdemeit»; — Beküldettek pedig derek költeményeket T. T. Horváth Elek Fiscalis Vas Vármegyéből, és Bárány Boldizsár Ns. Somogy Vármegyei V. Notárius, melyekből válogatottabb darabok felolvastattak. A' Helikoni Declamatiókat berckesztette Ts. Horváth Ádámnak hirtelenében ott készített elmés Epigrammája, melyet felmondott. Tovább szólni ezen Keszthelyi ünnepről, noha méltó, de hosszas volna. Azért a' jövődöbeli látogatásokra igazítom Hazámfiat, bizonyossá tévén, hogy a' Keszthelyi öreg és ifjú Grófot egyenlő nagy lélek éleszti, 's a' közjónak hathatós szerelate, 's ide is, annak módja szerint alkalmaztathatni Virgilnek azon mondását: Tu Marcellus eris — pacatumque reges patriis virtutibus orbem.» —

108. lap alúl 17. sor: «El-veszti az originalitását, mint történt Péczelivel és *Mindszentivel.*» L. *Mindszenthy Sámuelre* vonatkozólag a *II. k.* 304. számú jegyzetét és Szinyei J. id. műve VIII. köt. 1442—3. hasábjait.

110. lap fölül 7. sor: «*Ő* (t. i. gr. Festetics Gy.) most is beteg, a' *Drávai Győzelmű kapunál* sem jelenhetett meg.» Erre vonatkozólag idézem a Hazai és Külf. Tudósítások 1818. évf. 3. (júl. 8-ki) számában megjelent értesítést:

«Ferdinand Kir. Fő Hg. Magyar Országnak Hadi Fő Kormányzója Olasz Országi útjából Klagenfurton keresztül Bétsbe megérkezett, 's onnan Sopronyon át Csáktornyára ment, hogy ottan a' nagy emlékeztű Zrinyiek várában elfogadhassa a' Ts. Kir. Felségeket, kik Horváth [!] Országból Muraközbe, N. M. Gróf Festetics György nevezetes Uradalmába méltóztatnak venni útjokat. — Ujabb tudósítások szerint a' Fels. Vendégek valóban megérkeztek az említett várhoz. Melly örvendetes esetről következő hiteles jelentést van szerentsénk közleni:

«*Csáktornyán Jul. 2-dikán 1818.* A' mái nap' jeles ünnepe, és öröme napja volt Zala Vármegyének: mert azon ritka és minden szívét örömmel töltő szerentsében részesült, hogy Dalmáciából szerentsés viszszerelése után ezen Vármegyén keresztül utazásában mind a' két Ts. [!] Kir. Felséget személyesen tisztelhetette. Hogy ezen Vármegyének buzgó Rendei a' meg tántoríthatatlan jobbágyi hívségnek, az eltsüggedhetetlen fiúi szeretetnek, és mélyen érzett szívbéli tiszteletnek, mellyel a' Magyar Nemzet jó 's Kegyes Királyához általlában viseltetik, nem tsak a' maga nevében, hanem, ez határ Vármegye lévén, úgy szólván az egész Ország és Nemzet' képében az időtől és környűllásoktól kitelhető mód szerint megfelellyenek, a' Drávának innenső partyán, melly a' Magyar és Horváth két testvér Nemzetet és Országot, nem szívre, hanem tsak földre nézve egymástól elválasztja, egy nyolcz oszlopon álló nagy, magas, pompás győzelmű kaput emeltek, mellynek tetején Horvát Ország felől Magyar Országnak Czimere és Koronája deák homlokfrással; Magyar Ország felől Zala Vármegyének Czimere Magyar homlokfrással állott, körülvéve az *Igazságnak, Kegyességnek, Böltsességnek, és Vitézségnek* embernői természetű képszoibraitól; — azon legfőbb négy emberi és Kir. Virtusok, kik Ferencz Királyunknak nagy és jó szívében ölelkezve lakozván, a' fennálló Czímer alatt értetteket egygyenként és általlában boldogítták. Itten várta Ő Felségeket egy fényes és számos Deputatio temérdek ezen helyre tódúlt Magyar és Horvát néppel. — Reggeli hat órákor a' Varasdi ágyúk és harangok Ő Felségeknek megindulását jelentették, és kevés idő múlva egygyütt, egy hintóban ülve

megérkezett a' Felséges Pár: -- *Ferencz*, a' roppant Tsászári Birodalomnak koronás Feje, a' Magyaroknak Királya, a' Habsburgi Rudolfnak, kit a' legnagyobb emberi Virtusok emeltek volt trónusra, Örököse, a' bold. eml. Mária Therezának Onokája, -- és *Karolina*, a' néhai Giselának, Sz. István első Magyar Király' Hívesének Maradéka. A' győzedelmi kapunál a' Veszprémi Megyének nagy érdemű Püspökjé, Kurbélyi György Ur, a' Zala Vármegyei Deputatióának Szószólója ékes és igen szíves beszéddel üdvözlé Ő Felségeket, Királyunkat deák, Királynénkat német nyelven, a' mit Ő Felsége kegyelmes, és valóban atyai szívéből felbuzgó érzeménnyel, és kifejezéssel méltóztatott fogadni. -- Itt Ő Felsége *Gróf Festetics László*, ki nagy érdemű, most betegeskedő Attyának személyében, mint *Muraköznek Földes Ura*, és úgy is mint a' *Vármegyebeli Deputatióának Tagja* jelen volt, előszóllítván, valamennyünk előtt azon kegyelmes kinyilatkoztatást méltóztatott tenni, hogy foglalatosságai által most elvonattatván, Keszthelyi úttya jövő esztendőre haladna. Ő Felségének ezen kegyes kinyilatkoztatása minden jelenlévőt kimondhatatlan örömré gerjesztett, mind azért, mivel nem sokára ismét ohajtott jelenlétével fogja Ő Felsége ezen Vármegyét szerentsdélteni; mind azért, mivel a' közöttünk lakó lelkes, elmés, tehetős, nagy Magyarnak, ki egész életét a' Királytát dicsőítő tiszteletben, a' Nemzetét és nyelvét szerető 's elősegítő, a' tudományokat kedvellő 's terjesztő, a' mezei gazdaságot emelő 's gyarapító, és a' Közjót előmozdító buzgóságban állti -- *Gróf Festetics Györgynek* ezen megkülönböztető Kir. kegyelemmel illetetése, úgy mint a' legszebb hazafiúi érdemnek legméltóbb jutalma, minden igaz hazafiúi szívet mélyen érdeklét. Mert szintén oly gyönyörű, a' millyen Felséges tekintet, az igaz Érdemet megoszmérő és betsülő Fejedelem, és a' megoszmért érdemnek jelesb Kir. kegyelem által magasztaltatása. És ha a' Magyar azt éneklí: *Tartsd meg Isten Királyunkat, Ferentzet!*, hát nem üres hang, nem hízeltkedő szokás, hanem szívből gerjedő buzgó imádság.

«Innen Ő Felségek a' Népnek szünet nélkül hangzó *éllyen* kiáltásai között Csáktornyára mentek. A' Vár előtt, hol Ő Felségek lovakat váltottak, két nagy oszlop vala emelve, *Gróf Festetics György* által, Ő Felségeknek tiszteletére. Mindenik oszlopnak tetején a' Magyar Korona fekvék vánkoson, úgy mint a' két Fels. Főnek Kir. éke. Itt Ő Felségeknek Hessen-Homburg Hg., Brigadéros Generális, és a' Vármegyében fekvő *Ferencz Fő Hg. Vasas Ezredének* egygyik osztályabeli Tiszti Kara tevő meg udvarlását. Lendván, Baksán sebesen útaztak által Ő Felségek Szala Lővőig, honnan fél óráig tartó rövid mulatás és fűlöstökölés után Vas Vármegyébe értek. Rövid időig tartott örömintket Vas Vármegye hosszabb időre vette által, minthogy Ő Felségek Kőszegen meghálnak. Valamerre Ő Felségek mentek, a' néptől mindennütt ünneplő ruhában ezer öröm és *éllyen* kiáltások között fogadtattak.

«Az Ország' határan emelt győzedelmi kapunak homlokírásai következők voltak: Horváth Ország felől Magyar Ország' czímere alatt:

DIVIs ConIVglbVs,
 FranCIsCo I-o et CarolInae
 Vere aVgVstIs,
 FelICiter reVertentIbVs,
 HVngarIac In orIs
 ProVInCJa ZalaDfensIs.

«Magyar Ország felől Zala Vármegye' Czimere alatt:

«I. *Ferencz*, Magyar Királynak, a' Nemzetek' nagy harczát Megvívónak, a' Békeszerzőnek, midőn Népei között Fejedelmi kegyelmeket ontani, szerentsét és boldogságot terjeszteti itten járna, Felséges nyomdokit áldgya Zala Vármegyének közönsége. MDCCCXVIII.»

«Csáktornyán a' jobb oszlopon:

«Népeinek szívében emelt Ő szerte Magának
Oltárt a' jó, és nagy Fejedelmi Atya;
Jobbjával törvényt tett, Ballya kegyelmeket osztott,
Nagy birodalma *buzog*, 's áldgya, ditséri Nevét.

«A' bal oszlopon:

«Ő zivatar között nőtt fel, mint Theréziánk,
Mert Védangyala volt, mint most Karolinánk,
A' Nép' szeretete.»

3626. 112. lap 2. kikezdés: «Figyelmessé tészem Uram Bátyámat egy ver-sezetre a' *Hasznos Mulatságokban*; Kisfaludyhoz szöll; Batsányitól került.» Szemere P. vagy a *H. Mul.* 1818. évf. I. 29. számában névtelenül megjelent versre czéloz, a' melynek czíme: «A Magyar Petrarka Tisztelőjinek! (Töredék, több esztendő-k előtt készült: de még kézírásban lévő költeményből) Hatodik Ének.» Első vers-zaka ez:

De kelly tovább, Múzsám, 's járj útat' végére,
Siess a' Bakonynak nyúgoti szélére,
Ama' jeles Költő' kies lakhelyére,
'S örömtől, szerelmet lehellő körére...

A' vers Kisfaludy Sándort magasztalja mint költőt és *igaz magyart*. — Lehet azonban, hogy a *Hasznos Mulatságok* 1818. évf. I. 10. számában megjelent *Buzdi-tás* címűre czéloz Szemere, mert Kazinczy a 232. lapon erre hívja fel Döbrentei figyelmét. L. mindkettőt a Toldy-féle kiadás 27. 96—97. lapjain.

U. o. 4. kikezdés: «A' Tud. Gyűjteményben megjelent Értekezés a' Mértékek felől, hol versben és prózában egyaránt ajánltatnak az ilyenek: *szerelm*, *nyugalm*, *Virág* tollából folyt.» Szemere Virág Benedeknek arra az értekezésére czéloz, a mely a nevezett folyóirat 1818. évf. V. f. 48—67. lapjain jelent meg, czíme: «Észre-vételek a' magyar Prosodiáról. Kettős beszélgetésben. Irta V. B.» A 66. lapon fordul elő a Szemerétől felhozott szó, így: «Ezek: Érdeml, vezérl, törl, 's t. Őt, engem, téged, háladás, *szerelm*, *jutalm* (nem: *nyugalm*, a mint Szemere idézi), fejedelm, irgalm, kegyelm, 's t. minden Apocope vagy Apostropha nélkül, mind prosában, mind versben, jól íratnak.»

U. o. 5. kikezdés: «Az Urat Magyar Dámáink meg akarják tisztelni...» Erre nézve idézem a Hazai és Külf. Tudósítások 1818. évf. 52. (decz. 30-ki) számában olvasható közleményt: «A' mint előre jelentve volt, az Aszszonyi Egyesületnek buzgósa által a' könyörületességnak nagy céljára intéztetett, *Zrinyi Miklós* nevezete alatt, a' figyelmetességre méltó Magyar Játék a' Városi nagy Theátrumban Dec. 22-ikén szerentsésen elő adattatott. Már Zrinyinek neve és Sziget várának

veszedelme minden Magyar szívet figyelemfességre gerjesztett. Nevelte azt a játszó Társaságnak Fő Személyekből össze alkotott különössége; de főképen ébresztette a' Pesti Nemes Közönséget a' jótétvőségnek magas czélja annyira, hogy a' tágos Theátrumnak minden részei tömve voltak Nézőkkel, és a' bő adakozás megmutatta, hogy a' nemes szívű Pestiek egész készséggel segítik az elnyomorodott ember társaikat. A' játéknak előadása olly szép készülettel, olly pontossággal, 's a' charactereknek olly helyes eltalálásával ment végbe, hogy a' játszó személyeknek a' szép mesterségekhez való bővséges értekeket világosan megmutatta, kiváltképen Zrínyiné, Soliman, és Zrínyi, úgy a' Leányának és a' Vezérének személyeikben. A' Játékot Magyarúl Körner után T. T. Szemere Pál készítette olly tiszta, olly halhatós, és ékes nyelven, melly a' Halgatókat azon óhajásra gerjesztette, hogy bár tsak ezen Tudós Szerző több illy jeles munkákkal gazdagítaná Literaturánkat! A' Játéknak nevezetes kimenetele lett a' szegényekre nézve; mert a' jövedelem 6—7000 frtot meghaladta. — Mind a' Játékosoknak, mind a' Játék czéljának dicsőítésére két különbféle verszetek repittettek le a' felső karból.» (Egyiket a Hasznos Mulatságok ugyane számban közli is.) — Ugyane lap 1819. évf. (máj. 19-diki) 40. számában így ír: «Némüljanak el az irigyek; pirúljanak meg a' hideg Hazafiak! örvendjenek a' buzgó Magyarok; mert Nemzetünk nem tsak Polgári Alkotmányában, hanem Nyelvében is méltán dicselkedhetik. Hétfőn, Május 17-kén, a' Fejérvári Nemzeti Társaság egy nagy szomorú játékot «Zrínyi Miklós halála» adotti elő, mellyet eredeti képen a' Német nemzetnek példájára Körner Ur készített, a' ki Hazájának megszabadítására tollát fegyverrel váltotta fel, és fiatal korában 1813-ban kettős borostyánnal koszorúzva, mint Tudós és Vitéz halt meg. Az eredeti munkának Jambusokban, Remek mássát készítette T. Szemere Pál Ur, Ns. Pest Vármegyének Fiskálissa, és Ns. Zemplén Vármegyének Assessora olly tehetős fordítással, hogy azt az igaz eredeti munkának is elfogadhatni. Ezen érdemes Szerzőnknek Hazafiúi érdemét a' Magyar Társaságnak Igazgatása avval becsülte meg, hogy néki a' játék alatt díszes helyet ajánlott.» stb. I. a M. Kurir 1819. évf. máj. (25-ki) 41. számú Toldalékában is.

113. lap 2. kikezdés: «Mint foly a *Kurir Tud. Tárháza?*» Szemere bizonyosan azt a gyűjteményt érti, a mely már a *XV. k.* 3561. számú jegyzetében idézve van, s a melyre a jelen kötet előbbi jegyzeteiben is többször hivatkoztam. E gyűjteménynnek egy-egy íve a M. Kurir egyes számához volt mellékelve. A gyűjteményhez előszót Kazinczy írt, a melyre Szemere is hivatkozik. Szvorényi József a Szemere munkái id. kiadásában tévesen jegyzi meg, hogy Szemere Hormayr «Archivjét», illetőleg annak «Ungrische Miscellen» cz. mellékletét érti. Szó sincs róla. Mivel a mondott gyűjtemény Márton István Moralis Katechismusára a Tud. Gyűjteményben megjelent bírálatok elleni antikritikákat közli, azért nevezte Trattner «Oppositions-Sammlungnak.»

U. o. 4. kikezdés: «Az ifjú Gróf *Beleznay Sámuel* ügyét a' múlt napokban vettük fel.» Az elbeszéléshöz nincs mit hozzátennem; de érdekesnek tartom megjegyezni, hogy akkori lapjaink az egész esetről voltakép egy szót sem mertek írni, csupán az öreg gróf halálát jelentették. A Hazai és Külf. Tudósítások 1818. évf. 3. (júl. 8-diki) számában csak ennyit ír: «Pesthez közel Pillis [!] nevezetű Mezővárosban Jul. 5-én véletlen halállal meghalt Mált. Gr. Beleznai Beleznay Sámuel Ó Nagysága, Sz. Ivánnak és Bánkházának Ura, Ts. Kir. Kamarás, életének 55-ik esztendejében.» A Magyar Kurir (júl. 14-diki) 3. számában pedig még rövidebb tudósítást

közlő: «Pilisen Gróf Beleznay Sámuel úrnak e' hónap 5-dikén véletlen halála történt.»

3627. 114. lap alúl 7. sor: «Báró *Kemény Simonné.*» B. Kemény Simonné gr. Teleki Anna, a kit Döbrentei már a 3586. számú levelében is magasztal. B. Kemény Simonról a Hazai és Külf. Tud. 1818. évf. (aug. 26-diki) 17. számában a következő adatot közli: «Ő Felsége L. Báró Magyar Gyerő-Monostori Kemény Simony Ő Nagyságát, az Erdélyi Kir. Tábla Valóságos Assessorát, a' nyugalomra lépett Mélt. Horváth Antal Ur helyett az Erdélyi Kormánysház valóságos Tanácsosává nevezni méltóztatott.»

115. lap fölül 5. sor: «A' *Szekfalvynak baronizált írója.*» T. i. B. Lakos János, a kire nézve l. a *XIII. k.* 103. 230. 299. 372. 455. 531. lapjait.

Alább 3. sorral: «Gróf. *Teleki Ferencz*, ki a' Muzéum IX. füzetjében hátul álló tüzes buzdítást ír...» Gr. Teleki Ferencz, a kivel már az előbbi kötetekben is találkoztunk, — s kiről Toldy Döbrentei után egész kidolgozott életrajzot írt (Magyar Költ. Kézi könyve, II. köt. 221—224. h.) — az id. helyen írta következő című elmélkedését: «Hogy kell a' haza iránti vonzódást tekinteni, 's miért szükséges a' végett buzgóságot ébresztetni.» (186—189. l.), a melyhez Döbrentei is ír néhány sor jegyzetet csillag alatt.

U. o. 1. kikezdés: «Kerlésnek egyik birtokosa, Gróf *Bethlen Lajos.*» Valószínűleg ugyanaz a férfiú, a ki 1785-ben született s 1867-ben halt meg, s a kinek neje gr. Bethlen Klára volt. L. a Nemz. Zsebkönyv, I. köt. 46. lapját.

U. o. 3. kikezdés 3. sor: Buczy «fordítani fogja *Longint.*» Vajjon csakugyan fordította-e Buczy Longinust: nem említik életrajzírói; valamint azt sem, hogy a b. Splényiné fiát nevelte volna; előbb a gr. Kornis Mihály nevelője volt, ennek halála után pedig gr. Haller Jánosnál volt nevelő.

U. o. 4. kikezdés: «Itélő mester Székely Mihály egybegyűjtván a Székelyek Constitutionját... azok Trattnernél már nyomtatásban vagynak.» Székely Mihály munkája megjelenését a Hazai és Külf. Tudósítások 1818. évf. 13. (aug. 12-diki) számában közli.

U. o. alúl 2. sor: «Vélekedésemet Curtiusnak *Benkő Mihály*... által tett fordítása felől általadjam.» Úgy látszik, e fordítás kéziratban maradt, mert bibl. kézikönyveink mit sem tudnak megjelenéséről.

3630. 123. lap fölül 1. sor: Olvastam a' *VI-dik Kötetbeli censurát* is.» T. i. Takács József (Füredi Vida) értekezését.

U. o. alúl 5. sor: «Mint Atilárúl bizonyítja Priscus, hogy γαρὶν...» Priskosnál az idézett mondat így hangzik: «ἐν τῇ γαρὶν θυγατρὶ Ἐσχαρ ἐβούλετο.»

3631. 125. lap alúl 7. sor: «Fő Tiszt. Tilsitzky.» Helyesen: *Tulsiczky András* sárospataki plebánus, a ki Kazinczy *Erdélyi Levelek* cz. munkájának is censora volt először.

126. lap utolsó kikezdés: «Egy *Hunyady* nevet viselő poéta... meszszebb esvén a' palatinalis *Berei Farkastul*...» *Hunyady* nevű versíróról semmi adatot sem találtam, Szinnyei J. sem ismeri, nyilván nyomtatásban nem jelent meg egy verse sem. *Berei Farkas* tulajdonképen *Farkas András*, vándor népköltő, a ki 1770-ben született Hódmező-Vásárhelytől és 1832. szept. 13-kán halt meg u. o.

Viszontagságos életét részletesen elbeszéli Szinnyi J. id. műve III. köt. 139—146. hasábjain. Versein így nevezte magát legtöbbször: «Hod-mezei berei Farkas A. az erdélyi múzszak (farkasok) barátja, A vén Rózsáné bajnok társa.» Hogy Dessewffy «palatinalis»-nak nevezi, ez onnan van, hogy Farkas 1800-ban József nádornak Alexandra Paulownával kötött házasságára *Pannonia öröme* című versét írta, melyért a nádor neje megajándékozta egy pikszissel, a melyben 12 arany volt. Későbbi verseinek a címlapján maga is «palatinalis fő udvari poetának» írja magát.

3634. 129. lap 1. kikezdés: «Az Udvari Consiliariusságot nem én nyertem el, hanem *Székely*.» Erre nézve idézem a Hazai és Külf. Tudósítások 1818. évf. 18. (aug. 29-diki) száma jelentését: «Ő Ts. Kir. Felsége az Erdélyi Udvari Cancellariánál üressen lévő Udvari Tanácsosságra méltóztatott az Erdélyi Kir. Táblánál volt Itélő-mester, Kir. Kamarás Killyéni Székely Mihály Urat ő Ngát, az ő ditséretes tulajdonságaira, és szerzett jeles érdemeire nézve kegyelmessen ki nevezni.»

U. o. 3. kikezdés: «Ismeredé *Teleki Pált*?» Cserey Miklós arra a *gr. Teleki Pálra* céloz, a kit az alakuló Erdélyi Tudós Társaság elnökévé választott; neje Macskásy Klára volt. L. Nagy I. id. műve, XI. köt. 89. lapját.

130. lap 2. kikezdés: «*Dencsit* férjhez adtam... *Berzenczei* vette el...» Berzenczei Ferencz, kinek testvére, Berzenczei János, *gr. Teleki Ágnes* férje volt. L. Nagy I. id. műve II. köt. 37. és XI. köt. 85. lapját.

3637. 134. lap 1. kikezdés: «Freyherr *Johann Malonyai* Baro Tabulae Regiae ist noch immer in Ujhely.» *Malonyay János Alajos* b. cs. és kir. kamarás, kir. ajtónálló és alkanczellár 1790-ben nyerte a bárói méltóságot, 1815-ben lett a kancellária első tanácsosa, 1821-ben Zemplén vármegye administrátora s 1825-től haláláig, 1837-ig, viselte Nyitra vármegye főispáni tisztségét. Midőn 1821. aug. 6-dikán adminisztrátori hivatalába beiktatták, *Malonyay* felavatta a Győr mellett elesett magyar nemesi fölkelők emlékét s az ez alkalommal mondott beszédét közölte a Magyar Kurir 1821. II. 17. számában. L. Szinyei J. id. m. VIII. köt. 471—472. hasábjait s a *M. P.* 334—338. lapjait.

135. lap fölül 5. sor: «Sie (Patayné) hatte auch mit ihrem Hofprediger *Gasparóczi Ferencz* eine Liebschaft.» Valószínű, hogy Kazinczy a nevét nem pontosan írta, s *Gasparóczy Ferencz* görgői (Abaúj-Torna m.) ev. ref. prédikátort kell értenünk, a kinek egy műve nyomtatásban is megjelent Kassán, 1793-ban, címe: «Örökkévalóság, avagy oly tizenhárom prédikációk, melyekben a pokol szörnyűségét és a menyország gyönyörűségét lerajzolta egy lelkipásztor.» L. Szinyei J. id. m. III. köt. 1037. hasábját.

U. o. 1. kikezdés: «Den 31. Aug. sprach ich in Ujhely einen Professor aus Paris, den Ord. Notar *Adam Szirmay Belmont* nannte.» Szirmay Ádám nem sokára főjegyzője lett a vármegyének, s ő köszöntötte 1821-ben *Malonyay J. A.* bárót, midőn adminisztrátori székét elfoglalta. — *Belmont*. A La Grande Encyclopoedie VI. köt. 101. lapján említ egy *Belmontet Lajos* (1798—1879) nevű politikust és író, a ki tanár is volt, de ez ebben az időben még csak 20 éves lehetett, s így nem valószínű, hogy ez járt volna Magyarországon.

136. lap 1. kikezdés: «Ich danke Ihnen herzlich für die Nachricht, dass *Folnesich* mich wegen den Streit des Catech. von *Márton* ins Aug gefasst hat.»

Kazinczynak a Márton István megtámadására frott válaszát kell értenünk, mely a többször id. gyűjteményben jelent meg.

3638. 137. lap 3. kikezdés: «Uram Öcsém nekem Complimenteket teszen az eránt a' mi a' Tud. Gyűjt. Aug. kötetében tőlem áll.» Kazinczy az *Erdélyi Leveleknek* a szászokra vonatkozó négy darabja közlését érti, l. a 3619. számú levelet s 1. jegyzetét.

3639. 139. lap 2. kikezdés: «Eddig bizonyosan az I. árkus is elérkezett oda. Ebbenn a 134. levelenn édesdedenn nevethek... a Moldenhauer Anecdótájánn.» A Márton István Mor. Katechismusára frott *recenziók* gyűjteményében a 134. lapon a következő adomát beszéli el Márton István: «Sajnálni kell, ha a' Rec. azon közelebb időbeli tudós Vetélkedésekről megfejtkezett, a' mellyek ezen Matériában, az Okosságnak és Kijelentésnek szükséges edgyesülésekre nézve a' mult Században, nevezetesen II. Fridrik Pruszszaizai Király' idejében Német Országon történtek, a' mikre nézve a' *Moldenháver*' története is annyira emlékezetessé lőn! Ez a' Túdós Theológus t. i. béjelentetvén edgyszer a' Fejedelemnek, Második Fridriknek az eránt, hogy jövedelmesebb helyre nyervén Hivatalt, ha fizetése megjobbittatna, tsak ugyan a' megmaradástól nem vólna idegen. De a' Fejedelemnek nem lévén kedve a' fizetésnek megjobbításához, így felelt a' Referens Ministernek: *Theologen kann man überall kriegen, denn sie brauchen keine Vernunft*. Idővel pedig még amannál is 'sirosabb Statora hivatvatván Moldenháver, midőn Dimissióját ujja sürgetné, az extemporalis Fejedelemtől tsak ezt nyerte: *Hohl' ihn der Teufel!*»

Az ez után olvasható «periodusocska», mely «békéltető tömjént vet a tűzbe» (Márton I. szavai), így hangzik: «'S innen láthatni, miként történhetett az meg, hogy a' Theologusoknak tiszteletek, a' mit annyira megérdemlettek, azoknak hibái miá tsökkent meg, a' kik úgy képzélődtek, hogy a' Kijelentésnek legnagyobb tekintet azzal szereznek, ha az Okosságot földhöz verik.»

U. o. 3. kikezdés: «A' 136. laponn keményen kellett bánnom Prof. Ercei Urral.» V. ö. a 3592. számú jegyzet 3. pontjával.

140. lap 1. kikezdés: «Az I. árkusonn kezdődik az én Lieblingem, a *Káte Ideája*.» «A Morális Katechismus ideája» című szakasz, a gyűjtemény IX. darabja, a 137—208. lapokon olvasható.

U. o. 2. kikezdés: «Talán most a Patakiak szerencsésebbek lesznek a Prof. választásban... Mert azok, a kikre *Dautol* [helyesen: *Dan-tól*] fogva *Bersebáig* voksoltattak, mind hamar elhaltak.» A professor-választás Somossy Jánosra vonatkozik, kit a Tiszán inneni egyházkerület egyházai szavazattöbbséggel választottak meg Patakon. Somossy elődei: Beregszászy Zoltán, Porkoláb István s végül Szathmáry Dániel «mind igen kevés ideig szolgáltak.» (Ballagi Géza levélbeli adata.)

3640. 142. lap fölül 1. sor: «Festenéd meleg színekkel az öreg *Poturnyait*, Herczeg *Czartorinszkit*, *Petoczki Ignác*ot, *Morskit*...»

*Pottornyay András*ra l. a XII. k. 2719. számú levelét s jegyzetét; róla a 3. levélben szól Dessewffy. *Czartorysky Adám* hg (1734—1823) tábornok a napoleoni háborúkban fontos szerepet játszott; — *Czartoryski Konstantin* hg (szül. 1773-ban) Poniatowski vezérlete alatt saját költségén gyűjtött csapattal harczolt Napoleon ellen 1812-ben. Petoczki Ignác helyesebben Potoczki Ignác gr., a kinek elfogatását

beszéli el Dessewffy (121. s. köv. l.). — *Morski* gr-ról (146—147. l.) azt beszéli el Dessewffy, hogy vele kocszott be a fürdőből a városba, s útközben eltört a hintó kereke, s kénytelenek voltak parasztkocsin visszamenni a fürdőbe.

U. o. 1. kikezdés 3. sor: «Már látád a' Tud. Gyűjt-ben mit ítélének különözéseidről.» V. ö. a 3602. számú levéllel s jegyzetével.

U. o. 4. kikezdés: «Mariási István megválasztatott Vice Ispánnak.» A Hazai és Külf. Tudósítások 1818. évf. 28. (okt. 3-diki) számában részletes tudósítás olvasható a gömörvármegyei tisztválasztásról: «Gömör Vármegyéből. Pelsőtőzön Sept. 9. tartott Ns. Gömör és Kis-Hont egyesült Vármegyéknek Tisztválasztása. Nagy Mélt. B. Vásáros-Náményi Ötvös Ignác, Ts. Kir. Val. Kamarás Ur, és Belső Titkos Tanácsos, ezen Ns. Vármegyékben Fő Ispányi Helytartó, tellyes bölcsességgel vezette az Elölülői hivatalt. Fontos beszéddel előterjesztette, hogy a' Ns. Rendek minden más tekinteteket félre tévén, egyedül a' tudományra, ügyességre, 's érdemre néznének, és ezen tekintethez szabván választásaikat, a' köz jó előmozdítását tegyék magoknak fő törvényül. Ezen bevezető beszéd után következett a' törvényes candidálás, 's kinevezés, mellynek következése szerint többen megmaradván, némelyek újonnan választatván, a' Vármegyebeli rendes Tisztviselő Urak ekképen állítottak meg: Első Vice-Ispány: Tek. *Márjássy István* Ur; Második V. Ispány: Ts. *Abaffy Károly* Ur,» stb.

147. lap alúl 7. sor: «*Brigidót*... meleg szívvel festeni.» «Báró *Brigidó Mihály* — írja Kazinczy a *P. E.* 93. lapján — lőcsei plebános, 1788 óta szepesi püspök, majd herczeg-püspök Laybachban, de tulajdon kívánságára ismét szepesi püspök haláláig.»

3642. E levél tévedésből került a szeptemberi levelek közé, az augusztus 20-diki, 3635. utánra való.

150. lap fölül 2. sor: «Görög verseimben *nevednek tiszteletes emlegetése*...» Bizonyosan az ódák és epigrammok magyarázatára, hol egymárszor hivatkozik Kazinczyra, és a hozzá intézett epigrammjára czéloz, mely magyarul így hangzik:

A' szelet, a' lelket csak fúvallatja dühében

Véteti észre velünk a' nagy Olümpi Zeüsz.

Nincsen hát hasznod bár millyen vizsga szemekkel

Függened is testén, hogy megítélj valakit.

Műv az erőt, 's az erő mértéke mutatja az embert:

Így a' hangjából ismered a' madarat.

Alább 4 sorral: «A' mit én a' Hasznos Mulatságokban mondtam.» U. Tóth L. hihetőleg a H. M. 1818. II. 20. számában *G. L.* betűk alá rejtezve értekezik a *h* hangról «Mit kell tartanunk a *h*-ről a' hang-mértékre nézve?» czímmel, s úgy dönti el a kérdést, hogy lehetnek is vehetik a költők, mint a rómaiak és görögök tették s a magyar versszerzők is: Rájnis, B. Szabó és Kazinczy.

U. Tóth L. Kulcsárra utal, hogy az ő «pecsétére vagyon rajta.» Nyilván Kulcsár Istvánnak u. o. az 1818. évf. I. 51. számában «Rövid Jegyzések a' Magyar Vers' és Nyelv' dolgában» című értekezésére czéloz.

«T. és Tudós Kazinczy Ferencz Úr mintha beakarta volna lopni a' Magyar Versekbe az Elharapást (Elisiot), több Versezeteiben bátor volt azt felvenni a'

nélkül, hogy ez eránt valamit szólott volna. Hihető, azt reménylő, hogy utóbb ebből vagy maga, vagy más szokást mutogathat, ha szó nélkül elnéznék magyar íróink. Én, ezen új különözést látván, ellene megszözlamlani hazafiúi kötelességemnek tartottam.» Hivatkozik a XV. k. 3491. számú jegyzetében (623. l.) közölt észrevételeire, a melyeket ismét s így folytatja:

«Ezen okokat T. Kazinczy Úr nem akará érteni: sőt az Erdélyi Muzéum IX-ik Füzet 192-ik levél oldalán fennyen azt állítja, hogy ezek «semmit sem nyomnak, sőt világosan hamisak.» Nem akarom a' Tudós férfiút a' Logicára igazítani, miként kellessék a' medius terminusokból conclusiót formálni: de reménylem, hogy ha ezeket még egyszer elolvassa, nem fogja világosan hamisaknak állítani.» Kazinczy érveire megjegyzi, hogy a rómaiak kezdetben elidáltak, a görögök soha sem; Kulcsár Kalmár Györgynek tulajdonítja az elisio kezdését, s ezt az érdemet Kazinczy magának vitatja. Itt Kulcsár gúnyosan kel ki Kazinczy ellen, hogy még ilyen érdemmel is dicsekszik.

Védelmébe veszi a magyar nyelvet, a melynek sok hangzója van, de ez nem hiba, mert a mondatszerkezet változásával elkerülhető. Idézi Kazinczy néhány verssorát, a melyben elisio van. Felhossa Kalmár elisios verssorait is, mert Kazinczy azt írta róla, hogy nem jól nézegette meg Kalmár verseit. S így fejezi be észrevételeit: «Most tsak azt jegyzem meg, hogy akár elején, akár közepén, akár végén hagyassék ki valamely syllaba, mindenkor erőltetett szabadság, Licentia, mellyel, ha néha és nagy munkában él valaki, azt megszoktuk botsátani... De, hogy valaki azt minden nyomban tégye, mint K—y Úr kezdé, az tellyességgel elsenvedhetetlen.»

Alább 4 sorral: «A' Nagy-hírű Benének... elsője vagyok.» *Bene Ferencz* orvosdoctor 1775. okt. 10-dikén született Mindszenten (Csongrád m.) s 1858. júl. 2-dikán Pesten halt meg. Atyja gondosan nevelte; Szegeden, Budán, Pesten és Bécsben járta iskoláit, 1798-ban doctori oklevelet nyert. 1802-től előbb mint helyettes, de már a köv. évtől fogva minl r. tanár tanított az egyetemen 1840-ig, a különös kór- és gyógytánt adván elő. E mellett 1806-ban a városi kórház igazgatójává és városi főorvossá választatott, 1810-ben rectora volt az egyetemnek; 1831-ben az Akadémia tiszti. tagjává választotta. 1841. máj. 20-dikán gyűjtötte össze először Bene F. a magyar orvosokat és természetvizsgálókat az egyetem nagy termébe, a mi aztán alkalmat adott e tudomány munkásainak, hogy egyesületüket s vándorgyűléseiket szervezzék. Főbb munkái: 1. A himlő veszedelme ellen való oktatás, Pest, 1800; — 2. Kurzer Innbegriff der nöthigsten Grundsätze zur Kenntniss und Heilung der gewöhnlichsten inneren Krankheiten der Menschen, u. o. 1801; — 3. Rövid oktatás a mentő himlőnek eredetéről, természetéről és beoltásáról, u. o. 1802; fontos, hogy e munkát a helytartó tanács a nemzetiiségek nyelvére is lefordíttatta és kiosztatta; — 4. Elementa politiae medicae, Buda, 1807; — 5. Az orvosi tudománynak rövid rajzolatja, u. o. 1812—13., két kötet; ugyanez németül; — 6. Kurzer Abriss des medicinischen Unterrichtes, u. o. 1813, két kötet; — 7. Elementa medicinae practicae, Pestini, 1833—34, öt kötet. L. Szinnyei J. id. m. I. köt. 820—822. hasábjait.

U. o. folyt.: «Görög Verseim is napfényre jöttek.» A Hazai és Külf. Tudósítások 1818. évf. 6. (júl. 18-diki) számában hirdeti: «Ungvár-Németi Tóth László Görög Versei Magyar Tolmátsolattal. Pesten Trattner János Tamás betűivel. 1818. 8r.

«Ezen tudós Hazafi már 1816-ban Pesten tsupán Magyar Versekből álló könyvet adott ki. E' mostani attól különbözik: mind azért, mivel más tárgyai vannak, mind azért, mivel oldalonként görögül és magyarul adja Versezeteit. A' tárgyak Ódákra, Epigrammákra, Idüllokre, 's Epistolákra oszlanak. — Mindenikben egy eredeti lélek tündöklék 's az Olvasót kétségbe hozza, hogy Görög vagy Magyar Verseit betsülje e inkább; mert minden darab hasonló Versekből vagyon a' két nyelven. Ő reá nézve jeles ditsőség, hogy ezen járatlan pályán különös szerentsével futott. Mindenütt elmésségének, és tudosságának szép nyomait hagyta. Mellyért mind a' tiszteletet, mind a' segedelmet méltán megérdemli. Tek. Rudics József Ur, Ns. Báts Vármegyének Assessora, 's All-Jegyzője avval betsülte meg az ő Hazafiúi igyekezetét, hogy ezen munkát saját költségén kinyomtatattatta, és a' nyomtatványok példáit neki ajándékozta. Éljenek az ilyen Gyámolítók!!» L. a 3677. számú levél jegyzetének 3. pontját.

Alább 4 sorral: «Böszülő Epigrammáim, úgy tartom, nem mérgesek, ... főképen ha valaki az én *alacson-lelkű Zóilomat* ismeri.» V. ö. a *XIII. k.* 3081., a *XIV. k.* 3161. számú leveleivel s jegyzeteivel, s a *XV. k.* 573. lapjával. Leginkább a *V. Nagyhoz* és *Érzékhez* (vagyis Terhes Sámuelhez) intézett epigrammáira czéloz, a melyek így hangzanak:

V. Nagyhoz.

Dicsérted némelly versem', mint régi maradványt.
 «Nem szabad, úgy mondasz, sérteni a' nyugovót
 Sírjában», de gyaláztad amazt, a' melyet enyémnek
 Tartottál. Versem jó; nevemet gyűlöld.

Érzékhez.

Ismerlek régóta ki légy! 's ha megostorozalak
 A' minap, elnyertem czéloomat. Azt akarám:
 Őja magát más is. Félhettem volna; de nyertes
 Általam a' község: *Szarvodon a' venyige!*

U. o. alúl 7. sor: «Értekezésemben az Ódás könyvből hozék-fel példákat.» U. Tóth L. id. értekezésében (Tud. Gyűjt. 1818. évf. VI. f. 54—89. l.) a 64. és 65. lapokon ezeket írja: «Egy Magyar Ódás-könyvben többször fordul elő, hogy az *Isten leszítálja az esőt a' felhőből*, micsoda alacson idea ez! 's mennyire ellenkezik Mózesnek ama' felséges mondásával: «*Mondd az Úr, legyen világosság, 's lőn világosság,*» a mely pedig ugyan azon Ódás könyvben többször hitangoltatik... Hasonló e'hez egy más Magyar költőnek Apologusa, »*A' Pap és a' Kondás*» ezim alatt, melyben a' költő egész lelki társasággal oly kiméletlenül bánik, mint Circe Ulysses társaival, még pedig nagyobb bosszújára az olvasónak, csak annyi jót sem teszen szegényekkel, hogy mint Circe, megütögetné őket utóljára vas-veszszőjével.» Ez idézetekben Virág és Vályi Nagy P. műveit támadja az értekező.

151. lap 1. kikezdés: »Jegyzetimben a' Magyar Versekhöz ne keress fülánkot.» V. ö. a *XV. k.* 572—576. lapjaival.

U. o. 2. kikezdés: «Ereseinél botránkozó feleletére...» L. fentebb a 3592. számú jegyzet 3. pontját.

3644. 155. lap alúl 10. sor: «A' nagyra születet Lélek vele születet tulajdona az egyenes jószág, az alázatos elme, 's igasság, e' derekának öve, e' koronája köve.» A dőlő betűkkel olvasható mondat Gyöngyössy János leoninus epigrammája.

3646. 158. lap alúl 4. sor: «Takáts Judith a' mi menyegzőnkre *Rósa lánczat* hozott prosáiban.» Célzás a Hazai és Külf. Tudósítások 1818. évf. 33. (okt. 21-diki) szám Toldalékában közlött következő című párbeszédre: «*Hymen' rosa láncza*. Tek. Horváth Ádám Tábla-Bíró Urnak Tek. Kazinczy Klára Kis-Aszszony-nal való összekelésének ünnepére. 12-dik Aug. 1818.»

Prózában írt párbeszéd Mercurius és Malvína (D. Takács Judit) között. Mercurius koszorút ad Malvínának, hogy adja azt át Orpheusnak (Horváth Ádám-nak), a ki most vőlegény. Malvína könyörög Apollóhoz: áldja meg Orpheus frigyét; Apolló áldást mond régi áldozó papjára: «A' Magyarok' Véd-Angyala — így szól — vezérelje életedet, hosszú — hosszú időkre; 's ha majd később ált fogsz változni; ne hatalmaskodjék rajtad a' mohos sír, hanem ditsőséges nemzedék között állj!»

Malvína.

Gyűljön meg a' Szent Áldozat. Legyen Szent az Egyesség!
Megnyílt már az ég boltozat; Leszált a' Nagy Istenség.
Koszorúim fogadjátok, Vidítsa sziveleket,
Így áldozik Malvínátok, A' ki tisztel titeket.
Zengjétek hegy Ormozatok, hogy melly boldog Orpheustok;
Légy Te is kimondója. Helikonunk' Echója.

Felelet akkor hevennyében.

Legyetek, míg elhagynátok Czirha' halmát; e' mai
Ritka tünemény tanúji; Helikon' leányai!
Harmadik szokatlan dolgot tesz ma vén Barátotok;
Mindenik méltó felírva megmaradni nálatok.
Voltam én Szülő Anyámnak egy időben Násznagygya,
'S így Anyám' menyegzőjében úgy valék mint egy Atya.
Egyszer egy ellen-félem kért, hogy legyek, 's én lettem is
Ellenem védlője néki; nyertem is, vesztettem is.
Most e' harmadik szokatlan a' többít hármaztatja,
Hogy ma lettem egynek, együtt férje és öröm Atyja.
Hogy tehát ez jó üssön ki; Malvínám' kéréseit
Hald-meg Isten! szent erővel felruházván verseit.
És azokhoz kérelmemre tégyed ezt az egyet is:
Kössed össze boldogító rósa lánczal ötöt is.

H. Á.

159. lap 1. kikezdés 5. sor: «Láttad, reményilem, a' *Vallásbeli Türedelem' vizsgáltságát* ...» Hol jelent meg a kérdéses bírálat: nem tudom. A Tud. Gyűjtemény 1817. és 1818. évfolyamaiban nem található; az akkori lapokban sincs.

160. lap 3. kikezdés: «Pápainak az a' *haszontalan declamatio* semmi szegycenére sem válik.» Horváth Ádám bizonyosan Kazinczynak a Pápay S. művéről írt bírálatára céloz, a melyet ő is Szemere Pálénak gondolt, mint Dessewffy.

U. o. 4. kikezdés: «*A Pápai Professorral nehéz kikötni.*» T. i. Márton Istvánval; v. ö. a 3592. számú jegyzet 1. pontjával.

U. o. alúl 2. sor: «Ügy nem járunk vele, mint néhai *Szathmáry Miklóssal.*» Horváth Ádám Szathmári Király Miklóst, es. és kir. tanácsost, Gömör vármegyének hosszú évekig volt első alispánját érte, a ki 1818. januáriusában halt meg. «Egész élete — írja Szentmiklóssy A. — a' köz jónak, 's a' Tudományoknak vala szentelve. Vajha találkoznék valaki Gyöngyösi honjában, kiről az Idvezült nevezetes biographiai datumokat közle (Gyöngyösi Ist. Költeményes Maradványi, Első Darab, V. lap), ki jeles érdemeinek emlékeztét illő fényben a' késő maradéknak által adná.» Tud. Gyűjtemény, 1818. évf. IV. f. 140. lap.

A levél utolsó pontjára l. a 3583. számú jegyzet 6. pontját.

3647. 164. lap alúl 11. sor: «Egy értekezést fogok küldeni... a' Tud. Gyűjteménybe.» Dessewffy e szándéka nem teljesült, a Tud. Gyűjteménybe talán épen azért, mivel orthographiáját Jankowich M. megtámadta, ilyen tárgyú értekezést nem írt többet. Valószínű azonban, hogy Dessewffy csakugyan beváltotta ígéretét és a saját lapjában közölte az ekkor írni kezdett értekezését ily czímmel: «Az avulni kezdő s nagyon újítgató írásmódról a magyar nyelvben.» (Felső magyarországi Minerva, 1825. évf.)

«Az a' *G. L. Úr.*» — folytatja Dessewffy és a Tud. Gyűjtemény 1818. évf. VIII. f. 39—66. lapjain megjelent «A' magyar nyelv' fő törvényeiről» című *G. L.* betűk alatt írt értekezésre czéloz, a melyben az ismeretlen író az etymologiai helyesírást sürgeti, s épen ez okból nem tetszett Dessewffynek.

U. o. alúl 2. sor: «Beregszászi Úr p. o. egy unalmas diszsertázatiót iktatatott bé a' Tud. Gyűjteménybe.» Dessewffy Beregszászi Nagy Pál azon értekezésére hivatkozik, mely a nevezett folyóirat 1818. évf. IV. f. 63—71. lapjain jelent meg ily czímmel: «A' Nemzeti nyelvünk' tanulásának szükséges voltáról.» Ez értekezésben Beregszászi minden, addig megjelent művét idézi, s ez a körülmény fakasztja Dessewffyt panasza, hogy «az unalomig citálja magát».

165. lap 2. kikezdés 7. sor: «Már adtam okát a' Tud. Gyűjteménybe', miért helytelen a' hertzeget p. o. nagy H-val írni.» Dessewffy «A' Magyar Betűtrásról (Orthographiáról)» megjelent értekezésére czéloz (T. Gyűjt. 1818. évf. II. f. 73—83. 1.), a mely a XV. k. 128—135. lapjain is olvasható.

166. lap alúl 3. kikezdés: «Meglátjuk, hogy Nagy Ferentz *Pelej Fiját* vagy *Peleifil* fog é mindenütt tenni Akilleusz helyett?» Vályi Nagy Ferencz az Iliász fordításában, melyet Kazinczy adott ki (Sárospatak, 1821) két kötetben, a következőkép használja: *Peleüszfi, Péléion, Pélidesz, Pélid' Achileosz* stb.

168. lap 2. kikezdés: Dessewffynek itt említett művei közül a *Bártfai Levelek* külön is megjelent, mint a további levelek többször idézik; ellenben «A magyar nyelv és literatura állapotáról szóló vélekedés» külön nem jelent meg; lehet, hogy az előbb idézett czikk is ehhez tartozott volna, s ezt érte Dessewffy (Felsőm. Minerva, 1825. évf.); valószínűleg a «B. P-hez írt levele a magyar nyelv ügyében» (u. o. 1825. XII. f.) szintén ennek a része; — a *Theodata* hasonlóké a Felsőm. Minerva 1825. évf. XI. füzetében jelent meg; -- a 4-ik mű, a melyet Dessewffy Döbrentének küldött: «A' Polizey-Ordnung Boy dieser Königl. Freyen Stadt Bartfeld» czímmel a *Bártfai Levelek* függeléke gyanánt jelent meg. (186 200. 1.)

U. o. 3. kikezdés 3. sor: «Igen is fordíttatni fognak a' *Bártfai Levelek*

németre.» A szándék megvolt, sokáig táplálták, de végre sem teljesült; a *Bártfai Levelek* németül nem jelent meg.

169. lap 5. kikezdés: Döbrenteinek itt említett két költői műve később meg is jelent: *A' Kenyérmezei Diadal* öt énekben, egy utóénekkal: *A' Gyulafejevári este*, ossziáni modorban az *Auróra* 1822. évfolyamában; — a *Klára Visegrádon* című elbeszélése pedig a *Hebe* 1823. évfolyamában olvasható.

171. lap alúl 9. sor: «Egy *Bocati*us Szirmaŕnak Notitia Com. Zemplin.-ében is emlittetik.» Döbrentei *Bocati*us János kassai főbíróra és iskolaigazgatóra czéloz, a ki 1549-ben Wetzschau községben (Lausitz) született s 1621. okt. 31-dikén Magyar-Bródban (Morva) halt meg. Előbb a Szepeesség több városában működött, majd Eperjesen, a hol Miksa főherczeggel is ismeretségbe jutott s emlékéet egy költeményben is megörökítette. A kassai tanács 1599-ben hívta meg őt az ottani iskolák vezetésére; 1603-ban a város bírójává választatott. Bocskay idejében nagy szerepet játszott, mint a fejedelem követe, de Henrik braunschweigi herczeg elfogatta s a császáriaknak kiszolgáltatta; prágai fogságából neje szabadította ki. Bocatius ezután ismét Kassán települt meg, s Bethlen Gábor is nagy hasznát vette szolgálatainak. Verses művei 1594-től 1621-ig jelentek meg. L. Szinnyeie id. műve I. köt. 1114—1118. hasábjait. Szirmaŕ A. Notitia hist. Com. Zemp. (Budae, 1804) című munkája 301—303. és 316—319. lapjain csakugyan említi.

A 172. lap alúl 4. és a 173. lap fölül 5. sorában két művet idéz Döbrentei, a melyeknek teljes czíme ez: 1. *Becker Károly Frigyes*: Die Weltgeschichte für Kinder und Kinderlehrer, Berlin, 1801—1809, 10 köt.; — 2. *Busch G. E. B.*: Versuch eines Handbuchs der Erfindungen, I—VI. és IX. r. Handbuch der Erfindungen, Eisenach, 1795—1817.

173. lap 3. kikezdés 5. sor: «Az a mi jámbor *Szekér Joákim*unk, az a mi eggyügyű *Svastics*unk milljen férjfiás Lélek nélkül való mázolóok.» *Szekér Alajos Joáchim* művei a következők: 1. Magyarok eredete, a régi és mostani magyaroknak nevezetesebb tsekedeteivel együtt, két könyv, Pozsony és Komárom, 1791; — 2. Ugyanez, második kiadás, Pest, 1808; — 3. Haditudomány, melynek némelly főcikkelyeit kézírásba foglalta egy nevét eltitkolni akaró tudós és nagy hazafi. Kiadta és bévezetéssel megtoldotta Sz. A. J. 13 csapat táblákkal, Pest, 1807; — 4. Marengói csata és azt meg előző környülállások, Pest, 1807; — 5. Magyar Robinson, vagy is Ujvári és Miskei magyar Vitézeknek viszontagságai és azoknak a világ különféle részeiben történt csodálatos esetei. Egy eredeti költeményes igazság, Pest, 1808. — *Csécsényi Svastics Ignác*z művei: 1. A magyarok felséges tzimere. Első könyv, Győr, 1796; — 2. Magyarok Históriája. 3 könyv, Pozsony, 1805; — 3. Magyarok esmérete, Pest, 1823.

A 176. lap 6. kikezdés 2. sorában említett művek czímei: *Mercier*: Tableau de Paris, 1781, név nélkül jelent meg; — *Duclos Károly*: Les Considérations sur les moeurs de ce siècle, 1751, melyet Sainte-Beuve «une conversation refroidie»-nek mond.

179. lap fölül 13. sor: «*Gries*... fordítván Ariosto *Orlandoját*...» *Gries János Dietrich* (1775—1842) mind Tasso, mind Ariosto eposzait németre fordította, amaz Jenában 1800—1803. (2 rész), emez u. o. (5 rész) 1804—1808. jelent meg; mindkét nevezetes fordítása több kiadást ért. Gries egyáltalán igen kiváló műfordító, Calderon színműveinek német fordítása a német irodalom valódi nyeresége.

190. lap alúl 6. sor: «Várom *Herepei János* munkáit.» Herepei János ev. ref. lelkész és theologiai tanár (1763—1812) korának hírneves egyházi szónoka, az újabb magyar egyházi szónoklatnak Erdélyben megalapítója, több alkalommal nevezetes halotti beszédet tartott, a melyek 1797-től 1823-ig nyomtatásban is megjelentek. Ezekre czéloz-e Dessewffy, vagy talán *A kenyérmezei útközetről* 1799-ben írt költeményére, vagy kéziratban maradt egyháztörténelmi művére: nem tűnik ki a levélből. L. Szinnyei J. id. műve IV. köt. 752—754. hasábjait.

3649. 194. lap 4. kikezdés 6. sor: «Én Pesten ismerek egy *igen nemes lelkű embert.*» Kazinczy valószínűleg *Schedius Lajost* érti.

194. lap alúl 9. sor: «Az Atyám testvére András egy gyermektelen leányt és egy fiút Istvánt hagyta.» Kazinczy András két gyermeke: K. Honoria Karner Lászlóné és K. István; l. a *III. k.* 705. és 753. számú levelét s jegyzeteiket.

U. o. folytatás: «A' másik testvére Péter két leányt nemze Boronkay Évától: *Jósánét* és *Szemerénét* s egyet Ragályi Susánától, *Vay Ábrahámné.*» Kazinczy Péter nemzedékrendjét Nagy Iván id. művében hibásan adja elő, s utána a *P. E.*-ben Abafi szintén tévesen, sőt a *IV. k.* 899. számú jegyzetében is hiba csúszott be. Itt Kazinczy világosan mondja, hogy Kazinczy Péternek első neje Boronkay Éva volt, s ettől két leánya született, az elsőnek keresztnéve ismeretlen, férje *Jósa Antal* (l. a *III. k.* 755. számú levelét és jegyzetét), a másik Teréz, férje *Szemere János* (l. a *M. P.* 398. lapját) és nem Bernáth János, mint Nagy Iván s utána Abafi írja. Kazinczy Péter második neje Ragályi Zsuzsánna; e házasságból született Zsófia, Vay Ábrahám neje.

195. lap 2. kikezdés: «A' Pápai *Cath.* Auto-Apologiája Mesteri mív.» Czelzás Márton Istvánnak azon válaszára, melyet az *A.* jegy alatt megjelent bírálatra írt, s mely az id. gyűjtemény 102—136. lapjain olvasható.

U. o. a 4. sor: *hosszú* h. olv. *bosszú.*

3650. 198. lap 1. kikezdés alúl 9. sor: «*Feri* és *Kelcz János* bejövénnek a' Városba.» Valószínűleg *Bárczay Ferenczet* érti, a ki 1766. márcz. 26-dikán született, l. a *M. P.* 371. lapját; *Kelcz János* nyilván Kelcz Antal abaújhármegyei alispán fia.

3653. 205. lap fölül 1. sor: «Hasonlít ez az ő Aglájája azon *Greouri ízlésű könyvhöz...*» *Grécourt János József* (1683—1743) francia költő műveinek első kiadása 1747-ben jelent meg, de ez nagyon ritka, 2. kiadása London 1762, 4. köt., 3. kiadás Paris, 1764.

205. lap alúl 4. sor: «Olvasád e a' Pápai Catech. Recenzióját a' M. Kurir' leveleiben? Az én ott álló *Recenzióm.*» L. az id. gyűjtemény 14—26. és 102—136. lapjait. Kazinczy bírálata u. o. 92—101. lapjain olvasható.

206. lap alúl 4. sor: «Hivassd magadhoz ebédre Prof. *Sáfárt.*» T. i. Sáfár Imre kassai tanárt és kir. könyvvizsgálót, l. a *XIII. k.* 482. lapját.

3655. 208. lap 2. kikezdés: «*Az*, a' kihez egy *versezgetem* szól, a' melyből a' nyomtatók kifejejték a' *téged említő sorokat*, az a' mi kedves barátunk úgy ír nekem *arról* a' ki felől ez van mondva ott,

hol egy nagyfényű férjfi szokott biztos kebeledbe szorúlni, —

hogy elhűlést kell hinned.» Czélsz a *Buczy Emül*hez írott epistolára, a melyből csakugyan hiányzanak e sorok:

Távol ugyan Döbrenteitől, de Tihóra, hol egy nagy —
Fényű férfi szokott biztos kebelébe fogadni,
'S a' nekem olly kedves fejedelmi Zsibóra, kinézvén.

L. a XV. k. 45. lapját. Ebből az következik, hogy e sorokban Kazinczy *Csercy Mikló*sra czéloz.

Alább 6 sorral: «Úgy tudom, hogy ez azt is nem egészen szereti, a' *kinek szobájában* minap nekem levelet írák.» T. i. *Bája István*.

210. lap fölül 7. sor: «Az *Ujhelyi Curátor* nem az (t. i. nem rokon) az én Dédácsi 's Maros Némethi barátommal.» Kazinczyt a főcurátorságban *Fodor László*, ezt pedig *Kelemen Sámuel* váltotta fel; úgy látszik, ez utóbira (minél a ki Kelemen Lajos ifjú költővel névrokon) czéloz Kazinczy. L. Fejes I. id. m. 187. lapját.

3656. 211. lap 1. kikezdés: «Martons Vertheidigung wider die Angriffe des Plebans von Tés *Molnár András* u. Prof. *Varga*... ist nun beendigt.» V. ö. a 3653. számú levél jegyzetének 2. pontjával. *Molnár András M. A.* betűkkel jelezte a Tud. Gyűjtemény 1817. évf. X. f. 100–108. lapjain megjelent bírálatát. *Molnár A.* 1782-ben született s 1837. decz. 11-dikén halt meg; toicsvai plebános is volt és a sátorajaujhelyi egyházkerület esperese; 1836-tól haláláig sárospataki plebános és kerületi iskolafelügyelő volt. Két predikációja nyomtatásban is megjelent 1819-ben, S. Patakon és 1827-ben, Kassán. E bírálatát, melyről Kazinczy oly sokszor emlékezik, nem említi Szinyei J. id. műve IX. köt. 167–168. hasábjain. *Molnár A.* bírálatára Márton István ellenbírálatot írt, a melyre *Molnár A.* ismét válaszolt az id. gyűjtemény 35–48. lapjain.

Varga István A. jegy alatt írt Márton I. könyvére bírálatot, a Tud. Gyűjtemény 1818. évf. I. f. 78–86. lapjain.

212. lap. fölül 11. sor: «Mich überfuhr ein Schaudern, als ich... das Umschlagblatt mit dem letzten Bogen der Recensionen erhielt, und ich nun in den *Erraten* das Wort: *der Orden der Jesuiten* fand und die Stelle aufschlug.» Az id. gyűjtemény borítékján a «Nyomtatásbéli hibák» között a 62. lap 20. sorára utalólag ezt a sort találjuk: «mint ez olv. *Jésuiták*' szerzete.» A 62. lapon e javítás a következő mondathoz tartozik: «Tudtomra ugyan soha a' Speculativos Tudósoknak semmi Tzéhe a' formalis Philosophiát annyira nem viltte, de annyi Gonoszságok' eszközzésére nem is alkalmaztatta azt, *mint [a] 'Jésuiták*' szerzete, a' honnan érdemlették magoknak ezen fényes Titulust adatni: Inter doctos docti, inter impios impii.» V. ö. a 214. és 253. lapokkal.

U. o. a 2. kikezdésre l. a XV. k. 572–576. lapját.

213. lap fölül 4. sor: «Neulich erschien im M. Kurir eine Anzeige von einer Arpadias...» Czélsz a M. Kurir 1818. évf. (szept. 1–j) 17. számára, melyben Terhes következő munkáinak megjelenését hirdeti: 1. «Magyar Árpádiás (kis alexandrin); — 2. Florian meséi (nagy alexandrin); — 3. Ziza vagy az én tűzom.» «Foglal magában ezen kívül némelly jeles észrevételeket Kazinczy, Vályi Nagy Ferencz, Berzsenyi, Kölcsei, Szemere, Csokonai, Kis János újabb íróinkra nézve... Találtatnak ezen munkák nállam Nagyfaluban.»

U. o. 3. kikezdés: «Was geschieht alles in America... Und was geschieht in Aachen?» Kazinczy ugyancsak a Magyar Kurir ekkoriban megjelent számaira vonatkozólag teszi e kérdéseket. Ugyanis az 1818. évf. (aug. 11-diki) 11. számában olvasta, hogy Észak-Amerika a Spanyolország amerikai gyarmatainak, nevezetesen Florida megtámadására készülődik s teljességgel nem titkolja ez iránti céljait. A későbbi számokban el van mondva, hogy Jackson tábornok vezérlete alatt Floridát csakugyan elfoglalta az Egyesült-Államok serege.

A M. Kurir 1818. évf. (szept. 29-ki) 25. számában az Egyesült-Államok szabadsága kivívásának 42-ik évfordulóján rendezett nagy ünnepélyről szól, a melynek öröméből «részesedik más nép is minden, a' hol tsak valami indulat van arra, hogy az emberi nemzetnek egy szabad menedék helyéről érdeme szerént ítélni akarjon.»

Ugyancsak a M. Kurir 1818. évf. (aug. 28-ki) 16. számától kezdve több számban emlékezik azon készülődésekről, a melyeket Aachenben az orosz és osztrák császárok fogadására tettek, s azon ünnepélyekről, a melyeket a porosz, orosz és osztrák uralkodók látogatása alkalmával rendeztek. Az uralkodókat miniszterek is elkísérték Németországba s a bécsi congressus határozatainak végrehajtásáról tanácskoztak. Kazinczy nagy figyelemmel kísérhette e tanácskozásokról szóló híreket s azért örült, hogy a lapok több érdekes olvasni valót közölnek.

214. lap 1. kikezdés: «Prof. Theol. Daniel Paksi Szathmári in Patak starb... Sein Nachfolger wurde Prof. Hum. Somosi.» A Tud. Gyűjtemény 1818. évf. XI. f. 123. lapján a következő tudósítás olvasható ide vonatkozólag: «A' T. T. Szathmáry Dániel Ur halála által S. Patakon megüresült Theol. Cathedrara választott T. T. Somosi János Ur, — ugyan azon Collegiumban több Esztendő' olta Human. Professor. Hivatalába beiktattott Sz. Mihály Hava 7-dik napján.» — Paksi Szathmáry Dániel rövid nekrológját l. a Tud. Gyűjtemény 1818. évf. XI. f. 125. lapján. P. Szathmáry «mély tudománnyal tellyes Oktatásai mellett életével is a' valódi Bölcsnek példáját ábrázolá.» Egy magyar és egy latin műve S. Patakon 1813. és 1818-ban jelent meg.

3657. 215. lap 2. kikezdés: «Mein Sohn macht uns neulich den sonderbahren Vorschlag, den Emil in die Schwefel Raucherungs Anstalt nach Caschau zu senden.» Erre nézve idézem a Hazai és Külf. Tud. 1818. évf. (aug. 1-i) 10. számából a következő rövid jelentést: «Kassáról írják, hogy az ott lévő Doctor Urak szorgalmatossága által állíttatott Büdöskő füstölés Intézetben a' tudva lévő bőr nyavalyák különös szerentsével gyógyíttatnak.»

3658. 216. lap fölül 11. sor: «Én nem vagyok a N. Váradi kies képi nagy Ur.» Cserey Farkas Rhédey Lajos gr-ra czéloz.

217. lap 2. kikezdés 3. sor: «Meg van Seiwerthnek az Erdélji régi Inscriptiokrul és monumentumokrul kiadott könyve.» Seivert János következő művét érti: «Inscriptiones monumentorum Romanorum in Dacia mediterranea», Viennae, 1773.

Alább 3 sorral: «Szívessen köszönöm, hogy a Gubernium Levelét meg küldötted a Tud. Gyűjteménynek.» Cserey Farkas Kazinczynak a Tud. Gyűjtemény 1819. évf. I. f. 115—116. lapjain G. H. I. betűk alatt írt következő tudósítására czéloz:

«Újabb példája a' nagylelkűségnek a' Köznép eránt.

«Hazánknak egy nagy érdemű fija, Cs. K. Kamarás és Majór Mélt. Nagy-Ajtai Cserei Farkas József Ur, Krasznán, a' Szilágyban, azon szerencsétlen esztendőben (1817), a' midőn az éhség' inségeit a' hazának minden lakosai érzették, egy újabb cselekedete által dicsőítette-meg magát és a' Magyar Nemességet. Mert azonfelül, hogy egyvet-értve némelly hasonló érzésű társaival Kolosvárt, nevezetesen az ott meghalt Kormányszéki Tanácsos Gróf Teleki József Urral, kinek szép életét az Erd. Múzeumnak minden Olvasóji tisztelet' érzései között olvasták a' X. Füzetben, sok száz ügyefogyottakon könnyíte, 1. néhány ezer forint-
ton veve életet, 's azt nem csak a' maga, hanem a' mások nyomorgó alattvalóik között is kiosztogatván, annak árát nekik egészen elengedte; 2. jószágainak dézmáját három esztendőre a' maga alatt valójinál olly végre hagyta-meg, hogy az ügy[?] begyülemdő élet adassék-el, 's a' pénz fundusképen szolgáljon alattvalóinak felsegélésekre a' szükség' idején; 3. lakosainak 2234 napi hátra-maradt Urdolgájakat egészen elengedte; 4. a' szolgálni hetenként szokott három-napi robotokat a' maga jószágiban kettőre szállította le, olly meghatározással, hogy ebbeli rendelése mind addig fenn-álljon, míg Erdélynek Urbariuma lesz, a' midőn osztán jószágain is az fog sinórmérték gyanánt tekintetni.

«Ő Felsége atyai örömmel értette-meg ezen sok érdemei miatt külömben is tisztelt polgár társunknak nemes cselekedetét, 's Május' 8dikán 1818. 2174. szám alatt költ Udv. Rendelése által meghagyta az Erdélyi Fő-Kormányszéknek, hogy fejedelmi tetszését a' szép tett elkövetőjének jelentse-ki, 's azt Erdélynek minden Juristictiójinál híresztelje-el. — A' Magyar Nemesség sok ehhez hasonlító tetteket mutathat elő, 's ha a' szép tettek magára nézve nincs is szüksége, hogy elhíreszteltessék: vagynak okaink, a' melyek kívánják, hogy az illyeket önmagunkkal is tudassuk. Róma polgári koronát ada annak, a' ki csak egy embert tart a meg: úgy ez a' nagylelkű polgár azt legalább megérdemlette.»

3859. E levelet, bár kételkedve, a megnevezett forrás után Édes Gergely-hez intézettnak vettem. Bizonyos, hogy nem ő hozzá intézte Kazinczy, hanem valamelyik sárospataki tanárhoz, valószínűleg Vályi Nagy Ferenczhez, vagy Somossy Jánoshoz. A tartalma világosan mutatja ezt. Könyveket a Dunán túlról, a hol Édes Gergely lakott, nem kérhetett Kazinczy, de igen Sárospatakról. S hogy Cicero munkáit kérte: ez is megerősít abban a meggyőződésben, hogy Kazinczy a nevezett férfiak valamelyikéhez intézte e levelét. A hang is elég bizalmas; és hogy a Vayakról (Józsefről és fiáról) úgy ír Kazinczy, mint ha csak jó barátjának írta: mind ez nagyon valószínűvé teszi, hogy Vályi Nagy Ferenczhez szolt e levél.

218. lap alúl 9. sor: «*Terhes ismét Kis Tükört ír.*» Terhes Sámuel Ungv. Tóth László görög verseire írta e második pasquillust, a melynek címe: «Raué mucak taninausz [zsidó betűkkel, de a melyeknek pontozása hiányzik]. Vagy újra Amalgamázott Üveg-táblátska. Második darab.» H. és ny. n. 1819.

Ajánlása ez: «Az. Úrnak. Orvosi. Tudomány. Mélységében. Búvárkodó. Doktornak. A'. Törvényesen. Eggyesült. Költészkedő. Nemes. Társaság'. Betsületbeli. Tagjának. Hazánk. Hű. Fijának. Oskolai. Tudákosnak. Tudósak'. Barátjoknak. A'. Nemzet. Nyelve'. Ditsőssége'. Előmozdítójának. Jó. Magyarnak. Nem. Tsak. Született. Hanem. Érdemeiért. Magának. Előnevet. Is. Adományozott. Magyar. Fitzkónak. Mind azt, a' mi ezen munkában elevenséget, tüzet, bátorságot, belátást bizonyíthat, serkenthet, udvarlásának jeléül ajánlja a' Kiadó.»

Ez után az ajánlás magyarázata, illetőleg az első támadás következik:

«Fitzkó Úr!

«Ajánló-Levelembe meg ne ütközzön, kérem. Ritkaság ily tűneményt látni, igaz, 's durvának tetszhetnek talám azon nagy betűk, és valamint Rudits Úr a' Görög Versek előtt ágaskodókat (ha ugyan kénye szerént van a' tsapzi tisztelkedés) úgy nézheti, mint ditső érdemoszlopait: — úgy ezeket az Úr ellenben mint meg-annyi számára rendeltetett magas pelengéereket. --- De ne vegye rossz neven, 's ne írgyelje a' Világnak az Úr, ha a' sok tseléd-kenyér kereső 's hajlongó Ajánló-Levelek köz't eggyet valaha szívest, egyenest 's érdemlöttet is láthat.

«Hogy a' nagy Világ' nagy Foglya' szavaival éljek: Mon esprit me porte à detester les illusions.»

Azután rútúl megtámadja Terhes S. Ungv. Tóth I.-t: hogy merie görög verseit megírni, s hogy merie őt is mérges epigrammjának tárgyává tenni. «Tessen választani — mondja — akár magyar, akár zsidó Epigrammám között, a' melyikben legjobb Görög ízlést talál, mindnyájan az Úr' számára vagynak feltéve.»

«Fitzkó! így fizetnek az alattomos rút teltekért, azért a' többek között, melyet minap a' Magyar Kurir' segedelmével véghez vinni nem restelle. Gúnyolódva kandikálni be, mit főznek a' más' konyháján, szemtelent illet, 's az ilyennek a' főző-kanállal orrára ütnek. — Ezért ütök én is az Úr' orrára kemény pennámmal», stb.

Erre az előszó következik hasonló hangon; és itt kezdődik a könyv tulajdonképi tartalma, az epigrammák; az első így hangzik:

I. Az olvasóhoz.

Félek hogy megszólsz. --- Ne siess! — Ha szabad, ha kegyetlen

Néhol Epigrammám, --- menteni kell magamat.

A' milyen szabadon tsal, szid, morog, átkoz az álnok,

En is gyáva dühét olly szabadon katzagom.

Archilochus hajdan szurdalta halálra Lycambest;

Nézz most eggy Fitzkót, hogy mozog, él e, hal e?

52 darab ilyen epigrammát foglal magában a könyv, a melyre hosszas jegyzet következik szintén Ungv. Tóth görög versei és Pindarosról frott értekezései ellen; Tóthot mindig mint *fiéskó* vagy *Pindarász* emlegeti. A jegyzeteket követik a «zsidó Epigrammák, tolmácsolattal.» Az első epigramma magyarul így hangzik:

I. A' Fitzkóhoz.

Hangtatád[!] magad hazug Poéta,

Tántzoldál szókó bakolska módra,

Már lakolsz. A' tántz megadta. Sánta

Vagy, de még e' semmi. Várj sorodra.

Összesen 10 darab epigramma olvasható; utána jegyzetek és magyarázatok.

218. lap alúl 7. sor: «*Kassai József* felette modesto van *recensédva*.» Kassai József «Magyar nyelv tanító könyv»-ének bírálatá a Tud. Gyűjtemény 1818. évf. X. f. 73—86. lapján olvasható *T. J.* aláírással. Teleki József gr. köszönetet mond a szerzőnek, hogy «nem elégedvén meg eggy olly Grammatikának írásával, mely a' tanítók 's tanulóktól az alsóbb iskolákba egygyaránt hasz-

nálthatatik, nyelvünk rejtekeibe mélyebben ereszkedik, 's több esztendei gondolkozásainak, hosszas fáradságainak gyümölsét közlé velünk». Nem huny azonban szemet a bíráló a szerző hibái előtt sem. Teleki Révai tanítványa, s így nem csuda, hogy Kassainak több fogyatkozását észre veszi. A könyv előadását tisztának és érthetőnek találja, de kevésbbé szabatosnak és rövidnek. V. ö. a 232. lappal.

Kassai J. grammatikáját azonban egy névtelen külön füzetben is megátadta, melyre Kassai hasonlóan külön füzetben válaszolt. A Hazai és Külf. Tudósítások 1818. évf. 12. (aug. 9-diki) számában erre vonatkozólag a következőket olvashatjuk: «Barátságos és ügyes Felelet azon barátságos szemügyre, melyet Miskolczon ezen esztendőnek 2-dik havában Szerentsi Plébánus Kassai Jó'sef Magyar Nyelvtanító Könyve ellen nyomtatának. — Kassán Ellinger István... betűjével. 1818.

«Valamint munkájában szép olvasást, és a' nyelv reguláira nézve gondos válogatást mutatott T. T. Kassai Ur, ugy ezen védelmező írásában egész lelki erővel forgolódik. Minthogy a' Miskolczi Szem-ügyet látni szerentsénk nem volt, tsak gyanítjuk, hogy az keményen kefélhette Kassai Ur Grammatikáját, mert ez sem kémelli a' Critikust. Ezen védelem írásnak ára 40 kr.»

219. lap fölül 4. sor: «Vaytól tudom, hogy van már Hum. Prof... *Kolozsvári* leve azzá.» Erre vonatkozólag idézem a Tud. Gyűjtemény 1818. évf. XII. f. 112. lapján megjelent tudósítást: P. Szathmáry Dániel helyébe Somosy János, «ennek helyébe pedig *Kolozsvári István* Úr (lépett), ki Göttingából és Londonból tavaly jött vissza».

3665. 230. lap 2. kikezdés 9. sor: «Hosszabb életet is ígérhetek magamnak, mint *Balogh Péter* ért.» Kazinczy Ócsai Balogh Pétert érti, a kiről a Hazai és Külf. Tudósítások 1818. évf. 34. (okt. 24-diki) száma a következő nekrológot közli:

«*Neograd Vármegyéből.* Kit egykor az Ország Gyűlése mint Hazafit tisztelt, mint Magyar Orátort bámult; kit utóbb a' M. Cancellaria, mint nagy várakozású tagját emlegette; kit a' Kir. Fő Törvényszék (Septemviratus) egyik egyenes ítéletű, 's igazságszerető Birájának számlált; kit Ts. Ns. Zólyom Vármegye, mint hosszas esztendőök óta a' Fő Ispányi Kormányt böltsen vezető Fejét dítsekedve tisztelt[!], Nagy Mélt. Ótsai Balogh Péter Ur, ő Tsász. Kir. Felségének Belső Titkos Tanácsosa megszűnt élni. A' halál Bagyonban saját jószágán, házi népének kebelében lepte meg. Oct. 16-án reggel vidám kedvvel kelt fel, 's szokott módon fölöstökömlött. De kevés idő múlva változást kezdett érezni, 's nevezet szerént a' nyelve akadózott. Ezen közben házi népe arczáján bal részről bizonyos vonogatást vévén észre, kérte, hogy ágyba botsátkozzék, 's különben egészégről való rendelkezést tett. A' változások azomban hirtelen nagyobbodtak, 's nyelve tsak hebegett. Dél tájban pedig mind szólni, mind élni megszűnt. Életének pályája 71 esztendőkre terjedett, melyek alatt mint nyájas leereszkedésű ember, mint tudós és buzgó Tisztviselő; de kiváltképen mint az Evangelika Vallás Felekezetének jótevő Fő Kormányozója Köztisztteleket nyert, 's örök emlékezetet érdemlett. — Holt tetemei ugyan Bagyonban Oct. 20-ikán méltóságához illő szomorú tisztelettel takarítottak el, és sírjába áldások követték.»

U. o. alúl 1. sor: «Elnézé (t. i. Rhédey L.), hogy *Vice Szolgabírája mellett* candidáltassék.» T. i. *Szilágyi Lajos* mellett.

3666. 232. lap 3. kikezdés 3. sor: «Ez a' derék ifjú (t. i. Teleki J. gr.) már elébb egy szép *Aesthetikai Értekezést* adott.» Czelzás a Tud. Gyűjtemény 1818. évf. II. f. 48—73. lapján olvasható értekezésre, a melynek czíme: «A' régi és új költés különbségeiről.» Aláírás: *T. J.*

U. o. 4. kikezdés: «*Kultsárnak is felelek Kalmárra nézve* 's megmutatom, hogy nincs igaza.» Kazinczy ez ígétét aligha váltotta be, mert Kulcsár lapjában Kazinczytól semmi ide vonatkozó felelet nincs. Ellenben Kulcsár a Hasznos Mulaságok 1819. évf. II. 22. számában «Nyelvvizsgálás» czímmel megkezdett egy értekezést, s úgy látszik, szintén Kazinczy ellen irányította; de csak az első része, «A' Hangokról» szóló szakasz jelent meg, s az értekezés félben maradt.

3667. 233. lap 2. kikezdés: «Prof. Rummy dicsekedett előttem, hogy *Hoffmann* Úrnál ismeretségébe jutott az Úrnak.» Kazinczy nyilván vagy *Hoffmann Emánuel*t érti, kinek két műve nyomtatásban is megjelent 1833. és 1834-ben, vagy pedig *Hoffmann Károly* orvosdoktor, a kinek egy latin műve 1827—28-ban jelent meg Pesten.

214. lap fölül 9. sor: «Márton Úr' feleletei az ügynek sokat ártottak, 's ha mellette voltam volna, midőn a' 62. lapot írá...» V. ö. a 3656. számú levéllel s a rá vonatkozó jegyzet 3. pontjával.

3670. Dessewffy J. költeménye megjelent a Magyar Kurir 1819. évf. (ápr. 23-diki) 32. számú Toldalékában ily czímmel: «Gróf Desseöffy József Válasza a' 60 esztendősz Kazinczy Ferenczhez, midőn azt írná, hogy már halni készül.» A vers 2. sora a M. Kurirban így hangzik: «Bús gondal fáradtan ált-élte Barátom.» A vers 4. versszaka a M. Kurirban nem jelent meg.

238. lap a vers után 3. kikezdés: «*Boufflers*, vagy *Chappelle*, *Bachaumont*' levelei.» Chev. de Boufflers leveleinek, úgy látszik, külön kiadása nincs, csak összegyűjtött műveiben jelentek meg, Paris, 1786 és Oeuvres posthumes, u. o. 1816. — *Chappelle*, Cl. Emman. *Luiller* et Fr. Coigneux de *Bachaumont*: Oeuvres, Paris, 1755.

3672. 240. lap 5. sor: «*Curriger* munkája...» *Curiger József Antal* mint festő 1770-ben kezdett dolgozni Párizsban, 1810-ben halt meg. Napoleon képe tette nevét ismertté; valószínű, hogy ezt a képet küldte Kazinczy Cserey Farkasnak.

241. lap kikezdés alúl 11. sor: «*Szereday*nak sincsen azon Munkája...» *Szereday Antal*nak több munkája látott napvilágot, de tekintve, hogy Kazinczy az *Erdélyi Levelek*hez keresett adatokat, nyilván az itt következő művek valamelyikét kérhette Csereytől: 1. Series antiquorum et recentiorum episcoporum Transilvaniae, A. Carolinae, 1790; — 2. Notitia veteris et novi capituli ecclesiae Albensis Transilvaniae, ex antiquis ac recentioribus literarum monumentis eruta, A. Carolinae, 1791; — 3. Collectio continens tabulas vetustorum, ac recentiorum monumentorum, quae in templo Alba-olim Juliensi, nunc Carolinensi in Transilvania sunt, fueruntque locata, u. o. 1791.

U. o. 2. kikezdés: az egész pontot v. ö. a 3722. számú levéllel. Cserey Farkasnak ez ajándékáról a Hazai és Külf. Tudósítások 1819. évf. 28. (ápr. 7-diki) száma is megemlékezik aligha nem Kazinczy értesítése nyomán:

«*Erdélyből*. Erdélynek egy nemes-lelkű fia, Tek. Tudós Döbrentei Gábor Urat, eddig Mélt. Gr. Gyulai Lajos Ur' Nevelőjét, most Hunyad Várm. Táblabíráját,

azon érdemeiért, hogy Muzéuma kiadása által a' Hazát egy Folyó-Írással megajándékozta, 's a' Nemzet' dolgozójit társaságba egyesítette, az ifjakban pedig a' vetélkedés' tüzét felgerjesztette, egy tallér nagyságú emlékpénz által lepte meg. A' pénz Károlyfejérvártt veretett is, metszetelt is. Egyik felén egy Góenius lebeg Erdély felett e' körülírással: VIDÁMIT ÉS ÉLESZT. A' másik oldalt e' sorok töltötték-el:

DÖBRENTÉY GÁBORNÁK [stb. mint a levélben].

«Lehetetlen azon nem örvendennünk, hogy némelly Nagyjaink a' Nemzeti Literatura' férjijai cránt figyelmet kezdenek mutatni, mert ezeknek meg-tiszteltetésben a' Nemzet tiszteli-meg ön-magát. Érzik a' Dolgozók, hogy életet vagy halált kiki maga ad magának, 's érdem nélkül (melly olykor megesis minden emberi intézetekben) a' megtiszteltetés valóságos píróság: de az illy figyelem ifjainknak lelkeikben felgyúlasztja a' ditsőség' szeretete' tüzét; az pedig jót szül. A' Festetics név, a' Marczibány, a' Cserei, áldásban lesznek köztünk. Szül. a' mi Döbrentéink 1786. Dec. 5d. Nagy-Szöllősen Veszprém Vármegyében.»

243. lap 2. kikezdés: «A *Dunkin* sorait csak most kapván meg...» *Dunkin* nevű könyvkiadó és kereskedő élt később Londonban; lehet, hogy ennek az atyjától származtak a kérdéses sorok.

3673. 243. lap 2. kikezdés alúl 3. sor: «*Pope idilliumának a palatinusné halálára alkalmaztatott fordítása...*» József nádor neje Hermine főhercegné asszony haláláról a Hazai és Külf. Tudósítások 1817. évf. 24. (sept. 20-diki) száma ad hírt először: «Leírhatatlan az a' közönséges nagy szomorúság, melyet *Hermine Fő Hercegné Asszonynak* véletlen halála gerjesztett. Minden nyelv csak az ő ditséreteit zengi, hogy szívzakasztó fájdalmának útát nyisson. Minden szív őtet sohajtja, hogy példás magas erköltsein magát legeltesse. De nem halt ő meg egészen. Az isteni gondviselés a' szívfájdalma alatt roskadozó Férjének, szerelmes nagy lelkű Annjának, szíves testvéreinek 's más sok ezereknek vigasztalásokra meghagyta az ő anyai szeretetének zálogait, kikben ő előttünk éljen, 's magas lelkének mássa fenmaradjon.»

A köv. számban a temetés leírását olvassuk. Egyszersmind Tóth Lászlónak ez alkalomra készült ódáját közli a *Hasznos Mulatságok* II. 25. száma: «Óda Herminéhez (a' Pythiai Tizedik Hymnus mértékein)» czímmel, a melynek két versszaka itt következik:

1. Stropha.

Drága a' szerelemnek
Gyümöltse, mellyben az isteni
Szikra, az élet tüze
Firól fira kel, hogy az új magzatokat ismét
Teremtői tehetség
Szállja meg. Áldott szerentse,
'S magas czél az Aszszonyé!
Ha látnók az égi pálya körét,
Hol ő a' gyök-erő kisugározott
Fényében osztozik,

1. *Antistropa.*

'S hajtja gyenge kezekkel
 Az alkató hatalom nehéz
 Érczkerekét, melyet ő
 Kivüle tsak Ízis erős jobb keze tekerhet.
 Szelíd indulatokkal
 Teljes az ő tiszta keble,
 Midőn túl tekint körén,
 'S ki lát a' virágok illatozó
 Mezőjökre, hol ő Feleség, Anya,
 'S Gazd'aszszony éldegél stb.

Az akkori lapokban több vers szól a nádorné haláláról, de egyik sem az, a melyre a levélíró célzása illenék.

A következő számokban még több verset is közöl Kulcsár, de hogy ezek közül melyikre céloz Somosy, vagy hogy a Kulcsár lapjaiban megjelent verseket érti-e, el nem dönthetem.

3677. A 253. lap 1. kikezdését v. ö. a 3656. számú levél jegyzetével és a 214. lappal.

U. o. alúl 3. sor: «A' Tudós *Michaelis*...» *Michaelis János Dávid* (1717—1791) híres prot. theologus, a hallei egyetem volt növendéke, a ki életének nagy részét Göttingában töltötte s az ó-szövetség történet-kritikai módszerét megalapította. Főművei: 1. *Gründliche Erklärung des Mosaischen Rechts*, Frankfurt, 1776—1780, 6 köt.; — 2. *Einleitung in die Schriften des Neuen Bundes*, Göttinga, 1788, 2 köt.

254. lap 2. kikezdés: »Mit itél Édes Barátom a' Tóth László Ur görög verseiről?» Ungv. Tóth L. görög verseiről a M. Kurir 1819. évf. 1. (jan. 5-diki) száma a következő tudósítást közli: «Ezen betses hazai jelenetnek ajánlására elég legyen azon dítséretekből felhozni némelly helyeket, melyekkel a' mult esztendő utóbbi felében több hazai 's külföldi Ujságlevelek elteltek. A' görög Versekről így szóll a' görög nyelven folyó Bétsi Tudós Hermesnek Augusztusban megjelent 18-dik számja, Görög Magyar Literatura név alatt: «sok dítséretre 's tiszteletre méltó ezen Tudós Szerző, hogy általlátván a' Görög nyelvnek az Orvos tudományra olly igen szükséges voltát, ollyan munkát teve, melyl őt jövődöben gazdagon megjutalmazza. Ohajtani lehetne, hogy példája felsekentené a' mi Nemzetünk Ifjait is, valakik magokat az Orvos tudományra adják 's a' t. A' jelenlévő Könyv áll külömbféle nemű görög költeményekből, melyek a' régi Helleneknek lelkek 's ízlések szerént íratlak. 's a' t.» Idézi azután a Kulcsár I. lapjában megjelent ismertetést is. V. ö. a 3642. számú levél jegyzetével.

3678. A levél eleje: «Imhol az a' mit már tisztára írtam a' tudva való munkából.» Minden valószínűség szerint az «Orthologus és Neologus; nálunk és más nemzeteknél» című értekezését érti Kazinczy; v. ö. a 246. lappal.

3679. 256. lap fölül 1. sor: «Ebben Tiszt. Tud. *Szombathj* Prof. Úr leg-többet tehetett volna, a' ki... a' *Collegiumnak* *historiáját*... kidolgozta.»

Szombathy Jánosnak itt említett műve csak később jelent meg: «Monumenta protestantium Hungariae ecclesiastica. Pars prima. Historia scholae seu collegii ref. Sárospatakiensis. Delineata a Johanne Szombathi. Inchoata Sárospatakini diebus Julii anno 1788 et postea continuata», Szombathy arczképével, Sárospatak, 1860. A vállalatnak magyar czímlapja is van; csak ez az egy kötet jelent meg belőle.

A 256. lap 1. kikezdésre nézve I. Kazinczynak Sárospatakról írott értekezését a Tud. Gyűjtemény 1818. évf. V. f. 3—29. lapjain. Az értekezés vége felé tesz említést Kazinczy Mokry Benjáminról, így: «Nem kevesen vagynak itt, a' kik a' Görög Nyelvben igen nagy pontra mentek, 's ilyen volt a' Pápai Professorrá lett Mokry Benámin, és Humanior. Prof. Somosy János.» (28. 29. 1.)

U. o. 2. kikezdés: «Én most egy *Historiai biographiai Lexiconon* dolgozom.» A Hazai és Külf. Tudósítások 1818. évf. 36. (okt. 31-diki) száma hirdeti a munkát: «Históriai Biographiai Kézi-Lexikon, avagy Rövid életleírások mind azoknak a nevezetesebb Személyeknek, kik magokat talentomaik, vitézségeik, tudományjaik, mesterségműveik, találmányaik, 's más jeles tetteik által esméretessékké tették; — a' Világteremtésétől fogva a' jelenvaló időkig.» A munka 4 darabból áll.

A Magyar Kurir 1818. évf. 36. (nov. 6-diki) számú Toldalékában szintén hirdeti a munkát:

«Ezen Munka 4 Darabból, egy Darab pedig mintegy 25 árkusból fog állani, és nagy nyolczad réthben, új Cicero betűkkel fog kinyomtattni, a' melynek bétét nem kevésbé fogja emelni az is, hogy szép tiszta magyarsággal, pontos szorgalmatossággal, a' leg jobb régi és új segedelem kútfejekből, egy ehhez értő Literátorkunk által fog elkészíttetni.

«Mellyekre nézve a' Nagy érdemű 's tiszteletű Olvasó Publikumnak erántam több ízben megmutatott kegyességében bizván, bátorodom ezennel ezen kiadandó hasznos könyvre való Előfizetésre alázatosan meghívni, kérvén egyszersmind minden Nemzeti Literaturánkat előmozdítani kívánó T. T. jó Hazafiakat, Tanítókat, Nevelőket, hogy ezen munkát ajánlani és előfizetéssel segíteni méltóztassanak.

«Mind a' 4 Darabnak Előfizetési árra 12 frt, melly Summa egyszerre leendő lefizetési Terminusa tart Új Esztendeig: Mártziusi Pesti Vásárkor az Első, Juniusikor a' Második, Augustusikor a' Harmadik, Novemberikor a' Negyedik Darab okvetetlenül elkészül. — *Trattner J. T.*»

3682. 264. lap fölül 6. sor: «*Édes Gergely* egész Magyar Horatiusa éppen most van sajtó alatt.» A munkát a Hazai és Külf. Tudósítások 1819. évf. 42. (nov. 24-diki) száma hirdeti:

«Quinti Horatii Flacci Opera Latina, ejusdem generis versibus hungarice explicata. — Vagyis: Horáczi Munkái hasonló nemű Versekkel megmagyarázva — Édes Gergely által. — Pesten Trattner J. T. betűivel és költségével. 1819. — Két kötet közép nyolczad réthben.

«Nevezetes érdem illy híres Poetát a' Nemzettel maga nyelvén megismertetni. Ezt Tiszt. *Édes Gergely* Kupi Prédikátor Ur annál szerentsébben vitte végbe, mivel mindenütt az ő ismértes könnyűsége, és világossága látszik. Horatiusnak minden munkái itt együtt megmagyarázta lévén, nem tsekély ditsősség, hogy ebben első nyert koszorút, és azon Classicus Poetának megértését könnyebbítette. Minthogy egyik oldalon deákul, másikon magyarul vannak a' Verseik, igen

alkalmas a' Munka az Ifjúság tanítására, 's reménylhetni, hogy kiváltképen a' Protestans Oskolákban erre bizonyosan használni fogják. Horatius Levelei és Gúnyai mind vilézi Verseken, az Odák néhol elegiás, néhol rimes versekkel vannak kitéve magyarul, vagy azért, így szóll a' Tudós Fordító, mert nem akart az ő tollának meghódolni; vagy mivel az ő gyakorlása így könnyebbnék lelte. De magában nagy munkát mertt, 's illy dolgozásban engedelmet érdemel, ha néhol a' nyelvbe különözéseket, és újításokat kezdett, melyekben ha szerentsés is volt, ditséretre is számot tarthat. — A' kiadás tsinos. — A' két kötetnek ára: 4 forint.»

U. o. alúl 8. sor: «Altaladtam Trattnernak... fordított darabokat, melyeket... négy füzetekben fog *Thalia, Pihenő órák*... tizim alatt közre bocsátani.» Kis János itt érintett vállalata *Helikoni kedeltöltés*, négy kötet, Pesten 1819—1820 czímmel jelent meg. Erre nézve Emlékezései 446. lapján a következőket jegyzi meg: «A *Helikoni Kedeltöltés* című s nagyobb részt magam által dolgozott gyűjtemény nyomtataskori felügyelője, ki, ha jól emlékezem, Thaisz András volt, hírem nélkül nemcsak a címet megváltoztatta (mert én helikoni mulatozásoknak neveztém), hanem néhány idegen darabot is vett fel.»

U. o. alúl 1. sor: «*Balogh Péter végső tisztességére mondott beszédem.*» A Hazai és Külf. Tudósítások 1818. évf. 48. (decz. 12-diki) számában a következő sorok olvashatók: «Néhai Nagy Mélt. Ótsai Balogh Péter ő Exc-jának halotti tisztelete Pesten Dec. 6. és 7. napján tartatott. — Ezen szomorú ünnepre prédikállónak meghívtak Fő Tiszt. Kis János, Dunán túl való Superintendens, és Schwartz János Eperjesi Prédikátor Ur. Az ünnepség énekekkel, és szomorú Muzsikával tartatott: az Órátorok közül a Superintendens Ur Magyarúl, emez pedig németül tartotta beszédét. Mindketlő megfelelt maga jó hírének, 's mind a' boldogult méltóságának, mind a' gyülekezet fényességének. A' magyar halotti tiszteletet a' Fels. Curianak tagjai jelenlétökkel díszesítették.» Kis János beszéde a következő czímmel jelent meg: «Hallotti beszéd, melyet néhai nm. Ótsai Balogh Péter... zolyomi főispán és gen. inspektor gyászünnepén Pesten decz. 7. 1818. tartott gyászünnepén az ev. templomban mondott», Pest, 1819.

3683. 267. lap alúl 3. sor: «Ládi *Morgan* Frantzia országról írt utazása...» *L. Morgan Sydney* (1783—1859), ki nevét *The wild Irish girl* (1806) című regényével tette ismertté, s úgy ebben, mint többi regényeiben különösen az írországi társadalmi életet rajzolta, Morgan Ch. orvoshoz ment nőül s így utazta be Francia- és Olaszországot; ekkor írta *France* (1817) című munkáját, melyre Dessewffy hivatkozik.

3684. 268. lap alúl 7. sor: «Werden Sie glauben, dass ich von dem Weihrauch, der mir in den Wiener Zeitungen u. Journalen gegeben worden ist, noch keine Zeile gelesen habe...» Melyik cikkre czölözhat Kazinczy: nem tudom. A régebbi német folyóiratokban jelent meg Kazinczyt magasztaló bírálat, de arra maga is hivatkozik. L. a *IX. k. XXVI. és 152. lapját.*

269. lap fölül 11. sor: «Sehr wahr ist es, was *Polycarpus* im Magyar Kurir... sagte.» V. ö. a *XV. k. 652-655. lapjaival.*

U. o. 3. kikezdés: «Ich habe die 3 Hefte der ung. Miscellen mir kommen lassen.» Hornayr Archivjának melléklete volt az Ungarische Miscellen. Aus dem Archiv für Geographic, Historie, Staats- und Kriegskunst. Erste Lieferung, Wien,

1817; — 2-te Lief., 1818; — 3-te Lief., 1818. — A II. füzet 5. darabja: *Gabriel Dayka* von Ujhely. Aus einer von Fr. v. Kazinczy verfassten ungr. Biographie, abgekürzt und frey übersetzt von Dr. Romy (71—87. l.). — Berzeviczy Gergely «De conditione indoleque rusticorum in Hungaria» című munkájával több cikk foglalkozik: 1. Über den Zustand der Bauern in Ungarn (31—52. l.); — 2. Freymüthige Berichtigungen der Abhandlung des H. Gr. v. Berzeviczy (52—65. l.); — 3. Antwort auf die Berichtigung meiner Abhandlungen. Berzeviczy (94—104. l.); — 4. Noch ein Wort eines ung. Edelmanns, über den Zustand des Bauern in Ungarn. (III. f. 3—57. l.) *

U. o. alúl 4. sor: «Und nun die Anti Rec., die mit den Blättern des M. Kurir kommt!» Kazinczy Kőlcseynek Csokonai V. M-ről írott bírálatára adott választ érti, melyről a M. Kurir 1818. évf. (decz. 18-diki) 48. számában ekként tesz említést: «Közlebből fogunk szolgálni valami értekezésekkel Csokonai V. Mihály életéről 's Munkájának megítéléséről.» Ez az értekezés azonban jelenleg a lap mellett nem található, legalább a m. n. múzeumi példányban nem.

U. o. alúl 2. sor: Palladis sajtóhiba, olv. *Palladio*.

270. lap: *Gróf Festetics Györgyhöz*. Kazinczynak ez epistoláját közli a Magyar Kurir 1819. évf. 15. (febr. 23-diki) számában, az utolsó előtti 3-dik sorra tett következő jegyzettel: «Mit tévének két Cardinalisaink a' Nemzet előmeneteléért a' tudományokban, közönségesebben tudatik mint az, hogy Nádasdi Tamás Palatinus Sárvárt egygy akkor nevezetes Iskolát 's typographiát állított, és hogy az Enyedi (akkor Fejérvári) Collégium Bethlen Gábornak köszöni lételét.» L. a Hasznos Multságok 1819. évf. I. 25. számában is. — A Festeticshez intézett epistola némely sorát németre is lefordítja Kazinczy s a magyar vers sorai közé írja, így a 24. sor után:

An deinen Altären brennt jetzt schon der Weihrauch für den Gott der Leyer u. des Gesangs und der Sprache, die Virág u. Kis sprechen.

A 28. sor után:

Siehe schon läuft das stolze Heer der Dichter, u. 3 Gekränzete, und mit ihnen eine junge Schöne stehn vor deinem Richterstuhl, und empfangen aus deinen Händen den Lohn.

A következő soroknál közbe toldott német nyelvű magyarázatot:

Kik dicsőségekből (aus ihrer Glorie) néznek volt honjokra (gewesene Heimath).

'S áldást eresztenek arra (auf das verlassene Vaterland).

A vers után még a következő megjegyzés olvasható:

Ügy heisst causa. — Nádasdi errichtete zu Sárvár die Schule u. Buchdruckerey; Bethlen Gábor in Alba Julia die Schule, wohin fremde zu Lehrern berufen waren. Die Schule ist jetzt zu Enyed.

U. o. 10. sor: «Dann werde ich dem *Orthophilus* antworten.» Kazinczy a Tud. Gyűjtemény 1818. évf. IX. f. 101—104. lapjain s a Magyar Kurir 1818. évf. (szept. 11-diki) 20. számában olvasható közleményre céloz, a mely egész terjedelmében itt következik:

«*Jutalomtétel*. Alább irt hazafi, látván egy részről a' sok nyelv mesterkélést, más részről az az ellen mindenünnen feltámadt panaszokat, és senki se lévén, a' ki a' közép utat megmutatná, minthogy tovább is csak bizonytalanságban marad nyelvünk fel zavart állapotja; azért is maga részéről jutalmul fel téssen

egy valódi 1-ső Mátyás Király Aranyat annak, a' ki a' béke szerzéshez nyul és a' Szigvárti jó Hazafiui szándékból szerzett szóktól fogva egész a *lebelig*, minden ujj szókat critice jó magyarsággal ki fog tenni; vagy, minthogy ezek mind együtt vagynak az 1813. esztendőben ki jött Mondolatban, a' ki ezenn öszve szedett ujj szókból álló könyvet az az olta születettekkel edjűtt, minden személyes czélozás nélkül magyarra, az esméret és tudomány által vezéreltetvén lefordítja. Meg kértetik ezen fáradságra a' Mondolat Szerzője is, ugy mint a' ki leg jobban meg esmerkedvén a' hibával, javításáról is talám többet gondolkodott másoknál; de meg kértetnek minden tudós és nyelveket értő Hazafiak is, a' vagy tsak az abban lévő Szótárnak tudományos meg rostálására, a' mi jó annak meg tartására, a' mi okkal rossz, annak helyére való, valahol esmeretes vagy tudományos szerkeztetésre.

«Ezen Munkáknak megítélésére bátorkodik azon Hazafi meg kérni: *Posten* Fő Tiszt. Virág Urat mint Poetát. T. Horváth [!] István Urat mint Grammaticust. — Kultsár István Urat mint szerencsés magyar író — Schedius Urat mint Aestheticust. *Károliczon* Director Rumi Urat mint Gazdát. *Debreczenben* F. T. Benedek Urat mint nyelvek mesterét. — Dr. Szentgyörgyi József Urat mint Természeti historicust — Dr. Budai Urat mint Görög mestert. *Erdélyben* Döbrönte [!] és K. J. Urat Tud. Gyűjt. VIII. K. pag. 24. *Patakon* T. Látzay Urat mint Physicust — Nyiri Urat mint Mathematicust. *Halason* Dr. Péterka Urat mint Statistát és D. Kovács Urat mint Deákot. *Pápán* Zsoldos Urat mint Orvos Író — Sebestyén Urat mint Zsidó mestert — Márton Urat mint Philosophust — Pápai Urat mint Törvénytudót — Gáti Urat mint Geometrát. *Sopronban* T. Kis Urat mint Magyar Író — Prof. Magda Urat mint a' Tóth [!] nyelv esmerőjét. — *Bécsben* Márton József Urat mint a' magyar nyelv körül rég olta fáradozó jó Hazafit. *Téten* T. Horváth Plebános Urat mint Magyar Theologust és végre *Győrött* Cons. Fehér [!] György Urat mint mindenest. Ezen magyar nyelv gyarapodására szánt magyar Király' magyar arannya ritkaság ugyan, de még is magában a' munka és a' reménylhető haszonhoz mérsékelve csekélység; de szabad másoknak is magok részéről szaporítani és azt Trattner Urhoz be küldeni, a' kinek kezéből fog az arany is a' calculus szerént ki adatni, és a' hova kell a' munkákat is szokott pecsét alatt leg fellyebb József napig be küldeni. Annnyival is inkább jól esne fundusul több 's tehetősebb Magyaroknak is segedelmek, mivel ezen bé jövő munkákat a' meg íteltetés végett leg jobb volna Trattner Ur által ki nyomtattatni, és ugy a' vizsgáló Uraknak el küldeni külön külön Exemplárban, hogy annál hamarőbb meg eshessen.

«Nem akarom sekinek gondolkodása fundamentomit háborgatni ezen készülő és meg vizsgálendő munka eránt; mind az által csekély értelmem szerént ezen principiumoknak említése talám nem fog felesleg való lenni.

«1. A' magyar nyelvünk eredete Ásiai, a' Historia és az oda való nyelvekkel való egyessége szerént; következésképpen nyugoti nyelv regulaira alkalmaztatni nem lehet, és a' ki nyelvünk gyökereit méjebben fejtegetni akarja, szükség hogy az Ásiai nyelveket a' mennyire esmérje.

«2. A' nyelv nem tudomány, hanem mesterség, és így itt Theoriát keresni nem kell; a' practica regulák is nem Annjai, hanem szüleménnyei a' nyelvnek.

«3. E' szerént mind az Írás, mind az olvasás mesterségének az etymologia, euphonia és analogia (mellyeket a' Grammaticusok is csak adminiculumoknak neveznek, Márton Gram. p. 167) nem lehetnek tökéletes bírák, és csak úgy lehet-

nek, ha Annyokkal, a' praxissal, meg egyeznek. És így ha én formálhatok valamely szóból ujj szót, és ez mind az euphoniával, mind az analogiával meg egyez, de ha úgy magyar, előtte esmeretes dologról, még nem szólt, azt el nem fogadhatja senki, p. o. *lebel* soha magyar szó nem lehet.

»4. Minden szót, a' mellyet még mi nem hallottunk, meg vetni döflősség, mindent bé venni, a' mit más dictál, veszedelmesebb ostobaság. Közép regulául én azt tenném: a' közönséges vagy a' magyar előtt mindenkor tárgyúl szolgáló dolgok eránt semmit bé nem kell venni, a' mire auctoritás nincsen vagy a' mellyel magyarok valahól és valaha könyvök, beszédjek vagy faluk nevezeti által nem éltek; a' mester szókra pedig azt kell választani, a' mi a' dolgot leg jobban meg esmérteti, és ha magyar, mind a' dolog természetével, mind pedig a' nyelv eredeti valóságával meg egyez p. o. *Borlelke*, *Borága* nem lehet bé venni, mert ezek mindenkor esmeretesek voltak a' magyar előtt *égett bor* és *szőlő vessző* nevezet alatt. *Gyám* e' ritka de forgó szó, azért be lehet venni: *Gyámatya* 's a' t. de *Titkácsat* nem jó volna bé venni. *Chemiát* vagy meg kell hagyni, mint a' német, mellyet a' kinek való, annak bizonyossan vagyon annyi tudománya, hogy meg érthet, vagy pedig a' mesterséget ki fejező szóval kell ki tenni, de nem *Test magértékséggel*. *Theoria*, *Botanica* l. *Nyúlas az Erdélyi vizekről*, Kolosvár, 1800.

»5. Valamint a' magyar törzsök szókat, úgy a' bé vett idegeneket is, se írásban, se olvasásban, se szóllásban meg hamisítani nem lehet, p. o. a' *Gyökér*-ből nem lehet *gyököt*, *Chemiából* *Kemiát* vagy *kimiát*, *Ciceroból* *Kikerot*, *Apátzából* *Apátzát* csinálni, *Ánglust* *Ángolynak*, *Elegiát* *Alagynak* nevezni, *Miltiadest* *Miltziadesnek* olvasni, *C*-jek se írásban, se ki mondásban nem lévén a' Görögöknek.

»6. Az esmeretes szók öszsze tételében a' homogeneitást és illőséget meg kell tartani. Illetlen p. o. *Templombilints*, *Akátz gyerkek* [!], *Alom hüvelyezés*, *Bünkementze*, *fagyapju* catachresisek, mint ha a' fának volna juh gyapja.

»7. A' városok, faluk, és familiák neveket egybe szedvén, azokból sok szókat lehet ki keresni és meg határozni, p. o. *Adáz* [!], *Tevely* [!] nevezetéből ki lehet tanulni hogy adáz vérengzőt tegyen é a' Mondolat szerént? vagy pedig *Bürcöt* a' Debreczeni Fűvész Könyv 198. levele szerént. *Nyírád*, *Nyárád*, *Korpád*, *Tasnád*, *Pétsel*, *Pétz*, *Pétzeli*, *Alap*, *Kál*, *Káli*, *Akali*. *Gyírot*, *Gyímot*, *Gyírmot*. *Burján*, *Adorján*, *Csanak*, *Paloznak*.

»8. Meg kell halgatni a' mester szók iránt az Írók szótárjait. *Apátzai*, *Debreczeni Grammatica*, *Márton István*, *Jósef*, *Molnár Sándor*, *Nyúlas*, *Zsoldos*, *Pápay*, *Varga*, *Lácza*, *Pete*, *Fehér* és más mindeneket á' kik irtak. 29. Aug. 1818.»

Kazinczynak a Glottomachusokban tett jegyzete szerint ez az *Orthophílus* Pethe Ferencz.

3689. 277. lap fölül 15. sor: «Szebenbe a veres övű Papnak képe a Consil. Cserey Mihály testvér Bátyjáé, *Jósefé*» Cserey József, Cs. Elek és Boér Krisztina fia, 1770-ben lépett a jezsuita rendbe, a rend felosztatása után világi pap lett és Nagy-Szebenben a gymnasiumban tanított; 1794—1815-ig, haláláig, gyulafehérvári kanonok volt. Művei: 1. *Gemma laus domus Pazmaniae auditoribus dum annuos honores divis sui tutelaribus Petro et Paulo anno a restauratione sui sexto salutis vero 1772. persolveret*, Vindobonae; — 2. *S. Aurel. Augustinus religionis vindex dictione panegyrica celebratus*, Budae, 1779; — 3. *Prima elementa Graecae grammatices, in usum gymnasiorum*. Editio aucta et recognita, Cibinii, 1790;

(erre tesz czélzást Cseréy Farkas) — 4. A folyó és versbéli magyar beszédnek válogatott példái, melyeket a tanuló ifjúságnak hasznára öszveszedegtetett, u. o. 1790—1; — 5. Deutsche Chrestomatie zum Gebrauche der lateinischen Schulen für die Gymnasial-Classen, u. o. 1790; — 6. Istennek szeretele talpköve és bizonyítása az oltári szentség mélységes titkának, Kolozsvár, 1794; — 7. Halotti beszéd, mellyel... gróf Haller Sigmund úrnak... szomorú végpompáját tisztelte, 1803, u. o. 1804. L. Szinnyi J. id. műve II. köt. 290 —1. hasábjait.

U. o. alúl 5. sor: «Gr. Csáky Jánosnak a Jékelfalusy Leánytól hány Leányai maradtak...» Gr. Csáky János kolozsvármegyei főispánnak első neje gr. Bethlen Róza, második neje Jékelfalusy Anna (megh. 1850.) volt; ez utóbbi házasságából három gyermeke született, de csak egy leány, Róza (1808-1850), a ki Jósika János b. erdélyi fő kormánybiztosi elnök neje volt. L. a Nemzeti Zsebkönyv, I. köt. 66-68. lapjait.

3692. 282. lap fölül 2. sor: «Lajos itt marad a Guberniumnál.» A Hazai és Külf. Tudósítások 1818. évf. 35. (okt. 28-diki) számában jelenti, hogy «A' Fels. Kir. M. Helytartó Tanács... Gróf Maros-Németi és Nádaskai Gyulai Lajos Urat tiszteletbeli Concipistává nevezni méltóztatott.»

3693. Fáy Andrásnak a levélben említett művére l. a XV. k. 3504. számú levelét és jegyzetének 2. pontját.

3694. 284. lap 2. kikezdés: «Ide rekesztem egy Generalis Lajstromát Eszközeimnek...» Tekintve, hogy e jegyzék művelődéstörténelmünkre fölülte fontos, közlöm az egészet az Akadémia könyvtárából:

A) *Summarium.*

Sämmtlicher Schätzungs-Preise der Theater Garderobe, und aller dem Grafen Ráday zugehörigen Theater Geräthschaften.

	f.	kr.
1. Vom Herrn v. Szentivány übernommene Garderobe	25,513	20
2. Neu angeschafte do.		
3. Verschiedene zur Garderobe gehörige, grösten Theils neue Requisiten	1,969	26
4. Alte und neue angeschafte Perücken und Bärte	136	30
5. Bibliothek	14,175	—
6. Musikalische Instrumente	1,675	—
7. Decorationen, Cortinen und Versetz-Stücke	14,038	8
8. Verschiedene zum Theater gehörige Einrichtung und Geräthschaften	1,375	—
Pesth d. 3t. Decbr. 1817.	Summa	58,902 f. 24 kr.

B) *Summarische Übersicht der Garderobe (ut sub No. 1. et 2.)*

Ungarisches Costum	Türkisches Costum
Altdeutsches do.	Moldauisches do.
Altfränkisches do.	Schottisches do.
Römisches do.	Indianisches do.
Französisches do.	Geistliches do.
Polnisches do.	Verschiedenes do.

Französische Militair Uniform	Wäsch Kleider
Englische » »	Ungarische Statisten u. Comparserie-Kleider
Preussische » »	Altdeutsche do. » do.
Russische » »	Römische do. » do.
Damen Garderobe	Polnische do. » do.
Kinder do.	Türkische do. » do.
Ritter Kleider	Indianische do. » do.
Verwandlungs Kleider	Flug-Kleider
Bauern do.	Helme
Lievrenen do.	Federbüsche.

C) *Verschiedene zur Garderobe gehörige, grössten Theils neue Requisiten.*
(ut sub No. 3.)

Militair Hütke.	Wiener Hauben.
Tsákó.	Barets.
Helm (lackirte).	Polnische Csismen.
Altdeutsche Helm.	Stiefletten.
Römische do.	Schuh und Pantoffeln.
Türkische Bünde.	Sandalien.
Polnische Kappen.	Patron-Taschen.
Indianische Statisten Kappen.	Säbel- do.
Altdeutsche Stiefeln.	Säbeln.
Schweitzer Schuhe.	Schwerdter und Degen.
Altfränkische do.	Kuppeln.
Handschuhe vom Leder.	Verschiedene Requisiten.

D) *Perücken und Bärte (ut sub No. 4.) zusammen 223 Stück.*

E) *Bibliothek (ut sub No. 5.)*

In 710 Bänden eingebundene gedruckte *Comödien* enthalten 2.250 Stücke.

In 171 Bänden gebundene ältern *Manuscripte* enthalten 293 Stücke *Manuscripte*
neue 118 Stück.

330 *Opern* und *Musiken* von Opern, Ballets und Schauspielen ganz zum Auflegen.
1,235 Stück ganz abgeschrieben in *Rollen*.

1000 Exemplarien gedruckte von *Ungarns Ersten Wohlthäter*, und die Ruinen
von Athen.

F) *Musikalische Instrumente (ut sub No. 6.)*

5 Violin	1 Militair Trommel
3 Violoncellen	1 Triangel
1 Klavier zum Orchester	1 Theater Correpitions-Violine
4 Pauken	1 Englischs Bastet-Horn.
2 Grosse türkische Trommel	

G) *Verschiedene Decorationen, Cortinen und Versetz-Stücke (ut sub No. 7.)*
ohngefähr 3000 Stück.

H) *Verschiedene alte und neue, zum Theater gehörige Einrichtungen und*
Geräthschaften, als: mehrere grosse Garderobe-Kästen und Stellagen, Kleider-
Räcken, lange Tafeln, Tische, Sesseln, verschiedene Leuchter, argantische
Lampen etc. etc. (ut sub No. 8.)

Weitere Erläuterung der sub B) und C) enthaltenen Garderobe und dazu gehörigen Requisiten.

	Besteht beyläufig aus Stück Numero	Besteht beyläufig aus Stück Numero	
Ungarisches Costum	160	Schottische Kleider	81
Französisches do.	303	Moldauisches Costum	59
Polnisches do.	60	Kuppeln	58
Russisches do.	24	Helme	8
Türkisches do.	186	Federbüsche	10
Indianisches do.	146	Militair Hüte	167
Altdeutsches do.	853	Tsákó	23
Altfränkisches do.	47	Altdeutsche Helme	24
Römisches do.	269	Römische Helme	95
Geistliches do.	293	Türkische Bünde	135
Bauern Kleider	158	Pohlische Kappen	38
Liuren do.	90	Indianische Statisten Kappen ...	149
Kinder do.	228	Altdeutsche Stiefeln	38
Damen do.	226	Schweitzer Schuhe	10
Verwandlung Kleider	24	Altfränkische Schuhe	10
Ritter Kleider	182	Handschuhe	18
Französische Militair Uniform ...	80	Barets	57
Russische do. do. ...	34	Ungarische Csismen	84
Englische do. do. ...	24	Pohlische dto.	58
Preussische do. do. ...	69	Stielfeten	78
Ungarische Statisten Kleider ...	125	Stielfeten vor Frauenzimmer ...	8
Polnische do. do. ...	34	Schuh und Pantoffeln	48
Türkische do. do. ...	102	Sandalien	38
Indianische do. do. ...	61	Patrontaschen	42
Altdeutsche do. do. ...	222	Säbel	24
Römische do. do. ...	259	Säbeltaschen	10
Verschiedene Kleider	290	Schwerdt und Degen	117
Wäsch do.	246	Verschiedene Requisiten	93
Flug- do.	13	Summa	6388

U. o. alúl 10. sor: «Gróf *Brunszvik és Bodor Urak*...» Gr. *Brunszvik Ferencz*, a német színház bérloje volt, a ki a székesfejérvári társulatot meghívta 1819-ben tizennyolcz előadásra. — *Bodor Pál* tagja volt azon kolozsvári bizottságnak, mely az állandó színház teljes fölépítésére szükséges összeg gyűjtésén fáradozott. L. Bayer J. id. műve I. köt. 440—442. és 512. lapjait.

3696. 291. lap fölül 5. sor: «*Szirmay Ferenczet*, a' Vondernothoné testvérének, Constanznak férjét, e' héten temették el.» V. ö. a 3698. számú levél 3. kikezdésével...

3697. 292. lap 1. kikezdés: «Verseimet saját kezemmel írom le neked.» Le is írta, l. a 3713. számú levelet.

U. o. folytatás: «Addig is szolgál neked Dulházim Bártfai leveleimmel.»

A' Hazai és Külf. Tudósítások csak 1819. évf. 21. (márcz. 13-diki) számában hirdeti Dessewffy műve megjelenését: «Bártfai Levelek. Írta Döbrentei Gáborhoz Erdélybe Gróf De'sőli Jó'sef 1817. S. Patakon nyomtattatott Nádaskay András által 1818.

«Ezen barátságos levelezésben több Historiai, Topographiai, és elmés dolgok fordulnak elő. A' könnyen folyó előadás, a' tudományos keverés, az elmés összejátszás ébredtséget [!] és gyönyörűséget szül az Olvasóban, és olly példát mutat, melly szerint minden erőltetés nélkül könnyen lehetne taníttani. A' munkának kellemei az olvasásnak könnyű fáradságát bővségesen meg fogják jutalmazni, 's azt az óhajtatást gerjesztetni, mellyet mi itt kijelenteni hazafiui kötelességünknek tartottuk [!]: hogy vajha ezen nagy tudományú író több ily kedves munkákkal gazdagíttaná Literaturánkat!» —

3698. A levél 2. kikezdése: «Gestern abends erhielt ich den I. Heft des Tudom. Gyűjtemény. *Die neue Redaction ist von einem ganz andern Geiste belebt, und Zänkereyen hören nun auf.*» A nevezett folyóirat 1819. évf. I. füzete elején a szerkesztőség és a kiadó «Elő Szó» czímmel részletesen elmondja, mint jött létre e folyóirat, mily cél lebegett a szerkesztőség előtt; mily mértékben karolta fel a közönség az írók ügyeket, s mennyiben törekszik a Tud. Gyűjtemény jövőre is a nemzet várakozásának megfelelni. Elmondja, mily irányú cikkeket kíván adni s a II. pontban «Könyv-vizsgálatok» czímmel felsorolja, milyen bírálatokat közöl. Mivel Kazinczy nemcsak a 3698., hanem több levelében tesz erre vonatkozólag célzást: a II. pontot szó szerint ideiktatom:

«II. *Könyv-vizsgálatok.* Ezek tsak Magyar Országról vagy Magyarok által akar melly nyelven, vagy helyen íratott, újabb munkákat illessenek. Itt arra kell vigyázni, hogy

1. A' megvizsgálandó munkának eredeti Czíme, Szerzőjének neve, kiadatásának helye, és ideje, a' Kiadónak nevével együtt, tovább, a' munkának formája, lapjainak számok által kijegyzett nagysága, és ha lehet ára is tökéletesen elő adassék.

2. A' Recensió által a' munkának foglalata teljesen megismeressék.

3. Azon Tudománynak, mellyről a' munka szól, mostani állapota, más tudós nemzeteknél közönségesen, különösen pedig annak Hazánkban lévő sorsa irassék le.

4. Igyekezni kell annak megmutatásán: megfelel e a' megvizsgált munka az általa elő adott Tudomány mostani állapotának? mennyire? 's miképen?

5. Meg kell mutatni, millyen rend-szerrel adja elő a' Szerző munkájában a' tárgyalt Tudományt, millyen tollal (stylussal) él nyelvére, 's az elő adott Tudomány természetére nézve.

6. Meg kell mutatni, nyertt e ezen Tudomány azon munka által valamit? 's ezen nyereségét [!] nevezetszerint elő kell adni.

7. A' munkában ne talán elő forduló Tudománybéli hibákat nem tsak kijelelni, hanem legalább a' nevezetesebbeket meg is kell jobbitani.

8. A' Recensiók ugyan az itt elő számlált jelességekkel, a' mennyire tsak lehet, (mert nem is lehet, és nem is érdemes minden munkát így recenseálni) diszeskedjenek, 's a' tárgy természetéhez képest legyenek készíltve; azomban fő tulajdoni a' helyes Recensiónak a' sokat mondó rövidség, a' *betsületes szelídség, a' tisztaság minden személyes sértegetéstől.*

9. Jól lehet a' Vallás ágazatit fessegető Értekezések el nem fogadtatnak, mindazonáltal a' Vallás-tárgyairól Hazánkban, vagy Hazánkíai által akár hol íratott Könyveknek Recenziói még is bevételnek, ha azok ugyan azon vallásbéli Recensenslől származnak, melyhez a' Könyv' Szerzője tartozott, és minden személyes, vagy vallásbéli sértegetések nélkül vannak készítve.

10. Mivel gyakran történik, hogy a' Könyv-vizgálatokra felcselek adatnak, és igazságos dolog is, hogy megtámadtatván valaki, magát védelmezhesse; azért a' *Megtámadások 's Igazítások* (Antikritikák) is bevételnek a' Tud. Gyűjtemény harmadik részébe a' Jelentések közé, ha rövidiek, velősek, és nem sértegetők.»

3699. A levél 8. sora: «Újabb jele szíves emlékezetednek... azon barátságos szorgoskodásod...» V. ö. a 3669. számú levéllel. Terhes Sámuel u. i. Kazinczy rá akarta venni, hogy a Tóth L. elleni második támadását ne adja ki; de Kazinczy szorgoskodása foganatlan volt.

3700. A levél 3. pontja: «Neved előfordúl a' Gróf Teleki László Értekezésében.» Célzás a Tud. Gyűjtemény 1819. évf. I. f. 18—49. lapjain olvasható következő című értekezésre: «A' Magyar Vers-szerzés Mesterségéről szóló Gondolatai Gróf Teleki Lászlónak.» Az értekező két helyen hivatkozik gr. Dessewffy Józsefre. Először mindjárt a mű elején, midőn arról szól, hogy gr. Teleki Józsefnek, a «szép Mesterségek dolgában egy forma érdemmel fénylott» férfúnak levén fia, nem csuda, ha már ifjú korában költői kísérletekkel foglalkozott s így folytatja: «Azonban későbbre szerentsém vált, egy még most is életben lévő, 's a' szép Tudományok mezején valóságos dítséreteket nyertt Gróf De'sőffy József Urral, nem különben a' már meghalálozott, a' Műsák társaságában hasonlóan érdemeket szerzett N. Gróf Generalis Fekete Jánossal tudományos Társalkodásban, sőt némellykor vetekedésben is élni.» — Másodszor, midőn a rhythmusról szól az értekező (36. l.), ismét hivatkozik gr. Dessewffy J-re: «A' Rhythmus kitsinosítása körül vagyon még ama a' Műsák igen érdemes Magyar Fiának, Gróf De'sőffy Józsefnek egy igen jó megjegyzése; mely abban áll, hogy annak, a' mi Magyar Nyelvünkön való meg szépítésére, vélekedése szerint, igen sokat használ az, ha a' Magyar Strófhákban a' vég szók nem egy forma számú Syllabákból állanak; úgy hogy ha az első rend végén való szó négy vagy öt Syllabákból áll, akkor a' másik rend végén valónak három, kettő, vagy egy Syllabájúnak kellett lenni, vagy meg fordítva is.» S a következő lapon Dessewffy és gr. Teleki József észrevételeinek helyességét az *Atyafiai Barátság Oszlopa* néhány sorával bizonyítja. V. ö. a 3772. számú levéllel.

3702. A levél 2. kikezdése: «A' mit Horáitz felől *Richerus Ommeren* Amsterdami Rector írt.» Kazinczy bizonyosan a német fordítást érti, mely a következő címmel jelent meg: Van Ommeren Rich.: *Horaz als Mensch u. Dichter von Rom, in zwei Vorlesungen aus d. Holländischen von S. Walch, Leipzig, 1802.*

298. lap alúl 6. sor: «Gróf Teleki László... egy új hypothézist terjesztve el a' mi Nyelvünk Napkeleti 's nem-napkeletisége felől.» Célzás Teleki Lászlónak a 3700. számú jegyzetben említett értekezése következő pontjára, a melyben elmondja, hogy némely nemzetek különbséget szoktak tenni a keleti és nyugati verselés módja között; ezt a különbséget tehették régenté az egyiptomi, zsidó,

görög és római vers-szerzés módjai között, újabban pedig az ázsiai, török és más nemzeteké között, — s így folytatja (20. l.): «A' mi különösebben a' Magyarét illeti, talám nem hibázom, ha azt állítom, hogy azt *sem a' Napkeleti, sem a' Napnyugoti közzé nem számlálhatni, hanem hogy az a' kettő között mint egy középhe* marad.» Mire a szerkesztőség csillag alatt a következő megjegyzést teszi: «Egészszen új, de igen helyes észrevétele a' Szerzőnek.»

A levél 5. kikezdésében említett két elbeszélés közül az elsőt nem ismerem, a második is kéziratban maradt a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. 4r. 75. szám alatt: «A' Bölcsek' köve, Rege.» 9—109. lap.

299. lap 1. kikezdés 4. sor: «A' Grosser Piarista által fordított Levelek ...» Grosser Ker. János (1779—1847), a kegyesrendiek magyarországi kormányzója, a következő művet adta ki névtelenül: Válogatott levelek M. Tullius Ciceróból és K. Plinius Cccilius Sekundusból, Szeged 1816. I. Szinnyi J. id. műve III. köt. 1494—1495. hasábjait s a Tud. Gyűjtemény 1817. évf. X. f. 133. lapját.

3703. 301. lap fölül 2. sor: «Szent Miklósi a' Tud. Gyűjt. Januáriusi kötetében is adja jelét szeretetének, mint Szemere a' tavalyinak két kötetében.» Szentmiklóssy Alajos a Tud. Gyűjtemény 1819. évf. I. f. 94—96. lapjain olvasható «Felelet némely új szók felől tett Észrevételek' czáfoltatásaira» című rövid cikkében a neologismus lelkes barátjának mutatja magát. Szemere Pálra I. a 3602. és 3605. számú levelek jegyzetét.

3704. A levél 3. sora: «Az Uram Öcsém... *Nagy Atyjának Biographiája* teljes 16 lapot foglal el... Én más néző pontból tekintettem azt a' nagy Férjfiat, mint *Tóth Fer. Úr.*» V. ö. a 3601. számú levéllel s jegyzetével. — Kazinczy a köv. című munkára czéloz: A' helvétziai vallástélt követő túl a' Tiszai Superintendenciában élt ref. püspökök élete a' jelen való időkig lehozva. Irla és kiadta *Tóth Ferentz*, Győrben, 1812. E mű 169—192. lapjain olvasható: «*XXXII. püspök Szilágyi Sámuel.*»

304. lap fölül 2. sor: «A' Tudom. Gyűjtem. legutolsó Kötetében lap 117. már említettem nevét.» Kazinczy a nevezett folyóirat 1819. évf. I. f. 116—118. lapjain megjelent «Isméretlen régibb Metricusaink» című rövid értekezésére czéloz, a melyben fölemlíti *Szilágyi Sámuel*t is, a ki már 1750 előtt sokat dolgozott klasszikai alakú versekben.

3705. A levél kezdete: «Aus dem Magyar Kurir sebe ich, dass Graf Edmund Csáky Sie zum Assessor [des] Zipser Comitats ernannt hat.» Kazinczy nyilván téved, Rummy K. Gy.-nek Szepes vármegye táblabírájává történt kinevezéséről a Hazai és Küll. Tudósítások 1819. évf. 10. (febr. 3-diki) száma között tudósítást; a Magyar Kurirban hasonló nem találtam.

307. lap 4. kikezdés: «Sie würden mich sehr verbinden, wenn Sie meinen Aufsatz über Csereys Edelmuth an Hormayr einsenden wollten.» Teljesítette-e Rummy K. Gy. Kazinczy kérelmét, nem tudom; nyilván nem teljesítette, mert az Archiv 1819. évfolyamában semmi hasonló tudósítás nem jelent meg.

Utolsó sor: «Unser *Zapf*...» A *M. P.* 405. lapján a következőket írja Kazinczy: «Zapf kassai szabó, betegem ide, s meghal 1819. ápr. 28-án, újr[aj] aug. 7-én.» V. ö. a 3732. számú levéllel.

3707. A levél kezdete: «Kimondhatatlanul kedves az, hogy Ő Excell. a' Gróf az én két barátomat, *Zrínyit és Kist* fogja megtisztelni ez idén,» t. i. a keszthelyi helikoni ünnepélyen. Ez utolsó ünnepélyről a Hazai és Külf. Tudósítások 1819. évf. 18. (márcz. 3-diki) számában a következő értesítést közli:

«Keszthelyen Februar 16-ikán 1819. Az ide való Ifjuság bé vett szokása szerint, Heliconi Gyülekezetének fényes meg tartásával ünnepelé az idén is Fels. Urunk' és Aszszonyunk' születése' Napját, melyet a' Georgiconi Szállában több érdemes Vendégek előtt Pfahler Károly Fiscalis, a' törvényes Tudományok Doctora, és Tanítója, mint ez évi Archon, nyitá meg egy ékes, 's mai nap már többé nem igen könnyen hallható classicus deákságú beszédjével, melyben különösen Ő Felségének Humanitásságát fejtegette, és magasztalta szép szerrel. Azután pedig három Osztályokban a' muzsikás Magyar, és Német Énekekkel váltogatva némelly jelesebb Ifjak declamáltak, nevezetesen: Bernáth György Practicans az emberi életnek tzéljárúl vitézi Versekben magyarúl; Gróf Festetits Leo a' hasadó Hajnalról egy Ódát németül; Ludovits István Philosophus a' Tudományoknak sokféle hasznáról deák folyó beszédben; Gróf Festetits Sándor Ő Felségének az ifjuság nevében tett üdvözlését magyarúl; Honetz István Practicans Keszthely kies vidékét deák Hexameterekben; Hegedüs Jó'sef Pristaldus az időnek viszsza hozhatatlanságáról magyar folyó beszédben; Jeszenszky Antal Pristaldus a' nyelv pallérozásáról németül; Ballics Jó'sef Practicans egy magyar éneket a' szerentse álhatatlanságáról; Veber Jósef Rhetor a' Békességnek méltó örömeit deák folyó beszédben; Jochman Sámuel Practicans arról: hogy kinek kinek okosan kellessék választani az élet nemét, és a' választottnál állandóúl megmaradni, német nyelven; Kőmives Mihály Physicus magyar Saphicumokban [a] Schvartzenberg Familiának Hazánkban tett nagy érdemeiről; Kováts Pál Logicus egy deák Elegiát a' mezei élet Boldogságáról; Tornyos Pál Poeta az Erkölcsnek egyedül halhatatlanító ereje felül deák beszédben. Továbbá

«Sényi Gábor Grófi Secretarius Ő Felségének születése napjára szép deák vitézi verseket, Gosztonyi Sándor Uradalmi Pristaldus pedig egy fontos német Epistolát, ama' régi híres Papinianus Romai Törvény-tudónak jeles tselekedeiről. — Azután némelly bé küldött munkák olvastattak fel, u. m. ama híres Kazinczy Ferencznek szép izlésű Költése, mellyel a' Georgiconról meg emlékezni méltóztatott; a' Magyar Málvina most már Göndöcz Aszszonyságnak két rendbeli munkái, u. m. Örvendezése a' Haza Ditsőségén, és a' Frantzia Országból meg érkező Vitézeknek köszöntése Versekben; Kazinczy Klára Horváth Aszszonyságnak Ő Felségek tiszteléséről; Horváth Ádámnak Hattyu éneklés czím alatt bé adott elmés munkája; Sümeghi Mihálynak jelesen készült értekezése az igazi Hazai Szeretetről; Erdélyi Kontz Sámuelnek három rendbéli versei; Hatos László nagy tiszteletű Praemonstratensisek szerzetiből Ovidiusból közlött Magyar Elegiája; végre Nagyváty János Tábla-Bíró Urnak, a' Magyar Földes, és Zászlós Urak eredetinek, és miveltnak tudós le írása.

«Szokás lévén pedig efféle innepléskor a' Magyar Literaturában magokat meg különböztető Férfiaknak némü némü érdem jutalommal is kedveskedni; a' Helicon ez uttal a' Honnyi Horátz Virág Benedek eránt 200 fr. ajándékjával kívánta hazafiúi tiszteletét meg mutatni. — A' Georgiconi fás Kerthben két emlék fák is ültetettek, egygyik Kiss [!] János Dunán túl lévő Superintendensnek; másik pedig néhai Faludy Ferentz Poetának, 's Literatornak tiszteletére; Dél után egy

az Ifjúságtól elő adott hősi mutatóvány magyar nyelven Themistocles Czim alatt rekeszté be az Ünnepet.» — E szerint Kazinczy tévesen értesült, mert nem Zrínyinek, hanem Faludi Ferencznek ültetett Festetics fát.

A Magyar Kurir 1819. évf. 15. (febr. 23-ki) számában közli Kazinczynak Festeticshez intézett költeményét. Az 1819. évf. 19. (márcz. 9-ki) számában a Kulcsár lapjából átvett tudósítást közli.

3708. 311. lap 1. kikezdés vége: «Az a' hír terjedett el, hogy a' szél megütötte» (t. i. gr. Festetics Györgyöt). Lapjaink is megemlítik e hírt. A Hazai és Külf. Tudósítások 1819. évf. 20. (márcz. 10-diki) számában a következőkép: «Keszthelyről vett tudósítások szerint Nagy Mélt. Gróf *Festetics György* Ő Exc.-ja Febr. utolsó hetében alsó részeinek a' gutaütés által tellyes elgyengülése miatt ágyba fekvő beteg lett. Febr. 27-én életéhez kevés reménység volt. — Azonban újabb tudósítások szerint reménylenünk lehet, hogy a' Hazának e' nagy oszlopát köz örömsínekre a' Gondviselés fentartani fogja.»

Ugyanígy ír a Magyar Kurir is 1819. évf. 21. (márcz. 16-diki) számában.

3709. 312. lap alúl 2. sor: «Vitkovics azt izente *Markos* által ...» Kazinczy *Bedői Markos Mihály* ügyvédet és táblabíró-t érti, ki 1783-ban született Szakolyban (Szabolcs várm.), Forgó György megyei főorvosnak tömeggondnoka volt. Bilkey Ferenczcel együtt 1818. okt. 1. és 2-kán látogatóban volt Kazinczynál. L. a *M. P.* 390. lapját és Szinnyi J. id. műve VIII. köt. 639. hasábját.

313. lap. 1. kikezdés 5. sor: «A' millyen Prof. *Czinke* *Úrnak egy szava ...*» V. ö. a *XV. k.* 3401. számú levél jegyzetének 2. pontjával. Kazinczy nehezen tudta feledni, hogy Czinke Ferencz Pethe magyarságát azért dícsérte, hogy őt legalább mellékesen sértesse. S most máskülönbben is neheztelt Kazinczy Czikére, Révai nagy ellenségére, a kit Szemere P. és általan a Kazinczy pesti triásza gyakran támadtak. A Hazai és Külf. Tudósítások 1818. évf. 38. (nov. 7-diki) számában a következő értesítés jelent meg: A pesti egyetem nov. 5-kén nyitott meg, midőn Czinke Ferencz deák nyelven «De Neologismo in Lingua Hungarica» értekezett. «Az Orator — olvassuk az id. helyen — igen bőven kiereszkedett ezen tárgyra, melly minden tsinosuló Nyelvben szükséges, és annak módjával hasznos is: de ellenben káros és veszedelmes, ha a' nyelv természetének felforgatásával gyakoroltatik, mint azt némelly Magyar Írók bátorkodtak tselekedni.»

Alább 2 sorral: «Kultsár Úr az *elisiók* eránt adott feleletében csak Kalmár eránt szól.» V. ö. a 3642. számú jegyzet 4. pontjával.

U. o. 2. kikezdés: «Holnap feleségem születése napján közel 30 vendégem jő. Ezek között lesz *Lidvarcsik.*» Kazinczy valószínűen *Lichvártsik Mihály* görög kath. lelkészt érti, a ki Ruda-Bányácskán működött. V. ö. Szinnyi J. id. műve VII. köt. 1191. hasábjával.

3710. A levél kezdete: «*Éngemet* mind a Tud. Gyűjteménybe, mind a Magyar Kurirba *dicsőíteni méltóztattál.*» L. a 3658. számú jegyzet 3. pontját. A Tud. Gyűjteményben megjelent tudósítást átvette a Magyar Kurir is 1819. évf. 8. (jan. 19-diki) számú Toldalékában. V. ö. a 316. lappal.

A mire a levél következő soraiban kéri Cserey Kazinczyt, hogy atyjának «Magyar Valeriusát» Landerernek ajánlja, Kazinczy nem teljesíthette, illetőleg

kérésének nem lett fogantja, mert a mű kéziratban maradt s maig is megvan a M. N. Múzeum kézirtattarában.

3711. 316. lap 2. kikezdés 2. sor: «*Horváth Ádám... hattvüi énekét...* én küldöttem fel a' *Magyar Kurir*nak.» V. ö. a 3724. számú jegyzet 3. pontjával (609. l.).

318. lap 5. kikezdés 3. sor: «*Van hát Horátza, van Tibullja* a' Magyar-nak.» Az elsőre nézve l. a 3682. számú levél jegyzetét. — A másodikra nézve l. a Hazai és Külf. Tudósítások 1819. évf. 9. (jan. 30-diki) számát, mely Peretsenyi Nagy László Albius Tibullus fordítását hirdeti s dícséri a fordítás «erejét, világosságát és gyengéded légységát.»

3714. 323. lap fölül 3. sor: «A' R. Cath. hitre által tért *Menszáros...*» Valószínűleg *Menszáros László*, kinek a neje Komáromy István testvére volt.

U. o. 3. kikezdés: «A' Völegény, *Ilosvay Gedeon...*» Erről Kazinczy a *M. P.* 382. lapján följegyzi, hogy 1818. júl. 16-kán Mikóházán volt Bay György-gyel együtt.

3715. 324. lap 1. kikezdés 2. sor: «Leg kedvesebbek... az ódák... 's azok között a' *negyedik...*» T. i. a «Magyar hősök című, mely Ungv. Tóth L. Görög Versei (Pest, 1818) 23—29. lapjain olvasható. V. ö. a 3642. és 3786. számú levelek jegyzeteivel.

3716. 326. lap fölül 4. sor: «*Enyedre vezetőd...*» T. i. gr. Bethlen Imre. V. ö. a *XV. k.* 3471. számú jegyzet 2. pontjával.

3717. A levél 2. sora: «A *Wackefield Horatza.*» A következő kiadást érti: *Horatii opera.* Recensuit et notulis instruxit Göl. *Wakefield.* Londoni, Kearsley, 1794, 2 köt. E kiadásról Brunet id. műve III. köt. 322. hasábján azt jegyzi meg, hogy csinos és correct kiadás.

3718. 331. lap kikezdés 12. sor: «*Nevemet a' Székes Fejérvári Szín' kárpitjára felírák.*» Ezt az értesítést Kazinczy a Tud. Gyűjtemény 1818. évf. XI. f. 129—130. lapjain olvasható közleményből merítette, a melyet a Hasznos Mulatságok 1818. évf. II. 33. száma is lenyomatott; czíme: «Új Magyar Játék-szín.» A közlemény irodalomtörténeti fontosságú levén, egész terjedelmében itt következik:

«Már az el múlt húsz esztendők alatt, Székes-Fejérváron, hol az állandó Budai, hol pedig az bújdosó Zágrábi, Pécsi Theátroni Társaságok némelykor, de kivált téiben vagy vásárok alkalmatosságával németül színjátékokat elő adtak, és ezeknek példájokra a' Pesti el oszlott Magyar Theátroni Társaság is a' régi Rundella el adása miatt ottan egy darabig fentartá magát, de azután nem győzőn terhessebb költségeit pótolni, eloszlott: hanem e' folyó esztendőben ismét buzgó Hazafiaknak Adakozásiból felállítatott, és ezen újabb bérrendeltetésére következő tudósítást kinyomtatott: Sz. Kir. Székes Fejérvár Várossában, hajdan Magyar Ország dítsó emlékeztető Királyainak lakhelyében, számos buzgó Hazafiaknak adakozásából 1818. Eszt. újabban felállított, 's elsőben ugyan azon eszt.

October 11-kén, úgymint dítősséggessen Uralkodó szeretett FERENTZ Királyunk dítő neve napjának nyoltzadján megnyitott Magyar Nemzeti Jázószin FŐKÁRPITJÁNAK magyarázattja.

«A' Rajzolat regveli idő-szakaszát mutat. Távolról a' derűlendő Napnak fényében a' Parnassus' Hegyén a' Tudományok' Temploma látszik, melynek sarkalattjából ered a' Castaliai *(vagy is hathatós Versszerzői gondolatokkal bővelkedő, 's lelkesítő)* Forrás.

«Az ezen Templom felé irányzó egyenesen úton vezet a' Magyar Nemzetnek Gyéniusa ugyan a' Templom felé a' Szorgalmatosságnak 's Igyekezetnek *Műzsját*; ez pedig kezénél fogva egy apró Gyermekeket, melynek hóna alatt össze tekerített három Pergaménak, *Gyöngyösy, Bessenyei* és *Báróti* magyar Versszerzők' neveikkel ékesítve szemléltetnek.

«A' Rajzolat' legelején, egy gyülekezetben látszatnak egy néhány képző személyek, melyek által a' Hazai szeretet, hűség, és dítősség jelentetik. Ezek körül fekszenek ismét több Pergaménak, melyeknek tímezetjein e' következő nevezetesebb Magyar Tudósok és Versszerzők' Neveik vannak, úgymint:

Börzsönyi, Virág, Révai, Kisfaludy, Fejér, Kazintzy.

«Hasonló Pergaménákkal foglalatoskodik két apró Gyénius, melyeknek egyike *Ihorváth István* nevezettel tímezett Pergaménát tart kezében; másika pedig egy egészen felbontott [!] Pergaménát, mellyen olvasni lehet ezen szót:

A' Hazáért.»

E levélnek egy nevezetes változatát őrzi a M. Tud. Akad. könyvtára M. Irod. Lev. 4r. 122. számú kézirat-csomójában. Ez a levél azok közül való, a melyeket Kazinczy kiadásra átdolgozott; egész terjedelmében itt következik:

Széphalom Mártz. 15d. 1819.

Kedves barátom,

Itorázod' hátra maradt íveit eddig vetted Pesti Predik. Molnár Úrtól. Hozzá írtattottam a' csomót, mert az Újhelyi Kereskedő a' Luth. Templom' épületére könnyebben rá akadhat, mint a' Sztrokay vagy Schédius Urak' szállásaikra. Levelet a' csomóban nem találsz; azt nem vala időm írni, midőn későn tudtam meg, hogy a' Kereskedő már indul. — Örülök hogy az Első Részén tett dolgozásimat javallhattad. Bánj teljes szabadsággal a' simítás alatt, mert arra sok szükség lesz; csak ki ne hagyj semmit a' Wieland dolgozásiból. — Szeretném ha Mélián octáv nagyságban nyomtattatnék a' Munka, 's szép metszésű még el nem koplatott betűkkel, 's legalább nem rút papírosra.

Egy helyett a' görög textus ki nincs írva íveimben, mert a' nyomtatványban folt vagy lyuk esett. Vigyázz, kérlek, hogy hiba ne essék a' Kiadásban.

Keszthelyi megtiszteltetésednek szint úgy örvendek mint a' magaménak. Óhajtottam azt, 's nem hiájában emlegettem első levelemben is, Versemben is nevedet a' Zrinyiéval [!] együtt a' Grófnak: de én a' Grófot soha nem láttam, vele semmi összeérintésben nem állottam, 's így azt a' vakmerőséget, hogy öt tanácsoljam, vagy csak kérjem is, el nem követhettem. A' nélkül hogy magamnak hízokedjem, a' mit örömet tennék ha lehetne, annyit mondhatok, hogy ő Ő Exc. ezidei innepén a' Heliconnak Faludt és Ányóst szándékozott volt megtisztelni; 's minthogy most Te, még pedig Zrinyivel együtt, toltad őket továbbra, annál

hajlandóbb vagyok hinni, hogy versem megnyerte javallását, mert a' Te javallásod azt hiteti velem, hogy azt megnyerhette. Kedvesbb jutalmat Keszthely nekem nem adhatott mint azt, hogy az én fám mellett áll berkenyéd, kit én úgy tekintek, mint tiszteletünkre legméltóbb Írót, mind versben, mind prózában, mint lelkes és fáradhatatlan Munkását Nyelvünknek is Literaturánknak is, és mint a' szeretetre legméltóbb embert, mind Íróink mind nem Íróink között. — Horváth Ádám Febr. 12dikén megjelent, mert úgy hitte, hogy a' Heliconi innep akkor nap fog tartatni. De a' nap péntek volt, 's így a' Gróf az innepet áttaltette 16dikra. Horváth, Szala-Egerszegen keresztül menvén, a' postán lelte leveletem, melyben megkértem, hogy Ó Exejánál tegyen kérést Versem felolvastatása eránt, 's azt írja, hogy a' kérésre nem vala szükség, mert a' Gróf arra a' nélkül is hajlott. Örvendek hogy valaha írhattam valamit, a' mit Olvasóink közönségesen javallhatnak. Én e' nembem eddig soha nem mertem ígérni magamnak szerencsét, érezvén hogy a' könnyű Nem csak úgy lehet szép, ha annak nagy erőlködéssel adunk becsét; mert olly könnyen írni stropháinkat, mint maga Péczeli is, attól mentsenek meg mindent az Istenek. Ők csömröltettek-meg engem ettől; azt pedig hogy a' pályát úgy futhassam-meg, mint Te, hidd-el, nem mertem reményleni. Sokat csudáltam én azt magamban, hogy Te mely szerencsés könnyűséggel futod pályádat, még azon bilincs mellett is, a' mellvet magad raktál magadra. Egy szóval, én ezt a' Nemet épen olly nehéznek leltem, mint dongóink igen könnyűnek.

Versemet nem a' Gróf küldötte-meg a' Kurírnak, hanem én magam; de én a' Grófnak hírével. Megírtam, hogy ha el nem tilt, az Újság mellé tétetem, 's nem tilta-el. — Magamnak leginkább e' harmadfél sor tetszik legjobbnak :

most már oltáraid

Gyujtják tömjéneket a' lant' és az ének'

S a' Virág' és a' Kis' nyelve' Istenének —

és ez : Nemesítéd almád' 's sajtólod szőlődet. — Mások az első szakasz két utolsó sorát kedvelik az anáthésisi játék miatt, 's szinte pirúlok hogy csudálnak benne. A' csudáltatás gyakor esetekben rossz dolog, és rossz dolog' jele.

Kik mutaták elő egymásnak leveleimet, 's mi volt a' levélben, nem tudom. Tudod, hogy az illy előmutatások mint terhelhetik az Írót, 's a' gonoszság az ilyeneket mint szokta nagyítani. Én szeretném, ha magamat vonnának feleletre, minthogy terheltnék lelni óhajtanak, de azt nem teszik. Rég olta nem értem embereinket. Az a' kivel szólál ezen dolog eránt, azt kívánta tőlem, hogy ne írjak leveleket, 's fel volt riasztva hogy neki írtam 's nem felelt. *Tanácsolni* valamit szabad : de *kívánni* nem szabad, mert a' *kívánság* erőszak. Falun lakván, nekem levelet mind venni mind írni nagy öröm, 's az én leveleim, a' mint betűim is mutatják, gond és rettegések nélkül vannak írva; szabadon öntöm-ki egész lelke-met. Némelyek nagyok óhajtván találtatni még leveleikben is, parádében jelenek-meg a' Maradék előtt, 's épen ezért elvesztik hitelességeket : én az ellenkező okból is bánok ellenkezőképen; osztán nékem minden nyűg elviselhetetlen, én nem szeretek idegen fényben látszani. 'S ha a' Közönség előtt, minthogy az tiszteletet érdemel, pongyolában meg nem jelenek is, barátom előtt lehányom a' mentét 's kardot, 's frakkban 's fűzött csizmában jelenek meg, sőt Zrínyimet (a' veres posztó kucsmát fekete prémmel) fejemre fel is teszem, noha az a' szabadság ellenkezik a' bevett renddel. Freronismust emlegetnek, 's nem szeretik, hogy Íróink

köztt az írók felől hírek terjesztetnek. Erre igen nagy okok van. De nem kellene semmit tenni, a' mi ne beszéltethetnék. Az éjféiben pusztító döghalál' Munkáji az éjféli homályát szeretik, 's Kultsárnak bizonyosan kedvetlen, hogy az én levelem tudósítása után egy más elmondá, hogy *valaki* úgy szóla: *Hát ez a' Kalvinista lesz Dictátor köztünk?* Bizonyos emberek' *magasztalt szerénysége* rendes portéka, midőn tudjuk, hogy ezek a' *magasztalt szerények* miket tesznek. E' napokban hallám, hogy a' brekeke a' *Kánonokok' chórusára* czéloz.

Que faire donc ? à quel saint recouvrir ?

Je n'en sais rien : il faut savoir souffrir.

Peremet papirosra teszem minden epe nélkül 's documentumokkal, 's nem a' Publicumnak fogom elébe tenni, hanem csak némely jó embereknek. Y Úrnak nem kellett volna igazságtalanságokat követni, 's most nem panaszkodhatnék ellenem. Személye ellen nem tevék semmit: de hogy a' Márton István ellen elkövetett kétszeri igazságtalanságot el nem néztem, hanem azt a' Magyar Kurir útján felfedeztem, az olly tett, a' melyet halálom' órájában is gyönyörködve fogom (!) tekinteni; az herósi cselekedet. A' czimbora ellenem mindent teve, mindent a' jó ügy ellen is. Egy részben magamnak tulajdonítom azt az érdemet, hogy a' Tud. Gy. a' Januáriusi Kötet első lapjain igazságosbb törvényeit kihirdette. Ilutten Ulrichok is kellenek a' jó ügynek, a' kik ezt kiáltozzák: Perrumpam, aut ipse peribo. Éljj szerencsésen, kedves barátom.

3720. 338. lap 3. kikezdés: «Gróf *Fáy Agoston* is idévezüle, mint *Drevenyák.*» Az elsőről nekrológot a Magyar Kurir 1818. évf. 7. (júl. 28-diki) száma közöl: «Nagy Mélt. Gróf Fái *Fáy Agoston* úr ő Ex-ja, ő Cs. K. Apostoli F-ge Val. Belső Tit. Tanácsosa, Ugotsa Vármegye Fő Ispánnya, Tek. Ns. Beregh Vármegye Fő Ispányi Hivatala Helytartója, e' f. esztendőben Sz. Iván Havának 10. napján fáradhatatlan munkás és példás életének 73-dik esztendejében, minekutánna ifjúságának zsengejétől olta, majd ötven esztendeig viselt hivataloknak terhe alatt, Fels. Királyunk eránt tartozó hívségét, a' Hazához mint felvigyázó jó polgár buzgó szeretetét, barátjaihoz, és tsendes Kormányja alatt szolgáló Tiszt társaihoz kedveltető nyájas szívességét, és egyenességét minden időben, és alkalmatosságban fentartani fő kötelességének tartotta, e' mulandó világot elhagyván, az örökkévalóságra által költözött.»

*Drevenyák Ferencz*ről a Hazai és Külf. Tudósítások 1819. évf. 3. (jan. 9-diki) számában olvassuk, hogy Selmeczen, 1818. decz. 18-dikán «hirtelen való guta ütésben meghalt, életének 68., szolgálatának 47. esztendejében.» V. ö. a *XIV. k.* 3288. számú levelével s jegyzetének 5. pontjával.

3722. 341. lap 1. kikezdés alúl 1. sor: «Tavaly láttam egy ... németül írt brochurját» t. i. gr. Teleki Ferencznek. Czíme: Die Spiegelscheibe, ein neues catoptrisches Instrument zur Messung terrestrischer Winkel und Bestimmung der Sonnenhöhen, Wien, 1817.

A 345. lap 1. kikezdését v. ö. a 3672. számú levél jegyzetének 3. pontjával.

U. o. 2. kikezdés: «Előlevém 1809-ben Gyermekek számára írt Elbeszéléseimet, melyek *Berquin, Jauffret* 's *Glatz* módjában készültek.» Döbrentei a következő műveket érti: *Berquin*, L'ami des enfans, Lausanne, 1794, 8 köt.; —

Journal des enfants ou le livre de famille, contenant des historiettes morales et amusantes, Zürich, 1803; — Lecture ou recueil de contes, Berlin, 1802. — *Jauffret* L. F.: Les charmes de l'enfance et les plais. de l'amour maternel avec la traduction allemande, Wien, 1777; — Contes et autres morceaux pour instruire et amuser la jeunesse, Berlin, 1800, 2 köt. — *Glatz Jakab* számos ide vágó műve közül a következőket idézem: Familiengemälde und Erzählungen für die Jugend, Gotha, 1799, 2 köt.; — Erzählungen für die zartere Jugend, Leipzig, 1799—1801, 3 köt.; — Kleine Romane für die Jugend, Altona, 1801, 2 köt.; — Moralische Gemälde für die gebildete Jugend, Leipzig, 1801—1803. — Ezeknek alapján írta *Döbrentei* a következő munkáit: Charaktert festő s elmés mulatságos anekdoták, Pest, 1827; — A kis Gyula könyve, vagy fiú- és leánygyermekek számára írt elbeszélések, Pest, 1829.

346. lap 1. kikezdés: «Hogy Gr. Dessewffy Józsefnek Bártfai levelei már kijöttek, azt a Kurirban is látni.» V. ö. a 3697. számú levél jegyzetével.

U. o. a 2. kikezdést v. ö. a 3658. számú jegyzet 3. pontjával.

3724. A levél 2. sora: «Gr. Festetics György haláláról is tudósíthatlak.» Gr. Festetics Gy. haláláról részletes tudósítások olvashatók akkori lapjainkban, így a Hazai és Külf. Tudósítások 1819. évf. 28. (ápr. 7-diki) számában a következő: «*Keszthelyről.* «A' mitől szomorú érzésekkel eltelve féltünk, az Ápril. 2-ikán reggel 10 óra tájban érzékeny nagy fájdalomkra megtörtént. Nagy Mélt. Gróf Tolnai *Festetits György*, Ts. Kir. Fels. Urunknak Arany Kultsossa, 's Val. Belső Titkos Tanácsosa, jeles tettekkel, 's fényes érdemekkel telyes életét 65-ik esztendejében elvégezte. Holt tetemei itten a' f. hónap 13-ikán a' Grófi Familia halottas boltjába fognak eltakaríttatni, az egyházi halotti tisztelet pedig utánna való napon tartatni.» — «Egy illy Nagy Férfiúnak elhalása valóságos veszteség az egész Hazára nézve, a' ki nagy tetteivel a Fő Nemességnek fényt, Grófi Nemzetségének ditsóságot, a' Magyar Nemzetnek felvilágosodást, a' Tudományoknak szerentsés gyarapodást, a' Mezei Gazdaságnak megbetsülhetetlen előmenetelt tudott szerezni, 's ezek által mind magának, mind Hazánkknak a' külföldön is köz tiszteletet érdemlett. — Hazánk illy nagy Oszlopának eldőléséből eredett méltó szomorúságunkat tsak az a' biztos reménység enyhítheti, hogy maga után olly nagy lelkű fiat hagyott, a' ki valamint bölts Attyának nagy példái által, úgy önnön nemes érzésétől vezéreltetvén, mindenkor kész volt minden olly jeles tettekre, melyek a' Nemzet javára, és a' Haza ditsóságára szolgálhattak. Ugy hogy a' boldogult bátran elmondhatta: «Non omnis moriar».

Ugyanezen lap 33. (ápr. 24-ki) számában részletesen leírja a gróf temetését, a mely ápr. 14-kén ment végbe. «A' Papság közül két Püspök, négy Apátur és hatvan köz rendű Papok jelentek meg a' halotti tiszteletre... A' szokott felkövetés és egyházi énekek után, 21 Muzsikus fuvó eszközökkel követte a' Magyar nyelven készült szomorú érzéssel telyes bútsúztató Éneket. Mellynek vége lévén, megindult a' halotti processio. Elöl a' keresztnél vezérül ment egy uraság Tisztje, hármad magával gyászban; azután a' Polgárság, kiket követték [!] a' Zsidóknak Vénéi, a' Czéhek, a' Deákság, 's ezek után a' Muzsikusok fekete köpenyekben a' szomorú Marsot fujdogálván. Következett a' Papság 's a' Pontificansnak adstantiája. A' Püspök Ő Exc-ja után mentek a' Házi Tselédek, udvari, Törvényes és Gazdaságbeli Főbb Tisztek mind gyász öltözetben. Ezek után a' Lovász Mester

lőháton, 's utánna két Lovász ugyan lőháton mind gyászban. A' halottas szekér előtt lévő hat lovakat zablánál fogva vezették ugyanannyi istállóbeli Tselédek gyász öltözetben. A' koporsón keresztül tsüggöltek a' Familia czímerai, 's mellette két oldalról 12 Georgikoni Practikánsok gyászban, égő szövétnekeket tartván czímerekkel. A' koporsót követte a' bánatos fiú, ki ezen szomorú tiszteletet mély szívbeli megindulással tellyesítette. Mellette mentek a' fent tisztelt Uri Atyaiak, 's azok után a' Fő Rend, köz Nemesség, és Aszszonyságok. Nagy tsendesség volt az egész városban, mintha Keszthelynek dítsó Urával minden ki halt volna. Illy néma tisztelettel érkezett meg a' processio a' Városi Templomba, hol szokott felszenteléssel 's egyházi imádságokkal a' koporsó letétele a' Kriptába.» stb. A másnap, ápr. 15-kén tartott exequiákról is részletes tudósítás olvasható ugyane számban. — Hasonló tudósítás olvasható a Magyar Kurir 1819. évf. 29. (ápr. 13-diki) és 34. számú Toldalékában.

349. lap alúl 2. sor: «Te küldötted talán a' Bétsi Kurirnak az én Hattyúi énekemet; *küld meg ezt is.*» Kazinczy úgy ezt, mint a következő levélben kifejezett kérést teljesítette: a Magyar Kurir 1819. évf. 39. (máj. 18-diki) számú Toldalékában közölte mind Horváth Ádám, mind a felesége versét.

3726. 352. lap kikezdés 2. sor: «Mit mondasz a' *Kotzebue* halálára?» Kazinczy a lapokból értesült, hogy Sand Frigyes Kotzebue Ágostot meggyilkolta 1819. márcz. 23-dikán; a Magyar Kurir ez évf. 26. (ápr. 2-diki) számában közli először a hírt, s a következő számok részletesen elmondják a gyilkos életrajzát s az okokat, miért követte el tettet.

3727. 355. lap 3. kikezdés: «A' másik Megtámadód N. I. *Nagy Leopold* Piarista és Váci Professor.» Nagy Leopold 1773. márcz. 9-dikén Rétalapon (Györm.) született s 1861. okt. 27-dikén halt meg Váczon. Több helyen tanított, a püspöki lyceumban a természettudományoknak és mezey gazdaságnak 26 évig volt tanára, a váci rendháznak főnöke s a gymnasium igazgatója. A Tud. Gyűjtemény 1836. évf. III. és 1837. évf. VIII. f-ben írt a süketek és némák oktatásáról; önálló műve: A levegőnek rövid ismertetése, Vác, 1815. — Hogy Kazinczy fordításait Nagy L. bírálta, ezt csak Vitkovics írja, de semmi adat nem támogatja, s Kazinczy sem vette soha komolyan.

U. o. 4. kikezdés 3. sor: «A' Tud. Gyűjteményben 1817. kihirdetett *Ó hiten lévő Magyar Iróknak Összszétrója* én valék.» L. a Tud. Gy. 1817. évf. VIII. f. 76—81. lapjain «Az Ó-Hitű Magyar Irókról» című cikket, E. V. J. betűk alatt.

3732. A 367. lap 4. kikezdésben tévesen idézi Kazinczy Takács J. cikket, a mely a Tud. Gyűjtemény 1818. évf. nem V., hanem VI. füzetében jelent meg.

3734. 370. lap fölül 1. sor: «Dr. *Sihulszky* Urtul is értettem.» *Sihulszky József*re nézve l. a X. k. 2279. számú levelét s jegyzetét.

3738. 378. lap alúl 2. sor: «Kis azt kérdő *eggy Pesten lakó Úrtól* ;» t. i. Horvát Istvántól; v. ö. a 3708. számú levéllel.

3739. A levélhez mellékelt fordításban Kazinczy mindenütt megjelölte az

elisiókat, összevonásokat, hiatusokat; e mellett néhány változtatást is tett benne, a melyeket ide jegyezek:

1. sor: gyötreimét;
3. sor: Partjain, elszállt.
6. sor: Béhata az árnyékok' lakjokba a' durva királyhoz --
8. sor: A' meghatott...
9. sor: Az elhaltak bánatos árnyai.
30. sor: Zenge az Avernausz.
43. sor: Elhídegült hölgyét...
50. sor: síralmait.
57. sor: innepi közt.
61. sor: A' leglármázóbb...

E sort a végén kitörülte: Hull a' láncz, közelít az idő, 's mi közöttetek állunk.

3740. A levél kezdete: «Ihren Brief... samt dem beigeschlossnen Aufsatze Kriebels erhielt ich.» Gr. Majláth János Kriebel Jánosnak valószínűleg a következő értekezésére czéloz: «Péter Magyar Királynak származása 's rokonsága felől,» mely a Tud. Gyűjtemény 1819. évf. VI. f. 46.—57. lapjain jelent meg, s melynek eredeti német kézírata a M. N. Múzeum könyvtárában őriztetik. Úgy látszik, ugyane czikket küldték Hornaynak az Ung. Miscellen számára, de ott nem jelent meg.

A 2. kikezdésben helyes Majláth és Kazinczy megjegyzése; az id. munka gr. Bethlen Eleké s Pesten, 1818-ban jelent meg. Bethlen Elek (1777—1841) majd minden művét németül és latinul írta, hogy «hazáját s az arra vonatkozó tudnivalókat a külfölddel könnyebben megismertethesse.» L. Szinyei J. id. műve, I. köt. 1013—1014. hasábjait.

386. lap 1. kikezdés: «Ihre einsichtsvolle Antwort...» T. i. Kazinczy Antikritikája, mely az 1819. évf. IV. f. 120—126. lapjain jelent meg.

U. o. 3. kikezdés: «Hormayr gibt ein Hist. Taschenbuch.» Az említett zsebkönyv «Taschenbuch für die vaterländische Geschichte. Herausgegeben durch die Freyherrn von Hormayr und von Mednyanszky» czímmel indult meg. Első évfolyama 1820-ból való. A 304—307. lapjain olvasható Majláth id. czikke: «Gedeon Graf Ráday, der Ältere»; de az egész alig több, mint a mit Kazinczy Majláthnak írt a 3629. számú levélben.

3741. A levél 2. kikezdése: «Graf Festetics' halálára egynehány sorokat készítettem.» L. a Magyar Kurir 1819. évf. 1. (júl. 2-diki) számú Toldalékában ugyanoly czímmel, mint e levél mellékletén s «Alsó-Olyson, Máj. 15d. 1819» kelettel. — Kulesár, úgy látszik, nem merle közleni, legalább Dessowffly azt gyanította (403. l.). Ellenben közölte Cseresnyés Sándor «nevendék orvos» máj. 10. Bécsből keletzett versét «A' nagy Festetics' árnyékához» czímmel, a melynek kezdő sorai im ezek:

Hol jársz istenesült Festeticsünk Neve?
Pannonból szomorún néztelek a' minap
Céres karjai-közt égbe tolongani; —
'S ismét e' zokogás lakta fedél alatt

Unsolsz, mennyei fény! könnyeket ejteni?

Nem! A' Triptolemos isteni tetteit

Jöttél kétszeresen 's tennen ajánlani

Népről népre kelő aetheri tünemény? stb.

3742. 391. lap fölül 7. sor: «Ö pedig zsúlóul fog írni.» T. Terhes Sámuel; v. ö. a **XIV. k.** 3161. számú jegyzetével s a 3659. számú levél jegyzetének 2. pontjával.

Alább 4 sorral: «A' Pénteki újsággal egy *tréfás Recenziómat* fogod venni.» Ungv. Tóth L. valószínűleg a Magyar Kurir mellékletére céloz, de a meglevőkben semmi olyat nem találtam, a mire e célzás vonatkozhatnék. Ellenben a Hasznos Mulatságok 1819. évf. II. 36. számában egy «Beszélgetés» olvasható, melynek személyei: Aristipp, Kant, Merkur, U. T. L. Nem lehetetlen, hogy ez a «tréfás recensio.»

3745. 397. lap alúl 6. sor: «Engemet szüntelen únsoltak, hogy írjak a Tud. gyűjteménybe a Fáy képeiről.» Balkay Pál cikke «A' Képirásról, annak gyakorlásáról, és bétéről» címmel a Tud. Gyűjtemény 1819. évf. II. f. 58—74. lapjain olvasható. Fáy Jánosnak az egri lyceumban levő képgyűjteményéről a 70—72. lapokon szól.

398. lap 1. kikezdés vége: «Hogy el ne felejtsem B. *Szepesi* felől: kis prépostá lett *Makay* helyett.» Az elsőről a Hazai és Külf. Tudósítások 1819. évf. 27. (okt. 2-diki) számában a következőket jelenti: «Ő Ts. Kir. Apost. Fels. méltóztatott Fő Tiszt. Báró Négyesi *Szepessy Ignátz* Urat, Eger Várbeli Sz. Péter Prépostját, Cathedralis Archidiaconust, és Egri Kanonokot, az Érseki Megye Bibliothecájának Praefectusát, a' Philosophia' és Theologia Doctorát, az Erdélyi Fejedelemségnek Püspökévé nevezni.»

Makay Antal (1756—1825) a későbbi besztercebányai, majd veszprémi püspök a hetvenes évektől fogva volt Egerben segédlelkész, majd a püspöki iroda igazgatója, 1792-től kanonok, gágyi apát, 1809-től fogva egri prépost.

3747. A levél kezdete: «*Cseresznyés verseit* már az újságban olvastam.» L. a 3741. számú levél jegyzetét.

404. lap 5. kikezdés: «*Tóth László Deák versei Győrre...*» Ungv. Tóth L. verse «Piis manibus Francisci Győry, Viennae, die 20. Maii anni 1819» címmel jelent meg, h. és é. n. V. ö. a 432. lappal.

U. o. 6. kikezdés: «Olvastad é Grilpartzernek... dedükjét: *Die Ahnfrau?*» Grillparzer Ferencz id. tragédiája Bécsben, 1817-ben jelent meg.

3749. 411. lap kikezdés 2. sor: «Den Verfasser des Aufsatzes: Von, aber für Nicht-Ungarn möchte ich zusammen küssen.» Az Ungarische Miscellen I. f. utolsó olvasmányára céloz, mely névtelenül jelent meg a 103—110. lapokon, s a mely nagyon Kazinczy kedve szerint szól a magyar állapotokról. V. ö. a Tud. Gyűjtemény 1817. évf. VI. 126. lapjával.

U. o. alúl 1. sor: «Ich will die Ungr. Miscellen meinen Landsleuten... anempfehlen.» A Hormayr és Mednyánszky bárók által szerkesztett Taschenbuchot csakugyan ajánlja a Tud. Gyűjtemény 1819. évf. XI. f. 125—126. lapjain; a rövid cikk névtelenül jelent meg, úgy látszik, nem Kazinczy írta.

3750. *Liszkay Sámuelre* l. a *XII. k.* 2725. számú jegyzetét.

Kecskeméty Jánost azért ajánlotta Kazinczy Liszkay S-nek, mert több évig volt sártoraljáújhelyi lelkész, v. ö. a *XI. k.* 2592. számú jegyzet 2. pontjával.

3751. 414. lap alúl 1. sor: «*Gellei fordítása* nem rossz.» Gr. Dessewffy J. Gelei Józsefet érti, de a szóban levő Cicero-fordítását nyilván csak kéziratból ismerte, mert kiadásáról bibl. kézikönyveink mit sem tudnak.

417. lap fölül 2. sor: «Gróf Teleki László, ki mind a' mellett hogy engemet ditsért, némely jókat és igazakat is monda.» V. ö. a 3700. számú levéllel s jegyzetével.

423. lap utolsó kikezdés: «Megint második próbatételét olvastam Grilpartzernek.» T. i. a «Sappho» címűt, mely Bécsben, 1819-ben jelent meg.

3752. 424. lap 2. kikezdés: «Gróf Teleki László nekem egygy... levelet írt.» L. a 3772. szám alatt, melyet, csonka levén s így kelete hiányozván, valamivel későbbre soroztam.

A levélhez mellékelte verset a Magyar Kurir 1819. évf. 8. (júl. 27-diki) számú Toldalékában közli «János Cs. K. Fő Herczeg' tiszteletére» czímmel.

427. lap kikezdés: «Szép magyar *Alcaica* Ódát írt Vályi Nagy Ferencz Úr is.» Ez ódát szintén közli a Magyar Kurir 1819. évf. 27. (okt. 1-ei) számában; czíme: «Óda Csász. K. Fő Herczeg JÁNOSHOZ, midőn Tisza-Tokajt meglátogatni kegyelmesen méltóztatott volna, 's onnan Sáros-Patakra várattatott; az itt lévő Ref. Collégiumbeli Múzsák' nevében, Május' 29-dik napján 1819. eszt.»

Mutatványul közlöm az óda két első versszakát:

Felnyitja Pallász temploma rejtekit
Császári Herczeg Néked; előtted ég
Tömjénye oltárinn, 's az égre
Áldozatit felemelte érted.

Benned hatalmas Hőst 's Tudomány' fíját
Tisztel; ki Mársnak vérpiatzánn nyerél
Örök borostyánt, és Apollót
Szűz seregébe feded 's betsülöd. stb.

Az óda János főherczeget mint hőst magasztalja, a ki megvédelmezte a királyok trónját, azután tapasztalatokat szerzett Európában, hogy a népek boldogságát munkálja. Arra kéri a költő, hogy védje e tudomány helyét pártfogásával, akkor a nemzet halála kíséri lépteit.

3753. 428. lap 2. kikezdés: «Das Examen zu Patak wird den 11. Jul. beginnen. Ich werde erscheinen, und Sie von dem Vorfall alsogleich berichten.» V. ö. a 3767. számú levéllel. Rumynak a sárospataki főiskolához való meghívásáról a Tud. Gyűjtemény 1819. évf. X. f. 120. lapján szintén közöl egy rövid tudósítást R—y aláírással, mely itt következik:

«A' Sárospataki Reform. Collegiumban ama híres Magyar Költő Vályi Nagy Ferentz eddig a' Humanisták Professora, e' f. esztendői Májushan az

Exegetica Theologia, 's az Egyházi Történetek Professorának nevezetett ki. A' Deák, és Német Literatura, a' Természet Története, Gazdaság, és Theologia rendkívül való Professorának, nem különben a' Sárospatakon tanuló Evang. ifjúság számára Katheketának az említett Holnapban eggyes akarattal a' Karlovitzi Görög nem egyesült Gymnasium Directora *Rumy Károly György* választott, 's a' meghívás Fő Curator és Királyi Tanácsos Vay József Ur által hozzá is küldetett. De fájdalom! nem engedték a' környüállások, hogy ezen nagyra betsüendő Meghíváshoz képest, Hazájába, 's Protestáns hititársai [] közzé mehetett volna, ő még tovább is Karlovitzon marad, a' Szerbus nemzetért legközelebb-ről munkálkodni törekedvén.» L. még ugyanazon folyóirat XI. f. 116. lapját is.

3754. 429. lap alúl 7. sor: «A' *Nagy Asszony* már alig mozog.» Talán Kácsándy József özvegyét, Berthóty Johannát érti.

430. lap 2. kikezdés: «Beleznayt 21. Junii exequálták karddal.» A Hazai és Külf. Tudósítások 1819. évf. 50. (jún. 23-diki) száma erre vonatkozólag a következő értesítést közli: »Pesten Junius 21-ikén reggel 6 óra tájban a' Soroksár felé álló vesztőhelyre kivitetett azon 22 esztendő s ifú, a' ki tavál Julius 5-kén irtóztató kegyetlenséggel az Attyát agyon lötte, 's a' fő Törvényszékeknek helyben-hagyatott ítélete szerint a' hóhér pallosa által fejét elvesztette.»

3755. A levél kezdete: «Gróf *Teleki László Septemvir* leve.» V. ö. a Magyar Kurir 1819. évf. 18. (aug. 31-diki) számú Toldalékában olvasható tudósítással. A Tud. Gyűjtemény 1819. évf. X. f. 119—120. lapjain ezeket írja: «Mélt. R. SZ. B. Gróf Széki *Teleki* Lászlót, az elfelejthetetlen Gr. Teleki József fiát Cs. Kir. Kamarást, Nemes Somogy Vármegye Fő Ispány [] Helytartóját, és a' Tek. Kir. Törv. Tábla' Bíróját, a' ki ditső Atyának [] nyomdokit követvén, mind a' Hazai, mind a' Római, mind pedig a' mai Külföldi Literatúrában magának jeles érdemeket szerzett, 's ezen Tud. Gyűjteményünket nem 'sak Előfizetéssel mozdtítja elő, hanem e' f. é. 1-ső Kötetbe iktatott betses Értekezésével meg is tisztelte, ugyan a' N. M. Septemvirális Táblának Assessorai közzé iktatni méltóztatott. Th[aisz András].»

Alább 5 sorral: «Ez (t. i. Vályi Nagy F.) Theol. Exeget. Prof-nak denomínáltott.» V. ö. a 3753. számú jegyzettel. A Hazai és Külf. Tudósítások 1819. évf. 31. (okt. 30-diki) számában a következőket olvassuk ide vonatkozólag: «Ezen esztendő folytában, u. m. Május hónapban a' Sáros-Pataki Anya Oskolában Tiszt. Tudós Vályi Nagy Ferencz Urat, a' ki az Ékesenszözlást nagy ditsérettel tanította, a' Collegiumoknak fő Gondviselői avval tisztelték meg, hogy ötet az Exegetika Theologia, és Egyházi Historia Professorának neveznék. Ezen munkás férfit már derék M. Ódáival, 's még kézírásban lévő Homerus fordításával a' Nemzeti Literatúrát jelesen gazdagította. Ugyan ő, midőn az idén János Fő Herczeg Sáros-Patakon lett volna, ezen nagy Vendéget Magyar Költeménnyel, T. T. Kézy Moyses Ur pedig deák Versekkel tisztelte meg.»

A Magyar Kurir 1819. évf. 26. (szept. 28-ki) számú Toldalékában így ír:

»Sáros-Patakon, Sept. 13-dikán. — A' mi Oskolánk ezen holnap' 6-dikán nevezetes innepet tartott; akkor nap' vezette-be t. i. Tek. Fái Fáy Ferencz Vice-Curátor Ur az Exegetica Theologia', az Ecclesiái Történetek' és a' Görög Literatura' tanítására Tiszt. *Vályi Nagy Ferencz* Urat, az Iliás fordítóját, ki nálunk,

mint Humaniorum Prof. 21 eszt. óta, az előtt pedig a' Miskolczi Collegiumban 10 eszt. alatt viselte a' Tanítói hivatalát. Az két elsőb Tudományt itt eddig a' Dogm. Theol. Tanítója tanította; de minekutánna a' Collegium' és Superintendentia' Fő Curátora, Mélt. Vajai-Vay József Septemvir Ur az Oskolát e' végre 15 ezer frt. tőkepénzzel megajándékozta; a' Superintendentia a' maga ez idén Miskolczon Máj. 6-dikán tartott Gyűlésében az új Tanító-székbe nem ültethete érdemesebb férfit, mint azt, a' ki hivatalát eddig is példás buzgósággal 's közjavulásával [!] viselte, 's a' megnevezett Tudományokat két ízben, mint surrogált Prof. tanította. Humaniorum Professornak helyébe Oskolánk' Contrascribájá Hamvai *Majóros András* Ur neveztetett.»

431. lap 3. kikezdés: «*Jolsvai Bandi* neve alatt Taiss [!] András dorgálá meg Füredi Vidát.» L. a Tud. Gyűjtemény 1819. évf. V. f. 54—76. lapjain olvasható értekezést, melynek czíme: «Különböző Velekedés a' Recensiokról. (Mint felelet a' Tud. Gyűjt. 1818. eszt. IV. és VI. Kötetekre.)» Thaisz A. mind Horváth Andrást, mind Takács Józsefet megleckézkelti azért, hogy a bírálók saját nevök alatt «a világ eleibe kilépni nem mertek», s hogy más szemében meglátják a szálkát is, a magukéban pedig a gerendát sem; felállítanak szabályokat, a melyeket első sorban maguk nem tartanak meg. Hibáztatja különösen Takács orthográfiáját. Itéletét e szavakra foglalja össze: «Mit tanulhatni a' sokszor dítsért Értekezésből? — Hogy kell az elnemíveket recenseálni. — Azt abból senki se tanulja meg. — Mit hát? Azt, hogy bántani valakit nem jó, és hogy sokkal könnyebb másban gántot keresni. és találni, mint gánt nélkül akar írni, akar pedig egy állaljában tselekedni!»

U. o. alúl 4. sor: «Az én *feleltem.*» T. i. az «Orthologus és Neologus; nálunk és más nemzeteknél» czímű, mely a Tud. Gyűjtemény 1819. évf. XI. f. 1—27. lapjain olvasható. L. a Bevezetést.

3758. 431. lap fölül 7. sor: «Neuwidi Maximilian Herczeg Tudományos utazást tón Brasiáliába.» Erről a Hasznos Multságok 1818. I. 24. száma ezeket írja: «*Brazíliai Utazások.* — Max, Neumiedi [!] Herczeg ő Magassága 1815-dik eszt. Jul. közepétől egy természet-Vizsgáló utazást tett Brazíliában a' Déli szélességnek 13 és 23 gradusi között. Vele volt egy Vadásza, és az Udvari kertésze, Simonis. Az ő szorgalmának, fáradhatatlan türedelmének, gondosságának ezen utazásnak kintseiből, főképen a' növényekre, és bogarakra nézve sokat köszönünk. A' hol vezetők, vadászok, öszvérek kellettek, lehetett kapni a' lakosoknál mindenütt. Tizenkét embernek szüntelen abból állott dolga, hogy növényeket, bogarakat gyűjtsenek; madarakat, szoptató, 's úszó-mászó állatokat lövöldözzenek: amazokat bényomják, szárítsák; ezeket kilömjék, vagy égett borba tegyék... A' növény-gyűjtemény reá megyen 5000 darabra, melyek mind nagyok, két vagy több láb hosszasságúak, jól berakva, 's mind épségben. Hasonló nagy gyűjtemény vagyon a' növény magvakból is. Ezeket *Hoffmann*, a' Herczeg Nevelője vette kézhez, ki bontogatla, elültette, 's el küldözte több jeles Fűvészekhez, hogy ültetnék-el, 's határoznák-meg.» stb. (Oken.)

Maximilián udvari kertésze *Simonis*, nem Simonit, mint Cserey F. hibásan írja.

435. lap alúl 13. sor: «Pesten a generale seminarium Rectora, Gróf *Nadasdi Ferencz*... el jádzottatta «Mátyás Király Választása vagy a Nép szeretele.» cz. drámát.» A nevezett férfiú 1785. márcz. 3-dikán Bécsben született s 1851. júl.

22-dikén Kalocsán halt meg. Tanulmányait Tatán, Komáromban és Bécsben végezte, a theológiát 1802-től Nagyszombathban hallgatta, és 1807-ben fölszenteltetett, a mely évben drégelypalánki plebános lett, azután gyorsan haladt a hierarchia rangfokozatain. 1816-ban esztergomi kanonok lett, 1819-ben a pesti seminárium igazgatója, 1823-ban váci megyés püspök, 1845-ben kalocsai érsek. 1848-ban főpaptársainak tanácsából nemzeti zsinatot hívott össze, a mi miatt 1849-ben bűdosnia kellett. Két egyházi beszéde s két pásztorlevele nyomtatásban is megjelent. L. bővebben Szinnyi J. id. műve IX. köt. 492—493. hasábjait. — A dráma, melyet előjatszotott, tudvalevőleg Szentjóbi Szabó László műve.

A 436. lap utolsó és a 437. lap első kikezdése Cserey Farkasnak az 1818-ban írott leveleiből került ide, a hogy Kazinczy összegyűjtötte és rendezte.

Az idegen nyelvű könyvjegyzéket összevetettem a különféle bibliographiai művekkel, mert Cserey F. rendkívül hibásan írta a címeket.

3759. 443. lap 2. kikezdés: «*Az Atyafiakat, Báthori Máriát, és Vashámort* igen szépen játszották.» Az első Horváth Á. valószínűleg Kolzebuenek Ernyi Mihálytól fordított nagyon népszerű darabját érti, a mely «A nagy atyafiság» címmel szerepelt; Láng Ádám is fordította «Nagy rokonság» címmel. (A 2-dik, mint ismeretes, Dugonics Andrásé.) — A *vashámor* nem más, mint «Frigyosi Elek vagy a vashámorba való menetel» című darab, melyet Schillernek: «Gang nach dem Eisenhammer» című balladája után Holbein alakított át drámává; szintén Láng Ádám fordította.

3760. 444. lap alól 4. sor: «Híres Apát *Galiani*» Dessewffy *Galiani Ferdinándot* (1728—1787), a híres olasz közgazdasági író, a kit XIV. Benedek pápa kanonokká nevezett ki, a nápolyi király pedig titkárává s párizsi követévé. Galiani Párizsban megismerkedett az encyclopedistákkal s elveikhez csatlakozott. Évek múlva visszatérván Nápolyba, a kereskedelmi tanács tagja lett s nevezetes hívatásokat viselt. Fő műve 1764-ben jelent meg Párizsban: *Dialogues sur le commerce des bleds*.

447. lap fölül 1. sor: «Nints most pénzem hogy kinyomtatlassam *Kézinek írt verseimet*.» A verset a Hazai és Külf. Tudósítások 1819. évf. 26. (szept. 29-diki) számában közli «Kézy Mózesnek Gróf De'sőfi Jó'sef idévezetel» címmel s «1819. Júl. 5. A. Olyson» kelettel.

3761. Második kikezdés: «Pest néma baráttya...» Valószínűleg vagy Szemere Pált, vagy Horvát Istvánt kell értenünk, a kikről Kazinczy azt hitte, hogy elhidegültek iránta.

451. lap alól 5. sor: «Mit itél Kedves Barátom a' Prof. *Márton István Tudományos Híradásában* találtató azon Argumentumokról...» Célzás a Hazai és Külf. Tudósítások 1819. évf. 6. (júl. 21-diki) számú mellékletén olvasható «Tudományos Híradás»-ra, mely így hangzik:

«A' *Kritika Philosophiát* szándékozom kiadni. Mert ha igaz az, a' miről már a' tanubizonyosságoknak fellegi után kételkedni sem lehet, hogy a' mult 18-dik Századnak végét a' *Critica Philosophia* ditsóitá meg; kétség kívül a' 19-dik Század is ennek tökéletességre leendő vitelével fog megdicsőülni. — Ezen Philosophálás' módjába venni hát részt, annyit tesz, mint magunkat, s másokat is velünk edgyütt, a' tudományos Pallérozódásnak, a' szelíd és finom Izlésnek birtokába interesszálni;

valamint ellenben, erről lemondani, nem egyéb volna, mint a' Barbaries Characterével magunkat megbélyegezni.

«Nem a' Kantiana Philosophia hát a' kiadandó Munkának a' Tárgya, mint-hogy a' Philosophia éppen nem Kantiana még azért, hogy a' Philosophálásnak fel, Kant által talált módját foglalja magába, hanem, edgýátaljába szabad, 's a' tekintettől egészen független philosophálásbeli mód az, még pedig éppen azon értelemben, a' miben maga Kant is, első Criticájának béfejezésével hívta meg a' Tudósokat, valamint azokkal, a' maradékot is, a' vele való edgýütt philosophálásra, vagy is arra, hogy az ő általa felfedezett gyalog útat, a' Critica' pai'ssának szünetlen fedezése alatt Ország-úttá tenni igyekezzünk, — és így nem Ő tsak maga, hanem Ő is, Mi is vele edgýütt egyaránt philosopháljunk.

«Deákul adom pedig ki a' Philosophiát, nem Magyarul, a' mibe tsak az ütközhetik meg, a' ki kettőt nem tud, vagy nem fontol meg illendően. Először t. i. azt, hogy Századoktól fogva a' Deák Nyelv lévén a' Magyar Nemzet' *constituens* részének a' diplomatica Nyelve, elannyira pedig, hogy mind e' mái napig is, nem tsak a' Fels. Curiák, 's egyéb Jurisdictionok törvényes foglalatosságait, 's hivatali munkáikat, az eredeti Deák Törvénykönyvhez szabva, Deák nyelven folytatják; de még a' fő Oskolák is, minden főbb tudományokat nemes Nemzeti kötelességből Deákul magyaráznak és tanítanak.

«Másodszor pedig azt nem tudja, vagy nem fontolja meg elegendően a' Deák Nyelvbe megbotránkozó, hogy, valameddig akár a' Nemzeti Tudósok, akár maga a' Nemzet által, meghatározatva lenni nem látjuk azt, ha a' képzelt, 's még most tsak Ideába kovájgó *Purismus* szerént é, minek még én semmi példáját tudományos tekintetben nem láttam? — vagy a' Mondolat által áll tsiklandós oldalról érdeklött *Dzindzár Magyarsággal* é? — vagy végezetre a' Deák szókkal *kevert Magyarsággal* lehessen 's kelljen é a' Philosophiát Magyarul kiadni: mind addig a' Philosophiának magyarul lebető kiadásában foglalatostkodó Tudós, mind munkáját, mind betsületét, mind költségét, egyaránt kotkázatná.

«Hogy pedig a' kiadandó Philosophiának a' Tudós Közönségre nézve sikeres előmentét lehessen reményleni, sem nem valami készítő Értekezéseket, sem nem Critikát, sem nem valami diribbe darabba megjelenendő részét az Egésznek, hanem magának a' Philosophiának Egészszét kell már ennyi időre, a' Critica megjelenésétől számolva, Nemzetünknek bemutatni. Illyen Egészszét, vagy Systemát pedig, mivel még Német Országon is, a' hol pedig a' Philosophia igaz értelemben otthon, 's ugyan tsak virágzóban van, egyedül Lipsiai Professor *Krug Wilhelm* Ur írt, úgy találtam, hogy nevezett Prof. Krug Urnak hét Tomusból, vagy is 200 egynehány árkusokból álló Munkáját, illendő rövidsége le vonva, lenne legtanátosabb Deákul, Nemzetünk Tudós Képviselőinek, vagy inkább ezen Képviselőség Candidátusainak kezekbe adni.

«Illyen tzállal hát az egész Philosophiát két Tomusokra osztottam, melyek között az elsőbb a' Theoretica, a' másik a' Practica Philosophiát foglalja magába, — mindenik Tomus nagy nyóltzad rétbe külön, külön 40—45 Arkusokra határozatva. Magokat a' Paragraphusokat eredeti mivoltjukba meghagytam, de a' hoszszú Scholionokat a' világos Érthetőség' megsértése nélkül megrovidítottam.

a' *Marton István.*»

452. lap fölül 1. sor: «Méltóztatott é olvasni a' *Putz Antal* Úr Elmélkedései vizsgálását?» Putz Antal a Tud. Gyűjtemény 1818. évf. X. f. 32—51. lap-

jain ily című értekezése olvasható: «Kant' Filozófiájának fő Resultatumai.» Erre írta valamely névtelen író a következő című pamphletet: »A Pap és a doctor a sínlődő Kant körül, vagy rövid vizsgálása, főképen a' Tiszt. Putz Antal Ur elmékedéseinek: A' Kant philosophiájának fő resultatumairól, s ódalaslag illetése az erköltsi catechismust író [L. i. Márton István] bétsi feleleteinek.» H. és ny. n., 1819. Szinyei Gerzson e művet Rozgonyi Józsefének mondja. L. a «Vázlatok és képek a sárospataki főiskola XVIII. és XIX. századbeli életéből» című tanulmányát a Sárospataki Lapok 1885. évf. 242. lapján.

3762. 458. lap 2. kikezdés: «A' Tud. Gyűjt. Juniusi darabjában Bártfa leveleid Recenziója kijött.» A bírálát az id. folyóirat 1819. évf. VI. f. 77-85. lapjain olvasható, T. J. aláírással, s nyilván jól gyanítja Kazinczy, hogy a bíráló Teleki József gr. A bírálát fölülte méltányló, a mi ez összefoglalásnak vehető pár sorból is kitetszik: «Bártfa leírása csak mellesleges tárgy, és az *emberiség titkos belső életének felfedezése* az a felsőges erény, mellynek egyes részeibe szerzőnk által beavatattunk; itt az értelmes olvasó számos oly tárgyakra talál, mellyek felsőbb értelmének, jobb ízlésének és hazaszeretetének nem csak még elégedést szereznek, hanem ezen megelégedést az *elragadtatásig* is emelik.» Csupán Dessesffy orthographiája ellen van kifogása, hogy az idegen neveket magyarul írja, p. o. Tzitzéro, stb.

3763. 455. lap kikezdés: «Füredi Vidának írtekezését egy Anonymus derekasan megkefélte.» T. i. Jolsvai Bandi álnévvel Thaisz András; v. ö. a 3755. számú levél jegyzetének 3. pontjával.

H. o. a 3. kikezdés végén említett verse maig sem ismeretes Kazinczynak.

3764. 458. lap 2. kikezdés 5. sor: «Micsoda vélemények, mely álitások... a Poezisiról 's Nyelvről!» Célzás gr. Teleki László értekezésére; l. a 3700. számú levél jegyzetét.

3765. 461. lap 1. kikezdés: «Nem írod, ha Pesti Predik. Molnár Úr felküldötte e hozzád Horátiusi Leveleid' utolsó íveit.» *Molnár János* pesti ág. ev. lelkész, a ki éveken át volt Kazinczy küldeményeinek közvetítője, ez évben halt el. Haláláról a Hazai és Külf. Tudósítások 1819. évf. 45. (decz. 4-diki) száma a következő jelentést közli: «Nov. 28-ikán végezte betes életét Tiszt. és Tudós *Molnár János* Pesti Evang. Prédikátor, és Senior Ur, 's Dec. első napján délután minden rendbeli tisztelőinek késérével a' közönséges temetőbe eltemettetett. Ezen alkalomossággal felette Halotti beszédet tartott Tiszt. Kalkbrenner József Ur, a' ki Agendorfról, Sopron Vármegyéből a' Boldogútnak elyengülése után Pesti Prédikátornak meghívattatott. Végső tisztelet megadás végett jelen voltak a' szomszéd helységekből hat Tiszt. Urak is. A' Boldogútt Csetneken, Gömör Vármegyében született, Sopronyban tanult, 's Egyházi tudományokra való készülteit Jénában végezte. A' honnan megérkezvén, először Radványon, Zólyom Vármegyében kezdett prédikátorkodni, 's onnan nem sokára Pestre által tétetett, a' hol 32 egész esztendeig viselte Egyházi hivatalját, 's az ő jeles és külömbféle tudománya által magának nagy tiszteletet szerezvén, az ujj Pesti Evang. Községet bűző szorgalmatossága által nem csak rendkívül megszaporította, hanem arra is reá segítette,

hogy noha 1788-ban még csak közönséges háznál tartanak az Isteni tiszteletet, már 1799-ikben Prédikátori lakást, és Oratoriumot építtének, 's 1811-ikben diszes Templomot állíttának. Ő több tudós munkákat szerzett, és a' férjfi- és leány-gyermekek iskoláit szerentsésen talpra állította. Élt 63 esztendeig.

3767. 465. lap fölül 17. sor: «Az előbbi Luth. Professorok Patakon, *Nietsch és Sándor...*» *Nietsch Dániel*re l. az V. k. 1285. levelét s jegyzetét. — *Sándor György* Szombathy János szerint (id. műve 56. l.) «hívatalába tétetett 1810-ben nov. 28. innen 1815-ben nov. 15. Professornak Lőtsére ment.»

U. o. kikezdés 3. sor: «In seine Stelle (t. i. Vályi Nagy F.) ward jetzt beym Examen *Andreas Majoros...* eingesetzt.» Majoros András 1788-ban Hanván született s 1854. máj. 8-dikán Sárospatakon halt meg, Szülőfalujában s Patakon tanult, s ugyanitt 1817-ben könyvtárnok lett; 1819. júl. 18-dikán választották a humaniórák tanárává. 1838-ban akadémiai tanár lett s a logikát és a magyar irodalmat adta elő. Művei: 1. A megélemedett tanító érdeme egy rövid beszédben, melyet Szombathy János sárospataki prof. ur hideg tetemei felett mondott, Sárospatak, 1824; — 2. Elegia in obitum ill. ac. magnif. Gabr. Lónyay..., u. o., 1824; — 3. Halotti beszéd az igaz nemességről, melyet Szemere Albert... hideg tetemei felett... elmondott, u. o., 1824; — 4. A régi geographia rövid rajzolatja, u. o. 1825; — 5. Óda, melyet... Szilasy József Úrnak... benyújt, u. o. 1825; — 6. Óda gr. Teleki József... tiszteletére, u. o. 1830; — 7. Óda... Vay Ábrahám-nak... tiszteletére... u. o. 1830; — 8. Rövid magyar nyelvtudomány. U. o. 1839; — 9. A magyar nyelvtan elemei. U. o. 1844; — 10. A gondolkodástan elemei. U. o. 1844; — 11. Magyar nyelvtan. U. o. 1848. L. Szinnyei J. id. m. VIII. köt. 393—394. hasábjait.

3770. A levél 2. kikezdése: «Esedezem az *Ébredjetek*-ért.» A 483. és 503. lapon is van szó a «tiltott dal»-ról s nyilván ugyanazt kell értenünk, mint a melyet e levélben kér Dülházy. Kitől való e dal, bajos eldönteni. Nem valószínűtlen, hogy Bacsányi Jánosnak a *Mester és tanítvány* című versére kell gondolnunk, mely már ekkor kéziratban ismeretes lehetett, s melynek egypár versszaka így hangzik:

Ébreszd, tanítsd az elfajúlt,
A gyáva, büszke, rest,
S más érdemével kérkedő
Sok nemtelen nemest.

Ki nem tekintvén, hol s mikor
És mely időben él,
Dózsólve tölti napjait
S barom gyanánt henýél.

L. Szinnyei Ferencz: Bacsányi J. életrajza, Budapest, 1904. (Magyar Tört. Életrajzok, XX. évf. 3—4 f.) 148. l. Toldy F. id. kiadásában az egészset közli.

3771. 473. lap fölül 8. sor: «Le van téve az Erd. Múzeum VIII-dik Füzet-jében... a' mi környüállásunknál fogva éppen szükségesen meg kívántató Társaság

felől való gondolkodásom.» Az Erd. Múzeum VIII. f. 43—80. lapjain olvasható Döbrentei értekezése: «A' műveltség' becse, 's a' haza szeretetének nemes volta. Mélt. Cserneci és Tárközi Gróf Dessewffy József Úrhoz.» Ez értekezése végén Döbrentei is sürgeti az Akadémiát, melyet «az Ország a' maga híven tisztelt Királyának megegyezéséből állítson-fel, 's mint az egész Nemzet' neve alatt jövő tett, a' Hazában, jól kiválasztandó Tagjainak, tekintet adjon.» A francia Akadémia hibáitól óvakodni kell; de ha nyelvünket szeretjük: csak ez úton boldogulunk, mert nálunk először «tekintet, becsét kell szerezni, 's éreztetnünk mindennel a' Hazában, hogy a' Nemzet valósággal védelmezi 's elsőbbség tartja nyelvét.»

U. o. alúl 6. sor: «Megszözlita Gr. *Bánffy Dénes*... Gróf *Kemény Miklós* már elébb fogadta.» Losonczy gr. Bánffy Dénes, a gubernátor fia, 1854-ben halt meg Bécsben, 78 éves korában. Emlékiratát az 1848-diki forradalomról Marczali Henrik közölte a Budapesti Szemle 1889. évfolyamában. — Gr. Kemény Miklós aranyosszéki főkirálybíró 1829-ben halt meg. Két beszéde nyomtatásban is megjelent 1808. és 1816, Kolozsvárott. L. Szinnyi J. id. műve V. köt. 1445. hasábját.

3772. A 476. lap 1. kikezdésében említett Janus Pannonius-féle kiadást csakugyan Kovásznai Tóth Sándor készítette sajtó alá, mint gr. Teleki László említi; bibliographiai kézikönyveink azonban erről mit sem tudnak, Szinnyi J. sem említi id. műve VI. köt. 1420—1422. hasábján. Teleki László Janus Pannonius 1784-diki kiadását érti. L. a Figyelő (szerk. Abafi L.) XX. köt. 42—43. lapjait.

3774. 485. lap fölül 9. sor: «Hofkammerrath *Geöcz*.» V. ö. a 487. és 506. lapokkal. *Geöcz László* kir. kamarai tanácsos 1778. nov. 8-dikán Dobon (Szatmár m.) született, halála éve ismeretlen. Kéziratai 3 kötetben a M. N. Múzeum könyvtárában őriztetnek. V. ö. Szinnyi J. id. műve III. köt. 1132. hasábjával.

3775. A levél kezdete: «Prof. *Kunics Mihály*.» Kunics Mihály 1765. szept. 25-dikén született Baánon (Trencsén m.), s 1835. ápr. 9-dikén halt meg Károlyvárosban. A kegyesrendi gymnasiumban kezdte tanulmányait, majd a szempezi (Pozsony m.) katonai nevelőintézetben folytatta, hol a német nyelv tanára lett. Innen Nyitrára költözött, hol a II. József császár telekfölmérése és adóikivetése munkálatainál talált alkalmazást; később a nyitrai, barsi, trencsényi és pozsonyi főmérnök mellett kezelő hivatalnok volt, azután a privigyei k. r. gymnasiumban mint világi tanár tanított; 1790-ben a brucki ker. minta iskola igazgató-tanárává nevezetett ki, innen a geisdorfi (Grác mellett) iskolához helyeztetett át. Nyugalomba vonulván, Székesfejervárott és Pesten, később Horvátországban élt. Számos német nyelvű munkát írt, a melyeket I. Szinnyi J. id. műve VII. köt. 488—492. hasábjain.

3776. 2. kikezdés: «Erdélybe a Gubernator és az Ipom resignáltak Hivataljaikat.» T. i. gr. *Bánffy György* és gr. *Haller Gábor*. Gr. Bánffy György lemondásáról említést tesz a Hazai és Külf. Tudósítások 1819. évf. 35. (okt. 30-diki) számában: «A' Fejedelemnek változhatatlan bizodalma legnagyobb ditsőssége a' hivatalbeli embernek. Illy fényes bizonyosságot nyertt mostanában Nagy Mélt. Gróf Bánffy György Ó Exc-ja, az Erdélyi Nagy Fejedelemségnek bőlts Kormányozója; mert minek utánna több ízben Ó Felsége előtt esedezett volna, hogy öregsége, és

elgyengült egészsége miatt ötöt azon terhes hivataltól felmenteni méltóztatnék, Fels. Urunk az Ország eránt tett fényes érdemeit azon bizodalmának kijelentésével ditsóította, hogy Ő Exe-ját tovább is hivataljában meghagyni kívánná; a' meny-nyiben pedig a' folyvást való foglalatosságokat ereje nem győzhetné, az ő könnyeb-
bítésére, midőn a' Thesaurarius Ő Exe-ja jelen nem lehetne, második Elölülőnek Mélt. B. Jósika János Urat, Kormányszéki Tanácsost, és eddig az Erdélyi Nagy Fejedelemségbeli Fő Commissariust, rendelné.»

Alább 2 sorral Majláth Jánost vice Ispánnak írja Cserey Farkas, tévesen. *Cserey Miklós* csakugyan itélő mester lett; l. az 508. lapot.

3778. 490. lap 3. kikezdés: «A' mi *Ferink.*» Valószínűleg *Bárczay Ferencz.* l. a 3650. számú levél jegyzetét.

3779. 493. lap fölül 1. sor: «Eggy keményke észrevételek forma írást már adtam.» Édes Gergelynek ez a munkája nem jelent meg a Tud. Gyűjteményben.

3780. 494. lap 4. kikezdés alúl 5. sor: «Szépek ugyan a magok nemökben *Lichtenberg*' magyarázatjai.» Erről nem szól Teleki J. gr. id. hírlatában; v. ö. a XV. k. 3376. számú levél jegyzetével.

3781. 498. lap alól 2. sor: «Ich schickte den Aufsatz an Jos. Teleki.» Kétségtelenül erre vonatkozólag írja Teleki J. a 3790. számú levelet Kazinczynak.

501. lap utolsó kikezdés: «Mir dient es zur grossen Beruhigung zu wissen, dass Sie in gar keinem Verhältniss mit den *incaptivirten deutschen Gelehrten* stehn.» Mint Európa nagyobb országaiban, Németországban is ébredezett a demokratia mozgalma épen a sz. szövetség nyomása alatt; legfőbb bajnokai a tanárok és egyetemi polgárok lettek, kiket azonban a kormány börtönbe vetett vagy száműzött s a karlsruhi congressuson 1819-ben vizsgálati bizottságot állított fel az izgatások ellen, megcsorította az egyetemek és a sajtó szabadságát. Kazinczy fétette a tüzes lelkű Rumyt, hogy beleavatkozik a német demokratikus mozgalomba, s azért örült, hogy félelme alaptalannak bizonyult.

3784. 508. lap kikezdés: «Wesselényi Miklóssal el olvastattam Levelednek azon czikkeljét, meljbe írod, hogy *egy Anya szeretné vele tudatni, hogy Leánya ragyon.*» V. ö. az 521. lappal. Úgy látszik, Kazinczy Ráday Pál grófnét b. Prónay Ágnest (Prónay László leányát) értette, a ki talán ajánlatot is tett e végre Kazinczynak. Ráday Pál gr-nak két leánya volt; de az egyik, Anna (1794—1841), már 1816-ban férjhez ment gr. Nádasdy Lászlóhoz; a másik, Erzsébet (1802—1830) b. Prónay Albert neje lett. L. a Nemzetiségi Zsebkönyv I. köt. 202. lapját.

U. o. 2. kikezdés: «Consil. *Laskaynak Philosophusi elmékedéseit* nem láttam.» *Laskai Sámuel*nek, kiről az előbbi kötetekben többször volt említés, semmiféle elmékedését nem találtam a Magyar Kurirban; lehet, hogy a lap Toldalékjában jelent meg, a mely azonban elkallódott.

3786. 511. lap kikezdés 4. sor: «A' Német Hazai levelek egy *nagyon ked-
vező Recensióval* készitettek a' roszszhoz.» Célzás az *Erneuerte Vaterländische
Blätter für den Oesterreichischen Kaiserstaat* 1819. évf. 62. és 63. (aug. 4. és

aug. 7-diki) számú mellékletén (Chronik der Oester. Literatur) olvasható bírálatra, mely Ungv. Tóth L. magyar és görög verseit föltéte méltányló hangon ismerteti. Sorra veszi ódáit, románcait és epigrammáit, s ezekről azt ítéli, hogy Kazinczy mellett senki sem írt oly sikerült epigrammokat, mint U. Tóth L. «In den Glossen — olvassuk — S. 179 bis zu Ende vertheidigt Hr. Tóth mit Glück den Gebrauch mehrerer neugebildeter und wieder aufgenommener veralteter Wörter gegen Gedeon Somogyi in dem berühmten Pasquill: *Mondolat*, z. B. ádá, apród, árny, bá, csend, csín, ék, év, feledék, honn, hős, kegy, kög u. s. w., wobey verschiedene schätzbare grammatische und kritische Excurse vorkommen.»

A mit a névtelen bíráló U. Tóth görög verseiről mond, mivel az egyes művekről alkotott véleményét a szerző külön is felhozza Kazinczy előtt, egész terjedelmében közlöm.

«In der Vorrede zu den *griechischen* Gedichten macht Hr. Tóth auf den hohen Werth der griechischen Poesie aufmerksam, erinnert, dass er dem Studium der griechischen Sprache und Literatur einen grossen Theil seiner Bildung verdankt, und daher bey seinem Übertritt aus dem jugendlichen in das männliche Alter die heiligen Schatten der Griechen in ihrer eigenen Sprache anreden will, und dass die Dichtkunst vorzüglich für das Jugendalter sich eigne, wenn die Phantasie noch lebhaft und der Geist freyer und kühner ist, und entschuldigt seine Kühnheit, als *griechischer* Dichter aufzutreten, auch mit den Beyspielen eines Scaliger, Alsworth, Boivin und Filiczky u. s. w. Der Inhalt seiner Poesien hat zum Theil einen wahrhaft griechischen Stoff, zum Theil ist er von Patronymus angeweht, und haucht Liebe für vaterländische Sprache, Wissenschaft, Dichtkunst und Ehre. Die magyarische Übersetzung ist nicht wörtlich und slavisch, sondern frey, und, wo es der verschiedene Genius beyder Sprachen erfordert, vom Original etwas abweichend, übrigens im griechischen Metrum, jedoch nicht stets in demselben mit den griechischen Gedichten.

«Die griechischen Poesien des Verfassers zerfallen in Oden, Epigrammen, Idyllen und poetische Episteln. In allen Gattungen hat er viele Trefflichkeit geliefert. Mehrere Oden haben das pindarische Metrum, und sind, wie die Pindarischen in Strophen, Antistrophen und Epoden abgetheilt. Solche sind die erste bis vierte: *Τῷ Ελευσίῃ* (die eleusinischen Geheimnisse), *Μελιπομενα*. *Ἐκμύα*, auf den Tod der unvergesslichen Gemahlinn des Palatins von Ungern, *Ἡρώς τῶν Οὐγγαρόν*. Sie sind von wahrhaft pindarischem Geiste angeweht, und von unserem Dichter gilt nicht die Horazische Warnung:

Pindarum quisquis studet aemulari,
Jule, ceratis ope Daedalaee
Nititur pennis, vitreo daturus
Nomina ponto.

Das Metrum der pindarischen Oden im Griechischen ist nach Hermann, im Magyarischen hat der Verf. ein von ihm selbst gebildetes, freyes, lyrisches Metrum (mit Ausnahme der Ode an Hermine) befolgt. Der Gegenstand der ersten Ode ist aus Kazinczy's trefflichem Epigramm:

Jót 's jól! (stb.)

genommen. In der trefflichen Ode auf den Tod der Erzherzoginn Hermine weicht der Verf. in den magyarischen Versen von den griechischen weit mehr ab als

in den übrigen, weil diese Ode ursprünglich magyarisch verfasst, und erst später ins Griechische übertragen wurde, und weil er in das magyarische Original Ideen aufgenommen hatte, die sich nicht füglich im Griechischen poetisch ausdrücken liessen, und daher entweder ganz weggelassen oder durch veränderte Bilder gegeben werden mussten. Der vierten pindarischen Ode sieht man es deutlich an, dass der Verf. wegen ihres Gegenstandes sie mit vieler Vorliebe verfasste, und dass sie zu seinen schönsten Stücken gehört.

Der Epigrammen sind 51. Sie sind theils im Geiste der griechischen Sinn- gedichte, theils im Geiste der Schiller'schen Xenien (z. B. n. 4, n. 20, n. 31, n. 33) gedichtet, und streuen bald Blumen bald Dornen aus.

Die Idyllen sind: *Οἱ Ὀλυμπίοι, τὰ ἔνυπναι* (die Träume), *παρναία καὶ Λαζία* (Ungarn* und Siebenbürgen). Sie verdienen alle Beyfall. Der Gegenstand des ersten ist dem Stoff in Wieland's Amor ähnlich. Den Gedanken zur zweyten Idylle gab dem Verf. das Epigramm:

Quae bona sunt, mala sunt; bona quae mala somnia; namque
Gaudeo, si mala sunt; si bona sunt, doleo.

Er schildert darin meisterhaft die Eigenheiten und die Kennzeichen des weiblichen Charakters: die beängstigende Furcht, die heimliche Unruhe, die unbeständige Heimlichhaltung, die Leidenschaftlichkeit, die Weichlichkeit, die Neugierde, die Sympathie, die bereitwillige Hülfe, kurz die weibliche *Reizbarkeit* und *Empfindsamkeit*. (Mögen die ungrischen und teutschen Schönen dem Rec. als weichgeschaffene Seelen verzeihen, wenn er die von dem Dichter angegebenen Eigenheiten des weiblichen Charakters unterschreibt, und freymüthig bemerkt, dass *Schiller* in seinem trefflichen Gedicht «die Würde der Frauen» zwar die rühmlichen Eigenschaften des weiblichen Charakters treffend aus einander setzt, aber auch dessen Schwächen nicht ganz hätte verschweigen sollen, um nicht im Gegensatz den männlichen Charakter so in den Schatten zu stellen, als durch sein Gedicht wirklich geschehen ist.) Der klagende Gegenstand des dritten Idylls (dass man Siebenbürgens Grosse vor jenen Ungerns in Betreff der Beförderung der Wissenschaften erhebt, und dabey auf die Verdienste der ungrischen Magnaten und Edlen, die theils als verdiente Schriftsteller, theils als Mäcenen glänzen, vergisst), ähnelt Theokrits Idyllen.

«Die drey *poetischen Episteln* des Verfassers sind an die heutigen Griechen, an seinen Freund Cseresznyés und an den lateinischen Dichter Karlovsky, gerichtet. Die erste enthält beachtungswerthe Aufmunterungen an die heutigen Griechen. Zum bessern Verständniss derselben können vorzüglich dienen: Schillers Götter Griechenlands, Barthelemy's Voyage du jeune Anacharsis en Grece und des Neugriechen Georgiades Tractatus de Elementorum Graecorum pronunciatione (Paris, 1812).

«Allen jenen Gattungen der Gedichte sind erläuternde Anmerkungen beygefügt, die theils den Inhalt und einzelne Ausdrücke erklären, theils einiges über die verschiedenen Dichtungsgattungen selbst und die Muster der Griechen darin anführen. Es verdient damit des Verfassers treffliche Abhandlung über Pindar und das pindarische Versmass im 6ten Hefte des Tudományos Gyűjtemény 1818 verglichen zu werden.

«Ein Anhang zu den magyarischen Versen verbreitet sich über die Recht-

schreibung der griechischen Nahmen im Magyarischen, über den Hiatus und die Elision (welcher sich der Verf. in seinen magyarischen Versen nicht bediente, weil er sie der Natur der magyarischen Sprache für entgegen hält, worin ihm Rec. nicht beystimmen kann), und über die Übertretung der Regeln der magyarischen Grammatik wegen der Euphonie, die sich manche magyarische Dichter zu Schulden kommen lassen (z. B. ligetek boltjai statt ligetek boltjaik). Der Anhang zu den griechischen Versen erklärt einzelne griechische Wörter, und führt Beweisen aus Classikern an, die von seiner Belesenheit in der griechischen Literatur ein rühmliches Zeugniß ablegen.

«Der reine Druck mit schönen neuen Lettern nimmt sich besonders in den Exemplaren auf Schreibpapier vorthailhaft aus.

Möge uns Hr. Tóth noch oft mit so lieblichen griechischen Gesängen beschenken, und mögen dieselben, wie der *Ἑμῆς λογίος* in Wien wünscht, die Neugriechen kräftig zu ähnlichen Versuchen ermuntern!»

U. o. folyt.: «Prof. *Zennovicz* [!] Úr... azt vitatá, hogy bizonyosan Prof. *Tenners*től kellett neki erednie.» *Sennovicz* Mátyásra l. a IV. k. 959. számú jegyzetét. — *Tennersi* nevű íróról mit sem tudnak bibl. kézikönyveink.

U. o. alól 6. sor: «Egy *versem* fog ki jönni nem sokára.» Bizonyosan azt a versét érti Ungv. Tóth L., a melyet még kézírásban elküldött Kazinczynak, ki sietett azt németre fordítani s Majláth J. gr-nak küldeni. L. a következő kötetben Kazinczynak 1820. jan. 10. Majláth J-hoz írott levelében.

512. lap 3. kikezdés: «Cseresznyés Somogyban mulatja magát Dr. *Csorba* házánál.» Szakácsi *Csorba József* 1789. jan. 11-dikén Nagy-Szöllösön született s 1858. nov. 23-dikén Pesten halt meg. Iskoláit M.-Szigeten, Debreczenben és Sárospatakon végezte, az orvosi tanulmányokat pedig a pesti egyetemen. 1817-ben lett orvosdoctor, és megyei főorvossá neveztetett ki Somogyba, s e hivatalál 34 évig viselte. 1832-ben az Akadémia levelező tagja lett. Kaposvárott megyei kórházat állított, mely 1844-ben nyílt meg. A folyóiratokban megjelent számos értekezésén kívül főbb művei: 1. Hygiastika vagy is orvosi oktatás, mit kell tenni az egészség fentartására és a betegség gyógyítására addig is, míg orvos érkezik, Pest, 1829; — 2. Észrevételek az éghajlatnak befolyásáról az emberre. Falconner Vilmos után ford., u. o. 1833; — 3. A magyarországi pokolvar, annak természet, okai és gyógymódjai, Buda, 1837; — 4. Észrevételek az álladalmi egészség rendezéséről hazánkban, Pécs, 1848; — 5. Somogyvármegye ismertetése, Pest, 1857. L. Szimneyi J. id. műve, II. köt. 430—431. hasábjait.

3787. 516. lap kikezdés 4. sor: «A' latán verseket... *Rezedának*... küldöttem.» Dessewffy valószínűleg *Reseta Jánost*, a későbbi ismert censort érti.

Alább 8 sorral: «Kézi szép verseit ki nem nyomtatta, az enyimet pedig egy toldalékban közlötte.» V. ö. a 3760. számú jegyzet 2. pontjával.

3792. 525. lap fölül 4. sor: «A' Magyar Kurir nem sokára kiadja valamelly darabjában.» A nev. lap 1819. évf. 45. (decz. 3-diki) számú Toldalékában közli a *Lollihoz* írt dalt — *György* aláírással; ez tehát Bay Györgytől való.

3794. 528. lap alól 2. sor: «Vigasztal még az is, a' mit az *Erd. Társaság* felállítása felől *Gróf Teleki József* mond.» A Tud. Gyűjtemény 1819. évf.

IX. f. 106—7. lapjain olvasható *T. J.* aláírással egy rövid kis czikk, mely az Erdélyi Nyelvnevelő Társaságról és a «Musikalis egyezet» megalakulásáról szól. Az elsőnek czéljául azt mondja, hogy a társaság az egyes írók munkáit a szerző jutalmazása mellett kiadja; a kisebb műveket pedig folyóiratában közli.

A levélhez mellékelt *A' sajka* című verset a Magyar Kurir 1819. évf. 44. (nov. 30-diki) számú Toldalékában közli; y. ő. az 550. lappal.

3795. 532. lap alúl 3. sor: «*Czinkének megdicsőítetését* olvasád a' minapi Recensióban.» Bizonyosan a Tud. Gyűjtemény 1819. évf. VIII. f. 108—110. lapjain olvasható tréfás bírálatot érti, a melynek czíme ez: «Az ifjú Szószóllók gyűlése a' nyelvek ügyében Moháts mezején. Egy (?) dramatizált (?) beszélgetés szabad jambusokban, felváltva 24 lantos (???) ódával. Az 1814-ik zavaros időkhöz alkalmaztatva. Irta Czinke Ferentz (????), jádította (?????) az Akadémiai Ifjuság Pesten, Aug. 8. 1819.»

533. lap 1. kikezdés alúl 7. sor: «Semmit nem hallottam *Deáky Filep Sámuel* felől?» Deáki Filep Sámuel 1784. okt. 25-dikén Kolozsvárott született s u. o. 1855. okt. 22-dikén halt meg. A kolozsvári ev. ref. kollégiumban tanult, 1804-ben a guberniumnál írnok, később számtiszt lett, honnan az erdélyi udv. kancellariához nevezetett ki fogalmazóul 's mint ilyen tért nyugalmába 1852. A kolozsvári színpadon néhányszor szerepelt is, kivált pedig operákat fordított. Legkiválóbb a Barthelémy művének fordítása: Az ifju Anacharsis utazása Görögországban, Kolozsvár, 1820—1821, 8 köt. A M. Tud. Akadémia alakuló évében (1831) kinevezte levelező tagjának. L. bővebben Szinyei J. id. műve II. köt. 693—696. hasábjait.

U. o. 2. kikezdés 2. sor: «*Kozmán* a' dolgok igen nem jól mennek.» T. i. Kácsándy József özvegye házánál.

3796. A levél kezdete: «Ihre Tropologie habe ich... empfangen.» E munka megjelenéséről említést tesz a Hazai és Külf. Tudósítások 1819. évf. 34. (okt. 27-diki) számában: «Tropologia, et Schematologia practica, seu exemplari, quam instar speciminis Rhetoricae exemplaris, edidit Carolus Rummy... Pragae, 1819.»

«Rummy Director Ur több oldalú Culturája által mind Hazánkban, mind a' Külföldön magának ditsősséges nevet szerzett; külömbféle hasznos munkái által pedig nagy köszönetet érdemlett. E' jelen valót kiváltképen a' Tanítók és Tanulók örömmel fogadhatják; mert benne a' Tropusok és Figurák, melyek minden nyelven a' beszédnek díszei, nem tsak világosan megfejtve: hanem válogatott oktató példákkal is megmutatva jelennek meg. Óhajtanók, hogy sok kezek közé jusson, minthogy az Ékesenszóllásnak tanítását, és tanulását hathatósan előmozdíthatná.»

Alább 9 sorral: «Die Professoren in Patak behelfen sich noch immer mit *Freyerus*.» Kazinczy valószínűleg Freyer Hieronymus (1675—1747) következő művét érti: Fasciculus poematum Graecorum ex optimis antiqui et recentioris aevi Poetis collectus, Halle, 1710, a mely 1765-ig hat kiadást ért.

3797. 538. lap 2. kikezdés: «Hauptmann Sisak... soll, was er mir versprochen, beginnen: die Übersetzung des *Agatocles* der Carolina Pichler ins Ungrische.» Úgy látszik, Sissak nem felelt meg Majláth J. várakozásának; vagy

egyáltalán nem fordította Agatoklest vagy ha fordította is, műve kéziratban maradt; nyomtatásban nem jelent meg.

3799. 540. lap alúl 12. sor: «Régen tudom... hogy ő vele (t. i. Szemere Pállal)... mint *bánik valaki*» Kazinczy valószínűleg Horvát Istvánt érti, a ki Szemerét a Tud. Gyűjtemény szerkesztésétől elűztette.

Folyt.: «Tudom hogy egy *alázatosnak nagyon látszó igen nem alázatos* mit tehet.» Valószínűleg vagy gr. Teleki Lászlót, vagy b. Prónay Sándort érti Kazinczy.

541. lap 3. kikezdés: «A' Szinnyén lakó Gróf *Vas* elverte hitvesét.» Ez időben élt gr. *Wass Imre* cs. és kir. kamarás, később Közép-Szolnok vármegye főispáni helytartója, kitől neje, b. Jósika Rozália, csakugyan elvált; — Gr. *Wass Dániel* (1777—1844) az 1834. és 1837. országgyűlésen mint kir. hivatalos jelent meg, neje Jakobi Karolina volt; ez a férfit Kassán lakott. A kettő valamelyikét értheti Kazinczy. L. a Nemzetiségi Zsebkönyv I. köt. 264—266. lapjait.

3801. 544. lap 2. kikezdés: «Verseghinek... Magyar Nyelven 1817. vagy 1818. nyomtatott Gramm. tárgyú Munkája...» A Magyar Kurir 1819. évf. 10. (febr. 5-diki) számában hirdeti Verseghy F. nevezetes művét; a Hazai és Külf. Tudósítások 1819. évf. 8. (jan. 27-diki) számában ismerteti először: «*Magyar Literatura*. Kellemes fénnel kívántuk megnyitni ezen esztendőnek folyását a' Hazai Tudósságra nézve. A' Nyelv mint tudomány; a' nyelv mint kedves érzés eszköze; a' nyelv mint a' tudomány hordozója jelenik meg legelőször. Szerentsét óhajtnak Nemzetünknek, hogy valamint ezen hónapi előadás szép művekkel díszeskedik, úgy a' következők is gazdag gyümölcsökkel kedveskedjenek.»

1. «A' Filozofának Talpigazságaira épített Felelet a' Nemzeti Muzéum «nevében a' Magyar Nyelv iránt tett, 's az 1818. esztendőben Bőjtelőhavának «7-ik napján a' Hazai Tudósításokba iktatott kérdésekre, mely Értékezés gyanánt «is szolgál, egyszer'smind a' Nyelvművelésnek mivoltául és akadályául. — «Irta Verseghy Ferencz... Budán a' Kir. Magy. Univ. betűivel, 1818.»

«Böltsen veszi fel a' Tudós Szerző, hogy minden nyelv sokféle vergődések által lépett a' tökéletesedés felsőbb polezára. Legtöbbet segít a' nyelv előmenetelén a' filozofiai okoskodás; mert az a' nyelv tiszosodását álihatatos lábra teszi. Maga személyéről megvallja, hogy különbözik a' mostani Iróktól: de Grammatikai felvett útjának mindenütt okát is adja, oly szeléd kéméllyessel, hogy a' ki vele meg nem egyezhet is, kedves előadásától nem idegenkedhetik. Mi mindazoknak a' munkát nagyon ajánljuk, kik valaha a' Hazának tollal akarnak szolgálni.» — Később ugyane lap a 47. (decz. 11-diki) számában ezeket írja: «A' Filozofának Talp igazságaira épített Felelet...

«Minekutánna a' kérdéseknek megfejtésére kiszabott idő elmúlt, és az írásban maga helyére beküldött Feleletek megvizsgáltattak, érdemesnek tartjuk, hogy ezen munkáról a' Magyar Közönséget tudósítsuk, minelőtte a' többiekről hozott ítélet kihirdetessék. A' Tudós Szerző e' munka kiadásával megelőzte a' Feleletek eránt hozandó ítéletet, 's Hazánk Tudósaihoz, 's a' közönséghez folyamodott, hogy igyekezetéről ítéletet hozzanak. Ezen bizakodásra elég okai lehettek a' Német nyelven írt Magyar Grammatikában; a' Tiszta Magyarságban; az Analyticában, és deák nyelven írt M. Grammaticájában megmutatott szép tehetségei; valamint a'

Tudósoknak is elég okaik lesznek ezen munka figyelmes olvasására. Mi azért tsak azt jelentjük, hogy, minekelőtte a' Felelethez fogna, bővségesen értekezik a' Tudós Szerző az emberi nyelvnek czéljáról; annak nemzetiségéről; az emberi nyelvnek korairól, 's vegyüléseiről; a' nyelv mivélésnek igaz mivoltáról, czéljáról, és akadályairól. Melly Értekezés a' 186-ik oldalig terjed, és sok kellemetes észrevételekkel bővelkedik. Következnek a' Feleletek a' 371-ik oldalig. Mindenütt kiteszik, hogy a' Szerző Ur a' nyelv dolgában régen elmélkedik, 's maga meggyőződéseit állhatatosan megtartja. A' Grammaticusok, és más író Tudósok ezen munkát tellyességgel olvasatlanul nem hagyhatják. Mi tsak azért is nagyra betsüljük, hogy nyelvünk dolgára egy különös tekintetet nyitott.»

545. lap 1. kikezdés 2. sor: «A' feleségem nagyatyja elidegenítette a' Sávolyi Dominiumnak negyed részét is.» V. ö. a XV. k. 3551. számú levelének jegyzetével.

3803. 549. lap alúl 3. sor: «B. *Sennyei János*... megholt.» A Hazai és Külf. Tudósítások 1819. évf. 50. (decz. 22-diki) számában jelenti Sennyeiről, hogy Sátoralja-Ujhelyen a nov. 30-dikán tartott megyei gyűlésen olvastatott fel Sennyei Jánosnak a megyéhez intézett levele, a melyben a «segedelemért folyamodók részére» tízezer, a «tébolyúltak és árvák gyámolítására» szintén tízezer frtnyi alapítványt tesz, a miért is a vármegye köszönetet mond, s bizottságot választ, mely a megye köszönetét személyesen kifejezze a bárónak.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

A számok a lapok számát mutatják; a csillagos számokkal jelölt lapokon az illető névről vagy tárgyról kissé bővebb felvilágosítás olvasható. A dőlt (cursiv) betűkkel nyomtatott czímek pedig az *új* vagy nyelvészeti szempontból tárgyalt szokat jelölik.

- A** hang a magyar prosodiában. 421.
447. 470.
Abaffy Károly. 142. 576.
Addison. 266.
Adelung. 266.
Almássy Lajos gr-né hg. Brezenheim
Leopoldina. 28. 556.
Alvány(?). 451.
Amade Antal gr. 224.
Andrássy István gr. 483.
Andrássy Károly gr. 290. 430.
Aranka György 19. 42. 327. 458.
Aranyosrákosi Székely Sándor. 7. 220.
336. 539.
Archenholz J. W. 554.
Arcz. 460.
Arndt: Über Volkshass und über den
Gebrauch einer fremden Sprache.
393. 396.
Asbóth János. 349. 566. 567.
Avar. 451.
Ányos Pál. 208. 317. 330. 356. 605.
Árny. 266.
Bab (Babb) János. 85. 562.
Babnigg (a Vay M. b. gyermekeinek
zongoramestere). 278.
Bachaumont Cl. 238. 588.
Bacsányi János. 209. 618.
Bacsányi János: Buzdítás. 232. 571. 618.
— — : Kisfaludy Sándorhoz. 112.
Bajnok. 59.
Baldovszki Mihály. 87.
Balkay Pál. 397. 467. 611.
Ballagi Géza. 575.
Ballics József. 602.
Balog Antal. 483.
Balogh Péter (Ócsai —). 230. 264. 587.*
592.
Barátné. 45. 59.
Barcsay Ábrahám. 497.
Barcsay Károlyné. 178.
Barczafalvi Szabó Dávid. 93.
— — : Siegwart ford. 94. 564.
Baricz János. 19. 555.
Barkóczy János gr. 165.
Baróti Szabó Dávid. 1. 89. 93. 120.
204. 208. 258. 335. 497. 563.
— — arczképe. 42.
Bartholomaeides. 437.
Batthyány Alajos gr. 36. 558.
Batthyány Vincze gr. 52.
Baumgarten János Kristóf. 77. 82.
103. 562.
Bay György. 136. 152. 525. 604.
— — : Lollához. 525. 623.
— — : Herder ford. 137. 152. 525.
Bayer József. 598.

- Bája István. 83. 98. 104. 131. 192.
208. 233. 291. 317. 319. 341. 372.
431. 475. 489. 542.
- Bánffy Dénes gr. 473. 619.
- Bánffy Gergely b. 19.
- Bánffy György gr. 20. 32. 84. 115.
154. 190. 473. 487. 619.
- Bánffy József b-né. 178.
- Bánffy Pál b. 75. 127. 245.
- Bárány Boldizsár. 569.
- Bárczay Ferencz. 198. 490. 582. 620.
- Báróczy Sándor. 497. 605.
- Beaumarchais. 320.
- Beck: Ciceronis epistolae. 217.
- Becker: Weltgeschichte. 172. 581.
- Beleznay Mihály gr. 134.
- Beleznay Sámuel gr. (id. —). 113. 134.
142. 572. 613.
- Beleznay Sámuel gr. (ifj. —). 113. 134.
254. 261. 278. 430. 466. 613.
- Belmontet Lajos. 135. 574.
- Bene Ferencz. 150. 577.*
- Benedek Mihály. 594.
- Benke Mihály. 21. 556.
- Benkő Ferencz. 19. 555.
- Benkő József. 479.
- —: Transsylvania. 76. 85. 172. 562.
- Benkő Mihály: Curtius ford. 115. 573.
- Beregszászi Nagy Pál. 3. 37. 40. 48.
51. 72. 88. 164. 184. 239. 260. 335.
375. 382. 560. 580.
- Beregszászy Zoltán. 575.
- Bernát Mihály. 397.
- Bernáth György. 602.
- Berquin. 345. 607.
- Berezenczey Ferencz. 130. 574.
- Berezenczey János. 574.
- Berzeviczy Gergely. 269. 411.
- —: A »De conditione indoleque rusticorum in Hungaria« bírálata. 593.
- Berzsenyi Dániel. 62. 65. 113. 200.
257. 272. 335. 444. 563. 605.
- — Antirencziója. 112. 138. 200.
213. 444.
- Bessenyei György. 497. 605.
- Bethlen Anna gr-nő. 459.
- Bethlen Ádám gr. 101.
- Bethlen Ádám gr-né b. Bánffy Zsuzsa. 101.
- Bethlen Elek gr. 385. 610.
- —: Die Ansichten von Siebenbürgen. 385. 408.
- Bethlen Gábor (fejedelem). 593.
- Bethlen Gergely gr. 102.
- Bethlen Imre gr. 19. 21. 326. 555.
- Bethlen Lajos gr. 115. 347. 573.*
- Bethlen László gr. 26.
- Bél Mátyás művei bírálata. 1. 553.*
- Bilkey Pap Ferencz. 261. 312. 356.
- Binder Pál György. 26. 556.
- Blumauer. 94.
- Bocatus János. 171. 581.*
- Boccaccio. 204.
- Bocskay István. 521. 528. 533. 540.
- Bodmer János Jakab. 109. 195.
- Bodor Pál. 284. 285. 598.
- Boileau epigr. 247.
- Bombelles Lajos gr. 19. 556.
- Borág. 257. 595.
- Borielke. 595.
- Bottyán János 1708. febr. 3-diki levele. 354.
- Boufflers. 238. 296. 433. 588.
- Bouffon. 416.
- Breczenheim Károly Ágost hg. 24. 28.
64. 556.
- Bredeczky Sámuel. 239.
- Breitinger. 109.
- Brigido Mihály. 147. 196. 576.
- Bruckenthal Sámuel b. 27.
- — levele Cserey Farkashoz. 85.
- Brunck: Analecta poetarum Graecorum. 75. 92.
- Brunkala Román. 568.
- Brunszvik Antal gr. 45.
- Brunszvik Ferencz gr. 284. 285. 598.
- Buczy Emíl. 95. 111. 115. 199. 280.
282. 314. 328. 333. 429. 474. 539.
- —: A lyrica poësisről. 16.
- —: Longinus ford. 115. 573.
- Buday Ezsaiás. 218. 376. 594.
- Bukovszky b. 197. 211.
- Busch G. E. B. 173. 183. 581.

- Campe J. H. 554.
 Catullus. 481.
 Cicero. 6. 48. 123. 232. 258. 266. 321.
 359. 383. 387. 416. 445. 481.
 L. *Kazinczy F. fordításai* között is.
 Collin Henrik. 405.
 Comáromy György. 251. 484.
 Comáromy Teréz. 251.
 Corneille Péter. 416.
 Cornides Dániel. 171.
 Cranx Dávid. 554.
 Crebillon. 408.
 Csaplovics János. 395.
 Csáky Antal gr-né. 81. 562.
 Csáky János gr. 277. 596.
 Csáky Ödön gr. 304.
 Csedő László. 155. 343.
 Csepesházy (Gábor?) 134. 466.
 Cseresnyés András. 297.
 Cseresnyés Sándor. 151. 212. 295.
 390. 391. 394. 424. 433. 455. 512.
 526. 610.
 — — versei. 402.
 Cserey Balázs. 85. 562.*
 Cserey Elek (Cs. Farkas nagybátyja).
 85.
 Cserey Farkas (id. —). 92.
 — — : Magyar Valerius. 314. 487. 603.
 — — levele Mária Teréziához. 85.
 Cserey Farkas. 31. 41. 73. 83. 92. 94.
 99. 100. 110. 115. 127. 129. 131.
 132. 136. 153. 170. 191. 198. 199.
 202. 215. 222. 229. 240. 244. 268.
 276. 297. 307. 314. 316. 327. 342.
 346. 429. 434. 487. 506. 520. 538.
 539. 588.
 — — A király elismerése iránta. 154.
 217. 346.*
 — — könyvtára. 436—442. 615.
 Cserey Farkas (ítélőmester). 85.
 Cserey János. 85.
 Cserey József apát. 86. 595.*
 — — arczképe. 277.
 Cserey József (Cs. Mihály fia). 132.
 Cserey Lőrincz. 85. 487.
 Cserey Mihály levele id. Cserey Farkas-
 hoz. 76.
 Cserey Mihály (Cs. Miklós atyja). 84.
 86. 277.
 Cserey Mihály kincstári tanácsos. 85.
 132. 412.
 Cserey Miklós. 84. 111. 116. 127. 128.
 198. 199. 208. 229. 252. 268. 346.
 412. 429. 473. 487. 508. 583. 620.
 Csokonai V. Mihály. 16. 161. 593.
 Csorba József dr. 512. 526. 623.*
 Curiger József Antal. 240. 583.*
 Curtius. 481.
 Cussani Marchio. 76.
 Czartorisky Ádám hg. 142. 575.
 Czartorisky Konstantin hg. 142. 575.
 Czinke Ferencz. 313. 374. 532. 603.*
 624.
 Cziráky (Antal?) gr. 484. 487. 507.
 Daru: Horatius ford. 424.
 Dayka Gábor életrajza. 205. 269. 593.
 David János Lajos festő. 189. 412.
 Deáki Filep Sámuel. 533. 539. 624.*
 Dembscher Ignác. 76.
 Demosthenes. 266.
 Dercsényi János. 305.
 Dessewffy Aurél gr. 367. 372.
 Dessewffy Ernő gr. 367. 372.
 Dessewffy József gr. 34. 41. 46. 49.
 63. 67. 78. 90. 92. 117. 124. 126.
 141. 161. 203. 208. 213. 237. 245.
 252. 255. 265. 275. 276. 291. 296.
 320. 345. 351. 357. 360. 362. 366.
 368. 370. 372. 378. 382. 387. 399.
 402. 414. 423. 444. 451. 452. 483.
 486. 493. 501. 503. 512. 541. 543.
 600.
 — — arczképe. 42.
 — — : Bártlai Levelek. 16. 36. 72.
 94. 117. 124. 126. 141. 161—190.
 230. 239. 292. 328. 346. 403. 446.
 450. 453. 468. 494. 502. 516. 580.
 598.* 617.*
 — — : Kazinczy Ferenczhez 60-dik
 születésnapjára. 237. 245. 276. 321.
 324. 372. 375. 378. 382. 390. 394.
 404. 410. 424. 450. 455. 463. 524.
 588.

- Dessewffy József gr.: Gr. Festetics György halálakor. 387—389. 396. 403. 427. 446. 610.
- —: Gr. Festetics Lászlóhoz. 453.
- —: A bártfai kúthoz. 404.
- —: Kézy Mózesnek. 446. 447—449. 452. 468—471. 516. 543. 623.
- —: «Élni hazámért...» 515.
- —: Az orthographiáról. 18. 42. 67—71. 184. 559. 580.
- —: Lafontaine ford. 369.
- —: Tacitus ford. 191.
- — levele Döbrentei Gáborhoz. 180. 206.
- Dessewffy József gr.-né Sztáray Eleonóra. 372. 387. 396. 404. 446. 503.
- Dessewffy Lőrincz Ferencz gr. és gr. Csáky Aloyzia házassága. 469.
- Dessewffy Marcell gr. 367. 372.
- Dessewffy Samu gr. 446. 541.
- Dessewffy Virginia gr.-nő. 357. 367. 372.
- Désy. 501. 543.
- Dietrichstein Mórincz gr. kézírása. 407.
- Dobos József. 15.
- Dobosy Mihály. 15. 554.*
- Dókus József. 453.
- Dókus László. 398. 447. 453. 483.
- Doll Antal. 244. 433.
- Domokos Lajos. 304.
- Donát János. 212. 495. 539.
- Döbrentei Gábor. 16. 26. 31. 38. 73. 81. 85. 95. 101. 102. 111. 113. 114. 117. 131. 132. 153. 161. 191. 198. 207. 217. 219. 229. 231. 252. 262. 282. 297. 308. 315. 325. 329. 338. 340. 371. 429. 431. 434. 473. 490. 496. 503. 514. 532. 539. 547. 594.
- — arcképe (Donát J-tól). 539.
- — folyóirata, az Erdélyi Muzeum. 41. 169. 190. 232. 241. 327. 341. 555. 558.
- — levele gr. Dessewffy Józsefhez. 168.
- —: Az első drámai pályázat. 16.
- —: Kenyérmezei diadal. 114. 169. 190. 581.
- Döbrentei Gábor: Visegrádi leány. 114. 169. 581.
- —: A Bártfai Levelekre tett észrevételei. 167—180. 205. 207. 230. 231.
- — Gyermekek számára írt elbeszélései. 345. 608.
- — megtiszteltetése. 241. 314. 316. 342—344. 373. 588.*
- Döme Károly. 173. 191. 206.
- Drevenyák Ferencz. 338. 607.
- Duclos Károly. 177. 581.
- Dugonics András. 89. 503.
- —: Példabeszédek. 503.
- Duka b. 568.
- Dálházy Mihály. 80. 93. 126. 168. 206. 208. 239. 358. 359. 368. 369. 372. 447. 454. 472. 483. 494. 502. 542.
- Dunkin. 243. 589.
- Elek szolgabíró. 165.
- Elisio a magyar versben. 422.
- D'Ellevaux János F. E. 241.
- Engel Ker. J. 405.
- Ennius. 481.
- Eötvös Ignác b. 576.
- Ercsey Dániel. 29. 139. 151. 218. 229. 365. 376. 379. 390. 452. 557.
- Erdélyi Magyar Társaság. 116. 168. 170. 434—435. 460. 473. 487. 522. 528. 532. 540. 544. 618.
- Ernyi Mihály. 615.
- Eszterházy János gr. 129. 277.
- Eszterházy József gr. 432. 519.
- Édes Gergely. 217. 264. 491. 585. 591. 620.
- L. *Horatius* alatt is.
- Faludi Ferencz. 62. 317. 330. 602. 605.
- Fangh prépost. 241.
- Farkas András (Berei —). 126. 573.*
- Farkas Sándor (Bölöni —). 42. 83. 97. 170. 190. 191. 192. 199. 200. 219. 241. 280. 325. 328. 329. 336. 429. 457. 538. 539.
- —: Goethe Werther keservei ford. 281. 458.

- Farkas Sándor (Bölöni —): Shakspere
 Julius Caesar-ja ford. 220.
 — —: Schiller Don Carlos-a ford.
 281. 336. 459.
 Fábián Dániel. 262.
 Fájer György 397.
 Fáy András. 282.
 — —: Fris Bokrétá. 282. 596.
 Fáy Ágoston. 338. 607.*
 Fáy Barnabás. 541. 543.
 Fáy Ferencz. 219. 465.
 Fáy János. 395. 397. 468. 545. 611.
 Fejes István. 583.
 Fejér György. 18. 34. 37. 67. 92. 112.
 122. 159. 331. 333. 355. 444. 500.
 558.* 568. 594. 605.
 Fekete János gr. 600.
 Fekete Károly. 91. 134. 214. 466.
Fennséges. 451.
 Ferdinánd főhg. 569.
 Ferencz cs. és kir. 569. 570.
 Ferenczy-Danielik műve. 564.
 Ferrari (Gaudentio —). 395. 398. 467.
 Fessler Ignác. 33. 75. 130. 562.
 Festetics Antal gr. 554.
 Festetics Ernő gr. 568.
 Festetics György gr. 3. 34. 105. 110.
 123. 159. 225. 270. 271. 273. 276.
 280. 308. 316. 360. 565—569. 570.
 — — halála. 348. 350. 360. 366. 367.
 368. 375. 388. 603. 608.*
 Festetics Kristóf gr. 554.
 Festetics Lajos gr. 6. 554.
 Festetics László gr. 348. 360. 402. 422.
 568. 570.
 Festetics Leó gr. 568. 602.
 Festetics Sándor gr. 602.
 Fichte J. 452.
 Fiorella Antal. 379.
 Fischer István b. 397.
 Fleischer Sámuel. 568.
 Florus. 481.
 Fodor László. 583.
 Folnesics Lajos. 136. 212. 235. 559.
 574.
 Forgó György dr. 112. 603.
 Fouqué. 407.
 Fox. 176. 188.
 Freyer Hieronymus 534. 624.
 Frieder. 219. 262.
 Frigyes (II. —). 177. 223.
 Fuchs János. 171.
 Füredi Sámuel. 371.
 Galiani Ferdinánd. 444. 615.*
 Garve. 422.
 Gasparóczi (Gasparóczy?) Ferencz.
 135. 574.*
 Gáty István. 594.
 Geizler József b. 483.
 Geizler József b.-né Szentmiklóssy
 Mária. 78. 80. 82.
 Gelei József. 414. 612.
 Gellius. 204. 205. 214.
 Gencsy Jmre. 83. 127. 215.
 Genersich János. 536.
 Geöcz László. 485. 487. 506. 619.
 Gerhard Pál dr. 566.
 Gertinger Adolf. 566.
 Gibbon. 416.
 Glatz Jakab. 345. 608.
 Goethe. 359. 534.
 Gombos Imre: Esküvés. 325.
 Gosztonyi Sándor. 568. 569. 602.
 Görög és Kerekes Atlasa. 483.
 Grécourt János József. 205. 238. 582.
 Gries János Dietrich. 179. 581.*
 Grillparzer Ferencz. 404. 417. 423.
 502.
 — —: Die Ahnfrau. 404. 417. 611.
 — —: Sappho. 423. 612.
 Grosser Ker. János. 299. 601.
 Grüner Psychéje. 412.
 Guttman András. 566.
Gyarút. 451.
 Gyarmathy Sámuel dr. 103.
Gyám, gyámatya. 595.
Gyér, gyérséges. 451.
 Gyöngyösy István. 2. 106. 119. 160.
 209. 210. 335. 497. 580. 605.
 Gyöngyössy János. 579.
 Gyulay Fanny gr-nő. 102. 116. 336.
 338. 490.
 Gyulay Ferencz gr-né Kácsándy Zsu-

- zsánna. 81. 102. 116. 131. 168.
 178. 191. 291. 325. 338. 475. 489.
 533.
- Gyulay Karolina gr-nő. 80. 83. 101.
 102. 114. 196. 232. 251. 290. 325.
 336. 429. 490. 547.
- Gyulay Lajos gr. 18. 114. 116. 191.
 232. 262. 282. 291. 307. 318. 325.
 328. 336. 338. 475. 490. 496. 503.
 514. 533. 542. 547. 596.
- H** hang a magyar prosodiában. 420.
 576.
- Haan Lajos. 553.
- Hadaly Károly. 568.
- Hagyárossy László. 104.
- Haller Gábor gr. 92. 474. 487. 507. 619.
- Haller János gr. 103. 326. 341. 556.
- Haller Károly (?) gr. és neje gr. Des-
 sewffy Amália. 446. 469.
- Haller László gr. Telemaque ford.
 246. 497.
- Haller Zsigmond gr. 596.
- Haller Zsigmond gr-né Tholdalaghy
 Krisztina. 178.
- Hatos László. 602.
- Hatzfeld Lajos Ferencz hg. 380.
- Hauer Ferencz b. 216.
- Hegedüs József. 602.
- Hegedüs Sámuel. 48. 21.
- Helmezy Mihály. 212. 229. 268. 300.
 356. 394. 422.
- Helvetius. 205.
- Henniger János b. 545.
- Henter Dávid. 84. 86.
- Herder. 258.
- : «Lerne die Lehren der Schule . . .»
 54. 259.
- Herepei János. 190. 582.
- Heréscel.* 451.
- Heyne. 319. 336. 384.
- Hochmeister Márton. 84.
- Hoffmann (Emánuel v. Károly?) 233.
 235. 588.
- Hoffmann a neuwidi hg. nevelője. 614.
- Hohenhausen S. I. b. Die Alterthümer
 Daciens . . . 75. 217. 241.
- Holbein. 615.
- Holberg. 109.
- Homérosz. 266.
- Honeczy István. 602.
- Horányi Elek. 119.
- Horatius. 243. 246. 259. 266. 283.
 307. 329. 379. 481. 513. 600.
- Művei ford. (Édes Gergelytől). 264.
 291. 318. 491. 591.* 604.
- : Epistolái (ford. Kis János). 34.
 221. 228. 264. 298. 312. 318. 329.
 330. 424. 488. 605.
- : Epistolái (ford. Virág B.) 112. 298.
 424.
- Hormayr József b. 307. 572.
- — : Historisches Taschenbuch. 386.
 410. 485. 544.
- Hornyol* (kihornyol). 451.
- Horvát István. 112. 138. 213. 229.
 269. 311. 353. 355. 374. 514. 536.
 546. 594. 605. 615. 625.
- — Rummy K. Gy. ellen. 2. 213. 229.
 235. 553.
- Horváth kapitány. 115.
- Horváth András. 39. 41. 90. 93. 96.
 112. 335. 374. 393. 540. 594. 614.
- — bírálatá Kazinczy fordításairól.
 39. 47. 50. 51. 53. 88. 93. 96. 98.
 104. 106. 109. 138. 200. 214. 232.
 301. 302. 307. 313. 335. 450. 563.
 564.
- — : Horvát Istvánhoz. 52. 560.
- Horváth Antal. 573.
- Horváth Ádám. 1. 50. 65. 105. 106.
 121. 158. 193. 200. 210. 222. 233.
 272. 279. 308. 335. 348. 350. 374.
 443. 569. 606.
- — betegsége. 121. 158.
- — : Énekes Poësis. 2. 161.
- — : A tényi leány. 324.
- — : Gr. Festetics György halálára.
 350. 374.
- — : A meg-halt Csokonai Vitéz
 M. az élő Kölcsey Ferencznek. 3.
 161. 553.
- — : Felelet (Takács Juditnak). 158.
 579.

- Horváth Ádám: Hattyú Ének. 375.
602. 604. 609.
— — : Tudós vélekedései. 3. 554.
— — Márton István bírálója ellen.
29. 105. 122. 557.
— — : a Tudományos Gyűjtemény
1817. évf. bírálata. 4—6. 444.
Horváth József Elek. 569.
Horváth Pál (Pálóczi —). 551.
Horváth Simon. 518.
Hős. 59.
Hunyadi János születése. 20. 21. 263.
Hunyady (versíró). 126. 573.
- Igaz** Sámuel. 295. 391. 512. 527.
Illosvay Gedeon. 321. 604.
Imeg. 451.
Inczédy István. 217.
Irisz. 112.
- Jacobs** Antal. 92.
— — : Anthologia Graeca. 542.
Jahrbücher der Literatur. 44. 560.
Jakabfalvay András. 228.
Jankovics Imre. 359. 361. 387. 404.
454. 484.
Jankowich Miklós. 3. 235. 444. 528.
533. 554.
Janus Pannonius. 476. 619.
Jauffret L. F. 345. 608.
János főhg. 425. 428. 431. 446. 456.
612.
Jánossy József. 566.
Játékszin (Budai —). 283—286. 571.*
Játékszin (Kolozsvári —). 460.
Játékszin (Székesfejervári —). 331.
604.
Játékszin (Zalaegerszegi). 443. 615.
Jenő főhg. 446.
Jeszenszky Antal. 602.
Jochman Sámuel. 602.
Jolsvai Bandi (álnév). 411. 431.
L. *Thaisz* Andrást.
Jósa Antalné Kazinczy leány. 194. 582.
Jósika János b. 412. 474. 490. 620.
Jósika Jánosné gr. Csáky Róza. 596.
Jósika Miklós b. 347.
- Jósika Sámuel b. 347.
Józsa Zsigmond. 239. 367. 423.
József (II. —) császár. 303.
József fhg nádor neje halála. 243. 589.
Juvenalis. 481.
- Kajmacs.** 451.
Kalchbrenner József. 617.
Kalmár György. 120. 232. 313. 577.
Kalmár József. 159. 194.
Kamat. 229. 236.
Kant. 187. 195. 218. 223. 261. 366.
377. 452. 616.
Karner Lászlóné Kazinczy Honoria.
194. 582.
Kassai József. 218. 239.
— — Grammatikájának bírálata. 232.
260. 586.
Katalin (II. —). 177.
Kazinczy András (K. Ferencz nagy-
bátyja). 194. 582.
Kazinczy Dénes (K. Ferencz testvére).
203.
Kazinczy Ferencz életrajzi adatai:
— — — betegsége. 7. 102. 207. 208.
496. 504. 530.
— — — családi élete. 78. 80. 97. 194.
233. 261. 290. 305. 527. 548. 549.
— — — családi pörösködése. 21.
23. 30. 38. 148. 156. 195. 230. 233.
320. 549. 626.
— — — anyagi állapota. 41. 42. 51.
99. 103. 104. 110. 148. 156. 160.
194. 198. 201. 207. 261. 313. 351.
486. 509. 512. 513. 523. 524. 529.
535. 545. 546. 549. 559. 626.
— — — erdélyi útazása (1816). 25.
— — — keszthelyi útja (tervezett).
34. 51. 53. 105. 123. 204. 210. 233.
235. 308.
— — — keszthelyi megtiszteltetése.
16. 52. 90. 105. 106. 123. 160. 210.
270. 271—274. 316. 373. 464. 605.
— — autographiai gyűjteménye : 386.
406.
— — arcképe (Donát J-tól). 83. 212.
— — arcképei általában. 337.

- Kazinczy Ferencz verses művei:
 — — —: A sajka. 530. 537. 550.
 624.
 — — —: A tanítvány. 531.
 — — —: Mezei Virágok. 41. 558.
 — — —: a Majláth J. gr. anthológiájába fölveendő költemények. 43.
 — — — epigrammok:
 — — —: A *H* betű. 401. 432.
 — — —: A mi nyelvünk. 300. 458.
 — — —: A pataki vár erkélyében. 66. 80. 100. 117.
 — — —: A rút-szép. 401.
 — — —: Az Ámor képénél az orosz-lánon. 79. 99. 117.
 — — —: Az epigramm. 65. 79. 100. 117.
 — — —: Az új címre. 401. 432.
 — — —: Boileau után. 247. 300.
 — — —: Daykához. 65. 79. 117.
 — — —: «Félre a gőgössel!» 55. 63. 91.
 — — —: «Hallgasd a mester szavait». 49. 54. 63.
 — — —: Helmezyhez. 300.
 — — —: Hőseink a Kenyérmezején. 8. 79.
 — — —: Mi fáj? 79. 117.
 — — —: «Nyargala 's arcra bukkott»... 246.
 — — —: Pallasz Gorgona. 432.
 — — —: Spissichre. 79. 106. 117.
 — — —: «Szentül szeretni azt a mi szent...» 505.
 — — —: Ungvárnémeti Tóth Lászlóhoz. 236.
 — — —: Tövisék és Virágok (általában). 410. 432.
 — — — epistolák:
 — — —: Berzsenyi Dánielhez. 7. 8—13. 43. 53.
 — — —: Buczy Emélhez. 17. 96. 269. 583.
 — — —: Gróf Festetics Györgyhöz. 270. 273. 275. 279. 299. 303. 308. 310. 316. 329. 331. 334. 346. 386. 409. 458. 525. 593.* 602. 603. 606.
- Kazinczy Ferencz epistolái: Orczy L. Bugaczi csárda átdolg. 13. 43. 52..
 — — —: Vitkovics Mihályhoz. 355.
 — — — eredeti prózai művei:
 — — —: Az elisiókról. 313. 603.
 — — —: Cserey Farkas megtiszteltetése. 307. 316.
 — — —: Erdélyi Levelek. 16. 24. 27. 31. 37. 41. 73. 82. 83. 92. 95. 98. 100. 101. 102. 106. 111. 115. 129. 131. 132. 137. 153. 170. 191. 192. 198. 199. 201. 209. 220. 229. 231. 241. 252. 268. 274. 281. 302. 318. 325. 329. 341. 352. 367. 372. 385. 402. 408. 427. 431. 436. 453. 459. 478. 486. 489. 493. 501. 516. 521. 527. 533. 539—540. 544. 565. 575.
 — — —: Ersch Encyclopaediájába szánt Magyarische Sprache és M. Literatur cz. cikkek. 235. 367. 496.
 — — —: Ismételten régebbi Metricusaink. 304. 601.
 — — —: Orthologus és neologus; nálunk és más nemzeteknél. 208. 246. 255. 261. 275. 300. 302. 329. 431. 455. 461. 466. 496—500. 504. 522. 523. 528. 532. 535. 543. 546. 590. 614.
 — — —: S. Patak leírása. 37. 46. 52. 64. 92. 151. 558. 591.
 — — —: Szilágyi Sámuel életrajza. 44. 202. 303. 307. 309. 313. 319. 370. 546. 560. 601.
 — — — bírálatok:
 — — —: Antikritika: Felelete Horváth Endrének. 39—41. 47. 48. 53—55. 56—62. 82. 89. 99. 108. 138. 159. 200. 214. 229. 232. 236. 254. 367. 374. 375. 377. 382. 386. 390. 408. 450. 454. 466. 485. 541. 561. 562. 563. 610.
 — — —: Barczafalvi Szabó Dávid: Siegwart ford. 108.
 — — —: Beregszászi Nagy Pál: Dissertatio phil. 93. 209.
 — — —: Dessewffy József: Bártfai Levelek. 141—148. 161. 230. 231.

- Kazinczy Ferencz bírálatai: Kisfaludy Sándor: Himfy Szerelmei. 209. 268. 424.
- — —: Márton István kathechismus bírálója ellen. 29. 99. 136. 195. 205. 209. 234. 235. 261. 269. 319. 332. 334. 540. 607.
- — —: Pápay: A magyar literatura ismerete. 46. 49. 67. 90. 118. 209. 560. 564. 579.
- — —: Sípos József: Az ó és új magyar. 93.
- — —: Felelete Takács Józsefnek. 105. 138. 159. 200. 209. 214. 229. L. az *Orthologus és neologus* címmel.
- — —: Versegthy Aglajája. 201. 204.
- — — fordításai általában. 270. 302. 394. 499.
- — —: Bácsmegyei. 109.
- — —: Cicero műveinek ford. 16. 73. 80. 208. 229. 232. 246. 275. 291. 299. 319. 327. 360. 368. 396. 399. 414. 499. 504. 527. 532.
- — —: Fénelon: Telemaque. 299.
- — —: Goethe drámái. 268. 325. 458.
- — —: Herder: A széptudományok befolyásáról a felsőbb tudományokra. 258.
- — —: Herder más értekezése. 232.
- — —: Paramythion. 268.
- — —: Marmontel regéi. 208. 268. 298. 308.
- — —: Ossian énekei. 243. 268. 405. 458.
- — —: Sallustius. 396. 399. 409. 414. 424. 432. 462. 504. 527.
- — —: Sterne L. Yorick utazásai, levelei. 243. 268. 458.
- — —: Vergilius: Georg. IV. 464—527. sorai. 246—251. 299. 385. 609.
- — —: Wieland: Adelung ellen. 16. 82. 255. 265. 532.
- — —: A bölcsek köve. 16. 298. 601.
- Kazinczy Ferencz fordításai: Salaman-drin. 16. 268. 299.
- — —: A képszobor. 299.
- — —: Young éjszakái. 243.
- Kazinczy Ferenczné Török Zsófia gr-né. 18. 80. 87. 114. 156. 198. 363. 464.
- Kazinczy Ferencz gyermekei.
- — — Antonin. 97.
- — — Bálint. 78. 80. 81. 82. 85. 87. 114. 197. 203. 207. 233. 290. 337. 345. 373. 430. 524. 533. 541. 548.
- — — Eugénia. 20. 42. 80. 81. 97. 101. 196. 199. 203. 207. 209. 232. 290. 337. 398. 430. 490. 544. 547.
- — — Emil. 97. 197. 203. 207. 233. 352. 392. 429. 496. 504. 541. 548.
- — — Iphigenia. 97.
- — — Thalia. 88. 97. 196. 392. 429. 541. 548.
- Kazinczy István. 194. 582.
- Kazinczy Juliánna Dercsényi Jánosné. 320.
- Kazinczy Klára Horváth Ádámné. 106. 123. 158. 193. 200. 210. 222. 443. 565. 602.
- —: «Ne tűnölődj, Jola! . . .» 106. 568.
- —: Az állhatatos Thalia. 225.
- —: Gr. Festetics György halálára. 351. 374. 396.
- Kazinczy Klára Krajnik Józsefné. 34.
- Kazinczy Miklós (K. Ferencz testvére). 203.
- Kazinczy Péter (K. Ferencz öse). 64. 80.
- Kazinczy Péter (K. Ferencz nagybátyja). 194. 218. 413. 582.
- Kácsándy Józsefné Berthóty Johanna. 430. 613. 624.
- Káldi György. 105. 122.
- Kállay Miklós. 543.
- Kállay Péter. 543.
- Kármán festő. 524.
- Károlyi György gr. 516.
- Kászonyi Dániel. 395. 430.
- Kecskeméty János. 412. 612.
- Kedvencz. 451.

Kegyeletes. 451.

Kelcz János. 198. 582.

Kelczné. 338.

Kelemen Lajos. 97. 282. 336. 539. 583.

Kelemen Sámuel. 583.

Kemény Miklós gr. 473. 619.

Kemény Miklós b. 473.

Kemény Sámuel gr. 32.

Kemény Simon b. 555. 573.

Kemény Simon b-né gr. Teleki Anna.
18. 114. 555. 573.

Kendeffy Ádám gr. 19.

Kenderessy Mihály. 18. 115. 200. 281.
336. 343. 412. 436.

Keresztes István. 19. 21. 555.

Keszthelyi Helikon. 106. 224—227.
270. 316. 330. 349. 402. 565—569.
602. 605—606.Kézy Mózes. 150. 214. 239. 243. 267.
276. 292. 361. 382. 447. 452. 472.— — : Gr. Desseffy Józsefhez. 382.
446. 516. 615. 623.— — : János főhg tiszteletére. 425.
428. 431. 446. 456. 612.— — : Kazinczy Thalia születésére.
428.Kis János. 16. 33. 41. 56. 65. 72. 82.
93. 213. 221. 228. 263. 272. 291.
298. 303. 308. 310. 317. 330. 378.
383. 421. 433. 460. 488. 527. 563.
592. 602. 605.— — : Kazinczy F. házasságára. 245.
395.— — : Helikoni Kedvtöltés. 264. 291.
298. 311. 489. 592.— — : Balogh Péter temetésekör
mondott beszéde. 264. 592.L. *Horatius* alatt is.Kis József (Baczka-madarasi —). 18.
20. 42. 199. 262. 412. 556.Kisfaludy Sándor. 272. 331. 374. 540.
571. 605.— — levele Ruszek J.-hoz 1816. ápr.
14-kéről. 53. 306.

— — : Hunyadi János. 325. 341.

Klienger: Der Weltmann und der
Dichter. 393. 396.

Klopstock. 53. 120.

Kmeth Dániel. 3. 553.*

Knaut Frigyes. 196. 199. 232. 262.
290. 430. 544. 547.

Knaut Frigyesné. 42. 209. 232. 547.

Kolozsvári István. 219. 587.

Komáromy István. 604.

Komjáthy Gábor. 346.

Koncz Sámuel (Erdélyi —). 602.

Konyári Mihály. 568.

Kopitar. 353.

Kornis Ignác gr-né Teleki Anna. 95.
333. 564.

Kornis Mihály gr. 95. 111. 333.

Kossuth László. 22. 23. 30. 556.

Kotzebue Á.: A nagy atyafiság (ford.
Ernyi Mihály és Láng Ádám). 443.
615.Kotzebue Á. halála. 352. 366. 405.
609.

Kovács István kassai predikátor. 447.

Kovács Pál. 602.

Kovács (Sámuel?). 594.

Kovácsnai Tóth Sándor. 327. 476. 619.

Kozma Miklós. 38.

Kölcsy Ferencz. 18. 41. 113. 138.
161. 208. 260. 386. 410. 411. 525.
532. 540.— — : Berzsenyi D. művei bírálata.
2. 18.— — : Csokonai V. M. bírálata. 2.
68. 161. 269.— — : Kis János poétai munkái bírálata.
2.— — : Iliász ford. 346. 359. 373.
485. 542.*Költő.* 45. 59.

Kőmíves Mihály. 569. 602.

Körner. 341. 357. 359. 502.

Körtvélyessy. 38.

Köteles Sámuel. 21.

Kövy Sándor. 466.

Kriebel János. 263. 385. 610.

Krietsch nevelő. 26. 556.

Kriston. 359.

Krug Vilmos. 616.

Kukucsallató. 18.

- Kulcsár István. 159. 229. 232. 261. 313.
 374. 382. 403. 421. 446. 455. 461.
 516. 540. 568. 576.* 588. 594. 607.
- Kunics Mihály. 486. 494. 619.*
- Kurakin hg. kézirata. 52.
- Kurbélyi György. 570.
- Lagymatag.** 451.
- Lakatos. 339.
- Lakos János b. 115. 573.
- Laskay Sámuel. 508. 620.
- Láczai Szabó József. 594.
- Láng Ádám. 615.
- Lázár János gr. 277.
- Lebel.** 594. 595.
- Lengyel zászlótartó. 347.
- Lessing. 258.
- — : Laokoon. 162.
- Leveles** (allée). 185.
- Lichtenberg. 423. 494. 620.
- Liebold Július. 566.
- Lidwarszik (Lichvártzik) Mihály. 313.
 603.
- Lipszky Atlasa. 483.
- Liszkay Sámuel. 413. 612.
- Livius. 445. 481.
- Lónyay Gábor. 256. 367. 399. 428.
 465. 534.
- Lucretius. 243. 422. 445.
- Ludovics István. 602.
- Luther Márton. 212. 234.
- Magamosság.** 469.
- Magda Pál. 594.
- Magyar Kurír. 96. 213.
- — Tudományos Tárháza. 113. 136.
 213.
- Majláth János gr. 7. 22. 43. 52. 64.
 86. 104. 118. 168. 236. 268. 385.
 402. 406. 407. 484. 487. 490. 507.
 536. 620.
- — : Anthologia. 43.
- — : A sajska (Kazinczy F.) német
 ford. 537. 550.
- — : Ráday Gedeon gr. életrajza.
 44. 386. 484. 610.
- Major József. 313. 453. 464.
- Majoros András. 465. 618.*
- Makay Antal. 398. 611.
- Makó. 318.
- Malaspina Klára. 395.
- Malherbe. 238.
- Malonyay János b. 134. 142. 466. 574.*
- Marczali Henrik. 619.
- Markos Mihály. 312. 603.
- Matkovics. 566.
- Mauksch gyógyszerész. 556.
- Máriássy István. 142. 308. 576.
- Márton István. 2. 18. 28. 136. 138.
 160. 195. 205. 211. 223. 233. 244.
 253. 260. 261. 452. 557. 594.
- — elleni bírálatok. 2. 18. 105. 138.
 195. 205. 211. 244. 253. 260. 359.
 366. 376. 382. 572. 575. 582.
- — Kritikai Philosophia kiadása. 451.
 455. 467. 493. 615.*
- Márton József. 41. 70. 239. 295. 433.
 451. 527. 594.
- Mednyánszky Alajos b. 52. 538.
- — : Hist. Vaterländisches Taschen-
 buch. 44. 559.
- Melczer László. 27. 556.
- Menszáros László. 321. 339. 604.
- Mercier. 177. 581.
- Merdulyka. 430.
- Meskó Antal b. 103.
- Metternich hg. 218.
- Michaelis János Dávid. 253. 590.*
- Mindszenty Sámuel. 108. 569.
- Mirabeau. 118. 176. 188.
- Mitterpacher Lajos. 318.
- Mível.** 59.
- Mokry Benjámin. 255. 591.
- — : Historiái Biogr. Lexikon. 256.
 591.*
- Moldenhauer anekdotája. 139. 575.
- Molnár András. 211. 583.*
- Molnár György. 543.
- Molnár János. 380. 461. 605. 617.*
- Mondolat. 232. 461.
- L. **Somogyi** Gedeont is.
- Montesquieu. 415.
- Morgan (Lady —) Sydney. 267. 592.
- Morsky gr. 142. 177. 576.

- Nagy Iván. 554. 556. 562. 574. 582.
 Nagy József. 318.
 Nagy László (Perecsenyi --). 318.
 — — : Tibullus ford. 318. 433. 604.
 Nagy Leopold. 355. 609.*
 Nagyváthy János. 109. 350. 376. 443. 568. 602.
 Nalánczi István b. 17. 83. 102. 103. 131.
 — — a császárhoz és császárnéhez intézett verse. 17.
 Napoleon. 379.
 Nádasdy Ferencz gr. 435. 614.*
 Nádasdy László gr-né gr. Ráday Anna 620.
 Nádasdy Tamás. 593.
 Neidl rézmetsző. 212. 235. 495.
 Neuwiedi Maximilian hg. 434. 614.*
 — — levele Cserey Farkashoz. 442.
 Németh Péter. 569.
 Nietsch Dániel. 465. 618.
 Nopcsa Elek. 18.
 Nunkovics György. 318.
Nyakboncz. 451.
Nyekkenés (elisio). 422.
 Nyelvújítás. 14. 39—41. 45. 48. 49. 53. 54. 59—62. 88—90. 93—94. 108. 109. 137. 152. 204. 205. 232. 246. 258—261. 280. 288. 319. 374. 382—384. 422. 450. 480—482. 488. 522. 523. 529. 563—564. 593—595. 616. 621.
 Nyíri István. 594.
 Nyomárkay József. 24. 30. 38. 320.
Observationes (Miscellaneae —) in auctores veteres et recentiores... 75.
 Oharo. 320.
 Orezy Lőrincz: Bugaczi csárda. 13.
 Orthophilus. 270. 275. 593.*
 Ovidius. 243. 471. 481.
Öböl. 205. 238.
Öklelő hajdú. 257.
 Paintner Mihály. 34.
 Palóczy László. 206.
 Pap István. 361.
 Papp Sámuel. 436.
 Pasquich János. 554.
 Patay Sámuel. 337.
 Patay Sámuelné Bárczay Zsuzsánna. 337.
 Pálffy Vincze gr. 81. 562.
 Pálffy Vincze gr-né gr. Csáky Apollonia. 81. 562.
 Pánczél Dániel. 390. 433. 512.
 Pápay Sámuel. 48. 149. 160. 352. 354.
 Pászthory b. oberster. 566. 568.
 Pázmány Péter. 105. 122.
 Persaeus. 481.
 Persius. 481.
 Peterka József Sebestyén. 594.
 Pethe Ferencz. 112. 568. 595.
 Petrovics János. 566.
 Péchy Sándorné Kazinczy Zsuzsánna. 202.
 Péczeli József. 108. 332. 384. 422. 606.
 — — : Hervey ford. 384.
 — — : Young ford. 384.
 Péczeli József (ifj. —). 376.
 Pfahler Károly. 565. 566. 568. 602.
 Pfeffer. 208.
 Pichler Karolina: Agatokles. 538.
 Plautus. 481.
 Pócs János. 354.
 Podkoniczky Ádám. 536.
 Podmaniczky József b. 135.
 Polányi georgikoni felügyelő. 568.
 Polycarpus (álnév). 17. 96. 269. 555. 592.
 Pongrácz János. 206. 291. 544.
 Pope S. idylliuma. 243. 589.
 Porkoláb István. 575.
 Potoczky Ignác. 142. 575.
 Pottornyay András. 142. 575.
 Prónay Albert b-né gr. Ráday Erzsébet. 620.
 Prónay Sándor b. 53. 625.
 Prónay Simon b-né Hirgeist Anna. 286.
 Propertius. 481.
 Putz Antal: A pap és a doktor, a sínlődő Kant körül. 452. 456. 616.

- Puky László (Bizáki —). 490.
 Pyrker László. 356. 536.
- Q**
 Quintilianus. 416.
- R**
 Racine János. 416.
 Raidl debreczeni kereskedő. 508.
 Ramler. 208.
 Ratschky József Ferencz. 459.
 Ráday Gedeon gr. 118—121. 498.
 Rádai Pál (II. Rákóczi F. kanczellárja). 118.
 Ráday Pál gr. 113. 283. 596. 620.
 — — Játékszíni szereit. 596—598.
 Rájnis József. 48. 62. 105. 120. 204. 208. 258. 420. 497.
 — —: Georgicon ford. 246. 258. 300. 359. 542.
Redő. 451.
 Rembrandt. 27.
 Reni (Guido —). 28.
 Reseta János. 516. 623.
Rezzentő. 239.
 Révai Miklós. 1. 105. 120. 204. 208. 328. 353. 497. 514. 605.
 Rhédey Lajos gr. 160. 195. 216. 218. 223. 230. 337. 510. 584.
 Rhédey László gr. 277. 431.
 Ribiczai Dániel Agricola ford. 16. 555.
 Richeus Ommeren. 298. 600.
Rivancs. 451.
Robaj. 451.
 Rochefoucauld (La —). 261.
Rom. 451.
Rombolt (lerombolt). 451.
 Rosenfeld András b. 26. 556.*
 Rosenkrantz (a Vay M. b. gyermekeinek zenemestere). 278.
 Rosnyai István. 155.
 Rott Jakab. 501.
 Rousseau. 204. 245.
 Rozgonyi József. 125. 206. 212. 261. 466. 493. 617.
 Rubens P. 28.
 Rudics József. 578.
 Rudnay Sándor hg.-primás. 168. 190. 521. 528. 540. 541.
- Rumy János György. 214. 234. 239. 391. 467.
 Rumy József. 93. 211. 391.
 Rumy Károly György. 87. 133. 210. 229. 233. 234. 254. 267. 276. 301. 304. 363. 391. 423. 427. 453. 456. 462. 464. 495. 534. 594. 601. 612. — — arczképe. 212. 235. 495. 505. 535.
 — —: Monumenta Hung. 235.
 — —: Bártfai Levelek bírálata. 402. 502.
 — —: Horvát I. ellen 2.
 — —: Tropologia. 534. 624.
 — — leánya, Amália. 87. 133. 211. 214. 234. 239. 271. 305. 363. 364. 391. 427. 467. 496. 536.
 Ruszek József. 53. 313. 349. 361. 567. 568.
 — — Philos. művei bírálata. 301.
- S**
 Sallustius. 384. 400. 445. 481. 535. 546.
 L. *Kazinczy F. fordításai* között is.
 Salm Húgó gr. 568.
 Sand Frigyes. 352. 609.
 Savoyai Jenő hg. névaláírása. 538.
 Sáfár Imre. 206. 582.
 Sághy Ferencz. 334. 540.
 Sándor György. 465. 618.
 Sárközy István. 443.
 Sárközyné. 22.
 Sárvári Pál. 116. 487. 501. 509.
Sávós (felleg). 451.
 Schedius Lajos. 92. 112. 138. 228. 264. 330. 582. 594. 605.
 Schelling. 452.
 Schiller Fr. 55. 393. 512.
 — —: Gang nach dem Eisenhammer. 615.
 Schmidegg gr. 429.
 Schwartner Márton. 2. 553.
 Schwartz János. 211. 592.
 Schwartz kassai gyógyszerész. 429.
 Sebestyén «zsido mester». 594.
 Seivert János. 24. 217. 241. 584.
 Seneca. 203. 210. 416. 503.

- Sennovitz Mátyás. 211. 511. 623.
 Sennyei János b. 549. 626.*
Serleg. 451.
 Serra Károly. 379.
 — — : Commentarii de bello Germanico. 379—381.
 — — : Commentarius de bello Sar-matico. 381.
 Séllyei georgikoni növendék. 566.
 Sényi Gábor. 602.
 Sényi László. 567.
 Shakspere: Velencei kalmár. 494.
 Sihulsky József. 370. 609.
Síkató. 486.
 Simon kömetező. 20. 116. 459.
 Simonis. 434. 614.
 Simonyi Mihály. 568.
 Sípos József. 3. 14. 40. 51. 88.
 Sípos Pál munkái. 83. 103.
 Sissak kapitány. 392. 395. 404. 430. 536. 538.
 — — : Agatokles ford. 538. 624.
 Somogyi Gedeon. 229.
 Somogyi József gr-né hg. Breczenheim Karolina. 28. 557.
 Somossy János. 214. 243. 295. 465. 575. 583. 585. 587. 591.
 Spectator. 177.
 Spillenbergs Sámuel. 171.
 Spissich János. 106. 123. 160. 348.
 Spissich Katalin Darvainé. 160.
 Splényi Ferencz b. 314. 333.
 Splényi Anna b-nő. 81.
 Stift András József b. 568.
Sudar. 451.
 Sümeghi Mihály. 602.
 Svastics Ignác. 173. 581.
 Szabó András. 42.
 Szabó János. 233. 235. 252. 257. 278. 376. 449. 454. 463. 524.
 Szajdenschwarz János. 568.
 Szathmári Paksi Dániel. 214. 575. 584.* 587.
 Szathmáry procurator. 328.
 Szathmári Király Miklós. 160. 580.
 Szathmáry Mihály. 455. 461.
 Szántó János. 527.
 Szecseyné. 113.
 Szekér Alajos Joáchim. 173. 581.*
 Szemere Albert. 618.
 Szemere György. 370. 532.
 Szemere István. 423.
 Szemere Jánosné Kazinczy Teréz. 194. 582.
 Szemere Pál. 8. 18. 42. 67. 111. 118. 138. 150. 194. 208. 233. 252. 260. 279. 301. 312. 318. 332. 356. 458. 526. 532. 540. 554. 564. 615. 625.
 — — : A reményhez. 268.
 — — : Körner *Zrinyi*ének ford. 113. 267. 571.*
 — — : Vida Lászlóhoz. 268.
 — — : Tárgy és nyelv a költésben. 90. 94. 561.
 Szemere Pálné Szemere Krisztina. 42.
 Szentgyörgyi János. 432.
 Szentgyörgyi József. 370. 523. 545. 594.
 Szentimrey (Zsigmond?). 338.
 Szentkereszt Sámuel. 32.
 Szentkirályi László. 112. 466.
 Szentmiklóssy Alajos 7. 18. 200. 208. 301. 318. 555. 580. 601.
 Szentmiklóssy László. 142. 309.
 Szepeßy Ignác b. 318. 398. 468. 526. 611.
 Szeredai Antal. 241. 588.*
 Széchenyi Ferencz gr. 311.
 Székely Márton. 19. 327. 556.
 Székely Mihály. 17. 115. 116. 129. 487. 555. 573. 574.
 Széphalom. 472. 483.
 Szigethy József. 568.
 Szilassy József. 618.
 Szilágyi Lajos. 44. 202. 218. 230. 303. 370. 560. 587.
 Szilágyi Sámuel superint. 44. 218. 303—4. 370. 601.
 Szinyei Gerzson. 617.
 Szinnyei Ferencz. 618.
 Szinnyei József. 554. 569. 577. 581. 582. 583. 596. 601. 610. 615. 618. 619. 623. 624.
 Szirmay Antal: Com. Zempl. 171. 581.
 Szirmay Ádám. 135. 453. 464. 574.

- Szirmay Ferencz. 291. 293. 598.
 Szirmay Imre. 296.
 Szirmay Miklós. 213. 398.
 Szirmay Mihály. 94.
Szívárvány. 451.
 Szlemenics Pál. 568.
 Szombathy János. 256. 590. 618.
Szónok. 327.
Szőrcsöl. 204.
 Sztáray Albert gr. 117. 157. 195. 291.
 293. 294. 337.
 Sztrokay Antal. 605.
 Szulyovszky Menyhért. 36. 94. 118.
 Szűcs Dániel. 228.
 Szvorényi József. 572.
 *Tacitus. 173. 191. 481.
 Takács József. 90. 93. 96. 112. 200.
 268. 270. 374. 461. 540.
 — —: A recensiókról. 37. 89. 93. 96.
 98. 104. 105. 123. 138. 200. 204.
 207. 214. 301. 313. 333. 367. 394.
 424. 558. 563. 614.
 Takács Judit (Dukai —). 3. 19. 106.
 123. 158. 200. 272. 335. 566. 568.
 602.
 — — férjhez megy Göndöcz Ferencz-
 hez. 158. 193. 200. 210.
 — —: Rósa-láncz. 158. 579.
 — —: Franciaországából megérkező
 cs. seregnek köszöntése. 224.
 Tasso ford. a «Bártfai Levelek»-ben.
 179. 189.
 Teleki gr. család genealogiája (Teleki
 Lászlótól). 475—479.
 Teleki Ferencz gr. 8. 52. 115. 199.
 236. 314. 318. 333. 340. 371. 408.
 573.*
 — — Blumauer ford. 340.
 Teleki Ferencz (Teleki Sámuel fia).
 314. 318. 333. 341. 607.
 Teleki János gr. 19. 556. 565.
 Teleki József gr. (id. —). 119. 498. 600.
 Teleki József gr. (meghalt 1817-ben).
 293. 585.
 Teleki József gr. (ifj. —). 76. 104.
 171. 199. 218. 232. 236. 260. 287.
 334. 453. 498. 522. 528. 532. 540.
 586. 588. 617. 618. 623.
 Teleki József gr-né. 429.
 Teleki László gr. (Ráday Gedeon só-
 gora). 118.
 Teleki László gr. 53. 92. 159. 199.
 296. 298. 424. 428. 431. 475. 528.
 533. 613. 625.
 — —: A magyar vers-szerzés mester-
 sége. 346. 373. 417. 424. 445. 458.
 479. 600. 612. 617.
 Teleki László gr-né. 113.
 Teleki Mihály Erdély kancellárja. 437.
 Teleki Mihály gr. 245.
 Teleki Mihály gr. (T. Ferencz költő
 apja). 340.
 Teleki Pál gr. 129. 474. 574.
 Teleki Sámuel gr. 218. 241. 244. 254.
 260. 277. 476.
 Tengersi. 511. 623.
 Terentius. 445. 481.
 Terhes Sámuel. 150. 212. 218. 236.
 390. 456. 511. 578. 583. 600.
 — —: Kis Tükröcske. 236. 494.
 — —: Amalgamált Üvegtáblácska.
 456. 494. 512. 585.* 611.
Terület. 205.
 Teslér László. 233.
 Thaisz András. 33. 92. 138. 356. 431.
 444. 455. 529. 540. 613. 614. 617.
 Tholdalagi László gr. 77. 111. 153. 562.
 Thyvon abbé. 384.
 Tibullus. 481.
 — fordítása. I. Nagy László (P—)
 alatt.
 Tinódi Sebestyén. 209.
 Tompa János. 21.
 Tornósy Pál. 602.
 Tóth Ferencz. 303. 601.
 Tóth Gábor (Ungvárnémeti —). 518.
 550.
 Tóth István. 550.
 Tóth János. 518. 550. 551.
 Tóth Sámuel. 518. 519. 551.
Tökély. 451.
 Török József gr. (Kazinczyné nagy-
 bátyja). 23.

- Török József gr. (Kazinczy sógora). 21. 23. 38. 148. 156. 509.
- Török József gr-né b. Wécsey Mária. 81. 562.
- Török Lajos gr. 23.
- — arczképe. 212.
- Török Lajosné gr. Roggendorf Aloysia. 23. 30.
- Török Mária gr-nő Dellevaux János F-né. 24. 277.
- Trattner János Tamás. 16. 17. 112. 113. 231. 264. 269. 301. 311. 314. 333. 353. 500. 594.
- Tremamonti. 520.
- Tudományos Gyűjtemény. 97. 112. 269. 293. 296. 299. 301. 313. 328. 355. 458. 500. 533. 558. 564. 599.
- Tulsiczky András. 125. 206. 238. 276. 396. 446. 453. 469. 486. 521. 528. 544. 573.
- Tunyogi Csapó József. 116. 436.
- Ugar.* 273.
- Ungarische Miscellen. 269. 293. 411. 592. 611.
- Ungvárnémeti Tóth László. 29. 149. 212. 236. 260. 294. 323. 377. 390. 394. 404. 424. 432. 456. 510. 518. 526. 585. 589.
- — nemesi származása. 518—519. 550.
- — : Görög versei. 150. 213. 254. 259. 295. 319. 324. 576. 577.* 590.* 604. 611. 621.*
- — : Pindarról. 90. 94. 104. 150. 260. 564.
- — : Narcis. 325.
- — : Győry halálára. 404. 432. 611.
- — : A halhatatlanság. 511.
- Urbarium Erdélyben. 484. 490. 506. 536.
- Vajna Antal. 396. 468.
- Vander Nath (Vondernoth) Lipót. 36.
- Varga István. 195. 205. 211. 253. 366. 377. 583.
- Varga László. 349.
- Vass László. 92. 112. 138. 444. 564.*
- Vay Ábrahám. 218. 233. 541. 543. 618.
- Vay Ábrahámné Kazinczy Zsófia. 194. 582.
- Vay József. 123. 194. 233. 309. 322. 339. 367. 428. 431. 453. 456. 465. 538. 541. 543. 613. 614.
- Vay Mária. 321. 339.
- Vay Miklós b. 285.
- Vályi Nagy Ferencz. 41. 78. 81. 150. 166. 213. 243. 246. 256. 295. 305. 432. 453. 462. 465. 541. 578. 585. 613.*
- — : Homeros Iliásza ford. 41. 432. 462. 541. 580.
- — : János főhg. tiszteletére. 427. 428. 431. 456. 612.
- Vergilius. 422. 481.
- Verseghy Ferencz. 68. 89. 201. 204. 208. 232. 236. 302. 307. 318. 334. 355. 368. 373. 375. 394. 409. 431. 466. 496. 497. 523. 532. 540.
- — : Grammatika. 229. 236. 263. 544. 546.
- — : Tiszta Magyarság. 236. 544.
- — : Felelet. 544. 625.*
- L. *Kazinczy F. bírálatai* között is.
- Vég-Veresmarty superintendens. 554.
- Viczay József arczképmetszete. 358. 359. 369.
- Vida László. 303. 356.
- Villax Ferdinánd. 568.
- Villány* (v. *vilomány*). 447. 469.
- Virág Benedek. 16. 34. 65. 150. 208. 229. 269. 335. 355. 578. 594. 602. 605.
- — : A mértékek felől. 112. 571.
- — : Hunyadi László. 325.
- — : Pyrker Lászlóhoz. 356.
- Virány.* 447. 469.
- Vitkovics Mihály. 112. 113. 312. 345. 352. 540.
- — : Ó hiten levő magyar írók. 355. 609.
- Voltaire. 167. 204. 245. 266. 332. 360. 368. 387. 400. 416. 515.
- Voss J. H. 55. 89. 450.

- Voss J. H. : Homérosz ford. 433.
 — — : Horatius ford. 298. 424.
 Vörös (Kazinczy F. házában tanító).
 197. 211. 271. 427.
 Wakefield : Horatius kiadása. 307. 328.
 604.
 Walch S. 600.
 Wango Kajetán. 568.
 Wass (Dániel v. Imre ?) gr. 541. 625.
 Wass György gr. 338. 430.
 Wass György gr-né Gyulay Constan-
 czia. 337. 338.
 Wass Klára gr-nő. 251. 290. 429.
 Weber József. 602.
 Weer László. 32. 96.
 Wesselényi Ferencz nádor beszéde az
 erdélyi követekhez. 437.
 Wesselényi Miklós b. (id. —). 77. 111.
 153.
 Wesselényi Miklósné Cserey Helena.
 98. 521.
 Wesselényi Miklós b. (ifj. —). 17. 19.
 42. 75. 97. 98. 104. 127. 130. 153.
 191. 192. 198. 199. 217. 219. 229.
 241. 282. 325. 328. 341. 437. 459.
 506. 507. 521.
 Wécsey Leopoldina b-nő. 198.
 Wécsey Miklós b. (ifj. —). 157. 195.
 Wécsey Pál b. 293.
 Whitefield. 235.
 Wieland. 266. 408. 495.
 — : Oberon. 179.
 — : Horatius ford. 298. 330. 424.
 L. *Kazinczy F. fordításai* között is.
 Wiener Allg. Theater-Zeitung. 435.
 Windisch Károly : Ungr. Magazin. 171.
 Wittmann Mihály. 568.
 Wurschbauer Károly. 343.
 Xenophon. 73. 169. 266. 368.
 Zapf kassai szabó. 307. 363. 601.
 Zeyk Lajos. 562.
 Zrinyi Miklós (a költő). 119. 209. 308.
 317. 330. 359. 369. 605.
 Zsoldos János. 594.
 Zsombory József. 232.

TARTALOM.

	Lap
3583. Horváth Ádám — Kazinczynak. 10. Apr. 1818.	1 (553)*
3584. Kazinczy — Gr. Majláth Jánosnak. Széphalom d. 13. Apr. 1818.	7 (554)
3585. Sipos József — Kazinczynak. Szentesen 1818. April. 18kán ...	14 (554)
3586. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. M. Vásárhely, April. 24dikén 1818.	16 (554)
3587. Kis József — Kazinczynak. — N. Enyed 30k Apr. 1818.	20 (556)
3588. Gr. Török József — Kazinczynak. [K. és h. n.]	21 (556)
3589. Kazinczy — Gr. Majláth Jánosnak. Széphalom d. 1. May 1818.	22
3590. Kazinczy — Gr. Török Józsefnek. Széphalom 3. Maii 1818. ...	23
3591. Kazinczy — Seivert Jánosnak. Széphalom den 4 Mai 1818. ...	24 (556)
3592. Márton István — Kazinczynak. Május 4én 1818.	28 (557)
3593. Kazinczy — Nyomárkay Józsefnek. Széphalom, 8 Maji 1818.	30
3594. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna 11dik Maj. 1818. ...	31
3595. Kis János — Kazinczynak. Németh Ujj-Vár. Máj. 13. 1818. ...	33 (557)
3596. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Kassa, Május 18ikán 1818.	34 (558)
3597. Fejér György — Kazinczynak. Pesten Majus 18kán 1818.	37 (558)
3598. Nyomárkay József — Kazinczynak. Ujhelyben Majus 20ik nap- ján 1818.	38
3599. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Máj. 21d. 1818.	38 (558)
3600. Gr. Majláth János — Kazinczynak. Török-Bálint, am 22. Mai 818.	43 (559)
3601. Kazinczy — Szilágyi Lajosnak. Széphalom Máj. 27d. 1818. ...	44 (560)
3602. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom Máj. 30d. 1818.	46 (560)
3603. Kazinczy — Pápay Sámuelnek. Széphalom Máj. 31d. 1818. ...	48 (560)
3604. Kazinczy — Horváth Ádámnak. Széphalom Máj. 31d. 1818. ...	50
3605. Kazinczy — Gr. Majláth Jánosnak. Széphalom d. 31. May 1818.	52 (560)
3606. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom Jún. elsőjén, 1818. ...	56 (561)
3607. Kazinczy — Bercsenyi Dánielnek. Széphalom Június elsőjén 1818.	62 (561)
3608. Kazinczy — Gr. Majláth Jánosnak. Széphalom d. 2. Jun. 1818.	64

* A zárjel közti szám az illető levél jegyzetének lapszáma.

	Lap
3609. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Bártfáru, Junius 10ikén 1818.	67 (561)
3610. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna 14dik Jun. 1818.	73 (561)
3611. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom Jún. 15d. 1818.	78
3612. Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának. Széphalom Jún. 15d. 1818.	80 (562)
3613. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Jún. 15d. 1818.	81 (562)
3614. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna 22dik Jun. 1818. ...	83 (562)
3615. Gr. Majláth János — Kazinczynak. Török-Bálint am 22. Junius 818.	86
3616. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom den 23. Jun. 1818.	87 (563)
3617. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom Jún. 28. 1818.	92 (564)
3618. Kazinczy — Buczy Emílnak. Széphalom Jún. 28d. 1818.	95 (564)
3619. Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak. Széphalom, Junius 20d. 1818.	98 (565)
3620. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna 28-dik Jun. 818.	100
3621. Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának. Széphalom Júl. 2d. 1818.	101
3622. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Júl. 2d. 1818.	102 (565)
3623. Kazinczy — Horváth Ádámnak. Széphalom Júl. 2d. 1818.	105 (565)
3624. Horváth Ádám — Kazinczynak. Júl. 7d. 1818.	106 (565)
3625. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna 12dik Jul. 1818.	110
3626. Szemere Pál — Kazinczynak. Pécel, Jul. 13. 818.	111
3627. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Kolozsváratt, Julius 15d. 1818.	114 (573)
3628. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Kassáru, Július 19ikén 1818.	117
3629. Kazinczy — Gr. Majláth Jánosnak. Széphalom d. 22. Jul. 1818.	118
3630. Horváth Ádám — Kazinczynak. Jul. 1818.	121 (573)
3631. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Szent-Mihály't, Augusztus 10ikén 1818.	124 (573)
3632. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom Aug. 13d. 1818.	126
3633. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna 17dik Aug. 1818.	127
3634. Cserey Miklós — Kazinczynak. Tihón Aug. 18kán 818.	128 (574)
3635. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Déva, Aug. 20dikán 1818.	131
3636. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna 2dik Septemb. 818.	132
3637. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom den 11. Sept. 1818.	133 (574)
3638. Kazinczy — Bay Györgynek. [K. és h. n.]	136 (575)
3639. Márton István — Kazinczynak. Pápán Sept. 17. 1818.	138 (575)
3640. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom Sept. 18d. 1818.	141 (575)
3641. Gr. Török József — Kazinczynak. D. 22a 7bris 818.	148
3642. Ungvárnémeti Tóth László — Kazinczynak. Pestről. Kis Aszszony havának 23dikán 1818dik esztendőben.	149 (576)
3643. Kazinczy — Bay Györgynek. Mikóháza, sept. 26. 1818.	152
3644. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna 27dik Sept. 1818.	153 (579)
3645. Kazinczy — Gr. Török Józsefnek. Széphalom Septber. 29d. 1818.	156
3646. Horváth Ádám — Kazinczynak. 30-a 7br. 1818.	158 (579)

	Lap
3647. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Sz. Mihályrul October 4ikén 1818.	161 (580)
3648. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Maros-Németi, Octób. 16d. 1818.	191
3649. Kazinczy — Horváth Ádámnak. Széphalom Octób. 17d. 1818.	193 (582)
3650. Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának. Széphalom Octób. 21d. 1818.	196 (582)
3651. Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak. Széphalom Oct. 23d. 1818.	199
3652. Kazinczy — Szilágyi Lajosnak. Széphalom Octób. 23d. 1818.	202
3653. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom, Octób. 27d. 1818.	203 (582)
3654. Kazinczy — Dúlházy Mihálynak. Széphalom Octob. 27d. 1818.	206
3655. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Octób. 27d. 1818.	207 (582)
3656. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom d. 27. Octób. 1818.	210 (583)
3657. Rummy János György — Kazinczynak. Iglódon 28sten 8br. 1818.	214 (584)
3658. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna 31dik Octóbr. 1818.	215 (584)
3659. Kazinczy — Édes Gergelynek [?] 1. nov. 1818.	217 (585)
3660. Bölöni Farkas Sándor — Kazinczynak. Kolozsvár 818: 2ik November.	219
3661. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom Nov. 4d. 1818.	221
3662. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna 4dik Novemb. 818.	222
3663. Horváth Ádám — Kazinczynak. P. Xurban 5-a 9br. 1818.	222
3664. Szűcs Dániel — Kazinczynak. Bájon 7-a Nov. 818.	228
3665. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom Nov. 10. 1818.	228 (587)
3666. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Novemb. 10d. 1818.	231 (588)
3667. Kazinczy — Szabó Jánosnak. Széphalom Nov. 10d. 1818.	233 (588)
3668. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom d. 10. Nov. 1818.	234
3669. Kazinczy — Ungvárnémeti Tóth Lászlónak. Széphalom Nov. 16d. 1818.	236
3670. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Sz. Mihály, Nov. 20ikán 1818.	237 (588)
3671. Kazinczy — Rummy János Györgynek. Széphalom d. 20. Nov. 1818.	239
3672. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna 25dik November 1818.	240 (588)
3673. Somosy János — Kazinczynak. S. Patakon, deczembernek 1. napján 1818.	243 (589)
3674. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna 5dik Decembr. 818.	244
3675. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom, Decemb. 7d. 1818.	245
3676. Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának. Széphalom Xbr. 11d. 1818.	251
3677. Szabó János — Kazinczynak. Pesten 11dik Decembris 1818.	252 (590)

	Lap
3678. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. 12. Xbr. 1818.	255 (590)
3679. Mokry Benjámin — Kazinczynak. Pesthen 818. 14i Dec.	255 (590)
3680. Kazinczy — Szabó Jánosnak. Széphalom Xbr. 17d. 1818.	257
3681. Kis József — Kazinczynak. N. Enyed 22k Dec. 1818.	262
3682. Kis János — Kazinczynak. Soprony Decemb. 23dikán 1818.	263 (591)
3683. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Kassa, Detzember' 25ikén 1818.	265 (592)
3684. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Széphalom den 2. Jänner 1819.	267 (592)
3685. Kazinczy — Gr. Festetics Györgynek. Széphalom Január 3dikán. 1819.	271
3686. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom Jan. 3d. 1819.	272
3687. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom Január 3d. 1819.	275
3688. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Kassán, 16. Jan. 1819.	276
3689. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán 16dik Jan. 819. ...	276 (595)
3690. Szabó János — Kazinczynak. Pesten 17dik Januarius 1819.	278
3691. Kazinczy — Horváth Ádámnak. Széphalom Január 19d. 1819.	279
3692. Bölöni Farkas Sándor — Kazinczynak. Kolozsvárt 1819. 21ik Januar.	280 (596)
3693. Kazinczy — Fáy Andrásnak. Széphalom Január. 25d. 1819.	282 (596)
3694. Gr. Ráday Pál — Kazinczynak. Pesten d. 25t. Jäner 819. ...	283 (596)
3695. Gr. Teleki József — Kazinczynak. Pest Januar. 26d. 1819.	287
3696. Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának. Januar 29d. 1819. ...	290 (598)
3697. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Kassárul, Február 9ikén 1819.	291 (598)
3698. Kazinczy — B. Wécsey Pálnak. Széphalom den 10. Febr. 1819.	293 (599)
3699. Ungvárnémeti Tóth László — Kazinczynak. Bécs, Február 12ikén 1819dikbe.	294 (600)
3700. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Febr. 13d. 1819.	296 (600)
3701. Cserey Farkas — Kazinczynak. Somlő 13dik Febr. 819.	297
3702. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom Febr. 16d. 1819.	298 (600)
3703. Kazinczy — Helmeczy Mihálynak. Széphalom Febr. 17d. 1819.	300 (601)
3704. Kazinczy — Szilágyi Lajosnak. Széphalom Febr. 22d. 1819. ...	303 (601)
3705. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Széphalom d. 22. Febr. 1819.	304 (601)
3706. Kazinczy — Gr. Gyulay Lajosnak. Széphalom, Febr. 23d. 1819.	307
3707. Kazinczy — Horváth Ádámnak. Széphalom Febr. 26d. 1819.	309 (602)
3708. Kis János — Kazinczynak. Soprony, Febr. 27-dikén 1819. ...	310 (603)
3709. Kazinczy — Bilkey Pap Ferencznek. Széphalom Febr. 28d. 1819.	312 (603)
3710. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna 5dik Mart. 1819. ...	314 (603)
3711. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Martz. 7d. 1819.	315 (604)
3712. Kazinczy — Nyomárkay Józsefnek. Széphalom Martz. 8d. 1819.	320
3713. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Kassárul, Mártz. 9ikén 1819.	320
3714. Vay József — Kazinczynak. Pest, 12. Mart. 1819.	322 (604)

	Lap
3715. Ungvárnémeti Tóth László — Kazinczynak. Bécs. Mart. 13dikán 1819.	323 (604)
3716. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. M. Németi, Idibus Martiis, 1819.	325 (604)
3717. Kazinczy — Gr. Gyulay Lajosnak. Széphalom, márczius 16d. 1819.	328 (604)
3718. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom Martz. 16d. 1819.	330 (604)
3719. Kazinczy — Buczy Emilnek. Széphalom Martz. 18d. 1819.	333
3720. Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának. Széphalom Marz. 25. 1819.	336 (607)
3721. Vay József — Kazinczynak. Pest 26. Mart. 1819.	339
3722. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. M. Németi April 7d. 1819.	340 (607)
3723. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán 7dik April 1819.	346
3724. Horváth Ádám — Kazinczynak. Petri Keresztur, d. 10. Apr. 1819.	348 (608)
3725. Horváth Ádám — Kazinczynak. P. X úr 12-a Apr. 1819.	350
3726. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom April 15d. 1819.	351 (609)
3727. Vitkovics Mihály — Kazinczynak. Pesten Aprilis 24én 1819.	352 (609)
3728. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Sz. Mihályrul, April 26ikán 1819.	357
3729. Dúlházy Mihály — Kazinczynak. Sz. Mihály, April 27-ikén 1819.	358
3730. Kazinczy — Dúlházy Mihálynak. Széphalom April. 29d. 1819.	359
3731. Jankovich Imre — Kazinczynak. Radvány, 29. Apr. 1819.	369
3732. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Széphalom d. 1. May 1819.	363 (609)
3733. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Szent-Mihályrul, Május elsején 1819.	368
3734. Dúlházy Mihály — Kazinczynak. Sz. Mihályt't, Május 1sején 1819.	369 (609)
3735. Kazinczy — Szilágyi Lajosnak. Széphalom Máj. 2d. 1819.	370
3736. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom, Máj. 4d. 1819.	371
3737. Kazinczy — Horváth Ádámnak. Széphalom Máj. 4d. 1819.	374
3738. Kazinczy — Szabó Jánosnak. Sz[éphalom] Máj. 7d. 1819.	376 (609)
3739. Kazinczy — Ercsey Dánielnek. Széphalom Május' 9d. 1819.	378 (609)
3740. Gr. Majláth János — Kazinczynak. Nagy-Ugrócz am 17/5 XIX.	385 (610)
3741. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. A. Olysó. Május 18ikán 1819.	387 (610)
3742. Ungvárnémeti Tóth László — Kazinczynak. Bécs. Május havának 18dikán 1819.	390 (611)
3743. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Széphalom den 21 May 1819.	391
3744. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom Máj. 25d. 1819.	394
3745. Balkay Pál — Kazinczynak. Eger 5. Junius 1819.	397 (611)
3746. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom Június 6d. 1819.	399

	Lap
3747. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Bártfáru, Június 7ikén 1819.	402 (611)
3748. Gr. Majláth János — Kazinczynak. N. Ugrócz am 7/6 XIX.	406
3749. Kazinczy — Gr. Majláth Jánosnak. Széphalom den 13. Jun. 1819.	407 (611)
3750. Liszkay Sámuel — Kazinczynak. Abarán 16. Juny 1819.	413 (612)
3751. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Bártfáru, Június 20ikán 1819.	414 (612)
3752. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom Jún. 21d. 1819.	423 (612)
3753. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Széphalom den 21. Jun. 1819.	427 (612)
3754. Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának. Széphalom. Júl. 6d. 1819.	429 (613)
3755. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. [1819. júl. 6.]	431 (613)
3756. Ungvármémeti Tóth László — Kazinczynak. Bécs Július 6dikán 1819.	432
3757. Kis János — Kazinczynak. Soprony, Jul. 7dikén 1819.	433
3758. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna 8dik Jul. 1819.	434 (614)
3759. Horváth Ádám — Kazinczynak. Petri Kereszturban 9-a Julii 1819.	443 (615)
3760. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. A. Olysóru, Július 10ikén 1819.	444 (615)
3761. Szabó János — Kazinczynak. Pesten 10dik July 1819.	449 (615)
3762. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom Júl. 13d. 1819.	452 (617)
3763. Kazinczy — Szabó Jánosnak. Széphalom Júl. 18d. 1819.	454 (617)
3764. Bölöni Farkas Sándor — Kazinczynak. Kolozsvár Julius 18kán 819.	457 (617)
3765. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom Júl. 20d. 1819.	460 (617)
3766. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom. Jul. 20d. 1819.	463
3767. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Széphalom den 20. Júl. 1819.	464 (618)
3768. Balkay Pál — Kazinczynak. 20. Jul. 1819.	467
3769. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Kassáru, Július 24ikén 1819.	468
3770. Dúlházy Mihály — Kazinczynak. Július 27ikén 1819.	472 (618)
4771. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Maros-Németi, Julius 29d. 1819.	473 (618)
3772. Gr. Teleki László — Kazinczynak. [K. és h. n.]	475 (619)
3773. Kazinczy — Dúlházy Mihálynak. Széphalom Aug. 1. 1819.	483
3774. Gr. Majláth János — Kazinczynak. Klausenburg am 3/8 XIX.	484 (619)
3775. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom Aug. 7d. 1819.	486 (619)
3776. Cerey Farkas — Kazinczynak. Kraszna 10dik August. 819.	487 (619)

	Lap
3777. Kis János — Kazinczynak. Sopr. Aug. 13dikán 1819.	488
3778. Kazinczy — Gr. Gyulay Ferencznének. Sz[éphalom] Aug. 22d. 1819.	489 (620)
3779. Édes Gergely — Kazinczynak. Kup-onn 23. Aug. 1819.	491 (620)
3780. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. A Olysóru, Auguszt. 25dikén 1819.	493 (620)
3781. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Széphalom den 31. Aug. 1819.	495 (620)
3782. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Sz. Mihályru, September 6ikán 1819.	501
3783. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom Sept. 13d. 1819.	503
3784. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna 14dik Sept. 1819.	506 (620)
3785. Gr. Török József — Kazinczynak. Szalárd 17a 7bris 819.	509
3786. Ungvárnémeti Tóth László — Kazinczynak. Bécs. Szt. Mihály havának 26dik napján [1819].	510 (620)
3787. Gr. Dessewffy József. — Kazinczynak. Sz. Mihályru, Október 11ikén 1819.	512 (623)
3788. Ungvárnémeti Tóth László — Kazinczynak. Bécs. Október 16dikán 1819.	518
3789. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna 18dik Oct. 1819.	520
3790. Gr. Teleki József — Kazinczynak. [k. és h. n.]	522
3791. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Széphalom Nov. 4d. 1819.	523
3792. Kazinczy — Bay Györgynek. Széphalom Nov. 4-én 1819.	525 (623)
3793. Ungvárnémeti Tóth László — Kazinczynak. Bécs. Sz. András havának 9dikén 1819.	526
3794. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom Novemb. 11d. 1819.	527 (623)
3795. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Novemb. 14d. 1819.	532 (624)
3796. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Széphalom den 16. Nov. 1819.	534 (624)
3797. Gr. Majláth János — Kazinczynak. Nagy Ugrócz am 7/12 XIX.	536 (624)
3798. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán 9dik Decembr. 819.	538
3799. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Decemb. 10d. 1819.	539 (625)
3800. Kazinczy — Dúlházy Mihálynak. Széphalom Xbr. 19. 1819.	542
3801. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom Decemb. 20d. 1819.	543 (625)
3802. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. 23. Xbr. 1819.	545
3803. Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának. Széphalom Decemb. 26d. 1819.	547 (626)
3804. Tóth Gábor — Kazinczynak. Bertzel Dec. 26kán 1819.	550
Jegyzetek	553
Név- és tárgymutató	627

TARTALOM.

ABC rendben a levélírók szerint.

- Balkay Pál. 3745.* 3768.
Bölöni Farkas Sándor. 3660. 3692. 3764.
Cserey Farkas. 3594. 3610. 3614. 3620. 3625. 3633. 3636. 3644. 3658. 3662.
3672. 3674. 3689. 3701. 3710. 3723. 2758. 3776. 3784. 3789. 3798.
Cserey Miklós. 3634.
Dessewffy József gr. 3596. 3609. 3628. 3631. 3647. 3670. 3683. 3688. 3697. 3713.
3728. 3733. 3741. 3747. 3751. 3760. 3769. 3780. 3782. 3787.
Döbrentei Gábor. 3586. 3627. 3635. 3648. 3716. 3722. 3771.
Dúlházy Mihály. 3729. 3734. 3770.
Édes Gergely. 3779.
Fejér György. 3597.
Horváth Ádám. 3583. 3624. 3630. 3646. 3663. 3724. 3725. 3759.
Jankovich Imre. 3731.
Kazinczy — Bay Györgynek. 3638. 3643. 3792.
Kazinczy — Berzsényi Dánielnek. 3607.
Kazinczy — Bilkey Pap Ferencznek. 3709.
Kazinczy — Buczy Emilnek. 3618. 3719.
Kazinczy — Dessewffy József gr-nak. 3602. 3611. 3617. 3632. 3640. 3653. 3675.
3678. 3687. 3700. 3726. 3744. 3746. 3752. 3762. 3766. 3775. 3783. 3801
Kazinczy — Döbrentei Gábornak. 3599. 3613. 3622. 3655. 3666. 3711. 3736. 3755.
3795. 3799.
Kazinczy — Dúlházy Mihálynak. 3654. 3730. 3773. 3800.
Kazinczy — Ercsey Dánielnek. 3739.
Kazinczy — Édes Gergelynek. 3659.
Kazinczy — Fáy Andrásnak. 3693.
Kazinczy — Festetics György gr-nak. 3685.
Kazinczy — Gyulay Ferencz gr-nénak. 3778.
Kazinczy — Gyulay Karolina gr-nőnek. 3612. 3621. 3650. 3676. 3696. 3720.
3754. 3803.

* A számok a levelek sorszámai.

- Kazinczy — Gyulay Lajos gr-nak. 3706. 3717.
 Kazinczy — Helmeczy Mihálynak. 3703.
 Kazinczy — Horváth Ádámnak. 3604. 3623. 3649. 3691. 3707. 3737.
 Kazinczy — Kis Jánosnak. 3606. 3661. 3665. 3686. 3702. 3718. 3765. 3794.
 Kazinczy — Majláth János gr-nak. 3584. 3589. 3605. 3608. 3629. 3749.
 Kazinczy — Nyomárkay Józsefnek. 3593. 3712.
 Kazinczy — Pápay Sámuelnek. 3603.
 Kazinczy — Rummy János Györgynek. 3671.
 Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. 3616. 3637. 3656. 3668. 3684. 3705. 3732.
 3743. 3753. 3767. 3781. 3796.
 Kazinczy — Seivert Jánosnak. 3591.
 Kazinczy — Szabó Jánosnak. 3667. 3680. 3738. 3763.
 Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. 3791. 3802.
 Kazinczy — Szilágyi Lajosnak. 3601. 3652. 3704. 3735.
 Kazinczy — Török József gr-nak. 3590. 3645.
 Kazinczy — Ungvárnémeti Tóth Lászlónak. 3669.
 Kazinczy — Wesselényi Miklós b-nak. 3619. 3651.
 Kazinczy — Wécsey Pál b-nak. 3698.
 Kis János. 3595. 3682. 3708. 3757. 3777.
 Kis József. 3587. 3681.
 Liszkay Sámuel. 3750.
 Majláth János gr. 3600. 3615. 3740. 3748. 3774. 3797.
 Márton István. 3592. 3639.
 Mokry Benjámin. 3679.
 Nyomárkay József. 3598.
 Ráday Pál gr. 3694.
 Rummy János György. 3657.
 Sipos József. 3585.
 Somossy János. 3673.
 Szabó János. 3677. 3690. 3761.
 Szemere Pál. 3626.
 Szűcs Dániel. 3664.
 Teleki József gr. 3695. 3790.
 Teleki László gr. 3772.
 Tóth Gábor. 3804.
 Török József gr. 3588. 3641. 3785.
 Ungvárnémeti Tóth László. 3642. 3699. 3715. 3742. 3756. 3786. 3788. 3793.
 Vay József. 3714. 3721.
 Vitkovics Mihály. 3727.